

A HUNT-PAZNAN NEMZETSÉGBELI
FORGÁCH CSALÁD TÖRTÉNETE

A HUNT-PAZNAN
NEMZETSÉGBELI
FORGÁCH CSALÁD
TÖRTÉNETE

IRTA

BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ DR.

NEMZETI MUZEUMI SEGÉDŐR

ESZTERGOM

BUZÁROVITS GUSZTÁV KÖNYVNYOMDÁJA

1910.

A MUNKÁT
ÖZV. GRÓF FORGÁCH KÁLMÁNNÉ
BÁRÓ PONGRÁTZ ELEONORA ÚRNŐ
Ő MÉLTÓSÁGÁNAK
MÉLY TISZTELETTEL AJÁNLOM.

ELŐSZÓ.

1907 márcziusában Forgách László és István gróf uraktól azt a megbízást vettem, hogy írjam meg a Hunt-Paznan nemzetségből származó Forgách család történetét. A mű keretei megadáltak, egyben főczélul az is kitűzetett, hogy lehetőleg okleveles emlékekre támaszkodó leszármazási táblázatot állítsak össze a mű függelékéül.

Az ország történetében előkelő helyet foglaló Forgách család múltját illető adatok összegyűjtése nem ment könnyen. Alig van oklevéltár, életrajz, történeti vagy irodalmi forrásmunka, a mely a család egyes tagjaira anyagot magában ne foglalna. Nem is sorolom fel e helyt az átnézett munkák hosszú lajstromát, csupán azt jegyzem meg, hogy a miről tudomást szereztem, a mihez hozzáférhettem, felhasználtam.

Sajátságos, hogy a míg a család nevesebb tagjaival történetíróink közül többen foglalkoztak, az egész család történetéről alig találunk megemlítésre méltó előmunkálatokat. Nagy Iván ismert nagy munkája már a legrégibb időkre is téves adatokat tartalmaz; elég hosszú Mocsáry Antal Nógrád vármegye ismeretése, IV. kötetében megjelent tanulmánya, a melyben több oklevél szövegét vagy kivonatát is közli, az újabbbkori történetre is felemlit néhány érdekes mozzanatot, de szoros értelemben vett tudományos munkának még nem tekinthető. Hasonlóképen hiányosak a Bél Mátyás Notitiáinak IV. kötetében található adatok is. A család XVI. századi leszármazására számottevő részletek Forgách Imrének három helyen is közölt naplójából jelentek meg. A legtöbb tanulságot merítettem természetesen a legrégibb időre nézve Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig című munkájából.

Művem feldolgozott anyagának legnagyobb részét a családi levéltár szolgáltatta, a melyet örök letétként a Nemzeti Múzeum könyvtára kezel. Az ott található okiratokon kívül még fel-

használtam a Múzeum törzsgyűjteményében, az országos levéltár Neo-Registrata jelzetű csomóiban, a kassai városi, leleszi, jászói, nyitrai hiteleshelyi, a ghymesi hitbizományi levéltárakban található okleveleket, azonkívül rövid kivonatok alakjában közöltetett velem a Gombán található családi iratok tartalma.

Az egybegyűlt nagy adathalmaz feldolgozásánál értékesíteni iparkodtam az eddigelé megjelent családi monografiákból levonható tanulságokat, a melyeknek közös hibája, hogy áttekintések és használhatóságuk többnyire nehéz, az ország történetével foglalkozó, általános részleteket, vagy más családokra vonatkozó adatokat kereső író alig tudja bennök a neki megfelelő anyagot megtalálni. Kerestem tehát olyan keretet, a mely a család történetére mindvégig alkalmazható, az ismétlésektől lehetőleg megóv, végül áttekinthetősége miatt az olvasó könnyen kezelheti.

Művem beosztása tehát a következő: minden fejezetben belül, a melyekben a család történetének egy-egy korszakát tárgyalom, három részre választottam szét az anyagot, ezek elseje mutatja a család történetének kapcsolatát az országgal, ez a *köztörténeti* rész; a fejezet második részében szólok a család birtokügyeiről, pereiről, állapotáról, életéről, ez a *családtörténeti* rész, végül a leszármazással kapcsolatosan összefoglalom a tárgyalt korszak végén mindazt, a mit a család akkor élő tagjairól tudunk, ez a *személyi* része a munkának. Mindenképen szükségesnek tartom ugyanis, hogy a család-történeti munkák ne csak a közpályán vagy csatatereken kitűnt tagokról emlékezzenek meg, hanem azokról is, a kik otthonukban a családi vagyont gondozták, a melyre támaszkodva mentek ki a nagy tettekre hivatott családtagok a közéletbe.

A feldolgozáshoz függelékül járuló oklevéltárban a család történetének legfontosabb okleveleit sorolom fel; a nyomtatásban már megjelentek tartalmát csak néhány sorban foglalom össze, a még ki nem adott nagy fontosságu, többnyire örökjogú okiratokat pedig szószerint közlöm.

Az oklevéltár végére csatolt leszármazási tábla használhatása céljából megjegyzem, hogy szakítottam az eddigi szokással, a mely tartózkodási helye szerint jelölte meg az egyes ágakat (ghymesi, ifjabb és öregebb, gácsi, ifjabb és

idősebb, gombai, szécsényi, gács-szécsényi stb. ág), mert ez elnevezés az ágak birtokváltozásai miatt úgy se megfelelő. Nem tartom czélszerű eljárásnak azt se, hogy a hasonló nevű családtagokat sorszámokkal lássuk el (I., II. stb. Károly), mert főleg a régi időre nem tudjuk pontosan megállapítani a születés egymásutánját, azonkívül a gondosabb kutatással később előkerülő családtagokat nehezen lehet e rendszer mellett a családfán elhelyezni.

Az áttekinthetőségre törekedtem tehát ebben is, s úgy jártam el, hogy a leszármazási táblán az ivadékokat számmal jelöltem meg, a melyekre utalnak az egyes fejezetek végén található családtagok nevei előtt álló számok. Az egyes ivadékok tagjait a leszármazási táblán balról jobbra haladva tárgyalom egymásután.

Az oklevelek közlési módját illetőleg megemlítem, hogy az újabb paleografiai szabályokat tartottam szem előtt. A hely- és tulajdonneveket az eredeti írásmód szerint adom, csupán a közismertekre nézve fogadtam el a mai formát, de ezeknél is megjelölöm, hogy találtam az eredeti oklevélben.

A midőn a munkát a család története iránt érdeklődők kezébe adom, őszinte köszönetet mondok mindazoknak, a kik kutatásaimban támogattak, munkám megírásában segítettek.

Budapest, 1909 szeptember 1.

A szerző.

I. FEJEZET.

HUNT ÉS PAZNAN LOVAG BEJÖVETELE

A TÖLÜK EREDŐ NEMZETSÉG

980—1200.

IKÉNT az ember életének, úgy a nemzet történetének is vannak forduló pontjai: Herakles választója többször előttünk áll az életben. Az ember törekvéseinek sikere a helyes választástól függ, a nemzetek a választás mérlegébe ennél is többet tesznek: fennállásukat.

Aki nemzeti létünk biztosításáért folytatott küzdelmek történetét olvasgatja, vigasztalást nyerhet belőle, mert látja, hogy az idegenek közé letelepedett magyarság a kedvezőtlen körülmények között is jól megállta a helyét egy ezredéven át. Ez a tudat egyszersmind reményt is nyújt, hogy a nemzet a Gondviselés segítségével tovább is betölti hivatását.

A Hunt-Paznan nemzetség története is ilyen válaszüton találkozunk először az országgal.

Az új hazát foglalt magyarok kalandozásai a 970-iki balkáni portyázással véget érnek. Fél századnál hosszab ideig seregeik rabolva járták be a szomszéd országokat, utjokat a megölték holttesteit, az égő faluk és városok lángjai mutatták, a műveltebb népek irtózata és félelme kísérte. A mondott év után a kalandozással felhagynak. Mivel a félelmes keletiekre figyelő nyugati krónikások a változás okául semmi fontosabb külső eseményt nem hoznak fel, bármennyire iparkodik a nyugati nemzetek közül több is a magyarok megtérésének érdemét magának tulajdonítani, az ország történetében beállott ezen nevezetes fordulatot belső okokra kell visszavezetnünk.

Azt a nagy lelki erőt, amely a dicsőséggel járó, kincseket hozó kalandozásokról való lemondáshoz kellett, a józanabb felfogás felülkerekedéséből kell származtatnunk. Géza, a nagy látókörű, nagy tettekre termett ifjú fejedelem és az ország vezéreiből belátták, hogy a rabló hadjáratoknak rövidesen súlyos következményei lesznek, hogy a nemzetnek nemcsak fel kell hagynia azokkal, hanem gyökeresen át kell formálódnia, hogy a művelődésnek munkásává lehessen, hogy helyet kell magának biztosítania az európai nemzetek sorában.

Már ahhoz, hogy a fejedelem már a következő évben, 973-ban elküldte az eddig ellenséges viszonyban álló német császárhoz követeit, hogy országa külbékéjét biztosítsák, politikai éleslátásra volt szüksége, de az a tény, hogy az országot nagyobb rázkódások nélkül vitte bele az átalakulásba, kortársai fölé emelő egyéni és fejedelmi tulajdonságait bizonyítja. Hogy a haladás útjára lépjen az egyénnek erős elhatározásra volt szüksége, kénytelen volt ott hagyni isteneit, oltárait, megváltoztatni szokásait, erkölceit, kiszakítani magát emlékeiből; kereszténynyé kellett lennie. Nem volt kisebb az ország egészére váró feladat se: a fejedelmi hatalom emelkedésével pusztult a törzsszerkezet közössége, a kalandozások elhagyásával járt a letelepedés kényszere, állami élet váltotta fel a szokásjogon alapuló összetartozóságot. Természetes, hogy ezen sok irányú átváltozás mint más nemzeteknél, nálunk se ment végbe rövid idő alatt.

A fejedelem, bár felesége Beleknegina is istápolta törekvéseit, maga nem változott át egészen kereszténynyé. Forrásaink megegyeznek abban, hogy az ő idejében alattvalói nem lettek teljesen kereszténynyé, csak kezdetleges állapotban voltak a pogány és keresztény élet között. Annál inkább elérte azonban Géza másik célját, amely abban állott, hogy egységessé tett nemzet fölé szilárd fejedelmi trónt helyezzen. Az Árpád nemzetség birtokai jóval felülmúlták a többi nemzetségét; azáltal, hogy a saját birtokain élő és a törzsfők alá tartozó katonák közül többet tudott másoknál eltartani, elérte, hogy a nemzetségek fegyverfogó népe nem a törzsfő, hanem a fejedelem embere lett, annak érdekeit szolgálta. A békésebb életmód beköszönésével a törzsfők vezéri tekintélye is elhalványodott. A fejedelem nem késett a kedvező körülményeket felhasználni a központi hatalom tekintélyének emelésére. Törekvéseinek meg is lett a sikere, nem egészen keresztény országot, de az ő életében senki által eredménnyel meg nem támadott fejedelmi hatalmat hagyott fiára örökségül.

Hogy a kereszténység terjesztésében nem járt el a kívánt eredménnyel, hogy halálakor a nemzet belső szervezete még nem volt tökéletesnek mondható, a fent vázolt alanyi okokon kívül abban leli magyarázatát, hogy mindkét cél elérésében a fejedelmet idegenek támogatták.

A kereszténységet az idegen eredetű szerzetesek terjesztették, az állami élet felépítésében pedig a külföldről bejött lovagok segédkeztek a fejedelemnek.¹

Krónikáink elbeszéléseiből így alkothatjuk meg az idegen-földi vitézek bejövételének egymásutánját.

Géza fejedelem éveken át buzgólkodott már a kereszténység elterjesztésén, de nem olyan eredménnyel, ahogy szeretle volna. Fáradozásainak sikertelensége arra bírta, hogy a keresztény országokból segítséget kérjen. Erre nagyobb számmal özönlének be hazánkba a hittérítő szerzetesek. De a kereszténységre hajló fejedelmi segítségére 980—990 évek körül idegen lovagok is bejönnek az országba. A külföldiek bevándorlása azonban nagyobb arányban csak a fejedelem fiának, Istvánnak házassága után indul meg, amikor a magyar trón várományosa a keresztény bajor hercegleányt, Gizellát veszi el feleségül.²

Az események idejéhez közel álló pozsonyi krónikás eléggé érthetően kifejti, miért volt a fejedelemnek szüksége a lovagokra: magyar elem ugyan volt elég — a krónikás szerint — hogy az országot betöltsék, de most ezek többsége a kereszténység felvétele ellen volt, Gézának más segítség után kellett néznie. Nem szabad azonban a támogatás alatt fegyveres segítségre gondolnunk; a fejedelem elég erős volt, hogy a makacs ellenállókát a maga erejéből legyőzze, a lovagok se jöttek be számottevő nagyobb csapattal, végül a bevándorlottak száma se volt akkoriban valami nagyon tekintélyes.

A lovagok támogatását erkölcsi szempontból kell fontosnak tartanunk. A fejedelem rájuk bizza az udvari tisztségeket, tekintélyes földbirtokokkal adományozza meg őket a saját nemzetsége, vagy a csatában leverte törzsfők vagyonából. A fejedelmi udvar bizalmas emberei, tanácsukat a külföldi jogszokásokban járatlan uralkodó gyakran igénybe veszi. Ők telepítik át a más országban már fejlettebb fokon álló állami életet, bevezetik a fejedelmet a külföldi uralkodók szokásaiba, megtanítják az eszközök használatára, amelyekkel uralkodói székét a törzsfőké fölébe helyezheti. A későbbi királyi tanács alapját alkotó fejedelmi udvarnak a térítő főpapokon kívül ők a számottevő tagjai, a tanácskozásokon a fejedelem oldalán vannak, a résztvevő törzsfők Géza uralkodásának második

felében inkább túsok ott. A krónikás határozottan meg is mondja, hogy a fejedelem az ő támogatásukkal lett királylyá.³

Szembetűnő mozzanat ezen időből nem maradt meg korunkra, csupán az ország nagy átváltozása mutat a fejedelem nemes elszántságára és kísérete hűségese odaadására.

Hazájukban a hozzánk bejött lovagok eltávoztása nagyobb feltűnést nem idézett elő, az egykorú külföldi írók mit se tudnak a bevándorlásról.

Nálunk elég korán feljegyezhatték a bejövők névsorát, mert a későbbi krónikások majdnem egyöntetűen közlik. A mikor Kézai a névsort lemásolta, a hatalomra jutott, többé-kevésbé magyarrá is vált külföldiek befolyásukat is érvényesítették, hogy a krónikás lehetőleg teljes számban őrizze meg nevöket, kiemelve azt is, milyen nagy részük volt az ország második elfoglalásában, ahogy az ország kereszténynyé tételét nevezték. Elhalványul e feljegyzésekben az a hagyomány is, hogy a lovagok új hazát jöttek keresni, amit a saját előnyükre és a nemzet hasznára meg is találtak. Inkább azt emlegetik pld. a Hunt-Paznánok bejövetelénél, hogy a szentföldre igyekeztek s csak a fejedelem marasztalására maradtak nálunk.

A bejött idegen lovagok közül az első volt Kézai szerint Fanbergi Tibold, másként „Graun“ Tibold, tőle származik a Tibold nemzetség.

Utána Svéviából (Svábföldről) jött Hunt és Paznan nevű két testvér. A tengerentúlra (a Szentföldre) igyekeztek, de Géza fejedelem visszatartotta őket. István királyt a Garam folyóban (helyesen Esztergomban) germán szokás szerint lovagkarddal övezték.

Ezeket követte a Wasurburci Wezelin comes, aki Somogyban Koppány herceget megölte. Tőle származnak a Jákók.

Majd Viltoniából Wolfer és Hedrik testvérek jöttek 40 pánczélos vitézzel; ezektől valók a Héderek.

Ebben az időben jött az országba számos fegyvertársával a Lebyn-i Pót is, kit másként Ernestnek hívtak, utódai közül való Altenburgi Konrád.

Ennyi a Géza fejedelem és István király korában bejött lovagok száma, a többi, mint krónikásunk is megjegyzi, később tűnik fel hazánkban.

Miután a vitézek helyzetét, a reájuk új hazájukban váró hívatást általánosságban már láttuk, vizsgáljuk meg közelebbről, mit tudunk a két svábföldi testvér, Hunt és Paznan első szerepléséről.

*

*

Géza fejedelem a keresztény Magyarország alapjait lerakta, fiának a megkezdett művet kellett folytatnia. A reá váró munka súlypontja az ország kereszténységének tartalmasabbá tételére esett; neveltetése, atyja uralkodásáról való elmélkedése meggyőzlék arról, hogy pogány-kereszténységgel nem szabad beérnie, neki és népeinek életét, szokásait, gondolkozásmódját a kereszténység tanításához kell alkalmaznia. Királyi hatalmát nem vonja kétségbe senki, csupán az ellen látunk egy-két törzsfőnél tiltakozást, hogy a király őket is a keresztény életmódra kényszerítse.

Az idegen lovagok neki is, mint atyjának, nagy hasznára vannak. A királyi udvar a nyugati uralkodók mintájára rendezkedik be; az egyházi beosztást és a megyei rendszert is külföldről tanulják el, onnan veszik át a kormányzás módjait, a kancellária berendezését. A törvénykezésben szent István hasonlóképpen szorosan ragaszkodik a frankok és mások felfogásához, alkalmazva azt a magyar viszonyokra.

Személye körül megvan a testőrség, amelynek fejei Hunt és Paznan lovagok. Amikor a király a Dunán túli lázadók ellen indul, ők kötik oldalára Esztergomban a kardot, amivel nyugati felfogás szerint keresztény lovaggá avatják. A bajor Wencelin a király seregét vezeti Koppány ellen, akit a krónika szerint személyesen öl meg az ütközetben.

A királynak tett szolgálataikat szent István nagyon dicséri Imre fiához írott intelmében: „A vendégek és jövevények után annyi a haszon, hogy a királyi méltóság a hatodik helyet méltán nekik adja. Eleinte hogyan növekedett a római birodalom és a római királyok is hogyan jutottak dicsőségre, ha nem úgy, hogy különféle helyekről sok nemes és bölcs verődött össze? Róma ma is szolgaságban volna, ha Aepeos ivadékai szabaddá nem tették volna. Mert valamint a vendégek különböző országokból jönnek, úgy különböző nyelveket, szokásokat, íratokat és fegyvereket hoznak magukkal, amelyek

mind a királyi udvart ékesítik és emelik, s elrettentik az idegenek nagyravágását. Mert az egy nyelvű és egy erkölcsű ország gyöngéje és törekény. Azért parancsolom neked fiam,

Hunt lovag.

hogy őket jóakarattal tápláld és tisztességesen tartsd, hogy így nálad örömebb lakjanak, mint másutt.”⁴

Utódai alatt már általánosnak mondható az a felfogás, hogy az udvari tisztségeket viselő lovagok egyenlők a nemzeti főekkel.

Hogy a királyság támaszául szolgáló lovagoknak erkölcsi tekintélyök mellett fegyveres erejük is legyen, atyja példáját követve, terjedelmes birtokokat ad nekik. Később a lovagok a királyi nemzetségbe is beházasodnak, szent László király nővérét, II. és III. Béla leányait a Hunt-Paznánok egy-egy derék vitéze veszi el.

Sajátságos azonban, hogy a fenti közismert biztos eseményeken kívül a két testvér és ivadékaik történeteiről a XI. és XII. században alig tudunk valamit.

Nevőket együtt még megemlíti a pannonhalmi oklevél. Hunt a szent királytól a királyi székhelyhez közeli Csenkén és más Esztergom és Hont megyei birtokokat kap.

A tatárjárásban a nemzetség sok oklevele elpusztult, úgy, hogy a meglevők csak igen bizonytalan képet nyújtanak a két testvér utódairól.

Hunt fiai közül Bény és Lampert még szent István korában élnek, Bény falut a Garam mellett, Marótot és Palatnyát Hontban kapják adományul. Lampert hasonló nevű unokájának 1090—1132 első felesége szent László ismeretlen nővére, akivel újabb birtokok kerültek Hunt utódai kezére.⁵

Lampert és Miklós nevű fia II. Béla táborában halnak meg, mivel nem nyilatkoznak határozottan Boris trónkövetelő ellen. Syx nevű fiának leszármazottai ismeretlenek, valamint azt se tudjuk megállapítani, hogy az 1123 körül élő Kozma hogy illeszkedik be a nemzetség törzsfájába. A család további leszármazásának kérdésében pusztá találgatásokra vagyunk utalva, úgy, hogy az adatok teljes hiánya miatt a későbbi nemzedékeket az alapítókkal összekötni nem tudjuk. Növeli a nehézségeket az is, hogy Paznan-ról a pannonhalmi alapítólevélen kívül okleveleinkben mit se találunk, az ő közvetlen leszármazói teljességgel feledésbe mentek.

Karácsonyi Jánost követve úgy vélem mégis, hogy a történeli igazság kockáztatása nélkül feltehetjük, hogy a Hont megyei, jelesül az általa Bozóky-nak nevezett ágat Hunt ivadékaik alkotják. A legfőbb indoka e feltételnek az, hogy a nemzetségek tagjai az Árpád korban máshol is szorosan ragaszkodnak az ősi nemzetségi monostorhoz. Ilyet alapított a fenti II. Lampert és második felesége Zsófia Bozókön 1124—1131 közt. Hunt valamelyik hasonló nevű utóda építteti meg

Hont várát is, amelyről a vármegyét elnevezik. 1165-ben nemcsak a „Parochia Chunt“-ot olvassuk, hanem „Germanus chuntiensis comes“ nevét is ismerjük.⁶

Időben nem maradnak a Hont megyei első, kétségtelen bizonyossággal leszármaztatható tagok mögött a Nyitra megyei Hunt-Paznánok se. A Forgáchok őse gyanánt ismert Iwancha comes 1150—1210 körül élehetett, a Szegi ágból való Gyügye és I. Amadé szintén azon korból való, hasonlóképp a Szentgyörgyi-ek közül elsőnek ismert Tamás élete is az 1200 körüli években folyhatott le.

Az okleveleinkben nyom nélkül maradt Paznan lovag leszármazottjának tarthatjuk, egyszersmind a Nyitra megyei ág ősei közé sorolhatjuk azt a Paznan-fia Farkast, aki Szelep-esény (Scelepchen) pusztá egy részét a Zsitva felett 1165 körül a garamszentbenedeki konventnek adja.⁷

A nemzetségnek végül harmadik, az előzőkkel egyidőben található külön tagját alkotják a Bihar és Szaboles megyében letelepedettek.

Az említett három ág egyes csoportjai között a XIII. század elején már alig találunk kapcsolatot. Mindegyik hatalmas galyát képezi a nemzetségfának, az ország történetében többé-kevésbé fontos szerepet játszanak, közös vonásuk ekkor már a hazafiság, nevökön és a krónikán kívül mi sem emlékezteti őket külföldi származásukra.

A nemzetségnek Nyitra megyei ágából való a később Forgách-nak nevezett család is, amelynek tagjairól a következőkben szólni fogunk.

II. FEJEZET.

A CSALÁDALAPITÓK

NEMZETSÉGI ÉS SZERZETT ELSŐ BIRTOKOK

AZ ELSŐ ÖT IVADÉK

1200—1300.

RÉGI családaink összefüggő története rendszerint a XIII. század elején kezdődik. A krónikások a saját korukban élő emberekről nem szólnak, okleveleink pedig a megelőző két századból igen gyéren maradtak reánk.

Az írott emlékek nagy hiánya főleg a tatárjárás borzalmas pusztítása következtében állott ugyan elő, de egyéb okai is vannak.

Amig a szent István által megteremtett királyi hatalom utódai kezében sértetlenül meg volt, a szállásbirtokokban, illetőleg a király által adott fekvőségekben azok tulajdonosait az adományozó tekintélye és hatalma megvédte. Amint azonban az uralkodó felsőbbbsége fényéből veszít, főleg az ifjabb királyság intézményének felállításával, amikor a két uralkodó a köztük megosztott hatalmat néha egymás ellen használja fel, az adományozás biztosítására jónak látták annak megtörténtét írásba foglalni, azonkívül a szállásbirtokok ügyében hozott ítéleteket, az azokban lefolyt határjárásokat is oklevelek által iparkodnak maradandó emléküekké tenni.

Az egyház birtokjogainak biztosítása tekintetében is jóval megelőzte a világi birtokosokat. Amig ugyanis a püspökségek, apátságok alapításával minden esetben együtt járt az alapító oklevél kiadása, amelyben az egyház fentartása és papjai ellátására szükséges birtokok nemcsak megnevezve, hanem többnyire azok határai is megjárva voltak; olyan oklevelet, amelyben valamely nemzetség ősi szállásbirtokának megállapítása, leírása foglaltatnék, nem találunk, sőt az adományozott javakat is csak II. Béla ideje óta foglalják a kancellárián rendszeresen írásba. Magának az uralkodó családnak, az Árpádoknak szállásbirtokait is csak hosszas következtetések után tudjuk meghatározni.

Annak tehát, hogy hazánk régi családainak története csak a XIII. század elején kezdődik, nemcsak az a magyarázata,

hogy az Imre, Endre és IV. Béla közt dúló pártoskodást a családok birtokszerzésre használják fel, a hogy többnyire elfogják a történetírók, hanem az is, hogy a köz- és magántulajdon kérdése ekkor válik fontossá, a magánbirtokosok, világiak és egyháziak a zavaros közállapotból folyó esetleges károsodás ellen okiratokkal iparkodnak birtokaikat megvédeni, továbbá, hogy a régi szóbeli adományozást többé nem tartják elégnek, adományozó oklevelet kérnek az uralkodótól, hogy az ellenpárt hatalomra jutva birtokaiból ki ne forgathassa őket. Innen van az, hogy a század legfontosabb írott birtokjogi emlékében, a váradi tüzesvaspróba lajstromban a legtöbb eset a régi birtokok ellen intézett támadásról szól, mert a társadalmi osztályok felbomlása következtében kiki szabadulni igyekezik terheitől, a jobbágyság várjobbággyá, emez szabad jobbággyá akar lenni, legtöbbször a vár-, egyházi- és szállásbirtok terhére.⁸

A közállapot ezen sajnálatos alakulásának legfőbb oka ekkor is a királyi tekintély hanyatlása. II. Endre a hatalomra nagyon vágyott, de annak megfelelni sehogy se tudott.

Már Imre királylyal való viszálykodás idején sok királyi birtok jut a pártoskodó hívek kezébe, amikor pedig Endre a trónra kerül, valósággal szenvedélyévé válik a javak adományozása. Előtte kivételesen történt meg, hogy az uralkodó valamelyik alattvalójának szolgálatait örökjogú adományozással viszonozta, az ő idejében már kisebb-nagyobb érdem jutalma rendszeresen valamelyik királyi birtok lett. Ismeretes, hogy gyengeségét bőkezűségével sehogy se tudta elleplezni. A szerencsétlen véget ért Gertrud királyné megölése ellen a király hívei közül alig lép fel valaki, maga az uralkodó pedig az összeesküvés szerzőit nem bünteti meg, hanem újabb ajándékozással igyekezik maga köré híveket gyűjteni.

IV. Béla már ifjú korában belátja, hogy atyja meggon-
dolatlansága és erélytelensége a trón alapjait támadják meg. A mint ifjabb királynak megkoronázzák, nyomban anyja halálának megtorlását tüzi ki maga elé. De nemesak a gyilkosságban részt vettek bünteti meg, egyszersmind azok vagyonát is elfoglalván, hanem a királyi javak visszaszerzését is megkezdí. Bizottságot küld ki a birtoklás jogainak megvizsgálására, a mely eljárás következménye az, hogy az érdemmel nem

arányban adományozott területek visszaadására kényszeríti azok tulajdonosait. Így vesztí el vagyona egy részét a Hunt-Paznánok Szentgyörgyi ága, a Csák nemzetség néhány tagja.

Ebben az időben találkozunk a később Forgáchnak nevezett család első őseivel.

A család legrégibb okleveles emléke az esztergomi káptalan 1226-ik évi oklevele, a mely ép állapotban, a rajta lógott pecsét elveszésétől eltekintve, ez időszerint a ghymesi hitbizományi levéltárban van.

Elmondja ebben az oklevélben Miklós esztergomi prépost és az oda való káptalan, hogy hozzá Endre király parancsot intézett, adjon ki kedves hívének a Hunt-Paznan nemzetségbeli néhai Iwanch comes fiának Ivanca-nak oklevelet arról, hogy a mint az eredetiben bemutatott adománylevélből is olvassa, érdemei elismeréséül neki és utódainak adott bizonyos Gumes nevű földet. A káptalan tehát Benedek mester olvasó kanonok által kiadatja a király parancsának megfelelő bizonyosság levelet.⁹

Ivanca mester érdemei az oklevélben bővebben részletezve nincsenek, minthogy azonban a király ebben az időben Halics ellen vezetett többször hadjáratot, valószínűleg a hadászat terén tűnt ki a megadományozott. Hogy nem a pártoskodás megjutalmazása volt, abból is megállapítható, hogy a birtokok megvizsgálásában nagy szigorúsággal eljáró ifjabb király később nem semmisítette meg atyja adományát.

Ha az oklevél adatait a benne szereplők korára nézve vesszük vizsgálat alá, kitűnik, hogy Ivanca mester 1226-ban, hogy érdemeket szerezhessen, legalább férfikorban volt, tehát 1190 körül születhetett, atyjának pedig, a ki az oklevél keltezése előtt már elhalt, ha csak 50 évet élt is, 1150 körül kellett születnie. Róla többet nem tudunk; az oklevél comesnek mondja.

A királyi udvarban II. Endre alatt a nemzetségnek több tagja él. Ott találjuk a szentgyörgyi ágból való Sebus nyitrai főispánt,

Sebus nyitrai főispán
1232. évi pecsétje.

a ki a királyt szentföldi útjára is elkíséri. Ivanca mester is előkelő helyet foglalhatott el, fiáról Andrásról IV. Béla 1249-ik évi oklevele azt mondja, hogy gyermekkorától kezdve az udvarban él.

A család tagjai közül ez az András jut elsőnek nagyobb méltóságra, az ő életében látunk köztörténeti vonatkozásokat.

A nemzeti elbizakodottság és a hadak fegyelmezetlensége miatt következtek hazánkra, mint ismeretes, a szerencsétlen kimenetelű Sajó-parti ütközet, azután a tatárpusztítás borzalmai.

A mikor 1241-ben a mohi csataterén a tatársereg már legyőzte az egybegyűlt magyar sereget s győzelmét a király vérének ontásával kívánta betetőzni, IV. Béla környezete csodákat művel, hogy megmentse. Az égő szekértáborból súlyos sebek árán tudja az ismert nevű néhány ifjú hős kiszabadítani, a kik a bujdosó királyt menekülésében is elkísérik. Ivancának mind két fia Tamás és András ott van. Hősiségüket IV. Béla a Gymus nevű földről adott 1253-ik évi oklevelében így mondja el: „A Sajónál, úgy hiszem, az isteni bosszuállás következtében a tatárok hevesen üldöztek; a mikor lovam már kifáradt, Ivanca fia András ispán különösen nagy hűség indulatától vezéreltetve, a melylyel szabadulásom iránt viseltetett, saját fürgé és gyorsjárásu lovát adta alám, ő és testvére Tamás gyalogszerrel hátramaradván; az utóbbit ez alkalommal az üldöző tatárok meg is ölték.“

András életben maradt, bizonyára ő is ugy bujdosott a tatáresapatok elől, mint honfitársai. A mint a király visszatér az elpusztult országba, nyomban hozzá csatlakozik, kiveszi részét ő is a helyreállítás nagy munkájából. Dicsérve említi IV. Béla az említett oklevélben, hogy kitartó szorgalommal és napról-napra megújuló fáradozással segédkezett neki Turóc vára felépítésében, a melyben a királynak sok alattvalója talált a beütő tatárok ellen menedéket, a mi által hasonlóképen nagy érdemeket szerzett.

A király bizalmából 1249—1255-ben a tárnokmesteri hivatalt, 1258—1275-ig a banai várispánság-tisztjét viseli. 1256-ban Béla herceg nevelő mesterévé teszi az uralkodó. Vitészeit Ottokár cseh király második támadásakor (1273.) is bebizonyítja, Nyitra elfoglalásakor a már megépült Ghymes várát

az ellenséges ostrom ellen megvédi, azután népével a király seregéhez csatlakozva résztvesz Győr vára visszavívásában, a mikor a király szemeláttára szereznek ő és fiai érdemeket; a király seregével a csehek ellen ők is kivonulnak, a hadjárat folyamán Lova vár ostromakor András ispán fia Tamás a várfalról sok vitézt leszór és megöl. Még sok érdemük van, írja a király a Belad birtokról szóló 1275. évi oklevélben, de csak néhányat sorol fel közülük a maga idejéből. Egy másik oklevélben azt emeli ki (1276.) hogy a Csehország határához közelfekvő és az ellenség támadásainak kitett Ghymes várát a környékbeliek megkárosítása nélkül megvédik.

Gyermekei közül János és Tamással találkozunk a közéletben.

János egyházi pályára lép ifju korában, 1273-ban egyházzogtutor, gömöri főesperes, a király kedvelt udvari papja, a ki a király 1274-ik évi adomány levele szerint már V. István korában érdemeket szerez. Hogy melyek voltak János főesperes és testvérei érdemei, jobban megtudjuk Erzsébet özvegy királyné ugyanazon 1274-ik évi adományleveléből, András ispán részére.

Az ország állapota IV. Béla uralkodása vége felé, miként ismeretes, nem volt kedvezőnek mondható. Alig heverte ki a királyi család a tatárpusztítás csapásait, a külháborúk kiadásait, meghasonlás tört ki a király és fia István ifjabb király közt. Hiába kötöttek egymással ismételten békét, az ország két része között (a királyé volt Dunántul s a felföld egy része, István herczegé a nagyobb másik rész,) a nyugalom nem állott helyre, az alattvalók hasonlóképen két pártra oszlottak. Az ellentét a két fél között 1264 végén annyira elmérgesedett, hogy a király javai nagyobb felét Béla fiára bizza, a főurak néhányja pedig István ifjabb királyt Erdélyben beszorította a feketehalmi várba, feleségét és gyermekeit átadták Anna herczegasszonynak, a ki Turócz (Turul) várába csukatta őket. A következő tavasszal István helyzete ugyan hatalmasan fellendült, atyja ellen csatát is nyert, de fogsága idején látta, hogy valóban hű embere szerencsétlensége idején még a fejedelemnek is kevés van. Annál hálásabban emlékezik vissza Erzsébet királyné azért András ispán — és valószínűleg fiai — szolgálataira, a kik fogságában is kitartottak ügye mellett,

és „nagy szüksége“ idején 100 márkát adtak neki kölcsön. Viszonzásul kapják Wásárfalu birtokot.

Ennyibe foglalható össze a Forgách ősök életének köz-történeti vonatkozása az árpádházi királyok korában. Külö-nösen jellemző sajátságokat a kevés tagból álló család köz-életi szereplésében nem találunk. Szembetűnő mégis, hogy a hazafias érzés tekintetében nem maradnak az ország szülte nemzetségek tagjai mögött, továbbá, hogy a királyhűséget nem tévesztik szem elől soha. Az ő törekvéseik is, mint ebben az időben más családokéi, a vagyoni függetlenség és meggazda-godás felé irányul. Határozottabb közéleti felfogást csak az utolsó árpádházi uralkodó alatt tanusítanak.

András ispán fia Ivánka, atyja nyomdokait követve a királyt szívvél-lélekkel követi az Albert osztrák herceg elleni hadjáratokba. 1294-ik évi adománylevelében hősiességét igen kiemeli, mivel egy alkalommal majdnem életét vesztette, máskor meg egy évet istállóba zárva töltött el (a Németuj-váriak elleni hadjáratban).

Majd a mikor a lázangó főurakkal szemben kenyértörésre kerül a sor, a testvérek újra a királyi tekintély védelmére kelnek. Később hasonló buzgalommal támogatják Csák Máté ellen. Vele a király se birt megmérkőzni, nem csoda, hogy András fiainak minden birtokát elszedte.

A szent Istvántól nyert birtokokon a Hunt-Paznan utódok elég korán, valószínűleg még a XI. század folyamán osztályt tettek, mert még az egy megyében maradt, azért kétségtelenül egymáshoz közel álló nemzetségi hajtásokat se tudjuk a XII. századra visszavinni és összekapcsolni. Bizonyos például, hogy a Szentgyörgyi és Forgách család közeli rokonságban van egymással, birtokaik határosak, de mivel amazokat I. Tamás-tól, emezeket Ivanch comestól oklevélileg messzebb vissza-vinni nem tudjuk, a kapcsolatot megtalálni nem lehet.

Hogy a családfán a Forgách ősöket egy taggal mégis visszavinni megkísérlettem, az készítetett, hogy a régi birtokok utján találtam némi alapot a következtetésre.

A XIII. század elején a Forgách ősök kezén három *örök-lött birtok* van: Szelepcsény, Mánya és Komjáti. Már most úgy

találom, hogy 1165 körül Paznan fia Farkas (nemzetsége nincs megnevezve az oklevélben,) Szelepcsény birtok egy részét a garamszentbenedeki konventnek hagyja fivérei és szülei lelki üdvéért, miután neki utódai nincsenek.¹⁰ A konvent a birtokrészt el is fogadja, sőt miután 1234-ben a király saját ott lakó embereit is átengedi a konventnek, évszázadokon keresztül Szelepcsényben két birtoktársat találunk: a Forgáchoké a fele, a melyet 1229-ben, mint alább látjuk ismét két részre osztanak fel, a birtok másik fele a konventé. Nem tartom azért valószínűtlennek a feltevést, hogy Paznan ha nem is közvetlenül őse, mindenesetre igen közeli rokona a Forgáchoknak.¹¹

Kozmát és fiait hasonlóképen a fenti okokból irtam bele a nemzetségi táblába. Középkori birtokjogi törvényeink és szokásaink nem engedték meg, hogy nemzetségi birtokban más mint rokon osztozkodják.

Mint említettem, a család őseinek legfőbb törekvése birtokok szerzése által az anyagi jólét megalapozása volt. Erre a családnak az ország védelme, a közterhek viselése szempontjából is szüksége van, máskülönben nem tud a reája háruló feladatoknak megfelelni.

A tatárjárás előtti időben a család tagjai a király előtt szerzett érdemeiket arra használják fel, hogy az ősi birtokok körül újabbakat szerezzenek. Ivánca comes és fia lakóhelyét egyik birtokáról a másikra tette át, állandó, szorosabb értelemben vett családi központról ekkor még nem szólhatunk.

Ghymes vára, a család első fészke a tatárjárás utáni években épült fel. Szükségessé tették megépítését a tatároknak többször várt újabb betörései, a megismétlődő cseh háborúk, továbbá a család tagjainak elszaporodása. Az egyes birtokokon élő atyafiak szükségesnek tartották, hogy legyen egyetlen biztos helyök, a hol családjuk, maguk, kincseik, okleveleik veszély idején menedéket találhatnak.

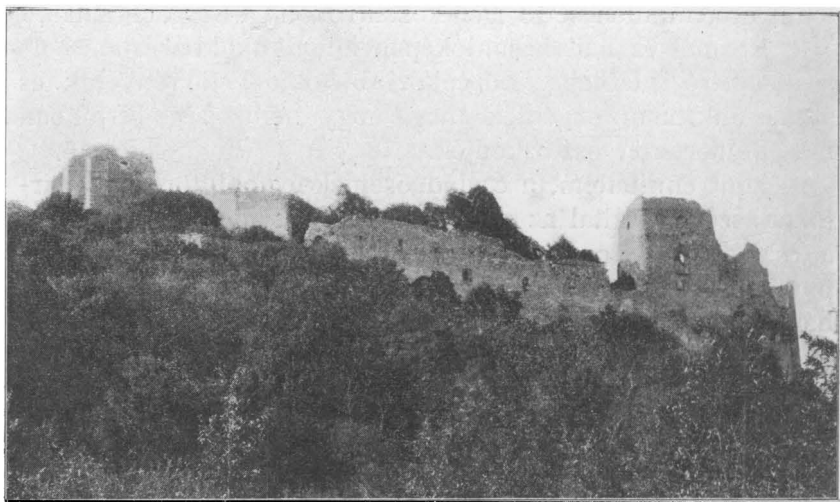
A család kezében időrendi sorrendet tartva, a következő birtokokat találjuk az árpádházi királyok korában:

1. *Ghymes*. Az esztergomi káptalan 1226-ban oklevelet ad ki arról, hogy a király valóban Ivanca mesternek adta hű szolgálatai jutalmául Gumes nevű földet.¹²

A név azonban nem foglalja magába a ma Ghymes alatt ismert egész területet. Maradt ott még magán és királyi birtok

is. Így II. Endre 1232-ben elrendeli, hogy azon várjobbágyok falvai, a kiket udvarnokokká tett, továbbá a kiket a Zólyomi várhoz csatolt, az esztergomi káptalannak járó tizedet fizessék meg. Az udvarnokokká tett várjobbágyok falvai között olvasuk Chalad, Welchez, Guymes, Nemchez nevét is.¹³

Ghymes egy része Dyun (1275-ben Dyvenkuy-nek írják,) nevet viselt; valószínűleg a mai várhegy és annak alját értették alatta, a melyet Ivánca fia András megvett és ott a tatárok

Ghymesvár falainak legrégibb része.

elvonulása után erős tornyot és körülötte falat épített. IV. Béla belátva az erőd védelmi fontosságát, továbbá András. banai várispán bőséges érdemeit jutalmazandó 1253 márczius 13-án kelt oklevelében neki és utódainak adja Ghymesföld azon részét, a mely a király tulajdonában volt.

A birtokbeiktatást Miklós nyitrai püspök végezte, a birtokrész határait az adományozó oklevél az ő előadása alapján írja le: a határjelek elseje a zobori konvent Kolun (Kolon) nevű falujánál van, hármas földhányás, innen két határjelen átmenve értek Pliska hegyhez, a melynek csucsán a törvényszerű jeleket lerakván leszálltak a völgybe; ettől felfelé van

András mesternek hasonlókép Gymus-nak nevezett földje, a melyet királyi adományból bir. Innen lefelé menve kereszt-utra értek, a melyet a nép Kerezetwth-nak hí; az utak egyikén folytatták a határjárást visszafelé András mester vára irányában, az ott lelt pataknál földhányást raktak. Ettől a patak folyása mentén menve értek az Wrios nevű patakhoz, a melytől a két Gymus birtokrész együtt nyulik tovább a Berek nevű hegyek csucsáig, ott határos az Elephant faluban lakó nemesek földjével, a melylyel közösen megy a határa a Berek-en át Koztulan földig, a mely András mester vett birtoka, ott földből két körhányást raktak határjelül. Koztulan-ból a határ-iránya visszafordul a Dyun hegy felé, a melyen a vár áll, két határjelt elhagyva és a hegy csucsán elhaladva a vártól kis kőhajtásnyi távolságban két földhányás mutatja a határt, a melyektől Koztulan birtok határával együtt megy a Berchen át, majd leszáll a völgybe Lenduch földre, a mely az esztergomi érseké, ott szintén két földhányás van; ezektől szem-mérték után ítélve nyíllövésnyi távolságra van két hasonló határjel, a melyektől cserjésen átvivő gyaloguton haladva érinti Nemchych falu határát, a hol balra fordul, majd délre, a hol földhányás mutatja a Nemchich (igy) és Janch faluk közti határt, majd azon jelhez ér, a mely Gymus és Iwanch (igy) föld közt áll. Ettől tovább megy a Bunos patak mellett található földhányásig, majd a patakon átmenve a Nyitra felé vivő nagy utra ér, a hol határjelet raktak, ettől visszafelé a határ visszaér a kiinduló helyen rakott hármas földhányáshoz.

A nagy részt ma is felismerhető határnevek után ítélve az 1226-ban kapott birtokrész a várhegy nyugoti és északi, az újabb szerzemény pedig annak déli és keleti részén terült el, magában foglalta a mai Ghymes község területét is.¹⁴

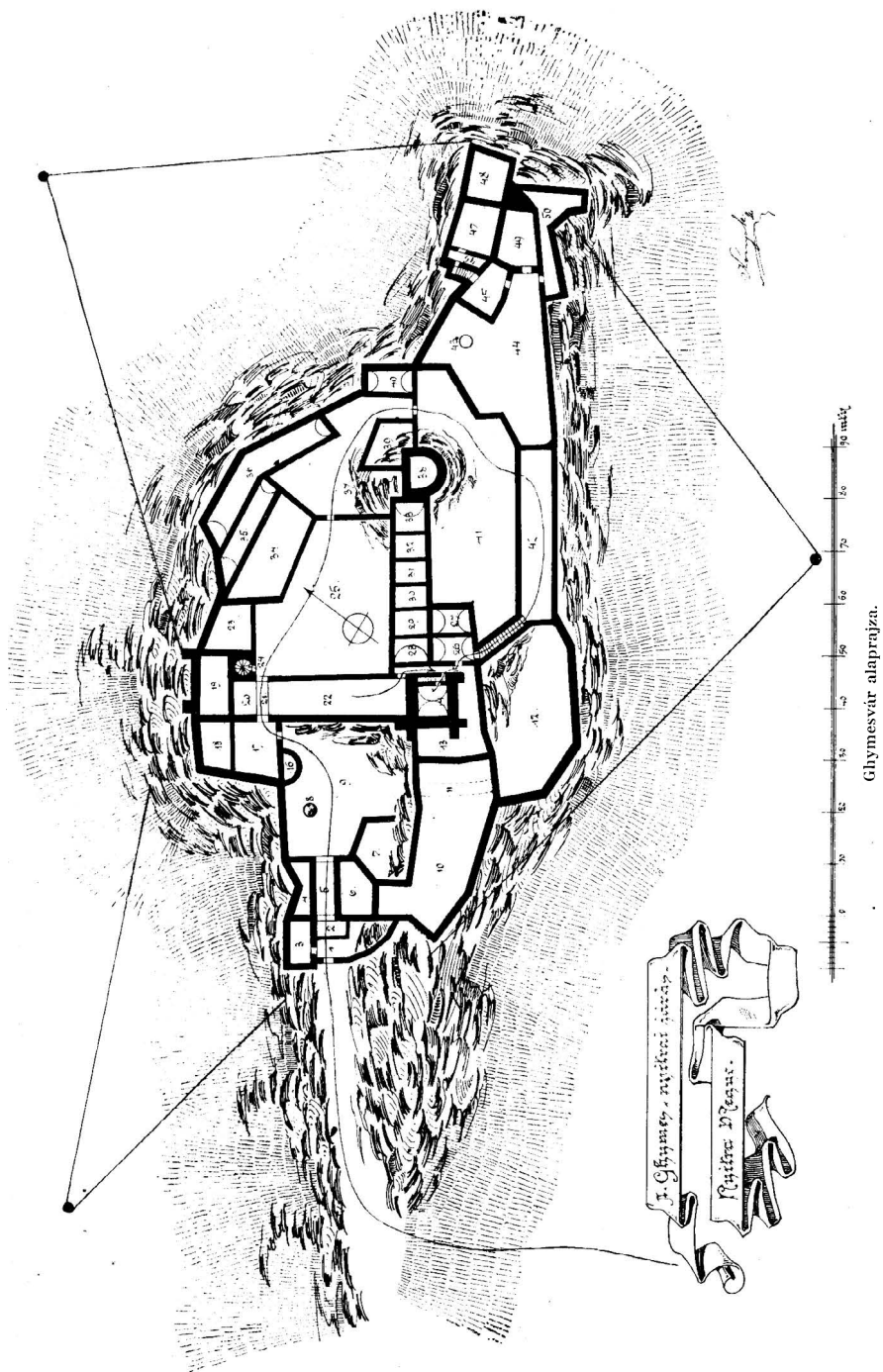
Hogy András ispán az egész Ghymest magáénak mond-hassa, még három birtokrészt kellett megszereznie. Az egyik volt a Wasard falubeli Ivanch feleségének fekvősége. Ennek gyermekei 1264-ben saját részöket 6 márkáért Andrásnak eladják, noha atyjuk úgy intézkedett, hogy gyermekei egy-formán osszák el és birják. A másik Belad nevű terület, három részből állott, ezek egyike a fehérvári váré volt, kitett 3 ekényit. IV. Béla 1265 végén ezt is neki adja, hogy a vár

mege erősítése céljából felhasználhassa. Annak megvizsgálásával, hogy csakugyan lakatlan terület-e, Demeter fehérvári várnagyot bizza meg, a kinek előadása András ispán állítását igazolta. A harmadik más kézen levő ingatlan ennek a kiegészítő része volt, a melyet 1268-ban vesz meg András. A nyitrai káptalan előtt ugyanis a mondott évben megjelenik Ludugar comes fia Bees, hogy Belad nevű örökölt birtokát, mely a király által 1265-ben Andrásnak adományozott hasonló nevű birtokrész mellett fekszik, 20 ezüst márkáért ugyanannak eladja.

Belad harmadik részét 1275-ben kapják a királytól. A két ekényi terület Barsvárhoz tartozott; ennek fenhatósága alól az uralkodó kiveszi, miután a kiküldött Vincze nyitrai püspök is bizonyította, hogy nem sokat érő birtok. A határnevekből (Hecche föld a barsi váré, Wros föld, Zelezen falu-felé vivő ut, Druvenche patak, Nevir föld az esztergomi érsekségé) úgy látszik, hogy a királytól utóbb nyert terület a mai Beládtól északra, az előbb említettek pedig délre lehettek.

Miután a felépült Ghymes vár a IV. László ideje alatti kül- és belháborúk idején használható erősségnek mutatkozott, a király Ivánca fia János nyitrai főesperes és testvérei jutalmazására nekik adja 1276-ban a szintén a vár alatt elterülő lakatlan Nymcech (Nemchých) nevű birtokot, a melynek egy része a nyitrai váré volt, másik részén pedig a király hálókészítői laktak. Így gyarapodik meg a Forgách ősök családi fészke a körülötte fekvő birtokokkal, a melyek egyszersmind fentartását is biztosítják. Hogy a vár gondozását kellőképen elláthassák, továbbá egymás között a vár birtoklása iránti jogait szabályozzák, András tárnokmester fiai, valószínűleg az atyjukról reájuk maradt vagyon felosztásakor egyszersmind Ghymesvárbán is kijelölik a testvérek mindegyikét megillető részt. Minthogy nővérük hozományát régebben kikapta, a nyitrai káptalan előtt 1295 január 18-án csak a négy férfi-testvér: Tamás nyitrai és borsodi ispán, András, Ivánka és Miklós vesz részt az osztályban.

Ha a várromokról Könyöki János által 1887-ben készült alaprajzot szemügyre vesszük, bizonyosan feltűnnek az építkezés nagy arányai. A szemlélt a néhol öt emeletnyi magas-ságú romok, az épületek alatt kocsival járható alagutak, egy-

más alá a sziklába vájt pinczék még romjaiban is meglepik. Az építkezés egymásutánját az anyagból ma is világosan fel lehet ismerni; érdekes, hogy itt is a legrégebben épült részek állanak a legjobban ellen a romok felett tomboló viharoknak, a természet mindent elsimitani törekvő erőinek.

Magát az alaprajzot nézve első tekintetre láthatjuk, hogy a vár 1295-ben még nem volt a maga egészében fölépítve. Megvolt az épülettömeg középső része, a felsővár. Ezt osztotta fel egymás közt a négy testvér olyként, hogy az épületek tagoltsága szerint két részt jelöltek ki, a melyek mindegyikének volt megfelelő lakóháza, bástyája, külön udvara, tornya, tehát külön kerek egészet képezett a vár területén belől. Az oklevél érdekes leírását a mellékelt alaprajzra alkalmazva így képzelem el a várnak első felosztását.

A palatium, a váruinak palotája (126—33.) kétemeletes hosszú épület, ennek közepe (30—31.) volt Tamás úr lakóháza. Ennek a sarkától indul ki a felosztó vonal dél felé; tőle keletre a félköríves torony és a palota kisebb része (minor pars magni palatii cum minori turri, vagyis a 32, 33 és 38 sz.) jutott Ivánkának. Ehhez tartozott a 36, 40, 43 sz. bástyák megvédése, a 37, 44 és 41 sz. udvarok gondozása. A leírás megnevezi a 43. számmal jelölt régi vízgyűjtőt, a mellette szögletekben húzódó várfalat és a 42. sz. jelölt Parczan nevű bástyát. A kiinduló ponttól nyugatra eső nagyobb palotarész és a négyszögű nagy torony (alia vero pars ipsius magni palatii cum maiori turri a parte occidentali, 26, 27, 28, 29 és 14 sz.) lett András és Miklós testvéreké. Az ő feladatuk volt a 19. és 22. számmal jelölt bástyák megvédése, a 13. és 25. sz. udvarok gondozása is.

Tamásnak egyelőre különálló várrész nem jutott, de fenntartotta igényét a váron kívül eső, közvetlen szomszédságában fekvő sziklacsucsra (extra ipsum castrum super Alpem seu lapidem, a 45—50. sz. épületek helyére,) hogy ott ő is hasonló várépületet emelhesen.

Kijárata volt a várnak délre és észak-felé.

Az alatta elterülő nagy erdőket olyanféleképp osztották fel, hogy az említett sziklacsucstól kiindulva keletről nyugat-felé körüljárták a várhegy alját. A sziklacsucs körüli rész, (a hol ma a gesztenyés terület el,) Tamásé lett, itt volt egy

kisobb víztartó is. A Kisfalud-felé eső erdő keleti fele Andrásé, a nyugati Ivánkáé, ettől tovább nyugatra tartva a Zudijnefew nevű hely körüli erdő keleti fele (Kisfalud felől) Ivánkáé, a nyugati (Felső-Ghymes felől) Tamásé; a Kuzpotocfeu-nél levő a Gimus pataknál Tamásé, másik fele Miklósé; a Kiskued nevű helynél levő, mely a Sire (Zsére) faluhoz vezető út közelében fekszik, Tamásé; a Piliske hegyen levő erdőt is két részre vágják a hegy csucsán átmenő osztással, a melynek Alsó-Ghymes felőli része Ivánkáé, Felső-Ghymesnek néző fele Miklósé lett, itt van a birtok határa; Ivánka erdejében vannak a Felső-Ghymesen lakó jobbágyok szántóföldjei.

A vár északi kijáratánál is van víztartó, a mellette vezető gyalogut az alsó-ghymesiek szállói között hegyre visz fel, ez Ivánkának jutott, míg az említett szántóföldek felőli Tamásé lett. A vár déli lejtőjével szemben levő hegyet, mely Never falura néz, szintén két részre osztják, a Koztulan falu felé eső, tehát keleti fele Andrásé, a Ghymes felől eső Ivánkáé; továbbá az Alsó-Ghymesre vezető nagy út és a Felső-Ghymesre vivő kis (gyalog) út közti erdő felső fele Miklósé, alsó osztása Ivánkáé.

Megjegyzi végül az oklevél, hogy András és Tamás a vártól keletre eső sziklák alatti erdőrészüket, kölcsönösen elcserélik, a mi által Tamás eléri, hogy saját erdejének nagyobb része együtt van és a magának felépítésre kiválasztott várrészt körülveszi.

Nem találjuk nyomát a felosztásban a vár északnyugati sarka körül elterülő földeknek, a melyek ekkor még valószínűleg az Elefántiak birtokában vannak.

A vár környéke már ebben az időben is népes terület képét nyújtja, a faluk elég közel vannak egymáshoz, a tatárjárás idejében itt élő királyi udvarnokok, hálókészítők lejjebb vonulnak Barsvár és Szolgagyőr-felé, helyöket a földesuri várnép és jobbágyok foglalják el. Elegendő közel élnek egymáshoz a nemzetségi, a nyitrai püspökség, a zoori konvent, az esztergomi érsekség népei, látszik, hogy a tatárpusztítás, valamint a későbbi cseh háborúk nem nagyon apasztották meg a vár körül lakó népeket, az ott fejlődő kultúrára pedig távolról se mértek olyan halálos csapást, mint a dombvidékekre.

Megfigyelésre méltó adata az oklevélnek az is, hogy a jobbágyok szőlőt is termelnek a vár feletti hegyek lejtőin.

Ghymes vára tehát az ország védelme szempontjából megfelel hivatásának, a környékelieknek menedék helye, a család életének fejlődő központja.

2. *Szelepcsény* egyike a szent István király által a nemzetségnek adott birtokoknak. Körülbelől a fele Ivánka ispáné, a másik felét még 1165 körül Paznan fia Farkastól végrendeletileg mint kegyes adományt a garamszentbenedeki konvent kapja, később a még Szelepcsényben levő királyi rész is a konventé lesz. 1229-ben Ivánka és rokonai Cozma fiai Temerche és Brench saját birtokrészüket két felé osztják a nyitrai káptalan kiküldötte, Márk kanonok jelenlétében. Az utóbbiak beleegyeznek abba, hogy Ivánkáé az a fele legyen az osztálynak, a melylyel határos az ő Jovkán levő vett birtoka (dél felé). Ennek határa kiindul nyugatról a Deruenche nevű patak partjától, szomszédos Horsan falu határával, majd erdőn átmenve félekényi távolra délnek fordul, a hol Lacionat föld határa kezdődik, a Sythuo folyónál északra fordul, a folyó partján van a határjel, ettől Ivánka birtokának árkan, majd hegyen áthaladva a Nyivg (Nyüvegy) nevű földnél végződik.

Ugy látszik azonban, hogy a birtokfelosztás még se ment egészen simán, mert a Cozma fiak a kiküldött, majd a káptalan előtt kijelentették, hogy tudomásuk szerint Ivánkának az említett Deruenche patak körül a vett Jovka földön és örökölt szelepcsényi részen kívül más földje nem lehet.¹⁵

3. *Mánya*. Szintén a nemzetség által nyert régi birtokok egyike, a mely azonban a birtokfelosztáskor a rokonok kezébe jutott. Mivel Komjátival határos, Ivánka rajta van, hogy családjának visszaszerezze, a mire 1237-ben nyílt kedvező alkalom. Megtudta ugyanis, hogy rokona János Mánya 40 ekényi részét a Renduveyben lakó embereknek 2 ezüst márkáért elzálogosította, rávette azért a rokonokat, hogy a zálogbirtokot magához válthassa. A jelzett évben a nyitrai káptalan előtt megjelennék Gyne fiai Wichlov és Widicus, a Fis falubeli Korlath fia Micov, a kik beleegyeznek abba, hogy a rokonuk által elzálogosított földet a Jovka falubeli Ivanca fia Tamás magához váltsa. A pénz felvételét Vrbán és Neuhu a maguk és Guepse

távollevő fia, Symoun szintén a saját és a Renduveybeli Miklós fia nevében elismerik.

A birtok átadásánál a pozsonyi, szolgagyőri és borsodi várak egy-egy embere is jelen van, mivel pedig ezek személyi hitelessége felől meggyőződve nem voltak, a felek Fis faluban hirnők által tudakozódtak irántok. Tamás a rokonok beleegyezését se vette el hiába, $\frac{3}{4}$ ezüst márkát adott nekik ajándécul.

Mányán volt még királyi terület is, a melyet 4 ekényi nagyságúnak tartottak. Ezt Ivánka másik fia szerezte meg. IV. Béla 1249-ben neki adja, mivel fiát Turócz vára ostrománál sok emberével támogatta, másrészt mert ha idegennek adná, az esetleg kellemetlen szomszédság is lehetne. A birtokot Ádám nyitrai püspök adja át az adományozottnak. Nagyságát a király 1256-ik évi megerősítő levele mondja el, a mely szerint a 4 ekényi szántó, 2 ekényi kaszáló és cserjéből álló területet kiveszi a galgóczi vár fenhatósága alól.

Ilyenfélekép a régi birtok ismét a családé lett, egyéb részekhez közel esvén, megművelése gazdaságosabb lehetett.

4. *Gyarak* (Gorok) Mánya szomszédságában terül el. Megszerzése körülményeiről IV. Béla 1247 június 10-én kelt adományleveléből értesülünk. András ispán és Und comes között Vajk zsitvaparti föld miatt per folyt. A vita elintézésére a király kiküldte István esztergomi érseket. Ez a felek ügyét megvizsgálván, azt a tanácsot adta IV. Bélának, adja oda a vitás birtokot Und ispánnak, de Andrást kárpotolja Gyarak földdel, mely hajdan a szolgagyőri várjobbágyoké volt, most a királyi udvarnokoké, de néptelen terület. A király az érsek előterjesztését elfogadta.

Gyarak határa a Zsitva keleti partján indul ki, nyugatfelé elmegy Szöllős (Zevleus) falu határáig, mely az esztergomi érsek nemesei és jobbágyaié, onnan visszamegy a Zsitva partjához, a hol délről és északról András ispán népei laknak, (a mai Kis- és Nagy-Mányán). Gyarakon volt a Szentgyörgyi ágnek is régi birtoka.

5. *Fis* (Fys) földnek 100 ekényi részét András a tatárjárás idejében vette 2 ezüst márkáért rokonától a már említett Gyne fia Wichlovtól, a ki akkor pénz dolgában nagyon meg volt szorulva. A mint később kitűnt, András ispán igen olcsón

jutott a birtokhoz, azért 1255-ben rokoni szeretetből visszaadott belőle 20 holdnyit.

Fisnek egy másik részét András zálogba birta Máthé fiai Wechun és Pétertől, továbbá a Modor falubeli Symun fiai Thuka és Miklós szolgagyőri várjobbágyoktól, a kik két ekényi földjüket 5 ezüst márkáért neki elzálogosították. Mint-hogy a zálogot kiváltani nem tudták, 1256-ban a birtokot neki átengedték. A birtok kezdődött kelet felől a Borolch nevű helyen, ment nyugat felé a Zsitvához, a hol malom-hely van, délre egészen András Mánya (Mana) birtokáig, észak felé a pozsonyi vár fissi részéig terjed.

6. *Komjáti* (Kamnati) a Nyitra partján, Mányával szemben terül el, a nemzetség régi birtoka. 1256-ban kerül ismét a Forgách-ág kezére, a mely évben András tárnokmester királyi megerősítést nyer a birtokra; rokonai Milván fia Mihály és Tamás fia Jordán, bár ágbirtok volt, az ő tudta nélkül elzálogosították Aba fia Aba mesternek 85 ezüst márkáért, a kitől ő visszaváltotta. A zálogösszeg mutatja, hogy nagy birtokról volt szó; a család egy része később ezt tette meg állandó lakóhelyévé.

7. *Szencse* (Szenche) birtokot 1258-ban István ifjabb király adja András banai várispánnak. Előbb Inom fiai János és Daba szolgagyőri (de Zulga Gewr) várjobbágyoké volt, de tolvajlásban elmarasztaltatván, a király elveszi tőlük. 1270-ben V. István a családot megerősíti a birtok tulajdonjogában.

A király adománya nem foglalta magában az egész birtokot, egy része még a galgóczi váré maradt. Az utóbbit azután 1276-ban, mint lakhatlan földet Modori Illés fia Péternek adta örökjogon. Az új birtokosnak, úgy látszik, nem igen volt inyére az adományozott föld, már a következő év elején András megbizottjának, Wásárdi Gálnak 15 ezüst márkáért eladja.

A birtok elfoglalásából per támad a szomszédos Val-kazon lakó nemesekkel. Az esztergomi káptalan kiküldötte és Uhaji Cosmas királyi ember 1293-ban megállapították, hogy András ispán fia Ivánka Curvi Endre fiai földéből 12 ekényit elszántott, azért Szencsén Márton alországbiró elé megidézték.

Az ellenfél nem elégedett meg a törvényes lépésekkel,

Ivánka az esztergomi keresztes konvent útján 1299-ben bevádolja, hogy szent György napja körül rátámadt embereivel Köbölkát (Kubulkath) birtokára s onnan hatalmaskodva 30 ökröt elhajtott. A perlekedés megegyezéssel ért véget. Még 1299-ben a király előtt fogott bírák ítélete alapján a Szencsére (inter possessiones Nog Zenche et Vyleg) megindított pert beszüntetik, szent Mihály napján szomszédokkal együtt kimennek a vitás területre, azok mondják meg, kié a birtok negyed része; továbbá Curvi Endre fia Péter az ünnepre következő napon a boronchi templomban tegyen esküt, hogy Ivánka köbölkúti birtokát nem támadta meg, szolgáját nem fogta el; a melyik fél visszalép, pervesztes.

Másik határperre Ivánkának ugyancsak Szencsén Od fia Lőrinczczel volt, a mely 1298-ban szintén megegyezéssel végződött; Lőrincz a Peck szikla körül a Rendveyben lakó nemesektől vett földjét megtartja, ehhez Szencse határából 25 ekényit átenged neki Ivánka, de viszont Ivánkáé lett amannak a Rendvyetől Louch föld felé huzott határ közti területe.

8. *Lüle* Fis felett fekszik, szintén András banai ispán szerzeménye. 1262-ben az ő megbízottja Zazun comes Lule falubeli Miklós fia Lászlótól Lule földet, a melyet az utóbbi a Tuhul (Tőhöl) falubeli Barnabás fia Bensétől vett, rokonai: Bolesey és Vezlao, Videkus és Cule fia Rudolph beleegyezésével 7 ezüst márkáért egy fertő hiján megveszi.

9. *Ösztövér* az eddigi birtokoktól távol fekszik, Köbölkut környékén Esztergom megyében. 1263-ban a Kezu (ma Bátorkeszi) falubeli Vycche Izteuer-en levő vett birtokát eladja 2 1/2 ezüst márkáért András Budulou comes nevű tisztjének, a ki ura megbízásából jár el a vételnél. Említve e birtok a feljebb tárgyalt szencsei határperben.

Köbölkuton és Ösztövéren másnak is volt birtoka; 1233-ban Péter ispán és Bog Köbölkut és Ösztövér (Eztver) miatt folyó perüket beszüntetik (l. az oklevéltárban).

10. A *Hind és Harsány*-ban lakó királyi udvarnokok földjéből IV. Béla ad Andrásnak érdemei elismeréséül 2 ekényit. A birtokrész kiegészítette Szelepcsényt, valószínűleg a Zsitva két ága közé eső földek lehettek.

Ujabb gyarapodását jelentette a birtoknak IV. László 1274-ik évi adománya János gömöri főesperes részére. A király

a Harsányban lakó királyi hálózók földjéből 6 telket, a melyek a család örökölt birtokával (t. i. Szelepcsénynyel) határosak, a nyitrai püspök határjárása alapján neki adja. Az ott lakó királyi embereket Hyndre (Hymod) telepíti át, a hol ugyancsak hálókészítők élnek. A birtokrész határnevei között vannak: a Zsitva folyó, Harsány falu az esztergomi káptalané, ut Kaluz (Kalász) falu felé, Werebel falu, Dusnuk falu, Kevrus, Derewnce patak, Zakadath hely, Berkyne föld.

11. *Barcz* birtok megszerzésének érdekes története van. IV. László király 1272 október 31-én Budáról kelt oklevelében meghagyta az esztergomi káptalannak, hogy Borch birtokba, a mely Myssa fia Jakab magtalanul beállott halála következtében a kincstárra szállt vissza, s a mely 3 ekényi kiterjedésű, Gergely esztergomi prépostot iktassa be.

A káptalan éppen az előkészületeket végezte már a birtok megjárására, a mikor az uralkodó másik oklevelét hozta a hírnök. Ez is ugyanazon napról volt keltezve, de a Nyulak szigetéről, a káptalan pedig megütközve olvasta belőle, hogy a király ugyancsak Barcz földet András banai várispánnak adja általa. Nem tehettek mást, a két oklevelet leírták szépen egymás alá, megírták levelökben, hogy a király döntse el, kié legyen most már a kérdéses birtok.

Megindult tehát a versengés Gergely prépost és András ispán között, a mely az utóbbi győzelmével végződött. A következő, 1273. év elején kelt ünnepélyes adományozó levélben a király elismeréssel emlékezik meg András hive és gyermekei szolgálatairól, a melyek következtében a királyné és az ország bárói is beleegyeztek a birtok adományozásba.

Az esztergomi káptalan kiküldött tagja a birtokon talált 5 jobbágyot is az övékének jelentette ki.¹⁶

12. *Özdöge* (Izdegey) föld tőzsomszédja a mányai birtoknak. 1273-ban János gömöri főesperes kapja Ujlak (Wylok) faluval együtt, mivel birtokosa Pethene hűtlenségbe és felségsértésbe esett.

13. *Vásárfalu*. 1274-ben kapja Erzsébet királynétól András ispán hűsége jutalmául és azért a 100 márkáért, a melyet a királynénak turóczi fogsága idejében kölcsönzött. A birtok jelentékeny kiterjedésű; Kun László a birtokban oly feltétellel erősíti meg, hogy a birtokon élő királyi népek jogait épség-

ben tartja. Őzdöge és Komjáti között kissé délre terült el a ma már nem létező falu. A nyitrai káptalan határjáró levelében előforduló határnevek: Nyitra folyó, Truzmer föld a Nyitrai váré, Ceten patak, Izdeguey föld Petune uré (a káptalan kiküldötte nem tud arról, hogy már a családé), Zyg (Szegh) nemesi föld, Vndruh föld István uré és fiaié (később Ondrhof-ra ferditve), Konaty föld András ispáné.

14. *Baralcz* (Borolch) nevével a físi birtokrésznél már találkoztunk, Fistől délkeletre (a mai Besse falu körül) terülhetett el. 1291-ben a nyitrai káptalan előtt Meden fia Miklós és Jakab fia Joachim Borolchon lakó királyi tárnokok, a király parancsára Borolch föld felét, mely őket illeti, továbbá Tamás földjének felét, mely a birtok tulsó (keleti?) részén van, Wochlo fiai Lőrincz és János és Iwán fia Pál rokonok beleegyezésével András ispán fia ifju Joankának 18 márkáért eladják. Temploma a szencsei birtok perben említettik.

15. *Tarány és Kuga* birtokokat III. Endre adományozza 1293-ban ugyancsak Ivánkának. A birtok beiktatását a nyitrai káptalan végzi, a melynek kiküldötte úgy találja, hogy a két terület valóban lakatlan és a nyitrai váré (a királyi beiktató parancsában Kuga, a káptalan válaszában Cucha olvasható).

Tarány határai: északról Berenchi János fia Miklós földje, délről az esztergomi érsek Keer nevű birtoka, nyugatról Kezeu (Mezőkeszi); Kucha lejjebb esik: északról Tamás ispán Zokol nevű birtokával, nyugat felől Tardoskedd (Tordoskeddi) falu földjével határos.

Az említetteken kívül a család tulajdonában vannak ebben az időben:

1. *Kosztolány* (Kosztulan) IV. Béla 1253-ik évi oklevele szerint akkor már András ispán vett birtoka.

2. 1291-ben a nyitrai káptalan előtt András *Rosnicza* (Rohosnicza) nevű birtokrészét a kunoktól megvett $\frac{1}{3}$ -al együtt az esztergomi káptalannak adja.

3. *Herestény* (másként Chracan) egy részét András fia András ispán 1293 előtt átengedi Dama fia Mihálynak. A szelepcsényi régi birtok kiegészítő része lehetett.

4. *Szokol* (Zokol) mely Kuga birtokkal északról határos, 1293-ban András fia Tamásé. A birtokról további nyomra

nem akadtam. Fejér György hibás másolat után írja Zobol-nak, utána Karácsonyi Czobol-nak.

Végül a családi levéltárban található III. Endrének év nélküli feria sexta proxima ante festum sancti Johannis baptistae kelt parancsa a nyitrai káptalanhoz, hogy bizonyos (meg nem nevezett) lakatlan barsvári birtokba András fia Ivánkát Geurdi Kyke jelenlétében iktassa be.

*

*

A család tagjai közül az Árpád-korra az első öt nemzedék élete esik. Sok egyéni jellemvonást ebben az időben még nem találunk, az adatok egymás mellé helyezése által mégis nyerünk némi halvány képet az ősök magánéletéről, törekvéseiről.

1. *Paznan* (Posnan) 1100 körül él, életéről az 1165-ben kelt oklevélből többet nem tudunk meg, minthogy Farkas atyja volt.

2. *Farkas* (Forcos) az előbbi fia, 1165 körül Szelepcsényben, a Zsitva mellett elterülő Hunt-Paznan nemzetségi birtokban levő két birtokrészét és ott lakó szolgálait, utód nélkül lévén, szülei és rokonai lelki üdvéért a Garamszentbenedeki konventnek adja. Előkelő állásu ember, mert végrendelete hitelesítésére a királyt György barsi ispán nyeri meg, tanuként pedig Ompud bán, Lőrincz udvarbíró, Lukács, Ruben, Fulkó és Fancsal ispánok szerepelnek.

2. *Kozma* (Cosma) az előbbi kortársa, tehát szintén 1150 körül él. Atyja Temercse (Themerche) és Brencsnek (Brench), a kikkel Ivánka ispán 1229-ben a kezükön maradt ősi szelepcsényi birtokrészen megosztózik.

2. *Ivánka* (Iwanch) ispán az előbbiektől kortársa, az esztergomi káptalan 1226-ik évi oklevele említi, de valószínű, hogy ekkor már nincs életben, mert egyéb helyen nem találunk vele.

3. *Temercse* (Themerche) és *Brencs* (Brench) Kozma fiai; 1229-ben Ivánkával megosztóznak Szelepcsény birtokon.

3. *Ivánka* 1226-ban kapja érdemei elismeréséül Ghymes egy részét a királytól, tehát ekkor már férfikorban van, 1180 előtt született, mert 1237-ben fiai már felnőttek; még

1229-ben is életben van, rokonaival Szelepcsény öröklött birtokot megosztja.

3. *Milvan* és *Tamás* 1256-ban említettik, a kik rokonai András ispánnak, fiai pedig eladják az ő tudta nélkül Komjátit.

4. *Tamás Ivánka* fia 1200 körül születhetett; első ízben 1237-ben említi az oklevél, a mikor a rokonok által elzalogosított mányai birtokot visszaváltja. Mint IV. Béla 1253-ik

András banai ispán képzeleti képe.

évi okleveléből ismeretes, öcsésével Andrással ő is ott volt Mohinál, az ütközet után, miután lovukat a királynak átengedték, az üldöző tatárok megölték.

Özvegye, a ki 1244-ben Berencsi Lőrincz özvegye, sógorától követelte az esztergomi szentszék előtt hitbérét. Kiegyeztek 15 ezüst márkába, a mi elég tekintélyes összeg volt. András a közbenjáró poroszlót, Bansai Chatneket is megjutalmazta két márkával.

4. *András Ivánka* másik fia 1210 körül születhetett. Részt vesz a Sajómenti ütközetben, a hol néhányad magával a király

személyét megmenti. A mint a király az országba visszatér, melléje áll; az ő munkássága által épül fel Turócz vára, a melyben V. Istvánt a belharczok idején oltalmazza. Ghymesen megveszi a Divény (Dyun) nevű hegyet, ott várat épít, a mely főleg a cseh háboruk idejében válik jól be az ország határának megvédésében.

1252-ben ő iktatja be a turóczi prépostságot a Nyitra-megyei birtokokba; 1255—1256-ban királyi tárnokmester. 1258., 1262., 1265., 1268., 1270., 1272—75. banai várispán, 1265-ben Béla herczeg nevelő mestere.

A családi birtokok legnagyobb része az ő szerzeménye. 1247-ben kapja Gyarakot, 1249-ben Mányán kap tekintélyes birtokot, 1253-tól kezdve gyarapítja a ghymesi vár körül elterülő földeket, 1258-ban Szencsén, 1268-ban Hind és Harsányban, 1272-ben Barczon, 1274-ben Vásárfalun, 1275-ben Beladon kap birtokokat. Viszont jó gazda lehetett, nem kevés azon birtokok száma sem, a melyekhez vétel útján jutott: már a tatárjárás idejében megveszi Fis egy részét; 1256-ban visszaváltja Komjátit, 1253-ban Fisen, 1262-ben Lülén, 1263-ban Ösztövéren, 1264-ben Ghymesen, 1268-ban Beladon, 1277-ben Szencsén vesz birtokrészeket.

Magánéletéről jóformán semmit se tudunk, 1244-ben, mint láttuk sógorasszonyával annak hitbére miatt pereskedik; 1277-ben pedig Budán van leánya hozományának visszaadásakor. Ha a Fejérben található egyik regesta év száma nem hibás, úgy 1291-ben is él, Rosniczát az esztergomi káptalannak adja.¹⁷

4. *Mihály* Milván fia és *Jordán* Tamás fia rokonok, 1256 előtt Komjátit András tudta nélkül, bár „generationis Andreae comitis hereditaria” volt, elzálogosították.

5. *János* András tárnokmester fia előkelő közéleti szerepléssel bir. Vele első ízben 1273-ban találkozunk, akkor már egyházjogi doktor, gömöri főesperes és Kun László fidelis clericusa, tehát ha harmincz év körüli embernek vesszük, 1240 körül születhetett.

Tekintélyes származása mellett egyéni jelességei következtében is az egyházi pályán magas állásokat nyert el. 1273-ban gömöri, 1276-ban nyitrai főesperes, a királyi kápolna feje. 1277—1278-ig budai prépost, királyi alkanczellár, ugyan-

azon év vége felé kalocsai érsek. Annak megvizsgálását, vajjon tudománya, erényei és élete megfelelnek-e az érseki székhelynek, a pápa az országba küldött követére bízta. Fülöp fermói püspök valószínűleg jó véleményt küldött János kinevezett érsekről a pápának, a kit Miklós 1282 június 18-án állásában megerősített, s egyszersmind megbízta, hogy Tamást szentelje fel váradai püspökké.

A királyi udvarban is kedvelték, 1278—79-ben, majd 1290—1301-ig kancellár. Közéletének ez a része a család története szempontjából már a következő részbe esik, ott szólnunk róla bővebben. Azt említem még meg, hogy néhány napra Venczel király megkoronázása után, (1301 augusztus 27.) halt meg Jakab szepesi püspökkel egyidőben. Turóczi krónikája szerint (84. fejezet) mindkét főpapot Budán a minoriták szent János egyházában temették el.

A királynak tett szolgálatait fejében 1278-ban kapja Özdöge földet Ujlak faluval, 1274-ben Harsány egy részét adja neki IV. László, 1276-ban a Ghymes vár alatt elterülő Nemesicshoz főleg az ő érdemei következtében jut a család.

1277-ben ő is jelen van özvegygé lett nővére Jolánta asszony hozományának visszaadásakor; Ghymes vára felosztásában, bár annak felépítésében kétségtelenül neki is van része, a testvérek között nem szerepel.

5. *Tamás* András tárnokmester második fia, 1256 körül születhetett. Kun László a Belad birtokról szóló 1275-ik évi adomány levelében nagyon elismerő szavakkal emlékezik meg Lova vára alatt kimutatott vitézségéről, a mikor a várfalról egymaga sok cseh vitézt leszórt és megölt.

1278-ban személyében már a második családtag viseli a tárnokmesteri méltóságot; Lukács fia Benedek nevű szolgájának, az ő kérésére adományozza a király Család birtokot.¹⁸ 1292-ben országbíró, 1295—1301-ig nyitrai és barsi ispán, a királyné tanácsadója.¹⁹ A család politikájához hiven őt is Venczel hívei közt találjuk, a királyi tanácsban foglal helyet 1303-ban.

Ghymes vár felosztásakor a várpalota középső részében lakott; kiválasztotta magának a várfal alatt (keletre) elterülő sziklákat, hogy oda épít várkastélyt, de hogy az ott ma már romokba dőlt várrészt ő építette-e csakugyan, megállapítani nem tudjuk. Gyermekei nem maradtak.

5. *András* a hasonló nevű tárnokmester harmadik fia. Nevét okleveleink először 1293-ban jegyzik fel, a mikor a nyitrai káptalan előtt Doma fia Mihály Characcan másként Heresteny birtok egy részét, a melyet neki András fia András ispán adott, egész a Jóka-felé vivő nagy utig, András jelenlétében átengedi rokonának, Beskyi Vogtich árvájának Erzsébetnek.²⁰

III. Endre 1297-ben reversalist ad neki és testvéreinek, hogy a Csák Máté elleni hadakozásban történt hatalmaskodásokat a király érdekében küzdve követték el, bántalom ne érje érte őket. De bizony az oltalom levél Csák hatalma ellenében nem sokat használt. Fia 1342-ben a Csák által elvett birtokok miatt pert indított a király ellen, a melynek folyamán tartott tanukihallgatásból olvassuk, hogy András ispán és fivére Ivánka a hatalmas ur ellen vivott harcok alatt elestek, birtokaik, okleveleik elpusztultak.

Valószínűleg (ismeretlen) felesége útján rokona Vécsei (de Vecche) Bertalan ispán özvegye, a ki Mezőkeszin levő birtokát hitbér és László király udvarában megölt fia vérdíja gyanánt kapta 1292-ben, de nagy szegénysége miatt András mesternek 40 márkáért eladta.²¹

Ghymes vára felosztásakor neki jutott Miklós öcsésével együtt a vár donjonja és a palota nagyobb része. A család férfiága tőle származik.

5. *Ivánka* András tárnokmester fia. Nagyatyjával szemben 1291-ben ifjunak nevezik, tehát 1260—1270 közt születetett; az évben megveszi Baralcz földet, két évvel később a Németujvári Henrik bán fia János elleni harcokban szerzett érdemei ellenében a király neki adja Tarányt és Kuchát. Később (1296—1297.) szintén kap birtokot.

Szencse birtok miatt hosszabb ideig pereskedik Curvi Endrével és fiaival. Ghymes várból az osztozkodáskor neki jutott a várpalota keleti fele a hozzá épített félkörű (kisebb) toronynyal; övé volt a vár alatt elterülő (ma ismeretlen) Kysfalud község; Ghymes faluban lakó jobbágysai szőlőtermeléssel is foglalkoztak.

1299 végén találunk róla utóljára feljegyzést; hasonlóképen a Mezőkeszi birtoklása miatt 1342-ben megindult per folyamán bemutatott oklevelekből tudjuk meg, hogy mint

bátyja András, ő is a Csák Máté ellen vívott harcok folyamán halt meg.

5. *Miklós*-ról, András tárnokmester fiáról igen keveset tudunk, a közéletben aligha vett részt.

Ghymes vár 1295-ik évi felosztásakor András bátyjával együtt a vár főtornyának a gondozását bizzák rá, az erdőkből is tekintélyes részt kapott, valószínű, hogy testvérei távollétében ő őrizte a családi tűzhelyet, ellátta a gazdálkodás teendőit.

5. *Jolánta* (Jolenth) az Árpádkorban a család egyetlen ismert nőtagja. 1277-ben Mikó (Mykou) fia Agócz (Ogonch) özvegye, a kit sógora Péter hozománya fejében 40 márkával kielégít és a néhai férjéhez vitt ingóságait is visszaadja.

III. FEJEZET.

KÜZDELEM CSÁK MÁTÉVAL

TÖREKVÉS AZ ELVESZETT CSALÁDI BIRTOKOK
VISSZASZERZÉSÉRE

A HATODIK ÉS HETEDIK IVADÉK

1301—1385.

FORGÁCH ősök történetét az Árpádok korából az Anjoukéba János kalocsai érsek vezeti át. Törhetetlen jellem, az ország függetlensége iránti lángoló lelkesedés és tettevágyás jellemzik. Rövid ideig nemcsak az országos események vezetője, hanem a szomszéd uralkodók, sőt a pápaság is számolni kénytelen tekintélyével és törekvéseivel. A család magasra tartott fáklyája, sajnos, benne hirtelen kialudt, a mi által támadt sötétségben alig tudjuk megglelni vezető nélkül maradt rokonait, a kiket a nemezis keze a hosszú küzdelmek árán megteremtett családi fészkeükből is széjjel szórt. A kegyetlen sors megtestesítője Csák Máté volt.

Láttuk, hogy János érsek az utolsó Árpád-ivadék alatt a kancellári méltóságot töltötte be. A kancelláriában IV. László alatt bekövetkezett rendetlenségeket hamarosan megszünteti, visszaállítja a kancellár tekintélyét.²² Egyéni kiválóságain kívül kétségtelenül az is hozzá járulhatott e téren elért sikereihez, hogy a kalocsai érseki székhöz jövedelmét fordíthatta az állásával járó költségei fedezésére. A királyi tekintély fentartásán Ladomér esztergomi érsekkel karöltve munkálkodott. A mikor bajtársa 1298-ban meghal, János kancellár maga áll őrt a királyi vár fokán, a mely felé hatalmas ellenség közeledik: a pápa megbízásából jön a nápolyi király unokája, hogy a majdan király nélkül maradó országot elfoglalja.

János érseket a pápai udvar rendíthetetlen hazafiságáról jól ismerte. Már László király halálakor IV. Miklós megrója, miért nem küldött hozzá bő jelentést az ország állapotáról, vajjon az elhunyt uralkodó alatt felmerült bajok megszűntek-e? Az 1291 január 30-án hozzá intézett levelében a pápa nem írja ki, de a sorok között olvashatjuk: azt kívánta tőle, jobban viselje szíven a kuria érdekeit, vesse alá magát a pápa intézkedéseinek.

A vezető országnagyok óvatossága pedig más oldalról is megokolt volt.

Rudolf római császár már 1290-ben prédának tartja az országot, mintha az övé volna, fiának Albert osztrák hercegnek adományozza.

Érthető a nemzet vezető embereinek kétségbeejtő helyzete, a mikor III. Endre lehunyja szemeit (1301 január 14.) A néhai király tervei, a már Spalatóban időző ifjú trónkövetelő visszaüzésére a kivitel előtt maradtak abba, egyelőre úgy látszott, hogy a kuria óhaja teljesül: Anjou Károly Róbert mint a pápaság hűbérese foglalja el Magyarország trónját, a mivel a pápaság ismét csorbíthat egyet a császári korona ragyogásán.

Hogy nem ment minden simán, kettős oka volt: a pápai törekvések szóvivőjének, Gergely új esztergomi érseknek, — a kinek kinevezése ellen való eljárást az 1299-iki rákosi országgyűlés éppen János kalocsai érsekre bízta, — se tehetsége, se tekintélye nem volt számottevő, kis pártját inkább a kis királyfival küldött aranyak csengése, mint a jövőbe vetett bizalom tartotta össze. Szemben állt vele a szent István családfájáról letört, „utolsó aranyos ág” politikájának hagyományosa, János kalocsai érsek.

A király halálát követő napokban nagy volt a zavar, a főpapság és a főurak tanakodtak a teendők felől. Hamarosan két párt keletkezett: a kisebb Bíkesei Gergely érsekkel az élén megelőzi amazokat egy sakkhuzással, a kis nápolyi királyfit Esztergomban nem ugyan a szent koronával, de mégis királylyá koronázzák meg.

A másik pártban egyesült a főurak nagyobb része és a főpapság. Kétségbe nem vonható tisztelet illeti meg az utóbbiakat, a miért az ország függetlenségét szentebbnek tartják, mint hogy a pápaság világi tekintélyét a nemzet jogainak kárára szolgálják. A párt hívei abban egyet értettek, hogy az ország szabadválasztó jogát semmiféle érdekért se szabad feláldozni, valamint hogy a kihalt királyi családdal rokonságban levő családok közül kell az utódot választani. Az utóbbi elv elfogadása a mellett, hogy a még élő Árpád-sarjak trónigényének némi elismerése volt, erős vágásnak bizonyult a pápai párt hasonló irányu érvelésére.

János érsek és párthiveinek tekintete Venczel cseh és lengyel királyra esett. Nála alkalmasabbat nem találhattak volna: országait békében kormányozta, uralkodása idején alattvalói jólétben éltek, országaiban az ipar és kereskedelem virágzásnak indultak, a királyt becsület és tisztelet környezte. Nem volt világra szóló politikus, vágyai országai határait nem lépték át, de a trónra a főurak felfogása szerint akkor olyan ember kellett. A király tekintélyét, a mely a birtokok eladományozásával lehanyatlott, a másik két ország koronája szerintők pótolta volna, az itt hiányzó jövedelmeket és haderőt kiegészítette volna egyéb országaiból, viszont békeszeretete arra lett volna jó, hogy a főurak megtarthassák kis-királyságaikat. Egy akarattal megegyezvén a megválasztandó személyében, írja a nádor, a Rathold nemzetségbeli László bán, a Kacsics nemzetségbeli Miklós fia Demeter zólyomi ispán vezetése alatt diszes küldöttség ment Venczelhez, hogy az ország koronájával megkinálja.²³

A küldöttséget kellemetlenül lepte meg a király válasza, a ki a magyar nyelv megtanulásában eléje kerülhető nehézségekre és két országa gondjaira hivatkozva nem fogadta el a választást, hanem — bőséges ajándékok mellett — ifju fiát ajánlotta maga helyett uralkodóul. A nemzetinek nevezhető párt ilyenfélekép az első lépésnél vereséget szenvedett, gyermek trónkövetelővel szemben csak gyermeket tudott szembeállítani, amazt a pápai tekintély, emezt a kettős királyságban ült atyja befolyása és pénze támogatta, a míg az Anjou-fi megválasztása a nemzeti jogok csorbulását jelentette, valami sok jót, a királyi tekintély gyors felemelését bizony a cseh király serdülő fiától se várhattak.

János érsek mégse csüggedt el. A mikor hire jött, hogy Venczel király fiával együtt közeledik, hogy az utóbbit az ország trónjára ültesse, fényes küldöttség ment elébe Gödöngig,²⁴ a honnan ünnepségek között Budára kísérték az ifju herceget.

A budai polgárok, valószínűleg János érsek határozata alapján felmentve érezték magokat az ellenpárti esztergomi érsek kiközösítése alól, egyházi diszszel fogadták az érkezőket. A főegyházban megtartották a királyválasztó gyűlést. Néhány nap múlva levitték Székesfehérvárra, a hol János kalocsai

érsek, miután az esztergomi arra rábirható úgy se lett volna, a rendek kívánságára a püspöki kar jelenlétében 1301 aug. 27-én az ifju Venczel királyt megkoronázta.

A pápai udvart az országban történt események Károly Róbert érdekében erősebb eszközök használására készítették. Venczel királyt, a hozzá intézett levélben VIII. Bonifác igen megrója elhamarkodottságáért, a melylyel beleegyezett, hogy fiát a „kalocsai érsek és néhány czinkostársa“ a pápaság akarata nélkül megkoronázza. A koronázás az esztergomi érsekség joga, a kalocsait sohase illette meg, már pedig amaz Károly Róbertet már királylyá koronázta. A pápa természetesen nem mondja levelében, hogy a koronázás országgyűlés tartása és a szent korona nélkül történt, azért érvényessége az alkotmány szempontjából még kétségesebb, mint Venczel koronázásáé. A Budára küldött pápai követnek adott s október 17-éről keltezett utasítás valósággal esztelenségnek nevezi a magyar urak eljárását, a mely miatt a kalocsai érseket felfüggesztés terhe alatt négy hónapon belől történendő önigazolásra akarja kényszeríteni.

De szent Péter földi helytartójának dörgő szavait János érsek már nem hallotta meg, néhány napra a koronázás után meghalt. Benne a Venczel párt főerősségét veszttette el, elhunytá lehetővé tette, hogy a minap még nemzeti párti főurak is átmenjenek a szépen szóló pápai követ pártfogolta király-jelölt táborába. Csalódtak a cseh-lengyel királyi trónhoz fűzött várakozásukban, nem volt őket nehéz átvinni a másik pártra.

Az ország történetét részletesen nem követhetjük tovább, a Forgáchok története nem tart lépést vele. Mint ismeretes, Venczel 1304 tavaszán eljött fiáért Budára, csellel megszerezvén a koronázási kincseket, visszament országába. Pártjának kis töredéke Ottó bajor herceget hívta be az országba, de vállalkozásukat nem koronázta siker. A fő- és közrendek, a főpapság is megunták a törvénytlen állapotot, belátták a pártvillongások áldatlan következményeit, azért az 1308-ik évi rákosi országgyűlésen egyakarattal megválasztották Károly Róbertet Magyarország királyának, később az előkerült szent koronával megkoronázták. Az eseménnyel hazánk történetének új korszaka következett, a nemzet hálával emlegeti Károly Róbert és

fiának Lajosnak emlékét, a kik alatt országunk világhatalmi polczra emelkedett.

András tárnokmester fiai, mint az előzőkben olvastuk, 1296—97-ben birtokharczokban álltak a később hatalmassá lett trencsényi Csák Mátéval. Honnan eredt az összeütközés és milyen volt annak lefolyása, nem tudjuk megmondani. A család történetének jóformán ez a leghomályosabb korszaka; se a családi levéltárban, se a máshol levő oklevelekből nem nyerünk a III. Endre halálát megelőző és követő néhány évre felvilágosítást.

Biztosan megállapítható az, hogy III. Endre 1297-iki oklevele, a melyben András mester fiainak András, Ivánka és Miklósnak mentességet ígér a Csák Máté ellen elkövetett hatalmaskodásokért, mert a trón érdekében tették, nem jelentette a harcok befejezését, talán még nagyobb mértékben folyt az, úgy hogy 1298—99-ben András és Ivánka Csák embe-reinek kezeitől el is estek.

A király halála — úgy látszik — egy táborba tömörítette az ellenfeleket, Venczel hívei közt volt János érsek, öccse Tamás volt tárnokmester és Csák Máté is. Valószínűleg kölcsönösen eltekintettek az egymásnak okozta kártól. János érsek állásfoglalását a család tagjai magukévá tették; ha elhatározásukba helyi és családi érdek beleszólt, az lehetett, hogy a cseh királysággal való jó viszonytól a felvidék fellendülését remélték. A nemrég mult időben folyt magyar-cseh háboruk pusztításai még emlékezetökben voltak, a jó szomszédi viszony tehát igen kívánatosnak látszott előttük.

János érsek hirtelen halála nemcsak a Venczel párt főoszlopának kidülését jelentette, hanem a család tagjaira is végzetes volt. Az ifjú király hamarosan elfelejtette János érsek szolgálatait, mivel Csák hűségének újabb áldozatok kellettek. 1302 február 28-án neki adta Nyitra megyét összes váraival, falvaival együtt, néhány nap mulva Trencsént.²⁵ A királyi beleegyezés után, ha előbb már meg nem tette, mi sem tart-hatta többé vissza a hatalmas kényurat, hogy a Hunt-Paznanok birtokait is el ne foglalja, a kik ilyenénkép hontalanokká lettek. Tamás még 1303-ban is a király tanácsában ül ugyan, de birtokaik elfoglalását nem tudta megakadályozni. A család fénye egészen elhomályosul, tekintélyét elveszti. Az életben

maradt négy Forgách ős: Tamás, a megölt András fiai András és Miklós, a szintén elesett Ivánka fia István kiköltöznek családi fészükéből, Miklós feleségének Bars-megyei birtokán huzódnak meg. Vagyoni függetlenségöknek, közéleti szereplésüknek a század végéig nyomát se találjuk.

A családot ért nagy anyagi csapás következményének vélem, hogy a hasonló esetben szokásos utolsó mentő eszközt se ragadja meg, nem pártol át a hatalmon lévő többséghez. Jól tudják, hogy Károly Róbert úgy se venné őket semmibe, birtokaikat se tudta volna visszaadni, pusztá kegyelemért pedig nem alázhatták meg magukat. Innen van, hogy jó időn belül se a király hivei, se ellenségei között nem találkozunk nevökkel. De nem csak a családi fészükéből kiűzött Forgách ősökről, hanem Ghymes várról, a család többi birtokáról is hallgatnak okleveleink. Csák Máté ült rajtuk, a várat megrakta saját embereivel, a birtokok hasznát ő látta. Ez az állapot mintegy tíz évig tartott.

A királyi hatalom Károly Róbert kezében mindjobban megerősödött, de hogy valóban az ország uralkodójává lehessen, Csák Máté szertelenségekbe menő törekvéseivel kellett leszámolnia. Fra Gentile pápai követ óvatosan kezdi meg ellene a harcot, előbb szép szóval igyekszik rávenni, hogy a királyi tekintélynek hódoljon meg. Csák nem is válaszol a hozzá küldött üzenetekre, a király koronázására se megy el, távollétével tüntet az udvar ellen, a mi alatt a követtel kötött titkos szerződésre hivatkozva sorra visszaveszi a király részére a főurak által jogtalanul elfoglalt birtokokat, de magának tartja meg.

A nyílt szakítás a pápai követ 1311-ik évi július 6-án kelt kiközösítő levelével kezdődött, a melylyel a királya iránt engedetlen, az egyház javait erőszakosan elfoglaló Csákot egyházi tilalom alá vetette, alattvalóit feloldotta a neki tartozó hűségök alól. 1312-ben János nyitrai püspök közösitette ki Csákot a hivek sorából, mert Detrik nevű ghymes várnagya az ő tudtával gyujtotta fel a nyitrai várat. Mivel a trencsényi hatalmas főúr az egyház szavára nem hallgatott, a király elhatározta, hogy fegyveres erővel kényszeríti meghódolásra. A következő év tavaszán megindult hadjárat ugyan még nem neki szólt, hanem a lázadó és hatalmaskodó Amade fiaknak,

de Csák tudta, hogy utánok majd rá kerül a sor, azért lehetőleg segítette őket pénzzel is, katonával is. A Kassa melletti rozgonyi mezőn vívott ütközet 1312. június 15-én a király győzelmével végződött, a lázongó hatalmasokat szét-szórták, a trón alapja megszilárdult.

A király vitéz katonái sorra visszafoglalták az ellenfél várait, Lublót, Tobolyt, Hollókőt és Sirokot. Még ez év őszén jut a király kezébe Ghymesvár is, a melyet az uralkodó királyi birtoknak jelent ki, rábizza számos csatában kipróbált vitézségü, gyermekkora óta az országnak szolgáló katonájára Magyar Pálra,²⁶ kinek felesége a Németujváriak által kiirtott Vörös család egyetlen életben maradt tagja, Margit asszony volt.²⁷

Magyar Pál már 1312 őszén elfoglalta várnagyi hivatalát Ghymesen. A birtokügyek rendezése miatt eleinte össze-ütközései vannak a szomszédos birtokosokkal, de a királyi tekintély alatt a vár jó gondozásban, a körülötte fekvő falvak népei erős oltalomban részesülnek. A vár régi birtokai ekkor még nem kerülnek mind a király kezébe, néhányat el is ajándékozhatott hű embereinek, úgy hogy Csák Máté halála előtt (1321) a ghymeszi várnagy nem volt egyéb a vár gondozója és a hozzátartozó javak kezelőjénél.

Magyar Pál tevékenységéről első ízben a nyitrai káptalan 1313-ban kelt okleveléből értesülünk. A felvidék ezen fontos működésű hiteles helyétől Zanche fia Rubin azt kéri, hogy keresse ki levéltárából saját 1309-ben kelt oklevelét, a mely szerint a nevezett Rubin bizonyos birtokrészt vett Fisen Tamás fia Pétertől. Az ő oklevelét a levéltárából Magyar Pál ghymeszi várnagy elvitte egyéb tárggyal együtt, a mikor őt Chen megölése miatt fogságba hurezolta.²⁸

Majd egy évtized mulik el, a míg Magyarról ismét valamit megtudunk. A lázadó főurak elleni harcokban ő is részt vesz embereivel, szolgálatait a király nem késik megjutalmazni.²⁹ Csák halálával valószínűleg több birtokot csatoltak magához a várhoz is, úgy hogy azután a várnagyi tisztség országos tekintélyt nyer. Pál országbíró okleveleiben a vele helyenként együtt bíráskodó főurak között 1330-tól a ghymeszi várnagyot is megnevezi, hasonlólt olvasunk a király 1336-ik évi oklevelében, a melyben a pozsonyi gróf, a királyné

országbirója, a ghymesi és csókakői várnagyok említettnek birótársakul.³⁰

Az ő gondját, mint említettük, főleg a várhoz tartozó királyi birtokok ügyének tisztázása képezte.

1323-ban a nyitrai káptalan előtt Bugar fia Maronus tiltakozik az ellen, hogy Magyar Pál Berench nevű birtokait elfoglalta.³¹ 1331-ben a gamszentbenedeki konvent Bálvány (Bolwan) nevű lakatlan pusztáját engedi át Magyarnek 2 évre betelepítés céljából. A négy ekényi birtokért évenként mind-szentkor 3 dénárt kell fizetnie; fekszik a Solmus felől az Vhlopatak és Wyfalu felől a Debrechenpatak között.³²

A Forgáchok Árpád-kori birtokai közül Ösztövérfalualal találkozzunk először. 1333-ban az esztergomi keresztes konvent Pál országbíró parancsára vizsgálatot tart, a mely igazolja az ösztövérfalviak (Stuverfalu) panaszát, hogy Magyar várnagy emberei őket megtámadták, megsebesítették, néhányat uruk Kőbölkuton levő házába vittek fogságba. Kőbölkut tehát szintén a várhoz csatoltatott.³³

1343-ban mint a király kiküldötte biráskodik birtokügyben; bizonyosság levelet ad ki arról, hogy Paky-i Dezső (Deseew) mesternek, miután oklevelekkel bizonyította be Réthy birtokra való jogát, a melyet tőle a királyi tárnokok elfoglaltak, a birtokot visszaadatta.³⁴

Nagy Lajos trónralépte a volt Hunt-Paznan birtokok történetére annyiban bir fontossággal, hogy a várat és tartozékait valószínűleg már uralkodása első évében édesanyjának Erzsébet özvegy királynénak adományozta. 1344-ben a királyné, mint a birtokok ura érdekes ügyben mond ítéletet. Megjelent előtte Koloni Pető oly panaszszal, hogy Pető, Kovácsi és Gerencsér (Peteu, Koachy és Gerencher, Ghymes falutól délre) Nyitra megyei birtokait Magyar Pál várnagy elfoglalta. A királyné várnagyát (castellanus noster) megidézte, a ki elmondta, hogy mielőtt a királynéval együtt a tengeren túli utra elindult volna, (az előző év nyarán Nápolyba) az említett három birtokot, a melyek a királyné Ghymes várának tartozékai, miután trencseni Csák Mátétól elvették, mint szolgájának adta használatra. A mikor visszatért, jogosan foglalta el újra azokat. Erzsébet Magyar előadását hitelesnek fogadja el, inti az ország biráit, hogy Koloni Pető tiltakozásának helyt adjanak.³⁵

A birtokok gondozása és jövedelme a királynak is érdekében állott, erre vall, hogy Lajos 1349 december 16-án kelt oklevelében biztosítja a Csitáron lakó (Chytar) királyi jobbágyokat, a mely falu a király Ghymes várához tartozik, maradjanak meg nyugodtan lakóhelyükön, szabadságaikban és jogaikban nem fogja őket háborgatni. 1350 márczius 8-án pedig a Nagyghymesen lakó jobbágyai hűségének megjutalmazására hetenként csütörtökön vásártartást adományoz nekik.

Hogy meddig élt Magyar Pál ghymesí várnagy, adataink nem lévén, nem tudjuk megállapítani. Valószínű, hogy tisztét élete végéig viselte. Utóda 1350 elején Lőrincz. Azon év márczius 16-án ugyanis Lajos király előtt Csaladi Folkus fiai Domokos és András, továbbá sógorasszonyuk, Folkus fia János felesége Resicza (Resicca) Tamás választott veszprémi püspök és Lőrincz ghymesí várnagy fia László mester közbenjárására kibékülnek.⁸⁶

Lőrinczet a várnagyságban Sándor fia János váltja fel; első ízben 1355 február 18-án, utóljára 1357 április 27-én olvassuk nevét okleveleinkben. Az első esetben Drugeth Miklós országbíró őt is megemlíti, mint a ki tiszténél fogva a törvénytől tagja volt, utóbb pedig szolgálataiért Hartyán birtokot kapja Nógrádban.⁸⁷

A várnagyok sorában immár negyedik az a Simonyi Lőkös (Leuches) fia István, a kivel 1369-ben találkozunk. Ghymes Erzsébet özvegy királyné halála után László opulíai herceg fenhatósága alatt áll; a várnagy vitéz katona, a herceg tisztje és Ghymes várnagyának nevezi magát abban az oklevélben, a melyet kiad, a mikor a várhoz tartozó Ujfalu és Gyóka falvak lakói a király és nádor parancsára olyképen vetnek véget a határaik közt fekvő irtvány (hyrthuvan) miatt folyó perüknek, hogy az ujfalusiak a földet amazoknak átengedik. László herceg a birtokokat pro honore birta, a mint Mária királyné 1386 február 11-én keltezett oklevelében mondja. Még 1373-ban is a herceg-nádor kezén találjuk a várat; 1376-ban Hedviczovicz Márton kéri a királyt, mivel László herceg által a Ghymesvárhoz tartozó Hecse faluban neki adott soltság és kiváltságok lejárnak, hosszabítsa meg őt ebbeli jogaiban, a mihez I. Lajos hozzá járul.

A mondott évben a várbirtokok már újra a király, illetőleg a királyné uradalmához tartoznak.

1377-ben az Ösztövérfalun lakó jobbágyok nagy kiváltsághoz jutnak, Erzsébet királyné megtiltja a várnagyoknak, biráknak és tiszteknek, hogy az említett falubeli királyi jobbágyokat bárhol elfogják, bebörtönözzék, vagy elítéljék. Ha panasz merül fel ellenök, jelentsék be a ghymesi várnagynak vagy tisztjeinek. A birtok iránti gondoskodásának, lakói jólétéről való érdeklődésének Erzsébet királyné még két azonos keltezéssel ellátott oklevelében adott kifejezést. 1384 április 18-án meghagyja az ország birói, ispánjai, várnagyai és nemesinek, hogy az ösztövérfalusiakat, a kik megélhetésök megkönnyítése czéljából az ország minden részét bejárják, mások hibái miatt el ne fogják, az ő vétkeiket pedig a ghymesi várnagy vagy tisztje előtt tárgyalják, a ki kövessen el mindent jogaik megvédésére. Ha nem tenné meg, vagy hanyagul járna el ebbeli tisztében, idézzék meg a királyné elé. A másik parancsa olyként szól, hogy az említett faluba áttelepedni szándékozókat, ha egyébként előbbi uraiknak tartozó kötelezettségeiknek eleget tettek, senki sem akadályozza szándékuk végrehajtásában. Az esztergomi, komáromi, nyitrai és barsi ispánokat meg arra utasítja, hogy a telepeseket vezettessék be az említett birtokba.

Az ismert várnagyok sorában az ötödikhez, kétségtelenül az utolsóhoz volt intézve a királyné 1385 május 19-én kelt rendelete, a melyben Péter várnagynak és Simonyi Lőkös fia István jókai tisztnek (volt várnagynak) meghagyja, ha igaz a jókai jobbágyok panasza, hogy bizonyos birtokrészüket tőlük elfoglalták, adják nekik vissza. Az oklevél egyszersmind záróköve annak az időszaknak, a melyben Ghymesvára és tartozékai a királyi uradalmakhoz tartoztak. Éppen egy esztendő múlva Forgách Balázs főpinczester, János és Péter szolgálatait jutalmazva, Mária királyné visszaadja a család birtokait.

A birtokokban bővelkedő, megmagyarosodott Hunt-Paznok Nyitra-megyei ágát, de főleg a Forgáchok őseit rövid fél-század leforgása alatt két nagy csapás érte; őket is megviselte a tatárpusztítás, a melynek rombolásait alig hozták helyre, már is bekövetkezett a nagyobb baj, a mely otthonukból is kiűzte őket. A tatárjárás után a család a király pártfogásával mindjobban gyarapodott, tekintélye, befolyása megnövekedett. A két romboló vihar csak abban hasonlított egymáshoz, hogy váratlanul támadt és feltartóztatatlanul tört előre. De a mikor Venczel feláldozza őket Csák Máté bosszuvágyának és kapzsiságának, a közéletben elért magas polcraól egyszerre nagyott bukott a család, a kiket előbb köztisztelet vett körül, hirtelen az ismeretlenség homályába süllyednek. János érsekkel eltűnt a család vezetője, nem volt, ki irányítsa tetteiket; helyzetök annál súlyosabb volt, mert pártfogóra sehonnan se számíthattak.

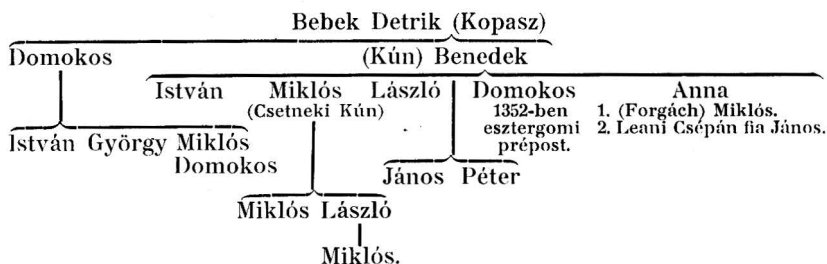
Talán az utolsó cselekedetük otthonukból való menekülésükkor, hogy a család fontos okleveleit elviszik a zabori konventbe, rábizzák, őrizze meg őket a jobb időkre.³⁸ 1302 tavaszán, a mikor legnagyobb valószínűség szerint Csák Máté emberei Ghymesből kiostromolják őket, mint említettem, négyen lehettek életben; Tamás volt tárnokmester a család feje, öcsesei: a megölt András két fia, András és Miklós és a szintén a küzdelmek során elhunyt Ivánka fia István, az előbbieket legény, az utóbbi serdülő ifjukorban lehetett.

Panyit. Miklós új házasság volt, Bebek Benedek leányának Annának férje. Néki volt otthona, elment sógoraihoz, a Gömör-megyei Panyitra, a Sajó-Gömörtől kissé északra fekvő birtokra. Tamást a változott viszonyok, úgy tünik fel, megtörték, aligha élt a családot ért csapás után soká, 1303-on túl nem találkozunk vele. Az élet küzdelmét tehát a négy ifju veszi fel.

Az idősebbik testvér, András, valószínűleg szintén felesége birtokán huzódik meg, a Bars-megyei Kozmálon. Ott éli le a közélettől teljesen visszavonultan életét, ott nőnek fel fiai, unokái. Később öcsese gyermekei is nyernek Kozmálon királyi adományból javakat, úgy hogy hovatovább inkább ott él a család, semmint a Bebek birtokon.

A Bebek sógorok ugyanis szeretettel fogadják a hon-talanná lett rokonságot. Minthogy velők az alábbiakban

gyakrabban találkozunk, ide iktatom rövid leszármazási táblájukat:

Hogy sógoruk és rokonaik otthon érezzék magukat, Benedek fiai 1307 július 11-én fontos lépést tesznek: az egri káptalan előtt kinyilatkoztatják, hogy Panyit földet, a melyet nagyatyjok Detre ispán vett, nővérük iránti szeretetből annak átengedik. Itt élnek néhai András tárnokmester leszármazottai, Miklós és annak két gyermeke: Miklós és András rokonaikkal egyetemben. Bebek Anna első férje 1330 körül elhalálozik, az özvegy 1336 előtt újra férjhez megy Leani Csépán fia Jánoshoz. Ujabb férjhezmenetele aligha lehetett testvérei inyére, már 1336-ban megváltozik közöttük a jó viszony. A jelzett évben az egri káptalan előtt kétszer is tiltakoznia kell az ellen, hogy rokonai Panyit földet Cseléni Sándor fia Jánosnak eladják.

A tiltakozás ellenére a rokonság megindítja az eljárást a birtok elidegenítésére. Az egri káptalan néhány nap múlva (április 25-én) már jelenti a királynak, a mikor Cseléni Sándort és fiait a Bebekektől Somkut és Rozsusnáért cserébe kapott Alsópanyitba be akarta iktatni, az oklevelekben ekkor első ízben Forgáchnak nevezett Miklós fia Miklós, anyja megbízásából a káptalan ügyvédvalló levelét felmutatván, a beiktatásnak ellentmondott.³⁹ Bebek Anna nem elégedett meg a pusztá ellentmondással, panaszát előadta a királynénak, a kinek utasítására Pál országbíró a király seregei hadbaszállása utáni időre halasztja el az ügy tárgyalását. A per folytatása az országbíró előtt a következő 1337-ik évi április 10-én vette újra kezdetét, a mikor az ifju Forgách Miklós, kétségtelenül az 1307-ik évi oklevéllel, hitelesen bizonyítja, hogy a rokonok beleegyezésével a birtok anyját és őket illeti.

A komolyabb fellépés nem volt hiába való, szükségesnek is látszott, mert a Cseléniek és Bebekek az említett tárgyalás előtt néhány nappal Drugeth Vilmos nádor előtt már szépen meg is osztották egymás közt az elcserélendő birtokot.

A királyné közbenjárásának csakhamar meglett az eredménye. A Bebekek 1337 július 1-én Visegrádon a király előtt beismerik, hogy nővérük irányában nem helyesen jártak el, kijelentik, hogy Panyit helyett fogott bírák ítélete alapján hajlandók más ingatlannal kárpótolni. Ha nem tennék meg, nagy bírság, 50 márka (130 forint) megfizetésére kötelezik magukat. Augusztus 7-én az egri káptalan már jelentést küld a csere létrejöttéről. Jakab pap megy ki Panyitra, a hol a birtokbejárással 3 napot tölt el, onnan a Bebekek, a királyi ember és a két Forgách testvérrel együtt elmennek Lekenyére, Panyittól kissé északra eső szintén Sajómenti faluba. Az ott levő malomba, udvarházba és tartozékaiba Cselén Jánosnét és első férjétől származott fiait, Forgách Miklós és Andrást beiktatta. Az udvarházhoz tartozó földek határainak bejárása néhány hónap múlva szintén megtörtént. Az ügy befejezését jelentette Pál országbíró azon évi november 29-én kelt oklevele a két birtokrész kölcsönös kicseréléséről.

2. *Lekenye* lett tehát a Forgáchok másik otthona mintegy félszáz éven keresztül.

Mint minden hasonló esetben, a letelepülők a szomszéd birtokosok közé most is több-kevesebb perrel illeszkednek be.

Mindjárt a beiktatás utáni évben pert kezdenek velök Benedek fiai László és András, bizonyos Pouch nevű jobbágyuk földjének elszántása miatt Gömör vármegye hatósága előtt, a mire a Forgách fiak Turso János nevű jobbágyuk bántalmazása miatt indított keresetükkel válaszolnak. A ítélet szerint a Forgáchok voltak a pervesztesek, a 3 márkányi pénzbírság lefizetését a felperesek 1338 végére halasztották el.

Az előbbi pernek vége sincs még, a mikor a vármegye előtt 1339 október 11-én a Drugeth Vilmos elnökletével tartott közgyűlésen Csoltói Gál fia Pál avval vádolja be őket, hogy az ő csoltói birtokának egy részét, a melynek a Forgáchok Lekenye (Leklene) nevű birtoka és Csoltó között Scaruch fiainak földjétől kezdve a Sajóig a Holboka-patak

volt az elválasztó vonala, Forgách András viszont azt állította, hogy a patak vizét ellenfele régi medréből ujba vezette át, a két meder közti rész tehát őt illeti meg. A nádor kiküldi emberét Tyba fia Domokost a helyszínére, a ki a megyei bizottsággal együtt Forgách András állításának igazságáról győződik meg, azért őket a nádor parancsára a peres rész birtokába beiktatja. *Izsép* alnádor ítéletlevele azonkívül három márka pénzbírságban is elmarasztalja a Csoltóiakat.

Izsép alnádor 1339. évi pecsétje.

A Sajón álló malom miatt hosszabb póre támadt az özvegynek és fiainak a Csetnekiekkel, a kik annak visszafoglalására kérnek 1345-ben Lajos királytól felhatalmazást. A következő év őszén az egri káptalan előtt mégis úgy határoznak, hogy a két-kerekű és kétkövű malmot átengedik leánynegyedének egy része czimén.⁴¹ A leánynegyed többi része miatt a tárgyalás tovább folyt, többszörös halasz-

tás után 1363-ban fejeződött be. A szepesi káptalan előtt a Csetnekiek kijelentették, mivel Topliczai Kun Miklós fiai Ákos és György saját részüket a Forgách testvéreknek anyjok leánynegyede czimén átengedték, ők viszonzásul Ardó (Ordou) birtokuk keleti felében három nemesi lakot adnak nekik tartozékaikkal egyetemben.⁴²

A család, mint említettem, hosszú ideig nem tudja megtalálni az eszközöket elvesztett birtokai visszaszerzésére. Tagjai a közélettől távol maradnak, se befolyásuk nincs, a melyet felhasználhatnának, se érdemeik, a melyek jutalmát remélnék. Helyzetökbe való belenyugvásuk nem akadályozza meg őket, hogy a birtokok eltulajdonítása ellen, természetesen következmények nélkül, ne tiltakozzanak.

3. *Ghymes*. 1356 május 1-én a Lekenyén élő testvérek idősbike, Miklós elmegy a szepesi káptalanhoz, a hol a maga és rokonai nevében tiltakozik az ellen, hogy a király — a mint hallották — Ghymesvárt vére omlásáért a királynénak adja. Nagyobb nyomatékkal ismétli meg tiltakozását Miklós öcsese egy év multával a budai káptalan előtt. A hiteles helyen úgy adja elő ügyét, hogy a várra vonatkozó okleveleket a király

nemrégiben magához kérte azzal, hogy őket kegyelmébe fogadván birtokaikat visszaadja nekik, de nem tette, mindenképen méltó okuk van azért az ellenmondásra.

1372-ben olvassuk a Forgáchok utolsó tiltakozását a nyitrai káptalan oklevelében: a király Gyimesvárt összes faluival magánál visszatartja, Szék nevű Komárom-megyei birtokukat, örökösök hiányozása czimén másoknak adományozta, a miért az uralkodó eljárása ellen tiltakozó szavukat írásba foglalták.

Jogaik érvényesítését peres uton is megkísérlik, de eredményt a király hatalma ellen így se tudnak felmutatni.

4. *Mezőkeszi.* Már 1342-ben megkísérlik visszaszerzését. Lajos király azonban korán utját akarja állani törekvésüknek, 1343 május 8-án Visegrádon kelt oklevelében meghagyja az ország biráinak, hogy Kozmáli András és rokonai pereit, a melyeket Vörös Tamás csejtei várnagy ellen Mezőkeszi (Mezeukezeu) birtok miatt indítottak, ne tárgyalják, mert azok elintézését magának tartja fenn. Az intézkedés megokolása nem sok jót ígért a Forgáchoknak; az uralkodó szavai szerint a néhai Károly király a birtokot Ghymesvárral együtt teljesen jogosan foglalta el és adta az említett Vörös Tamásnak.

A kortörténeti részleteket sem nélkülöző per lefolyásáról Miklós nádor 1347 május 20-án Budán kelt ítéletleveléből értesülünk, a melyben Mezőkeszit az alperes Vörös Tamásnak ítéli oda.

Az ügy onnan indult ki, hogy Nyitra- és Trencsén-megyék 1342 október 31-én és a következő napokban Tapolcsány mellett tartott közgyűlésén Kozmáli András előadta, hogy Mezőkeszi Nyitra megyei birtok az övé, atyja András a birtokban éltfogytáig lakott, ő örökölte utána, de tőle Vörös Tamás erőszakkal elfoglalta. Állítását a közgyűlésen jelenlevők néhányan igazolta. Mivel az alperes ügyvéde, Fodor Miklós az állításra azonnal válaszolni nem tudott, a tárgyalást 1343 januárjára halasztották.

A király különböző okokból több ízben adott újabb határidőt a bizonyítékok bemutatására, a mi végre 1347 május 1-én a nádori bíróság előtt vette kezdetét.

Kozmáli András több oklevelet mutatot be a bíróság előtt:

1. Drugeth Vilmos nádor 1341 október 1-én kelt gyűrűpecsétes bizonyító-levelét, hogy Nyitra- és Trencsén-megyék kiküldöttei neki adtak igazat.

2. Miklós nádor 1342 október 31-én kelt, Bars-vármegye 1343. évi, továbbá Nyitra- és Trencsén-megyék 1344-ik évi közgyűlésének hasonló tartalmu okleveleit. A kihallgatások folyamán kitűnt, hogy Kozmáli András atyját Andrást és nagybátyját Ivánkát trencsényi Csák Máté megölette, birtokait elfoglalta, ingóságaikat, okleveleiket néhány kivételével elvette.

3. Bemutatja végül a nyitrai káptalan 1294-ik (?) évi oklevelét, a melyben a káptalan átírta az elhunyt Mária királyné adománylevelét arról, hogy Vécsei Bertalan ispán özvegyének adta Arkybánya Nyitra-megyei földet, mivel férje Kyrslagh vár alatt és Marburgnál vitézül küzdött, majd a Csehországba tett követi útja alkalmával a cseh király fia elfogatta. Az adománylevelet később Béla és István királyok is megerősítették. Mezőkeszit özvegy korában nyerte a királynétól a László király udvarában megölt fia vérdíja gyanánt. Az utóbbi birtokot a káptalan előtt kedvezőtlen anyagi viszonyai miatt kénytelen volt rokonainak, András mesternek 50 márkáért eladni. Magára vállalta a felelősséget, hogy a birtok jogos tulajdonosa, Apor nevű fivére esetleges támadásai ellen az új tulajdonost megvédelmezi.

Az alperes ügyvédje ügyes jogász, hamarosan eltalálja a dolog nyitját. Avval érvel, hogy Vécsei Bertalan magtalanul halt meg, javai tehát a királyra szállottak vissza. Ha még életében adta át feleségének, bizonyítsa be.

Kozmáli András kijelenti, hogy több oklevele nincsen, de követeli, hogy mutassa ki Vörös Tamás, hogy jogosan foglalta el Mezőkeszit. Az alperes erre előmutatja Károly király kétféle adományát, a melyekben a magtalanul elhalt Vécsei Bertalan és Orbán birtokait, köztük Mezőkeszit is, Hrussói László ispánnak és rokonainak adta. Hrussóit Csák Máté az ellene vívott harcok idején elfogta, egy ujját levágta, fogságából 3000 márká váltságdíj lefizetése után szabadult csak ki. A rokonok egyike Vörös Tamás. Mivel pedig az említett Vécsei Bertalannak nem volt rá engedélye, hogy hitbér gyanánt a birtokot feleségére hagyja, özvegye se adhatta el, ennél fogva a király adományozása törvénybe nem

ütközött. Az ítélkező társakul szereplő főméltóságok a kérdésben egyet értenek, de kimondják, hogy az özvegy a birtokot addig megtarthatta volna, a míg az új adományosok hitbérét ki nem fizetik. Ennélfogva Vörös Tamás most már az özvegy helyett a Kozmáliaknak fizessen 50 márkát, a kik a pert többé meg nem ujíthatják.⁴³

A Forgáchok azonban még se mondanak le végleg a reménységről, hogy Mezőkeszit valaha visszaszerzik. 1372-ben László nádor előtt Bars-megye közgyűlésén Keszői Lókot eltiltják Keszőben levő birtokrészei elidegenítésétől.

5. *Özdöge és Harsány.* Hasonló természetűek voltak még az 1355-ben Szécsi Miklós országbíró előtt előadott tiltakozás az iránt, hogy Özdöge birtokot Magyar István Zobonya fia Lászlónak eladja; továbbá a Harsány miatt megindított eljárás. 1366 körül Bars-vármegye közgyűlése Kont nádor felhívására bizonyította, hogy Harsány birtokot László (IV.) király a Kozmáliak ősenek adományozta, hogy az oklevél eredetije az esztergomi káptalanban megvan. A nádor tehát a tanuskodásról rövid, év és hely megjelölése nélküli bizonyáglevelet adott ki, a megerősítő oklevél kiadását a királyi udvarba való visszatérése idejére halasztotta, a mikor az oklevél hitelessége felől tájékozódást szerezhet. Az ügy folytatásáról nem maradtak meg oklevelek, csupán a végeredményt jegyezhetem fel: 1380-ban a király meghagyja a nyitrai káptalannak, hogy a mások kezén levő Harsány birtokba, minthogy jogszerint Kozmáli Forgách Andrást illeti, iktassa be.

A királyi ítélet-leveél bizonyítja, hogy a család már megtette a lépést, a mely a királyi kegy visszaszerzéséhez vezetett. A Lekenyére került két Forgách testvér egyike, Miklós fia András volt az első, a ki a család régi tekintélyének visszaszerzésére a helyes utat korán eltalálta.

Ifjú korában, az 1350-es évek körül Szécsi Miklós udvarába kerül apródnak, urát elkiséri a tenger mellé, a hol főleg a velencei háborúk idején teljesít szolgálatot. A mikor a hadjáratból visszatér, meglehetősen felfordult állapotban találja lakóhelyét. Miklós fivérének lakóházát, a ki időközben meghalt, Kozmálban éjjel rablók feltörték, a házban talált holmit elvitték, a birtokra vonatkozó okleveleket részben megrongálták, részben elrabolták. Lajos király 1362-ben meg-

bizza Bars-megye hatóságát, vizsgálja meg, hogy miben áll a panaszos ügy.⁴⁴

András katonai szereplésén kívül még András fia Jánosról tudjuk, hogy rövid ideig, 1379-ben, Nyitra-megye alispáni tisztét töltötte be.⁴⁵ Szorosan véve ide tartoznék ugyan Miklós fiai János és Balázs életének ismertetése is, de mert az ő érdemük által jut a család ősi birtokaihoz, azt a következő fejezetben tárgyaljuk.

6. *Kozmál.* A mint az 1362-ik évi oklevélből kitűnik, a családnak volt Lekenyén kívül Kozmálon is birtokrésze; úgy vélem, meglehetősen korán szerezhette — valószínűleg feleségéé volt — Forgách Miklós testvére András, a ki állandóan ott lakhatott. Kozmál a Garam mellett, valamivel Barsvár felett elterülő föld volt, a régi birtokokhoz aránylag a legközelebb esett a család kezén levő XIV. századi javak közül.

Kozmálhoz közel eső birtokrészt, a mely Korosány nevet viselt, Lajos király Forgách András tetteit megjutalmazandó, 1365-ben Bebek István és Szécsi Miklós közbenjárására — az utóbbi állandó jóakarója a családnak, — neki adja, egyszersmind felmenti a barsi várnak tartozó szolgálatok alól. Az adományozásból több per keletkezik.

A garamszentbenedeki konvent még azon év őszén megkísérlte, hogy az adományozottat a birtokba beiktassa, de Korosáni Szőke fia János, a barsi vár kikiáltója, mert korosáni nemesi jogait megsértve találja az adományozás folytán, Szunyog fia László pedig, mert ott neki egy ekényi vett földje van, végül Bars község lakói ellentmondtak. Gondoskodnia kellett még Andrásnak arról is, hogy hasonló nevű nagybátyja a neki adományozott részt ne használja sajátja gyanánt. Ezt a konvent előtt még 1365 végén megtette.

Az ellentmondás ügyében a vizsgálat Bars-vármegye 1366 júliusában megtartott közgyűlésén folyt le. Kont nádor kérdést intéz a jelenlevő urakhoz, hogy az ellentmondó Alberik fia Madaras, Tamás fia Anda, Móricz fia Betlehem (Bethleem) és Szőke, Márton fiai Miklós, István és Fülöp, Péntek fiai Péntek, Benthés és Márton, András fia Mihály, Pónya fia Maramos, végül Gál fia Miklós és Szunyog várnép-e, vagy nemes várjobbágyok? Az esküdtek határozottan nem tudnak a kérdésre megfelelni, csak azt tudják, hogy a Péntek fia Márton által

bemutatott oklevél Korosáni Madarast és Andát mindig proclamatornak nevezi. A nádor az ellentmondókat kérésükkel elutasítja, a székesfehérvári káptalan és saját embereivel a birtok határait megjárátja.

A mikor már ilyenfélekép a beiktatás is végbement, 1367-ben Bebek István országbíró előtt Visegrádon Kálnón lakó Nemes Gergely felesége Erzsébet személyében új ellentmondó jelentkezett. A bíróság előtt Forgách András bemutatja a király adomány-levelét, a nádor ítéletét, a melyek feljogosították, hogy Korosán birtokot elfoglalja. A panaszos viszont azt állítja, neki is vannak oklevelei, közülök egyet magával hozott, a többit a legközelebbi tárgyalásra magával hozza. A bemutatott oklevél a garamszentbenedeki konvent 1309-ik évi bizonyosága arról, hogy a Korosánban (Crusan) lakó Gergely fia János barsi jobbágy, rokonai (Móricz fia Bethlehem, Alberik fia Madaras, Péntek a fentiek) beleegyezésével korosáni része felét Ilenus fia Mihálynak, Erzsébet asszony atyjának ajándékozta.

Szokás szerint a felek nem elégesznek meg a bírósági eljárással. Berkesnényi Miklós barsi alispán előtt 1367-ben Forgách László nevű jobbágya 6 márkát fizet a Kálnói Gergely földjéről elvett gyümölcsért. Az országbíró pedig meg se várja a többi bizonyság bemutatását, hanem kérdezi a felperest, más jogcíme van-e az ellenmondásra. Mivel nincsen, úgy ítél, hogy a birtok jogosan az alperesé (Forgáché), minthogy a király a barsi vár fenhatósága alól kivette, tehát a várjobbágyok a beiktatásnak ellen nem mondhattak. A peres eljárás Forgáchra tehát előnyösen végződött, Garai nádor 1382-ben elengedi neki azon 6 márkányi birságot, a melyet e perben fizetnie kellett, — az ellenfélnek azonban meg kellett adni.⁴⁶

A birtok 1367 végén Forgách András kezére jutott, az elfoglalás megfelelt ugyan a király akaratának, de a következők mutatták hogy a birtokbeiktatás nem volt ment némi részrehajlástól. A jogaikban önmagukat megkárosítottak tartott szomszédok nem nyugodtak bele egyhamar földjeik

Berkesnényi Miklós
1367. évi pecsétje.

elvesztésébe, másrészt az adomány felkeltette Forgách Miklós testvére András (Kozmáli) és fiainak, az adományos nagybátyja és rokonainak irigységét is, a miből hasonlóképpen hosszú ideig tartó egyenetlenség származott.

Hogy a birtokaik elvesztésével járó kárért kárpótlást szerezhessenek maguknak, a barsi várjobbágyok a csütörtökhelyiekkel szövetkeztek.

Még 1367 folyamán történhetett Forgách András kozmáli udvarháza ellen az a támadás, a melyben ismeretlen tettesek fegyveresen rátörtek, a ház kapuit feltörték, lovaikat elvitték, László nevű szolgáját halálosan megsebesítették. Csütörtökhelyi Beynis Miklós 12 társával, a kiket a hatalmaskodással vádoltak, 1368 július 1-én a garamszentbenedeki konvent előtt letették a tisztító esküt, hogy ők ártatlanok.

A következő év őszén László opuliai herczeg nádor Bars-vármegyében közgyűlést tart. Hogy a további támadásokat elkerülje, Forgách a közgyűlésen jelenlevőket kéri, jelentsék ki, hogy Hangyafölde, Tárnoklászlófölde és Bekfölde nevű részek, valamint Kosikhegy is az ő korosáni birtokához tartoznak, tehát igaz uton birja azokat. Az ott levő nemesek eleget tesznek kívánságának, de Forgách nem ér el vele semmit. A szomszédok haragja most már nemcsak ő ellene, hanem rokonai ellen fordul.

A vármegye legközelebbi gyűlésén (1372 július 5.) már szomorú esetet kellett bejelentenie. Mintegy két hónappal előbb szent Mihály jelenése előtti szerdán a csütörtökhelyiek közül néhányan: Miklós bíró, Laczk fia János, Ács Balázs, Mohy Mihály, Keglus Miklós, Péter fia János, Kohács Péter, Laczk fia Mihály, Weresvári Kósa Kozma, Lukács fia Kósa fegyveresen megtámadták kozmáli lakóházukat, András fia Miklóst ártatlanul elhurczolták, azután megölték, ingóságait elrabolták. A holttest még akkor se volt eltemetve. A nádor szigorú vizsgálatot rendel el az ügyben, a mely csak annyiban módosítja a panaszosok előadását, hogy Laczk fia Mihály és Kósa ártatlanok a gyilkosságban. A hozott ítéletről oklevélünk nem maradt meg, de a szomszédokat annak valószínű szigorúsága sem riasztotta vissza a további hatalmaskodásoktól.

1378 július 16-án hasonlóképp Bars-vármegye közgyűlésén

eltiltják a Forgáchokat a barsi és csütörtökhelyi jobbágyok földjeinek használatától.⁴⁷ Látszik, hogy a tiltakozással az volt a céljuk, hogy okát adják megismételt támadásuknak. A szentbenedeki konvent még azon év szeptember 23-án igazolja, hogy Laczk fia Kósa, Tivadar fia Péter és más barsi lakosok Korosánföldét újra megtámadták, ott 2 jobbágyot súlyosan megvertek, 1-et szántás közben 7 lóval és a szerzőkkel, kocsival együtt elvittek és fogva tartják.⁴⁸

A hosszas pereskedésbe, hatalmaskodásba végre a felek beleunnak. Az ügy olyként végződik, hogy 1382-ben Garai nádor előtt a barsiak nevében Anglyus János bíró lefizeti a bírónak $\frac{2}{3}$ -ad pénzbrság fejében járó 6 márkát, a felperesnek pedig 9-et. De a Forgáchok se tudták magukat a hatalmaskodás vádja alól tisztázni, 1384-ben ők is fizetnek a barsiaknak brságot, a bírói illetéket a nádor elengedi.⁴⁹

7. *Brogyán.* A barsi várnagy a brogyáni határok kijelölése ellen panaszkodott. Bars-vármegye közgyűlésén, 1381 június 27-én, Pál beéli apát a király nevében előadta, hogy Forgách András a Garamban levő baragyani révnél a barsi vár udvarnokainak egy ekényi földjét elszántotta. Forgách ügyvéde, Pető fia Lőrincz avval védekezett, hogy megbízója nem foglalt el idegen földet, de ha tudtán kívül mégis megtörtént volna, kész elégtételt nyújtani. A helyszínére kiment bizottság úgy találta, hogy a kérdéses föld a barsi várhoz tartozik, de az ügyvéd okleveles bizonyítéokra hivatkozva a visszaadásnak ellentmondott.

Forgách, mivel 1382-ben ismételtén nem jelent meg a nádori szék előtt, elvesztette a pert, de azért a birtok mégis a család kezén maradt. 1383 január 21-én kelt oklevelében ugyanis Mária királyné Kozmai (így) Forgách Miklós fia Balázs főpinczemeszter kérésére és néhai férjének tett szolgálatai elismeréséül a Baragyanteleke nevű földet Bars-megyében, a melyet a király Forgách András és Pétertől törvényszerint elvett, neki és testvérének Jánosnak adja.

Forgách András ugyan még mindig nem akart az ítéletbe belenyugodni, 1383-ban is perel, de a szentbenedeki konvent június 11-én már azt jelenthette a nádornak, hogy az általa kiküldött Péter diák jelenlétében a királynét (a konvent nem tud az adományozásról) a baragyani révnél levő 1 ekényi

földbe beiktatta. Két hét múlva érkezett le az újabb beiktató parancs a konventhez a Forgách testvérek számára, de nem mehetett akadálytalanul végbe, mert a barsi és csütörtökhelyi bíró és polgárok a saját és a király nevében ellentmondtak, a miért a konvent embere megidézte őket a királyné elébe.⁵⁰

A magyarnak már a XIV. században is természete volt, hogy az erőszaknak nem akart engedni. Hiába tiltotta meg még 1383 nyarán Erzsébet királyné a két község lakóinak, hogy a Forgáchokat a királyi adomány útján nyert birtokban ne háborgassák, a konvent is hiába iktatta be őket újra a birtokba, a jó szomszédi viszony nem ált helyre. 1385-ben a polgárok panaszkodtak Bars-megye színe előtt, hogy Forgách János szőlők alatt egy darab földjüket elszántotta. Az alispán Sebestyén nevű emberét küldte ki a vizsgálat megejtésére, a mi azonban végbe nem mehetett, mert az alperes a birtokon fegyveresen hét lándzsás embere kíséretében jelent meg. Mást nem tehetett, eltiltotta a föld használatától.

A királynét bosszantotta a jobbágyság erőszakoskodása, 1385-ben újra meghagyta a konventnek, végezze el a beiktatást, de nem volt fogamatja, az alperesek megint ellenálltak. A polgárok panaszát Szécsi Miklós országbíró kezében volt, a ki szintén meghagyja 1385 október 7-én a konventnek, járassa meg újra a vitás föld határait, mert az alperesek panaszkodnak, hogy az előbbi beiktatás szerint az ő földjükből nagyobb terjedelműt kapcsoltak volna Korosánhoz. A határjelek új megállapítása mellett szükséges lesz, hogy a környékeliek közt általános vizsgálatot tartson. A konvent jelentését nem ismerjük; a Forgáchokat ekkor már nagyon elfoglalja a ghymeszi birtokok bejárása, visszakapcsolása, azért a per tüze lassanként elcsendesedett. Többszörös halasztást is nyert az ügy; 1386-ban ismét vizsgálatot tartatott a királyné a zabori konventtel, mert a Forgách család panaszkodott, hogy az ellenséges hajlamú polgárok az ő birtokukhoz tartozó Kusyk hegynél levő vám jövedelmét képező bort szent Mihály napja körül elvitték. Több nyomát e pernek nem találtam, valószínű, hogy kölcsönösen lemondtak folytatásáról.

A szentbenedeki apátság ellen is volt a kozmáliaknak panasz. Lajos király 1368 május 25-én azt kérdezi Bars-vármegyétől, igaz-e, hogy az apát Kis László nevű emberét

a Forgáchok házára küldte, a ki ott több jobbágyot megsebesített, barmot megölt?

8. *Szelepcsény*. Mielőtt Korosán adományozása miatt a család tagjai között kitört egyenetlenségről szólnék, még egy birtok történetéről kell röviden megemlékezniem.

Láttuk a megelőzőkben, hogy a Csák Máté által elfoglalt régi birtokok közül egyedül Harsányt sikerült a családnak visszaszerezni, a mely nem került a királyi kincstár kezére. Mezőkeszit, Özdögét hiába kérték, hiába perelték. Még a XIV. század folyamán vissza nyert második birtokrész volt a szelepcsényi, a melyet elég korán vesznek vissza tulajdonosaiktól.

Forgách András szolgálatainak első jutalma lehetett ugyanis Lajos király engedélye arra, hogy ősi birtokaik egyikebe, Szelepcsénybe magát újra beiktathassa. 1355 február 27-én már parancsot is küldött a nyitrai káptalannak, vigye végbe a beiktatást. A hites ember azonban hiába szállt ki, hogy a Pap testvére Anda által elfoglalt szelepcsényi területet a király nevében az új gazdának átadja, mert Anda felesége, férje és sógora Gergely nevében ellentmondott, azért megidézték őket.

Az idézés napján, 1355 április 19-én Budán Drugeth nádor előtt Forgách helyett Vas Mihály jelent meg, a ki elmondta, hogy ura beiktatása meghiusult, bár oklevelekkel tudja jogát igazolni. Az országbíró, Szécsi Miklós jóakarattal kezeli Forgách ügyét, jó viszonyban vannak egymással. Még 1355 október 13-án úgy dönt, hogy a káptalan járassa meg Szelepcsény határait a felek által bemutatott oklevelek alapján.

A birtok ekkor ismét három gazdát ural: Anda (dictus Papuvy) II. Endre 1234-ik és IV. Béla 1257-ik évi okleveleiben elsorolt birtokrészt követeli magának,⁵¹ tehát azt, a melyet II. Endre király annak idején a szentbenedeki konventnek adományozott. Valószínűleg új adományozással jutott hozzá; Forgách András a néhai őse, Ivánka mester által 1229-ben felosztott részt, végre a konvent a Paznan fia Farkastól 1169 körül nyert földek iránt kereskedett. Az oklevél kiadó hiteles hely embere nyomról-nyomra megy a régi határjelekhez, a melyek közül sok meg van. A környék képe az elmúlt majd másfél század alatt nem igen változott, néhol szántóföldeket találunk a régi erdőségek helyén, a pusztaföldeket pedig

cserjések borítják. Ipoly fia Mikó a birtokra és határjelekre nézve azt állította, hogy a konventéi, László apát állította fel az utóbiakat, azért nem engedte meg, hogy Forgách elfoglalja. Kitűnt továbbá, hogy az 1229-iki oklevél ezidőszert a konvent és Forgách birtoka közti határt írja le (Kis- és Nagy-Szelepcsény,) még Anda oklevelei Jókát választják el amazoktól.

A kérdés most már az volt, hogy a Jóka felőli földeken kívül a Kis-Szelepcsény felől esők hogy jutottak Anda családjá kezére. Bebek István országbíró előtt 1360 október 6-án Visegrádon találkoznak újra a felek, hogy igazukat keressék. Az országbíró a káptalan jelentéséből látta, hogy nemcsak a határjelek, hanem Andáék jogos birtokolását is szóvá kell tennie. A feltett kérdésre Anda azt felelte, hogy az ő nagyatyja emberi emlékezetet meghaladó idő óta birta Kisszelepcsényt, Forgách András apja azonban sohasem.

Az országbíró erre általános vizsgálatot rendelt el. A kiszállott bizottság előtt Anda tanui azt vallották, hogy azoktól Csák Máté erőszakkal elfoglalta, majd Magyar Pál egy derék ló áráért megvette, de bizony visszavették tőle. A többi tanu olyként adja elő a birtokszerzés történetét, hogy a vallomások alapján az ügyben ítéletet hozni nem lehetett, a bíró elhalasztotta a tárgyalást máskorra, egyben megbizta a káptalant, járja be újra a birtokokat, állapítsa meg értéküket és pontos határjeleiket. A hiteleshely 1361-ik évi márczius 13-án kelt jelentéséből olvassuk, hogy Anda ur földje Kisszelepcsényben másfél ekényi és 16 márkát ér.

A birtokkérdés további történetéről a családi levéltár iratai nem tájékoztatnak bennünket. A konventtel, minthogy nem perlekedett, Forgách valószínűleg eleve békésen kiegyezett, az Anda-féle ügyben az utolsó levél 1366-ból való, a nádor elmarasztalja, mert Forgách a bíróság előtt hiába várt reá.

Röviden összefoglalva a család XIV. századi birtokviszonyait, úgy találjuk, hogy az Árpád korban birt vagyonából csak romokat tudnak megmenteni, Harsányt és Szelepcsény egy részét, de a többi visszaszerzésére tett kísérletek, a melyek a király kezén vannak, nem járnak eredménnyel. Lekenyét és Kozmált részben házasság, részben új adomány által csatolják a birtokokhoz.

Hátra van még, hogy a család tagjainak egymás közötti viszonyáról, magánéletéről is elmondjunk egyet-mást.

Az a körülmény, hogy a Forgáchok a XIV. század elején kénytelenek otthonukat elhagyni, természetesen a család magánéletére volt a legerősebb hatással. Az Árpádok idején a Hunt-Paznanok nemzetségéből kivált ezen rész egységes marad, birtokait együtt igazgatja, van családi tűzhelye, a mely tagjait egymáshoz kapcsolja, bennök a leszármazás gondolatát ébren tartja.

Mindez Ghymes elvesztésével egészen megváltozik. Mindjárt az eloszlás utáni időben két ágra válik a család: András fiai Kozmálon telepednek le, Miklós és ivadékai Lekenyén. Mindketten feleségeik útján jutnak új otthonhoz. A rokonság érzete ugyan még fennáll a két ágban, többnyire akkor nyilatkozik meg, ha a régi nemzetségi vagyon visszaszerzéséről, vagy újabbak adományozásáról van szó. A király ellen a régi birtokok elfoglalása miatt egységesen tiltakoznak, de egyébként egészen külön élnek a század derekáig.

Közelebbi vonatkozásba jut a két ág története, de egyszerűsmind családi perpatvar tör ki köztük, a mikor Forgách Miklós fia András Lajos király adományából Kozmál birtok egy részét nyeri. A birtok másik részében élő Kozmáli András jogot formál az új adományra, talán használatba is veszi, úgy hogy az adományozott már 1365-ben kénytelen attól eltiltani. A család tagjainak egymásközi békétlenkedése tovább tart, 1369-ben Bebek István országbíró, miután meggyőződött arról, hogy a tenger mellékén érdemeket szerzett Forgách András méltán panaszkodik rokonai hatalmaskodása ellen, meghagyja a konventnek, hogy iktassa be az őt megillető birtokrészbe. A konvent embere kiszáll Kozmálon, a hol Kozmáli Andrást, minthogy ellentmondott, a birtok további használatától eltiltotta, szent Jakab nyolczadára megidézte. Fiai közül Miklós nem volt jelen, János igen, de a mint a bizottságot meglátta, gyáva módon megfutott előlük.

A pereskedés végét jelentette volna a Forgách András kezdeményezésére 1372 október 1-én a szentbenedeki konvent előtt írásba foglalt családi birtokosztály, ha a családba befészkelődött egyenetlenség abban újabb táplálékot nem talál.

Az immár második birtokfelosztás nem terjed ki a család kezén levő összes javakra, csupán a pereskedés tárgyát képező Kozmál tulajdonjogát akarja tisztázni, nem vesz benne tehát részt a Miklós fia Miklós ága, mely Lekenyén él.

Kozmáli András leszármazottai a felosztás szerint két külön otthont teremtenek maguknak:

1. A már elhunyt Kozmáli Miklós fiai András és Jánosé lesz Kiskozmál és Nagykozmaál fele, a Kiskozmálban fekvő udvarház, kert és belsőséggel.

2. A két birtoktest másik fele, a Nagykozmaálban található kastély, malom és kert az elhunyt Miklós testvére, András fia Jánosé.

Kitűnik az osztályból, hogy Forgách András saját kozmáli vagyonáról rokonai részére lemondott, hogy azok az egészet birhassák. A család békéje iránti buzgósaága még másra is rávitte, a mennyiben a királytól adományba nyert Korosánt is megosztja velök, Miklós fia János és András fia Jánosnak átengedvén annak fele részét. A vagyon másik felét saját használatára megtartja, egyszersmind olyként rendelkezik, hogy azt halála után 3 részre oszszák fel, örökösei legyenek benne saját gyermekei, Miklós fiai János és Balázs, végül András fiatalabb fia János. A mit rokonai életükben szereznek, legyen sajátjuk. Kimondják végül azt is, hogy a pert kezdő fél 4 márka büntetést fizessen le előre.

Hogy az egység kellőképen előkészítve nem volt, kitűnik abból, hogy Forgách András fiai atyjuk engedékenysége ellen még 1372 december 29-én a csanádi káptalan előtt tiltakoznak. A legidősebb fiu Pál viszi testvérei nevében a szót, nem hajlandó rokonait az adományként nyert Korosánban társtulajdonosoknak elfogadni. Valami nagyon erős rokoni kötelék a Kozmáliak között se lehetett, de ha volt is, a birtokfelosztás után egészen eltűnt. 1373-ban már a király előtt panaszkodnak András és János, hogy nagybátyjuk, ugyancsak János Basan nevű jobbágyukat megsebezte, tisztjüket pedig csak futása mentette meg a haláltól. Kozmáli Hegyes András viszont a Forgáchok ellen követ el hatalmaskodást, visszatartja a nekik járó borkilenczedet, szántás közben jobbágyukat megsebz, és más hasonlókat cselekszik.

De főleg Kozmáli János eljárásával nincs a rokonság

megelégedve. 1378-ban a szentbenedeki konvent előtt bejelentik, hogy Kiskozmálban levő részeit 10 márkáért Marosfalvi Maros fia Tamásnak az ő tudtuk nélkül elzálogosította. Minthogy pedig a hazai törvények szerint a birtokot nekik kell majd visszaváltaniok, tiltakoznak az elzálogosítás ellen. Az így rokonainak okozott sérelmeket János még fokozza; a nyitrai káptalan 1379 október 31-én a királynak kénytelen jelenteni, hogy szent Mihály napja körül rátört rokonainak Kiskozmálon levő malmára, a molnár két segédjét atyafiai szemeláttára megverte, a molnárt pedig megölte.

A perpatvarnak úgy látszik, a felek haláláig nincs vége, még 1385-ben is kölcsönös hatalmaskodásról ír a nádor. Korosánt végre a Kozmáliak mégis átengedték a Forgáchoknak; a szentbenedeki konvent 1385 június 14-én azokat akarja a birtokba beiktatni, de a barsi és csütörtökhelyi lakosok ellentmondása miatt a birtokbavétel nem sikerül. Néhány napra rá (június 24-én) a Forgách ág a konvent által írásba foglaltatja egymás között tett olyan elhatározását, hogy összes birtokaik, főleg Korosánfölde, Hangefölde, Tárnoklászlóföldé, Bakfölde és Kosikhegye birtokolását egymásnak és utódaiknak kölcsönösen biztosítják. A megállapodás létrejöttén Forgách János és Balázs buzgólkodnak leginkább, a család tekintélyének és birtokainak visszaszerzői.

*

*

A XIV. század folyamára a 6. és 7. ivadék élete esik.

6. *Kozmáli András*, a Csák Máté elleni harcokban megölt András fia. Ghymes elvesztésekor ő is menekül Kozmálra, valószínűleg felesége birtokára. Elsőnek indítja meg az eljárást a család régi birtokainak visszaszerzésére; 1342—1347-ig folyik per Vörös Tamás ellen Mezőkeszi miatt, a melyet elveszt. Közeleti szereplésének nyomát nem találjuk, gazdálkodással telnek el évei. 1355-ben Várad, Szecse és Perlep birtokok közti határperben királyi emberként járt el. A Kozmálba királyi adománylevéllel betelepülő Forgáchokkal 1365-ben, Harsány miatt 1366-ban perlekedik. Ekkor már értes ember lehet, később nem találkozunk nevével a család irataiban.

6. *Forgách Miklós*, András második fia. Első izben nevezik őt Forgách néven, a család tőle származik le. Ugy tűntették őt fel genealogusaink, mint a ki szerencsés házassága révén a család felvirágzását lehetővé tette. Ez a vélemény azonban semmiképen sem állhat meg; Bebek Anna már 1300 körül a felesége, a mikor ősei várát elhagyja, igaz, hogy annak birtokára menekül; sógorsága szívesen látja, de valami nagy vagyonhoz nem juttatják; Panyit birtok helyett később Lekenyt adják neki, de csak hosszas pereskedés után mondhatja magáénak. Forgách Miklós ezt a cserét már nem éri meg, 1336 második felében meghal; özvegye a következő év folyamán Leáni Csépán fia János felesége. Nejétől két gyermeke maradt. A közélettől teljesen visszavonultan élt, erősebb nyomot a család történetében nem hagyott maga után.

6. *Forgách István*, a Csák Máté idejében megölt Ivánka fiáról nagyon keveset irnak az oklevelek. Egyike azoknak, a kiknek nevében 1357-ben Forgách András tiltakozik Ghymesvára eladományozása ellen. Élete további folyásáról, leszármazottairól többet nem tudunk.

7. *Kozmáli Miklós*, András fia. Kozmálban éli gyermek és ifjú éveit; férfi évei gazdálkodással teltek el. Életéről alig találunk feljegyzéseket. 1365 november 24-én Péter fia István füleki várnagy elengedi neki azon büntetés lerovását, a melyet Tornaljai János fia Mihály elleni perében fizetnie kellett volna. 1368 körül a szentbenedeki apátság ellen pereskedik. Rokonaival együtt panaszt tett a királynál, hogy Syffrid apát Kis László nevű emberét Kozmálba küldte, a ki ott több jobbagyukat és marhájukat megsebezte.

A csütörtökhelyi lakosok ellen folytatott huzamos pernek áldozatul esett. 1372 július 5-én öcsce jelentette be a Bars-megye közgyűlésén elnöklő László nádornak, hogy az említett község lakói május 8-án fegyveresen megtámadták Kiskozmálban levő udvarházukat, betörték ajtaját és Miklós bátyját ártatlanul megölték, holttestét kihurczolták.

7. *Kozmáli János*, András fia. Okleveleink akkor említik meg először, a mikor a csütörtökhelyiek által megölt bátyja halálának megtorlására megindítja az eljárást. Akkor férfikora delén lehet, tehát 1330 körül született.

Atyjától örökli a Forgách ág iránti ellenszenvet, a melyet elég korán kimutat, s élete végéig megőriz magában. Már 1369-ben meggyülik a baja Forgách Andrással, a kinek Kozmálban elfoglalt birtokrészét nem akarja kezéből kiengedni. A mikor a konvent és az országbíró embere kiszáll a birtokra, hogy őt és bátyját megidézze, megugrik előlük. Az 1372-iki családi osztozkodás után tovább hatalmaskodik rokonaival, közbe kiskozmáli részeit el is adja. A gazdálkodást eredményesen űzi, a szentbenedeki konvent javaiból is bérelt a sajátjához közelfekvők közül.

1379 folyamán Nyitra vármegye alispáni tisztét tölti be. Ebbeli működésének két okleveles emlékét leltem meg: április 21-én kiküldeti a nyitrai káptalan emberét, a ki előtt Thománi János fia Miklós felesége Baab birtokát 106 márkáért Ewri Veres Pétertől visszaváltja, továbbá augusztus 1-én a szolgabírákkal együtt jelenti a nádornak, hogy Kerecsei Miklós valóban elvitte Családi István fiainak okleveleit.⁵²

1385-ben Forgách János és Pétert eltiltja a nyitrai káptalan előtt a tőle jogtalanul elvett bizonyos korosáni rész használatától. Életéről később nem találok feljegyzést.

Özvegyét, Margitot 1400-ban rokonai elégitik ki hitbérét illetőleg 50 márkával.

1422-ben már nem él ő sem, mert néhai férje kozmáli birtokrészein az oldalági Forgách rokonság osztozkodik.

7. *Forgách Miklós*, Miklós és Bebek Anna idősebb fia. 1310 körül születhetik, mint gyermek kerül anyja rokonai közé Alsópanyitra, később, miután atyja elhunyt, Lekenyére.

Már ifjúkorában hozzá kell látnia, hogy özvegy édesanyját rokonai fondorlatai ellen megvédje, többnyire ő viszi annak nevében a pert. A kölcsönös hatalmaskodás itt se hiányzott, végre a királyné közbelépése vetett véget a versengésnek.

Lekenyén élt többnyire, birtoka kezelésével foglalatoskodott. Nagyobb határpere volt 1339-ben Csoltói Pállal, a ki birtokfoglalással vádolta alaptalanul. A nádor embere által végbevitt vizsgálat az ő és testvére igazát mutatta ki.

Haláláról öcsésének Andrásnak Lajos királyhoz 1362 január 1-én benyújtott panaszából értesülünk, a mely szerint a már elhunyt bátyjának Kozmálon levő házába, míg ő a tenger mellett katonáskodott, éjnek idején rablók törtek be,

ingóságait, de főleg a kozmáli birtokra vonatkozó okleveleit elvitték. Tehát 1360—1361-ben halt meg.

7. *Forgách András*, Miklós fia. Élete meglehetősen változatos eseményekben. Ifjú korában Széchi Miklós udvarába kerül, a ki később magával viszi a harcztérre; a Dalmát-tengernél hosszabb ideig teljesít katonai szolgálatot. Azzal, hogy a király zászlajáért küzdők sorába beállt, megtörte a jeget, a mely a királyi család szívét a család iránt körülvette. Lajos király nem is hagyja az ifjú törekvéseit elismerés nélkül, 1355 elején már visszaadja neki a nagyatyjától elvett Szelepcsényt.

Visszatérve Lekenyén él, később Kozmálon, a melynek Korosán nevű részét szintén adományként kapja a királytól. Az adományozott birtokba a szomszédok ellentmondásai miatt éveken át nem tudja beiktatni a konvent, miután bevezette, rokonaival gyülik meg a baja. Az ott élő Kozmáliak megkísérlik majd szép szóval, majd perrel és hatalmaskodva, hogy földjeik határait Forgách kárára kitolják. Az éveken át tartó ellenségeskedést megunva, 1372-ben egyezséget ajánl a rokonoknak, azok el is fogadják, de bár előnyös volt rájuk nézve, a jó viszony még sem állt helyre. Fiai, rokonai pert kezdenek ellene, a mely jóformán végig kíséri életén. Korosán miatt a királynéval is pereskedni kénytelen 1381—1383-ig, a mely veszteségével végződik.

Gyermekeivel szemben gyenge akaratú emberként tűnik elénk, kitűzött életcélja családja fényének visszaállítása. Ez a törekvés vezeti özvegy anyja érdekeinek buzgó megvédésekor, továbbá a mikor a királyhoz való jó viszonyával nem törődve, megkísérli Özdöge visszaszerzését (1355) és felemeli tiltakozó szavát Ghymesvár elajándékozása ellen (1357); egészen véne nemes törekvésű, jellemes ember, a ki megéri öcssei, Forgách János és Balázs sikereit a család régi birtokainak visszaszerzésében.

Feleségéről annyit tudunk, hogy 1408-ban Ilsvai Leusták nádor özvegye volt, s gyermekei közül Péter tőle származott.

A családfán el nem helyezhető Forgáchok.

1355 június 27-én Szabolcs-vármegye hatósága előtt Byri Tamás elmondja, hogy Oroszi Simon fia Petres embe-

reivel, köztük Forgách Miklós nevű szolgájával, megtámadta Nagykállón levő udvarházát.⁵³

1373 október 1-én a bácsi káptalan jelenti a királynak, hogy Szepesi Jakab országbirónak Theuteus fia László panaszra alapján kiadott parancsára vizsgálatot tartott, a mely igazolta, hogy Forgách Tamás fia Mihály és nővérének (férje Miklós) fia Tamás a panaszos Kayánd nevű birtokára törtek.⁵⁴

1378 október 30-án Lajos király meghagyja a leleszi konventnek, állítson ki oklevelet arról, hogy Madai Forgách András bizonyos részbirtokot Madán Bogdáni Olivér fia Leukus és fiainak Balázs és Istvánnak elzálogosított.⁵⁵

Nagyon közel fekvő feltevésnek tartom, hogy e két Forgách a család leszármazottja, kiknek ősei a közélettől visszavonulva és rokonaiktól területileg távol élván, lassankint elvesztették a főaggal való kapcsolatot. Ezek utódai lehetnek az ország több helyén feltűnő köznemes Forgáchok, kik közül több él Abauj és Zemplén vármegyékben ma is. Ezek kiágazása azonban oklevélileg aligha lesz már kimutatható.

IV. FEJEZET.

FORGÁCH BALÁZS

A GHYMESI JAVAK VISSZASZERZÉSE

A NYOLCZADIK ÉS KILENCZEDIK IVADÉK

A KOZMÁLI ÁG KIHALÁSA

1386—1425.

TUDOMÁNYOK összehasonlításával foglalkozó tudósok kivétel nélkül a matematikai tanulmányokat helyezik manapság a történetiek elé. Azt mondják, hogy annak törvényei megdönthetetlenek, eredményei világosak, az életben jobban hasznukat vesszük.

Való, hogy a történelmet a mennyiségtani tudomány az említettekre nézve felülmulja. Bár a történettel az emberiség ősidők óta foglalkozik, nagyon kevés általános értékű igazságot tudott az eseményekből levonni, azok alkalmazása is lépten-nyomon nehézségekbe ütközik.

Ha a történelem általános törvényei közül az ok és okozat összefüggését tekintjük pld., kérdezzük, vajjon lehet-e a kettőt egymással felcserélnünk a nélkül, hogy arányuk megváltoznék? Látjuk, hogy a fizikus a taszításból következtethet a vonzás nagyságára, irányára, a történetíró azonban hasonlóképen nem járhat el. Az eseményektől eltekintve helyes arányt nyer ő is az ok és okozat felcseréléséből, de ha alkalmazni próbálja, nehézségekre akad. Ki tudna a bűnhődésből minden esetben az ok nagyságára, eredetére, körülményeire következtetni? Vajjon eljut-e a lélektan valaha oda, hogy az egyéniség kialakulását teljes biztossággal tudja alkotó részeire felbontani, megtudjuk-e majdan állapítani, hogy pld. az újszülött milyen arányban öröklí atyja, milyenben anyja természetét, mennyiben lesznek meg benne az ősoktól átöröklött sajátságok; jellemére milyen mértékben hatnak a nevelés, iskolázás, az életből vett tanulságok, a melyek pedig tetteiben mind benne vannak, az okot alkotják?

Ha a kérdések mindegyikére, vagy legalább a fontosabbakra megtudnánk felelni, csak akkor lehetne az elmúlt idők embereinek tetteiről jellemökre helyesen következtetni. Természetes, hogy a család, nemzetek vagy az egész emberiség

együttélésének, az együtt élők egymásra hatása okainak és körülményeinek megfejtésétől még távolabb vagyunk.

Innen van, hogy egyetlen lelki sajátságának vagy testi tulajdonságának kimutatása a család néhány ivadékján át is csak ritkán sikerül, hogy a történetírók közül nagyon kevesen találják meg azon eszmék és érzések néhányát, a melyek a nemzet, vagy nemzetek tetteit bizonyos időn át irányítják.

Az ok és az okozat törvényének vizsgálására érdekes eset a Forgách családban Balázs rövid, de eseményekben dús élete. A kérdés annál méltóbb a megfigyelésre, mert különböző szempontból igen sokan foglalkoztak már vele, másrészt mert a nemzet történetével szoros kapcsolatban van.

Forgách Miklósnak és Bebek Annának idősebb fiáról, Miklósról igen keveset tudunk. Nem lépett ki családi köréből soha, gazdálkodott. Ki volt felesége, milyen anyagi viszonyok között élt, gyermekei hol s mikor születtek, oly kérdések, a melyekre feleletet sehonnan se nyerünk. Az apa 1361—1362-ben Kozmálban rablók keze között hal meg, gyermekeit tehát özvegye neveli fel. Ha halálakor az ifjabb fiút, Balázst 30—35 évesnek tekintjük, gyermekei 1345—50 között születhettek. Atyjukról kevés családi vagyon, de az elvesztettek visszaszerzésének nagy vágya maradt rájuk örököül. Az anya hivatása tehát a vagyon gondozása és az átöröklődött ambíció helyes irányítása volt.

Példának ott állott előttük nagybátyjuk, Forgách András, a ki az országnak tett szolgálataiért szerény, de viszonyaihoz mértén mégis tekintélyes jutalmat is nyert, visszaszerzett néhány régi, és kapott új birtokokat.

Több a valószínűség, hogy nagybátyjuk biztatására és pártfogásával jutnak be Lajos király udvarába apródnak. Simulékony modoruk, ügyességek képesíti őket az udvari szolgálatra; felsebülvén a két ifjú, a királyné kísérete közé osztja be őket az uralkodó. A király halála után Erzsébet özvegy királyné udvarában maradnak.

Balázs 1382 végén már Mária királyné főpohárnoka.⁵⁶ 1383 január 21-én kelt oklevelében, a melylyel Baranyántelekét visszaadja a családnak, nagyon kiemeli a férjének, anyjának, de főleg megkoronáztatása idején neki tett szolgálatait, a melyekért nagyobb adományt is megérdemelne.

Mivel a birtok elfoglalása a szomszédok ellenkezése miatt nehézségekbe ütközött, úgy ő, mint az özvegy királyné 1385-ig egymásután többször ad ki erre vonatkozó beiktató parancsot.

Forgách Balázs és az udvarnál levő bátyja érdemeket kétségtelenül a királynék több oldalról fenyegetett trónjának támogatásában szerezhettek. A trón körül állók szolgálatkészsége becsesebb aligha volt valaha a magyar uralkodó előtt; a nagy király halála óta eltelt öt év alatt kitünt, hogy a kettős női kormány lejárhatja a királyság tekintélyét, méltatlanul osztja szét a Lajos által összegyűjtött erkölcsi és anyagi kincseket, tehát hogy a nő nem trónra való.

Olyan nagy volt Nagy Lajos király tisztelete a nemzetben még halála után is, hogy nem akadt senki, a ki ellenvetést tett volna a kis királyleány megkoronázása ellen. Nem egyszer esett már meg, hogy gyermekkirály helyett mások vezették az ország ügyeit. Vajjon ki lehetett volna a gyámságra alkalmasabb a nagy király özvegyénél Erzsébetnél? Az egybegyűlt rendek nem is gondoltak másra, szóba se hozták a kormányzó hatalomnak átruházását más valakire.

Pedig rövidesen kitünt, hogy Erzsébetet az elhunyt király idejében nem ismerték meg jól, a mint a hatalom kezébe került, jellemének inkább rejtett vágyai, mint jelességei lettek láthatóvá. Eleinte meglehetősen ment minden, a királyné szeszélyét követve jutalmazta vagy büntette néhai férje hű embereit (Laczkfiak, Czudarok), derűre-borura adományozta saját és leánya nevében a birtokokat, tisztségeket. Délvidéki vére a bőséget, fényt kívánta, udvartartása temérdek pénzbe került. Diszes kísérettel járta be az ország különböző helyeit, hiveit meglátogatva, birtokainak kezelését ellenőrizve.⁵⁷

A központi kormányzás gyengeségét hamar megérezték az ország minden részében, a Nagy Lajos hatalma alatt elnyomott titkos törekvések ismét feltámadtak. Erősebb vihar szele a tenger felől kezdett fújni még 1382 őszen. Horvátországban a királyi tekintélyt a köznemes rangból rövid idő alatt előkelő sorsba jutott Horvátiak képviselték: János (Palisnai) volt a vránai perjel, János a bán, Pál pedig a zágrábi püspök. Még kellőképen nincsen feltárva az oka azon szenvedélyes gyűlöletnek, a melylyel mindhárman Garai nádor s majd a királynék ellen viseltettek. Az egykorúak törvény-

telen Anjou hercegeeknek tartják őket, a kik az övékéhez hasonló módon felszínre jutott nádor hatalmát, tekintélyét irigylették.

A királyné a tengerparti hű városok titkos jelentéseiből értesült az elégtelennek mozgolódásáról, a kik Tvardko bosnyák királylyal, a magyar fenhatóság alól minden áron szabadulni akaró ravasz uralkodóval kezét fogtak, hogy nyíltan felléphessenek. A mozgalom azonban kellőképpen nem volt még előkészítve. Garai javaslatára a királynék fényes kísérettel megjelennek 1383 nyarán a Délvidéken. A lázadásra kész urak és városok mind meghajlanak a nagy király özvegye és uralkodó árvája előtt, a még mindig szép királyné és elragadó leánya a fogadtatásból alighanem azon meggyőződést hozták magukkal haza, hogy Horvátország van olyan királyhű, mint a szent korona bármelyik másik országa.

De néhány hét múlva már kitűnt, hogy a déli ármánykodás megerősödött. Horváti János most nyíltan szervezte a felkelést, társait összetartásra buzdítván. Az elégtelenkedés hajlandósága átcsap ekkor már az ország határos déli megyéibe is, békétlen hangokról szóló hírt hallanak a Budára érkező követektől. Valószínűleg a Horvátiaktól eredt az eszme, hogy a gyenge női kormány helyére férfit kell ültetni, az erős kezű Károly nápolyi királyt, a ki magyar földön nőtt fel, Lajos udvarában. Rá kell bízni az ország ügyeinek rendbehozatalát, azután ha fia László herceg megnő, keljen egybe a nála alig idősebb Mária királynéval, egyesüljön az Anjouk két országa, hogy valósuljon meg Lajos király eszméje.

Körülbelül ezekkel a szavakkal biztatva egymást, tömörültek sorba a haza sorsán aggódó déli országnagyok is. Az eszme egészen időszerű volt, most ült az ország trónján nő először, az se vált be jó uralkodónak. Igaz ugyan, hogy inkább ferde helyzete, gyengesége volt az oka a mutatkozó bajoknak, mintsem egyénisége, de neki rótták fel.

Majdnem egyidőben fog a most már ellenfélnek nevezhető két párt munkához. A Horvátiak barátaik ösztönzésére, tulajdonképpen azonban teljesen saját elhatározásukból meghívják Károly királyt az országba, hogy rendet teremtsen; az udvar viszont a hazai elégtelenség lecsillapítására országgyűlést hi egybe 1385 november 8-ára, továbbá Erzsébet

királyné egyidőre legyőzi Zsigmond brandenburgi örgróf iránt érzett ellenszenvét, elejti a Lajos orleansi herceg és Mária közt kötendő házasság tervét, Zsigmondot haza hivatja Csehországból, a hova az mellőztetése miatt félrevonult.

Időben is, határozottságban is a déliek megelőzték, jobban mondva felül multák a királynék tanácsadóit.

1385 nyarán szent földre menés ürügye alatt, hogy Velence fel ne tartóztassa, Horváti Pál zágrábi püspök megy el Nápolyba Károly királyhoz. Büszkesége, fékteten gőgje bizonyára legyőzte lelke intő szózatát, a mikor hajóra ült, „mert jobb lett volna, ha utját meg nem teszi“. Ékesszólásának segítségével meggyőzte a kalandokra amugy is kész királyt arról, hogy az ország kívánja jövetelét, hogy könnyű lesz az uralomra jutnia, társaival együtt támogatni fogják vállalkozásában. Oklevelet is adott át neki a meghívás nagyobb bizonyására. Károly király néhány napig gondolkozott az adandó válaszon, pénze nem volt, országa ügyei se voltak rendben, családja is marasztalta. Mégis győzött benne a nagy-ravágyás, a józan megfontolást félre téve, néhány hű lovag kíséretében hajóra ült, szeptember 12-én Zengben kikötött. A lakosság örömmel fogadta ugyan, mégis hamar belátta, hogy ügye még nem érett meg a végrehajtásra. Zágrábba ment a püspökhöz, embereit onnan küldte szét hirt hozni, izgatni az udvar ellen. Embereinek feladata volt annak a hírnek elterjesztése is, hogy uruk békés hajlandósággal jött be az országba, hogy rokonai érdekeit megvédelmezni szándéka, a minek megtörténte után visszamegy hazájába.

Budán bizonyosan nem hittek Károly nemes szándékaiban. Nem rokonai meghívására jött az országba, tehát nem is az ő érdekeikért. Elhatározták, hogy a kedves vendég ellen védekeznek.

Az országgyűlésre összegyűltek jelenlétében ment végbe Zsigmond örgróf házassága Mária királynéval, a 12 év körül levő gyermekleánynyal. A rendek nem látják igen rózsásnak az új pár jövőjét, Zsigmond népszerűtlen ember volt, anyósa inkább megtűrte, mint kedvelte, pénze meg semmi se volt. Megnyilvánult néhány komoly ember abbeli kívánsága is, ne elégedjenek meg azzal, hogy az örgrófit az ország gyámja címével ruházzák fel minden jogkör nélkül, meg kell őt is

koronázni, hogy nyerjenek benne a királynék segítő kezét. De ez már több lett volna, mint a mire Erzsébet vejét szánta, azért megakadályozta a szándék végrehajtását.

Az országgyűlés lefolyása nem volt szenvedélyes jeleknek híjával. A kormányzással elégedetlenek kerekedtek felül, keresetlen szavakkal feltárták az ország állapotát, rámutattak a fenyegető veszélyre, a mely a közel jövőben a nemzetet délről fenyegeti. Az udvar most már belátja, hogy az ország támogatására nagy szüksége van, felejtetni akarja a kormányzás terén elkövetett hibákat, hű embereivel csillapítja le a panaszkodók hevét, egyszersmind készségesen megerősíti a rendeket a Lajos által jóváhagyott kiváltságokban. Ünnepeles ígéretet tesz, hogy az ország törvényeihez fog a jövőben alkalmazkodni. De hát van-e a nemzet törvényei közt olyan, a melyre a királynék szorongatott helyzetökben hivatkozhattak volna? Volt-e a magyar királyok idejében az övékéhez hasonló eset, a mely utmutatásul szolgálhatott nekik a teendőkre nézve?

A kevésbbé előnyös helyzet mindig próbája volt a jóakaratnak és a baráti szeretet őszinteségének. Erzsébet királyné a lefolyt hónapok alatt tapasztalhatta, hogy kevés őszinte hive van. Szeszélyes és meggondolatlan tetteivel ő maga távolította el környezetéből néhai férje kipróbált embereit, az udvari méltóságok többszörös változtatásánál nem igen válogatta ki az alkalmasakat, a kiket állandó kötelék nem is fűzött az udvarhoz. Mivel érezte, hogy a fondorlatok és celszövések otthonából hivatlanul jött rokonnal erős küzdelme lesz, olyanokat keresett, a kikre minden körülmények között számíthatott.

Az udvar hivei között minden eshetőségre kész embert kettőt talált, Garai nádort és Forgách Balázst.

Garai Miklóst Lajos király emelte ki a közrendek sorából, élete utolsó éveiben az ország nádorává tette. Nagy része volt az ország állapotának fellendülésében, urát odaadó törekvéssel támogatta. Erzsébet meghagyja őt tisztében, többször megjutalmazza, érezvén, hogy nála hűségesebb embere nem igen van az országban. De Garait nemcsak hálája, hanem kötelességérzete is az udvarhoz fűzte. Az ő fáradozásai következtében koronázták meg akadály nélkül az elhunyt király

árváját, a ki helyett a kormányzás terheit ő viselte; ha tisztán ő vezeti az ország ügyeit, az immár küszöbön álló bajok aligha következtek volna el. Egyenes lelkű szándékai érvényesülésének igen sokszor útjában állott az özvegy királyné szeszélyessége, fondorlatokra hajlandósága. Az összeütközést kerülni iparkodott, inkább viselte az udvar ellenségeinek gáncsait, politikai és egyéni irigyeinek gyűlöletét. Jellemének ez volt a gyengesége, ezért érte utól végzete.

Segítőtársa volt teendőiben Forgách Balázs, a királyné pohárnokmestere. Már Lajos király korában érdemeket szerzett ő is, de magas tisztségére özvegye kegyéből jutott. Az udvar iránt való szolgálatra készsége volt olyan, mint Garaié, a kinek felfogásával is egyet érthetett mindenben. A közös életcél közlebbi viszonyba is hozta őket, Forgách nőül vette a nádor leányát, Fruzsínát.⁵⁸ A rokoni viszony bizonyára a teljes lelki megegyezésnek kifolyása volt.

A néhány hónap alatt lefolyt rendkívüli események megértéséhez tartozik az egykoru krónikák néhányában olvasható az a helytelen felfogás, a mely Garait azzal vádolta meg, hogy ragaszkodása másként nem magyarázható meg, minthogy az ifjú királyné kezére és a koronára vágyódott. Az érdemei elismerésére adott birtokokat ugyan ő sem utasította vissza, ügyes számítás is vezette tetteiben, de akkora önhittséget és rövidlátást nem szabad róla feltételeznünk, hogy a korona után törekedett volna.

Viszont a krónikák nem említik, csupán a megtörténtekekből kell következtetnünk, hogy Forgách Balázs az özvegy királyné iránt az alattvalói hűségnél magasabb érzéssel is viseltetett. Hogy erről semmiféle nyomunk nem maradt, azt mutatja, hogy gondosan eltüntettek mindent, a miből a krónikások valamit megsejthettek volna. De fel lehet-e tételeznünk, hogy magasabb erkölcsi motívum nélkül vállalkozzék Forgách a szörnyű tetre? Egymaga, holott az udvarban más derék lovag is volt elég?

Erzsébet királyné vezetése alatt Károly trónkövetelő ellen 1385 utolsó napjaiban erkölcsstelen, következményeiben mindkét pártra végzetes játék vette kezdetét. A hatalmat kiengedni nem akaró délszláv nő és az összeesküvések iskoláját megjárt trónkövetelő méltó ellenfelek voltak.

Károly nápolyi király örömmel hallotta embereitől a Budán tapasztalható nagy zavart. Zsigmondot megkoronázásának megakadályozásával a királynék valami nagy szolgáltat-készésre nem indították, azzal pedig, hogy a Duna-Vág között önkénytelen elzálogosította Zsigmond, a rendeknél keltett ön-maga iránt ellenszenvet. A Horvátiak aknamunkája kettőzött erővel folyt tovább, hiszen fáradozásuk eredményét a markokban érezték.

Károly értesítette 1385 deczember elején rokonait Budára meneteléről, hogy a királynék és a nemzet közt fennálló félreértést eloszlassa. Az udvar sokkal jobban ismerhette Károlyt, semhogy elhitte volna neki, hogy pusztán Magyarország iránti önzetlen szeretettől indítatva hagyta el országát. Mivel a kellő fogadásra nem voltak elkészülve, de egyebet nem is tehettek, elhatározták, hogy a szíves látás látszatával ugyan, valóban azonban Károly kétszínűségét hasonlóval viszonzva elébe mennek. A találkozásnál a párthivek alaposan szemügyre vehették egymást, a míg az uralkodók össze-ölelkeztek. A királynék kíséretét bizonyára megdöbbenette az ellenfél határtalan vakmerősége, a kik pártütő létükre Budára menni merészkednek. Amazok viszont már az első alkalommal látták, hogy nagy ellenállásra nem találhatnak.

Károly a bevonuláskor nem tekinthette magát szívesen látott vendégnek, kénytelen volt egyik párthive vendéglátását igénybe venni. Emberei annál inkább működtek érdekében, ekkor már tömörül a nőkirály ellenesek csoportja, néhány nap alatt magához ragadja a kormányzást. A királynét kényszerítik az egyébként már előkészített országgyűlés összehívására, amelyen többségre jutnak, megválasztják Károlyt az ország kormányzójának. Károly a megválasztást jövetelével indokolja meg, egyszersmind beköltözik a királyi palotába. Nem akarja ugyan a királyné udvarát egy csapásra szét-ugrasztani, de terveit mindenki előre látja. Inkább figyelmes viselkedéssel van ellenfelei iránt, meghagyja őket méltóságaikban, de tulajdonképen híveivel mégis ő intézi az ország ügyeit. Garai helyét a nádorságban Széchy Miklóssal tölti be, valószínűleg Forgách se maradt meg ekkor már hivatalában. A főintézők természetesen a Horvátiak.

Pénzen fogadott, felbújtatott csöcselék járja be a város

utcait, a vár környékét, a királynék ellen tüntetve. A palotába észrevétlenül olasz őrség kerül, a mely terrorizálja a bennlakókat. Az udvart és hiveit megfoghatatlan gyávaság szállja meg, az erősödő áramlattal nem tudnak szembeszállni. A zavar és határozatlanság tetőpontját éri el.

Károly a mesterségesen előkészített körülményt alkalmasnak találja célja nyílt megvalósítására: hivei az országgyűlésen megválasztják az ország királyának, december utolsó napján Székesfehérvárt megkoronázzák. Néhai jótevőjének özvegyét és az ország királynéját nemcsak a trónról való lemondásra kényszeríti, de mélyen megalázza, a mikor megkívánja, hogy a koronázáson jelen legyenek.

Azt a hatodfél hetet, a míg Károly az ország koronáját viselte, méltán tekinthetjük a két párt élethalál harcának.

Tudták mindketten, hogy együtt nem uralkodhatnak, egyiköknek el kell pusztulnia. A küzdelem esetére Károly pártja tekintélyes számára, népszerűségére, Erzsébet és Mária viszont csak néhány hű emberére számíthatott. Amott nagyobb volt a kilátás a győzelemre, mint nagyobb oka volt az elkeseredésnek. A két párt által használt alattomos fegyver, egyelőre tehetetlenségre kárhoztatott elszántságuk körülbelül egyenlő volt.

A királynék tudták most már, hogy Károly nem áll meg útján. Már a koronázáskor kérték, engedje el őket Budáról, Erzsébet rokonaihoz, Mária férjéhez kívánczolt. A király viszont tudta, ha a nők az udvarból elmenekülhetnek, komoly bajt hozhatnak uralkodására. A trónról erőszakkal elűzött nő iránt feltámadó részvéttel, Zsigmond külföldi segítségével nem tudott volna simán leszámolni. Vagy arra várt tehát, hogy a királyné végleges formában lemond a trónról, a mire Mária talán rávehető lett volna, Erzsébet aligha, vagy terveket szőtt, hogy szabadulhasson meg elleneitől. A párt-hivek gyakori összejöveteléből, a feléjük vetett fenyegető pillantásokból Garai hivei már kiolvasták a rájuk váró sorsot. Tanakodtak, határoztak ők is. Szándékuk végrehajtásával nem késtek soká, életökbe került volna a késlekedés.

Az Erzsébet, Garai és Forgách vezetése alatt tartott tanácskozás határozata az lehetett, hogy ártalmatlanná teszik Károlyt, lemondásra és arra kényszerítik, hogy hagyja el az

országot. A határozat végrehajtásának idejét kitűzték, hogy akkorra a királyné hivei kellő számú katonát, fegyveres kíséretet és csatlóst vihessenek be a palotába. Mindennek titokban kellett történnie, hogy az ellenpárton főleg meglepetéssel győzedelmeskedhessenek.

A tervezet valószínűleg Erzsébetet vallotta megteremtőjének, Garaira várt annak előkészítése, Forgáchra végrehajtása.

Lélektanilag nem tartom kielégítőnek, ha Forgách elhatározását pusztán vagyonszerzési vágyával indokoljuk — a hogy ezt eddig a bekövetkezett királysebesítés leirói teszik. Hogy a szándék végrehajtásából nem húzta ki magát, Garaihoz való viszonya, az udvar iránti feltétlen ragaszkodása és loyaltása magyarázza meg. A mikor a két királyné, apósa, testvére, barátai és saját élete forgott a kockán, nem habozhatott ő se, hogy mit kell tennie. De hogy a tett oroszán-részét vállalta magára, elhatározásának az elmondottnál mélyebb alapból kellett fakadnia.

Forgách tisztában lehetett azzal, ha az összeesküvés éri el célját, ő mindenesetre elpusztul; arról se lehetett bizonyos, hogy a merénylet sikerülte esetén épkez láb menekül ki Károly kíséretének kezeiből, élete tehát mindkét esetben kérdéses volt, azért a vagyoni kárpótlás, — ha azt Erzsébet megigérte is előre, a mit bizonyosra nem vehetünk — nem volt arányban a kockázattal. Családi életéről semmiféle értesülésünk nincsen, hogy volt és ki volt a felesége, azt is egyetlen helyen találtam feljegyezve. Ellenben a családi levéltárban tekintélyes számmal találunk okleveleket, a melyek Erzsébet özvegy királyné nagy jóindulatáról, s a mennyiben a hivatalos szövegű oklevelek tartalmából kiolvashatjuk, iránta való érdeklődéséről, leereszkedéséről tanuszkodnak. Családi élete, úgy látom, nem zárta ki a magas pártfogójához való gyengédebb viszonyát, éppen mert saját életén kívül felesége boldogságát, jövőjét is habozás nélkül a királyné akaratának alárendeli. Fölizgatott lelki állapotban van a szörnyű tett elkövetésekor, a mely lelki disharmoniában érzelmein bűnös kezek játszáka az irányító hangokat, vétkes szeretkezés között feledtetni el a királyné a hozzá láncozott lovag lelkiismeretének intő szavát.⁵⁹

Károly megkoronázott magyar királyt a királynék hivei

1386 február 7-én, harmincznyolcz napos uralkodás után megsebzik, elfogják.

Az esemény részleteire nézve egyik krónikás leírását se fogadhatjuk el hitelesnek, annyira eltérők egymástól. A források egybevetése és megrostálása után úgy látom, hogy a király megsebesítése ilyenképen történhetett: a kitűzött napon, február 7-én délelőtt, a mikor a királyné hiveinek kísérete a palotában kellő számmal együtt volt, Károlyt a palota azon részébe hívták, a melyben a királynék laktak.

Miután a király kísérete visszavonult, a királynék jelenlétében a nádor, Forgách, Bebek Imre holicai várnagy, Szentgyörgyi Tamás, Alsáni Bálint pécsi püspök és a király között megkezdődött a tárgyalás az uralkodás ügyének rendezését illetőleg. Egyenként igyekeztek a királyt rávenni, hogy maradjon meg eredeti szándéka mellett, miután rokonait a nemzettel kibékítette, mondjon le a trónról, hagyja el az országot. Garai a néhai nagy király emléke iránti kötelességeire figyelmeztette, Forgách a nőrokonai iránti lovagiatlan eljárását vetette szemére, Szentgyörgyi volt horvát bán a királyt behívó urak eljárását bizonyosan hazaárulásnak minősítette, míg a törvénytudó pécsi püspök hivatása lehetett, hogy Károly előtt uralkodásának törvénytelen voltát bebizonyítsa.

A király a nem várt támadásra felindulva válaszolt, vérét a támadás lázongásba hozta. Szemrehányó szavakkal illette a királyné hiveit, eljárásukat koronás királyuk elleni lázadásnak minősítette, a melyet nem hagyhat megtorlás nélkül. Izgatott szóváltás keletkezett a király, Erzsébet királyné és hivei között. Károly, valószínűleg sértő szavakkal támadt rokonaira, a mire Forgáchot düh érzete fogja el, feledti, kivel áll szemben, vérének forrongása elhomályosítja tiszta gondolkodását, a sértéseket úrnői nevében hasonlókval viszonzozza. A szavakat tett követi, Forgách az oldalán függő tört a király fejébe vágja. A királyt a támadás pillanatra zavarba ejti, majd ő is tört ránt, támadóját megsebesíti; a zajra Forgách társai a vérengzők közé szaladnak, támadják a királyt, védik a királynékat. A király emberei is berontanak a terembe, de későn jönnek, a melléktermekből betóduló előkészített kíséret részint leszúrja, részint kiszorítja őket a palotából, a melyet a zavarban az olasz katonaság otthagyt.

A több sebtől vérző király összerogyott. Orvosi kezelés alá vették, de óvatosságból a várpalota egyik tornyába zárták el. Valami jó bánásmódban nem igen részesült, Erzsébet nem feledte el, hogy Károly egészségének helyreállítása nem

Förgách Balázs megsebzí Kis Károlyt.

csak uralma elvesztésébe, de életébe is kerülhet. Segítségre tehát az ellenségei között elszigetelt szerencsétlen király nem számíthatott. A Horvátiak hiába való kísérletezés után már másnap elhagyták a fővárost. Károly néhány nap múlva arra kérte a királynőket, hogy mehessen Visegrádra, a tájék jó levegőjétől várta gyógyulását. E helyett azonban, való-

színiüleg Erzsébet titkos utasítására, az orvos ott mérget adott be neki, amelytől február 24-én elhunyt.

Erzsébet királyné elérte célját, az ellenkirálytól megszabadította leányát és az országot. Rövid idő alatt visszahelyezte hiveit előbb viselt méltóságaikba, Károly embereinek megbocsátott, úgy hogy az ország nagyobb rázkódás nélkül átesett az uralkodásban beállott változáson.

Hátra volt még, hogy a királynék eljárásukat igazolják. A külföldre küldött jelentésekben leiratták szörnyű helyzetüket, az ármánykodó és erőszakos rokontól reájuk váró sorsot, a melyből másként nem tudtak kimenekülni. Tudták, hogy a külföldi hatalmak, Károly feleségét és fiát kivéve, tudomásul veszik a megtörténtekeket.

Forgách a királytól és hiveitől kapott sebekből még február végén se lábbadt fel, de Károly halála után negyednap Mária királynő az őt és anyját megvédő lovag hősie batorságát és elszántságát siet megjutalmazni. Visszaadja a családnak ősi birtokait, Ghymest és tartozékait, a melyeket Lajos Csák Máté halála után nem engedett át a családnak, hanem a királyi birtokokhoz csatolt. A visszaadományozás idejéig Erzsébet királyné birtokolta azokat, valószínűleg hitbére gyanánt.⁶⁰ Az oklevél magasztaló szavakkal emeli ki a még élet-halál közt lebegő Forgách érdemeit, Károly családságát és szószegéseit, a ki száműzetésbe akarta őket küldeni. Gondosan kerül ellenben az oklevél oly részleteket, a melyekből a királyné és hvei közti megállapodásra, az esemény lefolyására következtethetne az utókor.

Az ország rendes állapota tehát úgy-ahogy helyreállt. Hogy mély nyomot hagytak az udvarban lefolyt események hátra, az 1387-ik évi országgyűlés néhány végzése mutatja. A királynak (Zsigmondnak) átadott felirathban a rendek szükségesnek tartották kijelenteni: 1. Ha valami mozgalom támad az országban, a király az ország előkelőit hívja meg a teendő felől tanácskozásra (ne maga, se a szűkebb udvari tanács ne határozzon). 2. Két hivatalt senki se viselhet, egyháziak se. 3. A tanácsosokká kinevezett előkelők esküdjenek meg, hogy nemcsak a király vagy a saját előnyüket, hanem az ország és a szent korona érdekeit is szem előtt tartják. A király maga is kövesse a jó tanácsot, de ha valamelyik rosszat adna, vessék ki a tanácsból.⁶¹

Zsigmond a királynék helyzetéről értesülve, sereget gyűjtött Csehországban, a mellyel Budára indult, hogy Károlyt a lemondásra, vagy legalább felesége és anyósa kiadására kényszerítse. Erzsébet az esemény után ismét a régi volt, nem tagadta meg önmagát. Máriával együtt elment Győrbe, hogy Venczel cseh király ítélete alapján Zsigmonddal kiegyezzenek; a rendek pedig a Duna-Vág közti megyék elzálogosításának visszavonását követelték. A tárgyalás nehezen indult meg, kilátás nélkül folyt, mert Erzsébet jóformán semmit se akart vejének nyújtani, a kinek érdekei ellen bátyjával megállapodott. A győri találkozás Zsigmondnak csakugyan semmi előnyt se adott, feleségével se lehetett együtt, a kormányzásban se nyert semmi részt, úgy hogy megint csak visszament Prágába. Kitünt, hogy Erzsébet a megtörtént szörnyű események után se látta szükségesnek, hogy leánya mellé segítő társat állítson. Ki hitte volna akkor, hogy élete olyan hamar véget ér?

Budára visszatérve elhatározta, hogy Garai nádort, szolgálatai elismeréséül saját otthonában látogatja meg. Bár Horvátországból újabb lázongás híre terjedt el, Garai nem akarta a megtisztelő látogatást visszautasítani, nem tartotta nagyon veszedelmesnek a Horvátiak újabb mozgolódását. Vára egyébként nem feküdt távol az anyaországtól; a királyné arra is számíthatott, hogy megismétli két év előtti diadalútját a Dunántúl és Horvátországban s bizonyosan nem marad el most sem a személyes találkozás csillapító hatása.

Deli hajadonok, palotahölgyei és hű tanácsosai kíséretében, a kik között voltak Garai két fiával és rokonaival, az Alsániak, Kanizsaiak, a sebeiből alig felépült Forgách és mások, julius közepén megindult lefelé.

Dunántúl minden jól ment, az uralkodónőket mindenfelé ünnepelték. Horvátország szélén már a lázadás területén voltak, a lakosság hideg viselkedéséből, a hírnökök útján szerzett értesülésekből látták, hogy az elégtelenségekkel szép szóval nem tudnak megegyezni. Utjokat sietve Garavára felé irányították, de céljuktól néhány mértföldnyire a lázadók üldöző csapata utólérte őket. Károly király halálát megboszulni jöttek, a vért szomszázó nemezis küldöttei voltak.

Egyenlőtlen harc kezdett a királynék kocsija körül,

az első között esett el Forgách, a ki hősiiesen védte most is urnőit, majd társainak színe java, Garai nádor is; néhányan fogságba jutottak. Horváti János Erzsébetet szidalmakkal, szemrehányásokkal illette a király megöletéséért. A kíséret a királynékat és udvarhölgyeiket rablók módjára kifosztotta, azután Ivanics várba fogságba hurczolták, onnan több helyen töltött raboskodás után Novigrádba vitték őket, nyilván azzal a szándékkal, hogy a boszszura vágyó Margit nápolyi királynőnek kiszolgáltassák. Zsigmond esetleges támadásának hírére azután Erzsébetet, a még életben maradt fő összeesküvőt leánya szemeláttára megfojtották.

A szörnyű tragédiák utolsó jelenete volt ez. Az ember-társai iránt csak némi gyöngédséget érző szív is csak borzalommal gondolhat vissza ez eseményekre. Garai Miklós, János és Forgách Balázs levágott fejeit Nápolyban szamaras taligán hordozták körül, Erzsébet holtteste heteken át a vár sánczában temetetlenül hevert. A gondviselés sujtó keze váratlanul hamar rájuk nehezedett, a földi igazságszolgáltatás pedig szét-szórta holttesteiket is egymástól, messzire elvitte a hazától.⁶²

Nemes hatása, jó eredménye a véres eseménynek nem lehetett. Szereplői beszenynyezték a trónt, megbecstelenítették emléköket, az országra zavaros állapotok következtek, a tengervidék hosszú időre elidegenedett az anyaországtól, a délvidék alkalmas területe lett a zavargásnak és elégtelenségnek.

Forgách Balázs tette viszont a család második megalapítása volt. Ő maga nem élvezte érdemei jutalmát, rokonai azonban siettek jogaikat az ősi birtokokhoz érvényesíteni. A birtokok visszavételével, a birtoklás részletes megoldásával évek telnek el, a mely időben egyéb köztörténeti részlettel a család életében nem találkozunk.

A fonalat 1388-ban vehetjük újra fel. Balázs helyét a királyi udvarban Forgách András előretörő fia Péter tölti be s János is ott van még. Az említett évben mint udvari katonák ők is készülnek le a bosnyák király ellen, pereiket ezért Mária királyné elhalasztja. De nem mentek el, a mint ismeretes, Zsigmond a törökök fenyegető készülődése miatt elhalasztotta a hadjáratot.

Néhány év telt el várakozásban. Miután Zsigmond

látta, hogy az Európában mindjobban tért foglaló keleti hatalommal le kell számolnia, az országot fegyverre szólította, a szövetséges hatalmakat is segélynyújtásra kérte fel. 1395—96 közepéig nagyban folytak a hadjárat előkészületei, 1396 szeptember 28-án Nikápoly mellett állott fel szemben a két ellenfél. Tudjuk, hogy a magyar seregek vereségével végződött a biztatónak ígérkező hadjárat, mert a vezetésben nem volt egyetértés, a nehéz francia lovasság támadt először, de elvesztette az ütközetet. A csatatéren maradt vitézek közt volt Balázs testvére János is. Zsigmond maga is nehezen tudott az üldöző török csapatoktól megmenekülni. Budára érve, a király a hősie halállal elhunyt Forgách János fiát Miklóst megerősítette néhai atyja Ghymesen levő birtokjogaiban (1397 április 1).

Péter nem vesz részt a hadjáratban. Alighanem ekkor már kilép az udvar szolgálatából, 1398 júniusától 1400 közepéig Pozsony vármegye alispánja.⁶⁸ Mint ilyen, a Prokop őrgróf ellen indított hadjáratban jelen van, a ki 1397 elején az ország néhány északi várát elfoglalta. Zsigmond azért is neheztelt rá, mert Venczel cseh király azt, nem őt bízta meg helyettesítésével Németországba történt távozásakor.

Forgách Péternek a hadjáratban szerzett érdemeit a király a magtalanul elhunyt Tordamezei László birtokait neki adományozó oklevélben sorolja el, mely 1400 december 2-án az Oztrow alatti mezőn kelt, a mely szerint Forgách többször kimutatta vitézségét, a király szemeláttára meg is sebesült. A király táborában ekkor már ott van a nemrég elhunyt János fia Miklós is. Zsigmond egy másik oklevelében védelmébe veszi őket Hecsei László elleni pörükben, meghagyván az ország biráinak, hogy az ügyet személyes jelenléti bíróságához terjeszszék fel (1400 szeptember 9).

Néhány hónapra ezen események után, mint ismeretes, a király uralkodásával elégedetlen főurak Zsigmondot elfogták, az uralkodástól elmozdították. Nem hivei fáradozásának köszönhetette, hogy hamarosan kiszabadult, hanem annak, hogy utódját illetőleg a rendek nem tudtak megegyezésre jutni; a király kiszabadulása után mégis visszatért előbbi életmódjához, ígérete ellenére az összeesküdt urak néhányát meg is büntette.

1403 elején az elégtelenség az előbbinél erősebb módon nyilvánult meg. Váradon együtt volt az ország előkelőinek színe-java, a kik a király sokszoros törvénysértését megelégtelven, egyértelműen elhatározzák, hogy László nápolyi királyt hívják meg az ország trónjára. A küldöttség elmegy érte, László a pápa támogatását hozva magával be is jön az országba; Zarában Kanizsai János érsek fogadja, biztosítja, hogy a nemzet közóhajának felel meg, ha a trónt elfoglalja.

Zsigmondnak az volt ekkor is a szerencséje, hogy párt-hívei gyorsan cselekedtek, jobban megvédték érdekeit, mint saját maga. Stibor vajda, a Garaiak, Czillei Herman rövid idő alatt Budán teremnek, mások a Dunántúlt őrzik meg a király hűségében. A király az ellene megindult mozgalomról értesülve sietve tartott Budára, onnan Esztergomba ment, a melyet néhány hétig tartó ostrom után elfoglalt. Kanizsai érsek várának elvesztésével az ellentábor nem volt többé egységes, a király seregei a nyár folyamán a többi lázadó főurait is elfoglalták.

A Forgáchok a multból okulva óvatosak voltak most. A mozgalomtól eleinte teljesen távol tartják magukat, a mikor Zsigmond újra urrá lesz, sietnek neki szolgálataikat felajánlani.

Forgách Miklós ugyanis 1403 tavaszán otthon van még birtokain, több pere vár elintézésre. Április 23-án Henrik szentbenedeki apáttal a konvent birtokairól elhajtott barmokra nézve kiegyezik. Az apát egyszersmind megbizza, hogy az ország zavaros állapotaira való tekintettel védje meg vitézeivel az apátság monostorát. Ha a béke helyreáll, tartozik az épületet a maga épségében visszaadni az apátságnak.

Fontos szolgálatokat tesz a király ügyének Forgách Péter. 1403 közepétől kezdve 1422-ig nyitrai főispán. Szeptember elején Stibor vajda táborában harczol az összeesküvők ellen.⁶⁴ Stibor seregétől a király meghagyására megválnak, hogy a lázadók kezén levő Hrussót kiostromolja. Forgách a várral szemben erősséget emelt, hogy az ostromot onnan intézze; akkor történt, hogy Kistapolcsányi Péter fia János nagy csapat fegyverrel az ellenvár alá jött. Forgách emberei kirohantak, a lázadókat elűzték; a mikor megint visszavertek, komoly küzdelem fejlődött ki, a melynek folyamán

Kistapolcsányi megsebesült, majd meghalt. Rokonai Forgách ellen e miatt pert akartak indítani; Zsigmond a nyitrai káptalant bizta meg 1405-ben a vizsgálattal, a mely az elmondottakat derítette ki.

Hrussó ostroma sikerült. A király 1403 december 4-én Esztergom ostroma idejében, a várat és tartozékait addig, a míg az ostrom költségeit megtudja téríteni, Forgách Péternek zálogosítja el. Kötelezi őt egyszersmind, hogy az Esztergomot ostromló királyi sereghez mielőbb 300 lovast vezessen, a kik közül 4—4 lovas ellátásáért havonként 10 uj forintot számíthat fel. Forgách Péter tehát valószínűleg részt vett Esztergom bevételében is.

1411-ben Miklóssal együtt érdekes megbízatást nyer a királytól. Az országgyűlés arra való tekintettel, hogy a hadakozások miatt az országnak sok lóra és ökorre volt szüksége, úgy rendelkezett, hogy azokat az ország határain senki ki ne vihesse. Ennek a határozatnak végrehajtását bizta Zsigmond a két Forgáchra; október 4-én Pozsonyban kelt rendeletében meghagyja nekik, hogy bárki által vásárokon vett vagy eladott lovat, ökröt bárhol találhatnak, tartsák vissza, illetőleg gondjuk legyen rá, hogy a határon át ki ne vitessenek. Forgách Péter és Miklós éveken át pontosan megfelelnek feladatuknak. Természetesen főleg az Ausztria és Csehország felé eső határokon kellett őrködniök, mert arra felé volt az országnak nagy állatkivitele. 1421-ben látjuk működésük utolsó mozzanatát, amikor Nürnbergi Ottó (Otto Theutonicus nacione de Norunberg) a nyitrai káptalan előtt elismeri, hogy Forgách Miklós özvegyének maróti tisztjei az ő két nyerges lovát, mivel a vámot nem fizette le, másrészt mivel idegennek az országból lovat kivinnie nem szabad, jogosan visszatartották, de a király írásbeli parancsára azokat visszakapta.

Forgách Miklós a családnak szintén vitéz tagja; 1415-ben a Dobojs vára alatt vívott ütközetben esett el. A Boszniába becsapó török és Hervoja megfékezésére 1415 elején nagyobb számú magyar sereg vonult le a délvidékre. A magyar helyőrségeket a török-bosnyák csapatok július utolsó napjaiban támadták meg; a csata az utóbbiak vereségével végződött, a vitézek fogságba estek, a többieket részben elfogta, részben lekasabolta az ellenség. A magyar csapatban voltak Forgách

Miklós, a Nikápolynál elesett János fia, és Péter fia György. Az utóbbi megmenekült. Forgách Miklós elestéről szeptember 2-án az udvarban még nem tudtak bizonyosat, Perényi országbíró az esztergomi érsekség ellen folyó perében halasztást ad, mert Boszniába a török ellen vonult.

György visszatéréséről Zsigmond 1417 június 3-án kelt leveléből értesülünk. A király megígéri Báthmonostorai Töttös László özvegyének Orsolyának, hogy azon károkért, amelyeket a Boszniába menet és onnan jövet alkalmával Forgách György, Gywrkucsi Dezső fia János, Csermeni Sándor fia László és mások csapataikkal együtt az ő Bodrog és Baranya megyében fekvő birtokain „török módjára“ okoztak, kárpótolni fogja. Az általuk vezérelt csapatok Ozorai Pipó seregéhez tartoztak.⁶⁵

A török fogságba esett vitézek kiváltására országos bizottság alakult meg. A török által kért összeg előteremtésére a nemességet szólították fel. Minthogy több fogoly volt Nyitra megyéből való, a gyűjtést Forgách Péter végezte a vármegye területén.⁶⁶

Forgách Péter pozsonyi alispánságát ugyanis a Nyitra-megyei főispánsággal cseréli fel. A vármegye élén hosszú ideig áll, 1409—1422 közepéig. 1422 december 4 előtt már Stibor az utóda. Főispáni működésének néhány okleveles emlékével találkozunk:

1405 október 16-án Paruczán Forgách főispán és a vármegye szolgabirái bizonyítják, hogy Elefánti Mátyás és László hatod magukkal a paruczai szent-István templomban megesküdtek, hogy jobbágyaikkal Felsőelefánti Lukács fia István szőlőjét nem hordatták el.⁶⁷

1406 január 8-án ugyanott a vármegye hatósága szintén a fenti ügyben jár el. Alsóelefánti András fia Mátyás és István fia László újra megjelennek, készek a Felsőelefánti István ellen eljárni, de mivel az az újabb terminusra se jelent meg, elmaradását se indokolta, birságban elmarasztalják.⁶⁸

Forgách Péter pecsétje
1406-ból.

1413 márczius 30-án Forgách főispán és a szolgabírák Forgách Miklóst, mivel Koloni András ellen a bíróság előtt meg nem jelent, hasonlóképen birsággal sujtják.

1413 június 19-én Vidinben Zsigmond meghagyja Forgách Nyitra megyei főispánnak, ha előbbi parancsára még nem tette, úgy azonnal foglalja el az Elefántiak bárhol levő birtokait és tartsa újabb rendelkezésig meg.

1414 április 21, Nagy-Csepel sziget. Borbála királyné kéri Nyitra vármegye hatóságát, hogy Jordani Ferencz özvegyét és gyermekeit a Sókiak ellen védelmezzék meg.

1414 szeptember 10-én Forgách főispán és a szolgabírák a királynak jelentést tesznek az Ujlaki Imre macsói bán népe által elkövetett hatalmaskodásokról.⁶⁹

1415 február 7, Nyitra. A vármegye hatósága vizsgálatot tart Koloni András hatalmaskodása ügyében Forgách Miklós érdekében és arról a királynak jelentést tesz.⁷⁰

1416 szeptember 4. A nyitrai káptalan írásba foglalja az Apponyi Miklós és a meghalt Apponyi Tamás kiskorú gyermekei és özvegye közt létrejött egyességet, amelyben a felek között Forgách Péter főispán járt el.⁷¹

1419 április 28, Visegrád. Zsigmond parancsot intéz Forgách királynéi főajtónálló mesterhez és Nyitra vármegyei főispánhoz, hogy Keserői László panaszában tartson vizsgálatot.

1421 szeptember 17, Nagyszombat. A király meghagyja, hogy mint nyitrai főispán a rabló Dawari Farkas birtokait foglalja le. Forgách teljesíti a király parancsát, amiből a családdal 1424—25-ben hosszas pere támad.

A királyné udvarában a főajtónállói tisztséget 1418—1421 közt viselte.

1422 január 16-án Prágában a király utasítja, hogy a csehek elleni hadból hűtlenül megszökött Elefántiak, Zerdahelyiek, Zsámbokrétiak és Somszegiek birtokait foglalja el.

1422 április 26-án mint volt főajtónálló és nyitrai főispán a Csetnekiek és Praznócziak perét, mivel a hadbaszállás miatt a kitűzött időben nem tárgyalhatja, Jakab apostol 15-ödik napjára halasztja.⁷²

A csehek elleni védekezéskor 1422-ben Forgách Miklós 10 lándzsással, Péter pedig 20-al őrizte a határt Szepesvárbán. Ezért kaptak hétköznapra 200 illetve 600 forintot. A király-

nak e védekezésről szóló érdekes számadáskönyvét meglehetősen rongált állapotban a ghymesi hitbizományi levéltár őrzi.

Az elvesztett régi birtokok visszaszerzésével tehát visszatér a család önbizalma, története a lefolyt néhány évtized alatt is többször van kapcsolatban az országgal, tagjaival a közéletben előkelő állásokban találkozunk. Hogy a vagyoni állapottal mennyire összefügg a közjó munkálásában való részvétel, a Forgách család története igen világosan feltünteti. A XIV-ik század elején egészen eltűnnek előlünk, Forgách Balázs rokonsága már ismét a királyi udvarban van, a harczok terén, közszolgálatokban szerez érdemeket. A család azon tagjai, akik Kozmálon, Lekenyén maradnak, visszavonultan élnek, csak szerencsésebb rokonaik javaiért emelik fel néha-néha szavukat, mást alig tudunk róluk, két-három ivadék után pedig teljesen elvesznek úgy a köztörténet, mint a család leszármazása szempontjából.

Forgách Péter pecsétje 1422-ből.

Megjegyzendő, hogy a ghymesi ág a Nagy- és Kis-Kozmál és Lekenye falukban előbb birt részeit tovább is megtartja. Ezek az ott levő Forgách birtokoknak a felét tehették ki. Mindamellettt úgy találjuk, hogy az ott élő rokonokkal alig érintkeznek, úgy hogy azokról a családi levéltár is kevés adatot őrzött meg.

A család két különálló ágát azért az alábbiakban már mi is elválasztva tárgyaljuk.

*

A) Ghymesi ág.

Bármennyire átment a köztudatba Forgách Balázs bűnös tettének és Ghymesvára visszaszerzésének kapcsolata, bebizonyítottunk sehogyse vehetjük, hogy a vár és uradalmi

előre kialkudott vérdíj voltak. Erzsébet királyné, Garai és Forgách, mint említettem, megállapodhattak abban, hogy Kis Károlyt a trónról lemondatták, az országból kiűzik, de hogy Forgách előre elvállalta volna a gyilkosságot, kialkudta volna annak jutalmát, alig tartom hihetőnek. Ha mindenáron életétől akarták volna a királyt megfosztani, arra a megsebesülése utáni két hétnél alkalmasabb időt aligha találhattak volna, de az udvar habozása mutatta, hogy ehhez a végső eszközhöz mégis borzadva nyultak.

Alapjában véve azonban Erzsébet mégis Forgách vakmerőségének és erkölcsileg kárhoztatandó bátorságának köszönhetette, hogy vetélytársától megszabadult. Ha nem ígérte is, illő volt, hogy hősét megjutalmazza. Maga Forgách heteken át betege volt Károly szúrásainak, aligha sürgette jutalma kiadását. Helyette elvégezték azt rokonai, elsősorban János bátyja, aki a merénylet idején szintén a palotában lehetett. Érdekükben állott, hogy a királyné hálaérzetét a maguk részére mielőbb felhasználják.

Erzsébet a ghymesi vár és uradalmak visszaadományozását választotta hálája jeléül. Az ország törvényei értelmében ugyan nem rendelkezhetett a birtokkal, minthogy azokat férje halála után valószínűleg hitbére biztosítására foglalta el, de mert Lajos király nem egészen jogszerűen tartotta vissza magánál a Csák halálával felszabadult Forgách birtokokat s mert azok, mint láttuk, a tulajdonképeni kincstári birtokok közé sohase számítottak, a rendkívüli körülményekre való tekintettel ellentmondásra az adományozás folytán nem számított. Ilyenfélének nyomára nem is akadunk.

Amikor Forgách Balázs rokonai a birtokokban való részesítésüket kérték, jogos alapon állottak. Még 1385 június 24-én ugyanis összegyűltek az atyafiak: Kiskozmáli Forgách András fiai Péter és Mihály, Forgách Miklós fia János, az utóbbi Balázs helyett is és a szentbenedeki konvent által írásba foglaltatták elhatározásukat, amely szerint összes szerzett és szerzendő birtokaikat egymásnak, ha utód nélkül elhalnának, kölcsönösen átengedik. Forgách Balázs házasságából pedig gyermek nem született.

Mária királyné még 1386 február 11-én, a véres nap utáni harmadnap megbizza Bars vármegyét, vizsgálja meg,

hogy László apuliai herczeg jogosan csatolta-e annak idején Hecse birtokot Ghymeshez? Az oklevélben még szó sincs a vár urainak személyében beálló közeli változásról, amely pedig akkor már elhatározott dolog lehetett.

Károly király halálának negyed napján, 1386 február 28-án kelt az oklevél, amely a család történetének új korszakát nyitja meg.

A királyné a bőkezű adomány megindokolását olyképen végzi el, hogy kiemeli Forgách Balázs szolgálatának fontosságát.

Az ország rendei, Lajos király halála után, Máriát mintha fiuörökös lett volna, egyakarattal megválasztották királyukká, a szent koronával, mint nagyatyját és őseit a szokott ünnepségek között megkoronázták, felkenték, az ország kormányzását reá bízák. Senki se mondott ellent. Amikor csendben és békeségben intézte az ország ügyeit, akkor bizonyos Durazzói Károly, Jeruzsálem és Szicília királya, nem jogosan, hanem nagyravágyásból, sajátjával meg nem elégedvén s néhány hűtelen lázadó szavaira hallgatva mint áruló alatto-mosan bejött Magyarországba, a hol álutakon addig munkálkodott, míg hivei segítségével az ország királyává megkoronázták.

Bejövetelekor azt ígerte, Máriát mint nővérét a korona és hatalom birtoklásában megvédi, hizelgő és megtévesztő szavakkal, de azután áruló módjára megfosztotta a koronától és az országtól, sőt elhatározta, hogy anyját Erzsébetet hű embereivel együtt eltéteti láb alól (megfojztatja és kivégezteti), a királynét pedig számkiveti. Ezt az aljas szándékot az oroszlán bátorságu és hős lovag, Kozmáli Forgách Balázs pinczester megtudván, nem akarta megboszulatlanul hagyni, azért magát és rokonságát a halál veszedelmének kész volt kitenni, saját erejéből és elhatározásából a királyné iránti tisztelete bebizonyítására uralkodása harminczkilenczedik napján, a királyt bátran és oly erővel támadta meg, többszörös tördöffessel úgy megsebezte, hogy néhány nap mulva lelkét kilehelte; Forgách maga is halálos sebeket kapott, a melyek miatt még az oklevél keltekor is kétséges volt életbenmaradása, de az ő tette és néhány főúr hűsége megszabadította Máriát jogaitól való megfosztásától, a koronát és az ország uralmát, a melyeket Károly király elvett tőle, neki visszaszerezték.

Ezen nagy szolgálatait és érdemeit akarja a királyné

megjutalmazni, azok mellett a melyeket Lajos király életében, azután az ő uralkodása idejében szerzett; bár jutalmul jóval nagyobb elismerést is megérdemelne, némi viszonzásul szolgálataiért neki adja Ghymes várát Nyitra megyében, a melyet Károly király a hűtelen Csák Mátétól visszaszerzett, azután pedig kezében megtartott, minden hozzátartozó falu, pusztá, vámmal egyetemben: Nagy- és Kis-Ghymes, Kisfalud, Kosztolán, Csitár, Pográn, Mehnye, Nagy- és Kis-Bélicz, Kelecsény, Szabatna, Sztránya, Gesztőd, Szentmárton, Velcsicz, Marót, Hiszér, másik Kelecsény, Hecse, Gelcs, Csalad, Szovaj, Vörösvár, Jóka, Ujfalu, Dervencze, Lüle, Szencse, Fis, Mánya, Gyarak, Vajk, Ösztövérfalu, Szobol, Komjáti, Salgó, Hind, Kalász, Belád, Herestény, két Csarnok, Szék és Harsány, Nyitra, Bars és Esztergom megyében fekvő falvakkal, azok minden néven nevezendő tartozékaival együtt Forgách Balásznak, testvérének Jánosnak és rokona Kozmáli András fia Péternek adja a királyné, az ország főurainak és nemeseinek hozzájárulásával.

Az adományozás értékét emeli, hogy maga a megkoronázott királyné adja ki az oklevelet, a mi azt mutatja, hogy a kancellária működésére nézve már megvolt a megállapodás, az özvegy királyné ezután már kevés, fontos ügyben pedig éppen nem ad ki oklevelet.

Arra való tekintettel, hogy a beiktatandó birtokok nagy területen feküdtek, a királyné a szentbenedeki konventet és a nyitrai káptalant bizta meg a javak határainak megjárásával és a birtokbaadás végrehajtásával.

A garamszentbenedeki konventhez 1386 márczius 11-én intézte titkos pecsétjével ellátott meghagyását. Ez nem foglalta magában a birtokok mindnyáját, csupán a konvent székhelyéhez közel fekvőket. A hiteleshely embere márczius 13-án szállt ki először Ghymes várba, faluba, azután sorra vette Herestény, Komjáti, Marót, Veresvár, Hiszér, Szentmárton, Kelecsény, Ujfalu, Mánya, Bélicz, Szovaj, Csarad, Felsőghymes, Velcsicz, Hecse és Szencse birtokokat. Gulácsi Péter fia Egyed királyi emberrel együtt három napig vártak a birtokban, de ellentmondó nem jelentkezett, azért a beiktatást fogatosították.

A nyitrai káptalanhoz küldött beiktatási parancs július

1-én kelt, szintén Budán. A káptalan a sok és szerte fekvő birtokok beiktatását aránylag rövid idő alatt végezte el, alig három hét alatt, ellentmondás ez alkalommal se történt, úgy hogy augusztus 1-én már a beiktatás megtörténtét jelenthette a királynénak. A váron kívül ugyanaz a 44 birtok neve fordul elő a jelentésben, a melyek az adománylevélben olvashatók.

Természetesen abból a körülményből, hogy a vár és ahhoz tartozó földek beiktatásakor ellentmondó nem jelentkezett, korai lett volna azt befejezett dolognak tartani. A beiktatás jogát senki se vonhatta kétségbe, de az egyes birtokrészek határjelei miatt a szomszédságban annál nagyobb ellenállásra találtak az új birtokosok. Minthogy a birtokperek igen korán jelentkeznek, ezekkel foglalkozunk először.

1. A *Hecseiekkal* a pereskedés jóformán az adományozás előtti időben kezdődik. A királyné előtt 1386 február 11-én Hecsei Tamás fiai Miklós és László bemutatják Béla király oklevelét, a mely szerint Hecsét ősüknek Mihály fia Mártonnak adta, tiltakoznak tehát az ellen, hogy birtokuk Ghymesvárhoz csatoltassék. Ujabb lépést a család két évig nem tesz. 1388 márczius 1-én a testvérek nevében Iván szentlőrinczi plébános a budai káptalan előtt tiltakozik az ellen, hogy Zsigmond vagy Mária Hecsét a Forgách család tagjainak adja.

A még 1388 nyarán Bars vármegyében tartott közgyűlésen még határozottabb alakban fejezik ki kívánságukat. István nádort arra kéri, iktassa be őket Hecse birtokba. A nádor nem ismeri az ügy körülményeit, el is rendeli, hogy embere szálljon ki a birtokra. A kiküldötteket a Forgáchok megbízottja, Lőrincz eltiltja a beiktatástól és a birtok elfoglalásától. Visszamentek azért együttesen a közgyűlésre, a hol a nádor előtt Lőrincz felmutatta a királyné adománylevelét, a melyben Hecse is benne foglaltatik. Erre a feleket a szent Mihálynap-i törvényszékre a királyné elé megidézték. A kudarcz nem tartja vissza őket attól, hogy nyomban újra eltiltsák a Forgáchokat Hecse elfoglalásától.

A királyné 1388 október 30-án Gesztesvárbán kelt döntése újra csak az utóbbiakra volt kedvező: meghagyta abban az ország biráinak, hogy a Forgáchok perét a Hecseiek ellen úgy tekintsék, mintha a királyné ügyéről volna szó; 1389 május 7-én Debreczenben kelt oklevele még jobban védel-

mébe veszi a családot; a birtok miatt folyó sok pert személyes birósága elébe kívánja felterjesztetni. Ugyanazt a Hecseiek perére az 1390 február 5-én Tamáshidán kiadottban külön is kimondja.

1391 június 25-én Visegrádon történt meg a perfelvétel (*levatio causae*). István országbíró előtt Hecsei László megjelenik, kéri, hogy pert indíthasson a Forgáchok ellen Hecse elfoglalása miatt. Nyitrai Miklós mester, a királyi jogok ügyvéde bemutatja Mária feljebb említett két oklevelét, azok alapján indítványozza, előbb a királyné személyes biróságának döntését várják meg. A felperes pedig viszont előveszi Zsigmond hasonló tartalmu oklevelét, a mely szerint az alpereseket a királyné döntése előtt is meglehet idézni, ha a per egyébként jogosnak látszó ügy miatt indulna meg. Minthogy a bíróság a keresetet jogszerűnek találta, megbizta a szentbenedeki konventet, idézze meg a Forgáchokat a Mihály napi törvényszékre.

A konvent az idézést kézbesítette, de az alperesek a mondott időben meg nem jelenvén, Mária tisztulása ünnepére ismét a bíróság elé hivattak.

A tárgyalás a felek elmaradása miatt tovább is késett. A Hecseiek 1393 április 18-án a szentbenedeki konvent előtt megint tiltakozni kénytelenek a peres birtok elfoglalása ellen. A királyné halálával a család fővédelmezőjétől esett el. Ez a körülmény már 1399-ben érezhetővé válik. Bebek Detre nádor a sokszoros halasztásnak véget akarván vetni, mivel előtte május 2-án az alperesek ügyvéde László diák kijelenti, hogy sem a 12 márkát megfizetni nem tudja, a melyre megbízói a Hecseiek ellen itéltek, se a feltett kérdésekre válaszolni nem tud, szent Mihályra ad neki újabb határidőt, természetesen 24 márka fizetésének kötelezettségével.

A király ennél is erősebb eszközök alkalmazását sürgeti. Május 9-én azt írja a nádornak, hogy a perben minden bemutatott oklevél tartalmát mellőzve szent Györgykor okvetlenül hozzon ítéletet. Még május utolsó napján pedig az ország bíráinak meghagyja, hogy az eléjök kerülő per részleteit azonnal tárgyalják le; az alperesek annyiféle kifogással és halasztással élnek, hogy a Hecseieket ezek ellen a jövőben meg kell védeni.

A király rendelkezésének megvan a foganatja, 1400 július 27-én a nádor a Forgáchokat, mivel az érdemleges tárgyalásba miattok megint nem foghatott, újra pénzbírsággal sújtja. A család erre változtat eddigi eljárás módján, iparkodik Zsigmondnál pártfogást szerezni. Forgách Péter bátran hivatkozik a király előtt érdemeire. Az eljárásnak meg is van hamarosan az eredménye, már a következő tárgyaláson, 1400 november 5-én a nádor, bár Forgách Miklós embere a 30^{1/2}, se Péteré a 30 márka pénzbírságot nem tudja lefizetni, de mert ügyvédjök László diák a király 1400 szeptember 12-én a Moglicz melletti táborban kelt oklevelét felmutatja, a mely szerint Zsigmond a családnak főleg a Prokop őrgróf elleni hadjáratban végzett szolgálatait méltatva, ezek pereit személyes bíróságához rendeli felterjeszteni, kénytelen az ügyet ilyen módon elintézni.

A per végéről nincsen oklevelünk. A Hecseieket a király 1413 évi oklevelében találjuk megemlítve, a melyben az ország bíráit utasítja, hogy Hecsei László veje Andrásnak, bár Bars vármegye közgyűlése őt több rendbeli törvényszegése miatt a proscibáltak közé iktatta, mégis könyörgésére megkegyelmezett neki, fejét és vagyonát azért ne bántsák.

2. *A Valkóciakkal*, ha volt, rövid ideig tartó perük lehetett. 1386 június 29-én a szentbenedeki konvent előtt Walkochi Pál fiai Pál és László eltiltják a királyt a Szovaj (Zoway) felé vezető út mellett fekvő birtokrészük eladományozásától, a Forgáchokat pedig annak birtokba vételétől.

3. *A Tordamezeikkel* a pereskedés szintén elég korán megkezdődött. 1388 június 2-án Mária királyné meghagyja az ország bírának, hogy Tordamezei (Turdemechi) László perét Forgách Péter ellen Ghymesvár és tartozékainak adományozása miatt terjeszszék fel elébe.

A kereset alapja rokoni viszony volt. Ugyancsak 1388 június 2-án a Nyitra és Trencsén megyék közgyűlésén elnöklő István nádor előtt Kozmáli András bejelentette, mivel ő Forgách Péter és Jánossal a családi birtokon megosztzott, Ghymes várból, a mely most rokonai kezében van, szintén azokéval egyenlő rész illeti meg. A Forgáchok ügyvédje, Kismányai Lukács fia Miklós viszont felmutatta a királyné Budán 1388 június 2-án kelt oklevelét, a mikor Forgách

Péter a Kozmáli András fia János, Tordamezei László és mások által indítandó perben a királyné védelmét kérte és meg is nyerte, a melynek alapján azután a nádor a pert felküldte a királyi udvarba.

A tárgyalást az ország mozgalmas állapotára való tekintetből, továbbá a peres felek huzódózása miatt még 1393-ban se tartották meg. Ez évben is többszörös perhalasztó oklevél kelt; a nyitrai káptalan 1393 július 16-án azt is igazolta, hogy Tordamezei Forgách János Velcsiczen lakó jobbágyaitól 28 véka sörnek való árpát elvitt Micsics nevű birtokára. A király erre az alperest a káptalan, a zobori konvent és Bars vármegye által megidézttette. Az ellenfél nem maradt sokáig adós a hatalmaskodás viszonzásával. Kaplai János országbíró előtt 1394 szeptember 17-én a Tordamezeiek ügyvéde megvádolja a Forgáchokat, hogy ugyancsak a nyitrai káptalan és a zobori konvent okleveleinek bizonyága szerint gesztódi (Gesteud) embereikkel a panaszosok mankóczi (Maykowz) jobbágyainak egy részét fogságba hurczolták. A Forgách testvérek megbízottja teljesen koholtnak tartja a vádat. Minthogy azért a felperesek az általános vizsgálat megtartását nem fogadták el, Kaplai úgy ítélte, hogy Forgách Péter és János 25—25-öd magával a nyitrai káptalan előtt tegyen tisztító esküt.

Ugyancsak Kaplai országbíró előtt másnap Tordamezei László ügyvéde határozottabb váddal állott elő. Bemutatta a három hatóság másik három oklevelét, a melyek szerinte igazolták, hogy négy évvel előbb Forgách Péter egy jobbágya kíséretében a panaszos Mankóczon lakó emberétől 6 márka értékű lovat és 3 márka készpénzt elvitt, egy jobbágyát fogságba hurcolta, hogy ugyanazon év karácsonya körül másik jobbágyát áterőszakolta Velcsiczre, hogy erdeit teljesen kivágatta; igazolták továbbá, hogy Forgách János 6 jobbágyát a mankóczi piacról magával vitte, nagy összegért bocsátotta szabadon. A Forgáchok ügyvéde, Elefánti Lukács megint általános vizsgálat kiküldését kérte, a melyhez amazok hozzá nem járulván, az országbíró az előbbihez hasonló módon ítélte. A levéltár megőrizte a káptalan bizonyáglevelét is az eskü letevéséről.

Tordamezei László haláláig folytatta a birtokpert. Fontosabb eredményét nem látta, halála után pedig a király

összes birtokait, mivel fiutódja nem maradt, Forgách Péternek adta. 1400 december 2-án még a táborozás élénk benyomásaitól indítatva, meghagyja János esztergomi érsek főkancelárnak, Tordamező (Terdemyz) és Mankócz (Maykouz) adományozásáról Forgách Péter, fiai László és György, továbbá Forgách Miklós részére állitson ki oklevelet. Minthogy a birtokok határait nemrégiben járatták meg, a beiktatás nagyobb nehézségekbe nem fog ütközni.

Hátra volt még, hogy Tordamezei özvegyével az új birtokos kiegyezzek. A nyitrai káptalan embere előtt ez 1401 február 24-én megtörtént olyképen, hogy a Forgáchok Anna asszonynak Tordamező, Lehota és Mankócz-ból hitbér fejében járó összeg gyanánt átadnak 25 márkát, leánya Katalin pedig leánynegyedeként kap Tordamező déli részéből 5 telket, az északi részben levő udvarházzal, ahhoz tartozó föld és malom $\frac{1}{4}$ -ével együtt.

Mankóczra az adományosokat 1401 márczius 14-én vezette be a szentbenedeki konvent.

A többi birtok átvétele nem ment könnyen. Az özvegy megbánta az egyezséget, Kaplathi Ferencz nyitrai alispán hiába akarta őt újra rábeszélni, mivel rokonai nem egyeztek bele, a nyitrai káptalannál tette le a neki átadott 25 márkát. 1407-ig az ügyről nincsenek adataink. Az év április 8-án az özvegy és a Forgáchok közt újabb egyezség jön létre, a melynek alapján a köztük levő rokoni kötelék és szeretettől indítatva visszaadják az özvegy és leányának Tordamezőt és Lehotát, ellenben Mankóczot megtartják. Meghagyták ugyan, hogy a pertkezdő 1000 márka birságot fizet, de az egyezség még se lehetett tartós értékű. Még az nap tiltakoznak ellene ugyancsak a nyitrai káptalan előtt Forgách Péter gyermekei, a kik alig vártak arra, hogy atyjuk a káptalan helyiségét elhagyja.

1411-ben még mindig perhalasztó oklevelek akadnak kezünkbe. Ugy látszik, az is szükségessé vált, hogy néhai Tordamezei László viselt dolgait is felelevenítsék. Bars megye közgyűlésén, 1411 november 20-án Forgách Péter és Miklós kijelentik, hogy Tordamezei vagy 13 évvel azelőtt hatalmasan rátámadt Onor János udvarházára, megölte, holttestét a viztartóba dobta, azután a házat felgyújtotta. Hogy a törvény

büntetését elkerülje, átszökött Vilmos osztrák herceghez, ott halt meg hűtelenségben. Előadásukat a vármegye emberei is megerősítik.

Az ügyről szóló utolsó oklevelünk 1415 június 21-én kelt. A szentbenedeki konvent előtt Forgách Péter és Miklós gyermekei újra tiltakoznak az ellen, hogy atyjuk az említett két birtokot az özvegynek átengedje.

4. A *Zerdahelyiekkal* folyt perről egyetlen adatunk van. 1388 április 23-án a zobori konvent jelenti a királynak, igaznak találta Zerdahelyi Ravasz István özvegye Anych panaszát, hogy Forgách János és Péter embereikkel rátörtek Zerdahelyre, Nicon nevű jobbágyának 2 ökrét elvitték.⁷⁸

5. *Privigye város* lakóinak szintén rövid összeütközése volt az új tulajdonosokkal. Nyitra vármegye hatósága előtt 1388 június 20-án bevádolták Priperff polgár által Forgách Jánost, hogy Maróton lakó szolgája Loochi Mihály egy lovakat erőszakosan elvitte. Forgách azzal védekezett, hogy jogosan tette, mert a polgárok a köteles adó kifizetését megtagadták. Minthogy Priperff azt állította, hogy az adó lefizetését igazolni tudják, Forgáchot eskü letételére szólította fel Rohmani György fia István alispán.

6. A *Fisiekkal* Gyarak és Mányán lett a család újra határos birtokos. A szentbenedeki konvent 1389 december 13-án Fisi István fia Jánost bizonyos fisi birtokrészbe beakarta iktatni, de éppen az oklevél megírásakor, a beiktatás utáni negyednap, Fodor András a Forgáchok nevében ellentmondott.

7. A *Koloniakhoz* rokoni kötelék fűzte a Forgáchokat, János valamelyik nővére volt a felesége Koloni Lászlónak. Nem volt valami jeles multu ember, 1388-ban Nyitra és Trencsén megyék közgyűlése a levelesítettek lajstromába tette nevét; birtokait Kovácsiban, Pöstyénben, továbbá Kolonban, Gerencséren, Szakán (Nyitra) és Széken (Sopron m.) levő részeit Koloni Miklós fia Mihály váltotta magához István nádor engedélyével 80 márkáért. Nagy szükségben lévén, Forgách Jánostól is kért kölcsön, a ki 200 márkát oly feltétellel adott át neki, hogy ő és Klára nevű leánya Ghymesvár és birtokaihoz fűzhető minden igényükről lemondanak.

Koloni Klára később férjhez ment Koloni Andráshoz, a ki apósa lemondásába nem igen tudott belenyugodni. 1415

február 7-én Nyitra vármegye hatósága jelenti a királynak, hogy Forgách Miklós és fiai méltán tettek panaszt Koloni András ellen, mert bizonyos jobbágyukat, bár az ő engedélyével jött át birtokukra, megverette, okleveleiket is erőszakosan magánál tartja. A nyitrai káptalan hasonló jelentést küld ugyanakkor. Egyszersmind Klára asszony rokonait az esztergomi szentszék előtt hozománya (leánynegyede) és anyja után megillető hitbére miatt is perbe vonta.

Az ügy befejezését nem ismerjük. 1424 november 17-én még Nyitra megye közgyűlésén Koloni felesége nevében pánaszt emelnek Forgách Péter és Miklós ellen, hogy Kolonhoz tartozó bizonyos csitári birtokrészt elfoglaltak. A nádor az ügy tárgyalását felterjeszti a királyhoz.

8. A *Jókaiak* földjei Hind és Ujfalú birtokok határát érintették. Elég korán merülhetett fel a két család tagjai között ellentét, már 1388 augusztus 7-én a szentbenedeki konvent előtt Jókai István fia János, mivel Forgách János elleni perében fogott bírák ítélete alapján elégtételt nyert, a további lépésektől eláll. Forgách az ügy lefolyása idején erőszakosan elvitte egy lovát.

1395-ben megint megkezdődött az ellenségeskedés. Junius 1-én az említett konvent bizonyítja, hogy Forgách János Nérei György és András nevű jobbágyaival szent Györgykor Jókai János és fia Mihály jobbágyait, a mikor Ghymesről Jókára vezető uton békésen haladtak, megverette, 8 forintot érő ruhájokat és más dolgaikat elszedette tőlük.

A hatalmaskodásnak 1399 április 29-én vetnek véget. A két család tagjai megjelennek a konvent előtt, beszüntetik pereiket, az azokat illető okleveleket hatályon kívül helyezik. Jókai János Forgách Lengyel János nevű emberének megsebesítéséért, Forgách pedig Belad birtokon tett támadásáért ad elégtételt.

1405-ben Forgách Miklós abba a gyanuba keveredett, hogy része volt Jókai János megöletésében, de az elhunyt László fia készségesen kijelenti, hogy a tett elkövetésében teljesen ártatlan.

9. Az *esztergomi érsekséggel* hosszú ideig tartó, több rendbeli ügye van a családnak. A várhoz tartozó birtokok nagy része határos volt az érsekség földjeivel, nemcsak a

javak kézhez vétele nem mehetett simán, hanem a szomszédos területen élő jobbágyság összetűzése is gyakran megesett. Nem egy esetben a király szünteti meg az elmergesedett pereskedést.

A két földesúr birtokainak határpere a beiktatás után mindjárt megkezdődött. 1388 májusában István nádor közgyűlést tart Nyitrán, a mely az érsekség és a család közt fennálló ügy elintézésével is foglalkozott. Május utolsó napján Forgách János és az érsek megbízottja a jobbágyság és tisztjeik által elkövetett hatalmaskodások elintézését úgy határozzák el, hogy szent Jakab tizenötödik napján az érsek néhány tisztje és jobbágysága valamelyik szolgabíró kíséretében menjenek el azon birtokokba, a melyekben a hibát elkövető Forgách-jobbágyságok laknak, panaszukra nézve a földesúr vagy helyettese szolgáltatson nekik igazságot. Hasonló módon nyerjen elégtételt a másik fél is.

Igy a kibékülés útja elő volt készítve, de nem következett be. Bars vármegye hatósága Forgách kérésére bizonyítja, hogy Jókai Mihály fia István és Kisherestyéni Gyepes András szolgabírákat ugyan kiküldte az érseki földekre, de Forgách részére elégtételt nem nyertek.

A jó szomszédi viszony tehát továbbra is megmaradt. 1389-ben a szentbenedeki konvent előtt Mihály fiai András és István, az érsekség nemtői jobbágyságai kijelentik, hogy Forgách az erőszakkal elvitt herestyéni tizedet fogott bírák döntésének engedve visszaadta. 1395-ben ismét történhetett valami perre méltó cselekedet, mert a sági konvent előtt Forgách Péter és János az érsek kiküldötte jelenlétében 50-ed magukkal megesküsznek, hogy az érsek panaszát illetőleg teljesen ártatlanok.

János érsek egy évszámmal nem bíró levelében arra kéri Forgách Pétert, hogy baráti viszonyuk megerősítése érdekében adjon elégtételt az ő Lőrincz fia János néveri jobbágyságának, a kitől Balázs nevű ghymesi jobbágysága két ökröt vitt el.

1408 márczius 22-én a nyitrai káptalan előtt Forgách Miklós tesz esküt 25-öd magával, hogy az érsek újabb beadványában elmondottakra nézve büntelen.

A szünni nem akaró pereskedés okaiba jobban belepillanthatunk a garamszentbenedeki konvent 1419 július 11-én

kelt oklevele segítségével. A király meghagyásának engedve az érsekség és a Forgáchok közt folyó ügy befejezésére kiküldötte egyik tagját, aki jelen volt a választott bíróság ítéletének meghozatalánál Barson. Tagjai voltak: Kistapolcsányi Péter fia Gergely, Bodokfi János fia Péter. A határozat az volt, hogy a László nevű jobbágy, a kinek bírása miatt tört ki a pereskedés, az érsek Aha birtokáról minden ingóságával együtt a következő vasárnapig térjen vissza a családhoz Vörösvárra; Forgách Miklós a nagyszombati városi bíróság előtt mutassa ki, mekkora kárt szenvedett az említett jobbágy elszökése következtében, a melyet az érsek térítsen meg neki. Az elszökés okait is az a bíróság vizsgálja meg, ha kevésbé indokolható, a szökevény fizesse meg a kárt, de ha felmentik, Forgách egyéb tartozásainak elintézése után engedje el, ahova menni akar.

A jobbágyokkal való hatalmaskodás napirenden lehetett. Még ugyanazon év szeptemberének 6-án Bars megye hatósága a király parancsára összehívta a szomszédos nemeseket, vallják meg, igaz-e az érsek panasza, hogy Forgách Miklós az ő birtokaira átmenni szándékozókát visszatartja, erdeit kivágatja, embereit fosztogatja. A jelenlevők készségesen bizonyítják, hogy legutóbb az érsekség Aha birtokára küldte Kiskálnói Gergelyt másokkal együtt, akik Jó Pétert, bár az érsek bírója törvényes okokból visszatartotta attól, hogy Forgách birtokára átköltözzék, erőszakosan magukkal vitték.

Forgáchnak is volt oka a pereskedésre. 1411 október 15-én a szentbenedeki konvent előtt több hatalmaskodási esetet sorol fel, a melyeket a vizsgálat megtörténteknek talál: hogy az érsek tisztje, Setétküti András az ő ujfalusi molnárát, a mikor Renesperg-ből Szaman-ba ment, elfogta, pénzét elszedte; hogy az előző évben az ahai emberek rátörtek Forgách Péter veresvári birtokára, onnan Péter és Laczk jobbágyokat elvitték. Deczember elején volt Nyitra és Trencsén megyék közgyűlése, azon is volt Miklósnak jelenteni valója: az érsek jobbágyai évek óta használják az ő ghymesi erdejének egy részét. Az érsek jelenlevő képviselője, Kis Mihály azonnal bejelenti, hogy kész az elégtételadásra.

1412 május 25-én Kis Pál, Forgách Miklós várnagya érdekes tiltakozást tesz a zobori konvent előtt ura gyermekei

nevében. Ugy hallották, hogy atyjuk valami oklevelet kért a királytól, amelynek elintézése az érsek jóakarától függ; mivel Miklós azt ígérte, hogy az ügy kedvező eldöntése esetén az érsekség jobbágyságait a birtokon szokásos vám fizetése alól felmenti, tiltakoznak ellene. Bár a kedvezmény megadása ellen többször tettek még lépéseket, nem járt eredménnyel. A konvent 1418 július 22-én azt jelenti Garai nádornak, hogy az elhunyt János érsek jobbágyságai a Forgách birtokon valóban nem fizettek vámot, most jogainak utóda és testvére Kanisai István szintén megtagadja annak lefizetését. A földesuri jogok ilyenén megcsonkítása újabb erőszakoskodásra adott alkalmat, a két birtok jobbágyságai 1424-ben is be-betörnek egymás házába.

Forgách Miklós gyermekei végre panaszukkal a királyhoz fordultak, szabja meg, hol szedhetnek az átmenő utasoktól vámot. Ennek a lépésnek volt a következménye Bars és Nyitra vármegyék vámhelyeinek szabályozása, melyről alább szólunk.

10. A *nyitrai püspökséggel* a birtokbavételnél kevesebb baj volt. Ghymesvár területének kihasításakor ugyan a püspökség ellentmondott, mert a püspöki földek néhányát a határjeleken belőlinek vették, de hosszadalmas per nem származott belőle.

Később is csak kisebb jelentőségű esetekről olvasunk. 1411 november 30-án Garai nádor előtt a két szomszédos vármegye közgyűlésén Forgách Miklós előadja, hogy a megelőző Mihálynap körül Belych Benedek nevű emberét átküldte a püspök Szakcsán (Zakachon) birtokára valamiért. De célját nem érte el, mert a püspök várnagya elzavarta, egyik lovát elvette. A püspök helyett megjelent János nyitrai kanonok az ügy megvizsgálására halasztást kért.

Ugyanazon alkalommal Forgách azt is kijelentette, hogy Hinkó püspöknek egyik Szirén lakó embere az ő Nagyghymésen élő jobbágyságainak: Szabó János, Mykche András, Borsyk László és Margyth Lászlónak házát, telkét elpusztította. Az ügy úgy rendeződött el, hogy a püspök magára vállalta a szenvedett kár megtérítését, amit kezdetben nem akart megtenni. György örkanonok a püspök nevében azt válaszolta, hogy a kártevés se történt meg, Hinkó az elégtételt se ígérte meg. A nádor

ugy dönt, hogy a püspök a zobori konvent előtt, a garam-szentbenedeki kiküldötte jelenlétében tegyen tisztító esküt.

11. Az *Apponyi* és *Forgách* család birtoka Ghymes és Appony várak közti földekben volt szomszédos. Az akkori határmegállapítás hiányosságánál fogva elkerülhetetlen volt az összeütközés. 1393 február 7-én *Forgách János* és *Péter* az esztergomi káptalan előtt személyesen megjelenván bejelentik, hogy *Turóczy Benedek*, *Tamás* fia *Péter* és *Vesszős Tamás* a minap az Appony várához tartozó várföldek bejárásakor az ő birtokuk egy részét is elfoglalta.

1407-ben *Forgách Péter* követett el több rendbeli vétséget az Apponyiak ellen. A nyitrai káptalan a király parancsára vizsgálatot tart, 1408 július 18-án jelenti, hogy *Kistapolcsányi Péter* és fiai, továbbá *Kisapponyi Balázs*, fiai *György* és *Gergely* panaszát jogosnak találta amiatt, hogy *Forgách* emberei, *Kishecsei Tamás*, *Mihály* és *Imre Malonya* birtokra törtek, a határjeleket elpusztították, a földek egy részét elszántották. Az ő tudtával történt az is, hogy anyja, *Ilsvai Leusták* nádor özvegye, a kistapolcsányi 1000 forintot érő erdőt embereivel felégettette, amikor több jobbágyház is elhamvadt; végül, hogy a Nagyapponyi *Miklós* és *Tamás* beleegyezésével több jobbágyukat fogságba vitt.⁷⁴

12. A *Berencsi*ekkel főleg *Pográny* határai miatt kezdődött a per az 1390-es évek legelején, 1392-ben a nyitrai káptalan megidézi a *Forgách*okat. 1393 május 27-én *Zsigmond Berencsi Gergely* fia *István* ügyében *Forgách János* és *Péter* ellen a *Pográny*, *Pald* és *Gesztöd* birtokokban történt ellentmondás miatt szent *Mihály* nyolczadára, másnap a királyi sereg visszatérése idejére ad halasztást. Ugyanazon év szeptember 17-én Nyitra megye hatósága (*Túri Tamás* fia *Péter* és a szolgabírák) *Zsigmond*nak jelentik, hogy *Berencsi István* valóban elfoglalta *Forgách Tarány* nevű birtokát. A mintegy 20 holdnyi föld elfoglalását a nyitrai káptalan szeptember 17-én és a zobori konvent egy nappal előbb kelt jelentései is igazolják. Az előbbi oklevelének hátára írt rövid feljegyzés az ítélet magvát is közli velünk: *Forgách*nak a nyitrai káptalan előtt a boldogs. Szűz menybemenetele napján 50-ed magával esküt kellett tennie, hogy az elszántásról előzőleg nem tudott, amivel az alperes védekezett.

Vajjon ennek a pernek befejezését jelentette-e, vagy később kezdettnek az 1423 november 15-én létrejött meg-egyeződés, nem állapítható meg. Berencsi István volt királyi dispensator, fiai Szilveszter, György, János és Vicus Forgách Péter is fiaival, bár a király Gábor nevű jegyzőjét kiküldte ügyök eldöntésére, abban állapotnak meg, hogy fogott bírák ítéletére bízzák magukat; ujév után felmennek Budára, bemutatják a határperre vonatkozó okleveleiket, döntsenek azok alapján. A megválasztott bírák: Berzeviczi Péter főpohárnokmester, Özdögei Bessenyei Pál volt szlavon bán, Pálóczi Máté, Kóvári Pál nádori és Szelői János országbírói ítélőmesterek. A megegyezés Budán valóban megtörtént, érdekes, hogy 1423 december 8-án úgy Péter, mint Miklós fiai tiltakoznak ellene.

1424 közepén a Kér és Ilmér közti Lititarány miatt tör ki újabb vita a szomszédos két család között, a melynek szintén fogott bírák ítélete alapján vetnek véget 1425 közepén.

13. A *Csetneki* családdal szintén korán perben áll a család. 1393 június 5-én Kaplai János, Forgách János és Pétert mint alpereseket, mivel Csetneki György ellen nem jelentek meg, bírságban elmarasztalja.⁷⁵ A per befejezését nem ismerjük, még 1407-ben is a tárgyalást elhalasztó oklevelekkel találkozunk.⁷⁶ 1414-ben a két család tagjai ismét perben állnak; a Csetnekiek a jászói konvent előtt kijelentik, hogy Forgách Péter és Miklós eljárását, akik hamis személyek segítségével a lekenyei Urbántelket és a rajtalevő malmot a magukénak bizonyították, helytelenítik, az ellen tiltakoznak.

1425 közepén újra perben állva találjuk a két családot. A nádor erősen kívánja a már, úgy látszik, régóta folyó ügy letárgyalását, mert háromszori kikiáltással idézteti meg Forgách Pétert ítélőszéke elébe. Része lehetett a tárgyalás siettetésében Csetneki Lászlónak is, aki időközben a budafelhévízi konvent házának kormányzója lett.⁷⁷

14. Az *Elefántiakkal* az ellenségeskedés Zsigmond azon, már ismertetett, meghagyása miatt tört ki, hogy Forgách Péter foglalja le a család bárhol található javait. Az Elefántiak erre Forgách Mehnyén, Szalakuszon és Béd-en levő birtokrészeinek elfoglalásával feleltek, ahogy azt 1416 október 11-én a

zobori konvent előtt bejelentette. A perbe vont Elefánti család ekkor már két különálló ágat mutat:

(Alsó) Elefánti István			(Alsó) Elefánti András		
Mihály	László	Simon	Mátyás	János	
				Miklós	István Simon.

15. A *Zobori apátsággal* 1406 előtt Szire és Ghymes közti határ miatt megindult per a mondott év július 27-én békés egyezséggel ért véget. A felek józan belátásból véget vetnek a hosszú idő óta folyó pereskedésnek; a két terület elválasztó határjelei lesznek: a Kovácsi és Ghymes közti ut a Parlagon levő kettős jel felseje Ghymesé, alsaja a konventé; a Ghymesről Kolonba vivő út, Tánczosfa hely és a Kisghymesnél levő két határjel az előbbihez hasonló módon megoszlik.

16. A *garamszentbenedeki konvent* Szelepcsény birtokba vételekor látta saját birtoka épségét veszélyeztetve. A megindult pereskedés nem maradt meg ez esetben sem a jog keresésének törvényes korlátai között, a két birtok emberei gyakran maguk is bírokra mentek.

Ilyen kölcsönös hatalmaskodás után békülnek ki az apátság és Forgách Péter 1343 június 19-én a nyitrai káptalan előtt. A béke pontozatai alapján Forgách a konvent bizonyos szelepcsényi jobbágyának felakasztásáért fizet 10 márkát, egy másiktól elvitt ingóságokért 23 $\frac{1}{2}$ márkát két részletben. Érdekes az oklevél azon megjegyzése, ha Forgách a fizetés határidejét nem tartaná meg, az összeg kétszeresét fizesse, ha a harmadikat sem, az első két részlet lefizetését a másik fél meg nem történtnek tekintheti.

Valamivel később megindult, de hasonló természetű vitáról Henrik apát 1403 április 13-án kelt leveléből értesülünk, a ki a konventtel egyetemben, bár Forgách Miklós a per folyamán embereivel Taszár és Szelepcsényt pusztíttatta, mivel az elhajtott lábasjószágot visszaadta, más elégtételadástól eltekint.

1425 október 5-én Forgách Miklós özvegye Miklós apátnak a zobori konvent előtt újabb hatalmaskodások miatt ad kárpótlást. Az özvegy kijelentette, hogy Herestény község templomában megesküdött, hogy az apát Polycz István nevű jobbágyának, a ki előbb az ő Gyeszed birtokán lakott, ingóságait el nem vitette; hogy Császárrol ugyancsak Herestényre

nem kényszerített átmenni egy másik jobbágyot. Azon 16 forintot, a mennyit a konvent a per folyamán bizonyos oklevelek beszerzésére kiadott, megfizeti; az apátság Gáll nevű emberétől elvitt gyümölcserért ad 2 ökröt és 1 lovat, végül kötelezi magát arra, hogy Maróton és Hiszéken lakó népeit elküldi az apát elé, hogy a szomszédos birtokokon elkövetett hatalmaskodásokért bocsánatot kérjenek.

17. A *Köbölkúti* családdal a régen birt, de a várbírtokokkal visszanyert Ösztövérfalu miatt keveredett a család perbe, a mely ez ellen is az adományozó királyi tekintély alatt keresett védelmet.

Zsigmond király 1393 karácsonykor Esztergomból azt a parancsot küldi Nyitra vármegyéhez, vizsgálja meg, valóban Köbölkúti György biztatására támadtak-e Rohman Miklós és társai a Forgáchok Ösztövérfalva birtokára, ott a jobbágyok néhány házat lerombolták, barmait elvitték-e? A megye hatósága, továbbá a vizsgálatot egyidejűleg végző zabori barátok is megerősítették a család állításának igazságát.

Rövid néhány nap múlva a király megint kénytelen volt az ügygel foglalkozni, mert Köbölkúti az esztergomi alispánt félrevezetve Ösztövérfalvára küldte, annak egy részét vele elpusztíttatta. A nádor békés kiegyezést hozott javaslatba, a mit a felek képviselői el is fogadtak, megígérvén, hogy szent Györgykor a nyitrai káptalan előtt 8 választott bíró ítéletének alávetik magukat. Ha Köbölkúti a döntést nem fogadná el, a bírói illeték lefizetésén kívül még 10 marka átadására kötelezte magát. A perbeszüntetés és kibékülés csakugyan megtörtént, a perujtóra a párbajban hatalmaskodókra szokásos büntetést szabták ki.

Később a két család egészen kibékült egymással, 1413-ban Forgách Péter a reá örökségképen maradt ösztövérfalusi részeket 50 forintért elzálogosította Köbölkútinak.

Ösztövérfalu békés birtokolása érdekében 1397-ben a család Mihály volt esztergomi bíró fiával Jakabbal is kénytelen volt perbe szállni, a kit a király által a falu felének elfoglalásától eltiltottak. Az ügy befejezéséről nincsenek adataink.

18. *János váradi olvasókanonokkal* és Mátyás fivérével Nagykalász határai miatt merült fel az ellentét. Az ügy 1399-ben már a nádor előtt forog Visegrádon, a hol bemutatják

a zabori konvent bizonyító levelét, a mely szerint 1398 húshagyó keddjén (febr. 19) Forgách Péter és Miklósnak nagykalászi jobbágysai Penthe Mihály, Hohyrph János, Chylle János, Wry Pál, Hazas István, Buda Miklós és János, kétségtelenül a földesúr megbízásából a panaszosok Felsőbabindalon levő erdejét 10 napon át vágták, a fát elhordták, majd az Úr mennybemenetele körüli napokban a kanonok és rokonai kastélyát is megtámadták, részben lebontották, az udvaron összerakott épületfát elvitték.

Az alperesek ügyvéde, Csabai László diák feleit a dolog felől teljesen ártatlanoknak állítja, azért általános vizsgálat elrendelését indítványozza, a mit mindketten elfogadnak.

Úgy látszik azonban, hogy a Forgáchok még sem tudták magukat a vád alól egészen tisztázni. Inkább belementek azért a békébe, a melyet 1401 január 15-én a nyitrai káptalan előtt kötöttek meg; a Forgáchok a Kiskalászon (Lukateleken) és egyebütt tett hatalmaskodásokért egyenként fizetnek 40—40 forint birságot, megígérik, hogy újabb erőszakosság esetén a kárra való tekintet nélkül 100 forintot adnak, valaminthogy a vitás birtokrészek közti határt a saját költségükön megjáratták.⁷⁷

19. A *gyulafehérvári káptalannak* Forgách Miklóssal volt 1400—1405 között nagyobb határperere. A kérdés előzményeiről a családi levéltár bővebb felvilágosítást nem nyújt. Zsigmond 1405 június 4-én Budán kelt oklevele említi először, a melyben a király meghagyja Stibor erdélyi vajdának, hogy a káptalan és a család közt folyó per eldöntését az ő bíróságára bizza, de azt kívánja, hogy lehetőleg békés egyezkedést ajánljon a feleknek. Stibor fáradozása eredménytelenül járt, a pernek hamarosan véget vetettek. Az eljárás megindítására szolgáló okok nagyságára következtethetünk abból, hogy a káptalannak Forgách rövid egymásutánban 100 arany, majd 500 forintot kifizetett.

20. Az *Ördög családdal* szintén korán perben áll Forgách Miklós; 1399 folyamán Gömör vármegye többször kénytelen a tárgyalást elhalasztani, mert Cherestenei, másként Bewsi Urdung István nem jelenik meg.

Ördög István fia János szaporította atyja hibáit, úgy hogy a király 1399 április 26-án meghagyja a nádornak és

az ország minden birójának, mivel Forgách Péter pozsonyi alispán az ő adományából foglalta le és tartotta egyideig kezében Ördög János királyi udvari katona javait, ha emiatt perrel megtámadná, azt ne fogadják el, ne tárgyalják.

A megbüntetett Ördög viselt dolgairól némileg tájékoztat bennünket a győri káptalan 1399 június 3-án kelt jelentése, amely a vizsgálattal meg volt bízva. A megejtett tanukihallgatáson kitűnt, hogy Ördög rokonainak, különösen Bewsi Lothard fia János, osztályos atyafiának évek óta temérdek kárt okozott. A mikor a király arra kényszerítette, hogy a vagyon nem őt illető részét adja ki rokonainak, a pozsonyi káptalan előtt hamis pénzt adott át nekik: az arany és ezüst helyett réz és ólom utánzatokat, az apró pénz helyett (valószínűleg lezárt zacskókban) lapos kövecskéket. A vizsgálatot vezető Forgách pozsonyi alispán hiába kerestette a bűnöst, megszökött, azért összes javait a király nevében lefoglalta.

21. *A Csúzon (Széken) lakó nemesek*: Péter fia Mihály, Sándor fia János és társai, továbbá a Baromlakon élő Geresznye fiai György és Tamás, Tamás fia Miklós Szék (Zyk) birtokot háborgatták, a család 1410 márczius 10-én a szentbenedeki konvent előtt tiltakozik eljárásuk ellen.

A továbbiakban még néhány perről kell szólnunk, a melyek más forrásból eredtek ugyan, de céljuk az előzőkével azonosnak tekinthető, mert az ujonan adományozott birtokok egy részére szolgáló igény érvényesítése volt. A Nádasdiak és Kistapolcsányiak a rokoni kötelékre hivatkoztak, a mikor a birtokok miatt perbe vonták a Forgáchokat. A rokoni viszony leszál-
litása kellő fokára, és az ebből eredhető jog megállapítása volt ezekben az esetekben a család védekezésének módja.

22. *Nádasdi Miklós* anyja Kozmáli Hegyes András leánya Klára volt, 1408 elején megbízta Liptói Miklós esztergomi kanonokot, hogy helyette az esztergomi szentszéknél adja be a keresetet anyja, valamint nagyanyja után őt megillető hozomány és leánynegyedekről illetőleg. Hegyes Andrásé volt az ő keresetük szerint Ghymesvár fele, továbbá a két Kozmál fele, azokból kérte tehát anyai illetőségét.

Forgách Miklós és Péter a perbevont alperesek, tagadják azok jogát a birtokokhoz, de mivel megígérik, hogy bizonyítékaikat bemutatják, az ülésben elnöklő János esztergom-

vári prépost a tárgyalást június végére elhalasztja. A főtárgyaláson a felperesek személyesen, az alperesek helyett ügyvédjök, Csabai László diák jelenik meg. Mielőtt az ügy érdemleges elintézésébe belefognának, bemutatja a király 1401 márczius 29-én kelt védő levelét, a mely szerint minden Ghymesvár miatt folyó pert elébe kell felterjeszteni, — nyilván azzal a szándékkal, hogy az oklevél szavait a székben ülők magukra is alkalmazzák. De nem ért célzt, a szentszék tagjai az oklevél felolvasása után ünnepélyesen óvást emeltek az ügyvéd szándéka ellen, kijelentvén, hogy a királynak, minthet legfőbb uruknak minden parancsát készek követni és a jövőben is engedelmeskedni akarnak azoknak, hogy továbbá az oklevél tartalmát úgy az érsek, mint a szék tagjai már ismerték, de mivel a királynak nem lehetett szándékában az, a mint az oklevél szavaiból ki is tűnik, hogy valamely külön törvényszék ítélkezése elébe vágjon, az ügyet letárgyalják.

Áttérnek azután a részletes tárgyalásra. Csabai László diák kijelenti, hogy a perrel megtámadott birtokok nem mint vett, hanem mint öröklött birtokok jogosan szálltak a Forgáchokra, tehát mint ilyenekből kijáró leánynegyedről lehet szó.

Nádasdi viszont erősítgeti, hogy a két Kozmált Hegyes András pénzen vette, de az erről szóló oklevelet fia halála után a Forgáchok egyéb holmival együtt elvitték Ghymesre. A Forgáchok az felelik, hogy abbeli eljárásukat senki zokon nem veheti, hogy elhalt rokonuk egyetlen leánykáját s annak ingóságait hogy megvédjék, családi várukba vitték; a vételről szóló oklevél nincsen tulajdonukban.

Az ügyben hozott ítélet úgy szólt, hogy az alperesek a szentbenedeki konvent előtt ötvened magukkal tegyenek esküt arra, hogy a perben említett oklevél nincsen náluk, hogy a birtok örökjogon az övéké, végül hogy Ghymest Hegyes András sohase birta.

Néhány évtized múlva a két család rokoni kapcsa még szorosabb lett, Nádasdi Bogyó Péter unokáját Kispalugyai Klárát Kozmáli Hegyes Miklós vette el. Ennek hozománya miatt szintén per volt keletkezőben, de mert első férjének rokonai (akkor már Turáni Tamásfi Bálint lipthói nemes felesége volt), fogott birák ítélete alapján a két Kozmálból reá

eső részt kiadták, 1425 január 6-án a sági konvent előtt beadványát visszavonta.

23. A *Kistapolcsányiakkal* a család 1400 előtt már perben áll, a mondott évben Forgách Miklós Barsmegye előtt bepanaszolja Kistapolcsányi Péter fia Jánost és András fia Imrét, hogy rokonaik segítségével rátörtek Marótra, ott Lőrincz nevű vámszedőjét halálosan megsebesítették, jó lovát és 100 arany forintját elvitték, a csődületre összegyűlt asszonyokat és gyermekeket a lovakkal tapostatták.

Hogy Kistapolcsányi János mint lázadó Hrussó ostromakor esett el 1402-ben, fönnebb már említettük.

1412-ben a két család közti vagyoni viszony rendezése miatt a rokon kötelék kikutatása vált szükségessé, mert a Kistapolcsányiak jogot formáltak Forgách Miklós néhai apósának birtokaira is (Ság, Saród, Fegyvernek, Liszo, Teszér, Niczk és Süvegd), noha csak sógorsági viszonyban voltak egymással. Mivel a birtokokra és a két család leszármazására vonatkozó okleveleket Lévai Cseh Péter magához vette, a nádor által kényszerítik, hogy azokról másolatok vételét megengedje. Néhány nap múlva (1412 november 23.) Kistapolcsányi Gergely az ellen is tiltakozott, hogy Forgách Péter a megkötött családi egyezség ellenére Ghymes kétharmadát foglalta el.⁷⁹

A Forgách Baláznak visszaadott birtokok kézhez vétele tehát, a mint látjuk, nem ment könnyen, több, néha évtizedekig tartó perrel kellett az adományosoknak megküzdeni, a míg az egyes birtokokat a magukénak tekinthették. Az oklevelekben található sok-sok peres emlék közül pedig csak a jelentősebbeket soroltuk fel, sokat mellőztünk.

Mint a század legérdekesebb birtoklasi történetét megvilágító részletek érdeklődésre tarthatnak számot. Annyi bizonyos, hogy csak együtt, az ok és okozatok szoros szemmel-tartásával használhatjuk fel az ilyesféle adatokat az egykorú társadalmi viszonyok jellemzésére. A ki a hasonló természetű adatokat környezetükből kiszakítva mutatja be, mintegy kuriozumot az egyének, családok jellemzésére, tévesen jár el. Természetes, hogy a Forgáchokéhoz hasonló nagy birtokváltozás ma se folyna le egész simán, a XV. században se történt meg. A törvénykezés lassú lefolyását bevárni nem

tudó, az önuralomhoz pedig még kevésbé szoktatott peres felek kölcsönös hatalmaskodásaiból tehát helyesen nem következtethetünk azok nagymérvű lelki fogatkozásaira, legföljebb mint a kor általános szokásait lehet azokat mai szempontból helyteleníteniünk.

A nagy birtokadománynyal összefüggő perek letárgyalása után térjünk át a család belső életének vázolására.

Amint említettem, Ghymes és tartozékainak visszanyerése az előbb egységes Forgách családot két egészen különálló ágra osztja szét: az egyik elfoglalja az új birtokokat, a másik megmarad Kozmálon. Lássuk előbb a ghymesiek viszonyait.

Ghymesvára a visszaadományozáskor birtokokban meglehetősen meggyarapodva kerül ismét a család kezére; a király felismervén az erősítés fontosságát a felvidék védelmére, gondoskodott jókarban tartásáról, a mihez szükséges alapot néhány nagyobb birtoknak a várhoz való csatolásával teremtette meg. Így történt, hogy a vár körül elterülő földek nagy része, a melyek az Árpádok idejében még idegenek kezén voltak: Mehnye, Csitár, Pográny, Család, Herestény, Belád, Hecse, Marót, Szentmárton, Gesztőd, Velcsicz, Sztránya, Zlatnó birtokok most a Forgáchokéi lesznek. Láttuk azt is, hogy Erzsébet királyné is tőle telhetőleg szíven viselte a birtokok fellendülésének ügyét, úgy hogy a család jó állapotban vehette át azokat.

Az 1385-ben kelt családi osztályegyezség, továbbá az adománylevél értelmében a várhoz és tartozékaihoz Forgách Miklós két fia János és Balázs, továbbá Forgách András fia Péter, valamint ezek leszármazottai tarthattak jogot. Miután Balázs utódok nélkül halt meg, Miklós és András egy-egy fia között oszlott meg a nagy vagyon. A megegyezés erre nézve 1387 szeptember 7-én jött létre a szentbenedeki konvent előtt, a midőn Forgách János, bár öcsce halála folytán a birtok $\frac{2}{3}$ -a illetné, rokoni szeretetből felét engedi át Péternek. Valami kísérletezés másféle megegyezésre ezt már megelőzhette, mert hasonló okleveleket a felek érvénytelenítenek.

Zsigmond tudomásul veszi a birtoklásban történt családi elhatározást. 1387 szeptember 12-én kelt levelével megengedi, hogy a két úr birtokaira letelepedni szándékozó jobbágyok,

ha kötelezettségeiknek eleget tettek, átköltözhessenek. A birtokok benépesítésére tehát sürgősen szükség lehetett.

Forgách János nem feledte el, hogy a várat teljesen Balázsnak köszönhetik, tehát első sorban az ő ágát illeti meg. Mivel Péternek első házassága mindaz ideig utódnélküli volt, 1387 október 9-én a nyitrai káptalan előtt rávette rokonát, tegyen újra határozott ígéretet, hogy saját illetőségét senkire nem hagyja, arról oklevelet egyik hiteles helyről se vesz ki, másként elveszti igényét a birtokokhoz.

A vagyon kezelésében, valamint a két ág egymáshoz való viszonyában egy évtized folyamán változás nem történik. Forgách Péter időközben megnősül, gyermekei születnek, azon töri a fejét, hogyan hozhatná helyre az 1387-ben utódai kárára tett elhamarkodott lépését. Kedvező alkalmul kínálkozik erre Jánosnak 1396-ban Nikápolynál történt halála. Péter az elhunyt érdemei mellé saját szolgálatait emlegetve ráveszi Zsigmondot, hogy a birtokot új adomány czimén neki, másodsorban az elhunyt fiának, Miklósnak adja, ami 1398 április 1-én valóban meg is történik.

Forgách Miklós azonnal átlátja az ellene szőtt tervet, néhány nap múlva kétszer is személyesen tiltakozik az adományozás ellen a király előtt, megbízottai pedig rövid időn belül a nyitrai káptalan és a szentbenedeki konvent előtt tett beavatkozásukkal igyekeznek az adományból folyó beiktatást megakadályozni. De hiába jártak, a káptalan kénytelen volt a király parancsának engedni, a melyre hivatkozva április utolsó napján már a birtokbavétel megtörténtét jelentette az uralkodónak, aki az adományozásról még 1397 augusztus 17-én kiadta ünnepélyes formájú megerősítését. Az utóbbi oklevél kiemeli, hogy a birtok két egészen egyenlő, de egymástól elválasztott részben illeti meg az adományosok mindegyikét; Miklós végre belátta, hogy hiába küzd a már befejezett tény ellen, egy hónap múlva a zabori konvent előtt ő is belenyugodott a birtokok két részre osztásába. A végleges birtokfelosztást a zabori konvent 1397 decemberében végezte el.

A várbirtokok miatt folyó peres eljárások folyamán az adománylevél bemutatására minduntalan szükség volt, azért a család többször átíratja, megerősített az adománylevelelt,

nevezetesen Berzeviczi Péter közbenjárásával 1406 január 2-án, 1412 június 8-án.

Nem állapítható meg közelebbről, mi vihette rá Forgách Miklóst, hogy rokonai birtoklása ellen 1407 márczius 12-én újra tiltakozzék. Valószínű, hogy a család tagjai között megvolt egyenetlenkedés nyílt kifejezése ez. Nagyobb fontosságot azonban aligha tulajdonított ő maga is a dolognak, néhány hét múlva rokonával együtt testvéri szeretettel intézi el a Tordamezei László özvegyével kötött egyességet. Most Péter, illetőleg fiai vették fel a viszálykodás fonalát. 1407 szept. 10-én Szentbenedeken eltiltják Miklóst a közösen birt Ujfaluban a Zsitván levő malom felének használatától.

A nagy kiterjedésű birtokok kezelésekor látták, hogy az egyetlen családi vár nem nyújt kellő védelmet a támadások ellen, állatot behajtani, az embereknek veszély idején oda menekülni nem volt idejük, a termés megőrzésére se volt a birtokok mindegyikén elegendő épület. Forgách Péter azért elhatározza, hogy a délre fekvő földek számára új központot emel. Erre a célra Komjátit szemelte ki, amely azoktól meglehetősen egyforma távolra esett, azonkívül a Nyitrára vezető nagy út mellett feküdven, a legjobban megközelíthető volt kocsin.

1408 november 23-án Stibor vajda közbenjárására megengedi neki a király, hogy birtokán bárhol építhet kő vagy favárat. Hogy első sorban Komjátira gondolt, az bizonyítja, hogy ugyanakkor Barnabás és Erzsébet napjára éves vásár tartására is kieszközölt a falu részére engedélyt. Később változtatott szándékán olyképen, hogy Komjátit közösen birván, Miklós vállalja el a várkastély építésének felét, vagyis hogy az ott emelendő épület mindkét ág közös vagyona legyen. Péter fiainak ez a terv se volt megfelelő, 1411 május 1-én tiltakoznak végrehajtása ellen.

Majd két évtizedig tartó egyenetlenség után a család tagjai belátják, hogy más utra kell térniök, hogy eredményesen gazdálkodhassanak. Megegyeztek tehát abban, hogy a Ghymest bíró két ág közti ellentéteket Nyitra és Trencsén megyék legközelebbi közgyűlésén elintézik, amely 1411 november közepe felé Garai nádor elnöklése alatt nyílt meg. Az ügy tárgyalása részletkérdésekkel kezdődött: november 20-án

Miklós bejelentette, hogy még akkor, a midőn atyja a Bajazeth elleni hadjáratban elesett (1396), Forgách Péter Hrabor Miklós és Kismányai Márton nevű embereivel a Ghymesvárban levő középső tornyot elfoglalta, az ő ott őrzött okleveleit és ezüstneműit magához vette. Most is övé a torony. Ez volt tehát oka a békétlenkedésnek; tanúkul a megyét hívja fel, amelynek emberei állítását igazolják. Ugyanaznap Péter viszont azzal állt a közgyűlés elé, hogy Miklós az Ujfalu határában levő háromkerekű malom felét, amelynek használatától fiai már 1407-ben eltiltották, nem akarja neki átengedni. A meg-ejtett vizsgálat azonban nem volt kedvező Péternek, mert kiderítette, hogy a malmot Miklós atyja a sajátjából építette, fia tartotta fenn, tehát használhatta is. Mivel az építési összeg felét többször kérte eredmény nélkül Pétertől, nem adta ki kezéből a jövedelem felét.

Péter a ghymeszi nagytorony elfoglalása miatt ellene emelt váddal szemben azzal védekezett, hogy sokszor kérte már rokonát a vár felosztására, de hiába. Nem igen szolgálhatott mentsége erősségére, hogy Miklós azonnal letagadta az állítás valóságát.

A családban folyó versengés és pereskedés a király figyelmét is felhívta magára. A nádor előtt folyó ügyről értesülve 1411 november 23-án meghagyta, hogy a pert ne döntse el, hanem küldje fel személyes bírósága elé. Ha addig az ügyben valami végzést hoztak volna, tekintsék érvénytelennek.

A király meghagyása nem zárta ki azt, hogy a felek békésen kiegyezzenek, a további lépések tehát ilyen irányuak voltak. Hogy a vár felosztását elvégezhessék, szükségük volt a régi osztálylevelekre, főleg az 1295-ikire, de nem találták azokat. Tudták ugyan, hogy őseik Ivánka és Miklós a várból való menekülés alkalmával a zabori konventnél helyezték el, de Miklós apát nem tudta előadni, mivel Hinkó nyitrai püspök idejében a konvent levéltárából elvitték.

A sok nehézség láttára se állnak el szándékuktól, a nádor előtt december 6-án kijelentik, hogy az ellentét okául szolgáló négy főpont: a vártorony bírása, a zsitvai malom felének jövedelme, bizonyos adósság lefizetése és a hrussói vár birtoklása ügyében alávetik magukat Bathmonostorai Töttös László és Berzeviczi Henrik fia Péter ítéletének: ha ezek nem

érnének rá az ügygel foglalkozni, másokat kérnek fel, kimondják, hogy a döntéssel elégedetlen fél viseli a királyi személyes bírósághoz menő felelősség költségét.

Zsigmonddal valószínűleg a királyi udvarba visszatérő nádor maga közölte a Forgáchok törekvését a kibékülésre. A szándékot az uralkodó nagyon helyeselte, Lucza napján Tatán kiadott levelével együtt kiküldte Berzeviczi Péter szepesi ispánt és Tompa főlovászmestert, hogy nevében erősítsék meg a hozandó egyezséget, az egyenetlenség magvát pedig teljesen irtsák ki. A királyi kiküldöttek a nyitrai káptalan emberével együtt szálltak ki Ghymesvárhoz, ahol a család két ága, Miklós és Péter között a várépületet felosztották.

Péteré lett a vár külső része a középtoronnyal a Detrehpalotaya nevű épülettel, valamint a Néver birtok felé eső régi kapuval, azon épült kis toronnyal az összes párkányokkal, épületekkel együtt.

A vár belső fele, a nagy toronnyal, bástyákkal, palotákkal, minden felszereléssel együtt Miklósnak és utódainak jutott.

A felek arra nézve is megállapodtak, hogy ha örököseik valamikor új osztályt akarnának tenni, a mostanitól kezdve emelt épületek árát fogott bírákkal döntessék el. A vámok, malmok jövedelme János és Péter közt kötött egyezés szerint illesse őket továbbra is. A káptalan 1412 január 3-án jelentette a királynak az egyezés létrejöttét.

A Miklós és Péter között még fennálló kisebb jelentőségű kérdéseket a káptalan előtt még 1411 december 16-án szintén sikerült elintézniök. A megválasztott 4—4 bíró úgy döntött, hogy: 1. Péter Kónya nevű jobbágya Miklósnál maradhat, a mivel tartozik még neki, adja meg; 2. az embereik által megölt jobbág্য vérdíja ügyében Péter küldje ki Beládi Miklóst, Forgách Miklós pedig Kis Pál várnagyot, a kik által hozott ítéletet végrehajtsák; 3. viszont Miklós is adja meg rokonának, a mivel a most nála lakó két jobbággy, Gyoroki Kanter Tamás és Csitári Syle György adósai maradtak; végül 4. Péter személyesen adja vissza a nagyghymes-i templomban a Miklóstól elvett pánczelt. Az utolsó pont valószínűleg az érintkezés megkezdését célozta.

A család tagjai között létrejött béke azonban nem volt

tartós, inkább csak rövid tartamu fegyverszünetnek tekinthető. A megegyezést csakhamar követő ellentmondás, tiltakozás annak őszinteségében se enged hinnünk. Miklós fiai már 1412 január 13-án bejelentik a káptalannak, hogy nem egyeznek bele a vár felének átengedésébe, ők úgy hallották, hogy nagyatyjuk csak $\frac{1}{3}$ -át engedte át rokonuknak, a mit a nádor ítéletlevele is bizonyít. Forgách János később írásba foglalt megnyugvását a király által történt felosztásba, úgy látszik, nem ismerték. Május végén pedig, mint láttuk, azt veszik atyjuktól zokon, hogy az esztergomi érsekség jobbágysai részére bizonyos vámkedvezményt adott. Péternek viszont a királyhoz kellett fordulnia, hogy a nyitrai káptalantól kikap hassa bizonyáglevelét arról, hogy Miklós iránt való kötelezettségeinek eleget tett.

A várral együtt adományozott birtokokban tehát a két ág teljesen egyenlő mértékben osztozott meg, a mi által Zsigmond 1397-ik évi adományozása jutott végre érvényre. A nagy kiterjedésű birtokok felosztása úgy történt, hogy az összes birtokokat, mint a várát, külön-külön osztották két-felé, a vámok, hidak stb. jövedelmét szintén. A birtokok kezelése ebből kifolyólag egyik félre nézve se volt előnyös, a milyen lett volna az esetben, ha egy-egy uradalom egy kézen marad, azonkívül a kezelő személyzet gyakori összetűzésére nyújtott alkalmat.

Ujabb perlekedésre szolgált okul a komjátii várkastély építése. Péter a király engedélyét felhasználva, 1410 körül hozzáfogott az építkezéshez, miután Miklóst hiába biztatta, hogy a költségek felét vállalja magára. Miklós és fiai a rokon egyoldalu elhatározásába nem akartak belenyugodni, 1412 június 16-án Nyitrán tiltakoztak az erősítés emelése ellen. Még nagyobb okuk volt Péter eljárásának megakadályozására a szentbenedeki konvent előtt november 23-án tett vallomásuk alapján, mert rokonuk az egyezés ellenére Ghymešnek nem felét, hanem kétharmadát foglalta el.

1415-ben ismét van panaszkodás Miklóséknak, mert rokonuk Kisghymesen élő jobbágysaik közül néhányat az ő területére kényszerített átmenni. Alig tudják meg biztosan, hogy Miklós a boszniai hadjáratban elesett, Péter újabb hatalmaskodásra ragadtatja magát. A szentbenedeki konvent bizonyítja

1416 február 28-án, hogy Miklós özvegye és fiainak Pál fia Mihály nevű emberét megölette, Mátyás nevűt s annak két lovát elvitte, Mehnyéhez tartozó erdejük nagy részét kivágatta, Ipoly jobbágyukat, mikor az özvegy üzenetét vitte neki, Ghymesen elcsukatta. A hatalmaskodások elkövetésével főleg Kisherestyéni Tar Sebestyén nevű jobbágyát vádolják. Máskor meg az a vád ellene, hogy rokonai jobbágyának szőlejét elfoglalta, molnárukat elcsukatta a várban, elszántotta a Ghymes határában levő Csalgen földet, jobbágyaik házára erőszakosan rátört; a csitáriaktól bort vitt el, megverette őket stb. A birtoklás ügye még 1419-ben sincsen rendezve, a pereskedés akkor is folyik. A szentbenedekiek előtt Miklós fiai panaszkodnak, hogy az őket örökség címén megillető komjátii földből 40 ekényit önhatalmulag elfoglalt. A mikor arról szereznek tudomást, hogy Péter és fiai a néhai Forgách Balázs ghymesi részeit kérik a királytól, sietnek tiltakozni ellene.

Péter pedig amellet, hogy otthon erős birtokpolitikát űz, a királynak tett szolgálatait is ügyesen felhasználja javainak gyarapítására. 1420 márczius 16-án Zsigmond az ő és György fia érdemei méltánylásául Ösztövérfalunak szent Györgykor éves vásár tartására ad engedélyt. Az engedély kieszközlésében a család régi barátja, Berzeviczi Péter volt segítségükre.

A következő évben ismét szükségük van a király pártfogására. Előadják, hogy a várhoz tartozó Csarad, Szovaj és Geles birtokok elfoglalása és használatára nézve a szentbenedeki apát minden alkalmat felhasznál, a bíróságok előtt folytonos kifogással halasztja el a tárgyalást. Az uralkodó meghallgatja kérésüket, az ország biráinak meghagyja, a Forgáchok ügyét jóindulattal intézzék el; 1422-ben újra hasonló védőlevelet kapnak.

A tagok közti egyenetlenség tovább dül. A kiskoru Miklósfiak ügyvéde 1520 márczius 23-án a sági konvent előtt jelenti be, hogy a rokonság, Forgách Péter és a Lévai Csehek helyettök álszemélyeket állítanak a hiteles helyek elé, a hol azok helyettök intézkednek az ő nagy kárukra. 1423 október 13-án a király megbizza a szentbenedeki konventet, vizsgálja meg, igaz-e, hogy Péter fia János, atyja és testvérei tudtával

és beleegyezésével megtámadta rokonai mányai részét, ott Kancso Tamás nevű jobbágyukat megverette, a haláltól csak az mentette meg, hogy az esztergomi káptalan oklevelével bizonyította, hogy attól bírli a birtok tizedét; hogy Komjátiban a panaszosok két sertését levágatta, hogy a Csitárból nekik járó borkilenczedet Szőke Miklós házából elvitték, egyik kelesényi jobbágyukat elfogták, hogy végre komjátii kulcsárjokat megverették.

1424 június 25-én a nyitrai káptalan előtt találjuk újra a család két ágának képviselőit, a kik röviden csak annyit foglalnak írásba, hogy a család várát és tartozékait olyként osztják fel, a hogy annak idején Forgách András és János tették. A család belső békéjét helyreállítani hivatott új birtokosztályról bővebben a káptalan ugyanazon évi július 30-án kelt okleveléből értesülünk.

A két ág közbenjárók felhívására közeledik egymáshoz, azok érvelésére hagy fel az ellenségeskedéssel. A megegyezés öt pontja a következő:

1. A jobbágyok az egyik ág birtokáról a másikéra csak előbbi földesuruk engedélyével mehetnek át, a ki vissza csak a törvényes eljárás betartásával vitetheti őket.

2. Az egyes birtokokból befolyó borkilenczedet úgy osztják szét két részre, hogy mindkét földesúr 2—2 embere gyűjtse össze egy helyre, azután válaszszaák szét a termést két egyenlő félre.

3. Várőrök, katonák, szakácsok, udvari emberek csak beszegődési idejük letelte után mehetnek át a másik ág szolgálatába.

4. Irtványokat a jobbágy csak saját ura embereinek engedhet át, a másik fél jobbágyainak nem.

5. A család tagjai között a jövőben felmerülő vitás kérdéseket egyenlő számban választott nemesi bíróság döntse el; a területeiken élő jobbágyokét is. A melyik fél az ítélettel nincs megelégedve, 50 márka birságot fizessen.

Sajnos, a békére való hajlandóság a két Forgách ágból hamarosan eltűnt. Már a következő év elején a zobori konvent és a nyitrai káptalan közösen megejtett vizsgálata bizonyította, hogy Forgách György Mehnyén és Szeplakon Miklós özvegye és fiainak jobbágyait bántalmazta. Még 1425-ben azt

is jelentették a királynak, hogy Komjátiban ugyanő rokonai földjéből 6 ekényit elszántott.

Az 1386-ban visszakapott birtokokon kívül, mint említettem, Kis- és Nagy-Kozmálon, de Lekenyén is megmaradt a ghymesi ág birtoka. A gazdálkodást e helyeken is külön-külön űzték a család tagjai; az utóbbi miatt mint láttuk, 1414-ben pereskednek a Csetnekiekkel. Miklós 1415 körül néhány lekenyei jobbágját elzálogosítja Máli Synka özvegyének. Az új tulajdonosról a vármegye kiküldött emberei megállapították, hogy embereitől kétszer is szedett évenként adót, szomszédja jobbágját elfogatta, tehenét, kecskéit elvitette.

1424—1425-ben ismét Péter ágának gyűlik meg a baja a Csetnekiekkel, mert azok malmát s Urbantelke nevű földjét elfoglalták.⁸⁰

Mielőtt a ghymesi ág tagjainak leszármazására áttérnék, a birtoktörténettel kapcsolatban még egy fontos mozzanatról kell e helyütt szólnom, Bars és Nyitra vármegyék vámügyének rendezéséről, a mely szintén a család nevéhez fűződik.

Miután a Ghymeshez tartozó birtokokban elhelyezkedtek, azok jövedelmeit is rendbeszedni iparkodtak. A borkilenczed, az egyháztól gyakran bérbe vett tized beszedése miatt, ha volt összeütközés jobbágyaikkal, azt nagyobb nehézség nélkül elintézhették. Bajosabb volt ezeknél a vám ügye. Hol és kiktől szedhet a birtokos vámot, azon időben se lehetett megállapítva, a mikor a földek a királyi család kezén voltak. Erre vall legalább az a körülmény, hogy amíg az 1386-iki adománylevelél névszerint a Vajkon, Komjátiban, Herestényben, Ujfalun, Maróton és Mányán szedhető vámjogot említi meg, a beiktató káptalani oklevél ugyanazon évről már a szencseit is hozzáveszi, addig az 1397-ik évi megerősítő oklevélben az előbbiekhöz még a kalászi is járul.

Természetes, hogy a jövő-menők az új vámhelyeken nem szívesen rótták le az új birtokosok kívánta illetéket, sok panasz ment az udvarba miatta.

Arra is láttunk eseteket, hogy a család egyik vagy másik tagja a szomszéd birtokosok jobbágyait felmenti azon vámhelyeken történő fizetéstől, a hol gyakran át kellett menniök. 1403 elején Forgách Miklós és Péter az esztergomi érsekség embereinek engedi el a vámhelyeiken fizetendő

összegeket. Fiaik tiltakoznak az eljárás ellen, mert a jövőben miatta megrövidülnek; főleg a miatt zugolódnak, hogy az említett jobbágynak a fővámhelyeken, Maróton, Mányán és Herestényben se kell fizetniök.

A felmentés ugyan csak bizonyos időre szólt, de a felek a békeség kedvéért gyakran megújították. E körülmény miatt a család tagjai között éveken át meg van az elégedetlenség, a mely határozottabb alakban akkor tör ki, a midőn 1418-ban Kanizsai István azon a czimen tagadja meg a vámilletékek lefizetését, mert néhai bátyja János érsek se fizetett. A család most már maga is rajta van, hogy a tarthatatlan állapotnak véget vethessen.

A király is fontosnak tartja az ügy mielőbbi elrendezését, azért Garai nádor az 1424 év végén megnyitott Bars-vármegyei közgyűlésre menve utasítását veszi, hogy egyéb teendői között a vámkérdést is szabályozza.

A vármegye helyrajza szempontjából is rendkívül érdekes oklevélnek a családot érintő részei a következőket tartalmazzák:

1. Mányán a vámot mindkét ág, Miklós és Péter emberei szedik, régi vámhely. A ki Sarló birtok felől Komjátiba, vagy Nyitrára megy, a vámot megfizeti. A ki Sarlóról elmegy Szencsére, onnan Agóczra, kikerüli a vámhelyet, hamis uton jár (tehát megfizetésére kötelezhető). Csay, Udvard, Lósz és Kürtről Felsőcsarnokra menőknek, ha onnan visszatérnek, nem kell az illeték lefizetésére bemenniök; azok se fizessenek, akik Lóvadról Szentbenedekre mennek át, végül az Esztergomból Verebély felé haladó utasok se.

2. Ujfalu is régi vámszedőhely, mindkét ágé. Hasonló-kép jövedelmes birtoka a családnak.

3. Herestény szintén ősi megállító joggal bír. A közeli falvakba menők, főleg ha már valahol lefizették a vámot, nem kényszeríthetők újra reá. Tehát Herestényben azokat nem vámosták meg, akik Ujfaluból Marótra, vagy Szentbenedekre, Marótról Ghymesre vagy Kolonba igyekeztek.

4. Marót is forgalmas ut mellett feküdt. Itt azok nem tartoztak fizetni, akik Herestényből mentek Szentbenedekre, Oslány vagy Privigyéről Keresztúrra, ellenben a Kenézről Szentbenedekre vagy Barsra haladók igen.

Egy hónappal később, 1424 november 21-én adta ki a

nádor Nyitra megye közgyűlésén azon megye területén szedhető vámokat szabályozó oklevelet. Itt a családnak három régi vámos helye van:

1. Mánya a Bars-Nyitra közti forgalom főútja mellett feküdt. Nem sorolja fel az oklevél mindazon útirányokat, a melyek felé haladóknak fizetniök kellett, csupán a vita tárgyát képezőket. Megállapítja, hogy az Esztergomból Nyitra irányában Agóczra, vagy fordítva menőket megvámolhatják.

2. Vajk a család mindkét ágáé. Semptéről Szentbenedekre menők vagy itt, vagy Kalászon fizetnek, Komjátiból Verebélyre, vagy a Pou feletti Bérczen át vezető úton haladók is.

3. Kalász vámjövedelmét főleg a Nyitra-Verebély közti úton haladók illetékei adták. A Szire, Kolon és Pogrányból Gyarmat vagy Komjátiba menő utasok nem fizettek, de ha a Gyarmat feletti Bérczen át mentek, igen. A Családból Kernyére igyekvők, ha a Család melletti patak-úton mennek, szintén tartoznak a szokásos illetéket leróni.⁸¹

*

*

8. *Forgách János*, Miklós fia 1350 körül született. Kiskoru még, a mikor atyja a törökök elleni hadjáratban családját árván hagyja. Anyja a királyi családhoz való hűségérzetben neveli fel öcscsével együtt. Valószínűleg anyja is korán elhal, származásáról mit se tudunk, még nevét se jegyezték fel okleveleink.

Először az 1372-ik évi osztzkodásnál találkozunk Forgách Jánossal, a mikor Korosan egy része jut neki. Később e miatt rokonaival hosszú pere lesz. 1382 előtt már udvari katona, megkezdí fontos szolgálatait valószínűleg Balázs öcscsével egyszerre. A királynék nagyon megkedvelték, az udvar bizalmas embere marad élete végéig. A trónhűségen kívül életét legjobban jellemzi a folytonos küzdelem, a melyet a Mária királyné által Balásznak és neki adományozott birtokokért oldalági rokonaival és a birtokok határait elnyesegetni hajlandó szomszédokkal folytat.

A család belélete az adományozás óta soha se volt nyugodt, többször kiegyeztek, újra meg újra felosztották a birtokokat, de a békés egyetértés csak nem állott elő. Élete

végén már fiaival is bajoskodik, akik az esztergomi érsekség jobbágyainak adott előnyök miatt elégedetlenkednek.

Az ország védelmére többször fog fegyvert, Zsigmond királyt követi a Bajazeth elleni szerencsétlen végű hadjáratba is, a melyben 1396-ban Nikápolynál ő is a csatatéren marad.

Hogy feleségét Nestének hívták s Tamás leánya volt, fiának a Kistapolcsányiakkal 1412-ben lefolyt rokonsági peréből tudjuk meg.

8. *Forgách Balázs*, Miklós fia. A hazai történelemben szereplők legismertebbjeinek egyike, a család elveszett birtokainak visszaszerzője.

1350 körül születhetett, mint ifju került be az udvarba, ahol Lajos király utolsó éveiben is már jó névre tesz szert. Mária és Erzsébet királynék legbizalmasabb embere lesz belőle, Garai nádor is megkedveli, kinek Fruzsina leányát nőül veszi.

A mikor Károly nápolyi király bejön az országba, hogy rokonait a trónról elűzze, apósával együtt a királynék pártjára áll. Ők az ellenpárt vezérei, akik Károly embereinek minden lépését hasonlóval viszonyozzák. A mikor már meg is koronáztatja magát az ország királyának s szándéka nyilvánvalóvá lesz, Erzsébet királyné ösztönzésére elhatározó lépésre szánják el magukat. Hiveiket a palotába csempészve leakarják a királyt a trónról mondatni, a mikor a terv nem sikerül, Forgáchot elragadja szenvedélyes természete, a királlyal összevesz, azután törével többször megszúrja, amit Károly is viszonyoz. Forgách halálos sebekkel megrakva kerül ki a merénylet színhelyéről, a király halála idején is bizonytalan életbenmaradása.

Erzsébet királyné hűséges lovagja tettét a király halála után néhány nap mulva nagy birtokadománynyal jutalmazza meg. Forgách azonban a dús vagyont igen rövid ideig élvezheti. Még 1386 őszén Gara vára közelében az összeesküvők a királynék védelmezésekor Garaival együtt megölik, fejüket a Horvátiak elküldik Károly király özvegyének Nápolyba. Miután Erzsébetet az ellenpártiak rövid idő mulva szintén kivégezték, az egykoruak méltán látták sorsukban az Isten büntető kezének működését.

8. *Forgách Kata (?)* az előbbiek nővére. Férje Koloni Pető László, 1415-ben már nem élnek, mert leányuk Klára

(Koloni Andrásné) hitbére s anyjailletéke miatt pereli Forgách Miklóst az esztergomi szentszék előtt. Koloni Klárának 1424-ben is van peres ügye rokonaival bizonyos csitári föld elfoglalása miatt.

Nagy Iván Miklósnak még Éva nevű leányát is említi, én azonban róla semmi adatot nem találtam.

8. *Forgách Pál*, András fiáról igen keveset tudunk. 1372 december 29-én megjelenik a csanádi káptalan előtt, hogy a saját, továbbá Mihály és Péter testvérei nevében tiltakozzék Korosan Bars megyei birtok eladása ellen, a mely atyjára nem örökségként jutott, hanem királyi adományból bírja. Később nem hallunk felőle.

8. *Forgách Mihály* szintén András fia, az a ki helyett Pál 1372-ben Korosan eladása ellen tiltakozik. Résztvesz az 1385-ik évi birtokfelosztásban, a melyben a család tagjai elhatározzák, hogy birtokaikat egymásra hagyják. 1387-ben herestényi birtokát a Kisbeládiak megtámadták, Miklós jobbagyát megölték. A következő évben ismét Korosan eladása ellen lép fel. Közéleti szereplése nem volt.

8. *Forgách Péter*, András fiainak legkiválóbbja 1350 körül született. Atyja érdemei a legjobb ajánlólevelet képezték számára a királyi udvarhoz.

Eleinte gazdálkodik, pereskedik rokonaival, szomszédaival. A Brogyánban levő kisebb föld miatt a királynéval is összetűz 1382-ben, a mi úgy intéződik el, hogy Baranyánnak adományul megkapja 1383-ban. Ekkor már az udvarban teljesíthet szolgálatot, mert az 1386-ik évi nagy adománylevel az ő érdemeiről is megemlékezik, a birtok $\frac{1}{3}$ -át a királyné neki adja.

Ha 1387 előtt meg is házasodott, bizonyos, hogy addig nincsenek gyermekei. Első felesége Thuróczy Klára volt. 1405-ben elismeri a nyitrai káptalan, hogy azt a 100 arany forintot, a melyet három évvel azelőtt Tuniczi Beke fia Benedek neki átadott, hogy ősei és saját lelke üdvére a nemrég alapított elefánti zárda építésére fordítsa, valóban átadta György pálos rendfőnöknek. 1411-ben pedig ugyancsak a káptalan által megintí rokonnait, hogy a neki megőrzés és szétosztás céljából átadott ingóságokat vegyék át tőle.⁸²

Gyermekei közül az oklevelek 1397-ben László és Győr-

gyöt, 1412-ben Jánost, Istvánt és Ozsvárt említik, tehát ezek és valószínűleg Erzsébet és Ilona leányai is első házasságából származnak.

1398—1400-ig pozsonyi alispán, 1403—1422-ig nyitrai főispán, 1419—20-ban a királyné főajtónállója. Vitéz ember volt, több hadjáratban vett részt.

A mióta gyermekei születtek, életcélul tűzhetette ki vagyona gyarapítását. Nem késik minden módot felhasználni arra, hogy Ghymes várából és tartozékaiból maga és utódai számára a birtok felét megszerezze, a mi 1397-ben, majd 1425-ben végérvényesen sikerül is neki. Napirenden van ezután rokonaival való pereskedése, hatalmaskodása. Befolyása az udvarnál nagy volt, sokat elnéztek neki, a miért más lakolt volna.

A királynak tett szolgálataiért 1400-ban kapja Tordamezőt és Mankóczot, 1403-ban Hrussót zálogba nyeri, 1408-ban engedélyt eszközöl ki, hogy Komjátiban erősséget emeltessen; kérésére Zsigmond a családot többször megerősíti a birtokokban.

1421-ben a királylyal elcseréli Ösztövérfaluban és Széken levő részeit Felsőbodok és Davarért, de a Davariak ellentmondása miatt csak nagy soká tud az értékes birtokokhoz jutni.

1415-ben fiaival együtt temetkezési helyül az elefánti zárdát választja ki magának. Megépíttetik ott a Szentháromság oltárt, amelynek fentartására a rendnek adják a királytól adományul nyert Mankóczot. Mocsáry szerint (Nógrád vármegye esmertetése, IV. 107. l.) ez az oltár 1738-ig állott fenn, rajta Forgách Péter domborműves fa arczképe volt látható.

Éltesebb korában újra megnősült, elvette Szényi (Zeeni) István leányát, akkor Fedemesi Szobonya János özvegyét, Ilonát. Sógora volt Hanvai Török Miklós, a ki Szényi másik leányát, Borbálát birta feleségül. Felesége rokonai, mivel leányok birtoknegyedeit nem tudták kifizetni, Keszit, Varbóczot, Kisfalut és Feketefűzt elzálogosítják (Dl. 13074.). Még 1454-ben sincs az ebből folyó birtokkérdésnek vége.

Péter fiai atyjok második ízben történt nősülését nem igen látták szívesen. 1436 május 1-én gyermekei, János és Erzsébet tiltakoznak a nyitrai káptalan előtt az ellen, hogy atyjuk Lekenyén és Szelcsénben levő birtokrészeit, arany és ezüstneműit, gyöngyeit és más értékes holmiját második feleségének adja, mert őket illetnék örökségként.

1440 januárjában hunyhatott el. A nyitrai káptalan az évi február 13-án írja, hogy fia János és özvegye Ilona kérésére több tagját kiküldte az elhunyt végrendeletének foganatosítására. A meghívott urak közt van Forgách Miklós fia János, Emőkei Szobonyai Miklós, Apponyi János, Elefánti Mihály stb. Fodor Mihály nyitrai bíró házában ültek össze tanácskozássra, a melyen úgy döntöttek, hogy a birtokon található lábas jószágot, a magtárakban felhalmozott, vagy még lábon álló vetést az özvegy kapja. A jobbágyságot, kivéve az özvegy által pénzen vettakat, János örökli. Az özvegy tegyen esküt, hogy az elhunyt betegsége és halála óta a háznál levő ezüstneműekből nem vitt el semmit, János viszont arra tegyen hitet, hogy atyja azok felől külön nem intézkedett. Ha nem tenné le, minden az özvegyé legyen, ha igen, oszszák kétfelé. A kozmáli vett és örökölt birtokok is két részre osztandók, Szelesén kétharmada Jánosé, mert a vételhez 50 forintot adott. Lukatelve az övé, Lekenye is, ha visszaváltja. Az özvegy hitbére ügyében alávetik magukat Szelei János ítéletének. A mig ki nem elégítetik, néhai férje okleveleit magánál tarthatja.

Minthogy többi gyermekéről s egyéb birtokokról nincsen szó a végrendeletkezésnél, bizonyos, hogy azok már előbb kielégítették.

8. *Forgách János*, András fia, szintén egészen visszavonultan él, birtokain gazdálkodik. 1383—85 közötti években említik okleveleink a Miklós fiakkal folytatott pereskedés idejében.

9. *Forgách Miklós* az 1386-ban elhunyt János fia. Fiatalon kezdi meg a küzdelmet a birtokokra vágyó rokonok ellen. Még atyja halála hírének meg se erősítik, Péter már is rátámad az özvegy és a kiskorú gyermekek vagyonára. Bár a király nem felejtí el a néhai atyja tette szolgálatokat, 1397-ben Ghymes fele részét mégis átengedi Péter ágának, a mibe nagy nehezen Miklós is beleegyezik.

De nemcsak rokonaival, mint láttuk, szomszédaival is a pörök hosszú sorát kell megküzdenie, hogy a birtokokat békésen bírassa. Ghymes vár felosztásával Péter hasonlóképen megrövidíti, a miből megint csak kölcsönös hatalmaskodás támad. Nagy előnyére volt, hogy vitézsége miatt Zsigmond kedvelt híve lett, részt vett a Prokop elleni hadjáratban, a csatamezőn lelte halálát 1415 szeptemberében Boszniában.

Jó gazda volt, saját birtokain kívül a szentbenedeki barátok szomszédos földjeiből is bérelt néhányat. Komjátinak vásárjogot szerzett, azt akarta a második családi központtá tenni, de törekvését a Péter fiak féltékenysége megakadályozta.

A családi levéltár őrzi egyik hű ghymesi jobbágyának, Ebedeczi Kiss Miklósnak a zobori konvent embere előtt 1422 június 21-én kelt végrendeletét; feleségét és gyermekeit özvegy úrnője pártfogásába ajánlja. A Forgách Péternél 10 forintért zálogban levő övét, Szilva Mihálnál levő 4 forintot érő bőrpánczéliját, a Kistapolcsányi Benedek használatába adott másikat úrnője szerezze vissza, adja el és áruk fejében az ő lelke üdvéért küldjön egy embert Rómába az apostolok küszöbére.

Későn nősülhetett, 1412-ben János, István és Imre fia él, a kik még 1417-ben is kiskoruak, azért a király felmenti őket az atyjoktól reájuk maradt perek viselésének kötelezettsége alól.

Felesége Márta volt, Töhöti Kakas Pál nevelt leánya, a ki férjhez is adta. Ez 1422-ben 20 márkáért elzálogosítja neki a Kissempfen (Erhfewldén) levő birtokrészeit, mert a vele adott arany és ezüstnemüekből, ékszerekből adott már neki annyit érőt. Gyermekei helyett ő gazdálkodik, ügyesen és férfitra valló erős kézzel. Éppen e miatt gyűlik meg a baja felseerdült fiaival, a kiknek nem akarja a vagyont átengedni.

Az özvegy még ugyanazon évben osztályt tesz Péterrel és fiaival a magtalanul elhalt Kozmáli András fia János kozmáli birtokrészén. Az érdekes határjáró levelet a függelékben közöljük.

Zsigmond a Forgáchok panaszára 1427 április 21-én szigorú meghagyást küld Lévai Cseh Péter barsi és Perényi Miklós trencsényi főispánokhoz, kényszerítsék az özvegyet a birtokok kiadására. Elmondja az oklevélben a király, hogy a néhai Forgách Miklós fiainak embere az ügyet így adta elő az ország tanácsában: mikor atyjok a boszniai hadjáratban elesett, kiskoruak voltak, helyettök anyjuk kezelte a birtokokat. Kapzsisága már akkor is megnyilvánult, mert rendkívüli adókat is kivetett a jobbágyokra. A mikor felnőttek, a bárók és más előkelők módjára az ország szolgálatába akartak szegődni, de nem volt pénzök. Tehát át akarták venni atyjuk örökségét, a ki úgy végrendelkezett, hogy anyjuk kezén csupán Herestény a vámmal és a két kozmáli birtokrész maradjanak.

Az ingóságok, ékszerek és pénzre nézve az ország szokása szerint egyezséget ajánlottak; az addig befolyt jövedelmet felosztván két részre, a hat fiu és anyjuk közt. A király azért meghagyja az említett két főurnak, hogy az esztergomi káptalan kiküldötte előtt hajtsák végre a vagyon ilyen formájú elrendezését.

9. *Forgách István*, János fia. Nevét atyjának a nyitrai káptalantól 1388-ban kivett tiltakozó levél említi, a melyben a család tagjai felszólalnak az ellen, hogy a király Korosan birtokot Sárói Lászlónak adja.

9. *Forgách László*, Péter fia szintén rövid időn át szerepel. 1397-ben találjuk először megemlítve, a mikor atya által az esztergomi érsekségnek adott vámkedvezményt rosszalja. Nemsokára már az udvar szolgálatába állhat, 1412-ben is az apródok közt van. 1403 és 1407-ben ismét atya ellen jár el Tordamező miatt; később nem találkozunk vele.

9. *Forgách György*, Péter fia nevét ifju korában hasonló-kép az atya ellen kivett tiltakozó oklevelek említik. 1417-ben részt vesz a boszniai bosszuló hadjáratban, a mikor csapataival menet-jövet pusztítva vonul végig a déli megyéken. Három év múlva a királyi testőrség tagjai közt van.

Élete második felét a Miklós ágbeliek elleni hatalmaskodások, pereskedés és gazdálkodás foglalják le. Péter fiai általában mindnyájan jó gazdák, szerencsével gyarapítják vagyonukat.

1438 elején halt meg, a nyitrai káptalan április 17-iki oklevele már özvegyét említi.

Felesége Apponyi Tamás leánya Anna volt, a kitől ugy látszik csak egyetlen fiugyermeke született. Neje és annak rokonai helyett 1427-ben tiltakozik az ellen, hogy Surány várát és annak tartozékait Stibor vajda a néhai Ujlaki László bán özvegye Annának és fiának Miklósnak elzalogosítsa, mert az örökség czimén őket illeti.⁸³ 1460 körül halt meg. Végrendeletét nővére Anna, Fisi Tamásné megtámadta, a mire Dénes esztergomi érsek 1463-ban vizsgálatot rendelt el. A főesperes az elhunyt környezetét hallgatta ki, Kisapponyi Csuklász István 60 éves nemest, Jókuti Detrik Balázs házi szolgát, Rajcsányi István kulcsár feleségét, a kik azt mondták el, hogy Appony várában Tamás plébános jelenlétében tette meg Forgáchné

végrendeletét, a mikor hitbérét sógorának, Forgách Jánosnak engedte át, mivel sok jóval volt iránta. Az utóbbinak fiai még 1471-ben is perben állanak a hitbér miatt, de az akkor Komjátiban kihallgatott tanuk Apponyi Anna végrendelkezésére nem tudtak felvilágosítást adni.

9. *Forgách János*, Péter fia életének nagyobb fele a XV. századra esvén, a következő fejezetben lett volna tárgyalandó, a kellő sorrend megtartása miatt azonban itt foglaljuk össze rövid életrajzát.

1403-ban mint kiskoru gyermeket említik okleveleink. Felserdülve gazdálkodáshoz fog, a melyet sikerrel folytat. Szomszédai, rokonai ellen neki is számos pere van. 1435-ben a királytól 1361 forintért zálogba veszi Szelcsén birtokot, a melyet 1469-ben kénytelen Szelcséni Pálnak vissza engedni.

1436-ban ő is tiltakozik az ellen, hogy atyja második feleségének a reá és Erzsébet nővérére szállandó ingóságokat és birtokrészeket elzálogosítsa, 1440-ben pedig a király közbelépésével kényszeríti mostoháját, hogy néhai atyja végső akaratát teljesítve, nekik javaikat kiadja.

1445—50 közt többrendbeli hatalmaskodást követ el a Miklós ágbeliek ellen, a kiket azzal is megrövidít, hogy az Ulászlótól kárpótlásul kapott 1500 forintból a jogosnál kisebb részt ad nekik. Halála előtti évben az országbíró vizsgálatot rendel el ellene és fiai ellen, igaz-e, hogy a csehekkel szövetekezve megtámadták a Csúziak Komárom megyei birtokait. 1465-ben halt meg, 1466 márczius 23-án özvegye elismeri, hogy hitbérét illetőleg fiai kielégítették.

Kétszer házasodott meg, első felesége Alsólindvai Bánffy Dorottya, Zsigmond leánya volt. 1427-ben már mint nejét említi az az oklevél, a melyben Csernusházai Márton a maga és rokonai nevében tiltakozik az ellen, hogy Aranyad, Zalahegy és Szentpéter nevű Zala megyei birtokokat Maróthi Bán János Kanisai Jánosnak eladja vagy elzálogosítsa. Viszont az Alsólindvaiak ugyanakkor az ellen emelnek panaszt, hogy Bánffy Zsigmond felesége Beathka (akkor már Pakai Herczegh Péterné) első házasságából származó két leányát fiúsitssa, s a király Mehtét és Alsólindvát ezeknek adja.

A családban így pereskedés indult meg, a minek 1430-ban az a vége, hogy a két nő (Forgáchné és Osthné) a két várat

átengedi férfi rokonainak, mivel férjhezmenetelük alkalmával menyegző ruhájukat azoktól kapták, s máskor is segítették őket. A két birtok közül Mehte átadásából újra ellentét merült fel.

1446-ban a somogyi konvent írja a pesti országgyűlésen elnöklő nádornak, hogy Forgách Jánost, feleségét és fiát Benedeket, továbbá Osth János nejét Mocsolád és Merenye Somogy megyei birtokokba beiktatta, a melyeket tőlük Nemptii Ozsvár és Páshi Simon elfoglaltak. 1455 augusztus 20-án a Budai káptalan oklevele, mely mint Forgáchnét említi.⁸⁴ Ebből a házasságból születhettek összes gyermekei.

Másodizben Ungi Dobó István leányát, Margitot vette el 1456 körül.

9. *Forgách Ferencz*, Péter fia rövid életű lehetett, nevét a garamszentbenedeki konvent 1409-ik évi oklevele említi meg.

9. *Forgách István*, Péter fia egészen birtokaira visszavonulva él, 1407—1423 közti időben említik forrásaink, mint atyja hűséges fegyvertársát a rokonaik elleni hadakozásban.

9. *Forgách Ozsvár*, Péter fiáról szintén igen keveset tudunk, 1410—11-ben tiltakozik a Miklós ágbeliek ellen.

9. *Forgách Erzsébet*, Péter leánya nevét a nyitrai káptalan 1436-ik évi oklevele őrizte meg számunkra, a mely szerint Forgách János az ő nevében is felemelte tiltó szavát az ellen, hogy mostohájok a családi értékes holmikat magához kaparítsa.

B) Kozmáli ág.

A Forgách családból kivált ezen hajtás különállását az bizonyítja legjobban, hogy a Forgách nevet sem viseli. A rokoni kapcsolatot egy-két hitbér miatt folyó peren kívül mi sem tünteti már föl, sőt az ág történetére is alig találunk a család irataiban néhány elszórt adatot.

A ghymesiek törekvése ebben az időben már odairányul, hogy szegényebb sorshoz levő atyafiaik birtokait a magukéhoz csatolják. Forgách Miklós fiai 1419-ben Szentbenedeken tiltakoznak az ellen, hogy Péter ága Hegyes János kozmáli birtokrészét, szöllejét elfoglalja. Később Miklós és Péter fiai között megállapodás jöhetett létre a birtokok megváltásá-

illetőleg, mert 1424-ben már a két család együttesen adja ki Hegyes János özvegyének a néhai férje vagyonából kijáró 50 márkányi hitbért.

A Forgáchok a nagy összeg kifizetésére nem nagy örömmel vállalkoztak, előbb megvizsgálták, néhai rokonuk vagyona megér-e annyit, hogy a hitbért kifizessék. A szentbenedeki konvent 1425 január 19-én jelenti Tamás dr. esztergomi vikáriusnak, hogy Nagy- és Kiskozmálban a Hegyes-ek részét bejáratatta. A két birtokrész együtt véve áll: 2 ekényi szántó, 1 ekényi erdő, cserjés, 1 ekényi rét, udvarház és 2 ekényi kaszálóból. Van azonkívül a birtokon kőből épült templom, reá helyezett harangtoronnyal, két egyforma kőmalom, egy malomnak alkalmas hely, nyolcz népes és 3 üres jobbágylelek. A család ez időben élő tagjai közül ismeretesek:

8. *Kozmáli Hegyes András*, Miklós fiáé lett az 1372-ik évi osztálykor a két Kozmálban fekvő családi birtokok negyed része. Teljesen visszavonulva él, pereskedve a ghymesiek ellen, a kikkel a szomszédság miatt többször van baja; 1379-ben a barsi és csütörtökhelyi polgárok hatalmaskodásai ellen keres oltalmat.

Felesége Katalin volt, a mit Nádasdi Miklós 1408-ban megindított keresetéből tudunk meg.

8. *Kozmáli Hegyes János*, Miklós második fia, első ízben szintén az 1372-ik évi osztzkodásban szerepel. Jó gazda, béreli a szentbenedeki konvent Kistolmács (1380—1386), Küküllő (1384) birtokait; az előbbi évi bérlete 3 márka volt, a melyet az apátság nyugtái szerint 3—3 évenként pontosan megfizetett.

1381-ben Szabó Sebestyén nevű jobbágynak nővére azzal vádolta, hogy az erőszakos halállal elhunyt fivére vérdíját megtartotta, de a király parancsára megindult vizsgálat folyamán kiderült, hogy a jobbágý vérdíját a herestényi egyházra hagyta. 1388-ban még él, ő is tiltakozik Korosán eladómanýozása ellen.

9. *Kozmáli Hegyes Péter* emlékét Garai Miklós nádor 1382 május 8-án kelt oklevele őrizte meg, a melyben a közte és a király között folyó perben halasztást ad. Az oklevél szerint, mivel Péter a per folyamán elhunyt, helyette az ország szokásának megfelelően atyja, András jelent meg.

9. *Kozmáli Hegyes Klára*, András leányáról azon perből értesülünk, a melyet fia 1408-ban indított a rokonok ellen, hogy anyja hitbérét Ghymesvár és hozzátartozóiból is adják ki. A per lefolyását a várbirtokokért vívott pereskedés folyamán már láttuk. Férje volt Nádasdi Bogyó Péter.⁸⁵

9. *Kozmáli Hegyes Miklós*, János fia, már felnőtt korában találjuk őt anyja hitbérét követelve rokonaitól 1408-ban. Perével nem megy sokra, mert megállapítja a bíróság, hogy a Hegyes-ág Ghymest nem kapta adományul. De azért egészen nem utasítják el, a ghymesiek beleegyeznek 1424-ben, hogy felesége hitbérét illetőleg, a ki szintén Forgách leszármazott volt, 3—3 fogott bíró döntésének vessék alá magukat. Az ítélettel elégedetlen félre 12 márka birságot vetnek ki.

Még 1424 folyamán elhunyt; felesége, Kispalugyai Klára, 1425 január legelején már Turáni Tamás fia Bálint liptói úr neje. Mint ilyen kijelenti a sági konvent előtt, hogy előbbi férje birtokaiból járó hitbére és hozománya miatt rokonai ellen ugyan az eljárást megindította, de mivel fogott bírák ítélete alapján kielégítették, a pert visszavonja.

V. FEJEZET.

FORGÁCH PÉTER ÉS GERGELY SZOLGÁLATAI

A CZÍMERMEGÚJÍTÁS

A CSALÁDI BIRTOKOK GYARAPODÁSA

MIKLÓS-ÁG KIHALÁSÁVAL PÉTER IVADÉKAI
LÉPNEK ELŐTÉRBE

1426—1526.

EM egészen száz esztendő foglalt magában az ország történetének azon korszaka, melyről az alábbiakban szólni fogunk, melyben egyszersmind hazánk történetének két különálló része foglaltatik: a XV. század első évtizedeiben a nemzet a haladás útján tör előre, hatalma, tekintélye nemzeti királya alatt a tetőpontra jut el, kinek halála után viszont a pálya útja lefelé görbül, a nemzeti önállóság elvesztéig. Zsigmond király halálától a mohácsi vészig több dinasztia váltja fel egymást az ország trónján, a nemzetnek többször nyílik alkalma királyválasztói joga gyakorlására, amiből azonban csak Hunyadi Mátyás megválasztása tekinthető az országra nézve előnyösnek.

A közélet ezen mozgalmas idejében a Forgáchok élete nyugodt képét tár elénk. A család tagjai közül különösen fontos hivatás egyiknek se jut, közös vonásuk az eredményes birtokgondozás; a közéletben főleg Forgách Péter és Gergely vesz tevékenyen részt. A régi Kozmáli-ágról már semmi nyomot nem találunk, valamint az is feltűnő, hogy a század elején még több tagot számláló Miklós-ág története is befejeződik a XV. századdal, úgy hogy a nemzetség a későbbi időben csakis Péter ágában élt tovább.

Zsigmond király uralkodásának utolsó éveiből a család története fontosabb eseményről nem emlékezik meg. Hogy az Albert király megválasztása körüli küzdelmekből a Forgáchok is kiveszik részüket, önként következik; tekintettel arra, hogy a király hívei között megemlítve nem találjuk nevüket, valószínű, hogy Erzsébet királyné pártjához tartoztak. Ennek a következménye lehetett, hogy Albert 1438-ban a családnak egyébként 1422-ben más királyi javakért elcserélt két birtokát: Ösztövérfalvát és Széket (Esztergom és Komárom megyékben), bár tiltakoznak ellene, Báthori István országbírónak, fiának és Bertalan nevű fivérének adja.

Hogy Szék (másként Chwz) birtok visszanyeréséhez jogosan ragaszkodtak, abból is kitűnik, hogy a zobori konvent Pálóczi országbíró 1404-ben kelt parancsára vizsgálatot tartván azt jelenti, hogy Csúzi Miklós és Márton a László az Albert halálát követő zavarok alatt jogtalanul foglalták el a nevezett birtokot. Ugyanazon évben a nyitrai káptalan előtt megújítják e miatt tett ellentmondásukat.

Ismeretes, hogy Albert halála után a nemzet szabadválasztó jogára hivatkozva nem a gyermek Lászlót, hanem Lengyelország királyát választotta meg az ország uralkodójává. Erzsébet pártja ekkor nagyon meggyöngült, részint mert a királyné örökösödési jogára hivatkozva követelte fiának a trónt, részint mert a hatalomra törekvő főrendek követelésének a lengyel király eleget tett s a külső támadás ellen is, két ország seregével rendelkezvén, számba veendő segítséget helyezett kilátásba.

Az Ulászló megválasztását előmozdító fontos okok a család tagjait arra bírják, hogy eddig követett pártállásukkal felhagyva, a király hivei közé álljanak. Mindjárt a választási mozgalmak elején kitüntetik magukat a király érdekeinek előmozdításában, a mit Ulászló 1440 augusztus 2-án kelt oklevelében ki is emel, a midőn megválasztása és trónra jutása körül szerzett érdemeik jutalmazására első sorban a csatamezőn elesett néhai Forgách Miklós fiainak, továbbá Péter fia Jánosnak adta életök tartamára Keselőkő várát Nyitra megyében.

A testvérek közül főleg János (Miklós fia) volt lelkes hive a királynak, tekintélyével, seregével szolgálja Ulászlót. Mivel az uralkodó nem tudja buzgó szolgálatait mással viszonzni, 1442-ben a körmöczi kamarai kerület jövedelmét zálogosítja el neki. Elismeri ez oklevelében Ulászló, hogy Forgách katonáinak zsoldjával még most is adósa, azért a kamara alá tartozó megyéket, köztük 1443 január 13-án Liptót felhívja, hogy a jövedelmet, öt-öt portánként egy arany forintot vagy annak megfelelő értéket Forgáchnak akadály nélkül kiadják.

Vajjon a szerencsétlen kimenetelű nikápolyi csataterre követték-e a királyt a család tagjai, nem tudtam megállapítani. Hunyadi János később hű segítő társakra lel Miklós fiai közül az említett Jánosban és Imrében, de a kereszténység nagy

hőse Forgách Péter fia János szolgálatait is jutalmazásra érdemesnek találja, a midőn 1448-ban a néhai Barcsi Péter, András és Mihály birtokait Bars megyében neki adja. Valószínűleg ennek a Jánosnak a fia az a Péter, a kinek életéből a pozsonyi káptalan 1446 január 22-én kelt oklevele mond el érdekes esetet. A káptalan előtt ugyanis Temeskéni Bálint pozsonyi várnagy előadta, hogy ő Rozgonyi János apródját Forgách Pétert várnagy társává fogadta; nem tudja mi okból azután egy István nevű megugrott baráttal együtt napról-napra a csehekkel barátkozott, sokat felfogadott közülök a várórségbe, nyilván azzal a szándékkal, hogy őt a várból kiűzze, azután azt az ország kárára a cseheknek átszolgáltassa. Mivel pedig felhívására a bűnösök nem jelentek meg előtte, levélben jelentette a dolgot Rozgonyi Sebestyénnek, egyszersmind a káptalantól is kért vallomásáról bizonyító levelet.

A Hunyadit az 1448-iki bosszuló hadjáratba elkísérő kevés számú főúr közt két Forgách van, János és Imre. A hadjáratra szükséges pénzt, mint ismeretes, Hunyadi csak nagy nehezen tudta előteremteni, a pápa, a nyugati uralkodók mit se adtak, a déli szövetségesek cserben hagyták. A sereg nagy részét ismét saját vagyonából fegyverezte fel; az adó nem igen gyűlt, még augusztus 12-én is sürgőti, hogy a Felső-Szolnok megyei dikátor küldje meg az összegyűlt pénzt, mert ő már indul török ellen; az utána küldött pénzt pedig irányítsa Szebenbe.⁸⁶

A két Forgách testvér a szükséges pénzt, mivel a folytonos hadi készenlét a birtokokból folyó jövedelmet felemésztette, néhány birtokrész elzálogosításával teremti elő. A magyar sereg vereségével végződő csatát a két had október 18 és 19-én vívta meg; bár a harcosok mindegyike hősként küzdött, a számbeli aránytalanság és Dán vajda oláhjainak árulása miatt nem tudtak győzelmet aratni. A vezér maga menekülése közben Brankovics fogságába került, a sereg szétzüllött, de az ország tanácsának fenyegető magatartása miatt a despota kénytelen volt foglyát szabadon bocsátani. Szepesi László alkormányzó és Szobi János budai várnagy november 17-én már örömmel értesítik Pozsony városát arról, hogy Hunyadi életben van Brankovicsnál Szendrőn, ahonnan néhány nap múlva Temesváron át Budára jön.⁸⁷

A Forgáchok a csatában résztvettek, János azután alighanem a törökök fogságába esett; 1449 elején még nincs övéi között. Feleségének Anna (Aniko) asszonynak a kormányzó megengedi, hogy sógorai elleni perét a nádor előtt újra kezdhesse, mert férje még nem tért vissza. Imréről márczius hatodikán tudták meg csak, hogy az ütközetben elesett.

A harczias idő vitézeket nevelt hazánkban mindig, de főleg a török elleni küzdelmek korában. Innen van, hogy a Forgách családnak szintén több tagját látjuk a harczok mezején. Kortársai között kitűnt vitézségével, fáradhatatlanságával az előbbieket mellett Forgách Péter említett fia János is.

1448-ban már neves katona, főleg Dunántúl ismerik. Komárom város birája az évben összeírja a sarczot, a melyet Forgách alvezére, Szirák András lajstroma szerint magának követelt; szó van abban vagy harmadfélszáz arany forintról, borról, stb. A családi levéltár néhány hozzá intézett levelet is megőrzött számunkra, a melyekben vitéz társai többnyire valamely fontosabb hadi eseményről tudósítják. 1441 november 26-án Rozgonyi István pozsonyi főispán ígéri neki, hogy adósságát hiány nélkül megadja. Tudatja vele, hogy az elmúlt héten Weißenperger szövetséges társai, Szonenberger, Orberger és Lichtenstein embereivel a Csallóközben titokban hajón leereszkedtek és az ő Cselle várát körülvelték.

Ugyanő 1442 május 20-án közli vele, hogy egy hét előtt már eleget tudott volna tenni tartozásának, de azután Ország Mihálylyal együtt Tapolcsány kiváltására fordította pénzét, azonban nemsokára lesz megint pénze.

Ország János, a nádor fia 1462 július 26-án arra kéri, hogy Ocskai István nevű jobbágjának adóját engedje el, mert bátyja a király seregében szolgál. Szívesen venné azt is, ha encaheileus és gjastrak nevű szárnyasokat küldene neki. Lazani, másként Ujvári Miklós 1463-ban arra kéri, mivel őt a király a katonáskodás és az egy forintnyi adó megfizetésének kötelezettsége alól felmentette, utasítsa kiküldött emberét, hogy őt az adó miatt ne zaklassa, az eddig elszenvedett kárt pedig térítse meg.

Hiba volna, ha az ezen időben élő vitéz Forgáchok közül Félix nevét kihagynók. Atyja több hadjáratban tüntette ki magát, már gyermekkorától kezdve katonának nevelték.

Gyorsan emelkedett magas állásra, 1467-ben már valamelyik csapat vezére lehetett. Ez évből megmaradt levele érdekes képet ad Mátyás uralkodásának történetéhez.

Az 1467-ik év tavaszán a főurak egy része visszakivánta a király kezébe letett előbbi hatalmat s az ifju uralkodó nagyratörő terveivel együtt járó népszerűtlenséget felhasználva lázadást keltett ellene. A megállapodás szerint Szentgyörgyi János Erdélyben nyíltan szakított a királlyal, oda csalogatván, hogy társai az országban sikeresen eljárhassanak. Mátyás azonban váratlan gyorsasággal leverte az erdélyiek seregét, azután Moldvába ment, hogy Bogdanovits István vajdát elpártolásáért megbüntesse.

Forgách Félix az eseményekről jó forrásból értesült, s érdekes részleteket őrzött meg rokonaihoz 1467 december 27-én írott levelében.

Ujság gyanánt azt közölheti velök, írja, hogy a király Erdélyt teljesen meghódította, azután a nádor és a váradi püspök kíséretében átment Moldvába; más nem ment vele, ezekről se tudják, hogy vannak. A napokban egyik kapitánya Váradon járt, attól hallotta, hogy ott együtt vannak az esztergomi és kalocsai érsek, a pécsi püspök, Rozgonyi János és Kanizsai László és várják a királyt. Egyetlen követ se tud kimenni Moldvába, se onnan be az országba, pedig Brassóban vagy kétszáz váraozik; az átvezető utakat a sereg után elvágták. Ő is már a negyedik követet küldte vezére Tholvay Péter után, aki alighanem a király környezetében van, mert akkorában Brassóban volt. A királyról annyit tud, hogy már háromszor ütközött meg a moldvaiakkal, harmadszorra legyőzte őket, de az ő serege is sok kárt vallott, sokan elesetek. Inti rokonait, óvatosan tegyenek meg minden lépést, vigyázzanak jól Ghymesre, mert az ország a gonosz főurak miatt, tudják, kikre gondol, még ilyen válságos helyzetben sohase volt; de az Isten majd csak átvezeti a bajon szerencsésen. Csak Ghymest őrizték jól, addig viselik a Forgách nevet, míg az a vár az övék.

Forgách Félix utóbbi mondása a család ez időbeli magatartásának a kifejezése. Megemlékeznek arról, milyen súlyos következményekkel járt a multban a királyi hatalommal való szembeszállás, hasonlótól a család általában óvakodik,

csupán a század végén lakol meg hűtlenség miatt a család két tagja.

Hogy végződött Temeskéni Bálint vádja Forgách Péterre nézve, nem tudjuk; aligha lehetett valóban hazaárulásról szó, mert azt a király megtorlás nélkül nem hagyta volna. Evvel szemben azt látjuk, hogy Forgách János két fia, az említett Péter és Gergely a család tekintélyét magasra emelik, a kihalófélben levő Miklós ágbeliektől nemcsak az ősi birtokokat, hanem a családra váró fontos hivatás tudatát is átveszik.

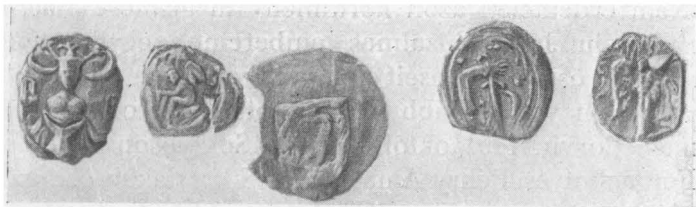
Forgách Péter már 1475 körül a királyi udvarba kerül, ott Mátyás igen megkedveli. Udvarnoktársainak nagy számát ismerjük; köztük van Félegyházi János, Batthyányi István, Túri György, Kállai Pál, Orosz Mihály és mások. Forgách szolgálatait Mátyás szívesen veszi, 1478-ban őt és Gergelyt azzal jutalmazza meg, hogy a magtalanul elhalt Kisszelesényi Jánosnak a koronára szállott birtokát Kisszelesényben nekik adta.⁸⁸ Az elhunyt rokonai éveken át megakadályozták a birtokba vételt; a perlekedésből úgy látjuk, hogy Péter még 1482-ben is aulicus. Azon évben ugyanis a király újra irántuk való kegyének adja jelét, a mennyiben a fejvesztésre ítélt Nagyszelesényi István Gecsfalván, Ujfalván és Nagyszelesényben fekvő birtokait, mivel a pert ők indították meg ellene, az ország ősi szokásjoga alapján nekik adta.

Forgách Gergely közéleti ténykedését a megyében kezdte. Fiatalabb korából nem maradtak emlékek, 1483 január 22-én, a családi levéltárban őrzött Bars megyei kiadványokra Revistyei Bary Balázsszal, majd az év második felében Nagylucei Balázsszal együtt a megye főispánjaként szerepel. A megyei hatóságot a mondott év január 22-én kelt oklevélben kívülök még Gyüredi Benedek, Szentmártonfisi Gergely és Benedek és Kosztolányi Pál szolgabírák képviselik, jelentvén Ország Mihály nádornak, hogy kiküldötteik Forgách Félix ügyének elintézését a következő törvénykezési időre halasztották.⁸⁹

Főispáni tisztét még 1483 folyamán leteszi; október 2-án már Nagylucei Balázs a két társfőispán utóda.

Bars megyét elhagyva, Nyitra vezetésében keresett teret magának a működésre. A családi nagy birtokok mindkét megyére kiterjedtek, tehát a Forgáchok mindkettőben vezető szerepre hivatottak voltak.

1486 december 7-én Nyitra megye alispánja ; mint ilyen Ilméri Veres Sebestyént, mivel Szobonyai Gergely elleni perében nem jelent meg a megye széke előtt, birságban marasztalja. Három év múlva, 1489 november 3-ára pedig a megye főispáni székében látjuk ; ugyanakkor az alispán Ilméri Szalay András. A megyei hatóság előtt megjelent Baróczi Szilva Albert bejelentí, hogy neki Forgách Félix okleveleit hiány nélkül visszaadta, a miről a megye hatósága a mellékelt öt pecsétkép eredetijével bezárt oklevelet adta ki. Meddig viseli a főispáni tiszte, nem ismeretes. 1490 április 13-án Báthori országbíró ismét a megye alispánjának nevezi.

1489. Nyitra vármegye hatóságának pecsétjei.

1501 április 16-án II. Ulászló a Fycza Demeter halálával megüresedett Nyitra megyei főispánságot Forgách Péter és Gergelynek adja ; meghagyja a megye népének, hogy nekik engedelmeskedjenek. Megemlítem még, hogy 1517 márczius 19-én Pétert mint harsi főispánt említi Szalkai László főkincstárnok.

Mátyás király halála mély gyászt borított az országra, készületlenül találta a nemzetet. Eleinte nagy volt az eltérés a megválasztandó király személyére nézve ; Corvin Jánost a tárgyalásból, nem sok időre atyja halála után kihagyták. Ugy a fő, mint a köznemesség most is a török ellen meginduló küzdelmekre gondolt első sorban, a midőn külső országok uralkodóiban kereste az alkalmas jelöltet. Ilyen most is volt elég nagy számmal : Szapolyai Istvánon kívül Miksa római császár, Ulászló cseh király, Albert lengyel herceg. Tudjuk, hogy Ulászlót hívták meg eleink az ország trónjára.

A trónkövetelők mindegyikének megvolt természetesen a maga pártja. A Forgáchok eleinte tétováztak, melyik párthoz

csatlakozzanak; a többség mégis Pétert követte, a kit már az első hónapokban Ulászló hivei között találunk. Elhatározása erős lélekre vall, mert rokonai, feleségének családja is bizonyosan megkönyékezhatték Miksa érdekében. Sógora Hagymás Péter ugyanis a római császár hivei közt volt, s a család ősi várát Szent Giroltot Miksa embereinek átszolgáltatta. Ulászló méltányolni tudta ilyen körülmények között Forgách Péter hűségét, Hagymás birtokait a várral együtt 1490 évi november 20-án neki adta.⁹⁰

Gergely is Ulászló pártjához tartozott, 1491 január 16-án a király őt és Szilva Albertet bizza meg a Nyitra megyében egybegyűlő rendkívüli hadi adó beszédésével.

Nem érdektelen azon körülmény megismerése se, hogy Péter Corvin János bizalmas embereinek egyike volt. Ha ilyen irányú összeköttetéseit eleinte titkolta is, a mikor Ulászló már a trónon volt, tovább nem tartotta a titkolódzást szükségesnek. Corvin 1491 október 15-én Soklyóson kelt levelében Forgáchot és Pekry Antalt küldi ki a Jakab ősi préposttal való tárgyalásra mint tejhatalmu megbízottait.

Más párton lehettek a Miklós-ágbeliek; ezt határozottan csak Albertről tudjuk kimutatni, de hogy Félix se igen lehetett a király kedves embere, 1491 július 5-én Ország László főlovaszmester, nyitrai főispánhoz intézett rendeletéből látjuk. A király szigoruan meghagyja, hogy azt az épületet, a melyet Forgách Félix Mátyás halála óta az országnagyok engedélye nélkül és a törvények ellenére Komjátiban emelt, Forgách Péter várkastélyával szemben, rontassa le. Félix sok kárt is okozott az ott élő népeknek. Az erőszakos beavatkozás nem történt meg, néhány hónap múlva a rokonok Ország és Rozgonyi László közbenjárására kibékültek, s valószínűleg Félix további politikai magatartására nézve is megállapodtak.

Nem ment olyan simán Forgách Albert hűtlenségi perének elintézése. Melyik párthoz tartozott, nem tudjuk. Hogy Ulászló megválasztásával nem volt megelégedve, azzal mutatta ki, hogy úton-útfélen kárt tett a király embereinek. Már 1492 május 19-én megint Ulászló Nyitra és Bars megyék lakóit, hogy a hozzájövő csehektől, bizonyos kereskedők biztatására elrabolt gabonát s más affélét, a melyet a felbízottak olcsó áron összeszedtek, adják vissza. De már az év végén

nyilvánosságra jutott, hogy Forgách Albert keze is belejátszik a dologba, akkor már osztályos atyafiait se kímélte. A király erre még azon év őszén szigorú parancsot adott ki, hogy a rábizonyult sokrendbeli rablás, fosztogatás miatt a család Albertet Ghymes várából zárja ki, embereiből, a menyinyit lehet, fogdossanak össze, azután végezzék ki őket. A király rendeletét oly nagy buzgósággal teljesítették, hogy Péter december 19-én arról panaszkodott, hogy az ő jobbágyaiból is felakasztottak néhányat.

1493 január 2-án Ulászló az ítéletet Alberten is végre akarja hajtatni, jószág- és fejvesztésre méltónak mondván ki, az ország törvényei szerint a koronára szálló birtokokat Péter és Gergelynek adja több rendbeli szolgálataik jutalmazására.

Az ítélet természetesen csak ki volt mondva, végrehajtását a nehéz közállapotok akadályozták meg. Ghymesből valószínűleg kizárták, másban alig árthattak neki a család tagjai. 1493 őszén a rokonok arról panaszkodnak, hogy Albert birtokai egy részét az ő kárukra idegéneknek adogatja el. A király által megbízott nyitrai káptalan vizsgálata azt derítette ki, hogy Albert a jobbágyai által megölt Kerek László vérdíja gyanánt Szabó Györgynek, és a hatalmaskodva elvitt ökrök árában bizonyos birtokrészét Gongu Tamásnak, Stíbor vajda emberének valóban elzálogosította.⁹¹

Közben Albert vagyonán a többiek hajbakaptak; bár nagyobb birtok nem igen volt még a kezükön, december utolsó napján a nyitrai káptalan előtt oly módon osztották fel a birtokokat, hogy felét Félix (Miklós ága), felét Péter és Gergely (András utódai) birják.

Kétségtelen, hogy Forgách Albert, miután hűtlensége kimondatott, sok zaklatást szenvedett el ellenfeleitől, rokonai se bánhattak vele jóindulattal. Megmozgatott azért minden követ, hogy a jóságáról ismert uralkodó kegyét ismét visszaszerezze. Ulászló azonban jó ideig vonakodott eleget tenni a közbenjárók kérésének. Végül 1495 december 6-án, mint írja, sok hű embere kérésére és saját jóindulatától indítva megbocsátott Forgách Albertnek, visszafogadta az ország nemesei közé; a megkegyelmezés feltétele az volt, hogy az okozott kárt egy év leforgása alatt hozza helyre, a jövőben pedig hasonló tettektől tartózkodjék.

Forgách Péterhez kell még egyszer visszatérnünk. Emlettük már feljebb, hogy érdemei és a király bizalma Nyitra, majd Bars megyék főispáni székébe juttatták. Egyéniségének kiválóságára vall az is, hogy 1512-ben, a török elleni hadi készülődés idején Esztergom várnagyának tisztét tölti be, kire a király rábizza az esztergomi érsekség bandériumának felszerelését és jókarban tartását. A levél, a melyet ilyen minőségben írt 1512 márczius 15-én Pothornyai Ferenczhez, néhány közvetlen adatot nyújt az ország katonai állapotának megismerésére. Elmondja, hogy nemrégiben a király személyesen figyelmeztette Forgáchot arra, lássa el az érsek katonáit kellő felszereléssel, tartsa őket készenlétben, hogy a mikor a szükség kívánja, talpon legyenek. Azt írhatja Pothornyainak, hogy a felség ujabban ismét figyelmébe ajánlotta teendője elvégzését, hogy továbbá az érsek bandériumát a husvéti ünnepek elteltével haladék nélkül indítsa utnak. A király nevében felhívja azért őt is, készítse elő hadi dolgait, fegyvereit, lovait, hogy második levele vételekor tüstént megindulhasson.

Az ország közéletében évtizedeken át munkálkodó két Forgách testvér közül Gergely halt meg előbb; Péter Lajos király idejében még viselte a barsi főispánságot, de 1519-ben ő is őseihez költözött. Fiaik közül kettőt az ifju uralkodó udvarában találunk nemsokára, Péter fia Ferencz Mária királyné pohárnokja, Gergely fia Zsigmond pedig a királyi kamarások közt van 1525-ben. Fiatal koruknál fogva nagyobb részük az ország sorsának intézésében nem igen volt, annak nyomát se lehet felfedezni, hogy a királyt elkísérték volna a mohácsi csataterre, valószínűbb, hogy a királyné kíséretében maradtak.

Az ország állapotának rohamos hanyatlását a XVI. század első éveiben semmi se tartóztatta fel. A királyt környezete rosszul nevelte, a főurak és a hatalmon levő főpapok többnyire kapzsiságukat elégitették ki, a közrend jogait iparkodott a királyi hatalom rovására megerősíteni, az erőszakkal megfékezett jobbság pedig duzzogott. Az ország lakói tehát részben elősegítették, másrészt hanyagul nézték a közállapot romlását. A Forgách család tagjainak életében, mint az előzőkből megnyugvással látjuk, semmi helytelen törekvést nem látunk, kortársaik példáját nem követik, az uralkodók gyengeségét nem használják fel birtokszerzésre.

Az 1525-ik évi czimereslevél czimerképe.

A mohácsi vész előtti éveknek egyetlen fontosabb adománylevele az 1525 május 27-én kelt czimermegerősítő oklevél. Nagy jelentősége van a családra nézve azért, mert a czimerhasználatot az oklevél egységessé teszi, rendezi, másrészt mert a fejlődésnek indult Péter ág alapoklevelének tekinthető. Ez az első adomány, a melyben Miklós utódairól, a birtokokat visszaszerző Balázsról a király nem emlékezik meg, a kiknek ivadékai lassanként egészen feledésbe is mennek.

A Forgách-ösök következetes pecséthasználata a XV. század legelején indul meg; a Tamás ispán 1299-iki pecsétjén látható félhold az egyetlen, mely a nemzetségi czimert tisztán mutatja. Forgách Péter 1406-iki magyar köriratu pecsétje már női törzset mutat, melynek fején levő koronát két oldalt félhold kíséri. A szájhagyomány azt tartja róla, hogy Mária királynét ábrázolja, a ki a birtokok visszaadása mellett e czimeralak használatát is megengedte a családnak. Sajnos, a hagyományt semmivel se tudjuk támogatni. Annyi valószínű, hogy azt az oklevelet, a melyről az 1525-iki mint szerencsétlen véletlen folytán elveszetről emlékezik meg, vagy Mária királyné, vagy Zsigmond adhatta a családnak, mivel az 1402-től meglevő pecsétek, igen csekélyke eltéréssel, következetesen ugyanazt a czimeralakot mutatják.

Ez az eredeti czimereslevél 1525 előtt elveszett, a család azért kérte annak megújítását, illetőleg megerősítését, a mit II. Lajos a pallosjoggal egybekapcsolva meg is adott.

A Forgách család czimerének fejlődéséről e mű számára írta meg nagynevű heraldikusunk, Csoma József ur, igen érdekes tanulmányát.

A Forgách grófok czimere.

Ősi, nemzetségi czimereink teljes átalakulása az évszázadok folyamán nem ritka eset nemzeti heraldikánk történetében. Ennek oka néha a multból fennmaradt pecsétek homályos, kivehetetlen állapota, de legtöbb esetben a czimerkép karakterisztikájának meg nem értése volt. A Gutkeled nemzetség három oldaléke így változott át, a Buthkayaknak II. Ulászlótól 1496-ban adományozott czimerében, három termé-

szetes farkasfoggá, a mely újabb alakot a nemzetség több más ágazatai is átvettek. Így változtak át a Boksa nemzetség kosszarvai kosszarvakkal ellátott női alakká, — a Győr nemzetség ősi czimerjelvényét is problematikussá teszi az Imreffyek 1523. évi bővített czimeradománya; az Osgyáni Bakosok szőlőtökére ugró kecskebakja, mint beszélő czimer, — a gróf Rádayak, Rédeyek, a Kölcseyek, Kendék és sok más családok ma használt czimere egyáltalán semmiben sem, vagy csak alig emlékeztetnek azon nemzetség ősi jelvényére, a melyből eredetileg származtak.

A cimerek ilyen átalakulásai, ha azokhoz megvannak az átmeneti adatok, érdekesek és tanulságosak. Némelyiknél lépésről lépésre figyelemmel kísérhetjük átalakulását és e közben tanulmányozhatjuk az egyes heraldikai korszakok czimerművészetének jellemző sajátosságait is.

Az ősi czimernek ilyen fokozatos átalakulását mutatja a gróf Forgách család czimere, a melyről a következőkben szándékozom szólni.

A Hunt-Paznan nemzetség ősi czimerére nézve egészen a legújabb időkig tévedésben volt a szakirodalom és sajátosság, hogy ezen tévedést talán ugyanazon forrás idézte elő, a mely mintegy ujjmutatással volt a valódi czimernek a felfedezésére.

A XIV-ik század közepéről származott bécsi képes krónikában képen is ábrázolt Hunt-Paznan ős veres paizsában ezüst kutyafejet visel, ugyanez látható veres lobogóján is. Ez volt alapja azon téves hiedelemnek, hogy ezen nemzetség ősi czimere: a fehér kutyafej volt, melyet később egyes írók — mint Hormayr és Mednyánszky — fehér farkasfejnek tartottak, sőt Bél Mátyás⁹² növekvő fehér farkasnak. Azonban ugyancsak a képes krónikának egy másik miniatürje Hedrik lovagot ábrázolja, kinek fehér paizsára és veres zászlójára hatágu arany csillag és arany félhold van festve. A krónika ezen adata nyilván ellene mondott a pecsétani kutatások eredményének, a mely a Héder nemzetség ősi czimerét egybehangzóan a hasításokban és czölöpökben állapította meg. Viszont ismereteseek lettek egyes családoknak, minők a Szentgyörgyi és Bazini grófok, Szeghyek, Bucsányiak, Osgyáni Bakosok, Jánokyak és Vajdayak, Petri Dersek, Korláthköyek, Kőváryak, Jancsikayak és Zovárdffyoknak cimerei, a melyek

mindannyian egyeznek a bécsi krónika téves Héder jelvényével, de mindannyian a Hunt-Paznan nemzetségből származnak. Ezen nagyszámu egyező heraldikai bizonyíték vezette rá a heraldikai kutatást, hogy a Hunt-Paznan nemzetség ősi czimerjelvényét a hatágu arany csillagban s a felfelé irányuló arany holdsarlóban állapítsa meg.⁹³

A Forgách család legrégibb czimeres emléke: Tamás, nyitrai és barsi főispán pecsétje 1299 évből: egy czölöpösen állított holdsarló.

Föltűnő, hogy a Hunt-Paznan nemzetség két legkiválóbb ágazata: a Szentgyörgyi és Bazini grófok és a Forgáchok mintegy megosztottak az ősi jelvényen. Amazok a csillagot, ezek a holdsarlót fogadták el czimerül. De hogy a nemzetség legrégibb jelvényét a két égi test együtt képezte, épen ezen osztály is mutatja, a mely csak a már meglévő jelvényekből történhetett. Ezek különválasztására a Szentgyörgyieknél már 1233-ból van adat, a Forgáchoknál 1299-ből Tamás főispán elébb leírt pecsétjében.

Tamás főispán pecsétje után korrendben Forgách Péter nyitrai főispánnak egy sisakpecsétje következik az 1413. évből.⁹⁴ A sisakon — mint segédsisakdisz — koronás női törzs van, az eredeti czimeralak: a holdsarló megkétszerezve van a női alak jobb és bal halántékához illesztve. Ezen sisakpecsét első ízben ismerteti meg velünk a Forgách czimer sisakdisztét, mely a paizsalak ismétlése. De a mely önmagában nem lett volna a sisakra plasztikusan elhelyezhető, az ismert segédsisakdisz egyikét, az emberi törzset — koronás szűz alakjában — alkalmazták a paizsalak plasztikus elhelyezésére, még pedig a jó izlés szempontjából kétszeresen.

Ezen segédsisakdisz, a koronás női alak, egy czimermondának adott tárgyat, a mely szerint Mária királyné Forgách Balázst, a miért az Kis Károly királyt legyilkolta, a birtokadományok mellé még azzal is kitüntette, hogy ő és utódai a királyné mellképét czimerül viselhessék. Ugyanezen monda fűződött a Pelsőczy Bebek család czimerének szintén női törzset ábrázoló segédsisakdiszéhez is.

A harmadik pecsét szintén a Forgách Péteré 1422. évből,⁹⁵ ki már ekkor a nyitrai főispánság mellett, a királyné főajtónállója is volt. Ezen paizsczimeres pecséten a sisak takaróival,

a sisakdisz segédsisakdiszével együtt paizsba van foglalva. Mivel nem valószínű, hogy a fentebb említett czimermonda a királyné képmásáról már ilyen korai időben keletkezett volna, a sisakdisznek ily módon való paizsba foglalását annak kell tulajdonítanunk, hogy a sisakczimerek divatja idejében már a valódi paizsalak feledésbe ment, vagy annak, hogy a holdsarlót, a régi paizsalakot nagyon is egyszerűnek találták már akkor, a midőn Zsigmond király udvara nemeseinek, a kik őt külföldi utazásaiban és hadjárataiban kísérték, diszebb és tetszetősebb czimereket adományozott.

Ezen önként felvett paizsczimer mellett azután megállapodott a család, mint azt a következő czimeres pecsétek igazolják: Forgách Jánosé 1446,⁹⁶ a melynek paizsából a sisak kimaradt, másik Forgách Jánosé — Péter fiáé — 1454,⁹⁷ Forgách Gergely barsi főispáné 1480. évből.⁹⁸

A Forgách család czimerének alakulásában döntő hatása volt II. Lajos királynak Budán 1515 május 27-én kelt czimeradománya Ghymesí Forgách Ferencz, László és Sebestyén néhai Péter fiai, továbbá Miklós és Zsigmond néhai György fiai részére. — Az adományozó oklevél ezen munka függelékében egész terjedelmében olvasható, a czimerkép színes s a czimereslevél fényképmásolata pedig mellékelten látható.

Az oklevél elejére festett czimer — miként az ezen korban divó olasz reneszánsz czimertermékek — egészben egy miniatúr műremek, telve kecses, könnyed motívumokkal. A czimer kevésbé tetszetős, nehézkes is, mint az olasz reneszánsz armalis-czimerek nagyobb része, csak paizsczimeradományozás. Leírása következő: kék paizsban, csősisakból előtűnő, arany koronás, szőke, hosszú haju, szemközt helyezett női törzs, melynek veres ruhája a sisak két oldalán kecses hajlású leveles csipkézettű takarókká formálódik. Ezen fő czimeralakot a koronás fejjel egy magasságban, két oldalt befelé irányult *lebegő* ezüst holdsarló kíséri.

Az egyenesen álló paizsot két oldalt két angyal tartja, két felső sarkához jobbról triton, balról nereida támaszkodik, mindkettő lebegő, a keret alját s koronáját delfinek és nyíló virágokból összeszerkesztett motívumok ékesítik.

II. Lajos király ezen czimeradománya teljesen megváltoztatta a Forgách czimer eredeti jellegét.

A koronás női törzs, már a fentebb elősorolt adatok alapján, azáltal is nyert jelentőségben, hogy paizsba lett foglalva. Az eredetileg segéd sisakdisz, mely a két lebegő holdsarló — a tulajdonképeni czimeralakok — támaszául lett felvéve, ezáltal czimeralakká vált. De egyuttal főczimeralakká emelték őt a két oldalt már csak lebegő holdsarlók, a melyek lebegő helyzetük következtében, a koronás női törzsnek csak kíséretéül tekintendők.

Ez a jelenség, t. i. a holdsarlók lebegő helyzete, ugyan már Forgách János fentebb említett 1446. évi paizspecsétjén is észlelhető, de hogy ez ott nem volt öntudatos, hanem csak a pecsétvéső tévedése, mutatják a későbbi 1454. és 1480. évi pecsétvésetek.

Igy változott át a segédsisakdisz a Forgách czimer fő alakjává s így lett a régi nemzetségi czimer fő alakja annak egyszerű kísérete.

A XVI-ik század folyamán, azon korban, a midőn a heraldikában a Mátyás királyunk által hazánkba plántált olasz reneszánsz modor küzd a Habsburg Ferdinánd ellenkirály által behozott német reneszánszszal, ez utóbbinak folytonos térfoglalása következtében a Forgách czimer is eljutott azon kényszerhelyezethez, a melyben II. Lajos hiányos czimeradományát, a paizsczimeradományt, az utódok önkényesen egészítették ki teljes czimerré, önként felvett és színezett sisakdiszszel és takaróval.

Ezt mutatja Forgách Simon pecsétje 1559. évből.⁹⁹ A paizsalak: koronás sisakból növekvő, koronás, meztelen, hosszúhaju női alak, két oldalt két szembenálló oroszlántól kísérve, melyek első karmaikkal: egyikkel a sisak koronáját, másikkal a nő fején levőt érintik. Sisakdisz: a növekvő koronás női alak, a holdsarlók a paizsalaknál és sisakdisznél is hiányzanak.

Forgách Ferencz váradi püspök 1561. évi pecsétjén¹⁰⁰ és másik Ferencz, választott veszprémi püspök 1588. évi pecsétjén¹⁰¹ a paizsalak egyezik II. Lajos király czimeradományával, a sisakdiszt a paizsra illesztett püspöksüveg helyettesíti. Forgách Imre gyűrűpecsétje 1589-ből a paizsban szintén nem mutat eltérést, de a sisakdisznél, a koronás női alak fejénél hiányzanak a holdsarlók.

Ennyi heraldikai emlék maradt reánk a XVI-ik századból.

Ezekből látjuk, hogy a Hunt-Paznan utódok a századok folyamán teljesen elfelejtették nemzetségi jelvényüket. II. Lajos czimeradományánál a holdsarlók a czimer másodrangú tényezőivé váltak, mint a fő czimeralak kísérete, majd semmi jelentőséget nem tulajdonítva ezen dekorációnak vélt czimerpótlékoknak, Forgách Simon 1559. évi pecsétjének sisakdiszéről teljesen elmaradtak.

Ezen korban és az ezt követő századokban, egészen a legujabb időkig, a Forgách család czimere a koronás női alak volt. A XVII—XIX. században ezen fő czimeralak épségben tartása mellett, egyes apróbb részleteiben sok eltérést mutatnak a nagy számban fennmaradt czimeres emlékek.

A paizsba foglalt sisak lassanként elmaradt s a paizslábra korona került, melyből a koronás női alak már nem előtűnik, hanem növekszik, néhol a női alak fején levő koronára kicsiny egyenszáru kereszt van illesztve. Van olyan változat is, a melynél a nő az azon korban divó női viseletben van ábrázolva. Ez esetben az nem növekvő, hanem egész alakjában áll a koronán. Ezen fő czimeralakot néha kíséri az ősi holdsarló, de már sokkal gyakoribb a XVII-ik században a török harczokra emlékeztető jelvény: egyik oldalról a félhold, másik oldalról a csillag. De sok esetben mindkettő elmarad s ezzel elmarad az utolsó emlékeztető is a Hunt-Paznan nemzetségből való leszármazásra.

Báró Forgách Ferencz ezredes 1719. évben grófi rangot nyert, az ezen év márczius 12-én kiállított grófi diploma a czimert így írja le: Kék paizsban, zöld alapon arany korona — hét ággal — melyből lebegő haju koronás szűz emelkedik ki, mindkét kezét csipőjén tartva (a csillag s félhold kíséretéről az oklevélben nincs említés). Sisakdisz a paizsalak, takarók: kék — arany, veres — ezüst.¹⁰²

A Forgách család czimerváltozásainak sorozata talán a legtanulságosabb példája hazai heraldikánknak arra nézve, hogy egy ősi czimer a századok folyamán miként alakul át fokozatosan teljesen más czimerré. Legrégibb emléken az ősi czimeralakot, a holdsarlót látjuk, majd ugyanezt egy koronás női alaknak, mint segédsisakdisznek halántékára illesztve. Az így megalakult sisakdisz paizsba foglalása a segédsisakdiszt már társczimeralakká emeli, míg a mindent naturalizáló

[illegible]

egujtató és pallosjogadományozó oklevele.

olasz reneszánsz czimeradomány a segédsisakdísz emeli fő czimeralakká, a hol az ősi jelvény a főalaknak már csak kíséretét képezi, végül a XVII-ik században, uralkodótól nyert czimeradomány alapján az ősi jelvény teljesen elmarad.

Igy lett a Forgách ősi czimer egyszerű holdsarlójából: koronából növekvő, koronás, meztelen női alak.

Az újabb időkben gróf Forgách László és István testvérek czimerükben is felujították a Hunt-Paznan nemzetségből való származásuk emlékét, a mennyiben elhagyva a sok századok alatt átidomult, eredeti jellegét teljesen elvesztett családi czimert, újra felvették a Hunt-Paznan nemzetség ősi jelvényét: kék paizsban arany csillagot és félholdat, a mely utóbbi a sisakdíszben egy arany bélésű kék ruhába öltözött, előtűnő koronás női alak halántékához két oldalt kettősen van hozzá illesztve. Ez van kivésve kőből a nagyszalánczi kegyúri templom és a kassai palota homlokzatán.

Ezen elhatározásuk által László és István grófok egy rég elfeledett multat költenek új életre, családjuk történetének egy elfakult momentumát emelik új fényre s méltó emléket állítanak véle ősrégi nemzetségüknek.

Csoma József.

*

Bár a család birtokügyei a XV. század folyamán lényegesen nem változtak, néhány birtokszerzésről mégis megemlékezhetünk.

A megelőző fejezetben említettük, hogy Zsigmond király 1421 augusztus 10-én kiadott oklevelében feljogosítja Forgách Pétert, hogy Ösztövérfalu és Szék birtokokban levő részeiért cserébe hasonló értékűt kiválasszon azon földek közül, a melyek Pozsony, Nyitra és Bars megyékben a koronára szállandók voltak. A király szorosabban Dawari Farkas vagyona-ra gondolhatott, mert néhány héttel később megbizta Forgáchot, hogy a rablás és fosztogatás miatt jogosan elítélt ember birtokait foglalja le a király nevében.

Forgách szívesen ráállott a cserére, mert módjában állott a javaitól távol fekvő említett két birtokot közelebbiekkel elcserélni. A megegyezés 1422 december 4-én Pozsonyban jött létre a kincstárral. A király ennek következtében meg-

hagyja Stibor nyitrai főispánnak, hogy Felsőbodok és Dawar birtokokat, a melyeket ő a főispáni tisztség átvételekor elfoglalt, Forgáchnak adja át.

A bodoki rész birtokbavétele akadály nélkül megtörtént; a dawari miatt Farkas rokonaival per keletkezett. Dawari Bereczk ugyanis 1424 november 20-án a nádor előtt bejelentette, hogy ő nemrégiben néhai Dawari Márton és Farkas dawari részein azokkal megosztzott, de így látja, hogy Forgách az ő földjeit is elfoglalta, a mi ellen tiltakozik. A nádor meggyőződött az állítás valóságáról, meghagyta Forgáchnak, mondjon le a jogtalanul elfoglalt birtokrészről. Forgách azonban nem tette meg, csak 1425-ben a király meghagyására; Zsigmond oklevele kiemeli, hogy az ország törvényei szerint a proscibált vagyonát a nádor kezéből az osztályos rokonok becsértékében visszaválthatják.

Szelcsén birtok egy részét 1435-ben veszi meg a család azon 1361 forint fejében, a melyet a királynak kölcsön adott. A birtok Cserneki Miklós magtalanul történt halálával jutott a koronára. A családnak több oldalágu tagja van életben, így Brogyáni Gergelyné, Szelcséni másként Hrussói Pál leánya Katalin.¹⁰³ A vételárt valószínűleg egészen Péter fizette ki, mert fia 1437-ben nyugtatja azon 117 arany forintot, a melyet a birtok árának törlesztéseként Miklós fia János lefizetett. Később valószínűleg visszabocsátották zálogjogon a Szelcsénieknek. 1419-ben Hrussói Szelcséni Pál a szentbenedeki konventben azt igéri, hogy a zálogösszeget két év alatt kifizeti, ha a birtokban tovább is megmaradhat. Szelcséni a zálogösszeget (680 forintot) 1469 végén valóban megtérítvén, a birtok felét visszakapta.

Még ugyanazon évben kénytelen Forgách Péter az ott (Zelchen-ben) levő többi javai másik felét, valamint a Kis- és Nagy-Béliczen fekvő birtokát Pomonói Pomonóczky Jánosnak 210 forintért elzálogosítani. Abban állapodtak meg, ha a visszafizetéskor 60 forintot letesz, az utóbbiakat, ha a többi 150-et is megtéríti, a szelőczei földeket kapja vissza kezéhez.

Ugyanakkor az a baj fenyegette a családot, hogy e birtokát elveszti. Siettek is a nyitrai káptalan előtt tiltakozni az ellen, hogy az ő zálogbirtokukat a király Magyar Balázs királyi kapitánynak adja. A tiltakozás, úgy látszik, eredménynyel járt.

Forgách Péter és Gergely nagy szolgálatai következtében a szelőczei birtokrész 1479-ben megnagyobbodott, mert Mátyás a Kisszelcséni János halálával gazda nélkül maradt birtokot nekik adta. A birtok átvétele nem ment ez alkalommal se simán. Már 1479 május 29-én kénytelenek az ellen tiltakozni, hogy az elhunyt Túrócz megyében lakó leányai anyjuk hitbérét a birtokból követeljék.¹⁰⁴ Kisszelcséni leányai perbefogták őket, s a király meg is idéztette a bíróság elébe. A pereskedés tehát megindult. Ugy tűnik ki, hogy az ellenfél nem elégedett meg a perbefogással, mert a Forgáchok 1481. évben bevádolják Szelcséni Istvánt és Pétert, hogy Nadányi Zsigmond a megelőző év nagybőjtjében az ő biztatásukra, Ördög Péter fia János és Beládi Pállal szövetkezve megtámadták a komjátii várkastélyt, ott Tehén Gál jobbágyat megverték, 100 forintot erőszakkal elvettek tőle, továbbá 100 forintot érő ezüsthélyet is elvittek. A vád alól a Szelcséniek eskü letételével iparkodtak magukat tisztázni, István meg is esküdött, de a vizsgálat ezt hamisnak találta.

A Forgáchok sikerrel szorgalmazták a per tárgyalását, mert a király már 1482 márczius 5-én megállapítja, hogy Szelcséni István a fenti okból pervesztes lett, Geczfalván, Ujfaluban (Nyitra-) és Nagyszelcsénben található vagyona tehát az ország törvényei szerint a felpereseket illeti. Ugyanazon évben még újabb parancsa ment a királynak a szentbenedeki konventhez, hogy a beiktatást Kisszelcsénbe hajtsa végre.

A per 1488-ban fogott bírák ítélete alapján kiegyezéssel végződik, a mely szerint a Forgáchok a Kisszelcsénben zálogjogon birt részt visszaadják a Szelcsénieknek, de visszakapják a Kisszelcséni János özvegyének kifizetett hitbér összegét. A birtokot a család 1490-ben az Alsólindvai Bánffy javakból reá jutott Vásárosmernye és Mocsolán Somogy megyei birtokokkal együtt elcseréli Családi Péternek Kernye, Farkasdavorán, Nagyszulány, Geszte, Farkasludány, Tiszolcz, Nyitra-, és Ken-ben, Bars megyében levő javaiért. A cserét a király 1490 márczius 7-én jóváhagyja.

Ezidőbeli harmadik birtokszerzeménye volt a családnak Barcz Bars megyei birtok, mely már 1448 előtt az övék, ez év december 29-én Hunyadi János kormányzó meghagyja azt Forgách Péter fia János kezén. De Forgách még a meg-

erősítés előtt átengedi Tamás fiainak, a nálok zálogban levő kozmáli régi birtokáért cserébe.¹⁰⁵

Volt már szó arról, hogy Ulászló Berekszői Hagymás ifj. Miklós hűtlensége miatt ennek Szent-Girolton levő javait atyjának és sógorának, Forgách Péternek adta 1490-ben.

A család hecsei birtokai is gyarapodtak, Ulászló 1493-ban Forgách Péter és Gergelynek adta a Bardóczi (Bardwzi) Ferencz magtalan halálával a koronára szállt kishecsei javait. A birtokbavétel simán nem mehetett végbe, mert Mankóczi Urodnyik János ellentmondott.

A mohácsi veszedelem előtt még egy birtok jutott e Forgáchok kezébe: Ulászló 1512-ben meghagyja Bars és Hont megyéknek, hogy a néhai Maróthi Tompa Mihály javait, a melyek szintén a koronára szálltak vissza, s a melyeket ő Forgách Ferencz, Zsigmond, Miklós, László és Sebestyénnek adott, de azok Nagybéládi György és mások ellentmondása miatt el nem foglalhatták, a felek közti per befejezéséig tartásuk vissza.

Bars megye előtt néhány nap mulva megjelent Szöllősi Cseh János, felmutatta a király egy másik adománylevelét Tompa Perlepen fekvő birtokára, s kérte a megye hatóságát, végeztesse el a beiktatást, a minek végbevitelére Fisi János és Herestényi Gergely szolgabírák küldettek ki. Itt ellentmondással nem találkoztak, azért a király még 1512 december 30-án kiadta a végleges adománylevelet.

Ennyi a birtokokhoz került újabb gyarapodás.

Forgáchok kezén levő birtokok közül a következők multjából őrzött meg a családi levéltár egyet-mást:

1. *Belád.* Nyitra megye hatósága által 1427-ben végzett vizsgálat igazolta, hogy Beládi Tompa Péter, Forgách Péter két beládi emberét, Kozma Jánost és Konye fia Kosánt megverte.

1520 márczius 21-én a szentbenedeki konvent Báthori István országbírónak jelenti, hogy meghagyására Kisbeládi István, György, János és Pétert megidézte, mivel Kisbeládon lakó népeikkel Forgách Ferencz és Miklós nagybéládi erdejéből sok fát kivágattak.

2. *Csarnok.* 1428 január 7-én a nyitrai káptalan előtt Forgách János, István és László a maguk, és Imre és Péter

testvéreik nevében kijelentik, hogy a Nyitra megyei két Csarnokban levő részeit 200 forintért Fedémesi Miklós fia Demeter özvegyének Katalinnak elzálogosítják. Ha nem tudnák a birtokot kezéhez szolgáltatni, Kalász és Hindből kárpótolják. Kikötik azonban, hogy a jobbágyaktól csak ugyanannyi adót szedhet, mint a mennyit ők.

Forgách Péter alsócsarnoki részeit 1466-ban Mányai Mihálynak 22 forintért zálogosítja el.

Nyitra megye hatósága ugyanazon évben megejtett vizsgálata igazolta, hogy Brogyáni Benedek jobbágya Kismányai Jócuda Forgách János és fiainak csarnoki erdejét felgyújtotta.

3. *Ghymes*. Zsigmond király előtt Forgách Miklós fiai 1429-ben elmondják, hogy Koloni András hatalmasul rátört Nagyghymesre, s ott embereivel az ő Köblös Pál, Lőrincz, György és Albert nevű jobbágyaikat megverte. A király kiküldötte a nyitrai káptalan vizsgálata igazolta a panaszt, a mire azután a Koloniak kötelezték magukat, hogy egyenlő számban választott bírák ítéletét teljesítik.¹⁰⁶

Ghymes határai, az ott lakó jobbágyok miatt hosszú pereskedés folyt az esztergomi érsekséggel, továbbá az Elefánti családdal, de ezekről, valamint a várra vonatkozó családi osztályokról alább szólunk.

4. *Szovaj*. Bars megye Palóczi Mátyás 1429 július 4-én kelt meghagyására vizsgálatot tart, a melyből kitűnik, hogy a garamszentbenedeki konvent Kovácsiban lakó emberei a konventi tagok, az apát tudtával Forgách Péter és fiai Zoway birtokának az említett falu felé eső határjeleit szétszórták.

5. *Herestény*. A garamszentbenedeki konvent előtt Kisherestényi János 1429 december 27-én tiltakozik az ellen, hogy Kisherestényi Miklós diák, az ő osztályos atyafia, birtokrészeit Forgách Péter és fiainak eladja.¹⁰⁷

A birtokok történetéről jóval később tudunk meg ismét valamit. 1483-ban Feketefisi Vid (Vitus Vita dictus) Forgách Albert nevében a Kisherestényben levő birtokrészeket az ottani 9 kerekű malommal 200 forintért Török Bertalan és Fogas Bertalan nagyherestényi jobbágyoknak elzálogosítja. Ha ellentmondás történne a beiktatásnál, Ghymesen kárpótolja őket.¹⁰⁸

6. *Tarány*. E birtoknak Berencs felé eső határa miatt

1437 előtt már hosszú pere van Forgách Imrének Berencsi Sáfár Szilveszter ellen, aki azzal vádolja, hogy az ő földjéből nagyobb darabot a magáéhoz csatolt. Hédervári Lőrincz nádor 1437 június 5-én kelt oklevele elmondja a per folyását, mely folytonos halasztásokkal huzódott el ennyire. Forgách megbizottja azt erősítgeti, hogy a felperes szántotta el előbb az övét, amit oklevéllel tud majd bizonyítani. Az ügyet Hédervári 1444-ben is kénytelen az Albert uralkodásával összefüggő zavarok miatt elhalasztani. Az ítélet 1445 folyamán bekövetkezhetett, a nádor azon év november 13-án már a $\frac{2}{3}$ birói illeték lefizetésére ad Forgáchnak a bíróságban jelen lenni tartozó urak távolléte miatt halasztást a következő év elejére. 1449-ben az alperest képviselő Szöllősi Pál ismét halasztást eszközöl ki, mert Forgách Imre a törökök elleni hadjáratból még nem tért vissza, ő tehát a kívánt okleveleket nem tudja bemutatni. A márczius 6-án keltezett oklevél hátára már fel van írva az is, hogy Imre az ütközetben elesett. Az ügy befejezését nem ismerjük.

7. *Mehnye*. A nyitrai káptalan előtt 1438 április 17-én Forgách György a saját és testvérei nevében Mychné-n levő birtokaik felét 200 forintért elzálogosítja néhai Forgách György özvegye Apponyi Annának.

1448-ban ismét zálogügyletben találjuk Mehnye nevét megemlítve, a mikor Forgách János a Béni Miklóstól kölcsönvett 70 forintért engedi át ott lévő javait.

Végül 1466-ban ugyancsak az említett káptalan előtt Forgách Gergely zálogosítja el Pogrányban és Mehnyén levő részeit 23 forintért Kemecsei Imre nyitrai várnagynak.

8. *Nyitra-Bajna* nem tartozott a Mária királyné által adományozott birtokok közé, Forgách Miklós fia János Galgóczi bán fiától Miklós bántól 350 forintért szerezte meg zálogba. Mivel 1439-ben másként nem tud pénzt előteremteni, a többet érő birtokot 250 forintért minden jövedelmével együtt elzálogosítja Fedemesi Szobonya Imrének.

9. *Kozmál*, a mióta a régi kozmáli ág kihalt, vagy lakóhelyéről elköltözött, egészen a ghymesiek kezébe került. Szintén nem tartozik a Forgách Balázs visszaszerzette birtokok közé.

1447-ben Forgách Péter és György (Miklós fiai) panaszt

emelnek Pálóczi országbíró előtt Reghi Csama Gergely és társai ellen. A nyitrai káptalan és a benedeki konvent vizsgálata igazolja, hogy Csama társaival együtt Szencsén, Mányán és Kozmálon a panaszosok birtokrészeit megtámadták, elfoglalták, a mivel nekik vagy 200 forintnyi kárt okoztak.

Forgách Péter (János fia) Kozmáli részét hosszabb ideig Gersenczei László birta zálogban s csak 1464-ben adta vissza a zálogösszeg lefizetése után. E birtokrész meglehetősen kicsi lehetett, mert mind a két Kozmálban fekvőkért 1466-ban csak 17 forint zálogösszeget kap Kövesdi Mártontól.

A család tagjainak megszorodásával az egyesekre jutott rész megkisebbedik, az osztályos nyilak megszorodnak, de vékonyabbak, azért látjuk megisméltódni a törekvést, hogy a birtokterületet megnagyobbítsák. Tömegesen veszik zálogba a Forgáchok a sajátjukkal szomszédos földeket. Így a Kozmálhoz tartozó Torozmélien Sági Istvántól 1525-ben 16 forintért, Koloni Súlyom Andrástól 43, Kápolnásszöllősi Mátyástól 49 forintért azok határos földjeit.¹⁰⁹

10. *Szencse.* Forgách János és Imre szencsei része 66 forintért zálogban volt Csama Gergely és Kelecseny Bokry Demeternél. 1447-ben a zobori konvent előtt abban állapodnak meg, hogy a Forgáchok szent Mihályra fizessenek 50 forintot amazoknak, akkor visszanyerik a birtokot; ha nem fizetnek, akkor az összeg kétszeresével iktatandók be az említett birtokba.

1450-ben Forgách Miklós fia János vetette zálogba ugyancsak Szencsén levő ingatlanait szintén Csamának, de később kitünt, hogy osztályos testvérei, Péter és György hozzájárulása nélkül. Az ügy fogott bírák ítélete alapján 1451-ben úgy dőlt el, hogy János és fia Félix Csamának 25 forintot adnak kárpótlásul a Forgách János és Imrének adott buza fejében, továbbá a szencsei birtok azévi termése árából ugyanannyit. Forgách János és Imre része később ismét Csama kezébe került, Forgách Félix 1479-ben váltja ki tőle újra.

Tíz év múlva újra gazdát cserél a szencsei Forgách-vagyron egy része, Albert 40 forintért elzálogosítja a maga illetőségét Csúzi Péternek. Ezt a részt is Félix váltja magához 1492-ben.

Több ízben meggyülik a család baja Szencse határai miatt Szilva Miklóssal. 1470-ben például a szentbenedeki

konvent embere is meggyőződést szerez arról, hogy 1466-ban Bogárfölde felől 3 ekényit elszántottak a Forgách-birtokból, tulajdonosainak ezáltal 400 forintnyi kárt okozván. 1469-ben ismét Városfölde irányában foglaltak el egy jelentékeny darabot.

11. *Mánya* történetéből már láttuk, hogy Csama Gergely embere Nádasi Tamás 1447-ben megtámadta a birtokot s ott a Forgáchoknak nagy kárt okozott.

1470-ben Sómosi János és Nádasi Pál nyitrai főispánok s a megye hatósága Forgách Félix panaszára vizsgálatot rendel el, a mely a panaszt igazolta, hogy t. i. Csallóközi Péter emberei Mányán megtámadták Demeter jobbágy házát, őt magát Nagyhúl-ból hazajövet elfogták és Kishúl-ba hurczolták.

Ugyanazon évben az Ország nádor meghagyására tartott vizsgálat azt igazolta, hogy Szilva Miklós emberei 1467-ben megtámadták Nagymányát s ott Emőkei Mihály nemes embert halálosan megsebesítették.

12. *Velcsíczen* levő birtokrészük felét Forgách Péter és György 1452-ben 37 forintért, 1453-ban pedig annak másik felét 48 forintért elzálogosítják Szelcséni Gáspár ghymesí várnagynak.

13. *Vajkról* szintén keveset tudunk. 1458-ban Berini Érsek István Forgách Miklós fiainak nála zálogban levő vajki birtokának felét 6 forintért Forgách Péternek visszaadja. Az egész se lehetett valami nagy, a mely 1461-ben jutott vissza a család kezére.

14. *Gesztődön* a családnak hasonló nagyságu vagyona lehetett a vajkihoz. 1461-ben Forgách Péter és Félix, továbbá György fiai a Gesztődön levő földjüket Szelcséni Gáspárnak 13 forintért zálogként átengedik. A zálogbaadást 1462-ben megismétlik.

15. *Hizérről* okleveleink anynyit emlitenek, hogy Miklós fia Péter ott levő birtokát 12 arany forintért 1470-ben zálog gyanánt átengedte Kisszelcséni Istvánnak. Megigéri neki, ha a birtokot átadni nem tudná, Maróthon fogja kárpótolni.

16. *Fis* birtok nevével egy hosszabb idő óta folyó per befejezését jelentő oklevélben találkozunk. 1464 április 28-án Ország nádor előtt a Forgáchok és Szentmártonfűsiek, bár az utóbbiak több bíróság előtt már megnyerték a pert, kibékülnek. Feltétel gyanánt azt állítják a Forgáchok elé, adják

vissza a kérdéses birtokrészt, fizessenek 100 forintot az okozott kárért, amit ha nem tesznek meg, Gyarakon levő földjeiket engedjék át zálogba.

Bár a feltétel igen súlyos volt, Forgách János és Péter mégis elfogadták, mivel valószínűleg semmi reményük se lehetett jobb megoldáshoz. Már a peres földterület határának megjárását is elvégezte a nyitrai káptalan, a mikor a megoldásnak a két Fisi György és Imre ellentmondott.¹¹⁰

17. *Hind* történetéből 1470-ben Nyitra megye kiadványa őrzötte meg Forgách Benedek azon panaszát, hogy Szirén lakó Tar Bálint rátámadt az ő nagyhindi birtokára, ott Hena Gergely jobbágy feleségét becsstelen személynek nevezte, Henát a biztos haláltól Forgách György özvegye Hamar Kelemen nevű jobbágyának közbelépése mentette meg.

A XVI. század elején kilátás volt arra nézve, hogy a hindi birtoktest megnagyobbodik. Erre vall legalább Forgách Félix, Péter és Gergelynek 1508-ban a nyitrai káptalan előtt tett bevallása, a mely szerint ha a királytól Kishindi Nyeg Gergely birtokát ott megkapják, eladják Kishindi Török János és Máténak.¹¹¹

18. *Lekenyeről*, a család XIV. századi egyik főfészkéről alig tudunk ez időben már valamit. Nem lakik ott a Forgáchok egyike se, a birtok többnyire zálogban van idegeneknél.

Az itt levő Forgách-birtok nagyságát Gömör megye 1427-ik évi adólajstromából állapíthatjuk meg, a mely szerint Forgách János 13 porta után adózott. Ez az egész nagysága lehetett, János valószínűleg bérelte a Péter ágbeliek földjeit is.

1482-ben Forgách Albert Lekenye felét 100 forintért ismét zálogba veti Fygedi Péter ghymesi várnagynak.

1519-ben Báthori országbíró előtt Forgách Ferencz, testvérei nevében is, Lekenyét 200 forintért átengedi sógorának Rimaszécsi Jánosnak. Báthori néhány nappal később (nov. 30) meghagyja az egri káptalannak, hogy Rimaszécsit a birtokba vételjogon iktassa be. Bár az első alkalommal Csetneki András emberei a birtokbavételt megakadályozták, kis idő múlva e birtokról a család végleg lemondott.¹¹² Lekenyeről ennél fogva a Forgáchok történetének további fejezeteiben nem lesz szó.

19. *Lüléről* Ország Mihály egy 1484-iki oklevelében

olvassuk, hogy a már elhunyt Apadi Pál fiai János és György és Fisi László Forgách Gergelynek visszaadják Lüle birtokot, mert a zálogösszeget nekik kifizette.

20. *Hecse* birtok 1490-ben meggyarapodott, mert a Hecsei család tagjai a Forgách-birtokkal szomszédos földjeiket 100 forintért Forgách Péter és Gergelynek eladták.

Bár az eladást Ulászló király 1500-ban megerősítette, valami akadályra lehetett a birtokbavételnek, mert a garamszentbenedeki konvent csak 1519-ben vezeti be őket a vétel útján szerzett kishecsei (másként bardófföldi) épületek nélkül való puszta földekbe.¹¹³

21. *Csitár* a jobban gondozott birtokok egyike. 1496-ban Forgách Péter, Gergely és Félix megengedik az ott lakó jobbágyoknak, hogy a szokásos szabadalmak mellett pusztaföldjeikre szőlőt telepítsenek. Ha a telepítést egy év alatt végre nem hajtják, a kedvezményektől elesnek.¹¹⁴

A Csitár és Kolon közti határ miatt a családnak pere van a Kálnóiakkal, a melyet 1496-ban beszüntetnek. A perujtóra 200 forint birságot rónak ki.¹¹⁵

22. *Endréd* birtok miatt Forgách Albert perben áll 1489-ben Endrődi Nagy Benedekkel, a melyet Nagylucsei Orbán egri püspök, mint a nádori jelenlét bíróságába meghívott bíró úgy dönt el, hogy Nagy fogadja el az érte járó zálogösszeget és Endrédet bocsássa vissza Forgáchnak.

23. *Pogrányban* 1474-ben Forgách Péter a saját részét zálogbavetette a Túróczyaknak, a kiktől Forgách Félix váltja vissza 1492-ben.¹¹⁶

24. *Özdöge* birtok fele, a mely nem Forgách tulajdon volt, Özdögei Antaltól Szentmihályúri Porkoláb Lászlóra, ettől a budai káptalanra jutott. A káptalan két kiküldötte: Leleszi Mihály kanonok és Pesthi Kálmán 187 forintért 1497-ben zálogként átengedik Forgách Félixnek.

Ehhez még öt különálló jobbágytelek is tartozott, a melyet Forgách, minthogy a fenti összegből 37 forinttal a káptalannak adósa maradt, visszaengedte. A jobbágytelkek lakói voltak: Weres Pál, Pap Gergely, Csiko Pap Jakab, Senye Albert és Pethes Miklós.

A Forgách-birtokok középkori urbariumának egy lapnyi töredéke maradt meg, a mely Özdöge leírását tartalmazza

1497-ből. E szerint az a birtokrész, a mely Forgách Félixé volt, 9 lakott és 19 nem lakott jobbágytelekből állott. A jobbágyok kötelezettségei voltak: szent György napján adtak egyenként 40 dénárt a földesúrnak; husvétkor 12 tojást, 1 sajtot és 2 tortát; szent Mihálykor egyenként 12 dénárt; karácsonykor 12 dénárt, 4 tortát és 2 kappant; végül egy kocsi fát szolgáltatnak be s évenként kétszer (in were wlgó thawas, alias wlgó ewzzel) tartoznak szántani. Hozzájárult természetesen a kötelezettségekhez az egyházi tized, a bor- és terméskilenczed. A gazdasági számadó néhány ilyen tételt is rávezetett az összeírásra: Jurczek Miklós bor helyett fizetett 17, máskor 20 dénárt stb.

25. *Kér* történetéből 1496-ból van érdekesebb adatunk. Visegrád városbeli Kovács Benédek nyugtázza azon 216 forintot, a melyet neki Forgách Gergely a Czétény és Kérben összeszedett 23 hordó dézsmabor vételára gyanánt kifizetett.¹¹⁷

1498-ban a *Kér* falubelieknek valami bajos ügyük volt Nyitra megye előtt Forgách Félixszel, de mivel nem jelentek meg, András tisztet és Kovács Antal falubirót Ilméri András alispán birságban elmarasztalja.

26. *Tarán* egy része volt *Lith* (Lwth), a melyen levő birtokrészt a Csama családbeliek, mivel Forgách Félix a 32 forintnyi zálogösszeget nekik lefizette, visszaadják.¹¹⁸

27. *Eny* (*Een*) birtokról a nyitrai káptalan 1503-ik évi oklevele azt mondja, hogy az ott levő birtoka felét Fisi Szilva Pál a maga, felesége Zsófia és fia Jakab nevében 100 forintért Forgách Péter és Gergelynek elzálogosítja.

1511-ben ugyanazon káptalan kiadványából arról értesülünk, hogy az Enyben levő Csaladi-féle részt is megszerzik a Forgáchok és pedig Csaladi Péter leányai engedik át nekik a Kubinyi László diák, budai várgondnokkal együttesen birt Csalad birtokért.

A Csaladiak egyben azt is kijelentik, hogy a csere végre-jötte esetén lemondanak a Csalad, Nagyszulyán és Farkasludán birtokokból őket illető jövedelemről, a Ludány nemzetségbeli Miklós fia Farkasnak átadott 8 márka és más czimen őket illető 4 márka megtérítéséről. Az egyezés valóban létrejött, a káptalan oklevele megvan a beiktatásról.¹¹⁹

Forgách Péter még 1512 első napjaiban Kubinyi Lászlótól

és feleségétől Potenczianától zálogba veszi a fenti módon megszerzett Eny birtok felét.

A cseréhez a király beleegyezése késett, úgy hogy csak 1514-ben jelenthette a káptalan a királynak, hogy az ényi javakba való beiktatás ellentmondás nélkül végbement.

28. *Kernye* Nyitra megyei faluban a Forgách rész meglehetősen nagy volt, annak felét 1512-ben Forgách Péter 60 forintért veti zálogba Apponyi Csuklász (Chwklaz) Pálnak.

29. *Kis- és Nagybélicz*. E birtokoknak Brogyán felé eső határa miatt 1429-ben a Brogyániakkal áll perben a család, melyben a józanabb belátás győz, Pálóczi országbíró előtt fogott bírák ítéletét fogadván el magukra nézve kötelezőnek. A perujtóra 50 márka birságot vetnek ki.¹²⁰ Forgách Félix 1470-ben kelt bevallása is megemlékezik e birtokokról. A mondott évben az esztergomi káptalan előtt Palugyai Gáspár fia Mártonnak engedi át egy évre 50 forintért a két birtokon levő részeit, melyeket néhai Forgách Péter annak idején 60 forintért zálogosított el Pomonói Pomonóczky Jánosnak. Ha a visszaváltás előtt meghalna, rokonainak is engedje vissza Palugyai a zálogösszeg kiegyenlítése után.

Nagybélicz határai miatt később vitája támad a családnak a budai káptalannal, amely arról panaszodik Ujlaki Lőrincz országbíró előtt, hogy a Nádasdon levő földjei egy részét Nagybéliczhez csatolta, azonkívül a peres területen lakó jobbágyokat saját földjükre vitték át, a rajta termett gyümölcsöt pedig elhordták. A nyitrai káptalan 1523 őszén végzett vizsgálata szerint a Forgáchok valóban elkövelték a szóban forgó hatalmaskodást.

30. *Sók* miatt Szapolyai György szepesi főispánnal és János erdélyi vajdával pereskedik Forgách Ferencz és Miklós, mert embereivel 1524-ben Alsó-Sók-ból 150 holdnyit a saját területükhöz csatoltattak. Ez a határsértés nem a Forgách-rész, hanem a Palásthyaktól zálogban birt földdek kárára történt.¹²¹

Maradt még Sókon Palásthy Péter fia Miklósnak is birtoka, a melynek egyik kaszálóját Peresföld-nek hívták. 1524-ben ezt a Forgáchok lekaszáltatták, bár már nem az ő földjükhöz tartozott.¹²² 1525-ben ismét baj van a szomszédok között: Nyitra megye hatósága írja, hogy éppen pecsételni akarta

már az oklevelet, a mely szerint Sokorúdi István ellentmondás nélkül váltott vissza két, a galgóczi várhoz tartozó jobbágytelket Palásthy Péter és Gergelytől, a mikor Kereskényi Pály János a Forgáchok nevében ellentmondott, mert a két telket megbízói évek óta birják.

Ennyi vonatkozik az egyes birtokokra. A birtoktörténet külön csoportját képezik azok a perek, a melyeket a szomszédokkal határsértés, hatalmaskodás vagy más ok miatt folytattak. Az esztergomi érsekséggel, a szentbenedeki apátsággal, az Elefántiakkal évtizedeken át pereskednek, az ok néha csekélység, a jobbágyok összeczördülése, kisebb fajta határátlépés, a perlekedő felek azután kölcsönösen akarnak elégtételt szerezni, egymásra támadnak, úgy hogy eleinte jelentéktelen ügyből országosan ismert per fejlődik ki. Ezek mellőzése tehát nem volna helyes eljárás.

31. Az *esztergomi érsekség* földjei több helyt határosak voltak a Forgách-félékkel, alkalom tehát bőven akadt az összekocczanásra.

1429 május 20-án a zobori konvent jelentést küld a királyhoz a György érsek és a Forgáchok közti ügyben Beládon végzett vizsgálatról. A kihallgatott tanúk egy része azt vallotta, hogy Forgách Miklós özvegye a Kosztolánból az érsek Ledőcz birtokára törvényes uton átment Csecsko István nevű jobbágyot erőszakkal visszavítette.

A Forgáchok panasza se volt kisebb. Pálóczi a Bars megyében tartott közgyűlés további során kénytelen azt is megvizsgáltatni, mennyi igaz ezek előadásából, a mely úgy szólt, hogy a mikor az említett özvegy Kozmálon lakó, Miklós nevű embere a Sarlón tartatni szokott vásárra igyekezett, hogy a hatlovas szekéren vitt posztót ott eladja, Báthori Barla érseki tiszt a földesúr meghagyásából elfogatta, kocsiját, lovait elvette, 200 forintnyi kárt okozván ezáltal neki. A kiküldött megyei bizottság a panaszt jogosnak találta.

E pernek 1437-ben van vége, Scarosi István, az érsekség ügyvéde elismeri, hogy az özvegy és fiai a perből folyó tartozásukat kiegyenlítették.¹²³

Már a következő, 1438-ik évben ismét sérelem esik a szomszédi viszonyon. Hédervári Lőrincz nádor 1447-ik évi egyik okleveléből olvassuk, hogy a Dénes érsek előadása

szerint a mondott évben Forgách Miklós vajki emberei az érsek verebélyi népeit bántalmazták. Minthogy a vádlottak a tettet tagadják, a nádor utasítja a megyét, tartson vizsgálatot, s az alperesek 200-ad magukkal tegyenek tisztító esküt ártatlanságukról. A nyitrai káptalan augusztus 7-én jelenti, hogy Miklós négy fia különböző időben 50—50-ed magával az esküt letette.

1466 körül felújul a megelőző fejezetben bővebben érintett vámszedés kérdése. János érsek a király előtt arról panaszkodik, hogy Forgách György özvegye és rokonai az érsekesség jobbágyaitól Csitáron vámot követelnek. A Forgách család megbízottja nem tagadja az állítást, kész a vámösszeg törvényességét is bizonyítani.

1494-ben végül az okozott bajt, vajjon Dusnak bortizede jogosan illeti-e meg Forgách Félixet és társait, a kik azt már évek óta beszédtek. A vizsgálat során kihallgatott tanuk többnyire a Forgáchok eljárását mondják jogosnak.

32. Több hasonló természetű ügye volt a családnak ez időben a *garamszentbenedeki apátsággal* is.

Említettük már, hogy 1429-ben Bars megye vizsgálata szerint az apátság Kovácsiban lakó népe a Szovaj felé eső Forgách-földek határjeleit elrontották.

1431-ben a már megindult újabb eljárásnak a felek fogott bírák ítéletével vetnek véget. Az apátság és a család jobbágjai a legutóbbi időben egymásra támadtak, közülök néhányan megsebesültek. A bírák Knesiczen, Hruszóhoz tartozó birtokon gyűltek össze s úgy döntöttek, hogy az apát, vagy a tettet elkövető embere Forgách János István nevű megsebesült jobbágjának különböző időben fizessen 20, 4 és 5 forintot; viszont az apátsághoz tartozó Anna, Jakab jobbággy felesége karjának levágásáért a másik fél a szokott vérdíj felét, 20 forintot tegyen le.

1438-ban határsértés ügyben újra fogott bírák ítéleznek közöttük.

1494-ben régi idő sérelmét akarja az apátság megszüntetni. A sági konvent a Forgáchokat a király meghagyására megidézi a királyi udvarba, adják okát annak, miért foglalták el őseik a konvent Császáron levő földjeinek egy részét s milyen joggal használják azt most is. Az ügy lebonyolítása

ekkor se maradt meg a törvény korlátai között, bár Forgách Félix, a család érdekeinek főképviselője, 12-ed magával megesküdött, a konvent aligha alaptalanul gyanakodott rá, hogy a nagyvezekényi erdőt az ő emberei gyújtották fel.

1506 körül Forgách Péter és Gergelynek volt komolyabb természetű összetűzése az apátsággal, a mely Bakócz Tamást kérte fel közbenjárásra. A főpap magához hívatta Pétert, lelkére beszélt s megígértette vele, hogy nem lesz ellene a kibékülésnek. Már pedig bizonyosan tudom, írja Bakócz, János apátnak, hogy semmit nem ígér, vagy nem merne ígérni, a mit ne iparkodna teljesíteni is. (Dl. 21612.)

33. A *nyitrai káptalan és püspökség* történetére is talá-lunk néhány megemlítésre méltó adatot.

1429-ben a zobori konvent előtt Forgách János kijelenti, kész 50-ed magával az országbíró ítélete alapján megesküdni, hogy a káptalan szulóczi erdejéből fát hordó megvasalt kocsit nem vitette el saját birtokára és igen sokszor nem az ő tud-tával bántalmazták a favágó embereket. A káptalant képviselő Mihály kanonok erre kész az ügyet fogott bírák ítéletének alávetni, egyben az eddig kiadott okleveleket érvénytelenek-nek nyilvánítja.

1455-ben Szénási László és Bucsányi Ozsvár bán főis-pánok a Nyitra megyei hatóság élén bizonyítják, Forgách Péter méltán panaszkodik, hogy szomszédai a káptalan ser-téseit az ő földjeire hajtották át s neki azáltal sok kárt okoztak.

1497-ben Antal nyitrai püspök, másrészt Forgách Félix és Gergely összes pereiknek véget vetnek.

34. Az *Ország családdal* 1440 óta perben áll a család. Ország Mihály főkincstárnok bevádolta Forgách Jánost, hogy jobbágynak többrendbeli hatalmaskodást követett el: néhányat, a mikor Komjátiba mentek, kifosztatott és ingre vetköz-tetve bocsátott el; az Ország-Egyházszeg birtokra menőket, bár a vámot megfizették, Forgách emberei kirabolták, továbbá néhány jobbággy feleségét a surányi vásárkor elfogatták s kezöket-lábukat összekötve őrizték a vásár végéig. Forgách a nyitrai káptalan előtt személyesen védekezik, kijelenti, hogy a vádban ártatlan. Állítását a káptalan és megye által megejtett viz-szálat igazolja.

Még 1440 folyamán Forgách a király elé siet, hogy az

Országoktól rajta esett sérelemért elégtételt kérjen. Ulászló udvarát Szegeden éri utól, ott adja elő mondani valóját augusztus 3-án.

A főkincstárnok két surányi várnagya: Szanai Miklós és Kőrösközi Miklós, a várnép egy részével nemrégiben rátört a komjátii várkastélyra, ostrom alá fogta, a mi alatt Forgách László nyíltól találva meghalt. Ország tagadta a tett elkövetését, késznek nyilatkozott az ügyet vizsgálatnak alávetni, a mit a király Forgách kívánságára elrendelt.

A környékbeliek között kihirdetett általános vizsgálatot a nyitrai káptalan a megye küldötteivel együtt végezte el, augusztus 28-án küldött róla jelentést a királynak. A tárgyaláson kihallgatott tanuk, a kik névszerint soroltatnak el a jelentésben, jelentéktelen kivétellel mind Forgách előadását igazolják.

Forgách még 1444 folyamán újabb váddal illette per-társát, mert az országgyűlés folyamán Ország egyik jobbhágya Nyir birtokról elvitt 80 mérő buzát. Az alperes ügyvéde ugyan tagadt ekkor is, a nádor mégis Forgáchnak ítélte az esküt. A buza árára nézve az oklevél megjegyzi, hogy három mérő buza ér 2 forintot, illetőleg mindegyik 1—1 arany forintot. Néhány nappal előbb történhetett meg az, hogy a főkincstárnok emberei Nagysarlóból 600 mérő (wlgo zapw) életet elvittek.

Ország Mihály hatalmas úr volt, az idézéssel nem törődött, a kitűzött napokon nem jelent meg. Forgách János azért nem hagyja a dolgot annyiba, sürgeti a per letárgyalását. Pálóczi országbíró erre 1447-ben már háromszori kikiáltást, az utolsó megidéző eszközt alkalmazza ellene. De ez se vált be, Forgách János közben meghalt, az ügy fiára Félixre maradt.

1451-ben Ország még tetézi előbbi hatalmaskodásait. Az országnagyok parancsára Nyitra megye, a nyitrai káptalan s a zabori konvent vizsgálatot tartanak, a melynek eredményeként jelentik, hogy Nádasdi Pál és rokonai Ország Mihály megbízásából foglalták el Alsócsarnokot és Vámosmányát, a melyeket a vizsgálat idején is megtartott.

A per befejezését nem ismerjük.

35. Az *Elefántiakkal* és az *elefánti pálos zárdával* Ghymes határai miatt volt baj; 1429-ben a zabori konvent kiküldötte

megállapítja, hogy Forgách György Bédén a zárda malmának helyén épített másikat, tehát a szerzeteseket megkárosította.¹²⁴

1448-ben Elefánti Mihály és András kijelentik a nyitrai káptalan előtt, bár a Forgáchok elleni pörük a királyi udvart is megjárta s ítéletet is nyertek emezek ellen, mégis fogott bírák ítélete alapján elállanak az ítélet adta jogaiktól, ha az alperesek szent Mártonkor 22 forintot lefizetnek, vagy a csitári birtok egy részét nekik addig is zálogul átadják.

1449-ben Elefánti Mihály és Andrással pereskedik Forgách az országbíró előtt. Az utóbbi Elefánti, úgy látszik, alaposan neheztelhetett a családra. 1462-ben is egyike azoknak, a kik Mátyás oklevele szerint az Oszlányiakkal (Simonyiakkal) szövetkezve Herestényt, Ghymest, Szelcsént, Szentmártont, Marótot, Csitárt és a két Kelecsényt végig pusztítja, a család vámszedőit elűzi.

1474-ben ismét vele van baj, Nyitra megye hatósága bizonyítja, hogy az a hely, a hol a vizsgálatkor Elefánti sertései legeltek, ősi idők óta a ghymesi várhoz tartozott.¹²⁵

Végül 1506-ban Forgách Gergelynek van pere Elefánti Simon ellen, a melyben, mivel a Nyitra megye törvényszék szerinte részrehajlóan ítél, a királynál keresett orvoslást.

36. A *Szilva család* ellen a Forgáchok 1470-ben három okból indítanak pert a nádor előtt: 1. mert Szilva Miklós és rokonainak jobbágysai négy évvel azelőtt Szencséből 3 ekényt Bogárfölde birtokhoz foglaltak, a mivel 400 forint kárt okoztak; 2. három évvel azelőtt rátörtek Mányára s ott Emőkei Mihályt nemes létére, majdnem megölték; 3. egy évvel előbb ugyancsak Szencséből Városföldön újabb földrészt sajátítottak el.

Még 1470-ben újabb birtokeltulajdonítás miatt emelnek ellenök vádat, Baróth és Lázárfölde egy részének elfoglalása következtében.

A per folyamából kitűnik, hogy a Szilvák fent említett nagy hatalmaskodása csak a Forgáchok előadása szerint volt ok nélküli. A királyhoz benyújtott vádiratuk szerint ugyanis emezek mányai emberei az ő Berekerdő nevű területüket és kisvalkazi pusztájok egy részét elfoglalták, erre következett tehát az ő boszujuk.

1471-ben Forgách Gergely az ellen tiltakozik, hogy

Szilva Miklósné magát néhai atyja, Forgách János bizonyos birtokrészébe beiktassa, aki neki bizonyos pénzösszeggel tartozott.

1474-ben újra hosszú panaszlistát mutatnak be a Forgáchok a nádornak: 1. 1471-ben Szilva Albert megtámadta a mányai birtokot, ott hatalmaskodott, Mányai Demetert majd megölte; 2. máskor ugyanazt megismételte, a mikor Zsitván levő malmukat is felgyújtotta; 3. Szilva Miklós özvegyének biztatására megtámadták a családi várkastélyt Komjátiban, a mikor Forgách Albertet sértő szavakkal illették, csaknem megölték, végül 4. más alkalommal Szelcsényi Pál és felesége jószágait elhajtották.

A vádat, a vizsgálattal megbízott szentbenedeki konvent és Nyitra megye is, igaznak találta.

A pereskedés hasonló módon folyt tovább. 1478 legelején találom nyomát annak, hogy a béke szelleme némileg erőt vett a feleken. Szilva Albert kijelenti, hogy bizonyos zálogbirtokért őt Forgách Félix kielégítette.

Ugyanazon alkalommal, 1478 január 22-én azt is kijelenti, hogy az addig folyó pernek a felek véget vetnek, az ügyet fogott bírák döntésére bizzák.

Ami elintézni valójuk volt még, azt márczius 9-én Ország nádor előtt végezték el.

E szerint Forgách Félix a Jókán, Dervenczén és Hecsén levő birtokrészeit, melyeket néhai atyja Lábatlani Farkas Perpetuának, Kapy Jánosnénak, ez pedig Szilva Albertnek 80 forintért elzálogosított, 50 forintért a Szentmártonfisen levő egyéb birtokkal és a Zsitván álló malommal együtt továbbra is zálogban hagyja.¹²⁶

37. A *Simonyiakkal* a családnak 1435 előtt hosszú pere volt többszörös hatalmaskodása miatt.

A szentbenedeki konvent 1435 november 21-én kelt oklevele már az ügy befejezéséről értesít bennünket. A nevezett hiteleshely előtt Simonyi Imre elmondja, hogy Miklós fivére megöletése miatt régóta perben áll Forgách Miklós fiaival, de Ujlaki László bán fia Miklós és más tekintélyes ember közbenjárására az ügyet beszünteti, ha a Forgáchok neki két részletben 250—250 forintot, összesen 500-at lefizetnek. Megjegyzi, ha csak az elsőt adnák meg, joga lesz az

elmarasztaló ítéletet ellenök kikérni, ha a másodikat későn adják meg, úgy tekintheti, mintha az elsőt meg se adták volna. Az egyikhez Kereskényi Zsigmond (felesége Katkó), Széplaki László, Sikó László, Dergenyei Ipoly és Thúröczy Péter is hozzájárulván, ezek részére is kiadandó az oklevél. A levéltárban feltaláljuk a második részlet kifizetéséről szóló 1436-ik évi oklevelet is, ami bizonyítja, hogy a Forgáchok fontosnak tartották kötelezettségük teljesítését.

1436-ban a Simonyiak arról panaszkodnak, hogy Forgách János és Imre elfoglalták bizonyos Simonyiban levő földjüket, más alkalommal pedig embereik az ő nagybélusi jobbágyságait bántalmazták.

A megelőzőkben már szóltunk arról, hogy a Simonyi család Oszlányi ágából való János 1462-ben az Elefántiakkal szövetségbe, sok kárt okoz a Forgách birtokokon.¹²⁷

38. A *Rozgonyi családnak* szintén volt néhány szomszédos birtoka Nyitra megyében.

1437-ben Nyitra megye hatósága jelentést küld Zsigmondnak a Forgách Miklós panaszra ügyében tartott vizsgálatról, mely igazolta, hogy Banki Benedek semptei várnagy, urai, Rozgonyi György és István parancsára vitt a várba a család Komjátiba való egyik jobbágjától egy hordó bort.

1448-ban Forgách János azért pereli be az országbíró előtt Rozgonyi Sebestyént, az elhunyt István pozsonyi főispán fiát, mert a néhai atyjától kölcsönvett két új szarvashálót, melyek 200—200 rőf hosszúságúak, többszöri felszólítására se akarta visszaadni.¹²⁸

A fehérvári káptalan 1450 július 13-án kelt oklevele szerint Forgách Péter szövetségbe Rozgonyi János temesi főispánnal és Csaplári Isten Lukácsal, Rozgonyi János erdélyi vajda és Novák Pál nevű újtatai emberét, a mikor Heregről kocsin bort vitt Tatába, elfogták, a bort és ökreit elcszedték tőle.¹²⁸

A család tagjainak levelezését a Rozgonyiakkal a fejezet elején már bővebben felsoroltuk.

39. A *Dédi Farkas család* Esztergom megyében volt birtokos, ott került a két család birtokain lakó népek közt a dolog összetűzésre. Forgách Miklós fiai 1447-ben ötvened magukkal megesküsznek, hogy Dédi Farkas László Karva

és Sárkány birtokára, bár köztük békeszerződés volt, nem támadtak, az ott lakó jobbágyok házáat fel nem égettették.

A családi levéltárban hasonló békeszerződés 1441-ből található, a melyben Forgách János megígéri, hogy a László barsi főispánnal kötött igazi keresztény békét maga is megtartja és jobbágyaival is megtartatja minden családrság nélkül, becsületes ember módjára.

Később békésebb a Forgách és Farkas család közötti viszony. 1470-ben Péter Jóka, Lüle, Dervenceze, Fis és Hecsén levő részét Farkas László leányának, Perpetuának elzalogosítja.

40. Az *Apponyiakkal* a családnak ebben az időben kevés ügye van. 1447 táján Forgách János valami miatt pereskedik Apponyi Jánossal.

1446-ban Apponyi Péter és László zálogjogon megszerzik Forgách György özvegye, Apponyi Anna davoráni birtokrészeit.

1448-ban Apponyi László az országnagyok előtt kijelenti, hogy Forgách Miklós fiaival kész fogott bírák közbenjárására kibékülni a jobbágyaik által elkövetett hatalmaskodás miatt.

A két család közt fennálló rokoni kötelék magyarázza meg, hogy Kisapponyi István és Péter kibékülésében Apponyi Péterrel Forgách Jánosnak is van némi része.¹³⁰

41. A *Palásthyakkal* Mezőkeszi és Sók miatt kerül perre a dolog.

Lajos király 1516-ban meghagyja a nyitrai káptalannak, adja ki oklevelét Palásthy István vallomásáról, a mely a Forgách család említett két birtokát érinti.¹³¹ Ugyanakkor a szentbenedeki konvent által Palásthyt a királyi udvarba is megidézti.¹³²

Az előbbivel egyidejűleg indulhatott meg Palásthy János ellen is a per; ez ügyben a király 1517-ben vizsgálatot rendelt el, igaz-e, hogy annak folyamán a Forgáchok 18 lovát elhajtották. Mivel a pert Palásthy elvesztette, 1518 november 16-án a Sók és Mezőkesziben levő peres földeket átengedi a Forgáchoknak, a kik készek elállni a per végrehajtásától. A mikor az átengedett birtokok elfoglalásáról volt szó, a Palásthyak, úgy látszik, mégis valami ellenvetést tehettek, a mi Lajos királyt arra bírta, hogy békés egyességre utasítsa a feleket, a meny nyiben meghagyta 1519-ben a nyitrai káptalannak, hogy a két birtokon levő halastavakat a felek közt egyenlő mértékben

oszsza meg; ha a Palástthyak a megosztást nem fogadnák el, idézze meg őket.

A sóki Peresföld miatt 1524-ben megindult ügyről már följebb szoltunk.¹³³

42. Végül megemlítjük még a *Lévai László* ellen lefolyt eljárást is.

1444-ben Ulászló előtt a Forgáchok azt a vádat emelték Lévai ellen, hogy szent György nyolczada utáni szombaton embereivel Budán, szent György temploma mellett Kistapolcsányi Ferencz nevű emberüket elfogatta, elvitette, azután halálra verette. A király a panasz alapján utasította a szentbenedeki konventet, Barson idézze meg Lévait elébe, jelentse ki neki, akár megjelenik, akár nem, az ítéletet meghozzák ellene, de figyelmeztesse arra is, hogy a legujabban hozott törvény szerint esetleg eleget is tehet tettéért a felpereseknek.

Az érdekes ügy befejezését nem ismerjük, 1447-ben Pálóczi országbíró halasztó levelet ad ki, mert Lévai az országba tört ellenség ellen hadba szállt.

Áttérve a család belső életének vázolására úgy találjuk, hogy ebben az időben is két részre kell a családtagokat csoportosítanunk: Miklós ágára és Péter ivadékaira. A már nyom nélkül eltűnt Kozmáliak helyébe Miklós fiai lépnek, a kik a század vége felé elődeik sorsára jutnak. A család története a XVI. századtól Péter ágában él tovább.

A család két ága még a XV. század folyamán meglehetősen eltávolodik egymástól. Péter utódai a vezetés szerepét veszik át a Miklós ágbeliektől, a kik közül egy századdal előbb Balázshban még az egész család jövője összpontosult. Az önbizalom, a mely a királyi udvarban elért sikereik nyomán szükségszerűen támadt, befelé is megnyilvánul, a közpályáról elmaradozó Miklósfiaikat a vagyoni téren is vissza akarják szorítani.

Ilyenféleképen érthetővé válik, hogy a két Forgách ág tagjai között a XV. századon át mindvégig elégületlenséget látunk, a rokoni összetartozásnak csak barátságtalan jeleit tapasztaljuk, a mely viszony többször éles összeütközést is eredményez.

Forgách Miklós gyermekei, mint a megelőző fejezetben már említettem, atyjuk halálakor még kiskorúak voltak; a

reájuk maradt vagyon meglehetősen megoszlott köztük annál inkább, mert a hat fiu és több leánygyermeken kívül a vagyont kiadni nem hajlandó özvegy is részt nyert belőle. A fiuk felserdülésekor 1427-ben a királynak kellett beavatkoznia, hogy az osztozkodás létrejöjjön.

Péternek is sok gyermeke volt, anyagilag tehát ők se multák felül rokonaikat, csupán annyival voltak amazok felett előnyben, hogy atyjuk a közéletre nevelte őket, eszközt adott kezükbe érdemszerzésre és a családi vagyon gyarapítására.

A családi vagyon elosztása miatt korán merül fel ellentét a két ág között. A nyitrai káptalan előtt 1429-ben tett vallomásból megállapíthatjuk, hogy egymással már pereskednek, de a jobb belátást követve készek magukat választott bíróság döntésének alávetni.

Az ideiglenes békekötést nyomon követte a családi perpatvar. Forgách Miklós fia János 1430 tavaszán jelentette a királynak, hogy a mikor embereivel a Ghymes alatt levő mocsár lecsapolására kiment, Péter fia János a saját területén megtámadta őket, a jobbágyokat bántalmazta, lovaikat elszedte. Még ugyanazon évben más panasza is volt Miklós fiainak: György megtámadta Komjátiban László nevű gazdatisztök házáat, onnan egy fogoly jobbágyot kiszabadított, azután elvitt 2 lovat 50 forint értékben, 2 szőnyeget, 2 pánczélt és 2 kardot egyéb felszereléssel.

Simán a Miklós ágbeliek se hagyták az ügyet lefolyni. A nyitrai káptalan 1432-ben végzett vizsgálata megállapította, hogy Péterék több jobbágyát Komjátiban és Zebegényben a saját birtokrészükre átvitték, bár megegyeztek, hogy 100 forint bírságot fizet az, a ki közülök a másik jobbágyait bántja.

A családtagok közti zavaros helyzetet az is elősegítette, hogy éveken át a testvérek között se volt a vagyoni kérdés tisztázva. Így látjuk azt a Miklós ágbelieknél, bár 1427-ben már megegyeztek egymással az öröklött családi birtokok felosztását illetőleg, tényleg azt még 15 év múlva se hajtották végre. A vagyont e részről az idősebb fiuk: János és Imre kezelték, a fiatalabbak csak a jövedelem bizonyos részét kapták. A mikor ők is önállóságra törekedtek, ismét viszály lett belőle.

1443 augusztus 12-én a budai káptalan jelentette a királynak, hogy Forgách János és Imre panasza ügyében eljár. Az utóbbiak Ulászlónak előadták, hogy az utóbbi zavaros időben Ghymes vár és Komjáthi várkastélyból az őket megillető részt nekik kellett őriztetniök, mert testvéreik az osztálykor nekik jutott részek védelméről nem gondoskodtak. A káptalan embere Pétert Budán megleli, figyelmezteti őt a király felhívására, de ő is, meg a nyitrai káptalan által megintett László és György is kijelentik, ha a várat és birtokokat valóban megosztják velök, ők is gondoskodni fognak az őrségről. A káptalan megbizásához hiven mégis felhívja őket, hogy a családi ügy elintézéséig is tartsanak öröket, mert a vár őrzete közös ügy, s a király idegen katonákat fog az ő költségekre örökül alkalmazni.

Miklós fiai később az osztályt maguk között mégis megcjtették. Kijelölték minden birtokból, melyik rész a család mely tagját illeti meg, valamint hogy a vár mely részének fentartásáról és őrizetéről kell gondoskodni. A tisztázott helyzet képét mutatja Forgách Jánosné amaz 1454-iki két intézkedése, hogy a Csitár és Tarányból befolyó jövedelmeket, mivel másként a vár fentartására szükséges pénz nem lenne elég, s mert ő az ország alsó részeibe megy (férjhez), rendeli e célra, a rendkívüli adókat kivéve.

A családi krónika 1444-ből ismét hatalmaskodási esetet jegyzett fel. Péter fia János testvérei nevében is Rozgonyi országbíró előtt azt állította, hogy Miklós fiai János és Imre az ő jobbágyainak 300 forintnyi kárt okozott, sokat közülök meg is veretett. Sajátságos, hogy a látszólag biztos alapon nyugvó vád két oldalról végzett vizsgálat szerint is alaptalan-nak bizonyult, úgy hogy a vádlottak ötvened magukkal teljesen tisztázták alóla magukat.

Hogy a két ág közti viszály oka valóban vagyoni kérdés volt, 1445-ben tudjuk biztosan megállapítani. Ez évben Miklós fiai a nyitrai káptalan előtt tiltakoznak az ellen, hogy Péter fiai Ghymes felét elfoglalták és kezökben tartják, bár őket a legutóbb kötött egyesség szerint is a vár $\frac{1}{3}$ -a illetné meg. Milyen alapon jöhetett létre az oklevélben említett megegyezés, nem lehet megállapítani. Nehezen tartom hihetőnek, hogy Péter fiai Zsigmond király 1397-ik és 1411-ik évi oklevelei

birtokában, a melyek nekik a családi vagyon felét biztosítják, megelégedtek volna az $\frac{1}{3}$ -ad rész tulajdonjogával. Biztos alapot tehát a jövőben való békés gazdálkodásra az egyezség-levéll úgy se nyújthatott.

1446-ban seregestől megy a nádorhoz a panasz, hogy a két ág tagjai egymás jobbágyságot bántalmaznak, saját földjeikre erőszakosan áttelepitik, megöletik. Megesik az is, hogy a hadakozó felek felégetik a Nyitrán vert uradalmi hidat Komjátiban, csak hogy az üldözést megnehezítsék. Péter fiai, a hol lehet, viszonozzák a kölcsönt. Bár az ország északi határának védelmezésében Miklósék is részt vesznek, a miért Ulászlótól közösen 1500 forintnyi hadi kárpótlást kapnak, az utóbbiak a nádor közbelépésére is csak kis részét kapják meg az őszegeknél.

A mint a török elleni hadjáratok egyelőre véget érnek, a házi perpatvar újra megkezdődik. 1449-ben Forgách Péter és testvérei tiltakoznak az ellen, hogy Miklós fiai Ghymes várból az őket megillető $\frac{1}{3}$ -nál nagyobb részt foglaljanak el. A dolognak 1468-ban van folytatása. Ekkor Miklós fiai mennek a nyitrai káptalan elé, meg akarván akadályozni azt, hogy a másik ág Forgách Balázs részeit elfoglalja, a melyek örökségként őket illetik meg. Magyarázatát adják az ellentmondásban annak is, milyen alapon vonták kétségbe a másik ág jogát a vagyon feléhez: felujtják az őseik közt dult viták során tett bevallásokat, hogy Péter némely hiteles hely előtt álszemélyek által tétetett az ő atyjok helyett a birtokokra bevallásokat.

1482—83-ban a Miklós ágbelieket látjuk ismét egymással hatalmaskodni. Forgách Albert abbéli tiltakozása képezi ennek kiinduló pontját, hogy Félix és rokonai ne építsenek Komjátiban házat azon porta helyén, a melyet fivére Péter kapott s annak halála után reá szállott. Nem elégedett meg Albert a pusztai tiltakozással, Ghymesen is, Komjátiban is több rendbeli hatalmaskodást követett el, a mint a Félix kérésére megindított vizsgálat bizonyította. Komjátiban például elfoglalta azt a fél jobbágytelket, melyet Biróság helyé-nek hívtak. Később nemcsak Félix, hanem Gergely jobbágyságot is bántalmazta, terméseiket erőszakkal elvitte.

A viszálykodásba később mindnyájan beleunnak, Albert úgy-ahogy eleget tesz a rokonainak okozott károkért.

A midőn 1491-ben Albert hűtlenségi pörbe jut, János fiai befolyásukat arra használják fel, hogy vagyona lehetőleg nekik adassék. E célból Ország László és Rozgonyi László közbenjárására kibékülnek a másik ágból még életben levő Félixszel, a ki a nyitrai káptalan előtt kijelenti, hogy rokonai ellen 500 forint birság lefizetése után indíthat csak pert. Így történik, hogy Félix nem emel szót az ellen, hogy Ulászló 1493 január 2-án Albert összes javait Péter és Gergelynek adja. Az adomány természetesen az Albertnek adott királyi kegyelem után, 1495 decz. 22-én érvénytelenné vált; világosan megjelölte mégis a Péter ágbeliek törekvésének irányát: az egész Forgách vagyon megszerzését.

Miklós leszármazottaiból adataink szerint akkor még két férfi van életben: Albert és Félix, egyiknek sincs gyermeke. A Péter ágbeliek tehát azon örködnek, hogy kettejük valamelyike meg ne csorbitsa a családi vagyont. 1498 augusztus 26-án a budai káptalan előtt, tehát az ország hiteles helyeinek egyik legfőbbikében, tiltakoznak az ellen, hogy Félix Ghymest, vagy Komjátit egészen, vagy részben bárkinek eladja vagy elzálogosítsa. Elsőbbségi joguk nekik van hozzá, azt érvényesíteni törekvesznek.

A Miklós ágbeli két Forgách közül előbb Albert hunyt el, a kit nemsokára Félix követett.

Sem a családi levéltárban, sem máshol nem találtam nyomát annak, hogy Péter ivadékainak erősebb küzdelmet kellett folytatniok az oldalági örökségért. Még csak megerősítő oklevelet se kértek a család iránt jóindulattal viseltető Ulászlótól, annyira természetesnek tartották ők is, mások is, hogy a fiágban kihalt másik ág vagyonát ők foglalják el.

Még a Forgách Albert szerzette Borsod és Abauj megyei birtokok felett a Szapolyaiak és Szempseiek 1505-ben is vitatkoznak egymással,¹³⁴ Forgách Péter és Gergely 1504 november 11-én ellentmondás nélkül osztozkodnak az egész Ghymesen és Komjatin s egyuttal a többi birtok ketté osztásában is megállapodnak.

Az osztozkodó levélből megtudjuk, hogy Ghymesvár keleti fele, a melyet eddig Péter és Gergely, tehát Péter ága birt, egészen Péter és fiai Ferencz és György tulajdonába megy át. Minthogy régi idő óta a várnak ezen részében őrizték

a levéltárt, minden valószínűség szerint a félköríves kisebbik torony Bolt nevű helyiségében, annak gondozását Péter továbbra is magára vállalja. A levéltári helyiség ajtajára Péter is, Gergely is ráüti pecsétjét, hogy abból darabokat kivenni kettejük tudomásával és beleegyezésével lehessen.

A vár nyugati felét, a mely az utóbbi időben Félixé volt, kapja Gergely, Miklós és Zsigmond nevű fiaival.

Hogy a vár két tulajdonosai közül egyik a másikat birtokából kiűzze, olyképen akarják megakadályozni, hogy arra még az esetben is, ha csak ilyen vallomást foglaltatott volna valahol írásba, igen nagy pénzbírságot, két ezer forintot vetnek ki a birói és más illetékeken kívül. Ha ilyen per keletkeznék, nyolcz nap alatt le kell bonyolítani, a felek egyike se huzhatja el a tárgyalást felebbezéssel.

A várról az oklevél többet nem szól; összegyűjtött adattainkból se tudunk lényeges változásáról a már mondottakon kívül. Megemlítem még, hogy ez időbeli várnagyai közül 1443—1461-ig Szelcséni Gáspárt, 1474—1482-ig Forrószegi Kis Imrét ismerjük; az utóbbi Forgách Félix várnagya, mellette látjuk 1491-ig Fígedi Pétert, mint Péter és Gergely várrészének gondozóját, 1479-ben Néveri Dénes, 1504-ben egy László nevű egyén áll a vár élén.

A Komjátiban épült várkastélyok közül a néhai Félixét kapták lakóházul Péter és utódai. Ez meglehetősen ősdí és megviselt állapotú lehetett, mert Péter tervbe vette, hogy helyébe másikat építtet. Ebbe Gergely az egyezés szerint előre is belenyugodott, Péter azonkívül királyi engedélyt is nyert hozzá 1505 márczius 12-én. Addig is, mivel a fentartás költségeit közösen fedezték, Gergely 1504-re 200, a következőre pedig vagy 100 forintot helyezett kilátásba.

Az a kastély, a melyet azideig Péter ágazata bírt, tehát a két testvérre atyjokról szállott, Gergelynek jutott minden járulékával egyetemben.

A családi birtokok felosztására nézve ugy állapotdák meg, hogy nyolcz, közösen választott ember ossza szét azokat köztük.

Kimondták, hogy a jobbágysok egyik birtokról a másikkra egy év és hat napon belül nem mehetnek át.

Végül Forgách Péter biztosította mindkét fél jobbágysai-

nak közreműködését az építéshez, a melylyel lakóháza mellett négy szobát, alatta pinczét, konyhát, továbbá halászházat, éléskamrát, boltozott kaput, kerítőárkot, lóistállót és magtárt akart emeltetni.

A család középkori történetének záróköve az 1525-iki czimeres levél, a mely csak Péter ivadékainak érdemeit viszi át az ujkorba.

*

*

Az alábbiakban szólunk a Miklós-ág 10. és 11. ivadékaról s a Forgách Péter leszármazottainak 10. ivadékaról; az utóbbinak 11-ik izét a következő fejezetre hagyom, mert annak működésével kezdődik a család ujkori története.

10. *Forgách János*, Miklós fia, 1400 körül született. Az 1410—1415 közt kiadott oklevelek csak nevéről emlékeznek meg, első nyilvános fellépése az, a mikor 1415-ben atyjával együtt pert indit Koloni András ellen.

Egész élete jóformán gazdálkodással s az ebből folyó perek intézésével telt el, de azért sűrű összeköttetésben van kora előkelő embereivel. A közéletben két izben találkozunk vele; az Ulászló megválasztása körüli pártmozgalmakban élénk részt vesz, a miért a király 1442-ben neki adja a körmöczi kamara azon évi hasznát, továbbá az 1448-iki hadjáratban, a melyből ugyan haza került, de még 1450 őszén elhunyt, mert ugyanazon év december 24-én már fia viszi tovább az ő porét.

Felesége Anna (Aniko) nevét első izben Hunyadi János 1449 április 9-én kelt oklevele említi meg. Férje halála után a Péter-ág tulkapásai ellen erősen védekezik. 1454-ben, minthogy az ország alvidékére költözik, Forgách Péternek átengedi csitári és tarányi jövedelmét Ghymesvára fenntartására. Az özvegy ugyanis 1454 folyamán másodszor férjhez ment Maczedóniai Péter fia Miklóshoz, kinek halála után fivére János, hogy sógorasszonya hitbérét ki tudja fizetni, szárazfalvai birtokrészét elzálogosította.¹³⁵

1446. Forgách János pecsétje.

Forgáchné férjhezmenésével első házasságából való fia is szerez a délvidéken birtokokat: Maczedóniai János 1454-ben

az előbb Forgách Félixől 100 forintért megvett Szentdemeter, Ilmér, Váry, Abádfalva, Füzesfalva és Pakencz Torontál-, továbbá Köböl és Bakteleke Bács-megyei falvakban levő részeit, azonkívül katonai felszerelését, pánczélját, lovait, 2 bibor öltönyét, melyek egyike hermelinnel, másika nyestszörrel volt bélelve, ismét elzálogosította.

Második házasságából született fia Dancs János. Maczedoniai Anna még 1475-ben is él, Forgách Félix akkor adja neki zálogba 150 frtért a Mocsolán (Somogy megyében) levő birtokát.

10. *Forgách István* Miklós fia fiatal korában elhunyt. A családi oklevelek 1412-ben emlékeznek meg róla először, a midőn atyja az ő nevében is tiltakozik a másik ghymes-ág birtokfoglalásai ellen. 1415 és 1426-ban, hasonló szerepe van; utóljára Zsigmond 1435 június 12-én kelt oklevele említi, amelyben Csetneky Miklós birtokát 1309 forintért a családnak eladja.

10. *Forgách Imre* (Henrik), Miklós fia szintén távol él a politikai élet zajától. A róla fennmaradt emlékek azt mutatják, hogy ügyesen kezelte a neki jutott birtokokat; több új birtokrészt is szerzett hozzájuk zálog, bérlet czimén. Néhány nagyobb perről, a melyben neki is része volt, a Simonyiak, a Farkas, az Apponyi család ellen, már megemlékeztünk. A család másik ágával lehetőleg jó viszonyban kívánt megmaradni, így esett meg, hogy 1423-ban fivérei tudta nélkül, de János fia Péterrel egyetértve elzálogosítja Komjáti egy részét.

János testvérével együtt részt vett az 1448-ik évi török elleni hadjáratban, a hol hőiesen küzdve a csatamezőn lelte halálát.

10. *Forgách László*, Miklós fia férfikora delén halt meg. Őt is említik azon 1412 és 1415-ik évi oklevelek, a melyekben atyja a Péter ágbeliek hatalmaskodásai ellen tiltakozik.

1444-ben birtokügyek miatt hosszú per folyik a Forgáchok és Ország Mihály között, a melynek folyamán Ország emberei a Komjátiban levő várkastélyok ostromlása közben Forgách Lászlót megölték, a mint az augusztus 28-án kihallgatott tanuk vallották.

10. *Forgách Péter*, Miklós fia. Felserdülven testvéreivel együtt anyját atyja vagyonának kiadására kényszerítette. Sok baja volt a Péter-ágbeliekkel, a kik a családi birtokok felosztását minden módon halogatták, azért 1443-ban megtagadta

Ghymesvár őrizetéhez való hozzájárulását. Ekkor Budán él, milyen czélból, nem tudjuk. A közéletben nem igen szerepelt, 1457-ben Bars megyében adószedőként említik. Jó hírnevű ember volt, kortársai közül többel, köztük Magyar Balázs kapitánynyal levelezésben állott. Birtokait erős kézzel gondozta, miattok sok összeütközése volt a szomszédos birtokosokkal.

Férfikora delén túl volt már, a mikor megházasodott. Felesége Theodora asszony, Hamvai Thewrek Miklós feleségének Borbálának nővére volt. Ezek 1454-ben a családi vagyon miatt perbe keveredtek Mály-i Frank fiaival, végül abban állapodtak meg, hogy Mály és Csaba (Borsod m.) birtokokat illetőleg fogott bírák szavára hallgatnak.

1459-ben Slibwi Bronislavval együtt, mivel egyiköknek se volt testvére, gyermekeik pedig kiskorúak, egymást testvérekül fogadták kimondván, hogy a másikat tulélő rendelkezik az előbb elhunyt ingóságai és ingatlanai felett is. A végzet úgy akarta, hogy Slibwi halt meg előbb, fiai 1460-ban valóban teljesítik atyjuk rendelkezését.

1470 tavaszán halt meg; azon év január 11-én Hízérben levő birtokrészeit elzálogosítja, de az esztergomi káptalan szeptember 16-án keltezett oklevele már mint néhairól emlékezik meg. Felesége 1476-ban elismeri, hogy férje rokonai hitbérét illetőleg kielégítették.

10. *Forgách György*, Miklós fia első izben szintén az anyjával való egyezkedés alkalmából említettik. Bátyjánál is igénytelenebb életet él, teljesen vagyona gyarapításának szenteli erejét. Oldalági rokonaival ő is többször összetűz.

Felesége Szobonya János leánya Dorottya, a kinek birtokrészei (Czifer Pozsony- és Fedemes Nyitra megyében) miatt már 1450-ben perben áll Szentmiklósi Pongráczczal.¹³⁸

1458—1459-ben halt meg. Özvegye és fiai 1466-ban pereskednek az esztergomi érsekséggel, 1469-ben pedig Félixnek visszaadják a két Bélicz, Szelesén és Hízér-ben levő részeit, mert a zálogösszeget nekik kifizette.

Az említett oklevelekben szó esik Miklós leánygyermekeiről is, nevöket azonban nem említik meg.

10. *Forgách László*, az 1436-ban elhunyt Györgynek egyetlen fia. 1427-ben említi meg a nyitrai káptalan oklevele,

a mely szerint atyja az ő nevében is tiltakozik az ellen, hogy Surány várát Bolondóczi Stibor a néhai Ujlaki László bán ivadékainak örökség czimén átengedje.

10. *Forgách Benedek*, János fia szintén a kevésbbé ismert családtagok egyike. Teljesen visszavonultan él, néhány birtokrész elzálogosító oklevélen kívül alig őrzött meg a levéltár életéről valamit. 1474-ben hatalmaskodások hosszú sorát követi el atyjával együtt a Csúziak ellen.

1470 október 11-én panaszt emel Nyitra megye hatósága előtt Tar Bálint ellen, de ugyanazon év decemberében rokoni már mint néhainak birtokai felett osztozkodnak.

Özvegye Gyulai Borbála (László leánya) lemondott a férje vagyonából megillető hitberről anyósa és sógorai javára az 1471 február 4-én Tamás vasvári prépost előtt tett végrendeletében. Ingóságai között néhány értékes darab is volt: bibor subáját hagyta az elefanti pálosoknak, hogy misemondó ruhát készítsenek belőle; gyöngyeit a komjátii szentségtartó ékesítésére, de azután anyjánál nevelkedő hugának hagyta, a ki néhai férje esküvő ruháját és három gyűrűjét is örökölte. Egy női ruhát (kenthes), egy tunikát, kendőt, aranygyűrűt, tafota övet (ferys) Anna leányzónak, a ki esküvője óta szolgált, a szintén azóta mellette levő Ilonának hasonló tárgyakat, Kishindi Erzsébet 70 éves özvegynek gereznát, hogy imádkozzék érte, végül egy kereszt és másik koporsó alaku reliquiát a komjátii egyháznak hagyományozott.

A hagyatéki eljárásnak ezzel azonban nem lehetett vége, mert Mecssei György szepesi prépost 1498 május 21-én elismeri, hogy Forgách Péter és Gergely neki, mint néhai Mecssei Balázs özvegye Anna asszony végrendelete végrehajtójának Forgách Benedek özvegye hagyatékából átadtak egy kis aranygyűrűt egy forint értékben; egy megkezdett vállkendőben 45 forint értékű gyöngyöt, 12 öl vörös kamukát, de még két ezüstös övvel tartoznak neki.

10. *Forgách Péter*, János fiának élete nagyon változatos, a család ezen korban élő kiváló tagja.

Gyermekkoráról mit se tudunk, 1446-ban már a pozsonyi várban találjuk. Innen hűtlenség gyanújába keveredve, egy időre visszavonul a családi birtokokra. Mátyásnak szívesen látott embere, az udvarnokok közt él az 1470-es évektől fogva.

A király derék szolgálatait többszörös birtokadományozással jutalmazza meg, így 1478-ban Kisszelcsén egy részét, 1482-ben Nagyszelcsént.

Mátyás halála után azonnal Ulászló pártjára áll, de a jó viszonyt Korvin Jánossal is fentartja egy ideig. Ulászló szintén nem késik érdemeit viszonzni, több ízben gyarapítja a család vagyonát. Forgách 1501-ben nyitrai, 1517-ben barsi főispán. Előre törő lelkét a közéleten kívül birtokai gondos kezelésében is látjuk, mint a gazda lehetett rokonai szeme előtt. Főtörekvése e téren arra irányult, hogy a mindjobban háttérben maradó és számban is fogyó Miklós ágbeliek ősi birtokrészeit is a saját ágának szerezze meg, a mire a király iránta való jóindulata erős támasztékul szolgált.

Czélját, mint már láttuk, 1504-ben teljes mértékben elérte, a családi birtokok felett akkor már az ő ága osztozkodott.

1519 június 1 — november 20 között halt meg. Felesége volt Hagymási Kata. Forgách mint Dédi (másként Lábatlani) Farkas László özvegyét vette el; két mostoha gyermeke volt Perpetua, Kapy Jánosné, és Gergely. Az előbbi 1469-ben arra kényszerítette, hogy anyja hitbérét vagyonából adja ki. A hitbér összege 100 forint volt, a melyet Forgách nem tudván lefizetni, csak 20 forintot tett le, a többiért néhány birtokrészét zálogosította el Kapynénak. Felesége 1490-ben életben van; Forgách házassága révén szerzi meg az Ulászlóhoz hűtlenné lett sógorának, ifj. Hagymási Miklósnak birtokait.

10. *Forgách Gergely*, János fia, minden tekintetben méltó társa fivérének a család tekintélyének emelésében.

Valószínűleg elég korán lépett a közéletbe, mert a király 1482-ben az ő érdemeit is méltányolva adja a családnak Nagyszelcsént. Már a következő évben Bars megye főispáni székében látjuk. Később tevékenységét Nyitrában fejti ki, azon megyének lesz 1490-ben al-, majd 1501-ben főispánja. Egyéb szolgálatokon kívül Ulászló 1499-ben ő rá bizza Tótróna megvédését.

A családi birtokok gyarapítására Péterrel egyforma módon törekszik ő is, sok pere van ebből kifolyólag szomszédaival. Az egykoru oklevelek tanúsága szerint ha alkalma nyílott, zálog vagy vételjog czimén több ízben gyarapította öröklött javait, így Lülén, Hecsén visszaszerzi a régóta elzálogosított

birtokrészeket, Ény felét Péterrel együtt 1503-ban zálogba veszi, fiai pedig 1512-ben Maróti Tompa Miklós javait kapják a királytól ajándékba.

Felesége Dobó Zsófia volt, a kivel 1470 körül kelhetett egybe.

1514 őszén hunyt el; az elefánti pálosok templomának kriptájában temették el. Sirja fölé fivére táblát állíttatott, a mely a kolostor templomának átalakítása után Gombára vitéztett át a Forgách-kastély kertjébe.

Mint már a megelőzőekben említettem, a Miklós-ág utolsó sarjának történetéről is e helyt emlékezem meg, mivel az újkorban velök nem találkozunk, s mert úgy látszik, hogy a tizenegyedik ivadékbán a család ezen ága kihalt.

11. *Forgách Félix*, János fia, szintén derék tagja a családnak. Közéleti szereplésének nyomaira nem akadunk, élete otthon folyt le. Tevékeny és törekvő ember; előbbi tulajdonosságát birtokainak gondos kezelésével és tetemes gyarapításával mutatta ki, törekvése pedig arra irányult, hogy az ágbirtok épességét Péter utódai ellen megvédelmezze.

Mint láttuk, ez évtizedekre terjedő belső küzdelemből a másik ág került ki győztesen: a király 1491-ben a Komjáti-ban épített várkastélyát is lerontatta Péter kérésére. Később kibékült rokonaival, a kikkel a hűtlenné lett Forgách Albert birtokain ő is osztozott. 1498 őszén említik utoljára az oklevelek, a mikor ghymesí javainak egy részét idegennek akarja elzálogosítani, bár szándéka ellen rokonai erősen tiltakoznak.

Az 1504-ik évi családi viszálykor javait a másik ág kapja kézhez.

11. *Forgách Mihály*, János második fiának nevét mindössze csak a nyitrai káptalan 1445-ik évi oklevele említi meg, a mely szerint atyja az ő nevében is tiltakozik az ellen, hogy a család másik ága az őt megilletőnél nagyobb részt foglaljon el Ghymesen.

11. *Forgách János*, Péter fia, ifju koráról mit se tudunk. Valószínűleg korán katonává lett; már 1448-ban Dunántul találjuk önálló csapat élén. Fenmaradt ez évből egy lajstromtöredék, a melybe Sirák András összeírta azon pénz, bor és egyéb zsákmányt, a melyet Forgách önmagának tartott fenn. A lajstrom aljára írva Komárom város tanácsa arról értesíti,

Forgách Gergely siremléke.

hogy vele jó viszonyban kíván lenni, azért karácsony után ismét küldje el hozzá Sirákot, majd elintézik tartozásukat.

1453-ban Nyitrában a hadi adó összeszedésével bízott meg. Mint illet arra kéri Szénási László trencsényi és nyitrai főispán, hogy Koros Miklós fia részt vett a háboruban, azért ne követelje rajta az egy forint adót.

1454-ben Forgách Péter, Ivánkafalvai Korosi György és Nyüvedi Gecze Andrással együtt bizonyítja, hogy Lábatlani János szolgája Kalázi István, bár Pozsony városa bizonyos kehely széttrörese és elrablása miatt elfogatta, ártatlan. A tanács erre, főleg Forgách János vitézi szavára hallgatva, a foglyot szabadon bocsátotta, de megigértette vele, hogy sem ő, sem rokonai a városon bosszút nem állnak.¹³⁸

1454. Forgách János, Péter és társaik pecsétjei.

1457, 1462 és 1463-ban ismét a hadi adó beszédével bajlódik Nyitrában; Ország János ez alkalommal arra kéri, hogy Ocskay István adóját engedje el, Lazani Miklós újbáti várnagy pedig, mint a király tekintélyes emberének oltalmát iparkodik elnyerni a szakolczai kapitány támadásai és birtokfoglalásai ellenében.

Többnyire távol élt a családi birtokoktól, azért a levéltár kevés emléket őrzött meg felőle. Nagyobb birtokperei voltak neki is a Tornaiak, Zerdahelyiek és Csúziakkal.

11. *Forgách Gergely*, Péter fia nevét az oklevelek 1462—1470 közti időből őrizték meg. A mint ezekből kitűnik, állandóan gazdálkodott, a közéletbe otthonából nem lépett ki. Valószínűleg rövid élete fontosabb mozzanat nélkül folyt le.

11. *Forgách Imre*, György fia emlékét a budai káptalan 1449-ik év július 2-án kelt kiadványa őrizte meg.

11. *Forgách György*, György második fiáról első ízben szintén az említett oklevélben találunk adatot. 1470-ben a király adományából kapta a néhai Forgách Benedek mocsolai és vásárosmeryei birtokainak reá eső oldalági részét.

11. *Forgách László*, György harmadik fia volt. Az 1449, 1452-iki családi perlekedés idején atyja az ő nevében is eljár. Közpályán nem működött. 1461—1466 közti időben több hatalmaskodási pert folytat az Elefántiak és Csúziak ellen, a melyekről a birtoktörténeti részben már szóltunk.

11. *Forgách Albert*, György negyedik fia a legmozgalmasabb életű testvérei között. A közéletben ő se szerepelt, állandóan gazdálkodással foglalkozott. 1452—1489 között sok aprólékos zálogosítási és hatalmaskodási peréről találunk adatokat a Csúziak, Szelcsényiek, Szilvák, de főleg oldalági rokonai ellen. A Péter-ivadékok vagyoni törekvései ellen a 80-as években már csak ketten szállnak az ő ivadékából sikra: Félix és Albert. Rokonainak tőle telhetőleg anyagi kárt iparkodik okozni: 1481-ben eladni, 1483-ban pedig elajándékozni akarja ghymesí birtokrészeit, lekenyei, szencsei, kiskereskényi javait hasonló célból elzálogosítja.

E mellett szerencsétlen lépésre is elhatározza magát: felbízott embereivel 1491-ben megtámadtatja az Ulászló udvarához tartozó utasokat, az országba bejövő cseh kereskedőket, a minek következménye nótáztatás s összes javainak elvesztése lesz. Rokonai a király meghagyására Ghymesből is kizárják, de három év múlva a király kegyelmét jóakarói visszaszerzik részére.

1498 elején halt meg. Végző akaratát Félix hajtotta végre. A családi birtokokon kívül voltak még Borsod, Torna és Abauj megyékben is javai, a melyekbe a jászói konvent 1505-ben Szempsei Jánost akarta zálogjogon beiktatni, de Szapolyai János ellentmondott.¹³⁹

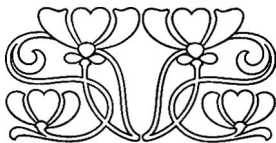
Felesége, Nyfor Brigittától nem voltak gyermekei. Az özvegy 1491 augusztus 25-én tett Komjátiban végrendeletet. Az anyjától nyert hozományt és leánynegyedét az elefánti zárdának hagyta, egyéb vagyona rokonait illette meg. A végrendelekezésnél jelen voltak Forgách Péter és Gergelyné, Fygedi Péter ghymesí várnagy, Csepes Gergely ispán, végül Lőrincz, a komjátii szent Mária egyház papja.¹⁴⁰

A családfára nem illeszthető XV. századi Forgáchok:

1469—1483 közti időben találunk a Heves megyei Rhédén Forgách családot, a melyből István, majd Miklós több ízben királyi emberként szerepelnek.¹⁴¹

1479 október 27-én a Doboka megyei Nagydevecseren szintén királyi ember Kovácsi Forgách Imre.¹⁴²

1519-ben Ujlaki Lőrincz országbiró előtt Forgách és fia Ferencz a maguk és rokonaik nevében bizonyos mocsolai és vásárosmernyei részeket Elővölgyi (Ellyewelghy) János nádori ítélőmesternek és felesége Forgách Zsuzsanna, valamint László nevű fiuknak 1500 (?) aranyforintért eladják.¹⁴³

VI. FEJEZET.

FORGÁCH ZSIGMOND KINCSTÁRNOK

AZ ELSŐ HÜTLENSÉGI PÖR

PÉTER ÉS GERGELY GYERMEKEI

1526—1550.

AZÁNK viszonyaiban Mátyás király halála óta nagy hanyatlás volt észlelhető, melyet a külföld is élénk figyelemmel kísért. Az alig harmadfél évtized többszörös trónváltásai, a társadalmi osztályok egymás közötti versengése, a rossz pénzügyi állapot, a védelmi eszközök hiányának következményei nem voltak kifelé se eltitkolhatók. Az ország nehéz helyzetén a pápák szánakoztak, segíteni iparkodtak, a szomszédos uralkodók saját előnyükre kihasználták, a távolabbiak pedig némi szorongással látták a nyugati műveltség védő hástyájának romlását, de mert csak közvetve vallották kárát, a segítség megígérésénél tovább nem mentek.

Magyarország tehát a fenyegető török hatalommal szemben magára maradt. Jövendője bizonytalan volt, semmi jót se várhatott tőle. A király könnyelmű életmódra hajló, tanácsosai gonoszak, a főrendek és főpapok az ország ügyeivel nem törődtek, a köznemesség nem bírta a király bizalmát, az ország ügyeinek intézésére képtelen; a királynak nem volt se pénze, se katonája. A rendek, bár az országra váró nagy veszedelmet mindannyian érezték, nem tudtak az egymás közti versengéssel felhagyni. Burgio báró pápai követ éveken át sürgette a királyt, hozza az országot védelmi állapotba. 1526 januárjában a törököktől átszökött Bakith Pál elmondta, hogy a szultán hadi tanácsa elhatározta a hadjáratot az ország ellen, a mely nem Belgrád, Szeverin vagy Szabács megostromlására fog szorítkozni, hanem Budára készül a padisah, annak elfoglalása után, tudja, hogy se vár, se más erősség nem tud ellenállni hatalmának.¹⁴⁴

Az 1526 augusztus 29-én a mohácsi csatatéren Magyarország ért csapást csakis az ország készületlenségével lehet tehát megmagyaráznunk. A király zászlója alá összegyűlt katonaság számát meszsze fölűlmulta a török haderő, vitézeink bátorságát legyőzte a távol keleti országok harczmezőin kipró-

bált török csapatok fanatizmusa; az erőtlől duzzadó ozmán faj hódító törekvésének merő ellentéte volt a magyarok nemtörődése a jövő iránt. Nem volt tehát váratlan esemény, hogy a csata eldőlésével az ország sorsa évszázadokra meg volt pecsételve.

A török egyelőre megelégedett Buda feldulásával s az ország középső részének megsarczolásával; további szándékával nem voltak tisztában. Balassa Ferencz özvegye, Perényi Orsolya 1526 szeptember 21-én kéri Kassa városát, szerezzon neki a városban alkalmas házat, a hova gyermekeivel elvonulhat, mert Dévény vára a sárkány torkában van, védelmet csak a város katonáitól és fiaitól remél. Néhány nappal később (október 1-én) Ráskay Gáspár nyugtatja meg a várost azzal a biztos forrásból hallott hírrel, hogy az Eger felé indult törökök vissza mentek Budára, a honnan a szultán csapatai szintén elvonultak.¹⁴⁵

Lajos király seregében több Forgách lehetett jelen; a Miklós ágbeliek néhány tagján kívül alighanem az András ágazatból származó Miklós és Sebestyén is a csatamezőn lették halálukat.

A hadi vereségnél nagyobb baj lett abból, hogy az ország a megválasztandó király személyére nem tudott megegyezni. Többször láttunk már ellentétes felfogást az országban a trón betöltése előtt, a mely azonban a választás után mindig elsimult. Most, a legsúlyosabb körülmények között állott elő az az eset, hogy a nemzet két királyt választott és koronázott meg.

Való, hogy Szapolyai János és Ferdinand megválasztása elvi különbség következménye volt; az előbbit a közrendek az 1505-iki törvény alapján emelték a trónra, mert az ország bajainak orvoslását nemzeti királytól remélték, Ferdinand hívei pedig rokonai anyagi és erkölcsi támogatását akarták az ország számára biztosítani. A koronázással az ország ketté osztása teljes lett, a minek következtében a megválasztottak személyéhez fűzött remények se valósulhattak meg. Szapolyai nem fordithatta erejét az ország ügyeinek rendbehozására, haderejét az ellenkirály elleni küzdelem vette igénybe, Ferdinándot pedig, minthogy V. Károly császár tervein kívül esett, a török elleni hadjáratok idején semmivel se segítették.

Szapolyai, bár pártja eleinte nagyobb volt Ferdinandénál, 1527-ben többszörös csatavesztés után kénytelen volt az országot elhagyni. Kedvezőtlen helyzetében, mint ismeretes, arra határozza el magát, hogy a szultánt megnyeri szövetségesének, a kinek támogatásával az ellenpártot legyőzi. A törökök valóban megkötik Szapolyaival a szerződést, de miután kétszeri hadjáratral se tudott eredményt elérni, s viszont az se tudta őt Ferdinand seregei ellen megoltalmazni, a két ellenkirály közeledetleg egymáshoz. A váradi békekötés, ha megtartották volna, újra egy király alatt egyesítette volna az országot. Minthogy azonban Ferdinand mindjárt az első alkalommal nem védte meg Erdélyt a törökök támadása ellen, a szerződést egyik fél se tekintette kötelezőnek. Ekkor vált el Erdély az anyaországtól. Betetőzte ez állapotot a törökök 1541-iki hadjárata, a mikor Budát elfoglalván, az ország végleg három részre szakadt szét.

Ilyen volt hazánk közállapota a XVI. század első felében, a mely időről a család történetében szólni akarunk.

A Forgáchok Ulászló és Lajos király idejében előkelő közéleti tevékenységet fejtenek ki, a megváltozott viszonyok között tüstént a nemzeti párthoz csatlakoznak. Forgách Ferencz történetíró atyjáról megemlíti, hogy szívvel-lélekkel csüggett Szapolyai királylyá választásán. A család második tekintélyes tagja, Zsigmond, viszont nem vallott nyomban színt, várta a fejleményeket. Tudjuk, hogy ugy Szapolyai, mint Ferdinand pártjának vezetői, főleg eleinte meglehetősen kevesen voltak. A felvidékre ugyanis a kettős királyság harcának hullámai 1527 vége felé értek el, miután Ferdinand hadai Szapolyait az országból kiszorították. Azon év telét a király Esztergomban tölti el, a környékbeli vármegyék nemeseivel akkor érintkezik első ízben. Pártjának megerősödése ettől az időtől fogva szemmel látható.

Az események ilyen lefolyására senki se számított, Forgách Zsigmond se. A mikor a nemzeti párt ügyét veszélyben látta, hogy nagyobb kár ne érje, egyelőre visszavonult a politikától. Természetes azonban, hogy az óvatosság elvét követve nem szűnnek meg az ország iránti köteleességeket teljesíteni. Dóczi Ferencz barsi főispán a mohácsi vésznapot követő legközelebbi napok egyikén tudatja feleségével Forgách Mar-

gittal, hogy Váradot a török erősen ostromolja. O nemsokára hazamegy sógorával, Forgách Zsigmonddal együtt, s kéri, hogy a kocsija és lovaira addig is viseljen gondot.¹⁴⁶ A Dócziak Szapolyai lelkes hivei; főispáni tisztének buzgó teljesítése miatt 1526 őszén sógoraival is összetűz, a kiknek garázdálkodó jobbágyságot bebörtönöztette. Forgách Ferencz és Zsigmond arra kéri Dóczyt, máskor az ilyet előre tudassa velök, ők majd megbüntetik a vétkeket, most is van néhány jobbágyuk Ghymesen elcsukva.¹⁴⁷ Forgách Margit még a mondott évben özvegyen maradt, férje élete delén elhunyt. A Dócziak vagyonáról Szapolyai 1527 márczius 1-én Esztergomban kelt oklevelében úgy rendelkezett, hogy a szintén elhunyt Nagylucsei János javait Miletinczi Miklós, a király személyes bíróságának jegyzője osztsa szét fiai Dóczi Gergely és Demjén között, azonban Nagylucsei Fülöp László örökségét osztályos rokona, Dóczi özvegye Forgách Margit kérésére ne bántsa. Később, mert a királyi védőlevél ellenére Nagylucsei Lipcsey Gergely mégis megtámadta az özvegy zsarnóczi birtokrészét, Szapolyai az utóbbit megidézette, tudtára adtván, hogy a székesfehérvári országgyűlés végzése szerint ügyét rövid uton fogja a bíróság letárgyalni.¹⁴⁸

Se Szapolyai, se Ferdinand pártja nem nézte jó szemmel a Forgáchok óvatos visszavonultságát. Ennek következménye lett, hogy a király, a szepesi főispánnak elnevezett ellenkirály társa Jatho, Pöstyén, Mezőkeszi és Sók Nyitra megyei birtokait Macedóniai László szerémi püspöknek és Thurzó Eleknek adományozván, a Forgách család elővételi jogát figyelmen kívül hagyta, a mi ellen 1527 november 5-én a nyitrai káptalan előtt siettek tiltakozni.

Fontosabb volt ennél az az elhatározásuk, a melylyel Ferdinand táborához csatlakoztak. Érezték, hogy határozatlanságuk a közjó szempontjából hiba volna, azonkívül a családnak is kárt okozna a jövőben.

Az első, kikkel a közpályán találkozunk, Forgách Ferencz, 1531-ben lévő főkapitány és rokona Zsigmond. Az utóbbi határozott közhivatalt ugyan nem viselt, de tekintélyének bizonyítéka, hogy Ferdinánd kettejökhöz intézi 1539 február 28-án Linzben kelt levelét, megbízván őket, hogy Ugrócz várát Trencsén megyében Thuróczy Miklós országbírónak

adják át, a mire nézve Doctor Péter várgondnoknak kimerítő utasítást is adott.

A vár néhány évvel később, valószínűleg mert birtokaikhoz közel esett, pénzért a Forgách család kezére jut. Tekintettel arra, hogy a családnak amugy is több várat kellett fenntartania, továbbá mert az állandó hadi készenlét erősen igénybe vette birtokai jövedelmét, iparkodik Ugróczot eladni. Az ügyben lefolyt tárgyalás eredménye az volt, hogy a vár 2000 forintért visszament volna Doctor Péter, az előbbi várnagy birtokába. Az országban beállott zűrzavar azonban késleltette a megegyezés végrehajtását, a mi alatt Doctor a király egyéb katonáival együtt Szapolyai fogságába jutott. Thurzó Elek országbíró 1537-ben meghagyja a nyitrai káptalannak, adja át a várat Doctornak, de az utóbbi kijelentette, hogy kötelezettségének eleget tenni nem tudván, az átadás elhalasztását kérni kénytelen. A beiktatás valóban jóval később, Ferdinandnak 1543 február 20-án kelt oklevele alapján ment végbe, a mikor Doctor bizonyos időközök után 3500 forint lefizetésére s Forgách Zsigmondnak a várban felállított cziméres ágyut visszaadni köteleztetett.¹⁴⁹

Forgách Zsigmond évek multával egyike lett Ferdinand legkedveltebb embereinek. A többször megújuló hadi vállalkozások során alkalma nyílt vitézségét és használhatóságát bebizonyítani. Nagyobb csapatot szerelt fel és tartott készen a hadakozásra. Ilyen érdemei elismeréséül kaphatta 1538-ban Szokolóczky Péter birtokait, a ki átpártolt az ellentáborba. Az országbíró meghagyására a nyitrai káptalan megkísérelte ugyan Forgáchot a Nyitra megyei Kistrencsénbe beiktatni, de Szokolóczky özvegye és rokonai ellentmondtak.¹⁵⁰

Ferdinand, mint egyéb kútfőkből is ismeretes, tőle lehetőleg iparkodott az ország pénzügyi viszonyait rendbe hozni, a mire az Ulászló és Lajos alatti állapotok után sürgős szükség volt. Az állandó hadakozás kimerítette az adózásból befolyó jövedelmet, a kincstár gyakran megszorult, ha a katonák zsoldját fizetni kellett. A király nem reformokkal igyekezett a bajon segíteni, hanem a már meglevő jövedelmi források kihasználásával és az összegyűlt pénz czélszerű hovaforditásával.

Az ország jövedelmének az ő uralkodása idejében is

két forrása volt: a királyság rendes bevétele, melyet a királyi birtokok, vám és harminczadok, só és érczbányászás, pénzverés, városi adókból befolyó összegek alkottak; a rendkívüli jövedelem legfőbb tétele az országgyűléseken esetről-esetre megszavazott rovás adó volt. A király az utóbbi megszerzésénél sohase használt rendkívüli eszközöket, meghagyta azt a rendek jogának, csupán behajtására alkalmazza időnkint bizalmas embereit. A rendek látván, hogy az uralkodó megmarad a megszavazott és rendszeren befolyó jövedelem határai között, nem késték az adót megajánlani.

Alig egy év eltelte után, a mely elég volt Ferdinandnak arra, hogy az államháztartásban mutatkozó legnagyobb visszaéléseket megszüntesse, a rendek maguk kérték a királyt, szervezze újra a kincstartóságot, a melybe alkalmazandó tisztviselők kinevezését is átengedték neki.

A király tehát 1528 elején megalkotta a magyar királyi kamarát. Hivatva volt ez az országból befolyó pénzek kezeléséről és hovaforditásáról gondoskodni; nem volt teljesen független magyar hivatal, mert az udvari kamara alá rendeltetett, eljárás módja, ügykezelése is olyan volt, mint a császárság örökös tartományaiban felállított hasonló intézményeké.

A kamara eleinte Budán székelt, élére kincstartó czimmel Gerendy Miklós erdélyi püspököt nevezték ki. Ez a kamara azonban nagyon rövid életű volt; bár az 1528 január 8-án kelt szabályzat meglehetősen nagy hatáskörrel ruházta fel, de mert az adó nehezen folyt be, a hadakozásra pedig temérdek pénz kellett, a dicátorok meg se kísérelhették az összeszedett pénzt a kamarának átszolgáltatni, előbb ki kellett adniok. A török 1529-ik évi támadása az új intézményt csirájában tette tönkre.

1529—30 folyamán a kamara működése teljesen szünetelt. A jövedelmet ez évek alatt a királyi területen levő katonák szedték be, a rendes bevételek pedig az alsó-ausztriai kamarának szolgáltattak ki. Természetes, hogy ilyen viszonyok között okszerű pénzkezelésről szó se lehetett.

A király érdekében állott főleg, hogy a rendes állapot mielőbb helyre álljon. Az országos reformok felől tartott tanácskozások során a kincstár ügye is felszínre került, a minek az volt az eredménye, hogy a kamara Pozsonyban

állíttatott fel újból; biztosabb hely volt ez Budánál, egyszerűsmind közelebb esett a király székhelyéhez is. Ferdinand szervező képességének maradandó tanujelét adta e kamara megalapításával, a mely egyuttal a Habsburg család uralkodásának is egyik fontos alapkőve lett.

A kamarának eleinte nagy akadályokkal kellett megküzdenie: egyrészt a jövedelem beszolgáltatását kellett keresztül hajtania, másrészt az alsó-ausztriai kamarától átvett fontos teendők, a katonaság fizetése, a várak fenntartása és gondozása is köteleességévé tétetett. A kamara második elnökére Pemflinger Istvánra várt az ügykezelés rendszeresítése, az új hivatal tekintélyének megeremtése. Nem volt könnyű munkája, az adó beszolgáltatására készített tervezetei nehezen mentek át a gyakorlatba, úgy hogy több ízben a hivatalnokok fizetésére se volt kellő pénz kéznél.¹⁵¹

Pemflinger utóda Forgách Zsigmond lett. Abból, hogy a fejlődésben levő intézet élére őt állította a király bizalma, kiviláglik megbízhatósága és rátermettsége.

Sajnos, kincstárnoki működéséről a levéltárban maradt iratok nem szólnak. Azt se tudjuk pontosan megállapítani, mennyi ideig volt az ország legfőbb pénzügyi hivatalának élén, milyen eredményei voltak ebbeli munkájának. 1545 május 21-én Diószegen kiállított elismervénye a kincstárnoki fizetéséből átvett 200 forintról szól.

Valószínűleg e minőségben végzett szolgálataival függ össze a király adománylevele Ény birtokra, a melyet neki és Forgách Lászlónak adott. 1545-ben a birtok elfoglalását megakadályozták ugyan Balassa Menyhért, Palásthy István, Albert és Balázs, továbbá Szobonyai Miklós özvegye, de Ferdinand 1546-ban kelt új beiktató parancsa alapján a birtokba-vezetés mégis megtörtént.

Az 1546 februárjában Pozsonyban tartott országgyűlés tárgyalásai idején is Forgách áll a kamara élén. A király a rendek által megajánlott adóval meg volt elégedve, csupán annak behajtása módját akarta megjavítani. E célból felhívta az országgyűlés rendeit, 6—8 egyént jelöljenek ki, hogy azokkal a legsürgősebb tennivalókra nézve megállapodjanak. Ferdinand a kincstárnok kinevezésére vonatkozó kérést visszatülasította, hogy az állással járó kiadást meg lehessen takari-

tani, de a befolyt összeget hajlandó volt magyar pénztárnok kezelésére bízni, a mint egyéb hivatalokra is kilátásba helyezte magyarok kinevezését.

Forgách Zsigmond tehát ekkor kincstárnok minőségben tovább végezte teendőit.

Ugy a kamarára, mint az adókezelésre nézve fontos rendelkezéseket tartalmaznak az 1547-ik évi nagyszombati országgyűlés határozatai.

A király kívánságára, bár az ország súlyos anyagi helyzetben volt, akkor is megszavazták a rendek az adót. Kiemelték, hogy a török pusztításai mennyit ártottak, hogy a Ferdinand uralkodása alatt álló terület nagyon megfogyott, mindamellett nem vonakodnak a reájuk váró terhet elvállalni. Megszavaztak a birtokokon minden élő jobbágy után 2—2 forintot, a miből 160 dénár hadi célra volt fordítandó, 20 dénár a király szükségleteire, 20 pedig kamarai nyereség czimén adatott meg.

A hadi összegre külön kezelést határoztak el, az utóbbi 40 dénárt pedig a kamarához utalták. A király, hogy a fő- és közrendek beleszólásának helyt adjon a kamara ügyeibe, egyszerre két kincstárnokot nevezett ki Thurzó Ferencz nyitrai püspök és Forgách Zsigmond személyében. A kinevezéssel egyidejűleg meghatározta a kincstárnokok járandóságait is; Thurzó havi 60 forintot, 50 lovas tartására ugyancsak havonként 150-et, Forgáchnak hasonló célra 32 és 25 lovasra 75 forintot rendelt. A lovasokat az országos főkapitányok valamelyikének seregében kellett eltartaniok, felettök, mint más főpapi és főuri csapatok felett havonként szemlét tartani, fejenként a 3—3 forintnyi hópénzt rendesen kifizetni tartoztak.

Az adók behajtására nézve a király utasítása elhatározó lépést tartalmazott. Meghagyta, hogy a kincstárnokok a királynak és az országnak hűségesküt tett adóösszeirókat küldjenek ki, a kik a városok és faluk portáit számbavéven, a jobbágyoktól a jövedelmet átvegyék, 3—4 forint havidíjat és 3—4 kísérő lovasra való ellátást kapjanak. Megállapította az utasítás az adótól mentesítés eseteit is.

Hogy az adó beszedése körül a kincstár érdekei megóvassanak, gyakran maga Forgách a kamara egyik tisztviselőjével a helyszínén ellenőrizte, irányította a rovók munkáját.

Nos szigorú forgatás az Országos Kincstárnak. D. 1548.

Forgách 1548-ban is kincstárnok volt. Báthori András országbíró az évi május 21-én kelt nyugtájában, mely a családi levéltárban van, annak nevezi magát, továbbá Dobó István november 25-én keltezett levelét is mint kincstárnokhoz írta,¹⁵¹ a miből következtethetjük, hogy hivatalától a király az év második felében megindult hűtlenségi per letárgyalásáig nem mozdította el.

A Forgáchok tekintélyének és anyagi jólétének további fejlődését ugyanis néhány évre egy sajnálatos esemény akasztotta meg.

Ismeretes, hogy Ferdinand király uralkodása főleg azért nem tudott népszerűvé lenni, mert az országba behozott spanyol és német zsoldos katonasággal temérdek baja volt az itt lakóknak. A kincstárban állandó pénzhiány volt, a katonákat rendszerint későn, vagy egyáltalában nem tudták fizetni. A míg tehát a végvárokon jobban ellátott magyar őrségnek legalább a megélhetése biztosítva volt, az idegeneknek a mindennapi élelemről is maguknak kellett gondoskodniuk. Az ország meghódolt és német uralom alatt álló részei között e tekintetben nem volt különbség, amott a török rabolt, emitt a katonaság fosztogatott.

Az 1548-ik évre Puchain Farkas felső-magyarországi főkapitány az adónak a katonaságra eső részét Koppány György császári kapitánynyal szedette be. Mint említettem, éppen ebben az esztendőben fogadott el az országgyűlés az adó behajtására nézve fontos újításokat, a melyeket az adózók, minthogy a fizetés alóli kibujások korlátozását célozták, természetesen örömmel nem fogadtak. Már előbb is sokszor felmerült az a panasz, hogy a jobbágyok összeírását a birtokosok megakadályozták, a fizetést megtagadókat a kincstári kiküldöttel szemben pártfogásukba vették. Minthogy a király többszöri intése sikertelen maradt, az összeírók, főleg

a hadi célokra szánt adórészt összeszedő katonák utasításba vehették, hogy erélyesen járjanak el.

Koppány Györgynek Nyitrában nehéz munkája akadt, a sok nemesi birtok népeitől az adót aligha tudta baj nélkül összeszedni. Ennek során több összeütközése volt a Forgáchokkal is. Koppány kardjában bízva nem engedett, a család pedig földesúri jogának sérelmét látta a császári katona nyers eljárásában.

Az ügy napról-napra jobban elmérgesedett. A család tagjai, a kik között a katonák (László, Péter és János) többségben voltak, döntő lépésre határozták el magukat.

1541 október havában, az időpontot közelebbről nem tudjuk meghatározni, összeszedték a komjátii kastélyok fegyveres népét, a király vádlevele szerint ágyúkkal is felszerelve, az éjszaka csöndjében rátámadtak arra az ujfalusi kastélyra, a hol Koppány György tartózkodott. A kísérettel hamarosan elbántak, azután Koppányt elfogták, jól elpáholták, és megkötözve vitték Komjátiba. Az ottani családi kastélyok egyikében, melyre Ferdinánd király november 28-ki ítéletlevele szerint gúnyból fölhúzták a császári lobogót, haditanácsot tartottak, s annak határozata alapján Koppány kapitányt kivégezték.

Az eset súlyos megtorlást kívánt, mert az ország tekintélyes családjainak egyike követte el, s mert Zsigmond, a királyi kincstárnok se akadályozta meg az országgyűlés által kivetett adót gyűjtő kiküldött megöletését.

Ferdinánd mihelyt Puchain főkapitány jelentését elolvasta, Forgáchot elbocsátotta állásából, november 14-én elrendelte a család jószágainak lefoglalását, a minek végrehajtásával s a vádlottak megidézésével a nyitrai káptalant bízta meg. A káptalanhoz intézett leiratában a király röviden elmondja az esemény lefolyását, felszólítván a bűnösöket, hogy jelenjenek meg előtte. Az első idézésre rá se héderítettek, azután oltalom levelet kértek, a melynek kiadása helyett a király Horváth Bertalan kapitányt rendelte melléjük. Erre Forgách Zsigmond és László elmentek az országgyűlésre, de a tárgyalás alatt a király parancsa ellenére eltávoztak; Péter és János meg se jelentek. Ezután a király felhívta a káptalant, úgy idézze meg a Forgáchokat, hogy az

országgyűlés idejéből még hátralevő négy hét alatt meg lehessen kezdeni az ügy tárgyalását.

Minthogy a dolog sürgős volt, a király levelét Mossóczy László kamarai irnok vitte Nyitrára, ő ment ki Komjátiba a vádlottak megidőzésére s vissza is hozta a káptalan november 17-én kelt jelentését.

A helyszínen való előzetes vizsgálatot Bornemissza Gergely udvari ember végezte el, míg az országgyűlés a maga részéről Burányi János Bereg- és Thethei Lőrincz Ugocsa megyék által küldötteket bízta meg a per ellenőrzésével.

A Forgáchok tetézték hibájokat azzal, hogy nem jelentek meg az országgyűlésen, hanem ügyvédet küldtek, a ki menteni nem tudta eljárásukat. Ferdinandot a család meg gondolatlan eljárása nagyon felingerelte, mely állapotot Puchain a szemtanúk szerint iparkodott a vádlottak kárára felhasználni.

November 27-én készen volt a négy Forgách ítélete: a király egyéb hatalmaskodásai, de főleg Koppány megöletése miatt hűtlenség bűnében marasztalta el őket, kimondván reájok a fej- és jószágvesztést, a levelesítettek ismert bűntetését.

A király jóindulata maradványának jele volt, hogy egyelőre csak az ítélet második részének végrehajtására tett intézkedéseket. Másnap utasította Ráveni Mihály országbírói és szlavoniai ítélőbirót, hajtsa végre a Forgách-vagyon lefoglalását. Az utasítás részletesen elmondja a család nevezett tagjai által elkövetett hatalmaskodás lefolyását, a mely az ítéletet magával hozta. Meghagyta Ráveninek, irasson össze mindent, a mit a birtokokon talál, a vagyonból zárja ki ne csak az elítéltek fiait, hanem azok hozzátartozóit is. A bűnösök ellenmondását ne vegye figyelembe, a nők és leánygyermekeket, továbbá a szomszédokat hívja fel, hogy igényeik tárgyalására két hét múlva jelenjenek meg Pozsonyban.

Ráveni Mihály segítségére adattak Ostrosics János kamarai ember Ghymesvár, Szomor János királyi ügyigazgató Trencsén vára átvételére, az írásbeli teendők elvégzésére pedig Kisserényi Ferencz kamarai számadómester küldetett ki. A bizottság december 18-án indult el Pozsonyból.

A kiküldött megbizottak működésének Ghymesen lefolyt részéről Forgách Lászlóné Révay Zsófia december 27-én kelt leveléből értesülünk: „Mi magunk felől azt irhatom — tudatja Gyulai Katával — hogy a király embere benn vagyon Ghymesben, minekünk asszonyoknak és az leánygyermeknek semmit sem adnak, hanem csak az Sigmond uram négy fiának és az én egy fiamnak. Továbbá király személyünk szerint tizenötöd napra felhivatott, hogy az mi igazságunk vadyon benne, hát fölvigyük s igazságunkat mutassuk benne. Az ingó marhából megadják mind az mi személyünkre és az leányokra kiadja, baromból, buzából ezféle marhából. Ezt is irhatom kegyelmednek, hogy az kinél marhánk volna s elenyésztené avagy megtagadná, ugyanazon hűtlenségben esnek, az mibe mi vagyunk.”¹⁵³

A család tagjai tehát otthonukból kiűzettek, birtokaikat a kincstár kiküldöttei vették át, ők maguk levelesített gonosztevőknek minősítették.

A dolognak ilyen komoly menete észre térítette a Forgáchokat, elhatározták, hogy a király kegyét iparkodnak újra visszaszerezni. Alkalmasabb mód erre nem ajánlkozott nagyszámu rokonaik pártfogásánál: ott volt Révay Mihály, Forgách László sógora, Mérey, a királyi személyes bíróság feje, Forgách Julia férje, továbbá Horváth Bertalan, vitéz katona, Forgách Ferencz veje. Latba vetették ezek érdemeiket, hogy a király neheztelését szelidítsék.

Ferdinánd nem engedett egykönnyen, az elkövetett vétség igen súlyos volt. Utasítására a kanczellária 1549 január 21-én csak azt engedte meg, hogy a Forgáchok két hónapnyi időre visszamehessenek övéik körébe, ott, továbbá a nádori és személyes bíróság előtt ügyök elintézése felől tárgyaljanak. Erre az időre a király védelmébe vette őket.

Február 21-én Várdai Pál királyi helytartó tudatja a királylyal, hogy a Forgáchok Révay és Mérey közvetítésével már tárgyaltak Koppány Mihálylyal, az elhunyt kapitány fivérével az adandó elégtételre nézve, ha a felség a vétkeket kegyelemre érdemesnek tartja, engedje el büntetésöket.

A helytartó négy nappal később kelt felterjesztése az

előbbinél is enyhébb felfogást árul el. Elmondja benne, hogy Révaiék már az adandó kárpótlás nagyságára nézve is megállapodtak. Puchain katonái és saját kára pótolásáért 1300, Koppány 2500 forintot kért, a mit a család le is tett, de az összeg csak akkor volna kifizetendő, ha a király a fejük és vagyonukra mért büntetést elengedi. Hiszi a helytartótanács, hogy a jövőben hűséges alattvalói lesznek az uralkodónak. Koppány kárpótlási díját sokalták, s másnap csakugyan sikerült az összeget 2000 forintra leszállítani, a melyet azonnal le is fizettek neki.¹⁵⁴

A Puchainnak és embereinek fizetendő kárpótlás részletezését az illetők tanúvallomása alapján a nyitrai káptalan április 30-án kiadott oklevelében tüntette fel. A vizsgálat Sarthwany Boldizsár királyi, Egerszegi Pál káptalani megbízott, és Nagy Benedek, Puchain képviselője jelenlétében ment végbe. A károsodottak voltak:

Puchain szenvedett lovakban 25 forint kárt, a per folyamára költött 50-et, a rajta esett sérelemért 100-nál többet kért.

Hiska János szolga hadi szerekben 6 forint kárt látott;

Bosnyák Ambrus nemes kára 60, kiadása 40, a sérelemért kért összeg 100 forint;

Rácز János kára 40 frt, azonkívül 100 frt vérdíjat kér;

Koroghi Kelemen kára 25 frt, kiadása 32 forint, kér ugyanannyi vérdíjat;

Szalai Pál kára 25 frt, kiadása 40 forint, kér 50 forint vérdíjat;

Rácз Demeter kára 15 frt, kér vérdíjat;

Nyéki György kára 25 frt, testvérével Istvánnal együtt 200 forint vérdíjat kér;

Koppány Benedek nemes, a megölt fivérének kára 186 forint, 100 frt vérdíjat kér;

Koppány szolgája Nagy Máté kára 15 forint;

Turcsányi Márton kára 2 forint;

Nagy Ferencz kára 15 forint;

Nagy Benedek kára 3 forint;

Verebélyi Antal kára 15 forint;

Szalai Bálint kára 12 forint;

Tamás kürtös megveretéséért kér 15 forintot;

Nemes Nagy Benedek kéri azon 21 forintot, a mit Koppány ujfalusi házigazdájának zacskóba kötve átadott, a mely a támadáskor szintén elveszett;

Szítás Márton nyitrai lakos elvesztett lova ért 16 forintot; kiadása volt a per alatt 40 frt, kér 100 frt vérdíjat;

Körtvélyesi Tőke Lénárd kára volt 10, kiadása 40 frt.

A kimutatásban felsorolt összegek tehát meg is haladták a Puchain kérte 1300 forintot.

A Forgáchok pártfogói a tárgyalás folyamán többször nyújtottak be a királyhoz kérvényt a vétkeseknek adandó bocsánatért, Ferdinánd azonban ezeket mindannyiszor megtagadta, csak amikor a károsodottak kielégítése megtörtént, vehette kezdetét a megkegyelmezés módjának megvitatása.

Az uralkodó felfogása kezdettől fogva az lehetett, hogy a bűnösök a kár megtérítésével még nem tettek eleget a megsértett jogrendnek, tehát másként is bűnhődniök kell. A pártfogók és közbenjárók fáradozásainak idő folyamán csak az lett az eredménye, hogy az uralkodó enyhébbre szabta meg a büntetést, mint eleinte akarta.

1549 februárjában már a büntetés neme is meg volt állapítva olyként, hogy összes birtokaikból 200 jobbágytelket veszítsenek el; azok közül 50-et az ügyben eljáró Ráveni Mihály országbírói ítélőmester, 50-et Szomor János királyi ügyigazgató, 100-at pedig Horváth Bertalan kapjon vitézsége jutalmául.

A büntetés tehát elég nagy volt, csupán az enyhítette, hogy az elvesztett jobbágytelkek fele a család leányágára ment át. Arra nézve, hogy mely birtokokból szakítsák ki az említett 200 telket, a felek eleinte nem tudtak megállapodni, mert Ráveni és Horváth külön álló birtokokat kívántak maguknak 50 illetve 100 telek nagyságban, tehát nem akartak a Forgáchokkal közös birtokokban gazdálkodni. A család a reája hátrányos törekvés ellen a királyhoz folyamodott, és pedig sikerrel, mert a kanczellária Istvánffy Pált, Bornemiszát és Mathusnyai Sebestyén királyi biztosokat utasította, hogy a felosztásra nézve újabb tervezetet készítsenek.

A birtokrendezés ezen végleges formáját a családi levéltár Istvánffy Pál kéziratában megőrizte. Eszerint jutott

A község neve	Szomornak	Ráveninek	Horváthnak
Nagykozmaón	9	—	—
Kiskozmaón	—	7	—
Ghymesen	—	—	3
Szencsén	4	—	—
Ujfaluban	6	—	—
Nagyhinden	4	—	—
Pográban	4	—	—
Csitáron	3	—	—
Gyarakon	7	—	—
Brogyánban	2	—	2
Sókon	4	—	4
Nagyherestényben	6	—	—
Lehotán	1	—	—
Kalászon	—	4	4
Vajkon	—	3	—
Csarnokon	—	7	5
Mányán	—	7	—
Szelesénben	—	7	—
Mehnyén	—	9	—
Lülén	—	2	—
Szentmártonban	—	4	—
Kosztolánban	—	—	3
Nagybélíczen	—	—	9
Maróton	—	—	18
Hiszéren	—	—	5
Hecsén	—	—	3
Fisen	—	—	6
Mezőkeszin	—	—	6
Családon	—	—	4
Kelecsényben	—	—	4
Veresvárt	—	—	6
Gesztőczön	—	—	9
Kisbélíczen	—	—	9
Összesen	50	50	100

A felosztási tervezet tehát a birtokok közül 33-at foglal magában, Ghymesvárról, Komjátíróról s több más birtokról nem szól. Az iratra más kézzel tett feljegyzés szerint, ha a felosztás a tervezet szerint végbe menne, Forgách Zsigmondnak 39, Péternek 40, Lászlónak 36, Jánosnak szintén 36 jobbágytelek nagyságu birtoka maradna. Az összeállítás szerint tehát az akkor tényleg birt javak mindössze 346 jobbágytelket tettek ki.

Miután a család beleegyezett az említett birtokrészek elvesztésébe, Ferdinand ideiglenesen királyi kegyelem gyanánt megengedte nekik, hogy Komjátiban élhessenek ügyük végleges eldöntéséig.

A hűtlenségi per befejezésének t. i. még egy körülmény állotta útját. Várdai érsek 1549 juniusában biztos forrásból arról értesült, hogy a Forgáchok Komjátiban egyházi férfiak nélkül, az istentisztelet régi formáit mellőzve, Luther és Zvingli eretnek tanításai szerint tesznek eleget vallási kötelességeiknek, sőt jobbágyaikat is nyíltan hasonlóra kényszerítik. Mielőtt tehát a király véglegesen döntene ügyökben, kötelességének tartja azt is figyelmébe ajánlani, hogy az eretnokség és tévedés közülök eltávolíttatván, a régi és igazi egyház és istentisztelet azon a vidéken helyre állíttassék, főleg a nemesek körében, másként félő, hogy a büntetlenül maradt szabadosság következtében a mótely elterjed, és másokat is hatalmába kerít.

Tudjuk, hogy vallási kérdésekben ekkoriban nagy volt az országban a bizonytalanság. Többen végezték az isteni tiszteletet az új szokások szerint, anélkül, hogy valóban protestánsokká akartak volna lenni. Magában az udvarban Miksa főherczeg hódolt az új tanóknak, a király azonban e tekintetben is konzervatív elveket követett, félt az újítás elismerésétől.

Az 1550 február 13-iki keltezéssel ellátott s a Forgáchok megkegyelmezésének feltételeiről szóló leirathban valóban ezt a szempontot látjuk kiemelkedni. Hivatalos fogalmazványa ez a február 21-én kiadott megkegyelmező okiratnak.

Bár a Forgáchok által elkövetett súlyos felségsértési ügyben hozott ítélet kimondásakor a király jogos alapon állott — mondja az oklevél —, mégis Károly főherczeg, Salm Miklós gróf főkapitány, az elítéltek rokonai és feleségeinek kérésére megbocsát nekik azon feltételek mellett:

1. Ha a Forgáchok, feleségeik és gyermekeik felhagyva a téves és bűnös dogmákkal és hibás tanokkal, az igaz ősi katolikus hitet elismerik, tartják és megőrzik, azt alattvalóiknak katolikus papok által hirdettetik és taníttatják, a szentségeket, szertartásokat és szokásokat a római katolikus anyaszentegyház szokása szerint szolgáltatják ki és megtartják.

2. Ha a királynak és utódainak mindenkor hűséges és engedelmes alattvalói lesznek.

3. A király a Forgách birtokokon talált vagy találandó bányák tulajdonjogát kétséget kizárólag magának tartja fenn.

4. A birtokokból 200 teleket mint királyi adományt az uralkodó másoknak ad, abba belenyugodnak. A felosztásra nézve királyi kiküldöttek járnak el.

5. Tettükkel okozott kárt mindenkinek megtérítik.

6. Biztosítékot nyújtanak arra nézve, hogy a király tanácsadói és megbízottai közül azokon, a kik a hűtlenségi pörben eljárak, senkin bosszut nem állnak.

Másnap, február 14-én kelt a per befejezését jelentő többi oklevél: Szomor János, Ráveni és Horváth adománylevelei, valamint a király meghagyása Nagyváthy Antal királyi jelenléti bíróhoz, hogy a Forgáchokat, az említett 200 jobbágyletektől eltekintve, iktassa be a birtokokba.

Az ilyen módon elvesztett 200 telek közül 50 csakhamar megkerült. Ráveni még 1550 február 28-án Nádasdy országbíró előtt Márton, Mártha és Zsófia gyermekei nevében Révay és Mérey közbenjárására lemondott a neki jutottak birásáról 800 forint kifizetett készpénzért. Itt említem meg azt is, hogy Szomor Jánostól 1580 körül szereztek vissza a kiszakított birtokrészeket; a többi ellenben Horváth egyetlen fiának halála után csak hosszú perrel szállt vissza a családra.

A nagyobb anyagi kár mellett nem kevésbé érezhető volt a királyi biztosok rossz gazdálkodása a birtokokon. Nem értettek hozzá, a mellett felelősség nélkül gazdálkodtak, szabad kézzel rendelkeztek. Az időközben özvegyen maradt Forgách Lászlóné, Révay Zsófia szomoruan panaszkodik testvérének a ghymesi biztos, Bornemisza Gergely eljárása felett. Kéri 1551 április 1-én hozzá írt levelében, hogy ő vagy valamelyik Révay menjen el Komjátiba, kérjen számadást Bornemisztól, mert ideje már kitelt s őt úgy elhagyta, mint a

megszedett szőlőt, ha ő vetne vele számot, még az tűnne ki a számadásból, hogy ő adósa. „Én pedig itt vagyok Komjáthin, írja, mert nagy vizünk vagyon mostan, nem félünk, de ha az víz elapad, ezentul Ghymesbe felmegyek, mert csak azért jöttem alá, hogy meglássam itt mint vagyon, mert nagy káros vagyok, immár több hatvan szám barmomnál holt meg, azt pedig senkinek nem köszönhettem meg, hanem Gergely diáknak, mert mikor mentől nagyobb hó volt, az én barmomat szélyel hajtatta az falukon s abban szakadott el az barom s vagyon két holnapja, hogy sem szénám sem szalmám nincs, a mig volt, nagy szertelen költötték.”¹⁵⁶

Révay Mihály valóban intézkedett, hogy Bornemisza a tőle kért számadást elkészítse. Már az is óvatosságára vall, hogy csak egy évről adta át kiadásai és bevételeinek jegyzékét, t. i. a Ghymes és Komjatin levő uradalmakról 1549 junius 11- 1550 május 10-éig. Hogy Forgáchné méltán panaszkodott a kincstári kiküldött gazdálkodása miatt, Bornemisza jegyzéke bizonyítja. Mint kor- és gazdaságtörténeti emlékekkel érdemes foglalkoznunk.

A kimutatás nyolcz főtételre oszlik fel, mindegyikben külön szól a bevételről és kiadásról.

1. Buza.

A mikor Ghymes kezelését átvette, lajstrom szerint volt ott 203 komjáti köböl.

Komjätiben és a tanyákön raktáron volt	48	köböl
4 kazalból lett tisztán	515 ¹ / ₂	„
a szántóföldeken termett	350	„
a maróti kilenczed	389	„
a birtokhoz tartozó hat malom jövedelme	759	„
összesen	2061 ¹ / ₂	köböl.

Ebből 1 forintjával 4 köblét számítva eladott

37 ¹ / ₂ frtnyt	329 ¹ / ₂ köblöt,
ismét 54 frt 37 ¹ / ₂ dénárnyt	217 ¹ / ₂ „
150 köblöt Forgách Péter elvitt a magtárból.	
Máskor eladott 50 forintban	200 „
161 frt 16 ¹ / ₂ dénárban	483 ¹ / ₂ „
mérés közben elveszett	32 köböl,
az alvárnagynak adott Ghymesen	52 köblöt,
Forgách Péter és Jánosnak	25 „

Pozsonyba küldött	27	köblöt,
saját asztalára utasítása alapján elfogyott	80	köblöt,
sörfőzésre	389	"
Ghymesen elhelyeztetett	170	"
Komjátiban	53	"
összesen	2058 $\frac{1}{2}$	köblöt.

2. *Finom buza.*

Kilenczedből befolyt	87	köblöt,
Ebből eladott 9 forint 8 dénár értékben	54 $\frac{1}{2}$	köblöt,
sértés hizlalásra felhasznált	25	"
összesen	166 $\frac{1}{2}$	köblöt.

A hiányzó 7 $\frac{1}{2}$ köblőről nem tud felelni Bornemisza.

3. *Zab.*

Kilenczed utján befolyt	351	köblöt.
Mind a lovakkal etette meg.		

4. *Árpa és tönköly.*

Kilenczedből befolyt	56 $\frac{1}{2}$	köblöt,
Forgách László vette meg.		

5. *Bor.*

Kilenczed	131 $\frac{1}{4}$	akó
a Forgách-féle szőlők termése	34	"
összesen	165 $\frac{1}{2}$	akó

A várban és a komjátii kastélyokban talált 3 hordóval, de nem tud róla elszámolni.

Elfogyott saját asztalára	40	akó
a várban és kastélyokban	14 $\frac{1}{2}$	"
bortöltögetésre	7 $\frac{1}{2}$	"
eladott 1 frt 81 dénárjával 187 frt 33 $\frac{1}{2}$ dénár árut	103 $\frac{1}{2}$	akót.
összesen	165 $\frac{1}{2}$	akó.

6. *Sör.*

A malmokból befolyt 389 köblöt búzából főztek 90 hordóval, mind a vár és kastélyok népei fogyasztották el.

7. *Pénz.*

A jobbágyok szent Mihály napi, karácsonyi, ujévi és Mária tisztulása ünnepén beszolgáltatott adójának összege 116 frt 33 dén.
Bornemisza szerint az összeíráskor a biztosok több adófizető jobbágyot vettek fel, mint tényleg volt. Saját bevallása szerint a

ghymesi alvárnagy és gyalogosok ellátására szolgáló biztosokról nem vezetett számadást.

Mindkét féle buza ára volt	544	frt	33	dén.
vámjövedelem	35	"	63 $\frac{1}{2}$	"
az átvételkor fel nem vett 3 ökör értéke	16	"	—	"
összesen	712	frt	53 $\frac{1}{2}$	d.

Ebből a vagyon leltározásakor hivatalos költség

ség gyanánt felvett	13	frt	—	dén.
Bécsből Ghymesre tett útjának költsége	25	"	69	"
neki és családja ellátására kellett	165	"	81	"
sáfrány és bors beszerzésére kellett	18	"	80	"
Komjátiba, Bécsbe és Pozsonyba tett utazására	78	"	34	"
uriszéki tárgyalások költségei	12	"	42	"
vas beszerzésére kellett	6	"	52	"
a komjátii 5 kastély portásainak évi fizetése	40	"	—	"
a török miatt 6-ik portást fogadott, bére	2	"	—	"
1 ór ruhája, fizetése	7	"	65	"
ghymesi alvárnagy évi fizetése	18	"	—	"
a molnár és kulcsár évi "	15	"	95	"
15 szolgaszemély " "	60	"	—	"
a szőlők művelésére	32	"	73	"
mint a birtok gondozója felvett	200	"	—	"
összesen	706	frt	62 $\frac{1}{2}$	d.

A hátralék 5 forint 62 $\frac{1}{2}$ dénár, azonkívül a szalonna árából felvett 1 $\frac{1}{2}$, a sóból nyert 22 $\frac{1}{2}$ forintról se számol el, bár az említett hét birtokról is kellett volna kimutatást adnia.

8. *Ghymes tizedének bérlete az esztergomi káptalantól.*

Befolyt	524 $\frac{1}{2}$	köböl	buza.
Ebből 100 forint 28 $\frac{1}{2}$ dénárért eladott	400	maróti	köblöt,
" 20 " 38 $\frac{1}{2}$ " "	124 $\frac{1}{2}$	komjátii	"
	524 $\frac{1}{2}$	köböl.	
Finom buza kitett	23	köblöt.	
Ebből 96 dénárjával eladott 5 köblöt, a többi megvan.			
Zabból beszállíttatott	326 $\frac{1}{2}$	köböl,	melyből
a királynak küldött	240	köblöt,	
saját lovai megettek	28	"	
a surányi spanyol kapitánynak adott	58 $\frac{1}{2}$	"	
összesen	326 $\frac{1}{2}$	köböl.	

Az 52 köbölnyi tönkölyt megvette Forgách László.

A bortized 47 akót tett ki, erről, valamint a termésből befolyt pénzről nem számolt el.¹⁵⁷

A család tagjainak életéről és birtokviszonyairól ebből az időszakból is maradt néhány érdekes adatunk.

Az ország súlyos állapota a XVI. század elején minden irányban érezhető volt. Az anyagi eszközök hiánya következtében a művelődés fejlődése teljesen megakadt, a mi megmaradt, a humanista irány folytatása, a főpapok és főurak latinul beszéltek, a classicusok ápolását tekintették a szellemi fejlődés feladatának. Mindössze néhány magyar nyelven írt levelök mutatja, hogy teljesen nem zárkóztak el a társadalom alsóbb osztályaiban keletkezett mozgalomtól se, a mely nemzeti irányú műveltségre törekedett.

A családok magánélete se volt ment zavaró körülményektől. A Forgáchok közül ezen időben Zsigmonddal együtt, a ki még a királyi kincstár ügyeivel is bajlódott, mind katonáskodik. Békés gazdálkodásról, nyugodt családi életéről tehát nem szólhatunk.

A birtokviszonyok alakulására az említett okoknál is nagyobb befolyással volt eleinte a család ingadozó politikai felfogása. Zsigmond nem tudta mihez fogjon, melyik király pártjára álljon. Így esett meg, hogy Ferdinand 1527-ben Maczedoniai Lászlónak és Thurzó Eleknek adván Szapolyai Jatho, Pöstyén, Mezőkeszi és Sók-ban levő birtokrészeit, a család szomszédságon alapuló igényeit nem vette figyelembe.

Javulás e téren 1531 után áll be, a mikor a család tagjai Ferdinand szolgálatában vannak. Nagyobb birtokváltozásról mindamellett nem számolhatunk be. Nagyugrócz várán kívül, a melyet, mint láttuk, néhány éven át bírnak, királyi adományként mindössze két birtok került a család kezébe.

Ezek egyike volt *Kistrencsén* Nyitra megyében. A nyitrai káptalan 1538 november 12-én kelt jelentéséből tudjuk meg, hogy Forgách Zsigmondot be akarta iktatni a hűtelenként elítélt Szokolóczky Péter említett birtokába, de annak özvegye és rokonai ellentmondtak. Az ügy további folyamát nem ismerjük.¹⁵⁸

Az adományként kapott második birtok *Ény* (Een) Mezőkeszi egyrésze volt. Révay Ferencz nádori helytartó utasította 1545-ben a garamszentbenedeki konventet, hogy Forgách Zsigmondot és Lászlót vezesse be a fenti javakba, de Ballassa Menyhért, Palásthy István és felesége Dorottya, Albert és Balázs, továbbá a néhai Szobonyai Miklós özvegyének tiltakozása miatt a vagyon elfoglalása akkor végbe nem mehetett. 1546-ban azért újabb utasítást vett a konvent, hogy az ellentmondással nem törődve a beiktatást végezze el, a mi valóban megtörtént.

A birtokok történetére meg kell jegyeznünk azt is, hogy Ferdinand 1547-ben megerősítette a Bars és Nyitra megyei vámhelyekre vonatkozó okleveleket, a mire abban az időben a vámok kezelése miatt szükségük volt.

A család vagyoni viszonyait illetőleg egyéb figyelemre méltó adatra nem igen akadunk. A megelőző fejezetekben tárgyaltak kiegészítése szempontjából sorolom fel az alább következőket.

1528 junius 9-én a nyitrai káptalan előtt Sági Mihály gyermekei Torozmél birtok $\frac{2}{3}$ -át tartozékaival együtt elzálogosítják 36 forintért Forgách Ferencz, Zsigmond, László, Sebestyén és Péternek.¹⁵⁹ A birtok másik részét 1539 december 16-án szerzi meg Zsigmond, László és Sebestyén 32 forintnyi zálogösszegért Lüle Ferencz és Jánostól.

1532 május 11-én Brogyáni György két jobbágytelkét és malmát Brogyánban 28 forintért Forgách Ferencz és Zsigmondnak zálogba veti.

1547-ben Forgách Zsigmond és László két gazdatisztje Kishindi Csuka és Vataj másként Turcsányi András Kistapolcsányi György és rokonainak néhány jobbágyát elfogták, a miért a szentbenedeki konvent által megidézettek.¹⁶⁰

1551 táján, a mikor a hűtlenségi per befejeztetett, s birtokaikat újra elfoglalták, Tarán, Komjáti, Mezőkeszi, Kér és Tardoskedd határai felől perbe keveredtek az esztergomi érsekséggel. Ugy látszik, mintha a Forgáchok ki akartak volna bújni a határügy sürgős rendezése alól, mert a király rájuk parancsolt, hogy mihelyt felszólíttatnak, 16 márka birság terhe alatt tegyenek az ügyben vallomást. A per még 1552-ben is folyt. Blagay Miklós esztergomi kanonok jelentette

akkor a királynak, hogy a Forgáchok a kosztolányi és ghymes-i tizedet erőszakkal elfoglalták.

Ugyanakkor az előbbieket és Kolon falu tizede miatt perben állnak a nyitrai káptalannal is.¹⁶¹

A család vagyoni állapota tehát nagyjából a régi maradt; a kincstári kiküldöttek kezelésének két esztendeje ugyan több irányban okozott kárt, mivel azonban a javak nagyobb része mégis visszakerült a család kezére, a kár helyreállítása lehető volt.

Ghymes és Komjáti uradalmaikkal együtt Péter és Gergely utódai között oszlott meg. A hűtlenségi per idejében négyen részesültek a vagyon jövedelméből: Péter két fia Ferencz és László, Gergely unokája (minthogy Miklós korán elhunyt) Péter és fia Zsigmond.

A családtagok állandó tartózkodási helye Komjátiban van, mindegyik ágra esett 1—1 várkastély, azonkívül az özvegyen maradt nőtagok részére tarthatták fenn az ötödiket, a melyhez a törökök kóborlásai miatt Bornemisza fogadott őrséget. Ghymes várát közösen tartják fenn, a várnagy, a várőrség és a komjáti fegyveres nép eltartására a család leköötötte hét birtok jövedelmét, alighanem azokét, a melyeket az ítélet szerint nem kellett Szomorékkal megosztani. Ghymesen volt a levéltár, kincstár, odahordták be a termés egy részét, s vészes napokban a családtagok is odamenekültek, mivel a komjáti kastélyok állandó védelmet nem nyújthattak.

A király a közelgő várharczokat előre látva sürgette, hogy mindenfelé erősítsék meg a várakat és kastélyokat. Forgách László özvegye panaszkodik is a király rendeletéből folyó sok teher ellen. Jobbágyaik nem tudják, hol dolgozzanak, Ghymes jókarba helyezése sok munkaerőt igényel, a nyitrai püspök is sürgeti vára építését, a komjáti kastélyokon is nagyobb arányú munkát kell végeztetni, bár a birtokon is sok pusztaház várja felépítését. E mellett a lévaiak, a király katonái dúlnak az uradalmakban. „Higye kegyelmed, írja 1553 nyarán Révay Ferencznek, hogy nyomorultabb jószág nincsen, mint az mi jószágunk.“

Az egész vagyonról áttekintést sem a hűtlenség előtti, sem az alatti időből nem nyerünk a levéltári iratokból. A kincstári kezelés éveiből, mint láttuk, csak a Ghymesről

szóló számadás egy évnyi töredéke van meg, a többi birtokról ennyi sincs. A megelőző időből való a Gergely ágnak 1544-ben kelt osztálylevele, a mely némileg tájékoztató képet nyújt a család ezen ágának pénzeről, értékesebb ingóságai és házi felszereléséről.

Nem tudni mi okból, Forgách Gergely vagyona egy részét letétbe helyezte, s azt gyermekei csak 1544-ben vehették magukhoz. Az érdekes lajstromot Ghymes várában Forgách Zsigmond maga írta le 1544 október 20-án; önmagáról első személyben szól, tehát mint korra nézve idősebb, a felosztást is ő végezte.

A hagyaték tárgyát képezte első sorban Nagyugrócz várának eladási ára, a melyből Forgách Péter és Anna nővére 879 forintot kaptak, a többit Zsigmond tartotta meg.

Egyéb készpénz volt: az osztályosok mindegyikére esett 625 ezüst és 100—100 arany forint. E mellett kezeik között volt özvegy Forgách Ferenczné kötelezvénye 101, Kisloniki Tamás nyitrai alispáné 101, Dóczy Miklósé 312, Feledi Leustáké 142 forintról, a mely összegeket szintén megosztották.

Az arany és ezüstneműek közül: Forgách Zsigmondé lett egy 250 forintot érő aranyláncz; gyöngyös-drágaköves nyakláncz, melyet 50 forintra becsültek; 5 aranyozott ezüst kupa virágdiszszel, ugyanannyi tálczával. Péternek jutott 2 arany márkát (200 frt) érő láncz; Zsigmondé azért volt értékesebb, mivel ő Diószeg jövedelméből anyanyival többet adott közös célra. Péteré lett továbbá egy aranyozott ezüst diszes szarv, két aranyozott kupa ezüst serleggel.

A ruhafélékből Zsigmondra esett egy öltönyre való damaszk, 72 forintot érő arany gyűrű, nyakruha diszítéssel 14 forint értékben, továbbá 3 szőnyeg; Péter kapott az utóbbiból szintén hármat, azonkívül zöld damaszkot, mely nagyobb volt egy öltönyre valónál.

A Ghymesen és Komjátin talált borból mindegyikök kapott 34—34 hordóval, töltögetésre 2—2-vel. Hasonlóképen megosztzkodtak a són is. Az apai hagyatékhoz tartoztak továbbá szőlők, rétek, halastavak is, a melyekre nézve ugy állapodtak meg, hogy a szencsei, felsőcsarnoki, csitári szőlők Zsigmondé, az alsócsarnoki és kozmáliak Péteré lettek, a kisbenkőit közösen használták.

A torozméli, komjátii rétek fele egyik, fele a másik Forgáchnak jutott.

A Gaczo nevű ghymeszi pusztá halastó Zsigmondnak, a nagyhindi és kisszelcséni pedig Péternek ment tulajdonába, a nagyherestényi és szencsei halastavakat közös gondozásra hagyták.

*

*

E fejezet tárgyalása kiterjed a Péter és Gergelytől eredő új ágazat tagjaira, a 11-ik ivadék azon egyéneire, a kikről a megelőzőben nem szóltunk.

11. *Forgách Ferencz*, Péter fia 1490 körül születhetett, mert 1511-ben a nyitrai káptalan rokonaival őt is megidézi a királyi udvarba a Kismányaiak ellen elkövetett hatalmaskodás miatt.

Később egyideig anyja Berekszői Hagymás Kata birtokán él. 1514-ben a csázmái és zágrábi káptalan előtt tiltakozik az ellen, hogy Ulászló az elhunyt Hagymás Miklós, anyai nagyapja Szlavina és Keresztur birtokait Radványi Keczer Ferencznek és Béri Istvánnak adományozza.

1519-ben Báthori István előtt maga és testvérei nevében Lekenyén levő birtokát 200 forintért elzálogosítja sógorának Rimaszécsy Jánosnak.

Valószínűleg korán a katonai pályára lépett unokatestvérével, Miklóssal együtt. 1519 táján már a közszolgálatban érdemeket is szereztek, a melyekért Lajos király nekik adja Kishecei Gyepes Ozsvár, Gergely és rokonainak kishecei, másként bardóczföldi javait, mert a szentbenedeki konvent jelentése szerint valóban lakatlan pusztaföldek.

Katonai képzettségét Ferdinand király is felismerte, 1531-ben mint lévai kapitányt megbízta, hogy Nagyugrócz várát adja át Thuróczy Miklósnak, a kinek halála után Forgáchra várt a feladat, hogy a várat jó állapotba helyezze.

1523—24-ben birtokai miatt pereskedik a Brogyániakkal, a budai káptalannal. Nevét a nyitrai káptalan 1532 május 11-én kelt oklevelében olvasom utoljára, ez idő tájban halhatott meg.

A fenmaradt adatok szerint kétszer nősült. Első felesége volt Lévai Cseh Zsigmond barsi főispán és Haraszthy Kata

leánya Zsófia,¹⁶³ a ki 1531-ben meghalt. Élete utolsó éveiben vehette el Balassa Magdolnát, vele 1534-ben megszerzi Bucsányi Mihály és feleségétől az ilmeri udvarházat és birtokrészt.¹⁶⁴ 1548-ban betegeskedése miatt a nyitrai káptalan kiküldi hozzá egyik tagját ügyvédbevallás czéljából.¹⁶⁵

Gyermekei közül János és István első feleségétől, Kata a másodiktól született.

11. *Forgách Sebestyén*, Péter fia 1512-ben szintén részesül II. Ulászló adományából Maróti Tompa Miklós javaiban; 1514-ben anyai hagyatékaért szállt sikra, 1519-ben pedig Erdőkereki Aczél Istvántól zálogba veszi testvéreivel együtt Brogyán egy részét.

Valószínűleg a mohácsi csatamezőn fejezte be vitéz módjára életét, mert az 1526-iki év után nem találkozunk vele.

11. *Forgách László*, Péter fiának első nyilvános szereplése hasonlóképp a mohácsi vész előtti évekre esik, részt vesz a birtokügyek intézésében. Később katonai pályára lép, a melyen szerzett érdemei jutalmául kapja 1545-ben Forgách Zsigmonddal együtt Ény birtokot.

Koppány kapitány megölésében ő is bűnös volt, felesége Révay Zsófia volt a legbuzgóbb közbenjárók egyike a királyi kegyelem kieszközlésére. A hűtlenségi per folyamán, 1550-ben elhunyt.

Házasságából három fia és egy leánya maradt életben, özvegye később Székely Miklós feleségévé lett.

11. *Forgách Borbála*, Péter leánya, Rimaszécsy Jánosnak volt felesége. 1519-ben megveszik Forgách Ferencz és testvérei lekenyei birtokrésztét 200 forintért. 1538-ban mint özvegy írja Horváth Albertnek, Szárd gondozójának, hogy Nádasdy György csobánkaházi birtokának egy részét elszántatta tőle, a miért be akarja perelni. Kéri azért, hogy Csobánka Bertalan ügyvéddel együtt nézze át a leveléhez mellékelt okleveleket, azután adjon tanácsot, mit tegyen.¹⁶⁶

11. *Forgách Miklós*, Gergely fia a közéletben nem vesz részt, életét gazdálkodással tölti el. 1512-ben már nagykorú, 1515-ben az ő és Péter birtokai után szedendő fél forintnyi adót Ulászló Dóczy Ferencz főkamarásnak engedi át.

A birtokok hasznának növelésére 1516-ban a királytól

Feketevár és egyéb Bars megyei birtokára arany és ezüst bányák művelésére eszközöl ki engedélyt.

1519-ben Forgách Ferenczczel együtt kapja a Kishecseiek birtokait. A káptalan jelentése szerint épületek nélküli pusztá földek voltak.

1520-ban két hatalmaskodási pert kezd a Kisbeládiak, István, György, János és Péter ellen, mert az ő nagybeládi erdejéből fát vágtak ki, Brogyáni Miklós ellen pedig azért, mivel Vajki Andrást, a mikor Brogyánban a gyümölcsöt szedte, bántalmazta, a gyümölcsöt elvette tőle.

1524-ben viszont Palásthy Miklós a Forgáchokat hivatja a király elé, mert a sóki birtok egy részét, a mely valami-kor az övék volt, de utóbb Palásthy használta, lekaszálták.

Élete utolsó éveit is vagyona gyarapítására használja fel. 1525-ben Sági István torozméli birtokrészét veszi meg 16, 1526-ban Koloni Súlyom Andrásnak ugyanott levő 43, a Rá-tonyia két 100, Torozméli Miklósét 40 forintért szerzi meg.

A mohácsi vészt már nem éli túl, nagyon valószínű, hogy ő is a hazáért elvérzett hősök közt volt.

Felesége Zablati Trencsényi Julia, Lőrincz leánya, 1544-ben már nem él. Gyermekait Forgách Zsigmond nevelteti fel.

11. *Forgách Zsigmond báró*, Gergely fia a család ezen időben élő tagjainak legkiválóbbja.

Atyja gondoskodott, hogy tehetségének megfelelő nevelést nyerjen. Ifjú korában ő is gazdálkodott, a mohácsi csata előtti időben közpályán nem szerepel.

Az idősebb rokonok elhunytával a család vezetése reá száll. Szakitva az ingadozó eljárással, Ferdinand pártjára áll és katonává lesz. 1531-ben a király megbízott hive, vitéz katonája, a kinek Nagyugróczon czimeres ágyúi vannak felállítva a vár védelmére.

Ferdinand 1545-től kezdve az ujonan szervezett királyi kincstár vezetésével bizza meg. Ezen állásában követi el a súlyos hibát, hogy rokonaival együtt szolgáljaival megöleti a hadiadó beszédését végző Koppány György királyi kapitányt.

Az uralkodó nagyon zokon veszi a Forgáchok, főleg Zsigmond meggondolatlan lépését, amelyet a királyi hatalom iránt tanusított tiszteletlen magatartással fokoznak. A tettek ellen hűtlenségi per kezdődött, javaik ideiglenesen elko-

boztattak. Nagybefolyásu rokonaik közbelépésére ugyan visszanyerték földjeiket, de belőlük tetemes részt másoknak kellett átengedniök.

Éltesebb korában teljesen vissza nyerte a király kegyét, 1560-ban Ferdinand hűséges szolgálatai jutalmazására gyermekeivel együtt báróvá tette.

Kortársai igen becsülték. Maczedóniai Margit halála előtt reá bizta családi kincseit, hogy fiának nagykorában adja át, Perusith Gáspár 1548-ban a zavaros állapotokra való tekintettel becsületszóra neki átadott értékes tárgyait hiánytalanul átveszi.

Családi élete boldog volt. Feleségétől Albisi Zólyomi Katától számos gyermeke született; 1563-ban halt meg.

Özvegye többnyire Simon fiánál élte le hátralevő idejét. 1571 augusztus 30-án Simonhoz irt levelére az utóbbi feljegyezte, hogy anyjának utolsó levele, tehát aligha sokkal azután halhatott meg. Egyike a század legműveltebb asszonyainak, régi nemes család sarja (ősei 1469-ben Szatmár és Középszolnok megyében birtokosok, Csánki földr. I. 501. l.), ki nemes hivatása tudatában meleg anyai szeretettel nevelte fel gyermekeit.

11. *Forgách Margit*, Gergely leánya, 1527-ben Nagylucsei Dóczy Ferencz özvegye. A mondott évben Szapolyai János király védelmébe veszi férje rokonsága ellen.

1529-ben az esztergomi káptalan előtt tiltakozik az ellen, hogy szenterzsébeti kastélyát és Berzencze várát (Somogy megyében) Zalai János pozsonyi főispán elfoglalja.¹⁶⁷

1550-ben a pozsonyi káptalan oklevele szerint kiegyezett Nagylucsei Lipcsey Demjén özvegye Maczedóniai Margittal, a ki neki átengedte a revistyei, ő pedig amannak a saskői vár felét.¹⁶⁸

A családfán el nem helyezhető

Forgách leány az, ki 1552-ben Pekri Lajos horvát bán, szolnoki kapitány felesége (Forgách Eszter). Századok, 1908, 424 lap.

VII. FEJEZET.

AZ ERKÖLCSI ÉS ANYAGI MEGERŐSÖDÉS ÚTJÁN
FORGÁCH SIMON UJVÁRI FŐKAPITÁNY, FERENCZ
A MAGYAR TACITUS, IMRE TRENCSENI FŐISPÁN
A TIZENKETTEDIK NEMZEDÉK

1551—1600.

FORGÁCH Zsigmond, a XVI. század ezen régi szabásu, erkölcsös és köztiszteletben álló köznemese azzal a vigasztaló tudattal szólhatott sirjába, hogy hazája nehéz helyzete daczára nemzetsége dicsőséget ígérő s közbecsüléstől kísért úton halad előre.

Mindössze egy évtized mult el akkor a hűtlenségi pör befejezése után, a mely elég volt arra, hogy az addig látott jelekből családja fényes jövődjét megjósolhassa. Mert Forgách Zsigmond régies felfogása mellett se zárkózott el a haladás követelményei elől. Bátyja, a korán elhunyt Miklós Bécsben járatta iskolába fiát, amennyire nehéz anyagi viszonyai engedték, gyermekeit ő is kiképezte.

A két idősebbik korán katonává lett, Ferencz a papi pályára lépett, Imre szintén jelentékeny tanultságra tett szert; közös vonásuk, hogy kortársaik között műveltségükkel tűnnek ki. Tehetségüket különböző életpályákon egyforma hazafisággal bizonyítják be. Az uralkodók sietnek szolgálatkészségüket felhasználni, alig van az állami életnek vagy egy századon át fontosabb mozzanata, a melynek intézésében valamelyik Forgáchnak keze benne nem volna. Ennek a fényes pályafutásnak első részéről szólunk az utóbbiakban.

Forgách Zsigmond maga a hűtlenségi pör befejezése után egészen visszavonult családja körébe, a közelet zajától távol csendes magányban élte napjait. A kik az éltes urat kedvelték, otthonában keresik fel. Gyermekei közül Simon akkor már a táborban élt, Pál otthon tartózkodott, Ferencz a humaniorákat készült befejezni; Imre még serdülő ifjúságában volt.

Simon már előbb átesett a tűzkeresztségen, a mire az akkori mozgalmas időben gyakran volt alkalom. 1551-ben a lippai táborban van mint Nádasdy Tamás egyik csapatvezére. A város ostromakor (nov. 5-én) csapatával rendkívüli bátor-

sággal vetette magát az előnyomuló törökökre, kiket sikerült viasszaszorítania a várba. Az ellenségből sokat megsebesítettek, megöltek, de a magyarok is nagy veszteséget szenvedtek. Forgáchat tizenegy sebből vérezve félholtan találták meg az ütközet helyén, élet nem igen volt már benne, betört sisakjáról és arannyal díszített kardjáról ismerték fel. Az orvosok életre hozták, nagysokára felgyógyult, de a homlokán ütött seb helyét mindvégig viselte.¹⁶⁹

Az országban dúló törökök új mozgolódása nem engedte, hogy Forgách sebei orvoslására sok időt szánjon. A következő év tavaszán előkelő vitézek, Perényi Gábor, Serédi György kíséretében Temesvárra siet Lossonczy segítségére. A kétezer kétszáz főre menő őrségben Forgáchnak 60 válogatott katona engedelmeskedett.¹⁷⁰

A vár hősi védelméről nem szólunk, ki ne ismerné Lossonczy nevét? Forgách ott van a kivonuló vezér mellett, a ki népe életének megmentéséért végső szükségtől kényszerítve feladja a várat. Elöl ment ki a várnép, a szekerek, azután a lovasság, gyalogság, végül a vezérek. Lossonczyt Mehemet és Kazon pasák közre veszik, az alatt a törökök megtámadják a kivonuló csapatokat. A vezér hamar észreveszi a pogány áruslását, hű embereit, Forgáchat és Perez Alonzót magához szállítván, vitéz ellenállást fejt ki, de megsebesülve összerogy, Perez a Kőrösbe lökik a törökök, Forgách pedig súlyosan megsebesülve fogságba kerül, többször megkínózzák, végre Kazán temesi pasa nagy váltságdíj fejében bocsátja szabadon.

Visszatérve övéi körébe néhány évet otthon tölt el, a melyek alatt megházasodott, elvevén házastársul Pempflinger Orsolyát. Felhasználja az időt a komjátii kastélyok rendbehozására is, mert előrelátható volt, hogy a törökök a béke leteltével újra támadni fognak. A fegyverszünetet ugyanis mindkét fél haderejének rendbehozására fordította.

1556-ban, a midőn a nagy várharczok megkezdődnek, három Forgách áll az ország szolgálatában: Péter a felső vidéki városok védelmében tűnik ki,¹⁷¹ Simont a király Kis-Szeben kapitányává teszi meg, a paduai egyetemről megjött Ferenczet pedig váradi püspökké. Az utóbbit, minthogy püspöki megyéjét a török tartotta megszállva, az udvar szolgálatára rendelte.

Simont az uralkodó arra kötelezte, hogy a vár őrségében 100 lovast tartson, a kiket ő Tiszántul toborzott össze. Az udvari kamara számadásai szerint lovasonként 4 forintot kapott 1—1 hónapra.¹⁷²

Hogy a rendelkezésére álló csapatokat Forgách fizetni tudja, Ferdinand neki adta Hertnek várát ugyancsak Sárosban, a vár és hozzátartozó uradalmak tulajdonosa, Tarczai György Izabella csapat-parancsnoka lett, a miért a birtokot az uralkodó elvette tőle. 1556 nyarán Forgách tekintélyes számú katonával ment Tarkő vára ellen, melyet Tarczai felesége, szintén az erdélyiekkel rokonszenvező nő a birtok eladományozása ellen való tiltakozása jeléül is vitézül védett. A vár egy heti ostrom után Forgách kezére került, néhány nap múlva csapatai Ujvárra is kitűzték a király zászlóját.¹⁷³

A támadást Ferdinand seregei ellen az erdélyiek kezdték meg. Izabella visszahívásával ugyanis, a ki Martinuzzi ösztökélésére mondott le a fejedelemségről, a két országrész egymáshoz való viszonya megváltozott. A rendek erőlesebb eszközökhöz nyultak, hogy a Ferdinand kezén maradt várakat visszafoglalhassák.

1556 elején a seregek Varkócs Tamás, Báthori András és György vezérlete alatt Huszt és Várad megostromlására indultak. Az előbbi már elesett, a mikor a király még mit se tett a másik erősség megmentésére, pedig többen is figyelmeztették a Várad elvesztével járó károokra. Zrinyi Miklós maga ajánlkozott megfelelő csapatok felállítására, Forgách Ferencz hajlandó lett volna családi javait elzálogosítani a felmentéséhez szükséges pénz előteremtésére. A hadi tanács Brandeisra bízta a felmentő csapatok szervezését, aki azonban Várad alól, a reá váró feladattól megrettenve, eredmény nélkül visszavonult.

Forgách Simon akkor siethetett mint kinevezett váradi és felsőmagyarországi főkapitány a vár védelmére, a midőn az ostromló csapatok körülvették, azért csak nagynehezen tudott Váradba bejutni. Emberfeletti munkát végzett az ostrom alatt. Kiutéseivel pusztította az ellenfél sorait, kitarásra buzdította övéit, bár a segítő csapatok elmaradása következtében maga se bízott a sikerhez. Körülbelül egy évig tartó küzdelem után, a mikor lőszerük elfogyott, élelmők

nem volt, szabad elvonulás kikötésével feladta az ország azon fontos erősségét.

A király méltányolta a két Forgách szolgálatkészségét. Simont a vár ostroma idején kinevezte báróvá, továbbá neki adta az Erdélybe átpártolt Bajonyi Benedek és fia István, Zemplén és Ung megyei fekvősegeit; a székhelyének elvesztése miatt elcsüggedt Ferenczet pedig megbízta, hogy a regensburgi birodalmi gyűlésen hívja fel a rendeket, küldjenek a török ellen az országnak segítséget. Forgách lelkes beszédet mond a gyűlésen, a jelenlevők meghatva ajánlanak meg az ország részére segítő csapatokat. Nem ő rajta mult, hogy az ígélet abban maradt. Az elért eredményre való tekintettel Ferdinand titkos tanácsossá tette az alig felszentelt ifjú papot, majd elvesztett jövedelme pótlására a pornói apátsággal jutalmazta meg.

Forgách Simon Váradról Kassa felé visszavonulván seregével, azon töprenkedett, hogyan hozza helyre a szenvedett kudarcot. Éppen kapóra jött Telekessy Imre kapitány indítványa, hogy a Kassa körüli királyi csapatokat egyesítván, támadják meg újra az erdélyieket.

A tervet a kivitel gyorsan követte. Nagy-Szöllősnél megverték a Tarczai György vezette sereget, a vezér maga is elesett az ütközetben. Dús zsákmányt szerezve megtámadták azután Sárospatakot, Tokajt és Gönczöt, majd a siker láttára felbuzdult katonák rövid pihenő után Olcsvát, s a közelfekvő kisebb várakat szereztek vissza Ferdinandnak. A portyázó hadjárat befejezése az volt, hogy Kassától nem messze a környéket pusztító Velicsán bég seregét szórták szét, a mi által sok keresztény rabnak adták vissza szabadságát.

A kor viszonyainak megfelelő, de alapjában véve mégis érdekes ellentétet látunk a két Forgách, Simon és Ferencz vallási felfogásában. — Ferdinand, amint egyéb teendői engedték, foglalkozni akart az ország vallásügyével is.

Tudjuk, hogy az országgyűléseknek majdnem mindegyike hozott törvényt a vallásújítók ellen, de azokat a nehéz belállapot, továbbá az egyházi vezető férfiak hiánya miatt tényleg soha nem hajtották végre. A vallásügy kérdésének határozott elintézésére 1558 nyarán tette meg a király az első lépéseket, a királyi városok legtöbbjéhez, előkelő fér-

fiakhoz leveleket intézett, a katolikus vallás buzgó pártolását ajánlván figyelmökbe. Ezek nemcsak Forgách Ferencz ellenjegyzésével jelentek meg, hanem az is megállapítható, hogy neki az ügy intézésében tevékeny szerepe is volt.

Láttuk a megelőző fejezetben, hogy Forgách Zsigmond és családja vallási dolgairól az udvarnak nem volt világos tudomása. A kancellár-érsek felterjesztéséből Ferdinand megtudott annyit, hogy Komjátiban az új vallás tanításai szerint élnek, katolikus papot nem tartanak, az istentiszteletet nem a régi mód szerint végzik.

A király leiratában azon reményének adott kifejezést, hogy felhagynak a protestáns tanok követésével, visszatérnek a katolikus egyházba. Bár e feltétel a megkegyelmezésnek is első pontja volt, annak, hogy a Forgáchok ebbeli kötelezettségüknek nem tettek eleget, a mondott okok miatt következménye nem volt. A katolikus vezető férfiak, Oláh, Verancsics sajnálattal láthatták, hogy az új vallás követői ellen megindítandó küzdelemben a Forgáchokra nem számíthatnak, de a visszatérésre irányuló kísérletek hiába valóknak bizonyultak. Forgách Zsigmondra éltesebb kora miatt már nehezebben lehetett hatni, családja ügyeibe pedig, úgy látszik, beleszólást senkinek sem engedett. Így történt, hogy nemcsak ő maga maradt protestánsnak, de fiait is e vallás tanai-ban nevelte fel.

Gyermekei közül csupán Ferencz lett ifju korában, valószínűleg Oláhhall való megismerkedése folytán katolikussá, Simon, Imre protestánsok maradtak. Olyan meggyőződéssel védtek hitfeleiket, a melyet Ferencz mutatott ki a nem katolikusok megtérítésében.

Forgách Simonnak vallási meggyőződése bizonyítására először 1559-ben nyílt alkalma Kassán, a hova a királyi sereg egy részével szállásra vonult. Abbeli törekvése miatt, hogy seregét a várható hadakozásra felszerelje, összeütközésbe jutott Verancsics Antal egri püspökkel. Az utóbbi ugyanis zokon vette Forgách megbizottainak eljárását a hadi adó szigorú behajtása körül, a mire amaz a kényszerhelyzetre hivatkozva lefoglalta a püspökség néhány birtokából befolyó tizedet. Némileg érthetőbbé teszi ezen körülmény is Forgách későbbi kassai magatartását.

A felvidéken, főleg Kassán a legbuzgóbb terjesztője volt az új tanoknak Huszár Gál. Térítésének csakhamar meg volt az eredménye, a városban sok követője lett; Verancsics a

Forgách Simon báró.

beküldött jelentésekből sajnálattal olvasta a katolikus vallás háttérbe szorulását, s a mikor a helyzet megjavítását célzó törekvései nem sikerültek, a királytól engedélyt eszközölt ki Huszár elfogatására, Zay Ferencz kassai főkapitány el is fogatta társával Frölichhel együtt.

Alig értesült Forgách a predikátorok elfogatásáról, megakadályozta, hogy Egerbe Verancsicshoz elvitessenek, a mellett Miksa cseh királyhoz, a kinek hajlandósága az új tanok iránt közismert volt, társaival együtt folyamodást intézett a foglyok szabadon bocsátása ügyében. Ugy látszik, hogy Verancsics befolyásától féltette a kérés eredményét, mert a börtön falai alatt előidézett csődület és lázongás által a két fogoly szökését előmozdította.

Az 1560—61-ik év részben tárgyalásokkal, részben a sereg felszerelésének helyrehozásával, a védelem előkészítésével telt el. A János Zsigmond, Zsigmond Ágost lengyel király és Ferdinand közt megindult béketárgyalásnak nem volt semmi fontosabb eredménye; Forgách Ferencznek része volt a dolog megindításában, a miért az uralkodó rendkívüli jóakarátát mutatva kieszközölte számára a váradi püspökségre a pápai megerősítést (július 17), azonkívül alkanczellárrá nevezte ki, a pozsonyi kamarából rendelve fizetést részére.

A tárgyalás idején, 1560 márczius 30-án kelt Ferdinand azon oklevele is, a melyben Forgách Zsigmondot és fiait érdemeik jutalmazására bárókká tette. A család történetére nézve is nagy fontosságu volt a király elismerése. Egyike lett általa a legkorábban bárói méltóságra emelt családoknak.

„Minthogy ti a szent koronának — mondja a király az oklevélben — s nekünk különböző alkalmakkor és időben, úgy a törökök, mint a hűtelenek ellen, a kik János király és fia alattvalói, javaikot és vagyonotok elvesztésével, életetek veszélyeztetésével, véretek ontásával a hűségben és állandóságban soha meg nem inogva szolgáltatok, mint azt sokszorosan bizonyítva látjuk, tehát azért, másrészt tisztelendő Forgách Ferencz váradi püspök, titkos tanácsosunk kedves és hű szolgálataiért, kiváló képzettségéért, a tudományban való jártasságáért és más jeles lelki tulajdonságaiért méltóknak íteltünk titeket Forgách Zsigmond, Simon, Pál és Imre, hogy nemes szándékkal ezután is érdemet szerezni törekedjete, utódaitok pedig ezen, mintegy halhatatlan emlék s a polgári erények példái által ösztönöztessenek: hogy királyi kegyünk különös jele gyanánt a nemesek soraiból kiemelvén, az ország bárói közé iktassunk és válaszsunk.“

Az 1560-ik évnél, a melynek eseményei közül az Oláh

Miklós buzgólkodására megtartott nagyszombati zsinatot kell megemlitenünk, jóval mozgalmasabb volt a következő. 1561 nyarán ugyanis az erdélyi fejedelem ellen kalandos hír kelt szárnyra. Arról volt szó, hogy Majláth Gábor János Zsigmond uralmának megdöntésére felbérelt egy olasz zenészt, hogy alkalomadtán ölje meg a fejedelmet. A terv azonban kitudódott, szerzőjének menekülnie kellett.

Meg se állapították még, mennyi volt a hirtől igaz, máris újabb kalandos terv támadt az előbbi nyomában, még pedig Forgách püspök agyában, a ki nagy érdemeket akart szerezni Erdély visszafoglalásával. A dolog sikerülte esetén természetesen az ő püspöki javai is felszabadultak volna.

Lasky Albert, gazdag felvidéki földesur segítette kezdetben Heraclides Jakabot, egy mindenre vállalkozó görög kalandort. Meglehetősen kétes származásu ember volt, szolgált V. Károly, majd Mária királyné seregében, később szerencsét próbált Moldvában, Sándor vajda felesége rokonának állítván magát, de — üzelmei miatt — sietve el kellett hagynia az országot.

Reményt ígérő terveivel, rábeszélő képességével megnyerte céljának Laskyt. Terve abban állott, hogy Moldvából a vele rokonszenvező oláhok segítségével elűzi Sándor vajdát, kikiáltatja magát uralkodónak. A befektetésért persze busás kamatot ígért Laskynak.

Az első vállalkozás a felszerelés és a sereg csekély volta miatt nem sikerült. Heraclides erre Zay Ferencz közvetítésével Ferdinandnak ajánlotta fel szolgálatait, segítségért kilátásba helyezte, hogy Moldva után Erdélyt hódítja meg, s minden kárpótlás nélkül átengedi a királynak. Az uralkodó — tanácsosai véleményét meghallgatva — eleinte hallani se akart a dologról, a tanácsban egyedül Forgách ajánlotta a javaslat elfogadását, a mely mellett kis emlékiratot is dolgozott ki. Mivel a királyi kapitányok néhányja is alkalmasnak találta ugy az időt, mint Heraclides személyét, Ferdinand végre engedett a rábeszélésnek.

A hadjárat első része sikerült is, Heraclides több csatában leverte Sándor vajda seregeit, el is űzte országából, a melynek vajdájává a szultán 1561 november 10-én elismerte. János Zsigmond azonban értesülvén az ellene szőtt cselről, gondoskodott uralma megvédéséről, úgy hogy Forgáchnak

Erdély visszaszerzéséről le kellett mondania. A terv tehát, melylyel Forgách az egész kereszténységnek, királyának s részben önmagának is szolgálatot vélt tehetni, nem járt eredményel.

1562 tavaszán mindkét sereg hamar elhagyta szállását, Nógrádban megkezdődött a csatározás. Balassa János királyi kapitány elfoglalta Szécsényt, de csakhamar elűzte onnan a füleki bég. Az erdélyiek segítségére jött budai és temesi basák üldözőbe vették a Tisza környékén táborozó királyi katonákat, a kik Németibe huzódtak vissza, a török sereg tehát itt fogta ostrom alá őket. A várban szorultak felszabadítására ment csapatok csak igen nehezen tudták az ostromzárt áttörni; Forgách Simon a segítő csapatok egyikének élén vitézül megtámadta a vár fokaira is feljutott törököket, elűzte, majd csapatát az egész sereggel egyesítve, Ecsed alatt megtámadta az ellenséget. Nagy diadalt nem szerzett, de az egyéni vitézség kimutatására itt is volt alkalma. Hogy a vár ostromlásakor a bennlevők helyzete súlyos volt, abból is kitűnik, hogy Forgách ezen napok idejében írta meg első végrendeletét.

Az év második felében indult el négyszáz főnyi díszlovas kíséret, hogy Miksát a királyi koronázásra Prágába kísérje, köztük volt Forgách Simon, s valószínűleg Ferencz is. Az utóbbi elkísérte az udvart a Majnai-Frankfurtba is a római császári koronázásra, ahol a császári párnak felszolgált udvarnokok névsorában az ifjú Forgách Imre nevét is olvassuk.¹⁷⁵

A következő, 1563-ik évben meghalt Forgách Zsigmond; Ferencz a temetés után lekíséri az uralkodó családot a pozsonyi koronázó országgyűlésre. A tárgyalásokból kiveszi részét, amiért a király november 1-én pozsonyi préposttá nevezi ki. Ugyanazon időben Simon Mágócsy helyettesítésére néhány hónapon át az egri főkapitányi tisztet tölti be.

1564 július 24-én meghalt Ferdinand. Az ország őszintén fájlalhatta elhunytát, a közállapot javítására sokat tett, a nemzet iránt jóindulattal viseltetett. Külföldi származásu tanácsosai ugyan igen befolyásolták, egészben véve uralkodása mégis előnyös volt az országra. Augusztus 7-én tartottak emlékére Bécsben nagyarányú gyászünnepélyt, az esztergomi érsek beszentelte a holttestet, a mely fölött Forgách Ferencz tartott könnyekig megindító beszédet. Méltán dicsérte az el-

hunyt jótulajdonságait, éveken át érintkezett vele, megismerhette. A szónok meghatottsága az atyai pártfogó elvesztését is jelentette, Forgách érezte, hogy Miksában hasonló jóindulatra nem fog találni.

Az uralkodóhoz való személyes viszonyának megváltozásával valóban a közügyek intézésében tapasztalt befolyása is megcsökkent. Rövid idővel később már éreznie kellett a mellőztetést, a minek következtében az összeütközés a király új tanácsosaival elkerülhetetlen volt.

A család tekintélyét e körülmények között Forgách Simon védi meg. Egerben néhány hónapig tartózkodott csak 1563/64 telén, de azalatt újra összetűzött Verancsics püspökkel. Való, hogy Forgách nem bánt ekkor se kiméletesen a püspök érdekeivel, hatalmaskodást is elkövetett a püspöki birtokok egyikén-másikán, de a kettőjük közötti helyes viszonyt Miksának levele fejezte ki, a melyet Verancsics panaszára küldött 1564 május 4-én. Figyelmezteti az uralkodó, hogy kicsi dolgok miatt kár pereskednie, hiszen mégis csak Forgách gondoskodásának köszönheti, hogy a portyázó törökök nagyobb kárt nem okoztak neki.

Valami mindamellettt bánthatta Forgáchot, mert Egerből hirtelen visszavonult Komjátiba. Az augsburgi birodalmi gyűlésre a rendek a királyi pár mellé 409 lovasból álló díszkíséretet ajánlottak meg, vezetőjüké Zrinyi fiát, Forgách Simont és Batthyányit választották meg. A kijelölt vezérek azonban azzal a kifogással, hogy az út kiadásait a háború sok költsége miatt nem bírják ki, visszaléptek. Miksa király az eset miatt erősen megharagudott, lerendelte az egész kíséretet.¹⁷⁵

Forgách Simon Komjátiban hozzáfogott a gazdálkodáshoz és magánügyei intézéséhez, de a török készülődése és az erdélyiek mozgolódása miatt a király nem hagyhatta a vitéz és tapasztalt katonát hosszasan a seregtől távol. Többszörös felszólítással, kiadásai megtérítésére tett ígérettel sikerült rávenni, hogy seregével együtt Svendi Lázárhoz csatlakozzék. Hivatása az volt, hogy a bekövetkező hadjáratokban tanácsal és tettel támogassa.

Forgách készségesen engedett a király parancsának, 1566 tavaszán Kassán van, Svendivel tanácsot tart a közeljövőben rájuk váró teendők felett; amaz addig nem akart

kimozdulni a városhból, míg az ellenség szándékát kiismerheti, Forgách ellenben a támadást sürgette, rábeszélése győzött, elhatározták, hogy Tokaj várát megtámadják. Utközben Rimaszombatnál találkoztak az erdélyi fejedelem segítségére jött török haddal.

A király seregét a támadásra három szárnyra osztva állították fel, jobb szárnyát Forgách, közepét Svendi, a balt Balassa Menyhért vezette. Fygedi János 200 lovasa kezdte a harczot, átütvén az ellenség sorait, a mely a sereg egyesült támadása elől futva menekült, tábora felszerelése a győzők kezébe jutott. Az elfogottak közt volt a szécsényi bég is.

A következő napokban, meggyőződván arról, hogy Bebek György az ellenséggel czimborál, elfoglalták ennek várait, Pelsőczöt, Gombaszeget és Gagyot, azután a sereg egy része Svendivel visszament Kassára, Forgách pedig a többit Krasznahorka alá vezette, a Bebek család ősi vára alá.¹⁷⁶ Bár valószínűnek látszott, hogy a nem messze táborozó törökök a vár segítségére mennek, Forgách erős ágyuzással néhány nap alatt bevette, azután kellő őrséget hagyva hátra, hogy seregét a jóval nagyobb ellenség támadásától megóvjá, ő is Kassára vonult vissza.

Sokáig akkor sem pihenhetett, mert Svendinek Bebek megígérte, hogy Miksa alattvalójává lesz, ha Szendrő várát a király neki visszaadja. Svendinek nem volt felhatalmazása, hogy a dologról tárgyaljon, maga se tartotta kíváncsnak az ügy elintézését, a mellett azt is megtudták, hogy Bebek újra a törökkel levelez Szendrő visszaszerzéséről, Erre Forgách ajánlkozott, hogy nagy csendben meglepi Bebeket Szádvárt. A mikor odaért, megtudta, hogy a vár ura Füleken járt, hogy csapatokat állítson össze Szádvár őrségének megerősítésére.

Forgách felszólítására, Bebekné férje seregének közel-létében bizva tagadólag válaszolt. 1567 január 6-án, a mikor Svendi is a táborba érkezett, Bebek serege újra visszavonult Fülekre, az ostrom előkészületei pedig megtétettek; az ágyuzás január 10—12-éig szünet nélkül folyt s következménye az volt, hogy Bebekné csakhamar Wesselényi Ferenczet küldte le a feladás tárgyalásának megkezdésére, a mi Forgách közbelépésére eredménynyel járt. Patócsy Zsófia a várórség élén január 14-én kivonult az erősségből.

Svendit a hadjárat kedvező eredményei elkapatták, János Zsigmond ajánlkozását, hogy a Miksa és a török közt készülő békéhez hozzájárul, kicsinylőleg hallgatta meg. Elhiteti magával, hogy hadi műveleteinek az lesz a koronája, ha Munkácsot kiostromolja. Forgách a tervet ellenezte, úgy látta, hogy a vár bevétele annyira fel fogja ingerelni az erdélyi udvart s a törököt, hogy a bosszuló hadjáratra Svendi nem tud kellő katonát kiállítani.

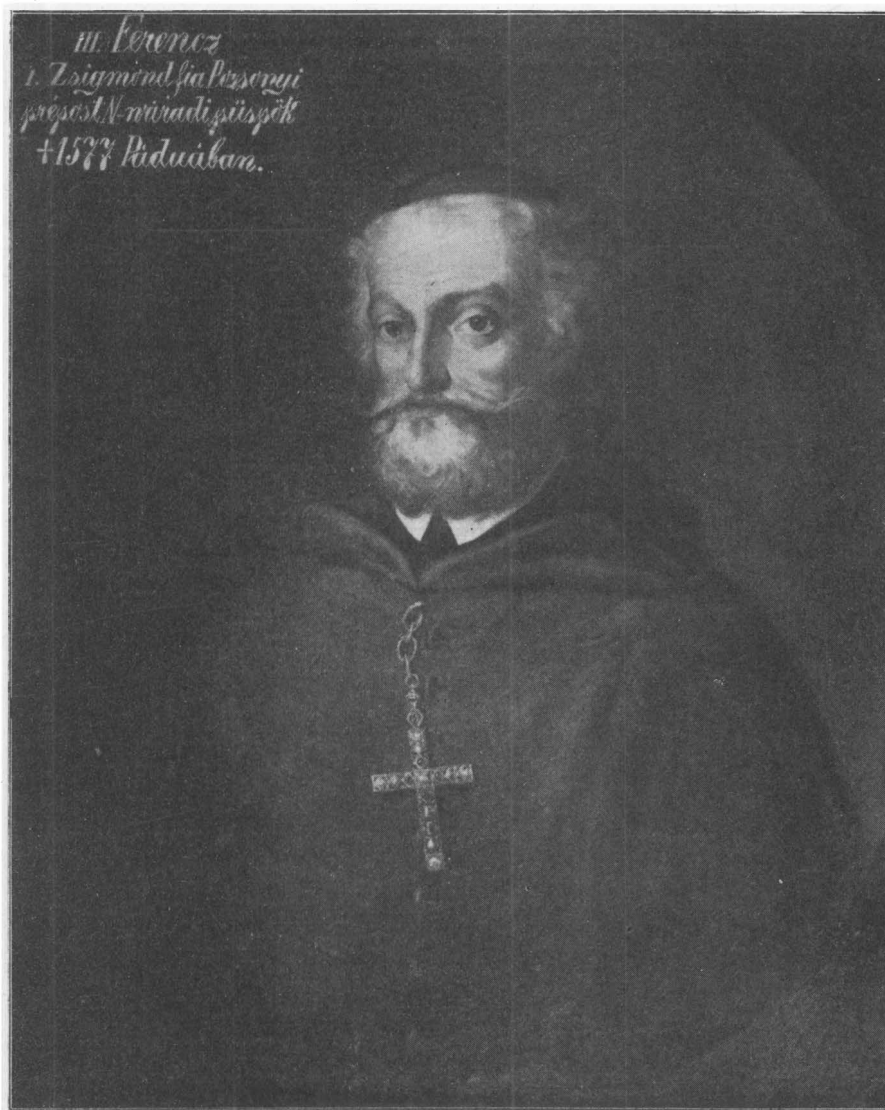
A vezér meghagyására mégis elment Munkácsra az ostrom előkészítésére, mely a sereg megérkezése után, február 17-én kezdődött meg. Soká nem tartott, a vár ötödnapi meghódolt. Onnan Husztra mentek, de se azt bevenni nem tudták, se János Zsigmond seregének ellenállni, a mely fenakadás nélkül jött be a Miksának meghódolt országrészbe.

Bár az ország északi seregének hadműveletei Forgách vitézségének és hadi kiválóságának kétségtelen bizonyítékait nyújtották, bár bebizonyította a Svendi és Forgách vezette sereg, hogy bátorsága és felszerelése tekintetében nem áll az erdélyi és török mögött, az elért eredmény vajmi csekélynek látszik a hazánkat 1566-ban máshol ért csapások mellett.

A mondott évben Szulejman szultán hatalmas sereggel jött be az országba; Eszéknel Pertaff pasa vezérlete alatt 40000 ember kivált a főseregből, hogy Gyula várát elfoglalja. Az agg szultán Bécs ellen indult, de útközben Szigetvárt akarta előbb elfoglalni.

Gyula kapitánya, Kerecsényi László eleinte vitézül állta a július 2-án megkezdődött ostromot, de a heteken át tartó nagy ágyuzás miatt a várost, majd a külső várat is kénytelen volt feladni; a védők sorainak megritkulása és szorult helyzete végre arra birták, hogy szabad elvonulást kérjen az ostromlóktól. A törökök megszegték adott szavukat, kivonulás közben részben elfogták, részben megölték a védőket. Maga Kerecsényi évekig raboskodott s mint ilyen halt meg a belgrádi börtönben. Gyula feladásával Forgách Ferencz püspöki birtokainak utolsó maradványait is elvesztette.

Forgách a királyi udvarral együtt indult meg Bécsből arra a hirre, hogy Szulejman seregei Szigetvár alatt állnak. Óvár alatt állott indulásra készen a sereg, csak az volt a baj, hogy Miksa habozott a hadművelet megkezdésével, a király

Forgách Ferencz, a történétíró.

környezete is eltérő tanácsokat adott a teendők felől; Batthyány Ferencz a helyben maradást, Forgách Esztergom ostromlását indítványozta, az utóbbi, úgy látszik, Szigetvárt már nem tartotta megmenthetőnek, némi ellenérték gyanánt akarta tehát Esztergomot visszafoglaltatni. A többség az indulást elhalasztotta, majd úgy döntöttek, hogy a sereg átmegy Győrbe, augusztus 22-én már ott voltak. Itt a tábor előőrsei és a Kajárban állomásozó törökök közt kisebb csetepaté volt, azután Jenő alá mentek, hol Mahmut székesfehérvári bég támadt a királyi sereg előcsapataira, de Túry György a Vértes erdeiben utólérte, leverte, magát a béget is elfogta.

Szigetvár azalatt utolsó napjait élte. Zrinyi embere lóhalálba jött segítséget kérni a királytól, de Miksa gyors segítség helyett megfontolás tárgyává tette a vár védelmét, majd Perneszy István katonáinak elszökdőse után a hadi tanács újabb döntésére s a német környezet rábeszélésére a nélkül, hogy Szigetvár felmentésére egyetlen komoly lépést tett volna, a visszavonulásra határozta el magát. A kudarcztól elkedvetlenedett Forgách azt írja évkönyveiben, hogy két napi utat tettek meg visszafelé egy alatt, tehát ugyancsak siettek.

Győrben arról folyt a tanácskozás, mi történjék a télen a sereggel. A magyarok azt indítványozták, maradjon együtt, gondoskodni kell szállásáról, élelmezéséről; azt remélték, hogy úgy könnyebb lesz a tavaszon talpra állítani. Az idegenek a kérdést könnyebb oldaláról fogták fel, azt mondták tehát, szét kell osztani a csapatokat a közeli falvakba, városokba, a hogyan történt is.

Forgách az udvart elhagyva, elment Pornóra, majd családi birtokaira. Ez lehetett az első néhány hónap, a melyet önként távol töltött el az uralkodótól. 1567 júniusában megjelent a pozsonyi országgyűlésen, a melyen a helytartósági felebbező törvényszék tagjai közé őt is beválasztották.

Az év hátralevő hónapjai Forgách Ferencz lelkében felhalmozták az elkeseredést Miksa uralkodása, tanácsosainak kormányzása ellen. Mellőztetését Ferdinand halála óta lépten-nyomon tapasztalta, megváltozott az uralkodó személyéhez fűződő benső viszonya, hanyatlott az államügyek intézésére addig gyakorolt befolyása. Fényes jövőt az előjelekből nem jósolhatott magának.

Hozzájárult mindehhez a közelmúlt anyagi vesztesége, püspöksége utolsó maradványait látta török kézre kerülni, a Gregorianczy Pál halálával megüresedett győri püspökséget, noha az egykorúak véleménye szerint is Forgách érdemelte volna meg legjobban, az uralkodó Delphino Zakariásnak, idegen származásu főpapnak adta. Számított arra is, hogy Oláh Miklós öregségére való tekintetből lemond a kancellári állásról, azt ő nyeri el, de ez a számítása se vált be.

Körülményeinek ezen kedvezőtlen alakulása szerfelett elkeserítették. Hogy felindult lelkét lecsillapítsa, 1568 tavaszán lement Páduába, tanuló évei helyére. Szándéka az lehetett, hogy néhány évre visszavonul a közélettől, tudományos buvárkodással foglalkozik, remélte, hogy tudományszomja kielégítésével lelki békéje is helyreáll. A távollét azonban inkább növelte, mint kisebbitette az udvar iránt érzett ellen-szenvét. Nem is tudott többé uralkodni rajta, Miksa, családja, honfitársainak csodálkozására még azon év őszén elment Erdélybe, felajánlotta szolgálatait a fejedelemnek. •

Forgách Simon pályájának vázolására visszatérve meg-tudjuk, hogy 1567 tavaszán búcsút vesz Svenditől, mivel Miksa Eger vára főkapitányává, Heves és Borsod főispánjává nevezte ki. Nagy szükség volt reá Egerben, mint hivatásos katona hamarosan helyrehozta az őrség felszerelésében mutatkozó hiányokat, megsürgette a zsold kifizetését, kijavíttatta a várfalakat. A sietség oka az országban kóborló török csapatok gyakran megújuló támadása volt. Zasius jelentéseiből olvassuk, hogy Forgách majd mindennap háborúskodott a gyulai törökökkel. Ezek egy alkalommal elfogták a vadászatra kiment egri várnagyot, derék öreg urat, a mi a főkapitányt és embereit még jobban felingerelte. Támadásaival ő is zavarta azért a szomszédos bégeket, a kik viszont panaszos levelekkel árasztották el ellene az udvart.¹⁷⁷ Svendihez írott leveleiből látjuk, hogy jó értesülést szerzett úgy az erdélyi eseményekről, mint a török szándékáról. 1567 szeptember 10-én írja például, hogy a két fél közti fegyverszünet csak addig tart, míg a török az aethiopokkal békét tud kötni, azután a szultán Pettaut akarja elfoglalni, seregének egy része pedig Kassát támadja meg.

Mint főkapitány 1579 január 21-én arra kéri Kassát, hogy

a Munkács és Szádvár ostromára Egerből elvitt két ágyút, a melyek egyike eltört, a másik, Ganser nevű Kassán van, mivel az egri lovak a takarmány silánysága miatt igen gyengék, vontassa el Szikszóig. Más alkalommal, 1579 április 6-án meg azon kéréssel fordul a városhoz, hogy Ispán István kapitány kiváltásához, a ki vitéz katona létére török fogságba került, járuljon hozzá.¹⁷⁸

Elmaradhatatlan volt, hogy vallási téren összeütközésbe ne kerüljön mint főkapitány Verancsicssal. A megelőző időben tapasztalhatta már az egri püspök Forgách hajthatatlanságát vallási és katonai kérdésekben. Verancsics most békejobbot nyújtott, apró szivességekkel iparkodott benne jóindulatot ébreszteni maga iránt, de kevés eredménnyel. Katonái javára néha a papság vagyonából vett kárpótlást, a püspök akarataival nem törődve Felnémétiben protestáns lelkészt helyezett el, javadalmazásáról önkényesen rendelkezett.¹⁷⁹

Egerből Forgách Pozsonyba tartott, a hol az 1569-iki országgyűlésre a rendek eleinte igen gyéren gyülekeztek. Nem a közügyek iránti részvétlenségből eredt ez, hanem mert önkénytelenül a tárgyalások iránt bizonytalanság érzete nehezedett az emberekre.

Miksa uralkodásával, idegen tanácsosainak a magyar ügyekre gyakorolt befolyásával a rendek sehogyse voltak megelégedve. Az 1567-iki országgyűlés tanácskozásait a feliratok rendkívül éles hangja miatt kellett megszakítani. 1568 végén beteljesedett az országban történő eseményeket figyelemmel kísérő velencei követ jóslása: sokan átpártoltak az erdélyi fejedelemhez. A legjobban fájt az udvarnak Forgách Ferencz alkanczellár, öcsce Pál, sógora Gyulaffy László Tihany és Veszprém volt kapitányának, továbbá Komjáti Balázsnak elpártolása. Közülök nem egyet, mint Forgáchot is a lenézett tehetség érzete sarkalta, hogy új hazájában minél inkább kitűnni igyekezzék.

Mások is voltak gyanúban, Báthori Miklós országbirót is az „átszökendők“ közt emlegették, több egykorú forrás Forgách Pál helyett Imrét nevezi meg, a ki valójában nem gondolt az átpártolásra. 1567-től a marosi kincstári uradalmak gondviselője, a király bizalmát bírja.¹⁸⁰

Miksa király eleinte úgy akarta az elpártoltak ellene irá-

nyuló törekvéseit megsemmisíteni, hogy a portánál kiadatásukat követelte.

A szultán azonban a kérésnek eleget tenni éppen nem akart, mert úgy vélte, hogy az Erdélybe átment urak jó szolgálatot tehetnek a János Zsigmond uralmának felforgatására törő Békés Gáspár és társai ellensúlyozására. Köztük Forgách Ferencz a fejedelem portára küldendő követének is ki volt jelölve.

Érthető volt azért, hogy Miksa udvara élénk figyelemmel leste az Erdélyből kiszivárgott híreket, a mikor meg arról értesült, hogy saját alattvalói közt is akadtak a fejedelemmel czimborálók, valósággal fejét vesztette.

Megtörtént, hogy a király uralma elleni összeesküvéssel vádolt két főurat, Dobó István egri hőst és Balassa Jánost a rendek szemeláttára, a nemesek személyes szabadságának nyílt megsértésével elfogták. Röviden meg kell ez eseményről emlékeznünk, mert az összeesküvés irataiból az tűnik ki, hogy Forgách Ferencz részese volt, Simon és Imre pedig tudott róla.

Dobó István jogot formált Sárospatak bírására, a minek következtében Perényi Gáborral, később a királyi kincstárral perbe keveredett. Az ügynek kellemetlen kimenetele lett, a fiscus elővette valami régi hatalmaskodási esetét, annak alapján a király jószágvesztésre ítélte, Dobót el is fogták. Szabadulásáért nagy árakat kívánt a kincstár, de ő szolgálai segítségével Pozsonyból szerencsésen megszökött. Az udvar tehát már az országgyűlés előtt levelesítettnek tartotta.

Közvetlenül az 1569-iki országgyűlés összehívása előtt jutott a király tudomására, hogy az országban összeesküvés van készülöben, mely az ő uralmának megdöntésére irányul, János Zsigmondot akarják hívei s az összeesküvők az egyesített ország trónjára ültetni. Hasonló hír először mindig megnagyitva kerül az érdekeltek fülébe. Most is így volt, Miksa környezete, biztos értesülés híjával aggódva várta a fejleményeket.

A dologban valóban volt valami. Dobó fogságából kiszabadulva nem érezte jól magát a király országában, a hol bármikor elfoghatták. Védelmet kért az erdélyi fejedelemtől, közölte vele a németek elleni elkeseredést, biztatta, hogy a kedvező alkalmat felhasználva tegyen lépéseket Miksa ural-

kodásának megdöntésére. Erdélyben az átpártoltak véleménye alapján nem tartották a tervet kivihetetlennek. Forgáchnak is része volt abban, hogy a fejedelem elküldte Bocskay Gergelyt Dobóhoz. Ezzel már a második terv feküdt János Zsigmond előtt, Balassa János már a megelőző évben ajánlotta fel hasonló módon szolgálatait. Dobó és Balassa a fejedelem kívánságára Léván találkoztak, ott állapodtak meg a teendőkre nézve. Ekkor másokat is bele vontak a tervezgetésbe, megindult a levelezés Erdélylyel, Homonnai Gáspár, Bocskay György, Pekry Gáspár, Székely Antal kijelentették hozzájárulásukat; a Bocskay Gergelylyel folytatott megbeszélés eredménye az volt, hogy hűségnyilatkozatot küldtek a fejedelemnek, megígérték, hogy a bekövetkező háború esetén, melynek idejét 1569-re állapították meg, János Zsigmond hadait minden erejükkel támogatni fogják.

Bécsben már előbb, 1569 februárjában megtudták az előkészületeket, Kenderesy István, nevű kalandor lovag valahogy megszimatolta a dolgot, sietett a királynak megjelenten. Rueber kassai kapitány utasítást kapott, kísérje a mozgalmat figyelemmel, Kenderesyt pedig segítse a további kémkedésben.

Kenderesynek nem volt veszíteni valója, az udvarnak tett szolgálatát tőkének tekintette. Elkészítette az összebeszéltek egyikének, Balassa Farkasnak pecsétjét, írását utánozva leveleket küldött nevében a fejedelemhez, a melyekre adott válaszokat Bécsbe juttatta; Balassa később megtudta a dolgot, János Zsigmond az ő kérésére bizonyította is, hogy a levelek valóban nem Balassától eredtek, az udvar azonban elhatározta, hogy világosságot derít az összeesküvésre.

Nehéz kérdés volt, hogy tudják a gyanuperrel élő vezetőket váraikból kicsalni. Dobót hiába hívták Bécsbe „fontos tanácskozássra, hol jelenléte feltétlenül kívánatos“, — nem ment; szándéka volt, hogy az országgyűlésről is elmarad, betegségét adván okul, mégis a király írásbeli és szóbeli biztatására, hogy szökése miatt nem lesz bántódása (hogy összeesküvői minőségben is keresik, nem sejtette), elment Pozsonyba. Az udvar eltért a törvényes eljárás módjától, a mikor a rendek felmentek a királyhoz a felirat átadására, Dobót és Balassát a királyi vár termeiben elfogták, elzárták. Miksa az eljáráson megbotránkozott rendek előtt keserőséggel

emlékezett meg az elfogottak és czinkostársaik hálátlanságáról, hűtlenségök méltó büntetését helyezte kilátásba.

A foglyoknak nemsokára átnyújtották a vádlevelet, mely 13 pontba foglalta össze bűneiket, azonkívül titkos bizottság szállt ki, hogy Kassa környékén a törvénytől eltérő módon sietve hallgassa ki az összeesküvés részeseit. Az utóbbi működése nem járt eredménnyel, a tanuk nem jelentek meg a törvénytelen idézésre, érdemlegesen nem vallottak, úgy hogy a vád csak Kenderesy jelentésére támaszkodott.

Ennek hitelét Forgách Simon rontotta le. Bántotta, hogy az udvar az egész nemességet gyanuba vette (a kihallgatandó tanuk közt ő meg Imre öccse is szerepeltek), utána járt a feljelentő viselt dolgainak. A véletlen kezébe juttatta Kenderesy leveleit, a melyekben, minthogy az udvar kellőképen nem jutalmazta árulkodásait, a töröknek leírja busás pénzösszegért Miksa hadainak állását, a védelem gyengeségeit stb., azután bebizonyította reá a hamis pecsét készítését és levelek írását is, a mire a király elfogatta s az áruló kém börtönben halt meg.

Hozzájárult a vizsgálat eredménytelenségéhez az is, hogy Balassa János 1570 márcziusában fogságából megszökött, kiment Lengyelországba. Megmenekülése súlyosbitotta a betegeskedő Dobó helyzetét, a kire most már jobban vigyáztak, fogsága a mellett a János Zsigmonddal ép akkor megkezdődött béketárgyalásokra is kedvezőtlen helyzetet teremtett. Miksa nem akart hinni a fejedelem békés szándékában, a foglyokat tuszoknak tartotta a tárgyalás idejére. Hosszas huzavona után a rendek ismételt felterjesztésére és a főherczegek néhányának közbenjárására Miksa mégis megkegyelmezett a főbűnösöknek, Dobó 1572 tavaszán kiszabadult fogságából. Az erdélyiek, köztük Forgách Ferencz később se tudták magukat teljesen tisztázni az összeesküvésben való részvételtől.¹⁸¹

Miksa és környezete az eseményekből azt a tanulságot meritették, hogy az erdélyi fejedelemséghez való viszonyt szilárdabb alapra kell helyezni. Belátták végre annak szükségét, hogy a fejedelemmel való tárgyalást közvetítők nélkül kell végezni. Békülő szándékát annál könnyebben megvalósíthatta, mert a fejedelem tanácsából akadt szövetségese.

János Zsigmond magatartását tanácsosainak egyoldalu

viselkedése irányította. Legszívesebben vallási kérdésekkel bajlódott, politikáját kifelé Békés Gáspár, Csáky Mihály képviselték, kik Báthori István embereinek a vezetésbe kevés beleszólást engedtek.

Békés az 1570-ben megkezdődött tárgyalást használta fel arra, hogy a királyi udvarral közelebbi összeköttetésbe jusson. Terve az volt, hogy erdélyi embereinek segítségével a beteges fejedelem halála után ő ül a trónra, a törököt valahogy elámitja, viszont az udvar támogatását erős szövetség kötésével fogja viszonzni. A megállapodás csakhamar létrejött, de a siker érdekében titokban tartották.

A követek, kikhez a lengyel király kiküldötte is csatlakozott, Prágába, onnan Speyerbe mentek az udvarral. Békés sürgetésére ott megkötötték a két ország közti békét. Hazatérve a fejedelem összehívatta a három nemzet követeit a tanácskozásra; Békés hívei természetesen azonnal hozzájárultak a békeponthoz, Báthori pártja azonban, köztük Forgách Ferencz, gondos megfontolást látott szükségesnek.

Az ellenpárt emberei még sem vártak tovább, a várórségeket titkon Miksa hűségére kezdték esküdtetni, Báthoriék tehát kénytelenek voltak a békefeltételeket elfogadni. A szerződés formaszerinti megkötését megint Békésre bízták, a ki betegesen indult el második útjára, meghagyva hiveinek, hogy Báthorit, Forgáchot távolléte idején ne engedjék a fejedelem elébe.

Forgách Ferencz viszonya a fejedelemhez reá nézve előnyösnek volt mondható. Alig hogy Erdélybe ért, János Zsigmond neki adta a kolozsmonostori, akkor 6000 tallérnyi jövedelmű apátságot; a fejedelem udvarához tartozik, bár nem a kedvenczek közül való. Részt vesz az országgyűlési tárgyalásokon, a gyakran megújuló vallási vitatkozásokban. Helyzetében lényegesebb változást jelentett, a mikor az erdélyiek Békést elejtve, Báthori Istvánt választják meg fejedelemnek (1571 május 25).

Forgách Simonra visszatérve úgy látjuk, hogy még az 1569-ik év elején elhagyja Egert, miután a király Dunán-inneni főkapitánynyá nevezte ki. Verancsicshoz való viszonya azonban jó ideig a régi maradt. Teret itt is találtak a viszálykodásra; Forgách Ujvár őrsége felett akar önhatalmulag rendelkezni, máskor meg Surány határai miatt vesztek össze,

hatalmaskodás lett a dologból, Verancsics panaszszal fordult a királyhoz, a mit Forgách viszonzott. Lehet, hogy a király közbenjárására, vagy inkább a józanabb belátás győzelme következtében 1572-ben kibékültek egymással.

Szükség is volt a békés együttműködésre, mert a közös ellenség újra jelentkezett, 1572 telén a nógrádi és esztergomi bégek emberei Ujvár és Léva ellen készülődtek. Lévát Pereszy Pál főkapitányhelyettes védte, Ujvár megerősítéséről Forgách gondoskodott. Nem is sikerült ekkor a török támadása; tavasszal megismételte, akkor a portyázó óváriak közül sokat fogságba hurczolt. Forgách legfőbb gondját katonáinak állapota képezi: 1575-ben megsürgeti az előző évről is elmaradt fizetését, mert nem bírta fizetni embereit, birtokai pedig a sok pusztítás miatt nem jövedelmeztek.

Az események folyama újra Erdélyre tereli figyelmünket. Báthori Forgách Ferencz szolgálatait még fejedelemsége első évében igyekezett megjutalmazni. Szászfenessel kiegészítette kolozsmonostori birtokait, továbbá ugyanott átengedte neki a fejedelmi jobbágyságot is, megválasztatása körül kifejtett buzgóságának jutalma pedig a kancellári állás adományozása volt.

Báthori helyzete Erdélyben nem volt kedvező, hivei támogatására szüksége lehetett. Miksa nem bizott benne, mert nem az udvar pártfogásával jutott fejedelemségre, Békést nyíltan nem segíthették ellene, de titokban annál több biztatást vett Bécsből. Határozott fellépésre Miksa azon törvénytelen eljárása kényszerítette, hogy Békést Fogaras vára birtokában megerősítette. Báthori kémei jelentéséből megtudta, hogy Békés német segítséggel meg akarja lepni, megelőzte tehát ellenfeleit. Hadai az országgyűlés hozzájárulására számítva Alvinczet, Enyinget és Fogarast megszállották, Békés alig tudott az utóbbiból kiszökni. A várban megtalálták a király és Rueber kassai kapitány lázító leveleit Békéshez, tagadásra venni tehát a dolgot többé nem lehetett, erőszakos fellépéstől pedig a lengyel királyság kérdése tartotta vissza a bécsieket.

Báthori fejedelmi tulajdonságait mutatja, hogy nagy elfoglaltsága idején, mozgalmas napokban is ráért tudományos kérdéssel foglalkozni. Forgáchnak régi vágyát teljesíti,

a mikor megbizza az egykoru események megírásával. Forgáchot a feladat nehézségei büszkeséggel töltik el, lelkében nagy vágyak támadnak. Rábirja Báthorit, hogy segítőtársának hívja be Erdélybe a ragyogó tollu Brutus Mihályt, hogy dolgozza át Livius formájában az ő tacitusi rövidegességgel és komolysággal megírandó munkáját.

Nyugtalan, nagyratörő lelke azt véli, hogy viszonyai megváltozásával új életet tud maga köré teremteni. A fejedelem követe, Berzeviczy Márton viszi kérését Rómába: a pápa oldozza fel a papi mivolta kötelezettségeitől, engedje meg, hogy megházasodhassék; indokolásul felhossa, hogy papi ténykedéseket éveken át nem végzett, püspöki megyéjét nem is látta, egyházi életében a bensőség teljesen hiányzott, szakítania ezzel, úgy gondolta, nagy nehézségekbe nem fog ütközni.

A kuria azonban nem intézhette el a kért módon Forgách ügyét: megadta neki is, mint másoknak, a kisebb rendek alóli feloldozást, de papi jellegét nem szüntette meg. Forgách később maga is gondolkozóba esett, jobban megfontolta lépésének következményeit, nem lépett házasságra.

Művének megírására éppen csak a kezdő lépéseket tehetette meg, a mikor Báthori lengyel királysága érdekében 1573 decemberében elindult Krakóba.

Az 1573 májusában megválasztott lengyel király, Valois Henrik ugyanis, IX. Károly francia király elhalálozván, trónját otthagya. Az ország rendei megtették az előkészületet az új választásra, a mely a megelőzőnél is küzdelmesebbnek ígérkezett.

A köznemesség akarata lépett lassanként az országgyűlésen előtérbe, a király elmenését tudomásul vették, s új választást kívántak. Jelölt volt az orosz czár, Kostka sandomiri vajda, a svéd király és Báthori István. Miksa nem kívánta a maga részére a trónt megszerezni, hanem Ernő főherceg útját egyengette; II. Alfonz spanyol herceget nagy gazdagsága, Iván czárt hatalma tették a választók egy része előtt jelöltté, azonkívül a nemzeti királyság eszméjének is voltak hívei, de nem tudtak a jelölt személyére megegyezni.

Miksa pártja látszott mindjárt kezdetben a legjobban szervezettnek. Dudics Antal apostata püspök évek óta képviselte már Krakóban az uralkodó család érdekeit, ismerte

a lengyel főnemességet. Pénzt sürgetett minden levelében, annak segítségével sereget toborozhatott a párt támogatására, megnyerhette a szavazatok tekintélyes számát, népszerűség szerzése céljából pótolhatta volna az ország pénztárában mutatkozó hiányt. Baj volt, hogy Bécsből pénz helyett tanácsokkal látták el, cselekvés helyett az utolsó óráig csak tanakodtak.

Báthorit Mehemed fővezér ajánlotta a lengyelek figyelmébe; Forgách eredetileg azzal a szándékkal indult el Lengyelországba, hogy Henriket az osztrákok és az oroszok ellen a török-erdélyi szövetségbe való belépésre ráveszi. A Henrik eltávozásáig eltelt időben megbízatásának nem tudott megfelelni. 1574 márcziusában írja Simon bátyjának, hogy az ifjú király szándékai felől nincs tisztában, a helyette kormányzó főurak ugyan oroszellenesek, de az ország olyan felfordult állapotban van, hogy a szövetségből egyhamar aligha lesz valami. A király eltávozása után mégis Krakóban maradt, inkább hogy urát az eseményekről tudósítsa, mint pártját szervezze. Báthorinak hatalmas ellenfelei mellett tehát sok kilátása nem volt a királyságra.

Kezdetben nem is jó uton járt. Megbízásából Forgách még az év nyarán Franciaországba ment el, hogy Henriket Báthori támogatására rábírja; a két uralkodó közti viszony szorosabbá tételét célozta Báthori tervbe vett házassága valamelyik francia hercegnővel. Az út nem járt eredménnyel, bár a trónját elhagyó király ajánlólevele utódját illetőleg vajmi keveset jelentett volna amugy is. 1575 tavaszán beteges állapotban tér vissza a hosszú utról.

Báthori Blandratát, később Berzeviczy Mártont küldte Krakóba. Bár jelöltségét Miksa emberei komolyan számba se vették, a lengyelek örömmel álltak melléje. A választáskor a főpapok és főurak december 12-én Miksát, viszont a közrendek 14-én Báthorit kiáltották ki királynak. Az előbbi Ernő főherceg érdekében akarta a tárgyalást újból megindítani, a mikor Báthori diszes kíséretben utban volt már Lengyelországba, hogy trónját elfoglalja. Mindkét nemzet, de főleg az erdélyiek lelkét örömmámorba ringatta a fejedelmi erények előre nem látott diadala.

A mint az egykoru iratokból kivehetjük, az udvar attól

tartott, hogy Báthori nem áll meg Lengyelországban, hanem nagy számban levő hivei segítségével a magyar trónra igyekezik eljutni. Miksához való viszonya Békés támogatása miatt mérgesedett el, a mikor ezen ellenfelét a szentpáli csatában végleg megsemmisítette, bizalommal tekintettek uralkodása elé saját népén kívül a kormányzással elégedetlen magyarországi urak is. Bizalmas levélváltás kezdődött ekkor újra Erdélylyel; tudósították barátai az udvar ellene tervezett cselszövéseiről, a hadi előkészületekről, lengyel aspirációinak ellensúlyozásáról.

Az elégtelennek érintkezéséből a fejedelemmel, a mit Rueber János kassai kapitány újabb összeesküvésnek nevezett el, bizonyosra vehetjük, hogy Forgách Simon, a Báthoriak, a Homonnaiak, a Dobók, a Bánók, Péchy Gáspár az ország tekintetéből szívesen látták volna Báthorit a magyar trónon. Jeles tulajdonságai, a török pártfogása kívánatosá tették személyiségét sok, hazája sorsán bánkódó magyar előtt.

Bécsben Rueber és mások feljelentéséből tudtak a dologról, a tanuk némelyike írott bizonyítékra is hivatkozott, Miksa mégse mert fellépni ellenök; úgy vélte, hogy a Dobó-Balassa ügyben szenvedetthez hasonló kudarcz érheti. Szerencséjére Báthorit új országa belügyei nagyon elfoglalták, nem érkezett tovább is foglalkozni a magyar trón elfoglalására szőtt terveivel. Sok jelentősége nem volt a dolognak, mégis megemlítettem annak vázolására, Forgách Simon mennyire megőrizte függetlenségét az udvar szolgálatában is.

Forgáchot tehát, mivel hűtlenségéről bizonyítékot szerezni nem tudtak, a király meghagyta állásában. 1576 elején a török Kékkőt, Balassa János várát támadta meg, segítségére Forgách ment a kerületéből egybegyűlt mintegy 1000 főnyi sereggel. De az őrség nem várta be megérkezésüket, gyáván megszökött Dévénybe, a melyet később hasonló módon elhagyott. A törökök nagy számmal voltak, Forgách céltalannak tartotta megtámadásukat, azért feloszlatta a tábort. Az ellenség közeledésére megindult közfelkelés se járt eredménnyel, a felvidék ki volt már merülve a folytonos hadakozásban.

A következő néhány év eseményeiben Forgáchnak fontosabb szerep nem jutott. Főkapitányi ténykedései miatt perbe keveredik az egri káptalannal, a mely ügyben távolmaradása miatt Radéczi István helytartó elmarasztalja.¹⁸³

Neki kell visszaadnia jogos tulajdonosaiknak a kapitány-társa Krusith, továbbá Thurzó Elek által erőszakkal elfoglalt birtokokat. A Thurzókkal való egyéb összeköttetéséről a birtoktörténet keretében szólnunk. Forgách szabadon maradt idejét vagyoni állapota rendbehozására használja fel. Nagy szüksége volt erre; 1578 szeptember 21-én kelt levelében sürgetve kéri a kamarát, gondoskodjék az adó behajtásáról, a mely nélkül tisztében nem tud eljárni. Főkapitányi fizetése nagyon csekély, abból nem telnek ki állásával járó kiadásai; kénytelen volt három évvel azelőtt összes ezüstneműit Sembery Boldizsárnál elzálogosítani, most resteli magát, hogy kiváltani nem tudja. Ha a Nyitra és Barsból befolyó adókat hamarosan meg nem kapja, tisztének nem tud megfelelni. Rudolf azzal igyekezik Forgách vagyoni állapotán segíteni, hogy a hűtlenségi perben Szomor Jánosnak adott birtokokat neki adja vissza.

Erre az időre esik Ferencz testvérének elhalálózása is. 1575 őszén, mivel egészsége nem javult, elhatározta, hogy hosszabb időt tölt el Olaszországban; első sorban Páduára, tanulókori helyére gondolt. Az így eltöltendő időt fel akarta használni történeti műve előkészületeire is. Javait Báthori gondviselésére bízta, magával vitt néhány családi butort, pénzt, jegyzeteit s az erdélyi fejedelemség történetére vonatkozó nagyobb számú okiratot. Október közepén indult utnak.

A hosszú kocsizás megviselte, betegesen ért Paduába, Erdélyben már ekkor halála híre terjedt el. A következő évet, a mennyire testi ereje megengedte, kézírata rendezésére, javítására fordította, de befejezni nem tudta. Évkönyveiből az író nemes jelleme, nagy élettapasztalata, szigorú bíráló képessége szól hozzánk. Lelkében ekkor már helyet talált az elköltözés megnyugvása is, a művén tett utolsó javítások tartalmazhatták a legtöbb elnézést embertársai gyengeségei iránt.

1577 január 19-én szállt ki testéből lelke, 42 éves korában. Szellemi hagyatékát Báthori vette gondozásba, kéziratát Brutusnak adta át; a szállásán maradt családi butorait, ékszereit, pénzt pedig testvérei örökölték. A kemény szívű Párkák akkor metszették el élete fonalát, midőn Erdély fejedelmét, jóindulatu pártfogóját a lengyel trónon láthatta, a mikor közel volt nagy szellemi hagyatékának befejezéséhez.

Halála veszteséget jelentett az országra és a családra egyaránt. Nemzetségét a közügyek terén ezután öten képviselték, Pál Erdélyben, Simon, Imre, István és András Magyarországon. A család többi tagja jobbára a gazdálkodásnak élt.

Hazánk közéletének mozzanatait figyelemmel kísérve úgy láttuk, hogy Miksa uralkodása sok németpárti főurat gondolkozóba ejtett, a német tanácsosok befolyásának növekedése, az udvar eltávolodása az ország érdekeitől többet hajtott át Erdélybe. Forgách Simon azok közé tartozott, a kik célul tűzték ki az uralkodásban történt sérelmek orvoslását. A Gondviselés hosszú élettel áldotta meg, évtizedeken át tehetségének megfelelő téren működve, sikeresen szállt szembe az idegen törekvésekkel.

Főkapitányi teendőinek, láttuk, pontosan megfelelt, gáncsolni valót ellenségei se tudtak találni benne. Hogy milyen szigoruan járt el pld. vallási kérdésekben, Ernő főherczeghez 1578 márczius 3-án irt leveléből olvassuk.

Tudtára adták, hogy Trombitás János nevű ember Nagyszombatban arianus elveket hirdet, nagy hévvel prédikál, nem kicsinyelhető eredménnyel. Tanai oly megbotránkoztatók, hogy le sem írhatja. Elhatározta, hogy hamarosan elfogatja, a mire nézve irt a királynak is. Ugy hallotta, hogy a budai pasa eleinte védelmébe akarta venni Trombitás Budán hagyott tulajdonait, de később felhagyott szándékával.¹⁸⁴ Ebbeli teendői mellett a következő néhány év nyugalját arra használta fel, hogy a nemzet kívánságainak ő is kifejezést adjon az országgyűléseken. Nyílt állásfoglalásával csakhamar meggyőzte a király környezetét arról, hogy felfogását nyíltan is ki meri jelenteni. Az 1580-iki országgyűlésen az ellenzék vezérei között van, Batthyány és Nádasdyval együtt kívánják a nádori állás betöltését, a királyi tanács és kancellária felállítását, a katonai és egyházi főbb állásokra magyarok kinevezését. Ernő főherczeg nem tudván a kedélyeket lecsillapítani, mivel a harcziás modorban lefolyt tárgyalás eredménytelen maradt, jelentést tett Rudolfnak az országgyűlés lefolyásáról, egyben a magyar tanácsosok néhányának indítványára azt ajánlotta, hogy az események megismétlődésekor az ellenzék szóvivőit fogassa el.

Bár az ajánlat rövid időre sikert ígért, a király nem

hajtotta végre. Az 1582-iki országgyűlésen bemutatott királyi leirat elismerte a rendek panaszainak jogosultságát, orvoslást is ígért, ha az adót előbb megszavazzák, arról azonban halálni se akartak. Különösen a német kapitányok és katonaság garázdálkodásai miatt volt sok panasza az országgyűlésnek; az előbbieket helyébe magyarokat kívántak, az utóbbiaknak pedig megfékezését. Nem látták be, hogy a régi emlékek gyűjtési szenvedélyébe mélyedt uralkodótól lehetetlent kívánnak: a törökök sikeres visszaverésére, a sereg táplálására, ruházására pénz kellett, az pedig igen kevés volt a kincstárban. Mindkét ellenség pusztítását a hazai jobbágyság synlette meg, a melyre mint főjövendelmi forrásra támaszkodott a sereg fentartása is. A panaszok a rendek szívében elkeseredést, a kormányzás iránt nagyfokú elégedetlenséget szültek.

Rudolf belátta a sérelmek jogosultságát, de hiányzott belőle a határozottság a baj forrásainak megszüntetésére. E helyett a vezető embereknek megígérte, hogy a hozzá juttatott panaszokat meg fogja vizsgálni, ha a rendek az adót megszavazzák. Ezek, hogy a további tárgyalás alapja megmaradjon, maguk kérték az országgyűlés tagjait, tegyenek eleget a király kívánságának. Közbenjárásuknak eredménye nem ugyan a kért 300,000 tallér, hanem portánként 2—2 forintjával 80,000 tallér megszavazása volt, a sérelmek tárgyalása azonban lényeges változást most se hozott.

Röviddel a gyűlés szétoszlása után Forgách embere Bécsben van, hogy megbizója részére a surányi vár átengedését kieszközölje, a mi sikerül. A király elismerése Forgách katonai érdemei iránt még az év folyamán másban is megnyilvánul: az ötvenes éveiben járó, tapasztalatokban gazdag katonát azzal tünteti ki, hogy meghívja a hadi tanácsba. Dobó Ferencz adta át neki a király 1582 november 26-án kelt erről szóló levelét. Forgáchot a kitüntetés zavarba ejti, egy hétig gondolkodik azon, mit feleljen a királynak. A reá váró diszes állás előnyei nem tévesztik meg, számol saját viszonyaival, s a december 3-án Surányban megírt válaszában nem fogadja el a meghívást.

Mély meghódolással vette a király levelét, írja, amelyből nagy lelki felbuzdulással olvasta, hogy a földkerekség legkiválóbb hadi tanácsába hivatik meg, de érzi, hogy a ki-

tüntetést nem érdemlette meg, csupán a felségnek egyik öreg katonája iránti kegyes indulatából ered. Az uralkodóház iránt egész életében a legnagyobb odaadással volt, a tisztséget most mégis hármasként vissza kell utasítania: 1. Nem foglalkozott olyanféle ügyekkel, amelyek felett a tanács dönt, elméje gyenge, ítélete erőtlenség az effélékre; 2. a birtokaiból befolyó kevés jövedelemből nem tudná fedezni a bécsi tartózkodás költségeit, családjától pedig nem akar egyedül távol élni. Segítség iránti kéréssel nem akar a felség terhére lenni; 3. egészsége nem kedvező, ereje gyenge, a legyőzhetetlen akadályokra való tekintetből kéri, hogy az állás elfogadásától mentessék fel.

Az önmagukban elég nyomós okokhoz hozzá kell adnunk azt is, hogy Forgáchra Bécsben nem várt olyan társadalmi élet, amely kárpótolta volna megszokott életmódja és környezete elhagyásáért. Meg is említi fentebbi levelében, hogy Bécs közepén nem lakhatna, arra jövedelme kevés, ha pedig távolabbról kellene az ülésekre bejárnia, az ügynek és családjának kárára lenne.

Mentegetőzését, a mihez hasonlóval igyekezett Redern János, Salm Gyula is kibújni a hadi tanácsosság alól, Rudolf elfogadta, mert 1584 augusztusában Ernő főherczegnek azt írja, hogy hiába való volna újabb tárgyalás megkezdése.¹⁸⁵

Főkapitányi teendőinek végzése közben 1580-ban átveszi az 1573-tól kezdve épített Ujvárat, felszerelését gondosan megvizsgálja, őrségét bevezeti; 1581 elején figyelmezteti Bars megye rendeit a lévai vár külső palánkjának gyenge állapotára, „gondolhatja pedig kegyelmetek, hogy az palánknak olyan rossz volta titkon nem lehet, kit ha megpróbálnak és valami gonosz szerencse esnék ez külső palánkon (kitől Isten megoltalmazza) az belsőnek is utánna kellene vesznie, ki miatt az vár is nehezen tartathatnék meg.“ Biztatja a megyét, ne zúgolódjék, ha a szokottnál többet kell áldoznia, más évben majd kiméli őket. Hogy a megye kedvező határozatát kieszaközlje, Forgách Andrászt küldi el a megyei gyűlésre.¹⁸⁶

Forgách Simonon kívül a harcztéren derék szolgálatokat tesz az országnak Ferencz lévai kapitány vitéz fia István is, ki naszádos kapitány korában azon fáradozik, hogy a naszádosok régi kiváltságaiktól meg ne fosztassanak. Nem volt

könnyű feladat a szűk pénzügyi viszonyok közt, hogy katonái részére például a szent-ferencznapi szokásos 200 forintnyi zsoldot a kincstártól kieszközölje.¹⁸⁷

1579—80-ban a komáromi vár alkapitánya. Ebbeli működésének emlékei néhány érdekes részletét tárják fel az akkori hadi életnek. Ernő főherceg 1579 április 23-án tudatja vele, hogy a budai pasa embere hamarosan útnak indul Bécsbe; legyen rajta, hogy a hajó a 7—8 emberből álló kísérettel együtt akadálytalanul tegye meg az utat, bővebbet a várkapitány útján tudat vele. Május 23-iki levelében megrója, hogy a török ellen a várból kiűtött; jelentéséből ugyan azt olvasta, hogy bajjal nem járt a dolog, másoktól hallott hírekből mégis úgy veszi ki, hogy Isten kegyelmének köszönhető a nagyobb kár elkerülése, máskor tehát ne hallgasson Nádasdy rábeszélésére. 1580 márczius 7-én viszont meghagyja neki, hogy a nála fogságban levő törököt, ki a bajnai és lábatlani jobbagyakat kárral fenyegeti, ne bocsássa szabadon, végeztesse ki.

A szomszédos területen élő török vezérekkel jó viszonyban él, a legsűrűbben Szinan esztergomi béggel érintkezik. Szinan arra kéri mint jó barátját, szerezzen neki 100 hegyes tört, úrnak valót. Jók legyenek, mert be akarja ezüstöztetni, ha valamivel viszonzhatja fáradozását, örömmel megteszi. Máskor kevésbbé szívélyes levelet ír hozzá, mert hitlevelét s tudósító sorait türelmetlenül várja. Elküld érte, juttassa hozzá emberével, ne Khgnib agával, a ki megvívni készül a komáromi kapitánynyal. Közbenjárására, írja ismét máskor, beszélt Mustafa és Szinan agákkal a keresztény rabok felől, a kik koldulni járnak. Győry Mihály csak 5 forint váltságdíjjal tartozik még, Szinan, ki általában igen ridegen bánik foglyai-val, mégis 85 forintot követel tőle. Aly esztergomi aga egyik levelében sajnálattal tudatja Forgáchcsal, hogy lovakat nem tud neki szerezni, azért készpénzzel rója le tartozását.

A budai pasa, „Budán az győzhetetlen császárnak helytartója és Magyarországnak főgondviselője“ 1579 július 10-én meghagyja, hogy a leveléhez mellékelt írást azonnal küldje embere után, „mert valami jeles dolgot akarunk ő felségének tudtára adni.“

Salm Gyula gróf ugyanazon év nyarán Memi török fogoly érdekében fordul hozzá, Forgách leveléből megértvén,

hogy a rab szegénysége miatt nem tudja az 1000 forint és diszesen felszerelt paripát váltságdíjul megadni. O szivesen belemegy, hogy két paripát követeljenek tőle, a mit ha nem ígérne meg, zárassa el Semptén. Esterházy Ferencz pozsonyi alispán 1580 márczius 19-én arra kéri, hogy a minap a Tisza mellett vett bort és juhokat, melyekben hiányt szenvedett, hajókra rakatva akarta a Dunán felhozatni, hajói Komáromnál megrekedtek, bocsássa át őket, megszolgálja.

Forgách Imréről éveken át keveset hallunk. Birtokszerzésekkel, családjával való elfoglaltsága mellett érdeklődik a közügy iránt is, a minek folyásáról Ferencz, később Simon bátyjai tudósítják. Tudjuk, hogy tanulmányait a külföldi egyetemeken fejezte be, a tudomány és protestantizmus iránti hajlandóságot hozván magával. 1565-ben kétszáz lovasból álló csapat élén indult a török ellen. Később családot alapít; élénkebb részt a közéletben 1583-tól kezdve vesz, a mikor Trencsén várának megszerzésével a megye főispáni tisztsége is reá szállott.

A protestáns valláshoz való ragaszkodását leplezetlenül kimutatta, háza az új vallást követők részére tárva állott. A komjátii kastélyban, hol Ferencz és Pál csak elvétele töltöttek néhány napot, Simon és Imre kívánságára az új tanokat hirdették, prédikátorok mutatták be az Úr áldozatát; Huszár Gál éveken át élvezte Forgách pártfogását, ott nyomdát is létesített; később a bicsei gyülekezet megerősödését hasonló buzgósággal munkálta. Második felesége Zrinyi Katalin az apostata Thurzó Ferencz püspök özvegye volt; mostoha fiát Györgyöt szintén protestáns vallásban neveltette. A szászországi Echardus Kristóf az ő meghívására jött el nevelőnek, s feladatának bevégzése után hosszabb ideig volt Forgách házi orvosa és barátja.

Ilyen környezetben élven, szinte természetesnek kell tartanunk, hogy a Gergely-féle naptár ügyében ő is az úgynevezett veteristákhoz, a régi naptárhoz ragaszkodók csoportjába tartozott.

Ismeretes, hogy az időszámításban mutatkozó eltérések megszüntetését a pápaság az egész kereszténység érdekében levőnek tartotta, mire nézve már a XV. században tett kísérletet. A dolog később feledésbe ment, XVIII. Gergely pápa újította fel. Az akkori világ legjobb csillagászaiból álló bizott-

III. Imre.
Görög I. Zsigmond fia, trón.
örököse, 1. nejé
Perényi Erzsébet - 2. Zrínyi
Katalin - 3. Szidonia szász her.
özvegye, kassadalmára ki-
rónai fejedelmek kővetését
keltették + 1585.

Forgách Imre báró.

ság feladatává tette új, a lehetőségig pontos naptár összeállítását. Az előkészületek s a szükségesnek látszó javítások bevégzése után 1582 február 24-én elrendelte, hogy a keresztény államokban azon évi október 4-étől kezdve az új naptárt használják.

A pápa rendelkezése, mint minden újítás, s mert a pápaságtól eredt, a katolikusok, de főként a protestánsok táborában nem fogadtatott szívesen. Nálunk az is hozzájárult, hogy a király idejekorán elmulasztotta bemutatni, úgy hogy a főpapság előterjesztését a naptár használatát illetőleg a katolikus főurak közül is többen elleneztek.

A mikor szóba került, hogy Trencsén megye hatósága milyen álláspontot foglaljon el a kérdésben, Forgách megkérdezte Selmeczbánya városát, mi a felfogása az ügyről. A város tanácsa 1583 decz. 8-án azt felelté, hogy tudomása szerint az új naptárt általában csak a pápai birodalom használja, az ország nem fogadhatja el a király utasítása és az országgyűlés jóváhagyása nélkül. Forgách főispán ezt a felfogást tette magáévá, meghagyván decz. 12-én megyéje papságának, hogy a két tényező döntéséig a régi időszámításhoz alkalmazkodják.¹⁸⁸

A Forgách testvérek negyedike Pál nevét szintén kevés helyen olvassuk. Láttuk, hogy Ferencz püspökkel ő is átment Erdélybe, hol János Zsigmond udvarához tartozott. Fivére eltávozásakor szintén ott hagyta a fejedelemséget, Komjátiba költözött, ott halt meg Ferencz halála után egy évre. Az 1580-as években tehát Forgách Zsigmond fiaiból csak kettő volt életben.

Ugy látjuk, Simon helyzete sem Ferdinand udvara előtt nem gyöngült a hadi tanácsosság visszautasításával, se Báthorival való jó viszonyát nem mondta fel az uralkodó kedvéért. 1582 márczius 7-én tudatja Imre öcscsével, hogy a lengyel király felől hozott jó hírekkel Imrefi Jánost küldi hozzá, a ki úgy tudja, hogy Báthori most a tatárokkal akar hadakozni, a mire Isten segítse. Szépen fejlődő Zsigmond fiát a következő évben Báthori apródjai között találjuk, s (1583) márczius 4-én kelt leveléből olvassuk, hogy Forgách fiát meglátogatni készült, betegeskedése azonban szándéka kivitelében megakadályozta. Báthorit, írja fia, nem találta volna akkoriban Kra-

kóban, hol udvara visszamaradt, mert a királyné betegsége és a zord idő miatt nem indult útnak; a király Lithvániában van, onnan Podoliába megy, a tatárokkal való ügy lebonyolítása előtt nem is tér vissza Krakóba.

Forgách, alig hogy egészsége megjavult, megint táborba szállt. 1583 novemberében a szabadkai seregben látjuk, kardját ott is sok török vérével festette meg, onnan Fülekre mentek.¹⁸⁹ A hadakozás a tél folyamán bevégeződván, Forgách Hertnekre vonult vissza, akkoriban restaurált Sáros megyei várába. Innen írja levelét 1584 tavaszán Possevin Antal lengyelországi pápai követéhez, megköszönve a fiáról küldött kedvező tudósítást. Örömmel gratulál a sikerhez, a melyet a követ Rudolfnál elért a Báthorival való tárgyalás feltételeinek enyhítésében, kívánatosnak tartja, bárcsak a lengyel király is megelégednék az elért eredménnyel.

Rövid időre a következő (1586) év nyarán mozdult ki Hertnekről az ország felső részében kívánatos hadi építkezések és a török elleni hatásabb védekezés dolgában Nyitrán tartott tanácskozásra. A jelenvoltak közt Forgách István nevét is olvassuk.

A résztvevők, valószínűleg Forgách indítványára, ki alkapitányi állásánál fogva ismerhette a Komárom körüli viszonyokat, egyértelműleg ajánlották a királynak, hogy a vár mellett hidat kell verni, tul a Dunán lovasság számára erősséget emelni, hogy a török esztergomi hidjának ellensúlyozására szolgáljon. A felvidéki erősségek közül Ujvár építésének sürgős befejezését, továbbá Surány, Komjáti, Végles, Korpona és Bakabánya falainak tatározását tartják kívánatosnak, a végvárak közt továbbá egyöntetűvé akarják tenni a jeladást az ellenség közeledésére: ha nagyobb számu csapatokat vesznek észre, több ágyulövés és a hegyeken gyújtott máglyák, kisebb tömeg megpillantásakor pedig négy lövéssel adjanak jelt egymásnak.

A hid és erősség felépítését Ernő főherczeg helyeslőleg fogadta, megbizta Pálffy Miklóst a tervezet elkészítésével, a felszerelés, valamint az építkezésre szükséges pénzösszeg kimutatásával. Ezen munkálatokban segítőtársa Forgách István lehetett.

Minthogy a felvidék megerősítése serényen megindult,

a Dunán tuli főkapitányságba kellett alkalmas embert ültetni, hogy annak védelmét szervezze. A hadi tanács tagjai első sorban Forgách Simont látták az állásra való embernek, éppen a katonai téren elért sikerei miatt, Ernő főherczeg előtt őt hozzák tehát javaslatba 1587 február 10-én kelt felterjesztésükben, mivel pedig maguk is kétségbe vonták Forgách vállalkozó kedvét, második helyen a váczai és veszprémi püspök ajánlására magát Pálffy Miklós ujbárai kapitányt vették számításba. Forgáchnak ez ügyben a főherczeggel váltott levelei a hadi levéltárban lehetnek; végső válasza, melyben a kapitányságot visszautasítja, Pálffy iratai között olvasható.

Forgáchnak fontos okai voltak az új tisztség el nem fogadására. Hosszu katonai pályája alatt meggyőző tapasztalatokat szerzett a török elleni küzdelem hiábavalóságáról, s Rudolf uralkodása e tekintetben semmi javulást se hozott az országnak, mivel minden tanácskozás, kísérlet az udvar közönyösségén megtört, nem vehette magára az ország másik részének még jobban elhanyagolt állapotáért a felelősséget. A védelmi eszközök elégtelensége arra indította az udvari párt főembereit is, hogy bizalmas felterjesztésben sürgősen kérjék a rossz közállapotok megjavítását. Pálffy, Istvánffy, néhány püspök 1587 márczius 8-án kéri a főherczeget, hasson oda, hogy mielőbb országgyűlés hívassék össze, a király jőjjön az országba, győződjék meg saját szemeivel a nemzet bajairól, a katonaság által okozott kárt tegyék jóvá, a várakat helyezték védhető állapotba, fontolja meg az uralkodó, hogy egyéb országait csak úgy tarthatja fenn, ha Magyarországnak még be nem hódolt részeit megvédi.¹⁹⁰

Minthogy a király 1583 óta országgyűlést nem tartott, a főherczeg maga is ajánlotta bátyjának, tegyen eleget az ország nevében kifejezett óhajtnak. Baj volt, hogy az 1587 november 1-ére hirdetett gyűlésre a király megint nem jött le, hanem maga helyett teljesnek mondott, valójában azonban nagyon megkötött felhatalmazással Ernő főherczeget küldte Pozsonyba.

A rendek látták, hogy a királyi leirat nem tudja kellő okát adni az országgyűlés egybenemhívásának, s hogy a király távolmaradása se biztató jel számukra. Bőven beszámol ez a király kívánságairól, de a sérelmek orvoslásáról, melyeket

az országgyűlések hosszú sorozata tárgyalta már, mélyen hallgatott.

Az országgyűlés három nap múlva adta meg a rendek választát a király leiratára; tele van ez keserőséggel az ország állapota felett, megújítják előző kéréseiket az adományok, had- és pénzügy rendezését illetőleg, tudomásul veszik, hogy az uralkodó a fontosabb ügyekben idegen tanácsosait is meghallgatja, „de nem engedhetik, hogy az egész keresztény világon csak a magyar nemzet legyen ősei vérével szerzett szabadságától megfosztva.” A rendek és a király álláspontja között olyan nagy volt az ellentét, hogy annak elsímitását írásbeli érintkezéstől nem lehetett várni. Miután pedig a felirat elintézéséig a király leiratát tárgyalni nem akarták, a főherczeg kérésére 12 tagu küldöttséget választottak, melynek tagjai közt voltak: Batthyány országbíró, Forgách Simon és Imre, Illésházy István és Révay Ferencz.

A gyűléseket e bizottság az országbíró lakásán tartotta, s november 28-án az első felirat szövege fölött éles vita folyt le. Ebben főleg a királyi tanács tekintélyének helyreállítását sürgették. A főherczeg kitérő válaszára deczember 9-én még erősebb hangu feliratot küldtek: A míg az országgyűlésen nem intézik el a nemzet sérelmeit, a király előterjesztésének tárgyalásáról szó se lehet, mert úgy látják, hogy az ország kormányzását a nemzet gyalázatára és kárára idegenek intézik. A mikor a vita már ennyire kiélesedett, a küldöttség néhány tagja megriadt a következményektől; másnap este Pálffy Miklós, Nádasdy és Illésházy bizalmasan elmondták a főherczegnek, hogy a felirat nem fejezi ki a küldöttség mindnyájának nézetét, csak néhány vezető kielégítésére hagyták jóvá, tekintse be nem adottnak. A felterjesztés erejét ilyenképen az udvari párt emberei nagyon meggyöngyítették, kilátásba helyezték azt, hogy vissza fog vonatni, de erre a vezetőket, köztük Forgáchokat is, nem tudták rávenni. Forgách Simonban Pálffyék eljárása őszinte felháborodást idézett elő, beadta főkapitányi állásáról való lemondását. Három napig tartó tárgyalás után az országos bizottság abban állapodott meg, hogy előszóval tárgyalják tovább sérelmeiket, melyek előadására Forgách Simont, az ellenzék vezérét kérték fel.

Forgách átérezte a fontos hivatást, mely reá várt, kár,

hogy beszéde teljes szövegében nem maradt korunkra, csupán rövid kivonata található meg az országgyűlés iratai között. A 11 pontban felsorolt kívánság főbbjei ezek:

Örömmel vette tudomásul az országos küldöttség, hogy az uralkodó hajlandó a királyi tanácsot újra felállítani; kéri, lehetőleg nyomban vegyék tárgyalás alá a nemzet kívánságait.

A végvárak, főleg Ujvár, Kanizsa és Szendrő állapota igen súlyos; bennök az ennivaló és felszerelés oly kevés, hogy közepes támadást se bírnának el, már pedig elveszésök a szomszédos tartományok biztonságát is veszélyeztetné.

A kincstár jövedelme rendkívül bizonytalan, az ellenség bekövetkező támadására semmi alappal nem rendelkezik, nevezzen ki azért a király az országgyűlés folyama alatt a kamara élére alkalmas egyént és melléje tanácsosokat, a kamara kezelje az összes jövedelmet, más hasonló intézménynek ne legyen alárendelve.

Az igazságszolgáltatást a király gondjaiba ajánlják.

Bizottság küldendő ki a véghelyek és a jövedelem megvizsgálására.

A régi időben a nádor a király közbenjöttével kormányzott; ez állás kötelességeit az uralkodó most a helytartó és a három főkapitány között osztotta meg; minthogy pedig ezek hadi ügyeken kívül biráskodással is foglalkoznak, feltétlenül kívánatos, hogy ez állásokra ne idegenek, hanem honfiak neveztessenek ki.

A bán seregének javítását célzó kéréssel fejezte be Forgách meggyőződéséből eredő, keresetlen szavakkal előadott beszédét.

A kérelmek közelebbi tárgyalása előtt Ernő főherczeg újra kitért, e helyett a beadvány visszavonására igyekezett rábeszélni a küldöttséget, és sürgette a király leiratának tárgyalását. Deczember 19-én, a küldöttségnek újabb erélyes feliratára némileg közeledni látszott a rendek felfogásához, a mennyiben néhány kívánságuk jogos voltát elismerte, javulást azonban ez se hozott semmire. A Liptó megyétől Erdélyig terjedő országrész állapotának megvizsgálására kiküldött bizottságba beválasztották Forgáchot is, kinek, hogy a főkapitányi állásért kárpótoltassék, a főherczeg kieszközölte a főpohárnoki czimet.¹⁹¹

Nem irom le tovább az országgyűlés meddő küzdelmét az ország sorsával nem törődő kormányzó hatalom ellen. Maga a főherczeg nyugtatta meg a prágai kastélyba zárkózott királyt, hogy semmi engedményt se tett az országnak; az országgyűlés egyetlen formai eredménye az volt, hogy a király képviselőjét az őszinte beszéd meghallgatására kényszerítette. Láttuk, hogy ennek elérésében nagy része volt a két Forgách-nak, főleg Simonnak.

Pozsonyból ki-ki hazament övéi közé, családi és birtokügyeinek elvégzésére. Simonnal az 1591 augusztusának második felében Tokajban tartott részleges hadi tanácskozásban találkozzunk újra, hol a török várható támadásáról értekeztek. A következő év első fele az oktavalis tanács üléseivel telt el, a melynek ő is tagja volt. Az üléseket Istvánffy Miklós nádori helytartó vezette; az ekkor lefolyt tárgyalás során került elő a Balassák régi pere Illésházy István ellen Ujvár visszaadása miatt. A tanács 1592 január 6-án kelt végzésében helyeslőleg járult Balassa Zsigmond és Imre kéréséhez, hogy Illésházy a vár átadására kényszeríttessék, a mivel a törvényt lábbal tapodó embereknek akarnak példát nyújtani.¹⁹² Junius vége felé ért véget a tárgyalás, — Forgách onnan Hertnekre ment.

Valószínűleg betegeskedése akadályozta meg abban, hogy az 1593 elejére hirdetett országgyűlésen megjelenjék. Jan. 24-én már tudatja Istvánffyval, hogy nem mehet Pozsonyba, kérve, hogy minden befolyását vesse latba a haza üdvéért. Sok jót a király távolmaradása miatt most se vár az országgyűléstől, úgy véli, hogy a török küszöbön álló támadása miatt a kiküldött bizottságok munkálatait kellene sürgősen végrehajtani, rendbehozni a végvárakat, mivel pedig minderre a kiürült kincstár a maga erejéből nem képes, követséget kellene küldeni a birodalmi gyűlésre, adjanak a német rendek segítséget.¹⁹³

A török valóban készülődött. Pálffy kémei szeptember elején jelentették, hogy Hasszán budai pasa (Szinán fővezér fia) táborába sietnek mindazok, a kiket a nagyvezér Sziszekre nem rendelt magához, s ugyancsak hatalmas emberáradat indul meg Szinán vezetése alatt, hogy a félholdat Sziszeknél ért vereséget helyre hozza.

A budai pasa a táborába sereglettekkel Nógrád, onnan Nyitra megye ellen készültek. A magyar csapatok Pálffy, más-

részt Teuffenbach felsőmagyarországi kapitány zászlaja alá gyülekeztek. Minthogy Pálffy elég erősnek érezte magát, hogy a Buda felől támadó ellenséggel megütközzék, Teuffenbach megindult dél felé. Vezérkarában látjuk a már 80-as éveiben járó Forgáchot is, ki szintén veszélyeztetett otthonából nem késik hazájáért újra kardot kötni.

Pálffy serege Fülek alatt fényes győzelmet aratott a törökön, Mátyás főherceghez küldött jelentése szerint 6—7000 pogány maradt holtan; a főherceg biztatta, seregét vezesse Fehérvár ostromlására, a melynek felszabadítása Veszprém és Palota visszahódítására szolgálna. Teuffenbach november 16-án foglalta el Szabadkát, a két sereg azután egyesülve Szécsényt vette vissza, majd Drégely és Palánk várakat.

A hadviselés a magyar fegyverekre nézve szerencsés jelekkel kezdődött tehát. A téli szállás idejét mindkét fél felszerelése kiegészítésével töltötte el, a hadi tanács Pálffy mellett Nádasdy Ferencz, Forgách, Báthori István, Zrinyi és Rákóczi Zsigmond nevét emlegette a fővezérségre.¹⁹⁴ Végre maradt ugy a vezetés, a hogy a hadjárat kezdetén volt; Forgáchot azonban egyenrangu segitőtársul jelölték ki a főkapitányi állásban utódjává lett Teuffenbachhoz.

1594 február 2-án Forgách a fővezér figyelmét néhány igen fontos körülményre hívja fel: Lubomirski herceg levelét áttéve Pálffyhoz, ajánlja, keressék meg a lengyel rendeket, seregeikkel tartsák vissza az országba betörni készülő tatárokat, a kiknek támadása Szinan számításainak fontos tételét képezi. A török fősereg — hallomása szerint — vagy másfél százezerre megy, azzal Isten segítségével csak megbirkózható-nának, de ha a százezer tatár is rájuk ront, győzelemre nem lehet kilátásuk.¹⁹⁵ A hadjárat lefolyása Forgách nézetét igazolta.

Teuffenbach és Forgách fővezérek a tavasz kezdetén megindultak Hatvan ostromlására; a vár nem volt nagy erősség, de az Alföld északi részének, Heves és Nógrád megyék hódoltsági területének góczpontja volt. Alig kezdődött meg a heves ostrom, megtudták, hogy Hasszán a várba szorultak felszabadítására közeledik. Az agg Forgáchot nagy lelkesedés szállja meg, vitézsége újra fellobban szívében, mint férfikorában annyszor, Báthori, Dobó Ferencz, Rákóczi és

más barátai támogatásával vitéz csapatai élén megtámadja a Tura felől közeledő ellenséget. Hasszán emberei bátran állják a támadást, a magyarok két órai küzdelem után se tudják őket legyőzni, de tusa közben a török vezér megsebesül, menekül, vele futó csapatát azután a győztesek kedvökre csépelik, a tábor felszerelését magukkal viszik Hatvan alá, vagy negyedfélezer halottat hagyva a csatatéren.

A jó hírt sietve megírta övéinek, barátainak, a kik közül Kovacsóczy május 20-án kitörő lelkesedéssel üdvözlí.

Hatvan felmentése nem sikerült, mert Szinán közeledésének hírére a sereg Tokajba huzódott vissza. Ott ismét Forgách köszörülte ki a Teuffenbach késedelmeskedésével okozott csorbát az által, hogy a Szilágyságban dúló tatárok egyik csapatát kemény küzdelem után visszavonulásra kényszerítette.

Az elért sikerek bármennyire kitüntetik Forgách vitézségét és katonai jelességét, az egész hadjárat sorsára kevés befolyással voltak. A sereg fegyelmezetlensége, a várak felszerelésének hiányossága, az idegen vezetők tehetetlensége most is súlyos következményekkel járt. Pálffy csapata, a melyben Forgách Zsigmond is küzdött, komoly ellenállást Győr alatt nem tudott kifejteni, bár maga a fővezér bátran küzdve súlyos sebet kapott lábába; a vár feladását nem tudta megakadályozni. Szinán onnan Komárom falai alá sietett, Hasszán pedig vert seregével Pápát vette be.

A hadjárat kedvezőtlen befejezése a nemzetet méltó aggodalommal töltötte el, a félhold hatalmát újra nőni látták. Forgáchban felül kerekedett a korával járó elégedetlenség, hatalmas lelki ereje nem akart belenyugodni a keresztény vitézség hanyatlásának tudatába. A hadjárat végével meg akart szüntetni minden kapcsolatot, mely őt az udvarhoz fűzte; Mátyás főherceghez beadott folyamodványában öreg korára való hivatkozással lemondott főpohárnokmesteri és a királyi tanácsban elfoglalt állásáról. A főherceg tapintatosan intézte el a király zászlóinak annyi harcban dicsőséget szerzett vitéz kérését. 1594 november 11-én kelt levelében elismeri a Forgách által felhozott okok súlyosságát, mégis kéri, maradjon meg állásaiban, s folytassa teendőit előbbi buzgóságával. Igéri, hogy hátralékos fizetése kiutalványozása felől intézkedik. Eredmény-

teljes szolgálatainak nagyobb jutalmát nem adhatja, minthogy lemondása visszavonására kéri.

Forgách egyéniségének érdekes sajátága volt, hogy elégedetlenségét az udvar rendesen úgy oszlatta el, hogy újabb teendők elvégzésével bizta meg. Így járt most is.

A királyi udvar saját ereje gyengeségét belátva már 1589 óta foglalkozott az Erdélylyel való szövételkezés gondolatával. Alkalmasnak ígérkezett erre Báthori Zsigmond fejedelem, ki elődjei felfogásával ellenkezőt vallott. Ugy vélte, hogy a két ország kiábrándult a török fenhatóság előnyeiből, az elszenvedett sok csapás egyesíteni tudja őket a pogány elleni küzdelemre. A politikában beállott változásnak magában Erdélyben akadt számos ellensége, összeesküvést szöttek a fejedelem ellen, de Báthori megelőzte őket, vérfürdőbe fojtotta az eléguéletlenséget. A nemzet erre meghajlott a fejedelem akarata előtt, bár a szövetség megkötése mellett osztrák főherczegnőt vett el feleségül, s az ellene haddal vonuló Szinán nagyvezért legyőzte.

A szerződés megkötése Prágában történt; azon magyar tanácsosok közt, kik a király részéről a tárgyalásokra megjelentek, volt Forgách Simon is. Az 1595 január 21-én aláírt fontos szerződést Mátyás főherczeg bemutatta a néhány nap mulva összegyűlt rendeknek is; hozzájárultak, de kikötötték, hogy a két ország bármelyikében mindazokat, kik a másik uralkodóhoz való ragaszkodás miatt bármi kárt szenvedtek, kárpótolják, továbbá hogy Szabolcs, Szatmár és Ugocsára az erdélyiek semmi igényt ne tartsanak.¹⁰⁶

Az országgyűlés idejében már tárgyalás alatt volt a lengyelekkel való szövetség is. Forgách Ferencz veszprémi, Szuhay István váci püspök, Pálffy, Forgách, Illésházy és Joó János királyi személynők még 1594 őszén megbízást nyertek, hogy az ügyről tanácskozzanak; Joót küldték el maguk helyett Prágába, hogy Rudolfnak megbeszélésök eredményéről beszámoljon. Az 1596 márcziusában tartott országgyűlés megadta a felhatalmazást a tárgyalás folytatására és a szövetség megkötésére. Valószínű, hogy Forgách személyesen nem jelent meg Prágában.

Az egykoru események megismerése szempontjából határozott veszteségnek kell tartanunk, hogy Forgáchnak fiaival,

Ferencz veszprémi püspökkel, Zsigmond nógrádi főispánnal, Mihály surányi várnagygyal váltott levelei ezideig elő nem kerültek. Különösen Ferenczczel levelezett gyakran, ki atyja irataiból azt a meggyőződést merítette, hogy az Erdélylyel kötött szövetség nem szerencsés megoldás; atyja rossz véleményét azzal igyekezik eloszlatni, hogy figyelmezteti, a közhirnek ne higgyen, sokszor üres szóbeszédből keletkezik. Súlyos dolog szerinte is, írja, ha az erdélyi kanczellár a császár ellenségének nevezi önmagát, s hogy Szinán újra hadat készül üzenni a kereszténységnek. A király csapatai Esztergom alatt nem mutatják ki vitézségöket, gyengék és tunyák.

Az 1597 februárjában kezdett országgyűlés lefolyásáról Mihály fia tudósította, ki azonban csak a gyűlés elején volt Pozsonyban. A családot érdekelte, hogy a Tapolcsány-vár megerősítése, továbbá Ény, Praznócz és Salgó birtokok ügyében tett kérése miként intéztetik el. Márczius 1-én hagyta el Pozsonyt, írja, a mikor a karok és rendek a királyi propositió felett tanácskoztak. Rudolf portánként 20—20 forintot kért adóba, a rendek 10 porta után 3 gyalogost és ugyanannyi lovast ajánlottak fel, az adót ellenben megtagadták. Eltávozásakor e körül folyt a tárgyalás. A tapolcsányi vár ügye is szóba került, de csak a kérvényt olvasták fel addig. Zrinyi és Nádasdy beteg, nem jelentek meg a gyűlésen, amaz podagra, ez lábfájás miatt. Zrinyi egyébként a napokban Bécsbe ment, hogy leánya férjhezmenésére a szükségeseket beszerezze. — Azt is tudatja atyjával, hogy hallomása szerint az erdélyi fejedelem Prágában mintegy fogoly Melobrandini pápai követ késése miatt. Ugy hírlik, hogy azóta az is odaért.

Mátyás főherczeg azonban bizott a sikerben, ha a két ország serege egyesülten támadja meg a törököt. Miután Esztergom és Visegrád ostroma mégis sikerült, megindult a tervezgetés a háború folytatására. A sereg kiváló vezérei jönnek el, hogy az ütközetet, melyben a kereszténység szállt szembe a gyengülni látszó félhollddal, megvívják. Minden fegyverfogható ember a táborba sietett. Köztük volt Forgách Simon, ki ez alkalommal ült utoljára lovára, továbbá fiatal rokona, Forgách János fia Sebestyén is.

Forgách Simon Teuffenbach és Báthori Istvánval a

magyar sereg egyik oszlopát vezette a mezőkeresztesi ütközetbe, mely, mint tudjuk, 1596 októberének utolsó napjaiban, három napig tartó öldöklő harcz után, a keresztény seregben támadt zavar következtében elveszett. 20,000 magyar katona közt Forgách Sebestyén is elesett, minden ágyú, felszerelés a győztes Mohamed szultáné lett. Az ütközet kimenetele a török hatalom megerősödését, a német-erdélyi szövetezés felbomlását jelentette.

Forgách a Tisza mellől Surányba ment fel betegeskedő feleségéhez. Ott töltötte el az év hátralevő részét. Bay Mihály, ki közelebbi érintkezésben is állhatott vele, azt írja róla, hogy kisebbik fiát (Mihályt) Erdélybe akarja küldeni.¹⁹⁴ Az 1598 január. 25-ére egybehívott országgyűlésen nem vett részt, hanem betegeskedése miatt felhasználta az alkalmat, hogy a gyűlésen jelenlevő Kutassy János esztergömi érsek megbízottja előtt (második) végrendeletét elmondja. Ez február hó 28-án történt meg, Forgách még aznap elindulhatott kedvelt lakóhelyére Hertnekre.

Ott adta át lelkét Teremtőjének 1598 szeptember 24-én, 72 éves korában. Megnyugvással szállhatott sírjába, hivatását nemesen töltötte be, maga körül életre termett ifjúságot látott felnőni.

Ebbe az időszakba esik Forgách Ferencz és Zsigmond élete pályájának kezdete is, de róluk az áttekinthetőség szempontjából a következő részben szólok.

Ha a Forgáchok birtokállapotát a XVI. század második felében tisztán Forgách Simon itt-ott közlött levelei alapján állítanánk képzeletünk elé, nagyon téves képet nyernénk róla.

Való, hogy a folytonos hadakozás, a jobbagyság nagy megterhelése, elvonása a föld megmunkálásától, a török hódoltság nehézségei mind súlyos teherként feküdtek a birtokosokra, kik a megfogyatkozott jövedelemből önmagukat, saját csapataikat, s váraikban felemelt számu őrséget voltak kénytelenek eltartani. Mint rendkívüli, de gyakran ismétlődő csapás sujtották őket e mellett a német és török katonák rablásai. Ebből a szempontból tekintve érthetőnek találom, hogy Forgách siralmas hangú leveleket iro-

gatott a királynak, kamarának, mivel másként vezéri és főkapitányi fizetéséből annyit se tudott volna megkapni, a mennyit hosszú utánjárással néha-néha felvett. Érthetővé válik továbbá az is, hogy 1578-ban az országgyűléshez fordultak, adjon a meglevőnél nagyobb őrséget Ghymesre az ő költségeik felemelése nélkül, vagy hogy 1594-ben Forgách Simon Pálffy-t kéri, engedjen át katonáiból 25 lovast Surány védelmére, mivel a török várható támadása miatt különösen veszélyeztetve volt.

A család ezen időbeli vagyonának pontosabb számbavétele arról győz meg mégis, hogy az is, mint a közügyekre való befolyása, nagy léptekben emelkedett. A csaták zajától távol maradt családtagok eredményesen munkálkodtak az ősi birtokokon, gazdag családok leányait vevén nőül javítottak anyagi helyzetükön, a közéletben működők pedig érdemeik jutalmazását birtokadományozások kieszközlésével érték el.

Az ily módon szerzett birtokok nagyságra, jövedelemre nézve méltán sorakoznak a Forgách Balázs visszaszerezte ősi javakhoz.

A birtoktörténet keretében e helyt is, mint a megelőzőkben, csak szorosan a családdal összefüggő, az ősi birtokokhoz erősebb kötélekkel fűződő új gyarapodásokról szólok. A beházasodások útján szerzett javakat (Lévai, Thurzó, Zrinyi-féleket) az illető családtagoknál sorolom fel bővebben. Nem terjeszkedem ki továbbá a személyre szóló adományokra se, a milyenek pld. Forgách Ferencz püspöki, pozsonyi préposti, kolozsmonostori apátsági javadalmai. Tudjuk róla, hogy az 1559-ben Brogyánban kapott udvarházon kívül, melynek további sorsát nem ismerjük, az 1574-ben adományul nyert limbai részbirtokát 1575-ben 700 forintért eladta, végül, hogy a Praznóczi-féle birtokok pere halála után is sokáig folyt, magáénak nem tekinthette azokat.

A jelentékenyebb gyarapodások a következők.

1. *Dombegyház* falu felét 1553-ban Forgách Simon kapja katonai téren szerzett érdemei jutalmául, a birtok egy részét zálogba adta Szentléleki Kasztellánfi Kristófnak, ki később királyi adománylevelet szerez földjeire. A falu másik felét 1558-ban Forgách Imre kapja Gyulai Gaál Andrással együtt.¹⁹⁸ Dombegyház ezen fele Nagylaki Jaxith János halála után

szállott Batonyával együtt a kincstárra, s Ferdinánd az utóbbit is nekik adta. A beiktatást az egri káptalan 1559-ben a töröktől való veszedelem miatt Gyulán jelképes módon hajtotta végre.

2. *Bozzás, Kúnágota, Nagy-Rátót, Nagy-Szent-Péter, Nagyiratos* szintén a legkorábbi szerzemények közé tartoznak; Nagy-Szent-Pétert valószínűleg Maczedóniai Pétertől vette Forgách Simon.¹⁹⁹ Kúnágota nagyobb része idegen kézen volt, 1555-ben csak két porta adózott neki. Bozzás miatt 1559-ben perbe idézi Magócsy Gáspár gyulai kapitányt, ki bár a birtokot mint Jaxith Márk és Péter halálával a koronára visszaszállt vagyont kapta a királytól, s két év óta békében birta is, hatalmaskodva elfoglalta.

Ismeretes, hogy a baromtenyésztés a török uralom idejében nagy lendületet vett hazánkban. Megesett, hogy Forgách nagyiratosi jobbágysai 1565-ben a szokásos évi illeték helyett 210 ökröt hajtottak fel.

3. *Hertneket* Forgách a király meghagyására 1556 nyarán megszállotta, hogy Tarcsay Györgyöt, Izabella fővezérét birtokáról elűzze. Ferdinánd a kis udvarházból, több száz hold földből álló Sáros megyei birtokot Forgách gondozására bízta, valószínűleg ki nem fizetett költségei pótlására és kiadásai törlesztése gyanánt. A birtokot a nagyszöllősi csata után, hol Tarcsay elesett, Forgách a magyar jog szerint, a hogy az 1562-iki végrendeletében írja, a magáénak tekintette. 1569-ben ottani birtokai gyarapítására megvette Orsóczi Tivadartól és a Trocsányiaktól Kis-Trocsán pusztát, 1570-ben Lukó birtokot.²⁰⁰

Az 1568-iki családi osztály szerint Hertnek egészen Simonnak jut. Később, 1577-ben Báthori Miklós országbíró előtt Forgách Imre testvéri szeretetből átengedi az Ozikó, Boglyárka és Lukón levő részeit is Simonnak, mivel könnyen nélkülözheti őket s mivel Simon sárosi (hertneki) kastélya közel van e birtokokhoz. A hertneki uradalomhoz tartozott Kruzsló birtok is, de 1594-ben Soós Istvánnak zálogosította el 2000 forintért.²⁰¹

Hertneken, mint második végrendeletében írja, a régi kisszerű udvarház helyébe várkastélyt építtetett saját izlése szerint; a kies udvarházban szívesen tartózkodott, ott adta férjhez 1585-ben Zsófia leányát Thurzó Györgyhöz; a harci zajtól mentes éveit ott töltötte el, a halál is ott érte utól.

Mai alakja után következett, nem volt ez építészeti tekintetben feltűnő várpalota, a család akkori igényeinek azonban megfelelt. Természetes, hogy a körülötte emelt falak lebontásával az épület sokat veszített eredeti formájából.

Sáros megyei birtokaira Forgách második végrendelete szerint megerősítő oklevelet is kapott. Valószínűleg 1582-ben ennek kiadását szorgalmaztatta Bécsben, a mikor Imre öcsese Árva és Kőszeg várak ügyében járt ott.

4. *Bajoni István* javaihoz a család szintén Forgách Simon által jutott. A király nagyrabecsülte Bajoni vitézségét, 1556 szeptember 25-én buzdította hasonló érdemek szerzésére, éppen a Forgáchtól hallott igen elismerő nyilatkozat alapján. Éppen egy évre rá kelt az az oklevél, a melyben Ferdinand meghagyja Székely Antal ungvári kapitánynak, hogy a zászlójához hűtlenné lett Bajoni Benedek fia István javait adja végre át Forgáchnak. A szóban forgó birtokok: Nagyráska, Kistráska, Hegy, Vágás Zemplén-, Kálnig, Balázsvágása, Bizra, Rajdos, Medvefalva, Benedeki, Kapoczka és Szokronya (Szokovicz) Ung megyei földek voltak.²⁰²

A Székelyhez intézett meghagyás nem járt eredménnyel, hasonló ment néhány nap múlva Puchain Farkas felsőrészi fő- és Dersfi István kassai kapitányoknak.

5. Két héttel Várad feladása után Ferdinand Forgáchnak adja a tőle elpártolt *Nádasdy Miklós* és *Czobor Mihály* Abauj-, Torna- és Borsod megyében fekvő javait. Minthogy valóban a birtokok a család tulajdonába nem mentek át, a király ezen adománya nem jelentette a Forgáchok birtokainak tényleges gyarapodását.

6. Szinte végtelennek mondható perrel jut a család a *Praznóczy* birtokokhoz.

1563 október 1-én Ferdinand a Praznovszky vagy Praznóczy Pál magvaszakadtával a koronára visszaesett Nyitra és Trencsén megyei birtokokat Forgách Ferencz, Simon és Imrénnek adományozta. A birtokbavétel nem történhetett meg, mert az elhunyt özvegye, Bybi Anna ellentmondott. Hozzá csatlakozott később Bossányi Lászlóné, Praznóczy Katalin is.

Miután az ügy éveken át elintézését nem nyert, Miksa király a Forgáchok sürgetésére 1565-ben külön bíróságot küldött ki, annak feladata volt megvizsgálni, jogos volt-e

az adományozás, illetőleg az ellentmondók milyen alapon akadályozzák meg a birtok elfoglalását. Milyen határozatot hozott e bíróság, nem tudjuk, de döntő az se volt; Oláh Miklós királyi helytartó 1566-ban újabb vizsgálatot rendelt el.

Hiába tiltják el 1563-tól kezdve majdnem évről-évre az özvegyet és rokonait Praznócz falu és Hornyan pusztá használatától, az ellenállás törvényes alapon történt, mivel a birtokok egy része szerzett volt. A temérdek kiadással, utánajárással járó per 1598-ban se dőlt el végérvényesen, Forgách végrendeletében mint esetleg megnyerhetőről emlékezik meg róla.

7. 1563-ban Forgách Simon javai ismét meggyarapodtak. Ferdinand október 2-án Pozsonyban kelt elhatározásával neki és Gersei Pethő János soproni főispánnak adta néhai Zbugyai György Hosszumezőzbugya, Béla, Hrabócz, Bresztó, Radvány, Felsőhrabócz, Ujrava, Szterki Zemplén, és Kisszeretva Ung megyei birtokait. Mivel a leleszi konvent nem tudta őket a vagyonba beiktatni, az ellentmondókat megidézte. 1577-ben is folyik a per Hosszumezői György, Viczmándy Lajos és az adományozottak közt.²⁰³

8. Forgách Simon buzgón törekszik ebben az időben a családi vagyon azon részeinek visszaszerzésére, melyek a hűtlenségi perben *Szomor Jánosnak* és *Horváth Bertalannak* jutottak.

Szivesen nem mondott le a család a megelőző fejezetben tárgyalt javokról. Kisebb torzsalkodások, az új birtokosok kárára elkövetett határsértések napirenden voltak. A család többször megkísérlette, hogy Szomorékat birtokukból kitesékelje, de eredményt nem ért el. Horváth Bertalannal valahogy megfértek a családtagok, sógoruk volt, Szomor birtokjogának elismerésébe azonban nehezen nyugodtak meg.

Ha alkalom nyílott, nem mulasztották el a Horváthok igénye ellen is tiltakozni. 1551-ben például Forgách Ferenc özvegye és fiai nem akarják őket Ghymesbe örökség czimén beengedni, csak barátságból, írja a nyitrai káptalan, hogy ki ne szoruljanak onnan is, mint Komjátiból.

Horváth Bertalan jó gazda hírében állott, 1570-ben Forgách Imre Béliczen levő részeit 70 forintért elzálogosítja neki.

A mint híret vették Szomorék, hogy Forgách Simon

megerősítő okleveleket nyert a család birtokaira, ők is hasonlókat kértek. A Forgáchok erre 1571-ben teljes számban tiltakoznak a nyitrai káptalan előtt a megerősítő levél kiadása ellen. Szomor János fia Pál és Horváth özvegye Forgách Katalin kérte fia György részére.²⁰⁴

Mivel eljárásuknak kellő eredménye nem lett, 1576-ban az esztergomi káptalan előtt tiltakozásukat — most már a birtokokba iktatás ellen megismétlik.

Szomor Pál 1578-ban halálát közeledni érezvén, a karácsony előtti napokban Nagy-Patán olyképen végrendekezett, hogy az atyjáról reá maradt Forgách-birtokokat leánytestvéreire hagyta. Végrendeletét az esztergomi káptalan még azon év decemberében hiteles formába foglalta.²⁰⁵

Forgách Simon eljötnék látta az időt, hogy befolyását a jogi alapot nélkülöző intézkedés megsemmisítésére latba vesse. Sokat aligha kellett az ügy után járnia, mert már a következő év nyarán Báthori országbíró megsemmisíti Szomor vagyoni rendelkezését, meghagyja a nyitrai káptalannak, iktassa be Forgáchot az elhunyt Ghymes, Csitár, Mehnye, Pográn, Herestény, Ilind, Kalász, Vajk, Gyarak, Felsőcsarnok, Alsócsarnok, Lucz, Mezőkeszi, Sók, Nagy- és Kisbélcz Nyitra-, Kosztolán, Velcsicz, Gesztőd, Kisszelesen, Szentmárton, Kelecsény, Csarad, Veresvár, Ujfalu, Hiszér, Marót, Brogyán, Nagy- és Kiskozmál, Nagymánya és Szencse Bars megyei birtokokban levő részjavaiba, mivel Szomor fiutód nélkül halt meg, tehát vagyonát a király szabad rendelkezési joggal Forgáchnak adta. A beiktatás nyomban nem mehetett végbe, mert Szomor özvegye ellentmondott, s mert a törökök miatt nem lehetett a birtokokra kiszállani, de az első lépés a birtokok megszerzésére mégis megvolt.²⁰⁶

Az ellentmondás kettőn fordult meg: van-e joga Szomornénak férje vagyonából hitbérhez, a mit magának a Forgáchoktól követelt, továbbá hogy Szomor János testvére, Jakab fia Pál tarthat-e igényt a vagyonhoz. Az első felett megindult a tárgyalás, az utóbbi kérdést azonban hamarosan elejtették, mert kitűnt, hogy Jakabra az adományozás nem terjedt ki, fia egyébként nem is törvényes házasságból származott.

1580 június 20-án Ernő főherczeg Forgách sürgetésére feleli, hogy Szomorné ügyében az iratok visszaérkezéséig,

melyeket új vizsgálat megejtése céljából Nyitra megyének küldött meg, nem mondhat ítéletet. Mivel Bucsányiné és Soókynéval 600 forintban még 1580 folyamán kiegyezett, a többi birtokrész megszerzése nagyobb nehézségbe nem ütközött. Forgách 1598-iki végrendeletében meglelégedéssel emlékezik meg ez ősi birtokrészek visszaszerzéséről.

A Horváth Bertalannak átengedett Forgách-részek ügye 1585-ben lett jelentékeny. Ez év tavaszán ugyanis Horváth fia György korponai kapitány a maga és nővére Sára nevében úgy állapodott meg a szentbenedeki konvent előtt Fáncsy György kapitány társával, kinek felesége Horváth, másként Karancsics Magdolna, György rokona volt, hogy egymást kölcsönösen megteszik birtokaik örököseinek, a másikat túlélő család örökli amannak vagyonát is; a Fáncsyoknak Nyárádon és Aranyoson, Borsodban, Horváthnak pedig az előbb elsorolt birtokokban voltak fekvősegei. Minthogy megállapodásukhoz a király hozzájárulását is megszerezték, a család tiltakozása ellene nem sokat használt.

Fáncsy sógorságban is volt a családdal, Révay Ferencz leánya volt második felesége, továbbá Simon sógorasszonya is Fáncsy leány.²⁰⁷

Még 1592-ben is tiltakoznak az esztergomi káptalan előtt, hogy Fáncsy a Horváth, jobban mondva Forgách birtokrészekbe beiktattassék.

Ezek a birtokrészek csak 1698-ban szálltak végleg vissza a családra.

9. A családi vagyon szaporodásának érdekes menetét látjuk a nyitrai káptalan 1582 október 27-én kelt oklevelében, a mely felsorolja a *Soók* és *Mezőkesziben* vett birtokrészeket.

1522-ben Mezőkeszii Palásthy Páltól vettek Alsó-Soókon 100, 1526-ban Pály Lőrincz fia Gergelytől ugyanott 57 forintért földeket; 1535-ben Palásthy Balázs fia János mezőkeszii részeit 150, ugyanakkor Palásthy Miklós udvarlakát és 2 jobbágytelkét 100, Palásthy János részeit 35 forintért vették meg.

10. 1562 folyamán Forgách Simon kétrendbeli adományt kapott a királytól. Junius 2-án Prágában kelt a király azon oklevele, mely szerint neki, Vizkeleti Jakabnak és Nagymihályi György kisebb kancelláriai jegyzőnek adta néhai Szob-

ránczy János javait: *Nagymihály, Atara, Krivostyán, Oroszka Zemplén-, Szobráncz, Tiba, Lucska, Józsa, Ruszkócz, Hlinik, Nagyszalaczka, Jesztreb, Felsőfalu, Hankócz és Baskócz* Ung megyei birtokokat.²⁰⁸

November 27-én pedig Berzeviczy Márton, Cserniczky György és Vizkeleti Jakabbal együtt a magtalanul kihalt Czibak család javait kapta.²⁰⁹

11. 1580-ban Forgách Péter tett szert királyi adományra. A nyitrai káptalan azon évi január 25-én jelenti a királynak, hogy Radéczi István helytartó 1579 augusztus 30-án kelt parancsa alapján őt a néhai Kazai Gyula fia János birtokaiba: *Pereszlény és Körtvélyes Nyitra-, Nagy és Kis-Kercsenyén* (Kerchenijen) Bars megyei földekbe ellentmondás nélkül beiktatta.²¹⁰

E birtok tulajdonjoga miatt 1595-ben per támadt. Forgách Simon és Imre a királynál panaszt tettek, hogy bár az említett birtokokat rokonuk Forgách Péter, majd fia Miklós és felesége Balassa Anna jogosan bírták, tehát a mikor Miklós özvegye másodszor férjhez ment, a birtokoknak a fiág kihaltával reájuk kellett volna szállnia, azonban Miklós nővéreinek férjei és rokonaik: Thelekessy Mihály, Pettróczy Ferencz, Babindali András, Csopos Bálint, Szentgyörgyi György és mások azokat elfoglalták.

12. Ugyancsak 1580 körül nyert Forgách Simon záloglevelet *Ond-ra* Zemplén megyében. A birtok elfoglalása nem mehetett simán végbe, mert Rákóczi Zsigmond tornai főispánnal határpere támadt. 1580 április 23-án sürgette meg a szepesi kamaránál, intézze már el az ügyet, melyben nem 40, hanem 300 holdról van szó, mit ér neki a birtok, ha nem szánthat-vethet rajta.²¹¹

1582-re a határper elintéztetett, Rudolf február 27-én meghagyta a leleszi konventnek, hogy a kincstárnak kölcsönadott 4000 forint fejében iktassa be Forgáchot a birtokba. Ekkor ismét ellentmondás történt, úgy hogy a beiktatás csak 1583 folyamán ment végbe.²¹²

Valami sokat a birtok nem jövedelmezett, távol is esett a családi fekvőségektől. 1590-ben Simon arra kéri a kamarát, mivel Ond az egri katonáktól sokat szenved, kik ott fizetésök pótlására fosztogatnak, vegye oltalmába a birtokot,

mivel ő csak zálogban birván, külön őrséggel nem őriztetheti.²¹³ 1592-ben Serédy Györggyel intéz el ugyanott határügyet, majd a birtok egy részét Thurzó Eleknek 500 forintért elzálogosítja.

Az Ond és Szerencs közti határügy elintézésére a király 1593-ban Paczoth Zsigmond hadbíró, Keczer András, Golopy András és Vásárhelyi Tamás Zemplén megyei birtokosokból alakított bizottságot küldött ki, mely az országgyűlés szétoszlása után ment ki a helyszínére. A munkát a kiküldöttek július 15-én végezték el, akkor küldtek róla jelentést Rudolfnak.²¹⁴

13. Már Ond megszerzésekor alkuban állott Forgách a kincstárral *Surány vára* és a hozzá tartozó birtokokra nézve is, a melyben családjával együtt 1569-től lakott valószínűleg zálogjogon. A megegyezés létrejövén, Rudolf 1582 május 6-án kelt oklevelével a várat, továbbá Surány, Nagyszeg, Keresztúr, Bánkeszi, Várad és Salgó birtokokat, az Egyházszezen levő részbirtokot, Tolmács pusztát Nyitra megyében, továbbá Visk, Szemeréd és Pereszlény Hont-, végül Sztrázs, Drahi, Nagy és Kiscsitár és Varbó Nógrád megyei birtokokat tíz évre 15000 forint kölcsönösszeg fejében zálogba adja. A megegyezésben kikötötték, hogy Forgách csak 12000 forint készpénzt tartozik kifizetni, 3000-et pedig a nagyon omladozó állapotban levő vár helyreállítására fordíthat.

A beiktatás nem ment végbe simán, Pásztói János utódai siettek az adományozás ellen az esztergomi káptalan előtt állást foglalni.²¹⁵ Sok értelme az ellentmondásnak nem volt, Báthori István országbíró 1583-iki ítélete Forgáchra volt kedvező, a mire a káptalan a beiktatást Nagyszombatban, a megyei meghívottak jelenlétében végrehajtotta.

A várat 1590-ben valamelyik alföldi kastélyért cserébe Forgách fiának Simonnak gondozásába engedi át, ki az év májusában tudatja Pálffy Miklóssal, hogy a várban maradt fele őrség ellátásáról gondoskodni fog. Az átvétellel hű emberét, Magyar Mihályt bizta meg.

1592-ben személyesen, majd levél útján arra kéri a fővezért, engedjen át neki a hadi alapból vagy 100 forintot a vár helyreállítására. Sajnálattal említi, hogy az országgyűlés határozata dacára a vár körül semmi önkéntes közmunkát nem végeztek.²¹⁶

1596 augusztus 17-én a zálogbirtoklás idejét a király meghosszabbította, egyszersmind újabb 3000 forintot vett fel reá Forgáchtól.

Forgách Simon halála után, 1599 márczius 19-én fia Mihály arra kérte a királyt, hogy atyja nagy érdemeit tekintve véve engedje meg, hogy a kincstár atyja vezéri díjából megfizetendő 5000 forintot beletudhassa Surány zálogösszegebe, a már kifizetett 12000 forinthez hozzáadva.

Néhány nap múlva azonban a kamara Istvánffy által tudtukra adta, hogy kérésök kedvező elintézésére nem számíthatnak, hanem a várat — később alkudván meg a vételárra, április 5-én adják át Illésházy Istvánnak. Forgách elkeseredetten válaszolta, hogy a megadott határidőre még butorait se tudja elszállíttatni, nem lesz, hova lehajtani fejét. Illésházynek több vára van, jobban várhat, mint ők elmehetnek onnan.

A húzavona úgy végződött, hogy Forgách június 8-án 18000 forint zálogösszeg lefizetése ellenében átengedte Surányt és tartozékait Illésházynek, ki csak 1600 őszén veszi azokat kezébe, a birtokok jövedelméből addig 1100 forintot ad Forgách Simon fiainak.²¹⁷

14. Ezidőbeli legnagyobb birtokszerzést Forgách Imre eszközölte azáltal, hogy 1583-ban zálogba vette a *trencsényi várat*.

A vár megszerzésére már korábban megkezdődött tárgyalás 1583 július 12-én a király és Forgách közt létrejött szerződéssel ért véget. E szerint Forgách és felesége Zrinyi Katalin 60000 forintért nyolcz évre zálogba vették a kincstártól Trencsén várát, a hozzá tartozó Szucsé kastély, Baánfalú, Brozsolyop és Pruza birtokokkal együtt. A vár átvételekor 40000, attól számított három hónap múlva 20000 forintot tartoztak fizetni. A várral együtt megkapta a megye főispáni méltóságát is.

A Trencsénben talált hadi felszerelést, ingóságokat külön bizottság adta át jegyzék szerint nekik; Forgách kötelezettséget vállalt, hogy a várat mindig a királyi családhoz hűen őrzi meg, annyi katonaságot tart benne, amennyivel átveszi. Minthogy a birtokok nem elegendők a vár fenntartására, a király átengedi neki az ujhelyi és csejtei tized felét, a melyből azonban az 500 forintnyi bérösszeget ők is fizessék meg.

Ha Forgách és felesége végrendelkezés nélkül halnának el,

a zálogösszeg a fiu és leánygyermeküket illeti; bizonyos határig intézkedhetnek a zálogbirtok felől végrendeletükben. A nagyobb építkezések költségeit hozzászámíthatják a zálogösszeghez, a várjobbágysok által elvégezhetőket nem. Ha a király vagy utódai a nyolcz év lejártával a várat és hozzátartozókat vissza akarnák váltani, félévi előzetes bejelentés és a zálogösszeg kifizetése után a család ellenkezés nélkül visszabocsátani köteles. Megemlíti végül a szerződés, hogy Forgách ne keressen módokat arra, hogy a birtokon élő jobbágysokat az eddiginél nagyobb kötelezettségekkel megterhelje.

A Forgách Simon, családja és a várőrség által letett magyar nyelvű eskü még február 23-án elküldetett a királynak.²¹⁸

Az új birtokos és jobbágysai között elkerülhetetlen volt az összeütközés. Báthori országbíró már a következő évben, 1584-ben megbizsa az esztergomi káptalant, tartson vizsgálatot, mivel tartoznak a Baánfalviak földesuruknak. A káptalan kiküldötte őt kérdésbe állította össze a vizsgálat anyagát:

1. Ha a földesúr a faluban tartózkodik, kell-e nekik fegyveres őrséget tartani háza előtt? 2. Jelen legyen-e a falu esküdteinek egyike a borkilenczed kiválasztásánál? 3. Fegyverrel felszerelve tartoznak-e a várban ott megjelenni, a hova a várőrség szölitja őket? 4. Az urasági nagyobb halastavat nekik kell-e gondozniok? 5. Ha a tiszteknek a falubeliek nem engedelmeskednek, elfogathatják-e őket? Az ügyre nézve kihallgatott tanuk szerint a szántáson és vetésen kívül minden, tehát a fenti szolgálatokat is tartoznak teljesíteni.

Forgáchnak, mivel a birtok nem hozott kellő jövedelmet, nagy kedve nem volt hozzá. A nagy vár fentartása és kijavítása temérdek pénzt emésztett volna fel, mivel pedig arra nem volt kilátás, hogy a kincstár a javítás és építkezésbe befektetett összeget belátható időn belül meg tudta volna téríteni, a vár körüli munkákban a legszükségesebbekre szorítkoztak.

Mindamellett 1588-ban újra megállapodott a kincstárral további hat évre, de ekkor a zálogösszeget 28229 forinttal meg kellett toldania Forgáchnak, kinek ezen kényszerhelyzetét ellenségei kihasználta; 1592-ben feljelentés ment ellene az udvarba, hogy a várat el akarja a király hűsége alól vonni, elhanyagolja, nem tart kellő őrséget. A hadi tanács megfon-

tolandónak tartotta a beadványt, rávette a királyt, hogy a vár állapotának megvizsgálására küldjön ki bizottságot.

Rudolf 1592 tavaszán ki is küldötte megbizottait: Baranyai Bálint kamarai tanácsost, Ztristnyaki Mihály számvevőt, Baranyai István érseki pozsonyi uradalmi igazgatót, Bosnyák András és Jeszenszky Simon harminczadi felügyelőket és Kolosvári Mátyás trencségi harminczadost a vár megsejnézésére. A kiküldöttek július 3-án kiállított jegyzőkönyvükben elég terjedelmesen beszámolnak tapasztalataikról.

Trencsén hosszú falai a jelentés szerint részben kidüledtek, az épületek fedetlenül állanak. A lakásra használható helyiségek a felső várba vezető kaputoronyban vannak, ahol Forgách lakik. Ezt a tornyot ő fedette be, kijelentette, hogy jobbágysai eleget dolgoztak a vár fentartásán, mióta az ő kezén van, többet nem kívánhatott tőlük.

A szükségesnek látszó legfontosabb építkezésekre kellene 500 forintnyi fa anyag, s vagy 1000 forintot kitevő napszámosmunka. A hűség kérdésére a bizottság ezen jelentése nem terjeszkedett ki, azt valószínűleg titkos írásban küldték be az udvarnak.

Bár kétségtelen, hogy a fontos védelmi pont elhanyagolt állapotban volt ekkor, azt nem szabad teljesen Forgách Imre rovására írunk. Maga a kincstár sem tudta a végvárakat használható állapotban megtartani, Forgáchtól senki se várhatta el, hogy a megrongált állapotban átvett nagy várat, mely csak zálogjogon volt az övé bizonyos ideig, gyökeresen rendbe hozassa. Ráment volna egyéb birtokainak jövedelme teljesen.

Az eljárás maga is szokatlan volt, Forgáchot valósággal felháborította. A vizsgálat befejezte után egy hónapra az udvarhoz küldött beadványában erősen kikel a király eljárása ellen.

Tudja, írja benne, hogy a megbizottak a felség meghagyására szálltak ki Trencsénben, hogy eljárását, jobbágysaihoz való viszonyát megvizsgálják. Súlyos sérelmet lát abban, hogy előkelő nemes, úri családból született létére, ki a királyért mindenét kész feláldozni, élete és tettei felől vizsgálatat akar az uralkodó meggyőződni.

Nem tiltakozik ellene, csak megjegyzi, hogy a magyar törvények a hirhedt gyilkosok és gonosztevők elleni vizsgálá-

latról tud. Ezek ellen is csak a fő- vagy alispán járhat el. Kilencz éve áll a vár gondozása alatt, megtett minden lehető, sokszor kellett pótolnia, javítania elődei hibáit, mert emlékezhetik rá a felség, hogy rajta kívül a várért senki se akart még 40000 forintot se adni. Felhossa azt is, hogy a bizottság által kihallgatott szolgálk tanuskodása urok ellen törvényellenes. Nem hiheti el, hogy az uralkodó törvénysértést követne el, kéri, közöltessék vele ellenségei beadványa, hogy megtehesse rá észrevételeit. Tiltakozik az ellen, hogy őt még a védekezés jogától is megfoszszák. Ha valakit jogtalanul megkárosított, dupláját kész megtéríteni.

Hogy végződött az ügy, nem tudjuk. Az a természetes következménye megvolt, hogy az élemedett korban levő Forgách iparkodott a tehertől megszabadulni. Már a következő évben sikerült a várat és birtokrészeit Illésházy Istvánnak átadni, ki a Forgách által végeztetett építkezések nélkül a zálogösszeget, 78229 forintot tette le érte. Rudolf király 1594 első napjaiban hagyta jóvá a felek közt létrejött megegyezést. Az átadásnál, mely a Forgáchnál volt leltár szerint ment végbe, Kubinyi László kamarai tanácsos és Lippay János titkár működtek közre.²¹⁹

A családi birtokok gyarapodásával szemben kevés adatunk maradt ugyanazok elzálogosítására, megkisebbedésére nézve. A már érintett eseteken kívül említésre méltók a következők: 1577-ben Forgách Imre Lekenynén, a család XIV. századi régi birtokainak egyikén fekvő ugynevezett „Forgách-rész“ nevű földjeit a szepesi káptalan előtt 300 arany forintért zálogba veti Perbes Györgynek. A szomszédok által tett ellentmondás miatt Radéczi István helytartó 1577 szeptember 30-án a jászói konventet vizsgálatra küldte ki.²²⁰

1570-ben ugyanő Béliczen levő javait zálogosítja el 70 forintért Horváth Bertalannak.

A család kezén levő birtokok egységes egészet képeznek ebben az időben is, a melynek őt megillető részét az illető családtagok maguk gondoztatják. Közös terhe volt az egész vagyonnak Ghymes és Komjáti fentartása, őriztetése. A vagyon egységéből kifolyólag az egyes birtokrészek elzálogosítása mindig a legközelebbi családtagok beleegyezésétől függött. A XV. század derekán élt Péter és Gergely leszáрма-

zottai ekkor már meglehetősen távol élnek egymástól, a közös ügyek elintézésén kívül alig látjuk őket máskor egymással érintkezni. Ugy a birtok kezelése, mint a család belső élete a megelőző időhöz hasonló képet tár elénk. Szemmel látható természetesen az anyagi jóléttel együtt a család tagjai művelődésének fejlődése is.

Arra, hogy az örökölt birtokokat külön-külön kezeljék, hogy tehát a családtagok mindegyike önálló birtoktest felett rendelkezzen, az első lépést Zsigmond fiai teszik meg 1568-ban. Meghatározzák, hogy az örökségben osztozók mindegyike melyik birtokot kezelje mint független tulajdonát.

A Forgáchok közös lakóhelye évtizedeken át a komjátii négyes várkastély marad, ebben élnek Ferencz, László, másrészt Miklós és Zsigmond leszármazottai. Az 1570-es években az épület szüknek mutatkozott, Zsigmond gyermekei nem igen fértek el a nekik jutott palotában. Simon előbb építkezéssel akar segíteni a dolgon, később azonban elmegy családstól Hertnekre, melyet várkastély módjára megerősít. Majd ugyanabban az időben megy el Komjátiból Imre, második felesége kedvéért előbb Bicsére, később Trencsénbe.

A birtoklás rendjének megállapítására először Forgách Ferencz gyermekei tesznek kísérletet. Megállapodásukhoz 1554 április 8-án a király is hozzájárul.

Ezt az ágat a birtok negyedrésze illette meg, melyet most, miután György saját illetőségéről valószínűleg lemondott testvéreitől évenként átveendő bizonyos készpénz fejében, két részre osztják fel: a Balassa Magdolnánál, Forgách Ferencz özvegyénél levők, továbbá a vagyon egy negyede illesse meg Forgách Jánost, a vagyon másik fele pedig Forgách Ferencznek második feleségétől született gyermekeire, István és Katalinra szálljanak. Az így felosztott birtok esetleg megnövekedhetik a Gosztonyi Miklós özvegyénél Fissi Kláránál zálogban levő brogyáni részek visszaváltásával, továbbá a Forgách László özvegye, Révay Zsófia kezén maradt özvegyi javak felszabadulása után.

Gergely utódai ugyancsak a király előtt még 1555-ben Eberhardon egyeznek meg a családi vagyon birására nézve. Ekkor Forgách Zsigmond és Miklós fia Péter főleg Mérey Mihály közbenjárására megállapítják, mi illeti meg őket a

vagyon feléből; Zsigmond fentartja a jogot, hogy a Raveni Mihálytól visszaváltott családi birtokokból le nem törlesztett 228 forintot akár Péter, akár Forgách László özvegyének javaiból behajthassa.

A megegyezések dacára se lehetett szó a család állandó belső békéjéről.

1556 február 10-én Forgách Zsigmond fiaival együtt bejelenti a nyitrai káptalan előtt, hogy Forgách János nem akarja nekik visszaadni a fa lakóházat, szőlőt és halastavat; a házat Zsigmond és Péter azzal a kikötéssel építették annak idején, hogy ha mindketten visszakivánják a harmadik ágtól (a mely a kőből épült kastélyban nem fért el), azt haladéktalanul köteles átadni. A tiltakozás nem használt, a pereskedéssel járó bajok nem tartották vissza a rokonokat a dolog folytatásától. 1561 és 1565-ben, János fia Gergely kénytelen volt rokonait a nyitrai káptalan előtt bevádolni, hogy valósággal megostromolták az ő kastélyát; 1567-ben viszont Zsigmond fiai jelentik ki ugyanott, hogy a komjátii kastély építését nem folytatják tovább, mivel János nem tart kellő őrseget.²²¹

Egy 1559-ben a nyitrai káptalan előtt lefolyt tárgyalásból megtudjuk, hogy a családnak két várnagya volt ekkor is Ghymesen. A káptalan ugyanis Forgách Zsigmond és fiai kérésére kiküldte két tagját a várba, hol előadták nekik, hogy Ferencz és László utódainak várnagya, Beládi Pesthy Péter az előző napokban elment Komjátiba fizetését felvenni. Mivel akkor nem elégítették ki, átadta nekik a kulcsokat, s állásáról lemondott. Ha valami baj érné a közeli napokban a várat, ők a másik ágat teszik felelőssé; a káptalan tagjai körüljárják Ghymesvárt, s úgy találják, hogy nagyobb hiány nem tűnik ki sehol.²²² A vár körül tapasztalható gondatlanság oka a közös birtoklás volt, a király Ghymes védelmének fontossága miatt sürgette a vár fentartási kötelezettségének teljesítését.

A vár azon fele része sem részesült kellő fentartásban és őrizetben, mely Gergely utódainak jutott, azért újabb felosztásról kellett első sorban gondoskodni. Báthori András országbíró 1562 nyarán Ghymesre ment, előtte történt meg a vár megosztása. A vár közepén kelet felé huzódó épületsor, a Manca toronytól kezdve a nyolczszögüig, beleértve az utóbbit is, pinczétől kezdve a házak tetejéig Péteré s utódaié lett; a

másik épülettömeget az említett nyolczszögű toronytól kiindulva a várkapu feletti toronyig, ezt is hozzáértve, hasonlóképen pinczétől padlásig Zsigmondnak és gyermekeinek adta át az országbíró. Így a vár két különálló részre oszlott fel, közös gondozás tárgyát képezte azonban a várnagy lakása, a toronyőrök szobája, a melyek fentartásához mindkét félnek hozzá kellett járulnia. A Manca torony mellett elfekvő kisebb épületek, sziklák, a vár kisebb kapuja szintén Péternek jutottak, ellenben a víztartó melletti kijáratot a várurak mindegyike igénybe vehette.

Külön várnagyokról a felosztás nem szól, bár már ekkor is ketten látták el a várbeli teendőket. Forgách Zsigmond is, Péter is, jobbára Komjáti lakott, ritkán tartózkodtak a várban, a mely többé nem a család közös tartózkodási helye, fentartásáról azért gondoskodnak, hogy a családi levéltárt, az ősoktól maradt kincseket biztos helyen őrizhessék, hogy nagy veszély idején legyen, hova menekülniök.

A Ghymesen megkezdett birtokrendezést kiterjesztik egyéb javakra is. Ugyancsak Báthori 1563 elején meghagyja Bars megyének, hogy a család tagjainak kívánságára küldje ki emberét a Kiskozmálon, Velcsiczen és Kosztolánban levő szőlők határainak megjárására.

1563 október 1-én Ferdinand két oklevelet állit ki részükre: megerősíti őket Komjáti és tartozékai birtokában, továbbá nekik adja a Praznóczky-féle javakat.

A közpályán sok tagot számláló család érdemeinek elismerésére 1564 február 25-én a király újabb oklevelet ad ki részükre, a melyben új adomány czimén meghagyja őket javaikban. A megerősítő adománylevélre egyébként a Forgách Zsigmond halála folytán előállott birtokrendezés miatt is szüksége volt a családnak. Az adománylevél részletesen felsorolja a Forgáchok akkori birtokait. Kezeik közt van Ghymes vár és falu, Komjáti várkastély, falu, benne nemesi udvarház, Nagy-Szulyán, Gyarak, Lith (Tarány), Felső-Csarnok, Nagyhind, Csitár, Nagybélicz, Kisbélicz, Mezökeszi, Pogran, Falkosdavoran, Sák, Vörösvár, Csarad, Hiszér, Kelecsény, Gesztőd, Hecse, Velcsicz, Szentmárton, Kis-Szelesén, Nagy-Kozmál, Kis-Kozmál, Kislüle, Szempecz, Ény, Kalász, Ujfalu, Nagyherestény, Mánya birtok, — Nagy-Ghymes, Mehnye, Koszto-

lán, Marót birtokok egy-egy része, — Nemcsicz, Ivancz, Kis-Ghymes, Belad, Salgótarján, Deges, Torozmél, Váralja, Kisfalud, Dervencke, Poka, Kelecsény, Goloh, Szovaj, Sztranya, Fis, Lázárfölde, Szalatna, Sztretheczka pusztá Nyitra és Bars-, továbbá Ösztövérfalu Esztergom megyében, végül Vajk, Kalász, Marót, Ujfalu és Mánya vámjövédeme.

A birtokmegjárással egyidőben végbement felosztás-tervezetnek egy kis töredéke maradt meg a levéltárban. Mindössze három birtokról szól. Látjuk belőle, hogy az osztályban Zsigmond hat gyermeke vett részt, Magdolnának is elismerték jogigényét, de valószínűleg évjáradékkal kárpótolták.

1. Diószegen volt 150 telek és 21 pusztá hely, továbbá 25 szabados és 4 nemesi telek; a felosztás csak a 150 jobbagytelket veszi számításba, melyből az özvegy (Zólyomi Kata), Pál, Ferencz, Imre, Kata és Margitra 25—25 esett.

Diószeg Zólyomi vagyon volt s Zólyomi Kata bátyjaival 1517-ben végbement osztálykor kapta, így jutott a családra.

2. Egyed és Ráczfalván a birtok 66 telek, 6 hely és 6 üres házból állott, egynek-egynek 11 telek jutott.

3. Sámsonban 12 telekből 2—2-öt kaptak, volt még egy üres telek is.

Perpatvar nélkül ezen elrendezkedés se mehetett végbe, Forgách János még 1564 telén fellépett ellene. A folytonos háboruszkodás miatt a pert egyelőre nem kezdték meg, hanem 1568-ban Zsigmond fiai új felosztást eszközöltek. Az örökölt családi vagyon ezen újabb számbavételét rendkívül fontosnak kell tekintenünk, mert ekkor történik meg az első kísérlet arra, hogy az addig egységesnek tekintett nemzetségi birtokot nem az egyes birtokokon belül osztják meg a résztvevők között, hanem az osztozkodóknak külön-külön birtoktestet jelölnek meg. Ezzel a család ágainak szétválása még inkább helyet talál, a közös lakóhely gondolata is elenyészik.

Nem szabad azonban azt hinnünk, hogy ezen intézkedés a birtokrészek teljes szétválását jelenti. Egyideig csak arról van szó, hogy a külön fekvő birtoktesteket egységesen kezeli a családtagok valamelyike, ki a jövedelmet megfelelő arányban megosztja atyafiaival.

A birtokrészeknek uradalmak szerint való külön válása, s a birtoktesteknek egészen önálló kezelése a század végén,

Forgách Imre és Simon végrendeleteinek intézkedései következtében állott be.

Az egri káptalan előtt a családtagok 1568 márczius 28-án megjelenvén bejelentik, hogy az akkori idő esetleg beállható változásait s a múlt sok perpatvarát számba vevén, úgy állapodtak meg egymás között, hogy a birtokokat három részre osztják fel: 1. Pálé legyen Diószeg Biharban, az ott levő udvarházzal. Vele együtt lakják özvegy édesanyjok is. Pálra nézve ez a megoldás kedvező volt, Bihar tényleg inkább Erdélyhez tartozott, mint az anyaországhoz; 2. Imre bírja Ghymest és Komjátit, a hozzájuk tartozó nagy vagyomból lássa el a vár és várkastély szükségleteit, őrségét; 3. Simon Hertneket kívánta magának a sárosi birtokokkal; kijelentették azt is, hogy az összes ingóságok és szerzett vagyonaik Imrének, mint legifjabb gyermeknek jussanak. Ferencz a felosztásban nem vett részt, vele 1572-ben Simon külön osztozkodott a többi nevében is.²²³

1569-ben Forgách Péter és Gergely között jön létre megegyezés a szulyáni Urréte nevű pusztá, a brogyáni részek és halastó felett, melyeket Gergely tart meg, de viszont nagyszulyáni részeit és halastavát átengedi Péternek. Kimondják, hogy a felek kötelesek a vagyon fentartásáról gondoskodni, tehát nem sok jövedelmet nyújthattak.

1570 aug. 23-án Miksa ismét megerősítő oklevelet ad ki az összes családi birtokokra.

1571 első napjaiban a nyitrai káptalan előtt Forgách János átengedi a Komjátiban levő házát és „Lwgas-kerth“-jét Gergely, András és Lászlónak, kik viszont János „Wj-kerth“-je mellett a Holtnyitránál elterülő „Zylvas-kerth“-jüket és 32 forintot adnak cserébe.²²³ 1575-ben János gyermekei egymás közt pereskednek. Első házasságából született fia György ugyanis meglehetősen szívtelenül viselkedett mostohája iránt, kit, atyja elhalálozván, kiskoru testvéreivel együtt kizavart Ghymesről és Komjátiból. A családtagok ezen visszás helyzetén Mossóczy Zakariás és mások közbenjárására úgy segítettek, hogy Györgyöt kényszerítették, mostohájának adjon Komjátin megfelelő lakóhelyet, az ezüstneműeket, ékszereket és ingóságot pedig igazságosan ossza meg vele.²²⁵

Fontos intézkedéseket tartalmaznak a családi vagyonra

nézve Imre 1586 és Simon 1598-ik évi végrendeletei. Amaz Ghymest és Komjátit, mivel mindig a fiág örökölte, Simonnak adta vissza, Diószeget pedig mint anyai vagyont, leányainak; Simon viszont Hertneket, mint a királytól részint adományként kapott, részint készpénzen vett birtokot Zsigmond fiára hagyja, ki testvéreit a többi vagyonban ne háborgassa.

Meg kell emlékeznünk végül néhány, a családi vagyon egyes részeiért folytatott közös perről is.

1561-ben mind a négy ág akkor élő tagjai kijelentik Zerdahelyi András nyitrai alispán előtt, hogy Pusztakovácsi Nyitra megyei birtokra nézve a Koloniakkal, Derencsényi Lászlóval és Kálnói János fiaival 4 fogott bíró véleménye alapján hajlandók megegyezni.²²⁶

1583-ban Bars megye összeírja a család azon okleveleit, melyeket a Brogyáni Benedek fia Mihály elleni perükben bemutatnak 1568 óta. Hosszú sort mutatnak. Kiolvassuk belőlök, hogy a családtagok a XIV. század folyamán Brogyánban nyert részbirtokukat igyekeznek megnagyobbítani, 1511-től kezdve vesznek hozzá zálogjogon szomszédos földet a falubeliektől. A török betörések idején sok jobbágy fogságba jutott, vagy elesett, a telkek gazdát cseréltek, a minnek következtében a jobbágy, a telek, vagy határának hovatartozósága felett vita keletkezett. A megye kiküldi emberét, ki megállapítja, hogy Zbwardowecz Balázs és Hornyk Ádám Forgách Gergely, Gregorowecz András, — András, Dyen Benedek — István, Kovács Márton — Simon és Velczko András — Péter jobbágyságai közé számítandók. A néhány névből is látjuk, hogy az elpusztult magyar jobbágyság helyét a XIV—XV. században még magyar jellegű birtokon idegenek foglalják el.

*

*

A XVI. század második felére Simon és kortársainak, a 12-ik ivadéknak élete esik.

12. *Forgách János*, Ferencz és Lévai Zsófia fia, 1525 körül született. Élete egészen családja körében telt el, hivatásának vagyona gondozását tartotta.

1552-ben önállóan gazdálkodik; kijelenti a nyitrai káptalan előtt, hogy a ghymesi, kosztoláni és koloni tized elfoglalásában teljesen ártatlan. Mostoha anyjával, Balassa Mag-

dolnával együtt eleinte küzdenie kell birtokjogaik elismerésért a másik ág ellen, mely őket Komjátiból kiszorítja, úgy hogy csak a várkastély közelében épített faházban kapnak helyet.

1554-ben rendezí mostohájával a vagyoni viszonyokat, a nemzetségi birtokból őket megillető birtoknegyedét ismét négy részre osztván fel; a vagyon fele övé és kiskoru István öcscséé lett, a másik fele az özvegyé és a tőle származó Forgách gyermekeké. Vagyona gyarapítására irányuló törekvése miatt többször pereskedik rokonaival.

Sokkal több fáradságot és áldozatot követelt azonban tőle anyai illetőségének megszerezhetése.

Lévai Cseh Zsigmond barsi főispánnak első feleségétől Haraszi Katától ugyanis három gyermeke volt, Margit, Zsófia, Forgách Ferenczné és Gábor, szintén barsi főispán. A mint az utóbbi meghalt (1542), a nagy Haraszi vagyont úgy a király, mint Izabella kincstári vagyonnak minősítették. Forgách János ennél fogva 1551-ben már kénytelen volt a váradhegyfoki konvent előtt a maga, továbbá sógorsága, Lévai János, Pásztói János, Borbála és Margit, Lévai Margit gyermekeinek nevében tiltakozni az ellen, hogy Csallya vár (Arad-), Zsidóvár és Lugas (Sebes-), továbbá Rékás (Temes megyei) birtokok Petrovics Péternek adományoztassanak. Megesett vele az, hogy Ferdinand a fenti birtokokra való jogát elismerte, de ugyanakkor (1553-ban) Léva várát és tartozékait adta másnak.

1558-ban rokonai megbízásából újra tiltakozik tehát az ellen, hogy a király Léva, Sárffő, Kacsókő és Kissarló birtokokat Ruszkai Dobó István erdélyi vajdának adja. Röviddel azután a Pásztói Jánossal való jó viszonya felbomlott, s Pásztói 1560-ban már királyi megerősítést nyer Vásárhely, másként Patkőcz, azonkívül több Arad, Pest, Pozsega és Pozsony megyei Haraszi birtokra.²²⁷ 1562-ben a király arra nézve is vizsgálatot indít, jogosan tartja-e magát Forgách Haraszi Anna és Ladányi Ferencz gyermekei gyámjának, Forgách Simon pedig 1565-ben sajnálatát fejezi ki Dóczy Miklósnak, hogy a rokoni kötelék daczára úgy kiélesedett köztük a viszony.

1559-ben pártfogását kéri Forgách Ferencznek, a kinek

kivánságára Ferdinand meghagyja Nádasdynak, hogy a Forgách János és Gyulaffy László rokoni viszonyára vonatkozó iratokat a pozsonyi prépostsági levéltárban irassa le.

1566-ban újabb pártfogóra talál Károly főherczegben valószínűleg Simon ajánlása folytán. A főherczeg junius 5-én meghagyja Mágócsy Gáspár Heves és Borsod és Torna megyei főispánnak, vizsgálja meg, jogosan illetik-e Forgáchot és Gyulaffy tihanyi kapitányt Haraszt, Szentdienes, Berki, Káposztásmegyer, Örkény és Százhalom, Pest- és Ágasegyház Fehér megyei birtokok, továbbá hogy igaz-e, hogy Pásztói János a Forgáchtól bérbe vett Arad megyei birtokrészekért nem akar bért fizetni. Ugyancsak az említett birtokügyben rendel el Miksa 1567-ben tanukihallgatást, valjon a mohácsi csata után valóban Lévai Zsigmond és Gábor tulajdonában voltak-e.

Dobóval a tulajdonképeni pereskedés 1568-ban kezdődött. A király ugyanis úgy döntött, hogy a Harashti-Lévai javakat a kincstárra szállottaknak tekintette Lévai Cseh Gábor elhunytá után. Forgách tiltakozott jogainak ilyen megkisebbitése ellen, a mellett megnyerte Simon rokona jóindulatát is. Erre megindult a pereskedés, a melyen kívül Forgách Simon katonái is temérdek bajt okoztak Dobónak és embe-reinek. Miksa 1569 nov. 26-án kénytelen Forgáchot a további kártevés következményeire figyelmeztetni.

A peres eljárás igen széles mederben folyt Léva, Nagyguto, Kisguto, Sárköz, Kartócz és Kissaluczka, Ság (másként Telkes), Alsó-Fegyvernek, Tezsér, Lipócz, Litva (Litvarcz) és Sorog birtokok miatt. Mérey Mihály helytartó 1568-ban 17 megye küldötteit hallgattatja ki a birtok hovatartozása felől. A per végét Forgách János nem éli meg, fiai még 1580-ban folytatják a temérdek költséggel, de kevés reménynyel kecsegtető ügyet.²²⁸

Forgách János kétszer nősült, első feleségétől, Szentmiklósi Pongrácz Borbálától (Pongrácz Gáspár és Pekry Krisztina leányától) születtek György és Krisztina nevű gyermekei, Tárnoki Varjasi Annától a többi.

György fia 1574-ben tiltakozik az ellen, hogy Pongrácz Gáspár Nakócza Nyitra megyei birtokot Draskovics Miklós nyitrai várnagynak elzálogosítsa, továbbá hogy atyjok Saárfi, Kartócz és Kissarlón levő anyai illetőségeket Zeleméri László

esztergomi érseki administratornak engedje át. Forgách a következő év (1575) tavaszán Horváth György bakabányai és Balassi Benedek korponai alkapitány hatalmaskodásai ellen tiltakozik, de már azon év őszén mint elhunytat említik az oklevelek.

12. *Forgách István*, Ferencz és Cseh Zsófia fia, 1530 év körül született. Láttuk, hogy 1554-ben bátyjával rendezi a birtokügyeket, a mikor neki jutott az ágbirtok negyed része.

Komjáti miatt neki is sok baja van a terjeszkedni vágyó rokonokkal. 1574-ben Simonnal szövetségbe hatalmaskodó módon elfoglalta az esztergomi érsekség kéri birtokának egy részét. 1579–80-ban, mint a megelőzőkben láttuk, Komárom várának alkapitánya volt, a hol szerzett katonai tudományát később az országgyűlési tárgyalások idején is alkalma volt értékesíteni.

Nem volt erős testalkatu ember, 1577-ben azt írja Dóczy Imrénék, hogy feleségével, fiával együtt sokat betegeskedik, azért a selmeczi hévizbe mennek, a hol orvos is lesz kéznél.²²⁹

Felesége Kapócsi Imre és Csúzi Sára leánya Erzsébet volt. Anyósával sok pere volt, ki első férjének 1550 körül történt elhalálózása után még két izben (Paxy Jánoshoz, majd Sulyok Ferenczhez) ment férjhez. Oláh Miklós 1564-ben a királyi udvarba idéztette meg Csúzi Sárát, ki többszöri megintés után kiadta ugyan leányának Nyir Esztergom megyei birtokból járó apai örökségét, de a 14 évi gazdálkodásról, a birtokon levő állatok, épületek s felszerelésről semmi számadást nem adott, valamint az ékszereket, ruhákat, butorokat is visszatartotta.

Sulyokné azonban nem várta be a királyi döntést, belesnyugodott abba, hogy a Forgách rokonság határozzon ügyében. Valóságos tanács tárgyalta a kérdést, a melynek tagjai, Forgách Péter és Simon, Székely Miklós és Semberg Boldizsár 1565 május 31-én Komjatin kiadott oklevelükben arra kötelezték Forgách István napát, hogy a visszatartott családi ékszerekért 500 forint kárpótlást adjon leányának, a mellett 500 juhot, 36 tehenet és 25 lóból álló ménest adjon át a birtokkal.

Nyir birtok miatt 1575-ben Paxy Györggyel, János fiával pereskednek, Kapócsi Erzsébet halála után pedig Miksa

a birtokot tévedésből, — Forgách István és Éva születéséről nem értesülvén, mint a kincstárra szállottat Semberg Boldizsár, Pesthy János és Paxy Györgynek adományozta.

Forgách István 1589-ben még életben van, Pálffy Miklós többször közbenjár, hogy előkelő származású török foglyaiért, kik közt Omer aga öcse is volt, a felajánlott váltságdíjat elfogadja.²³⁰

12. *Forgách Katalin*, Ferencznek Balassa Magdolnától született leánya.

Atyja halála után rövid ideig családi viszály üti fel fejét a komjátii kastélyban, a midőn atyja első házasságából született gyermekei őt atyjával együtt kiűzik. Tekintélyes rokonai közbenjárásának eredménye lett az 1554-iki osztály, mely biztosította neki a vagyon negyedrészeinek jövedelmét.

Az adatok hiányossága következtében nem tudom megállapítani, hogy Forgách Katalin férje Karancsi Horváth Bertalan, hogy jutott abba a helyzetbe, hogy a hűtlenségi per idején a király őt is a Forgáchoktól elszedett javakkal jutalmazta meg. Forgách Katát később vehette el; a házassághoz a család készségesen adhatta beleegyezését. A czélt azonban, mit ezáltal elérni akartak, csak kis részben tudták megvalósítani, mert mint láttuk, Horváth Bertalan fiának a Fánecsyakkal kötött megállapodása hosszú időre kivihetetlené tette a családi vagyon egyesítését.

Horváth Bertalan később lévő kapitány; 1578 előtt elhunyt, özvegyének trencsényi házát Miksa 1568-ban adótól mentesíti. György és Sára nevű gyermekei maradtak.²³¹

12. *Forgách Gergely*, László fia 1540 körül születhetett. Atyjának korán bekövetkezett halála után anyja és mostoha atyja, Székely Miklós nevelték fel.

A családi vagyonhoz való jogait 1563—64-ben intézték el. Székely jó viszonyban élt a Forgáchokkal, Istvántól 1563-ban zálogos birtokrésze is volt Tályán.

1571-ben részt vesz a Forgách Jánossal Komjátiban végbevitt kert-cserélésben. Eleinte nem jól gazdálkodott. Mivel rokonai már megsokalták a neki adott kölcsönösségeket, Simon és Imre rábeszéltek, hogy házasodjék meg. 1572-ben örömmel jelenti ki a nyitrai káptalan előtt, hogy Czezey Sára, Péter leánya a jegyese, s hogy esküvője után egy

hónapra megadja rokonainak 3000 forintnyi tartozását. Az esküvő kiadásainak fedezésére szükséges 1000 forintot 1573-ban anyjától kérte kölcsön, lekötve érte összes javait.²³²

Feleségével alig egy-két évet élt együtt, 1576 előtt Czeczey Sára már elhunyt. Nádasd, Szkáros, Csáj és Bogdányban birt részeit Czeczey Mihály 1576-ban a jászói konvent előtt magának követeli, mivel leánya magtalanul halt meg. A per 1592-ben is folyik köztük. Czeczey Péter feleségével Baán Annával 1578-ban létrejött az egyezés, a melynek alapján Forgách Nádasdot és Szkároost tartotta meg, a másik két birtokrésztől lemondott.

Forgách utolsó nyilvános ténykedései közé tartozhatott a jászói konvent előtt 1593 nyarán tett bevallása, a mely szerint Kékedy Anna gönyői (Abauj megyei) részeit zálogba vette feleségével együtt. Második felesége volt Perényi Margit; elhalálása közelebbi dátumát nem ismerjük.²³³

Első házasságából származtak Erzsébet, Miklós, Anna, István, Mária, másodikból András és Julia nevű gyermekei.

12. *Forgách Zsófia*, László leánya. Felserdülve Ákos-házai Sárkány Miklós feleségévé lett, a kivel Rajkán lakott. 1586 előtt elhalt, férje hagyatéka felett sógoraival a pozsonyi káptalan kiküldötte előtt megegyezést köt, átengedve neki a rajkai házat, a hozzátartozó földeket és okleveleket, a ménesből 15 lovat és 2 csődört, a földek termésének bizonyos részét, 2 gyűrűt, melyek egyikében 5 gyémánt van, másika pedig czimerköves, és minden egyéb ékszert.²³⁴

12. *Forgách András*, László fiának nevével Nyitra megye 1561-ik évi egyik kiadványában találkozunk, a mely szerint Zerdahelyi András alispán előtt Pusztakovácsi határait nézve özvegy anyjak gyermekei nevében is egyezésre lépett a Sólyom család tagjaival.

1563-iki megerősítő oklevele szerint neki jutott Komjáti megfelelő része. 1571-ben Nagyszulyán, Nagy- és Kis-Béliczen, Falkas-Davoranban birt földeit 100 forintért elzálogosította Forgách Péternek.²³⁵

Ernő főhercegnek 1590 május 14-én Pálffyhoz intézett leveléből olvassuk, hogy egyike volt azoknak, kik a Léva vára erősítése czimén Maros városra kirótt pénzből 1572—

1589 közt 100 forintot felvett, azonban kötelezettségének társaival együtt nem felelt meg.²³⁶

1586-ban Révay Ferencz leányát Zsófiát megkéri Fáncsy György részére. A leánykérés lefolyásáról érdekes részleteket mond el Révayné levele.²³⁷

Felesége a Gút-Keled nemzetségből származó Zeleméri László és Jakusics Skolasztika leánya Anna volt, kitől Péter, László és Zsófia gyermekei születtek. A Zelemériek nemzetsége révén sógorsági viszonyba jutott a Lórántfiakkal és II. Rákóczi Ferenczczel, továbbá negyedik izi leszármazottja Bottyán kurucz tábornok felesége volt.

Élete későbbi éveiről annyit tudunk, hogy 1612-ben még életben volt.²³⁸

12. *Forgách László*, László fiának életéről szintén keveset tudunk.

Máté András ghymesi várnagy írja 1551-ben Majthényi Andrásnak, hogy leánya, Forgách Lászlóné leánygyermeket szült, kinek keresztelőjén is ott volt. Ezen kívül egyetlen fiának nevét tudjuk még, Jánosnak, kinek gondnokává a király Forgách László halála után Forgách Zsigmondot tette. Az utóbbi 1559-ben öregségét hozván fel okul, fiát Ferencz váradi püspököt ajánlotta utódjává.²³⁹

12. *Forgách Péter*, Miklós fia 1520 körül születhetett. 1527-ben Kiskereskényi Pály János az ő nevében is tiltakozik az ellen, hogy Ferdinand Jatho, Sók és Mezőkeszinek Szapolyai János birta részeit Thurzó Eleknek, Maczedóniai Lászlónak és másoknak adja.

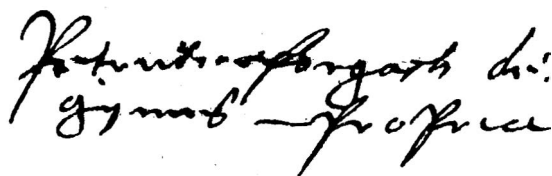
1539 telén Bécsben él, valószínűleg tanulmányai céljából. Onnan tudósítja néhány sorban nagybátyját Zsigmondot az udvar legközelebbi szándékairól. Szívesen olvasta volna már az ő levelét is, írja, s a tabelliók gondatlanságának tudja be, hogy még nem írt neki.

1544-ben a család nevében ő intézi el Doctor Péterrel Ugród vár eladását. Két évvel később a királyi seregben találkozunk vele. Ebersdorfi Raimpert nyitrai adószedő 1546-ban 60 forintot ad át neki lovasai eltartására. Ugy látszik, hogy még 1555-ben is katonáskodik, mert Rozsnyó város, pártfogása elnyerésére 22 dénár ajándékkal kedveskedik neki.²⁴⁰

Később a gazdálkodásnak élt; 1571-ben zálogba vette

Forgách András említett birtokait, 1580-ban megkapta Kazai Gyula fia János birtokrészeit Pereszlény, Körtvélyes (Nyitra), Nagy- és Kis-Kercsenyénben (Bars megye).

Felesége volt Gersei Petheő Orsolya, kivel hosszú ideig élt boldog házasságban. Meghalt 1582-ben Pereszlényben, felesége 1584 március 13-án ugyanott.²⁴¹

12. *Forgách Anna*, Miklós leánya első ízben a már említett Ugród vára átadásánál említették meg 1537-ben. Ekkor férjénél van már Derencsényi Farkasnál. Férjétől, ki 1554 körül elhunyt, István fia maradt, ki 1574 után halt meg. Másodízben Geszti Péter felesége lett, ki 1575 elején már szintén nem volt életben.

Miksa 1574-ben meghagyja Rueber János sárosi főispánnak, Forgách Simon, Ungnad és Krusith kapitányoknak, hogy Forgách Annát, fiát Derencsényi István és feleségét, Fancsy Annát Balassa János hatalmaskodásai ellen védjék meg.

1575 nyarán öreg kora s esetleg váratlanul bekövetkező halála miatt Szikszón, Abaujban Bodroghi Gergely nádori ítélőbíró előtt végrendelkezett. Fiáról nem emlékezik meg benne, tehát aligha volt ekkor már életben. Nagyturon (Nagthwr, Külső Szolnok megyében) birt javainak $\frac{1}{3}$ -át Szászi (Zazy) András nevű rokonának, $\frac{1}{3}$ -át néhai férje rokonainak adja, mivel a birtok férjétől jutott neki, többi részét pedig testvéri szeretetből Péter bátyjának. Ha férje rokonsága utód nélkül maradna, Szekerje Hont megyei birtok is az utóbbi tulajdonába megy át.²⁴²

12. *Forgách Julia*, szintén Miklós leánya. 1537-ben ő is férjénél van már Mérei Mihálynál, a későbbi nádori helytartónál. 1574-ben férjével együtt életben van, s leányuk Anna, Balassa Andrásné nevében pert kezdenek Hrusói János fia Mihály ellen bizonyos hrusói birtokrészek miatt.²⁴³

12. *Forgách Simon* báró, Zsigmond kincstárnok legidő-

sebb fia a mohácsi csata hónapjának elején, 1526 augusztus első napjaiban született. Dóczy Ferencz, Forgách Zsigmond sógora írja a mondott napok valamelyikén, melyet közelebb-ről meghatározni nem lehet, hogy sógorasszonya aznap fiu gyermeket szült, s valószínűleg annak örömeire indult el haza Forgách Zsigmonddal együtt a kálnói táborból.²⁴⁴

A mohácsi csatatéren eldőrdült ágyuk hangja figyelmeztető volt hazánk XVI. századi apáinak, mire kell nevelni gyermekeiket.

Forgách Simon gyermek és ifju éveiről mit se tudunk. Brutus szerint az akkori tudományokban jártasságra tett szert, amit későbbi éles elméje és a tudománynyal foglalkozók iránti érdeklődése is bizonyít, de valószínűbb, hogy a kardot már ifju éveiben is nagyobb örömmel forgatta a ludtollszárnál. Atyja oldalán, később a király seregében elég alkalma volt a katonai pályára előkészülni.

Első nevezetesebb hadi ténykedése 1551 novemberében folyt le Lippa falai alatt, a hol sógora Gyulaffy László, Magyar Bálint és mások társaságában vitézen küzdött Nádasdy seregében. Bár csak 25 évet töltött ekkor be, mint csapatvezér vett részt a táborozásban. 1552-ben Temesvárt találkoztunk vele 50 lovas élén. A vár feladása után Lossoneczy oldalán vitézen küzdve fogságba kerül, melyből nagy váltságdíj fejében szabadul ki.

Hősies elszántsága a király elismerését vivja ki, a mi nemcsak Hertnek vára adományozását eredményezte, hanem Forgách előtt biztos utat tárt fel az előhaladásra. 1556-ban, a hadakozás megújulása idejében Kis-Szeben kapitánya, ki Tarkó és Ujvár bevétele után mint főkapitány vonul be az erdélyi csapatoktól körülzárt Váradra. Az udvar tétlensége mellett hiába küzdött majd egy évig a lőszer és élelemben szűkölködő várórség élén, a királyi terület e fontos végvárát fel kellett adnia. A Váradon lefolyt küzdelmet az egész ország figyelemmel kísérte, Forgách hősies magatartása a királyt arra indította, hogy még az ostrom idején báróvá nevezte ki.

Néhány kisebb csata megvivása után bevonul főkapitányi székhelyére Kassára, hol 1562 tavaszáig tartózkodott. Szervezte, felszerelte ezen évek alatt katonáit, hogy a két felől is várható támadás készületlenül ne érje őket.

A következő néhány év alatt gyakran olvassuk nevét a hadi események krónikájában: Szatmár-Németi, Pelsőcz, Gombaszeg, Gagy, Krasznahorka ostromában vesz részt. 1567 tavaszán a király Heves és Borsod megyék főispánjává, Eger-vára kapitányává nevezte ki, mely állását 1569 végén a Dunán inneni főkapitánysággal cseréli fel. Bár az erdélyi fejedeleme-hez, Báthorihoz való viszonya miatt jóideig gyanusnak tartják, az uralkodó nem nélkülözhetette a katonai ügyekben. 1582 novemberében Miksa meghívja a hadi tanácsba, Forgách azonban előhaladott korára és szerény anyagi viszonyaira hivatkozva nem fogadja el a király kitüntetését. Főkapitányi teendőit nagy buzgósággal intézi el; a Dunán tuli sereg vezéri tisztét 1587-ben szintén elhárítja magától.

Fontos működést fejt ki az 1583-ik évi országgyűlés tárgyalásain, melyben az ellenzék feje. Főleg az ő indítványára írják a rendek a királyhoz sürgető felirataikat az ország állapotának megjavítására. Vezetője az Ernő főherczeg elé küldött országos bizottságnak, mely a sérelmek összefoglalása és meg-állapításával foglalkozott.

1593-ban az országban levő hadak fővezérévé jelöltek közt volt Pálffy, Nádasdy, Zrinyi, Báthori István és Rákóczi Zsigmonddal együtt. Mint a fővezérrel egyenrangú csapat-parancsnok köt kardot, 1594 tavaszán Hatvan ostromakor fényes győzelmet vívott ki. Utolsó ízben 1596-ban a mező-keresztesi nagy ütközetben vett részt, hol a török fegyverek győ-zedelmeskedtek az egyesült magyar és erdélyi csapatok felett.

Forgách érdemeinek elismerése a főpohárnokmesteri és királyi tanácsosi kitüntetésen és magas katonai rangfokozatok adományozásán kívül sokszor vagyoni jutalmazás volt. Az 1553 körül kapott Csanád megyei javak az elején állnak a majd-nem évről-évre gyarapodott birtokoknak. Forgách valóban rá is szolgált azokra, minthogy pedig temérdek hadi kiadásai-nak fedezésére készpénzt alig kapott valamit, a birtokok ado-mányozását teljesen indokoltak tartjuk. Vagyona gyarapítása céljából 1578—80 közt Imre öcscsével együtt bérelte a vise-grádi szent Endre apátság földjeit és néhány pálos kolostor fekvőségét is.²⁴⁵

Általában egyike a század legmozgékonyabb alakjainak. Katonai elfoglaltsága mellett résztvesz az ország ügyeinek

intézésében, a vallási kérdések tárgyalásaiban, élénk összeköttetésben áll kora nevesebb embereivel.

Barátai közé számította Báthori Andrást, Kristófot és Istvánt, Kovacsóczyt, Pálffy Miklóst, Istvánffy, Bocskay Istvánt, kikkel sűrűn levelezett. Kevésbé jó viszonyban volt Verancsicsal, a birtokain elkövetett hatalmaskodás miatt. Tetteiből erős akaratu emberként tűnik élénk, ki nem igen válogatós eszközeiben. Az ország érdekeit élete végéig ernyedetlen buzgósággal szolgálta, melyhez ügyesen tudta kapcsolni saját előnyeinek munkálását.

Lelkülete fogékony volt a nemesebb érzések iránt is. Fiain kívül Krakói Demetert is taníttatja a paduai egyetemen. Szabad óráiban jegyzeteket készít Ferencz öcsese évkönyveihhez, melyeket Istvánffyval közöl; Marossi Andrást támogatja művei kiadásában, a mellett Zermegh Jánost is buzdítja kora eseményeinek leírására.²⁴⁶

Rokonaival jó viszonyban élt, ha tehette, szívesen előmozdította ügyes-bajos dolgaikat. Láttuk, hogy a család vallásbeli eltérése nem szolgált a rokoni viszony megrontására, éppen olyan szeretettel volt Simon a katolikus Ferenczhez, mint a protestáns érzelmű Imréhez. Fiai közül Zsigmond, Ferencz később katolikusokká lesznek, de atyjokhoz való szívélyes viszonyuk ez által nem változik meg.

Özvegy édesanyja, mint 1571-ben hozzá intézett leveléből kivehetjük, legszívesebben Simonnal tartózkodott. A mondott évben Diószegen időzván, írja, hogy könnyebben viselné el a távollét érzetét, ha unokáinak csak képei vele volnának.

Családi élete boldog volt; felesége Pempflinger Sebestyén diósgyőri várnagy leánya Orsolya, kivel 1553 körül léphetett házasságra. Sógorsága buzgó protestáns férfiakból állott, Márk szebeni királybíró, István, kamarai tanácsos, később szintén diósgyőri kapitány, mindnyájan az új tanokat követték. Felesége atyjáról maradt javait, melyek 10000 forintot érő arany és ezüstnemüekből, ékszerekből állottak, 1560-ban csak a király parancsára kapja meg nővérétől Borbálától. Az ingóságokat István bátyjok őrizte Diósgyőrben.

Pempflinger István örökségén két nővére osztozkodott, özvegyétől a miskolci Szent-György mezőn fekvő szőlőt 400 forintért Forgáchné veszi meg 1568-ban.²⁴⁷

Azt a néhány évet leszámítva, mikor állásából kifolyólag Kassán, Egerben és Ujvárt tartózkodott, előbb a komjáti kastélyban, 1569-től kezdve pedig Surányban lakott családjával. Gyermekai fejlődésén öröme telt: Zsigmond fia Báthori István lengyel király apródjai közt nevelkedett, Ferencz a király pártfogásával Rómában tanult, Mihály szintén külföldi egyetemeken képezte magát, mialatt leánygyermekai nagyműveltségű anyjok vezetése mellett nőnek fel. A nyolczvanas években az volt a szándéka, hogy Surányt megebőviti, megerősíti, mert mint 1578-ban írja, megbizonyosodott arról, hogy ellenségei életére törnek. Terve kivitelét állandó pénzhánya akadályozta meg.

Később, mint láttuk, átköltözött a törökök támadásaitól jobban megvédett Hertnekre, az ott vett nemesi udvarházat tetemes költséggel várkastélylá alakította át. Néha-néha családotól eltöltött néhány hónapot Surányban is, mint 1597-ben, hol akkor felesége nagy betegen feküdt.

Vagyoni viszonyairól, családi körülményeiről érdekes képet nyújt két végrendelete.

Az elsőt 1562 április 1-én Óvárt írta, a mikor Hadad felzabadoításán működött a király seregében. Kéri, hogy a király halála esetére teljesítse kívánságait.

Testét temessék el Bártfán katonai díszszel, a sirjára kerülő feliratot Ferencz öcsese készítse el. Feleségét és két fiacskáját Isten, a király és barátaira bizza; a mennyiben az ország törvényei megengedik, hertneki kastélyát, hozzá tartozó javait leányainak hagyja, a király fíusítsa őket. Sok sebesülése árán szerzett egyéb vagyona felesége és fiaié legyen, ha nem birhatnák, a király 3000 forintot fizessen ki helyette.

Gyermekai gondnokául atyját és Ferencz püspököt kéri fel, barátai közül főleg Zay Ferencz pártfogásába ajánlja őket.

Ingóságait, a püspök két szolgájánál levő 200 forintját felesége kapja. Tartozásai mindössze vagy 50 forintra rugnak. Szolgáit örökösei fizessék ki, Petőt és Kristófot felruházva bocsássák szabadon, Tiburezt és Gyurkát pedig ugyanugy ellátva adják Forgách Imrének.

Ruha nemüinek egy részét: gránát kelméből való mentétjét, subáját, dolmányát, fegyverzetét sisakkal és zablával Ispán István alkapitány kapja, a többi Forgách Imréé legyen.

Lovainak árát feleségének adják, kivéve Sulyok nevű paripáját, melyet Budai Ferencznek szán. A király néhány havi zsoldjával tartozik, ez is feleségéé. Gyulán Pakai Demeternél van Nagyiratos jövedelmének egy része, melyet részben keresztény foglyok kiszabadítására ad.

A török foglyok váltságdíjai szintén feleségének jussanak, ki Dobraviczky Miklóstól váltsa vissza Nagyiratos elzálogított fele részét.²⁴⁸

Második végrendelete 1598 február 28-án Pozsonyban kelt, s lényeges eltérést mutat az elsőtől.

Kutassy János esztergomi választott érsek Forgách Simon kérésére kiküldötte Nováki Andreaszcz Mátyás ítélőbirót Baranyay István pozsonyi házához, hol Forgách így végrendelkezett: lelkét Isten kezébe ajánlván, kéri, hogy testét a hertneki templomban temessék el, a végső tisztesség módját felesége és gyermekeire bizza.

Hertneket a hozzátartozó nyolcz faluval életében felesége birja, ki a többi javak felett is rendelkezék, gyermekei tőle függjenek. Ha elhalálozik, a vár módjára nagy költséggel megépített kastély és jószágok Zsigmondra szálljanak, kinek a közelben egyéb birtokai is vannak. Hiszi, hogy a király Ondot és Aszalót is meghagyja fia kezében; kiköti, hogy testvéreit a többi jószágban, beleértve a Szomortól visszaszerzett 50 jobbágytelket is, ne háborgassa. Emlékezzék meg Zsigmond fia arról, hogy házasságakor több földjét vetette érte zálogba Pográny Benedeknek, hogy Forgách Mihály prágai útjára Mehnyére 400 forintot, máskor ugyancsak Zsigmond részére Csúthi Páltól 400 forintot vett fel. Kötelezi azért arra, hogy az összes adósságot, 1600 forintot fizesse ki, csak azután foglalhassa el a hertneki uradalmat.

Surányt két kisebb fiának, Mihály és Jánosnak hagyja úgy, hogy helyben Mihály lakjék, János Komjátin „az eostul maradt házban“. Ha a király Surányt másnak adná, Forgách János a néhai Miklós háza helyén építtessen Mihálynak kastélyt, vagy sajátját engedje át neki. A váltságdíjon (18000 frt) szintén ketten osztozzanak a vár visszavevése esetén.

Ha a Mátyus-földi Pereszlény és Praznóczy javak ügye eldől, ezek is a két ifjabb fiáé legyenek. A Czibak-jószágon Zsigmond osztozzék meg testvéreivel; ha az említett Mátyus-

földi vagyont elvesztenék, Mihály és János szintén Hertnekből kapja ki illetőségét.

Az alföldi jószágokat (Nagyiratos, Kúnágota, Bozzás) Gyula elfoglalásáig békében birta, azután is hordtak fel neki a falubeliek lovat, ajándékot. Fiai, főleg Zsigmond sürgesse meg a királynál, hogy a béke helyreálltával adja nekik végleg az említett birtokokat, a melyeken arányosan osztozzanak meg. A diószegi részt Imreffy Jánosnak adta élete folyására, ha meghal, a leányokkal együtt osszák fel.

Hertneken és máshol levő ingóságai, ezüstneműi felett felesége rendelkezék. A majorságokban levő felszerelés is övé, halála után két kisebb fia örökli, kivéve a Zsigmondnak hagyott hertneki, komjátii és surányi házakban találhatókat. „Végezetre, írja tovább, miért hogi illien veszedelmes állapotban iuta az mj szegénj niomorult hazánk, ha keoszonseges budosásban esnenek, kerem es inteöm fiaimat, es az eleo Istenerth obtestalom, hodgh az aniókra gondott visellienek, ha az hátokon kellene is viselni.“ Szeretetőkhöz ajánlja húgoikat, Bánffy János özvegyét is.

Szolgáinak adják meg hátralékos fizetésüket, Szabó Jánosnak bérén felül 25 forintot, Farkasnak 32, Gombosnak 50, Seraphin Jánosnak 25-öt, azonkívül életére házat és telket Hertneken.

Azt a 2000 forintot, melylyel Miksa király neki tartozik, felesége tegye el. A bárói és tanácsosi méltóságokért még adósa a pozsonyi kamarának, igyekezzenek kifizetni.

Özvegye és gyermekei támogatására felkéri Kutassyt, Nádasdy Ferenczet és Pálffy Miklóst.

A végrendeletet gyermekeihez intézett atyai intésével zárja be. „Utolszor szerelmes gyermekeimeth azon kerem, hodgh legheleoszeor Isten feleok legyenek, teokelletes es jambor életben foglalliak magokath. Feiedelmeoknak hivek legyenek, minden ereoikkel, tehetségekkel igiekezzenek ugh szolgálni eo feolsegeoknak, hodgh okok legyen eo felsegeknek velek valo io tetemeniekre. Edghmast igen szeressek, edgyessegben ellienek, visza vonas, haboru keoszeötteok semmi ne legyen, mert igh lehetnek allandok a nagiobra nevekeodeok mind hirekben nevekben es ioszagokban. Ketten peniglen kissebbik fiaim az ket eoregbik battiokath igen megbeochulliek, semmit

eo hírek nélkül es akarattiók nélkül ne chelekedgyenek, hanem az eo tanachoktól fugienek mindenkben, ugh minth kik mind ideovel mind autoritással okossaggal es verum experientia náloknál superiorbak.“

Pozsonyból alighanem betegen mehetett vissza Hertnekre, hol még 1598 őszén, augusztus 28-án elhunyt. A kastély mellett állott fatemplomban temették el, sirja fölé a templom kőből való felépítésekor fia Zsigmond állított siremléket.²⁴⁹

Simó Forgách
fr. György
#ria

12. *Forgách Magdolna*, Zsigmond leánya valószínűleg apácza volt. Az 1564-ik évi birtokosztáskor részére fentartanak Diószegen 26 lakott és 2 üres, Egyeden 11 lakott 2 üres telket és 2 házat, végre Sámsonban 2 jobbágytelket.

12. *Forgách Pál báró*, Zsigmond fia életének első feléről alig tudunk valamit. Károlyi Gáspárnak 1564-ben hozzá intézett levelében, melyben Istenére fogadva igéri, hogy borai eladása után bizonyosan megadja neki a kölcsönvett 178 frtot, olvassuk, hogy járt Németországban, tehát testvéreihez mért nevelésben részesült ő is.

Életének forduló pontja volt az 1568-ik év, a melyben két sógorával, Segnyey Zsigmonddal, Gyulaffy Lászlóval és Ferencz püspök öcscsével együtt, Miksa nemzetellenes politikájával elégedetlenkedve átmént Erdélybe. Öcscsével együtt a fejedelemségre került, de azért szívesebben tartózkodott anyjok diószegi birtokán. Kétségtelenül tevékeny részt vesznek Erdély akkori közéletében. A rokonok nem élnek jó viszonyban egymással, anyjok, Forgách Zsigmondné érdekes képet nyújt az 1571-iki diószegi állapotokról Simon fiához írt levelében.

1572-ben sok baja van Bocskay György özvegyével, Sulyok Krisztinával és fiaival Gábor és Istvánnal. Báthori Kristóf tudatja 1572 június 7-én kelt levelében, hogy a nála

levő Boeckay Gábort rábeszélte, tegyen eleget Forgáchnak az anyjánál elvesztett arany és ezüstnemüekért. Biztatta, engedjen valamit s kéri Forgáchoz is, hogy menjen el hozzá, jobb ha úgy barátságosan intézik el az ügyet.

A közbenjárás eredménytelenül járt, a felek a váradi káptalan előtt nyolcz választandó bíró ítéletének alávetik magukat. Minden valószínűség szerint Forgách feleségének illetékéről volt szó, ki tehát vagy Boeckay, vagy Sulyok leány volt, már férje előtt elhunyt.

Meghalt 1578 február 12-én Komjatin.²⁵⁰

12. *Forgách Ferencz báró*, Zsigmond fia 1535-ben született valószínűleg Komjatin.²⁵¹ Neveltetésére döntő befolyással volt a család protestáns vallása.

A király, továbbá a főpapság sajnálattal nélkülözte oldalán az új tant követők ellen megindult küzdelemben a tekintélyes Forgáchokat, a kiknek visszahódítására hihetőleg Oláh Miklós tanácsára a király kezébe vette a tehetséges ifju neveltetésének ügyét. Oláh közbenjárására beleegyeznek a család abba is, hogy Forgách Ferencz katolikussá legyen, majd hogy a király pártfogásával s anyagi támogatásával a paduai egyetemre kiküldessék.

Oláh egyénisége erős hatással van az ifju fejlődő lelkére, élete végéig pártfogolja. A mikor tanulmányait sikeresen bevégezi, 1556 elején visszatér hazájába, mint egri őrkanonok bekerül a királyi udvarba. Ferdinandnak iránta nyilvánuló nagy jóindulata teszi érthetővé, hogy az alig 21 éves ifjut, bár csak az alsóbb egyházi rendeket vehette volt fel, a rendkívül súlyos közállapotokra való tekintettel még 1556 augusztus 20-án kinevezte váradi püspökké. Mint jó szónok ő kéri ugyanakkor a regensburgi gyűlésre összegyűlt német rendeket, küldjenek segítséget Magyarországnak a törökök kiverésére.

Forgáchnak fényes pályát nyitott az uralkodó kitüntető pártfogása, mely egyszersmind az élete második felében bekövetkezett körülményeknek is okozója volt.

Váradot Forgách Simon főkapitány már a következő év nyarán, 1557 június 13-án vitéz ellentállás után kénytelen volt az erdélyi seregnek feladni. A magyarokat elkedvetlenítette a német fővezérnek a vár felmentésében tanúsított tétlensége, s a király pénztelen állapota. Ferdinand a püspöki

székhelyétől és egyházmegyéjétől elesett Forgáchot a pornói apátság jövedelmével, királyi tanácsossággal kárpótolta.

Az udvarban tevékeny szerepe van a közügy intézésében, főleg a katolikus vallás hatalmának visszaállítására irányuló törekvésekben. Fáradozásai jutalmául évdíjat kap, 1559-ben Hrussót, majd Brogyánt nyeri, 1560-ban pedig legközelebbi rokonaival együtt a bárói rangot.

Erdélynek és vele püspöki birtokainak visszaszerzésére irányuló sikertelen kísérlet után 1562 nyarán kimegy Németalföldre, majd 1563-ban az udvarral együtt Trientbe a zsinat tárgyalására.

Az 1564-ik év, melynek nyarán Ferdinand meghal, fordulópontot képez Forgách életében. Miksa uralkodása eltérő irányt jelölt atyjától vallási és politikai tekintetben: a régi tanácsosok helyét újak váltották fel, kik nem elődeik szemüvegein keresztül nézték az eseményeket. Forgách helyzetét a rendszer változásán kívül az uralkodó személyéhez való viszonyának meghidegülése súlyosbította. Bécsben ő mond emlékbeszédet Ferdinand gyászünnepélyén, a melylyel szónoki tehetségének fényes tanubizonyosságát nyújtotta.

A király hadi tanácsa a török elleni háborút határozza el 1566-ra. Nevezetes esztendeje ez hazánk történetének. Ekkor játszódik le Szigetvár védőinek örökké emlékezetes tragédiája. A király serege gyászos módon viselkedett, Miksát a környezetében levő magyar tanácsosok nem tudják rábeszélni, hogy tekintélyes serege élén Zrinyi felmentésére menjen.

A magyar ügynek és saját befolyásának tapasztalt hátterbe szorulása Forgáchot elkészerítik. Betetőzve látja mellőztetését, a midőn a győri püspökségre a király nem őt, hanem Delphino Zachariast nevezi ki, később Oláh utódává Liszthy Jánost teszi meg kancellárnak. Kedvetlenül hagyja el az udvart, egyelőre azzal az elhatározással, hogy néhány évet tudományozomjának szentelve visszavonul a közélettől.

Folytonos tevékenységhez szokott lelke azonban nem találta meg a paduai egyetem falai között a megnyugvást. Látva azt, hogy az udvar nem is gondol meg nem érdemelt mellőztetése helyrehozására, a minek kilátásba helyezése nélkül pedig Bécsbe visszatérni nem akart, másrészt abban a meggyőződésben élván, hogy János Zsigmond fejedelem

mellett több szolgálatot tehet a magyarság ügyének az által, hogy Miksa törekvéseivel a nemzeti fejedelem ügyét támogatva szembeszáll, rokonai s néhány, vele hasonló sorsra jutott honfitársa rábeszélésére mintegy félévi távollét után átment Erdélybe. Elhatározását, mert meggyőződésből cselekedett, helyesnek kell elfogadnunk, bár a megítélésnél nem tévesztendő szem elől az a körülmény sem, hogy őt is, mint kortársai legtöbbjét, főleg a mellőztetés érzete vitte át az ellentáborba.

János Zsigmondot környezete előkészítette Forgách átpártolására; szívesen fogadta tanácsába, neki adta a kolozsmonostori apátságot évi 6000 forintot kitevő jövedelmével. Hamarosan kitünt azonban, hogy Forgách a fejedelem tanácsosainak, főleg Békés Gáspárnak törekvéseivel nem tud egyet érteni. Báthori Istvánban látta Erdély jövődjé fejedelemét, ki elérvén azt, Forgáchot megteszi kancellárrá, neki adja Szászfenes birtokot s megbizza az egykoru események történeti feldolgozásával. Része van Báthori lengyel királyságának előkészítésében. 1572 végén, valószínűleg pártfogója támogatásában elbizakodva, megkísérli azt is, hogy a pápa az egyházi rendből elbocsássa, de ebbeli törekvése nem jár sikerrel.

A fejedelem megbízásából gyűjti az adatokat megírandó munkájához, a mely befejezetlen formájában is egyik első-rangu terméke a XVI. századi magyar irodalomnak.

Hogy száraz elbeszélését átsimítsa, behívja Erdélybe Brutus Jánost, de munkáját betegsége miatt 1575 őszén abba kell hagynia. Hogy testi ereje megjavuljon, most harmadszor megy Paduába. Betegeskedve ott is dolgozik még egy ideig művén, a melytől a halál 1577 január 19-én szőlítja el. Azt tartják, hogy a városban dúló pestis vett erőt gyenge szervezetén, s hogy a paduai jezsuiták templomában temették el.

Forgáchot családjához, bár ifjúságától kezdve csaknem állandóan távol élt tőle, gyengéd szeretet szála fűzték. Atyjáról, nagyatyjáról bár kevés helyen, mindig kegyeletes szavakkal emlékezik meg. Simon bátyját gyakran értesíti az udvarban hallottakról, utazásában sem mulasztja el hogyléte felől tudatni.

Érintkezik kortársai legtöbbjével, de ítéletének függetlenségét megőrzi velök szemben. A történetírói igazság fénye magasan lobog lelke előtt, ennek világánál nem mulasztja el

még jótevőinek kevésbé jó tulajdonságait is feltárni, ha az események megítéléséhez szükségesnek látja. Mint ember elmarad a történetíró mögött, de hibáiban is nagyratörő szellemét látjuk megnyilvánulni. A család történetében nevezetes szerepe volt főleg azért, mert az ő szárnya alatt nőtt fel unokaöcse, a későbbi primás Forgách Ferencz.²⁵²

12. *Forgách Katalin*, Segnyey Zsigmondnéról megemlékezik az 1564-ik évi osztálylevél, továbbá Forgách Zsigmondné feljebb említett 1571-ik évi érdekes levele.

1582-ben özvegy; Miklós fiának költségeire, ki a mondott évben a király Lengyelországban levő seregében szolgált, 500 forintot vesz zálogul Paczogh András szepesi kamarai igazgatótól Lenes, Licsért, Ákos és Kőszeg birtokaira. A házasságból még egy leány, akkor Telegdy Jánosné Segnyey Anna származott.²⁵³

12. *Forgách Margit*, Rátóti Gyulaffy László veszprémi főkapitány felesége; férjével együtt 1568-ban átment Erdélybe János Zsigmond udvarába. Gyulaffyt a fejedelem vitézségéről ismerte, örömmel alkalmazta. Báthori István seregének főkapitánya volt. 1579 május 13-án hunyt el hosszú betegeskedés után az adományként nyert Udvarhely faluban. Végső rendelkezését azon év június 29-én hajtották végre Kendy Ferencz és Dobzay István.

Felesége 1580-ban végrendelezett a szepesi káptalan előtt, valószínűleg nemsokára elhunyt.²⁵⁴ Fia volt Gyulaffy László, ki 1605-ben halt meg Köpeczen.

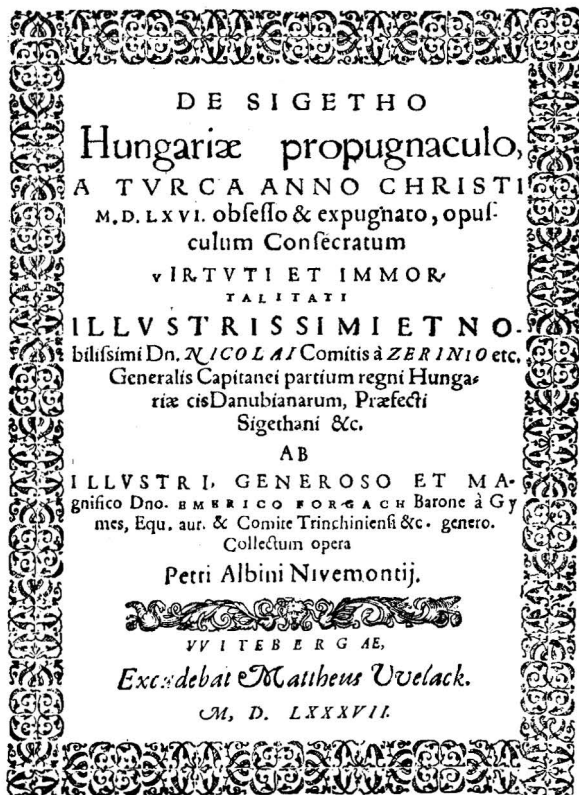
12. *Forgách Imre báró*, Zsigmond fiának ifju kora testvéreiehez hasonló módon folyt le, kellő neveltetésben részesült ő is. Életének ezen részéről mit se tudunk. Mint fiatal nemes ifju 1563-ban társaival együtt felszolgált a Miksa királylány koronázására adott diszebédén.²⁵⁵ Egyike volt a koronázás után arany Sarkantyússá ütött vitézeknek.

A család tagjai között 1568-ban végbement birtokfelosztáskor neki jutottak a ghymeszi és komjátii uradalmak, a családi butorok, felszerelés és a szerzendő vagyon. Ezt az osztzkodást jóváhagyta Simon bátyja 1582-iki ismertett végrendelezése is.

A közéletben nagy szerepe nem volt. 1569-ben mint a Dobó-Balassa összeesküvőkkel rokonszenvezőnek menekülnie

kellett Erdélybe, de onnan hamarosan visszatért s birtokai rendbehozásához látott.

1583-ban megszerezte Trencsén várát, a mivel együtt járt a megye főispánsága is. Ilyen minőségben kerül napfényre a Gergely-féle naptár elfogadása elleni felfogása. Szerencsésnek, mint a birtoktörténeti részben láttuk, ez a gyarapodás

Forgách Imre De Sigetho című művének címlapja.

nem volt tekinthető, ellenségei addig áskálódtak ellene, míg a király vizsgáló biztosokat küldött ki a vár állapotának meg szemlélésére. Forgách e miatt elkedvetlenedett, örököseinek meghagyta, igyekezzenek Trencsénen tuladni.

Élénk összeköttetésben állott kortársaival, Nagyszombat és Kassa városokkal; az előbbinek 1577-ben ő keresett orvost, mert a megelőző a pestis elől megszökött. Mint a család ezen

korban élő tagjai mind, ő is szívesen foglalkozott a tudományos kérdésekkel, főleg a történetírással. Sommer János 1587-ben Wittenbergben az ő költségén adta ki Vita Jacobi despotae Moldavorum című munkáját; ugyanazon évben kiadta Zrinyi Miklós emlékére a De Sigetho stb. című művét. Előszót írt hozzá Petrus Albinus Nivemontius wittenbergi egyetemi tanár, ki helyesnek tartja, hogy Forgách a szigetvári hős tetteit megörökíti. Ugyanaz írt verset Zrinyinek a műben közölt képére, czimerére, a Forgách-czimerre, a szász hercegi czimerre; adja a mű Szigetvár ostromának leírását Forgách Ferencz évkönyvei, Jovius és Budina műve alapján, vannak benne versek másoktól is Zrinyi és Forgách dicsőítésére, sírfeliratok Zrinyi sírjára stb.

Irodalmi munkásságát folytatva, 1588-ban sajtó alá rendezi elhunyt öccse hátrahagyott iratainak egy részét, a melyeket gyakran olvasgatott.

1596-ban Zierotin Károlynak megküldi a szász jogkönyv s a szentírás kéziratot példányát, ki azokat nagy örömmel fogadja tőle.²⁵⁶

Az öröklött családi birtokokon kívül vagyonát nagy mértékben gyarapította házasságaival. Háromszor nősült, de a végzet egyik ízben sem engedte meg, hogy fiu örököse legyen, a minek következtében öregebb korában sokat vesztett életkedvéből. Feleségeinek rokonaival sok baja volt.

Első felesége Perényi Erzsébet, Mihály és Kövendi Székely Katalin bárónő leánya volt, ki az 1569 január 9-én Zétényben és Nagyidán tartott esküvőkor alig volt tizenharmadfél éves.

Feleségének birtokrészei miatt már 1560-ben hosszú pert kezd Abauj megye hatósága előtt. Sógorával Czobor Imrével együtt 1575-ben is tiltakozni kénytelen a fiágak (Perényi János és György) hatalmaskodásai ellen. Perényi György Nagyidát magának foglalta le, s az elpusztult várkastély helyébe újat akart építtetni. Tetézte a családi viszályt az is, hogy Székely Katalin másodízben Draskovich Gáspárhoz menvén férjhez, néhai férje birtokainak élvezetéről nem akart lemondani.

Forgáchnak ezen első házasságából született gyermekei (az anya fejletlen kora miatt érthető okból) kiskorukban haltak meg.

1571 december 1-én Nagyidán született Mihály, meghalt 1572 október 9-én éjjel 12 órakor; eltemették a komjátii kápolnában.

1573 február 26-án Ghymesvárban született Judit, márczius 11-én megkeresztelte Huszár Gál komjátii prédikátor. Meghalt 1574 márczius 8-án Nagyidán, eltemették ugyanott nagyapja Perényi Mihály mellé.

1574 szeptember 9-én éjfél után két órakor született Kristóf, megkeresztelte Czeglédy János prédikátor, élt 13 órát. Perényi Mihály mellé temették.

1575 június 25-én hajnali 2—3 óra közt született Imre, élt 3 órát, eltemették Nagyidán. Az utolsó gyermek magával vitte anyját is, ki ugyanazon év július 4-én reggel hétkor ugyanott meghalt élete 19 éve, 2 hónapja és 13 napján. Forgách a Gondviselés csapásainak hatása alatt írta naplójába, hogy lelkének felét temette el vele a nagyidai sirboltba.

Mivel gyermeke nem maradt, még 1575 folyamán úgy állapodott meg a jászói konvent előtt sógorával, Czobor Imre nádori helytartóval, hogy Forgách néhai felesége ingatlanait a következő év András napjára Czobornak hibátlanul átadja, ki viszont felesége nevében lemond a nővére után neki járó hitberről.

Alig egy esztendővel első neje halála után tartotta Forgách második, fényes lakodalmát Bicsén, Thurzó Ferencz ifju özvegyével, Zrinyi Katalinnal. Felesége kezén a Thurzók nagy birtokai voltak özvegyi használat és gyermekei feletti gyámsága czimén. Ebből eredt az ismert összeütközés az első férje végső rendelkezése szerint gyermekei sorsára felügyelő Thurzó Szaniszlóval.

Forgách Imre ugyanis az esküvőt követő napokban Báthori országbíró előtt kijelentette, hogy Lietava, Hricsó, Bicsé, Trencsén és Árva várakat gondozásába veszi ugyan, de mihelyt mostoha fia Thurzó György felserdül, azokat minden hiány nélkül átadja neki.²⁵⁷ Thurzó Szaniszló bizalmatlanságát azonban nem tudta eloszlatni. Ernő főherceghez fordult pártfogásért, ki 1576 decz. 26-án azt válaszolta levelére, hogy Forgáchnét fel kell szólítani, vegye ki első férje vagyonából hitbérét, a többit gyermekeivel együtt bizza gyámságra. Ha nem tenne eleget a felszólításnak, bíróság elébe kell

idézni.²⁵⁸ Forgáchnak és feleségének azonban eszében sem volt, hogy a birtokok kezeléséről lemondjanak. Kérésükre Forgách Simon mint felsőmagyarországi főkapitány megintette Abaffy János tiszttartót és Kinorányi András árvai várnagyot, hogy esküjök alapján Forgách Imre és feleségének embereit bocsássák be a várba, azt adják át nekik.

Thurzó Szaniszló megint csak Ernő főherceget kereste fel a teendőket illető kérdésével, ki leveléből megütközve olvasta, hogy Forgáchék Abaffyt az esztergomi szentszék elébe idéztették meg. Mivel a törvényt át nem lépheti, figyelmezteti Thurzót, legjobb, ha bevárja a bíróság döntését. A Forgáchoknak pedig meghagyta, hogy Abaffy elfoglalt birtokait adják vissza. Zrinyi Kata maga a Radéczi István helytartó nevében Bicsére küldött idézőlevelet nem akarta átvenni, a miért a káptalan kiküldötte átadta szolgálai egyikének azzal a meghagyással, hogy a legközelebbi országgyűlésre Pozsonyban megjelenjék. Az ügy befejezését hátráltatta az, hogy Thurzó Szaniszlónak nem állott elegendő összeg rendelkezésére Forgáchné hitbérének kifizetésére.

Az ekképen huzódó per tárgyalását később sietteték Thurzó Szaniszló és Elek, kiknek parancsára 1579 őszén, mikor Forgáchné rokonai és gyermekei társaságában Árvába rándult, az őrség nem engedte be őket a várba. Hatalmaszkodási pert indított erre ellenök s kérte a királyt, hogy a gyermekei birtokain folytatott gazdálkodás felől vonja felelősségre. Thurzó Szaniszló 1582 május 8-án a királyhoz intézett beadványában viszonvádat emelt Forgáchné ellen, ki szerinte Thurzó Györgyöt valóságos fogságban tartja.

A király, mint a következmények mutatták, Thurzónak adott igazat. Elfogadta az utóbbi lemondását a gyámságról s 1582 december 23-án meghagyta az esztergomi káptalan-nak, mivel Forgáchné első férjéről gyermekeire maradt birtokokat gondatlanul kezelte, sőt nővéreivel együtt fel akarta osztani, fiát Györgyöt pedig Trencsénben mintegy börtönben tartják fogva, nem taníttatják, Lietava, Hricsó és Bicsé várakat Halacsy János kamarai tisztviselő és Beczenczy Kelemen gondozásába adja át, azonkívül tudassa Forgáchékkal, hogy gyámfiukat az udvarban akarja neveltetni.

A káptalan a király parancsát végrehajtotta, összeírta a

birtokokon található arany- és ezüstneműeket, hadi és egyéb felszerelést. Forgách és felesége védekezésüket a vádak ellen röviden így foglalják össze: Mivel gyámfiokat a legutóbbi törvénykezéskor a gyámság alól felmentették, nem áll jogukban annak birtokait a kamarának átadni. A tudós szászországi Echard Kristóf dr.-ral neveltették s hogy írni-olvasni tud, legjobban bizonyítja saját válasza a király levelére, a melyben nemes szülők gyermekének vallja magát s kéri az uralkodót, hogy jogaiban védje meg. A többi vád ismert rágalom.

Thurzó György Ernő főherczeg udvarába került, hol előkelő nevelésben részesült. Hazatérve alig 19 éves korában nőül vette Forgách Simon Zsófia leányát.

Forgách és feleségének törekedése még a per folyamán arra irányult, hogy Bicsét Trencsénnel cserélhessék fel. Ezen szándékuk, úgy látszik, Thurzó részéről nagyobb ellenkezéssel nem találkozott, úgy hogy 1583 február 23-án Forgách átvette a fentebb elősorolt körülmények között a várat s vele a megye kormányzatát.

Ernő Forgách Imr. h. cse

Második házasságából hét gyermeke született:

1577 márczius 31-én Mária Bicsén, megkeresztelték április 12-én.

1578 február 25-én délben ugyanott Ilona, megkeresztelte márczius 11-én Berger Péter bicsői prédikátor.

1580 deczember 12-én Simon Bicsén, meghalt 1585 április 13-án ugyanott, eltemették a rajeczi templomban.

1582 január 1-én este Zsuzsanna Bicsén, megkeresztelte Berger prédikátor.

1583 január 5-én éjjel Judit Bicsén.

1584 február 6-án Dorottya Bicsén, meghalt 1585 május 7-én éjjel Trencsénben. Eltemették ugyanott a városi templom főoltára előtt.

1585 április 26-án Juliannának életet adva, elhunyt Forgách második felesége Bicsén, eltemették a rajeczi templomban. A 38 évnél 4 nappal kevesebbet élt szerető hitves sirjára férje maga írta meg a sirverset.

Felesége halála után gyermekei nevében is megszüntette a Thurzó ellen évek óta folyó pert.²⁵⁹ Rövid ideig tartó házassága boldog volt, feleségének hozzá intézett leveleiből Zrinyi Katanak iránta való őszinte szeretete olvasható ki.²⁶⁰

Bármennyire sajnálta is Forgách második neje halálát, kiskoru gyermekeiről való gondoskodása arra kényszerítette, hogy újra házasságot kössön. Valószínűleg a házánál maradt Echard tanácsára és közvetítésére Báthori István lengyel királyhoz fordult, hogy kérje meg nevében Kata Szidónia szász hercegnő kezét, a mit Báthori 1585 szeptember 9-én teljesített is. A válasz kedvező volt; szeptember 26-án Echard megjárta Szászországot, haza hozván a mátkagyűrűt. Közös megegyezéssel a következő évre tűzték ki a lakodalmat, mely nagy fényvel ment végbe. A menyasszonynyal rokoni viszonyban álló fejedelmek is képviseltették magukat az esküvőn.

A sors azonban harmadizben is megtagadta Forgách Imrétől a hosszú boldogságot. 1588 július 25-én Forgách Ferencz veszprémi püspök azt írja atyjának, hogy Bicséről Forgáchhoz siet, ki busulásnak adta magát, mert felesége elment Sziléziába. Onnan visszatérve, 1589-ben Forgách harmadik felesége is elhunyt Ghymesvárbán, eltemették Teschenben a családi sirboltba.²⁶¹

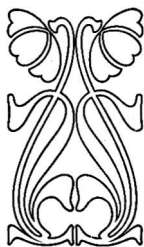
Még harmadik házasságának tárgyalása idejében, 1586 első napjaiban, az élet határának bizonytalanságát tekintetbe véve, Forgách Imre az esztergomi káptalan kiküldötte előtt elmondta halála esetére szóló kívánságait.

Testét örökösei illő módon a trencsényi templomban temessék el, sirját emlékkal jelöljék meg. Minden vagyonának általános örököseivé leányait: Mária, Ilona, Zsuzsa, Judit és Juliát tette, kivéve a ghymes és komjátii uradalmakat, melyek a fiágot illetvén, Simon bátyja tulajdonába mennek át. Diószeget leányai kapják, Trencsént is, melyben az élők legidősebbje lakják. A vár kapitányait, Bogádi Miklóst és Kapy Czirillt hagyják meg tisztségükben.

Jótékony célra tetemes összegeket hagyott: 200 forintot

a boroszlói tanácsnak, 200-at öt diák ellátására Wittenbergben, 50—50-et a trencsényi papnak és szegényeknek, 50-et árváknak, 50-et a kántornak, 30-at a teplai lelkésznek, 20—20-at a dobri, boboti és dubniczi lelkész és iskolamestereknek, a tepliczi szegény betegeknek kenyérpénzt, stb. Echardnak jegyese adjon 500 forintot. Végző kívánságai támogatására a királyt, sok főurat, menyasszonyát, a kalocsai érseket és a győri püspököt kérte fel.

Harmadik feleségének halála után egészen visszavonultan, élt Forgách, leányait Zay Péter özvegye nevelte fel. Veje, Révay Ferencz jegyezte fel a családi naplóba, hogy Forgách Imre 1599-ben halt meg.

VIII. FEJEZET.

A CSALÁD FÉNYKORA

FORGÁCH ZSIGMOND NÁDOR, FERENCZ ESZTER-
GOMI ÉRSEK, ÁDÁM ORSZÁGBIRÓ

A TIZENHARMADIK ÉS TIZENNEGYEDIK ÁGAZAT

1600—1680.

A FORGÁCH család állapotát a XVI. és XVII. század kezdő éveiben futólag összehasonlítjuk, vagyoni szempontból lényeges eltérést nem találunk benne. Látjuk azt, hogy Forgách Balázs halála után majd egy egész század rámegegy a birtokok biztosításáért való törekvésre; a hűtlenségi pör elintézése után azonban a vagyoni megerősödéssel együtt jár a család tekintélyének emelkedése, tagjai a közelet első polczaira emelkednek fel. Forgách Zsigmond óta nagy gondot fordítanak az ifjabb nemzedékek nevelésére, a mi hamarosan megtermi gyümölcseit: Simon, Ferencz és Imre, s ezek leszármazottai élénk részt vesznek az ország művelődésének előmozdításában és sorsának intézésében, vezető emberei a század társadalmi és közeletének.

Forgách Zsigmondon kívül főleg Ferencz érsek tűnik ki a család tagjai közül. Szereplésüket megváltozott viszonyok között és kevesebb szerencsével Ádám és Zsigmond, a nádor fiai veszik át, a kik mellett Ferencz, Péter, István és László is fontos tevékenységet fejtenek ki a közjó érdekében.

Láttuk a megelőzőkben, hogy Forgách Simon házasságára a gondviselés bő áldást adott: 1562-ben két fia és ugyanannyi leánya él, a fiuk Zsigmond és Ferencz, a leányok Erzsébet és Katalin voltak. A szülői háznál nyert nevelés befejezése után 1583-ban Zsigmond elkerül Báthori udvarába apródnak, Ferencz pedig, valószínűleg néhai hasonló-névű nagybátyja befolyásának engedve, katolikussá lesz, papi pályára lép, a király anyagi támogatásával Rómában fejezi be tanulmányait, a honnan 1587 végén kerül vissza hazájába. Az udvar az akkor megüresedett három püspökség (egri, váradi és veszprémi) közül az utóbbira nevezi ki 1587 november 23-án, Veszprémből 1596 július 15-én az akkor nagyobb jövedelmű nyitrai püspökségre megy át.

Zsigmond Lengyelországból visszatérve nem a harcz-

téren, hanem a dúsgazdag Lossonczy Kata szíven győzedelmeskedett, s házassága révén igen nagy birtokokat csatolt hertneki uradalmaihoz. Felesége 1595-ben elhalván, szemét a vele atyafiságban levő, s nagy tekintélynek örvendő Thurzó család leánytagjára, Zsuzsannára vetette, kivel 1598 április 19-én tartotta fényes lakodalmát Gácsvárbán. Miután 1603-ban ő is visszatért a katolikus vallásra, mi sem állott útjában, hogy pályafutását a király pártfogásával kezdje meg.

Atyja halála idejében nógrádi főispán, királyi tanácsos. Az 1599-iki és 1600-ik évi országgyűlések megbízzák, hogy Felső-Magyarországon Thököly Sebestyénnel együtt gondoskodjék zsoldosok toborzásáról, az 1601-iki pedig az ország nyugati fele részéről Nádasdy Ferencz és Thurzó Györggyel megválasztja a helytartói felebbezési bíróságba.²⁶² Ugyanazon év április 20-án mint szécsényi főkapitány a Mátyás főhercegtől nyert utasítás alapján letette esküjét. Tisztét azonban csak ősz felé foglalhatta el. Hölgyi Gáspár várnagy ugyanis június 9-én értesítette, hogy a hadi tanács parancsára bármikor kész a várakat átadni, de jó volna, ha erre haladékat kapnának, mert Nógrádban nagy a nyomoruság, Szécsény vára is rossz állapotban van. Néhány nappal később Forgách sürgetésére újabb haladékat kér, mert „a vitézlő rend minden helyekből, mind az nemesség az vármegyékből, a hol mi lovas lehet, mindenek az frigh tractálásának heliere mennek, ki zolgálni, ki penigh csudálni“. Morgenthaler kamarai tanácsos se lesz tehát Szécsényben, azért Forgách beiktatása bajosan mehetne végbe.

A törökkel folytatott béketárgyalás nem járt eredménnyel, rabló csapataik a hajdu katonákkal együtt dúlva járták be az országot. Megfélekezésükre Szécsy, Forgách és Radul vezetése alatt zsoldos csapatok vonultak. Szécsy emberei a Tokaj körül portyázókból vágta le vagy négyszázat 1602 szeptemberének végén, a másik két vezér Szatmárnál aratott rajtuk győzelmet.²⁶³ Katonai érdemei méltánylására a király Forgáchot a következő év elején a Dunán inneni kerület főkapitányává nevezte ki. Részt vett, bár betegeskedése miatt megkésve az 1603-ik évi országgyűlés tárgyalásain is. A következő évben, a mikor a hajduk támadása megismétlődött, újra a Nyitra megyei felkelő sereg vezére volt.

A török a mondott évben kevés erővel támadt, a fővezér nem mert Básta fegyelmetlenül seregével megmérkőzni. Igaz, hogy Pestet elfoglalta, s Esztergom ostroma alatt is sok kárt okozott a védő seregnek, komolyabb veszély a király területeit mégis az ország északkeleti részéről fenyegette. Az uralkodó és tanácsosaitól vallási és nemzeti jogaikban évek óta sérelmeket szenvedett megyék szívesen csatlakoztak Bocskay Istvánhoz, aki azok meghosszulójaként kicsi, de lelkes sereg élén indult meg Erdélyből. Hadaihoz a lázongó hajduk is csatlakozván, a Tisza felső vidékéről ellenállás nélkül Kassa alá vonult, melyet 1604 szeptemberében bevett.

Belgiojoso azalatt hűtlenség czimén elfoglalta birtokait, mert egy elfogott levélből megtudta, hogy a török pártfogását kérte a fejedelemség elnyerésére, Bocskaynak tehát tovább kellett haladnia megkezdett útján.

Mátyás főherczeg, ki előbb ismerte fel a fenyegető veszélyt, mint bátyja, kérte Bástát, Esztergom alól vonuljon Bocskay ellen. A császári 15000 főre menő sereg november 14-én megverte a Németh Balázs vezette hajdukat, majd Bocskayt is hátrálni kényszerítette, döntő győzelmet azonban nem vívott ki felette. Minthogy külföldi segítségben bízni nem lehetett, a főherczeg országgyűlés tartását ajánlotta Rudolfnak, a szükséges hadi adó és felkelés megszerezhetése és eszközzése érdekében. Így gyűltek össze a rendek 1605 januárjában a pozsonyi országgyűlésre, a mely Forgách Zsigmondot Thurzó György utódává királyi főetekfogónak jelölte. A rendek Bocskay hadának fenyegető előnyomulása következtében eredmény nélkül szétmentek.

Még 1604 utolsó napjaiban Básta a király tudomásával, alkudozni kezdett Bocskayval, mely feltételek mellett volna hajlandó seregeit visszavezetni Erdélybe, s a további harctól elállani. Közvetítőként Csáky István szerepelt. Az uralkodó a teendők megbeszélése végett Náprágy püspököt, Nyáry Pált és Forgách Zsigmondot felhívatta Bécsbe, a kik előterjesztették Csáky levelei alapján Bocskay kívánságait. „Értésére adtuk ő felségének — írja Csáky 1605 február 27-én Illésháznak — summája az ország szabadsága és hitünkben megtartása, Bocskaynak is módjával való contentálása; ez meglévén, szentől meglenne uram a békesség.“²⁶⁴ Bocskay

Erdély független birtokolása és a nemzet szabad vallásgyakorlatának elismerését kívánta ekkor még az udvartól, a mely azonban elfogadhatatlannak tekintette a két kívánságot.

A kormányzó hatalom merev álláspontja veszedelmet jelentett. A szeredai országgyűlés február 21-én Bocskayt megválasztja Erdély fejedelmének, a felsőmagyarországi főurak pedig elhatározzák, hogy Szerencsen tanácskoznak a háború folytatásáról, mivel a fejedelem hadai Rhédey Ferencz vezérlete alatt január vége felé megindultak a felvidék ellen, Nyitrát Forgách püspök vitéz ellenállása daczára június 11-én elfoglalták, Érsekújvár Homonnai Drugeth Bálint kezébe került, a mivel egyidejűleg kiszorították a császári sereget a bányavárosok területéről is; a tavasz és nyár folyamán az ország felső részeit meghódítják Pozsonyig, hol a szent korona is középkbe kerül, bekalandozzák Morvaországot, Sziléziát, Styriát. Rövid időn belül az ország felső vármegyei sorra felelsküdtek Bocskaynak, ki tehát fényes diadalai nyomán súlyt adhatott kívánságainak.

Rudolfot az ország nehéz helyzete, Bocskaynak nem várt diadalai sem ejtették gondolkozóba; inkább környezete, mint az ő kívánságára történt azért, hogy Forgách Zsigmond, Pogrányi Benedek és mások újra felhívtak Krakóba, hogy a béketárgyalás megindítása felől véleményüket előadják. Az uralkodót nehezen lehetett rávenni, hogy Mátyás főherceget megbizza az alkudozással; a tanácsosoknak mindenféle ellenvetést, gyanut el kellett oszlatniok (Illésházy Forgáchot és Thurzót kapzsisággal vádolja), mert „az (király) ugy megkeményítette szívéet az igazság ellen, hogy nem akar békeséget, ha elveszti minden országát is, azt mondja, hogy bosszút áll a magyarokon.“²⁶⁵

Főleg Forgách rábeszélésére, mint Illésházy írja június 19-én, a király mégis megadta beleegyezését a tárgyalás megkezdésére. Forgách és Pogrányi a szükséges utasítással ellátva június végére értek Kassára, ott Mátyás főherczeg kívánságára Thurzó is hozzájuk csatlakozott, míg Bocskaynak jobbkeze a bujdosásából hazatért Illésházy volt.

Bocskay július közepén nyújtotta át a királyi megbizottaknak kívánságait, melyek a megelőző évekhez képest szaporodást mutattak. A vallásszabadság elismerésén kívül a

nádori hivatal betöltését, a királyi jövedelmek kezelésének reformálását, magyarok alkalmazását a főbb tisztségekre, valamint a törökkel való békekötést kérte a béke zálogául. Erdélyi fejedelemségéről az előterjesztésben nem szólt, azt mint kétségbe nem vonható tényt csak szóval említette meg a megbízottak előtt.

A Rudolfot körülvevő két udvari párt közül ekkor Mátyás főherczeg emberei győzedelmeskedtek, az ő rábeszélésökre Bocskay feltételeire a király érdemleges választ adott, a mely bár keveset engedett az udvar addigi magatartásából, a további tárgyalás alapjául szolgálhatott, mivel a három főkérdésre nézve reményt nyújtott a megegyezésre. Illésházy szeptember 8-án olvasta el az udvar választát, s azt javasolta az amugy is önzetlenül tárgyaló Bocskaynak, folytassa tovább az alkudozást.

Prágában vitára adott alkalmat, kit küldjenek le az ügy szálainak további bogozására, mert Pogrányi, Thurzó és Illésházy közreműködésének tulajdonították, hogy Bocskay a vallás szabad gyakorlatához annyira ragaszkodott. Végre a megelőző tárgyalásokat oly ügyesen vezető, s katolikus létére Bocskay embereinek bizalmát is bíró Forgách ment le Korponára, hova a fejedelemnek felesküdt megyék és városok jobbra protestáns képviselői november végére egybegyültek.

• Forgách a reá váró fontos hivatás nehézségeivel tisztában volt. Tudta, hogy az udvari párt mesterkedései, s a katolikus főpapok tulzó feltékenysége még azt a kevés eredményt is kockázatossá teszi, a mit az uralkodó megbízását csak névleg bíró Mátyás főherczeg engedni fog a magyaroknak. A tárgyalások elé Bocskay pártja részéről is nagyobb akadályok gördültek. A Korponán egybegyült katonák, főleg a hajduk attól tartottak, hogy a háboru folyamán szerzett vagyont elvesztik a béke megkötésével, azért független királyság felállítását sürgették; Bocskay ezeket nagy pénz és szabadságlevél adományozásával csillapította le. Szerencse volt, hogy a nagy többség mindkét párton beleunt a hadviselésbe, a békét őszintén óhajtotta.

A főherczeg megbízottja november 19-én ért Kassára, a béke megkötésére kiküldött biztosok pedig Komáromban várták a tárgyalás befejezését. Az utóbbiak vezetője Kolonics

Siegfried komáromi kapitány. Forgách nagy tapintattal látott munkához, négy napon át megismertette a rendekkel a főherczegnek Bocskay első előterjesztésére adott válaszát, a melynek érdemleges tárgyalásába november 24-én fogtak.

A majd két hétig tartó alkudozás folyamán Forgách tanujelét adja eszességének, mely a királyi tekintély megvédésében, s a felforgatásra irányuló törekvések lefegyverezésében nyilvánul meg, a béke megkötése által az ország javát czélzó nemes buzgóságát bizonyította be. Kétségbe nem vonható, hogy az ő tapintatos eljárása tartotta vissza a rendeket az egyoldalú kívánságokhoz való ragaszkodástól, a mivel igen nagy szolgálatokat tett nemzetének.

A korponai országgyűlés ugyanis nemcsak azonosította magát Bocskay előző kívánságaival, hanem az udvar iránti bizalmatlanságból többet hozzájuk csatolt, a látszólag már elismerteknek határozottabb formában való elfogadását kívánta. A tárgyalásba felvett új pontok főleg vallásügyiek (szentszékek eltörlése, a jezsuiták kiűzése, csak megyés püspökök kinevezése) voltak, a melyek kívánására a Forgách Ferencz, Szuhay és Pázmány által megindított ellenreformáció sikerei indították a rendeket.

Forgách, a mennyire lehetett, mérsékelni igyekezett az eléje nyújtott kívánságokat, annál is inkább, mert teljesítésükre határozott ígéretet nem nyújthatott. A vita vége felé ugy látszott, hogy a mindkét részről hön kívánt béke megköthető nem lesz, mert a rendek a király előzetes beleegyezését kívánták a legközelebbi országgyűlés elé terjesztendő pontokra nézve, a mihez Forgách hozzá nem járulhatott. Illésházy azon gondolata mentette meg az ügy sikerét, hogy a tárgyalás gyorsítására a rendek bizottságot küldjenek ki a már letárgyalt békepontok ellenőrzésére, mely bizottság személyesen keresse fel Mátyás főherczeget.

Forgách előre sietett Bécsbe, hogy a főherczegnek szóval is elmondja a tárgyalás lefolyását. Előadásának megvan az eredménye, Mátyás a részletek alapos letárgyalása után, bár főleg Forgách Ferencz nyitrai püspök tett ellene alapos kifogásokat, a bécsinek nevezett béke pontjait 1606 február 9-én mint Rudolf király meghatalmazottja aláírta.

Mivel Bocskay maga is a békére mindvégig nagy haj-

landósággal viseltetett, azért a Bécsben eszközölt módosításokba a kassai országgyűlés, különösen Illésházy érvelésére nagyobb ellenvetés nélkül belenyugodott. Nehezebb volt ennél Rudolf hozzájárulását megnyerni, heteken át nem fogadta öcsese embereit, a békéről hallani se akart. Végre a királyi tekintélyre féltékeny, s a katolikus egyház esetleges sérelmeitől tartó tanácsosok közbelépésére, mint tudjuk, csak azzal a feltétellel írta alá augusztus 6-án a bécsi békét, ha általa az egyházra nézve hátrányos helyzet nem keletkezik.²⁶⁶

A tárgyalások lebonyolításával Forgách Zsigmond nyilvános szereplésének fontos részlete záródik le; érdemeiről a király elismeréssel emlékezik meg, a midőn főpinczemesterré, 1606 július 15-én pedig Báthori István utódjává országbírónak nevezi ki. Természetesen gondoskodás történt arról is, hogy a Bocskay hadai által felégetett várai, elpusztított birtokaiért is kárpótlásban részesüljön.

Az elmondottakban érintettem már, hogy a vázolt évek eseményeiben Forgách Zsigmondéhoz hasonló előkelő tevékenységet fejtett ki öcsese Ferencz nyitrai püspök.

Hogy Bocskay támadásának a vallási sérelmekből fakadó okait megérthessük, a korábbi események felett kell rövid szemlét tartanunk.

*Franciscus Forgach
Ecl Epus Nyitrae*

Az ellenreformáció kiindulásának megemlítésre méltó eseménye volt, hogy a pápai udvar Forgách Ferenczet két okból nem erősítette meg 1589-ben a veszprémi püspöki széken: mert protestans származása miatt nem nyújt elég biztosítékot hitében való állhatatosságára, másrészt 33 éves korát keveselték.²⁶⁷ Ki látta volna akkor előre, hogy V. Sixtus aggodalmaira milyen kevéssé fog Forgách okot adni.

Sok tennivalója a jobbára behódolt egyházmegyében nem volt, de a pápai megerősítés késése daczára is buzgón betölti hivatását. 1594 elején a király támogatásával újra

Rómához fordul, hogy püspöki állásának elismerését kieszaközlje, a mire VIII. Kelemen pápa október 26-án, nem formális kinevező oklevéllel, de további vallásos buzgóságra intő válasz alakjában ismerte el Forgách püspökségét.

A mikor a nyitrai egyházmegye élére kerül, 1596-ban férfikora delét éli, teljes elszántsággal kezdi meg maga elé tűzött életezélja megvalósítását: a magyar katolicizmus feltámasztását. Örökölte atyja egyeneslelküségét és határozottságát a tettben, szívósságát tervei megvalósításában. A támadás elől nem tér ki soha, gyorsan cselekszik, türelmetlen, mert meggyőződésévé vált elveit vita tárgyává tenni sem engedi. Megalkuvást, ha az egyház érdekeiről volt szó, nem ismert. Lelki életét egészen az egyház tanításai, továbbá a jezsuiták elvei hatják át, Bellarminnak olyan buzgó tanítványa, mint Pázmány.

A katolikus egyház a XVII. század elején hazánkban valóban szomorú állapotban volt: az udvar népszerűtlen, vezető főpapok hiányoztak, katolikus főúr vajmi kevés, az alsó papság számban és javadalmazásban szegény, tehát a még vallásos nép is pásztor nélkül szükölködött. Forgách sajnálattal tapasztalta, hogy az alája rendelt káptalan tagjai között is nem egy hajlott az új tanok felé. Hogy egyházmegyéjében a hitélet fellendüljön, első sorban jó papokra volt szüksége. E célból több szegény ifjut vett pártfogásába, köztük Lósy Imrét, Deáky Lászlót, Végh Benedeket, kiket papokká neveltetett. A nép oktatására nagy örömmel alkalmazza a jezsuitákat, akik Sellyén alapítottak nem sokkal azelőtt társházat. Az ottani rektor Szántó Istvánban lelkes társára akad, Carillo Alfonz örömmel említi a kollegiumról írott jelentésében, hogy Forgách 12 növendéket tart el, kik a szorgalmas tanulók mintaképei, hogy továbbá az egyházmegye is gondoskodik néhány ifju taníttatásáról. A püspök atyai szeretettel karolja fel a fejlődésnek indult intézetet.²⁶⁸ Az iskolai és népoktatás nagyobb mértékű fejlesztésére 1601-ben maga mellé veszi Pázmány Pétert, az ő tanácsára Nyitrára telepíti a jezsuitákat. Forgách udvarában írja meg Pázmány ismert könyvét Magyarai István ellen az ország romlásának okairól, a mely mű az ő anyagi támogatásával is jelenik meg.

Az egyházmegyei káptalan tagjait az 1602-ben megalkott szabályzattal akarja a hitújítás eszméjének megnyerni.

CONSTITVTIONES

DE IIS QVAE
ADVENERABILE
CAPITVLVM ALMÆ ECCLE
SIAE NITTRIENSIS SPECTANT

PER

Reuerendissimum dominum
dominum FRANCISCVM FORGACZ de Gimes Dei &
Apostolicæ sedis gratia eiusdem Ecclesiæ Episcopu
lociq; eiusdem Comitum perpetuum & Sacratiss.
Cæsareæ Regiæq; Maiestatis CONSILIARIVM.

Reuisæ, correctæ, confirmatæ & sancitæ.

NITTRIAE

Anno Domini M D C II.

A tridenti zsinat határozatainak gyakorlati alkalmazása ez a nyitrai káptalanra és egyházmegyére. A szabályzatot megalkotó püspök figyelme kiterjed a kanonokok egyházi ténykedésére, magánéletére, ruházkodására, nemcsak buzdítja a káptalan tagjait a szent ténykedéseken való részvételre, hanem bírsággal kényszeríti, ha szükséges. Meggyőző szavakkal ajánlja a kanonokoknak, olvassák gyakran a szentírást, prédikációkat, hitelemző munkákat, műveljék lelki életöket, különösen a főesperesektől kíván buzgóságot, kiknek vállán a hivek lelkének gondozása nyugszik. A káptalani iskolát is igyekszik hivatása magaslátára emelni, kimondja, hogy az olvasó kanonok gondoskodják jó tanítóról, kit a püspök erősítsen meg fontos állásában; megszabja, hogy a tanítás egyszersmind erkölcsös nevelés is legyen, hogy az egyházas gondolkodásra és életre készítse elő a gyermekeket.²⁶⁹

Forgách térítő társaival maga is beáll a felnőttek oktatójának, Nyitra szabad terein beszédeket tart a vallási kérdésekben ingadozó polgárok előtt. Pázmánynak mint térítőnek, ez az iskolája. Nemes buzgóságuktól ösztönöztetve tovább mennek, előbb Forgách maga kísérli meg legközelebbi rokonai megtérítését; talán mert nem volt jó szónok, törekvése nem jár sikerrel. Erre Pázmány fog a hittani vitákhoz, ügyes érveléseivel legyőzi hallgatói ellenvetéseit, kik meghódolnak az egyház tekintélye előtt, Forgách Mihály, Zsigmond, Thurzó Kristóf és mások sorra katolikusokká lesznek. Veresmarti Mihály irmélyi predikátor megtérítése szintén az ő érdeme. A vallási vitatkozás érdekes lefolyását néhai Ipolyi Arnold írta meg a Veresmartiról szóló munkájában. A nyitrai várba elcsukott izgató lelkipásztor napokon át nem akarta elolvasni a részére átengedett hitvitázó könyveket, a melyek lelki egyensúlyát megzavarták, majd a katolikus egyháznak megnyerték.

Forgách térítői buzgósága és elért sikerei nagyobbak voltak, semhogy tevékenységének az egyházmegye területe szabhatott volna határt. Püspöktársaival, Pethes Márton kalocsai érsek, Szuhay Márton egri, Migazzi váradi püspökkel megállapították a legközelebbi teendőket az egész ország katolikusai érdekében. Határozottság tekintetében Forgáchot ismerték el vezetőjöknek. Bár tudták azt, hogy az ügy sikere sokat veszít az által, hogy szándékuk végrehajtására a leg-

népszerűtlenebb uralkodók egyikének támogatását kellett igénybe venniök, mivel a kezdeményezés halasztása az egyház veszteségével járt volna, munkához láttak.

1603 telén Forgách Prágában járt, valószínűleg akkor vette rá a katolikus főpapok megbízásából Rudolf királyt, hogy a protestánsok terjeszkedése ellen erélyes eszközöket alkalmazzon. Még azon év nyarán megindult a vizsgálat a felsőrészi városok kormányzata, szervezete iránt azzal a célzattal, hogy a király részére tartsák fenn a városokon belől a vallásügy rendezésének jogát, mint a magánbirtokon lakók felett a földesur gyakorolta. A kancellária 1603 nov. 19-én meghagyta Belgiojoso Barbiano Jakab sebtiben kinevezett kassai főkapitánynak, kényszerítse a várost, hogy a székesegyházat a városban tartózkodó egri káptalannak adja át, a protestáns lelkészeket távolítsa el. A parancsot Forgách kézbesítette a főkapitánynak, ki 1604 január 7-én este ágyukkal fenyegetve kényszerítette a tanácsot a templom átadására, melyet másnap Forgách szentelt fel, ő misézett benne először. Ezután az erőszakos térítés az egész felvidékre kiterjesztett.

Az események után két hónapra összegyűlt pozsonyi országgyűlés nem hagyhatta a király s a püspökök eljárását szó nélkül. A megyék és városok jobbára protestáns képviselői ragaszkodtak ahhoz, hogy a vallási sérelmek orvoslása előtt nem tárgyalják a király előterjesztéseit. Istvánffy Miklós nádori helytartóval április 9-én írásba foglaltatták elhatározásukat, azután eltávoztak Pozsonyból. Hasonló erélyes magatartást a királyt helyettesítő főherczeg csak az 1587-ik évi országgyűlésen tapasztalhatott, de akkor az egész nemzet állt szemben az udvar nemzetellenes törekvéseivel. Most a katolikus kisebbség Pozsonyban maradt, tiltakozott az ellen, hogy a protestáns rendek az egész ország nevében eljárjanak.

Mátyás főherczeg nemcsak nagy örömmel látta a rendek megoszlását, hanem arra határozta el magát, hogy egyszersmindenkorra leszámol az ellenállással. Teljesen saját felelősségére, valószínűleg Himelreich kancelláriai titkár tudtával előterjesztést tett a királynak, hogy az országgyűlésen megszavazott törvényekhez még egyet csatoljon, melyben tiltsa el a jövőre nézve a vallásügyeknek az országgyűlésen való tárgyalását. Ez volt a sok bajt okozó 1604-ik évi XXII. §.

Kit gyanusithattak volna meg a protestansok a törvény hamisítással inkább, mint a téritő buzgalmáról országszerte ismert Forgách püspököt. Ma már tudjuk, hogy Forgáchot ebben is méltatlanul vádolták, mint az Illésházy ellen lefolyt hűtlenségi perben, noha az utóbbi esetben nyíltan kijelentette, hogy kancellár létére csak az ország törvényei szerint szabályszerűen kimondott ítéletet hajlandó aláírni. A tárgyalás további menetében, mely Bécsben folyt le és Illésházy birtokainak a kincstár részére történt lefoglalásával végződött, Forgách nem vett részt.

Az egész nemzetet ért említett sérelem, a királyi hatalom kiterjesztésére irányuló törekvés, a katolikus vallás érdekeinek erőszakos előtérbe tolása az ország nagy részét, természetesen mégis leginkább a protestansokat izgatottá tették. A gálszécsi gyűlés (1604 őszén) tagjainak Belgiojoso csillapítás helyett fenyegetéssel telt leveleket írt, az udvarhoz küldött panaszok válasz nélkül maradtak, de azért az idegen katonák erőszakossága tovább folyt, úgy hogy az ország nagy többsége elvesztette reménységét a békés állapot fenmaradásához. Említettem, hogy Bocskay útja Erdélyből Kassáig, Pozsonyig diadalmas előnyomulás volt. Főleg a leginkább sanyargatott, s azért nagy mértékben elkeseredett felvidéken talált a lázadás alkalmas talajra.

1605 januárjának közepén felhivta Nyitra és Bars megyéket is a meghódolásra. Az utóbbi is lassan határozott, Nyitra várát ellenben Forgách védelmi állapotba helyezte, várta Bocskay embereit. Rhédey Ferencz február elején bevette Gácsot, Forgách Zsigmond várkastélyát és Szaláncz várát, onnan indult hajduival a bányavárosok, majd Nyitra ellen.

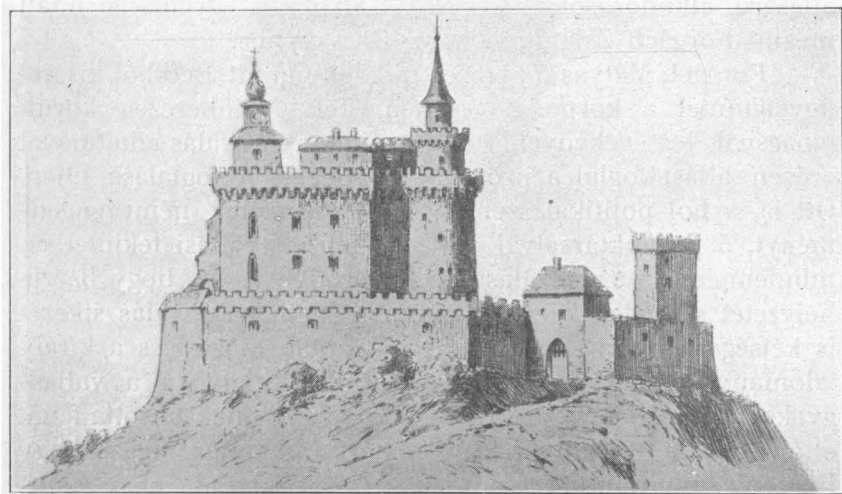
A várban a környék nemessége, a rendes várőrség, s néhány száz főnyi zsoldos katona készült a védelemre. Forgách felszólította Kollonics Siegfried kapitányt, jőjjön seregével segítségére, de az nem merte Komáromot védők nélkül hagyni.

Forgách rendbe hozatta a várfalakat, a kaput megerősíttette (melynek belső oldalán nevének kezdőbetűi ma is láthatók).

A magukra hagyott nyitraiak az előcsapatokkal valahogy csak megbirkóztak, Rhédey támadásával azonban nem tudtak sikerrel szembeszállni. Május 1-én az alsóváros a hajduság

kezébe került, a védők a felső várba húzódtak vissza; nagy reményük a vár bevételére nem igen volt, mert Rhédey rövid idő múlva elvonult, Kicsindyt hagyván hátra az ostromló csapatok élén.

Nemsokára Forgáchnak a várat mégis fel kellett adnia, mivel a zsoldosok egy része átszökött az ostromlókhoz, s a felső-

Szaláncz vára a XVII. században.

városi lakók nem bizva az ellenállás sikerében, két hét múlva megnyitották a kapukat a hajduk előtt. A hős püspök most se csüggedt el, noha a fellegvár körül szoros gyűrűt vont az ellenség. Julius elején a védők biztatására alkudozást kezdett Rhédeyvel, remélve, hogy a kért fegyverszünet alatt segítség érkezik. A tárgyalás meggyűlöltetés után bekövetkezett erős ostrom idején már nem tudta a kishitűek aggodalmait eloszlatni, a kik kényszerítették a vár feladására július 17-én, mintegy három hónapig tartó ellenállás után.

Rhédey a várban állandóan megtelepedett, vagy két évig maradt ott. A káptalan püspökével együtt Győrben, részint a Nyitra körüli falvakban húzódott meg. A győzelemittas hajduk igen nagy kárt okoztak a székesegyház felszerelésében, a püspöki kastélyt, kanonoki házakat kifosztották. Az elveszett

műkincsek pótlására készíttette Forgách később a székesegyház kincstárában ma is meglevő, drágakövekkel s zománcdíszszel megrakott értékes kelyhet.²⁷⁰

Forgách székhelye elvesztése után nemsokára Bécsbe ment, hol a Bocskayval meginduló béketárgyalásokra nézve kérték ki tanácsait. Rövid ideig híre ment, hogy őt küldi ki Mátyás főherczeg mint megbízottját az alkudozásra, de püspöki állására, alkudozásokra kevésbbé alkalmas egyénisége miatt megint Forgách Zsigmond ment Bocskayhoz.

Forgách Mátyás főherczeg mellett maradt, Bécsből kísérte figyelemmel a korponai eseményeket. A főherczeg körüli tanácsnak legtevékenyebb tagja: minden tárgyalás alkalmával erősen állást foglal a protestans érdekek térfoglalása ellen. Ott is, a hol politikai szempontok tanácsoltak némi engedményt, ő püspöktársaival együtt ellenzett vallási tekintetben mindennemű meghátrálást, nem törődve azzal, hogy bátyja helyzetét szerfelett megnehezíti, a mellett a tárgyalás sikerét is kétségessé teszi. Különösen a jezsuiták kiűzése, s a király adományleveleinek végére tett záradék, melyben a vallásgyakorlat meghatározását az uralkodó magának tartotta fenn, eltörlésére tett indítványok ejtették izgalomba. Igaz, hogy Forgách álláspontja őszinte volt, Bocskaynak nem akart türelmet ígérni, a mikor az udvar az ellenreformációt támogatta. A pápához, királyhoz, a prágai nuncziushoz és Mátyás főherczeghez intézett számos emlékiratban iparkodott igazolni felfogásának helyességét a protestansok további előnyomulásának megakadályozására. De ha a főherczeg a püspökök álláspontjára helyezkedik, az ország évek mulva se jut békéhez, nemcsak Bocskay hadai dulták volna tovább a sanyargatott népet, hanem a meglevőnél nagyobb válaszfal emelkedett volna a nemzet rétegeiben vallási tekintetben is. A politikai előrelátás azt parancsolta, hogy ne állítsák élére a tárgyalás idején a kérdéseket, az ígéretek teljesítése vágy megtagadása felett azután is ráérnek határozni — mondogatták a bécsi tanácsosok.

A fentebb tárgyalt nehéz körülmények között megkötött békével Forgách püspök nem tudott megbarátkozni. Ugy vélte, hogy a protestansok követeléseinek teljesítésével az ország katolikusait végveszély fenyegeti. Alig egy hétre kijelen-

tette, hogy aláírását a békelevélen csak a világi vonatkozású ügyekre tartja kötelezőnek, az egyháziakra nem, minthogy

Forgách Ferencz kelyhe a nyitrai székesegyházban.

erős rábeszélésre fogadta el a végzéseket. Az ellenreformációt megindító főpapok arra való tekintettel, hogy Mátyás főherceg engedelkenynek bizonyult, s valószínűleg a jövőben is hasonló eljárást tanusít, 1606 február 20-án tanácskozást tar-

tanak Bécsben, a melyen felíratot szövegeznek meg a pápához, felkérvén, hogy az ország súlyos viszonyai között nyújtson segítséget. Ugy gondolják, ha a szentatya követet küldene a béke pontjait tárgyaló országgyűlésre, a katolikus ügy nagy hasznával járna, mivel a tárgyalásokon, a megtartott részleges gyűléseken már sok sérelmes döntést hoztak.

Rudolf környezete a püspökök fellépését, mivel az udvart mintegy háta mögött bevádolni látszottak, nem fogadta örömmel. A király Forgáchot és Szuhayt maga elé hívatta, szemrehányást tett nekik eljárások miatt. A pápa azt hiheti, vélte Rudolf, hogy ő nem tesz eleget katolikus uralkodói kötelességeinek. Forgách a feddésre adott válaszában vázolta magyar hirtsorsosainak szomorú helyzetét, a más vallásuaktól elszenvedett sok sérelmet, a melyek orvoslására a király támogatása mellett a pápa segítségét is igénybe kívánták venni. Sajnálattal tapasztalják, mondta, hogy támogatás helyett most nekik az uralkodó részéről is üldöztetésben lesz részek.

A püspökök nyílt beszéde Rudolfban kétségeket támasztott a béke iránt, azért nem akarta öcsese követeit fogadni annak jóváhagyása érdekében. Forgách nem engedett továbbra sem, úgy hogy Mátyás főherczeg az utolsó módosítások felett összeült tanácskozásokból Illésházy indítványára kizárta. Ha akkor Mátyás már a trónon van, bizonyosra veheljük, hogy Forgách mellőztetéssel lakolt volna következetességéért; a határozatlanságáról ismert uralkodó ellenben megcsodálta jelleme szilárdságát, éppen az egyház fényének visszaállítása körül szerzett érdemei elismerésére egy év múlva, 1607 július 4-én kinevezte esztergomi érsekké és helytartójává.

A kinevezéssel Rudolf nyíltan kimutatta, hogy a bécsi béke intézkedéseit nem akarja megtartani. Az elégedetlenség most már a higgadtabb elemeken is erőt vett.

A gyermekkorától késő öregségéig hadakozó Forgách Simon idősebb két fia e nehéz közviszonyok között jut országos tekintélyre. A körülmények olyanok voltak, hogy Zsigmondnak világi létére a vallási béke ügyét kellett pártolnia, míg püspök öcsese atyjok harczratermettségét örökölte; amaz az országnak és királynak, emez az egyháznak teljesített fontos szolgálatokat; népszerűségnek egyikök se örvendhetett: Zsigmond az udvar bizalma, Ferencz egyházi állása miatt nem

tudott kortársai többségének szívéhez jutni, az előbbi az ország függetlenségét féltő magyarok nézték gyanus szemmel, az utóbbit az ellene szövetséget kötött protestánsok.

Thurzó György 1606 szeptember 5-én azt írja feleségének, hogy Forgách Zsigmondot sokszoros kérésre és Ferencz öcsese közbenjárására nevezte ki a király országbíróvá.²⁷¹ Thurzó ítéletében, mint máskor is, van némi, sógorságra valló lenézés, mert Forgáchnak hosszas könyörgésre aligha volt szüksége. Hasznavehető embernek bizonyult, az uralkodó nem késett őt nagyobb hatáskörrel felruházni, öcsese pártfogására aligha szorult. Inkább hihető, hogy Mátyás főherceg befolyásának köszönhette az elért méltóságot.

Boeckay váratlanul bekövetkezett halála új teret nyitott az uralkodóház jogainak érvényesítésére Erdély felett.

Rudolfal elhitette környezete, hogy Mátyás főherceg az uralomtól akarja megfosztani, azért keresi a magyarok kegyét, zavart kell az országban támasztani ellene, közben a bécsi békeszerződést is meg lehet semmisíteni, az erdélyi fejedelmi székbe hozzá hű embert ültetni.

Mátyásnak magának se volt komoly szándéka a bécsi béke megtartására, az események kényszerítették rá. Királyi bátyja két irányban kezdett ellene fondorkodni: a német rendek útján másra akarta átruháztatni a trónöröklés jogát, itthon titkos ügynökökkel fellázította a hajdukat Mátyás emberei ellen. A főherceg megbízásából 1607 őszén Forgách ment el Kassára, hogy lecsendesítse az elégedetlenkedőket. Sarvasághy Zsigmond írja le a tárgyalást Szamosközy Istvánhoz 1608 január 21-én írt levelében. A királyi és erdélyi követek karácsony másodnapján lementek Széplakra Homonnai Drugeth Bálinthoz. Forgách többször kérte, csendesítse le a hajdukat, mert a lázongás sok bajt okoz az országnak. Homonnaival azután elmentek Ivancs faluba, hol újeszten-deig alkudtak a hajduk képviselőivel, de követeléseiket nem lehetett elfogadni: 33 pontba foglalva összeállították, mit vétettek a király és tanácsosai a bécsi béke ellen, kívánták,

Forgách Ferencz bírónok
pecsétje 1610-ből.

hogy Forgách és Dóczy András távozzanak Kassáról stb. Az alkudozás sikertelenségét a főherczeg úgy oldotta meg, hogy zsoldjába fogadta őket bátyja ellen.

Rudolf tehetetlensége mellett nagy tettekről álmodozott, a török ellen folyton háborúra készült, bár nagy adóssággal kellett küzdenie, beteges nagyravágyásának tulajdonítható a fejedelemválasztást zavaró törekvése is. Bocskay halála után az erdélyiek 1607 február 12-én megválasztották Rákóczy Zsigmondot fejedelemmé, ki a kormányt addig is közmegelegedésre vitte. Az elhunyt fejedelem halálos ágyán Rákóczi vejét, Homonnai Drugeth Bálintot ajánlotta utódjainak, harmadik jelöltnek az ifjú Báthori Gábor lépett fel. Homonnait főleg Thurzó György birta megcsendesedésre. „Homonnai uram sok látogatási lévén az Istennek, megcsendesedett, mióta kijött Erdélyből Rákóczi uramtól. Az erdélyiek igen akarják az dolgot, nem olyan szelid immár Rákóczi Zsigmond uram, mint az előtt, míg fél vala. Köszönje azért csak az kassai gyűlésünknek, mert talán most Makoviczában bánkódnék.“ Néhány nappal előbb vette Forgách a fejedelem levelét (junius 28-áról), mely eléggé igénytelen embernek tünteti föl Rákóczit. „Nem tagadhatom, 1400 forint kezességem vettem ki a bécsi végzéshez képest (a váradi püspökség javait), de ha szintén az nem volna is, én ő felsegeknek alázatos hive, szolgálja vagyok. Bocsatjuk püspök uramot császár urunkhoz ő felségéhez, a miben lehet, kegyelmed legyen segítséggel püspök uramnak, kit mind császár urunk jó néven veszen kegyelmedtől, mind püspök uram alkalmatossága lévén, kegyelmednek megszolgálja.“ A tanács többsége, köztük Forgách érsek is, Báthorit pártolta, mert a katolikusok támogatására mindent megígért. Rákóczi elejét vette a polgárháborúnak, a következő (1608) évben lemondott, a mire Báthori nagyobb nehézség nélkül ült a fejedelmi székbe.

Mátyásnak Khlesl adta azt a tanácsot, hogy szövetkezzék az osztrák és magyar rendekkel bátyja uralkodásának megdöntésére. A pozsonyi országgyűlésen 1608 január 15-én egybegyűltek készségesen nyújtottak segédkezet, hogy Rudolftól megszabaduljanak. A főherczeg seregét jobbra magyarokból toborzotta, azok élén indult meg Prágába, hol Rudolf kénytelen volt a junius végén megkötött liebeni egyezségben

országai többségét átengedni Mátyásnak. Az elért siker hálára indította az új király-jelöltet a nemzet iránt. Szeptember 29-ére országgyűlést hirdetett Pozsonyba, orvosolta a nemzet sérelmeit, megígérte, hogy a békét a vallási kérdésekben is meg fogja tartani. A rendek november 16-án lelkesedéssel választották meg királylyá, szent István koronáját Forgách érsek tette fejére, az ország almáját Zsigmond vitte utána. Az ünnepségek után ismét tanácskozáshoz fogtak, a koronázás előtt és után hozott törvényekkel az ország továbbfejlődésének alapjait rakták le.

Mátyás híveit igyekezett megjutalmazni; Forgáchot meg akarta tartani az országbirói méltóságban, a rendek azonban nem tettek eleget a király óhajtásának. „Forgách Zsigmond uramtól elvonták a iudex curieséget, adták Homonnai Bálint uramnak, Erdődi uramtól az tárnokmesterséget, adták Forgách Zsigmondnak, Kolonicstól az lovászmesterséget, adták Batthyány uramnak“, írja Thurzó a feleségének november 24-én. Kétségtelen, hogy Forgách a tárgyalások folyamán tett szert a népszerűtlenségre. Még kevésbé jó neve volt az érseknek, főleg azért, mert az 1608-iki törvények ellen szintén az ő kezdeményezésére tiltakoztak a főpapok. Marino Cavalli velencei követ jelentése szerint a rendek nem akartak megnyugodni helytartói minőségében, Illésházy nádorrá választásának ez volt a fő indító oka.

A nemzet sokat várt Mátyás uralkodásától, mindennekfölött békét és hazafias kormányzást, csupán a hitbuzgó főpapok nem láttak benne pártfogót a megkezdett küzdelemre. A koronázás után úgy látszott, hogy Forgách tekintélyének kára nélkül maradhat meg az érseki székhelyen, bár Mátyás a főpapok álláspontjához nem közeledett. Hogy békésen uralkodhassék, nem feledhette el, hogy királyi székét a protestáns többségnek köszönhette, amint hogy arra is megemlékezhetett, mennyi gondot okozott már neki a hitbuzgó, hajthatatlan jellemű főpap vallási tevékenysége. Annál inkább pártfogolta Forgách Zsigmondot. Hogy újabb érdemek szerzésére teret nyújtson neki, a tárnokmesterség erre nem szolgálhatván, 1609 nyarán kinevezte kassai (felsőmagyarországi) főkapitánynyá.

Forgách aligha gondolta, mennyi bajjal jár az állás elfoglalása. Alig hogy hire ment, hogy az uralkodó Mágócsy

Ferencz főkapitányt állásától felmenteni készül, a felvidéki megyék felírtak, tegye meg a király Homonnai Bálint országbíró utódává; Mágócsyt azonban az udvar nem kedvelte, a kinevezéstől elesett. A folyamodók hangulatát e kérésük nem teljesülésén kívül az is rontotta, hogy főkapitánynya a katolikus és dynastikus érzelmeiről ismert Forgách nevezetett ki.

II. Mátyás 1609 szeptember 30-án értesítette Kassa városát, hogy Mágócsy helyére Forgáchot küldi. A város nem nagy örömmel olvasta a király levelét, hiába kérte Thurzó is október 6-án Mágócsyt, hogy vegye tudomásul utódja kinevezését, annak megérkezéséig úgy intézze tovább az ügyeket, hogy az ország javára és békéje megmaradására legyen,²⁷² a város tanácsa nem akarta tudomásul venni a változást, Mágócsy pedig a beiktatásra megjelent Forgáchnak kiüzente, hogy nem engedi be a városba.

Forgách november 14-én Hertnekről irt Kassának, nem tudja mire vélni, hogy a város ellenállt a király akaratának, majd november 22-én bővebb levélben iparkodik megczáfolni a felőle forgalomba került rossz híreket. „Eő felsége, az mi kegyelmes koronás királyunk nemhogy az szegén országnak szabadsága ellen akarna valamit intentálni miáltalunk, de seőt eő felsége helyére állatván az magyar nemzetnek régi szép szabadságát s koronáját is meghozván, csendes békességet is szerze szegén hazánkba, sok szerencsésekre vetvén magát eő felsége; azon vagyon, hogy naponkint teőb jóval is legyen inkább az szegén országnak. En is eleitül fogva azon igyekeztem, hogy hazánkban hiven s igazán szolgáljak, szabadságát oltalmazsam, nagyon is penig, Istennek neve dicsértessék, nekem is mit féltenem ez országba.”²⁷³

E mellett aligha késett panaszt emelni a királynál Mágócsy és a város eljárása miatt. Hogy mi volt az utóbbiak ellenállásának célja, rövid idő múlva kitűnt. A város ugyanis irt Thurzónak, pártfogolja azon kérését, hogy lehetőleg más főkapitány neveztessek ki, ne a katolikus Forgách. Thurzó erre csakugyan azt javasolta, vigyék az összeülő országgyűlés elé a kinevezés kérdését, amihez természetesen se az uralkodó, se Forgách nem járult hozzá.

Sok reménye tehát se Mágócsynak, se a városnak nem lehetett a király kinevezésének megváltoztatásához, azért amaz

az országgyűlés előtt Mladossevith Péter útján igyekezett eljárását igazolni, de nem sikerülvén, nevében az lemondott, a város pedig november 13-án terjedelmes utasítást küldött az országgyűlésen jelenlevő képviselőihez, hogyan adják elő a beiktatás megtagadását.

Még otthón voltak, írja a tanács Sommersdorfer Tamás, Fekete Ferencz és Tánzos Pál követeknek, amikor az uralkodó Forgáchot Mágócsy Ferencz lemondása után főkapitányyná kinevezte. A tanács el is végezte, hogy a kinevezést tudomásul veszi, a főkapitányt becsülettel fogadja, de a követek elutazása után harmadnapra a városba jött gyalogosaival együtt Mágócsy, ki a levél megírásakor is ott volt s a tanácsnak azt üzenve: mivel a király Forgách beküldésével nem várta meg a megyék folyamodványát, a melyek útján a város békeszerető generális kinevezését kérte, adják tudtára, addig ne igyekezzenek a városba, „mig az országból bizonyos válasza és reversálisa (a városé) el nem érkezik.“ A tanács nem akarta kiélesíteni a helyzetet, azt adta válaszul, hogy fentartja határozatát, a király parancsának ellene nem szegül, bár szintén óhajtotta volna az országgyűlés elé vinni a kinevezést.

Igy állt az ügy, amikor Forgách Balogvárról november 4-én tudatta a várossal, hogy harmadnapra a királyi biztosokkal megy, gondoskodjék elszállásolásokról. A tanács megmutatta a levelet Mágócsynak, ki elhatározta, ha eljön Forgách, nem ereszti be a városba, tisztét le nem teszi, „mig az országtól bucsut nem vesz.“ Megírta Forgáchnak is: „Addig magát generálisnak ne tartsa, mig az ország botja, dobja, zászlaja és a város kulcsai Mágócsy kezében vannak.“ Hasonló tartalmu levelet küldött rábeszélésére a tanács is.

November 6-án a kiküldöttek egyike, Szécsy György bement a városba, Forgách Szepsiben maradt. Mit végzett a király megbízottja Mágócsyval, nem tudják, a városbírótól megkérdezte, bebocsátják-e a főkapitányt a városba, ki igenlőleg felelt. November 7-én délelőtt 10 órakor Forgách kíséretével megjelent a város kapui előtt, azt hitték bemegy, vagy a Hostaton szállást üt, de a nagy hidra térve a víz mentében felment Eperjes felé. Mágócsy katonái a kapuban álltak mindaddig, mig el nem vonult. A város lóháton küldte utána emberét, hogy mentegesse, Forgách kedvetlenül ugyan, de

szívesen fogadta. Kéri a tanács a követeket, eljárását így adják elő a királynak és az országgyűlésnek.²⁷⁴

Főkapitányi állomását csak 1610 tavaszán foglalta el. Teendői felől a király 1609 október 4-én kelt utasítása tájékoztatta: meghagyja ebben II. Mátyás, hogy lehetőleg bizalmas viszonyban legyen a szepesi kamarával s a királyi javak gondozóival. Fontos ügyben azonnal tegyen a királynak jelentést; gondja legyen rá, hogy a várőrségek részére szűkesen egy évre elegendő élelem és felszerelés álljon rendelkezésre, hogy a kamarai igazgató a katonák zsoldját pontosan kioszsza. Javakat nem adományozhat; fizetése havi 500 forint, száz jó lovas ellátási költsége, továbbá a galgóczi tized, a melyből azonban Mágócsy Ferencz ellátását is fedeznie kell. Ha hadba száll, havi 1250 forintra tarthat igényt katonáival együtt.²⁷⁵

A feljebb említett 1609-iki országgyűlésnek, mint ismeretes, fontos eseményét tette az Illésházy halálával megürült nádori szék betöltése. Az udvar s annak kívánságára a főurak is elejteni, esetleg hosszabb időre elhalasztani igyekeztek a nádor megválasztását. A közrendek azonban az ország érdekében feltétlenül kívánatosnak tartották a választást. A húzavona csak néhány napig tartott, mert a rendek nem tágitottak; úgy látszik, hogy a király a megválasztandó személyére nézve előre tisztában volt, mert a jelölés előtt jónak látta Thurzó György kezét a vallási kérdésekben titkos kötelezővel megszorítani.

A titkos tanács deczember 2-án a katolikusok közül Erdődy Tamást és Forgách Zsigmondot, a protestansok részéről Thurzó Györgyöt és Szécsy Tamást jelölte; öt napra rá, az országgyűlés egyesült ülésében történt meg a választás. A jelöltek Forgách kivételével megjelentek, igénytelenségükre hivatkozva kérték külön-külön a rendeket, hogy ne válaszszaák meg. Forgách bibornok beszédében kijelentette, hogy legjobb meggyőződése szerint Erdődyre adja szavazatát. A jelenlevők protestans többsége azonban gróf Thurzó Györgyöt, a bécsi békében Illésházy és Bocskay buzgó munkatársát választotta meg.

Forgáchot a király kassai kudarczáért azzal kárpótolta, hogy 1610 február 9-én ismét kinevezte országbiróvá.²⁷⁶ Hogy nádorrá válaszszaák meg a rendek, a talaj nem volt még elő-

készítve. Az országgyűlés első nyilvános mérkőzése volt a bécsi béke megerősítésére törekvő, s annak vívmányait győngíteni igyekező katolikusok között; a mint az eredmény mutatta, az utóbbiak a nádorválasztáson kívül egyebekben is kisebbségben maradtak.

A király teljesen Khlesl Menyhért bécsi bibornok érsek tanácsát követve, a sima elintézését tartotta jónak az egyházi ügyekben is. Ez a politika helyes volt a kormányzás nyugalmanak biztosítására, tulajdonképen pedig színtelenségével egyik vallás tagjai sem lehettek megelégedve; a túlsúlyban levő protestansokra nézve ez a helyzet kedvező volt, tapasztalták, hogy kitartással sokat elérhetnek, ami viszont a katolikusokat további küzdelemre kényszerítette.

Forgách bibornok a koronázás után tiltakozásainak sikertelensége miatt elkedvetlenedve élt Nagyszombatban. Az Oláh Miklós építette érseki helynöki házat palotává bővítette ki, elébe erős kőfalat vonatott. Ott éltek akkor az esztergomi és egri káptalan tagjai, ferenczrendiek, jezsuiták, több apácza-rend. Akkor nevezték el a várost kis Rómának. Szoros környezetéhez tartozott most is Pázmány, ki az érsekkel együtt tanakodott a vallásügy fellendítésének módozatai felől. Pázmány ezen időben megjelent munkáiban gunynyal fordul a minden felé tért foglaló protestansok ellen. Forgáchot legjobban bántotta az 1608-ik évi koronázás előtti 8-ik törvény-cikk, mely megtiltotta a jezsuitáknak, hogy az országban birtokot szerezhessenek, tehát fennállásuk alapját támadta meg, mert az egyházat megfosztotta azon reménységétől is, hogy a jövőre megfelelő papokat neveljen, a papság hiányát addig rendtagokkal pótolja. Hiába mentette fel V. Pál pápa a főpapokat az 1608-ik évi törvények megtartásának kötelezettsége alól — éppen Forgách panaszkodása alapján —, az állapot nem javult.

Az országgyűlésen felolvasott királyi előterjesztés megse kisérelte a főpapok kívánságainak teljesítését, Mátyás óvakodott az egybegyűlt protestans rendek haragját maga ellen zuditani. A Kassáról előzőtt egri káptalannak székhelyül kijelölték ugyan Nagyszombatot, de birtokait nem adták vissza, a tizedügyet meghagyták a világi bíróság kezében, a király, bár a pápa is kérte, nem vállalkozott arra, hogy a turóczi

prépostságot névleg magáénak mondja, s a jezsuitáknak engedje át, az új nádortól nem vette el az Illésházy által jogtalanul visszatartott, 10000 forint jövedelmet érő szentgyörgyi és bazini tizedet. Ezeket a kormány az érseki szék betöltése előtt bérbe adta a nádornak, később elmulasztotta vissza venni tőle. Forgách 1608 június 20-án a Bécsben maradt királyi biztosoknak panaszkodik, hogy az érsekség jövedelme oly csekély, hogy napi gondokkal kell küzdenie. Az egyház vagyonának megcsonkítását nem engedheti meg, az Istenre kéri őket, ne kívánják kárát.²⁷⁷

Az országgyűlés többsége a bécsi béke pontjain állva, mereven elutasította a főpapok elősorolt kívánságait. Más embert a kudarc ezen sorozata elkedvetlenített volna, Forgáchot ellenben erősebb küzdelemre sarkalta. Néhány nap múlva a rendek nagy része ingerülten látta, hogy a vallás-egyenlőség törvénybeiktatása dacára az érsek folytatja térítő munkáját.

Már Illésházy idejében visszafoglalja a protestansoktól a nagyszombati ferenczrendiek házáat és templomát, visszatelepíti bele az elűzött szerzeteseket. A kálvinisták Illésházy pártfogásában bizva, ebbe valahogy belenyugodtak. Bátorságuk annyira ment, hogy Hollósi Márton prédikátor nyíltan beszélt az egyház papjai, szerzetesei, az antikrisztusok ellen. Forgách hallott róla, de türelemmel várta a fellépésre kedvező alkalmat. A mint a nádor behunyja szeméit, az érsek felhívja a város tanácsát, zárja be a kálvinista iskolát, papjukat űzze ki a városból. Olyan erős volt a nagyszombatiak vallási buzgósága, hogy a király békére intő levelét figyelembe nem véve, a protestáns lelkészt és tanítót valóban eltávolították.

Az országgyűlés két ízben is foglalkozott a Nagyszombatban történetekkel, mind a kétszer igen felindultan. Thurzó a tettlegességnak úgy vette elejét, hogy a rendelkezést magának tartotta fenn. 1609 december 19-én megparancsoltá a városi tanácsnak, engedje vissza a kiűzötteket; Forgách azonban újra felbízta a várost, ne engedelmeskedjék a nádor meghagyásának, kit hatalmaskodó ítéletéért a király előtt is bevádolt. Az országgyűlést szerfelett ingerültté tette Thurzó e miatt előadott sérelme, tettlegességre kerül a dolog, ha a nádor a kedélyeket le nem csillapítja.

Forgách Ferencz esztergomi érsek, bibornok.

A mint észrevette, hogy Thurzó a tért vesztő kálvinisták helyébe luteránusokat akar a városba telepíteni, megint felveszi vele a küzdelmet. Látva azt, hogy a nádor ellen Khleslrel való barátkozása miatt az udvarnál pártfogásra nem számíthat, a pápához, majd a főhercegekhez fordult, s ez uton kivitte, hogy a király mégis jóváhagyta a protestans papok és tanítók eltávolítására hozott városi határozatot.

Ugyancsak ekkor merült fel az érsekujvári őrség panasza, kiket az érsek megtéríteni, templomaikat elvenni akarta. A várba királyi biztosok mentek, kik a templom elvevését jóváhagyták, a katonákat tizedfizetésre kötelezték. E miatt lázadás támadt, egy uradalmi gazdatisztet megöltek; még az országgyűlés előtt Thurzó valamennyire békét teremtett az őrségben.

Ha tehát az 1609-iki országgyűlés végzéseit áttekintjük, a protestansok győzelmét olvassuk ki belőlök. Alkalmasabb időt nem találhattak volna ennél a szervezkedésre, a nádor ügyességét és tevékenységét fokozta, a katolikus főpapok kitartását amazok következetessége felül multa.

Thurzó nádor körültekintéssel fogott hozzá a protestansok szervezéséhez. Egyénisége oly ismert volt, hogy az osztrák rendek hozzá fordultak, közvetítse kiegyezésöket a királylyal. „... öröndetes szívvel értetem, írja hozzá Forgách Zsigmond 1610 márczius 12-én, hogy az kegyelmed ez ideig Bécsben való sok kőtsége fáratsága heába nem lett, hanem az egész kereszténységnek javára és megmaradására jó végbe vitte az austriaiakkal való dissensiót és királ urunkkal ő felségével egyben békéltette“²⁷⁸ Khlesl hallgatólagos beleegyezése biztosította számukra, hogy a király nem fog beavatkozni dolgaikba. Bár a nádorságra jutása előtt egybehívott zsolnai zsinatra jóformán senki se ment el, az 1610 márczius 20-án megnyílt másodikon már 410 község, 3 város kiküldötte és számos főúr jelent meg.

A három napig tartó tanácskozás határozatokba foglalta az ágostai evangélikusok szokásjogon alapult egyházi és világi szervezetét. Katolikus szempontból két lényeges tényrt szögeztek le e zsinati szabályok: 1. superintendenseket nevezett ki, megfelelő hatáskörrel, papok felavatásának jogával, 2. kimondta az 1608-iki törvény alapján a protestansok teljes függetlenségét az egyházi bíraskodás, tized stb. terén is.

Ujat nem alkotott a zsolnai zsinat, de az a tudat, hogy szervezetöket az egész országra kiható alakban megalapították, Forgách bibornokot is tette sarkalta. Akkoriban foglalkozott ő is zsinat összehívásának gondolatával, előkészületeihez is hozzáfogott, de ellenfelei megelőzték. Hogy a zsinat határozatainak erejét gyöngítse, sietett ellene tiltakozni, a mellett a katolikusokat is hasonló gyűlés tartására serkentette. A mint a nyitrai egyházmegye kanonokjai részére adott szabályzat bevált, hasonló eredményt remélt az egész ország papsága részére, a katolikus hitélet és összetartás növelésére országos zsinat egybehívásától.

Tiltakozása, mely még 1610-ben nyomtatásban is megjelent, teljesen egyházjogi alapra helyezkedik. Zsinatot összehívni szerinte csak az érseknek szabad, a superintendensek megválasztását, ezek egyházi ténykedéseit érvényteleneknek jelenti ki, gunynyal vitatkozik a predestináció tarthatatlanságáról, végül a papoknak eddig protestans részről is megadott illeték megvonása ellen emel szót.

Thurzó gondoskodott a bibornok művére kellő válasz megíratásáról. Megvédelmezni iparkodnak ebben a zsinat összehívásának törvényességét (az érsek úgy se hívta volna egybe), a superintendensek állásának jogosságát, a katolikus egyháznak adott illeték megvonásának törvényességét; a fő érveket a helyzetből s a bibliából meritik. Büszkén kiemelik a válasz írói, hogy a zsinaton idegen egyház ügyeibe nem avatkoztak, csak a magukét védték.

Törvényellenességet csakugyan nem lehetett az ágostaiak szemére vetni, Forgách még se hagyhatta annyiban a vitát, a nyilvános küzdelemben erősebbnek érezte magát amazoknál. Mivel ő a zsinat előkészítésével el volt foglalva, a harcot Pázmányra bízta. Az ellenreformáció ezen ragyogó nyelvvel író vezére még 1610-ben Joannes Jemicus néven kiadott iratában az ágostaiakat saját várukban keresi fel: gunyos modorban, skolastikus szempontból vizsgálja ellenfeleinek állításait, egyházok kiválásának okait az anyaegyházból, tanításuknak igazságait.

Petschi Péter az ágostaiak részéről két év múlva válaszolt, érvelése azonban nem áll arányban Pázmányéval. Az utóbbinak kevés idő alatt megírt második válasza fejezte be

a tollharczot, melynek, mint rendesen, gyakorlati haszna alig volt.

A Forgách tervezte katolikus tartományi zsinatot 1610-ben, bármennyire kívánatos volt, nem lehetett megtartani. Paptársaival való megállapodás után az érsek ki is tűzte a zsinat idejét, helyét, szándékáról azonban a békeséget féltő király lebeszélte, Khlesl pedig azt akadályozta meg, hogy Forgách az apostoli széket meglátogassa; tartottak attól, hogy az ország állapotáról kedvezőtlen jelentést fog a pápának mondani. A bibornok gondoskodott róla, hogy a halasztás hosszú ne legyen, az uralkodónak aligha okozott örömet a zsinatnak 1611 augusztus 1-ére Nagyszombatba történt egybehívásával. Az a hír terjedt el akkoriban róla, hogy a király akarata ellenére járt el.²⁷⁹

A zsolnai zsinat célja az ágostai egyház szervezetének átültetése volt a hazai viszonyokba, a nagyszombatié a tridenti zsinat végzéseinek érvényre emelése; Thurzóéknak a szabályok elfogadtatásával volt bajok, Forgách és Pázmánynak a félszázados határozatok ellen tapasztalható visszaélések megszüntetésével.

Összegyültek Nagyszombatba az említett időre az esztergomi érsekség alá tartozó püspökök, a szentmártoni főapát, apátok, prépostok. Az ünnepélyes mise végeztével elmondták a hitvallást, mely után Forgách beszédet mondott a zsinat hivatásáról, céljáról, megjelölte röviden a tanácskozás teendőit. A pápai nunczius bejelentette V. Pál pápa hozzájárulását; a tárgyalás irányítására 3 tagú bizottságot jelöltek ki, mely a jelenlevők kívánságait feljegyezte, az anyagot összeállította.

A zsinaton hozott szabályokat Forgách Pozsonyban kinyomatta *Decreta et sanctiones sinodi provincialis* stb. címmel. A tárgyalás eszerint öt főrészt oszlott fel:

1. A rendelkezések elseje a püspökök felszentelését, hivatásuk buzgó teljesítését kívánta meg; gondoskodjanak papjaik egyházas életéről, neveltetéséről, a templomokat tartsák jó karban, prédikáljanak gyakran. Figyelmök terjedjen ki a hívőkre, az egyházmegyében élő szerzetesekre, továbbá a templomokhoz tartozó felszerelések megmaradására.

2. Fontosnak tartja a zsinat az alsó papság életében tapasztalható hibák megszüntetését, megszabja öltözetüket,

megkivánja tőlük a szentségekkel való gyakori élést. Magán-életük legyen egyházas, tartózkodjanak a bűnök látszatától is.

3. Rendezik Nagyszombatban a prédikálás és a szentségek kiszolgáltatásának módját, megtiltják több egyházi javadalom összekapcsolását. Ez intézkedéseknek azonban az állandó paphiány miatt csak később volt eredményök. Megállapítja a zsinati végzés a szent mise, keresztelés, házasság, gyónás és utolsókenet körüli eljárást, kiterjeszkedik végül az iskolán kívüli tanításra is (katechesis).

4. Az akkori viszonyok közt sürgős volt az egyházi vagyon megmentésének kérdése, mert a pénzben szűkölködő kamara gyakran az egyházi vagyonhoz tartozó dolgokat is lefoglalta a püspök, kanonok vagy lelkész elhalálozásával, nem is számítva azt a sok kárt, ami az egyházat az áttérések, templomfoglalások idején érte.

5. A végzések utolsó pontja arról szólt, hogy a kerületi esperesek, apátok évenként látogassák meg egyházaikat, magok győződjenek meg azok állapotáról.

Nem volt a végzések közt, de minden tekintetben kiegészítette azok gyakorlati hasznát más egyéb kérdés elintézése. Ilyenek voltak: hogy a püspökök kinevezésének gyorsítására a jelöltről valamelyik magyar püspök küldjön jelentést Rómába, hogy a külföldi, főleg a római papnevelő intézetekben magyarok is helyet nyerjenek, hogy a pápa módosítsa a breviáriumot és a misekönyvet, bőjtör engedje meg a tojás és tej használatát. Ezek kieszközlésére Forgáchot kérte fel a zsinat. Szó esett a nyitrai és veszprémi püspökségek kárpótlásáról, a turóczi prépostság vagyonának átadásáról a jezsuitáknak, de az utóbbiak teljesülésében nem reménykedtek, érezte a jelenvoltak mindegyike, hogy a királyra nem számíthatnak. A katolicizmus fogalma akkor még nem kapcsolódott a nemzet gyöngítésére irányuló politikához.

Forgách a zsinat összehívásával és vezetésével hitújító törekvéseinek koronáját tette működésére. Az ügy nagy kárt szenvedett azzal, hogy élete hátralevő néhány éveiből a politikai viszonyok miatt nem szentelhette magát teljesen a zsinat határozatainak végrehajtására.

Sok gondot okozott ugyanis az udvarnak már a zsinat előtti időben is az erdélyi fejedelemség. Báthori Gábor 1608

márczius 30-án foglalta el a Rákóczi Zsigmond lemondásával megürült trónt. Mindjárt kezdetben megerősíteni igyekezett uralmát úgy a török, mint a királyság részéről, amott Bethlen Gábor járt el jó eredménnyel, emitt Kassára küldött emberei Mátyás főherczeggel 1608 augusztus 20-án szerződésre léptek, elismerték a bécsi békét, s a törököt kivéve más ellenséggel szemben segítséget ígértek. Ezt a megállapodást azután mindkét nemzet országgyűlése szentesítette.

Az ifjú fejedelem nyugodt uralkodását a jó kezdet mellett külső és belső nehézségek akadályozták. Az udvar elégedetlen volt a kassai szerződéssel, Khlesl bibornok úgy gondolkozott, hogy Erdély ellen felszerelt haddal alkalomadtán letöri az ország és örökös tartományok protestáns rendjeinek ellenállását, a mérsekeltőbbek pedig legalább azt tartották kívánatosnak, hogy újabb megállapodás formájában nyerjen kifejezést Erdélynek az anyaországhoz való tartozása, s Báthori ígérje meg, hogy a török ellen is kész a királyt támogatni. Az utóbbiak közé tartozott Forgách bibornok is, kinek bizalma Báthoriban, mivel a katolikusok támogatására tett ígéretét nem váltotta be, nagyon alászállott. Így történt, hogy az 1609-iki pozsonyi országgyűlésen megjelent erdélyi követek azt a választ kapták, hogy a pozsonyi szerződést az uralkodó érvénytelennek tekinti, az országgyűlés is abban a reményben hagyta jóvá, hogy a fejedelem a török ellen is kész táborba szállni, amint azt követői annak idejében szóval megígérték.

A belső elégtelenség Báthori uralkodásával a fejedelem személye ellen irányult: az erdélyi katolikus főurak nem tudták neki megbocsátani, hogy vallásuk védelmében cserben hagyta őket, a többséget pedig a fejedelem szabados életmódja, zsarnokoskodása hajtotta az elégtellenkedők közé. A két párt vezére Kornis Boldizsár és Kendi István egyesült, ami Báthorira komoly veszedelmet jelentett. A támadás mindkét irányból, a bécsi udvar és saját alattvalói részéről, egy időben indult meg, Báthori jobban szerencséjének, mint ügyességének köszönhette, hogy bár rövid időre, mindkét ellenfelén győzedelmeskedett.

Kendi nyugtalan vérű ember volt, elég erőt érzett magában a fejedelemség elérésére. 1610 legelején Forgách Zsigmonddal lépett Kassán érintkezésbe, elhitette vele, hogy

Báthori a király ellen tör, hogy uralmát a Tiszáig akarja kiterjeszteni, Erdélyben sokan, főleg a katolikusok kívánják a fejedelem elűzését; az egykorú források (Szamosközi, Sepsi Laczkó Máté) szerint Forgách segítséget is ígért neki. Hazatérve Kornissal elhatározták, hogy a fejedelmet kivégzik. Több sikertelen kísérlet után 1610 márczius 24-ének éjjelén Széken akarták szándékukat végrehajtani, de Báthori és embereinek ébersége a tervet felfedte, Kendi Kassára menekült, Kornis Zsigmond Moldvába, Boldizsárt a fejedelem később kivégeztette, a többi összeesküvőt szintén.

Forgách, mint említettem, Kenditől, de másoktól is elég korán értesült az Erdélyben készülõ mozgalomról. Csak az volt a kár, hogy az udvar kémei Báthori itt-ott elejtett szavát készpénznek vették, fiatalos nagyravágását a Habsburg ház uralma ellen irányuló törekvésnek minősítették. Forgách tehát tulságosan nagy jelentőséget tulajdonított az erdélyiek készülődésének, azt gondolta, hogy a zavaros viszonyok között könnyű feladat volna a fejedelemséget újra Magyarországhoz csatolni, ami esetleg az ő katonai kormányzóságát is magával hozná. Az általa megindított vállalkozás gyenge alapon indult meg, mert Erdély nem akarta a fejedelmét csak azért elűzni, hogy a királyság alá kerüljön s katolikussá lehessen, amellet Forgách nagyravágása is felkeltette ellenszenvét.

Báthori sokra nem becsülte az országbíró tehetségeit, Thurzóhoz írt leveleiben becsmérően nyilatkozott róla.²⁸⁰ Forgách valószínűleg szintén keveset tartott az ifjú fejedelemről, s inkább tanácsosai befolyásának, mint az ő akaratának tulajdonított nagyobb fontosságot. Leveleiből azt olvashatjuk ki, hogy az erdélyiek gonosz szándékáról terjesztett híreket elhitte.

Dóczy András szatmári kapitány azt hozza hírül, írja 1610 február 20-án a királynak, hogy a fejedelem a legközelebbi napokban Várad ellen készül, Imreffy tanácsos is gyakran hangoztatja, hogy legalább a Tiszáig kell Erdély határait kiterjeszteni. A királyság ellen tehát összeesküvés van készülõben, amiért igen kívánatos, hogy a nádorral a teendők felõl mielőbb tanácskozzék.

Thurzónak márczius 12-én írt a hallottakról. Örömmel olvasta márczius 6-án kelt levelébõl, hogy a császárt az osztrák protestánsokkal sikerült kibékítenie. Helyesen járt el, ha azt

az erdélyi fejedelemmel is közölte, mert ő biztosan tudja, hogy a Tiszáig ki akar terjeszkedni; várja a nádort Kassára, reméli, hogy békét tud ott is teremteni, rendbe hozza a végváarak ügyét. A katonaság nagyon panaszkodik, mert régóta nem kapott fizetést. „Hogy ez levelet írom vala, hozák az szakmári kapitán levelét, kit in specie im oda küldtem kegyelmednek és elhigye kegyelmed, hogy az erdélyieket készeríti az nagy fogyatkozás arra, hogy arra tanácsolják fejedelmeket, hogy kimenjen szerencsét próbálni, mert nekik immár nincs mivel tartaniok és az nagy fogyatkozás miatt ki kell jönni, azért jó, hogy kegyelmed az vármegyébe írjon, hogy mindennütt mustrálják az vármegyék népeket és készen tartsák. Azt hallván, hogy ide is készen vadnak az hadak, inkább megcsendesednek; ez desperatus ember vagy elvész, vagy indit valamit, ha eleit nem veszi kegyelmed.“

Thurzó, Forgách aggodalmait nem osztotta. A felkelés készenlétbe helyezése ellen nem volt kifogása, amit Forgách tulajdonképpen kívánt, de ennél tovább menni nem akart. Az erdélyiek szerint nem szegték meg a kassai megegyezést s bár az udvar elégedetlen, joga nincs a fegyveres támadásra. Közvetlen veszedelemtől Erdély részéről nem tartott.

Forgáchnak márczius 22-én Thurzóhoz írt levele újra kiemelte az erdélyiek készülődéséről kapott híreket. Nagy András hajdúkapitány lovakat vásárol, jó lenne tehát a megyék katonaságát talpra állítani, az adó beszédését megsürgetni, azonkívül kerületi gyűlést tartani, hol a nádor buzdíthatná a jelenlevőket a lóra ülésre. Április 5-én tudatja Forgách a nádorral, hogy a megyékhez intézett parancsait elküldte. A követek nem mernek Erdélybe menni, a Tisza körül kóborló hajduk miatt. „(A fejedelem is) csak széllel lappang, bujdosik, mint az féle megrémült ember az sok gonoszág miatt; Isten egy gonosz emberért egy országot is meg szokott büntetni, ha részesítik magukat per convenientem bűneiben.

Kendi Istvánnal értelme vagyon az országnak, elúnván az nagy tironist, higye meg kegyelmed, csakhogy ilyen hirtelen történt futamása, nem szólhattak és nem értheték egymást. Azért én megmondtam nekik, hogy megtalálják az országot és azoktól hozzanak communi consensu olyan levelet; most abban laborálnak, nekem ugy tetszik, szép dolog vóna ismég

az régi mód szerint incorporálni Erdélyt Magyarországgal, ne kelletnék mindenkor szentelt vízzel utánnok járni.“

Adatok hiánya miatt nem lehet megállapítani, Forgách kinek megbízásából hívta össze az ország északi megyéit és városait Kassára április 19-ére gyűlésre. Thurzó néhány nappal előbb érkezett oda, első dolga volt a gyülekező követeket haza küldeni, hogy Erdélyt fel ne ingereljék. Kendi előadásából látta, hogy megbízatása nincsen, csak az összeesküvők nevében beszélt, tehát a beavatkozás gondolatát el kellett ejtenie. Teljesen elhagyta a katonai párt álláspontját, megindította újra a tárgyalást a szerződés revíziójára, azonkívül megkísérlette a hajduk megnyerését is. Ha Báthori ekkor előzékenyebben viselkedik, Thurzóban Illésháznál buzgóbb segítőlársra akad. A hajduk a fejedelemhez szegődtek, mert jobban fizette őket a nádornál.

A tárgyalás során a fejedelem június 3-án Tasnád mellett találkozott Thurzóval, de az ott lefolyt beszélgetés is eredménytelen maradt. Báthori sértőnek tartotta az udvar eljárását a kassai szerződés ügyében, a török ellen pedig sehogy se akarta a megállapodást elfogadni.

A sikertelen békekísérlet többet ártott, mintha a régi helyzet megmaradt volna. Thurzó Kassára visszatérve Forgáchnak adott igazat, megtartotta a tavaszkor elhalasztott gyűlést, készülődésre intette a jelen voltakat. Báthori az ellenfél határozatáról értesülve, még egyszer megkísérlette a békés megegyezést. Kassára küldött megbízottait Thurzó előzékenyen fogadta. Mivel a fejedelem előbbi makacssága az állapot rendezését nem késleltette, augusztus 15-én készen volt a második szerződés; Báthori azonban kedvetlenül látta, hogy követei a bécsiek követelései iránt módfelett engedékenyek voltak s csak másfél hónapig tartó habozás után küldte a szerződést aláírva Bécsbe, hol a tárgyalás befejezése óta nagyot változott a világ. Mátyás rokonai beleegyezésével Rudolf-fal kibékült, azért az erdélyi béke sürgősségét elvesztette. A Thurzó által elért eredménnyel az udvar egyébként se volt megelégedve, mert az első szerződésnél többet nem nyújtott; újra előtérbe került tehát a kérdés, nem volna-e czélszerű Báthorival leszámolni, annál inkább, hogy a hajduk garázdálkodásainak nem tud, vagy nem akar véget vetni.

Mindenfelől készülődés híre hallatszott, szó se volt a szerződés békés megtartásáról. A szomszédos vármegyék, írja 1610 augusztus 31-én Forgách a nádornak, sietve felszerelik katonáikat. „Irtam Imreffy Jánosnak is és azonképen az erdélyi vajdának is, hogy tartsák immár a végezéshez magokat, jó volna, írna kegyelmed is mind a kettőnek, mind az vajdának s mind penig Imreffy Jánosnak, hogy tartsák az confoederatióhoz magokat és ne igyekezzenek esmég az confoederatio ellen az előbbi háborúságot és zűrzavart megujítani.“ Lónyay András, Szabolcs megye, a diósgyőriek levelei tele vannak a hajduk közeli támadásának híreivel. Egy részök Lengyelországból jött haza, mások Debreczenből indultak meg, hogy csatlakozzanak Báthorihoz.

De nem a hajduk mozgalmának hírére határozta el a hadi tanács, hogy Báthorit megtámadja, hanem mert az alkalom kedvezőnek látszott. A fejedelem trónjelöltnek lépett fel Lengyelországban, de megbukott, majd terjeszkedési vágytól vezéreltetve a moldvai és oláh vajdákat akarta leigázni. Nem voltak meg benne Báthori István fejedelmi erényei, a helyzetet se ítélte meg helyesen, nagyravágyó szándékával mindkét helyen felsült. Báthori egyéniségét a katolikus erdélyiek előtt, mint említettem, ígéreteinek be nem váltása is népszerűtlenné tette, amit az összeesküvők ellen tanusított kegyetlen eljárásával még növelt, amellettszázarolásával a százszokat, a fejedelmi trón erős támasztékát veszítette el.

A mint tehát Serbán Radul moldvai vajda Bécsnek bejelentette, hogy a fejedelmet 1611 nyarán megtámadja, parancs ment Thurzó nádorhoz is, hogy az ország északi megyéit június 15-ére Eperjesre gyűjtse össze tanácskozásra, szólítsa fel felkelésre. A hadjárat bevallott célja a hajduk megfékezése volt, mellékesen Radul támogatására is gondoltak, sőt Báthori egyenes megtámadásának terve is felmerülhetett. Thurzó ezen tudattal látott a felkelés szervezéséhez. A gyűlés utáni napokban, június 19-én, közli Radullal a gyűlés lefolyását, szigorúan inti, meg ne kísérelje a magyar korona alá tartozó fejedelemséget elfoglalni.²⁸¹

Azt azonban Thurzó nem ellenezte, hogy Báthori támadása esetén a királyi sereg Erdélybe vonuljon, vagy hogy a körülmények kedvező alakulását felhasználva mást ültessenek

a fejedelmi székbe. Mint később kiderült, Erdély visszacsatolását minden óvatossága mellett ő is kíváncsnak tartotta, hol a kormányzást a király által kijelöltek egyike, kit a rendek megválasztottak, gyakorolta volna. Nagyjában tehát az ország szervezetének eszméje is készen volt akkor.

A hadakozás végét nem lehet előre megállapítani. Báthori készült arra is, hogy Erdély trónjáért a király seregei ellen is kell harcolnia, bár Thurzónak szemrehányó leveleire váltig erősítgette, hogy csak Radul ellen készül, eszében sincs az országot megtámadni. Forgách hasonló tartalmu leveleire másképp felelt: „mi kardot fenünk, elég csontot hagyánk az fogaknak, kinn rágjanak, ha ez nem elég . . . több is következhetik.“ Bethlen Gábor július 19-én Rhédey Ferenczhez írt levele elárulja a fejedelem szándékát megtámadtatása esetére: „Ő felsége itt benn az országban minden rendeket fejek, jószágok vesztese alatt hivata újabbban táborban, Fejérvárhoz akar szállani, Szebent lovaggal, gyaloggal megerősíti, ez alatt palatinus uramat meg akarja fő követi által találtatni az békesség felől. Ugy veszem eszemben, hogy ha veszik az magyarországi urak, ő felsége mindenben egyet ért velek. Ha pedig nem akarják barátságát venni, és ha látja, hogy teljességgel fejedelemségétől akarják megfosztani, kegyelmednek én ezt bizvást írhatom, hogy az törökhöz csatolja magát mindjárt, sőt megesküdt rajta, hogy kész inkább ellenni minden javai nélkül, s mind éltig ellenek lenni, rajtok élni halni, hogy sem mint gyalázatosan megválni fejedelemségétől.“²⁸² Óva inti Bethlen a magyarországi rendeket, ne támadják meg Báthorit, pénzzel bőven ellátta magát, a török segíteni fogja nem az ország, hanem saját érdekében.

A levél kelte idejében Forgách már útban volt Erdély felé. Ugy látszik, az eperjesi gyűlés megtartása előtt gondoskodott a felkelő had felszerelése és felállításáról, úgy hogy két hét múlva körülbelül 5000 emberrel megindulhatott Kassáról a hajduk ellen. Sepsi Laczkó Máté szerint már a hadjárat kezdetén kedvezőtlen intő jelek mutatkoztak. A megindulás előtti napon, június 28-án „Kassán szörnyű rettenetes zápor eső lőn, az egész utczát a vize a piacon elborította, két menykő kő esett le, egyik a mészárszékre, másik az alsó kaput ütötte meg, a melyen Forgáchnak ki kellett menni.

Azután a közép-németi hidaeskánál az apró madaracskák a kopjás seregnék a kopjájokra sereggel szállottak, a katonák össze zörgették a kopjájokat, mégis nehezen űzhették el a madaracskákat. A Tiszán túl menvén a tábor, nagy szomjúságot bocsáta Isten reájok, egynehány ember halt meg szomjúval a hadban; az után a sáska szállott a táborába, hogy Máramarosba ment.²⁸⁸

Forgách Zsigmond nem volt babonás ember, a kedvezőtlen égi jelek, ha valóban mutatkoztak volna is, elhatározásában nem tartóztatták fel. A Tisza mellett nem szomjúság, hanem egyéb meglepetés várt a seregre. A Nagy András vezette hajduság, saját bevallásuk szerint 18000 (valóban másfélezer), Brassó bevételének meghiusulása után, a midőn megtudta, hogy az anyaország serege közeledik ellene, ott-honát s jövőjét féltve, másrészt Báthori pénztelen állapota miatt elégedetlenkedve, sietve Forgách elébe ment, július 6-án hűséget esküdött a király zászlójának.

A fővezérnek szint kellett vallania: a hajduk elleni további eljárás tárgytalanná vált. Abból, hogy Forgách egyetlen napot se késett, kitűnik, hogy már Kassáról kiindulva feladatául Báthori megtámadása jelöltetett ki, a hajduk leve-rése mellékes czélul szolgált. Meglehetősen gyorsan haladtak előre. Öt nap múlva, július 10-én Báthorinak a szászok hűtlensége miatt szökdösések által megfogyatkozott seregét Radul vajda Brassónál megverte. A hírt a fejedelem embere, Segnyey Miklós vitte Forgáchnak, Segnyey Zsigmond és Forgách Kata fia. Hálát adott az Istennek, szerinte máskép Báthoritól soha meg nem szabadulhatnának, buzditotta Forgáchot, siessen Erdélybe, a rendek nagyon várják, mint a zsidók a Megváltót.

Segnyey beszéde ugyan nem volt az igazságnak megfelelő, Forgách később maga is meggyőződött róla, visszatérésre azonban nem gondolt. Thurzó július 9-én Tokajban tartott újabb tanácskozást, intette a fővezért, ne bizzék a hajduk támogatásában, de Forgáchot a hadjáratban szerezhető dicsőség vágya ellenállhatatlanul tüzelte. Sarkad, Kereki és Telegd bevétele után Várad ostromához látott, azt az erősséget azonban Rhédey vitézsége miatt bevenni nem tudta. Mivel a hadjárat sikere Báthori megveretésére volt alapítva, sietve

vonult lefelé. Zilahról előre küldte Segnyey Pongráczot és Kornist, vegyék ostrom alá Kolozsvárt, míg ő a táborban keletkezett zendülést lecsillapítja, mivel a seregben jelen voltak nem akartak tovább menni. Sokan visszatértek innen, a többiekkel július 21-én ért Kolozsvár alá, mely négy nap múlva az egyesült sereg szorongatása következtében kapuit megnyitotta. A város bevétele után több előkelő erdélyi jelent meg Forgách előtt, Báthori ellenfelei, s felajánlották kardjokat. A diadalút utolsó állomása Gyulafehérvár volt, a kardcsapás nélkül meghódított város; innen a sereg július 25-én Szerdahelyre ment, a Szebentől nem messzire eső faluba.

Az előnyomulás gyorsasága, s addig elért sikerei Forgáchot nagy reménnyel töltötték el. Gyulafehérvár alól azzal a kilátással indul meg, hogy Báthori, ha a szebeniektől sikerül pénzt sarczolni, családostól Temesvárra fut előle, ott törökké lesz, azután testestől-lelkestől elvész. Szerdahelynél Forgách és Radul serege egyesült, Báthorit azonban Szebenből nem tudták kiostromolni, mert nem volt megfelelő tüzelő eszközük; a szászok Brassót kivéve nem mertek nyíltan elszakadni a fejedelemtől, maga Báthori erősen bízott a török támogatásában.

A vár alatt táborozó csapatok erre portyázni indultak a vidékre, Barcsát, Szántóhalmot elfoglalták. A fővezér Lónyay Andrást és Monakyt elküldte Déva alá, lepjék meg Bethlen Gábort, hozzák el a táborba. A csiny nem sikerült ugyan, mert Bethlen az éjjelt fenn a várban töltötte, de hogy birtokait a sereg pusztításaitól megkímélje, s magát a királyi hatalom megerősödése esetére biztosítsa, augusztus 5-én felkereste Forgáchot. A találkozás eredménye az volt, hogy Bethlen szerződés formájában megígérte, hogy javainak megtarthatása esetén hűséget esküszik a királynak, ki viszont Báthori bosszuja ellen meg fogja oltalmazni. A hűségeskü letetésére nem került alkalom. Mátyás király augusztus 26-án erősítette meg a szerződés pontjait, de akkor Bethlen már ismét Báthori embere volt, ő biztatta legjobban, tartsa magát erősen Szebenben, a mellett a temesvári pasával segélynyújtás felől tárgyalt, nemsokára 4000 embert szedve össze, a fejedelem felszabadítására sietett.

A hadjárat eddig történt eseményeiből megállapítható, hogy Forgách nem járt el kellő megfontolással, könnyen

hívó ember volt, így Nagy András hajduvezért nagyobb csapat élére állította, Bethlen szavának teljesen hitelt adott. A szerdahelyi táborozáskor követte el a legnagyobb hibát, seregével tétlenül maradt helyben majd egy egész hónapig. Mi célja volt vele, nem lehet eldönteni, valószínűleg Radul tartóztatta, az is lehet, hogy a Kassáról megindult segítő csapatokra várt, mely Váradot vette azidőtájt körül.

Az első kudarcz ekkor mutatkozott. Nagy András Bajom várának elfoglalásáról értesülve, mely hirt Báthoritól kapta, beszökött a fejedelemhez Szebenbe. Példáját sokan követték, a hajduk támadásai újra megkezdődtek. Forgách sátrát föl-szedve augusztus 24-én átment a székelyek közé, másnapra országgyűlésre híván őket egybe Medgyesre. Ekkor nyomban meglátszott, hogy az időbeli veszteség harczoló felek között alig helyrehozható mulasztást jelent. Bethlen már Szeben tájékán járt, a hajduk Diószegnél megverték a király segítő csapatait, melyek Pálffy János, Bosnyák Tamás és Forgách Miklós vezérlete alatt Erdélybe készültek. E sereg maradványait a nádor később Szerencsre küldi a vidék oltalmazására, mert a hajduk mindenfelé fosztogattak.

Medgyesen az országgyűlés nem volt megtartható, olyan kevés ember jelent meg, Forgách szándéka, hogy a fegyverrel le nem győzött fejedelem letételét keresztül vigye, nem sikerült, sőt innen kezdve egyik kudarcz a másikat érte. Radul oláhjai bosszúból tíz napig pusztítottak a székelyföldön, Forgách vitézei segítették őket. Radul kívánságára Brassó felé vonultak, hol a vajda barátságos kézszerítés után zsákmánynyal megrakodva, ellenséges földön magára hagyta szövetségesét.

Az események hallatára Bécs megdöbbsent. Nem csoda, más eredményre számított. Mátyásnak az volt a felfogása, hogy a hadjárat abbahagyása a király tekintélyének örökös gyalázatára szolgálna, azért Thurzó augusztus 29-ére újabb részleges gyűlést hirdetett Kassára, nagy sietséggel második felkelést készített elő. Az Erdély déli hegyei közé zárt sereget mindez nem mentette meg.

A katonák hallani se akartak újabb támadásról. Vagy három heti tétovázás után Forgách seregét kénytelen volt Radul nyomában Moldvába vezetni. Itt még egyszer megkísérelte a visszatérést Erdélybe, a mire serege nyílt lázadással

felelt. Még a vajda seregével együtt táborozott, a mikor a tatárok és oláhok éjjel táborát kifosztották. Magukra maradvá megindultak a hegyeken át, Erdély kikerülésével vissza Kassára. Pénzök nem volt, a szászoktól kért Forgách kölcsön 25000 tallért. A felfogadott vezetők nem ismerték ki magukat a havasok között, czéltalanul bolyongtak vagy tíz napig, a hideg, éhség és fáradságba sok ember és állat belepusztult. Sepsi Laczkó gunyosan jegyzi fel krónikájában, hogy a tábori lelkész nagy lemondással nevezte el a pénteken is lómájából álló ételt halnak. November utolsó napjaiban értek, Lengyelországot érintve Kassára. A hadjárat eredménytelenségének okairól, az elszenvedett sok fáradságról Forgách november 22-én tett jelentést.²⁸⁴

Thurzó végrehajtotta a király kívánságát, a rendek azonban igen gyéren gyülekeztek, az Erdély elleni újabb hadjárat nagyon rossz fogadtatásra talált. Thurzó az egybegyűlt haddal október 17-én mégis kiszállt Tokajba, Szécsy Tamás katonái a hajdukat Kálló alól elzavarták, de november 2-án küldöttség adta a vezér tudtára, kezdjen alkudozást a fejedelemmel, mert az ország nem kívánja a háboruszkodás folytatását. A nádor hajlott a szóra, még Forgách visszaérkezése előtt megkezdte a fegyverszünet felől Báthorival a tárgyalást. A kudarczott restellő, s a tapasztaltakat nem mérlegelő Forgách eleinte újabb hadjáratot akart szervezni, de később kénytelen volt ő is beletnyugodni a változhatatlanba. „En kedig immár az békességnek tractátusához kezdettem, írja Thurzó november 14-én feleségének, jó módom és alkalmatosságom is volna az dologban, ha az emberek nem impediálnának és által nem állának dolgaimban, de ha az ország az békességet kívánja és akarja, csak heában igyekeznek azok, az kik az háborut akarják és szomjuhozzák, mert az ország ha mellettek nem leszen, nem tudom, kivel hadakozzanak. Ha kedig Forgách uram még is örüli és kívánja az lóhust és budosást, ám lássa; én felkelek, és Isten velem lévén, haza megyek.“

A hadjáratról az 1613-ik évi országgyűlés sérelmeinek tárgyalásakor is szó volt. A rendek nagyon kifogásolták azon német katonák viselkedését, kiket a király az Erdélybe vitt várőrségek pótlására küldött az országba, mert a nádor parancsainak nem engedelmeskedtek; több oldalról kívánták a

veszteséggel és szégyennel végződött hadviselés indítója ellen a vizsgálat megkezdését, de az udvar kitért a sürgetés elől. A nádor és a magyar tanácsosok tudtával történt minden, mondta a király leirata, a kudarcz főoka pedig a rendek visszavonása volt. Az országgyűlés mindamellett jónak látta az 1608-ik évi azon törvényeket felújítani, a melyek szerint a király az országgyűlés beleegyezése nélkül az ország területén nem indíthat háborút.

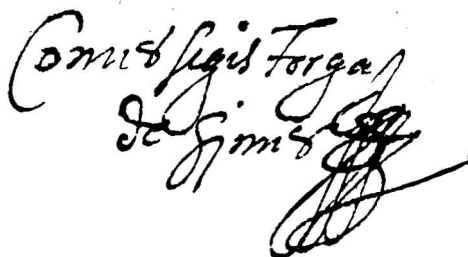
Meglehetősen heves módon tárgyalták úgy a protestánsok, mint a katolikusok által beterveztett sérelmeket; mindkét rész a bécsi béke pontjainak megszegéséről panaszkodott, amazok nem terjeszkedhettek szabadon, emezek megújították az 1608-ik évi törvények ellen többször elmondott tiltakozásukat; az a hosszú küzdelem, melyet Forgách Ferencz megvívott, ekkor termette az első gyümölcsöket, a protestáns többség elvesztette nyomó erejét, a mérleg ekkor alig észrevehetőleg ugyan, de mégis a katolikusok javára billent le. A király megengedte nekik, hogy a turóczi prépostságot egy időre a jezsuitáknak elszámolásra kötelezett emberrel kezeltesse, jövedelmét a katolikus hitújítás buzgó katonáinak ellátására fordíthassák. A másik lényeges eredmény az volt, hogy a király helyt adott a katolikusok sérelmeinek, helyesnek minősítette a zsolnai határozatoknak katolikus értelemben való magyarázását. A sérelmes törvények megváltoztatására nem került sor, de az előnyomulásra az első lépés megtörtént.

A préposti jövedelmek átengedésében hallgatólag a jezsuiták letelepedésére szükséges beleegyezés is foglaltatott. Forgách ez okból, mert politikai ügyek intézése elfoglalta, 1614 telén magát Pázmányt küldte Rómába, engedje meg a pápa, hogy a rendnek a nagyszombati klarissza apáczák házában, kiket máshova telepített át, végleges szállást adhasson. V. Pál pápát meghatotta a magyar primás buzgósága, 1615 január 10-én kelt brévéjével beleegyezett a jezsuiták letelepítésébe, a mi nemsokára számos előkelő vendég jelenlétében végbe is ment. Az első nagyszombati ház előljárója a helybeli származású Káldy Márton lett.

Az érsek befolyásának és tekintélyének emelkedésével lépést tart Forgách Zsigmond kedveltsége Mátyás előtt. Thurzó azt írja Dóczy Andrásnak 1613 november 28-án, hogy a meg-

ölt fejedelem özvegye Forgáchcsal tárgyaljon a felől, hogy Kővár megmaradhasson a kezében, a mit ő megígér, teljesül.²⁸⁵ Az erdélyi hadjárat sok ellenséget szerzett neki, szerencséjére az udvar a kudarcz ellenére is pártfogolta.

Mátyás és környezete Bethlen trónra jutásakor ugyanazt a politikát kezdte, melyet Báthori ellen folytatott: gyengíteni iparkodott a tőle nem függő fejedelmet, hogy vagy teljes meghódolásra kényszerítse, vagy helyébe alkalmasabb egyént ültessen. A főintéző most is Khlesl bibornok, kinek számításai azonban rövidlátók voltak, mert se a törökkel, se a nemzeti érzéssel nem törődött.

Comis Sigis Forgach
de Jimb

Bethlent 1613 október 23-án választották meg fejedelemnek, három hét múlva követei már Bécsben voltak, de nem fogadták őket, mert eljárását, hogy a Forgáchnak tett ígérletét olyan rövid idő múlva megszegte, a király, Khlesl, a nádor, s a tanács tagjai nehezen tudták megbocsátani, vagy legalább a miatt óvatosan fogadták újabb közeledését. Itthon főleg a két Forgách testvér képviselte az udvar érdekeit, bár a nádor se hitte, hogy Bethlen miatt háboruba keveredik az ország.²⁸⁶

A megállapodás Bécsben az volt, hogy Erdély belső bajait felhasználva, lehetőleg több várat csatoljanak az anyaországhoz, az esetleges béke e foglalást hagyja jóvá, a hajduk ellen ingereljék a törököt, hogy ne lehessenek Bethlen segítségére. Most megfelelő szerep jutott a Forgáchoknak: az érsek tagja volt a béke felől tárgyaló bizottságnak, az országbíró pedig a támadás intézéséről gondoskodott.

Forgách Zsigmond jobbkeze a Bethlen ellen megindult várharez idején újra Dóczy András volt. A had tekintélyes részét ő maga szereli fel Kassán, készen tartja a háborura, a részletek megvalósítását reá bizza. 1613 november 8-án kelt

utastításában szívére köti, válogassa meg jól a csapatvezéreket, a katonaságot békitse, ha mindjárt nem kapja meg fizetését. „Mivelhogy az lőcsei gyűlésre fel kellett nekem is mennem, holott, az mint értém, oly dolgokat is akarnak proponálni, ki tisztem ellen lenne, hogy ott levén, kinek-kinek megfelelhessek, kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed ez hónap 16. napjára jöjjön fel ide hozzám,“ írja Dóczynak.

Nagy örömmel olvasta leveléből, írja november 10-én, hogy a nagybányaiak a királynak meg akarnak hódolni; Huszt, Várad és az Erdélyen kívüli megyék elfoglalásának tervét Ferdinand főherczeg helyesli. Meghódítani e területeket könnyebb lesz, mint katonaság nélkül megtartani. Ismeretes, hogy az udvar jelöltje Bethlen ellenében Homonnai Drugeth György volt, kivel Daróczy kapitány tárgyalt Terebesen; a fejedelem-jelölt kötelezte magát kétszáz lovas és hétszáz gyalogosból álló csapat fentartására, melyet Forgách Dóczy rendelkezésére bocsátott. Homonnai Forgáchcsal 1613-ban nem érintkezett, bizonyos birtokügy volt köztük éveken át elintézetlen. Forgách Dóczyt kérte fel közbenjárónak, hogy a király kívánságának e téren is eleget tegyen.

A vállalkozás sikerének a pénzkérdés állta útját. A kincstár ritkán küldött pénzt, a katonaság zugolódott, Homonnai emberei meg nem akartak Dóczynak engedelmeskedni. „Hogy kegyelmed Huszt, Kővár és Ecsed dolgában törekszik — írja Dóczynak december 2-án —, igen jól cselekszi, de az minemő választot adnak és temparizálnak, kicsin reménségem lehet felőlök. En is Várad dolgában szünetlen munkálkodom, de szintén hasonló választtal tápláltatom és csak halogatással támogatatom. Ő felségének eléggé értésére adtam, micsoda karban legyen állapotjok, ha pénzünk volna béven, és oszt-hatnánk pénzt közikben, talán efficiálhatnánk valamit, de az erdélyiek az sok adománynyal ígérrelt praeveniálnak bennünket . . . Az nemetek felől irtam volt ő felségének, hogy időnap előtt ne bocsássa alá, hanem Zólyom és Korpona táján teleljenek, onnan ha kelletnék, hamar alájöhetnek; ő fölsége azt írja, hogy az szerént cselekszik, nem akarván azzal is az országbelieket terhelni. Bizony ő felsége nagy atyaiképen cselekszik az magyar nemzettel, de mégsem tudjuk soha jó néven venni.“

Forgách deczember 8-án kelt levele Dóczyt arra biztatja, Huszt, Kővár feladása miatt siettesse a tárgyalást, Nagybányán pedig a bírót négy tanácsbelivel esküdtesse fel a király hűségére, vegyen tőlük reversalist, hogy a többi polgárt is fel-
 esketik. Várad megszerzése bajosan megy, az odavalók „igen törökös gonosz emberek“, Bethlen utasításait követik. Az ünnepekre várja magához a bibornokot, vele is meghányja-veti a dolgot. Deczember második felében Dóczy Ecsed várát is megszerezte a királynak. Hogy az erdélyiek Huszt elfoglalása miatt támadni akarnak, nem nagy baj. „Mi lássunk ahhoz, írja Dóczynak, az mi az kereszténységnek javára vagyon és a mit ő felsége parancsol; ha az erdélyiek Husztra reá akarnának menni, és az huszti kapitány az kegyelmed segítségét kívánja és reversalist ad, hogy minden csalárdság nélkül kegyelmeddel egyetért és császár urnak ő fölsége hűségébe megmarad, bátor ugyanazon conditiókkal, a mint kegyelmednek írva küldtem, tudom, hogy ő fölsége azt nem fogja difficultálni, kegyelmed minden erejével meg segítse, tudom, palatinus uramnak se leszen az ellene, minthogy consentiált ezekhez az dolgokhoz.“

A hertneki tanácskozás alatt Forgách Zsigmond és Ferencz a Bethlenhez való viszonyukról állapodtak meg. Nem tartják őt, mint Khlesl, másodrangu ellenfélnek. Forgách deczember 21-én terjedelmes emlékirat formájában mondja el észrevételeit az ország hadállása, a végvárak állapotáról. Nagyobb pénzáldozatot kér a felvidéki hadak felszerelésére, a várőrségek megerősítésére, hogy Bethlen támadása ellen védekezni tudjanak.

A később Európaszerte emlegetett nevű erdélyi fejedelem keze uralkodása elején meg volt kötve, az események figyelmes szemlélője csak bámulatos önuralmából következtethetett volna fényes jövőjére. Követei a bécsi udvarban mit se értek el, csak türelemmel vártak; visszatérésök után nemsokára megjelentek a bécsi udvar kiküldöttei, de a tárgyalás Erdélyben se vezetett eredményre, mert a béke zálogául Várad átadását kívánták, Bethlen ellenben az említett erősségek elfoglalását is zokon vette.

Khlesl bibornok terveit a török felhasználására építette, Bethlen szintén, de a végrehajtásban amazokat megelőzte.

A porta szívesen hallgatta védettje panaszát: egyszerre két követ ment az országba, egyik a nádorhoz, hogy az országot Bethlen iránt más állásfoglalásra bírja, a másik a bécsi udvartól Huszt, Nagybánya és Tasnádot követelte vissza. Azalatt az udvar újabb kiküldöttei már útban voltak Szatmárra. Forgáchot Bethlen eljárása kellemetlenül érintette. „De ez igen nem tetszik énnekem, írja 1614 április 3-án Dóczynek, hogy Bethlen Gábor mindjárt követeket bocsát a török császárhoz Drinápolyba, s csavuszt kért, hogy bocsásson török császár palatinus uramhoz s én hozzám, kivel Angyalossy Mihály sietséggel jöttön-jött és Kassára hozott egy vén csavuszt, minden salvus conductus nélkül, kinek követsége az, hogy Husztot, Kővárat, Nagybányát visszaadjuk Bethlen Gábornak. Minthogy azért ilyen követséggel jött hír nélkül, én szembe nem leszek vele ő felsége híre nélkül, és fel sem bocsátom palatinus uramhoz, míg válaszmom nem jön ő felségétül. Ebből megítélheti ember, hogy Bethlen Gábor török császár híre nélkül semmit sem mer cselekedni, azért igen hiába ő vele tractálni.“

Miért küldött a török külön követet a nádorhoz és Forgáchhoz, nem nehéz eldönteni: közvetlen érintkezést keresett az ország sorsának főintézőivel, kikről tudta, hogy a háborút ellenzik. Az érintkezés formája azonban nem volt megfelelő, a bécsi udvar féltékenységet keltették volna fel a tárgyalással. A másik hivatalos kiküldött kitérő választ kapott Bécsben, a megoldással természetesen Bécs, Erdély és Törökország kölcsönösen elégedetlen volt. Khlesl a török háború elodázását akarta elérni a zsitvatoroki békeszerződés egyik meghamisított példányának revideálásával, folytatta a tárgyalást Bethlennel, de Homonnai pártfogolásával se hagyott fel. Forgách iparkodott a zsold késése miatt türelmetlenkedő katonákat fegyelemben tartani, sürgette a pénzt Bécsben, a kamaránál. Kassán ágyuk és taraczkok öntéséről gondoskodott „ő felsége czeigházában“, vásárolt koppjákat, figyelmeztette a városbelieket a forgalomba került hamis pénzre.²⁸⁷ Homonnaival csak 1614 augusztus 1-én a leleszi konvent előtt intézte el függőben levő birtokügyét, mert az utóbbi nem maradt meg a Daróczy közvetítésével létrejött megállapodásnál.²⁸⁸ Közben Balassa Zsigmond is próbált pártot szervezni fejede-

lemsége érdekében, a nádor pártolta az eszmét, de a terv mégis hamarosan dugába dőlt.

A török fellépése következtében Bethlen személyisége háttérbe szorult, Bécsben nem gondoltak arra, hogy a színpad mögött ő irányítja a tárgyalást. Az ország megelégedett a háború izgalmával, az Erdélyre elfecsérelt pénzt megsokalta, őszinte híve újabb hadjáratnak nem volt, csupán az udvar kívánságára foglalkozott Forgách is az előkészületekkel. Khlesl szintén sajnálta a további pénzázdozatot, az országtól várt fölbuzdulást. De az augusztus elején megnyílt linzi gyűlésre küldött magyar követek előadása kellemetlen meglepetést szerzett az udvarnak: a rendek határozottan ellene voltak a török háborúnak. Azért, hogy a fejedelmi trónra a király kedvelt embere jusson, nem akarták a háboruszkodás bajait felidézni.

Bethlen személye azért tovább is ellenszenves maradt. A magyar tanácsosok, köztük a bibornok, s a mint láttuk Forgách Zsigmond is, kíváncsiak voltak a béke megkötésére, de Bethlen megkerülésével. Forgách Ferencz bátyjához október 6-án írt levelében hamissággal vádolja meg a fejedelmet, mert a török útján tárgyal Béccsel. Való, hogy ez az eljárás Bethlen ravaszságára vall, de mentségül szolgál, hogy saját szavára előbb se adtak semmit a király tanácsosai; a török támogatásért átadott három erősség (Lippa, Arad és Solymos) veszteség volt ugyan, de Khlesl kívánságai se voltak semmivel sem szerényebbek. Meg kellett fontolnia, hogy a német szövetség, ha nem áll kellő segítség a háta megett, csak papirosra lett volna meg, a mellett a törököt a szövetezéssel ellenségévé teszi.

Mátyás tanácsosai azonban még egy kísérletet tettek. Forgách 1714 őszén megkísérelte a hajdukkal a törököket felingerelni, hogy ne mehessenek Bethlen segítségére. Attól tartottak, hogy saját országában rendet teremtve, a fejedelem nem elégszik meg Erdély határaival, azt hitték, ha ő vele hamarosan végezhetnének, a török segítséggel is le tudnak számolni, a két ellenség együtt veszedelmes volt. Bethlen „sok kereszténnel akarja megvenni vajdaságát, írja a bibornok előbbi levelében, és az jövőre elveszésével Erdélnek nem gondol. Csak ő egy ideig szophassa, és azután minket is elveszessen

Erdélylyel együtt . . . Ha mi megadnánk az várakat, azokat is mind oda kellene adni, mert ugymond, minket nem bánt. Ugy, mert Bethlen uram szép két szeméért az török az ő occasióját elhagyja, mikor birodalmát öregbitheti? Eddig, miulta az ő országa tartott, soha semmit hátra nem hagyott az foglalásban, az kihez hozzá fért; most Bethlen uram mutatja meg neki régi szokását.“

A király nem akarta elhinni, írja Forgách Zsigmond Dóczynek, hogy a fejedelem az említett három várat átadta a törököknek (a várakba csakugyan nem vezették be 1616 előtt a törököt). Biztosra vehető, hogy egyéb erősségekre is szemet vet a pogány, vigyázni kell mindenre.²⁸⁰ 1615 első napjaiban a két Forgách testvér Dereglynön találkozott, ott Homonnai megigérte nekik, hogy a fejedelemség elnyerése esetén hűségesküet tesz a királynak, s a Bethlentől kívántaknak megfelel. Bethlen értesült az udvar lépéséről, szintén hozzá fogott hadai gyűjtéséhez. „Csudálnám, ha Bethlen valamit nem indítana, hogy így gyűti az hadat“, írja Forgách Dóczynek márczius 17-én.

A háboru szele már fűjt, a rendek még se buzdultak. A nádor, a Forgáchok, a rendek nagy többsége most se kívánta a hadakozást, az udvar törekvése erőltetve mozgott. Belátva azt, hogy a vezető emberek ellenállását legyőzni nem igen lehet, Khlesl is hajlott a békére. Bethlen örömmel hallott a váratlanul beállott fordulatról, követeit szívesen küldte Nagyszombatba. A tanácskozást Forgách érsek vezette, tapintatosan, az ügy fontossága iránt kellő buzgósággal. Május 6-án már meg is szövegezték a béke pontjait, melyek körülbelül a Báthorival kötött szerződést tartalmazták. A törökökkel Bécsben folyt a tárgyalás ugyancsak május havában, de az Esztergom körüli falvak behódolása miatt csak a következő, 1616-ik év májusának elején köttetett meg a béke.

Az alkudozás befejezésekor Forgách érsek nem volt már életben. Hosszas gyengélkedés után 1615 október 16-án a szentkereszti kastélyban elhunyt. Utolsó gondolatai is a magyar egyház felvirágoztatása ügyét szolgálták. Halála előtt két nappal levelet mondott tollba Pázmánynak, kérte benne a prágai követet, töltsék be halála után az érseki széket mielőbb, mert a hosszú fejetlenség sokat árt az egyháznak. Kétséget nem

szenvedhet, hogy utódját Pázmányban látta ő is. Vele a magyar katolikus egyház megújulásának kezdeményezője, a család tagjainak egyik legkiválóbbja költözött őseihez.

Különösnek látszik, hogy a béketárgyalásokban sem a nádor, se Forgách országbíró nem vettek részt. A dolog magyarázata az volt, hogy Homonnai vállalkozását nem helyeselték, s bár tehát a béke őszinte hívei voltak, Khlesl nem hívatta meg őket Nagyszombatba és Bécsbe. Jól esik szemlélnünk a nádor és országbíró egyöntetű eljárását a bécsi törekvések gyengítésére. Bethlen kénytelen volt Lippát, Aradot és Jenőt átadni a töröknek, mert haddal készült ellene, a helyzet kényszerítő természetét csak Khlesl makacssága nem ismerte el.

Az országbíró, mint láttuk, előbb se engedelmeskedett szívesen az udvar kívánságainak, Homonnait nem pártolta meggyőződéssel. 1616 elején ismét mozgott a fejedelem-jelölt: megbízottai toborozták a katonákat, lázasan készülődtek. Az udvar erősen bízott a sikerben, Ali budai pasa, hogy Bethlent a várak feladására kényszerítse, egyideig támogatni látszott a király törekvéseit, de mihelyt az átvétel megtörtént, habozás nélkül a fejedelem oldalára állott; Thurzó és Forgách ellenben nem bízott az alkudozás sikereiben, előre látták, hogy a török nem köt Mátyással Bethlen megbuktatására szövetséget, a porta felfogása erkölcsösebb volt, mint az udvar szándéka a nagyszombati szerződés megtartására.

Forgách felfogását a Thurzóval, Lónyay András kállói és Dóczy szatmári kapitánnyal váltott levelezése tünteti fel.

Alig hogy Homonnai sereget kezdett gyűjteni, Thurzó ráparancsolt, oszlassa fel hadát, béke idején törvényszegés fegyverkezni. A nádor biztatására a megyék nem segítették Radul vajdát se, ki Lengyelországba készült, de ha a rendek támogatását megnyeri, Homonnaival együtt ment volna Bethlen ellen.

Hogy az udvar törekvéseivel tisztában legyen, Thurzó felírt Bécsbe, igaz-e, hogy Homonnai a király beleegyezésével gyűjti zászlaja alá a hadfiakat. Khlesl tagadó választ adott, de se a nádor, se Forgách nem hitt neki. A nádor leveleiből megértette, írja hozzá május 27-én, „mit írjon kegyelmednek Glesel uram az Homonnai dolgáról; de énnekem igen nagy csudám vóna azon, hogyha biztatása nem vót vóna Homon-

nainak mind udvartól, s mind az töröktől, hogy ilyen nagy dolgot magára mert vóna venni, ki miatt bizony ezideig igen bőven kötnek és örömet fogadnának hadat, de keveset talál-
nak, minthogy jó fundamentumát nem látják, és sem ő föl-
ségének akaratját, sem az töröknek jó szándékát nem értik,
hanem csak titkolják, kiből semmi jót nem remélhetnek.“
A megyék Forgáchtól kérdezik, mit tegyenek. Nagy bajtól
félnek, a török egyformán biztatja Homonnait és Bethlent,
hogy összekapjanak, azalatt ő bátran hódíthat. Forgách
maga is súlyosnak látja az ország helyzetét, kéri a nádort,
csendesítse le a zűrzavart. Ali pasa levelét az ónodiak elfog-
ták, láthatja Thurzó belőle, hogy a török Béceset csalárdul
biztatta. Legjobb lenne, ha a király ráparancsol Homonnaira,
maradjon veszteg, hiába reménykedett a két uralkodó segít-
ségében, láthatja, hogy a török szultán ellene van. „Bizony,
ha hamar le nem szállítja ezt a motust ő felsége, és Bethlen-
nek segítségére érkeznek az törökök tatárok, ez fődet semmié
teszi, és ki tudja, ha az Bocskay formáját nem fogja követni,
kiben jobb módja vagyon sokkal, hogy nem mint Bocskaynak
vót, országa, pénze is elég lévén és az végházak is minden
praesidium nélkül puszták lévén, csak hajdukkal körzettetvén.
Ilyen rútul veszteni, ilyen szép országot az egész keresztény-
ségnek végtől fogva való paizsát, meghasad az szívem, hogy
látom. Többet ugyan nem tudok kegyelmednek búsúttomban
írnom.“

Thurzó Ali elfogott levelét felküldte a királynak. Mátyás
junius 4-én elismerését fejezte ki Forgáchnak buzgóságáért,
megbizta, kézbesíttesse nyílt rendeletét a hajdukhöz, hogy
lássa Bethlen, hogy a király nem akar ellene senkit sem
pártfogolni. A fejedelmet a nádor és országbíró egyenes
eljárása valóban meggyőzte szándékuk őszinteségéről, a mi
azonban még nem jelentette azt is, hogy Khlesl és társai is
elejtették Homonnait. Pedig a nagy befolyású bécsi érsek is
sietett Bethlent megnyugtató: azt írta neki junius 8-án, hogy
Mátyás Rudolftól a koronával királyi erényeket is örökölt.
Megfelelt a szerződésnek, átadta az elfoglalt várakat Bethlen-
nek, Homonnait békességre intette, a nádor és az országbíró
felhatalmazást kaptak a szükséges intézkedések megtételére.
A valóság pedig az volt, hogy az utóbbiak hazafias maga-

tartásukért az udvar neheztelését vonták magukra, Homonnai Dóczy és Eszterházy Miklós segítségével felfogadta Fekete Péter hajduvezért Bethlen ellen, kinek vezére Rhédey Ferencz a levél kelte harmadnapján kemény ütközetben megverte a Biharban pusztító hajduságot. Nyilván látható volt, hogy a prágai tanácsosok nyilatkozata nem őszinte. Ali emberei levelét fogták el, melyben azt írta Bethlennek, parancsolatot kapott arra, hogy Homonnai és Radul seregeit akadálytalanul bocsássa be Erdélybe, erre indult meg a pasa Budáról. Forgách azonban iparkodott meggyőzni arról, hogy a király nem helyesli a fejedelem ellen induló hadjáratot. „Im értöm azért becsületes úr barátom, hogy az fölséges császár erős parancsolatokat küldött reájok, hogy annak az igyekezetnek békét hagyjanak, és eloszoljanak, és hogy el is oszlatták hadokat, és hogy mi is azon szerént cselekednénk. Így lévén azért és ez dolgot értvén, immár mi is elhalasztjuk és elbocsátjuk mellőlünk őket . . . magunk visszamegyünk Budára.“ Forgách örült, hogy legalább az egyik ellenséget lecsillapíthatta. Figyelmezteti Lónyay kállai kapitányt (a szatmári Homonnai embere volt), vigyázzon azért a török lépéseire. „Mindenkor hallottam, hogy nem jó a császár tevéjét megijeszteni.“²⁹⁰

Homonnai és Radul seregein kívül Kolonich Szigfrid kapitány csapatai is rátámadtak az országra, a nemes kapitány így akart elégtételt szerezni magának a haditanácstól szenvedett sérelemért. Thurzó elérkezettnek látta az alkalmat, hogy az ország ellenségeivel leszámoljon. Meghagyta Forgáchnak, tegyen előkészületeket a felkelésre Kolonich ellen. A megyék mozgolódnak is, írja június 6-án Lónyaynak, de nem Kolonich, hanem Homonnai és Radul ellen. Ő már figyelmeztette az utóbbiakat a veszedelemre, ha a nádor felszólításának nem sietnek eleget tenni. A megyék megunták azt, hogy Homonnai béke idején sereget tartson táborban, a hajduk fosztogatását is megelégtették, készültek a megtorlásra. Ugy látszott, hogy a nádor vagy országbíró kénytelen lesz hadat vezetni a király titkos megbízásával működő fejedelemjelölt ellen.

A nádor ennyire nem akarta vinni a dolgot. Ráírt a megyékre, csendesedjenek le, Bethlennek nincs oka a támadásra, a török feloszlatta táborát, Homonnai is békében akar maradni. De a sokat zaklatott felvidékiek nem hittek a békés

törekvésben. Hiába reméli a nádor, írja hozzá Forgách július 4-én, hogy felszólítására a megyék szétoszlanak, nem teszik, míg Homonnai hasonlóképen nem cselekszik. Reverzálist kértek tőle, melyet már aláírásra el is küldött neki; ezt akarja előttük a július 14-ére összehívott kassai gyűlésen felolvasni, hogy láthassák, mire kötelezi magát Homonnai a reverzálisban.

Kassán a megyék képviselői hevesen kikeltek a békebontók ellen, határozott fellépést kívántak főleg Homonnai irányában. Zavarólag hatott mindnyájokra Pázmány váratlan megjelenése június végén. Megbizatása felől annyit megtudtak, hogy Homonnainak eljárásáért a király elismerését fejezte ki, kitartásra buzdította, azonkívül Forgáchot, Rákóczi Györgyöt s másokat igyekezett engedékenységre bírni. A prágai tanácsosok ezen eljárása valóságosan felháborította a gyűlés tagjait. Forgách kijelentette, hogy kész Homonnai ellen a megyei bandériumok élén táborba szállni.

A nádornak már a gyűlés megtartása előtt szemrehányó levelet írt, miért járult hozzá Pázmány kiküldetéséhez. Az udvar eljárása elkeserítette az országot, nem tudják, mit gondoljanak Homonnairól, őt pedig kellemetlen helyzetbe hozta, hogy tudja majd lecsendesíteni a rendek felháborodását. Thurzónak rosszul esett Forgách szemrehányása. Hosszú levélben igazolja eljárását. Emlékezzék meg arról, írja Forgáchnak július 6-án, hányszor írta neki, hogy a királynak semmi része sincs Homonnai és Radul vállalkozásában. Amint felterjesztéséből megtudta, hogy hadat gyűjtenek, keményen rájuk parancsolt, csendesedjenek meg. Thurzó később újra felírt a királynak, alkalmazzon a béke megóvására megfelelőbb eszközöket, mivel a megintés eredménytelen volt. Pázmány hivatásáról más értesülést nyert. „Szüntelen való sollicitálásunkkal azért ő felségénél azt efficiáltuk, hogy nem elégedett azzal meg, hogy elsőben levél által parancsolt Homonnainak és Radul vajdának, hanem újoglan bizonyos követét, Pázmány Pétert, kinek a turóczi prépostságot conferálta ő felsége (minthogy akkor több magyar ő felsége mellett nem volt), bocsátá alá hozzájok, ki által is igen strictissime megparancsolta nekik, hogy mindjárt minden haladék nélkül leszálljanak és népeket eloszlassák, mert általánfogva büntetlenül ő felsége nem szenved; vagyon pedig effectusa az ő felsége

parancsolatjának, mert, mikor immár a követe (Forgáché) Keczer András nálunk volna, azonban érkezék Pázmány Péternek Kassáról írt levele, melyben adja értésünkre, hogy Radul vajdát nem tudják hova lett, ha Lengyelországba ment-e, vagy másfelé, ám lássa akárhova menjen, pengi ez országból kiment. Az mi pengi Homonnai Györgyöt illeti, az is alább hagyta a dolgot és azt írja felőle, hogy az is semmit sem cselekszik, hanem csendességben leszen és semmire okot nem ad. "Kéri továbbá Forgáchot, vegye tekintetbe a nádori állással járó kötelezettségeit. Nem kívánhatja tőle, hogy a megyei felkelés élén menjen azonnal Homonnai ellen, az 1613-ik évi országgyűlés 18. §-a is azt rendeli, hasonló esetben azonnal tegyen jelentést az uralkodónak. Vessen véget a megyék fegyverkezésének, várja be a király parancsát. Ha fáradozásaiért köszönetet nem érdemel, legalább azt ne higye róla Forgách, hogy nem szereti nemzetét.

A nádot az udvar nemcsak mellőzte, de fel is ültette. Hogy Pázmány szerepléséről Forgách és Bethlen tisztább képet alkotott magának, az események igazolták. Homonnai hadát nem bocsátotta el, egész vagyonát feláldozta elérhetetlen vágyaiért. Bethlen tudta, hogy ellenfele kész ütőkártya a prágaiak kezében, óvatosságból szerződtette Simoni György hajdúkapitányt, Homonnai viszont Gombos Ferenczet indította útnak. Az utóbbi Tarcsánál elfogta kapitány társát, seregét megverte, de dicsőségének ő se örülhetett soká, a moldvai hadjáratban kitűnt Kamuthy Balázs november 20-án rajta aratott győzelmet. A megyék türelmetlensége tehát indokolt volt. Forgách állhatatos magatartása sehogy se tetszett Bécsben; Dóczy Ferencz szatmári kapitány szemére vetette, hogy a kassai gyűlés az ő hozzájárulására határozta el a békét zavaró csapatok feloszlását. Forgách július 29-én megütközését fejezi ki Dóczy felfogásán: más egyéb is történt volna a gyűlésben, ha nem csillapítja a jelenlevőket, kik azon elhatározást adták tudtára, hogy Homonnai után Dóczyra kerül a sor. Ő elodázta a táborozás megkezdését, nem engedte meg, hogy Dóczy nevét a tárgyalásba belevonják. Tehát a kassai tanácskozás előkerült irataiból semmi ellenséges indulatát nem olvashatja ki. De ha mégis sértve érzi magát, keressen elégtételt.

Az az út, melyre Forgách a Homonnai mozgalom kezdetén lépett, keresztelte élete előbbi pályáját. Amannak végső szakasza az 1611-iki erdélyi hadjáratra vezetett, emez hazafiasságának feltámadását szülte. A lefolyt öt év neki nagy tanulságokkal szolgált. Erdélyi vállalkozása megbukott, mert az udvar lanyhán segítette, a magyart magyarral akarta leveretni, hogy a fejedelemséget függő állapotba kergethesse. Ez a törekvés a rendek ellenállásán megtört, Forgách fejedelmi vágyaival együtt. Az udvar nem bánta, hogy bérenczek Báthorit felkoncizolták, utódja ellen, bár ellenséges szándékot nem mutatott, folytatta politikáját. Khlesl kevés politikai tapintattal Forgáchot arra kényszerítette, segítse elő a második fejedelemjelölt útját; az uralkodóház iránti loyaltásból engedett a felszólításnak, de nem tette szívesen. Homonnait semmivel se tartotta magánál külön embernek, látta, hogy a bécsi tanácsosok nem sokat adnak az egyéni törekvésre, mihelyt nem volt reá szükségök, az ő személyiségét kihagyták a számításból. Ez a tudat érlette meg benne azt az elhatározást, hogy az ellenállás élére áll s így történt meg, hogy a Homonnai mozgalomban Forgách viselkedése nemzetiebbnek tűnik fel a kezdettől fogva több megfontoltsággal és népszerűséggel bíró Thurzóénál.

Itthon tehát növekedett Forgách tekintélye, de annál kelletlenebbül gondoltak reá Prágában, mert Pázmány is jelentést tett kísérletezése eredménytelenségéről. Khlesl még egy próbát tett az országbíró megpuhítására: felhívatta kihallgatásra a király elé, de ez is meddőnek bizonyult. Meglehetősen kicsinylő módon írja október 7-én a nádornak, hogy Dóczy indul Prágába, a kassai főkapitányságot kéri, mert ő elbucszott a királytól (lemondott az állásáról) „látván ő felsége kedvetlenségét hozzám sok hamis vádolások miatt.” Forgách visszavonulását az udvar nem tartotta kíváncsnak, Dóczy elébe Eperjesen ment a király parancsa, térjen vissza állomáshelyére; nem mulasztotta el azonban az uralkodó érdemeit azzal jutalmazni, hogy 1618-ban Forgách utódává nevezze ki. A régi viszony, úgy látszik helyreállt köztök. Forgách október 20-án arra buzdítja Dóczyt, hogy a Tiszántúli megyék élén fekezze meg a lázongó hajdúságot. Ő október végére Tokajba összehívta a felvidékieket, de nem tudja mit végeznek a tanácskozáson.

Ha egy hónappal később gyűltek volna össze a megyék követei, Melith Vid zempléni kiküldött békés megoldást kereső szavait aligha kíséri köztetszés. Bethlen ugyanis Kamuthy győzelme után nyomban táborba sietett, serege egy részét Szatmárnak küldte, a többi élén ő maga Debreczennek tartott. Forgách a támadás hírére követek útján kérte a fejedelmet, ne fegyveres úton, hanem tárgyalással szerezzen, ha van miért, elégtételt. A Kassára 1617 január 15-én egybegyűlt rendek tovább mentek, Bethlennek azt üzenték, hogy ők maguk is megbüntették volna Gombost, ha a fejedelem meg nem előzi őket. Bethlen engedett, bár Prágába küldött embereit most is merev magatartással fogadták, belement új szerződés tárgyalásába, mely 1617 július utolsó napján Nagyszombatban, az elsőhöz hasonló pontokkal megkötetett.

A szerződés elintézése idején az erdélyiek némi engedekenységet tapasztaltak a bécsiek részéről; nagy oka e szokatlan jelenségnek az volt, hogy Khlesl fejében nagy gondolatok kavargtak. II. Mátyás beteg és gyermektelen volt, arra kérte mindenre kész tanácsosait, vigyék keresztül Ferdinánd főherczeg királylyá koronázását még az ő életében. A király kívánsága, miután III. Fülöp spanyol király igényéről lemondott, Csehországban nehézség nélkül teljesedett, a protestánsok csupán Rudolftól nyert kiváltságai megerősítését kötötték ki, egyébként elfogadták a főherczeget királyukká, választás nélkül. A siker megkábitotta Khleslt. A magyar országgyűlést első ízben az 1618. év legelejére, majd márczius 14-ére hívatta össze a király megkoronázása céljából. Bár Thurzó 1616 karácsonyestéjén meghalt, tehát az 1608-ik évi törvények szerint az új nádor megválasztásáig eltelhető idő vége felé járt, az udvar tudni se akart a nádori hivatal betöltéséről. Valami kormányzótanács féle felállítására gondoltak Pázmány Péterrel élén, csupán a trónörökösödés miatt nem követték el ezen erőszakos törvénysértést.

A mit Bécsben olyan biztosra vettek, itthon nem látszott meg nem változtathatónak. A nemzet féltékenyen őrizte szabad választási jogát, kényes dolog lett volna megbolygatni. Khlesl megkísérlette. Nem volt elég a Homonnai pártolásával elkövetett törvénysértés, az ország vezetőinek mellőzése, Khlesl azt tervezte, hogy a nemzet esetleges ellenállását a spanyol kato-

naság behozásával töri meg. Ettől a kiszámíthatatlan következményekkel járó eszköztől Forgách és Pázmány rábeszélésére állt el az uralkodó. A szándék megtudása elég volt arra, hogy az országgyűléshez fűződő kilátást tönkre tegye. A király azért hívta össze királyválasztásra a rendeket, erősítgeti Forgách Rákóczi Jánoshoz írt levelében (1618 febr. 12), hogy az interregnum ismeretes bajait elhárítsa az országról. „Azért kegyelmedet kérem, hogy az ő felsége jó igyekezetét promoveálja, mert nem látom semmi úton, *hogy az keresztény országoktól elszakadhassunk*, a kiknek régótátul feje az ausztriai familia, kik minden üdőben nagy kegyelmes gubernatiót sine omni tyrannide tartottanak, az úristen is azért áldotta meg ő felségeket hosszú ideig való birodalommal; egyéb sok ratiók is vannak, az kiket az nemes vármegye közibe beküldtem, abból kegyelmed bővebben megértheti.”

Forgách felfogása őszinte volt: a tulzók reménykedése alap nélkül szükölködött, Ferdinandon kívül mást királylyá választani céltalan, az akkori viszonyok között feltétlenül káros dolog lett volna. A nádorválasztás kierőszakolására azonban a legjobb alkalmá nyílt az országnak, s Forgách annak keresztülvitelére vállalkozott.

Ugy vélem közvetlenül az országgyűlés előtt mehetett végbe Pázmány közvetítésével Khlesl és Forgách találkozása Bécsben. A mindenható bíboros kijelentette, hogy az udvar nem tesz ellenvetést Forgách nádorrá választása ellen, de köteleznie kell magát több hajlandóságra a király érdekei javára, tehát ugyanolyan titkos megállapodásra kellett lépnie, mint annak idejében Thurzónak.²⁰¹ Forgách bizott ugyan megválasztatásában, mindamellett az előrelátás azt tanácsolta, hogy népszerűségének megóvása mellett kerülje az udvar haragjának felidézését. Viselkedése tehát a tanácskozások alatt nem ingadozó, hanem óvatos volt.

Mivel nádora nem volt az országnak, Forgách vezette mint országbíró a tanácskozást. A király előterjesztését márczius 23-án olvasták fel: az uralkodó Ferdinand főherceg elismerését és kihirdetését kérte, — választás nélkül. A közrendek válasza kitérő volt: ejtse meg a király előbb a nádor megválasztását, azután tárgyalják a sérelmeket, s ezek elintézése után hajlandók a többi teendőre áttérni. A főurak

engedékenyebbek voltak, az 1608-ik évi sorrendet követve előbb kívánták a király, azután a nádor megválasztását. A király válasza megütközött a rendek kívánságai felett, de megígérte, hogy kérése teljesítése után azonnal gondoskodik a nádori szék betöltéséről is. A mérsékeltebb elem elérte célját, a szavazásnál ez a felfogás győzött. Abban egyetértettek a rendek, hogy a koronázási hitlevélnek ki kell emelnie az ország királyválasztó jogát, hogy a nádori szék betöltésének és a sérelmek tárgyalásának azonnal kell megtörténniök. Mind a három kívánságra nézve ígéretet kívántak az uralkodótól.

A főrendek most se helyeselték az országgyűlés másik tagjának feliratát, bár a kívánságok lényegét illetőleg helyeselték amazok határozottságát. Mint kiküldöttek Pázmány és Forgách értekeztek a királyi biztosokkal, mi tevők legyenek. Khlesl nyílt szakítás kimondására akarta a főurakat rábeszélni, amit a két kiküldött látszólag helyeselt is, de nagyon kétségesnek tartották a választást, ha a király a rendekkel harcot kezd. Másnap (április 3-án) mindkét rend ülést tartott. A főrendek között Forgách meggyőző beszédet mondott, buzdította a jelenlevőket a királyválasztás megejtésére külön biztosíték nélkül. Beszédét nagy tetszéssel fogadták, egyuttal felkérték, hogy érvelésével kísérelje meg a rendeket is meggyezésre bírni.

Forgách átment a rendek ülésére, de a mikor visszatért, a főrendek megütődve vették észre, hogy nem az országbíró hatott a rendekre, hanem megfordítva. Mi történt az ülésen, részletesen nem ismeretes. Meglehet, hogy a rendek őszinte elkeseredése hatott Forgáchra, látván a jelenlevők ingerültségét, belső háború kiütésétől félt; valószínűleg hozzájárulhatott felfogása megváltoztatásához az is, hogy a rendek követeléseiik pártfogását kívánták meg Forgáchtól a nádorságért cserébe. Gondolkozóba ejthette végül Thurzó utódát a királyi biztosok eljárásának hamis volta is; Forgáchnak ekkor juthatott tudomására, hogy Khlesl kivüle még más nyolcz főurnak ígérte meg a nádorságot.

Nem tartom kizártnak, hogy Forgách felfogásának megváltoztatását az említett okok együttesen eredményezték, olyan határozottan nyilvánult meg az már az első alkalommal. A főurak között most a megelőzőhöz hasonló ékesszólással

a rendek igazsága mellett kardoskodott. Beszéde most is döntő volt: szavai nyomán élénk vita keletkezett, de a szavazás a szónoknak adott igazat: a király kikiáltását sürgetők kisebbségben maradtak. Khlesl a hír kihozta sodrából: „Forgách már nádornak tartja magát, de kész vagyok, mielőtt méltóságát elnyeri, egy arasznyira meghosszabbítani az orrát“, mondta környezetének. A hadi tanács vitéz elnöke az országgyűlés feloszlását javasolta, a birodalmi kancellár a királyhoz sietett, hogy erélyes intézkedések megtételére rábeszélje. A célszerűség mást parancsolt, Mátyás utasította a biztosokat, foglalják írásba a hitlevél feltételeit. Erre Khlesl emberei is meghunyászkodtak, április 6-án kelt válaszuk enyhébb tartalmú volt.

Az országgyűlés vegyes bizottsága tárgyalta az ügyet, s a király engedékenysége alapján hozzájárult a választáshoz. Khleslék a magyar tanácsosokat még egyszer megkísérlették megpuhítani, április 17-én arra akarták őket rávenni, kereszenek olyan megoldást, hogy a császári ház örökösödési joga jövőre választás nélkül is gyakorolható legyen. A kívánságot Ferdinand hívei is megsokalták, Pázmány figyelmeztette a biztosokat, elégedjenek meg a már elért eredményekkel.

A királyi leirat megírását Mátyás megbízottain kívül Pázmány, Forgách és Náprágy kalocsai érsek végezték. Khlesl április 21-én tért vissza az aláírt fogalmazvánnyal, de ebben a rendek megdöbbenésére benne volt azon kijelentés is, hogy az 1547-ik évi törvényt módosítva a jövőben választás nélkül elfogadják a királyjelöltet. A változtatás miatt a diplomát el kellett ejteni. Az újabb leirat szerint a rendek régi szokás alapján választják Ferdinándot királyokká, ebbe az országgyűlés belenyugodott. Miután a leirat tartalmát Ferdinand felvette a hitlevél szövegébe, az országgyűlés közös tanácskozásán, melyet Forgách lakásán tartott, 1618 május 16-án Ferdinándot megválasztotta az ország uralkodójává.

Ugyanaznap ment végbe a nádorválasztás is. A király Forgách Zsigmond és Erdődy István katolikus, Török István és Batthyány Ferencz protestans jelölteket ajánlotta megválasztásra. Ekkor bebizonyosodott, hogy az ország helyeselte Forgách magatartását, két szavazat híján, mely Batthyányra esett, őt választották meg nádorrá. A választók hangulatát

SIGISMUNDUS.

II^{di} SIMONIS CAES: BELLIDUCIS FILIUS - COTTUUM NOGRAD.
 ET SZABOLTS SUP: COMES - PALATINUS REGNI. TRACTAVIT
 PACEM CUM BOTSKAJ. EJUSDEM UXORES I^a CATH: LO-
 SONTZI - II^a SUZANNA THURZÓ - III^a CATH: PÁLFFI.
 AQUISIVIT ARCES - TAPOLTSÁN, GÁTS, SZÉCSÉNY,
 SZÁMOSKÓ, SZALANCZ, ET SZ. MÁRTONY. DECESSIT
 AET: 56. - A^o 1621. SEPUL. TIRNAVIAE.

Forgách Zsigmond báró nádor.

Forgách már ismerhette, fényes lakomáról gondoskodott előre, az nap és a választást követő napon az egész országgyűlést asztalánál látta. Palotájából az örömlövés és éljenzés estig hallatszott.²⁹²

Másnap hozzáfogtak a király előterjesztéseihez, egyszerűs mind a sérelmek összeállítását is megkezdték. Ilyen főleg két okból volt: a vallási ügyeknél heves vitát idézett elő a jezsuiták terjeszkedése, kiknek a hitujítás terén elért sikereit a protestansok félő aggodalommal nézték. A vitába a nádor személyét is belevonták, mivel 1615-ben Kassára telepítette a szerzetet. De most a katolikusok is hosszú sérelemlajstrommal álltak elő, ők se akartak azok orvoslása nélkül maradni; a tárgyalás végén mindkét fél felfüggesztette saját bajainak elintézését. A panasz másik csoportja a német katonák és tisztjeik hatalmaskodásai ellen szólt, a király sokszoros kérések daczára se nevezett ki magyarokat a főbb állásokra.

Nem kevésbé fontos tárgyai voltak ez országgyűlésnek a hamis pénzek megszüntetésére, az igazságszolgáltatásban mutatkozó visszaélések kiirtására hozott intézkedései. A végvárok fentartásáról is gondoskodni kellett, mivel a megyék az uralkodótól várták a zsoldos katonák ellátását. A király leiratára portánként 3—3 forint adót ajánlottak fel két évre. Minthogy a tárgyalás sokáig elhúzódott, Ferdinand azon ígérettel zárta be, hogy félév múlva a sérelmek orvoslására újra összehívja a rendeket.

A tanácskozás még folyt, a mikor a cseh háború híre május 27-én Pozsonyba eljutott. A megalakult ideiglenes kormány a magyar származásu Jessenius orvost, prágai egyetemi rectort küldte az országba, hogy az 1608-ik évi szövetségre hivatkozva segélyadásra hívja fel a rendeket. A protestansok óhajtották, hogy az országgyűlés elé Jessenius bevezetessék, Forgách azonban kereken visszautasította kéréseket, figyelmeztette, viselkedjék nyugodtan, később az udvar meghagyására elfogatta s Bécsbe küldte.

Ferdinand és feleségének megkoronázása július 1-én ment végbe a megállapított szertartások szerint. A ténykedésből a nádoron kívül a család ifju nemzedéke csapatostól vette ki részét; a koronát kísérők között a két örön, Pálffy János és Révay Péteren kívül, résztvettek Forgách László és

István, a spanyol követ mosdásakor a törölő kendőt Ádám nyújtotta át, egyszersmind pohárnoka is volt, a királyi asztal étékfogói közt Pétert kivéve mindnyája nevét olvassuk.²⁹³

A nádorok közül alig kellett másnak olyan rövid idő alatt annyi bajjal megküzdnie, mint Forgáchnak. Három évnél néhány nappal tovább ült a nádori székben Thurzó utódja, mely idő alatt az országban nagy változások mentek végbe. Az események hullámmása próbára tette Forgách egyéniségét, ki is merítette erejét. Bethlen felkelése, támadásának sikere meglepte a nádort, a távolabbi jövőről nem tudott képet alkotni magának, általános áttekintése nem volt, kénytelenségből megalkudott a körülményekkel, úgy, hogy 1619-ben Ferdinand, 1620-ban Bethlen, 1621-ben újra Ferdinand nádora. Nagyon jelentékeny szerepet mindamellett egyik részről se vitt, nyugalomra vágyó, az eseményekkel elégedetlen emberként tűnik fel előttünk. A mikor teheti, visszahúzódik váraiba: Tavarnok, Gács és Komjátiból keltezi nádori hivatalos kiadványait.

Az 1618-ik évi hitlevél értelmében Forgách Zsigmond 1619 május 26-ára összehívta az országgyűlést Pozsonyba a sérelmek tárgyalására. A csehek és az örökös tartományok rendei követség útján megkísérlették, hogy az országot segítség nyújtásra bírják, de nem boldogultak. A morva rendek szemrehányó soraira a nádor határozottan kijelentette, hogy fölkent királya ellen a nemzet nem küldhet segítséget. Tieffenpachot, az osztrák rendek egyik megbízottját Pozsonyból Stomfára Bosnyák Tamás és Forgách Péter kísérték el, szándékuk volt Morvaországba is vele menni.²⁹⁴ Az országgyűlés egy küldöttsége Thurn gróffal is tárgyalt fegyverszünet megkötéséről, de szintén eredménytelenül.

Forgách nádor viszont ellene volt a hadi tanács tervének, hogy a csehek ellen a magyar végvárok katonaságát is kivigyék az országból. A király parancsának engedelmeskedve felhívta ugyan az ország megyéit és városait, készülődjenek, mert közfelkelést fog hirdetni, de maga is tudta, hogy az ország nem tesz szívesen eleget az udvar kívánságának.

A király (1619) április 28-án tudatta vele, hogy Forgách Miklós az ő meghagyásából 1000 lovast és 500 gyalogost, Eszterházy Pál 500 lovast toboroz, legyen segítségökre. Az

ország egyéb helyéről vagy 6000 ember ment a csatatérre, Buquoy tábornok az ő segítségével verte meg június 10-én Zablátnál Mansfeld seregét. Zsoldos csapatként osztattak be a seregbe, ha fizetést nem kaptak, elszökdöstek és raboltak. Rácz András május 31-én írja Rákóczi Györgynek, hogy a csehek Laabnál táboroznak, hat mérföldnyire Bécs felett. Az ellenséges seregben 2200 magyar van, Forgách Miklós és Somogyi András vezérsege alatt, sokat rabolnak, a miért Tisot városka lakói megtámadták őket, mindkét részről sokan estek el.²⁹⁵ Buquoy nem tűrte a fegyelmetlenséget, sokat lekasaboltatott közülök. Szigorú eljárása miatt később az országgyűlésen is felszólaltak.

A pozsonyi dieta augusztus közepén szétment, Forgách egyenesen Komjátiba tartott családjához. Ott érte Bethlen támadásának híre, a mi annál váratlanabbul érintette, mert az utóbbi időben Bethlennel levelezésben állott, s támadásáról se ő, se más senki nem sejtett semmit. Julius 9-én kelt levelében azt írja neki a fejedelem, hogy a csehek kérésének másolatát szívesen elküldte volna neki, melyben arra kéri, a nemzet ne küldjön ellenök az 1608-iki szerződés mellőzésével csapatokat. Károlyi Mihálytól, ki a titkos megállapodás pontjait vette át Bethlentől, megüzente, véleménye szerint hogy lehetne a csehek közt békét teremteni, „ha addig sem mehetett véghez és ha nem békeség, hanem fegyver által kell dirimálni, az háborúnak és törvényeknek exitusa igen bizonytalan, kockára vetni derék hadakat nem jó, sőt utolsó szükségnek kellene tartani az harczot viadással, először mindenhez tentálni kellene az utolsó mediummal élni. De talán én ahoz nem tudok, s nem en igazgatasom is.”²⁹⁶

A levél írása után két hétre már láthatta az ország, hogy Bethlen tud hadat vezetni. A bécsi udvar évtizedes politikája Erdély ellen, a magyarországi protestansokra váró

üldözés tudata, s a király szorongatott helyzete alkalmúl kínálkoztak Bethlennek, hogy váratlanul támadást indítson II. Ferdinand ellen. Bámulatos gyorsan, titokban felszerelte seregét, s megindult a felvidékre, mint Bocskay tette. Forgách szeptember első napjaiban hall a támadásról. Szeptember 5-én közli Bars megyével, hogy Betlen váratlanul átkelt a Tiszán, gyorsan közeledik. Mivel a veszedelem közel van, személyes felkelést hirdet, a fegyverkezők siessenek Érsekújvárra, oda megy ő is át Komjátiból. Harmadnapra szintén Barshoz intézett levele megemlíti, hogy Ferdinándot megválasztották római császárrá; mindenféle békét parancsol, nem volna tehát helyes, ha a magyarok közt pártoskodás keletkeznék, válaszszanak követeket Bethlenhez, fordítsa vissza szekerét, a sérelmeket felejtse el, ne nyomja hadait az országra, melylyel a török császár erejével is bizvást szembe szállhatna. Szeptember 13-án Érsekújvárról sürgeti meg a csapatok küldését, mert a megyék nem mozogtak.²⁹⁷

Bethlen és szövetségesei egyidőben kezdtek a hadakozáshoz. Rákóczi György szeptember 3-án Kassa alatt termett, a várost harmadnapra elfoglalta, Dóczy főkapitány Fogarasba került fogságba; Szécsy György és Rhédey Ferencz nyugat felé indultak, egymás után vették meg Füleket, Lévát, Érsekújvárt, szeptember 20-án a bányavárosok is felesküdték a fejedelemnek. Bethlen szintén Kassára sietett. A felsővidék küldöttei ott szeptember 20-án megválasztották az ország gondviselőjének, a siker bátorítja Bethlent, hogy Pozsony elfoglalására menjen. Október 9-én Nagyszombat hódolatát fogadja, öt nap múlva Pozsony alatt szétveri Tieffenbach seregeit, a nádorhoz felüzen, hódoljon meg. Forgách a király felhatalmazásából már megelőzőleg is tárgyalt Bethlennel, hogy a békét a hadakozó felek között közvetíthesse, beengedte a fejedelem csapatait a várba,²⁹⁸ egyúttal megállapodott vele, hogy november 18-ára országgyűlést hirdet.

A meghívásra Győr, Mosony és Veszprém kivételével minden megye elküldte követeit, a katolikus papok is távol maradtak. Nevökben Pázmány előre tiltakozott az országgyűlés határozatai ellen, mivel szerinte a nádor csak tanácskozássra, nem törvényhozásra hívhatja össze a rendeket, mert a törvényes király nem egyezett bele a gyűlés megtartásába.

Ugyanakkor Eszterházy Ferencz is erőszakosságnak minősítette Bethlen támadását.

Mindez azonban a tényleges állapoton nem változtatott. Míg a fejedelem hadai Bécs külvárosáig kalandoztak, a rendek a korona mellé saját őrségöket állították, kimondták a jezsuiták száműzését, a protestansok egyenjogúságát, azonkívül elhatározták Bethlen megkoronázását is. Bécsben már jóval előbb tudtak a rendek ilyen szándékáról, Lebzelter október elején írja egyik barátjának, hogy Forgáchot, Pázmányt, Eszterházyt és Homonnait kivéve, mindnyájan készek Bethlent megkoronázni, ő pedig hajlandó azt elfogadni.²⁹⁹ Meglehet, hogy előbb megvolt a fejedelemben a hajlandóság arra, hogy magát az ország királyának meg is koronáztassa, de Pozsonyban nagyobb óvatosságot és előrelátást tanusított. A csehek veresége, a török segítséghez fűzött reményeinek meghiusulása, Homonnai támadása arra intették, hogy ne zárja el maga előtt a visszavonulás útját.

Forgáchnak az észszerűség azt parancsolta, nyugodjék bele a helyzetbe, de amellett nádori tisztének megfelelően, kezdettől fogva a békés megoldást készítette elő. A király helyeselte törekvéseit, bár sikertelenek maradtak; helyzete súlyos volt: békére intette az elégtelenségeket, noha a sérelmek orvoslására semmi ígéretet nem tehetett. Ilyenformán a közbecsülés iránta mindamellett nem csökkent, de előterjesztéseit sem vették figyelembe, bár közbenjárásának mégis volt annyi eredménye, hogy a felek tárgyalásba bocsátkoztak egymással.

Ferdinand biztosai 1619 december 30-án adták át az uralkodó levelét Forgáchnak, hogy az országgyűlésen olvassa fel; a rendek szintelennek találták, mivel semmi határozott kijelentés nem volt benne a baj orvoslására. Az üzenetváltás eredménytelen maradt, a tulzásra hajlók a nádor intései ellenére minduntalan a koronázást sürgették. Forgách a biztosokat Bethlenhez utasította, a közvetlen érintkezéstől több jót remélván, de a fejedelem is nagyon óatosan nyilatkozott, semmi irányba se akarta magát lekötöni. A biztosok annyit mégis elértek, hogy Bethlen fegyverszünetet kötött 1620 január 16-ától szeptember végéig. Nem meghunyászkodás volt ez, hanem előrelátás, mivel a török támogatás elmaradása nagy

gondot okozott neki. A megállapodásra a nádor országgyűlést hív egybe.

A király képviselői szemmel látható vereséggel távoztak Pozsonyból, hol az udvar törekvése gyengének bizonyult arra, hogy Bethlen érdekeit az országétól elválaszsa. A besztérczébányai gyűlés többsége szintén Bethlen hiveiből kerül ki, kívánságaikat itt még jobban érvényesíthették.

Forgách a tavaszt betegeskedve töltötte el, Bethlen meghívásának, hogy a törökkel való viszonyról tárgyaljon, e miatt nem tett eleget. A gyűlés előkészítése serényen folyt, a fejedelem ügyes taktikával járt el, nagyszombat estéjén azt írja Forgáchnak, nem hiszi, hogy a török komolyan gondol Vác elfoglalására, azért kár volna a megyéket felkeléssel fárasztani, mindamellett nem lesz felesleges, ha az érsek-ujvári főkapitány gondosan figyel a Vác körül történő minden lépésre. „Az vármegyéknek minemű certifieratoriat irattam volt, kegyelmednek küldtem egy exemplart, melyeket nem is küldöztem sehová, még is immár annál inkább supersedeálok, mivel kegyelmednek az nem tetszik, én kiváltképen az egy okért irattam volt, tudniillik, hogy küldenének csak plenipotentarius követeket, ne instrualnák itt alatt őket, mert ha úgy leszen, mint eddig volt az követek expeditiója, nehezen hietem el magamban, hogy igen sokat concludálhasson kegyelmed a statusokkal, nem mervén instructiók mellől procedálni. Másikért, hogy sok vármegye ismét vár az követek expeditiójából.“ Alkalmasabbnak látná azt is, ha Lőcsén tartaná meg a gyűlést, ha lehet, kérje ki Forgách erre nézve mielőbb az uralkodó beleegyezését. Nagy gondot okozott a sereg fentartása, mivel a kamarák egyike se szolgáltatott át pénzt, a táborozás kiadásait, 14 száz katona zsoldját a magáéból fedezte. Kéri a nádort, tanácsoljon valami alkalmas módot, hogy kellene a bajon segíteni. A vármegyék se fizetnek, Ugocsa emberének a fejedelem szemrehányással mondta: „Isten nyakatokat szakaszthatja, ha mind ilyen formán akartok viselkedni az Urakkal, holott mostan nem némettel vagyon dolgoztok, s nem annak contribuáltok, hanem magatoknak és ha az urak maradását nem látnák az ilyen végezésből, kiknek az ország nagyobb része tulajdonok, nem végeznének olyat, mely szabadságnak derogálna.“ A megoldást hamarosan

megtalálták, a fejedelem április 13-ikán kelt levele már említi, hogy a papi jószág lefoglalása az egyetlen megoldás, buzdítsa a főpapokat, hozzák meg az országnak ez áldozatot. Ujra kiemeli Bethlen, hogy fontosnak tartja, a megyék követei ne megbízással gyűljenek egybe.⁸⁰⁰

Mindjárt a tárgyalás elején kiviláglott, miért nem akarta Bethlen, hogy a követek megkötött kézzel jelenjenek meg. Pázmány a saját nevében, másrészt az egyháziak megbízásából arra kérte levélben az országgyűlést, engedje meg védelmök előterjesztését. A kérés teljesítéséről szó se lehetett, a többség tulzó protestans volt, a kisebbség gyengének érezte magát a szembeszállásra. Megerősítették a zsolnai és szepesváraljai zsinatok végzéseit, a püspökök számát leszállították háromra (egri, nyitrai és győri) 2000 forint fizetéssel, a káptalanok közül a hiteleshelyi ténykedéssel foglalkozókat tartották szükségeseknek, szintén korlátolt számban. A katolikus papi vagyont államinak minősítették, megkülönböztettek nagyobb (el nem adható) és kisebb birtokokat, az előbbieket jövedelmét a szerzetes rendek fentartására szánták, az utóbbiak eladására felhatalmazták a fejedelmet. Az eszme alighanem Thurzó Imrétől eredt, úgy számította, hogy Bethlen már 1620-ban száz-kétszázezer forintot tud nyerni a javak eladásával. De nem fukarkodott az országgyűlés az adóval sem: minden portára 12 forintot vetettek ki a szokásos kivételek megszüntetésével.

A pozsonyi országgyűlés pontjaira nézve méltán kérdezte Forgách, ki fogja megerősíteni, Besztercebányán nem tette fel a kérdést. Augusztus 21-én előterjesztésére Bethlen elfogadta az országgyűlés határozatait, 25-én főleg Thurzó buzdítkodására a rendek kikiáltották az ország királyának. Ez volt Bethlen pártjának diadala; az új királyt a siker most se szédítette meg, a koronázást elhárította magától. Súlyosabb következményekkel járt volna a dolog, ha Ferdinand erejét egészen Bethlen ellen fordítja. Ezredei élén diadallal foglalta el a Dunántúl főbb erősségeit, Pozsony is kezén maradt, de a csehek fehérhegyi nagy veresége (november 8) következtében mégis megkezdte a békealkudozást a királlyal.

Forgách az országgyűlést követő időben a nemrégiben felépített gácsi várban tartózkodott, ott írta meg szeptember

A gácsi vár eleje jelenleg.

1-én végrendeletét is. A fejedelem leveleit a békétárgyalás megindításáról örömmel olvasta. Ugy gondolom, semmi része se volt Bethlen királylyá választásában, de megakadályozni sem tudván, békésen viselte a bekövetkezett helyzet nehézségeit. Összeköttetése az udvarral megszakadt, eredményt csak Bethlen békés szándékának támogatásától várhatott, arra törődött, beteges ember volt, hogy mint Pázmány és az Eszterházyak tettek, szembeszálljon a fejedelem hatalmával.

A békét megelőzőleg Ferdinand két tényével mutatta ki felfogását: december 10-én kelt oklevelével megsemmisítette a besztérczebányai határozatokat, Bethlen felkelését törvénytelennek nyilvánította, másnap a lázadás megfékezésére kinevezte Eszterházy Miklóst főbiztosnak. A Hainburgba küldött királyi megbízottak folytatták az udvar eljárását, 1621 január 25-én első sorban azt kívánták, mondjon le Bethlen a királyi címről, kifogásolták Forgách és a többi követ jelenlétét. Ez a körülmény megnehezítette a tárgyalás megkezdését, a felek nem közeledtek egymáshoz. Az alkudozás egyetlen szilárd pontja a királyi cím elhagyása volt, az Erdélyhez kapcsolandó megyék száma hol több, hol kevesebb; Ferdinand hajlandó volt meglehetősen nagy összeggel kárpótolni Bethlent, birodalmi fejedelmi címet is ígért neki, a meg egyezés mégse haladt előre, mert a bécsiiek tudni se akartak a rendek kívánságáról, kik a bécsi béke és hitlevél megtartásának biztosítását és általános bocsánat kieszközlését látták fontosnak.

Forgách kezdettől fogva nagy buzgósággal vett részt az alkudozásban, igen kíváncsúnak tartotta a béke megkötését az országra. Az udvar neheztelését csakhamar legyőzte; Ferdinand (1621) február 7-én bizalmasan értesíti, miután sajátkezüleg irt beadványában megígérte, hogy minden erejét az ország rendének hűségre bírására fogja szentelni, viszont pártfogásába veszi őt és vagyonát, ha kár éri, kárpótolja, s gondja lesz érdemei jutalmazására is.³⁰¹ Ettől az időtől kezdve a nádor megint Ferdinand embere, a békét a király érkei figyelembevételével tárgyalja. Láttá, hogy Bethlen inkább időnyerés és serege pihentetése céljából folytatja a tárgyalást, a béke létrehozása nem feküdt szívéen, másrészt az udvar a cseh harczytéren elért sikerekre támaszkodva, engedékenységre szintén nem volt hajlandó.

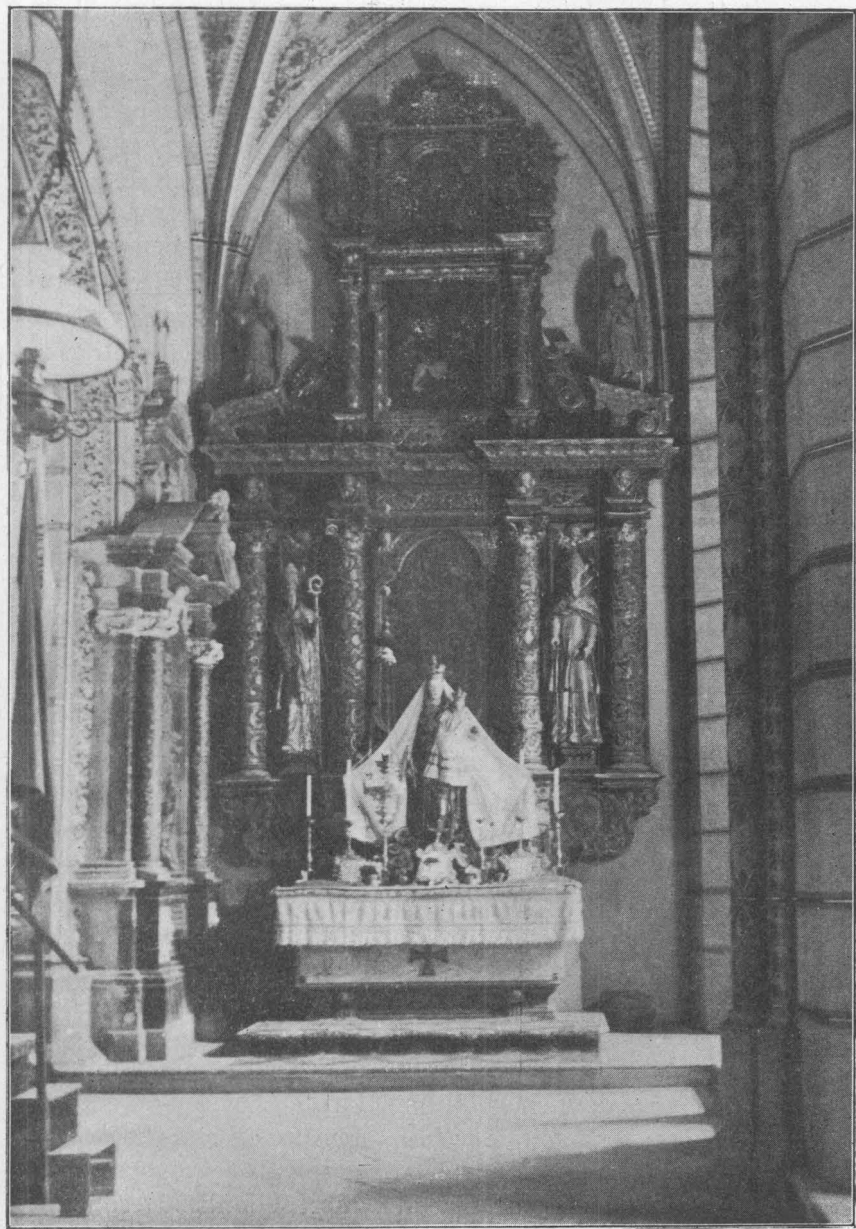
Mindkét fél követei megunták a hónapok óta huzódó vitatkozást, bennök a megegyezés hajlandósága nagyobb volt, mint küldőikben. Forgách, Bethlen követeknek ezen hangulatát felhasználva biztatta őket, hathatósan tanácsolják a fejedelemnek a békét. Márczius vége felé Bethlen belső hiveinek egyike Thurzó Imre is levelezett ilyen irányban Forgáchcsal. Sorai-ból nagy örömmel olvasta, írja hozzá márczius 29-én, hogy szintén a béke létrehozásán fáradozik, helyesen teszi, mert a nemzet megmaradása függ attól. Illésházy közvetítésével üzent neki. „Az jó állapotot megúnván, jobbat akarunk vala keresni, de Isten nem engedé, azért most immár olyan állapottal kell túrnunk, az mineműbe Isten rendelt, non est consilium adversus Deum. Az austriai ház kegyelmessége oly, hogy veszedelmünket nem kívánja, csak mi is praestáljuk az az obvedientiát, az kivel tartozunk ilyen nagy monarkának. Principes rogari volunt, non cogi.”³⁰² Májusban már komolyan folyt Bethlen háta megett az alkudozás az áttérni szándékozók részéről. Május 5-én Ferdinand tudatja a nádorral, hogy a Bethlenhez ment francia követől Villanovától hallotta, hogy Thurzó a minap családi körben kijelentette, kész a király hivei közé átmenni. Fogjon óvatosan a dologhoz, említse meg, hogy a követ kezdeményezésére jár el; vegye rá Thurzót, ne csak Ujvárt adja át a király embereinek, de a megyét is birja a hűségeskü letételére. Reméli, hogy a másik Thurzónál (Imre) és Batthyány Ferencznél is szerencsével jár. A király május 23-án keltezett levele is érdekes tartalommal bír. Dicsérettel emlékezik meg Forgách tevékenységéről, május 18-án küldött levelét Thurzó Szaniszló reversálisával és a hűsége ténni hajlandók jegyzékével együtt megkapta, külön megkegyelmező diplomát küldeni a már kibocsátott általános megbocsátó levél után nem tartja szükségesnek. Figyelmezteti, Thurzó a formulát nem irta le jól (hogy a barát barátja, az ellenség ellensége lesz), csak azt fogadja, hogy ellenségeskedést nem folytat. Olvasta sorai-ból, hogy a Bethlentől a dán királyhoz küldött Illés diák nem tért vissza Nagyszombatba; jó lett volna kipuhatolni a követség célját. Arra kéri végül, a zavaros belviszonyokra való tekintettel, ha ezután birtokadományozás felől tesz felterjesztést, közölje az illetőre vonatkozó megjegyzéseit is. Tudjuk, hogy a fejedelem többi kiküldöttje

közt maga Pécsy Simon kancellár is gyanúba keveredett, hogy Bethlen ügyét elárulták.

A béke megkötése nem sikerült: az udvar nem akart haladékat adni Bethlennek a fegyverkezésre, ő pedig elégedetlen volt a rendek kívánságára adott felelettel. Április 10-ike felé Forgách még biztatással írja Eperjesnek, hogy három hónapig tartó fáradozással a béke megkötését lehetővé tette, végleg még nincs készen, mert a király a várakat azonnal át akarja venni Bethlentől. Bethlen viszont május 22-én Thurzó Szaniszlóhoz írt levelében ellenfeleit okozza a béke elmaradásáért. Az ország nincs megelégedve a király levelével, melyet Forgách megyéről-megyére hordoztatott (így akarta elejét venni annak, hogy Bethlen hívei országgyűlésen egybe kerüljenek), Pozsony és Nyitra elfogadták, a többi még nem nyilatkozott.⁸⁰³ Forgách, Jakusith és Apponyi Pál május 3-án Pozsonyban biztatják a megye embereit, fogadják el a diplomát, csatlakozzanak a király hűségére. A béke azon mult, hogy Bethlen be akarta várni előbb a török követek válaszát.⁸⁰⁴

Bár az év kezdetétől fogva már világos volt, hogy a nádor visszatért Ferdinand hűségére, Bethlen kerülte vele a nyílt összetűzést. Márczius 25-ike előtt meghívta magához tanácskozássra, s sajnálkozva olvasta leveléből, hogy betegsége akadályozza meg az útrakelésben. „Mi szeretettel kérjük és requiráljuk kegyelmedet, Isten megkönnyebbitvén nyavaláját legyen voltaképen azon, hogy mentől hamarább mehessen véghez ez az tracta, ne haladjon időről-üdőre, hanem legyen meg egyszer, a minek köll lenni.“ Sokkal fontosabb lépésekre határozta el magát már előbb Ferdinand: még február 3-án átadta a nádornak a tőle elpártolt felsőrészi rendek részére kiállított megbocsátó levelet, ezt harmad nap mulva kiterjesztette az egész országra, ugyanakkor felhatalmazta, hogy az ország pénzügyi zavarának megszüntetésére a kincstár bármelyik jövedelméből 40000 forintot lefoglalhasson, a hűtlenek birtokait elzalogosíthassa.

Már az alkudozás idején folyt a hadakozás tovább. Buquoy visszafoglalta Pozsonyt (ápr. 28.), sorra meghódolt Szentgyörgy, Bazin, Holics, Dévény, Fülek, Szécsény, Trencsén, Nagyszombat. Bethlen Nagyszombatból Kassára, első támadása kiinduló állomására huzódott vissza, ott szervezte,

A szent Miklós templom Drugeth-oltára Nagyszombatban.

gyarapította bámulatos gyorsasággal ezredeit, július 1-én Rimaszombat falai alatt állott.

A király főserege azalatt Érsekújvár bevételével bajlódott, az ostrom lanyhán folyt, kevesen voltak a táborban, úgy hogy az őrség napról-napra eleséghez jutott. A nádor maga is a táborban van, oda várják a Pálffyak, Koháry Péter, Bosnyák Tamás és Forgách Miklós vezette csapatokat. A gyülekezés is lassan ment, Bethlen vezérei többnyire jól megnyirbálva engedték őket utnak; Forgáchot ezred magával Erdélyi András verte meg annyira, hogy a vezér gyalog ugrott a Nyitrába, emberei közül is alig menekült meg egy-kettő.³⁰⁵

Forgách Zsigmond (1621) június 2-án írja utolsó levelét a táborból Pálffy István, Miklós és Koháry Péterhez, tudatva velök, hogy Buquoy nem ad német hadat melléjük, azért ők maguk egyesüljenek, úgy is lesznek 6—7000-en, Bornemisza hadától nem kell félniök. Foglalták el mielőbb Besztercebányát, hogy Bethlen ne fizethesse hadait az ott található ezüst pénzzel. Betegsége hirtelen vehetett erőt rajta, mivel a fejedelem hadai az ő várait megszállották, Nagyszombatba vitette magát. Mintegy két heti betegeskedés után, június 11-én meghalt. Nagy diszszel temették el a szent Miklós egyház szentélyében.

Pálffy K. H. A.

A király július 5-én Pyber János, váradi püspök útján fejezte ki részvétét az elhunyt özvegyénél; biztosította, hogy kegyében őt is megtartja. Pálffy Kata folyamodására, hogy az udvar gondoskodjék ellátásáról, mivel férje vagyona a fejedelem kezére került, Ferenczffy Lőrincz az uralkodó nevében megint biztatta, legyen türelmes, bizzék Istenben, mihelyt a zavarnak vége lesz, kárpótolja. Három nap múlva határozottabb válasz érkezett Bécsből: Ferdinand meghagyja az özvegynek, a Bethlen által kért reversalist (a melyért a fejedelem védelmet ígért) ne írja alá, mert ellenkező esetben a király nem vehetné pártfogásába. Legyen bizalommal, ha az ország Bethlen erőszakos és törvénytelen támadása alól fel szabadul, birtokait visszanyeri. Ha Bécsben akar élni, eltar-

tására havonként 500 forintot utalványoznak ki, egyébként is kegyesen gondol rá.

Szeptember 12-én Ferenczffy a király nevében viszont arra kéri, hogy a nádor iratai közül a fontosabbakat „melyek az ország kárára s a viszály táplálására irattak“, küldje be a kamarának.

A nádor halálával egyidőre megszakadt a kapocs, mely a Forgáchokat az ország történetével negyed századon át olyan szorosan összefűzte. A század további folyamán a család több kiváló tagját látjuk a közéletben, kik nagy érdemeket szereznek, de olyan egységes együttműködésről, mint az érsek és nádor idejében volt, nem szólhatunk. Közéletünk olyan a XVII. század közepétől kezdve, hogy a hazafias érzésűek magas állásokba nem jutottak, akinek több szerencséje volt, kevés kivétellel nem az ország javáért vívott sikerei által tűnt ki.

Forgách nádor gyermekei atyjuk halálakor ifjúkorukat élték. Ferdinand az idősebb fiút Ádámot 1621 július 12-én, kinevezte Nógrád megyei főispánnak, de ez csak a jogfolytonosság megőrzésére történt, az ifjak 1630—32-ben járják az egyetemi éveket Grácban.

A közpályán azalatt a már említett Forgách Miklós, István és Péter működnek. Miklós Bethlen második támadása idején Móríc Mártonnal együtt Szendrő-vár élén áll, melyet az alkudozásokkor Bethlen magának akart biztosítani. 1623 őszén kinevezi az uralkodó Szécsy György mellé helyettes felsőmagyarországi főkapitánynak, kivel együtt Eperjesen kellett volna székelnie (mivel Kassa Bethlen kezén volt), de a város nem engedte be őket falai közé.

Két évvel később királyi követjelölt volt a portára. Mansfeld grófnak I. Károlyhoz írt emlékiratában olvassuk, hogy Bethlen követe azt tanácsolja a királynak, ne engedjen a törökök kívánságainak. A portára Forgách Miklóst és Cachari Pétert küldi az uralkodó, ki igen vigyáz arra, hogy a magyarok között felkelés ne keletkezzék.

1631 szeptember 10-én Ebersdorffban állítja ki Ferdinand Forgách felsőmagyarországi főkapitányi oklevelét, egyuttal meghagyja Kassának, segédkezzék Pyber János egri püspöknek Forgách beiktatásában. Mindjárt széke elfoglalása után fontos dolga akadt az új főkapitánynak.

Az 1631-ik évi belháború után Rákóczy György seregéből sokan fegyverben maradtak, zsarolták a jobbágyokat, noha a sok hadakozás terhe amugy is az utóbbiakat nyomta, annyira, hogy 1631 végén Torna, Abauj, Zemplén, Borsod megyék jobbágysai fellázadtak uraik ellen, a környékbeli hajdúk csatlakoztak hozzájuk, az egri pasa is biztatta őket. Rákóczi és Eszterházy Miklós azzal vádolják kölcsönösen egymást, hogy a másik a lázadókkal tart, ahelyett, hogy a lázadás leverésére siettek volna.

Forgách 1632 márczius 29-én azt írja, ő szenttanúja volt a felkelésnek kezdettől fogva, mely Ungba, Sárosba és a Tiszán túlra is átment. Hiába hívta fel a megyéket, idejében sorakozzanak zászlóik alá, mivel a királynak nem volt katonája, ők se gyülekeztek. Sietve küldte fel Segnyey Sándort a felséghez, segítse őket, talán még megállíthatják a lázadókat. A Segnyeynek adott utasítás „ez földnek (Felső-Magyarország) nyomorult és fogyatkozott állapotjáról... az erdélyi fejedelem titkon való practikáiról... s a sveciai király követivel való tractájáról” szólt. Mindezt a fejedelem futárjától, Kellemessy Sándortól elszedett levélből merítette a főkapitány.

A veszedelem növekedtével mégis megmozdulnak a megyék is. Sáros megye Forgách sürgetésére közgyűlést tart, összeírják a nemesi felkelő sereg embereit, jelentik, hogy indulásra készen vannak. A főkapitány a Kassa felé közeledő lázadók elébe siet, megveri őket, Császár Péter kapitányt felnégyleteti, a félrevezetett jobbágyokat méltányos feltételekkel lecsillapítja.³⁰⁶ Az akkori mozgalmas világban minden csekélységet újabb háborúra magyaráztak. Forgách főkapitány embereinek jelentései is hol lengyel, hol török részről emlegettek veszedelmet, úgy hogy a megyéktől a felkelő sereg állandó szervezését kérte.³⁰⁷ Erdélyt is folyton gyűlékony anyagnak tartották félszázad óta. Bethlen Gábor özvegyét Bethlen István lemondatta, a fejedelmi széket azonban nem ő, hanem Rákóczi György nyerte el, a mire Brandenburgi Katalin 1632 nyarán kijött Erdélyből, a határon túl a fejedelem emberei kísérték Leleszig, ott Forgách adott melléje őrséget, hogy Munkácsig baj ne érje. Pázmánynak szeptember 7-én ír a történetekről, kérve, az özvegyet ne bocsássa vissza, mert háború támadna belőle. Anynyit tud, hogy a fejedelem

készülődik, a sereg fele van mellette, de a többi is kész az indulásra.

Rákóczi nem ült lóra, habozó, fontoskodó ember volt. Ahogy megdöbbenek itthon előbb a háború lehetőségétől, úgy gúnyolódtak azután. Forgách nagy örömét fejezi ki Reöthy Orbán sárospataki várnagynak, szeptember 20-án, a svédek veresége felett. Ha a fejedelem nem vigyáz, úgy járhat, mint a svédek, magát, gyermekeit s az országot is elvesztheti. Három emberét fogták el, megtudták, hogy a törökkel czimborál, majd megsokalja a dolgot a királyi ház.³⁰⁸

A következő (1633) év elején az Eperjesen kezdett tárgyaláson vett részt, a király követei kijelentik az alkudozás végén, hogy a szerződést az uralkodóval elfogadtatják, legkésőbb két hónap alatt Forgáchnak átszolgáltatják. Utolsó ténykedései közé tartozhatott 1635 április 12 Kolecányi Mihály korlátkői várnagy beiktatása tisztségébe.³⁰⁹ Sirfelirata szerint élete hátralevő részét Pozsonyban töltötte el, ott halt meg ugyanazon év november 14-én.

Forgách Péterrel 1619 elején a csehországi csatamezőkön találkoztunk már, onnan visszatérve gazdálkodik, 1626-ban királyi tanácsos, 1633-ban újra egy horvát lovas ezred parancsnoka. Részt vesz az 1637—38-ik évi országgyűlés tárgyalásain,³¹⁰ 1640-ben a török elleni Nyitra megyei sereg kapitánya, tehát mindvégig a kardot forgatja. Egyike volt Eszterházy Miklós nádor benső barátainak.

Fia István korán kezd nyilvános ténykedést. 1632-ben Ostrosith István királyi követet kíserte Rákóczihoz, ki szívesen fogadta a követséget, beszédjökre magyarul válaszolt, azután Bakos Istvánnal, Forgáchcsal és Hédervárilal kezet fogott, ebédre marasztalta őket. Forgách az asztalnál a kanczellár mellett ült s oly jó benyomást hagyott hátra, hogy a következő hónapban a fejedelem két aranyos kupával ajándékozta meg.³¹¹ Jelen volt az 1637-ik évi országgyűlésen. Szolgálatai jutalmául három Ung megyei birtokot kap a királytól adományul.

Forgách Zsigmond fiai megszerezve a bölcsészet tudományok doktori fokozatát haza jöttek. Eleinte a vagyoni kérdés tisztázásával bajlódtak, özvegy anyjuk ugyanis számos gyermeke között nem akarta a nádor örökségét megosztani,

maga rendelkezett minden fölött. Idősebbik fia megsokalja a dolgot, 1633-ban a királyhoz fordul, adassa ki apai illetőségeket, de bizony az uralkodó is csak nagy sokára tudott kívánságának megfelelni.

Rövid ideig a királyi udvarban teljesítenek szolgálatot, Ádám a mondott év elején elfoglalja a szécsényi kapitányságot, Zsigmond továbbra is Bécsben marad.

Az 1637 november 29-én megnyílt pozsonyi országgyűlésen a többi családtag között ő is jelen van. A december 14-iki közös ülésen a személynök megkísérlette a vallási sérelmek ügyének békés megoldását, kérte az evangélikusokat, tekintsenek el az elszenvedett sok bajtól, ne kívánják a vétkesek megbüntetését, a király előre láthatólag ugye orvosolja panaszait. A vádlottak egyike Pálffy Kata, a nádor özvegye volt, mert a szentpéteri lelkészt téli fagyban elűzette. A katolikus főurak részéről a nagyváradi püspök és Forgách Ferencz mentek a rendek határozatát megsűrgetni; az utóbbi a nemrég elhunyt Miklós nagyreményű fia, azon évben nógrádi főispán, a Koháry ezred alezredese.

A rendek üzenetét a főuraknak a győri püspök, Draskovich János, Pálffy János és Forgách Zsigmond vitték meg, feltételesen lemondtak a sérelmek azonnal való tárgyalásáról. Illésházy Gáspár feljegyezte, hogy a Forgáchok, csupa hevülő fiatal ember, tréfálkozás közben összevesztek Barkóczy Lászlóval, „kardra hitták volna egymást, de nem lőn engedelem nekik arra.”³¹² Az országgyűlés bezárása után Zsigmond szintén visszatér az országba, 1638-ban Borsod megye főispáni tisztében látjuk működni.

A két testvér vállvetve működik itthon a közélet rokon ágaiban. Tudják, hogy az ország tartós békére nem számíthat, a vezető emberek azért a hadsereg szükségleteinek rendbehozását sürgették, Forgách Zsigmond és Ádám is ilyen természetű ügyekben leveleznek a nádorral 1641—44 között.³¹³ Ádám 1641-ben Dunán inneni és érsekújvári főkapitány, ugyanazon év márczius 25-én királyi főpinczester, Pálffy Pál országbíró utódja. A főkapitányi teendőkkal nem elégszik meg, a következő évben (1642 okt. 21) arra kéri az uralkodót, hogy a nemrég megürült kassai főkapitányi méltóságra nevezze ki. Kérése igazolására felhossa, hogy hazája és az uralkodó

család iránt addig szerzett érdemeit növelni fogja új hivatásában, hogy a Kassa környékén levő négy várat (többről nem lehet szó) mint újvári kapitány is gondozhatja, végre, hogy hivatásának, mint a nádor, ő is meg tud felelni.

III. Ferdinand Forgách kérését örömmel teljesíti, 1643 június 1-én áthelyezi felsőmagyarországi generálisságra, de az újvárra mást nevezett ki. Eleinte az volt a király szándéka, hogy Bécsbe hívja fel a kanczellária egyik magyar tanácsosi állásának betöltésére, később, valószínűleg Forgách kérésére, elállt e kívánságtól.

1643 január 12-én arról értesíti a király, hogy vizkesztre nagyon kevés magyar jelent meg a bécsi tanácskozáson, meghívja őket újra. Ekkor intézhette el Forgách a főkapitányság ügyét is. Állása elfoglalásakor nyert utasítása (június 1-én) szorosan körülírja a felvidék eme legfontosabb katonai tisztének teendőit.

Feladata első sorban az ellenség támadásának, vagy abbeli szándékának elhárítása kellő módon és megfelelő eszközökkel, az ország felső részeit Tiszán innen és túl védi, a várakat fentartja, magyar és német katonasággal őrizteti, engedelmességet, fegyelmet tartat, minden kárt alattvalóiról elhárít.

Ha baj adja elő magát, a kamara elnökével tanácskozzék, azután minden erejével szálljon szembe vele.

Birtokot se másnak, se magának nem adhat, ha valakit érdemesnek talál a megjutalmazásra, a királynak jelentse.

Legyen gondja arra, hogy a megkezdett várak és erősségek építése a hadi tanács, vagy katonai mérnökök által megállapított tervek szerint a megyék segítségével mielőbb befejeztessék. Figyeljen arra is, hogy a király vagy kamara által építkezésre szánt összegek csak a kijelölt célra használtassanak fel. Ha a megyék hátralékban vannak, a törvény által megengedett módon hajtassa azt be, tegyen eljárásáról a királynak jelentést.

A főkapitány figyelme főleg katonái életére terjedjen ki: vajlon tisztjei és katonái a hadi tanács által szerkesztett szabályzat szerint élnek-e, fegyverzetük elegendő s megfelelő-e; a várakat őrizték, előzetes engedélye nélkül ki ne menjenek, a hadi szerezket, élelmet gondozzák, az ágyúk kezelőit mun-

kájokban ne akadályozzák, egymással ne czivakodjanak. Tétessen magának napról-napra jelentést a történtekekről. A katona feladata a rábizottak hű megőrzése és bátor küzdés.

Se több katonát, pénzt, se kevesebbet, mint a lajstromban felsoroltatik, nem vehet fel. Az ellenőrzésre kiküldötteknek hűen számot adjon mindenről, viszont ő ügyeljen fel a lustráló tisztek és irnokok munkálkodására, felhatalmazást nyer e tekintetben azonnal való intézkedésre is.

Hadi szerek kellő mennyiségben készen legyenek, javítás vagy pótlás ügyében forduljon a tüzérség felügyelőjéhez vagy a hadi tanácshoz.

A hadi szolgálatra alkalmatlan tisztet, vajdát vagy katonát csak az uralkodó, vagy megbízottja előleges engedélyével bocsáthatja el, pótolhatja, vagy visszafogadhatja.

Különösen ügyeljen arra, hogy katonái az ellenséggel ne érintkezzenek. Ha támadás éri a főkapitányság területét, főbb embereivel tartson tanácsot, azok észrevételeit a magáéval együtt gyorsan terjeszsze fel, s a király határozatának megérkeztéig a kevésbbé fenyegetett helyekről vonja össze az őrséget a veszedelem színhelyére.

A török szultánnal kötött békét az 1608-ik évi törvények szerint se maga meg ne szegje, se katonái, a fosztogatókat és rablókat büntesse meg.

Kapitányi, vajdai állást nem tölthet be, a méltók névsorát kellő időben terjeszsze a király elé.

A hadjáratban szerzett prédát katonáival arányosan oszsza meg, az elfogott basákat, bégeket, előkelő foglyokat a királynak adja át. Egyébként mindenben, ami az utasításban nem foglaltatik, az uralkodó javára munkálkodjék. A miben maga nem akar dönteni, a hadi tanácsot kérdezze meg.

Békében neki 100 lovas eltartására jár fizetésül havi 500 forint, háború esetére a lóra ülés napjától számítva annak befejezéséig 1250 forint. Ha állásának megfelelni nem akar többé, három hónappal előbb jelentse be, hogy utódjáról godoskodni lehessen.

Ennyi volt a kassai főkapitány tennivalója írásba foglalva, valóban pedig az utasítás szűk korlátainál jóval nagyobb hatáskört töltött be. Az Erdélylyel való gyakori összetűzések következtében Forgách Simon és Zsigmond idejében a főka-

pitány tekintélye a nádorét megközelíteni látszott katonai tekintetben. Forgách Ádámban a család harmadik íze állott egymás után a fontos méltóság élén, ebben az időben a nádor emlékét tisztelettel emlegeti az ország és a király egyaránt.

Forgách Ádám gróf.

III. Ferdinand a család tartós hűségét és sokszoros érdemeit 1640 május 12-én kelt oklevelével maradandó megjutalmazással viszonzozza, a nádor két fiát Zsigmondot és Ádámot és ezek mindkét nembeli leszármazottait grófokká avatja.

Az uralkodó diszes kiállítású adománylevele felsorolja a nádor összes őst, meleg elismeréssel emlékezik meg a nemzetség ezen ága által az országnak és a királyságnak tett szolgálatokról, melyek a kitüntetést indokoltá teszik. Teljes szövegét a függelékben olvashatjuk.³¹⁵

Nem tudom, vajjon nem főkapitányi állása elfoglalásakor választotta-e jelmondatul az arczképe alatt olvasható mondást: *Ludit in humanis divina potentia rebus*, magyarosan e gondolatot Ember tervez, Isten végez — közmondással fejezzük ki. Forgách élete meglehetősen hányt-vetett volt. Főkapitánysága néhány hónapjáról, mert csak annyi időt tölthetett Rákóczi támadása miatt Kassán, levelezőkönyve tájékoztat bennünket.

Új állomáshelyén ugyanis, a hova Érsekújvárról a király meghagyására augusztus végén átköltözött, Rákóczi György fejedelem készülő támadásának híre fogadta. Személyes bántódásokon kívül Rákóczit az a vágy indította háború indítására, hogy az ország protestansainak vallási jogait az 1608-iki törvények alapján elismertesse.

Készülődése nem maradt titokban, az Erdélybe küldött királyi követek jól széjjel néztek, látták, hogy a fejedelem fegyverkezik. Augusztus 22-én Forgách közölte a királylyal, hogy svéd követ ment Rákóczihoz, el akarta fogatni, de nem sikerült. Megtudott útjáról annyit, biztatta a fejedelmet, hivassa össze seregét Désre, de a megyék és városok ellenállottak, azután arra kérte, legalább hajdúit gyűjtse Debreczen alá, hogy a királyi udvar támadástól tartson, de erről a fejedelem még nem határozott. Irt Rákóczi jószágigazgatójának is, miért fogad katonákat ura részére a királyság területéről, ami hűtlenség számba megy. De akár támad a fejedelem, akár nem, az ezernyi bajon segíteni kell, a Szatmárt levő katonaság kevés (200), felszerelése nyomoruságos, a várak helyreállítása egy percznyi halasztást se tűrhet el stb. A király azt írja neki válaszul, hogy a követ neve Robenstock Jakab ezredes, katonáival próbálja elfogatni, kísérje útját tovább is figyelemmel, talán sikerül célja felől egyebet is megtudni, másoknak is adott hasonló megbízást. Szeptember 13-án tudomásul vette az uralkodó, hogy már a második svéd követ ment Erdélybe, inti, annak útját is figyelje meg, visszatérőben fogassa el.

1644 októberének elején ismét megírta Bécsbe az Erdélyből hallott újabb híreket; a király kegyesen fogadta levelét, megbizta, hogy a kamara segítségével a végek felszerelését, élelmet hozza rendbe. Október 14-én azt tanácsolja, hogy a bekövetkezhető ellenségeskedésre nézve beszélje meg szándékait a főbb emberekkel, levelezzék velők. Egyidejűleg Kéry János is tudósításokat küldött az udvarnak, de ezek elvesztek; Ferdinand meghagyja azért, hogy az útközben meghalt Kéry iratait, megbízásait azonnal vegye magához, avatatlan kezébe ne kerüljenek; továbbá hogy külön felhatalmazása nélkül ne hagyja el Kassát. Hogy a felvidék a támadás felől még jobb értesüléseket szerezhessen, a király Forgách Zsigmondot nevezte ki szatmári kapitánynya.

Mindez mit se használt: haderő felállításáról, szervezéséről pénz nélkül, a megyék akarata ellenére szó sem lehetett. Rákóczi 1644 február 2-án indult meg Bocskay útjára, ellenállással ő se találkozott.

Forgách január 22-én külön futárral küld levelet Bécsbe, siessen az uralkodó segítségére a fenyegetett vidéknek. Ferdinand egy hét multával felel a sürgős kérésre, biztatja a főkapitányt, ügyeljen Erdélyre tovább is gondosan, a legcsekélyebb ellenségeskedéstől megvédi a felvidéket.

Forgách tudta, hogy az óvatosság csak a meglepetés ellen jó, a katonaság kedvét, felszerelését nem pótolhatja. Beiktatása után negyednapra, szeptember 4-én már tudatta az uralkodóval, a végbeli katonák megkérdezték, mennyi zsoldot hozott nekik. A magával vitt hat havit nem akarták átvenni, míg három évi hátralékukat meg nem kapják. Az ellen is zugolódtak, hogy a ruhaposztó ára majd három havi fizetést emészt fel, ők maguk olcsóbban tudnák beszerezni; a hátralékos zsoldról kötelezőt kértek tőle. Nagy baj lenne, ha a háborus időben a végeket elhanyagolják.

Rákóczi már a Tiszánál volt, a mikor február 14-én Ferdinand közli Forgáchcsal, hogy a Bécsbe hívott esztergomi érsekkal és a nádorral tanácskozik a teendőkről, ha határoznak, tudósítja. A szepesi kamara útján (tehát hivatalos lassúsággal) küld pénzt 300 lovas felfogadására, csak óvatosan járjon el. A király közömbösségét csak részben menti az, hogy fő figyelme a svédek és dánok közt folyó harcra irá-

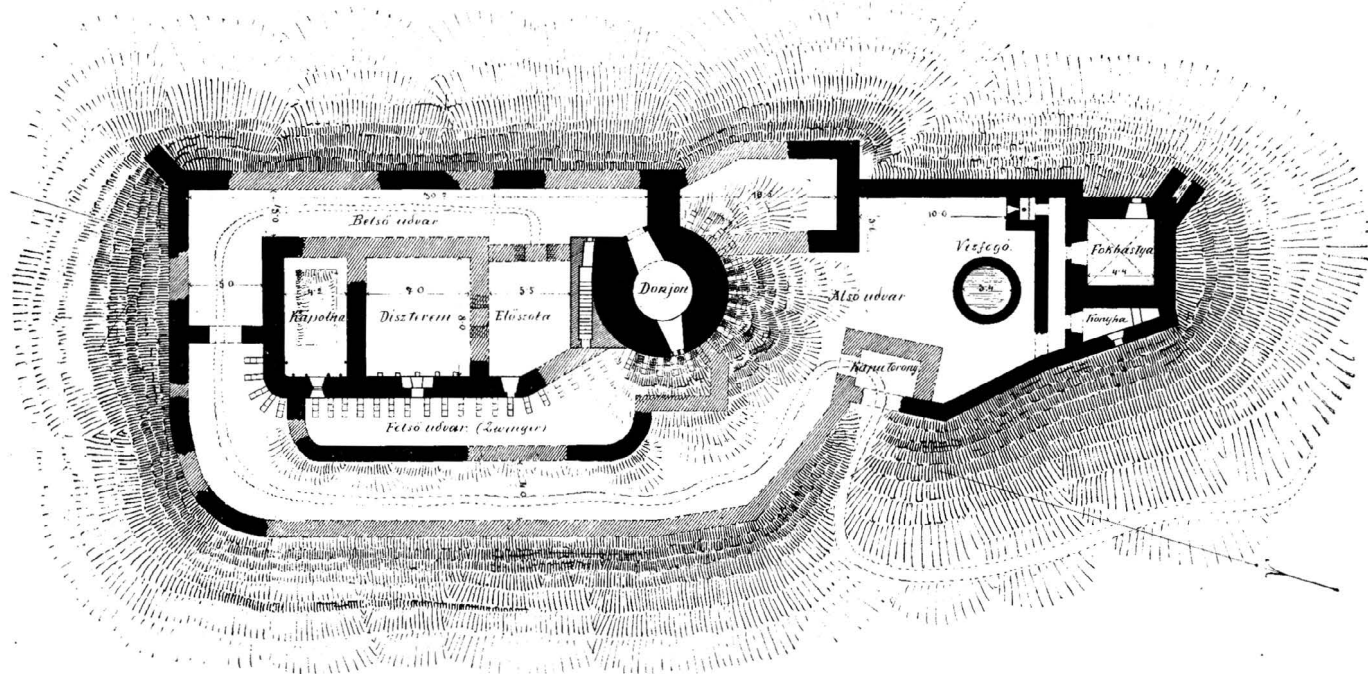
nyult. Forgách erre megpróbálta, hogy a hadi tanácstól szerezzon segítséget. Lipót főherczeg Forgách rimánkodó levelére február 16-án azt feleli, hogy az ország siralmas állapotát figyelembe véve ő is kérte a királyt, adasson legalább ennyivalót a katonáknak, mennek segítségül külföldi csapatok is. Ujabb kérésére a kamarát utasítja, fizessen ki annyi zsoldot, a mennyit csak tud.

Ilyen körülmények között nem tekinthető gyávaságnak, hogy Kassa az ellenállást meg se kísérelte, márczius 12-én Rákóczi hadai a városban voltak, Forgách sereg, pénz, felszerelés, élelem, lelkesedés híjával nem állhatott szembe a jól felszerelt erdélyieknek. Rákóczi reversalis ellenében szolgálai és rabjaival együtt szabadon bocsátotta, azonban meg kellett ígérnie, hogy fegyverrel nem támad a fejedelem ellen, kinek vezérei Bornemisza Pál, Bakos Gábor, Kemény János április elején az egész felvidéket a fejedelem hűségének szerzik meg, május elején már a Garam előtt állnak. Széchenyi György csanádi püspök május 2-án közli Forgáchcsal, hogy még mindig Léván tartózkodik a nádorral együtt, harmadnapra indulnak tovább. A fejedelem követe már ott van, szintén óhajtja a békét, mert látja, hogy a királynak is van elegendő serege. Ajánlja, a zavaros idő miatt menjen Komjátiba, más-kép észre se veszi, mikor csap le a török birtokára. A nádor egészséges; a fejedelem Szécsényben van, fia Palánkon, Bornemisza Pál súlyos beteg.

A király hadai elől Rákóczi a Tisza mögé vonult, de Eszterházy nádor nem tudta magát rászánni, hogy kövesse. Ezt a fejedelem ügyesen kihasználta, Szerencset, majd Kassát újra visszafoglalta, nyomon követve a nádort Eperjes felé. Utközben, július legelején foglalták el Szalánczot, a hova Szatmárról, miután vitéz védelemmel se tudta a várat megmenteni, Forgách Zsigmond családjával együtt menekült.

A vár számottevő erősségnek nem volt virágzása idején se tekinthető. Magas hegycsúcson fekszik, erős falai a megtelepítés ellen oltalmat nyújtottak a vár urának, de erős ostrom, hosszú ideig tartó körülzáratás esetében meg kellett magát adnia, mivel belső területe oly kicsiny volt, hogy nagyobb őrseget, bő élelmet nem lehetett benne elhelyezni. Forgáchot Rákóczi hadai meghódolásra kényszerítették, a fejedelem meg-

A SZALÁNCZIVÁR ALAPRAJZA.

ígérte, hogy családját és Szalánczot nem bántja, de neki mint fogolynak a táborral együtt kellett mennie. Julius 3-án Nagysárosban állította ki a reversálist, melynek alapján arra is kötelezte magát, ha emberei a fejedelem upori jóságát pusztítanák, a kárt megtéríti. Két hét múlva, július 14-én Pusztaszebesen kelt levelében bátyjának röviden elmondja az ostrom lefolyását. Előbb a vár körül fekvő jóságot pusztították el Rákóczi emberei, azután megszállták a vár alját. Öt hétig tartotta a lelket az őrségben, de végre engednie kellett az erőnek, az ostrom ellen alig néhány napig tudtak védekezni, hiába való lett volna a további ellenállás. Szalánczról elindult a sereggel felfelé. Most tudja már, mi a katona-kenyér: a jóakarát, kár, bú és keserűség. A bátyja által küldött embereket vissza bocsátja.

Forgách Ádám maga is sok kárt látott a háboru évében, birtokait jórészt elpusztították, második felesége meghalt, de azért megesett a szíve öcsese sorsán. Julius 13-án megható sorokban írja le Zsigmondnak és családjának helyzetét a királyhoz intézett levelében. Érdemeiről tanuságot tehet a hadsereg, a nádor; a fejedelem birtokait Szaláncz kivételével elfoglalta, felégette. Felesége mindennapos, alig van kenyere a várban, melyből csak a király segítségével menekülhetne el, kéri, tegyen eleget a felség ilyen irányu könyörgésének. Egy másik feliratban, melynek fogalmazványán közelebbi keltezés nincs, azt jelenti, hogy öcsese írt volna már neki a táborból, de igen vigyáznak rá, üzenettel kérte, legyen szószólója a királynál. A vár azért hódolt meg, mert Eszterházy nem küldött segítséget, hanem Kemény Jánosra támadt; a várat tehát megadta parolára, a fejedelem embere ígérte, ha megegyezni nem tudnak, a várat visszaadják, de e helyett 200 emberével együtt elfogták, a reversális se volt elég, vitték magukkal a felvidékre. A táborból küldött tudósításokat Eszterházynek, de ő a helyett, hogy titokban tartotta volna, elhíresztelte, a mi által Forgách helyzetét igen megnehezítette. Ugy tudja, öcsese naponként kéri a fejedelmet, tartson ellene vizsgálatot, vagy bocsássa szabadon, de a mellett maga is szabadulni próbál; legutóbb arra figyelmeztette, akadályozzák meg, hogy a svédekkel szövetkezzen Rákóczi, pedig az a főczélja, továbbá, hogy a királyi tanácsban áruló van, min-

dent megír a fejedelemnek, végül azért se látják jó szemmel, mert a kürtös által neki küldött bizalmas levelet a fejedelem emberei elfogták.

Saját menekülése, birtokainak pusztulása miatt igen szemrehányó levelet ír Forgách a fejedelemnek. A hadjárat alatt Galgócson élte napjait, onnan figyelmezteti Rákóczit október 8-án ígéretére, hogy birtokait bántani nem fogja. Ne csodálkozzék azon, hogy előbb nem válaszolt június 6-án kelt levelére: „Adta volna Isten, hogy ne adatott volna okom ez írásra is, s ne kellettén ennyi számlálhatatlan, nemcsak magam, hanem édes hazámnak s nemzetemnek sok kára után Nagyságodnak ezen materiáról írnom, az mely írásom, úgy hiszem, annyival sem fog csudásbnak tetszeni, a mennyiben eddig is, tudom, Nagyságod magában tért, s eszében vehette, hogy quoad publicum nem hozta helére Nagyságod Magyarországnak szabadságát, hanem inkább kijövetelével minekünk minden romlást hozza. Az ki legnagyobb, intercipiált maga levelit láttam Nagyságodnak, az kiből az töröknek integre alá akar vetni bennünket, nem elégedvén az mostani törököknek is, az kik Nagyságoddal voltak, egy néhány ezer lelkeknek elvitelével.“ Emlékezteti a fejedelmet, Kassa azért hódolt meg, mert azzal fenyegette, hogy a török tavasszal úgy is elfoglalná, ő megvédi ellene. Sárospatakon őt el akarta fogatni, mint Dóczyt, bár Kassán megígérte, hogy bántalom nélkül elmehet, de a mikor a város kezében volt, reversálist kívánt tőle: „Lássa kegyelmed édes Forgách uram, ennek csak meg kell lenni, avagy ha kegyelmed anélkül el akar menni, lássa, de ha mi az úton kegyelmeden esik, ránk ne vessen“ szavakkal, holott előbb szó se volt róla. Ennek daczára a fejedelem hadai a merre jártak, vagyonát pusztították, koldussá tették, tőle azonban megkívánta, hogy eleget tegyen kötelezettségeinek. „Az kiért ha Nagyságod kívánja reversálisomnak megtartását, Nagyságodtul én is kívánhatom az én kárainmnak refusióját, és arrul való sok verbo principali kötés levelét. Továbbá az én reversálisom az mint íráom, nem gonosz, hanem jó igyekezetire néz Nagyságodnak, s néz rész szerint arra az manifestumra, az melyet Nagyságod az országnak kiküldött, hogy semmi maga privatumát nem tekintvén néz csupán csak az országnak közönséges javára. De az Nagy-

ságod intercipiált és szemem előtt s kezemben volt levelei engem országostól az török rabságában és contributiója alá akarnak ejteni. Im az idegen nemzet Nagyságodtul éjjel-nappal sollicitáltatik. Im Nagyságod miatt romol az ország: nem jó igyekezetek ezek Nagyságos uram, azért ne adja Isten, hogy az én reversálisom arra czélozzon, ha ezek így vannak. Mert magát bírálom meg Nagyságodat, benne magyar lévén, halván s szemeivel látván nemzetének utolsó mináját, ha consentialhatok-e ezeknek. Azért semmi gonosz indulatomnak Nagyságod ne tulajdonítsa, ha ezek így lévén, én is másképen gondolkodom az állapot felől, s meg ne botránkozzék Nagyságod, ha ilyen hatalmas okokra nézve tehetségem szerint Nagyságod intentuminak opponálnom kelletnék magamat.”

Forgách levelében van némi tulzás, de alapjában véve a háborus világ okozta károkért méltán tett szemrehányást Rákóczinak. A fejedelem nem neheztelt meg szerfölött a levélért, november 25-én értesíti, hogy Imre diákot küldi hozzá a panaszok elintézésére, meg akarja mutatni, hogy jóakarattal viseltetik Forgách iránt.

Rákóczi második előnyomulása véget vetett Forgách Ádám nyugalmanak. Nyíltan nem harcolhatott a fejedelem ellen, szolgálatkészségét tehát a katonaság felállítása, az ellenállás előmozdításával akarta bizonyítani. Figyelme különösen a végekre irányult most is, azokat akarta talpra állítani. Eszterházy Miklós, mint a csapatok vezére meghagyta november 14-én a végbeli katonáknak, Forgách parancsainak mindenben engedelmeskedjenek. Saját embereit a brünni táborba küldte a svédek ellen. Ferdinand, hogy tevékenységének teret nyújtson, 1645 április 27-én újra kinevezi érsekújvári főkapitánynak.

Teendője e helyt is a rendelkezése alatt álló országrész védelmének irányítása, de egyéb apróság is foglalkoztatja. A király május 12-én meghagyja, hogy kilencz török rab kiadása felől kezdjen alkudozást a budai pasával, a ki ugyanannyi keresztényt bocsát szabadon. A dolog annál sürgősebb, mert a török császár követét várják béketárgyalásra Budára, nem volna jó, ha belekötne a pasa panaszába, ki a rabok elfogásáról hosszú jelentést küldött a bécsi udvarnak is. Ugyanaznap tudtul adja Forgáchnak azt is, hogy portai követe a törökével

visszatérőben van, mint elődei tették, ő is azon van, hogy a béke megköttesék. A budai pasa ígérte, hogy jó szomszéd-ságban fog élni, ő is tartassa meg katonáival a béke pontjait, ne törjenek be török területre.

Ugy látszik, néhány napra visszatért Érsekújvárra néhai Forgách Simon és Verancsics viszonya is. Lippay és Forgách Ádám ugyanis eltérő nézetet vallottak arra nézve, az ujjvári katonaság fölött, melyet az érsekség tart fenn, ki rendelkezik első sorban. Forgách elődjéhez hasonló módon akarta a vitát elintézni: riadót fuvatott a vár udvarán, neki szegeztette az ágyukat Lippay palotájának, a ki erre — természetesen csak akkor — a főkapitány parancsnoki jogát elismerte saját katonái felett is. Panaszára a király május 23-án megint Forgáchot, tisztázza magát a hatalmaskodás vádja alól, a jövőben pedig hasonlótól óvakodjék. Bizony sok írásába került, a míg az ügyet valahogy elintézték. Később megint szent lett köztük a béke, Forgách az érsektől tudta meg a bécsi híreket.

Az udvart ugyanis 1645 tavaszán az a kérdés aggasztotta: egyesül-e Rákóczi Torstenson svéd tábornokkal, a mi az ország felső részének végső elvesztését jelentette volna. Márcziusban már tárgyaltak az egyesülésről, ez kényszerítette az udvart némi engedékenységre a fejedelem békeköveteinek előterjesztése iránt, de komolyan még akkor sem hittek a szövetekezésnek.

Április 27-én, Pozsonyból írt levelében Eszterházy azon reményének ad kifejezést, hogy Bakos Gábor a bányavidékre és Zólyomba megy Turóczból, a svédekkel nem egyesül; nem hiszi azt se, hogy Rákóczi állandó szövetséget akarna kötni a svédekkel, mert akkor elidegenitené magától a népet, s a török is gyanút fogna. Montecuccoli számára tarsolyában van a király parancsa, a mely órában elküldi neki, vagy 3000 embert küld le neki Trencsén megyébe, Puchainnak is meghagyta, népével a Dunától menjen vissza, ő Körtvélyesnél, vagy Német-Jarendorfnál átkel, lesz harmadfélezer katonája, kikkel Bakost a hol éri, megtámadja. Forgách se rezzenjen meg holmi írka-firkára, biztassa a végeket, majdcsak visszaverik a „legyeket.“

Forgách szintén mozgolódott, Lippay útján benyújtott a királyhoz valami előterjesztés félét a keze alatt levő katonaság felhasználásáról, a melyre nézve az érsek június 18-án

azt válaszolja, hogy az uralkodó kegyesen fogadta, addig is, míg végleges értesítést kap, megteheti az előkészületeket. Julius 12-én értesíti, hogy levele alapján tudatta az udvarral, hogy Forgách Zsigmond vállalkozik arra, hogy 3000 lovast a fejedelem seregéből elcsábítva azok élén megszökjék a táborból; bár igen szűken állnak Bécsben pénz dolgában, effélre mégis adnak, de nem küldik a táborba, ha elszöknek, megkapják. Biztatja, ő is segítse elő a dolgot. Ha a fejedelem hadai a Vágon átjönnek, pusztítani fogják az ott levő birtokokat, nem lenne céltalan, ha a környékbeli urak Pálffy András és mások vezetésével az 1000 német katonát felhasználva foglalkoztatnák a fejedelem seregét, felel érte, hogy a svéd szövetség azáltal felbomlik.

Egy hét múlva (juli 20-án) közli Lippay Forgáchcsal, hogy előző nap jött meg Bécsből, hol a nádorral együtt a rossz békesség és a védekezés felől tanácskoztak. „Az többit most félre tévén, kegyelmednek igen sub secreto et sigillo jelentem, hogy az békesség tractája mellett mi egy lármát is, derekassat akarunk csinálni az fejedelem táborában, magam is talán el kezdek menni, ha jó készülőt látom. Az ő felsége consensusából és akaratjából kegyelmed is az mennyidmagával lehet, velünk jöjjön.“ Kéri, vagy 100 lovassal a saját és ugyanannyival az érsek katonáiból Sempténél várja be a többit.

Forgách Zsigmond levelét átadta a királynak, ki azt üzeni neki, hogy hűségének megnyilvánulását örömmel fogadta, de ha élete veszedelemben nincs, maradjon tovább is Rákóczi udvarában, mivel a megszökést és várába zárkózását korainak tartja. A királynak úgy tehet szolgálatokat, ha a fejedelem csapatainak egyesülését a svédekkel a legrövidebb idő alatt tudtul adja, vagy ha tartóztatja Rákóczit, hogy a Morván minél később keljen át.

Bármilyen óvatosan adta is tudtára Forgách Ádám öcsének az udvar üzenetét, Rákóczi tudott a fogoly terveiről. A végrehajtásra nem kerülhetett sor, mert Forgách Zsigmond váratlanul elhunyt. Haláláról kétféle hír kelt szárnyra, a királpártiak jelentése azt állítja, hogy a fejedelem engedélyével átment Torstenson táborába Brünn ostromát szemlélni, ott italban mérget adtak neki, a mitől három napig tartó

kinlódás után augusztus 4-én meghalt. Rákóczi maga így írja le az esetet: „Nyavalyás Forgách Zsigmond uram ma egy hete hogy Duklás urammal az generálhoz ment vala, ugyan megbetegedvén, ez elmúlt éjjel 9 órakor négy napig való fekvése után meghalt. Vannak vélekedések, mely miatt halt volna meg, de mi pestisnek tulajdonítjuk, Isten irgalmazzon szegénynek s ne vegyen számot arról, mint töltötte be nekünk tartozó kötelességét.“³¹⁵

A hadakozásnak, mint ismeretes, az 1645 december 16-án aláírt linzi békekötés vetett véget, mely a vallásszabadság tekintetében megerősítette az 1608-iki törvényeket, Rákócziakat pedig tekintélyes vagyonnal gazdagította.

A következő év nyarára összehívott országgyűlés a béke pontjainak törvénybe iktatása mellett, nádorválasztással is foglalkozott, mivel Eszterházy Miklós elhunyt. Az udvar jó előre gondoskodott a jelölésről. Rutkay András 1645 augusztus 9-én a király megbízásából megköszöni Forgách előzékenységét, ki a felség óhajára vonakodás nélkül engedte át a nádori székre vonatkozó előnyeit Pálffy Pálnak, noha a méltóságra bizonyosan megválasztatott volna. Hogy, hogynem, a jelölésből Pálffy mégis kimaradt: az uralkodó (1646) szept. 25-én Draskovich Jánost, Forgách Ádámot, Bethlen Istvánt és Nyáry Lajost ajánlotta a rendeknek megválasztásra, közülök az első nyerte el a nádorságot.³¹⁶

Ádámon kívül a közpályán vannak még ekkor az 1647-ben szerencsétlen véget ért Ferencz, barsi főispán, szécsényi főkapitány és Forgách István, később szintén a Zrinyi összeesküvés részese. Forgách nem érzi jól magát Érsekujvárt, beteges, fizetése nagy részével adósa az udvar. Ehhez járult még, hogy a törökök hamis panaszára Ferdinand 1646 tavaszán megdorgálta. Éppen állásából való elbocsátását akarta kérni, írja válaszat április 24-én a király levelére, a mikor a leiratot megkapta. Olvasta belőle, hogy a török békeszegéssel vádolja. Isten a tanuja, hogy a törökkel Léva ostroma óta meg nem ütközött. Őt magát ütközben kétszer megtámadták, akkor bizony többet megölt közülök. A kihágókat hetenként inti, bünteti, de visszatartani nem tudja őket, annyira felindultak a pogányok támadásai miatt. A tulajdonképeni oka a panasznak az, hogy ő eddig sikeresen verte vissza őket Galgóc elfoglalá-

sától. E tekintetben nem is engedhet, hogy pedig e miatt a király érdekei ne csorbuljanak, továbbá betegeskedése miatt is lemond állásáról.

A király nem vette tudomásul Forgách visszavonuló szándékát, inkább újabb terhekkel foglalta el, 1649-ben kinevezte Csongrád megye főispánjává.

Nem is vonult vissza Forgách a közélettől, részt vett az 1649-ik évi országgyűlésen, melyben a rendek nevében adott feliratot ő fogalmazta meg; ekkor egyhangulag megválasztották Pálffy nádornak. Az 1655-ik évi diaetának megint nádorról kellett gondoskodnia, nagy szótöbbséggel Wesselényi Ferenczet választották meg. Az előző esetben Forgách saját elhatározásából lépett vissza a jelöltségtől, az 1655-ik évi választásnál neve nem is szerepelt; úgy látszik, zokon esett neki az udvar eljárása, mert Ruttkay András augusztus 9-én szükségesnek látta az uralkodó megbízásából megnyugtatót, hogy nem hibája, vagy mellőztetés szándékából tették, hanem mert a király más emberekkel is kívánta éreztetni jóindulatát. Forgách a hűség e szokatlan bizonyítványát aligha mutogatta: önmaga érezhette legjobban, hogy se kortársai nem tulajdonítottak volna neki annak láttára nagyobb befolyást az udvarnál, se jövőjére nézve nem volt a mellőztetés bármilyen formája biztató kezdet.

A király hangulata azért változott meg Forgách iránt, mert már 1649-től kezdve kimutatta, hogy nem ért egyet mindenben az udvar céljaival. Az országgyűlés említett felirata első helyen említi a nádorválasztás megejtését, a mit a király nem hallott most se szívesen. 1651-ben Rákóczi Zsigmond meg van róla győződve, hogy az udvarnál Batthyány, Zrinyi, Forgách Ádám, Eszterházy Pál, Szunyog a nemzeti ügy védői, „categorice megüzenték ő felségének, soha magyar ellen fegyvert nem fognak”.³¹⁷ A fejedelem, II. Rákóczi György 1652 július 12-én írt levelében azt írja neki, hogy osztja fájdalmát az ország bajai felett. „Kegyelmed dolgaiban az igazságot látjuk, fájdalmas lehet mindnyájunknak igaz magyaroknak, szegény hazánk törvényi hogy bántatnak. Bizony mint kegyelmed is írja, átkozott magyar, az ki kívánja, német s pap igazgassa szegény nemzetünk törvényt. Mi szükség ő felségének az törvény szerint ország bíráitul megitéltetett

dolgot tanácsra bocsátani . . . Ha valaha kellett, most kellenék kevesedett magyaroknak egyeseknek lennünk.“ A megkezdett úton haladva Forgách nem jutott el Zrinyiéig, de a bécsi miniszterek előtt mégis gyanussá tette magát.

Az 1652-ik év mozgalmasnak ígérkezett. A szécsényi őrség márczius elején portyázva eljutott Isaszegig, ott hasonló járatban levő pogányokkal találkozott, megverte őket és sok foglyot magával vitt a várba. A békebontás hírére az egri törökök szintén kicsaptak, a Hernád mellékén négy falut felégették, a mellett a budaiak és nyitraiak is támadtak. Az utóbbiak ellen, mivel vagy 4000-en indultak meg, Forgách serege élén, 1000-ed magával táborba szállt, Nagy-Vezekénynél, Verebély mellett találkozott velök, a mint a Pereszlényben szerzett zsákmánnyal haza felé indultak. Két óráig tartó ütközetben augusztus 26-án leverte őket, állítólag 1800 török, magyar 76 esett el; ez alkalommal vesztette el az Eszterházy család négy ifjú tagját.³¹⁸

A végbeli katonák támadásai a király intése daczára se szűntek meg, mert fizetés nélkül hagytattak. A fegyelmet se igen lehetett köztük fentartani. A török újra panaszkodott, Forgách eljárása tisztázására először hosszabb emlékiratot küldött Szelepcsényi kalocsai érsek közvetítésével a királyhoz, de a válasz az volt, terjeszsze az ügyet személyesen az uralkodó elé. Forgách 1654 juniusának elején tehát felment Bécsbe, de valószínűleg nem jutott kihallgatáshoz; junius 22-én írja Lippaynak, Puchain fővezértől hallotta, hogy a felség három katonáját kívánja fel Bécsbe, hogy megbüntesse őket a béke megszegéséért.

Forgách személye megsértésének vette az ügyet, azt hitte, hogy Puchain üldözi. Kijelenti említett levelében, nem küldi fel a vétkeseket, nevezze meg őket a hadi tanács, ő majd megbünteti, a hogy a végeken szokás. Puchainnak viszont azt mondta, a katonaság elégedetlenségének Lippay az oka, mert nem ad nekik eleséget. Mihelyt az érsek Puchainhoz fordult Forgách érdekében, tőle megtudta, hogy Forgách őt is vádolta, nagy jóakarattal természetesen azután nem járt el ügyében. Ezt a megváltozott hangulatot tünteti fel az érsek augusztus 5-én kelt levele. Nyíltan kijelenti benne, hogy a fővezér pártján áll, kötelességének tartja megvédeni.

Nem talált ugyan Forgách beadványában az udvarra nézve semmi sértőt, azt ajánlja mégis, mivel már ugyanis sok ellensége van, intézze el az ügyet szép csendesen előbb Puchainnal, azután a többivel. Forgách azonban nem igen akart a fővezér előtt megalázkodni, az ügy lassanként ellaposodott, de a bécsiek jól megjegyezték magoknak. Lippay figyelmezteti deczember 29-én, „akárki szaván meg ne induljon, ne legyen ingadozó nád. Bizony jól tudja, Isten az ártatlanokat megoltalmazza.“

A következő (1655) év tavaszán tartott országgyűlés előzményeiről érdekes részleteket tartalmaz Lippay január 19-én kelt levele valószínűleg Auersperg herczeghez.

Kéri a herceget, az országgyűlésen támogassa az ő pártját, 25 éve tagja a tanácsnak, kiismerte a kormányzás titkait, egyetértéssel sokra mennek.

„Palatinus választásában is leszen nem kevés difficultas, Forgách Ádám uramhoz, úgy látom, nem vonnak a németek, nem tudom magam is miért, de nincsen szájak ízi szerint ő kegyelme. Ha én hozzám mindenkor úgy viselte volna ő kegyelme magát, mint most egy időtől fogva, az clerust is könnyebben maga mellé vonhatta volna; az előtt is sok jó ajánlásokat tett ő kegyelme, de contrariumot cselekedött, tartunk azért most is az változástól.

Zrinyi Miklós uramtól tartanak az németek, fegyverrel ment volt az németek ellen határokat igazítani, hadi ember, ejtett is valami szókat ő kegyelme, kit igen apprehendáltak, alig hiszem, hogy azzá tegyék ő kegyelmét is, mert ezek csendes, szelid palatinust szeretnének. Nádasdy uram még ifjú; restálnak Csáky István és Wesseléni uramék, azok közül is lehet nem kevés consideratio. Hajlandóbbak arra udvarnál, hogy mint eddig, úgy viselném az gondot ez jövő gyűlésig, kitől oltalmazzon engemet az jó Isten, elhajlott immár az én időm délről, azt sem viselhetöm az testet, mellyet ez ideig, nem hogy többet tegyek vállamra.

Igaz, hogy az palatinus választása az országcé, de mivel-hogy ő felsége candidal, vogyon az udvarnak módja benne, hogy arra hajoljon az dolog, melyre ők nyomják az kenyeft.“

Előreláthatólag az is kellemetlenül hat sok emberre,

hogy mint régóta jelöltet kihagyják. Soha nem tapasztalt még hasonló törekvést az állásokra, mint most.

A nádorválasztás szükségessége szempontjából egészen hasonló természetű Forgách levele márczius 12-éről Pozsonyból Auersperghez; ő is teljesen károsnak tartja a helytartói állás fentartását. Akkor már folytak a tárgyalások, harmadnapra a nádor is megvolt, mint láttuk, Wesselényi személyében. Montecuccoli azt tartja, Zrinyi főleg azért bukott meg, mert ő izgatott legjobban a helytartó ellen. Klobusiczky András így vázolja az országgyűlés vezetőit: „Az érsek azt mondja, hogy ő bizony nem gondol velünk, csak királt választ s koronáz, az egy Zrini kivül az urak, kiváltképen pápisták, rosszak, szabadságok mellett meg nem szállalnak, minden terh csak az szegény követeken; tekietlen Forgách is, az is mely injuriatus, pap után jár, immár annak kedveskedik, Zrini ország árulójának mondotta szemtül-szemben. In summa semmi jó nincsen itt, udvarnál az nimet urak között is nagy irigység, confusió, mondja Zrini uram, olyat soha nem ért, nem látott, s jót nem remilhet, jöhessen ki belőle.“ Később azt mondja, hogy a nádor is egészen Lippay embere lett, azért nem megy semmire. Forgách a koronázó menetben Lipót után vitte az ország almáját.³¹⁹

Bár következetlen magatartása miatt Forgách itthon súlyos erkölcsi vereséget szenvedett, bécsi ellenségeit le tudta csendesíteni, mert a király kárpótlásul július 26-án összes lovas katonasága tábornokává (Feldmarschall über alles Kriegsvoleks zu Ross) nevezte ki.

A következő években meggyülik a baja Balassa Imre gyarmati kapitánynyal. Koczкова birtok határai miatt már előbb is pereskedtek, azonkívül Balassa nem tűrt fegyelmet, minthogy 1657 folyamán a király szigorú tilalma daczára megtámadta a törököket, Lipót meghagyta Forgáchnak, fogassa el, lásson felette hadi törvény szerint ítéletet; a hadi tanács az ítélet alapján elmozdította a kapitányi állásból, helyébe Forgách 1658 február 17-én Balassa Bálintot ajánlja kinevezésre, de Balassa Imre később visszaszerezte állását, tovább hatalmaskodott.

A király 1657 november 21-én figyelmezteti a török készülődéseire, Erdély fejedelmi székébe mást akar ültetni,

minthogy támadás várható az ország egyéb részei ellen is, tegyen meg minden lehető a védelem előkészítésére. Forgách katonai tudását a nádor is becsülte, 1658 október 20-án értesíti, hogy lemondott a kassai főkapitányságról, utódjául őt jelölte meg, ha megteheti vállalja el, rátermett ember a kettős méltóságra.

Alig hiszem, hogy Forgách visszakiváncozott volna Kassára, Ujvárt is akadt dolga elég, amellet tapasztalhatta, hogy az udvar nem tulajdonít kellő figyelmet iránta. Az 1659-ki és 1662-ki országgyűlésen látható volt már, mennyire meg van a hajlandóság Lipótban az önkényes uralkodásra. Kéri azért 1659 január 28-án a nádort, a kancellár legközelebbi alkalommal kérje a királyt, mentse fel állásától, ha az uralkodó tudakolná, van-e más oka is lemondásának, vallja meg, főleg az, hogy nincs hitele a felség előtt. Szeretné, ha őt magát kérdeznék meg a dologban. Nem kívánja szolgálatai jutalmát, hanem hogy becsülettel elbocsáttassék, ami ha meg nem történik, resignál; lemondását ekkor se fogadták el.

Az országgyűlés az uralkodó határozott fellépése ellen nem tudott védekezni, mert nem volt kellő egyetértésen. „Az magyar urak meghasonlottak, az érsek, kancellár, Nádasdy Pál, Batthyány, Rákóczi egyetértének, Forgách uram peniglen, Ziesy Pálffy és Zrinyi uraimékat mintha postponálták volna, azok urunk nélkül odafel merő árvák. Forgách uram azt mondja, később az fejét elintetni, hogysen mint az tanácsba menne olyan formán, hogy Nádasdy uram, fia lévén ő nagyságának, jobb helyt nem adna nékie“ — írja az egykorú szemtanú.³²⁰

Az 1662-ik évi országgyűlés szervezettebb ellenállást fejt ki, a rendek később azt is visszavonták, amit előbb a sereg élélmzésére megszavaztak, a protestansok kéréseinek egy részét is elvetették. Gróf Batthyány kivont karddal ment el a gyűlésből, mert a kanizsai határon Eszterházyt tették meg fővezérnek. Forgách elégedetlenül már előbb eltávozott,³²¹ majd az országgyűlés bezárása után Bars megye közgyűlésén protestált a hozott törvények néhány ellen, melyek se a királyi leiratban, se a válaszokban nem említettek. Felebbezését a királynak is elküldte.

Nagyjában a nemzet képe ugyanaz volt, ami az országgyűlésé: az egyes osztályok széthuzását mutatta. Az udvar

politikai és vallási téren hatalmát a rendek kárára növesztette, a főurak saját érdekeik után futottak, senki se hallgatott más szavára, bár Zrinyi Miklósnak volt vezető képessége, beszéddel, könyveivel ellenállásra buzdította az országot. Lángoló hazaszeretetét Bécs gyanúsán nézte, ellenségei gátat vetettek nemes törekvései elé, az ország jómódú urai irigykedtek reá népszerűsége miatt, a nagy tömeg buzdukt szavain, de az se tett semmit. Az ország tehát bűnös közönyösséggel nézett jövő sorsa elébe.

A vezetésre hivatott emberekre ilyen körülmények között a felelősség érzete szerfelett nyomasztólag hatott, mivel előre látható volt, hogy a belső bajokat a legközelebbi időben a török támadása is növelni fogja. Forgách 1660—1662 közt írt leveleinek mindegyikében sürgős javítást kér a várak, pénzt az őrségek részére.

E jelentések és levelek átvizsgálása felette fontos azoknak, kik hazánk XVII. századi védelmi állapotával tüzetesen foglalkoznak. Forgách ekkor a közép úton jár a hatalom előtt való behódolás és a honfűi kötelesség parancsa között, jelentései tehát az állapotnak megfelelők, aggodalma az ország sorsa felől őszinte.

Látva azt, hogy főkapitányi teendőinek nem tud megfelelni olyan mértékben, ahogy az ügy érdeke kívánta volna, 1660 első napjaiban ismét tudomására hozta a királynak, hogy lemond az állásáról.

A felirat keltezése napján, 1660 január 15-én végezte be ugymond, hivataloskodása 15-ik évét. Felhasználta a védelem szervezésére 300,000 forintnál többet, annál is nagyobb kárt szenvedett azon évek során magánvagyonára, mert birtokai gondozására ügyet nem vethetett. Nem sorolja fel azt az egyéb temérdek veszteséget, melyek közt hűsége, mint az arany, kipróbálódott, csak azt említi meg, hogy az ujbári éghajlat neki és feleségének sokat ártott, kis fia ott pusztult el. Minden bajának, anyagi romlásának ez az állás volt okozója.

Megmaradna mindamellett a kerület élén, de lelkiismerete inti, gondoskodjék családja jövőjéről, mert újabb családtagot várnak a közeli jövőben. Már 46 évet élt, idejének java részét a közügynek szentelte, rászolgált arra, hogy hátralevő éveit nyugalommal tölthesse el. A lelkére nehezedő nyomasztó

érzés, a jövő eseményei miatt való aggodalma a felterjesztés utolsó soraiban jut csak kifejezésre: nem akarja, hogy esetleg a király kegyének elvesztésével kelljen pályáját bevégeznie, elégedjek meg eddigi szolgálataival (a XVIII. sz. évn. közt).

A lemondást az udvar most sem fogadta el, Forgách Ádámnak nem lehetett a félútról visszafordulnia. Törekvése ennél fogva arra irányult, minél nagyobb érdeklődést keltsen Bécsben a főkapitányság ügyei iránt.

1660 márczius 6-án terjedelmes emlékiratot nyújt be a királynak és a hadi tanácsnak, kéri, gondoskodjanak a végek zsoldjainak kifizetéséről, mert hitelét teljesen elvesztette előtők. A dolog halasztást tovább nem szenvedhet. „Aber das weis ich gar, und versichere Allergnädigster Herr, das der Credit, den ich deswegen bei denen Gränizern verlohren hab, und nach nie lenger so neheres, wan die Bezahlung nicht herunter khombt, verlihren werde, Euere K. M. kheinen Nutzen eintragen wirdt.“

Egyetlen vár sem található főkapitánysága területén, melynek állapota ellen ne panaszkodhatnék, az őrség elégedetlenségéhez hozzájárult a védő eszközök hiányossága, a várfalak többnyire rongált állapotban voltak, az árkok betömvé. Minden felterjesztésében hangoztatja, hogy a halogatás veszélyt jelent; a hadi tanácsot a külországi háborúk foglalták el, a végekre se gondot se pénzt nem szentelt. A megyék szintén nem áldoztak, a hadi adó a jobbgáyság vállaira nehezedett, a németek és törökök pusztításai az ország minden rendű lakóját sujtották.

Forgách tehát hiába fordult segítségért, sehonnan se kapott. Lippay érsektől kért kölcsön, megtagadta, hátralékos főkapitányi fizetését sürgette, ígéreteknél többre itt se jutott, kénytelen volt vagyona egy részét elzálogosítani, hogy katonáit fizetni tudja. Lippay később ezer forintot küldött hozzá az ujbári sáncz ásására, de mi volt az a szükségletekhez képest? A főkapitány lelki állapotát hűen kifejezi 1662 június 17-én írt levele a nádorhoz. „Im solo búsulásim és törődésim közt mivel consolálnak az nógrádiak szegények, nagyságod az inclusából s oda küldött lovas hadnagy Spácza János uramtól megértheti.

Ez, nagyságos uram, rettenetes inség és panasz az Isten

színe eleiben hat, szent igaz az argumentumjok, hogyha halálra való rabjai s nem szolgálai volnánk ő felségének, nem kellenék éhél hadni halni bennünket. Én is, Isten úgy segéljen, penészes kenyérrel élek, mert mindenemet elköltöttem az ő felsége szolgálatában. Nógrádot tudja nagyságod micsoda, ott senki nem kereskedhetik, ki nem járhat, s ha ezt mindjárt nem remedeáltatja ő felsége, s pusztulni hagyják az várat, ki teszen róla. Én bizony szégyenlem, áttalom biztatni őket, mert ez aránt való minden biztatásomban megcsalatkoztak minden alattam valói.“

A törökök már úgy is mondogatják, hogy a király emberei dögöt esznek, akik oltalmazták, éhen halnak. „Én oly bús vagyok, s oly igen megszomorodtam, hogy ha ő felsége méltóságos személyét nem nézném, Isten úgy segéljen, kimennék Ujvárból estére még ma, mert nem lehet keresztény szemnek, nemhogy generálisnak maga alatta valói ily állapotját nézni.“

Mennyire indokolt Forgách aggódása, ha a vár esetleges ostromára gondolt, az alábbiak mutatják. 1660 körül Érsekújvár, tehát a legerősebbnek tartott hely felszerelése ilyen volt:

A bástyákon volt kis és nagy ágyú	54 darab
Muskatély, szakállas és egyéb puska	505 „
Ezekhez való vas ólom, lánczos, kis és nagy golyó	16255 „
Puskapor	95 tonna
Ólom	88 „
Kanócz	120 „
Viasz-szövetnek	65 darab
Zöld „	2 „
Szurkos fáklya	37 „
Vas Schleg	148 „
Ugyan olyan Schlegekkel töltött dárda	27 „
Tüzes labda	36 „
Tüzes ostrom koszorú	31 „
Tüzes gép	88 „
Gránát	48 „
Kicsiny és nagy üres gránát	492 „
Szurok koszorúk	327 „
Ostrom ellen való porral töltött fazék	1409 „

Salétrom	6 tonna
Kénkő	7 „
Szurok	8 „

1661 márcz. 7-én pontosan felmériette a vár falait, összeállította a helyreállítás költségvetését. Eszerint a falak kitöltésére, falazására, tetőkre 37699 forint $\frac{3}{4}$ dénár, a vár belső épületeinek rendbe tevésére 19598 forint $\frac{23}{27}$ garas, az árokra, sánczokra 6907 forint $\frac{1}{2}$ dénár volna sürgősen szükséges. Akkora összeget a kincstár nem tudott előteremteni, meg kellett elégedni a mulhatatlanul szükséges javításokkal. 1663 juniusában a vár felszerelését kiegészítették, élelmet hordtak össze, a várparancsnok segítségére küldték Marchese Pio-t, a nádor Győr és Komáromból is menesztett csapatokat, úgy, hogy a főkapitány tulságos optimizmussal egy évi ellenállásra képesnek tartotta a várat. De bizony nagyot csalódott. Forgách emellett körülbelől 6000 embert látott el fegyverrel, begyakoroltatta őket a védelemre, szemlét tartott a végházak körül fekvő falvakban. Az előkészülettel sietni kellett, mert 1662 deczemberének közepén már mindenki tudta, hogy a török készülődik, csupán Bécs álmodozott a béke fentartásának reményében.

A nagyvezéri állásra a szultán 1663 elején Köprili Ahmedet nevezte ki, tehetséges és tettekre vágyó fiatal embert, ki márczius végén nagy sereggel indult meg, hogy a készületlen ország nagy részét a behódolt területhez kapcsolja. Hosszabb időt vett igénybe, míg Eszék és Temesvár között a sereg összegyűlt: 70,000 gyalogos, 80,000 lovas volt ekkor hir szerint Köprili táborában 225 ágyúval felszerelve. Miután Zrinyivárt meglepetéssel nem sikerült bevenniök, az egész sereg Budára tartott. Julius közepén nagy tanácskozás folyt, valjon Győrt, Komáromot vagy Érsekujvárt támadják-e meg, az utóbbi ellen indultak, mert „fáradságra érdemes erős vár, környéke pedig hires arról, hogy azon mind a négy irányban művelt városok és várak, valamint nagy arany és ezüstmányák vannak, s remélhető, hogy e vár a kerületében levő összes várakkal, erődítményekkel, falvakkal és lakásokkal a padisah birodalmához kapcsolható lesz, az iszlám harczosok pedig azon vidéken gazdag zsákmányban részesülnek.“³²²

A török lassú előhaladását ügyesen ki lehetett volna használni. A nádor fel is szólította a megyéket felkelésre, néhány eleget tett a parancsnak, de mivel a német rendes sereg még lassabban gyülekezett, haza küldték őket. Montecuccoli 5000 emberrel Magyaróvárnál állt, serege kicsi volt arra, hogy a törököt feltartóztatni megkísérelje.

Lipót július 30-án közölte Forgáchcsal, kit június 8-án tárnokmesterré nevezett ki, hogy a török a vár felé közeledik. Hozzáküldte Locatelli ezredest, tapasztalt katonát, hogy mindenben támogassa. A király levelébe volt téve — talán biztatónak — valami tervzet féle, hogy mekkora sereget lehetne szembe állítani a pogánnyal. Ebben a rendes katonaság száma 11500 lovas, 21700 gyalogosra volt téve, az örökös tartományok, Zrinyi és Heister katonáival együtt 125000 felszerelt katonáról volt szó. Ha az uralkodó akkora hadat valóban össze tudott volna hozni, alighanem elveszi a török kedvét a támadástól.

A valóság sajnos egészen más volt. A német katonaság arra vigyázott, a török Bécs vagy Morvaország felé ne induljon, a magyar felkelők a Dunántúl is alig gyülekeztek, noha ott Zrinyi szervezte a bandériumokat, a felvidéken a mondott okokból, s mert a török fenyegette őket, éppen nem. Julius 14-én Komáromban elhatározták, hogy a felkelők a Duna bal partján, Ujvárhoz közel gyülekeznek a Nyitra, Árva és Turóc megyebeliek Forgách, Hont, Zólyom, Nógrád és Liptó lakói ugyanoda a győri püspök vezénylete alá.³²³ E megyék fölkelése se vált valóra, mert július 30-án a törökök már Esztergom előtt állottak. Négy napi pihenőt rendelt a fővezér a sereg átszállítására a még nem teljesen kész hidon.

Az ellenséges táborból elszökött két fogoly azt közölte Forgáchcsal, hogy az innenső partra csak kevesen jöttek még át, mert a hid meglehetősen kezdetleges; mások szerint Komáromból figyelmeztették, milyen alkalmas pillanat volna a török egy részének megsemmisítésére, ha az innenső parton elszigetelt csapatokat megtámadja. Montecuccoli is foglalkozott a gondolattal, augusztus 1-én Lichtenstein érdeklődött Forgáchnál az átkeltek száma felől.

Az érsekujváriakon fogott a biztatás. A főkapitány magához vévén Pálffy Miklós 1200 lovas, 600 gyalogos, Illésházy

György 200 lovas, Nyitra megye 200, Érsekújvár 400 lovasát és 400 puskást, gyors menetben Párkányba indult, s a 2500-nak tartott törököt augusztus 7-én hajnalban megtámadta, nem tudva, hogy időközben még 8000 rendes katona jött át Esztergomból, kik a támadásról értesülve Forgáchot készen várták; az újváriak kísérlete teljes kudarczczal végződött, a vezetők, a katonák öthatod része elveszett, a vezér az élethez maradtakkal nehezen tudott Ujvárba vissza menni. Forgách és Marchese Pio kölcsönösen okozták egymást a vereségért, noha az ütközetben a legvitézebb módon Pálffy harczolt. Az egykoru írók azt állítják, ha a török Párkányból egyenesen Ujvár alá siet, ostrom nélkül bevehetné volna.³²⁴

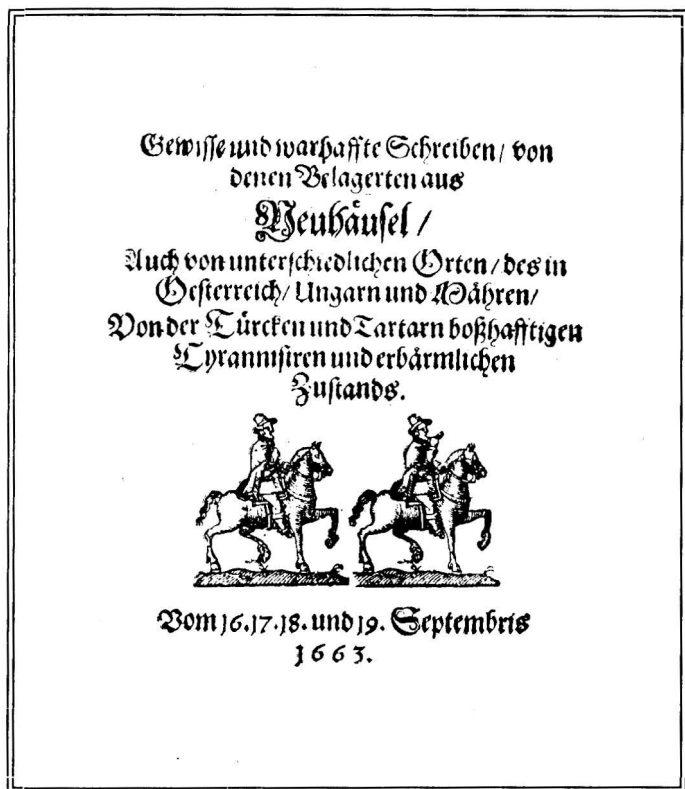
A vár megtámadását és bevételének lefolyását Forgách így adja elő október 5-én kelt jelentésében.

Érsekújvár a töröknek nem tudott sokáig ellenállni, mert a harmincz évig tartó béke alatt teljesen elhanyagolták, romban hevert, bár ő tizennyolcz éven át meg nem szűnt helyreállítását sürgetni. Hat bástyája közül három épült kőből, a többi földből, talapzatukat három öl magas fal védte, mely a földároktól 12 lábnyira volt, az árok tisztítatlan maradt, közepén évekkel azelőtt Forgách ásott egy mélyebb eret. Az épületeket Lobkovitz herczeg hozatta helyre, ki váratlanul 1662-ben meglátogatta, azután 10000 forintot eszközölt ki a királytól a legszükségesebb javításokra, ezeket május elején kezdték meg, de sem az idő, sem a pénz nem volt elég az említett három bástya megépítésére is.

A török csapatok a Dunán átkelve, augusztus 10-én ütöttek táborn a kiáradt Nyitra partján. A folyón hidat vertek, azon átkelve augusztus 15-én a várat ágyu lövésnyi távol-ságban vagy 200000 emberrel körülvették. A tábor két mért-földnyi területben feküdt. Harmadnap, tehát augusztus 17-én két török által küldött levélben a vár feladására hívta fel a védőket a fővezér, de választ nem adtak reá, hanem erős ágyuzást indítottak az ellenséges táborra, a levelet a nádor-hoz juttatták.

Az ostromlók még aznap tizenkét ágyutelepet állítottak fel, melyekből 73 ágyuval ontották a golyókat a várra, a melyek a belső épületeket nagyon megrongálták; a befejezetlen bástyák közelében hatalmas töltéseket, nagy halmokat

emeltek, ezerszámmra közeledtek a várárokhoz, a védők sűrű lövéseitől meg nem rettenve lecsapolták az árok vizét, azután átjárót készítve, első ízben a Forgách bástya aljáig jutottak el, ágyúikat most az árok szélén állították fel; az újabb támadás mindkét részről sok halottat kívánt.

Ujságlap czimképe 1663-ból.

Harmadnap délelőtt (augusztus 19-én) a Frigyes bástyát támadták meg nagy erővel, 17 zászlóaljuk indult az árok ellen, eljutottak a bástya lábáig, de a védők egymást felváltva, nagy veszteséggel ugyan, de teljesen visszaverték a támadást, mely éjjel ért véget. Augusztus 20-án ismét nagy lövöldözés folyt, 21-én korán reggel az említett két bástya ellen újra nagy erővel indultak az ostromlók, a Frigyesen az alezredest kivéve

majd minden tiszt elesett vagy megsebesült, az alezredest 50—60 katonájával együtt halálra sebezte a bástya kamarájában felrobbant lőpor és gránát, Haagen báró is megsebesült, sőt a török is meghátrált a veszedelem helyéről, másként nem tudtak volna tovább védekezni, száz katonánál több halt meg e támadáskor. 22-én az ostrom megújult, s bár akkor az említett bástyák falai a földig lehullottak, úgy hogy a lovasok szabadon mehettek és jöhettek a falakon át (18000-nél több ágyugolyót lőttek a bástyákba), noha golyójok és gránátjuk fogyatékán volt, a törököt harmadszor is visszaverték. De a bástyák alól nem űzhették vissza őket, a minék következtében alá kezdték azokat aknázni, a védőknek viszont csak egy aknát ásni tudó emberök volt. Az ostrom alatt a Frigyes bástyán lelőttek egy béget, kinek zsebében megtalálták a nádor levelét Montecuccolihoz.

Látták a várbeliek, hogy az ellenség általános ostromra készül; noha védelmet a falak már alig nyújtottak, elhatározták, hogy hősiezen ellenállnak. Miközben Forgách Marchio Pióval a falakon körül lovagolt, vagy száz német asszonyt láttak a vásártéren egy csoportban, kik a főkapitány oda küldött emberének tudtul adták, hogy hozzá akarnak menni a vár feladására kérni. Mielőtt szóhoz juthattak volna, szétzavartatta őket, hasonló gyülekezést szigoruan megfiltván. De már estefelé újra tapasztalhatták, hogy a várórség gyáva, nyíltan beszélték, hogy több támadást nem várnak be, mivel más menekvés nincs, ha a török ostromot kezd, lerakják a fegyvert, nem nézik feleségeik s gyermekeik czéltalan pusztulását. A vezérek erre elhatározták, hogy a bástyákra tiszteket küldenek ki, vigyázzák meg az őrség mozgolódását. Másnap újra tanácsot tartottak, melybe két éltesebb közkatonát is belevontak. A bástyákról visszatérő tisztek a megbeszélés alkalmával jelentették, hogy a katonák békétlenek, reményöket veszítették. Forgách másnap reggel minden század 2—2 közkatonáját magához hivatta, mintha szándékukról mit se tudna, nyájas szavakkal buzdította őket a kitartásra, küzdelemre, mondván, Isten is megsegíti őket, hűségesküjöknek is eleget tesznek, a mire egy szívvel-lélekkel megígérték, hogy bátran harcolnak tovább. Azonban alig két óra mulva visszatértek, a tanácskozó terem-ből eléjük menő Marchionak kijelentették, hogy bizonyos

okok miatt nem folytatják a küzdelmet. Marchiot a kijelentés dühbe hozta, kivont karddal ment rájuk, de elfutottak előle.

Forgách a kétségbeejtő állapot megszüntetésére még egyszer közibök küldte a tiszteket, maga mutatta meg nekik a király parancsát, újra buzdította őket, közben egy Walther ezredbeli lovas katona Jung alezredesnek azt mondta, könnyű a tiszteknek harczra buzdítani, ők a tűzben hátul maradnak. Hasonló jelenetek mutatták, hogy a fegyelem nem tartható fenn többé. Hiába üzték az ellenállókat karddal a falakhoz, kijelentették, hogy a vezér ellenére is megkötik a békét az ellenséggel.

Közös elhatározással elmentek erre Walther ezredeshez, ki mint legidősebb tiszt több hadjáratban vett részt, annál hosszú tanácskozás után, a kényszerítő körülményeket figyelembe véve úgy döntöttek, miután a harczolni nem akaró katonaság élén a várat a tisztek tovább nem védhetik, a törökkel alkudozni kezdenek. Köprili kívánságukra két tisztet küldött a várba, helyettük ők szintén egy magyart és egy németet. Marchio szállásán megszővegezték magyarul és németül a feladás pontjait, azután a sánczokban visszatartott két török tiszttel közölték. Mivel aznap nem tértek vissza a vezér válaszával, Forgách tisztáraival együtt a vár piaczn kijelentették, hogy készek tovább harczolni, soha a vár feladására nem gondoltak, a tárgyalást katonáik gyávasága miatt kezdték meg. Másnap a két tiszt tolmácsal jött vissza a várba, kijelentették, hogy a nagyvezér elfogadja a pontozatokat, csupán azt kívánja, hogy az ágyukat, hagyják vissza a várban. Bár mindössze hat nagyobb jó ágyujok volt, azokat se akarták prédára bocsátani, a török végre e kívánságukba is beleegyezett. A többi ágyu használhatatlan volt, golyót is az ablakokon levő ólomból s edények összeolvasztásából tudtak csak előállítani.

Az ellenség kívánságának abban se tettek eleget, hogy azonnal vonuljanak ki, azt kifogásolva, hogy a kapuk előtt összehalmozódott földet előbb el kell hordaniok. Forgách e mellett két szakértő katonát is átkéretett Komáromból, győzödjének meg, hogy a vár feladására kényszerítettet. Az őrség a törököktől kapott 400 szekérre rakodva augusztus 27-én kivonult Érsekújvárból, Kaplan pasa 4000 emberrel kísérte őket Komáromig.

Az ország az erősség feladásának hírére megdöbbsent, mert a pogány előhaladása azután a felvidéken semmi akadályra se talált, komolyan tartottak attól, hogy Sziléziáig és Morvaországig meg sem áll hódító útján. Bár nyilvánvalónak látszott, hogy a vár a segítő csapatok késése, a hadi szerek elfogyása, a várfalak leomlása és az őrség lázadása következtében nyitotta meg kapuit az ellenség előtt, a király vizsgálatot rendelt el a vezérek ellen. Forgáchot a hadbíróság eljárásának idején, mely majd egy esztendeig tartott, Montecuccoli Győrben fogva tartatta.

Rolland Menyhért hadbíró 22 pontba állította össze a haditanács vádjainak anyagát, melyekre Forgách a királynak tett jelentés részletezésével, kényszerítő helyzetének bizonyítását kérve válaszolt. Kiterjesztették a vizsgálatot a párkányi ütközetre is. A kihallgatott tanuk, Forgách vezértársai, mind azt hangoztatták, hogy a főkapitány minden lehetőt megtett a vár védelmére. A győri káptalan tagjai december 26-án megjelentek Széchenyi György győri püspök házában, hol a fogoly főkapitány tartózkodott. A jelenvoltak: Bercsényi Miklós ezredes, Nagy János hadbíró, Pap Gergely strázsamester, Bottlik Imre lovas és Török Ferencz gyalogos kapitány, Radován Pál és Kőrösközy Sándor várbeli vitézek egyértelműlemmel tanusították, hogy 1. a vár állapota és felszereléséről Forgách igaz jelentést küldött a királynak, 2. hogy a tanácskozásba és a határozathozatalba a német őrség tisztjeit is belevonták, 3. a feladás pontjait Forgách előbb a németekkel közölte, azután a magyarokkal, az utóbbiak csak azért járultak hozzá, mert amazok többé harcolni nem akartak, 4. a vezér kész volt a védelemben meghalni, helyét nem hagyta el soha, 5. minden eszközt felhasznált a katonák lelkesedésének fokozására, kétszer is hűségre intette az őrséget.

A kihallgatott tanuk bizonyosságánál is fontosabb volt Forgách szabadulására nézve az ország hangulata, melynek Wesselényi nádor 1664 május 18-án adott kifejezést a királyhoz írott levelében. Megemlékezik arról, írja, hogy a felség a megelőző évben azt mondta neki, ha Ujvár elesik, csak Forgách hibájának lesz tulajdonítható. Nem akar mélyen belebocsátkozni a király elhatározásának vizsgálatába, a melynek következtében Forgách elfogatott, csupán arra hívja fel

az uralkodó figyelmét, hogy a nemzeten magán esik sérelem azzal, hogy a német őrség vezérei, a kiknek parancsuk volt arra, ha a főkapitány tárgyalást kezd az ellenséggel, mulhatatlanul kivégezzék, a kik tehát vele együtt viselték a védelem felelősségét, szabadon vannak, bántódásuk nem esett, Forgáchot ellenben ártatlansága daczára, mint a vizsgálatból kitűnt, fogolyként őrzik.³²⁵

Wesselényinek igaza volt, Érsekujvár, Zrinyivár elveszésén, a szentgotthardi béke megkötésén az egész nemzet feljajdult, e három esemény volt Lipót uralkodása alatt az utolsó, melynek megítélésében a nemzet egyet értett. A megpróbáltatások napjaiban az ország pártokra szakadt, melyek nem az előre törő királyi hatalom ellen védekeztek, hanem más-más célú tűztek maguk elé: a katolikus főpapok erőszakos térítést kezdtek, a világi főurak egy része titokban akarta a nemzet sérelmeinek orvoslását előkészíteni, a közrendek vezető nélkül nyögtek a súlyos terhek alatt. Nyíltan nem szállt ki senki a nemzet jogainak védelmére, a midőn az uralkodóházat viszont a legtevékenyebb emberek képviselték. Kollonics Lipót nemcsak azért hagyott hátra kárhozatos emléket hazánk történetében, mert a legdurvább törvényszegésekre vitte a királyt, hanem mert az ország közéletét is lenyűgözte, az akkor élő magyar vezető emberekkel mint bábokkal játszott.

Forgách Ádám élete eddig se tüntetett fel nagy jellem-szilárdságot, élete hátralevő részében még az addig tapasztaltat is hiába keressük. Ha önérzetes ember, az Érsekujvár feladásáért elszenvedett bántalmakat elég oknak találja, hogy a közélettől teljesen visszavonuljon. Nem mellőzhetem még annak felemlítését, hogy főkapitányi fizetéséből az udvar vagy 200000 forinttal volt hátralékban, az őrség fentartására, mint említettem, birtokai legnagyobb részét elzálogosította, a vizsgálat idején német katonák pusztították a megmaradtakat, Galgóczt meg szállották, mintha a vár ura lázadó lett volna. Más ember az ő sorsában hátat fordít a kormánynak, ő egyéni sérelmeit nem mérlegelte kellőképen, a közállapot súlyos voltát se értette meg. Elégedetlensége mindössze abban nyilvánult meg, hogy néhány évre visszavonult birtokaira, idejét többnyire latin költők és egyházi írók munkáinak olvasásával töltötte.

Zrinyi és Frangepán szövetezéséről eleve hallott, Zrinyi leányának esküvőjén is megjelent, mindamellett nem csatlakozott a mozgalomhoz. Gondolkozásmódjának jobban megfelelt Szelepcsényi kísérletezése a francia segítség megnyerésére, de határozottan ahhoz a párthoz se vonzódott. 1660 december 19-én Lipót első feleségéhez a három összeesküvővel egy kocsin ment tisztelegni, a szövetezésre azonban nem tudták rávenni. Ha semlegességét az udvarral szemben is megőrzi, mennyire nemesebb jellemnek bizonyult volna! Főkapitányi állásától 1668 december 22-én ugyan felmentette magát, a tárnokmesteri czimen kívül egyéb kötelék tehát nem fűzte a kormányhoz, Bécsben mégis tudhatták, hogy számíthatnak rá.

Wesselényi 1667 márczius 27-én meghalt, a nádori hivatal teendőit Lipót király az esztergomi érsek és Nádasdy Ferencz országbíró között osztotta meg. Forgách ezen időbeli gondolkozásmódját jellemző alakban látjuk kifejezve 1668 júliusában Székely Ferenczhez, az összeesküvők egyik vezéréhez írott levelében. Az ország állapotát szoros katolikus szempontból ítéli meg, a protestansok szerint maguk is okai, hogy sérelmeiket nem akarják az országgyűlés elé vinni, félnek, hogy a határozat nem lesz olyan kedvező, mint a korábban hozott törvények. „Azonban nincs olyan nap, hogy hírről ne hoznák, hogy az erdélyi fejedelemmel az Rákóczi házra készül kegyelmek és hogy nekünk is pápistáknak, fog jutni benne, a kit én soha sem hittem, s nem is hiszek, mert tudom, hogy elgondolta kegyelmek is, hogy veszedelmes annak véteni, az kinél a bosszúállás készen vagyon, él az Isten, csak akarjuk, hogy kész ő felsége valamint lehetséges léssen bennünköt törvényünkben megtartani és ha miben kegyelmeknek scrupulusa vagyon, adja nekem is tudtomra, s ha kegyelmek valami hamisságban talál, magam adok licentiát kegyelmeknek, hogy nekem többé ne higgyen...

Ha in omni parte boldogtalanok volnánk is, elég boldogságunk lehet az, hogy oly király alatt vagyunk, az ki mindenkor az Istent szeme előtt viseli, s nem az hatalom, hanem az jó lelkiismeret gubernál bennünköt, ez igaz, az mint hogy az Isten él, s az ki nem hiszi, sit sibi ethicus et puplicanus, irt volna más monarchiának egy alatta valója,

mint kegyelmek ő felségének, nem tudom, ha ilyen lett volna-e a vége; én ezeket kegyelmednek magyar gyomorból írom, mert szemem előtt van, hogy más úton járni nem tanácsos, addig piszkálják az ördögöt, s addig hirdetik az kegyelmek rezgelődését, hogy bizony más emészti meg az mit betakartunk. Ugy látom én itt az dispositiókat, mert nem várja magára az gonoszt ő felsége, s eleit akarja venni. Sapienti pauca, si hic esset, mecum sentires.“

Ime milyen nagy puhító munka folyt Kollonics műhelyében, a néhai nádor megalázott fia is beáll védőjöknek.

Azokra, kik a sulyos viszonyok között az udvarhoz csatlakoztak, nemzeti érzésekkel teljesen ellenkező, emberileg szármalmas hivatás várt. Mihelyt Zrinyi, Frangepán és Nádasdy összeesküvése a király ellen kiderült, országszerte megindult a gyanusítottak üldözése. A főbűnösök elleni bíróságot németekből állították össze, az egyetlen magyar jelölt Forgách Ádám volt, de állását nem foglalta el, mert Lipót a pozsonyi bíróságba helyezte át, mely kivüle Gubasóczy János püspök, Zichy István kamarai elnök és a helybeli királyi tábla bíráiból állott. Háromszáznál több protestans papot, nemest ítelt e bíróság el 1671 folyamán, birtokaikat a kincstár számára elszedette. A kormányzó hatalom bosszujának áldozat, a kincstárnak pénz kellett. Forgáchot azonkívül, hogy honfitársai felett kellett ítélkeznie, a rokoni érzés is bánthatta, a gyanusítottak közt szerepelt Forgách István özvegye, Kapy Katalin, Forgách Miklós és András közeli atyafiai.

Az egri káptalan eszközölte tanuvallatás kiderítette, hogy Bocskay István, Bornemisza, Apáczai Tamás, Kazinczi Péterrel együtt Forgách Miklós is tartott titkos összeesküvételeket. Az utóbbi nem is tagadta részvételét az összeesküvésben, a király hadai elől András öccsével együtt a többi bujdosóval Erdélybe menekült. A bíróság vagyonuk és fejek elvesztésére ítélte őket. A felfogadott kémek Forgách sógorasszonyát, Forgách Zsigmond özvegyét is gyanuba fogták, „hogy Nádasdy Ferenczcel vagy Zrinyi Péterrel cooperált, vagy Rákóczi Ferencz fejedelemnek az rebellióra nézve valami segítséggel, tanácsadásával és javallásával correspondeált, és pénzbeli segítséggel assistált“. A tanukihallgatást Lengyel János királyi ember, Horváth György egervári prépost Regécz várában ejtet-

ték meg 1671 április 27-én, de a tanuk, köztük Rákóczi Ferencz fejedelem, határozottan ártatlannak jelentették ki az özvegyet.³²⁶

Ha Lipót előbb valóban érzett ellenszenvet Forgách iránt, azt szolgálatkészsége láttára el kellett ejtenie, azonkívül miniszterei is nagyon megkedvelték. Mint feltétlenül megbízható embert beültették Nádasdy országbirói székébe, Lipót érdemeit méltányolva 1671 október 27-én sietett helyettesi minőségében megerősíteni, a nemzet leigázására küldött német katonaság elszállásolása ügyében is számos meghagyást küld kedvelt hívének, ki viszont a hadi tanácsot, Rottal Jánost tudósította a „rebellisek“ ügyéről.

A bujdosók ugyanis, mint ismeretes, Erdélyben tömörültek, Teleki Mihályt megnyerték vezéröknek, s a felvidék egy részét megszállották. Táborukba minden rendű ember gyülekezett, elkeseredetten harczolva Spankau német tábornokot Kassának szorították. Élénk részt vett a hadműveletekben Forgách Miklós is, ki 1672 nyarán a bujdosók követe gyanánt ment Erdélybe.³²⁷ A támadók leverésére 1673 első napjaiban tanácskozást tartottak Bécsben, melyre Forgáchot is meghívták. Az utóbbit január 28-án hívta magához Lipót magánkihallgatásra, az elmondottakat Forgách sajátkezű fogalmazványa őrizte meg. Előadásában a leggondosabban kerülte mindazt, ami az uralkodó érzékenységet bánthatta volna: nem kutatja az események okait, melyek a korábbi időbe visszanyúlnak, felfogása az, ha a királynak van elég katonája a lázadás lecsillapítására, a kereszténység érdekében tegye meg, ha ellenben attól tart, hogy a fegyveres elintézés vége nem feltétlenül kedvező, nincs más hátra, mint hogy a bűnösöknek általános bocsánatot adjon, de minél előbb, mert napról-napra nő az elégedetlenek tábora.

Az országbirót helyettesítő Forgách tanácsa dinasztikus volt, de legalább őszintén akart a bajon segíteni. Gyökeres javításra azonban a bécsiek nem gondoltak, ők a nemzetet letörni akarták. A tanácskozás eredménye az volt, hogy márczius 11-én császári rendelet jelent meg, mely tudatta az országgal, hogy a nemzet elvesztette összes jogait, a király az örökös tartományok közé sorozza, azokhoz hasonló módon fogja kormányozni. Akkor már készen állott a kormány tagjainak névsora: elnöke Ampringen János a német lovagrend

nagymestere, tagjai Kollonics, Szelepcsényi, Forgách és Majtényi János királyi személynők lettek. Nem tudom, volt-e Forgáchnak is lelkiismereti furdalása a hivatal elvállalásakor, mint Lipót királynak az alkotmány eltörlése alkalmával, de ha ő is megkérdezett másokat, alighanem hasonló megnyugtatóst kapott. Pálffy János kancellár 1676 február 27-én tudatja vele, hogy beteges, noha Giovan Fortis, híres paduai orvossal gyógyíttatja csúszos tagjait. Forgách Bécsben élő felesége is lábadozik, Müller páter ellenben (Lipót gyóntatója) már a halotti szentségeket is felvette. „Az erdélyiek a kuruczok mellett való készületeit, ellenünk való igyekezeteit már a német ujságokban is írják, de kétséges vagyok benne, hogy hinnék. Semmi az aránt való magyar tanácsot nem hirdetvén, holott kegyelmed méltósága gróf Pálffy Miklós eöcsém uramon kívül a magyar urak fénye, mert itt vagyom (Bécsben), úgy mint méltóságos herczeg a gubernátor, locum tenens regius, két generális, Eszterházy és Batthyány stb.“

Szerencsére a külpolitikai helyzet nemsokára úgy alakult, hogy a kormányzó bizottságnak nem sok dolga akadt, a meglevő hivatalok ragaszkodtak jogaikhoz, katonai tekintetben egészen a hadi tanács intézkedett, a megyék néma ellenállást tanusítottak, úgy, hogy 1679-ben a bizottság működése egészen megszűnt. A megyéket főleg az adórendszer állandósítására való törekvés bántotta, a bujdosók pedig életre való vezérre találtak az ifjú Thököly Imrében, fegyvereiket ismét sikerrel forgatták.

Egészen véve tehát, bármennyire titkolták eleinte, a bécsiek törekvése kudarczot vallott. Thököly Imre önzetlensége előtt meg kellett hajolni, 1678 második felében Forgách is azon fáradozott, hogy a bujdosókat kibékitse az uralkodóval.³²⁸ Törekvéseit a király helyeselte, augusztus 7-én Lamberg Miksa miniszter, harmadnapra Szelepcsényi üdvözli, hogy a király országbíróvá kinevezte. „Quod felix faustum fortunatumque sit, írja az utóbbi, röviden és sietséggel ezen szolgám által tudtára adom kegyelmednek, hogy ebben az mostani közönséges fölséges urunk fia születése örömeben nekünk is jutott. Mert ma ő felsége hozzám küldvén P. Emericust in secreto azt üzente, hogy már kegyelmednek az iudex curiae-éséget absolute cum omnibus iuribus suis et prerogativis

conferálta. Azért tudósétom kegyelmedet mennél hamarább.“ Lamberg azt is közölte vele, hogy a király a nádori széket a jövő országgyűlésen akarja betölteni, s hogy a rebellisek amnestiáját már elküldték Leslie tábornoknak.

A béke ügye lassan haladt előre. „Itt az emberek nem igen biznak a békeséghez, írja Kohári Forgáchnak 1679 január 2-án Kassáról, — arra nézve is, hogy a mint bizonyosan meghozták, Wesselényi Pál feles hadakkal Nagybányára bészaladván, Thököly úrfi akarátja ellen is igen ellenzi azon békét, az kit is, amint hallom, onnid belől való biztatásból cselekszi, a kuruczokat, legfőképen az szabad legényeket igen magához hódítja, kevesedik is Thököly úrfi tábora, mert az szegén legénnek, a kinek egyébaránt semmi sincs, nem igen kell a békesség.“ A bécsi udvar kedvetlenül fogadta az ajánlatokat, január 29-én Lipót leküldte Apaffy levelének másolatát Forgáchnak, kéri, ha betegsége megengedi, mielőbb küldje meg észrevételeit, vagy menjen fel hozzá. Mihelyt a külföldi harcztérről kedvezőbb hír ment Bécsbe, az addig tanusított engedékenységet is megbánták. A birodalmi béke megkötése után, írja Kisserényi András Forgáchnak, lejönnek a császár hadai, hogy az országrontó, préda kuruczokat megfékezzék. Julius 8-án Lipót felhívja, tiltsa el megyéjét a lázadókkal való közlekedéstől, kik hamis országos pecsétet készítettek, s adót ajánlottak fel a töröknek; később szigorú rendszabályokat léptet életbe, a bujdosókat kimélet nélkül el kell fogatni, javaikat elszedni.

Az 1681-ik évi országgyűlés előkészítő tanácskozásaira Forgách betegeskedése miatt nem ment fel, titkára, Rutkay Ferencz által küldötte el véleményét a protestansok vallási sérelmei felől. Utolsó nyilvános ténykedése volt ez, általa a katolikus ügyet iparkodott előmozdítani, azt javasolván, hogy a protestansoknak kedvező előbbi törvények hatályon kívül helyezzessenek. Valószínűleg a tárgyalásokon szintén nem jelent meg, még 1681 nyarán elhunyt.

Hosszu 80 esztendő volt Forgách Ádám. Magán élete és közéleti szereplése tele volt változásokkal; atyjáról királyhűséget és nemzeti érzést örökölt, de benne az utóbbi lassan-lassan egészen háttérbe szorult. Igaz, hogy Lipót király legbizalmasabb embereinek egyikévé küzdötte fel magát,

nem tagadható másrészt az se, hogy a nemzet jogait a nehéz megpróbáltatások között a bécsieknek kedvező módon védte. Nem volt nagy tehetséggel megáldva, állhatatossága is csak a dinasztiahűségben nyilvánult. Egyike azoknak, kik előkészítették a XVIII. századi hazafiatlan főnemesség útját.

Az emelkedés végét a hanyatlás kezdetétől igen vékonyka vonal választja el. Élete második felében Forgách Ádám feleli, hogy ősei a királyi tekintély támasztékai voltak (X—XIII. század), hogy vagyoni jogaik elismerését évtizedeken át a királyi hatalommal szembe szállva akarták elismertetni (XIV. század), hogy később a nemzeti királyság megbecsüli szolgálataikat (XV. század), hogy az idegen uralom megerősödését csak a hazafiasság határain belől támogatták (XVI. század), hiányzik lelkéből a bibornok Forgách hazafias vallásossága, a nádor megfontoltsága, az uralkodó kegyének alárendeli egyéniségét, családja multját és vagyonát. A XVII. század elején az ország primása, nádora a család tagjaiból kerül ki, a század második felében tekintélye az ország előtt mélyen leszáll, előbb virágzó birtokviszonyai is megrosszabodnak.

Az olyan nagy birtoktest, a minő évszázadok óta a Forgáchok kezén volt, folytonos változásoknak van alávetve. Hol gyarapodik, hol megosztás, zálogosítás, peres eljárás folytán kevesbedik. Mint láttuk, a XVI. század folyamán Forgách Simon több birtokot szerzett vitézségével, nagyobb gyarapodás mégis fiának, Zsigmondnak nevéhez fűződik, ki házassága, részben készpénzen megszerzi a Lossonczy-javak nagy részét. Ez a vagyon rövid idő alatt annyira hozzánőtt a nemzetségihez, hogy egy század elteltével az ismeretlen népdal szerzője a gácsi várat is a Mária királynétól adományozottak közé sorozza. Szóljunk először a családi vagyon gyarapodásáról.

1. *Lossonczy-birtokok.* Az ősrégi Tomaj nemzetségből származó Lossonczy család férfiága a hős Istvánban kihalt, a család egyetlen életben maradt leánytagja Anna először férjhez ment Ungnad Miklós báró kapitányhoz; hogy a nemzetség birtokait megtarthassa, a király fiúsító oklevelet enge-

délyezett számára, de a család kidülni kész fáját ez az intézkedés se mentette meg a kihalástól, mert Ungnad és Lossonczy Anna házasságából egyetlen leánygyermek született: Ungnad Anna Mária, felnőtt korában Erdődy Tamás horvát bán felesége.

Ungnad halála után a szép özvegy kezéért főleg ketten versenyeztek: Balassa Bálint és Forgách Zsigmond. Lossonczy Anna egyideig mindkettőt hitegette, végre 1590-ben Forgách felesége lett.

A házasság megkötésekor Forgách kezére jutott Lossonczy vagyon jelentékeny részéről Jansenich Lukács szepesi kamarai jegyző egykoru összeírása tájékoztat bennünket. Szerinte a birtok állt 1590-ben a következő részekből:

a) Szentmárton a Tisza mellett fekszik; van ott fából épített kastély; a hozzá tartozó birtokokon: Szentmártonban él 28 jobbágys és ugyanannyi zsellér, a tiszai révől befolyó jövedelem évenként 20—30 forint; Eperjeskén 32 jobbágys és 12 zsellér lakik; Mándok faluban 164 uradalmi ember; Zsurkon 84, Pálczán 126, a ruténok által újra felépített Kettősfaluban 36 jobbágys.

Évi jövedelme átlag 400 frt, a borból befolyik 500 forint. Szántóföldje kettő van, egyik a kastély alatt, másik Zsurkon, ezeken ősszel 400, tavasszal 300 köböl búzát szoktak elvetni. Kaszálója, tölgyerdője sok van, hasonlókép morotvának nevezett halastavai is, tele hallal. A jobbágysok a termésből adnak kilenczedet; Mándokon és Pálczán szőlők is vannak, az itt termő uradalmi szőlők rendes évi termése 40—50 hordóval van.

b) Szaláncz vára Abauj megyében; hozzá tartozik Ujlak falu, kitűnő termő vidéken; van 138 jobbágys. Ide tartoznak Kásó birtok, hol nagy, de kevésbbé jó szőlőt műveltet az uradalom, melynek kilenczed jövedelme 50—60 hordó. Garanyban kő udvarház áll, szántója közepes, körülbelől 150 kassai köböl szem vethető el benne; van sok jó hala, legelője bőséges, puszpáng- és tölgyerdeje. Ujváros birtokon 60 jobbágys lakik, tölgyerdeje bőven termő, meghizik benne jó esztendőben 200—300 sertés, szőlőjéből adnak 30 akó bort, kevés szántóját a földesur művelteti, legelője szintén kicsi. Váralján 30 lakos van, a szántókon ősszel és tavasszal körülbelől

100 kőből buzát vetnek. Ujszállás keveset ér, földje kevés, erdeje ellenben bőséges, Pusztafalu, Rákos és Regete hasonló minőségű birtokok. Ruszkának sok lakója van, mezője, szántója és erdeje szintén; Csájban az urasági rész jó szántó és mezőiségből áll, Nádaskán 16 jobbágy él, földje kevés, szántója semmi, de erdeje kiváló. A lakosság adóban 200 forintot fizet, a termésből kilenczedet, sertésből tizedet, kinek nincs annyi, nagyot 8, kicsit 4 dénárjával vált meg, tyukból huszaddal szolgálnak.

A birtokokból Garamot és a Csájban levő földeket kivéve, negyedrészt Szokoly György bir 4000 forintért, Ruszkának felét, továbbá Fygedi János 40 jobbágyat szintén zálogjogon. A szőlők jó karban vannak.

c) Jenőn és Pankotán jó gyümölcs terem, e birtokokról Jansenich többet nem tud.

d) Sómoskő és Szécsény uradalmakat Egerben adják át Forgáchnak, körülbelül 1000 jobbágy lakik e két birtokban.

e) A nagytapolcsányi uradalmat se ő adja át.

A Lossonczy birtokokhoz tartoztak végül egyéb elzálogosított javak is: Kis-Rippényt Ungnad 1534-ben Vizkeleti Tamásnak engedte át 200 körmőczy aranyért; továbbá Jókő vára, melyet 1590-ben Forgách és felesége Ungnad 8445 forintnyi adóssága fejében zálogba ad Kielman András felsőmagyarországi főkapitánynak;³²⁹ Szomolány Pozsony megyében, később Erdődy Tamásék birtoka;³³⁰ Ónod várát Ungnad a királytól 32000 forintért nyerte zálogba, majd elzálogosította Báthori István országbirónak, 1590-ben pedig hasonló összeg erejéig Forgách vette át. A váron kívül ehhez a birtoktesthez számították Debrő vár romjait Hevesben, Sajószentpétert, az ott levő szerzetes kolostor telke, szöllejével együtt, Kisfalud pusztát, végül Dédes vár romjait Borsodban. Ónod vár állapota nem volt kielégítő, az egri katonák az uradalmat gyakran megsarcolták, a mi ellen Forgách még 1590-ben a szepesi kamara oltalmát kérte.³³¹ Maguk a várban őrséget teljesítő katonák is többször kárpótolták magukat az uradalmon elmaradt zsoldjukért.

Az uradalomhoz tartozott az Egerújvárbán levő ház, melyet Lossonczy Anna férjhezmenetele évében Forgáchnak adott.

A Gyöngyös városban birt fekvősegeket Forgáchné 3000 forintért kénytelen Rákóczi Zsigmondnak elzálogosítani, hogy az egri katonákat fizetni tudja, de a birtokot még ugyanazon évben visszaváltotta Rákóczitól, mert Ernő főherceg többszöri sürgetésre Forgách hátralékos fizetéséből megadatta a katonák zsoldját.

A birtokok határainak megjárása majd két évig eltartott, a békés birtoklás érdekében Forgáchnak és feleségének több perrel kellett megküzdenie.

Az első ügyet Telegdy Pál, felesége Várday Katalin, és Szokoly Miklós kezdte meg a Garanyban fekvő részek, udvarház, az ujlaki és kásói földek miatt. Forgách 1591 december 25-én a szepesi kamarához írt levelében panaszkodik a fiskus eljárása miatt. Az Ernő főhercegnél hónapok óta folyó tanácskozáson, úgy hallotta, Telegdy pere is szóba került. A fiusító oklevél szerint mint férfiorököst illetik meg feleségét az említett javak, Telegdyék mégis elfoglalták azokat, később királyi katonák zavarták ki őket. Erre felesége és a kincstár ellen pert indítottak, a szabolcsi szolgabírák pártfogolják őket, a miért kérdőre vonatván, állásukról lemondanak. Nem tudja bizonyosan, csak úgy hallotta, hogy Báthori országbíró keze is benne van az ügyben, az ő tanácsa szerint járnak el. Kéri a kamarát, adjon igaz információt az ügyről a királynak, ő is be fogja mutatni felesége jogait igazoló okleveleit.³⁸²

A per tárgyalásáról a levéltár iratai nem emlékeznek meg. Valószínűleg ekkor mutatták be a Garany birtok történetéhez az 1300-ik évi esztergomi káptalani és egyéb hamis okleveleket is, a bíróság azonban Lossonczy Anna javára ítélte az igazságot. Rudolf király 1592 augusztus 14-én meghagyja Teuffenbach Kristófnak, védje meg Forgáchnét fegyveres erővel is a birtokban, a melybe a védő ügyvéd botlása folytán tévedésből az alperest vezették be. Néhány nappal később ugyanőt felhívja, hogy a Lossonczy birtokon élő szentmártoni jobbágyokat ne kényszerítse Ecsed várba közmunkára, mert affélet sohase teljesítettek. Telegdy, úgy látott, nem akart a veszteségbe belenyugodni; Forgách 1593 márczius 1-én bejelentette a királynak, hogy a pankotai várhoz tartozó Bánvásáron lakó jobbágyait, kik az adót a török letelepedése óta is hűségesen fizették, hajduival megtámadta,

Kisvárdába fogságba hurcolta, hol egyikök meghalt, mivel az eperjesi törvényszék ítélete ellenére nem akarták földesuroknak elismerni.

Messze vidékre kiható per keletkezett a Balassákkal. A kosarat kapott udvarló, Balassa Bálint kora legszebb kesergő dalait írta mellőztetése felett érzett bánatában, de egyébként jó viszonyban maradt Forgáchékkal. 1592-ben Lossonczy Annától kölcsönvesz 1400 forintot, a miért zálogba leköti 200 jobbágyát, vagy a töröknek behódolt birtokai bármelyikén 70 jobbágytelkét, a minek „megh állására keöteöm hytemeth, tyztessegemeth és embersegemet“ — írta levele végére.³³³ Komolyabb összetűzés támadt Balassa Menyhérttel Tapolcsány átadásakor.

A vár és uradalmainak felét Ungnadtól Balassa István 10000 forintért vette zálogba, halála után fia Menyhért örökölte. Forgách azon kísérletét, hogy a többi Lossonczy birtok mellett ezt is kézhez vehesse, Balassa határozottan visszautasította. Forgách erre a királyhoz fordult kérésével. A helytartótanács 1593 január 14-én tudatja vele, hogy az uralkodó kész eleget tenni óhajtásának, ha a zálogösszezen felül 25000 forintot letesz, ezért átengedi neki a kincstár a várat és a hozzá tartozó birtokok felét, egyuttal bele kell egyeznie, hogy néhány nagyobb birtokrész örökös becsár szerint külön választassék. Forgách a feltételbe belement, a mire ugyanazon év márczius 20-án megtörtént a birtok átírása. Az átvétel bajosabban ment. Forgách embere Nagyváthy Menyhért hiába igyekezett Balassát szép szóval rábeszélni a fele vagyon átengedésére, hasztalanul csábitgatta az új birtokos pártjára a várórséget, Balassa ellenállt. A mikor ellenfelei erőszakhoz nyultak, az ő darabontjai is pusztitva járták be 1593 őszén Kis-Vendég, Nagy-Vendég, Aranyos, Merasicz, Závada és Teszér birtokokat. A nyitrai káptalan 1594-ik évi jegyzőkönyve sok tanut sorol fel a kártételről.

Forgách, hogy a várat békében birhassa, újra tárgyalást kezdett Balassával, mely 1595 közepén eredménynyel jár, Balassa beleegyezik abba, hogy az ő zálogösszegének megtérítése után Forgách az egész vagyont magához válthassa.

Az átírás ügye még folyamatban volt, a mikor Lossonczy Anna 1595 február 22-én meghalt. 1593-ban kelt végrendele-

tében mindenét férjére hagyta; Forgách most már még inkább siettette a birtokkérdés eldöntését. Balassával 1595 április 2-án megjelenik Fejérvöly István személynök előtt, hogy a várra nézve kiegyezzenek; Forgách itt kijelenti, hogy Szaláncz egy részét már elzálogosította, s ugyanarra több zálogösszeget is fel akar venni, hogy Balassa 10000 forintját kifizethesse. Az eljárás ellen Nováki Andrasith Mátyás királyi jogigazgató tiltakozik, mert szerinte Forgách nem zálogosíthatja el a birtokot, mely halála után ismét a kincstárra száll vissza. Más megoldást kerestek tehát, s július 1-én a király előtt abban állapodtak meg, hogy Balassa pénze visszavételéig Nemcsiczet megtarthatja. Ekkor a megegyezést az udvari kamara is szorgalmazta abban a reményben, hogy a kincstár pénzhez jut.

Semmi sem állott volna tehát a vár átvételének útjába, ha Forgách fizetni tud, de pénze nem igen volt. Junius 6-án mindössze 3000 tallérral tudta megtoldani a már előbb átadott 1389 taller és 76 dénárból álló zálogpénzt. Mindamellet kötelezte magát a kamara az átíró oklevél kiadására, melynek fogalmazványát a helytartótanács már megelőzőleg közölte Forgáchesal. Névszerint felsorolja ez Szécsény és Sómoskő várakat Nógrád-, Szaláncz Abauj-, Tapolcsány várt Nyitra-, Szent-Márton kastélyt Szabolcs-, Garany udvarházat Zemplén-, és Gács lerontott várkastélyt Nógrád megyében, a Jenő, Detrekő és Pankota várakhoz tartozó uradalmakat ellenben a kincstár visszatartotta.

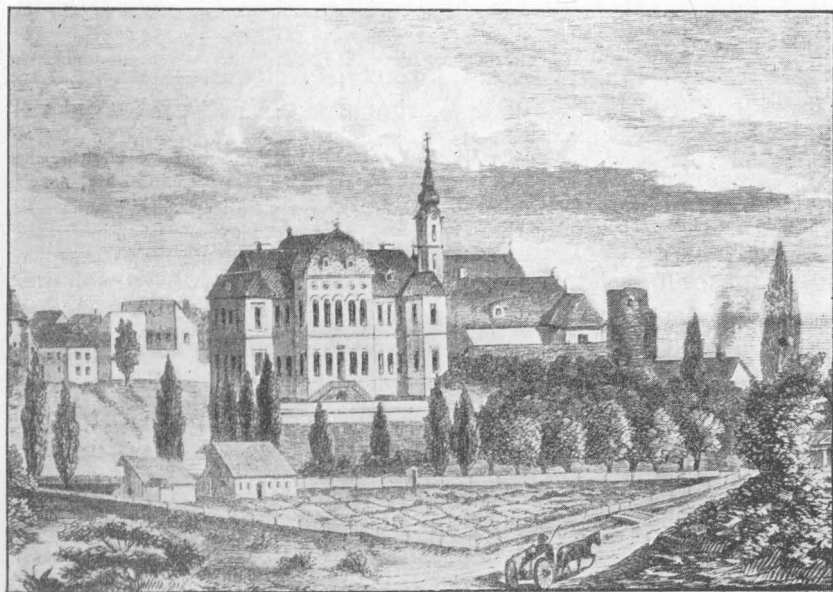
Forgách az adománylevél fogalmazványát önmagára több pontban sérelmesnek találta. Észrevételeiben kifogásolja, hogy a vétel minősége nincs benne határozottan kitüntetve, pedig ő később nem akar újabb összeget fizetni a birtokokért; örököseiről nem emlékezik meg, nem említi, hogy a vétel alapja a király adományozása, harminczadokat is felsorol, a mi szokatlan eljárás, s mert neki annyi baja volt már efféle kivételekkel, nem fogadja el, végül újra kiemeli, 20000 forintot csak akkor fizet, ha az adományozó levél részére kiállítottatott. Hallotta, hogy Szécsény leltárával együtt valami eskümintát is küldtek Morgenthalernek, noha a tárgyalás alatt efféle reversalisról nem volt szó, reméli, se utasítást nem küldenek részére, se esküt nem kívánnak tőle, ha a vár övé lesz, az esetleges kár ugyanis őt érinti első sorban.

Rudolf 1595 július 3-án írta alá az adományozó levelet, mely szerint az addig kifizetett 30000 forint beleszámitásával összesen 52389 forint 76 dénárért a néhai Lossonczy Anna javait, az említett kivételekkel Forgách Zsigmondnak és mindkét nembeli örököseinek örök áron eladta. Az oklevél megszerzése ez esetben sem jelentette egyszersmind a vagyon elfoglalását is. Hogy-hogynem Lossonczy Anna első férjétől származó leányán világos sérelem esett, a nagy vagyonból reá eső leánynegyedét a kincstár jogtalanul adta el anyja második férjének. Ungnad Anna férjével, Erdődy Tamással együtt radikális eszközhöz nyult, Lossonczy Anna halála után vagyonából elfoglalta a mit tudott. „Új hírt egyebet nem írhatok, tudatja Thurzó György 1596 február 28-án a feleségét, hanem hogy Forgách Zsigmondné meghalt. Az Erdődy Tamás mind jószágát s mind marháját mindgyárást magára elfoglalta.“

Rudolf király fontosnak tartotta, hogy a kényes ügy békés uton elintéződjék, de akadályául szolgált ennek Erdődy-né felfogása, ki anyja végrendeletét második férje javára, noha azt a király 1596 október 11-én megerősítette, a tárgyalás alapjául nem fogadta el, az egész vagyont magának kívánta. Kutassy János esztergomi érsek vett az uralkodótól megbízást, hogy az ügyet lebonyolítsa, a mire az 1597-ik évi országgyűlést gondolta kedvező alkalomnak. A sietségben azonban elfelejtett meghívót küldeni Forgáchnak, a ki helyett Rakolupszky István tiltakozott az idézés ellen, mert csak az érseki palotában járt szolgáitól tudta meg, hogy Erdődyék perbe hívták. Az ilyen eljárás ellenkeznék a nemességnék II. Endre királytól nyert, s az 1550-ik évi 51. törvénycikkben biztosított jogaival.

A felek közt természetesen napirenden volt a hatalmaskodás, határsértés, anynyira, hogy Rudolf 1596 október 15-én 5000 forint birsággal tiltotta meg az erősebb Forgáchnak a további elégtétel vevést, egyuttal Miksa főherceget kérte meg a felek kibékítésére. Az utóbbi tapintatos eljárással anynyira vitte a dolgot, hogy Forgách mostoha leányának kész volt 6500 forintot leánynegyed czímen kifizetni, de az keveselte az összeget. Erdődy 1599-ben megsürgette a per elintézését, akkor már csak felesége leánynegyedét s anyja vett birtokainak kiadá-

sát szorgalmazta. Az udvari kamara véleménye (márczius 20-án) az volt, hogy a pert a rendes útra kell terelni, a felség adjon a panaszosnak megfelelő kárpótlást, de óvatosan kell eljárni, meg lehet, hogy más igényes is jelentkezik.³³⁴ A főherceg fáradozása még 1599-ben eredménynyel járt, Forgách az országnagyok buzdítására Pozsonyban kibékült Erdődyékkel, 16000 forint kifizetését vállalta magára két részletben. Azt a kárpótlást, melyet a felperesek a kincstártól kaptak, mint a vég-

A szécsényi Forgách-kastély.

érvényes adománylevélből kitűnik, nagyrészt szintén Forgáchnak kellett megfizetnie.

1601-ben dőlt el hasonlóképp békés megegyezéssel Forgách pere Balassa ellen, Rudolf király úgy döntött, hogy Nemcsicz helyett, melynek átengedésébe Forgách rokonai nem akartak megnyugodni, 3500 forintot fizeszen.

A pozsonyi kamara erre április 16-án újra elküldte Forgáchnak az örökeladási adománylevél végleges szövegét, a szükséges javításokat tegye meg rajta. A birtokok eladási

ára összesen 107000 forintot tett ekkor ki, melyből Forgách 67000 forintot már előbb kifizetett. A nagy pénzösszeg előteremtése nagy gondot okozott neki, szerencséjére második feleségével kapott 16000 forint készpénzt, Szalánczot 12000 forintért elzálogosította, a többit pedig a hadsereg számára eladott buza, árpa, bor és takarmánynyal róttá le. A kamara junius 6-án tudósította, hogy az ujabban küldött 20000 forintnyi élelmet is a vételár javára számította, s hogy az uralkodó aláírta, pecséttel is ellátta már az adományozó oklevelet. A beiktatás sok helyen nehézségekbe ütközött, ezekről azonban nem szólunk bővebben.

Az adománylevél 1601 junius 7-éről keltezett, általa a király véglegesen átengedte Forgáchnak Szécsényt, Szalánczot, Sómoskőt, Tapolcsányt, Gácsot és Szentmártont a hozzájuk tartozó uradalmakkal. A sok vitára okot adó záradék ebben is megtalálható, Forgách a birtokokban vallási tekintetben nem gyakorolhatja földesuri jogait. Az oklevelet 1604 április 7-én hasonló módon megerősítette az uralkodó.

A Lossonczy vagyonból megvett birtokokat kerekítette ki Lipót 1670 október 4-én kelt adománylevele Forgách Ádám javára, a kit szolgálatainak megjutalmazására a néhai Hamvay Ferencz birtokrészeivel adományoz meg. Kiterjedtek ezek Szécsény és Losonc városokban levő földekre, Kecskemét, Kőrös, Czegléd, Gyöngyös, Pata, Ratkócz, Felső-Szkalnok, Gödöllő, Haj, Kraszkó, Alsó-Szkalnok, Jobági, Ecseg, Lócz, Rimócz, Bátka, Sámsonháza, Gyöngyös-Tarján, Tar, Szent-Jakab, Nagy-Bény, Irisz, Esztrény, Lukovistye, Derencsén, Pádár, Balog és Zeherje, Nógrád, Pest, Heves, Hont és Gömör megyei birtokokra.

Forgách Ádám ezen javakat is beosztotta a megfelelő uradalmakba.

I. *Szécsényhez* tartoztak: Szakál, Csitár, Farkas-Almás, Varbó, Sipek, Pusztá-Almás, Lócz, Rimócz, Varsány, Gyöngyös város (egy része), Pata, Ecseg, Tarján 14 jobbágytelek.

Szécsény városnak az 1605-iki összeírás szerint kétharmada tartozott a várhoz, egyharmadát Nyáry Pál birta zálogban. A jobbágyok szent György és szent Mihálykor fizetnek 50—50 dénárt, karácsonykor adnak ajándékot, szolgálnak szükség szerint, a termés $\frac{1}{9}$ — $\frac{1}{10}$ -e a földesuré. A ki nem

szolgált, helyette egész évre fizetett 1 forintot, zsellér 50 dénárt. Ha a város szüksége kívánta, a birák bort árulhattak.

Szakálnak kétharmada tartozott a várhoz, a többi Török Istváné, ezek és a csitáriak is úgy szolgáltak, mint a szécsényiek; Farkas-Almás, Varbó, Sípek pusztá, Pusztá-Almás, Lócz, Rimócz, Pata és Gyöngyös-Tarján fele, Ecsegen egy jobbágytelek hasonlóképen.

Gyöngyös város negyed részére terjedt ki az adományozás. Adója volt 42 forint, kilenczedet nem adtak. Borból az egész város ad kilenczedet, a melynek negyede a váré. Szolgálatjuk helyett a bornegyedet megtoldották 120 cseberrel, melyet dinnyebornak hívtak. Az uradalom 2 szőlőjét a jobbágyok művelik meg, hasznát beadják. A földesurak egyikétől a másikhoz átmehetnek.

Ez a birtokrész a XVII. század folyamán a család történetében keveset szerepel. Forgách Ádám szécsényi főkapitányi beiktatásáról már szóltunk. 1641 november 18-án Koháry Istvántól e birtokokra felvesz 12000 forint zálogkölcsonként olyképen, hogy magának tartotta meg a várat, a hozzá tartozó majort, kertet, a Szent-György alján elterülő földeket, Ecseg falut a szakáli malom fele jövedelmével, korcsmát, kikötötte, hogy a serfőző házban saját használatára főzethet. 1650-ben a visszatartott részeket is átengedte újabb 6000 forint összegért, a mivel a család évtizedekre eltávozik Szécsényből.

Sokáig Koháry se bírhatta békében a várat, 1663 november 9-én a török behódoltatta. Bécs felmentése után Forgách Ádám özvegye megkérte Szobieszki Jánost, gondoskodjék Szécsény felszabadításáról is, a mi 1683 október 10-én sikerrel járt, a királyi seregek heves küzdelem után kiűzték a törököket. Az uradalom mindamellett a XVIII. század közepéig a Koháryak kezén maradt, a család csak akkor tudta visszaváltani.

A birtok jövedelméről, tartozékairól meglehetősen kimerítő képet nyújt az 1631 szeptember 14-én felvett leltár, s a gazdatisztnek adott utasítás (XVII. száz. évn. közt.).

II. *Szaláncz vár* tartozékait Jansenich egykoru feljegyzései alapján már elősoroltuk. Szóltunk arról is, milyen sorsa volt a várnak Bethlen, I. Rákóczi György és Thököly támadásai idején.

Egészen halála idejéig Forgách Zsigmond nádor ifjabb fia birta, később ez a vár is Ádámra szállott, ki elég gyakran megfordult benne. 1679-ben Leslie tábornok a Thököly emberei által felgyújtott vár falait is leromboltatta, hogy az ellenségnek menedékkül ne szolgálhasson.

1689 szeptember 14-én Berényi Ferencz, Forgách Simon és Doborgary Lőrincz Forgách Ádám megbízásából leírják Szalánczot, a melyben a városra vonatkozó részlet így szól:

„Vagyon egy pusztá vár, a kiben semmi épület nincsen, melyben de praesenti laknának, avagy lakhatnának is. Vagyon a vár alatt egy romlott fa kastély, kinek az udvarán vagyon egy kő konyha, a kinek nem sok reparatio kívántatik.

Vagyon az kastély mellett nap nyugot felől egy szép gyümölcsös kert, az kiben táblák is vannak, hajdan veteményes és virágos kertnek valók voltak. Vagyon ezen kertnek a háta megett más kis gyümölcsös kert is, vagyon ezen kertekben mégis valami kő lakás, melyeknek egyike mulató ház, másika pedig fürdő ház.

Vagyon itten még egy kert, kit sáfrányos kertnek neveznek, mely kert azelőtt pusztá után való föld volt, de idő jártával az uraság tisztei gyümölcsös kertet építettek belőle. E helyett az föld helyett, ha megszállják azon pusztákat, tartozik az uraság más földet adni a szegény embereknek.

Vagyon még egy kert, a kit régente úr kertinek hittak, most pusztá állapottal vagyon, ezen kertnek az negyed részét birja az Váradi familia jure quartalistico.

Vagyon itten egy vám, a kinek a filialisa Regete Ruszkán van, az kinek az proventusát annak az ő possessora beveszi.”

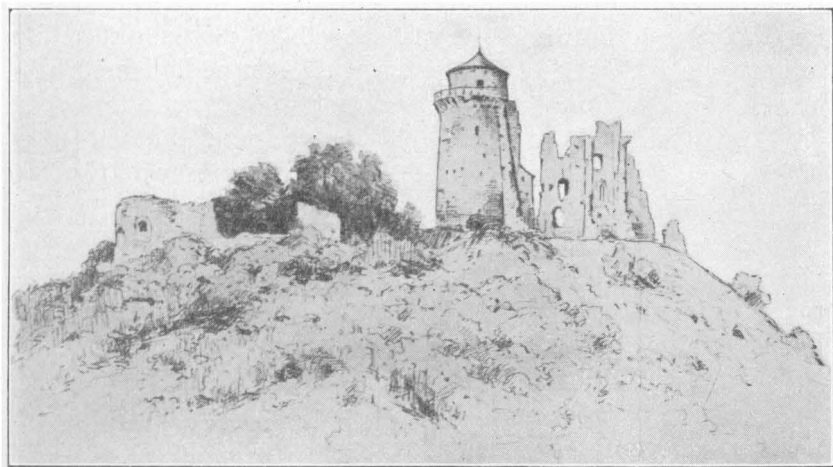
Az összeírás kiterjed a Szalánczhoz tartozó birtokokra, felsorolja a jobbágyság kötelezettségét, telkeik nagyságát; a végéhez csatolták Aszaló urbariumát.

Az uradalom történetére érdekes részletek találhatók egy későbbi urbariumban (XVII. sz. évn. közt), továbbá 1644-ben a várnagy részére adott utasításban. A vár összefoglaló rövid történetét 1906-ban kiadták Forgách László és István grófok is több képpel díszített kis munkájokban.³³⁵

III. A sómoskói uradalom a legnagyobb volt, ide tartoztak: Almás, Apáti, Abátfalva, Tomaj, Abellova (4 jobbágyságtelek), Boglyasalja, Bocsko, Bánhalma, Borosznok, Bolyk,

Baskó, Csitár, Enes (?), Ecseg, Golop, Hedericze, Hidegkut, Hocsá, Hugyag, Jelsőcz, Keresztur, Kraszkó, Kokova, Lupocz, Lőcz, Sipeg, Losoncz, Vilke, Lehota, Miksi, Máskfalva, Priboj, Patvarcz, Pata, Pereszlény, Prága (21 telek), Rimabánya, Rimaszombat, Rimőcz, Rózsalehota, Sómosujfalu, Szőrös, Varbó, Szőcze, Sztrázsa, Szkalnok, Szemeréd, Szvinyebánya, Tugár, Tiszolecz, Varsány, Visk birtokok.

Sómos-Ujfalu maga nem volt nagy, 3 egész, 4 fél házhelyből és 2 zsellértelekből állott. A jobbágyok fizettek szent Györgykor és szent Mihálykor házhelyenként 17 dénárt, kará-

A szaláncai vár romjai.

csonykor ajándékot; egyik évben 1 forint értékű ártányt, a másikonban 1 tinót, „kinek az zarván, az kevtel meg állott.“ Szolgálnak szükség szerint, a termés tizedét és kilenczedét nyújtják be.

Boglyasalján 3 egész, 2 zsellér és 5 házhely tartozott a várhoz, adtak kilenczedet és tizedet. Szőrös és Baskó évi adója kitett 70 forintot.

E nagykiterjedésű vagyon kezelése a nádornak sok gondot okozott, halála után özvegye gondozta. Pálffy Kata akkor is szorosan ragaszkodott a birtokokhoz, a mikor fiai felnőttek; e miatt, mint alább látni fogjuk, éveken át folyó pereskedés támad. Ádám nem elégszik meg a sómoskői

vagyonból neki átengedett Apáti, Bánhalma és Tomajjal, anyagi függetlenségre akar szert tenni.

Rimaszombati részeit, hogy a vételárat kifizethesse, Zsigmond 1600-ban 5000 forintért elzálogosította Szécsy Tamásnak; 1616-ban váltja vissza.³³⁶

Miksi birtokot 1641-ben Forgách Ádám zálogba vetette 754 forintért Battik Gergelynek, három év múlva 900 forintra egészítik ki a zálogösszeget. Abelovát 1644-ben Balassa Imre özvegye Bosnyák Judit 3000 forintért vette zálogba.

Tiszolczot 1642-ben Fűrészszel együtt 2000 forintért Galambos László és felesége Battik Erzsébet veszik kézhez. A falu részére Forgách 1670-ben évenként négy vásártartás jogát nyerte a királytól, a vásárendegély diszes oklevele a levéltárban található; 1675 december 13-án pedig Lipót megengedi, hogy a falun átmenőktől vámot szedhessen a földes úr.

Szvinyebányán a család illetősége nem lehetett nagy terjedelmű, Turicskával együtt 1650-ben Vámosy István 200 arany forintot adott érte.

Dévéntugár (Kistugár) egy része miatt 1652-ben pere támadt Forgách Ádámnak Balassa Imrével, az utóbbi önkényesen elszántotta a vitás földet, a hozzá vezető utat elzáratta. Forgách, a per véget érven, 1658-ban a birtokot 1000 forintért Nadányi Miklós nógrádi főkapitánynak elzálogosította.

Jelsőczöt 1660-ban Bezzeg Györgynek engedte át 1200 forintért. Megemlítendő, hogy az uradalom központja a nádor halála utáni időben már nem Sómoskő, hanem Gács, a birtokok ahhoz csatoltattak.

IV. *Tapolcsány* járulékai voltak Nagytapolcsány város, Tavarnok, Nagy-Jác, Hosszufalu, Nagy-Rippen, Kis-Rippen, Bélicz, Teszér, Szolcsánka, Velusócz, Zavada, Aranyos, Prasicz, Kis-Vendég, Nagy-Vendég, Pográny, Nagy-Rédek, Nemescicz, Falkas-Dovorán, Vámosujfalu, Alsómerasicz, Fölsőpohenicz, Bzincz, Podhrágy, Kis-Szulyán, Prsdolina, Tormásd, Üzbég (26 telek vámmal).

A vár megszerzésének körülményeiről szoltunk. Aligha volt sokáig a nádor kezén, 1621 szeptember 2-án fia Ádám elismeri, hogy Tapolcsányt egykor 26000 forintért Petróczy Istvánnak elzálogosította, de annak hűtlensége folytán vissza szállt a kincstárra, mely neki néhai atyja fizetésének hátraléka

A tavarnoki Forgách-kastély.

fejében vissza adta. A városban élő jobbágyokat Forgách Zsigmond 1618-ban felmentette mindennemű adó lefizetésétől, a melynek váltságaért Simon és Judás napján, továbbá szent Mihálykor 500—500 forintot fizetnek; az általa épített malom 12 napig neki örölt, azonkívül a vásár és koresma jövedelme is a földesurat illette.

A nádor özvegyével Tapolcsány miatt is folyt a per, a melynek folyamán II. Ferdinand 1625-ben két részre osztatja fel, egyik felét ő, a másikat az elhunyt fiai kapják. A család tagjai, ha e tájra jöttek, nem Tapolcsányban, hanem a szomszédos Tavarnokon éltek. A nádor, valószínűleg a bibornok támogatásával ott hatalmas várkastély építésébe fogott. A hozzá való követeket Nagyszombatban faragtatta; 1620-ban a város valami okból a jezsuiták székházához akarta felhasználni azokat, a mi ellen Forgách Bethlen útján tiltakozott.³³⁷ Pálffy Kata itt adta férjéhez Éva leányát Csákyhoz, Ádám is gyakran megfordult benne.

Az uradalom tisztje 1641-ben Császár Márton volt, ő állította össze azon évi őszi vetés táblázatát, mely szerint

1. a tavarnoki határon kastélyhoz tartozó		
földekben vetettek	128	szapu zabot,
kastélyhoz tartozó pusztán	26	" "
" " "	30	" árpát.
2. Nemcsiczi határon kastélyhoz tartozó		
földekben	224	" zabot,
kastélyhoz tartozó pusztán	28	" "
" " "	27	" árpát.
3. Tormásdi földeken	61	" zabot,
csicseri borsót	4	szaput,
lencsét	15	"
kölest	4	"
vörös kölest	1	"
összesen zabot 467, csicseri borsót 4, lencsét 15, kölest 4, vörös kölest 1, árpát 57 szaput.		

A várnagyok közül ismerjük Szilágyi Mihály és Gyulai János nevét (1633), Császáron kívül Motusz György gazdatisztet (1656), a levéltárban továbbá megvan a birtok urbariumát készítőknek adott utasítás 1641-ből, Fodor Márton tavarnoki gabonatáros számára kiadott rendtartás 1656-ból.

V. *Gács várát* az 1544-ik évi törvények rendelkezései szerint lebontották, hogy lázadóknak lakóhelye ne lehessen. Forgách ilyen állapotban vette át. A hely előnyös fekvése arra birta, hogy a várhegyen ujat emeljen, valószínűleg az adományozás utáni időben mindjárt hozzáfog az építkezéshez, mely 1612-ben annyira haladt, hogy tető alá került, egy része lakható is volt. A fölépcsőház falába erősített diszes kőtábla ennek emlékét hirdeti.³³⁸ A vár építkezése azonban akkor még távolról se volt befejezve, a levéltár megőrizte a számadást, melyet 1617 december 22-éig az építkezésre költöttek. Ez a jegyzék sem teljes, a számadó megjegyzi, hogy volt egyéb kiadás is, de azokkal még nem tud a várurnak beszámolni. Az érdekes elszámolás így szól:

<i>Gács vára épületeire summatim való pénz extractusa.</i>		
Kömvészeknek kőfalak rakására	5254	frt 50 dén.
kőfaragóknak kapu, ajtók, ablak, garádics		
köveire	1001	„ 50 „
a kút kövei vágása, faragása, összerakása	308	„ — „
németeknek kút ásására	338	„ 85 „
a kúthoz való hapel, stömpölzés és kút		
szerszámtól	61	„ 83 „
a kúthoz fagyú vétele	86	„ 11 „
a kúthoz való minden nemű vas szerszám,		
acél vásárlása és csinálása, és ablak		
rostélyra vas vétele, réz csiga, ólom		
vásárlása	604	„ — „
kúthoz öreg kötelek az állásra hárs kötelek		
vásárlása és csinálása	115	frt — „
kőfalak rontása, fundamentom ásása és tisztí-		
tása, piac alábbszállítása, pinczék ásása etc.	748	„ 40 „
napi számra fizetett műveseknek való fizetés	555	„ — „
tégla vetőknek téglavetésre és égetésre . .	809	„ 45 „
rakni való kő vágására	510	„ — „
mész égetésre	250	„ — „
deszka mindenféle, sindel, lécz, szeg, sindel-		
szeg vételére	66	„ 40 „
asztalosoknak ablak rámai, ajtók, asztalok,		
székek, nyoszolyák csinálására	587	„ — „

lakatosoknak külön-külön való munkájokra	400	frt	—	dén.
ácsoknak, molnároknak	235	„	—	„
fazekasoknak kályhák és kemenczékre . .	300	„	—	„
üvegeseknek ablakoktól	235	„	50	„
esztérgárosoknak orsóktól	49	„	50	„

summa facit 13123 frt — dén.

Attól az időtől kezdve, hogy Gácson a vár felépült, a család ezt tette a sómoskői uradalom központjává, az 1629-ik évi összeírás az említett birtokokat már mint Gács tartozékait sorolja fel. 1664—65-ből néhány számadásra találunk, melyekből kitűnik, hogy az uradalomban nagy tehenészet és ökor tenyésztés volt akkoriban; 1667-ből részletes urbarium is fellelhető. Forgách Ádámnak sok baja van 1660 körül Szelcsényi János hűtelen gazdatiszttel, kit hivatalában Bende János, később Makfalvay János vált fel. Ismeretes ezen kívül az 1667-ben Libercsey Mihály várnagynak adott utasítás is.³⁸⁹

A köztörténeti rész tárgyalásakor a várral több ízben találkoztunk már, mozgalmas világot éltek Gácsban Bocskay, Bethlen, később Rákóczi és Thököly támadásai idejében, kik rendszeren megszállották Nógrád e fontos erősségét.

1678-ban, Thököly támadásának hírére Forgách Ádám gondoskodott a várban találhatók jegyzékbe vételéről, bár szomorú tapasztalati voltak arról, hogy az ellenség a pontosan leltározott dolgokból elvitteket se szokta visszaadni. A család második fő központjáról érdekes képet nyerünk ezen összeírásból.

Anno 1678 die 19. mensis Martii mi Pelargus György szolgabírája, idősbik Gyürki István és Szilassi András jurati assessorai nemes Nógrád vármegyének, nemzetes vitézlő Makfalvay János uram, méltóságos Ghymeszi gróf Forgách Ádám urunk ő nagysága Gács vári gondviselője requisitiójára jöttünk ide Gács várában ezen inventáriumnak consignatiójára, melynek rendi így következik.

Legelsőben is az vár padján találtatott:

Buza	8	kila
prágai dézsma árpa	22	„
abellovai dézsma árpa	26	„

kokovai adó árpa	30 kila
majorsági zab, az ki az tüztől füst alatt maradott	252 „
majorsági pohánka	30 „
majorsági borsó	4 „
majorsági lenese	3 „
majorsági köles	5 „
majorsági lenmag	2 „
kendermag	1 „
item pohánka alja	5 „
egy kas komló,	
száraz körtvély	2 „
száraz alma	3 „
aszalt szilva	1/2 „

Az sáfár házban egy rakáson :

Maskovai adó zab	37 kila
rósalehotai zab	40 „
item majorsági tüztől maradt zab	35 „
item más rakáson kokovai zab	40 „
malom vámbeli liszt	15 „
korpa	10 „
só kő	7 „
szalonna	10 „
háj	11 „
négy rúd bécsi aczél,	
kender	13 „
lúdtoll három akós hordóra való.	

Az öreg pinczében :

Pince torkában három gönczi fával alacscai bor, melynek az egyikét (nagy)szombati birák ajándékon adták, az ketteje pénzen vetetett.

Egy általagocskában és korsóban égett bor	35 itcze
Tapolcsánról hozatott nyolcz fában . . .	30 akó
palotai pénzen vött borok kilencz hordóban	51 „
item palotai pénzen vött borok hét hordó- ban, ezek hitelben vött borok, az ára- val most is tartoznak, akóját vötték pro fl. 2 d. 57,	49 „

item vám háznál vagyon palotai bor . . .	5 akó
majorságbeli apró sajt	6 darab
kokovai szállásoktól proveniált bronz öt galetkával két-két itezés, vas mázsál .	120 bányai fontot
item pincze torok felett bronz mitovnicza	5 darab
az grádics alatt vörös hagyma	80 koszorú
foghagyma	8 „
majorságbeli vaj	20 iteze
tiszolczi adó vaj	8 „
tiszolczi adó méz	8 „
majorságbeli méz	20 „
másik vas, régi	1 darab

Kulcsár szállásán:

Eczetes házban vagyon vadóka eczet 9 gönczi fában	27 akó
item bor eczet	2½ akó
item pástétomhoz való két réztábla, káposztás pinczéjében aprított káposzta 6 hordóban	30 akó
ásó	10 darab
egy vas gereblye.	

Tár házban:

1 fekete, belől zöld posztóval bélelt fiókos láda, kiben asztal- lokhoz és pohárszékhez való eszközöket szoktak tartani, üres láda, kiben vagyon kócsaktollnak való bádóg tokja. Más is kissebb, ahhoz hasonló üres láda.	
Item faolajnak való bádóg, mintegy hat itezés, falra való bőr kárpitok	15 darab
item falra való flandriai kárpit	8 „
item kőfalon kárpit	3 „
bécsi aczél, ki Zólyomiról maradt	1 mázsa
egy pár portai kengyel vas szíjjastól, német zabola,	
az armariumban kopja új vas	3 darab
item arany láncz tok	100 „
három fehér üres láda,	
egy festett romlott láda,	

nemes Nógrád vármegye öreg zászlója	2 darab
item nyargaló zászló	2 „
item egy fejérvárbeli jószágról való leveles láda, sátorra való rézgomb	1 darab
Vrancich György uram assignált Makfalvay uram kezeihez metalis és másféle leveleket	24 „

Gácsvár délnyugatról.

Kis kapu között való bótban :

Szederjes csimazin posztóból való moly ötte superlat	5 darab
item falra való szőr kárpit	3 „
kútról való ó darab láncz, kapura való kútvas kapocs, ablakra való kristály üveg három kötés, három ágyra való viselt paplan, tizenhárom darab párna, egy vastag vászony lepedő, az kút csigájához való egy öreg kötél.	

Az öreg palotában :

Flandriai kőfalon levő hat öreg kárpit,
egy öreg függő gyertya tartó,
egy kerek asztal.

Az úr házában.

Falon való öreg persiai szőneg 2,
négy bárson kopott szék,
item asszonynak való kopott bársony szék 1,
két szakadozott párna,
mellette való pitvarkában egy fejer üres armarium.

Az asszony házában.

Kő falon (flondria) 1 kárpit 4.

Az kerek palota mellett való házban.

Egy superlatos ágy.

Az kerek palotában.

Egy kerek asztal,
egy nagy függő gyertyatartó,
komló circiter 2 kila.

Néhai Libercsey Mihály úr szállása féle pitvarban.

Egy armarium,
tölgyfadeszka metsző fűrész korongvassal együtt.

Kapu felett való kis palotában.

Hosszu táblán egy közönséges szakadozott szőnyeg.

Czejt házban vagyon.

Szakálos 68 darab,
agy nélkül való seregbontó vas 1 „
álgyu, taracz, globis hat fiókban és szakáloshoz
való globis,
öt tonna puskaapor, kilencz pogácsa ólom,

item jó nagy darabban ólom 7 mázsa és
 item egy darab ólom circiter 14 font,
 egy zsida 15 „
 öt kopja végén levő tüzes szerszám,
 két emberre való vas fegyver derék,
 három széles vaskapa,
 „ vas új lapát,
 négy romlott vas lapát,
 ablakra való vas táblácska,
 „ „ „ rostély,
 másfél mázsára való kanócz,
 cserépbe való tüzes szerszám egy rakáson,
 egy hordócskában valami kevés salétrom,
 hat pár bilinesek,
 öt ablakra való új rámak,
 másáló vas rézből való 30 font,
 réz fecskendő 1 darab,
 szakáloshoz való globis öntött kő forma két pár,
 item taraczk globis öntő forma egy pár,
 puskához való töltés kötés 12,
 szakáloshoz való töltés 30 egyes,
 egy darab vas láncz,
 egy tekenőcskében lécz szeg . . . való,
 item egy ezer sindely szeg.

Külső új por házban, ki az váron kívül vagyon.

Kilencz apró tonnácskában puskaapor,
 item három nagyobb tonnácskával,
 álgyu és taraczkokhoz való vasglobis 97,
 egy kis ládácskában álgyuban való kis kosárkák, kikben
 dirib-darab vasak vadnak.

Az tó felett való külső bástyán.

Egy sugár álgyu, az mely Diviny alatt megrepedt,
 item hirt lövő mozsár álgyu,
 item mellette külső kapu felett egy középszerű álgyu,³⁴⁰
 város felől való bástyán két sugár álgyu,
 szőlő felől való szeglet bástyácskán egy álgyu,
 hátulsó bástyán egy álgyu.

Az belső váron belől való bástyákon.

Az tő felett való bástyán egy sugár kis taraczk,
 item egy sereg bontó,
 város felől való bástyán egy sugár kis taraczk,
 item két szakálos s egy seregbontó,
 szőlő felett való bástyán két nagyobb sugár taraczk,
 item egy seregbontó,
 item két szakálos,
 Lukács felől szőlő felett való szeglet bástyán egy taraczk,
 item két szakálos,
 az padláson kirakandó méhek köpü 42,
 kápolna fölött való bástyán egy seregbontó,
 az belső várban egy réz pánva.

Az serfőző házban.

Két vas fazék minden szerszámostól,
 két főzetre való szilatt,
 árpa $3\frac{1}{2}$ kila,
 item egy egész főzet ser 22 akó,
 item pálinka főző házban egy vassfazék minden szerszámostól,
 az váraljai két bástyán két seregbontó.

Major béli szarvas marha.

Öreg fejős tehén	24	darab
kik között vagyon most fejős	21	"
bornya állatok	21	"
tinós tehén	3	"
negyed fű tinó	2	"
harmad " "	2	"
tavalyi tinó	4	"
ketteje üsző, ketteje penig bikák		
öreg bika	1	"
harmad fű bika	1	"
tavali bika	1	"
harmad fű üsző tinó	3	"
negyed " " "	1	"
járni való öreg ökör	8	"
egy viselt vasas szekér,		

egy fakó szekér,	
két eke szántóvassal, csoroszlával,	
lud	50 darab
tyuk	60 „
kácsa	15 „
sértés	31 „
malacz	16 „
juh	350 „
kecske	150 „

A közölt adatokból kiviláglik, hogy a várat a család ez időtájt nem lakta állandóan, alig tartottak némi butort benne, továbbá hogy a többi családi várhoz hasonlóan ez se volt úgy megerősítve és felszerelve, hogy hosszabb ideig tartó ostromot kibírt volna.

Az uradalom nagy kárát látta Forgách és Balassa Imre versengésének. Nógrád megye 1666-ban tartott vizsgálata kiderítette, hogy Balassa fenyegető leveleket irogatott Rimaszombatnak, Forgách gácsi jobbágyait elfogatta, birtokait pusztította stb.

A tanuvallatás során Bende János gácsi tisztartó bemutatta a vár hét évi károsodásának jegyzékét: Balassa emberei elhajtottak 280 juhot, 93 kecskét, 167 idei bárányt, 62 fejős tehenet, 11 tavalyi borjut, 16 ideit, 18 jármos ökröt, 1 gyermeklovat, mindössze 300 forint értékben. Az egyéb helyen lakóknak: a füleki őrségnek 1140, a rózsa-lehotaiaknak 7000, kistugáriaknak 2100, vilkeieknek 540, prágaiaknak 642, makfalviaknak 780, a lupócziaknak 167 forintnyi kárt okozott.

1678-ban Thököly is megtekintette. Makfalvay tisztartót elhívatta a dévényi táborba, közölte vele, hogy a várat nem bántja, de ő se fogadjon bele idegen őrséget. Azután megkérte, vezesse fel Gácsba, amit Makfalvay meg is tett. „Azonban együtt fel jöttünk s leszálván az piaczon az lórúl, jelenti a várnagy Forgáchnak 1678 október 26-án, el nize, s mondja a hogy bizony szép lakó hely, azonban följevén ő nagysága az palotákra, kérdi, nincs-e serem, mondom, nincs nagyságos uram arra való serem, hanem jó mustom vagyon, az annál jobb, csak hozassak. Abúl jót ittak kétszer-kétszer, s megjárván palotákat, s jó étszakát vévén, le sem ültek, mingyárt

alá mentenek az táborra.“ Thököly annyira beváltotta ígérését, hogy katonái egyetlen lábasjóságot se vittek el.

Makfalvay mozgékony ember volt egyébként is, a földesúr az ő közbenjárására építtetett 1674-ben a részben római kori gácsfalvi templom mellé tornyot.³⁴¹

VI. *Szent Mártonhoz* az adomány idejében Szent Márton falu, Eperjeske, Pálca, Mándok, Zsurk, Örmező, Ujfalu és Gesztődön 8 jobbágytelek tartozott.

Forgách Zsigmond gyakran tartózkodott a birtokon, halála után özvegyéé, majd Zsigmond fiáé lett, kinek felesége sokat pereskedett miatta sógorával. Az erdélyiek támadásai idején ez a birtokrész is sokat szenvedett, a mellett a török, német is fosztogatta.

1672-ben Bonnar Péter a gazdatiszt, Ádám feleségének leírja a gazdaság állapotát. Augusztus 6-án az aratás még tart, arról nem számolhat be a levélírás idején. A tavaszi vetés igen silány, a sok eső miatt a lencse megromlott, a zab is ritkább a szokottnál. A szarvasmarha állomány jó, az aprómarhák is, a sok juhból vagy harmadfél száz maradt, a többi megdöglött; jármos ökör, meddő tehén, tavalyi, harmad és negyedfüves tulok 100 körül van, hozzájuk vett 40-et, többet nem akar szerezni, „mivel az ország megmaradásához semmit is nem bízhatom, az török rabol valamely felé érkezik.“ Az erdélyi had is alighanem ki jön, utasítást kér, azon esetben, hova hajtassa a jóságot.

A családi vagyon további gyarapodását képezték a következő birtokszerzemények.

2. Forgách Zsigmond nádor a királytól adományul kapta a néhai *Sebessy Ferencz* birtokait. Nevében 1609-ben Kéri János tiltakozik az ellen, hogy Sebessy Pál özvegye, Nagylucei Dóczy Dorottya, jogot formáljon.³⁴² A birtokot a hertnekéhez csatolták, a nádor halála után fia, Zsigmond János örökölte.

1653-ban a birtoklás kérdése megint perre adott alkalmat. A nádor örvegye Sáros megye hatósága előtt bejelenti, hogy az (al)sebesi kastélyt néhai férje, Bornemisza János volt kassai alkapitánynak adta élete folyására lakóhelyül. Mikor meghalt, ő visszavette a birtokkal együtt a kastélyt is, de Bornemisza örökösei ismét elvették, Bodonyi Mihály özvegyének adták használatra.

3. Thurzó György nádor 1610 április 17-én meghagyja a leleszi konventnek, hogy Forgách Zsigmondot a török ellen szerzett érdemei jutalmazására iktassa be *Bolly* (Zemplén m.) egész birtokba. A káptalan jelentése megemlíti, hogy a beiktatáskor jelentkező ellentmondókat megidézte.³⁴³

4. 1610 június 14-én Forgách Zsigmond és (III.) felesége elismeri, hogy sógorától Pálffy Istvántól néhai Pálffy Miklós végrendelete értelmében *Modor városát* 16000 forint értékben és 4000 forintot készpénzben átvettek. Kötelezik magukat, ha Pálffy Kata magtalanul halna meg, a birtokot, vagy helyette megfelelőt visszaadják a család fiágának. Ugyanők Almássy Pál váci püspököt felkérlik, idézze meg Pálffy özvegyét, Fugger Máriát, ki fiaival együtt őket illető családi kincseket visszatartott.

Pálffy Katáról a birtok leányára Csáky Istvánnéra s ezek leszármazottaira szállt 1621-ben, minthogy Modort a nádor felesége hitbérének kötötte le.

5. A megelőző fejezetekben többször említett *Praznóczky vagon* kérdését szintén a nádor juttatta dűlőre. A család nem feledkezett meg a kezei közt levő adománylevélről, noha annak gyakorlati hasznát évtizedeken át nem látta. Forgách Zsigmond 1612-ben felelevenítette a kérdést, II. Mátyással megerősítette a megelőző okleveleket, amelyekből kitűnt, hogy Praznóczky Pálné Bybi Anna ellen a kincstár nem tudott eredményrel eljárni.

A peres birtokrészek Bossányi Borbálára jutottak, kinek elhalálozásakor, 1613 április 11-én a király Forgách érdemeit jutalmazva végleg neki adta a Praznóczon levő nemesi telket, Horn, Kamená, Pöruba, Kunyerad és Kelecsény (Trencsén m.) birtokokban található fekvőségeket. Most a Bossányiakkal kellett a pert felvenni, kikkel még 1615-ben sem ér véget.³⁴⁴

6. 1623-ban nyoma maradt annak, hogy Forgách Miklós Móríz Márton szendrői kapitánynyal együtt kérte a királytól a magtalanul elhunyt Monaky Miklós *Sómos-Magyarfalu* és *Ujfalú* birtokait. Monaky özvegyének két leánya maradt, egyik Dózsa Tamásné, a másik hajadon, mivel azonban a birtokok az elhunytat is anyai ágon illették meg, a kincstárt illetik meg. Ugy látszik, az eljárás ekkor nem vezetett eredményre,

csak 1652-ben kap a család határozott ígéretet arra, hogy a Dózsa vagyont ő kapja meg.

7. A nádor fiai közül Ádám gyarapította a legtekintélyesebb módon a családi vagyont. Első feleségével Szécsy Borbálával szerelmi házasságot kötött, de azért a nő nagy vagyona se volt elmellőzendő nyeresége a frigynek. Forgáchné férje iránti szeretetből házassága harmadik hónapjában, 1637 április 10-én kelt végrendeletében, átengedte neki a hozományul kapott *galgóczi uradalmat*, melyet atyja, Szécsy György, 32000 forintért váltott vissza. Kijelenti azt is, hogy az említett özszegen felül 50000 forintig neki járó pénzt is férjének adja, ki viszonzásul ugyanakkora pénzértékben hitbérül Gácsot kötötte le neki.

Halála után, anyja, Drugeth Mária a pozsonyi káptalan előtt tiltakozott az ellen, bár leánya alig élt férjével hét hónapot, vagyonát mégis az örökölje. A kincstár azonban nem vette vissza Forgáchtól a birtokot, mivel megindult a tárgyalás, hogy a koronára szállt ezen nagy értékű uradalom Forgách Ádám kezén megmaradhasson. Az alkudozás 1639 február 26-án akképen ért véget, hogy a király Forgách érdemeit méltányolva, Galgócz várát minden tartozékával egyetemben, Udvarnok faluval együtt, melyet már megelőzőleg 30000 forintért zálogban birt, neki meg nem határozott időre 150,000 forintért elzálogosítja.

A kikötött feltételek szerint a zálogösszegeből 100,000 tallért azonnal le kellett fizetni, a többi két hét múlva, az uralkodó a mellett fentartotta azon jogát, ha az uradalmat később többre becsülnék, a zálogösszeget felemelhesse. A mennyiben a kincstár vissza akarná venni a birtokot, a zálogösszeget két hónap lefolyása alatt tartoznak elfogadni, de a vagyont legalább tíz éven át háborítatlanul birhatják. A vétel évében lábon álló vetést a királynak kellett beszolgáltatni, a visszaváltáskor viszont Forgáchék kapják. A felszerelésből a szokás szerinti állomány a birtokon marad, azt leltár szerint vissza is kell szolgáltatni.

A beiktatással baj volt, úgy tűnik fel, hogy a megegyezést kissé elhamarkodták.

Ugyancsak a függő pecsétés hártyaoklevél kiállításának napján ugyanis a király mindazon birtokrészeket, amelyeket

Thurzó Mihály és özvegye Wéglai Horváth Ilona, Platy Ferencztől Bercsényi Imre pénzén visszaváltottak, zálogjog címén az utóbbinak engedte át. E birtokok voltak:

Pöstyén fürdő, értéke 5180 forint,

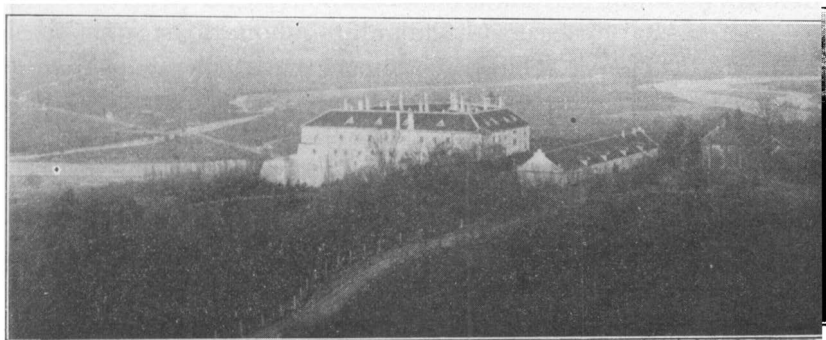
ugyanott ház, „ 600 „

Drahóc birtok, két lakatlan maduniczi telekkel, 865 frt,

Banka, Galgócához tartozik, 1532 forint,

Galgóczon egy romban fekvő ház 650 forint,

Bercsényi az egészet 6238 forint 75 dénár értékben vette zálogba.³⁴⁶ Forgách Lethenyi Imrével összeállította Galgóc 1638-ik évi urbariumát, a melyből kitűnt, hogy a vár tarto-

A galgóczi várkastély.

zékai voltak: Ó- és Új-Galgóc, Békavár, Szobronya, Maiornak, Décs és Váraacs községek, Udvarnok Csalad pusztával, Ujlak, Bajna, Pöstyén a fürdővel, Szent-Péter egészen, továbbá a Bajnóczka, Kelecsény, Pásztó, Tököld, Pusztakürt, Drahóc, Radnóc, Banka, Zerdahely, Madunicz, Vörösvár és Jalsó birtokokban található fekvőségek nagy része.

Ezen az alapon Forgách nem fogadta el a záloglevél feltételeit, a mellett sérelmeit sietve az uralkodó tudomására hozta. III. Ferdinand 1639 április 5-én közli vele, hogy az adománylevél kiadását felfüggesztette, a mig el nem dől, Pusztakürt és Udvarnok hova tartozik, addig neki se kell a hátralékos 80000 forintot lefizetnie. Biztosítja, ha a birtok a vételösszeghez képest kevésnek bizonyul, becslés után a feles-

leget vissza kapja, Nyitra-Bajnát előzetesen is az uradalom részének tekinti.

A tárgyalás 1641 őszén indult meg újból, a király Forgáchot azon év szeptember 10-én Bécsbe hívatta, egyszersmind megbízta a kamarát, készíttessen a birtokról pontos urbéri kimutatást. Ez alkalommal szabályozták a vár személyzetének ellátását is. Nemes Dömsödi Ambrus főporkoláb konvencziója volt: 100 magyar, vagyis 80 birodalmi forint, 6 rőf skárlát vagy gránát ruha posztó, 50 mérő gabona, 3 kősó, 1 hizlalt ártány, 50 mérő zab, 10 akó bor, 1 galgóczi mérő bors, ugyanannyi lencse, kása, 1 rókahát béllés, 1 öl széna, tisztességes asztal, inasának naponként egy pár kenyér és 1 pint sör.

Mivel a kincstárnak a háboruszkodás miatt pénzre, részint a Forgách által törlesztésül felajánlott gabonára nagy szüksége volt, 1642 elején készen volt a megegyezés. Eleinte a vagyont csak a fiágnak akarta átengedni, a mit Forgách nem fogadott el. Az 1642 július 30-án kelt adománylevél Forgáchnak, Révay Juditnak és mindkét nembeli utódaiknak tulajdonába bocsátja Galgócz várát a hozzá tartozókkal együtt; Forgách a vételárt kénytelen volt alaposan megtoldani, a kincstárnak az említett 150000 forinthez még 15000-et kellett adnia, a birtokon levő zálogösszegek kitettek 5342 forintot, a végek számára kialkudott 300 pozsonyi mérő gabonával együtt tehát a vételár 282837 forintra rugott.

A nagy összeget Forgách a sajátjából nem tudta volna kifizetni, segítségül vette felesége vagyonát, még az adományozás előtt márczius 4-én nejével abban állapodott meg, hogy a nő elhalálozása esetén Forgách felesége első férjétől származó leányának, Nádasdy Annának 15000 forintot fizessen ki, ha pedig a férj halna meg előbb, neje a vár fele részével szabadon rendelkezik, fiának Nádasdy Ferencznek is odaadhatja, ha katolikussá lesz, máskülönben Forgách oldalági rokonai öröklik, ha leszármazottai nem lesznek. A következő év nyarán (1643 augusztus 13-án) Tavarnokban a megállapodást akként módosították, hogy egyik a másik halála után a várat egészen birja, bár Forgách rokonsága 100000 forint lefizetésével a vagyont magához is válthatja.³⁴⁷

Az esztergomi káptalan a birtok beiktatás elvégzéséért 600 forintot kért, de talán 300-al is beéri, írja Forgách a

feleségének. A nagy vételösszeget soká nem tudta teljesen letörleszteni, kénytelen volt a birtok egyes részeit, így Pöszttyént, Tepliczet, Bankát és Drahóczot Nyáry Lajos és felesége Szunyog Erzsébetnek zálogba vetni 29000 forintért. Ezek helyett 1658-ban Nagytapolcsány falut és Drahóczot engedte át. 1661-ben Lipót elfogadta, hogy Forgách harmadik felesége, Rechberg Máriának hitbérül 100000 forintot a vár vételárából kössön le, ki ha újra férjhez megy, rokonságának 71000 forintot fizessen le.

A török támadásakor 1663-ban, továbbá a Forgách ellen lefolyt vizsgálat idején a várat a németek és törökök egymásra pusztították. Forgách a dologról értesülve, szigorú büntetést kért hűtelen gazdatisztjei, Boros Mihály porkoláb és társai ellen, kik nem akadályozták meg vagyona pusztítását. A helyszínen megejtett vizsgálat kiderítette, hogy a tárházban volt kincseket Kovács Pál és czinkostársai vitték el, Kovács házának hátulsó pinczéjében elásták, trágyát raktak rá, később Pozsonyban osztották meg a rablott vagyont. Makfalvay János a várőrséget is elfogatta, mivel a töröknek gyáván megadta magát; a községbelieket is hibásaknak találták, tőlük tudta meg a pogány, mennyi a város jövedelme.

Kiderült az is, hogy Süveggyártó Ádám Taligás András várbeli darabonttal felszakította a pince ajtaját, bár a gróf pecsété volt rajta, s a bor nagy részét elvitték Nagyszombatba. A községi bírót, írja Forgách december előestéjén a galgócziaknak, haza eresztette (Győrből), de fentartja ellenök vádját. „Azért az ki az én váramat feldulta és depredálta, készüljön az elégtételre mindenekben, és azok is az számadásra, az kik az töröktől jövedelmimet, szintugy házainkat megkérték és más-képen is violálták privilegiumikat. Mert az nyilvánvaló dolog, hogy az mellől elmentetek. Ugy valljak kárt az vár épületiben tovább is, hogy véretekkel meg ne fessétek várostok piaczat.”

Forgách a pusztulás miatt nagyon elkeseredett. „Seőt Isten és az Nagyságod méltóságos személye előtt protestálok, írja 1665 június 10-én a nádornak, hogy én dézsmaadó job-bágya az teőreőknek az én majorságomból nem leszek, s ha határomba jön az teőreők, tehetségem szerint mint ellenséggel úgy bánom,” ha felgyújtja magtárait, ő is viszonozza, Isten látja, Szécsényben is mennyi kára volt.³⁴⁸

1665 folyamán a Galgócz területéből kiszakított részen építtette fel a kincstár, mint ismeretes, az Érsekújvár szerepére hivatott Lipótvárt. 1665 április 9-én Lipót tudatja Forgáchcsal, hogy a pozsonyi bizottság azon javaslatához, hogy új vár építtessék, hozzájárul, kéri, hogy a vár építéséhez szükséges fát, követ stb. kedvezményes áron bocsássa a kincstár rendelkezésére. A vár számára még azon év nyarán megvették De Souches Lajos tábornagy megbízottai Veresvár, Beregszeg, Madunicz és Drahovecz birtokokat 30000 forintért, s a vár építéséhez azonnal hozzá fogtak. Augusztus havában a vár külső sánczai már állottak, szeptember 19-én pedig a Galgócz felé néző bástya alapfalait is lerakták. Az építkezés teljesen 1669-ben fejeztetett be.

Galgócz a család állandó tartózkodási helye, itt volt a kincstára, hosszú ideig levéltára is. Forgách Ádám gondoskodott az évszázadok óta befejezetlen ferenczrendi zárda és templom felépítéséről. A levéltárban a birtokra nézve sok irat található, köztük a kincstár ezüstneműinek jegyzéke (1636, 1658), urbanialis kimutatások (1639, 1641, 1644, 1664), a birtok termései (1659). Forgách kérésére a király Galgócznak a szent Tamás ünnepét megelőző vasárnapra vásártartást engedélyezett.

8. Igen terjedelmes birtokadományozást kapott 1640-ben Forgách Ádám Zsigmond. Drugeth János országbíró azon év január 20-án kéri a leleszi konventet, hogy az adományozottat a magtalanul elhunyt *Székely Ferencz* vagyonába iktassa be. A birtokok voltak: Pán, Szöllőske Abauj-, Mács, Szelcze, Csiszár, Hegyes, Téglás, Nádudvar, Szoboszló, Apagy, Mág, Zelemér, Battyán és Ráska Zemplén-, Szentkirály egy része Szolnok-, Kis-Varsány, Aranyas, Gyüre, Apáti, Gemzse, Fülöp és Lask Szabolcs-, Akli, Tivadar és Oroszi Ugocsa-, Kvassón várrom, Kigyós, Káson, Vaszor, Kis- és Nagy-Almás Bereg-, Csegöld, Olesva és Vitka Szatmár megyében. A káptalan jelentése szerint (augusztus 24) a beiktatáskor sok ellentmondó jelentkezett.³⁴⁹

9. Az óvári kincstári uradalomhoz tartozó *Reichendorfot* Forgách Ádám és Zsigmond zálogba vették a királytól. A birtoklás állandósítására 1644-ben lépéseket tesznek, kéri, hogy az uralkodó 35—40000 forintért végleg engedje át nekik a birtokot, vagy kénytelenek lesznek visszabocsátani. Kérésökre

Kolovráti Ulrik 1644 május 14-én felhívja őket, tárgyaljanak a dolog felől a kamarai titkárokkal.

Az alkudozás nem tartott soká, augusztus 14-én Kolovráti közli a király elhatározását: a zálogösszeget egészítsék ki 40000 forintra, adjanak a katonáknak 5000 forintnyi gabonát, s a birtokon levő 7000 forint egyéb zálogösszeget fizessék ki. Ha e feltételeknek megfelelnek, a király kötelezi magát, hogy a birtokot tőlük csak saját részére veheti vissza.

10. Időbelileg utolsó szerzemények lettek volna e korszakban a Forgách Istvánnak 1649-ben adott *Valkaia*, *Závoda* és *Csertes* Ung megyei birtokok, de azokat az adományozott Melith György és Péter ellentmondásai miatt nem vehette kézhez.³⁵⁰

A nemzetségi birtokokról kevés mondanivalónk van.

Ghymes vára elveszti azon hivatását, melylyel a megelőző századokban birt. Nem tekinthető gondozott erősségnek, a család az épületeket fentartja, a falakat tataroztatja ugyan, a belső felszerelés azonban távolról sem felel meg a czélnek. A család tagjai hosszabb időt nem töltenek Ghymesen, a várépületek jobbára magtárak gyanánt használtak.

Ez a birtokrész is sokat szenved a török portyázó csapatoktól, a kik 1671-ben Szobonya János várnagy ügyetlen védekezése folytán elfoglalják. 1672 január 20-án Forgách Ádám rokonainak beleegyezésével a várat egészen, továbbá a Ghymes és Kosztolán falvakban fekvő Forgách részeket 4009 forintért átengedte Berényi Györgynek és Esterházy Zsófiának. A záloglevél megemlíti, hogy a várban évek óta nem folyt építkezés, ha Berényiek valamit ez irányban tesznek, a zálogösszeg visszafizetésekor beszámítják nekik. 1675-ben a zálogosítást megújították.

A nádor életében egyideig a *komjáti* javakkal együtt gondozta Vásárhelyi István a ghymes-i uradalmat is, a halála után megejtett osztozkodáskor azonban megint szétvált a két birtoktest, mivel Komjáti Forgách Péternek és Miklósnak ment tulajdonába.

Forgách Zsigmond figyelme vagyona gyarapítására is kiterjedt, 1616-ban Komjáti részére évenként hat vásár tartására nyert engedélyt a királytól, Ghymesen és Komjatin élete utolsó éveiben nagyobb építkezésbe fogott, terveit megvalósítani azonban nem tudta.³⁵¹ A két birtok kiegészítő részeinek,

jobbágyainak pontos összeírása megvan a levéltár 1634-ik évi iratai között, a ghymesi várnagyok részére adott utasítások az 1644 (Sáry Ferencz) és 1663-ból, a porkolábokéi 1630-ból (Radván Ferencz), 1558-ból (Nyiró Pál) maradtak meg; a komjáti udvarbiróé (Német János) 1610-ből, a porkolábé 1640-ből, a tiszttartóé 1641-ből.

Ghymes várának állapotáról, épületei terjedelméről, beosztásáról, továbbá a hozzá tartozó birtokok hogylétéről eléggé áttekintő képet nyerünk az 1647 és 1658-ban készült összeírásokból. Közülök az előbbit jónak látom közölni:

Anno Domini 1647 die 20. Februarii mi jöttünk ide Néveri Miklós, Janczovic István, Nagy János mostani Teőreök Zsigmond uram, Ghimesi gróf Forgách Ádám uram eő nagysága praefectusának instantiájára, ugy hogy azon megnevezett gróf Forgách Ádám uram eő nga Gimes várában és majorjában inventálni, melyet rendel így kezttünk el.

Elsőben porkoláb uram keze alatt az ki szokott állania:

Az vár eleött valo sorompón retezfei lakatostól	1
Belső sorompón similiter	1
Az kis leerezteő kapun két vas tengel, azon kis kapun egy szál kötél.	
Az eőreg emelcsős kapun vasas tengelek retez mind fejestől	2
Felvonóláncz azon kapun	1
Lakat azon kapun mind kulcsostul	1
Leveles kapun lakat kulcsostul	3
Azon kívül az kis kapun lakat kulcsostul	1
Ezen kívül az kis két kapun vasból csinált zár mindkettőn	2
Azon kapuközben emberre való vas	5
Item rudas vas rabra való	1
Vasas-csip	1
Eőreg agyuban való vas golyóbis	6
Ablakra való vas zablya	1
Vas peőreőly	2
Vas rud	2
Vas csákány	4
Vas ik	2
Kapa kétágó	1
Kapa sziles	1

Az drabant házban.

Kemencze veres kályhával	1
Aztal lábastól	1
Padok keörnyös keöreöl	1
Ajtó sarkvasastól	1

Az kapu felett.

Sereg bontó	1
Fenyő deszkaszál	5

Az fekete bástyában.

Forgó taraczk.	1
Vasas kerék alatta	4
Eöreg szakállas, agyastól	3
Az bástya ajtaja	1
Azon ajtón retez fejestől lakatostól	1
Ez feljöl megírt forgó taraczkhoz golyóbis	29

Az új bástyán.

Ajtó pántostól sarkvasastól	2
Eöreg taraczk	2
Golyóbis ezekhez	151
Kissebb taraczk	1
Golyóbis hozzá	50
Ágyu morne	1
Forgó taraczk	1
Golyóbis hozzá	100
Az taraczkokhoz való vas kalán	4
Ahhoz való teöreő pálcza	2

Az külső istálón.

Ajtó	2
Egy retez fejestől.	
Talicska	11

Az külső piacon.

Egy kazal fa.

Az belső vár kapuján.

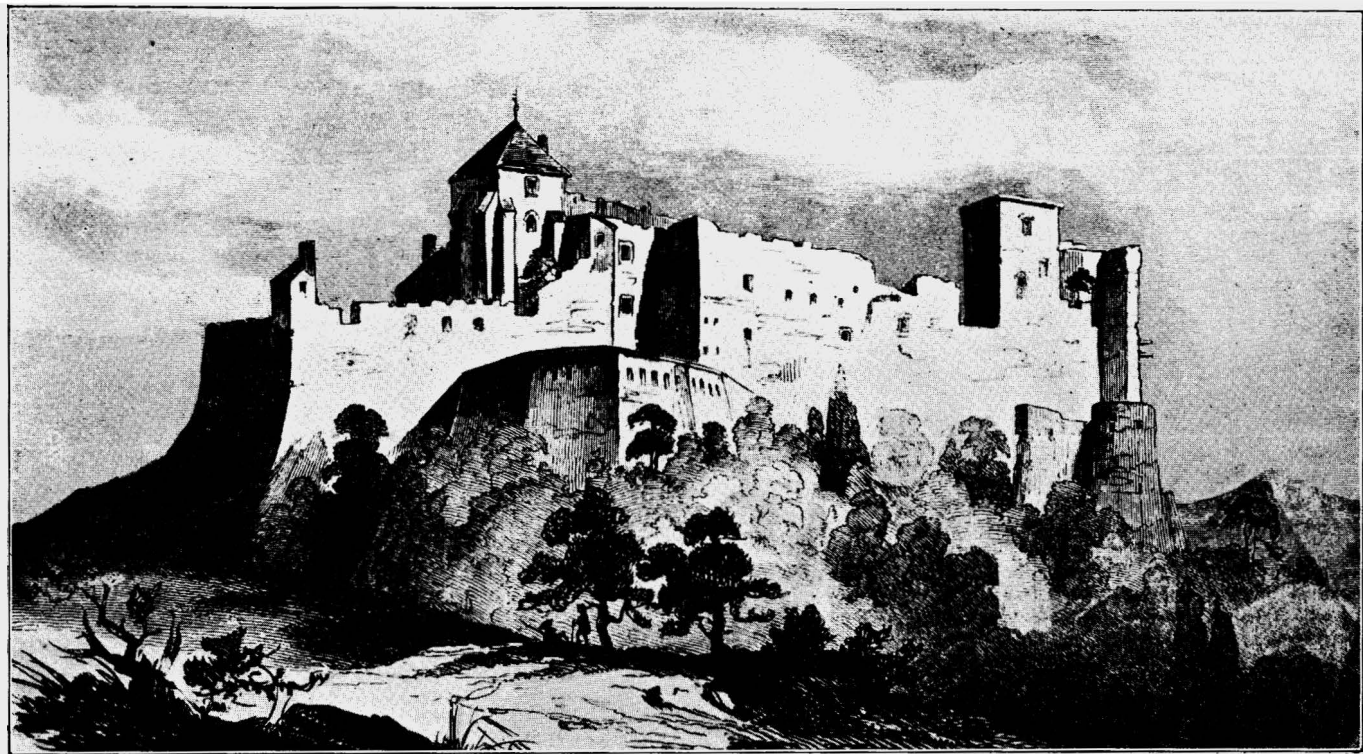
Emelésős kapu	1
Láncz vagyon rajta	1
Lakat kulcsostól	1
Retez fejestől	1
Item vagyon egy level kapu, azon kapun vas zavor vagyon.	
Lakat kulcsostól	1
Ezen kapu közben eöreg kőso	1
Item harmadik felvonó kapu	1
Vas retez rajta	1
Level kapu azon beleől	1
Lakat kulcsostól rajta	1

Ezen kapu közben a temleczben.

Kaloda	3
Retez rajta	2
Lakat rajta	1
Rabokra való láncz	1
Belső ajtó rajta vasas	1
Lakat azon	1
Külső vasas ajtaja	1
Lakat kulcsostól	1
Ezen kapu közben vas lámpás	1

Item ezen kapu közben niló házban porkoláb uram szállásán.

Ajto plehesteől kulcsostól	1
Kemencze benne jó	1
Aztal lábastól	1
Nyosolya	1
Egyes karszék	2
Pad székek benne jök.	
Fogas benne darab	2
Bilinczek	5
Lakat kulcsostól	5
Eöreg puska palazk	5
Puska-por táska	1
Teötis csomo	2
Lámpás hártvás	2

Ghymesvár a XVIII. század végén.

Muskatírhoz való óngolobis	73
Ólom darab	1
Bors eörleő roszacska	1
Ezen házban a rekesztiken ajtó.	
Sarkastól retezestől	1
Az kamarában padszék	1
Az arnikszék ajtaja sarok vasastól	1
Üveg ablak	2
Kivel rajta vas rostil	2
Muskatír forma	1
Tüzes szerszám	2
Az kuton vas veder	2
Láncz rajta	1
Vas csiga	1

Kapitány uram szállásán.

Ajtó plehesteől kulcsostól	1
Kemencze benne	1
Nyosolya fedeles	1
Kis nyosolya	1
Aztal lábastól	1
Környül az házban jó padok.	
Eöreg karszék	1
Egyes karszék	2
Üveg lámpás	1
Üveg ablakok	3

Az egyiknek hja vagyon.

Mellette való szenesház pitvarban.

Aztal labastól	1
Muskatár vagyon	14
Tizedesnek való lobogos dárda	1
Eöreg karszék	1
Egyes karszék	3
Por juk	1
Üveg ablak	2
Ajtó plehestől	1
Ez ház eleött való árnikszék ajtó pléhes	1

Uram eő nagysága szállásán.

Ajtó rajta plehestől	2
Aztal lábastól	1
Nyoszolya	1
Egyes karszék	3
Keörnyül padok mind jók.	
Kopja szál	2
Zászló rongyos	1
Üveg ablak	3
Egynek hja vagyon.	
Kemencze benne jó	1

Ezen házból nyiló pitvarban.

Aztal	1
Egy kis almariom	1
Nyári ház-palotában hosszú aztal	1
Pohárszék	1
Zelle szék	1
Roszasz üveglak	7
Kemencze rossz	1
Ajtó rajta sarkvasastól	1
Padok benne rosszasak.	
Fogas darab	1
Arnikszék-láda	2
Deszka szál	13
Pesmeg eőt akós hordóban teli	1
Egy rossz kárpit darab.	
Ezen palotából nyiló ajtó plehes sarokvasastól	1
Ezen palota pitvaráról nyiló ajtó az forgó garadicsra plehes	1

Teöreök Zsigmond uram szállása az ki volt:

Ajtó rajta sarkvasastól reteszestől	1
Kemencze rosszas	1
Nyoszolya rossz	2
Aztal labastól	1
Karszék	1
Ezen házból nyiló pitvaron ajtó sarkvasastól plehestől	1

Ezen pitvarban egyes szék	2
Ezen pitvarban nyíló ajtó sarkvasastól	1
Azon házban zeljeszék	1
Kemencze rossz.	
Padszék darab	3
Almariom az falban	1
Karszék	1
Ezen házból nyíló ajtó plehes	1
Ezen házból nyíló ajtó zőreg pitvarban sarkvasastól rete- szestől	2

Az felseő vartán:

Eőreg taraczk	1
Vasas berek alatta	2
Harang	1
Taraczkhoz való mirtik	1
Ezen taraczkhoz való golyóbis	50
Felvonó kis kapun láncz	1
Lakat mind kulcsostól retezestől	1

A felseő toromban:

Eőreg réz taraczk	1
Ahoz való golyóbis	146
Alattok való vasas kerék	4
Kerekeken álló vas taraczk	2
Azokhoz való golyóbis	—
Ezekhez való mirtik	3
Kanócz csomó	1

Az torony alatt való házban:

Mereő vas taraczk	16
Eőreg szakalas az kinek jó agyai vannak	62
Janczaó puska	12
Muskatir	3
Rígi forma polhak puska	2
Vasas dárda	1
Vas puska részre	3
Ablakra való vas zabla rossz	1

Felseő tárházban :

Sárkány feő	1
Szakállas muskatir és hosszú puskához való töltés	11 + 40
Habarnicza keötés	1
Üveg ablak	1
Vasas ajtó	1
Asztal	1
Rud alá való vas jó	2
Uram ő nagyságának ládája	4
Item vasas ajtó rajta három retez feővel	1
Szenteltviz-tartó keő	1
Eőreg lakat vagyon az ajtón	1

Az eőreg palotában :

Vas mozsár	3
Eőreg rézdob	2
Ablakokra való üres ráma	4
Ujas pánczér	1
Ajtó rajta plehestől	1
Eőreg ágyúban való golyóbis	5
Kisobb ágyúban való golyóbis	7
Eőreg taraszban való golyóbis három s négy fontos	86
Fa olajnak való botok palaszok	2
Kereged aztal lábastól	2
Szapu régi	1

Az kápolnában :

Alabastrom keőből keözép romladozott képek	1
Kis veres bársonyos nyereg	1
Aztal lábastól	1
Vasas ajtó	1
Az ablakban vas rostél	1

Az kápolna felett való boldban :

Cseripbéli tüzes eszköz	130
Tüzes koszorú	14
Szurkos koszorú kötél kötés	1
Vasas dárdán való tüzes szerszám	20

Szakállas	3
Muskatir forma puska	20
Polhak habaso (?) puska rosszas	18
Puska vas csű agy nélkül való	13

Bossányi Gábor uram szállása az ki volt:

Kerekded aztal lábastól	1
Eöreg karszék	1
Egyes karszék	2
Fogas darab.	
Pad keörnyös keörnyől	1
Kemencze rossz	2
Üveg ablak.	
Ajtó plehestől	1
Ezen házból nyiló boldban be nem mehettünk, sem azon beleől, mivel Forgacz Miklósné asszonyom eő nagyságánál vagyon az kulcsa.	

Ellenben nyiló házban:

Ajtó plehestől kolcsostól	1
Kemencze benne rosz	1
Üveg ablak	2
Padok keöről.	

Ez házból nyiló szenes házban:

Ajtó plehestől	1
Abból nyiló kamora-szék ajtaja	1
Vas maczka	2

Az por házban:

Por apró tonákban	10
Salétrom mazsa 2 font	30
Kanócz keötis	16
A ajtaján retez lakat kulcsostól	1
Az ki az kulcsár keze alatt vagyon rend szerint ezek.	

Az por-ház alatt való házacszában:

Aszu alma, szapu	1½
Régi aszu körtvil	1½

Azon házacskán ajtó retezestől	1
Az előtte való házban régi dió szapu	1
Tavali és harmadévi dio	4 $\frac{1}{2}$
Komlo szapu	2
Répa reszelő	1
Piritott hús alkoholmasint.	
Egy kevés aszu cseresnie.	
Berekenie szapu	1
Hai	3 $\frac{1}{2}$
Ezen ház ajtaján lakat kulcsostól retezestől.	
Az alatta való házban be nem mehetünk, Forgacz Mik-	
lósné asszonyom buzája vagy benne.	
Az <i>konha</i> ajtaja sarkvasas.	
Az szakácsok házacskáján ajtó sarkvasas.	
Kemenczi benne veres kályhával.	
Az kis pincze ajtaja vas sark vasas.	
Az sütőház ajtaja vas sarkas.	
Az két istálló ajtaja vas sarkas.	

Az sáfár házban :

Vagyon egy szuszakban liszt szapu	11
Másik szuszakban liszt szapu	11 $\frac{1}{2}$
Harmadik szuszakban vagyon liszt	17
Negyedik szuszakban vagyon liszt szapu	10
5-ik " " " " " " "	15 $\frac{1}{2}$
6-ik " " " " " " "	11
7-ik " " " " " " "	14 $\frac{1}{2}$
8-ik " " " " " " "	14 $\frac{1}{2}$
9-ik " " " " " " "	1 $\frac{1}{2}$
10-ik " " " " " " "	6
Egy hordóban vagyon liszt szapu	17 $\frac{1}{2}$
Aszu körtvil vagyon szapu	2
Egy atalagocskában tábori tört só.	
Két szuszákban ros vagyon az külső istállóban, mivel	
nem volt hova tölteni, szapu	30
Buza abajdocz szuszakokban vagyon szapu	43 $\frac{1}{2}$
Bossányi uram szállása az ki volt, vagyon köles benne	
szapu	1 $\frac{1}{2}$
Ellenben való házban vagyon bronza mázsa . 6 font	9

Mankó Mátyás háza alatt való pinczében :

Vagyon öreg üres hordó	5
Kicsiny átalag	1
Aszu szilva-mecz	1
Kendermag mecz	1
Régi vasas nyereg rozsz	1
Cserép fazék vagyon	30
Sütő teknő	1
Szita liszt ejtő	3
Fa rosta	1
Sintis	1
Icze fából	1
Fa mehel	1

Az felső pinczében :

Káposzta öreg hordóban vagyon	6
Kissebb átalagokban káposzta	2
Vaj vagyon vedrekben meszely	39
Ajtó rajta zárjával vas sarkas lakatostól kulcsostól.	

Mankó Mátyás szállásán.

Eczet átalagokban ötben tel, ur	6
Harmadfél akós átalagban eczetágy egy kevés eczettel.	
Rézdobhoz való kulcs	1
Muskatír puska	1
Kő só	7
Fogas darab	2
Két ajtó plehestől kulcsostól.	
Vas serpenyő	1
Só őrlő kő	1
Üveg ablak	2
Pad környül.	
Hosszú szék	1
Vas rostil	1
Vas nyárs	1

Ezen házból nyiló kamorában.

Szalonna	7
Orja	3

Ezen kamorából nyíló setét házon:

Ajtó rozsz sarkvasastól lakatostól kulcsostól.

Ugyanazon kamorában tekergős grádicsra nyíló ajtó
vagyon retezestől lakatostól kulcsostól sarkvasastól.

Az gimesi majorban az házban:

Kis kádacska	2
Cseber	1
Fejő zajtár	1
Fa karó	1
Az bíresek kezénél fejfa	2
Faragó szekercze	1
Furó	2
Véső	1
Vaj köpülő	2
Szék	1
Köröslen körül pad.	
Füstös kemencze	1
Az pitvaron ajtó vasas	1
Az kamorán ajtó sarkvasastól retezestől	1
Az házon ajtó sarkvasastól	1
Vagyon ökör jármos	8
Vagyon tehén	8
Vagyon tavali üsző borju	4
Vagyon tavali bika borjucska	1
Vagyon számár öreg	7
Tavali számár csikó	1
Öreg eme disznó	31
Öreg ártány	11
Öreg kan	2
Tavalyi kan	3
Tavalyi eme südő	3
Őszi malacz	18
Lud	17
Kappan	43
Tyukok circiter	120
Eke minden vasával	2
Fakó szekér	1½

Vasas kerék	2
Sziles kupa	1
Abajdóc buza asztag	1
Ásó	1
Póka	2
Egy asztag buzának az szemé szóratlan az szűrőben.	
Széna öl	33
Lednek öl	5
Buza és rozs szabcsa öl	28
Zsup kepe	10
Rozs egy hordóba szapu	3
Zinczicze főző vas fazík	1

Az várban az alsó tárházon.

Vasajtó lakat rajta	1
Azon tárházban rud alá való vas	4

Kosztolyáni majorság.

Juh vagyon	68
Tavalyi bárány	48
Kecske vagyon	22

Hertnek szintén Zsigmond idejében élte virágzása napját, kire a családi vagyon ezen része jutott. Mint említettem, a régi fatemplom helyébe ő emeltetett kőből újat, mint a bejárat felett alkalmazott kőtábla ma is hirdeti. Az egyházat 1612 január 29-én a bibornok-érsek szentelte fel.³⁵²

A falakkal körülvett várkastély gondozója Kiskéri Kéry János volt akkoriban, egyike a nádor leghivebb sáfárjainak. 1608-ban hire járt, hogy az udvarházat veszély fenyegeti, Forgách jóakarattal biztatja emberét az ellenállásra. „Kérem kegyelmedet is az istenért, ilyen-amolyan hírektől meg ne ijedjete, és ha immár mindenem oda vagyon, azt tartsa meg, csak kegyelmed lövöldözzön egyszer-kétszer hozzájuk, bizony távol kerüli. Egy estve süttögesse ki kegyelmed minden lövő szerszámot, tisztogassák meg, és ujonan vetessék meg, ők el lássák, hogy jó készüllettel vagyon. Ezek tüzes lapták, rakétáknak hívják, bocsásson estve az pattantyússal kegyelmed, bizony a felé sem mernek menni.“

Kéry, mint 1621-ben keltezett végrendeletében elmondja, 22 éves korában kezdte Forgách Simont szolgálni, később Egerben fogságba került, amelyből kiszabadulva hertneki tisztartó lett. Néhai ura holttestét ő tette nyugalomra. Forgách özvegyét, majd fiát hasonló buzgalommal szolgálta, ki élete vége felé a sebesi, szalánczi, garami, szentmártoni és aszalói jószágok vezetését is reá bízta.³⁵³

A birtokok egy része az 1606-iki béke szerint behódolt terület maradt tovább is. A XVII. század folyamán a Forgáchok családi élete nagyobb változások nélkül folyik le. A kiemelkedőbbek szerencsés házasságok útján tesznek szerl több vagyonra, másrészt érdemeik jutalmazására kapnak több ízben a királytól birtokot. Forgách Zsigmondra atyjáról a hertneki birtokok jutottak, azokhoz csakhamar hozzávehette a Lossonczy-javakat. 1595-ben testvéreivel úgy állapodik meg az esztergomi káptalan előtt, hogy az atyai ingó és ingatlan vagyont per nélkül megosztják egymás közt, a szerzeteket nem. Ezt 1603-ban, Mihály halála után érvényen kívül helyezik, mivel annak özvegye tudni se akart arról, hogy sógorai szerzett vagyonaért készpénzzel kárpótolják.

Már Forgách Zsigmond és Ferencz idejében úgy tapasztaljuk, hogy az oldalágú rokonok alig érintkeznek a nádorral és testvéreivel, a távolság a nemzetség ágai között ezen időtől kezdve folyton nagyobbodik, Ghymes fentartásának részletkérdésein, egy-két komjátii határperen kívül alig érdekli őket egyéb közös ügy. Forgách Péter és Miklós családja Komjátiban él, buzgó protestánsok, 1623-ban ők is katolikusokká lesznek.

Forgách Zsigmond nádor birtokait két fia úgy osztja meg, hogy Ádám a déli, Zsigmond az északi részen fekvőket vehesse kézhez. Özvegye 1621-ben már tiltakozott a reá és leánygyermekére nézve kedvezőtlen intézkedés ellen, sőt valószínűleg az uralkodó beleegyezésével fiai nagykorúvá lételéig megtartotta a vagyont egészen. Pálffy Katának fényes udvara volt Tavarnokon, gondoskodott fiai megfelelő neveltetéséről is, a vagyont azonban nem szándékozott nekik átengedni.

Nagy nőgatásra 1631 július 3-án az özvegy megosztotta fiaival atyjok Tapolcsányba összegyűjtött ingóságait, ruháit,

lószerszámjait, ezüst és aranyneműit. Ugyanazon év nyarán Abádót, Bánhalmát és Tomajt is átengedte idősebb fiának, de egyéb vagyon birtoklásáról lemondani nem akart. Leányaival is bajoskodott. Pázmány 1632 augusztus 16-án megroja azért, hogy Thurzó Ádámhoz férjhez ment leányán nem akar segíteni. E miatt furcsa hírek keringenek felőle. Helyesebben teszi, ha az anyai szeretet szavára hallgat, s Szécsy György végrendeletének megfelel. „Assecurálok is kegyelmedet, hogy sok bútól és galibától menekedik meg, ha jó akarattal megyen az dolog végben. Mert egyébaránt úgy látom, hogy kedvetlenséggel és talán alkalmatlansággal is meg kelltek kegyelmednek cselekedni.“ Ismeretes az is, hogy Éva leányát nagy fénynyel adta férjhez Csáky Istvánhoz, leánynegyedét azonban éveken át szintén visszatartotta; eljárása természetesen nem idézett elő kellemes viszonyt az anyós és veje között.

Pázmánynak egyéb oka is volt arra, hogy Forgáchnéra nehezteljen. Forgách Zsigmond az ő közbejöttével nyert Pál pápától engedélyt a váradi püspökség vagyonához tartozó Aszaló birhatására. Mihelyt a nádor meghalt, Pázmány visszakövetelte a birtokot, az özvegy azonban mindenféle ürügy alatt elhúzta az ügy elintézését. Pázmány 1633 január 16-án azt írja Balogh Istvánhoz, Pálffy Kata ügyvédjéhez, hogy a váradi püspök a világi törvényszék előtt is keresni fogja jogai érvényesítését, s nála is panaszt tett ellene. Ha az özvegy nem intézi el a dolgot, kénytelen őt az egyházból kiközösíteni. Forgáchné erre megkezdte az alkudozást, eleinte pénzbeli kárpótlást ajánlott fel, majd nehézségeket támasztott, úgy hogy a birtok csak néhány évvel később jutott a püspökség kezébe.

Fiainak kielégítésében még makacsabb eljárást tanúsított. Forgách Ádám eleinte közbenjárókat kért fel a kérdés békés elintézésére, szelid formában 1633 elején a nyitrai káptalan előtt tiltakozott anyja eljárása ellen, ki az őt és testvérét örökösödési jogon megillető vagyont nem akarja nekik átengedni. Ugyanazon év nyarán hatásosabb eszközökhöz is nyúlt, kiűzte anyját a családi vagyonból, ki kénytelen volt idegen helyre költözni. A botrányt immár nem lehetett simán elintézni, a többi Forgách, Pálffy István és Bosnyák

Tamás a királyhoz fordultak, vessen véget a tarthatatlan állapotnak. Az uralkodó valóban közbenjárt, Forgách Ádám megígérte, hogy Tapolcsányt és Ghymest visszaadja anyjának, ki iránt a jövőben hasonló erőszakkal nem fog eljárni.

A birtokokon Pálffy Kata halála után ugy osztozkodtak meg, hogy Zsigmondé lett a szalánczi, Ádámé a szentmártoni uradalom. Amint Zsigmond meghalt, bátyja meghagyta az özvegy kezén a birtokokat, a szalánczin kívül Garanyt, Hertneket, Szentmártont és Aszalót is, a melyekben levő jussát zálogba engedte át azon pénzüsszegekért, a melyekkel öcscse őt Galgócz megvásárlásánál segítette. Forgách Zsigmond két árvát hagyott hátra: Ádámot és Mária Erzsébetet.

Változott a helyzet a kis Ádám (Adamkonak hívja anyja), elhalálózásával. Fiú örökös hijával az özvegyet a használati jog, leányát negyed illette meg. Batthyány Borbála a vagyon elrendezése elé akadályokat gördített, a kezén és Forgách Istvánnénál zálogban levő Eperjeskét Barkóczy Lászlónak elzálogosította, a miről értesülve Forgách is visszavonta 1655-ben a sógorasszonyával kötött előbbi egyességet.

Most újra III. Ferdinand közbelépése teremt békét a pereskedő rokonok között. 1655 junius 8-án a király előtt abban állapotodnak meg, hogy Szentmártonon kívül a többi birtok az özvegy kezében marad maga és leánya ellátására. Ha férjhez megy, sógora a vagyonért 43136 ezüst forintot fizet neki, valamint az esetleg visszaváltott birtokokért is tartozik őt kárpótolni. Ha Forgách Ádám Szentmártont eladni, vagy elzálogosítani akarja, az özvegyet kell vele elsősorban megkínálnia.

Az utóbbi kikötés adott okot a pereskedésre, mert a megegyezés, mint kitűnt, egyik fél érdekének se felelt meg. Rövid idő múlva már újra a király előtt járt a dolog, Forgách Szelepcsényit kéri, vegye pártfogásába érdekeit. A per Batthyány Borbála halálával ér véget, nagy köteget tesznek ki az ügyben beadott iratok.

A nádor maga, mint láttuk, buzgó katolikus volt ugyan, de az erőszakos térítéstől tartózkodott. Özvegye viszont sokszoros sérelmet követ el a birtokain élő protestans jobbágyok vallása ügyében, 1634-ik évi országgyűlés is foglalkozott a kérdéssel. A hitbuzgóságot fiai is öröklik, Ádám Gal-

gócson kolostort és templomot épített, felesége házi kápolnájának fényes felszerelése ismeretes.³⁵⁴ A leánygyermekек közül többen öltenek fátyolt benső buzgóságtól vezéreltetve.

Vagyon szempontból általában el kell ismernünk, hogy a megelőző időnél nagyobb gyarapodást tapasztalunk, viszont az se hagyandó figyelmen kívül, hogy az új birtokok megszerzésében a család teljesen kimeríti pénzforrásait, hogy a nagy vételösszegeket kifizethesse, vagy a régi birtokokat zálogosítja el, vagy hitbérként köti le a házasság folytán szerzett pénzösszegek ellenértékéül. A török uralom megszűnésével természetesen a Forgáchok behódolt birtokai is felszabadulnak, az említett okokból mindamellett Forgách Ádám gyermekei anyagilag nem állnak olyan szilárd talajon, a hogyan atyjok, főleg nagyatyjok állott.

*

*

13. *Forgách Krisztina* Jánosnak első nejétől született leánya, még atyja életében férjhez ment Alsókürti Ghyczy Jánoshoz. 1574-ben öcsese nevében is tiltakozik az ellen, hogy Lukácsiban (Nyitra m.) őket anyai részről megillető javait Draskovich Miklós nyitrai várnagy elfoglalja.³⁵⁵

13. *Forgách György* szintén János és Pongrácz Borbála gyermeke, 1558-ban született. Még atyja halála évében kizárja mostoha anyját a családi vagyonból, valószínűleg azért, mert azt nem akarta neki átengedni. Később Mossóczy Zakariás és mások közbenjárására megengedte, hogy atyja özvegye és kis gyermekei Komjátiban éljenek. A hagyatékban maradt ezüst neműek, ékszerek stb. felosztását azonban tüstént kérte.

Élete vagyona gondozásával telt el, 1585-ben Balassa Ferencztől megszerzett néhány szállósi és salgótarjáni birtokrészt. 1592-ben török fogságban van, helyette rokonai tiltakoznak Fancsy György jogigénye ellen a Forgách birtokokra. 1600 körül halhatott meg.

13. *Forgách Balázs* János és Varjassy Anna fia, az 1575-ben megejtett korhatározás szerint akkor 9 éves volt, tehát 1566-ban születhetett. Testvéreivel együtt anyja neveli fel, korán árván maradtak. 1592-ben, a Dobó családdal folyt nagy per idejében

mint elhunytól szólnak az oklevelek, tehát harmincz évet sem élt.

13. *Forgách Sebestyén* János fia, 1575-ben hat éves gyermek volt, tehát 1569-ben születhetett. Komjátiban élte ő is gyermek és ifju korát, felserdülve a kozmáli birtokokat kapta. Bars megye 1592-ben felhatalmazza Kálnay Albert alispánt, hogy Forgách Kozma István nevű kiskozmáli jobbágyától a megye régi szokása szerint 12 forintot behajtson, mivel Forgách Miklós özvegyének Hrus Mátyás nevű emberét megölte.

Életét a mezőkeresztesi csatamezőn fejezte be 1596-ban.

13. *Forgách László* János legfiatalabb fia gyermekkorában halt meg, 1575-ben, atyja halálakor már nincs életben.

13. *Forgách István* hasonló nevű atyja és Kapócsy Erzsébet fia. 1575-ben még kiskorú; 1588-ban Ludányi Babindaly András, a nyitrai káptalan kiküldötte előtt Szilády László házánál, hol akkor Forgách betegen feküdt, Csuklász birtokot (Trencsén m.) 1500 forintért elzálogosítja. Később a bevallást visszavonja, mert Forgách és felesége csak 500 forintot tett le a vételárból. Neje Pethő Mária.³⁵⁶

1585-ben török rabjai vannak Komjátin; 1623-ban Csuklász birtokot bérbe veszi, később nem találkozottam nevével.

13. *Forgách Éva* István leánya gyermekkorában, 1601-ben halt meg.

13. *Forgách Erzsébet, Anna, István, Mária, András* és *Julia* Gergelynek második házasságából született gyermekei kiskorukban haltak meg, érdemlegeset róluk nem tudunk.

13. *Forgách Miklós*, Gergely fia testvérei közül az egyetlen volt, ki tovább élt szüleinél.

1586 körül születhetett. Ifju korában katonai pályára megy, 1610-ben szécsényi főkapitány.³⁵⁷ 1611-ben segítségére siet ő is az Erdélybe szorult Forgách Zsigmondnak, de a fellázadt hajduk a segítő csapatot szétverték.

1619-ben tér át a katolikus vallásra, addig a protestánsok oszlopos emberének tartják.³⁵⁸ A cseh háború kitörésekor katonákat toboroz, részt vesz a hadjáratban; 1625-ben követjelölt a portára, 1631-ben felsőmagyarországi főkapitány. Részt vesz az eperjesi béketárgyalásokon.

Forgách nádor és Ferencz bibornokon kívül a család legtekintélyesebb tagja, Pázmánynyal, Eszterházyval élénk

összeköltetést tart fenn. A király Bars megye főispánjává tette, aransarkantyus vitézzé avatta az 1608-ik évi koronázáskor.

1635 őszén súlyos betegségbe esett, Pozsonyba vitette magát. Onnan írja november 5-én róla Eszterházy Miklós Nyári Krisztinának: „Nyavalyás Forgách Miklós uramot bevonatának; nem hiszem, hogy mostani betegségét meglábolja, noha maga mégis biztatja magát.“

Meghalt 1635 szeptember 14-én Pozsonyban, a következő év január 10-én temették el a nagyszombati székesegyházban.³⁵⁹

Felesége Bossányi Eszter 1660-ban hunyt el,³⁶⁰ a házasságából származott nagyszámu gyermek közül Margit, Ferencz, Pál és Mihály gyermekkorukban meghaltak.

Érdemeiért Ferencz fia 1627-ben, leányai 1655-ben grófi méltóságot nyertek.

Valami szép termetű ember nem igen volt, ugyancsak Eszterházy írja feleségének 1625-ben, ha Forgáchné meglátogatja, fogadja szívesen. Az ura most se szép, de ha valamelyik török arczul vágja, még csunyább lesz.³⁶¹

13. *Forgách Péter* András fia, az 1580 körüli években születhetett. Eleinte nem igen mozdult ki magányából, jobbára gazdálkodott, 1603—1618-ig több birtokrészt cserél el Csarnokon, Kosztolányban, Falkos-Dovoránban és Ghymesen Forgách Zsigmonddal.

A közügyek iránt 1618-tól kezdve tanusít figyelmet, részt vesz II. Ferdinand koronázási ünnepségein, később királyi tanácsosi czimet nyer, 1633-ban egy horvát lovas ezred parancsnoka, 1640-ben a török ellen felszerelt nyitrai sereg kapitánya. Részt vett az 1637-ik évi országgyűlés tárgyalásain is.³⁶²

Jó ideig ő is protestans volt, 1619-ben lett katolikussá.

Feleségétől Ujfalusy Katalintól több gyermeke született.

13. *Forgách László*, András fiának gyermek és ifju koráról mit se tudunk. Az 1600—1605-ig található oklevelek szerint Komjátiban élt, gazdálkodott. 1604 január 13-án feleségével együtt elismeri, hogy Perényi Erzsébettől és Károlyi Mihálytól 200 forintot kölcsön vett, melynek ellenében megfelelő ezüstműveket engednek át nekik.

Valószínűleg 1605-ben halt meg, felesége Károlyi Zsuzsanna 1606 június 14-én már mint özvegy egyezik meg fogott bírák ítélete alapján Zeleméry István hagyatéka felett. Az

özvegy később férjhez ment Eszterházy Pálhoz.³⁶³ A házasságból egyetlen fiu gyermek származott.

13. *Forgách Jánosról* a legbizonytalanabb adatok állnak rendelkezésünkre. Csak valószínű feltevés az is, hogy Forgách László fia volt. Thurzó György írja róla 1601 márczius 10-én a feleségének: „Azt is írhatom, hogy az szegény Forgách János meghalt, keveset élhete az uraságban és új házasságban.“ Felesége Ujlaki Borbála lehetett, kit Nagy Iván mint a Ferencz fia János harmadik feleségét említ meg.

13. *Forgách Miklós* Péter fia 1562-ben már él, atyja az ő nevében is részt vesz azon évben Ghymes felosztásában; tekintettel arra, hogy 1578-ban három huga is férjnél volt, 1550 körül kellett születnie.

Nyilvános ténykedésének nem maradt nyoma. 1582-ben vette el Balassa Annát, Bálint hugát. A lakodalom egyszerre ment végbe Vágbeszterczen a menyasszony nővérének Mária-nak és Alsólindvai Bánffy Jánosnak esküvőjével együtt.³⁶⁴

Házaselete rövid volt, 1586 második felében elhunyt. Özvegye 1587 első napjaiban Elefánti Imrét meghívja Komjáti-ba a sógoraival való egyezkedéshez. 1592-ben Dobó Ferencz barsi főispán a két Balassa leánynak adja meg azon 12000 forintot, melylyel Balassa János fiainak tartozott. Ugy látszik Balassa Mária is kevés ideig élt férjével, a jelzett időben Bóki Paczoth András felesége. Balassa Anna 1594-ben halt meg.

13. *Forgách Farkas* Péter fia ifjú korában halt meg, 1562—78 között említik az oklevelek.

13. *Forgách Zsuzsanna* Péter leánya 1578-ban férjnél van Telekessy Istvánnál; 1580-ban halt meg, férje másodszor Zrinyi Magdolnát vette nőül, kivel 1601-ig él együtt.³⁶⁵

13. *Forgách Ilona* Péter leánya 1578-ban már szintén férjes asszony, Pettróczi István felesége. 1604-ben Rudolf király vizsgálatot rendel el a felől, valjon nővéreivel együtt milyen okból foglalta el a Kazai Gyula fia János pereszlenyi és körtvélyesi birtokrészeit, bár azok Forgách Zsigmondot illetnék. Az alperesek ügyvédje erre bemutatja a király 1591-ben kelt levelét, melynek erejénél fogva a birtokokat hitbér czimén maguk között feloszthatták.

13. *Forgách Orsolya* Péter leányának férje 1578-ban Ludányi Babindaly András.

Forgách István és felesége nekik zálogosítja el 1588-ban Csuklász trencsénmegyei pusztát. Babindalyné 1604 előtt özvegyen maradt; 1604-ben Gergely, András, Miklós és János gyermekei élnek, kiknek gyámsági ügyeit Zerdahelyi Mihály intézi.

13. *Forgách Erzsébet bárónő* Simon gyermekei közül a legidősebb, 1558 körül születhetett.

Felserdülve férjhez ment Fáncsy Györgyhez. Igen rövid ideig élhetett férjével, úgy látszik 1583 folyamán már elhunyt. Férje 1584-ben újra megnősült, Horváth (másként Karancsics) Magdolnát vette el, kivel Horváth György korponai kapitánytól megkapta a családra szállott Forgách vagyont.

13. *Forgách Zsigmond báró* Simon és Pempflinger Orsolya második gyermeke 1560 előtt született.

A nevelés alapjait vallásos és művelt lelkű anyjától kapta, mivel atyja többnyire távol élt a családi háztól. Felserdülve az udvari szolgálat megtanulására atyja Báthori István lengyel királyhoz küldi. 1583 márczius 4-én igen közvetlen tartalmu levélben írja le sorsát atyjának. Jó dolga van az udvaroncok között, csak fáj neki, hogy atyja ritkán ír hozzá, leveleiből nagy sajnálattal olvassa, hogy beteges, ő az elmúlt időben viszontlátni remélte Krakóban. Legutóbbi levelét sietett megmutatni Gyulay Pálnak is, hogy szolgálja szerencsés visszatérését elhiggye.

Nem hallgatja el azt se, írja, hogy kedves barátja Sibrik György pártfogásért fordult hozzá; ajánlja atyja figyelmébe, hősl elkü, erényes fiatal ember. A lengyelországi eseményekről otthon sokat meghallhatnak majd tőle.

Hazájába visszatérve néhány évet otthon tölt el, a melyek alatt megismerkedik Lossonczy Annával, Ungnad Ádám fiatal és dúsgazdag özvegyével; bár sok derék versenytársa van, ő nyeri el az özvegy kezét. Ekkor harmincz éves, férfikora elején van. 1590—95 között birtokai gondozásával, a nejevel szerettek rendezésével foglalatoskodik. Feleségével benső, mély szereteten nyugvó házaseletet él, ki ragaszkodása jeléül rövid házaselete végén minden vagyonát neki adja. Lossonczy Anna 1595 február 22-én meghalt Szomolyán.

A hagyaték miatt Forgách pereskedni kénytelen Erdődy Tamásnéval, mostoha leányával, ki eleinte anyja egész vagyonát, majd leánynegyedét követelte.

1597-ben táborba vonul a török ellen, de már a következő évben újra háztűznézni jár. Választása Thurzó Elek viruló leányára, Zsuzsára esik, a rokonok szívesen fogadják körükbe. „Az mi az asszonyom hugom Forgách Sigmond uramnak való adását illeti és menyegzőjének szolgáltatását, bizony uram Forgách Sigmond uram jámbor és jó erkölcsű úrfi és jó nemzet is, azért igen jó cselekedte kegyelmed, hogy az asszonyomat hugomat neki adta kegyelmed“ — írja Thurzó György, Szaniszlóhoz 1598 február 6-án. Az ő kívánságára történt, hogy az esküvő napját a husvét utáni harmadik vasárnapra, április 12-ére tűzték ki, mert előbb nem lehetnének készen az előkészületekkel. Később még egy heti halasztást engedtek, úgy hogy az esküvő nagy fényvel április 19-én köttetett meg Gácson. Az ünnepségen Miksa főherceg Pálffy Miklóst bizta meg képviseltetésével.³⁶⁹ Két héttel előbb tartotta eljegyzését Révay Ferencz Forgách Zsuzsannával Nyitrán.

Forgách feleségével együtt, mivel sógorai átadták nekik azt a 16000 forint készpénzt, melyet a néhai Thurzó Elek leányának még életében szánt, a szepesi káptalan előtt lemondott az egyéb apai ingó és ingatlanra való jogairól. Még a felvidéken tartózkodva Forgách édes atyját kísérte el utolsó útjára Hertneken.

A családra váró hivatás tudata nem hagyja sokáig nyugodni, a török fenyegető előnyomulása még 1598 őszén táborba szölitja. 1601-ben Miklós bátyjáról reá száll a szécsényi főkapitányság, 1602-ben a hajduk ellen gyűjtött had egy részét vezeti, Nagy András csapatait megveri.

1603-ban Nógrád, később Sáros és Szabolcs megyék főispánjává nevezi ki a király, 1604-ben ugyancsak a hajduk ellen vezet sereget. Igazi sikereket mindamellett nem a csatamezőn ért el. Tapintatos eljárása a fellázadt hajdukkal való tárgyaláskor 1605-ben megjelölte a teret, melyen Forgách otthon találja magát. Rudolf őt küldi ki tárgyalni Bocskayval is, a mikor hazafias mérsékletet, egyttal az alkudozás sikerét biztosító ügyességet tanusít. A király érdemei jutalmazására 1605 július 15-én kinevezte országbíróvá.

Bár Bocskayval a vallási ügyekről óvatosan tárgyalt, az országgyűléseken egybegyűlt protestans többség gyanusan

fogadta, egyrészt mert csak nemrégiben lett katolikussá, másrészt bibornok öcsese közismert hitújító törekvései miatt. Az 1608-ik évi országgyűlés ennek következtében rávette Mátyást, hogy Homonnai Bálintot nevezze ki országbiróvá, Forgáchnak a tárnokmesteri czim jutott. Az uralkodó engedett a többség kívánatának, de Forgách szolgálatait se akarta nélkülözni, 1609 november 25-én kinevezte kassai főkapitánynak, majd 1610 február 9-én másodszor országbirónak.

1608 folyamán második felesége is meghalt, a kiskoru Éva leányt, egyetlen gyermeköket hagyván hátra. Harmadszor is megnősült tehát, hogy otthont teremtsen magának és gyermekének. Ez alkalommal ifjúkori ismerőst, Pálffy Miklós győri hős és Fugger Máriának leányát Katalint vezette oltárhoz 1609 elején. A Thurzókkal Tapolcsány miatt indított per irataiból tudjuk meg, hogy 1609 januárjában Pálffy Katalin már menyasszonya, az esküvő valószínűleg hamarosan végbe ment.

Anyósával és sógoraival nem tudott simán megegyezni, az előbbit Almássy Pál váczai püspök közbejöttével szólította fel, adja ki a feleségét megillető dolgokat. Pálffy Istvánnal 1609 június 4-én Kassán egyezett meg olyképen, hogy megkapta Modor városát 16000 forint értékben és 4000 forintot készpénzben, mint apai örökséget. Kimondották, ha Forgáchné gyermektelenül halna meg, a vagyon vissza száll az oldalágra, kik Modort, vagy helyette egyéb szerzett birtokot tartoznak elfogadni; ha a Forgáchék nem akarnák vissza bocsátani, Szécsényt, Sómoskőt vagy Gácsot foglalhatják el helyette.

Mint kassai főkapitánynak főként Erdélyre kellett ügyelnie. A fejedelemséget a bécsiek tűzfészeknek tartották, de a helyett, hogy csendesítették volna, oktalan követelésekkel minduntalan felingerelték, azért ahány szabadságra törekvő fejedelme volt az országnak, mind megkísérelte, hogy az udvar lenyűgöző jármát lerázza. A Báthori készülődéseiről vett hamis hírek Forgáchban merész vágyat ébresztenek fel: a királynak akar szolgálatot tenni a fejedelem elűzésével, remélve, hogy győztes sereg élén az erdélyiek nem haboznak őt fejedelmökké elfogadni. A vállalat gyenge alapokon nyugodott, dugába dőlt, Forgách 1611 végén megalázva került vissza Kassára.

Az önmegalázkodás keserű vádjait az udvar még azzal

tetézi, hogy Forgáchot a titokban pártfogolt Homonnai fejedelemjelölt érdekeinek előmozdítására hívja fel. Akkor látja, hova jutott feltétlen szolgálatkészségével. A helyett, hogy Homonnait segítené, sereget toboroz ellene, az ország elleniségének nyilvánítja. Eljárásával Thurzó nádor habozó politikája fölé kerekedik, a mit a rendek 1618-ban azzal ismernek el helyesnek, hogy Forgáchot egyhangulag nádorrá választják meg.

A legfőbb országos méltóságot mindössze három évig töltötte be, a mi alatt az országban rendkívüli változások mentek végbe: Bethlen támadásai megdöbbszentő módon tanusították, milyen félreismeret ellenséggel áll szemben az udvar, az ország mennyire elégedetlen a kormányzással. Forgách a közeletet nem irányítja, alkalmazkodik hozzá. A fejedelem sikerei őt is megdöbbszentik, 1619-ben kénytelenségből meghódol neki, csak hogy békében élhessen és birtokai sértetlenségét biztosítsa. A következő évben kibékül ugyan a királylyal, de teste beteges, lelki erejét is fogyni érzi, vezető szerepet akkor sem tud betölteni. A hainburgi béketárgyalás sikere érdekében buzgólkodik utoljára, ebbeli vágya azonban nem teljesül.

Nem volt erős testalkatu ember, különösen harmadik házassága idejében gyakran betegeskedett. Pálffy Katalintól majdnem évenként születtek gyermekei, de csak három ért el felnőtt kort, a többi kiskorában elhalt. Jól gazdálkodott, éveken át elmaradt országbírói és nádori fizetését magán vagyonából pótolta.³⁷⁰ Gács várát ő építtette, Hertneken a templomot ő emeltette, Ghymesvárt is nagyobb építkezéseket végeztetett, a tavarnoki nagy kastély is az ő műve.

Magyar nyelvű végrendelete 1620 szeptember 1-én Gács várban kelt. Elején hálát ad Istennek, hogy életét baj nélkül lefolyni engedte, inti gyermekeit, legyenek vallásosak, maradjanak meg a katolikus egyházban. Emlékére építsenek kórházat, melyben hat beteg ellátása és ruházásáról gondoskodjanak, érette gyakran imádkozzanak. A birtokain jobbágyoknak elengedi évi adójokat.

Testét a szécsényi ferenczrendiek templomában a főoltár előtti első oszlopnál temessék el, oda készíttessen neki felesége emléktáblát legfeljebb 1000 forint árban, veres márványból Bécsben faragtassa ki. A barátok naponként mondjanak

érte misét, a melyre nekik adja a szakáli és szécsényi jövedelmet és vámot.

Felesége viselje gondját gyermekeiknek, kik az ő akarata ellen a vagyonhoz ne nyuljanak; ha újra férjhez megy, a fiai adják ki neki a férjéhez hozott vagyont és készpénzt, míg kötelezettségeknek meg nem felelnek, Szaláncz az ő kezén maradjon. Forgách Évát, második feleségétől származott leányát, ha férjhez megy, kellőképen lássa el mindennel, adja át neki az anyjáról maradt készpénzt és ingóságot. A reá maradó ékszer feléket se idegenitse el gyermekeitől. Ha fiága kihalna, leánya, majd az oldalági rokonság üljön javaiba.

Komjátit és Ghymest, mint Forgách családi vagyont, ha fiága kihalna, leányainak kiházásítása után foglalhatja el a család. Öregebbik fiáé Ádámé legyen Ghymes, Tapolcsány, Komjáti, Gács és Sómoskő, Zsigmondé Hertnek, Sebes, Szaláncz, Szentmárton, Ond és Aszaló. Szécsény jövedelmét leányainak tegyék el, míg mindegyiknek 10000—10000 forintja lesz, azután az öregebbik fia birja azt is. Gyermekei gondozására Forgách Miklóst kéri fel. „Az menyek kegyelmes Istene mutassa meg hozzánk nagy irgalmasságát, és adja szegény hazánknak megmaradását és szabadulását, hogy ne örüljenek az pogányok szegény nemzetünknek veszedelmén“, írja végrendelete záradékában.

1621 tavaszán elment az érsekújvári táborba, onnan vitték betegen Nagyszombatba, a hol junius 30-án meghalt. Utolsó napjaiban Forgách Miklós gondozta. Holttestét a barátok templomában tették ravatalra, majd a szent Miklós egyház szentélyében a primás széke mellett temették el.³⁷¹

13. *Forgách Ferencz báró*, Simon fia nagyon valószínűleg 1560-ban született.³⁷² Gyermekek és ifju évei Hertneken teltek el. Ipolyi Arnold véleménye szerint a hasonló nevű nagybátyja behatása alatt ifju korában visszatér a katolikus egyházba. Az udvar támogatásával Rómába kerül papnevelőbe, a hol Bellarmin és más nevezetes jezsuita tanárok ébresztik fel benne a vágyat arra, hogy az egyház súlyos helyzetén itthon segíteni igyekezzen. Egy ideig Bécsben is tartózkodik, majd 1587-ben veszprémi, 1596-ban nyitrai püspökké nevezi ki az uralkodó.

Benső vallásossága itt nyilvánul meg először, a melléje

szegődött Pázmánynyal megkísérli a nyitrai egyházmegyei papság életének megreformálását, a mellett apostoli módon a város terein hirdeti társával együtt az evangéliumot, letelepíti a jezsuitákat, Vágselyén iskolát létesít, hogy a fiatal nemzedéket egyházas szellemben neveltethesse.

Az egyházmegyében elért sikerei következtében főpártársai vezetőjöknek ismerik el, működését kiterjeszti tehát az egész országra. 1607-ben esztergomi érsekké, bibornokká lesz, az egyházi ügyektől félő Rudolfot többször kényszeríti, hogy a katolikusoknak kedvező intézkedéseket tegyen. Az 1608-ik évi országgyűlés protestans többsége felismeri nagy ellenségét, ki az erőszaknak nem enged, tiltakozik minden törvény ellen, mely az egyház érdekeit távolról is sérti. A protestansok zsolnai zsinatának eredményeit a nagyszombatival ellensúlyozza, Pázmány az ő erkölcsi és anyagi támogatásával kezd támadó lépéseket a protestansok ellen. Forgách ellen e miatt személyes gyűlölet keletkezik, alkotmányossétségekkel is megvádolják.

Az egyház feltámasztásának harczoló papja marad mindvégig, lelkesedése feltartóztatás nélkül tör előre. Nem érhette meg a katolikus többség megalakulását, de annak útját ő nyitotta meg. Nyitrát fegyveres erővel védte Bocskay támadása idejében, az ő lelke nyugodott a legkésőbb a fegyverletételbe. Az akadálytól nem hátrált meg, pályájának végén elérte, hogy hitújító társait, a jezsuitákat Nagyszombatban letelepíthette.

Érseki székhelyén Oláh Miklós házat megbővítette, Pozsonyban is hatalmas palotát szerzett az érsekség számára, udvarában gyakran megfordultak kora kiváló egyéniségei.

Lelkének rendkívül erős tüze aránylag rövid idő alatt megemésztette aszkéta hajlamoktól amugy is meggyengített testi erejét. Pázmány karjai között halt meg Barsszentkereszten 1615 október 16-án este, eltemették szintén a nagyszombati székesegyházban.

Emlékét hazánk történetében a hitújítás megindítása és Pázmány támogatása örökíti meg.

13. *Forgách Kata* és *Balázs*, Simon gyermekei születésök évében (1562, 1564) elhunytak.

13. *Forgách Zsófia bárónő*, Simon leánya 1568-ban szü-

letett; 1585 november 15-én ment férjhez Hertneken Thurzó György árvai főispánhoz. A házasságból Judit és Zsuzsa leányok született, az előbbi Orbovai Jakusith Imre báró, a második Czoborszentmihályi Czobor Mihály felesége lett.

13. *Forgách Margit bárónő*, Simon leánya 1572-ben született. Korán férjhez ment Alsólindvay Bánffy Jánoshoz; 1595-ben Zala megye előtt panaszkodik, mert néhai férje rokonai őt bezáratták, szolgálát, gazdatisztjét is fogva tartották.

Második férje Szécsy Tamás volt, ki 1624-ben hunyt el.

13. *Forgách János báró*, Simon fia valószínűleg 1573-ban született. Nyilvános szereplésének nyomára nem akadtam. 1600 tavaszán, hogy a messziről jövő menyasszonya elutazása és házasodása költségeit fedezhesse, Mehnye, Falkas-Dovorán és Nagy-Szulyanban levő részeit 3000 forintért zálogba adta Ujfalusy Andrásnak. A várva várt menyasszony Perényi Zsófia, Ormosdi Székely György báró kállói kapitány özvegye volt. A házasság azonban igen rövid ideig tartott, a férj 1601-ben meghalt. „Azt is írhatom, hogy az szegény Forgách János megholt, keveset élhete az uraságban és új házasságban“ — írja Thurzó 1601 márczius 10-én a feleségének.

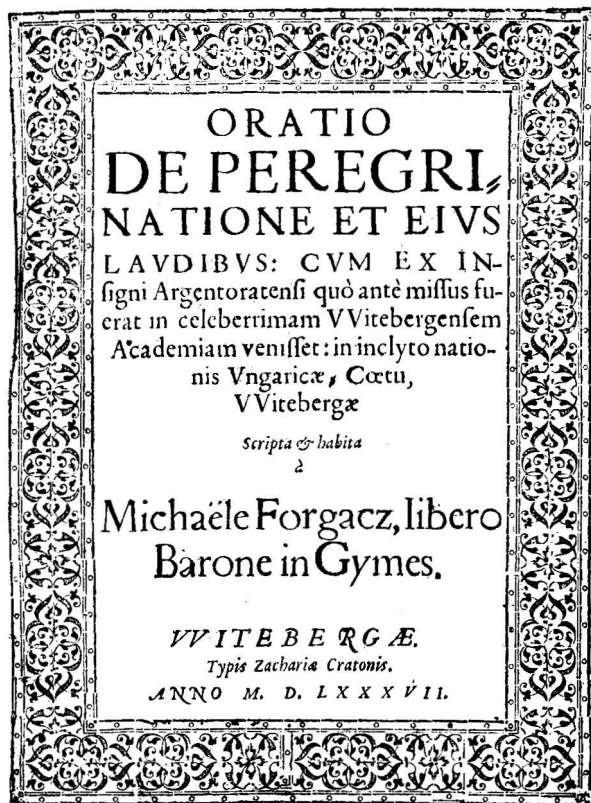
Özvegye később harmadszor is férjhez ment Kolonich Siegfriedhez, sok baja volt a Zeleméryekkel anyai illetősége, a Dobó vagyon miatt. Meghalt 1606 február 12-én.³⁷⁵

13. *Forgách Mihály báró* Simonnak utolsó gyermeke lehetett. Serdülő korában bátyjaihoz hasonló szellemi tehetséget árulván el, atyja külföldi egyetemeken taníttatta. Már 1586-ban Dresser Mátéval levelezett, ki az ő soraiból értesülven Mágócsy Ferencz haláláról, Isagoges historicae című műve V. kötetét neki ajánlotta.³⁷⁶ Strassburgban és Wittenbergben ismerik nevét, a magyar tanulókat tehetsége szerint pártfogolja; az utóbbi egyetemen Pécsy Zsigmonddal élt főleg jó barátságban, Krakói Demeterrel, továbbá Csanádi Jánossal, kit Forgách János taníttatott.

Wittenbergben 1587-ben olvasta fel a magyar tanulók körében De Peregrinatione et eius laudibus című, nyomtatásban is megjelent értekezését.

Nehéz feladatának megoldásához, írja a kis mű bevezetésében, két tényező segíti, hallgatói jóindulata és a tárgy érdekessége. Az ember arra van hivatva, hogy az égre tekint-

sen, lábaival mint a teremtés koronája a földet bejárja. Elősorolja azután az okokat, melyek miatt az utazás kívánatos: a legfontosabbak egyike a kereskedelem, mivel mindent egy helyről nem lehet beszerezni; az utazás elősegíti az emberek összebarátkozását; a ki több országot bejár, sok jót és nemeset

Forgách Mihály báró Oratio De Peregrinatione művének czimlapja.

lát, tanul, a mire hazájában nem nyílnék alkalma. Érvelése támogatására idézeteket sorol fel a szentírásból és a klaszikus írókból. Az értekezés elején Csanádi, Krakói, Máriássy Zsigmond és Pécsy versei olvashatók. A magyar ifjak társasága elnökévé is megválasztotta.³⁷⁷

1590-ben Paduában találkozunk vele, hova tanulmányai

kiegészítésére ment több társával együtt. Az egykoru feljegyzés szerint felajánlották neki a magyar tanácsosi tisztséget, de ő az olasz nyelvben való járatlanságára hivatkozva a tisztséget visszautasította.³⁷⁸ Kiséretéhez tartozik itt is Krakói Demeter, ki 1591 szeptember 2-án Paduában kelt levelében arra kéri Forgách atyját, sürgősen küldjön neki segítséget, kivüle más támasztéka nincsen.

Forgách november 26-án értesíti atyját élete körülményeiről. Rómából visszatérve, hova Itália látásának nagy vágya vitte, két hétig lázban feküdt, még a levél írásakor sincs egészen jól. Kevés pénzt vitt magával, 100 forintot, a mely Nápolyban elfogyott. Ott került ágyba, szerencséjére talált hitelezőt, mert barátai cserben hagyták. Még Veronát, Vicenciát, Mantuát és Genuát akarja megnézni a tél folyamán, mert nyáron tanul. A német nyelvet annyira elsajátította, hogy könyveket már tud olvasni. Ajánlja atyja jóindulatába Krakóit, kinek tudása nagy, vagyona kicsi.

Az 1590-iki évet otthon töltötte el; Hertnekről írja február 20-án ifj. Kapy Zsigmondnak, hogy a legnagyobb örömmel látogatná meg, de nem mehet; ha atyja otthon van, a sok levélírás miatt lábát se teheti ki a házból, ha távol van, még kevésbbé.³⁷⁹

1597-ben tudósítja Forgách Simont az országgyűlés tárgyalásairól. Atyja tervbe vette, hogy Erdélybe küldi katonáskodni, Forgách azonban Hardegg táborába ment.

1598 december 28-án a garami kastélyban testvéreivel együtt elhatározta, hogy a Ferencz püspökről neki jutó ghymesi és komjátii vagyon felét hithérül leköti jegyesének, Kányaföldi Kerecsényi Mihály leánya Katának; a menyasszony nevelő atyja, Dobó Ferencz viszont kijelentette, hogy 20000 forint hozományt ad nevelt leányának.

1600 január 25-én Pozsonyban a jegyes pár újabb megállapodást mondott tollba: Kerecsényi Kata átengedi az anyjáról reá szálló 80000 forintot és ezüstneműeket leendő férjének, ha előtte gyermektelenül meghalna; ha a férfi hal meg előbb gyermektelenül, rokonai élete fogytaig neki adják az említett két birtok jövedelmének felét. A házasságot valószínűleg ugyanakkor megkötötték.

Az együttlét itt se volt hosszú, Forgách 1603 márczius

19-én Pozsonyban megtette végső rendelkezéseit. Feleségét kéri, Forgách Imre mellé temettesse el; mivel szegény volt, a mikor nejét elvette, s mindent együtt szereztek, vagyonát neki hagyja, de a Ghymesre vonatkozó okleveleket adja vissza Zsigmond bátyjának. Mivel kevés pénzt vitt magával Pozsonyba, Békés Gáspár barátjának pénzt nem adhat, hanem neki szánja azt a 40 akó bort, melyet 7—800 frtért vett Tokajban, továbbá vörös skárlát mentéjét és egyéb ingóságot. Szolgáinak tehenet, borjut, pénzt, stb. adat. Ugyanazon év tavaszán elhunyt.

Özvegyének a hagyaték miatt pereskednie kellett. „Forgách Mihályné asszonyom a pénzt megnyerte a Forgách uraktól, írja Thurzó György a feleségének 1608 január 22-én, addig ki nem megyen az jószágból, míg az pénz meg nem leszén.” Kerecsényi Kata 1628-ban is életben van.

Miklós Forgách

Forgách Imre nagyszámu gyermekei közül e helyt csak háromról emlékezünk meg újból.

13. *Forgách Mária bárónő* Imre leánya 1571-ben született; 1596 január 25-én kelt egybe Brunóczon Révay Péterrel.

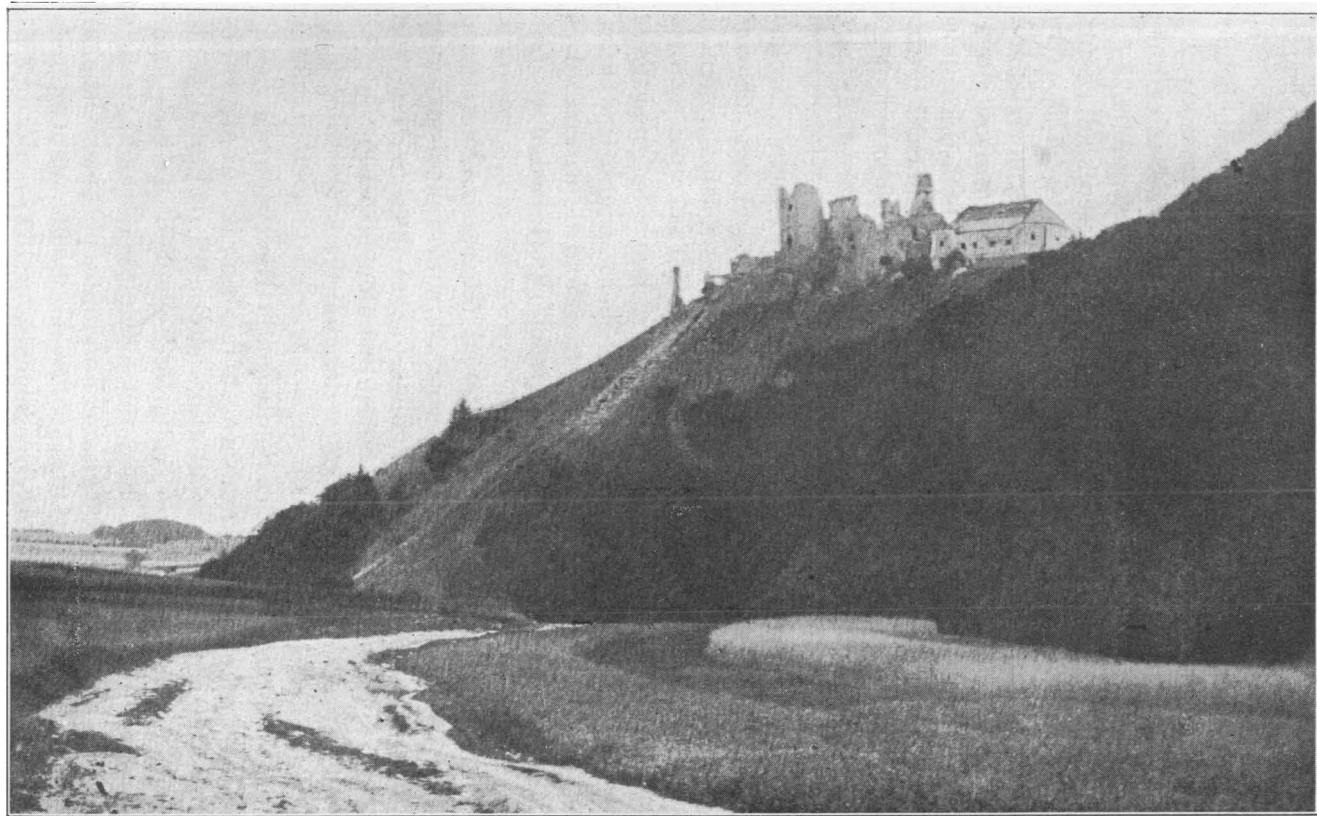
Házaseletéről, egyéniségéről részletes képet nyerünk az urához, rokonaihoz írt leveleiből, melyeket a Révay levéltárból adott ki Deák Farkas. Az országos ügyek érdeklik, nemes buzgósággal pótolja a hivatásai miatt állandóan távol levő férjét a gazdaságban és gyermekei nevelésében.

Férje azt írja hozzá 1621 október 13-án, ne menjen el maga gyermekeiért, mert kósza törökök járnak az országban, meg pestisben is halnak el sokan. Az jó lesz, ha a gyermekek mellé német mestert is fogadnak, mert „tudománnál mi az mi gyermekünknek nagyobb kencset nem hagyhatunk“.

Lelkileg egyébként is művelt asszony, Zvonarits Mihály csepregi lelkipásztor műveinek kiadásához tehetségéhez mérten ő is hozzájárult.

Révay Péter 1622 június 5-én halt meg Trencsénben.³⁶⁷

13. *Forgách Ilona bárónő* Imre leánya, a családi házból

Szklabinya vára.

kikerülve Ostrosics András neje lett; férje 1606-ban bárói rangot kapott. 1609 körül halt meg.

13. *Forgách Zsuzsanna bárónő* két nénje férjhezmenetele után, 1597 május 18-án lett Révay Ferencz menyasszonyává. Az esküvőt nem siettette, a férjjelölt nem volt kellemes külsejű, még kevésbé eszes ember. Komjátiból 1598 április 25-én vitte el Révay Szklabinyára, a hol Révay Péterékkal együtt laktak.

Az együttlét megnagyobbitotta a házastársak közti ellentétet, a férj féltékenységevel üldözte a feltűnően szép asszonyt, a mikor lerészegedett, bántalmazta is. Döntő hatással volt a boldogtalan ifju asszonyra férje rokonával, Bakics Péterrel való találkozása; egymás társaságában jól érezték magukat, Bakics gyakran eljárt a várba eleinte a férj tudtával, később meghívása nélkül is. 1604-ben Bocskay hadai elől Révay Péterék Holicsra mentek, Ferenczék a Pozsony megyei Szent-Jánosra. Bakics látogatásai itt se maradtak el, egy ízben a férj távolléte idején is napokon át volt Forgách Zsuzsanna vendége.

Ekkor már Révay is megsokalta a dolgot, rokonai tanácsára elviszi nejét Holicsra, ott valósággal fogva tartja. Bakics viszont a nő nevében elválási keresetet ad be az erőszakos férj ellen, azonkívül 1607 január 27-én éjjel Holicsból elszöktette Detrekő várába.

A megszegyenített Révay Mátyás főherceztől parancsot eszközöl ki Bakics várának ostromlására, de a meghagyásnak a megyék nem engedelmeskednek, az se használ, hogy az 1608-ik évi országgyűlésen a király külön bíróságot küld ki az ügy tárgyalására. Maga az esztergomi érsek is boldogtalan hugának fogta pártját.

A tárgyaláson Bakics felolvastatja Révay önvallomását neje erőszakos bántalmazásáról, a mi a bírák, de az érdeklődők hangulatát is a vádlottak felé tereli. A kihallgatott tanuk többnyire Révayra vallanak terhelően, a kinek jogát a törvény betűi szerint elismerték ugyan, a nő előbbi sorsát azonban senki se kívánta vissza. Folytonos perhalasztásokkal az ügy soká elhúzódott. Révay Ferencz halála után mi sem állt utjába a házasság törvényességének, az 1625-ik évi országgyűlés felmentette őket minden büntetés alól. Forgách Zsu-

zsanna 1631 végén tett végrendeletet a Moson megyei Ásványban, valószínűleg nemsokára meg is halt.

Regényes vonásokkal telt életrajzát Deák Farkas írta meg, melyért a néhai Erzsébet királyné elismerésül értékes gyűrűt ajándékozott neki.

14. *Forgách Ferencz gróf*, Miklós fia 1620 körül született. Atyját még ifju korában elvesztette, anyja nevelte fel. Az 1637—38-ik évi országgyűlésen, mint láttuk, már részt vett, a rendek üzenetét közvetítette a főrendeknek. A mondott évben Nógrád megye főispánja és szécsényi főkapitány volt.

Hogy élete derékban ketté tört, Budetini Szunyog Katával való ismeretségök okozta, ki kölcsönös szerelmök ellenére Orbovai Jakusics János feleségévé lett; a férj — úgy látszik nem alaptalanul — gyanakodott, hogy az ismeretség tovább is fennmaradt, féltékenységeben 1647 június 23-án, mint özvegy anyja temetésre hívó levelében írja, mikor „kevesed magával Morvába akarván menni, az az ártatlan vér szomjuhozó gyilkos Jakusics János több magához hasonló lator kóborló társaival délután négy óra tájban tolvaj módon ráütvén, szabad országutján ez világból kivégezte.“

1648 december 17-én a nagyszombati székesegyházban temették el atyja mellé. A halotti beszédet felette Thesaurus perditus czímen Pálffy Tamás nyitrai püspök tartotta. Forgách Miklósné Trencsén megye hatósága előtt indított keresetet fia megölői ellen, mely Jakusicsot levelesítette, társai azonban nem kerültek kézre. 1649 márczius 7-én kéri Forgáchné Rákóczi Györgyöt, hogy a gyilkosok egyikét, kiről megtudta, hogy Szamosfalván Lázár Istvánnénál tartózkodik álnéven, valódi neve Horvát Bálint vagy Pál, fogassa el. Ő volt a főczinkos, megölt fia olvasója is nála van.³⁸²

14. *Forgách Erzsébet grófnő*, Miklós leánya született 1624-ben. Hat éves korában, 1630 december 8-án belépett a nagyszombati klarissza apácák közé. Ellátásának fedezésére rokonai 1674-ben Szelepcsényi érsektől felvettek 2000 forintot, s az apácáknak adták.

14. *Forgách Éva grófnő*, Miklós leánya felserdülve férjhez ment Erdődy Imréhez. Tőlük 1654-ben Nyáry Lajos kölcsön vesz 1360 forintot, a melyért átengedi nekik a Berencsvárhoz tartozó Csász és Ribka birtokait. 1661-ben apai illetőségei miatt peres-

kedik nővéreivel.³⁸⁴ Az 1674-ik évi családi egyezség megírásakor már nincs életben. Fia Ádám 1661-ben kiskorú.

14. *Forgách Judit grófnő*, az előbbieket nővére, 1674-ben Frangepán Tersaczky Gáspár özvegye.

14. *Forgách Zsófia grófnő*, Miklós leánya, Frangepán György felesége; férje az Adriai tenger altengernagya, károlyvárosi főkapitány 1661 február 13-án halt meg.³⁸⁵

14. *Forgách Mária grófnő*, Miklós leánya, 1640 körül Illésházy György neje, 1649-ben Árva várát 15000 forintért zálogba veszik Illésházy Gábortól. Leánya Ilonával 1661 február 7-én tartotta Trencsénben menyegzőjét Eszterházy Ferencz.

1669-ben Trencsén megye hatósága előtt Benyovszky Miklós Rákóczi Ferencz fejedelem nevében bejelenti, hogy Illésházy trencsényi főispán Trencsénben a vár alatt, a fejedelem fürdőháza közelében kőfalat és konyhát kezdett építtetni az előző évben kötött szerződés ellenére, azonkívül a felleghvár területének negyed részét se akarja átengedni. 1672-ben Forgách Ádámmal pereskedik Illésházy né, ki Tapolcsányt hatalmaskodva elfoglalta.

1674-ben özvegy, Trencsén megye előtt bevádolja Rákóczi György özvegye Báthori Zsófiát, hogy bicssei embereivel (lehetek vagy háromszázan) Alsó-Hricsót megtámadta. Az alperes embere, Tornaljai Pál ledniczei várnagy halasztást kért az igazolás beterjesztésére. 1674 október 24-én Bécsben, Szelepcsényi közbenjárására 6000 forintot vesz fel nővérei nevében, hogy adósságait kifizethesse. Közte volt Forgách Erzsébet eltartási díja is. A felvett összeg erejéig leköti zálogba a Ghymes faluban és várban birtokosait.³⁸⁶

14. *Forgách Eszter grófnő*, Miklós leánya hajadon maradt, az említett 1674-ik évi birtokrendezés megemlíti, hogy Kalász, Ghymes, Csitár és Hejce birtokok jövedelme őt illette. 1688 június 17-én Berényben kelt levelében panaszlik Illésházy erőszakos eljárása miatt, ki elviszi okleveleit, napról-napra kárt okoz neki. Éva nővére halála után elhordatta ékszereit, butorait, 2000 forintot elvitt stb.³⁸⁷ 1697-ben Komjatin él.

14. *Forgách Anna grófnő*, Miklós leánya 1635-ben még hajadon. Mivel más Anna a családban ekkor nincs, valószínűleg azonos Geszty Péter özvegyével, ki 1673-ban a jászói kon-

vent előtt Serkei Lórántfy Györgynek és testvéreinek visszaadja Simonyiban (Gömör megye) levő részeit.⁸⁸⁸

14. *Forgách András* Péter fia életéről jóformán semmit se tudunk. 1652-ben III. Ferdinand testvéreivel őt is biztosítja, hogy a Dózsa Ádám esetleges halála után gazdátlanul maradt vagyont neki adja. Meddig élt, nem ismeretes.

14. *Forgách János* Péter fia 1610 körül született; 1634-ben fáklyát tart Nyitrán Bosnyák Tamás temetésén. 1637 február 10-én tartja esküvőjét Petróczy Ilonával, Petróczy Péter és Mérey Zsófia leányával. A menyasszony hozományában volt sok ékszer: fejér gyöngyös láncz, nyolcz rendbeli arany láncz, kis arany láncz, panczer módgyára csinált öreg szemű arany láncz, kit most Bécsbe vittek, két rendbeli arany perecz zománczos, egy kereszt módon csinált függő, kibe orientalis gyemánt kő kilencz vagyon, — továbbá sok párta, diszes övek, ágynemű, szoknya stb. A felsoroló jegyzék végén a házasulók kikötik, ha mindketten gyermekek nélkül halnának meg, a hozomány a nő rokonait illesse meg.

Petróczy azonkívül Uszor Pozsony megyei birtokot adta leányának, továbbá 3000 forintot azonnal, 7000-et másfél éven belől ígért kifizetni. Forgách neki látott a gazdálkodásnak, 1640-ben Malomszeg nagyobb részét megszerezte. Felesége 1647 tavaszán már özvegy. A házasságból három gyermekök született.⁸⁸⁹

14. *Forgách György*, Péter fia, érsekujvári alkapitány volt, később birtokaira visszavonulva élt; 1655-ben Vekét, 1658-ban Nagyherestényt zálogosította el, 1659-ben viszont Forgách Ádám kelecsényi javait veszi zálogba. Felesége Rechberg Erzsébet grófnő, első férje halála után idősebb Bercsényi Miklós neje. Forgách 1660-ban életben van, a kiskorú Dózsa Ádám gondnoka.⁸⁹⁰ Komjátiban temették el.

14. *Forgách István*, Péter fia a család egyik kiváló tagja e században. Részt vett, mint láttuk, a II. Ferdinándot koronázó országgyűlésen 1618-ban, 1632-ben Rákóczi Györgynél követségben járt, jelen volt az 1637-ik évi országgyűlésen, e mellett szerencsével gondozta birtokait.

1634 körül vette feleségül Kapu Katát, Sándor és Melith Katalin leányát, kitől öt gyermeke született. Elhunyt 1651 márczius 14-én Rádon (Zemplén m.), Leleszen temették el

a prépostsági templomba. Siremléke ott a XVII. század végéig látható volt, később megsemmisítették. Özvegye 1652-ben a királytól megkapja Szent-Mária Zemplén megyei birtokot, azon 2000 nagyszombati mérő buza fejében, melyet néhai férje Szendrőbe szállított. Kapy Kata 1673 márczius 17-én halt meg, fiai Szerednyén temették el a városon kívül álló kápolnában.

14. *Forgách Zsuzsanna*, Péter leánya, 1640 körül férjhez megy Úzi-Paniti Dózsa Tamáshoz, kitől több gyermeke született. A férj 1644-ben elhalálozván, a gyermekek gondnokává Forgách Istvánt, majd Györgyöt kérte fel. Mikor özvegyen maradt, Forgách Ádám részéről több hatalmaskodást szenvedett; 1675-ben Nógrád megye és a jászói konvent előtt nagy tanúkihallgatás folyt, igaz-e, hogy Forgách az Úza paniti részen kívül egyéb birtokokat is elfoglalt, hogy Forgách Istvánné és gyermekei is megtámadták jobbágyait, az utóbbi a holttest számára koporsóra nem adott deszkát, jobbágyait a tetem őrzésére nem engedte el, úgy, hogy az farsang utolsó napjától Pünkösöd másnapjáig temetetlenül maradt, mindamellett, hogy Dózsa vagyona egy harmadát végrendeletében Forgách Istvánnak hagyta, hogy özvegyét és gyermekeit oltalmazza.³⁰¹

14. *Forgách László*, László fia 1605 körül született. 1629-ben anyjával együtt pereskedik birtokügyek miatt Forgách Zsigmond özvegyével. Az 1637-ik évi országgyűlésen mint ifjú legény jelen van, 1650-ben Sárospatak miatt a Bossányiakkal és Lórántfyakkal pereskedik. Kétszer nősült, előbb Ordódy Magdolnát, azután Amade Máriát vette feleségül. Meghalt Trencsénben 1696-ban.

14. *Forgách Éva* bárónő, Zsigmond nádornak második feleségétől életben maradt egyetlen gyermeke. Mikor atyja elhunyt, serdülő leánykorban volt. Csáky István 1624 deczemberében megkérte a kezét, Forgáchné az esküvőt a következő évre halasztotta, hogy azt ne gondolják, „postán” adja férjhez leányát. Az esküvő 1625 június 22—24 közt ment végbe a gácsi várban.

Pálffy Kata, mint említettem, nem szívesen adta ki a vagyont kezéből. Forgách Éva igen szelid lelkű volt, az összekülönbözést még se kerülhette el. Többször is kérte már szerelmes asszonya anyját, írja 1629 május 20-án, most

is arra kéri, „mutassa meg hozzám előtől fogván való anyai jó akaratját, ne fárasztson Nagyságod se pörrel, se egyéb dologgal.“ Kivánságát nehezen tudja kifejezni, keresse fel anyja a tapolcsányi tárházban maradt feljegyzést, mit adtak néhai édesanyjának hozományul, továbbá atyja, mielőtt Erdélybe ment, milyen írást hagyott hátra, azokból megtudhatja, mihez van jussa.

A boldog házaselet rövid volt, Csáky feleségét szent asszonynak nevezte később. Sajátkezűleg jegyezte bele a családi zöldkönyvbe: „1639 die 24. April délután 1—2 közt halt meg az én szegény szerelmes társam Forgách Éva, ki öt egész hónapig szüntelen való betegségben sinylett Szepesvárában.“ Betegsége közben elhunyt a Bécsben 1638-ban született Éva Zsuzsa leánykájuk is, kit atyja anyjával együtt egy koporsóba tétetett.³⁹³

Forgách Éva..

14. *Forgách Ádám* gróf Zsigmond fia 1601-ben született. Életpályája sok tekintetben hasonlít a nádoréhoz, sokat hányatott volt az is. Tanulmányait bevégezve, rövid ideig az udvarban élt, hazajöve a gazdálkodáshoz fogott, a miben akadályozta, hogy anyjától csak viszálkodással tudta a családi vagyon egy részét megkapni.

1637-ben feleségül vette Szécsy Borbálát. A Rajkán január 28-án kelt hitlevélben megígérte, hogy fiúi szeretettel viseltetik anyósa, Szécsy György özvegye iránt, hogy feleségét nem fogja arra kényszeríteni, hogy katolikussá legyen, megengedi, hogy evangélikus lelkész prédikációját hallgassa, annak gyónjon, vallásos könyveit olvashassa, evangélikus udvarmestert és szolgálot tartson; kijelentette, ha sógorai közül valamelyiknek gyámjává lenne, nem téríti el vallásától, végül hogy a felesége vagyonán levő evangélikus templomokat, temetőket és iskolákat nem veszi el a hívőktől.³⁹⁴ Nejével alig élt néhány hónapig, halála előtt, 1637 április 10-én Gácsban keltezett végrendeletében Galgóczt 32000 forintban, továbbá hozománya még át nem vett részét is férjének hagyta.

Első feleségének elhúnyta után egy évre Forgách újra nősülésre gondolt, 1638 őszén jegyet váltott Révay Péter és Forgách Mária leányával Judittal. A házasfelek közt fenálló rokoni akadályt pápai és királyi beleegyezéssel elhárítván, megtartották az esküvőt. Az ország állapota akkoriban olyan volt, hogy a magyarok előkelői pályájokat katonai teendőkkal kezdték meg. Forgách Ádám az esküvő lefolyása után elfoglalta az ujbári főkapitányságot, a melynek vezetésébe úgy beleéli magát, hogy a király saját kérelmére 1644-ben áthelyezi a jóval fontosabb kassaira. Szolgálatkészségét az udvar örömmel fogadja, a rendek ellenben tartózkodóan viselkednek irányában; bár több ízben nádorjelölt, megválasztása nem kerül sorra (1645, 1655), az udvar sem tolja előtérbe, egyéb eszközzel, lovassági tábornokká való kinevezésével igyekszik kárpótolni.

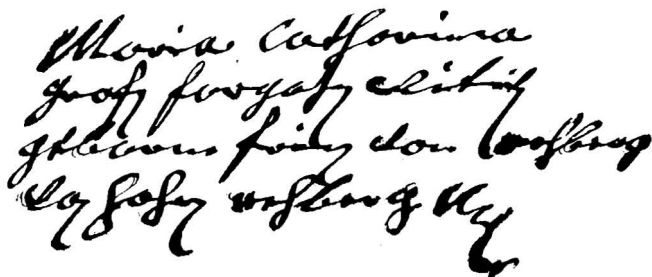
Katonai tevékenykedése nem volt szerencsésnek mondható. Kassáról Rákóczi hadai űzik el, katonái fellázadnak ellene, újra visszakerül Érsekujvárra. A fontos védelmi pontot elhanyagolt állapotban találja, megmozgat minden követ, lemondását is kilátásba helyezi, hogy a hadi tanácsot a vár megerősítésére bírja; 1663-ban a török erős támadásának, mint ismeretes, Érsekujvár áldozatául esett. Forgách ellen ebből folyólag vizsgálat indított, majd egy évig Győrbe volt internálva; bár a vár feladását a kényszerítő körülményekkel igazolta, a közvélemény nehezen nyugodott bele a megtörténtbe, kortársai Forgáchot a vezekényi csata, Kassa és Érsekujvár feladása miatt nem tartották vitéz katonának.

Erélytelensége élete további folyamán még jobban kitűnt. A Zrinyi-féle összeesküvés előkészítéséről tudomással birt, de semmi része nem volt benne, mégis hogy a lázadók törekvésével ellenkező felfogását bizonyítsa, az udvarnak a szélsőségekben is teljesen alárendeli egyéniségét: az eperjesi és pozsonyi vértörvényszék bírának egyike, a nemzet alkotmányának elkobzásával kinevezett kormány tagjai között ül, a mellett az országbirói teendőket is ellátja, továbbá 1649-től Csongrád megye főispánja.

Kortársai, főleg Zrinyi nagy ellenszenvet érez iránta, lenézi, a mire Forgách bizonyos mértékig rászolgált. Tetteinek legfőbb oka, nem a pénzvágy volt, mint azt sokan ráfogják,

hanem a hűség szertelen vágya. A grófi méltóság elnyerésén kívül egyéb maradandó emléket nem hagyott gyermekeire, vagyoni viszonyai rendezetlenek voltak, bár anyjáról a nagy rajkai és zinzendorfi uradalmakat örökölte; halálakor a kincstár sok ezer forinttal volt adósa; mindehhez még a nemzet bizalmatlansága is járult.

Szabad idejét keresztény és pogány írók műveinek olvasásával töltötte el. Az olvasás közben talált tartalmas mondások összegezése az 1657-ben kiadott Fasciculus Sententiarum című műve. A felhasznált munkák szerzőit könyve végén együttesen sorolja fel, azon érdekes megjegyzéssel: aki tudni akarja, melyik feljegyzés honnan való, nézzon utána, a restnek nem akar segédeszközt nyújtani.

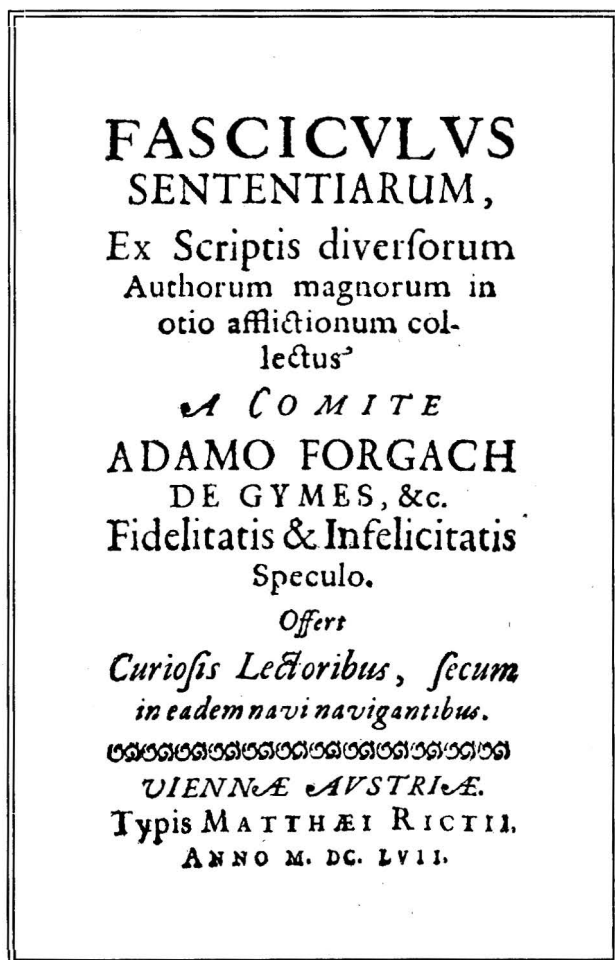

Jakusith Imre kéziratának azon példányát, mely most a budapesti egyetemi könyvtári, Bek páter római tanár katonai mérnöki előadásairól 1637-ből, a benne található feljegyzés szerint Pázmány Miklós gróf 1658-ban Forgáchnak adta.

Noha háromszor nősült ő is, mint atyja, választása kevésbé előnyös volt. Második feleségét is elvesztette 1643-ban. Révay Judit beteges volt, a minek okául az érsekujvári mocsaras tájék levegőjét tartotta. Halála előtt 1643 augusztus 13-án Tavarnokon minden javait férjére hagyta, a galgóczi jószágot is, a melynek megszerzésére hozományát elköltötte (körülbelül 100000 forintot tett ki). Harmadik felesége Rechberg Katalin volt, kivel 1660 körül kelt egybe, gyermekei ezen frigyből származtak.

Utolsó éveiben többször betegeskedett, elhunyt 1681 őszén, eltemették a nagyszombati székesegyházban Miklós mellé, a primási szószék közelében.

14. *Forgách Zsigmond Ádám* gróf, Zsigmond fia az 1605 körüli évek egyikében született. Bátyjával együtt járt a gráci egyetemre, azután a királyi udvarban élt. 1640 körül tért

Forgách Ádám gróf Fasciculus Sententiarum című művének címlapja.

vissza, nőül vette Batthyány Borbálát, kivel együtt a családi osztálykor neki jutott Szalánczon telepedett meg. A grófi méltóság reá is kiterjesztett.

Sokáig az ifjú pár nem élhetett együtt, Rákóczi György

hadai elfoglalták a családi fészket, a fejedelem azonkívül a férjet magával vitte a harcztérre, a hol Brünn ostrománál állítólag megmérgeztetett azért, mert Rákóczi katonáit hűtlenségre csábította.

Özvegyének Forgách Ádámmal 1650, haláláig tartó pere van a családi vagyon miatt, a Zrinyi összeesküvésben való részvétel vádjával is gyanúsítják, de tisztázza magát. Utolsó éveit Sopronban töltötte, s 1680 elején halt el. Hagyatékán Batthyány Kristóf, Erdődy Sándor és Csáky Pál osztzkodtak, kített 16—20000 forint készpénzt, nagyobb ingatlanokat Tálya, Szádvár, Léva, Eperjes és Bártfán, a szétosztott családi ékszerek és ezüstneműek 73000 forintot értek.³⁹⁵

14. *Forgách Mária* bárónő, Zsigmond leánya, 1620-ban született. Tíz éves korában beadták Nagyszombatba az apácák közé, ahol mind végig megmaradt. Testvérei ellátására a rajkai és dobrai birtokrészek jövedelmének egy részét engedték át. Meghalt 1685 január 1-én.³⁹⁶

A nádor többi gyermekéről: Mátyás, Klára, Ferencz, Zsuzsa, Erzsébet és Francziskáról bővebben nem szólunk, mivel korán elhúnytak.

A családból leszármazottnak tartom, de hovatartozását az eddig előkerült adatokból eldönteni nem tudom a következő két nőnek:

1. Forgách Judit, 1634-ben Pongrácz Jeromos özvegye. Pecsétjén a család ismert czimerét láttam.³⁹⁷

2. Serédy Gáspár szendrői kapitány első felesége Forgách Éva, meghalt 1693-ban (Serédy mint Pethes Zsigmond özvegyét vette el; első férjétől Julia leánya maradt.)³⁹⁸

IX. FEJEZET.

A CSALÁD MEGOSZLÁSA: EGYIK RÉSZE AZ UDVAR
SZOLGÁLATÁBAN MARAD, MÁSIK ÁGA A SZABAD-
SÁGÉRT KÜZDŐK TÁBORÁBA MEGY ÁT

FORGÁCH MIKLÓS, ANDRÁS ÉS SIMON HÜTLEN-
SÉGI PEREI

A TIZENÖT—TIZENNYOLCZADIK NEMZEDÉK ÉLETE

1680—1800.

OLYAN kiterjedt családfán, a minő a Forgáchoké volt a XVIII. század folyamán, azonos vonású tagokat nem találunk, a családtörténet újkori szakaszai nálok is, mint más nemzetségnél, az egységes jelet nélkülözik. A megelőző fejezetben vázoltak közös vonása az óvatosság és többé kevésbé a következetesség, a bel- és külső háborúk idején élő Forgáchok ellenben különböző körülmények között nőnek fel, egy részök a nemzet elsőivel együtt küzd az ország szabadságáért, mások a királyhű főurak mintaképei, pályájok tehát annyira eltér, hogy egységes képet nem rajzolhatunk róluk.

Thököly Imre seregében, mint említettem, Forgách Istvánnak mindkét fia harczolt a király emberei ellen; a pozsonyi törvényszék megfosztotta őket minden vagyonuktól, kiűzte őket otthonukból. Forgách András fia Pál azonban visszatért a király hűségére, ő váltotta vissza a Simontól elvett vagyon jelentékeny részét.

Forgách György ifjabb fia katonának készült, szerencsésen megjárta a rangfokozatokat, éltesebb korában tábornok lett, róla azonban több mondanivalónk nincsen.

Forgách Ádám országbiró gyermekei Bécsben nőttek fel, a hagyomány szerint József főherczeg, a későbbi király játszótársai voltak. Atyjuk halála után Tarnokon, Galgócson, de többet Bécsben éltek, Ádám a huszadik év, Simon a tizenharmadik felé járt akkoriban. Az özvegy kénytelen volt a bujdosókkal is jó viszonyt tartani, Gács várban Gyürky Pál, a fejedelem kapitánya parancsolt, a határbeli birtokokat a kurucz csapatok bármikor megszállhatták. A király kegyesen vette pártfogásába néhai hű embere fiait, Ádámot Nógrád, Simont Borsod és Csongrád megyék főispánjává nevezte ki, kik 1688-ban a családi vagyonon is megosztzkodván, önálló életmódot kezdenek, megházasodnak. Ádám is katonáskodás-

sal kezdte, kivette részét a Budát felszabadító dicső hadjáratból, de később visszavonult a magánéletbe; Simon szintén a kardforgatáshoz vonzódott, fiatal szép nejét házassága második évében már Gácson hagyja, hogy a francia mezőkön nevet s dicsőséget szerezzen magának.

A letragikusabb sorsu kurucz tábornok életének folyása a családi körből indul ki, jellemének feltűnő vonásai részben neveltetése körülményeiben is lelik magyarázatukat. Forgách Ádám gyermekei születése idejében már hatvanadik éve felé járt, a közügyek nagyon elfoglalták, de egyébként se volt erélylyel megáldott férfi, ki éltes kora daczára is irányítani tudta volna gyermekei neveltetését. Harmadik felesége Rechberg Kata, német család sarja, ki szeretetét gyermekei iránt inkább vágyaik kielégítésével, semmint fékezésével igyekezett kimutatni. Férje halála a fiu gyermekekre nézve éppen a legválságosabb időben következett be: a családi fegyelem, az apai tekintély egészen hiányzott fejlődő éveikben. Az udvarhoz való bizalmas viszonyuk miatt sok irigyök volt, ők maguk azt hitték, hogy a királyi család leereszkedése irántok állandó marad, átsegili őket minden akadályon, a mi vágyaikat fékezte, az ifjakat önuralomra szoktatta volna, környezetökből tehát egészen hiányzott. Adámko-ból Ádám, Simonko-ból Simon lett, — így hívták őket gyermekkorukban — az élet küzdelmeihez hozzászoktatva azonban nem voltak. Simon élete végéig vallásos, hirtelen lobbanékony, gőgös és önfeláldozásra kész, parancsolni hajlandó, de engedelmeskedni, összeférni nem tudó, barátaihoz vonzódó, egyéniségében megnyerő, mindenképen jobb sorsra érdemes ember maradt.

Franciaországban való időzésekor, hol Czobor Ádám zászlói alatt küzdött, a kincstár a sebesi, hertneki és szalánczi javakat a család megkérdezése nélkül elfoglalta, mivel Forgách Zsigmondné saját részeit Klobusiczky Ferencznek zálogba adta. Forgách felesége, Eszterházy Ágnes kéri a hadi tanácsot, adassa vissza a saját birtokrészeiket, mivel a király megígérte, hogy férje távolléte idején családját és vagyonát különös pártfogásába veszi. A tanács 1691 szeptember 18-án kelt végzésével kilátásba helyezte, hogy Forgách Ádám és Simon javain több sérelmet ejteni nem enged.³⁹⁹

Forgách hazájába visszatérve Kanizsára került, de a békés időre való tekintettel többnyire Galgócson tartózkodott családjá körében. Vagyona ugyan keveset jövedelmezett, de azért fényes udvart tartott, a főuri világ gyakran megfordult várában. 1695-ben fényes nászt is ültek, Beresényi Miklós Galgócson szerette meg Csáky István országbíró özvegyen maradt Krisztina leányát. A király 1696 február 15-én kelt leiratában biztosítja, hogy a legközelebbi alkalommal Bars megye főispáni tisztét is reá ruházza, egy évre rá királyi tanácsossá nevezi ki, majd 1697 június 2-án czimzetes főstrázsa-mesterré (ezredessé), érdemeket a kitüntetésre főleg Bihács ostrománál szerzett. 1698-ban megveszi Mihályi Deák Pál ezredét, melynek legénységére kihágásai miatt a király neheztelt. Főstrázsamesteri kinevezése 1700 márczius 10-én kelt; vezérőrnagygyá 1702 márczius 6-án léptették elő, három huszárbrigád és Zunkenbergi Lipót ezrede rendeltetett vezénylete alá.

A királyi udvarhoz való viszonya nem akadályozta abban, hogy Thököly elégedetlen hiveivel ne érintkezzék. A nemzet sérelmeit látta ő is, de mint a bécsi iskolák növendéke, a mellett katona, más szemekkel nézte a töröktől felszabadult hazája leigázására irányuló törekvéseket. A Beresényiekhez régóta barátság fűzte a Forgácsokat, némi rokoni kötelék is állott fenn köztök, Tapolcsányt a közel multban adták át nekik. Rákóczi Erzsébet, Erdődy György grófné, ki 1696 körül férjével nem a legjobb viszonyban élt, írja, hogy „Aspremont urammal haza felé menvén, Forgách Simon uramnak . . . utból előre irtam, kérvén, jőne Kis-Tapolcsánra, mivel jóakarátjában sok ígéretire nézve biztam, mivel ő kegyelme más részről valókkal gyakran volt szemben, hogy értekezhetném ő kegyelmétől, mit értett, mi okra nézve bánjanak ily móddal velem stb., a minthogy el is jött, mig Aspremont uram itt volt,” stb.⁴⁰⁰ A birtokain kitört mozgalom elől menekülve Rákóczi Ferencz 1697 júliusának elején családjával együtt néhány napig Galgócson tartózkodott. A szabadságharcz kiszemelt vezére ekkor saját népszerűsége elől futott, a német tábornoknál bátran tartózkodhatott.

Forgách Simon
gróf
gyűrűs pecsétje.

Rákóczi bécsi útja teljesen eredménytelen volt, hiábavaló erőlködésnek bizonyult, hogy a sikereiben elbizakodott bécsi udvart önmaga, vagy a magyarok felől jobb vélemény elfogadására bírja, neki nem hittek, a nemzettől teljes jogfeladást kívántak. A német miniszterek gunyolódásai elől visszament birtokaira, megkísérelve, hogy szívét az ország panaszai iránt közömbössé tegye, de a tettetés kevés ideig tartott, a francziák biztatására, Bercsényi sárosi főispán rábeszélésére keresni kezdte az eszközöket, melyekkel hazája sorsán javíthatna. Longueval árulása az udvarnak kiszolgáltatja, elfogják, felesége nagy merészséggel tudja megszöktetni a börtönből, kétségtelenül Zrinyi sorsától mentette meg. Rákóczi Lengyelországba menekült, a kényszerűség viszi rá, hogy a nemzeti mozgalom élére álljon. 1703 június 7-én indul meg hazája felé, a mely napon Károlyi Sándor a felkeléshez csatlakozott pórokat Dolhánál megverte.

Bécsben semmi jelentőséget nem tulajdonítottak a kuruczok első sikereinek, Károlyit valósággal kigunyolták, a mikor a jövőt veszedelmesnek hirdette, pedig a lenézett csőcselék had napról-napra növekedett. Rákóczi a Tiszán átkelve zászlója alá gyűjtötte a Tisza melléki és alföldi jobbágyságot, Szatmárt, Munkácsot és Tokajt bevette, Debreczen a sereget a legszükségesebbekkel ellátta, majd a felvidéki megyék, egyidejűleg a büszkeségében sértett Károlyi Sándor is a felkelőkhöz csatlakozott. Az udvar két, egymást kiegészítő módon akarta a lázadást megfékezni. Az október 18-án kiadott kiáltvány bocsánatot helyezett kilátásba azoknak, kik hat hét alatt a hűségre visszatérnek, de ugyanakkor a szintén mozgolódó örökös tartományokból az országba rendelt Schlick tábornoknak szigorú utasításba adta, a lázadókat kiméletlenül támadja. A tábornok mellé hadosztályparancsnoknak Eszterházy Antalt, Koháryt, Bottyánt és Forgách Simont rendelte. Az utóbbi a rendes seregen kívül a Komárom megye területén egybegyűlt nemesi felkelőket vitte magával Zólyom felé. Rákóczi fontosnak tartotta, hogy az első nagyobb csata győzelmét a kuruczok vigyék el: Lőcse alól Bercsényit, az Alföldről Károlyit küldte a királyi ezredek ellen, kiknek egyesült csapatai Forgáchot és Koháryt megverték, beszorították Zólyomba (1709 november 15), a németekkel egyesülni akaró Ricsánt is visszaűzték.

Forgách november 19-ére virradó éjjelen kivágta magát a várból, de utközben is szenvedett veszteségeket; Schlick deczember 4-én kénytelen volt Pozsonyba visszavonulni, Forgách Győrbe.

Az első mérkőzés megvolt. Forgách az ütközet előtti órákban még nagyon rózsásnak látta a királyi sereg állapotát, szokott gunyos élcelődéssel írja Csáky Imre váradi püspöknek (Bercsényi sógorának), hogy a kurucz sereg nagyon szedett-vedett, Bercsényi nem megy sokra vele, jobban tenné, ha hűnbánó Magdolnaként a keresztfához zárandokolna. Jós-lata nem vált be, levele azonban mutatja azt a nagy távolságot, mely a királyi tábornok felfogását a kuruczokétól elválasztotta. Mélységes lenézés szól soraiból a jött-mentnek tartott ellenség iránt; arról, hogy a kurucz kaszások ugyanazon föld szabadságáért harcolnak, mely őt is táplálja, nem ért rá, nem tanult meg gondolkozni.⁴⁰¹

1704 elején Rákóczi zászlói lengtek a felvidéki főbb várak mindegyikén, az erdélyi felkelők csapatokba sorakoztak, Károlyi átment a Dunántulra, mely megszabadítójaként üdvözölte. Az események alatt Bécsben történekekről ezideig nem tudunk világos képet szerezni. Végtelen kapkodás és teljes fejtelenség látszik az intézkedésekből, az őszinteség teljes hiányával a felkelés lecsendesítésére. Az uralkodó Heister Szigbert grófot, a kegyetlenségéről híres tábornokot tette meg a német hadak fővezérévé, de megtagadta tőle a teljes felhatalmazást; Széchenyi Pál kalocsai érseket megbizta a béketárgyalás megindításával, de néhány nap multával a király maga is csak a fegyveres döntést tartotta kívánatosnak; hogy a külföldi hatalmak jóakaratu közbelépését kizárják, József ifjabb király maga ajánlkozott közvetítésre Lipótnál, de a magyaroktól várt arra nézve felszólítást. Az események mélyére nem tekinthetünk, a megfelelő részletek feltárva még nincsenek.

A száraz tény az volt, hogy különböző célból három ember indult meg körülbelül egyidőben Bécsből: Heister, Széchenyi Pál és Forgách Simon. Köztük a legutolsó szándékait teljes homály fedi. Abból a kevés emlékből, mely Forgáchra 1704 elejéről megmaradt, mindössze az állapitható meg, hogy márczius elejéig, tehát kuruczczá levése előtt egy

hónappal miből se lehet szándékára következtetni. Február 24-én ugyanis Svandorfból írja Ádám bátyjának, hogy éppen írni akart neki, a mikor embere megjött. Kéri, hogy Galgócztól két ménlovat, Florentinust és a vak Spanyort küldje el neki, mert Zólyomból kitörve három vezetéklova elveszett, a rájok csatolt irattáskával együtt. „Szegény Szombatban berekedt két leánykámot ajánlom kegyelmed atyafiságában, hanem ne haljanak éjel, tudom, a méltóságos asszony jó szószólója leszen.“ Márczius 4-én pedig a haditanács figyelmezteti, hogy tisztjei és legénysége kószálnak, tartson nagyobb fegyelmet.

Január 5-én Sopron alatt táborozott, ő ujságolta a városbelieknek, hogy Bercsényi Pápa és Veszprém felé ment; 17-én Köpcsényben tanácskozott Eugen herczeg, Pálffy és Koháryval, onnan harmadnapra Bécsen keresztül Bruckba vonult ezredeivel, hova márczius 4-én ért.⁴⁰² Bercsényi január 29-én azt a hirt közli Károlyival, hogy a Forgáchtól hozzá ment két nemes legénytől hallotta, hogy Forgách német ruhába öltözik és a „magyarságot akarja a francziára vinni“.⁴⁰³

1704 április elsején a német tábornoki ruhát viselő Forgách Simon váratlanul megjelent Bercsényi Miklós nagyszombati táborában. Bercsényi a város végén találkozott vele, gunyosan kiáltott rá: „Itt a bolond ni, április elsején“.⁴⁰⁴ A fogadtatás tehát nem volt valami szives, de Forgáchot mégis az ellenségnél marasztalta. Bercsényitől a főhadiszállásra ment Eger alá, hova a gyöngyösi béketárgyalásról Rákóczi éppen visszatért. A találkozásról, a köztök lefolyt megbeszélésről ezideig semmi részletes adattal nem rendelkezünk.

Ugy tűnik fel, hogy a volt labancz generális rövid idő alatt testestől-lelkestől kuruczczá lett: április 16-án, átpártolása után két hétre ő veszi rá Zinzendorf ezredest, Eger parancsnokát, hogy nyolcz hónapig semleges maradjon, s ha azalatt segítséget nem kap, adja fel a várat. Rákóczi Forgách sikerét nyereségnek tartotta, mivel az ostromló kuruczok nem voltak kellőképen ellátva puskaporral. Május elején már mint kurucz tábornok indul vagy 4000 emberrel Tolna megye segítségére. Heister fővezér az iskolázott új kurucz vezért komoly ellenségnak tartja, a felvidékről ő is Dunántulra siet.

Mi volt tehát az átpártolás fő indító oka, egyenesen nem

tudjuk megállapítani. Bercsényi Miklós április 28-án Rákóczihoz írt levelébe titkos írással kitöltött czédulát tett, melyben a következőket írta: „Forgách öcsémről oly hírem van: sem üzték, sem kergették, szolgálai fogása praetextus; várják vissza nyilván, semmiét el nem vették, mindenét bátyja adta el. Az igaz, szolgálait most is ott fön tartják Haiszter táborában, kijár prebendájok, ugyan Forgách nevezeti alatt; az is igaz, az király (József) Kérit (gróf Kéri Jánost) is szöktetni akarta, maga mondta felségemnek, — de híre nélkül az udvarnak nem akart Kéri —, az után volt szó az királnál Forgáchról, kész is volt reá. Ezeket Kéri mikor mondotta, még bent volt Forgách (Bécsben), küldésének okát mondta, hogy az király részére csinálják meg az magyarokat.“ A fejedelem maga így mondja el Forgách átpártolását emlékirataiban: „Egert ostromló táboromba érkezésem után nemsokára, Forgách Simon borsodi főispán és vezérőrnagy a császár szolgálatában érkezett hozzám. Ezen úrral ismerős voltam már kora ifjúságom óta, s majdnem egymaga volt a magyar nagyok között, kivel barátsági viszonyban voltam. Hűséget esküdván, elmondá, mily igaztalanul bánt vele a bécsi udvar, mely hazug hírekre és gyanúsításokra elfogatta volna, ha nem menekül. De csak a háború bevégezése után Törökországban vallá meg, hogy pártomra József (akkori) római király megegyezéséből állott a végre, hogy bármi eszközökkel akadályozza meg az új királyválasztást (de procéder à l' élection d' un nouveau roi), és hogy reá vegye a magyar nemzetet, miszerint atyja Leopold életében még őt kérje királyúl. Ha akkor felfedezi szándékát, mind bennem, mind a nemzetben nagy hajlamra talált volna a terv sikeresítésére.“⁴⁰⁵

A kurucz korszak néhai lelkes történetírója Bercsényi leveléhez azt a magyarázatot fűzi, hogy „felderíti a titokszerű eseményt (Forgách átpártolását) amely nagy horderejűvé válhatott volna, ha Forgách, amint említettik, atyja és az udvar tudta nélkül, saját felelősségére cselekvő József király megbízását teljesíti. De Forgách megúnván és megútálván a német szolgálatot, testestől-lelkestől kuruczczá lőn, s titkos missiójáról mélyen hallgatott.“

Ugy vélem, hogy a magyarázat némi módosítást igényel. Az esemény megítélésére nézve fontosnak tartom azt, hogy

Forgách menekül Bécsből, később bátyját, ki az előzményeket úgy látszik ismerte, felkéri, adja el bécsi javait, visszatérni tehát nem volt szándéka; az se mellékes körülmény, hogy Forgách kiküldetését, ha ilyen egyáltalában volt, jónak látta Rákóczi előtt elhallgatni, pedig nem egy ízben hallhatta, milyen szívesen fogadnának el a kuruczok közvetítőt. A császári zászló elhagyását sem tartom a német szolgálat megutálásával magyarázhatónak, mint jellemes ember, ha nem akart volna többé Bécsnek szolgálni, visszavonul a magánéletbe, nem szegődik az ellenség szolgálatába, ehhez nyomósabb indíték szükséges.

Valószínűnek látszik ellenben, hogy Forgách valami hibát követett el az udvar ellen, amely miatt sietve el kellett Bécset hagynia. Az is meglehet, hogy József ifjabb király vonta őt érdekkörébe, amit az udvarban Lipót pártja felhasznált arra, hogy a büszke és kötekedő természetű Forgách egyéniségét befektetse a beteges, hatalmára féltékeny öreg király előtt. Lengyelországi tartózkodása alatt írt levelei egyikében is azt írja, hogy a fogságot, melybe ártatlanul akarták vetni, úgy tudta elkerülni, hogy szent József előnapján (márczius 18-án) elhagyta Bécset. Lehet, hogy menekülése közben megfordulhatott agyában az a gondolat is, hogy a magyarok körében hívőket toboroz József trónra emelése érdekében, a mire az ifjabb király biztathatta is, formális megbízatást azonban aligha vett, s a tervet később ő is kivihetetlennek találta. A mikor tehát Bercsényinél, illetőleg Rákóczinál jelentkezik, azon elhatározással teszi, hogy sérelmeit úgy torolja meg legjobban, ha a kurucz zászlók alá esküszik. Megbízatását meg sem említi; de magánügyeit már az eljövétel első napjaiban úgy intézi el, hogy nem megy vissza a sereghez, az udvar viszont várakozik egy ideig, cselédségét visszatartja, azt reméli, hogy Forgách bűnbánólag visszatér Bécsbe, hol a bocsánat részére — a viszonyok nyomása miatt is — egyébként készen volt.

Bárhonnan szerezte Bercsényi említett értesülését, a benne kifejezett gyanú Forgách kurucz életének megrontása volt. Bármennyire igyekezett új bajtársai között kitűnni, a gyanú megmaradt háta megett; nem feledtethette el azt a hagyományt se, mely atyjáról reá maradt, neveltetését, az

udvarhoz való viszonyát, rokonsága labancz érzelmeit. Akik nem tartották gyanusnak, őszinte örömmel látták átpártolását. „Forgách Simon hazaszeretetből lett lejövetele valóság, itt van most a fejedelem mellett, már generális, a minthogy bizonyos hadak élén áll a Dunántúl. Német habitusa nagyon ugyan, de magyar a szive, azt mondogatja nem vagyunk most Bécsben,“ írja Darvai Ferencz főcommissarius 1704 április 13-án Buday Istvánnak.⁴⁰⁶

Az a hadvezér, kit felülről és alulról egyformán gyanusnak tartanak, előre elvesztette a csatát. Forgách is hiába küzdött végzete ellen.

A Dunántúlra küldött kuruczokra fontos hivatás várt, a felkelés ügyét diadalra kellett segíteniök. Május 28-án Szomolányánál Beresényi megütközött a Forgách ellen vonuló Ricsán három ezredével, katonái kitettek magukért, a vezért magát is elfogták vagy 200 emberével együtt, a többi elesett, vagy megszaladt. Az ütközetben Forgách katonái is kivették részöket, igen sok ellenséget terítettek földre, azonkívül Heister seregében is nagy pusztítást vittek véghez, „Nem kétlem, nagyon kegyelmetek értésére ideérkezésem, írja Károlyi Sándor Nagyszombatnak május 23-án, egyszersmind Hajster s több mellette lévő felfuvalkodott ellenségeinket miképen Isten ő felsége méltóságos gróf generális Forgách Simon uram a tatai rétek között minden gyalogjainak öszve rontásával, ezer vagy több szekerek elnyerésével megszégyenítette, az hol megírt ellenségünk lovassaiban is felesen veszték.“⁴⁰⁷

Idem qui supra Comes Simon Forgách

Heister seregének megcsipkedéséről lehetett csak szó, a komoly ütközet június 13-án esett meg Koronczánál. Bár a két sereg már június 9-én közel járt egymáshoz, Forgách nem támadta meg újra Heisteréket, hanem várta Károlyi csatlakozását, ki Beresényi sürgetésére sietett Pér felé. Az ütközet előtti napok egyikén Forgách találkozót adott egykori bajtársának Viard ezredesnek, amit a kurucz tisztek nem

néztek jó szemmel. A hágyomány szerint Forgách a pannonhalmi benzéseket is meghívta a Koronczó mellett kezdődő csata szemlélésére, anynyira biztosnak tartotta győzelmét. Az ütközet azonban nagy vereséggel végződött, Forgách csapatai egészen szétszóródtak, Károlyi nagy nehezen szedte össze az elcsüggedt katonákat; a vezér tisztjei ügyetlenségének tulajdonította a veszteséget, való oka pedig a katonák bizalmatlansága volt, gyakorlott lovasai az utolsó perczen mondták fel az engedelmességet. Később lement Forgách a Muráig, a horvátokat buzdította a felkelés támogatására, a fejedelem a sereg előtt tekintélyt veszített vezért mégis kénytelen volt visszahívni azért is, mert vezértársaival nem tudott együttműködni: Károlyi, Bercsényi, Eszterházy iránt érzett ellenszenvét nem tudta leküzdeni, viszont azok se támogatták.⁴⁰⁸

1704 őszén a fejedelem a felvidékre küldte azon várak megszerzésére, melyek német kézen voltak. Forgách az elébe adott feladatnak igyekezett megfelelni, bár Bercsényi szeptember 12-én még kétségesnek tartja Kassa feladását, Forgách két héttel később már arról értesíti Szepes megyét, gondoskodjék a városhól kivonuló őrség holmijának elszállításáról. A kurucz sereg november 3-án vonult be Kassára.

A hadakozás szerencsés folyása mellett határozott veszteségszámba ment az, hogy Forgách nyugtalan vére az önálló vezérlet korlátait gyakran átlépte, békétlen szavakkal beszélt a fejedelem tanácsáról, úgy látszik, sértve érezte magát, mivel a selmeczi tárgyaláson nem vehetett részt. Bercsényi október 22-én Forgách hasonló hangú levelére keményen válaszolt. Örülne, írja, ha vele beszélhetett volna, el is indult elébe Lévára, de meghallva, hogy a táborból visszajött, nem folytatta útját; ha beszélhetett volna vele, bizonyosan megváltoztatta volna felfogását a béketárgyalásról, s másokkal is hasonlóképp járt volna el. Nem igaz, hogy újra beállott a de nobis sine nobis állapot. A fejedelem és tanácsosai magyar érzelműek, nem német tanácskozik némettel a magyarról. „Edes öcsém-uram, jól tudom én azt, hogy Magyarország nem gombostő, nem rejt el egy országot az házi szemét, — nem lehet azt úgy elveszteni, hogy még a hűnt szem is ne lássa. Elhittem, hallott kegyelmed kelletlen értelmű beszédekét ezen tracta iránt; féreg-ette, éretlenül lehulló gyümölcse is van az jótermő

fának: az nyughatatlan elmének is futtatás nyugodalma.“ Tudja, összefutnak az emberek, ugyan mit is végeznek hát az urak titkon Selmeczen, semmit. Nem olyan dobszóval szokták a hazát árulni, nem lesz senkinek kárára. Helyesli, hogy ő megnyugszik a fejedelem bölcsességében, bizhat benne mindenki.

Bercsényi azt is megtudta, hogy Forgách Eszterházy Antallal érintkezik sokat, hogy kifogásolják azt, hogy Bercsényiné Bajmóczon lakik. Rákóczival december 5-én közli a hallottakat, kéri, adja tudtokra, hogy az övéhez hasonló érdekeket nem szereztek. Ha a dolog így tart tovább, semmi jót nem vár tőle, bár ő vigasztalást keres és visszavonul, ha a fejedelem másokat jobbaknak tart nálánál. Két héttel később viszont örömmel tudatja, hogy Forgách nagyon emberséges módon írt neki, elküldi levelét Rákóczinak is, legyen iránta tovább is jóindulattal. Ez alkalommal tehát Forgách békétlenkedését sikerült nagyobb baj nélkül elintézni. A fejedelem azon levelére, melyben a nagyszombati vereséget tudatta vele, 1705 január 6-án mély tartalmu, ragaszkodással telt sorokat írt. válaszul, különösen arra kéri, személyét hasonló veszélynek ne tegye ki, ha elesne, nem lesz az országnak több Rákóczija. Örömmel olvasta, hogy Lipótvár ostromát a fejedelem az ő galgóczi várából intézte, birtokai pusztulását nem fájlalja.⁴⁰⁹

December (1704) elején Forgách azt a parancsot vette, seregét egyesítse, vonuljon le Erdélybe, melynek katonai kormányzása vár reá a fejedelem bejöveteléig. December 12-én még Kassáról értesíti Barkóczy Ferenczet, hogy megindul hamarosan, csapataival siessen utána.⁴¹⁰ A vezetésére bizott sereg kitétt 21000-et. Útközben megostromolta Forgách Szatmárt, azután Kolozsvárra tartott, hova december 26-án érkezett meg, azon az úton, melyen nagybátyja 1611-ben járt. Megérkezése után fegyverre szólította az erdélyieket, az egybegyűlt csapatok kitéttek ugyan vagy 10000-et, Forgách mégis jónak látta a fejedelem által megsürgetni a felkelést. Seregeivel január közepe felé fogta körül Medgyest, de az ostrom nem volt valami heves, a város majd fél esztendeig tartotta magát. „15. Junii (1705) per accordam Medgyest Forgách uramnak megadják, mind ez idő alatt erősen lövette ő excellentiája,

és egyszer sok ember kárával meg is ostromoltatta, de semmire sem mehetett, melyet látván a kuruczczá lett németek, sokan Medgyesre „beszöktenek, kik is a vár feladása után meg is ölettek“ — írja Vizaknai Briccius György.⁴¹¹ Néhány nappal később elfoglalta a vöröstoronyi szorost is, akkor csak a szebeni, fogarasi és brassói várban volt német őrség. Szebent Rabutin ezredei védték, a szemtanúk nagyon megróják Forgáchot, hogy a német vezért egyik tisztje által üdvözölte.

Forgách egyéniségének kellemetlen vonásai másként is tapasztalhatókká lettek. Bercsényi megütközéssel írja május 2-án a fejedelemnek, hogy Forgách legutolsó levelében ismét a sereg ellen panaszkodik, mely nem akarja Örkörmezőre követni; az ország sorsával is elégedetlenné látszik, pedig inkább lehetne vele az ország. Azt írta a többi közt, ha Rabutin 4000 emberrel megtámadja, nem hiszi, hogy le tudja győzni, amely kijelentésen Bercsényi annál inkább megrózkodott, mert a hadi pénztár 26000 portióra adja ki a költségeket. A tanácsossal sehogy se tudott boldogulni, nem mertek neki véteni, de sok panasz ment ellene Rákóczihoz. Bercsényi azt véli, csak a fejedelem bevonulása Erdélybe vet véget a kellemetlen állapotnak, melybe a kuruczok ügye ott került. Bercsényi megint összeakadt rokonával, a fejedelemre bizta, értesse meg vele, hogy ő föllebbvalója. Márczius 29-én gyanúját fejezi ki Forgách szándékainak tisztasága felől, ki azt írta neki, hogy nem látja jónak Rákóczi hadviselését Rabutin ellen.

Forgách könnyelmű beszédével még táplálta az ellene fel-felbukkanó gyanút. Május 15-én, a mikor Lipót halála és József trónraléptéről értesült, dicsérettel emlegette tisztársai előtt az új királyt; kijelentette, ha tudta volna, hogy Lipót olyan hamar meghal, nem lett volna kuruczczá; most is fél, hogy Isten megveri hálátlanságáért. Hasonló beszédet a kezdetől fogva felkelő katonától is zokon vettek volna, nem tőle, kinek átjövele sok ember előtt még mindig rejtélyesnek látszott. A kuruczok tüntető gyűlésre készültek József ellen, kit Bercsényi szerint nem lehetett az ország törvényes királyának tekinteni.⁴¹² Forgách felfogását vezértársaiétól tehát mélységes szakadék választotta el, melybe nemsokára belebukott.

A besúgó Pekry Lőrincz volt, kit Forgách előterjesztésére nevezett ki a fejedelem altábornagygyá. Bercsényi junius 19-én az ő levele alapján jelenti, hogy Forgách „rettenetes malecontent az udvarral, félek is valamitől.“ Jó volna, írta Pekry, ha gondoskodnának kielégítéséről, „mert bizony nagy dologra fakad ki, az kit vagy nehezen, vagy meg sem orvosolhatni. Látom, eléggé igyekezik szolgálni, ha még eddig benedictio Dei defuit, nem tehet róla.“ Bercsényi igyekezett ugyan a bejelentést értékére leszállítani, de a fejedelemnek is tudtára adta.

Junius folyamán Forgách serege Szamosujvár alatt állott, július 1-én ment a követség tudtul adni, hogy a vár megadja magát. A hadműveleteket augusztus közepén félbe kellett hagyni, mert Forgách is készült az országgyűlésre, melyre a fejedelem augusztus 15-én hívta meg. Reméli, írta Rákóczi, hogy a gyűlést megtarthatja, s noha a közügy kárára lesz, ha elhagyja állomáshelyét, viszont mert hasznosabb tevékenységet fejthet ki a gyűlésen, menjen el ő is Szécsénybe. Augusztus 26-án tudatta vele, hogy a rákosi tanácskozásokat nem fogja anynyira siettetni, hogy ő jelen ne lehessen; a fővezérletet adja át Pekrynek, más megfelelő ember nincs a táborban. Harmadszor szeptember 7-iki levele által siettette Forgáchot, jelenjék meg, több katonai ügyről s *bántódásairól* is fog vele tárgyalni.⁴¹³ A szécsényi gyűlésen Forgách sátra a fejedelemétől jobbra, Eszterházyé mellett állott; a szeptember 20-án lefolyt ünnepségen a Rákóczit ősi szokás szerint felemelő vezérek közt volt ő is.

Az országgyűlésről Forgách visszament Erdélybe, a fejedelem utját előkészíteni, ki a német sereg kiverésére, s fejedelmi trónja elfoglalására készült lemenni. Nyomban felütötte fejét a gyanu kigyója most is. „Vagyon olyan pletykahir is, írja Bercsényi október 14-én a fejedelemnek, ugyanazon felső uton jött, hogy nekem megjelenték (Nedeczkitől hallotta): *látta levelét Forgáchnak, annak biztatásával indult Slick Erdélynek, biznak igen: hadastól oda fog állani*; már zsi-bongják, úgy mond, mások is annak és Bottyánnak labanczságát; *levelit szemeivel látta azelőtt is, most is, többet 25-nél.*“ Zilahon érte utól a fejedelmet Bercsényi október 24-én kelt levele, azt tanácsolja: a törökkel jó lesz végezni, úgy se biztos

Erdély a nélkül, „két ellenséget szomszédságba, nyilván és titkost tartani lehetetlen jó véggel.“⁴¹⁴

Talán azért, mert a rendelkezésre álló idő rövid volt, vagy még inkább kedvetlenségből, Forgách nem felelt meg valami példásan kötelességének, a fejedelem Erdélybe vonulva megüt-közéssel tapasztalta, hogy serege élelmezése rossz, útja nincs előkészítve, de azért nagy jóakarattal védte Forgáchot a támadások ellen. A hadjárat befejezése után, 1706 január 9-én írja a még vádaskodó Pekrynek, nem szépíti Forgách erdélyi dolgait, azon szándékkal ment le ő maga, hogy a bajt orvosolja, de ha jól emlékezik vissza, Pekry is kíváncsúnak tartotta Forgách leküldését, tehát nem állítja helyesen, hogy azért bizta meg az erdélyi sereg vezetésével, mert máshol nem lehetett volna használni.

Sajnálattal tapasztalta Rákóczi azt is, hogy a Meszes hegységben ásott táborhely tökéletlenül készült el, nem lehetett használni.

Rákóczi a németekkel, mint ismeretes, Zsibónál mérkőzött meg, a csatát november 11-én hajnalban elvesztette, ez már a harmadik nagy csatavesztése volt. Mondják, hogy Forgách hanyagul vezette a sereg balszárnyát, mivel a jobbat Des Alleures altábornagyra bizta a fejedelem; a baj azonban főleg itt is az volt, a mi a nagyszombati csatánál: a vezérek egyetértés nélkül működtek, a lovasság nem támogatta a gyalogságot, Károlyi Sándor saját felfogására támaszkodva, a tartaléksapatokkal nem segítette a fősereget. Bercsényi szerint Forgách előre megjósolta a csatavesztést, kár, hogy nem gondoskodtak megelőzéséről. A veszteség odiuma azért mégis Forgách nyakában maradt, Károlyi felháborodással emlegette, milyen gondatlanul kezelte el Forgách a rábizott fél millió forintot, eleinte szabódott, később mégis csak elvállalta helyette az erdélyi sereg vezényletét.⁴¹⁵

Rákóczi Herbeville hadai elől Szamosujvárba huzódott vissza, majd kijött Erdélyből. „Urunkat s Forgách uraimékat ő nagyságokat kigyünni ez órán hallottam, nagyságodot pedig oda behagyván, mire vélni nem tudom. Irhatom nagyságodnak alázatosan: sárga tökkel él az hadam, könnyebben szenyvednők, ha idegen országban volnánk, — írja Besse-nyey Zsigmond november 30-án Károlyinak.“⁴¹⁶

Rákóczit vezéreinek engedetlensége nagyon lehangolta, a sereg sok rendbeli nyomorúsága is bántotta, hozzá a megújult béketárgyalásokból láthatta, a németek hamis uton akarnak a háborúnak végét vetni. A kurucz zászlók fényét, nem lehet tagadni, a nagy csatavesztések homályba burkolták. A milyen mértékben nőtt tehát a fejedelem vágya a hibák helyrehozására, olyan arányban kelt ki a tapasztalható visz-szaélések ellen.

Forgách Erdélyből hazajőve, egyideig elmulatott családi birtokain, csak azután ment a táborba, Rákóczi pedig késedelmeskedését engedetlenségre magyarázta, Andrásyt bizta meg az ő seregei vezetésével. Forgách ezen igen megütközött, de még jobban tiltakozott az ellen, hogy a fejedelem saját vezénylese alá vegye ezredeit. Attól tartott, hogy hamar összekülönbözik Rákóczival, de főleg Vay Ádámmal. Bercsényi is aggodalommal gondolt a viselkedésével okozható kárra. A mikor február elején felkeresi, iparkodik megnyugtatni, békésebb hangulatot teremtet benne, úgy hogy késznek nyilatkozott előtte a fejedelem meghagyásának engedelmeskedni. Rákóczi Bercsényi levelére azt válaszolja (február 12-én), elég kár, hogy Forgáchnak későn jön meg az esze. Közbe Forgách maga is üzenhetett valamit Rákóczinak, ki válaszában fogalmazványát közölte Bercsényivel. Az utóbbi február 27-én közölte a levélre vonatkozó észrevételeit: mióta Miskolcra jött, legutóbbi találkozásuktól eltekintve, mit se hallott Forgáchról, arról sem tud, hogy a fejedelemnek hirt adott magáról. Legutóbb elmondta, hogy Eperjes felé megy hadához, elégedetlenkedett, emlegette a generálisok declaratioját. A mennyire ő ismeri, ha most önálló hadvezetéssel bizatik meg, azt véli majd, hogy utánna járnak, s ha egyidőre alkalmazkodnék is, hibájába visszaesne, Vay ellen pedig még kiméletlenebbül járna el. Mikor csendesítette, azt felelte: saját természetét ismeri, lehetetlen Vayval együtt lennie, végső veszedelembe döntené vele magát. Ő úgy véli, Vayt ne vegye pártfogásába, mert mindnyájan gyűlölik, a mit ha Forgáchsal közöl, le lehetne csendesíteni. Bercsényi maga is felkereste most másodszor is Forgáchot. Márczius 3-án azt írja, főleg az esik neki rosszul, hogy Egerben a fejedelem nem mondta neki, hogy foglalja el vezéri helyét újból, de ő erre nézve felvilágosította, megértette vele, hogy

Andrássy Istvánt csak addig bízták meg a vezénylettel, míg ő a táborba nem érkezik. Attól fél, hogy úgy jár mint Erdélyben, bár biztosította a fejedelmet, a szolgálat alól nem vonja ki magát, megfelel parancsainak. Márczius 8-án kelt levelében hat pontba foglalja össze Forgách sérelmeit: 1. zokon vette, hogy a fejedelem az ő levelét elküldte Bercsényinek; 2. kijelentette, hogy Vayval mint halálos ellenségével nem fér meg egy csapatban; 3. seregét nem akarja a fejedelmével egyesíteni; 4. óhajtja, hogy a testőrcsapatok parancsnokságát tartsa meg Rákóczi; 5. a tűzértisztek helyzete rendeztessék; 6. végül azt vette nehéz szívvvel, hogy a többi generálist országosnak minősítették, őt nem. Bercsényi a legjobb megoldásnak azt találná, ha Vayt Munkács védelmével bizná meg, így távolítanák el az udvarból. Nagyon kérte Forgách, úgy intézze el ügyét Rákóczi előtt, ne legyen disgráciában, úgy is részeges, állhatatlan és tudatlannak tartják.

A kurucz vezérkart szervezete, de tagjai miatt is valóban a legnagyobb szabadelvűséggel létesített testületnek kell tekintenünk. Ha Forgách a bécsi haditanácssal szemben akart volna hasonló kívánságokat érvényesíteni, aligha állásába nem kerül merészsége. Természetesen Rákóczit is eljuttatták türelme határáig.

Bercsényi pontokkal felszerelt levelét meg se kapta, első tudósítására válaszolja márczius 8-án Egerből, hogy Forgách szándékát nem érti meg, azt hiszi, hogy futkosó birónak akarja maga mellé venni, nem vezénylő tábornoknak. Való, hogy Ráday előtt nem mondta, hogy a jelenlegi renden változtatni akar, távolról se gondolta azonban, hogy óvatosságát így félre magyarázza. Bercsényinek igaza van, Andrássy helyébe akarta küldeni, mihelyt táborba vonul. Hozzá írt leveléből, melyet csatol, úgy látja, elméje még nem csendesedett le, „jót aligha várhatni ennyire terjedt diffidenciából”. Lányinak nemrég azt parancsolta, a tisztek maguk készíttessék el ruhájokat, most meg ő akarja elintézni. Ugyanaznap írja Károlynak: „Forgách uram nem fogja dispositióit kegyelmednek turbálni, mert maga is úgy látom, igen irregulariter kezdi építeni az reguláris hadat.”⁴¹⁷

Néhány nappal később (márczius 12), Bercsényi második levelére válaszolja, hogy Forgách elméjének némi csendese-

dését olvasta, úgy tapasztalja, hogy „ennek nem annyira reflexió nélkül való parancsolatok, rendetlen expeditiók és sőtalan beszédek valának okai, mint . . . való disgustusra keresett okok.“ Ezt tudva, azt hiszi, nem lesz nehéz vele megalkudni, bár igen nehezebbre esik mások kibékítése, a mikor nem ő az oka az elégedetlenkedésnek. Hogy Forgách ujabban viselt dolgai se példasak, Nagy János leveléből olvashatja, írja márczius 19-én, Andrássy ezredeiben is mulasztásokat követett el. Már több ízben meghagyta neki, hogy a felesleges medgyesi és szatmári németeket inkább az országból küldje ki, semhogy olyan fontos helyekre vezényelje, vagy a magyarokkal elegyítse, de egyik rendelkezésnek se tett eleget. Bercsényi is érthetőnek találja ilyen körülmények közt, hogy Forgách végül elég parancstudóan átment Dunántulra. De hát a dolog másként nem lehetett, Forgáchnak nem volt egyéb választása. Ugy véli, nem lesz ártalmára a seregnek, inkább hasznára lehet: „commandót nem difficultál, consolate jó lesz, másként haszontalan, qui voluntas cogi nequit. Suo modo szívesen fog szolgálni — teszi hozzá, hogy békítse a fejedelmet.⁴¹⁸

A Forgách helyzete azonban nem a kibonyolódás, hanem a bukás felé közeledett. Rákóczi türelmét végleg veszíteni kezdte.

Április 2-án azt írja neki, hogy Dunántúl viselt dolgai-ról saját leveléből nagy meglepéssel értesült, reméli, hogy a közügy hamarosan hasznát látja operációinak. Forgách valóban ügyesen járt el a pápaiak árulása dolgában, Óvárt is bevette, mivel azonban a németekkel nem ütközött meg, sokan arra magyarázták, hogy egyetért az ellenséggel. Bercsényi április 12-én Károlynak bőven leírja Forgách hadviselésének sikereit. A mikor Heister Pálffy János hadával egyesült, a kurucok Forgách körül gyülekeztek a Rábeza mellé. A vezér arról értesülve, hogy Pálffy Csepreg és Szombathely körül a falvakat felgyújtatta, Kiss Gergely vezetésével 3000 lovast Styriába, másik 3000-et Német-Újhely felé Bécsnek küldött, kik szintén derekasan „tüzelének“, amazok 50, emezek 30 falunál többet perzseltek fel. Forgách azalatt Óvár felé huzódott, Rábaközt jól megerősítette, a mire Pálffy „morogva“ ment Sopronnak.⁴¹⁹

Hogy a németek egyesült seregével Forgách nem ütközött meg, Bercsényi helyesnek itéli, óvatosságára vallott, mert

több embert a Rábaközből nem lett volna helyes elvonni. Annál inkább megneheztelt érte Rákóczi. Pálffy ezredeinek nyomorúságos viszonyait eléggé jellemzik az elfogott levelek, írja április 4-én Forgáchnak. Meg nem foghatja, miért nem operáltak már Forgách bemenetele előtt Heister ellen. Azt különösen nehezen tudja felfogni, hogy katonái Pálffyval megmérkőzni akarván, azzal mentegette magát, hogy tőle kemény tilalmat vett a megütközésre, holott tőle semmiféle meghagyása se volt arra nézve. Nem sajnálja ugyan, hogy a viadalt kikerülte, azt mindamellelt fájlalja, „hogy a mikor a had szájában inkább, mint szívében megindult a vérszopóság, rá vetette a harcz elkerülésének okát, holott más okot is könnyen találhatott volna.“ Eljárása jó vért nem csinál. Beresényinek azt írja, csodálja, hogy a hajdúk jobban ki nem fakadtak a vezér eljárása miatt. Beresényi újabb elégedetlenségről is beszámolhatott: Forgách sajnálja, hogy mindnyájan egyforma rangban lesznek, szerinte három-négy Feldmarschalhoz önálló vezénylet, nem alárendeltség illik.⁴²⁰

Május elején Rákóczi megbízásából Bazinban ő üdvözölte a fejedelemt, s felvezette szállására. Onnan ezredeivel együtt Karvára ment, Esztergom mellé, oda várta a fejedelmet, ki a hadi műveletek felől akart ott tanácskozni. Azután a fejedelem nejének kíséretét vezeti Érsekújvárra, a honnan julius közepe felé ismét visszatér a táborba. Feleségének julius 28-án Karváról írja, hogy Esztergomot aznap veszik ostrom alá. Ha tudta volna, hogy Rákóczi csak a következő héten jön meg, nem bocsátotta volna még el mellőle; kéri, hogy az emberével hazaküldött paripára gondot viseljenek, a fejedelemtől kapta.

Augusztus 25-én Rákóczi úgy rendelkezett, hogy az ellenség foglalkoztatására Forgách egyesüljön Ocskayval, törjenek be Austriába és Morvaországba, amit végre is hajtott. Vagy két heti távollét után szeptember 12-én közli Bucsányból feleségével, mivel az ellenség a Csallóközbe ment, mert Morvaország felől nem fenyeget baj, hogy Rákóczit meg ne támadják, se esetleg Lipótvár felé ne mehessenek, lejjebb huzódott. Azon éjjelre várta a fejedelem kurirját újabb parancssal. Ha egy-két napot maradhat, szívesen várja a táborba, de ő is benéz Galgóczra, ha Morvába kell visszamennie.⁴²¹

Először Tisz. Ura
Kedv. Bognár

20

Zen orban Ha leveleiből értem, hogy az Löray Régiment
kel Fintózi vaki érkeztél, mint hogy az az a
Löray hadvez. Radnóczy levez az ellenségre az
Löray hadvez. Bognárral együtt jöttél itéltem a
főnök az hadvez. oda infanteria magyar a
egz. Corpsnak Commandos magyar vellei
Már magyar itél. Substitutok ezen napon Is
a Réz Fővez. Lörayegéből az az miénk
vén, hogy a körül kíváncsi országon
Dispositio rejek. In reliquo kíváncsi levez
Bognár's orsz. orsz. Löray, maradván

Reverend, polgári Löray
S. Ezer

Párkány 17. Szeptember
1706

[Handwritten signature]

C. Simon Forgách

Rákóczi szeptember 17-én Párkányból tudatta vele igen szíves hangú levélben, hogy a lévai had vezetését bízta rá, lovasaival csatlakozzék tehát Bottyánhoz. Egy héttel később, Forgách megismétlődő békétlenkedését azzal csillapítja, eszében sincs, hogy Eszterházy Antal ezredét parancsnoksága alól elvonja, a legkisebb kérésének is eleget tesz, a mit meg olyan sürgetőleg kívánt, hogyne tenné meg. Mindamellett hazaszeretetére és kötelességtudására hivatkozva arra kéri, a seregben tartson nagyobb fegyelmet, kesereg a szíve, anynyi panaszt adtak be ellene. Tudja, hogy se a katona se lova széllel nem él meg, de czélszerűbbnek tartja, ha zsákmányoló tiszteket küld ki a falvakra, mintha mindent prédára bocsát. Hallja, hogy erre törekszik is, tegye minél előbb, mert a baj végét nem éri, ha a tisztek fizetését vonja le büntetésül, s nem a közkatonakéból szerez elégtételt.⁴²²

Az önálló vezetés megint felvillanyozta Forgách tevékenységét, nagy reménységgel néz a jövő elébe. Október 23-án humoros hangú, de mély tartalmú levelet ír Széchényi Pálhoz, a béke létrejövetelén fáradozó kalocsai érsekhez. Nem hisznek ők az udvar jóakarátában írja, nincs is reá szükségök, ha József az atya megbocsátó levelében foglaltakat megtartaná, készen volna a kibékülés. Ne nézze le Széchényi a magyarokat, kitesznek azok magukért. „Esztergomot vitézül megvettük, vitézül is defendáltuk. Lám Rabutin megszállá Kassát, de megevé utánna a meleg kását. Nem is dicsekedünk mi erőnkben, de dicsértetik mindenfelé Isten kegyelme az nemzeten Spes in Deo confisa, nunquam confusa. Nagyságod ne sirjon, mert szent Péter sirása se lágyítaná meg az ministerium szívét az magyarok ellen. Ha az szép épületekben szorult némettség én ellenem opponálja magát és én azokat összerontom, ha pór uram fegyvert fog ellenem az falukban, magam háza népin mi történik, én oka ne legyenek, mert akár falu, akár város, akár vár ellenem fegyvert fog, s nem hódul, s vérrel kell megvennem. Est ius gentium, ut nemini parcatur. Caeterum senkinek a világon meg nem engedem, hogy ő felsége személyének valaki több jót kívánjon. Adná Isten, hogy a sok tüzelkedőknek, statisztáknak pseudopoliticusoknak fère tenné büszke és felfuvalkodott tanácsokat, hanem nézné maga az magyarországi dolgait, semmi kétségem benne, akkor

czéljához jutna ő felsége. Nem kell nekünk gratia, de kell nekünk iustitia, jól tudná Nagyságod, ha akarná.“⁴²³

A mikor úgy látszott, hogy Forgách viszonya a fejedelelemhez a legkedvezőbbnek volt tekinthető, hirtelen, tüzetesen ki nem deríthető okból bekövetkezett a tábornok elfogatása.

Az eseményre vonatkozó közelebbi részletek eddig nem kerültek elő, valószínűleg megsemmisültek már. Rákóczi emlékirataiból tudjuk meg, hogy október második felében meglepetéssel Pozsonyt kellett volna elfoglalnia, vagy legalább érzékeny kárt okoznia az ellenségnek. Forgách a parancsot lanyhán hajtotta végre. Hosszabb ideig tartózkodott a város falai alatt, mint kellett volna, mialatt a környékbeli falvakat megsarczolta, s bár Austriában egy dragonyos ezredet szétvert, a győzelem Esztergom elvesztésével, melyet szintén neki kellett volna megvédeni, nem ért fel. A Lipótvár körüli hadakozásról szóló jelentését, írja Rákóczi november 5-én, olvasta. A csapatok elhelyezésére vonatkozó előterjesztéseit várja, de jobb lesz, ha ő maga keresi fel, hogy az ügyet élőszóval intézzék el. Találkozott-e ekkor Forgách a fejedelemmel, nem lehet megállapítani. Rákóczi a vezérek, főleg Forgách és Károlyi engedetlensége miatt felindult állapotban ért november 8-án Hevesbe, másnap Gyöngyösre, onnan 10-én indult meg Rozsnyó felé, a hova ismét magához hívatta Forgáchot.⁴²⁴

Időközben még világosabban kitűnt az, hogy Forgách a fejedelem parancsának nem engedelmeskedett, a miért Rákóczi nem is bocsátotta maga elé, megérkezése előtt a Hidas-Németitől kissé északra eső Perényben elfogatta.

A fejedelem emlékirataiban így emlékezik meg e szomorú eseményről: „Forgách a helyett, hogy végrehajtotta volna parancsaimat, midőn Esztergomból elküldém, Bazin városába érkeztek Pozsony városának küldöttségét fogadá, kik tőle engedélyt kértek szabadon szüretelhetni. Megsarczoló Bazint, Modort és Szent-Györgyöt. Ezek után Austriába csapott, hol egy kis fallal kerített várost vett be, és a Baireuth dragonyos ezredét tönkre tette. Néhány elfoglalt zászlót küldött hozzám, de Esztergom elveszett és azt könnyen megmenthette volna, ha legalább is csak azon raktárait gyűjtja fel, melyekből Starenberg élelmezé seregét. Elfogadám a zászlókat s megjutalmazám a tisztet, ki azokat hozá. Meg-

hagyám neki, hogy Rozsnyón Gömör vármegyében felkeressen, hol az esztendő végével tanácsulést akarék tartani.

Felosztván seregemet, melynek egyik részét Bercsenyi a Vághoz vezeté, Forgách egy faluban csatlakozott hozzám, hol karabélyosaim ezredese által őt elfogatván és saját kocsimban a Rozsnyóhoz egy mértföldnyire eső krasznahorkai várba vitetém, hol az Andrássy tábornok testvérek megegyezéséből, kik a vár urai voltak, helyőrséget tartottam. Elfogatása Bercsenyinek tulajdonittatott, ez azonban csak a végrehajtás után tudá meg ebbeli szándékomat, ezt egy levélben írnám meg neki. Ha csak haragból bántam volna vele így, bizonyosan többször megérdemelte volna az ilyen bánásmódot. De veszélyes lett volna ily szellem ellen félrendszabályokat használni, s ekkép bánni vele csekély okokért.

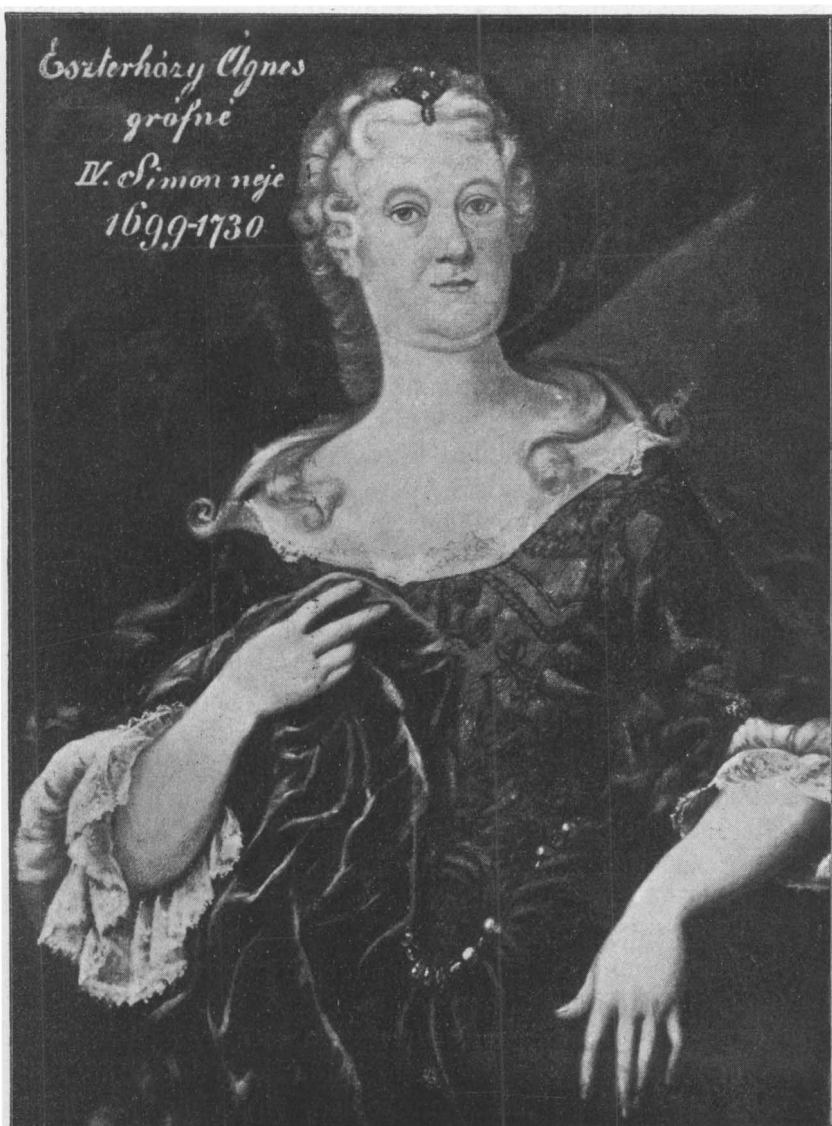
November 22-én, hétfői napon, a fejedelem nevében fogolynak nyilvánították, ügye elintézéséig Krasznahorka várába kísérték.

Az elfogatásról, mely a legnagyobb titokban történt, november 22-én Perényből még aznap ő maga tudósította feleségét.

Edes Kincsem.

Addig fáradoztam szívesen és hadakoztam az szabadságért, hogy rabságot nyerék. Nem tudom miért, de az méltóságos Fejedelem csak megfogatott, most visznek, hova, ők tudják. Bizom az Istenben és az igazságban. Tudom azt is, hogy az méltóságos Fejedelem jó lelkű fejedelem, el nem veszt, az ország törvényét observálni fogja. En magamat semmiben sem érzem (bűnösnek), mert hazámnak ő nagyságánál csak gondolattal sé vétettem. Ezt az újvári dolognak köszönhetem, kérlek könyörögj ő nagyságánál, soká ne raboskodtasson.

Tudom hívségedet, azért hiszem, hogy fáradozni fogol keserves és ártatlan fogságomból való kiszabadulásomért. Én az méltóságos fejedelmet nem okozom, de adjon Isten előtt számot, az ki ily nagy gyalázatommak az oka. Az méltóságos Fejedelem kegyelmes és igaz, s tudja mit teszen az ártatlanok raboskodása, meglátván ártatlanságomat, nem fog sanyargattatni. Mindent békével eltűrnék, de tudom az sok nyelvek mocskát, azt fogják hirdetni, hogy árulója vagyok

Forgách Simon gróf neje, Eszterházy Ágnes.

nemzetemnek. En Istennek ajánlom ártatlanságomat, kérlek egészségedre vigyázz, az gyermekeimnek atyai áldásomat adom s maradok

édes szívem igaz híved

szegén rab Forgách Simon.

A levélben Forgách Bercsényire czéloz, őt okolja elfogatása gyalázataért, bár azt is elismeri, hogy Pozsonynál mulasztásokat követett el. Fel kell tételeznünk, hogy felette súlyos ok kényszerítette Rákóczit e kivételes intézkedésre, a melynek végrehajtásában Bercsényinek nem volt része.

A váratlanul kapott hír Forgáchné mélyen lesújtotta, Bercsényi tudta, hogy férje elfogatásáért legelőször tőle kér indokolást. „Megvallom, kegyelmes uram, írja november 22-én Rákóczinak, nehezen lehetett hinnem ezt, kit voxolnom nem lehetett. Csudálom, reguláris generális uram hányja az non citatot; így kezdve könnyebb végét várom. En ugyan Nagyságod parancsolatjára mindgyárást irtam az feleségemnek, jöllehet nem kívánhatnám talán: általunk hiresednék elsőben“ (Forgách elfogatása). Arra az esetre, ha Forgáchné felkeresi, mit mondjon neki? Jónak látná, ha a fejedelem papirra vetne néhány sort, a melyeket ő megmutatna neki. November 25-én megköszöni a fejedelem által közöltteket, elég volna arra, hogy Forgáchné és gyermekei előtt a fogoly bűnösségét bizonyítsák, de kiolvashatnák belőlök azt is, hogy több van „azokban az filigran betűkben“.

A további levelezés során Bercsényi beszámol részint az elfogatás hírének hatásáról, részben indokolni igyekezik a fejedelem eljárását.

Akkor ment el tőle Forgáchné, írja november 30-án. Nagyon elkeseredett állapotban van szegény, félti az urát nyugtalan és türelmetlen természete miatt. A fejedelemhez akart menni, hogy kérje, ha hamarosan nem bocsátja is el, engedje meg, hogy hozzá mehessen vigasztalni, csitítani. „Megvallom, tapasztalhatóképen kimutatta ellenem való gyanúságát, de megmondottam, hogy Nagyságod méltóztatott vala tőlem kérdezni, mitevő legyen véle az sok panaszokra s vádakra is. En nem kívántam hozzá szólani, azért — hitemre — nem is tudtam, hogy így essék dolga; tudtam, nem marad

büntetlen, de inkább akartam nem tudni, mint tudni.“ Kérdőzködött Forgách a felől is, miért nem idézték meg előbb, vajon hadi fogoly-e, vagy az ország rabja, a mire ő biztatta a fejedelem kegyességével. Fián meglátszik, ki az apja, anyja beszéde alatt csendesen pityergett. Azt írhatja egyébként, hogy általában megnyugvással fogadják Forgách elfogatását, a szegénység hálát mond érte. Ilyen a szerencsétlen természetű ember élete. Azt is beszélnek, hogy titkárát küldöztette Stahrenberghez, a mit ő nem hisz el, de kötelességének tartja megírni; Bottyán nyíltan beszél bűnös dolgokat róla. Elfogatása előtt Nyitra megyét biztatta, vonja a hadi tanácsot felelősségre az ezüstpénz felhasználása felől, kérjen részt a béketárgyalásból stb., a mire a megye kitérő módon felelt. „Nagy készületi van az pávának az énekszóhoz, egyet kurjant — s vége van.“ Eszterházy Antal úgy beszél Forgáchról, hogy „káprálásra nem ítélték elégségesnek a reguláris hadak, kinek micsoda pártfogói lesznek, nem tudja, de minden tábornok-nokhoz írt a felesége.“ Mások azt állítják, hogy 3—4 vármegyében tartott gyűlést, a melyeken biztatta őket, ne tőrjenek maguk felett uralmat, hanem a béketárgyalások felől gyűlést kérjenek stb. Azoknak, kik tőle az elfogatás okát kérdezik, rendesen azt feleli, hogy sok okát tudja, de hogy melyik volt a döntő, nem tudja megjelölni. A beszédet rendesen azzal fejezik be: nem lesz jó elbocsátani, káros lenne a felkelés ügyére.

Rákóczi nem foglalkozott szívesen a dologgal, helyzete nehézségeit ő érezte a legjobban. A megindult előzetes vizsgálat is bőséges esetet szolgáltat Forgách bűnösségéről, írja december 17-én Bercsényinek. A megyék izgatása nem egyetlen tette volt. Nyitrában már érezhetni hatását, megkezdte már a gyűlésezést, bizonyosan más megye is követni fogja.⁴²⁵

Eleinte tehát az volt a fejedelem szándéka, hogy Forgách ellen a vizsgálatot megtartatja, formázerinti ítéletet mondhat ki felette; a fogoly maga is ezt tartotta a legmegfelelőbb elintézésnek, mert a védekezésre alkalom nyílt volna neki. Megbízásából felesége sorra felkereste a megyéket, Pyber Lászlót, Telekessy Istvánt, Bottyánt, Eszterházy Antalt, kik vigasztalták, az eset felett csodálkoztak, némelyik talán közbenjárt is érte a fejedelemnél, a többség azonban napirendre

tért felette. Rákóczi később elállt első tervétől, kerülni akarta, úgy látszik, a nyilvános tárgyalás botrányait, inkább azok tanácsára is hallgatott, kik Forgáchot elítélni sajnálták, mert a főbenjáró bűnt rábizonyítani nehéznek látszott, bár viselkedését elég oknak tartották arra, hogy szabadságát egyelőre ne adják neki vissza. Az eljárás módja 1706 végén még nem állapítottatott meg végleg, a fejedelem hadi tanácsa november 29-én azt hagyta meg a Forgách bagagiájára felügyelő tisztnak, hogy menjen szállásra Árva megyébe, ott várja be a további rendelkezést.⁴²⁶

Forgách a börtön levegőjéhez nehezen tudott szokni, az őrségnek eleinte sok baja volt vele. December 26-án, a szent ünnep másnapján Krasznahorkáról ír ismét feleségének, boldog karácsonnt kívánva szeretteinek. Azon reményét fejezi ki, hogy ügye jobbra fordul, az ártatlanok szenvedéseit próbagyanánt küldi az Isten. Nyugalma némileg visszatért, mert a fejedelem megüzente neki, hogy január 15-én kezdik meg a tárgyalást, megküldte neki az ellene benyújtott panaszok listáját. Bizony előbb majd megbolondult a türelmetlenségtől, most legalább már tudja szerencsétlensége okát. Bizik az igazságban és a törvényben.

Kéri végül nejét, küldjön neki két palaczk aquavivát, Zsigust pedig intse, imádkozzék gyakran s tanuljon szorgalmasan.

Eszterházy Ágnest valami borongó sejtelem nyugtalanította, kevesebbet bízott férje ügyének jobbrafordulásához, mint Forgách, ki valószínűleg szintén csak benne igyekezett a reményt táplálni biztató soraival. Inkább a fejedelem kegyességéhez folyamodott. Első kérése Rákóczihoz tele van bánattal és bizalommal.

Nagyméltóságu fejedelem, nagy jó kegyelmes uram!

Nem kívánnék sok országos foglalatossági között Nagyságod méltóságának alázatos kérésemmel alkalmatlankodni, de midőn kedves uramnak két holnaptul fogvást való szomorú raboskodásául gondolkozván, keseredett szívemnek napról-napra újul és szaporodik keserősége, (könnyebbülést remélvén) kényszerítetem Nagyságod méltóságához, mint kegyelmes uramhoz alázatosan folyamodnom.

Kérem azért a Kristus kinszenvedéséért Nagyságod méltóságát, tekintse kegyelmesen kedves uramnak eddig való raboskodását, s vegye kegyes szánakozásban alázatos szolgálójának onnét származott siralmas sorsát s nagy keserűségét, és megelégedvén ő kegyelmének eddig való súlyos fogságával, méltóztassék szokott kegyelmessége szerint ő kegyelmét elbocsájtani, s az által keseredett sziveinket megvigasztaltatni.

Ezt ismételten kéri alázatos megkeseredett szolgálója.

Válaszul a fejedelemtől kitérő, lanyhán biztató sorokat kapott, melyek aggodalmát nem apasztották. Ujra folyamodott tehát, tűzze ki Rákóczi a tárgyalás idejét, nevezze meg a bíróságot, elkeseredett férjét idejében hozassa el az országgyűlésre, hogy ő maga felelhessen a kérdésekre.

Egyidejűleg fordult az ország rendeihez, kik egybegyűlni készültek Ónodon, a főbbeknek külön is írt. A válasz ezektől se volt biztató; Eszterházy Dániel nagyon hidegen ír január 2-án, azzal vigasztalja, hogy Forgách testi épségét semmi baj se fenyegeti. Szentpéteri Imre elment volna kívánságához képest az országgyűlésre, írja január 16-án, de a fejedelem meghagyta, hogy Kecskemétre siessen. Ugy hallotta, hogy legutóbb a tapolczai apát járt a fejedelemtől férje ügyében. Hasonló módon szól Telekessy márczius 29-én kelt levele, melyben igéri, a mit tehet az országgyűlésen, elvégzi. Bercsényi leveléből (1707 február 15) azt is megtudjuk, hogy Forgáchné kezest akart férje helyett állítani, a miről Rákóczi hallani se akart, „nem olyan embernek való a kezesség“. A levél írása közben Eszterházy Ágnes Bercsényiné csinyje által segítettve Ungvárt otthonában lepte meg, rendes, fekete-fátyolos, kurta-mentés magyar menyecskének volt öltözve, alig ismerte fel; két szolgálja, a tisztartó s Anna leánykája kísérték. Alig tudta őket valahogy megnyugtatni. A tárgyalásra vonatkozólag Bercsényi indítványozza Hangosinak, Forgách alezredesének kihallgatását is.

Forgách azalatt Krasznahorkán, februártól kezdve Szepesvárt a bizonytalanság kinjai közt raboskodott, gondolatai a szabadulás eshetőségeit latolgatják, szíve a távollét által is megnövesztett szeretettel vágyódik övéihez. Leveleit a tömlöcből keltezi, „az én kedves Ágneskámnak nagy szeretettel“

küldi. Az Isten áldja meg Rákóczit, írja 1707 január 25-én, a miért megengedte, hogy Dobai (a szolgája) kiszolgálhatja. Nagy vigasztalódást meritett a fejedelem kegyes üzenetéből is; belenyugodnék már valahogy a sorsába, csak más szobába mehetne. De jó szívvvel látná, ha felengednék hozzá „egy szóra, két csókra“, de ha nem lehet, abba is bele kell nyugodni. Székely paternek figyelmébe ajánlja a rossz fiát, a fejedelem már régen megígérte, ha hűségében megmarad, valamelyik prépostsággal majd „megkegyelmezi“. Valjon nővérei tudják-e már, hogy fogoly, bizonyosan szánakoznak, ha meghallják. Kéri nejét, órát és perspectivát küldjön neki. Ő zarándokká lett, megismerte a világ haszontalanságát, Isten időt adott neki a bűnbánatra. Éppen a levél keltezése napján mult három éve, hogy az átkozott német barátságáért megnyiratta magát és német ruhába bujt. Dobai a megmondhatója, milyen helyes kis zsidós szakálla nőtt, olyan mint a körmöczi arany, csakhogy ezüst szálaeskák is vannak benne.

Majd egy hónappal később, február 24-én már Szepesvárból tudatja, hogy igen nagy örömmel olvasta leveléből, hogy Lőcsére jön, bárcsak láthatnák néha egymást, mint Krasznahorkán, hozzá magával a kicsiket is, legalább a zavaros világtól távol lesznek, jó orvos is van a városban. Ne szomorkodjék, inti nejét, elég ha ő teszi, hisz az igazságos Istenben, hogy türelmet ad neki sorsa elviselésére. A ruhaneműeket várja, a bőjtre küldjön valami encse-bencsét, húst nem eszik, a víz kifolyt az uton, azt is kér. Előbb is küldött már levelet, de úgy hallja, hogy Rákóczihoz vitték. Egészséges, szállását nem dicsérheti; bárcsak igazat mondana a kalendarium, hogy elszenvedett nyomorúság után öröm következik.

Forgáchné február 24-én már Lőcsén volt, mivel nem engedték be férjéhez, levélben tudatta vele megérkezését, a mi Forgáchoz nagy öröme hangolta, „noha kinez az keserves rabságnál nagyobb gyötrődésem, hogy nem tudhatom se okát

megfogalásomnak, se az irgalmasságnak, se az igazságnak folytatásául semmi üdőt nem adhatok magamnak reménységül“, válaszolja két nappal később. Irt egy kis imádságot, elküldi, gyermekei naponként mondják el, Katiczának, Rozicskának is írja le. A szép mentéért ezerszer csókolja a kezét. Barát csuhája is megfelel, a mentét is olyan posztóból készítesse; a szállás miatt ne szóljon, mindig rosszabbat adtak neki közbenjárására, talán úgy is megszánják, hozzá fognak ügyéhez. Ha Székely pater felkereshetné a várban, meggyónna. Bertóti jóakarója, kívánságait lehetőleg teljesíti. Drechselius munkáját (*Gymnasium patientiae*) gyakran olvasgatja, abban találja minden szórakozását.

Bertótival Dobai útján levelezett. Február 21-én azt írja neki, hogy szepesvári tömlöcze „rettentő bűdös és szoros bolt“, kéri adjon neki más szállást, van a várban elég, a fejedelem nem tiltja, sőt kívánja, hogy becsületes szobája legyen. Majd csak eljön az idő, amikor az igazság útja számára is megnyílik, amikor ártatlanságának csillagát a zűrzavaros felhők közül a nagyhatalmú Isten ragyogtatni fogja, akkor tehetsége szerint újra szolgálni fog ő is a hazának. Nagyon jó esne neki, ha valami hírt hallana családjáról. Különös szeszélye a sorsnak, hogy neki Szepesvárbán kell bűnbánatot tartania, ahol nem véltkezett. „Hej bátya, bezzeg tudok valakit, az kit méltán illetve itten az penitencziatartás, az ki sub duplici pendentis sigillo sokat pecsétlett Labsánszky kancelláriáján.“ Forgách tehát még mindig Bercsényit okozza sorsáért. Szomorú helyzete ellenére néha pajzánkodó kedve is visszatért. Igaz-e, hogy Palocsayné Berzeviczyhez férjhez ment, kérdi, jól mondta a néhai országbíró, hogy nincsen olyan jó paripa, az mely utóljára az cigányok kezére ne jusson! Üzenje meg, Keczer Sándor hol van? Jó apjának tartaná, ha néhány palaczk borocskát küldene szegény rab fiának; írja meg neki azt is, hogy ő elég magas helyen van, „most az szép csecsuskék közé benézhetne.“ Bertóti küldje meg neki Verancsics valamelyik editióját meg ostáblát, majd meghálálja valaha. „Lelkem ne bánjatok mód nélkül velem, esküszöm szakálomra, hogy igaz magyar vagyok“, íratta a levél végére.

Lőcsén tartozkodó feleségével sűrűn levelezett, sorai

életének érdekes részleteit tárják fel. Csókoltatja, írja márczius 16-án, a miért hogyléte felől újra érdeklődött. Elég tűrhetően érzi magát; küldjön neki néhány olvasót, hogy a várbeli pápisták közt szétoszthassa. Étrendjét így állapítja meg:

vasárnap: ebéd négy kis tál étel, vacsora collatio,
 hétfőn nem vesz magához semmit, mert ezen a
 napon esett rajta a gyalázatos elfogatás,
 kedden úgy étkezik, mint vasárnap,
 szerdán: ebéd —, vacsora collatio,
 csütörtökön, mint vasárnap,
 pénteken: ebéd —, vacsora rendes,
 szombaton nem eszik sem ebédet, sem vacsorát.

Bertóti szép könyveket küldött neki, köztök a császár elleni replikát a békességről; hasznos munka, csak a punctumokat kellene megtartani; küldje el neki Rákóczi manifestumának egy példányát. A mostani várparancsnok, az öreg Szentiványi jó ember, hivatásának megfelelő, nem zavarja, mint az előbbi német, a palotás ember is derekasan viselkedik. Felesége azon észrevételére, hogy az étrendben sok bőjtölést vállalt magára, márczius 19-én megnyugtatta, hogy nem árt vele magának, nagybőjt ideje van, hogy kinozza a „kutya testet“. Keczer Sándor türelemre intő sorok kíséretében jó aszubort küldött neki, az Isten áldja meg érte. A kinek Istene és keresztény hite van, nem ítélni meg, már négy hónapja elmúlt, mióta fogoly, mégsem adják okát, hanem halálra ítélt módjára tömlőczben tartják, reményt nem nyujtanak neki dolga elővevésével. A világ irgalmasságában, lája, nem bizhatik, de él az Isten, megfizet kinek-kinek.

Április 3-án valamivel nyugodtabban ír nejének. Kérdi, hogy vannak, Zsigmond diáknak hogy ízlik az iskolai élet, talán csak nem úgy, mint neki Szepesvára? Aznap nagy lövöldözés volt a várban, eleinte azt hitte, hogy a németet megverték, azután tudta meg, hogy a vár alatt elmenő főgenerális és felesége tiszteletére ágyuztak. Ha ír Rákóczinak, kérje, vigyázzon Gácsra, ő is vigyázott annak idején a méltóságos asszonyra. Attól tart, hogy „az az átkozott Leopold (Schlick) is még fog valamit okozni“. Unalomból kis majorságot létesített, van már két kis csirkéje, de ha papirosa és tintája lenne, még jobban el tudná tölteni az időt. Két nappal

később örömet fejezi ki, hogy felesége catarchusából kiépült, a gyerekeket himlőtől félti. Minthogy majorosnét nem adtak melléje, a majorságot feloszlatta, légpuskát csináltatott, verebket fogatott össze, azokat lövöldözi a szobában. Zsigus és Rózsa hideglelését ne gyógyítsák hirtelen; Svab doktort köszönteti, Székelyt is, kérdezze meg tőle, hogy a „Gymnasium patientiae” megjelent-e már magyarul, nyolczadrét formában mennyibe kerülne újra kinyomatása, s mikorra lenne készen. Április 21-kén keltezett levelében szerencsés húsvéti ünnepeket kíván övéinek, az üdvözítő sokat szenvedett, engedje meg, hogy sok szenvedés után ők is csendes lelki és testi nyugalmat élvezhessenek.

A gyomra többször émelyeg, ne tegye szóvá, mert doktort nem engednének hozzá, bosszantására egyébként is sokat elkövetnek. A fejedelemhez írt családja megvédése felől, a levél párját elküldi, jó lesz a fiának emlékül, ha Isten élteti. Piros tojást kér, friss porral udvarolhatna ő is, de nem küldheti el. Noha barát csuhában jár, Derczela páter szerzetében nem szeretne élni. A börtönből írott levelek egyik legközvetlenebbje az, melyet kis fia névnapjára írt, az a vágy nyilatkozik meg benne, hogy ha az egész világ hibáztatja is, legalább gyermekei ne gondoljanak felőle rosszat.

1707 május 1, szepesvári tömlöczből.

Edes fiam!

Az nagyhatalmú Isten által légyen atyai áldásom rajtad. Mivel holnap dicsőséges szent Zsigmond napja leszen, kinek nevére kereszteltettek, kívántalak azért atyai szeretetemtől viseltetve üdvözlennem. Edes fiam! Nem kívánom, hogy az Istentől szent Kempis Tamással: *Christum habeas, et eris dives et suffici et tibi. Ipse erit provisor tuus et fidelis procurator in omnibus, ut non sit opus in hominibus sperare.* Az isteni félelem és szeretet teszi boldoggá az embert, mind ez s mind az más világon. Mentsen meg pedig az Isten az hamis nyelvtől, tökéletlen atyafitól, és törvénytelen bírótól, minden háborúságidban adjon békességes türelést és pacienciát, adjon jó lelkiismeretet, nam gloria boni hominis testimonium bonae conscientiae.

Ime szerencsétlen sorsomból kedveskedem neked atyai

Ice # Szepesvári Timlőczbál
Edes Tiann: 1. Maj 1707

Ri Nagy Hatalmu Men Rltal
Liggen Rltal Rltal Rltal

Mivel Hoznaq Günyüsiges Si: Eizman
Nagya Lefren, kinch Nefire Kerech
retterek. Kivantatnak Rltal Rltal
Kerech Rltal Vilek Rltal Rltal Rltal.
Edes Tiann Nem Kivantat, hogy ar
Rltal Niles gardagsagor, Miltalagor
is Eizib Vilagi Günyüsiges Rltal.
Hanem Rltal Rltal Eizib Rltal Rltal
ar Nagy hatalmu Men Rltal, Rltal Rltal
Tamasak Chisthan habeas, et Eris Rltal
et Rltal Rltal. Rltal Rltal Rltal Rltal
Rltal Rltal Rltal Rltal in omnibus
Rltal Rltal Rltal in dominibus Rltal.
Rltal Rltal Rltal is Rltal Rltal
Rltal ar Embert, Mind Rltal Rltal
Rltal Rltal Rltal

szeretetemnek megbizonyítására: egy dolmányra való zomán-
czos kapcsokkal; vedd jó névvel. A te édesanyádnak csókold
meg kezét helyettem, és tiszteljed atyádat, anyádat, hogy
hosszú életű légy amen, úgy legyen. Kívánja szivből test
szerint szerencsétlen, de lélek szerint szerencsés, téged igazán
szerető raboskodó atyád

gróf Forgách Simon rab.

Az én kedves fiamnak, gróf Forgách Sigmond úrfinak
atyai szeretettel íram. Lőcsén.

Az ónodi gyűlés tanácskozásai javában folytak már,
Forgách ügyét azonban nem vették elő. Eszterházy Ágnest
megint nagyobb szorongás fogta el szerencsétlen férje sorsa
miatt, május havában újra Rákóczihoz fordult. Bár több ízben
nyújtott már be folyamodást raboskodó ura ügyében, de
mindez ideig vigasztalást nem kapott. Legyen hozzájuk kegyes-
séggel, vegye elő dolgát még az országgyűlésen, hiszen már
hetedik hónapja, hogy fogságban synylődik. Mostani börtöne
egészségére nagyon veszedelmes, szeme, füle fáj, feje reszket,
nagy szivdobogása van, a gutaütés kerülgeti. „Felséges uram,
tekintse Felséged enynyi raboskodásának nyomorú sorsát, ha
vétett törvény ellen megláttatván, de nagyobb az Felséged
kegyelmessége és irgalmassága az ő kegyelme vétkenél, méltó-
tázassék kegyelmes grátiája szerint minden irgalmasságot ő
kegyelmével cselekedni.“

A kérés sikere érdekében Forgáchné megjelent az ónodi
gyűlésen is, sűrű könnyhullások közt kérte a rendeket, vegyék
pártfogásukba szerencsétlen férjét. Junius 3-án kis fiát bevitte
a tanácskozók közé, könyörgése talán meghatja az apákat:
„Regvel 4 óra tájban felséges fejedelem távol létében öszve
gyűlvén az tekintetes statusok az ország sátorában, előjött
méltóságos gróf Forgách Simon uram tiz esztendő fiaeskája
perorálván az apja megszabadulásáért, siralommal és szána-
kodásra méltó könyhulajtással végezte el oratióját, kit az
tekintetes tanács és confederált statusok vigasztalással elbo-
csáták, causájának inquisitióját más időre halasztván“ — írja
az egyik szemtanú.⁴²⁷

Rákóczi akkor a tanácssal együtt már megállapodott
abban, hogy Forgách hűtlenségi perét nem tárgyalják, az

ország érdekének szerintök jobban megfelelt, ha tovább is fogságban tartják. „Mihelyt összegyűlt a tanács, eléje adám letartóztatásának okait: kinyilatkoztatván, hogy nem fogom ellene megindítani az eljárást, mert a hadi tanács bizonyosan elítélné, s az ítélet végrehajtása bemocskolná családja nevét. Igaz ugyan, hogy halasztván perét, a közvélemény kárhozthat, s lesznek, kik azt állítandják, hogy bosszúból vagy Bercsenyi iránti kedveskedésből fogatám el, vagy számtalan más okból, de elhatározám inkább megvetni a szemtelen rágalmakat, mint elítéltetni őt. A tanács által okaim helyeseltetvén, a szepesi várba vitetém,” írja a fejedelem emékirataiban. Az elhatározásról, a halasztásokból következtetve Forgách is tudomást szerzett, július 3-án kelt folyamodásában, mely az első saját magát illetőleg, ezt a hangulatot olvashatjuk. Megadja magát sorsának, érzi, hogy teljesen a fejedelem hatalmában van.

Felséges fejedelem, kegyelmes uram!

Ha az felséges mindenható s mindeneket teremtő Isten megengedte, hogy néki opportune et importune könyöröghessünk, elhittem, Felséged nem ítél meg, hogy én is Felségedet annyiszor búsítom. Már harminczkét hete, hogy kemény ístrása alá tömlőczre vettettem, az holott inkább haldozva mint élve töltöm időmet, éjjel-nappal vizsgálván conscientiámat, hogy ily szerencsétlen sorsomnak okát megtalálhatnám.

De mivelhogy se magamban fel nem találom, se más-honnét is meg nem tudhatom okát keserves, iszonyú kemény rabságomnak, kifáradtam az sok gondolkodásból, és ahhoz nyúltam, ubi humana remedia difficiunt, ad divina recurrendum. Az minthogy religióm szerint teljességgel hiszem, hogy az gyakortai poenitentia és eucharistia sacramentumoknak vételiben az gyarlók erősséget, az szomorúak és megháborodtak vigasztalást nyernek, melyet én is sokszor el akartam követni, főképen az elmúlt jeles ünnepekben, de meg nem engedtettem énnekem, sőt az prédikálás is eltiltatott az kápolnában.

Azért alázatosan Felséged lábaihoz borúlván, ha már minden testi szabadság és vigasztalás nélkül elkell lennem is, bárcsak annyi kegyelmességet (gyermekségemtől fogva igaz, Felségedhez való mutatott hívségemért) nyerjek Felségedtől, hogy az szent sacramentumokkal élhessek, és prédi-

kárcziót hallhassak, vehessek én szegény halálíg megkeseredett szerencsétlen lelki vigasztalást. Mivel pedig én e világ fiai között legszerencsétlenebb oly sorsban vagyok, hogy árva feleségemnek és nevedéken gyermekeimnek ilyen háború és változható időben gondjokat nem viselhetem, nyilván tudja pedig Felséged, hogy interessatus nem voltam, se holott ajándékot nem vettem, senkinek sehol kárt nem tettem, s magam hasznát nem kerestem, hanem az Felséged és az ügynek jó hirit nevét előttem viselvén, hogy ne mondassék, hogy privatumot keresünk, semmi pénzt sem gyűjtöttem, sőt galgóczi váram jószágostúl azért égettetett és porrá tétetett, hogy Felséged onnét lövette Leopoldot, egy szóval senki, kik Felséged mellett hadakozunk, annyi kárt nem szenvedett mint én, és senkinek oly kevés haszna nem volt, mint énnekem, noha volt nekem is módóm, mint másoknak: kire nézve az Jesus Christusnak haláláért, szent vérinek kihullásáért, és annak mélséges őt sebéért kérem Felségedet, szegény árva házamnépét vegye oltalmában, és el ne hagyja őket, mert hacsak Felséged specialis protectiót nem ad nékiek, nagy szerencsétlenségtől féltem szegényeket, magamat pedig az istenért Felséged maga régi kegyelmességéből ki ne vessen, hanem maga igazságában és magával született irgalmasságában tartson, és tegyen jót velem.

Felségednek, kegyelmes uramnak alázatos rabja vazallusa.

Az első esztendő eltelt a rabságban. 1707 októberének utolsó napjaiban Rákóczi anynyit enyhitett Forgách raboskodásán, hogy Bertótinak megengedte, engedje fel feleségét hozzá. „Én megüzentem: jól meglássa, láttatni akarja-e törvényt? mert mint atyafi mondom: nem hiszem, ne convincáltassék” — írja Bercsényi a fejedelemnek.⁴²⁸

Forgách azonban fogságát megint súlyosbitotta nem sikerült szökési kísérletével, a melyről Rákóczi így emlékezik meg: „Fogsága alatt Forgách folytonosan ármánykodott Lubomirskyval... Ezen úr, ki testvére vala a krakói várnagynénak, ki Lengyelországban létemkor oly nagylelkűen pártomat fogta, folytonosan ármánykodott ellenem a bécsi udvarnál; Forgáchnak is megígérte pártfogását. Ez alkalmat lelt magát egy kötélén a várfalról leereszteni, mely azonban elszakadt. Egyik

lába kificzamodott, melyen aztán egész életén át sántított. Az örök észrevéve megszökését a várfal aljában keresték, hol megtalálván elfogták s visszavitték. Nemsokára nagyobb biztosság okáért munkácsi váramba vitetém, hol tisztességes fogságban tartám a háború végéig.“

Ilyen előzmény után természetesen a fejedelem nem hitt Forgách azon szándékának komolyságában, melyet szabadulására 1708 elején adott Bercsényi által tudtára.

Megirta neki, hogy a fejedelem kívánságára kész kimenni Lengyelországba, vagy bárhova, megfogadja, hogy a közelettől teljesen visszavonul, ha szabadságát visszaadják. Bercsényi a levelet január 20-án elküldte Rákóczinak, de a kérés teljesítését nem javasolta, nem hiszi, „hogy oly békességes tűrésű életre adhassa magát.“⁴²⁹ Beadványát Forgách megemlíti a feleségéhez január 23-án írt soraiban is. Akkoriban vihették át a munkácsi várba. Tervéről annyit árul el, nem hiszi, hogy a fejedelemnek, bár neheztel rá, öröme telnék rabságában. Hajlandó elbujdosni, csakhogy hűségében ne kételkedjenek.

Most Forgáchné vesztette el türelmét, sűrűn írt Bercsényinek, oldják már meg a kérdést, engedjék fel beteg férjéhez.⁴³⁰ Egyidejűleg Forgách is Bercsényihez fordult.

Feltette magában, hogy nem alkalmatlankodik többet, de a szükség törvényt bont. Többféle sérelemmel kénytelen előállni. Ilyen az, hogy a fejedelem parancsának félremagyarázásával Bornemisza neki ellátásra havonként 40 forintot ad, mint a mellékletből bővebben olvashatja. Hogy éljen meg negyedmagával annyi pénzből a mikor minden olyan drága? A bécsi lakájok mindegyike 2 forintot kap napjára, noha ott minden olcsóbb. Egy hordó bort megiszik havonként, az maga 40 forint, miből adjon bort, élelmet a borbély, szakács és inasnak. Ha borbélyja elhagyja, belepusztul, más szolgát rabságba nem kap. Kérje meg nevében a fejedelmet, parancsolja meg tüzetesen, mi jár ki neki, a hadi pénztár nem tud, vagy nem akar eligazodni az előbbin. Most nem várja hamarosan szabadulását, csak anynyi irgalmat kér, hogy tisztességes ellátásáról gondoskodjanak.

Felesége nem segíthet rajta, Isten tudja, hogy tud majd ő maga is megélni; Munkácsra nem meri felhívni, fél Vaytól,

kiről azt hiszi, hogy ellensége, mert a fejedelem parancsait a saját felfogása szerint értelmezi. Annál inkább megütközött Rákóczi legutóbbi kijelentésén, hogy a tanács belegegyezése nélkül nem bocsátja szabadon, mivel előbb másként írt neki. Szegény felesége őt elveszett embernek tartja, szabadulásához nem bízik: una salus miseris, nullam sperare salutem. Neje azt mondogatja, hogy urát kiengedték volna Lengyelországba, de Vay nem bocsátotta, azért került a munkácsi várba. Vigasztalná a fejedelem kegyelmességével, de most már ő se remél semmit. Nagy lelki és testi nyomorúságban él tehát, de csak annak kieszközlésére kéri, hogy könnyel áztatott kenyerét békében chesse meg. A pestis már a palánkon belől van, életök nincs biztonságbán.

1708-al a rabság második esztendejét töltötte ki Forgách. Azon év végén Forgách újra írt Bercsényinek,⁴³¹ azon levele is a többi sorsára jutott. Forgáchné, hogy Rákóczi szívéhez közelebb férhessen, felajánlotta kedveskedésül családi kincseinek egy részét, az eredmény most se volt kedvezőbb,⁴³² erre a következő év nyarán a legdrágább kincset, Zsigmond fiát küldi a fejedelemnek. Julius 13-án tudatja Bercsényi Rákóczival, hogy szolgálatjára Forgáchné elküldte kis fiát; a fejedelem kegyeibe ajánlja, neveljen belőle magának és a hazának jó szolgát. Tudja, hogy jó fiú lesz belőle, reméli, hogy atyját és anyját is megvigasztalja majd az a tudat, hogy helyettök fiuk udvarol Rákóczinak. A kis Zsigus volt tehát a hűség záloga, s a békülés előmozdítója.⁴³³ Két hónappal később, szeptember második felében, a raboskodás harmadik esztendejének vége felé merithetett Forgách némi reményt a szabadulásra. Az akkor már labancz Ocskay László írja szeptember 29-én Ebergényi Lászlóhoz, hogy egyik embere hozta azt a hírt, hogy látta Forgáchot a munkácsi várban Rákóczi asztalánál, a mi azonban még nem jelentette szabadulását, mert a rab újra visszament a börtönbe.⁴³⁴ Forgách a találkozáson, úgy látszik, nagyon hevesen kikelt Bercsényi s a tanács eljárása ellen, mivel nem egészen adták vissza szabadságát.

1710 elején a rab türelmetlenkedése Munkács falait is áthágta. Február 20-án közli Rákóczi Bercsényivel a hírt, csodálkozását fejezve ki a dolog felett, mert megmondta neki, hogy a tanács hozzájárult elfogatásához, hebehurgya módon ki

nem bocsáthatja. Remélte, hogy a jobb bánásmód mellett felfogása is megváltozik, de mivel csalódott, intse meg, „ha egyebet nem néznék benne ennél: az kegyelmed ellen való helytelen opinióját, azért is más utat keresek néki, noha látom, csaknem elhitettem magammal, hogy török szentté lett.“ Vay Ádám is panaszkodott ellene, kinek márczius 20-án azt válaszolja Rákóczi, hogy előbb már másoktól is értesült szabados és megfontolatlan beszédeiről, azért intette meg akkoriban. Mondja meg neki az ő nevében, hogy hagyjon fel az afélékkel, másként mindennemű beszélgetéstől eltiltja. Ha ez sem használ, hagyja meg a várparancsnoknak, tegye az előbbi őrizet alá, mivel parolára engedtek neki szabadabb mozgást, a parolát tehát ő teszi semmit érővé.⁴³⁵

A szabadulást ilyképen főleg az késleltette, hogy fogságba vetését és abban tartása okául nem akarta saját hibáit elismerni, az őrség előtt megtorlással s más efélével fenyegetődzött. Ez tűnik ki a Bercsényihez (1710) április 6-án írt soraiból is, a melyekben megköszöni, hogy előbbi levelét a fejedelemhez juttatta, türelemmel várja az eredményét. „Mit ígért s mi módon énnekem az *verbum regium*, azt én tudom, s kegyelmed is igen jól. Aztat már explicálhatni nem mesterség, én egyebet se ígértem, se ígérhettem annál, hogy hazámnak igaz hive voltam, vagyok, leszek is ő felségének, tehetségem szerint mindenekben szavát fogadom, és annak parancsolatja szerint járok *verbo et opere* kérvén arra ő felségét, mondja meg mit ne szóljak, s mit ne cselekedjek, azután azt megtudván, bár bűnhődjek, de ő felsége non dedit *praeceptum*, ergo qui *peccare* se nescit, non vult *corrigi*, si autem *accusare* sufficit, quis erit *iustus*. Mihaszna az sok cerimoniának, denique melior est *iniquitas aliorum* quam *meum honestum et sincerum cor*. Jó jó, csak addig lesz ez, még Isten akarja, és úgy legyen az Isten akaratja.“ Menynyi bánat érte: kedves leányát (Rozicskát) megemésztette a szoros munkácsi szállás és az ő hosszú rabsága, mindenét feláldozta, a fejedelem mégis nagyobb javulást kíván tőle. „Én magammal semmit se gondolok, de szánom azt az jó fejedelmünket, hogy praestituálja magát, én ő felsége igaz hive és szolgája leszek, vagyok, akármit csináljon velem.“

Munkácson Forgáchnak a fejedelem szándéka szerint

jobb dolga lett volna, mint fogsága előtti idejében, de az őrség, valószínűleg azért, hogy Vay Ádámnak hizelegjen, sok kellemetlenséget okozott neki. A már említetteken (az ellátás miatt) kívül súlyos sérelem esett meg Forgáchnén is. Junius 21-én panaszkodik Bercsényinek, hogy a megelőző napok egyikén Szerednyéről átment a várba, hintóját lent hagyta, udvarmestere és gyöngyösi tisztartója követték. Vay Ádám nem engedte be férjéhez a fejedelem parancsára hivatkozva, a mit vele együtt Bay László ezredes várkapitány is hasonlóképen magyarázott. Kéri Bercsényit, magyarázza meg nekik, hogyan kell az ordrét értelmezniök. Bercsényi a levelet elküldte Rákóczinak, egyúttal másolatát Károlyival is közölte, hogy ő is hasson Vay-ékra. A kurucok dicsősége akkor már leáldozóban volt. Annak tulajdonítja az esetet, hogy Forgáchné idejében nem jelentette be menetelét. „Az szállás ellen, hihető, új ratiókat hozott Bay uram Vay uramnak, et petitur novum cum gratia. Ut-ut sit, az mennyiben már ő Felsége általunk tam solemniter denunciálta kegyelmességét, s maga keze írásával erősítette: illik, hogy én is, s úgy kegyelmed is, ő Felségét alázatosan kérjük, ne engedje azt másoknak változtatni: Én ugyan megvallom, nincs Bay uramnak anynyi szalonája azon felső-házokban, az kiért felvenném, hogy írásom magyarázatján bajoskodik Bay uram, ha penig ámbár váratlan ment is az asszony, azért nem illet prostituálni. Nem mertem én írnya oda (Munkácsra) az tiszteknek, mert magam is féltem az rövid választúl...“³⁴⁶

A szabadságharcz fegyvereit nagy vereségek érték 1710 nyarán és őszén, Heister csapataitól hátrálva a küzdők Munkács körül gyülekeztek, a honnan a felkelés megindult. A bécsi uralom lépésről-lépésre nyomult előre, a pozsonyi országgyűlés tagjai Rákóczit és Bercsényit társaikkal együtt hazaárulóknak jelentette ki. A fejedelemnek be kellett látnia, hogy tisztességes békét nem köthet a győztes ellenséggel, egyetlen reménye a külföldi hatalmak közbenjárásához fűződött, melyekhez követeit elküldötte. Azok között, kik a szabadság ügye mellett végig kitartottak, az ellentétek elsimultak, a szabadságért fogságot szenvedő Forgách és az országból menekülni készülő Rákóczi bátran találkozhatott, amaz nem árthatott, emez nem segíthetett a szabadság ügyének.

A levéltár egyik irata „A fölséges fejedelemnek egy igaz szívű magyar hívinek elmélkedése Forgách Simon szabadulásáról“ címet viseli.

Szerzője elmondja, hogy a rab addig azért volt békétlen, „mert maga állapotának mivoltát nem tudta“. Most a multat számba vévén, „töredelmes szívvel beismeri, hogy az németek között intemperált szabad beszédével fecit malum“, hogy botrányt okozott az országban, belátja, hogy a büntetést megérdemelte. Minden ilyenféletől a jövőben tartózkodni fog, magát egészen Rákóczi jóindulatára bizza, úgy fog beszélni, hogy az Istent, fejedelmet, felebarátját s az országot ne sértse.

A szabadonbocsátást, hogy a rabot meg ne alázzák, valamelyik előkelő vitéz végezhetné el, adja át kardját, s tőle a fentiekre nézve vegyen határozott ígéretet. Egyideig, míg iránta a bizalom meg nem erősödik, a seregnél ne alkalmaztassék, hanem feleségével s gyermekeivel együtt Szent-Miklóson éljen. A sors úgy akarta, hogy Forgách visszanyert kardját az ellenség ellen többé ne használhassa, Eszterházy Antallal, Bercsényivel együtt menekült kiszabadulása után nemsokára Lengyelországba. Bár a porosz király késznek nyilatkozott befogadni országába a menekülők egy részét, köztük Forgáchot is,⁴³⁷ a fejedelem kíséretéhez csatlakozott, a mikor köztök megjelent. Bercsényi a lengyel udvarból azt írta 1711 április 1-én, úgy olvasta Dolghorucki hercegné soraiból, hogy a lengyel király hajlandó lesz seregében Forgáchot alkalmazni.⁴³⁸

A majtényi fegyverletétel híre bomlasztólag hatott a menekülők összetartására, Bercsényin kívül alig helyeselte valaki Rákóczi merev magatartását a Károlyi Sándor által végbevitt békekötés iránt. A május 17-én tartott tanácskozás után a többség hozzálátott, hogy hazatérésére az engedélyt kieszközölje.

Forgách szintén szűk anyagi viszonyok között élt családjával, birtokait a kincstár elfoglalta, rokonai nem segítték, a jövőre tehát aggodalommal gondolt. Meg volt arról győződve, hogy az új alakulásba a menekülő kuruczoknak bele kell nyugodniuk, a hogy a hazában maradtak tették, hogy tehát az ellenállás a közjóra céltalan, az egyénre fel-

tétlenül káros. A maga részéről már június elején megkezdte a visszatérés útját egyengetni.

Első ízben Vilczek grófnak írt, a Lengyelországba küldött követnek, ki június 19-én felelt levelére. Hajlandóságát a hűségeskü letetésére, írja, közölte az udvarral, de még választ nem kapott reá. Márczius 30-ki keltezéssel jött ellenben egy rendelet arra, hogy a Lengyelországban tartózkodó magyar lázadókát tartsa távol a czári udvartól, s lehetőleg az országból is távolíttassa el, az udvar felfogása tehát nem kedvező reájok nézve. A hűségesküről a helytartó, Otto v. Pleyern fog vele tovább tárgyalni. Forgách visszatérését már kezdettől fogva valószínűtlenné tette azon kívánsága, hogy a király birtokait is adja vissza. A bünlajstromon neve két tételben szerepelt a császári lobogó elhagyása és kurucz tábornokoskodása következtében, nagy vagyonára a külföldi földéhes „vitézek” áhítoztak, — Forgáchnak pedig az üres tarisznyába tett megbocsátó levél nem kellett.

A kísérletezés tehát nem volt biztató, de mert egyetlen reménye volt a számkivetetteknek, nehezen mondtak le róla. Julius 23-án Forgách Pálffy követéhez, Wratislaw grófhhoz fordult, kérte, ismerve iránta való nagylelkűségét, ajánlja ügyét a királynak, adassa vissza Magyarországból elköltözött javait. Ugyanakkor Pálffyt magát, az alkudozások vezetőjét is felkereste. Nagy betegen érkezett Premisl-be, írja neki, örömet felkereste volna tehát Kassán is, de testi állapota nem engedte, ugyanazon okból nem mehetett Vallis gróf látogatására sem. Minden órában várja az orvost, reméli, meggyógyítja. Valamelyik nagyállású főpaphoz, valószínűleg az esztergomi érsekhez írt levelében felemlíti, hogy a királyi háznak 1703 szent József napjáig, a mikor Bécsből elmenekült, sok szolgálatot tett, mivel tehát most előnyére csak az szolgálhat, ha az uralkodó alattvalói közé felvétetik, támogassa ilyen irányu emlékiratát, melyet Pálffy útján az udvarnak felküldött. Kész volt már a hűségesküt letenni, Pálffyhoz el is küldte ezen célból két emberét, de nem fogadta el tőlök, a hogy Vilczek gróf is visszautasította ebbeli szándékát.

Radvánszky, Nedeczky, Keczer és mások visszatértek, Forgách arra várva, hogy a Spanyolországból visszatérő Károly király maga kegyesebb lesz iránta tanácsosainál,

visszamaradt. „Forgách uram sokat scrupulizál szokása szerint, de megtér, — úgy hiszem, ha nekünk jó lesz s pénzi elfogy. Szegény Csáky Mihály is nem ment ki (Magyarországba), kódul szegény, már majd mindenét megette“ — írja Bercsényi Rákóczinak szeptember 1-én. Később arról tudósítja, hogy Dukla felé messze visszahúzódott, s megesküdött, hogy nem megy haza, míg Károly meg nem jön Bécsbe, de ha akkor se teljeseedik reménysége, majd csak megadja magát, legfőbb baja, hogy ő is nagy pénzhiányban szenved.⁴³⁹

Hogy megeszi mindenét, Forgáchról is elmondhatta volna Bercsényi. A levéltárban hosszú lajstromait találjuk a zálogba vetett, eladott családi kincseknek, a melyek árából a napi ellátás költségeit fedezte; bemutatom közülök a lószerszámok egy-két jegyzékét, a melyek sejtetik velünk, mennyi ősi Forgách ékszer, drágaság úszott el a száműzetés évei alatt.

A Wissnioweczky herczegnek eladottak:

Egy széles aranyos szerszám, becsára	300 forint
„ pikkelyes „	100 „
„ aranyos rubintos „	300 „
két pár tiszta ezüst kengyel 128 bécsi lat	128 „
„ „ aranyos ezüst török kengyel, 160 bécsi lat	160 „
köves aranyos kard	300 „
egy vörös bársonyos czafrang aranyos és selyem rojtokkal	150 „
annak hasonló társa	150 „
skofiummal tűzött czafrang székfü könyynyű posztón	120 „
egy aranyos vörös bársony aranynyal és ezüsttel varrott czafrang	120 „
egy tiszta aranyos skofiummal varrott czafrang	120 „

A zálogba adott egyéb portéka:

Egy köves aranyos zománczos kard,
 „ rubintos aranyos szerszám, kantár és sügyelő,
 „ széles aranyos szerszám,
 „ szerszám aranyos pellettel és holddal, zöldfü színű posztón,
 item hasonló éppen olyan,
 skofiummal tűzött czafrang zöldfü színű posztón,
 egy pár török kengyel, aranyos táblás az alja,

egy pár aranyos kengyel, török tábla nélkül,

„ „ tiszta ezüst magyar kengyel.

Daczó Ferencz október 1-én vitt elzálogosítani a többi között:

Egy füles sima aranyos poharat 35 lat,

„ aranyos kannát 37 „

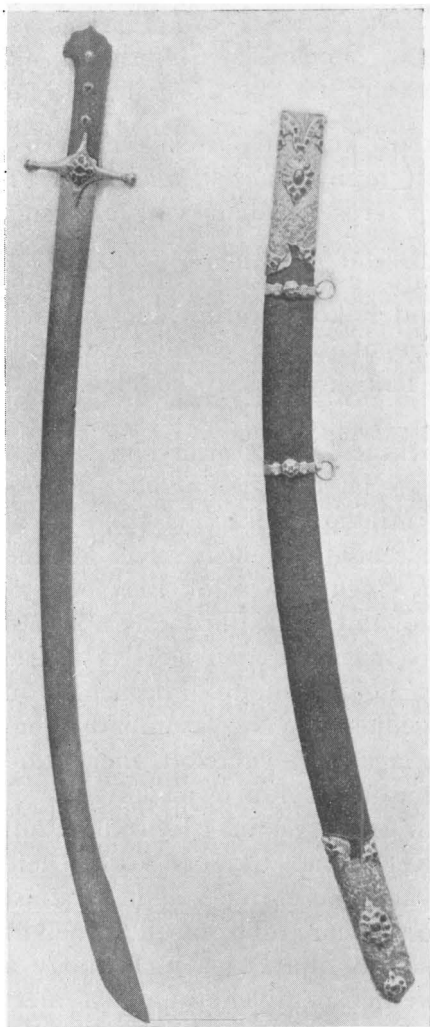
„ „ magos poharat 47 „ súlyban,

adtak érték 119 tallért. A Duklára küldött portékák megértek 2795 forintot, melyek közt volt arany láncz 9, másforma 12, elkelték 12 forintjával; a fegyveres ládában volt czafrang, pallos, tör, kard, aranyos vörös zászló, zöld nyuszt kalpag, kócsagtoll (3 csomó), buzogány, arany forgó stb. 48 darab. Az a kard, melyet a család mind Rákóczi-kardot kegyeletesen őriz, a fejedelemtől Bercsényire, majd a Forgáchokra szállott, Forgách Simon dísztárgyai a fenti körülmény következtében idegen kézre jutottak.

A hogy fogyott a családi kincs, olyan arányban veszett a reménység a visszatérésre. Ugy látja, hogy a hadak: Eszterházy, Csáky és Forgách még mindig a király visszajövetelét várják, pedig ha némi pénzzel rendelkeznének, vissza lehetne őket tartani, nagyon szerényen élnek, írja rólok Bercsényi.⁴⁴⁰ A volt kurucz tábornokok valóban egymást biztatták a jövőre nézve, bár az udvar eljárása semmi jót nem ígért részökre. Löffelholz például, ki Pálffy helyettesítette, Forgách azon kérésére, hogy feleségének engedjék meg Nagyszombatban élő nővérét és fiát meglátogatni, tagadólag válaszolt, mert a nő szintén hűtlenségbe esik, ha hasonló sorsu férjét követi.

Eszterházy Antal többször ír Forgáchnak Lyaskiból, hol feleségéstől a száműzetés kenyerét ette. Október közepe felé meg is látogatja Beszkiben, kéri jó előre, valami szállást készíttessen nekik, mert bizony már több ízben a nélkül maradt. November 16-án azt újságolja Forgáchnak, hogy a Bercsényitől vett vigasztaló levélnek nem veheti hasznát, mert nem Magyar-, hanem Muszkaország felé tartja lova száját. Ő bizony megirta neki, hogy nem hajlandó családotól együtt hazájától olyan távoli országba elmenni, övéit a pusztulás veszedelmének kitenni. Magyarországon járt emberei szintén azt tanácsolták neki, legjobb lesz, ha ő is, mint Forgách, teljesen a király kegyeire bizza magát.

November 30-án örömmel tudatja Forgáchesal, a vilnai palatinus megengedte neki, hogy hozzá közelebb lakhassék,

II. Rákóczi Ferencz diszkardja.

Iváncs faluban jelölt ki számára lakóhelyet. Szabója, bár kifizette, ott hagyta, ha van megbízható embere, küldje el hozzá. Wratislaw választát Forgáchhoz elolvasta, úgy vette ki belőle, hogy Bécsben bűnösöknek tartják őket; ám legyen, de bocsássanak meg nekik, adják vissza vagyonukat, hiszen egy ízben a császári ház is elismerte, hogy igazságos háborút vívtak, de azon már túl vannak. Krakóba nem mehet lakni, csak Ivancsba. Egy másik leveléből szomorúan olvasta, hogy nem látogatja meg, pedig felesége is várta őket nagyon, pótolják mielőbb a látogatást. A tárgyalásban tanúsított óvatosságát helyesli, a németnek nem lehet hinni, a kik adományul kapták a jószágokat, bandilákat fogadhatnak életök ellen stb., csakhogy Pálffy pacifice bírhasa a kassai házat, Galgóczt, Tapolcsányt. Nem hiheti, hogy az udvar a király tudtával

jár így el velök szemben. A gyémántokat, ezüstöt ő is adogatja, sokat el is loptak tőle. Gyakran emlegeti, hogy pénzére kenyeret se akarnak neki adni, pedig valaha még a

lengyel uraknak is kijuthat a bajból. Csáky Mihálynak csak egy levele található a levéltárban: 1711 október 2-án azt írja Forgáchnak, hogy a rimanoi prépost fázik a kölcsönadástól, hímez-hámoz. Hiába, halandó az ember, s galibát nem akar a nyakába venni.

Az első év eltelte után is folytatják a kuruczok a kísérletezést Béccsel, másrészt az a vágy ébred fel bennök, hogy Rákóczihoz mennek Danczkára; Forgách e mellett mindenféle kalandos tervvel foglalkozott, hogy magán segíteni tudjon. Rákóczi 1712 márczius 12-én ír hozzá, emlékezteti Krisztus kínszenvedésére, abból merít ő is vigasztalást, neki is azt ajánlja. Emlékezzék vissza, ő tartotta vissza már többször a bajtól, a mikor egyedül ment Duklára és Viszocskára, a mikor a szövetségnek ellentmondott, s a bécsi udvarhoz benyújtott előterjesztését törvényesnek mondta. Láthatja, hogy nagyobb veszélyvel járt volna a német pilulák rágása, mint arany és ezüstneműinek evése. Ha a világ négy szegletét felkeresi, hogy hazájának szolgálhasson, nem bánja, de a bajtól szeretné megóvni. Biztos reménységet a bécsi udvar nem nyújtott neki, ő se mondhat neki egyebet.

A kalandos terv az volt, hogy török segítséggel betörnek Magyarországra, a miről Beresényi már 1712 elején tudomást szerzett. Február 27-én közölte a fejedelemmel, hogy Forgách a nagyvezértől és a svédektől védlevelet kért magának Daczó által, a kénytelenséget hozván fel okul. A védő levelet idegen országba kérette, s kijelentette, hogy hárman (Eszterházy, Csáky és ő) Danczkára mennek, ha a fejedelem nem ad nekik valami segítséget. Néhány nappal később a vállalkozók megbízásából azt kérdezi Rákóczitól, nem lenne-e ellenére, ha ők lemennének Törökországba, onnan beütnének Magyarországra? Beresényi kijelentette, hogy erős (pénzbeli) biztatást nem tud nyújtani, nemsokára neki is vevőt kell keresni ezüstneműire. A tervről egyidőre lemondtak. Beresényi két hónappal később már azt jelenti, hogy Forgách megint bátran viselkedik, Eszterháznak, Csákynek már semmije sincs, szánakozásra méltók, mégis úgy nyilatkoztak, hogy koldulva se válnak el a fejedelemtől. A fejedelmi udvar felosztatásával nagy bajba kerülnek; Forgách e mellett köszvényes beteg is.

Még a nyár folyamán a három tábornok megismételte

folyamodását a királyhoz, de mivel perpetuus vasallusoknak nem irták magukat, mondja Bercsényi, nem is jutott kérésök az uralkodó elé. Eszterházy a saját emberével küldte fel Pozsonyba, kérve az országgyűlést, ajánlással terjeszse fel. A válasz az volt, hogy az udvar egyik embere újságolta, hogy Rákóczinak hajlandók a birodalomban egy hercegséget adni, Bercsényit és Forgáchot ellenben a kegyelemből teljesen kizárták, a többiről nem nyilatkoztak. A mikor az üzenetet Forgáchnak elmondta, tőle kérdezte, hogy földönfutó létére mihez fogjon; Bercsényi azt felelte, hogy Utrecht és Sztambulból várják az újságot, a honnan előbb megjön, ahhoz ragasztják szerencséjüket.⁴⁴² Augusztus második felében már a fejedelem előtt is bezárult a kegyelem kapuja. Vilczek leveleiből olvasta először Bercsényi, hogy Rákóczi, Forgách, Eszterházy és Vay, mivel a kitűzött hat hét alatt nem tették le a hűségesküt, száműzetettek a hazából, javaikat a kincstár végleg elfoglalta.⁴⁴³

A rossz hirre Forgách megint felelevenítette a moldvai vállalat gondolatát, a mit Bercsényi megint nem helyeselt, mert a védő hatalmak előtt gyanussá tette a magyarokat. A török aga, kivel szintén beszélt az ügyről, könnyelmű embernek mondta Forgáchot. Az engedélyt a lengyel kormánytól nem kapta meg, Franciaországba Forgách nem akart menni, mert ott nem volt senkije. Nemsokára megint csak nyugodt lett, szept. 7-en Rákóczit kéri, ne higgyen minden vádlónak, ki ellene szól, mert ha rosszat gondol felőle, elbujdosik a világ végére. Zulkván jó dolga van, Constantin herceggel együtt él, beteg felesége is ott telet ki. Anynyi igaz, hogy kétségbeesésében kelet felé készülődött; ne nehezteljen rá, tudja, ha volna a fejedelemnek pénze, segitené.⁴⁴⁴

A visszatérés reményét azért nem adta föl. Schlickhez kancellárrá történt kinevezésekor, Illésházy Miklós magyar kancellárhoz, az országbíróhoz, Pálffyhoz 1713 folyamán majdnem szószerint azonos tartalmu levelekkel fordult. Elmondja bennök átpártolása okát, fogsága rövid történetét, a melyet szintén azért szenvedett, mert királyhű értelműnek tartották. Közös volt bennök azonkívül a birtokainak visszaadására vonatkozó rész is, a mi a már elmondott okok miatt a kérést továbbra is teljesíthetetlené tette.

Az anyaországgal ritkán érintkeztek, mivel a német kormányhatalom féltékenyen őrizte a békét. Korponay Jánosnét, noha csak anynyi bizonyult rá, hogy Pelargus Jánossal, Forgách megbízottjával leveleket közvetített Ráday Pálhoz, Telekessi Török Istvánhoz és Eszterházy Dánielhez, halálra ítélték.⁴⁴⁵

Bármilyen makacsul ragaszkodott is Forgách a visszatérés reményéhez, az éveken át sikertelenül maradt kísérletek őt is kiábrándították, lassanként beletörődött abba, hogy számkivetésben fejezi be életét. Az utolsó folyamódásokat 1714 nyarán küldi el Miller Boldizsár paterhez, az özvegy királyné gyóntatójához, a nádorhoz, az ország rendeihez. Az utóbbit, mivel a többitől némileg eltérő tartalmu, másrészt mert a sorokból Forgách elkeseredését olvassuk ki az általa igazságtalan egyoldalúsággal megítélt felkelés kimenetele miatt, érdemesnek látom szószerint közölni.

1714 június 13, Zulkva.

Nagyméltóságú magyarországi statusok és nemesi rendek!

Tudva vagyon az méltóságos statusoknak, miútátul fogvást az mindenható irgalmas Isten az magyar nemzetet Pannoniában behelyezettette és annak királyi méltóságot engedett választani, és Istentől adatott angyali intés által az római pápátul szent koronával megtiszteltetett, azútátul fogvást minemű hasznos hívséggel volt Forgách familia mind az fölséges királyokhoz s mind az országhoz, legfőképen az fölséges austriai házbúl származott királyokhoz. Én is annak a régi familiának egyik ága lévén, eleimnek nyomdokát akarván követnem ifjúságomtól fogva az fölséges austriai házhoz minden én tülem kitelhetőt hívségemet mind az török, franczia és mészféle ellensége ellen kívántam contestálnom és minden occasiókban vékony tehetségem szerint azt el is követtem. S midűn minden jószágimat életemet s minden sorsomat az fölséges austriai háznak szolgálatjára sacrificiáltam volna, és nem egyébrül gondolkodnám, hanem mi módon azt continuálhassam életem fogytaig: hív, hasznos és szükséges szolgálatomnak remuneratióját várnám, az világi szerencsének változó állapotjátul persecuáltatván reméntelenül Bécsben minden szolgálím, mint nyilván való áruló szolgálí megfogat-

tattanak, mely énnekem nagy rettenést (?) és félelmet okozott úgyannyira, hogy nem tudtam ilyen véletlen casusban mást énnekem persuadeálnom, hanem hogy valamely hamis vádló engem beárult a fölséges udvarnak és így az természetnek törvénye arra vitt, hogy az fölséges udvar haragjának első motusa előtt eltávozzam, ártatlanságomat könnyebben távolról, hogysen fogságból demonstrálhatván, kire nézve jószágimban kívántam mennem, hogy ottan valamely kütséget szerezvén az fölséges lengyel király mellé menjek, kinek patrociniumja által ártatlanságomat az fölséges udvarnak edoceálhassam.

Azomban útamban Rákóczi fejedelem hadainak kezében estem, kik engem hozzája vittének, kivel szemben lévén szerencsétlen sorsomat nékie megbeszéltem, kérvén őtet, engedjen jószágimban menni, hogy kütséget vehessek magamnak és Lengyelországban való menetelemet ne impediálja, mert én az fölséges austriai háznak hívségétül soha nem akarok elállani. De az felelete az vala, hogy ő sem fogott az fölséges austriai ház ellen fegyvert, hanem mivel az fölséges császárnak kegyességével abusálván az ő fölsége dicasteriumi az országnak szabadságát gázolják és az egész országot injuriálják, azért nem egyéb volna az ő célja, hanem hogy ezen fegyverkezése által ő fölségének declarálhassa azon dicasteriumoknak excessuit és annak remediumját végben vihesse és a fölséges austriai ház szárnyai alatt való hazánknak békességes megmaradását kívánja. Ezt énnekem daclarálván kívánta mint hazánk törvényeihez hites obligált főispánt, hogy én is confederáljak vele, másként én rólam kénytelenítettetni fog más deliberatiót venni. Látván tehát veszedelmes sorsomat, gondolkodtam, talán ezen fegyverkezésnek az ő fölsége és haza javára lecsendesítésére inkább fog használni csekély személyemnek szabados, mintsem rabságos volta: non tam libenter quam reverenter annuáltam kívánságának. Az mint-hogy bizonságim lehetnek az országbeliek, hogy ezen hadakozásban is semmi privatumot nem kerestem, hanem mindenekben az ország javára igyekeztem és publice és privatim az fölséges austriai házhoz való hív sinceritásomat elégségesen kijelentettem, soha más intentióval nem voltam, se mást nem javallottam, hanem hogy minden úton módon azon legyenek az confederatusok, hogy az fölséges austriai ház

uralkodása alatt békességet keressenek, kire nézve Rákóczi fejedelem és az ő assectái látván, hogy én az fölséges austriai ház birodalmát kívánom, és az ő istentelen és törvintelen actusit reprobáltam és az ő közönséges hazánk javát urgeáltam, megfogatott és kegyetlen, törvintelen rabságban vetettett, ottan négy egész esztendeig éhséggel szomjúsággal és másféle kinokkal mortificiált.

Minek utánna pedig guberniumját az Isten kikergette, engem elbocsátott és én Lengyelországban recipiálván magamat, s kívántam ottan letenni homagiumomat s azotától fogva szüntelen az fölséges udvarnál instáltam alázatosan az ő fölsége gratiájáért, hogy ő fölsége megkegyelmezne énnekem, valamint megkegyelmezett az Szakmárnál összegyűlt magyaroknak kegyelmes amnestiával vissza adván minden jószágimot. De mind eddig is oly szerencsétlen voltam, hogy semmi úttal-móddal az ő fölsége kegyelmességét nem impe-trálhattam.

Hallván pedig az méltóságos statusoknak országos gyűlését ezen alázatos írásommal instálok alázatosan, méltóztassék mellettem egyik érdemetlen haza tagja és atyafia mellett ő fölségének könyörögni és ezen annectált alázatos memorialisomat recommendálni, hogy maga híveinek számára be vegyen és jószágimnak visszaadásával és gratiális amnestiával megkegyelmezni méltóztassék, hogy ő fölsége hivségében az egész hazánkkal egyetemben világ végezetéig familiám és én holtig megmaradhassak.

Az mely hazám érdemetlen haza tagjához és boldogtalanságra jutott atyafiához mutatandó kegyességért Istentől ő szent felségétől kívánok az méltóságos statusoknak csendes és békességes megmaradást.

Forgách életének hátralevő éveiből nem igen maradt emlékün. 1717 nyarán a három tábornok Rákóczi tilalma ellenére felkelést szervezett Moldvában, hogy a török támadásával egyidejűleg dolgot adjanak a király seregeinek, nagyobb tatár csapat élén betörték Erdélybe, de visszaverték őket.⁴⁴⁶ 1718 márczius 13-án azt írja Bercsényinek, hogy egészséges, ismét rendelkezésére áll. „Bizony kár ily heában ülnöm itten, mert hiszem az én Istenemet, csak Nagyságod eltökélt méltóságos akaratját s szándékát tudhatnám, hogy nem lenne

hiában fáradságom.“ Csáky Mihályt köszönteti. Ujabb kísérletezésnek akkor már nem volt helye, mert a passaroviezi béketárgyalásra összehívott tanácskozás egyik súlyos pontját képezte a bécsi udvar azon kívánsága, hogy az emigráltakat megbüntetés céljából a török szultán, kinek védnöksége alatt meghúzódtak, szolgáltatassa ki; ezt a követelést ugyan elejtették, de a békeszerződés utolsó pontja kötelezte a török kormányt, hogy a nyugalom fenmaradása végett az ország határától távol tartsa őket. Így ment át a magyar kolónia Jenikőibe, 1720 tavaszán pedig Rodostóba.

Meddig maradt Forgách a fejedelem kíséretében, pontosan nem tudtuk megállapítani, annyi bizonyos, hogy 1724 tavaszán ismét Lengyelországban van. Aus Polen keltezi június 4-én Bettendorf báróhoz intézett levelét, mely az utolsó sajátkezü írata a levéltárban. Hallotta, úgy mond, hogy unokáját nőül vette, megragadja az alkalmat, hogy közbenjárónak kérje fel az amnestia elnyerésére, a mihez eddig, úgy véli, azért nem jutott, mert nem fizetett a pártfogásért senkinek. Fivérének elküldötte emlékiratát, ajánlja Lobkovitz és Eugen hercegek jóindulatába.

Mint előről utóljára Rákóczi 1729 szeptember 5-én kelt levele emlékezik meg, a melyben Vigouroux báró közvetítésével arra kérte a bécsi udvart, engedje meg, hogy Lengyelországba visszatérhessen, feltétele, hogy fiai bizonyos birtokokat, hívei amnestiát kapjanak. A vagyonjogi kérdés szerint már nem képezhet akadályt, mivel a menekülők javai löbnyire rokon kezekre jutottak, Forgáchét kivéve, aki halálán van, tehát aligha térne vissza hazájába.

Lengyelországban való ujabb megtelepedése óta a francia király, Rákóczi eredményes közbenjárására évi 8000 livres járadékot adott neki, amiből családotul együtt szerényen édegélt. E költségen kívül fia majd ötezer forint kölcsönt szedett fel a magyar emigráltaktól, kik az összeget a Forgách hagyatékában maradt iratok zálogösszege gyanánt kapták meg a családtól. Értékes ingósága semmi nem maradt.⁴⁴⁷

Forgách Zsigmondnak, a tábornok fiainak halála után ugyanis a család tagjai hathatós lépéseket tettek az iratok visszaszerzésére, az előzetes puhatolódzás eredményéről Darvas Pál 1740 szeptember 4-én tudatta Forgách Ferenczet. Egy

drezdai kereskedőtől, ki a levéltárt zálogjogon őrző lengyel zsidóval üzleti összeköttetésben állt, megtudakolt a néhai kurucz tábornok utolsó éveiről egyet és mást. A tudósítás szerint Forgách állandóan Wissnioweczky herceg, korona marsall, litvániai nagybirtokos udvarában élt Wissnioweczen, Lemberg közelében. A levél keltekor élt még az a francia születésű lengyel alezredes, ki Forgáchcsal, Wissnioweczben bekövetkezett haláláig sokat együtt volt, neve Bellemont, továbbá az elhunyt herceg nővére, de az utóbbi keveset találkozott Forgáchcsal, mert akkoriban férjével Hemming tábornokkal Szászországban élt.

Forgách Simon grófról a család tagjainak történetéhez visszatérve azt tapasztaljuk, hogy a míg a kurucz tábornok egyénisége és tettei miatt is megérdemelte, hogy vele hosszabbban foglalkozzunk, a XVIII. század folyamán élő nemzedékekről, nyilvános és magán életökről alig tudunk valamit. Forgách István fiairól, Thököly hiveiről már röviden megemlékeztünk, György fia Ferencz tábornokról nevén kívül mit se tudunk, Ádám, a kurucz tábornok bátyja évek során át mint a család legidősebbje igyekezett megmenteni a királyság bosszúálló vágya elől a mit lehetett. Eleinte Bécsben, később gácsi várában élt, semmi fontosabb emléket nem hagyott maga után. 1714-ben öreg korára hivatkozva lemondott a nógrádi főispánságról, a mit a király fiára, Jánosra ruház, a Wallenstein ezred ifju zászlósára.

Gróf Chymisy Forgách János Ádám

Forgách János kezébe veszi a gazdaságot, 1719-ben testvéreivel együtt pontosan meghatározza, kit-kit mekkora rész illet meg a vagyonból. Feleségével, Cziráky Margit grófnővel együtt élénk társadalmi tevékenységet fejt ki. Az uralkodó 1723 július 2-án titkos tanácsossá nevezi ki.⁴⁴⁸ A családi levéltár kurucz iratainak visszaszerzésében is része van. Állandóan Gácsvárbán él.

Azon törekvés, hogy az uralkodóházzal feledtessék a

kurucz tábornok szülte rossz benyomásokat, Ádám fiainak életében szembetűnően mutatkozik. Mint a XVIII. századi főnemesség sarjai általában, ők is katonáskodással töltik el életök java részét.

Forgách Ferencz is fiatal korában kezdi meg a kardforgatást, 1721-ben a Brown ezredben kapitány, 1734 május havában Károlyi Sándor huszár ezredében őrnagy. Ugyanazon év őszén az ezreddel együtt részt vett a rajnai táborozásban. Jelentősebb szerepök nem volt. Károlyi Ferencz bosszankodással írja atyjának, hogy heteken át kénytelen volt szállásán maradni. „Tegnapelőtt, írja 1734 augusztus 28-án, Manheimba mentem az elector palatinushoz egész uniformában gróf Forgáchesal, Hallerrel (Istvánnal), holott reméltünk francia tiszteket is látni, mivel neutralis hely, de egynél több nem volt, az váltig tátogetta reánk a száját, s mondta is, csak kettőnket kívánna elfogni.“ 1738 szeptemberében Vég-Szendrőnél táboroznak a török ellen, Forgách akkor alezredes.⁴⁴⁹

Az örökösödési háború megindulásával Mária Terézia külön ezred vezetésével bizza meg, a melyet 1742 januárjában alakított meg a Pozsony körül fekvő megyék embereiből. Február elsején a soproniak indultak meg előbb Szakolcza felé, utánok Forgách zászlóaljai, ki időközben tábornokká nevezetett ki, s a holicsei felkelő sereggel egészítette ki sorait. „Most másodszor levetette a német köntöst, mert diaeta után a magyar köntöseit mind eladogatta volt“, írja róla Szuhányi kamarai tanácsos. Az ezred létszáma így is nehezen telt ki, Szuhányi buzdítja Károlyi Ferenczet, előzze meg, a mi világos bizonyítéka annak, hogy addig a felszerelés hiányossága miatt nem indulhatott utnak.⁴⁵⁰

1742 októberében Forgách és Károlyi ezredei Psedborsban voltak, mivel az utóbbi nem mehetett a táborba, az egyesített zászlóaljakat Forgách vezényelte. A Károlyi-tisztek sűrűn panaszkodnak ellene, gyávának tartják, ki a legénységet nagy fáradozásoknak teszi ki. November 1-én Eötvös Miklós kapitány örömmel írja Károlyinak: „Generalis gróf Forgách uram ő nagysága hála Istennek, már az regiment commendantióját totaliter resignálta.“ Spissich Sándor kapitány 1743 január 11-én kelt jelentése is hasonlót tartalmaz. Ugy hallják, írja, hogy a főszereg jobb szárnyán fogják őket elhelyezni Kőszegen.

Festetich ezrede Heinrichsgrünben, Beleznayé Éger előtt Königsberghben marad. „Azok mind fourage, s mind nyugalom dolgából jobban fognak lenni, mink pedig koplalás s nyughatatlanságból, mivel azt a földet tavaly s az idén is a mieink s az ellenség is elélte, az ellenség pedig csak szomszédságunkban lesz.

Már ezeket mind könnyebben szenvednénk, s tűrnénk, csak generalis Forgách uram brigádjától szabadulhatnánk. Ha más commandója alá nem esik ezen regiment, reductióra való statusra fogunk jutni, mert a sok haszontalan s hiában való strapáczióval fárasztja, rontja s kedvetleníti a regimentet.“

Nem nyerünk kedvezőbb képet Forgách Ferencről Haller Gábor gróf leveléből sem, 1743 junius 15-éről. „Hogy Forgách ellen az öreg (Győry Péter alezredes) panaszt nem tesz, oka az, hogy Forgách őtet egészben megnyergelte, más az, hogy az öregnek tisztek előtt nem nagy voksa van, s minthogy egész világnak megmutatta bágyadságát.“⁴⁵¹

Forgách Ádám harmadik fiáról, Józsefről keveset tudunk; 1726-ban Jörger ezredbeli kapitány, 1734-ben a király lovasági alezredessé nevezi ki, 1759-ben királyi tanácsos, ezredes.

A legkisebb fiu, Forgách Ignác gróf érte el a legmagasabb katonai rangot. Az alsóbb fokozatokon hamar átment, vitézségét az olaszországi csatamezőkön bizonyította be, hol sebeket is kapott; szolgálatai jutalmául harminczkilenc éves korában, 1741 október 30-án gyalogsági ezredessé nevezte ki Mária Terézia, 1744-ben vezénylő ezredes (Vorgesetzte Obrister), a következő évi október 13-án tábornok, 1757 január 21-én altábornagy; kiválóságát az bizonyítja, hogy az uralkodó Browne mellé osztja be. Még azon év tavaszán elmegy a poroszok elleni hadjáratba, hol szintén kitünteti magát. 1764 április 17-én tüzérségi felügyelővé léptették elő, ő viselte tehát a legnagyobb katonai rangot a családban.

A XV. században élő Forgách Pétertől leszármazottak

közül két férfi ért nagykorúságot: Farkas fia Ferencz és András fia Pál. Az előbbi szintén katonáskodott, ezredes volt, 1719-ben grófi rangot nyert.

Forgách Pál különöz embernek látszik. Évtizedeken át boldog házasságban él feleségével, 1712-ben pedig, mikor gyermekei részben még kiskoruak voltak, neje halála után az egyházi rendbe lépett, rosoni püspök, esztergomi kanonok lett. A család története szempontjából egyénisége azért fontos, mert részben a Forgách Simonnak kölcsön adott készpénz, részint a királynak rendelkezésére bocsátott nagyobb összegek fejében 1718-ban visszaszerzi fiági leszármazottai és oldalági rokonai javára a hűtlenségben elmarasztalt kurucz tábornok ghymesi uradalmait. Ezzel a családi birtokoktól távol élő ezen ág újra otthonává teszi Ghymest, melynek falait Forgách Pál ismét rendbe hozatja, László fia ott él családotól.

Gyermekei közül a legidősebb, Pál szintén egyházi pályán működött.

1733-ban az udvar jelöltje az akkor tervbe vett szombat-helyi püspökségre; 1747-ben váradi, 1757-ben váczai püspök. Ő teszi le a váradi székesegyház alapjait, püspöksége első évében létesíti a váradi főgimnáziumi konviktust. Rokonairól is gondoskodik, több misealapítványt tesz, Nyitrán elszegényedett atyafiai részére a káptalannál nagyobb tőkét helyez el.

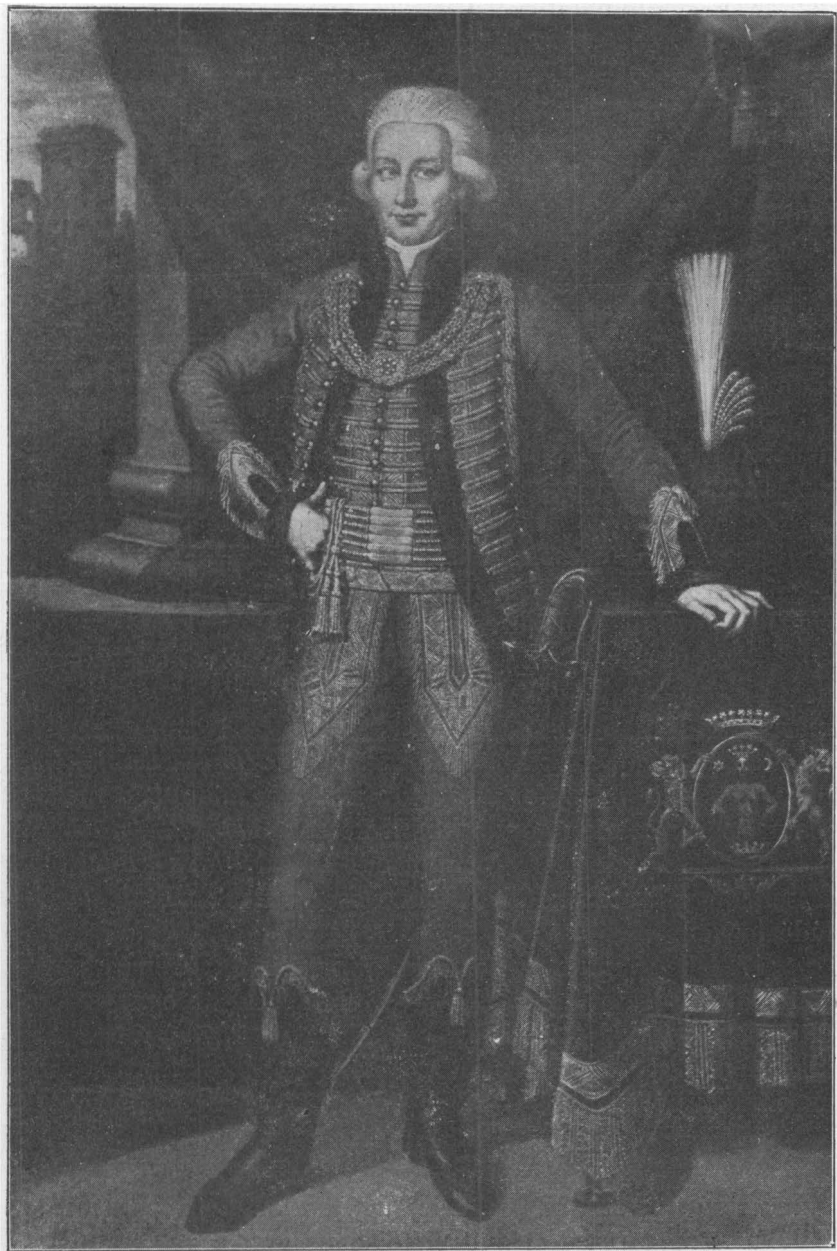
Az ifjabb fiu, László helytartósági tanácsos volt.

Forgách Ádám leszármazottai Gácson élnek, a hol 1721-ben véglegesen elhelyezkednek; János és Cziráky Margit örökösei a vár birtokában a legujabb időkig megmaradnak.

Közülök közéleti ténykedést Forgách János fejt ki, előbb szintén katona, gyalogos kapitány, 1758-tól Csongrád megye főispánja, 1765-ben titkos tanácsos.

Az ország határait is átlépő hírre tett szert, kortársai előtt kiváló tekintélyre emelkedett Forgách József fia Miklós.

Ifjú évei hazánk azon nagy átalakulásának idejére esnek, a melyen az ország intézményeinek és lakóinak a törökök kiűzése után szükségszerűen át kellett esnie. A királyi tekintély előtérbe nyomul, a hol lehet magához ragadja a hatalmat, közigazgatás, pénzügy és hadügy terén megteszi a kezdő lépéseket a királyi trón megerősítésére, nem erőszakosan ugyan, de eredménynyel igekezik az országot katolikussá tenni.

Forgách Miklós gróf nyitrai főispán.

A kormányhatalom, a míg a törvényességnek legalább a látszatát megőrzi, ellenállásra nem talál. III. Károly és leánya uralkodása idejében úgy a fő-, mint a köznemesség vállalva igyekezik a királyné kedvében járni. Csak a század második felében, a midőn Mária Terézia országgyűlést nem tart, reformterveit rendeletek alakjában igyekezik megvalósítani, akkor találja szemben magával a köznemességet, a főurak tovább is aulikusok maradnak. Ilyen körülmények között II. József reformtervei a nemzetet nem találják ugyan teljesen készületlenül, szervezett ellenállás mégis csak uralkodása utolsó éveiben mutatkozik, a mely itthon a későbbi társadalmi és politikai megújódásra vezet.

Forgách Miklós azon kevés nagyjaink egyike volt, ki a nemzeti küzdelemben hazája oldalára állott. Pályáját a szervezés nehézségein éppen átesett kancellária kebelében kezdi meg, a hova 1756 január 10-én számeletti, szeptember 22-én pedig szavazó tanácsossá nevezték ki. Fizetése 1759 október 1-étől kezdve járt neki, a mikor Eszterházy Dániel halálával egy fizetési állás megüresedett.

Pozsony társadalmi életében előkelő helyet biztosítanak neki magas foku műveltsége és egyéni jeles tulajdonságai. 1761 márczius 16-án Castiglione Ödön és Erdődy Kristóf grófokkal együtt társaságot alakít a városi színház felállítására, a melynek költségeit 3732 forint 32 krajczárban állapítják meg, a fentartásáról szintén gondoskodni készek. 1775-ben, a midőn a társaság feloszlott, 500 forintot adott a színházra azon kikötéssel, hogy a szinpadtól balkézre eső hatodik páholy a családé legyen.

1774-ben mint a nem katolikusok ügyében kinevezett királyi biztos engedélyt nyer a pápától az egyház által eltiltott könyvek olvasására. A királyné ugyanazon évben kiküldi a debreczeni városi tisztújításra, a mikor meglátogatja az ottani református kollegiumot és könyvtárat is.⁴⁶²

1777-ben kettős kitüntetés éri: február 16-án 11 éves hivatalos működésének elismerésére a királyné belső titkos tanácsossá nevezi ki, másnap a Gosztonyi János püspök halálával megüresedett nyitrai főispánságra.

A beiktatás alkalmával mondott beszédében köszönetet mond az üdvözlésért, azon lesz, úgy mond, hogy a megye

meg ne bánhassa a királynénak beléje helyezett bizalmát. Az volt a szándéka, hogy csendben él tovább; reméli, hogy feladatát meg fogják könnyíteni a város és a rendek is. Neki két kívánsága van: „hogyminden figyelmetességgel úgy meg hallgattassam, valamint én is szabadon kinek kinek voksát minden csendességgel elfogadni kész vagyok. Második: hogy félre tévén minden maga haszna keresési különözéseket, Fölséges Asszonyunk parancsolatjainak különben eleget nem teszünk, hanemha azokat végben is visszük. Ha az nemesi szabadságainkat úgy mint legdrágább kincsünket minden csönkolás nélkül fönttartjuk, és az szegény adózó népet minden lenyomatásoktól és szorongatásoktól mentő leszünk.“ Hiszi, hogy az uralkodó jót akar a néppel. A szabadságért áldozni kell. „Ki csoda az? ki ezen szegény adózó népet, kinek véres veritéki után bövségben töltjük napjainkat, a ki maga fáradhatatlan szorgalmatosságáért tőlünk szánakozó szívnél egyebet nem kíván, és hogy szegény sorsát tekintvén igazságnak szolgáltatásában róla megemlékezzünk. Kicsoda az, a ki ilylyen sorsára nézve legszerencsétlenebb, de mindenben elválhatatlan legszivesebb felebarátját elnyomatásnak szigorúságitól védelmezni nem akarná?“

Hasonlóan lelkes hazafias tartalmu beszédeket mondtak el azon alkalommal Zerdahelyi Gábor esztergomi kanonok és Noszlopy Zsigmond.⁴⁵⁸

Tisztét a megye élén nagy buzgalommal tölti be, főispán-ságának éveiben a megye a szabadságért küzdők vezetője. Mint a hazafias érzésű főispánok legtöbbje, ő is tovább intézi megyéje ügyeit József császár trónralépése után is. Akkor még senki se gondolt arra, hogy az ifju uralkodó annyira mellőzni fogja az alkotmányos szempontokat.

Miután egyházi téren az első fejszeceapások elhangzottak az alkotmány ősi fáján, a császár 1784 tavaszán rövid időközök elmúltával két intézkedéssel indult újabb hadjáratra a nemesi jogok és az ország függetlensége ellen, meghagyta, hogy hivatalos nyelv gyanánt, miután a magyar a tanácsosok véleménye szerint arra alkalmatlan, a németet használják nálunk is, mint az örökös tartományokban, továbbá hogy az ujonczozás és adófizetés rendezése céljából pontosan felvéssék a nemesség vagyoni állapota.

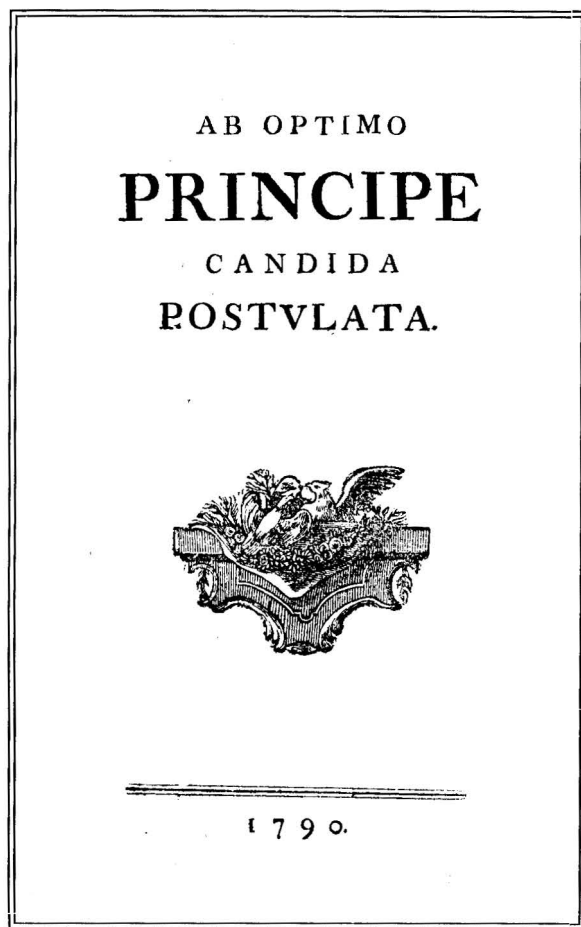
A császár törvényellenes eljárása nagy zavart támasztott. A többség a nemesi jogok elkobzásától félt, a messzebb látó politikusok az ország függetlensége miatt aggódtak, a mint a következmények igazolták, alaposan. Előrelátható volt, hogy a rendelet végrehajtása esetében az ország adó és ujonczmegajánló joga jelentőségét elveszíti, a királyi hatalommal szemben hazánk is az örökös tartományok állapotába süllyed le.

A megyék bizalmasan folytatott levelezés útján abban állapodtak meg, hogy az uralkodó rendeletének tőlük telhetőleg ellenszegülnek. Az ellenállásra nagyobb készség az u. n. nemesi megyékben (Pest, Bars, Nógrád, Heves és Nyitra) volt érezhető, a legélesebb hangon az utolsó helyen említett felelt a császárnak. Szabadságukat életükkel helyezik egyenlő fokra, inkább akarnak meghalni, mint szabadság nélkül élni, irta a megye Bécsbe.

Józsefet, bár bizalmas úton előre értesült a készülő engedetlenségről, annak ilyen határozott alakban való megnyilvánulása zavarba ejtette. Nyitrát, Borsodot és Vast, az ellenzéki megyék vezéreit példásan meg akarta büntetni. Forgáchot és főispántársait elmozdította méltóságaikból, Nyitra ügyeit Izdenczy kamarai tanácsosra bízta, s mivel a megye fegyveres ellenállásától is tartani lehetett, katonai kíséretet adott melléje. A királyi biztos a Ferdinand ezred egyik zászlóaljával együtt (1784) november 5-én ért a megye székhelyére, a hol maga elé hívatta a tisztikart, felszólította a császár rendeletének végrehajtására. Ekkor nem fordult elő semmi összeütközés, a november 29-én megtartott közgyűlés lefolyása is — természetesen a katonai háttér miatt — sima volt. A felirat azonban, melyet a biztos előterjesztésére megszerkesztettek, az elsőhöz hasonló komolysággal kérte Józsefet az ország törvényeinek megtartására. Mindamellet, hogy a nemesek birtokainak összeírása akadálytalanul folyt, a császár a felíratra azzal felelt, hogy megfosztotta a megyét tisztviselőinek választási jogától.⁴⁵⁴

Forgách Miklós visszavonultsága éveit Gácson tölti el, buzdítva a küzdelemre, háza, melyben szellemes és vonzó szépségű felesége tölti be a gazdasszonyi tisztet, találkozó helye az ország javán munkálkodó honfiaknak. Az egykorú naplóíró így jellemzi: Igaz, ritka és magasztos mintaképe az

önzetlen hazaszeretetnek. Fáradhatatlanul működött az egész nép javára, nem keresett, nem is kapott jutalmat, de megtalálta a legnagyobbat — saját öntudatában.⁴⁵⁵

Forgách Miklós gróf Ab Optimo Principe című munkájának címlapja.

1788-ban az ellenállás programja gyanánt összefoglalja azon sérelmeket, melyeket a királyi hatalom az alkotmányon ejtett. A *Patriotische Vorstellung an den Monarchen in den Betreff der Wiederherstellung der vormaligen Regierungsform in Ungarn* Pozsonyban jelent meg, néhány lapból álló kis

nyomtatvány. Forgách kijelenti benne, hogy a nemzet elvesztett szabadságát követeli vissza; a milyen határozott e kijelentés, olyan keresetlen szavakkal kéri az uralkodót annak visszaállítására. Az ellenkező jogi elméleteket mellőzve a császárt vádolja az alkotmány elrablásával, noha a nemzet kétszer lemondott az uralkodóház javára a szabadválasztás jogáról; emlékezteti Józsefet arra, hogy anyja a magyarok támogatása nélkül trónját veszítette volna el. Montesquieu szavával élve nagy baj származott abból, hogy a kormány a magyar nemességben rejlő erőt nem ismerte fel.

Sem a röpirat tartalma, sem formája természetesen nem lehetett alkalmas arra, hogy a nemzet és uralkodója közti ellentéteket elsimítsa, de mint azon küzdelmes évek egyik érdekes megnyilatkozása megemlítést érdemel.

A mindennapi élethez közelebb járó eszméket vetett fel Forgách az 1790-iki nevezetes országgyűlés előkészületei alatt megírt második munkájában, melynek czime: *Ab optimo principe candida postulata*. A műben felsorolt kívánságok azon visszás állapotból folynak, a melyben hazánk az örökös tartományokkal szemben áll; az volna a legkiválóbb magyar király, ki a nemzet ezen régi óhajításait teljesitené. Forgách összeállítása a magyar nemesség nagyobb részének felfogását tükrözi élénk: szűkmarkú, rövidlátó, de hazafias.

Hogy az ország állapota rendbe jőjjön, a nemesi jogok visszaállítását kívánják; ezzel együtt járna a királyi hatalom korlátozása, továbbá a teljes paritas megteremtése Ausztria és Magyarország között. Szembetűnő e munkában is, mint az országgyűlések tárgyalásain, hogy a nemesség nem akar áldozatot hozni az ország reformjai érdekében; az uralkodó viszont nem adja fel a már elfoglalt teret, úgy hogy a nemzet jogainak visszaállítására vonatkozó kívánságok teljesülése is problematikus maradt.

Forgách legfőbb érve a nemesség mellett az, hogy adómentessége nem realis, mert közvetve: a felkelő katonaság fentartása, jobbágyai útján, gyermekei felnevelésével, kik az államnak tesznek szolgálatot, mégis adózik. A királyi hatalom mérséklésének gondolatai azon általános körben mozognak, mely később a francia forradalmat szülte, benne volt a levegőben a monarchia ellenes hangulat.

A sürgősen orvoslásra váró sérelmek a mű szerint: a

külföldi származású tanácsosok eltávolítása, a magyarok beleszólásának lehetővé tétele minden fontos kérdésbe. A katonatisztek kinevezésében a nemzetiségekre is legyenek figyelemmel; a monarchia érdeke azt kívánja, hogy a magyar katonát ne vezényeljék ki az országból. A király töltsen az év egy részét az országban. Kívánatos, hogy az adót pontosan befizessék, a valuta megállapítását az uralkodóra bizza, a magyar árúkra vetett harminczadot, tehát az egész vámrendszert ellenben nem helyesli.⁴⁵⁶

Szebb jövő hajnalát látta felvirradni a nemzet az országgyűlés egybehívásával, kívánságai kivívásának, sérelmei tárgyalásának az volt méltó s hosszú idő óta nélkülözött helye.

Forgáchot Pálffy Károly gróf február 2-án értesíti, hogy a király a megyék szabadságát visszaállítani kívánja, tehát őt is visszahelyezi főispáni székébe, szolgáljon e hivatalában tovább is az ország üdvére, a hadsereg erősítésére. Arra az időre járó fizetéséről, míg főispáni teendőit nem végezte, reméli, lemond, ellenkező esetben megkísérli kieszközölni. Az irathoz egyszerű másolatban mellékelte József január 28-án kelt rendeletét. A helytartótanács február 12-én közölte vele visszahelyeztetését Nyitra élére, miután Ürményi József Pest Pilis és Solt egyesült megyék főispánjává neveztetett ki. Mindenben alkalmazkodják az első ízben nyert utasításhoz.

Nyitra megye a megváltozott viszonyok között megint vezető szerepet tölt be. Márczius elején megkezdí a levelezést a többi megyével, hogy az országgyűlés tárgyalásának anyagát velök megbeszélje. Főispánja a főrendek legkiválóbb tagjai között ül, kiváló szónoki tehetségével, közjogi tudásával egyik irányítója a tárgyalásoknak. Szabadelvűségét bizonyítja, hogy a protestansok vallásszabadságának biztosítását kívánatosnak tartja. Tagja a hitlevél szövegezésére kiküldött és a közjog terén kívánatos reformok véleményezésére hivatott bizottságoknak. Szomszédjával, Illésházy István trencsényi főispánnal együtt az ellenzékét szervezi az udvari pártot képviselő Zichy Károly ellen. Népszerűsége akkor a legnagyobb. „Tudom én, hogy a Forgách Miklósek és Teleky Józsefek tántoríthatatlan hazafiak voltak még akkor is, midőn rajtok európai ruhát láttunk... de ki ne örülne, a mikor a nemzet felveszi nyelvét, ruháját, szokásait“, — írja Kazinczy

Prónaynak.⁴⁵⁷ Az országgyűlés elején neki van legtöbb kilátása a nádorságra, később az udvar jelöltje Zichy, majd Károlyi Antaltól beszéltek, de a mint tudjuk, a rendek Sándor Leopold főherceget választották meg nádorrá.

Az országgyűlés bezárása után is működött a kereskedelmi ügyekben kiküldött országos bizottság, melynek Forgách elnöke volt. Ilyen minőségben törvényjavaslatot dolgozott ki a szükséges tennivalókról. Nemes buzgalmának jele volt, hogy a kereskedelem előmozdítására gyakorlati útmutatással is kívánt szolgálni. E célból magyar nyelvre fordította le Landgraf Ádám munkáját a közutak helyes megépítése és fentartásáról. A szerző nyomán haladva rámutat a rómaiak által épített nagy utak tartósságának okaira, az útsínálás tapasztalható hibáira, a helyes építkezés követelményeire. Az utak mellé jelzőtáblák felállítását, fák ültetését is kívánatosnak tartja, aprólékos tanácsokat ad milyen eszközökkel dolgozzanak a munkások, az árkokat hogy ássák meg, milyen mély legyen az út fenekelése stb.⁴⁵⁸

A tárgyalások lezajlása után buzgósága újra a megye vezetésében nyilvánul meg. 1791 május 14-én tartott közgyűlési megnyitó beszédében, mely latin és magyar kiadásban, nyomtatásban is megjelent, az elszegényedett nemesség sorsának enyhítésére hívja fel a megyét, azáltal akarja függetlenségét is biztosítani. A kérdést úgy tartja megoldhatónak, ha megyei segélyalapot létesítenek szegény nemes tanulók, özvegyek támogatására. Az alapot önkéntes gabona adományozásával állítanák össze.

A beszédre ismeretlen nevű szerző felelt *Reflexiones* czimen, mely szintén megjelent. Elismeri Forgách nemes szándékát, de céltalannak és kivihetetlennek tartja. Nem alamizsna kell szerinte a nemességnek, hanem megélhetési mód, a könnyen nyert segély ellenben semmittevésre kényszerítené az embereket. A megye se fogja az ügyet felkarolni, de ha megtenné is, csak olyan lelkiismeretes és ügybuzgó ember vezetése alatt érne valamit, a milyen Forgách. A szegénység csapás ugyan, de iskola is, mely katonáskodásra és mesterség tanulására ösztönzi az embereket.

Forgáchnak az ügy pártolásával mégis volt egy nagy érdeme: nem titkolta az alkotmányt fentartó oszlop korha-

dását, nyíltan rámutatott a köznemesség szomorú helyzetére, kortársai azért becsülték és ünnepelték.

De nemcsak hivatali működésében bizonyította be szabadelvű felfogását, magánéletében is. Titkárai Hajnóczy, később Bacsányi voltak, a Martinovics-féle összeesküvés vádlottai; a fővádlott, mint ismeretes, védekezésében több előkelő embert igyekezett bűnösnek feltüntetni, köztük Forgáchot is, de nem mondott igazat. A nagy műveltségű főispán kíváncsi volt a nép szabadságának kiterjesztését, forradalmi eszközök alkalmazását azonban nem helyeselte.

Gróf Forgách Miklós

Bacsányit Forgách Bécsben időző felesége figyelmeztette arra, hogy gyanúsítják, Forgách a nádor főherczeg jóindulatába ajánlva fel is küldte Bécsbe, de alig hogy haza került, elfogták.

Forgách Miklós az eseményeket követő évben 1795-ben hűnyt el, Nyitra megye két évre rá nagy ünnepélylyel leplezte le közgyűlési termében elhelyezett arczképét.

*

Ha a XVIII. század folyamán a Forgách vagyonról szólunk, tulajdonképen Forgách Zsigmond leszármazottainak birtokait értjük alatta. Láttuk, hogy a legszámbevehetőbb módon a nádor gyarapítja az ősi birtokokat, a Lossonczy-javak, néhány kisebb adomány az ő házassága és érdemei által csatlakoznak a már meglevő javakhoz. Fia Ádám szintén felesége által jut Dunántúl nagyobb területekhez (Rajka, Niklosdorf); a másik ágnek jogigényeit Ádám fiai apródonként magukhoz váltják, hogy a zálogosítás alkalmával többet kaphassanak kölcsön, a mire, mint említettem, nagy szükségök volt; másrészt Forgách István fiait, kik a bujdosók közt maradtak, az uralkodó fosztotta meg birtokjogaiktól.

Hogy Forgách Ádám fiai az atyai örökséget számbavehető módon vétel útján nem gyarapították, a megelőző fejezetben elmondott körülmények alapján világosan áll előttünk. Fiatal korukban nehezedett vállaikra a vagyon gondozása, a birtok legtöbbje zálogösszegekkel erősen meg volt terhelve, elég bajuk volt az évenként esedékes nagy kamatok kifizetésével; a század első néhány évtizede sokkal mozgalmasabb volt, semhogy produkáló gazdálkodásra szentelhették volna magukat, később a család érdeke a csatamezőkre hívta őket, ők is, mint a többi főrangú család, jobban kívánták a kard, mint az ekevas villogását látni. Az idő nagyot változik nálunk is a XVIII. század folyamán, az ősi szokások, életmód, foglalkozás eltérnek a megelőző időkétől. Forgách Simon, Zsigmond és Ferencz takarékosága és érdeklődése a birtok állapota iránt utódaik közül kevésben található meg, Simon s fiai a csatamezőn, közpályán diadalt szerezve övéikhez siettek, ha szükség nem volt reájok a közéletben, gazdálkodtak, a Mária Terézia korában lefolyt hosszú hadjáratok viszont megteremtik az állandó katonáskodást, a vagyonnal ekkor csak azok bajlódnak, kik otthon maradtak.

Egyetlen megemlíthető szaporodást Forgách Simon katonai érdemei szereztek a vagyonnak, 1698-ban királyi adománylevél által biztosította a család részére a megelőző fejezetekben többször említett Fancsy, eredetileg Forgách birtokrészeket Nyitra és Bars megyében.

Gyarapodás helyett a birtokviszonyok alapjait megrendítő, többé helyre nem hozott veszteségek érték a családot Forgách András, de különösen Simon tábornok hűtlenségi pereiben.

Forgách András özvegyétől, mivel a bujdosók közt halt meg, hűtlenség czimén a kincstár elszedte birtokait. E veszteség tulajdonképen nem jelentette a Forgách vagyon kevesbedését, minthogy kezében csak feleségével szerzett vagyon volt. A Preuner vezetésével kiküldött bizottságnak 1694 december 20-án kelt kimutatása szerint⁴⁵⁹ Forgách András örökösaitől 1690-ben a következő vagyonot szedték el:

Csomonyán (Bereg m.) 2 beltelek, a kincstár Kende Mihálynak zálogba adta 350 forintért 1690 nov. 30-án.

- Nagy-Gehőczon (Ung m.) birtokrész; 1690 aug. 9-én Orosz Pál egyéb vagyonnal együtt megvette 4480 forintért.
- Agyagos birtok (Zemplén m.), 1690 szeptember 18-án Klobusiczky Ferencz 1300 forintért zálogba vette; másik részét ugyanő 3000 forintért.
- Szereg birtok (Ung m.), márczius 22-én Barkóczy László megvette 11000 forintért örökárban.
- Polyena birtok (Ung m.), megvette Wesselényi Pál báró 22000 forintért.
- Czéke birtokrész (Zemplén m.) Gróf Petheő Gáspár vette meg 250 forintért.
- Györgyecske pusztá helyet (Zemplén m.) augusztus 2-án Horváth János eperjesi harminczados vette zálogba 400 forintért.
- Szeregnye várát (Ung m.) és részeit december 17-én Serédi Gáspárnak adták el 9000 forintért.
- Rad leégett kastélyt és földjeit (Zemplén m.) október 7-én Nemessányi Bálint kapta 1300 forintért.

A néhai Forgách Ádám országbíró két fia Ádám és Simon előtt atyjok halála után két sürgősebb ügy elintézése állott: a vagyonból mindenek előtt ki kellett elégíteniök Dorottya nővérüket, Gvadányi Sándornét.

1686 január 25-én a galgóczi kastélyban úgy állapodtak meg vele, hogy atyai és anyai illetősége fejében még azon év folyamán átadnak neki 10000 forintot, felmentik a közös adósságok kifizetésének kötelezettsége alól. A szerződésben megjelölt összeget azonban legyőzhetetlen akadályok miatt nem tudták átszolgáltatni, azért a következő év tavaszán Simon bátyja megbízásából új egyezsége lépett nővérével, a mely szerint 15 évre átengedte neki 18000 forintnyi tartozás fejében a hertneki uradalmat; az eszközrendő befektetést 1000 forintig megtérítik, Luko birtokot ha nővérek visszaváltja, megtérítik neki, a felszerelést átveheti, de vissza is kell adnia.

Gvadányiné 1691-ben panaszkodik a szepesi kamara ellen, hogy ítélet vagy indokolás nélkül váratlanul elfoglalta a birtokot, a jószágot elhajtatta, megrongáltatta az épületeket stb. A megtörténteke a kamara is elismerte, de azzal mentetődözött, hogy tévedés volt a dologban.⁴⁶⁰

A másik sürgős teendő azon 18000 forint kölcsönösszeg megtérítése volt, melyet Forgách Ádám özvegye Bercsényi Miklóstól felvett. Idő folytán Bercsényi több kisebb adósságukat is átvett, úgy hogy 1686-ban 21475 forinttal tartoztak neki. Bercsényi a kölcsön dolgát rendezni akarta, az összeg megfizetését kérte tehát Forgáchéktól.

Mivel készpénzök nem volt, 1686 augusztus 7-én Nagyszombatban egyezséglevelet állítottak ki arra, hogy a pénzt azon év folyamán kifizetik, ha nem tehetnék meg, Tapolcsány várát és tartozékait Bercsényinek átengedik, ki kötelezi magát, hogy a várban talált felszerelést megtartja, az oda küldött rabokat őrizteti, a javításokért, befektetésért a Forgáchok megfizetnek neki. Az egyezséglevelet a következő évben, január 3-án Brunócson ismét átírták.

Tapolcsányban 1687 január 10-én a következő felszerelést vette át a Bercsényi család embere a Forgáchoktól:

A vártoronyban levő „czaig“-házban volt 1 tonna puskaapor, 15 kötés kanóc, 1 edény taraczkagolyó; a toronyban 1 réztaraczk Thurzó címerrel.

Az alsó szerkamarában volt 16 szakállas ágyu, 12 muskéta, 2³/₄ tonna puskaapor, 7 puskagolyó, 2 petárda, töltés 62.

A kapu melletti bástyán 1 taraczk Thurzó címerrel, 3 kis réztaraczk, 4 csövű seregbontó vasatlan kerékkel; az erdő felőli bástyán 1 kis seregbontó, az előbbiekhöz hasonló.

Bor volt 24 akóval.

A tavarnoki gazdaságban találtak 100 mérő rozsot, zabot 400, árpát 218, tönkölyt 128, pohánkát 23, borsót 6, lencsét 4, kölest 1 mérővel, továbbá 129 birkát és juhot, 33 kecskét, 18 hegyi juhot, 19 öreg sertést, 8 malaczt, 4 jármos ökröt, 28 köpü méhet.

Mihelyt a két említett dolgot elintézték, Forgách Ádám és Simon elhatározták, hogy a családi vagyon birásának ügyét is rendbe hozzák. Gyakran kellett ugyanis tapasztalniok, hogy a birtokokon levő kölcsönök kifizetése nehézségbe ütközött,

egyikök a másik beleegyezése nélkül nem akarta az adósságot leróni, a beleegyezés kieszközlése pedig néha nagyobb időt vett igénybe, mert Forgách Simon többnyire távol élt otthonától. E célból 1688 január 17-én szerződést kötöttek egymással, a melynek alapján

1. Gács vára minden jövedelmével, a rajkai ház és tartozékai Ádám tulajdonában maradnak.

2. Galgóczi hasonlóképen Forgách Simonnak jut.

3. A galgóczi bor és gabona dézsma, mivel a váltság összegét ketten adták össze, mind a két ágat illeti.

4. A két várhoz tartozó minden egyéb föld, birtok, pusztla és tanya megfelelő módon két részre osztandó.

5. A birtokon levő adósságok is, a minek megosztására előkelő úri személyeket kérnek fel.

6. Forgách Simon kiadásainak felét (a birtokokra) Ádám hajlandó megtéríteni.

7. Az ingóságokat, melyek Bécsben vannak, haza kell hozatni, a zálogban levőket kiváltani, azután szintén két részre osztani.

8. Az egész vagyontra vonatkozó oklevelek az ország törvényei szerint Ádámnál maradjanak.

9. A zálogba adott vagyont bármelyikök kiválthatja, ha a másik fél leteszi az összeg felét, a birtok hasonló részére jogot tarthat.

10. A míg a felosztást elvégzik, egyikök se adhat el, vagy zálogosíthat birtokot.

11. A későbbi elzálogosítást a másik fél jogainak megcsorbitásával nem szabad eszközölni.

12. A birtokokon levő kastélyok, várromok felől mindkét osztozkodó fél gondoskodik.

13. Ha a felek valamelyikének nincsen kedve a visszaváltott birtokhoz, a visszaváltó levél eredetijét adja át a másiknak, ki a zálogösszeget kifizetvén, a birtokot elfoglalhatja.

14. A gazdatisztektől az átvételkor mindketten kérhetnek elszámolást.

15. Magszakadás esetén a fenmaradó fél öröklí a másik vagyonát.

16. A jószágon található vetést kiki magának tarthatja meg.

17. A szerződésre minden per esetén 100—100 arany birság lefizetésével kötelezik magukat.

A megállapodás végrehajtásaként május 29-én a nádor előtt megosztzkodtak az adósságon, külön-külön 22203 forint adósság kifizetését vállalván magukra.

A birtokokat tehát helyenként két részre osztották meg, Ádámnak Gács várát, Simonnak Galgóczot jelölve ki lakóhelyül és osztatlan vagyon gyanánt. A levéltár iratai között megvan a szalánczi és szentmártoni uradalmak leírása is az osztzkodás idejéből, a mit valószínűleg oly czélből állítottak össze, hogy a visszaváltás alkalmával felhasználják.

A birtokrendezést 1689-ben, majd 1694 február 14-én és április 22-én újabb megtoldásokkal egészítették ki, melyekben bizonyos fokig szabad kezét engednek egymásnak, csupán a magtalan kihalás esetére tartják fenn a kölcsönös örökösödés jogát. A szabad rendelkezés kikötésére nagy szükségök volt, főleg Simonnak, mert a katonáskodás sok pénzébe került, nagy lábon élt, az adósság kifizetésére újabb kölcsönöket kellett felvennie. Így kerültek 1659-ben Hertnek (azon része, mely nem Gvadányiné kezén volt), Szaláncz, Szentmárton és Sebes birtokok 30000 forintnyi zálogösszegért Szentiványi László kezére, Tótujfalu 1696-ban Lehoczky Márton kapitány (3000 forint), a nagykőrösi telkek a városi tanács (7000 forint) birtokába, az esztergomi káptalantól is egymás után veszi fel a kölcsönösszegeket. A XVII. század utolsó évtizedében az adóslevelek száma igen megnő, alig lehet számon tartani őket.

1701-ben Forgách Simon úgy akar magán segíteni, hogy birtokait bérbe adja; ezen uton biztosíthatott magának meghatározott jövedelmet egyenlő nagyságu éves kiadásai fedezésére. Forgách bevételei és kiadásainak mérlege 1701 elején így állott:

Galgóczot	bérbe adta	Viszlay Andrásnak . .	12000 frtért,
Pöstyént	„	„ Francesco Jánosnak . .	3000 „
Tavarnokot és	„	„	
Nagytapolcsányt	„	„ Tapolcsányi Miklósnak	11500 „
Zólyomot	„	„ Duhony Miklósnak . .	900 „
Gácsi részeit	„	„ Mezberg Ignácznak . .	1500 „

(az utóbbi látta el élelemmel a gácsi udvart, számlái
1700 április 1—1701 márczius 31-ig 1625 forintra rugtak)

Komjátit	bérbe adta Krenóczi Mihálynak	. 1500 frtért,
Szentmártont	" " " " "	. 2600 "
A ghymesi jószágot	háziilag kezelte, kedvező	
számitással megért	4500 frtot,
	a jövedelem kitett	. . 37500 frtot,

ebből kellett fizetni évenként kamatba 28700 forintot, maradt mindössze 8800 forintja.

A mérleg tehát nem a tulajdonos javára billent le; a megmaradt készpénzből nem tudta fedezni családja s önmaga ellátását, az udvartartás költségeit, de még azon esetre sem volt a gazdálkodás eredményes, ha a család költségeit az említett korlátok közé szorítja, mert a kiadásokkal csak a kamatokat törlesztették, a tőkét nem. Mihelyt zavaró körülmény állt elő, a mire a háborus világban gyakran volt eset, a jövedelem megcsappant, a kiadás pedig esetleg megnövekedett, a vagyonmérleg a legnagyobb erőfeszítéssel se volt egyensúlyban megtartható.

A vagyoni helyzet a szabadságharcz kitörésével még kedvezőtlenebbül alakult. A merre a kétféle katonaság egyike elvonult, a birtok sokat szenvedett, ha hosszú időre teljesen el nem pusztult. Mivel a kiadás nemcsak megmaradt, hanem a család nagyobbodása s a háborus világ ismert drágasága miatt növekedett, Forgách kénytelen volt a kamatgazdálkodást tovább folytatni.

A mikor a kuruczokhoz átment, családjának a Rákóczi hadai által megszállott területre kellett menekülnie, a labanczok pedig a hol tehettek, birtokait pusztították. Nagyobb veszedelem Simon vagyonát fogsága idején érte, a midőn ő maga mit se tehetett azok védelmére a kuruczok veszteségei folytán előnyomuló királyi sereggel szemben. Az udvar a hűtlenségi ítéletet átpártolása után rövid időre kimondta reá, a végrehajtásra azonban csak 1709 őszén került sor, a mikor a galgóczi, később több uradalmat is Wratislaw János gróf cseh kancellár szerezte meg a kincstártól. A vételösszeg kifizetése miatt tisztázni kellett a birtokon levő terhek ügyét is, a mely célból Szunyogh János gróf kamarai alelnök vezetése alatt Fischer Ignác báró, Mednyánszky Pál, Bornemisza János kamarai tanácsosok, Tholvaj Dániel királyi ügyigazgató, Wratislaw

Venczeslav, Paluska György és Rezler András tagokból álló bizottság állította össze 1712 augusztus 16— szeptember 7-ig tartó időközben Forgách Simon hitelezőinek jegyzékét.

1. Az esztergomi káptalannak négy kölcsöne van,

a) 1696 május 2, összes javaira adott . . .	27000	frtot,
b) 1696 április 24, „ „ „ . . .	21000	„
c) 1687 márczius 21, „ „ „ . . .	2500	„
d) 1687 márczius 21, Pöstyénre „ . . .	5000	„
összesen .	55500	frtot.
2. Zichy Péter bemutatja a néhai László fivérének talált kötelezőt 5000 frtról, de nem fogadják el.
3. A nagyszombati apácák kezei között Forgáchné 3 kötelezvénye volt 35500 forintról, szintén nem ismertettek el behajthatóknak.
4. Eszterházy Józseftől 1702 február 28-án vett kölcsön 2000 forintot, de a bizottság ennek kifizetését se látja indokoltnak.
5. A zoborhegyi kamalduliaknál 1702 január 1-én Forgách magára vállalta 1000 forintig egy czella fentartását.
6. Péterffy Judittól 1701 november 25-én felvett 18000 frtot.
7. Majdl Mátyás pozsonyi polgártól 578 forint 96 dénárt, de csak 112 forint 96 dénárt fogadnak el belőle.
8. Oppenheimer Samu 3 kötelezvényét 6184 forintról nem fogadják el.
9. Pomi Annának 1700 január 29 óta 700 forintjával, bor, ló stb. áraban 250 forinttal tartozik.
10. Forgách Páltól felvett 1702 márczius 19-én 4000 frtot.
11. Novocha Mihálytól 1702 július 30-án . . . 5000 „
12. Kvassay István özvegyétől 1701 január 6-án 2000 „
13. Eszterházy Katától 1697 május 22-én . . . 3437 „
14. Az elefánti pálosoknak tartozik . . . 16000 frttal.
15. Amade Magdolnának 1699 junius 25 óta . 4000 „
16. Forgách Ferencz bárónak 1697 október 16 óta 8500 „
17. Hirschl S. lipótvári zsidónak 1700 július 29 óta 1000 „
18. Pratinger J. nagyszombati gyógyszerésznek 450*67 „
19. Majláth Boldizsárnak 1688 márczius 20 óta 500 „
20. Naistädter Tóbiás örököseinek . . . 255*60 „
21. Bruncsik Mihálynak . . . 250 „

22. Szakács Istvánnak	239	frttal.
23. Sebák Jánosnak	100	„
24. Isold Pál 1250 forintját nem fogadják el.		
25. Id. Erdődy György grófnak	5500	„
26. A pozsonyi káptalannak	1260	„
27. Forgách Ádámnak a vagyon felosztása óta ki nem fizetett összeget a bizottság nem fogadja el.		
28. Dávid Györgynek	4630	„
29. Oppenheimer Manónak 1701 márczius 29 óta Ezt függőben hagyták.	3000	„
30. Harsch Györgynek	1145	„
Igényeik bejelentését írásbeli uton végezték el:		
31. Guttman Márton	frtról.
32. Eszterházy János gróf	300	„
33. Lehoczky tábornok özvegye	11200	„
34. Gombos tábornok	2000	„
35. Forgách Pál gróf	21284	„
36. Huszár György özvegye	3150	„
37. Glanchiva Eberhard bécsi lakos	821	„
38. Machalben Mátyás „ „	84	„
39. Mayerhoffer Ferdinand nagyszombati festő	71	„
40. Kiss Mihály galgóczi szűcs	192	„
41. Czanner István	260	„
42. Oberpach Jakab	757	„
43. A nagyszombati zárda-gyógyszertár	48'24	„
44. Baky Máté	434	„
45. Rapacs János bécsi lakos	253	„

Mint hogy a jegyzőkönyvek lezárása után még néhány érdekelt fél jelentkezett, 1715-ben második bizottság küldetett ki, a mely előtt szeptember 23-án jelentkeztek :

46. Kvassai István örökösei	2000	forint,
47. A bécsi quaestorok	821	„
48. Szemere István	230	„
49. Nagyszombat város	1236'15	„
50. Debreczeni István	83	„
51. Mayerhoffer Ferdinand újra	71	„

52. Eszterházy József gróf 2000 forint,
 53. Onelly grófné négy részletben átadott . . . 29380 „
 54. A dévényi plébános 1703 márczius 29-én
 kölsön adott 258 „
 55. Menczer Márk orvos díja és annak kamatja 3039'68 „
 kölsön, illetőleg adósság kifizetése érdekében.⁴⁰¹

Az akkori időhöz viszonyítva ez az adósság igen nagy volt, 293.093 forint 84 dénárta rugott, majd háromezrézet forintra. Elgondolhatjuk e nagy adósság felett elmélkedve, mi lehetett Forgách Simon vagyonának valódi értéke, ha a nagy teher ellenére is két kézzel kaptak az új adományosok a hazájából száműzött, birtokaitól megfosztott kurucz tábornok ingatlanai után. Érthetővé válik az is, hogy a bécsi udvar ekkora vagyont nem adhatott vissza a felkelés egyik fő embe-rének, a hogy nem gondolt soha Bercsényi és Rákóczi nagy birtokainak visszaadományozására sem.

Nem sokkal jobb viszonyok között fogott Forgách Ádám se a gazdálkodáshoz.

Az 1688-ik évi osztozkodáskor, mint láttuk, ő is kötelezte magát az apai adósság felének, 22203 forintnak kifizetésére. Eleinte sikerrel viseli el a nagy adósság nehézségeit, de már 1690-ben házassága költségeit miklósfalvi részei elzálogosításával tudja előteremteni. Felesége Prunner Kata Róza körül-belől 30000 forintot hozott a házhoz, a mely összegből az adósság egy részét kifizették, a többi elment a befektetésekre, a bécsi életre. 1694-ben, miután saját szavai szerint felesége pénzét már elköltötte, ismét nagyobb hitelművelethez kény-telen folyamodni, a mit úgy hajt végre, hogy április 22-én Kassán, Simon öcsésének beleegyezésével, hogy az atyai és anyai adósságot kifizethesse, hertneki, szalánczi és szentmár-toni részeit ő is elzálogosítja Szent-Iványi Lászlónak 30000 forint kölcsön fejében. E birtokok elzálogosítása nem volt helyes gondolat, mert általa a család az anyagi állapotának javítására vezető legfontosabb eszközt ejtette ki a kezéből. Hertnek távol esett a szabadságharcz szinterétől, Szentmárton-nak bőven termő földjei voltak, kedvező esztendőben nagyot lendített volna az adósságon, a többi családi vagyon ellenben a két tábor közti küzdelmek torkában feküdt, azokban ha volt

is bő aratás, vagy a kurucz, vagy a labancz szedte össze. Mindehhez járult az is, hogy a felkelés kitörése után Forgách Ádámnak Bécsbe kellett a kuruczok elől menekülnie, a mikor visszatérhetett, Gácsot leégve, rombadőltén, a birtokokat nagyrészt az öcsese ellen bosszút lihegő császáriak kezében találta.

Abbeli kísérletei, hogy Forgách Simon vagyonából a mit lehet, a családnak megmentsen, eredménytelen maradt. 1708-ban folyamodást nyújtott be, melyben az uralkodó kegyességét azon érveléssel kéri, hogy Simon öcsese az ő tudta és hozzájárulása nélkül ment át Rákóczihoz, nem indokolt tehát, hogy ő is lakoljon tettéért. Már pedig az történik vele, mert a kincstár azon birtokokat is elfoglalta, melyeket ő csak használatra engedett át Simonnak; kéri tehát az uralkodót, e birtokokat vagy adassa vissza neki, vagy pedig legalább használatra engedje át. Ugyancsak hiába való volt 1709 január 23-án Józsefhez benyújtott tiltakozása is az ellen, hogy Dráhóczra a kincstár egészen rátegye a kezét, noha a birtoknak csak kis hányada illette meg Simon öcsesét. Fáradozásainak mindössze anynyi sikerét látjuk, hogy az 1712-iki feljebb említett bizottság felterjesztései után elismerték a Forgách vagyon negyedrésszére vonatkozó jogait, beleszámítva ebbe a gácsi uradalmat egészen, a többinek megfelelő részeit, egyekben az uralkodó szabad rendelkezést tartott fenn magának.

A mit Forgách Ádám éveken át nem tudott kieszközölni, elérte a család másik ágának az udvarban kedvelt tagja, Forgách Pál, kinek pappá való felszentelése 1712-ben nagy feltűnést keltett, maga az érsek adta tudtára a királynak. Forgáchnak előbb szintelen politikai nézetei voltak, a szabadságharcztól távol tartotta magát, nem volt tehát semmi akadálya annak, hogy az ősi ghymesí uradalmat szolgálatai s részben a Forgách Simonnak adott nagy zálogösszegek fejében a király neki adjja.

A nádor leszármazottain jogilag ez által sérelem esett, kiket a vagyon nagyobb része illette meg, mivel a másik ág igényeit lassanként magukhoz váltották; Forgách Simon hűtlenségi ügyének illetén való elintézését mégis megnyugvással fogadjuk, mert a család kezén maradt, némi veszteségtől eltekintve, másrészt azt is figyelembe kell vennünk, hogy a birtokokra felvett említett nagy adósságoknak megfelelő volt kénytelen a kincstár annak adni, ki az adósság kifizetését magára vállalta.

Ghymes és tartozékainak értékéről tájékoztat bennünket az az összeírás, mely a levéltár 1700-ik évi iratai között található. A felsorolásban nem olvassuk az uradalom mindegyik részének nevét, mert több zálogban volt másnál. Magát a várat, mint láttuk, 1672-től kezdve a Berényi grófok birták zálogjogon.

Babindal jobbágysai adnak 71 forint 77 dénár készpénzt, a hely terméstizede megér 10 forintot, a robotmunka 22:80, összesen 106 forint 57 dénárt.

Veresvár ad 77 forint 47 dénár készpénzt, 18 forint áru termést, 3 forintot érő bárányt, dolgoznak 22 forintot érő napszámot, összesen 120 forint 47 dénárt.

Csarád fizet 272 forint 68¹/₂ dénárt, 18 forint 25 dénárt termésben, 15 forintot borban, 9 forintot vetőmagban, 26 forintot makkban, dolgozik 84 forintnyit, összesen 424 forint 93¹/₂ dénárt.

Fekete-Kelecsény jobbágysai 300 forint készpénz, 66 forint 66 dénár termés, 8 forint bárány, 6 forint makk, 94 forint munka, összesen 474 forint 66 dénárral adóznak a földesúrnak.

Olicso pusztája jövedelme 33 forint 33 dénár.

Nagykozsmál ad 292 forint 87 dénár készpénzt, 94 forint 79 dénár termést, 2 forintot érő bárányt, 81 forint 20 dénárnyi munkát, összesen 470 forint 86 dénárt.

Kiskozmál kötelezettsége 253 forint 74 dénár készpénz, 31 forint 59 dénár termés, 210 forint bor, vetőmag 15 forint, 66 forint munka, 576 forint 33 dénár.

Hecse jövedelme 245 forint készpénz, 600 forint termés, 7 forint bárány, 26 forint malombér, 74 forint munka, összesen 412 forint.

Kisszelesény ad 136 forintot készpénzben, 40 forintot termés,
3-at bárányban, 50 forint 40 dénárt munkában,
összesen 229 forint 42 dénárt.

Szencse fizet 263 forint készpénzt, 61 forint 75 dénár termést,
15 forint bárányt, 64 forint 80 dénár munkát, ösz-
szesen 378 forint 6 dénárt.

Szentmárton ad 188 forint 20 dénárt, 40 forint termést,
60 forint munkát, összesen 288 forint 20 dénárt.
A birtok jövedelme kitett összesen 3515 forint
3 $\frac{1}{2}$ dénárt.

Az egész vagyon bérjөvedelme, hozzá számítva az elzá-
logosított birtokrészeket is, egy 1702-ik évi tervezet szerint
14000 forintra rugott volna.

Mihelyt a bécsiek azt látták, hogy Forgách átpártolása
a kuruczokhoz végleges, elfoglalták Ghymes várát Galgóczzal
együtt, s úgy-ahogy megerősítették. 1708 november 1-én
Hosvay Mátyás kurucz alezredes a vár alatt megtámadta az
onnan kivonuló élrelmező csapatokat.⁴⁶²

Valószínűleg már 1711-ben átadta a kincstár Forgách
Pálnak, egyelőre haszonbér fejében; 1716 november 6-án
III. Károly a személynök útján arra utasítja Fazekas Mártont,
hogy a Forgách Simonnak adott kölcsönösszeg felől egyez-
zék ki Forgách Pállal és a királyi ügyek igazgatójával.⁴⁶³

A tárgyalásról, mely az uradalom megszerzésére nézve
a felek közt folyt, részletes adataink nincsenek. A végszót ez
ügyben III. Károly 1718 május 6-án kelt hártya oklevele
képezi, a melylyel Ghymes várát a hozzá tartozó következő
birtokokkal: Ghymes, Babindal, Nagyhind, Nagykalász, Vámos-
ujfalu, Mehnye, Csitár, Velcsicz, Zlatnó, Gesztőcz, Kisszelesén,
Vörösvár, Nagyherestyén, Szencse, Zsitvaujfalu, Lehota, Gyarmat,
Ghymes-Kosztolány birtokok, Komjáti falu, a Sók, Pográny
és Ényben levő birtokrészek, végül Malonta, Csarnok, Tarány,
Mezőkeszi, Lüle, Kernye, Sztránya, Gödör, Kislüle, Dervencze,
Gacsó (= Belád) pusztákkal együtt Bars és Nyitra megyékben,
a mely birtokok Forgách Simon hűtlensége folytán a kincs-
tárra szállottak, meghagyva a rajtok levő 13000 forintnyi
zálogterhet, Forgách Pál választott rosoni püspöknek és Révay
Emerencia grófnőtől született gyermekei közül a fiágnak,

másodsorban Forgách Ferencz báró, harmadsorban Forgách Ádám gróf fiainak adja.

A kincstár magának tartotta meg Marót, Fekete-Kelecsény, Hiszér, Csarad, Heese, Szentmárton, Nagy- és Kiskozmál birtokokat és Olicso pusztát.

Forgách Ádám fiai az 1719-ik évi rövid perek alkalmával igyekeznek az adományozás érvényét csökkenteni. Nevökben Forgách János, mint legidősebb jelent meg Jeszenák Pál ügyvéd kíséretében. Az ítélet azonban úgy szólt, hogy Forgách Simon hűtlenségi pere már letárgyaltatván, a felek mutassák be azon különös bizonyítékaikat, a melyekre alapítják jogigényeiket a vagyon fele részére. Ilyet az alperesek csak a családi egyezséglevelekben birtak, azokat pedig, mint láttuk, az 1712-ik évi tárgyalások alkalmával érvényeseknek a kincstár nem fogadta el.

Forgách Pál az adománylevél megszerzése után nyomban hozzá fogott a tető nélkül álló nagy várépület befedetéséhez, a falak helyreállításához, azután a lakosztályok berendezéséhez. A néhány remekmivű barokk butordarab, Max Pfeiler, Francesco Trevisani, Izbéghe Mihály, Paul Hemling s más hírneves festőtől jelenleg a faluban található kastélyban megmaradt képek bizonyítják, mennyi áldozattal és műízléssel rendezkedett be új otthonában, a hol 1742-től kezdve haláláig állandóan tartózkodott. Fia befejezte az építkezést, szűz Gaudentiának és Ladicerának ereklyéit örömlövések között ünnepélyes körmenetben vitték fel 1750-ben a várban épített s Loyalai szent Ignác tiszteletére szentelt kápolnába. A család ezen ága a várat a XIX. század első évéig lakható állapotban tartotta.⁴⁶⁴

Ugyancsak Forgách Pál vette bérbe 1709 május 17-én Verbó és Podola birtokokat, melyeket a kincstár Bercsényitől szedett el, 300 forintért.

Hogy a várat és a hozzátartozó birtokokat utódai állandóan megtarthassák, Forgách Pál a király beleegyezésével, mely 1725 augusztus 4-én kelt, a ghymesi uradalmat hitbizományyá alakította át. Fiával ugyanazon évi augusztus 8-án rendezte az örökösödés ügyét. A hitbizomány megalakulását Nyitra 1719-ben, Bars megye 1720-ban tárgyalták. Az ügyre vonatkozó okiratok a hitbizományi levéltárban találhatók.

A galgóczi Forgách-kápolna belseje.

A család szempontjából a legmostohább sorsra jutott a *galgóczi uradalom*.

Forgách Simon megházasodása után a Vág völgyének e festői fekvésű várkastélyát rendezte be családjá lakóhelyének. Mivel a szükséges munkák elkészítésére készpénze nem volt, Kelecsényt elzálogosította Szokolóczi Skarbala Andrásnak. Eszterházy Ágnes grófné a várban jól érezte magát, Pöstyénből gyakran ment vendége, kivel az egyedüllét unalmait elűzhette, mert férje ura többnyire távol volt a háztól. A Temetvényi vár se volt messze, onnan Bercsényiek is átrándultak néhánéha, és viszont.

A grófi család fényes udvart tartott, a sok bejáró inasnak, apródnak se szeri, se száma.⁴⁶⁵ Ha a várúr otthon volt, a vendégek száma meggyarapodott: a környék hatalmas erdeiben bő alkalom nyílott a vadászatra. Forgách ménesét is messze földön emlegették;⁴⁶⁶ mint házigazda párját ritkította.

Alapjában véve a család vallásos életet élt, a galgóczi ferenczrendi atyákat szívesen látták házuknál, templomuk mellé építettek különálló diszes kápolnát, melynek fentartására a család 1700-ban az esztergomi káptalannál alapítványt is tett.

1697-ben Rákóczi is megfordult Galgócson, a mikor Bécs felé sietett. A felkelés kitörése után nem sokáig marad Forgách kezén, 1703 augusztus közepén még onnan hívja fel Szepes megyét a felkelésre, egy hónappal később azonban a várat a kuruczok szállják meg; 1704 novemberének második felében a fejedelem onnan intézi Lipótvár ostromlását. Forgách nem sajnálja a birtok pusztulását, akkor már kurucz ő is. A mikor Lipótvár felett Herbeville hadai lettek urrá, Galgóczot is felgyújtották, a mit Rákócziék Pálffy Vöröskő várának lángba borításával viszonyoztak.⁴⁶⁷

Galgócz sorsán mindez nem változtatott, a király Forgách ezen nagy kiterjedésű birtokát 1709 október 17-én Wratislaw János csehországi kancellárnak adta bizonyos pénzösszegért.⁴⁶⁸ Wratislaw állítólag kijelentette, hogy Forgách megkegyelmeztetése esetén lemond a birtok tulajdonjogáról, a kincstár azonban gondoskodott arról, hogy Forgách a birtokokat vissza ne kaphassa.

1714 október 24-én Schlick Lipót tábornok közli az udvari

kamarával, hogy Wratisslaw halálával, ki a hűtlen Forgách Simon összes javait 150000 forintért megvette, a vagyon végrendeletileg az elhunyt fogadott fiára, Mitrovici Wratisslaw Ferencz Károlyra maradt. Mint a végrendeletben megnevezett végrehajtó arra kéri a kamarát, mivel a birtokok a vételárnál jóval többet érnek, vegye folyamatba Wratisslaw hitelezőinek kielégítését, hogy a megmaradottak tisztán jussanak az örökös kezére; megelégszik Galgóczczal is.

Miután az új földesúr nemsokára szintén elhalt, 1720-ban 240000 forintért Erdődy György gróf vette meg, azóta e család bírja.⁴⁶⁹

A Forgáchok kezéből a hűtlenségi per folyamán végleg kikerült birtokok közé kell sorolnunk a nagytapolcsányi uradalmat is, melyet 1717-ben Berényi Pál szerez meg 96000 frtért.

A nádor ivadékai a kezükön maradt birtokokat 1721 január 31-én a Gácsvárban tartott tanácskozás után megosztották egymás között. Négy fiu volt akkor életben, a vagyon tehát négy felé szakadt.

1. Az ujlaki birtok 6000 forintnyi eladási árából, továbbá a rajkaiéból, melyet szintén eladott a család, az adósság kifizetése után kap János, Ignác, Ferencz és Borbála 400—400, József, Kata és Johanna 300—300 forintot, azonkívül János még 100-at, ha a rajkai ház is elkel.

2. Mivel a vagyon felosztásának joga mindig csak a fiágot illette meg, ellenben a leányok bizonyos pénzbeli kárpótlást kapnak, az anyjok részére Komjátira lekötött 5000 forintot mint anyai illetéket Borbála és Kata is öröklík, tehát hat részre osztandó fel, egyre jut belőle 833 forint 33¹/₂ dénár, Johannának ellenben nincs hozzá jussa. A rajkai ház árát is hozzá adva, a leányok mindegyikének jut 1600 forint 48 dénár, a pénzt azonban nem adják át nekik, bankba helyezik el kamatoztatásra, férjhezmenetelükkor megkapják, ellátásukra évenként 100 forintot használhatnak fel a kamatból.

4. A már megtalált, vagy még előkerülő régi adósságok fizetését mindnyájan magukra vállalják.

4. Mivel Ferencz gróf az osztály megtevésére Lombardiából jött meg, utiköltsége (262) és ellátása (300 forint) a közösből fedeztessék.

5. Az egész birtoktest négy részre osztódik:

A) Jánosé: Gácsvár fele, Gácsalja fele, a jobbágyok, jószágok, épületek fele, Bácska, Jelsőcz puszta, Miksi birtok, Kokova, Tugár és Lehotka fele, a szentpéteri rész, a galgóczi, szentpéteri, decsi, bajnóczkai és udvarnoki bor és gabona $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{9}$ és a $\frac{1}{10}$ -nek fele.

B) Ignácé: Gács másik fele, Gácsalja fele, Vilke, Dályó fele, Gácsfalva, Lupócz, Prága fele, a gácsaljai és vilkei felszerelés felerészével, Komjáti, Alsó-Csarnok, Lit, Mezőkeszi, Tarány és Felső-Csarnak fele, a $\frac{1}{10}$, $\frac{1}{9}$ -nek fele.

C) Ferenczé: lakóhely Komjáti, az ott található felszereléssel, a komjáti, alsó-csarnoki, liti, mezőkeszi, tarányi és felső-csarnoki, a pöstyéni birtok fele, kivéve a tepliczi mezőt és vámot.

D) Józsefé: Pöstyén lakásul, a tepliczi föld, vám $\frac{1}{2}$, a felszerelés, föld, kert, fürdők, épületek egészen, a galgóczi, szentpéteri, decsi, bajnóczkai és udvarnoki bor és gabona-jövedelem másik fele.

6. Ha a Ferencznek szánt lakóhely nem volna megfelelő, József és Ignác adnak neki az építkezésre 200—200 forintot. A mikor az ezredesi állást megvette, fivérei nagyobb összeggel segítették, okkal-móddal fizesse vissza.

7. A lovakat, teheneket stb. megosztják, Johanna is részesül belőlök. A rajkai gazdaság átadásáig a jószág egy részét ott hagyják, hogy üresen ne maradjon.

8. Az oklevelek az ország törvényei szerint a legidősebb fiunál maradnak.

9. Az elzálogosított részek annak idején hasonló felosztás alá kerülnek.

10. A testvéreknek egymás vagyónára elővételi joguk van.

11. A fiág kihalása esetén rajta lesznek, hogy a birtok-jog a leányágra is kiterjesztessék.

12. A lábon álló vetés az új tulajdonosáé.

A gácsi várat Forgách Ádám halála után özvegye újra lakható állapotba tette, 1683-ban Thököly oltalomlevelét kérte arra, hogy cselédjeivel együtt Temetvényből Gácsba mehessen. 1688-ban Ádám és Simon a családi vagyont szétosztván, az előbbi Gácsra maradt, Simon pedig Galgóczra ment lakni. A kurucz mozgalmak kitörése után Ádám Bécsbe ment, a vármegye tisztikara pedig áttette hivatalos székhelyét az üresen maradt várba.

A császáriak Gácsot 1703 szeptember 30 és október 1-je közti éjjel erős ágyuzás közben elfoglalták, a megye urait kizavarták. Bolesinkovics János dévényi plébános a garam-szentbenedeki konvent előtt panaszkodik az elfoglalás ellen, a mi annál könnyebben megtörténhetett, mivel Gácsnak hetek óta nem volt állandó őrsége.

A németek a várat kifosztván, odább álltak; később a kuruczok fészkeltek bele magukat. Bercsényi 1709 őszén attól tart, hogy Heister nógrádi útját Szécsénynyel kezdi és Gács-csal fogja végezni; az utóbbi miatt aggódik, szívesen szét-hányatná, ha ideje volna rá s nem Forgáché volna. Ebeczky Tamás, a várparancsnok gyáva ember, de mást nem talált helyébe. Sejtelve nem csalta meg, egy hónappal később a győzelmes Heister Nógrádot és Szécsényt leromboltatta (az utóbbit némelyek Bercsényinek tulajdonították), Gács és Eger ágyuit magával vitte.⁴⁷⁰

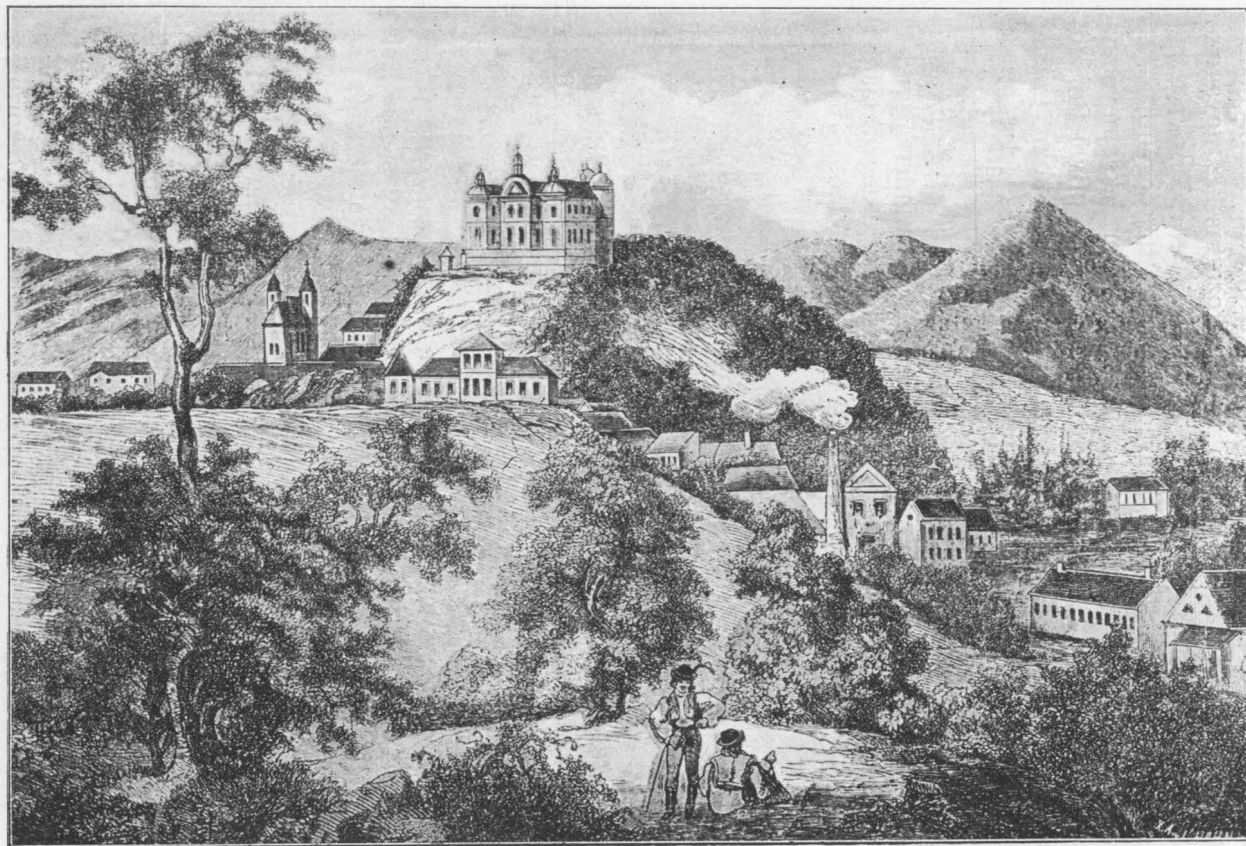
A várat már a következő évben vissza adta Heister Forgách Ádámnak. Az átvétel azonban nem ment végbe egészen simán. Bajtay István gácsi tiszttartó arról értesíti urát 1710 január 26-án, hogy írt a fiskusnak, hogy a birtok fele része kétséget kizárólag Ádám grófé, tehát a kincstár jogtalanul nyulna hozzá. Folytatták a megye ellen indított pert is, de őszintén megvallva, egyiktől se vár sok jót. Ugy élnek, mint az ágon ülő madarak, melyeknek állandó helyök nem szokott lenni; a kuruczok most is erősek, bár vagy 4000 elesett közülök, s 30 zászlójokat is elnyerték. Junius 17-én tudatja, hogy Wratislaw grófot akkor vezették be Simon gróf zálogos gácsi javaiba, jó lesz elejét venni, hogy a gróf határait meg ne kisebbsítsék. Brunszvik Mihály néhány nappal később (junius 26) arról értesíti, hogy a gácsi vetés hallomása szerint jól áll, Bossányi Ferencz alispán vigyáz rá. A tiszttartó főzeti a sört szüntelenül, nem tudja kinek. A pestis már Szeredig jutott el, onnan már levelezni se szabad; a kuruczok is dulják a vidéket, ha a németek Érsekújvárt megszállnák, nyugodtabban lehetne gazdálkodni.

Az 1721-ik évi említett osztály után Forgách János mindjárt átvette használatra a legkisebb fiúnak jutott másik birtokrészt, úgy hogy kezében egyesült a gácsi uradalomnak fele része.

Mindamellett azonban, hogy az adott helyzethez alkalmazkodni látszottak, nem adták fel a reményt Simon bátyjuk vagyonának, vagy legalább a kincstár által elfoglalt birtok egy részének visszaszerzésére. Jogaikat az udvar nem ismerte el, tehát a kérelmezéshez folyamodtak. A sok derék katona, kiket a család ezen ága a csatamezőkre küldött, nem hiába kérte a seregében bizó király jóindulatát, III. Károly 1726 augusztus 5-én kelt oklevele az előbbihez képest jobb anyagi állapotot biztosít a családnak.

Az oklevél kiemeli azt, hogy nem a család egyezségén a kincstár által ejtett csorbát teszi jóvá, hanem kegyelmet gyakorol a Forgách Simon hűtlensége folytán elvett néhány birtokrész visszaadásával, illetőleg azok tulajdonjogának elismerésével. Az uralkodó megerősíti Forgách János nógrádi főispánt, Ferencz Browne, József Jörger ezredbeli kapitányt és Zsigmondot, érdemeik elismerésére a gácsi és szécsényi uradalmak felének birtoklásában, a hozzájuk tartozó, s az oklevélben névszerint elsorolt birtokrészekkel együtt. Hozzájárult a király ahhoz is, hogy a bányászásra alkalmas Tiszolczot és Fűrészét elcseréljék a derencsényi, kürtli, zobori, galambóczi és kisterenyei ingatlanokért; a szécsényi uradalomra 28011, a gácsira 24597, a kőrösi és nyársapáti részekére 1000 forint ráfizetéséért hajlandó a kincstár a nőág örökösödési jogát is elismerni, a fiágét fentartás nélkül. Nem emlékezik meg az adománylevél a hertneki, szentmártoni és szalánczi, akkor zálogban levő birtokokról, a melyeknek fele illetősége felől pedig szintén vitába kellett Ádám fiainak bocsátkozniok.

Az adománylevél utáni esztendőben, 1728 november 27-én ugyanis a testvérek megegyeznek abban, hogy Jánosnak megtérítik azon 6679 forint 50 dénárból álló kiadásait, melyeket a Simontól elvett családi birtokok visszaszerzése érdekében hat éven át elköltött. A jelentékeny összegben benne volt a kőrösieknek átadott földek zálogárának Jánost illető része 900,⁴⁷¹ a losoncziaknak hasonló okból kifizetett 1000, Borosznok, Pribaj, Mádacská visszaváltási összege 2500 forinttal, valamint Almássy Ferencz ügyvédi díja Abád, Bánhalma és Tomaj visszaszerzéséért, a mely birtokokat a török háborúk idején a Pap (másként Borbély) család elfoglalt, felét a kincstártól

Gácsvár és környéke a XIX. század elején.

bérbe vette. A jó fekvésű Tiszamelléki földeket Károlyi Sándor is szívesen bérbe vette volna, ajánlkozott is 1729 tavaszán Forgách Jánosnak, de nem ért célra.

A gácsi birtok nem maradt hosszú ideig együtt. 1729 február 16-án Forgách Ferencz a maga és gyermekei nevében atyai illetőségét a feljebb elősorolt birtokokban, mivel Borsod megyei birtokaitól, hol állandóan tartózkodik, távol esnek, id. Paluska György helytartói tanácsosnak és feleségének 17000 forint örök áron eladja.

Forgách Ignác tábornok pedig 1756 július 1-én azon indokolással, hogy állandó távolléte miatt a várra gondot nem viselhet, javait 32 évre 40000 forintért átengedi János bátyjának és utódainak.

Az említett abádi, tomaji és bánhalmi ősi Lossonczy földeket Forgách Zsigmond és János 1763 október 16-án szintén felosztják.

1. Kíváncsún tartják, hogy a javak lehetőleg a jobbágyokra való tekintettel menjenek kétfelé.
2. Bura peres birtok egyszerűen kétfelé osztandó.
3. Abád és Szalók a maguk egészében osztassanak fel.
4. A birtok jövedelme az év végétől számítva az új tulajdonosé.
5. Az épületeket meg kell becsültetni készpénz értékre.

Az osztzkodásnál az 1759—61 közti átlagos jövedelmet vették számításba, a melynek alapján János kapta: Abádot 487 forint 10 $\frac{1}{4}$ dénár, Tomaj pusztát 100 forint, összesen 587 forint 10 $\frac{1}{4}$ dénár jövedelemmel; Zsigmond pedig Tízaszalókot 374 forint 12 $\frac{1}{2}$ dénár, Bánhalmát 50 forint és Tas-konyt 15 forint 33 $\frac{1}{3}$ dénár, mindössze 439 forint 45 $\frac{5}{6}$ dénár évi jövedelemmel.

A birtokok $\frac{2}{3}$ részét Forgách János 40000 forintért Oreczy Lőrincz bárónak zálogosította el, kitől 1783 márczius 12-én Forgách Miklós váltotta vissza.

A család vagyoni viszonyai a század második felében örvendeleken megjavulnak tehát, a mint a harczmezőről hazajövő családtagok megtelepednek, a birtokok mindenfelé nagyobb gondozásban részesülnek, jövedelmük fokozódik. Főleg Forgách Miklós nyitrai főispánnak van e téren nagy érdeme, bár a takarékoság már előtte is tapasztalható. Az ifjabb nemzedékek törekvése ugyanis arra irányul, hogy az elzálogosított nagy családi birtokokat, melyek a hajdan felvett kölcsönösszegnél többet értek, megint visszaszerezzék. Ezen célra Forgách Ferencz elkészítette a zálogban levő birtokok esetleges jövedelmének kimutatását, a melyből kitűnt, hogy nagyon közepes számítással is több hasznukat lehetne venni, mint a rajtok levő kölcsön összegnek.

A gácsi uradalmat pld. 42000 forint értékben egészen János gróf váltotta magához, a felét meg lehetne szerezni; az egész birtok készpénz jövedelme 3600 forint, a gabonából 4800, tehát a fele is duplán meghozná a vételár kamatját. Hozzá számíthatók még a makk, méh és bárány dézsma 300, a széna közepes esztendőben elkel ölenként 5 forintjával, ez is hozna 400 forintot az egész birtokon. A Nyitra-Ujlaki földék zálogösszege 19500 forint, noha jövedelme 2300 forintnál több; a pöstyéni 10000 forintnyi zálogösszeggel szemben áll 800 forint haszon, a gácsi uradalom részeiben is volna még 34750 forint ára visszaváltani való, a komjátiban 45000-re menő zálogbirtok van még, a kőrösi és garanyi részek is bőven meghoznák a kamatjukat.

Egy másik kimutatás felsorolja a Forgách Ferencz által visszaváltott birtokokat, melyek összege 112849 forintot tesz ki, de a rajtok maradt teher 1752-ben még mindig 113544 forintnyi volt.

Forgách Miklóson és Ferenczen kívül hasonló törekvés buzdítja Jánost is, ki feleségével együtt 1739-ig 41481 forintot érő családi vagyont váltott vissza.

Az először megint Forgách kézre jutott birtok volt a *szécsényi*, melyet 41362 forint 25 dénárért vált vissza 1737-ben Forgách János özvegye Cziráky Margit és Forgách Ignác. Az esetleges pernek közös megegyezéssel veszik elejét azon évi május 6-án, a mely szerint 1. a Koháryak által emelt épületek árát (2714 forint 45 1/2 dénárt) megfelelzik; 2. a birtok

felével megelégesznek akkor is, ha gyermekeik elhalnak; 3. a Szécsényben levő udvarházat olyképen osztják kétfelé, hogy a konyha és a négyszögű bástya közti dombtól kezdve nyugatra a másik domb széléig kapuval, kerttel, istállóval és pinczével együtt Ignáczei; a keletre eső rész az ő bástya, udvarral, pinczével, kőfallal, konyhával, tisztartó lakkkal, istállóval az özvegynek és fiainak jutott. Az épületek javítását közösen végeztetik; az új vendégfogadót, a görögök, mesteremberek, zsidók, mészárosok háza, a külső korcsmaház, a gyöngyösi városházzal szemben eső ház és korcsma jövedelmét is megosztják. 4. A szentgyörgynapi jobbágyadót felosztják. 5. Az özvegynek jutó örökös jobbágyok helyett a másik fél pusztá házhelyeket kap. 6. Az őszi és tavaszi vetést az évben megosztják. 7. Kikötik, hogy a közös jövedelemből az nem részesül, ki fentartásához nem akar járulni. 8. A birtokokra vonatkozó oklevelek ládájának két különböző kulcsát őrzi az osztályos atyafiak mindegyike.

Az uradalom János fiai között 1753-ban ismét osztályra került olyképen, hogy sorshuzás útján Jánosé lett a gácsi vár fele része, Gácsalja fele, Kokova, Maczkova, Jelsőcz, Lehotka, Tugár fele, Gácsfalu, Bágy, Vilke, Dályó pusztá negyede, az abelovai rész fele, Miksi, Ráczka, Jelsőszicz egészen, összjövedelmök 2382 forint 9 1/2 dénár. A várból neki jutott 3 torony, 15 alsó helyiség, 1 nagy, 2 kisebb terem, 2 konyha, vendégszobák, a domb fele, szőlő és gyümölcsös kert fele, nagy kert, virágház, (ritka fák, 600 olaszországi csemete, a vár másik része Ignácze volt.)

Forgách Zsigmondnak jutott a régi sómoskői uradalom egy része: Sómoskő várromja és a falu fele, Sómosujfalu és Vendégi fele, Boglyasalja, Hidegkut, Ó-Bást, Csered és Baraton fele, a patai és tarjáni rész fele, a gyöngyösi kert fele a sárhegyi bortizeddel, az ecsegi jobbágytelek, ugyancsak 3724 forint 71 dénár jövedelemmel számítva. A szécsényi lakóház az új kastélyról szól már, a várból öt helyiség jutott Zsigmondnak, minthogy szemmel láthatólag kisebb volt a gácsi vár felénél, 4000 forintot kapott kárpótlásul.

Forgách Ádám országbíró leszármazottai ettől az időtől fogva meglehetősen szétszóródnak. Gácson élnek János és gyermekei, Szécsényben Zsigmond leszármazottai, a

Forgách János gróf.

komjátii kastély csakhamar lakó nélkül marad, a pöstyéni szintén.

A gácsi házigazdák vendégszeretete is messze földön ismeretes volt, alig van közéletünknek neves alakja, ki meg ne fordult volna benne. Az 1727-ben kezdődő vendégekönyvben bőségesen akadunk érdekes feljegyzésre. A grófi család szokása volt, hogy a vendéget süteménynyel és virgácscsal várta, az elsővel a vendéglátás őszinteségét, a másodikkal azt fejezte ki, hogy a várban a Forgách család az ur, a vendég addig el nem mehet, míg el nem engedik. A házigazda és vendégei mintegy testvérületet alkottak, melybe a jövevényt a virgácsolással vették fel, a mi temérdek tréfás jelenetre adott alkalmat. Grassalkovich Antal 1766 június 14-én így jegyezte be látogatását a vendégekönyvbe:

Maga neve napján meg is becsültetett,
Mert csapattatása az nap mellőztetett.
Másnap a mentségnek hele nem lehetet,
Mert grófnéja által négyszer megüttetett.

Szentmártont és a Szentiványiaknak elzálogosított többi birtokokat a család 1696 óta nem birta. A mondott évben Forgách Simon adósságai fedezésére 40000 forintért elzálogosította a szentmártoni, zsurki, bezdédi, csapi, ásványi és eszényi javait Szentiványi Lászlónak. 1702-ben a birtok egy részére azon czimen, hogy a kölcsönösszegnél többet ér, Kércsy Sándortól szerzett némi zálogösszeget.

A család 1750-ben tárgyalást kezd Szentiványi József özvegye Kapy Klárával, kire a zálogjog szállott, a visszavételre nézve, de csak 1752-ben jutott a dolog dülőre.

1702-ben a kuruczok dúlásaira való tekintetből Forgách írásba foglaltatta a szentmártoni várkastély állapotát, a mely feljegyzés az utolsó emléke a Tisza partján állott hajdani, 1702-ben már a pusztulás útjára jutott udvarháznak. Terjedelméről, beosztásáról hű képet nyújt az említett leírás, meglátszik rajta, hogy másfél századon át nem lakták. A nádor hébe-hóba megszállt benne, azóta a család nem gondozta, a zálogjogos birtokosok még kevésbbé.

Inventarium seu conscriptio castelli Tisza Sz. Mártonien-

sis rerumque mobilium in eodem repertarum anno 1702 die 2. mensis Junii factam.

A régi majorhely szent mártoni templom mellett, egy része tökkel van bevetve, más része fűelő rit, kolláttal van bekerítve, kiben egy jég verem teli jéggel ugyanazon puszta majorhelyen egy puszta pincze téglával boltozott volt, de nagyobb része ledőlt s reparatiót kíván.

Az mostani major mellett építtetett három sorban egy új sernevelő, melyben is rend szerint tanáltattak következő commoditások, úgymint elsőben az majorfelől való sorban egy pálinka főző ház nevelőivel együtt, ablak s ajtó nélkül, az padlása és kéménye tapasztatlan, a Tisza felül való sorban egy serfőző ház padlás nélkül kiben tanáltaték másfél ezer sindel, az belső részei imígy-amúgy meg vannak tapasztva: a mellett egy szabad szárasztó, ajtó és ablak nélkül, egynehány szál deszka pallás formában rajta; a mellett újabban egy cser áztató ház, egyik ablakán vas rostély, a belső része meg van vakolva és félig padolva, tapasztatlan a padlás. Annak mellette serfőzőnek való kamara ajtó nélkül felire megtapasztva, padlással tapaszt nélkül; a mellett egy pitvar kéményivel együtt, megtapasztva a belső részi, padolva és földelve, ki mellett egy serfőző gazdának való ház ajtó és ablakok nélkül, megpadolva, tapasztatlan a padlása, egészen új sindel alatt.

Ezen kastélhoz van egy tágas major, kiben az béresház pitvarával és kamarkájával együtt meg van padolva és tapasztva, az ház ablak és ajtó nélkül, jó zsindelyezés alatt egy ajtó a pitvarán, a mellett egy csukott ól tizenkét ökörnek való, szalma alatt hidlással, másik is hasonló mellette de hidlás nélkül, kiknek a végiben egy hosszú serény hasonló fedél alatt.

Az új majorház zsindely alatt pitvarával, kamarájával együtt tapasztva, ajtó három rajta, két rossz üveg ablak, egy romladozó kályhás fűtő kemence benne, annak a régiben két pusztás romlott ól forma épület, azon majornak kertiben egy összeromlott csűr, kinek zsindelye a földre leromlott, bekerítve sövénynyel.

A kastély előtt Zurk felől egy gyümölcsös kert, jó sövénynyel körülvéve, ebben egy milocz (?) három köpőmivel, azontúl Zurk felé egy fűves kert.

Az kapun kívül két latorkert kapujával együtt, ezeken belül balkéz felől egy szalmás rongyos disznóól, a mellett egy serfőző ház, zszindelyes, kiben van egy szabad szárazító hely, ép minden requisitumokkal egy katlan kőből üst nélkül, két fenyőfából serfőzéshez való kád, három egész fából kivágott serhűtő teknő, az kádak alatt viricsnek való válúk, a mellett szabad és csiráztható ház két üveg ablakkal kemencze és ajtóval együtt, abban egy szabad áztató válú, ennek mellette egy serfőzőnek való ház pitvar és kamarájával együtt szalmafedél alatt.

A kastélyban bejáró hid, jó két emelcső kapu rajta, a külsőhöz vagyon hat ócska láncz, két vas retesz rajta, vas sarkokon az belső emelcső kapu jó hozzávaló requisitumokkal együtt, egy lakat a kapu közt, két rabra való vas és egy béklyó, az kastélyhoz kilencz muskatély, egy szakállas, egy kopa.

A kapu közt egy tömlecz üveg ablakos, egy kaloda benne és ajtó rajta. Az kastély kontignatióját balkéz felől kezdvén alul egy új istálló, boltos, az ablakja vas rostélyos találatik, és üveg ablak rajta, kétfelől hidlásos, az észak felől való részen egy boltos bástya, ki régenten sáfárház, levált három vas rostélyos ablakja, ki is egészben reparatiót kíván, annak előtte négy lóra való istálló hidlással, ajtó rajta.

Annak mellette egy puszta istálló jó rajta, ki mellett újabban egy istálló ehhez hasonló, hidlással, ugyan harmadik is azon sorban istálló, jó ajtó rajta, negyedik is hasonló istálló, ezeknek végében egy romladozott grádics, alatta sok romlott téglá, azután a szegletin egy négy kéményes konyha, a konyha felett egy kis puszta ház.

A Tisza felől való oldalán a kastélynak puszta kőfal, mellette zszindely alatt egy fenyőfából való sütőház forma épület.

Napkeletről egy puszta kápolna, a mellett egy sütő ház, kő kemencze benne boltos és vas rostélyos, üveg ablak rajta, ajtaja jó, előtte egy boltos pitvar, repedezett a kőfala, kinek a boltja is az oldalkőfaltól elvált, item a mellett megint egy boltos ház ajtóstúl és ablakostúl, a mellett egy jó boltos ház kamarájával együtt, stukatúrás, a kamarájának az fala egymástól elvált, mindenütt jó ajtók rajta és üveg ablakok, egy

zöld mázos kemencze az házban, annak végiben egy setét bolt s egy kis boltos kamara üveg ablakokkal, mindezek előtt egy hosszú folyosó kinek az boltozata kezdett romladozni, két kőlab alatta reparatiora való, a kastély piaczn egy kőkút, vasláncz rajta.

A kapun bejőve jobb kéz felől való részén ez alsó contignationnak egy jó boltos pincze, kő oszlop a közepén egész apparatusmal és lakattal, mellette a porkolábház boltos, üveg ablakos és jó ajtó rajta, zöld mázos kemencze benne.

Második contignatióra felmenvén a grádics elején egy jó duplász ajtó, a két grádics közben két fában foglalt jó üveg ablak, a grádics jó boltozás alatt, kívül vasrostélyok a grádics ablakján.

Az második contignation fen a Tisza felől való oldalán a folyosójának végén egy vasrostélyos ablak, a kápolna mellett egy jó boltos ház, két duplász ajtó rajta, mellette egy pusztá ház, kinek a boltozata egészen leromlott, a kőfalai is megrepedeztek, a padimentuma délfelől elvált az oldal kő faltól, az ablakjának mind alsó s felső része romladozott két ajtó rajla, árnyékszék is van benne; a mellett egy bolt ház, ki az előtt káplány szállása, levált két pusztá ablak rajta, két ajtó egy zöld mázos régi kemencze benne, a boltozata egész a padimentumig keresztül repedett, az padimentuma is dél felől való oldalán boltjával együtt a kőfaltól elvált, a mellett egy boltház, kinek egyik oldala a boltjának a kőfaltól elvált, egy ajtó rajta, mind ezek előtt egy hosszú folyosó, kinek némely részén a padimentum is megromladozott, úgy a boltozata is, kibn foglalt vas rúd van nyolcz, két szűszék, egy új kas.

Az falu felől való második contignation ezen folyosórúl nyílik egy nagy palotára egy új duplász pártozott ajtó, új hozzá való requisitumokkal, kinek padlása új, padimentuma pedig régi, ennek fősjében nyílik egy új simplex ajtó, van benne új zöld mázos kemencze aljával, az ablakjain három vas rostély, kívül ólomban foglalt kristály üvegből tizenkét darab ablak rajta, item egy régi zöld pohárszék kinyíló vassarkas ajtócskájával. Ezen palotából balkézre való bástyában nyílik egy jó ajtó, van benne egy új zöld mázos kemencze, item négy ólomban foglalt kristály üvegből való ablak rajta;

ezen házból egy kis boltban nyíló régi festett zöld ajtó szükséges helyével együtt, padimentuma téglá, padlása asztalos festett munka.

A nagy palotának harmad része el vagyon rekesztve, kis háznak fordítottatott, ebben egy új zöldmázos kemence, új pártozott ajtaja cum appertinentiis pléh nélkül, egy új kristály üvegből ólomban foglalt kívül vasrostélyos ablakja cum hiis requisitis, padimentuma és padlása deszkás, mellette vagyon egy szép szoba, kiben új zöld mázos kemence, mellette levő kis olasz kemenczével együtt falban lévő pohárszékkal, két ajtóval, kinek az egyike új pléh nélkül, a másika ócskább cum requisitis, két új kristály ólomban foglalt ablakkal, mindeniknek kívül jó vas rostélyos lévén, új padlása és finum padimentuma.

Ebből nyílik egy szép ház, kiben találtatik egy zöld mázos kemence, ruha szárasztóval együtt egy új ajtó új pléhhel és más appertinentiákkal együtt, item két ablak kristály üvegből ólomban foglalva, nyolcz táblából álló rajta vasrostélyokkal kívül erősítve, item egy fogas, ebből nyílik a bástyára való ajtó jó requisitumival, ennek négy jó ablakja, kinek is tizenötödik része ép, kristály üveg karikákkal ólomban foglalva, tizenhatodiknak pediglen egynéhány karikája ki van ütve, ketteje jó vasrostélyos, ketteje a nélkül, padlása új, padimentuma finum, az ablakjain szép czifra könyöklők deszkából.

Nyílik ebből egy jó duplós ajtó a kis boltocskába, kiben van egy szükséges hely, a bástyában pedig van egy régi mázos kemence, három új pléh cum suis requisitis, az ajtókra. Ezen boltocskából nyílik egy ajtó a kis konyhára, kiben van tűzhely, alatta a tűzhelynek sütő kemenczécske, felette pedig egy jó kémény, az konyhácskából nyílik egy ajtó észak felé egy hosszú folyosóra, ki még in pristino et nedum perfecto statu vagyon, mostan széna tartatik rajta. A konyhácskán két vágó asztal, tálással és asztallal együtt, az ablakja fában foglalt kristály üvegből ezen konyhácskának; mind az említett boltocskából, mind pediglen napnyugatra levő folyosóra új ajtók nyílnak, bélétek. Mindezek előtt van egy fenyőfa deszkával padimentumozott széles folyosó, kin van két gyalom, item gradicsra nyíló új duplós ajtó.

A gyümölcsös kert felől való résznek zsindelyezése régi, ócska, a többi pedig meglehetősen, kiken is sűrűn által láthatni.

Találtatik a kastélyban in universum kar és egyes szék 13, kettőnek azok közül romladozott a karja, 6 asztal, ugyanannyi ágy.

Mándokon egy száraz malom.

Van az egész jöszágban mostan gabona vetés 272 kassai kőből, búza 1, zab $85\frac{1}{2}$, borsó $2\frac{1}{4}$, tavaszi gabona 8, lencse $\frac{3}{4}$, lednek $\frac{3}{4}$, árpa $26\frac{1}{2}$ kassai kőből.

A várkastély alapfalai a múlt század ötvenes éveiben még láthatók voltak; mivel azonban a család gyakrabban kívánt a birtokokon időzni, helyébe a Tiszától távolabb fekvő Mándokat tette meg az uradalom központjává, ott építtette fel az árkokkal, falakkal körülvett mostani kastélyt, melynek emeléséhez a visszaváltás után mindjárt hozzáfoghattak, formája a Mária Terézia korában emelt kastélyokénak megfelelő.

A *szalánczi* uradalom jelentékeny részét Szentiványi József 1726-ban 10000 forintért Reviczky Ferencz és felesége Szinnyei Merse Erzsébetnek engedte át. Reviczky örökösei később több részt is magukhoz váltottak, úgy hogy tőlük Forgách József, Ignác és Zsigmond szintén 1752-ben váltják vissza az uradalmat 17750 forintért, az egészet 1769-ben Forgách Miklós nyitrai főispán szerezte vissza a családnak, az ő özvegyétől néhai férje végrendekezése szerint 1796-ban Forgách Józsefre szállott.

Klobusiczky Ferencz, a Reviczkyek gondviselője szűk korlátok közé szorította a szalánczi református egyház vallási életét, amiben Jászai János regeteruszkai pap is segítségére volt, 1760-ban templomukat elfoglalták. Forgách Miklós az egyéni és vallási szabadság harciosa volt a megyében és országgyűlésen, a szaláncziak kérését jóindulattal fogadta, nem gőrdített tehát semmi akadályt a helytartótanács 1770-ben kelt rendelete elé, hogy a templomot a protestansoknak visszaadják, sőt 1784 január 12-én ő maga kérelmezte új templom felépítésére az engedélyt, azonkívül Szabó Sámuel lelkész részére 1789-ben a templomhoz közelebb épített új parochiát.⁴⁷²

A várhegy alatt álló kastély valószínűleg szintén a visszacszerző Forgách Miklós idejében kezdett épülni, befejezését József gróf hajtotta végre.

A levéltárban meglelhető az uradalom 1772-ből való részletes összeírása, amelylyel a község jobbágyainak az uradalomhoz való viszonyát szögezi le a család.

Hertneket 1696-ban Gvadányiné Forgách Dorottya Simon bátyja hozzájárulásával 9500 forintért 40 évre zálogba adta szintén Klobusiczky Ferencznek; 1752-ben Forgách Antal, József, Zsigmond és Ignác, Klobusiczky Antaltól néhány hozzá tartozó birtokrészre is felvesznek kölcsönt, úgy hogy akkor a zálogösszeg 43500 forintra rugott fel. Ezt is Forgách Miklósnak köszönheti a család, kinek 1795 szeptember 13-án kelt végrendelete szerint a férfiágra szállott vissza.

A XVIII. század folyamán visszakerült vagyonhoz tartoznak a garanyi birtokrészek is (Garany, Kásó, Bodzás-Ujlak, Barancs, Kázas Zempl.), melyeket szintén Forgách Simontól vett el a kincstár, Mária Terézia azonban 1753 január 26-án részint Forgách Ádám fiainak jutalmazására, másrészt a lefizetett 51600 forint készpénz fejében átengedett a családnak.

Az elmondottakat összefoglalva a XVIII. század eseményei a Forgách vagyont nagy próbának tették ki, de a család tagjai sikerrel megbirkóztak vele.

*

*

15. *Forgách Tamás* János fiának nevével 1647 és 1652-ben találkozunk, az utóbbi évben III. Ferdinand őt is biztosítja arról, hogy néhai nagynénjük Dózsa Tamásné vagyonát öröklí.

15. *Forgách Imre* János fiáról szintén az említett levelekből tudjuk meg, hogy Dózsáné vagyona őt is illette. Felesége Madocsányi Ilona volt, másodízben Lendvay Lászlóhoz ment férjhez. Első házasságából született leánya Forgách Mária, Naszvady Mihály neje, 1703-ban gyermekágyban halt meg.

15. *Forgách Ilona* az előbbieik nővére volt, később Szlavniczai Sándor István báró felesége.

15. *Forgách Farkas* báró György fia 1661-ben született, mivel anyja özvegyen maradván, 1664-ben újra férjhez ment id. Bercsenyi Miklóshoz, Temetvényben nevelkedett fel.⁴⁷³ Mikor kapta a bárói méltóságot, nem ismeretes.

1696 december 17-én Forgách Simonnal megegyezett abban, hogy ghymesí illetőségeiért cserébe átveszi a kisbélíci

kastélyt és birtokot egészen, oda költözött feleségével és gyermekeivel együtt. Elhunyt 1699 április 14-én a Pozsony megyei Szuhán. Özvegye másodszor Melczér Mózeshez ment nőül.⁴⁷⁴

15. *Forgách Ferencz* báró György fiáról Nagy Iván munkája megemlíti, hogy katona volt, tábornok Edelenyben. Az adatot ellenőrizni nem áll módunkban, bővebb részleteket életéről nem tudunk.

15. *Forgách Miklós* István fia a Kapyak közt nevelkedik fel; 1661 augusztus 9-én nőül veszi Barkóczy László Bereg megyei főispán és Nagymihályi Bánffy Kata leányát Borbálát. Neje 1662 december 29-én Wesselényi Ferencz nádor előtt panaszkodik fivéreire ellen, hogy atyjok halála után nem adták át neki a Mádból (Zemplén m.) járó földeket, szőlőket, se az ezüstműveket.⁴⁷⁵

A Zrinyi-Frangepán összeesküvés kiderülve bátyjával és özvegy anyjával együtt őt is gyanúba vették, a mint a vizsgálat kiderítette nem alap nélkül, a zempléniek vezérei voltak. A vizsgáló biztosok előtt nem jelentek meg, hanem beálltak a bujdosók közé. 1671-ben mint távollévőt fej és jószágvesztésre ítélték.

Felesége 1674-ben özvegygyé lévén, férjhez ment Geregnői Galambos Ferenczhez; első férjétől születtek Éva (1668-ban Gersei Pethő Zsigmondné majd 1691-ben Serédi Gáspárné) és Borbála leányai (elhunyt 1691 előtt), másodiktól Mihály fia (később Zemplén megye főispánja).

1689-ben a leleszi konvent Thököly Imre meghagyására vizsgálatot tart, mi illeti meg Forgách Borbálát szülei szerzett vagyonából, a szepesi kamara pedig 1691-ben értesíti Beresényi Miklóst, Forgách András fiainak gyámját, hogy a nagyatyjokról maradt ingóságokat 1692 február 20-án fogják szét osztani.⁴⁷⁶

Forgách Miklós 1674 április 11-én halt meg.

15. *Forgách Péter, János és Zsigmond*, István fiairól mit se tudunk, valószínűleg korán elhaltak.

15. *Forgách András* gróf, István fia 1645-ben született, 1675 május 4-én grófi rangot nyert, ugyanazon évben eskette össze Szegedy Lénárt egri püspök Homonnai Drugeth Krisztinával. Később Thököly hiveihez csatlakozott, 1683 január 11-én mint a királyhoz hűtelen halt meg, vagyona legnagyobb

részét a hűtelenségi per befejezése után 1690-ben özvegyétől elszedték. Az ungvári templomban temették el.

Drugeth Krisztina később Pálffy Ferencz, majd Bercesényi Miklós nejévé lett, meghalt 1691 márczius 21-én, 28 éves korában, eltemették a nagyszombati székesegyházban.

Gróf Drugeth Homonnay Krisztina

15. *Forgách Ádám* gróf fia 1663-ban született; 1686-ban részt vett Buda visszafoglalásában, azután visszavonult a katonai pályától; 1688-ban az apai örökségen megosztóván megnősült. Felesége Prunner Kata Róza részére 1690 márczius 31-én hitbérül lekötötte bármelyik birtokát 30000 forint értékben. Elhunyt 1707 június 8-án Pozsonyban, eltemették Rajkán.

1685-től kezdve Nógrád megye főispáni méltóságát tölti be, a felkelés kitörése után gácsi várából Bécsbe ment családjával együtt. Az udvarban szívesen látták, ő pedig tehetségéhez mérten igyekezett megbizonyítani hűségét. Vagyonát azalatt úgy a labanczok, mint a kuruczok pusztították. Helyete Bécsben a Simon öcsese ellen indított hűtlenségi per megkezdésével tarthatatlanná vált; Pozsonyban telepedett le, mert arra irányuló törekvései, hogy legalább bérbe vehesse az elkobzott Forgách-vagyont, nem jártak eredménnyel.

A felkelés leverése után megint visszament Gácsra, 1714-ben öreg korára való hivatkozással letette a főispánságot, melyre a király fiát nevezte ki. Akkoriban vehette nőül Walterskirchen Eleonora bárónőt, kitől egyetlen leánya, Johanna született. Elhunyt 1746 július 27-én Rajkán.

15. *Forgách Zsuzsa grófnő*, Ádám leánya, 1680-ban férjhez ment Zichy Ádámmal, egyetlen József fiók gyermekkorában meghalt; a hitves halálozási éve ismeretlen, feljegyzéseink szerint Oroszvárt (Moson m.) temették el.

15. *Forgách Anna és Éva*, Ádám leánya gyermekkorukban haltak el.

15. *Forgách Dorottya grófnő* 1665 körül született, előbb Cunigam báróhoz, majd 1684-ben Gvadányi Sándor grófhöz

Szendró vára kapitányához ment nőül. Első házasságából Anna Jozefa leánya született.

1687-ben bátyjai átengedik neki a hertneki uradalmat azon 10000 forint fejében, melylyel leánynegyed czimén tartoztak neki. Gvadányiék viszont Klobusiczky Ferencznek engedték át 1696-ban. A felkelőkkel való rokonszenvezése miatt a kincstár sok bajt okoz neki, főleg özvegy korában kénytelen pártfogásért folyamodni vagyona igazságtalan elfoglalása ellen. 1726 után nem találkozunk vele.

15. *Forgách Krisztina*, Ádám leánya valószínűleg szintén korán elhunyt.

15. *Forgách Simon gróf*, Ádám fia, 1669 július 8-án született a rajkai kastélyban.

Bécsben nevelkedett, atyja az ott élő dinasztiahű magyarok mintaképe; gyermekei az udvarhoz bejáratosak voltak, József főherczeg játszótársai.

A katonai pályán gyorsan emelkedett, 1702-ben tábornok. 1703 márczius folyamán valami ügy miatt összetűzött az udvarral, a főherczeg tudtával és beleegyezésével átment a kuruczok táborába. Ha nem is az volt a szándéka, hogy részt vesz a háboruszkodásban, az események rá kényszerítették. Rákóczi, mint ifjúkori barátját örömmel fogadta, tábornoki ranggal a kurucz vezérkarba alkalmazta. Tisztársai ellenben, főleg Beresényi nem látták tisztának átpártolása okait, működését mindvégig gyanúval kísérték. Ehhez a sötét háttérhez hozzájárult összeférhetetlen, könnyen lobbanékony, gőgös és hiú természete, mindent személyes sérelemnek minősített, állapotával mindig elégedetlen volt.

Vezértársai, alantas tisztjei nem segítették, ha ütközetre került a sor, többnyire elvesztette, együttműködésre nem volt alkalmas ember, ha önálló vezetésre alkalmazta Rákóczi, saját felfogása szerint járt el. A gyanú anyaga folyton nőtt ellene, a besúgók azt emlegették, hogy látták a labanczokhoz írt leveleit, késedelmeskedése Pozsony elfoglalásával a vádat igazolni látszott. Rákóczit a hadjárat balsikerei nagyon bántották, a kurucz fegyverek vereségeit a vezérek engedetlenségének tulajdonította. Elhatározta tehát, hogy a legjobban engedetlenkedő és írásban kiadott parancsára se hederítő Forgáchot elfogatja, ami 1706 november 22-én Perényben meg is történt.

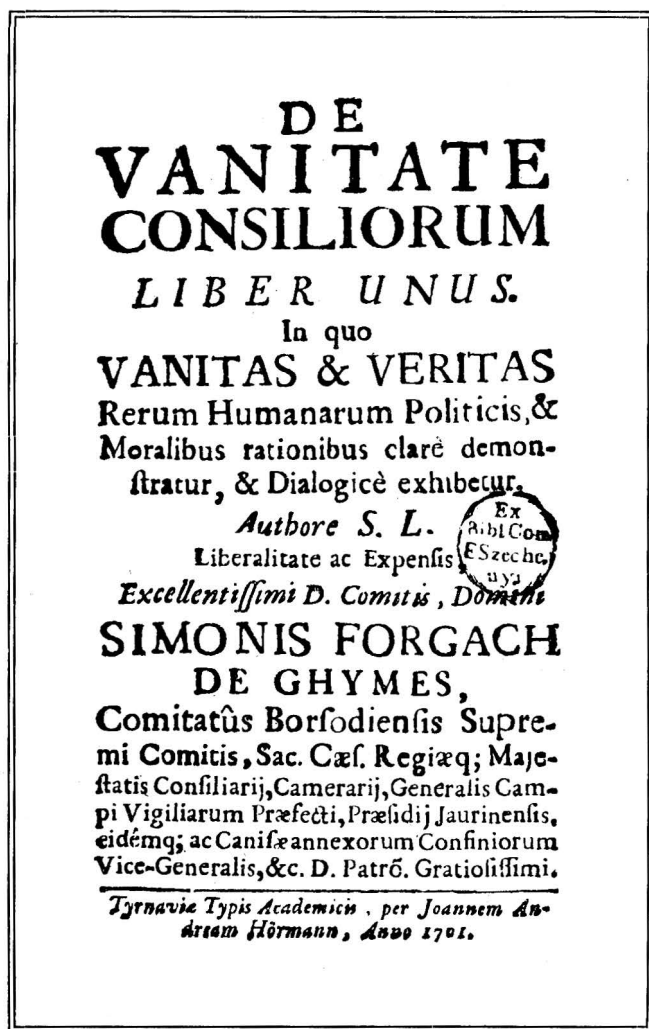
Minthogy a megindult vizsgálat Forgáchra nézve sok kedvezőtlen anyagot hordott össze, a fejedelmi tanács beleegyezésével elhatározta, hogy ügyét nem bizza a hadi tanács ítéletére, hanem mindaddig fogva tartja, míg gyökeres javulását nem tapasztalja. Így maradt Forgách fogságban Krasznahorkán, Szepesvárt majd Munkácsra 1710 nyaráig, amikor a királyi sereg a felvidék kivételével mindenhol kiszorította a kurucokat.

Bercsényivel együtt menekült Lengyelországba, a passaroviczi béke megkötése után néhány évig ő is Törökországban élt, onnan megint visszament a lengyelek közé, hol 1730-ban Wissniowieczben meghalt.⁴⁷⁷ Élete végéig nem adta fel a reményt, hogy birtokait visszanyeri s hazajöhet, az udvar azonban a kegyelmet igen, vagyonát ellenben nem volt hajlandó megadni neki.

Főleg katonai és jogi tekintetben képzett ember volt, tehetségeit ellenségei se tagadták. Mint katonai és politikai művek íróját Thaly Kálmán jellemzi őt.⁴⁷⁸ Ha ráért, mint néhai atyja, ő is szívesen olvasott klasszikus és saját korabeli munkákat, kiadásukat segélyezte is. Már 1701-ben megjelent S. L. érdekes műve (*De Vanitate Consiliorum*, Nagyszombat 1701) az ő költségén, melynek szerzője 25 tárgyról, a királyi tanács, törvényhozás, ország, követek, szövetségekötés, békekötés, béketárgyalás stb.-ről elmélkedik. A tárgyalás menete megfelel a Thaly által Forgáchnak tulajdonított Rákóczi *Discursusai* című kétségtől legértékesebb művének. Elévülhetetlen érdemeket szerzett Zrínyi Miklós: *Török Afium ellen való orvosság* vagy *Ne bántsát Magyarot* című könyvének kinyomtatásával. Forgách Ádám jeles mondás gyűjteményéhez hasonlóan ő is összeírta az olvasmányáiban talált megkapóbb gondolatokat *Pulcherrima Sententia a me ex libris collecta* címen. A többi alkalom szülte szakmunka, vagy rabsága idején írt vallásos dolgozat.

Alapjában véve ugyanis Forgách vallásos nevelésben részesült, a katonáskodás ugyan akkor se volt melegágya az áhitatosság ápolásának, csak fogsága ébresztette fel benne a vigasztalódás vágyát, melyet a gondviselés rendelkezésébe való megnyugvással keresett. Barátruhában járt a börtönben, sokat böjtölt, magányos óráiban meghatóan szép imádságokat

írt fia, neje, bajtársai részére; állandóan vallásos munkákat, Kempis Tamást, a szentírást olvasgatta, könyvtárának jegyzé-

A De Vanitate Consiliorum czimlapja.

kéből látjuk, hogy ezen irányu könyve a legtöbb volt, s a vallá-
sosságot mindazáltal csak a helyzet miatt erőszakolta magára,
énjét bensőleg nem hatotta át. Csapongó kedélyvilága mind-

végig megmaradt, egyik órában halni tudott volna Rákócziért, a másikon az ország jogainak elsikkasztásával gyanúsította, a vallási gyakorlatok végzése mellett igyekezik megszökni a várból, szövetkezik Lubomirskyvel, kurucz generális korában sajnálta, hogy elhagyta József udvarát stb. Általában egyénisége bizarr, jelleme az önuralmat és állhatatosságot nélkülözi.

Családi élete benső, szereteten alapul. Felesége gondosan tudósítja sorsukról, ha távol van Galgóczról; ha teheti, a táborban is felkeresi. Forgách a legnagyobb veszteségei közé sorolja a kis Rozicska elhalálózását Munkácson. Eszterházy Ágnes mindent elkövet férje kiszabadítására, de Rákóczi jól őriztette; a szabadságharcz végén a legnagyobb önfeláldozással követte gyermekeivel együtt Lengyelországba, ott halt meg eddig ismeretlen helyen és időben. Családi életükre némi homályt borított Zsigmond fiuk rossz viselkedése, ki öt évvel később szintén hazájától távol hunyt el.

Vagyoni viszonyai határozottan rosszak voltak, az atyjától átvett tetemes adósságot igen nagy mértékben meggyarapította a katonáskodásra s fényűző udvartartására fordított kiadásokkal. A mikor kuruczczá lett, birtokainak jövedelméből alig tudta fedezni a kölcsönök kamatait. A háborus világban is sokat szenvedett vagyona, elfogatása után pedig teljesen a labanczok prédájává lett, a hűtlenség kimondásával a kincstár tette rá kezét. Az emigráció éve alatt ékszereit ette, mint ő maga keserű humorral írja, majd a francia király évdijából tengődött Wisniowieczki herczeg udvarában.

A magával vitt levéltári iratokat fia adósságainak fedezésére zálogba vetette, melynek kifizetésével Forgách Ferencz és János grófok váltották vissza.⁴⁷⁹

15. *Forgách Ferencz*, Ádám legifjabb fia, gyermekkorában elhalt.

16. *Forgách Julia* bárónő, Farkas leánya, 1707 tavaszán férjhez megy Bottyán János kurucz tábornokhoz. „Most minden órában várjuk generális Bottyán uram ő nagysága menyasszony kisasszonyát, Forgách Juliannát Pápára“, írja Palakovich Ferencz Eszterházy Antalnak 1707 márczius 6-án.⁴⁸⁰ Férje 1709 szeptember 29-én a tarnaörsi táborban elhunván, 1711-ben Palocsay György báróhoz ment férjhez.⁴⁸¹

16. *Forgách Ferencz* gróf, Farkas fiának életéről alig

tudunk valamit. Kiváló katona volt, a külföldi hadjáratokban szerzett érdemeiért 1719 március 12-én grófi rangot nyert. 1729-ben a Karaífi ezredben kapitány. Komjáti, Keszi, Tarány birtokokban levő részeit, mivel borsodmegyei vagyonától, a hol lakik, távol esnek, id. Paluska György helytartói tanácsosnak és nejének 17000 forint örök áron eladja. A család ezen ágának történetéről jóformán semmi írás sincs a levéltárban.

Kétszer nősült, első felesége Hartl Teréz meghalt 25 éves korában, a másodikkal Lulier Teréz bárónővel 1720 június 9-én kelt egybe.

16. *Forgách Klára* bárónő, Farkas leánya, felnőtt korában Buday László felesége, kitől gyermekei születtek, nevüket azonban nem jegyezte fel a család egykoru genealogusa.

16. *Forgách László*, Farkas legkisebb gyermeke, korán elhunyt.

16. *Forgách Pál* gróf, András fia, 1677 január 23-án született Ungvárt. 1693-ban nőül vette Révay Emerencia bárónőt, kivel 1703-ig boldog házasságban élt, melyből hét gyermeke született. Ghymesi részeiről 1697-ben Forgách Simon javára lemondott, a ki a Beresényieknek adta a birtokot zálogba.

Felesége 1680 március 9-én született, 1703 január 1-én Csejtn halt meg, gyászoló férje a nagyszombati székesegyházban temettette el, sirja fölé szép márvány emléket állított, melyet azonban a templom restaurálásakor eltávolítottak.

1710 körül az a gondolat érlelődik meg benne, hogy papi pályára lép; az esztergomi érsek nagy örömmel fogadja Forgách bejelentését, 1712 tavaszán Marienthalban pappá szenteli, ott mondja el ujmiséjét is. Egy ideig valószínűleg az érsek körül teljesít szolgálatokat, a mi alatt rosoni választott püspöki, apáti, királyi tanácsosi címet nyer, 1723 április 22-én esztergomi kanonokká nevezi ki III. Károly. Az egyházi állásokban gyorsan emelkedik, míg 1755 augusztus 24-én székesegyházi főesperessé nevezetik ki. A király 1733-ban a felállításra előkészített szombathelyi püspökség vezetésével is megbízza, de a pápa nem járult hozzá a püspökség felállításához. Mint kanonok kiváló szeretetet tanusított a szent István papnevelő intézet növendékei iránt, több alapítványt

tett részökre. Mint érdekes sajátosságát említik, hogy bort egyáltalában nem ivott.⁴⁸²

Néhány kéziratot munkája is maradt: a nagyszombati szent Miklós egyház állapotának, felszerelésének leírása az 1720—30 közti időből,⁴⁸³ továbbá a nagyszombati skapuláré társulat története 1724-ig. Levelező könyvét Maczonkay Ferencz Kristóf pálos szerzetes, fiának udvari papja másolta le az 1742—1747 közt vett és irt levelekről (az utolsók a Forgách halálára érkezett részvét iratok).⁴⁸⁴

Mint családtag nevét főleg a ghymeszi uradalom visszaszerzésével tette maradandóvá. A várat felépíttette s a birtokot III. Károly beleegyezésével hitbizománynyá tette. 1728-ban a nagyszombati székesegyházban eltemetett ősök lelki üdvéért nagy alapítványt tett, a melyért mondandó misék sorozata a Drugeth oltár melletti oszlopra erősített nagy réztáblán ma is olvasható.

Elhunyt 1746 november 29-én délben, eltemették december 1-én.

16. *Forgách Balázs*, András fia 1678—1682 közt élt.

16. *Forgách Anna*, Ádámnak első nejétől született leánykája, 1687 május 28 — 1688 márczius 23-a közt, tehát egy évet sem élt.

16. *Forgách János* gróf, Ádám és Prunner Éva fia 1691 szeptember 8-án született.

Olmützbén végezte tanulmányait, a honnan visszatérve, atyja halála után Nógrád megye főispáni teendőit vezette, 1723-ban titkos tanácsosi méltóságot kapott. Részben az ő érdeme Forgách Simon kuruczkori iratainak visszaszerzése.

Anna gróf Gyuráki Margit

A Forgách vagyon nógrádmegyei részének megmentésében hűséges támogatója neje, Cziráky Margit grófnő, kora művelt, nemeslelkű és takarékos asszonyainak mintaképe. A gácsi várat lakhatóvá teszik, ügyes gazdálkodással magukhoz váltják az elzálogosított birtokok néhányát, a mig test-

vérei a harcztéren szereznek a Forgách névnek dicsőséget. A gácsi és szécsényi ág vagyonának ujjíateremtője.

Cziráky Margit 1736-ban özvegyen maradván, tovább is Gácson élt, gyermekei nevelésével és a birtok gondozásával bajlódott, megvette Tiszaszalók és Taksony egy-egy részét, melyekkel az abádi birtokokat növelte, sokat költött a gácsi vár teljes felépítésére. 1750 január 31-én írta meg Szécsényben végső rendelkezését, a melyben megemlíti, hogy többször volt súlyos beteg férje halála óta.

Mindenek előtt megerősíti a szécsényi ferenczrendieknek tett korábbi 1500 forintos alapítványát.

1. Mivel néhai férje testvéreivel 1721-ben megosztozott, a vagyon fiait illeti; ő csak anynyi változást tett, hogy a szentpéteri és galgóczi kis birtokrészt, mivel Gácstól távol esik, Ignácznak 1500 forintért elzálogosította 1737-ben, azonkívül Bankát Berényi Juditnál meghagyta zálogban.

2. Hozományul 40000 forintot hozott, később még 1362 forintot kapott szüleitől, ez összegeken váltották vissza a szécsényi jószágot, később József és Ignácz az összeg felét kifizetvén, a birtok felét nekik átengedte, a nyert pénzt Berényi Tamásnak adta kölcsön.

3. Gácsra férjével együtt 18985 forintot költött, ennek felét Ignácz szintén kifizette.

4. Néhai férje Abád, Tomaj és Bánhalma visszaszerzésére 4000 forintot adott, azért gyermekeit azok fele illeti meg.

5. 1748-ban a sómoskői részt is visszaváltotta 9507 frtért.

Gyermekeire hagy tehát 56731 forint 64 dénár pénzt, illetőleg annak megfelelő vagyont, kötelezi őket, leányait elégsék ki, a ki pereskedik, elveszíti az örökséghez való jogát.

Testét a szécsényi, saját költségén épített kriptába temessék el.

A következő évi július 30-án, mivel időközben leánya, Hallerné elhunyt, azzal egészíti ki végrendeletét, hogy 4000 forintot kitevő kegyes alapítványait átveszi, mert mindig szeretettel vette körül.

16. *Forgách Ferencz gróf*, Ádám fia 1697-ben született; 1709-ben a kassai konviktusban nevelkedik, fizetnek érte havonként 15 forintot, Beliczai András nevű famulusáért 7-et.

Az iskolából a katonai pályára megy, 1721-ben a Browne

ezredben kapitány, 1734-ben Károlyi Sándor lovas ezredének őrnagya, 1742-ben tábornok, ki a rajnai hadjáratban egyideig a Károlyi ezredet is vezényli. Az egykoru magánjelentések szerint nagyon szigorú ember volt, alattvalói nem szerették. Bátyja halála után a nógrádi főispánság reá szállott.

*Comes Fran: junior Forgách
de Gémess*

Kétszer nősült, első neje Szent-Ivány Erzsébet, a második Klobusiczky Teréz volt. Élete utolsó éveit betegeskedve Komjátiban tölti. Már a harmadik fürdőt használja sebei gyógyítására, írja Forgách Pálnak 1747-ben, s kéri, hogy a váradiban engedjen részére lakást.

1750 május 8-án végrendelkezett. Kéri nejét, illő módon temettesse el a komjátii plébánia templomban. Ha elkészül a szent Péter kápolna, mely alá Jézus halála emlékére ő kriptát építtetett, oda vigyék át. Ingóságait feleségére hagyja, ki mindazon összegek felett is rendelkezhet, melyet az építkezésekbe adtak. Klobusiczky Teréz halála után vagyonát József öccse és annak gyermekei örököljék, de özvegyétől életében semmit ne vegyenek el pereskedéssel.

Második felesége 1752 február 9-én férjhez ment Graskovich Antal grófhhoz, s 1781 december 20-án Gödöllőn halt meg.

16. *Forgách József gróf*, Ádám fia 1699 december 6-án született, tanulmányait a bécsi egyetemen fejezte be. Korán katonává lett ő is, 1736 február 27-én az uralkodó lovassági alezredessé nevezi ki, 1759-ben ezredes. 1751-től Nógrád megye főispánja, a neki jutott vagyonban gazdálkodik.

Felesége Engelshofen Anna, kivel 1724 körül kel egybe.

16. *Forgách Borbála*, Ádám leánya fiatalon elhalt, az 1721-ik évi osztály idejében élt.

16. *Forgách Ignác gróf*, Ádám fia 1702 július 21-én született, középiskoláit Nyitrán, a felsőket külföldi egyetemeken végezte. Az 1721-ik évi családi osztzkodás idejében vagyonát János bátyja gondjaiba ajánlja, hogy tanulmányait befejezhesse.

A katonai pályán nagy sikereket ért el, az olasz csatamezőn vitézen küzdött, meg is sebesült, 1741-ben alezredes, ezredtulajdonos, 1744-ben ezredes, a következő évben tábornokká, 1757 január 21-én altábornagygyá nevezi ki a királyné. Azon év tavaszán a poroszok ellen indul, kiadásai fedezésére, melyekre katonai fizetése nem volt elég, gácsi, majd ujlaki részeit zálogba vetette. Érdemei jutalmazására 1764 április 17-én tüzérségi felügyelővé neveztetett ki.

1740 körül vette nőül Ujfalusy Pál báró özvegyét Berényi Erzsébet grófnőt, kivel 1743 márczius 1-én az esztergomi káptalan kiküldötté előtt abban állapodik meg, hogy férje után özvegye összes ingatlanait és ingóságait örökölje, a nő viszont leköt 20000 forintot, felét férje szabad rendelkezésére, a másik felét, magtalan elhalálozása esetére Ujfalusy Károly báró, első férjétől származó fia örökölje.

16. *Forgách Katalin grófnő*, Ádám első házasságából származott utolsó leánya 1705 február 19-én született; 1724 május havában ment férjhez Bettendorf báróhoz, a Lobkovitz ezred őrnagyához, majd másodszor Pongrácz Andráshez.

16. *Forgách Miklós*, Ádám és Walterskirchen Eleonora fia, gyermekkorában meghalt.

16. *Forgách Janka grófnő*, Ádám második nejétől született leánya Schmidlin Ferencz neje lett.

16. *Forgách Vilma grófnő*, ugyanannak leánya, Herbersteinné életéről részletes adataink nincsenek.

16. *Forgách Anna*, Simon leánya 1692-ben születhetett, gyermekkorában elhunyt.

16. *Forgách Zsigmond gróf*, Simon fia 1694 október 24-én született Galgócson, szépen fejlődő gyermek volt, szülei sze-

retetének központja. Anyjával együtt ment fogoly atyja vigasztalására Krasznahorkára, Lőcsére, majd Lengyelországba. Ott ferde irányban fejlődött tovább, állhatatlan, iszákos lett, övéinek nagy bánatot okozott. Forgách leveleinek legszebbje az, melyben javulásra inti az Istenre, ősei erényeire és szülei iránti kötelességeire hivatkozva. „Azirt édes fiam, tírjél Istenedhez, examináld erkölcsedet és ne hízkeljél magadnak, hanem Istenedet szeressed, atyádat becsüljed, atyád fiait, felebarátidot tiszteljed, az szolgákhoz zúgolódó, bosszúálló ne ligy; békétűrésben, józanságban, csendességben viseljük illetünket, hogy az Isten neve bennünk áldassik és másoknak is jó példájul lehessünk. Az Isten is megszabadít minden gonosztul — amen“, írja levele befejezéseként.⁴⁸⁵

1735-ben halt meg Lengyelországban.

16. *Forgách Kata grófnő*, Simon leánya 1696-ban született; a nagyszombati klarisszák közt nevelkedett, atyja kuruczczá létele után is ott maradt, 1709-ben a rend javára lemondott minden vagyonról, a mi szüleiről neki jutna.

Simon többi gyermeke:

16. *Forgách Ádám, László, Eszter, Eleonora és Róza* gyermekkorukban haltak el, a legutolsó 1710 április 7-én. Szárhegyi Péter munkácsi plébános temetési költség fejében 100 forintról vett Forgáchtól kötelezött.

17. *Forgách György, János, Ferencz, Terézia és Eleonora*, Ferencz gyermekei szintén rövid életűek, róluk, mivel Borsodban éltek, a levéltár mit sem őrzött meg. Közülök Terézia és Eleonora vannak 1729-ben életben.

17. *Forgách Pál gróf*, Pál fia 1696 junius 5-én Csejtén született, a Révayak várában. Tanuló éveinek befejezésére atyja Rómába küldte a Germanicum Collegiumba, a hol a bölcsélet doktorává avatták, s megkapta a bakonyi apát címét. Fiatalkora miatt csak 1720-ban szentelték pappá, első miséjét a ghymesvári szt Ignác egyházban atyja segédletével mondta.

1728-ban váradi kisprépost, 1740-ben 1000 forintos alapítványt tesz le a váradi pálosok számára az ő lelke üdvéért szolgáltatandó misékre.

Nádasdy Lipót gróf kancellár 1747 május 27-én értesíti, hogy a királyné váradi püspökké nevezte ki; méltóságába október 2-án iktatták be. Kineveztetése évében megalapítja a nagyváradi főgimnáziumi konviktust.⁴⁸⁶ 1752-ben Olasziban lerakja a székesegyház alapköveit, a melynek építését 1779-ben Patacsics Ádám fejezett be. 1758 márczius 21-én vezették be a bihari főispánságba, bár akkor már (1757 április 25-e óta) vácsi püspök volt.⁴⁸⁷

Végrendelete 1758 június 3-án kelt Vácson, 1759 február 15 körül elhunyt.

Ő fejezte be az atyja által megkezdett Ghymes vára restaurálását, 1745-ben szegénysorsú rokonai részére 4000 forintot helyezett el a nyitrai káptalannál, a melynek kamatait 1701-ben első ízben Forgách Istvánnak adták ki.⁴⁸⁸ Ingóságainak értékesebb darabjait 1756-ban rokonai közt osztotta ki.

Az irodalommal is foglalkozott, 1752–54 közt megjelent *Florilegium* cz. műve, nagy szorgalommal gyűjtötte az ország, a váradi püspökség történetére s néhány régi család nemesiségére vonatkozó másolatokat, melyek gyűjteményét a váradi káptalan a Múzeumnak ajándékozta.⁴⁸⁹

17. *Forgách Mária* grófnő, Pál leánya, 1697 október 4-én született Csejten, anyja halála után, 1703 december 3-án beadták a nagyszombati klarisszákhoz, hol 1714 május 15-én ünnepélyes fogadalmat tett. 1740-ben még életben van.

17. *Forgách Borbála* grófnő, Pál leánya ugyancsak Csejten született 1698 október 10-én, 1706 február 24-én a pozsonyi klarisszák közé vitték, de már 1707 július 10-én meghalt.

17. *Forgách László* gróf, Pál fia 1699 szeptember 2-án Csejten született; fivéreivel együtt a bécsi egyetemen fejezte be tanulmányait, a melyek végeztével a helytartótanácsnál vállalt hivatalt, pályáján tanácsosi rangig jutott el. Később viszsza vonult a közélettől, József öcsese vagyonát magához váltván Csejten és Beczkón élt.

Három ízben nősült: Maholányi Juliát, Szent-Ivány Krisztinát, majd a Révay család egyik leánytagját vette el,

gyermekai valószínűleg első és második házasságából származnak.

1759 február 22-én átveszi Pál püspök hagyatékát, közte 5 arany keresztet, 8 arany szelenczét, 5 gyűrűt stb. egyúttal László fiát is felhívja, siessen Váradra, az ott maradt kincseket is vegye magához s vigye Ghymesre. Ha a kincstár nehézségeket okozna, jelentse be, hogy a rokonság nevében ellentmond.⁴⁹⁰

1778-ban halt meg.

17. *Forgách Apollonia*, Pál leánya 1700 október 2-án született Csejten, másnap elhunyt, eltemették ugyanott Ország Kristóf koporsója mellé.

17. *Forgách József Ferdinánd* gróf, Pál fia, 1701 október 15-én született Csejten, mint fivérei, ő is a bécsi szent Borbála intézetben nevelkedett.

Ghymesre visszatérve gazdálkodáshoz fogott, 1718 körül nőül vette Perényi Ágneszt, kitől 1729-ben külön válva él, az esztergomi káptalan előtt tiltakozik az ellen, hogy neje, mint István fiának gyámja, bizonyos javakat eladjon.

17. *Forgách Lucia*, Pál utolsó gyermeke 1702 november 26-án Csejten született, fél órával később meghalt.

17. *Forgách Anna* grófnő, János leánya 1721-ben született. Felserdülve nőül ment Haller István grófhhoz, Gábor fiához, ki 1756-ban halt meg.

Férjével többnyire Éradonyban lakott, ott halt meg 1751 nyarán. Végredelete márczius 18-án kelt. Kéri benne anyját, 4000 forintot fizessen ki helyette kegyes alapítványokra, ez összegért reá hagyja ékszereit: 1 nyakszorítót briliáns rubintokkal, 2 hasonló fülbe valót, 2 briliáns gyűrűt, 3 gyémántos reszkető rubinttal egvelegeset, 1 pár kézre való és 4 soros nyakra való gyöngysort.

A szegvári templomnak alapítványul 2500, fentartásra 500, szentségmutató beszerzésére 400 (a meglevőt adják a vilkei templomnak), a vásárhelyinek 100, a kaplonyi barátoknak 600 forintot. Egy darab olvasztott ezüstjéből 1—1 kelyhet készítsenek a szegszári és kaplonyi templomoknak. Ezüstös ruháját a Mária czelli boldogasszony kápolnának hagyta stb. Egészen egyszerű temetéssel adják át holttestét az anyaföldnek, karton köntösbe öltöztessék.

16. *Forgách László*, János fiáról mit se tudunk, valószínűleg gyermekkorában elhunyt.

17. *Forgách Róza* grófnő János leánya 1723-ban született. Férjhez ment Haller László grófhoz István fivéréhez. Erzsébet nevű leánya Lázár Istvánné lett felserdült korában.

17. *Forgách János* gróf, János fia 1724-ben született. Tanulmányai elvégzése után úgy látszik, a katonai pályára ment, mivel Mária Terézia az 1753. január 26-án Garany, Kásó és Bodzás-Ujlak birtokokról szóló adománylevelében ő és Zsigmond öcsésének érdemeit is említi. 1758–1775 között Csongrád megye főispánja. 1764. május 6-án a királyné a szent István rend kis keresztjével tünteti ki, 1764-ben titkos tanácsosi címmel.

Résztvesz az 1764-ik évi országgyűlés tárgyalásain is, az egykorú naplói róla kapzsinak nevezi, ki házasságait is pénzvágyból kötötte.⁴⁰¹

Nejei voltak: Grassalkovich Terézia (szül. 1738, † 1769-ben) és Széchényi Borbála grófnők (született 1753, † 1817-ben), az utóbbi *Forgách* halála után Desfours Ferencz grófhoz ment férjhez.

1774-ben halt meg.

17. *Forgách Károly*, *Erzsébet*, János gyermekei kiskorukban elhunytak.

17. *Forgách Kata* grófnő, János leánya 1726-ban született, bécsi lauretana apáczáknál nevelkedik, legszebb éveiben, 1750. július 25-én halt meg Gácson; fiverei az 1753-ik évi 350 forint ellátást biztosítanak neki. Halottas ágyáról festett képe Gácsvárt látható.

17. *Forgách Zsigmond* gróf, János fia 1728-ban született. Bátyjával együtt kapta 1753 a garanyi birtokokat. Ugyanazon évben rendezik a gácsai és szécsényi uradalmak birtoklását, a mikor sorshúzás útján neki a szécsényi kastély fele jutott lakóhelyül (az uradalom másik fele a visszaváltó Ignác végrendelete folytán József fiaié lett). 1763-ban az abádi vagyonon is megosztozott, 1766-ban véget vetnek az ecsegi közdézmálásból folyó pereskedésnek, s úgy határoznak (április 21-én Szécsényben), hogy Ecseg minden jövedelmével együtt átmegy Zsigmond birtokába, viszont Jánosé lesz a gyöngyösi piacon levő ház és telek 2000 forint értékben, a patai szőlők. Mivel

az ecsegi vagyon 4200 forintot ért, a különbség kamatait Zsigmond pontosan megfizeti bátyjának.

Neje Nádasdy Erzsébet grófnő volt, ki 1812-ben halt meg. Végrendeletében (1842 november 15, Buda) arra kéri gyermekeit, tisztességesen temessék el, e célra 500, 1000 misére ugyanannyit, az ország szegényeinek 800 forintot hagy, meghagyja, hogy temetése napján 200 forintot oszszanak szét.

A szüleitől neki jutott 43000 forintot két gyermeke egyenlő arányban oszszak fel, ezüstneműit is. Erzsébet leányának azonkívül hagy 1200 forint készpénzt, a tőke fiánál legyen, fizesse kamatait, ha Erzsébet meghal, mindkettőjük, vagy csak annak örökösei kapják, kinek leánygyermekei vannak. Ékszerei közül a nagy briliáns rózsát menyére hagyja, a többi ruháneműből a Smideggek szabadon választhatnak. Közönséges ruháit a cselédeknek adják negyed évi fizetéssel együtt.

Mostoha fiáról Végh István kamarai tanácsosról akként gondoskodott, hogy az esetleg maradó pénzt Erzsébet leánya oszssa meg vele.

Eltették 1769 július 4-én Szécsényben.⁴⁹²

Gróf Nádasdy Erzsébet,

17. *Forgách János* gróf, József fia 1726-ban született. Nejétől Antonia leánya származott, életéről egyebet nem tudunk.

17. *Forgách József, Anna, Antónia, Mária és Pálról*, József gyermekeiről a levéltár nem őrzött meg adatokat, születési adataikon kívül, melyeket Nagy Iván is közöl, egyebet nem tudunk.

17. *Forgách Alojzia* grófnő, József leánya 1730-ban született. Testvérei beleegyezésével bírta a gyöngyösi és környéki birtokokat. 1808-ban Forgách József pert kezd ellene Nógrád megye törvényszéke előtt, mivel a kezeiben levő vagyonra nem akarta örökösödési jogát elismerni. A hatalmas köteget kitevő periratok visszanyúlnak az Ádám fiai közt végbe ment osztályokig, a melyek szerint Forgách József nem örökösödés, hanem osztozkodás czimén tarthat igényt a vagyonra.

17. *Forgách Miklós* gróf, József fia 1731—1732-ben szü-

letett. Tanulmányait sikerrel elvégezve 1756-ban a pozsonyi helytartói hivatalba ment, hol számfeletti, majd rendes tanácsosnak nevezték ki. 1774-ben a debreczeni városi tisztújításra rendelt királyi biztos, 1777-ben Nyitra megye főispánja. József császár uralkodása alatt a kiadott törvénytelen intéz-

Forgách Józsefné, Koháry Mária grófnő.

kedések, főleg a nemesi összeírások miatt összetűz a kormányossal, megyéje a legerősebb hangú feliratokat küldi fel ellene a királynak, a ki Forgáchot elbocsátja méltóságából, a megyébe karhatalommal királyi biztost küld.

Forgách ekkor a társadalmi ellenállást szervezi, külföldön is ismert nevű vezéralakjává lesz az önkényuralom ellenes mozgalomnak. Nyomtatásban is megjelent munkáiban

az alkotmány helyreállítását, a nemesség elvett jogainak visszaadását követeli, nem titkolja el a nemesi rend kebelében rágódó bajt sem.

Az 1790/91-ik évi országgyűlés munkálataiban nagy buzgalommal vesz részt, megint Nyitra élére kerül, több országos bizottság tagja, egyideig népszerű nádorjelölt. Élete végén betegeskedett, a megye 1795 szeptember 7-én tartott közgyűlésén e miatt nem jelent meg, az október 14-ikiben pedig nagy sajnálattal olvasták fel az özvegy értesítését, hogy férje szeptember 20-án Pozsonyban elhunyt.⁴⁹³

Özvegye, Pinelli Jozefa bárónő Széchenyi Ferencz gróf, Szent-Ivány Ferencz, Balog Péter, Révay Pál báró és Fogarassy Gábor közbenjárására 1796 december 7-én úgy állapodott meg Forgách Antallal, mint Alajos és József öcscei gondnokával is, hogy

1. ámbár néhai férje 1795 szeptember 13-án kelt végrendelete szerint a vagyont életében megtarthatná, mégis a szalanczi, hertneki, szécsényi és gyöngyösi birtokok felét átengedi János ágának.

2. Hogy nyugodtan élhessen megtartja Ujlakot.

3. A férjének adott 20000 forint hozománya után sógorai neki 5⁰/₀-ot fizessenek.

4. Kiköti, hogy az említett uradalmakat ne osszák fel, hanem Forgách József, vagy annak halála után az özvegy által kijelölendő más valaki igazgassa azokat.

5. A birtokok jövedelméből pontos negyedévi részletekben 12000 forint évi tartásdíjat kap.

6. Az adósságokat kölcsönösen elintézik.

7. A tályai szőlőből kap az özvegy évenként 4 hordó bort.

8. A megállapodással az eddig felmerült követelésekről kölcsönösen lemondanak.

Ezen nagy fontosságú megállapodással az összes meglevő birtokok, Ghymest kivéve, Forgách János leszármazottaira szállottak: Antal és Alajos maradtak Gácson, József pedig a szécsényi várkastélyba költözködött.

18. *Forgách László*, László fia 1724-ben született Csejtn, egy éves korában meghalt.

18. *Forgách János gróf*, László fia 1725-ben született, 1744 április 15-én a halotti szentségeket felvéve meghalt.

18. *Forgách Manó, Anna és Borbála*, László gyermekei, kiskorukban elhaltak.

18. *Forgách László gróf*, László fia 1730 körül született. A század második felében részt vett Nyitra megye közéletében. 1777-ben tagja a Forgách Miklós beiktatását eszközölő bizott-

Forgách József gróf (Zsigmond fia).

ságnak, 1790-ben a Kaunitz herczeg és Pálffy kancellárhoz küldött megyei tisztelgők egyike, 1805-ben pedig a francia sereg ellen szervezett megyei választmány tagjai közt találjuk.

Felesége Fontanella grófnő volt, kitől leánygyermekei maradtak, nevöket azonban nem ismerjük.

18. *Forgách József gróf*, László fia, 1735 körül született Csejtén, atyjáról örökölte a ghymesí hitbizományt; nejé-

től, Szlavincziai Sándor Juliától származott le az újabb ghymesi ág.

18. *Forgách Miklós és Erzsébet*ről, László gyermekeinek életéről, részletes adataink nincsenek.

18. *Forgách Júlia*, László leánya, felserdült korában valamelyik Bertalanfyhoz ment férjhez.

18. *Forgách Angelika*, József leánya 1720-ban született és meghalt.

18. *Forgách István gróf*, József fia, 1726-ban született. 1754-ben Ghymes, Csejte és Beczkót kivéve minden egyéb birtokát 1000 arany forintért átengedte nagybátyjának, Lászlónak. Két felesége volt: Vranovich leány és Matyasovszky Borbála.

Élete második felében szűk vagyoni viszonyok között él, 1761-ben Forgách Pál alapítványának kamatait ő kapja első ízben.

18. *Forgách Antal gróf*, János fia, 1761-ben született. Hivatása őt is a katonai életre vonzotta, 1796-ban a nádor huszárezred főhadnagya, majd kapitánya. A csendesebb idő beálltával gazdálkodáshoz fogott, nőül vette Grassalkovich Ottilia grófnőt, kitől három gyermeke született.

Elhunyt 1801 február 15-én, neje 1810 május 8-án, a gácsi községi temetőben nyugszanak. Olajfestésű arcképeik a gácsi várban láthatók.

18. *Forgách Alajos gróf*, János fia, 1761-ben születhetett. Az 1796-ik évi birtokrendezés után Szécsényben és Gyöngyösön élt, gazdálkodott, Forgách Józseffel együtt gyakran vezette a környékbeli földesurak tanácskozásait.⁴⁰⁴

Felesége volt Batthyány Izabella grófnő (szül. 1788 † 1855). Elhunyt 1829 szeptember 10-én.

18. *Forgách János*, Zsigmond fia születése után meghalt.

18. *Forgách József gróf*, Zsigmond fia 1756-ban született. Az 1796-iki egyezés szerint, miután Forgách Ádám fia József ága kihalt, reá szállott a birtokok fele része. Ifju korában neki lát ő is a gazdálkodásnak.

1808-ban hosszan nyuló pert folytat Forgách Alojzia ellen örökösödési jogának elismerésére. 1809-ben a szalánczi és füzéri jobbágyságok közt többször megújult határsértéseket igyekezik orvosolni, megkéri Jankovich Imrét, a Károlyiak

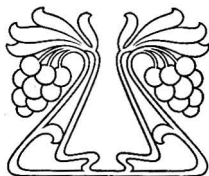
jószágigazgatóját, dolgozzon ki valami elfogadható tervezetet. 1815-ben nagy úrbéri pere kezdődik a szécsényiek ellen. Visszaváltja a község területén elzálogosított földeket, s ügyvédje megkezdje az eljárást a lakosság által jogtalanul elfoglalt belsőségek visszaszerzésére. Az eljárás folyamán 1817-ben a gróf rendezni akarja a jobbágyok és zsellérek viszonyát a földesúrhoz, kívánságait azonban elfogadhatatlanoknak tartják, a bonyolult per csak 1869-ben ér véget. Az uradalom igazgatója ezen évek alatt Szontagh István volt, éles eszű, ritka ügyességgel megáldott ember, a hogy Szentmiklóssy Alajos jellemzi.⁴⁹⁵ A Nógrád és Heves megyében élt földesurak vezére, Nógrád megye főispánja is volt.

1815-ben renováltatta „családja kedvtelésére“ a szalánczi vár őrtornyát, s röviden összeállította a vár történetét is.

Nejétől, Koháry Mária grófnőtől hét gyermeke született. Bécsben halt meg színházi előadás nézése közben.

Forgács József 1829-ben, Alajossal egy évben hunyt el.

18. *Forgách Erzsébet grófnő* az 1758 körüli években született, felnőtt korában Schmidegg grófhhoz ment férjhez, a házasságból több gyermek származott, anyja 1812-ben kelt végrendeletében gondoskodott róluk.

X. FEJEZET.

A CSALÁD TÖRTÉNETÉNEK ÚJKORI ESEMÉNYEI

A TIZENKILENCZEDIK—HUSZONHARMADIK
NEMZEDÉK

1800—1900.

SALÁDTÖRTÉNETI kutatásaim közben azt tapasztaltam, hogy régi nemes családaink legtöbbjének levéltárában igen kevés okiratot találunk a legújabb korból, hogy a kapocs, mely a XVIII. század eseményeit a későbbiekkel összefűzi, igen sok esetben nagyon gyenge. A magántermészetű levelezést többnyire megsemmisítik, a személyi és hivatalos iratokat a családtagok maguk őrzik, nem helyezik el levéltáraikba, rendszeres naplóíróról a múlt század közepe óta alig hallunk, a mi nagy kárára van a hazánk történetében végbement rendkívüli eseményeknek. Ha ezekhez hozzá vesszük azt, hogy az újkori események leírásában a családtörténész tollát szűk határok közt tartja az elmondottak esetleges vonatkozása a még élőkre, körülbelől összeszedtem azon okokat, a melyek miatt a családi monografiák utolsó fejezetei szűkszavúak.

Kivételt az említett tapasztalat alól, sajnos, a Forgách család levéltára se képez, a mely a legújabb kori történetre úgy szólván mit se tartalmaz. A mire kiterjeszkedünk, más-honnan kellett összeszedni. Minthogy pedig az 1848/49-es és azóta elmúlt események rendszeres feldolgozását még meg se kezdtük, nagy anyag e téren sem áll rendelkezésünkre.

A XVIII. század második felében, mint láttuk, a Forgáchok mindegyikét az a törekvés hatja át, hogy az ősidőktől maradt, s a kurucz idők által megnövelt anyagi romlást feltartóztatassák, a mit úgy vélnek a legjobban elérhetőnek, hogy a Simon bátyjok által okozott rossz véleményt dinasztiahűségükkel megczáfolják. A családi politikának, ha arról szólhatunk, irányítója a ghymesi ág, mely a század közepéig a legközelebb áll az udvarhoz, a szerepet tőle a gácsi ág veszi át, a függetlenséget viszont úgy nyilvános, mint magánéletében a szécsényi, később mándoki Forgáchok őrzik meg a legjobban. Forgách Zsigmond nemcsak a Miklós őse

által visszaváltott vagyont, hanem politikájának irányát is örökölte.

Az 1843-ik évi országgyűlésen több Forgáchesal találkozunk, már az 1838-ik évi tárgyalásokon szintén jelen vannak, de jelentősebb szerepök nincsen. A fiatalabb nemzedék akkor készül elő a politikai pályán, Forgách Ferencz az udvari kancelláriában, Antal Nógrád megyében, majd szintén a kancellárián működnek, Ágoston Hontban táblabíráskodik.

Képzettség, tehetség tekintetében Forgách Antal tűnik ki közülök először. A hivatalnoki pálya fokozatain gyorsan áthalad, a kancellária fogalmazóságát 1843-ban a fiumei kormányzótanácsosi állással cseréli fel, majd ugyanazon évben a váltó és kereskedelmi főtörvényszék előadója, 1844-ben tanácsosa. Az országgyűlésre nemcsak az ellenzék, a kormány emberei is csoportosultak. A felsőház konzervatív pártjában az Apponyi Györgyhez csatlakozott ifjak között találjuk Forgáchot is. Tapasztalatai nem voltak, de tehetségével s készségével jó támogatást ígért a kormánynak, mely 1846-ban a váltó felsőtörvényszékhez ülnöknek, a következő évben kamarai tanácsosnak neveztetí ki.

Forgách Ágoston gróf 1837-től viski plébános, Hont megye táblabírája s ugyancsak a felsőházi konzervatív párt fiatal tagja. 1845-ben pozsonyi kanonok lett. Tagja azon Moson megyei bizottságnak, mely Széchenyi Istvánnak 1846 október 23-án a megbízó levelet átadja. Az 1847/48-iki gyűlésen a pozsonyi káptalant képviseli az alsó táblán, 1848 márczius 16-án ő is elmegy Bécsbe a törvények szentesítését kérni V. Ferdinándtól.

Az alapvető törvények végrehajtását megghiusította a forradalom kitörése. A nemzet nagy fiát megörjítette az események rohamos fejlődése, a régi rend fentartására törekvők félreálltak az előretörő hullámok útjából, a veszedelmet nem tartóztatta fel semmi. Nagy lelki erő nem nyilvánult meg a nemrég vezetésre hivatottak eljárásában, kishitűek voltak, de legalább a megpróbáltatás okozóinak szolgálatába nem szegődtek. Forgách Ágoston, Antal közeli érintkezésben állanak a forradalom vezetőivel, törekvéseik azonban ellentétben állottak egymással. Mikor az ágyudörgés hazánk minden részében hangzott már, a dinasztikus mágnások még egy szerencsétlen

A mándoki kastély.

kísérletet tesznek az ellentét elsimitására. 1849 május 17-én felhívást bocsátanak ki Pozsonyból, melyben az ország lakóit buzdítják, adakozzanak a királynak sereg felszerelésére, Szirmay gróf példájára szervezzenek önkéntes csapatokat — a honvédek ellen. A felhívást két Forgách is aláírta, Ágoston és az alsó tábla volt alelnöke, Forgách Sándor gróf.⁴⁹⁶

Az utóbbi Forgáchnak gyászos szerepe volt a nemzet élethalál küzdelmében. A forradalom kitörése után Bécsbe ment, ott várta az események alakulását, később két fivérével együtt a császárság szolgálatába szegődött.

„A nyíltan fellépő önkényuralom mindig talpra állította nemzetünket, — írja Beksics Gusztáv. Legutóbbi szabadságharcunkra következett az a korszak, mely leginkább próbára tette. Az erőszak megtámadta, s elkobozta összes jogait. Keletkező culturájának csiráit meg akarta semmisíteni. Békókat rakott nemcsak haladására, hanem még legkisebb szabad mozgására is. Gazdasági politikája arra irányult, hogy kiaknázza és tönkre tegye nemzetünket. Másrészt pedig csupa csábítással vette körül. Csábította a hivatalokba, jólétet, gazdaságot kínált mindazoknak, a kik az önkényuralom pártjára hajlandók állni. A hazaárulást jutalmazta, s a hazaszeretetet büntette. És a nemzet nagy többsége, különösen pedig egészséges és nemesebb része ellenállt úgy a császárnak, mint a fenygetésnek.“⁴⁹⁷

A függetlenségért harcoló honvédek legtöbbje szegény ember volt, legdrágább kincsét, életét ajánlotta a hazának. Azon kevés mágnás közé, kik szintén kardot kötöttek, tartozott Forgách Kálmán gróf, a kinek önfeláldozása a nemzetség hazaszeretettől buzgó tagjainak emléket eleveníti fel.

A mint az országgyűlés kimondta a honvédsereg felállítását, Abaúj-Torna megye is megteszi a szükséges lépéseket, megalakítja a megyei választmányt. A kassai eseményekről Forgáchékat többnyire előszóval, többször levélben tájékoztatja Hammersberg László, a Szalánczon, máskor Kemenczén időző grófi család orvosa és barátja. A takarékpénztárból kivette a kívánt 2000 forintot, írja 1848 április 6-án, de ércpénzre nem tudta beváltani, olyan nagy volt a tolongás a bankóház körül.

Két nappal azelőtt jött 5000 forint szekéren, két pesti

nemzetőr kísérté, hogy a városi bizottmány a papírpénz egy részét be tudja váltani. A választmány erélyesen kezdte meg működését, lefoglalta a sorsjáték pénztárt is. Az nap éjjel parancsot kapott a kassai katonaság, hogy önmagát hadilét-számra kiegészítve menjen Olaszországba. A német tisztek azzal vigasztalják egymást, hogy Kossuth az országgyűlésen azt indítványozta, mutassa meg a nemzet az uralkodóház iránt való hűségét, menesszen országos küldöttséget a király elé. Ő megnézte a Nemzeti Ujság mellékletét, de a jámbor hiedelmet nem igazolja benne semmi.

A nemzetőrhad ügyével az április 28-ára egybehívott közgyűlés foglalkozott; Semsey Albert kéri Forgáchot, álljon ő is a mozgalom élére, hogy anarchiába ne menjen át a dolog. A gróf készségesen enged az egyéb helyről is jövő felhívásnak, úgy hogy a bizottság június 6-án Bárczán tartott ülésében őt bizza meg a haza oltárára felajánlott adományok gyűjtésével. A kicsinyeskedők alattomos támadása itt se maradt el, Forgách Kálmán le is teszi e miatt a megbízatást, a mit azonban a bizottság nem fogad el.

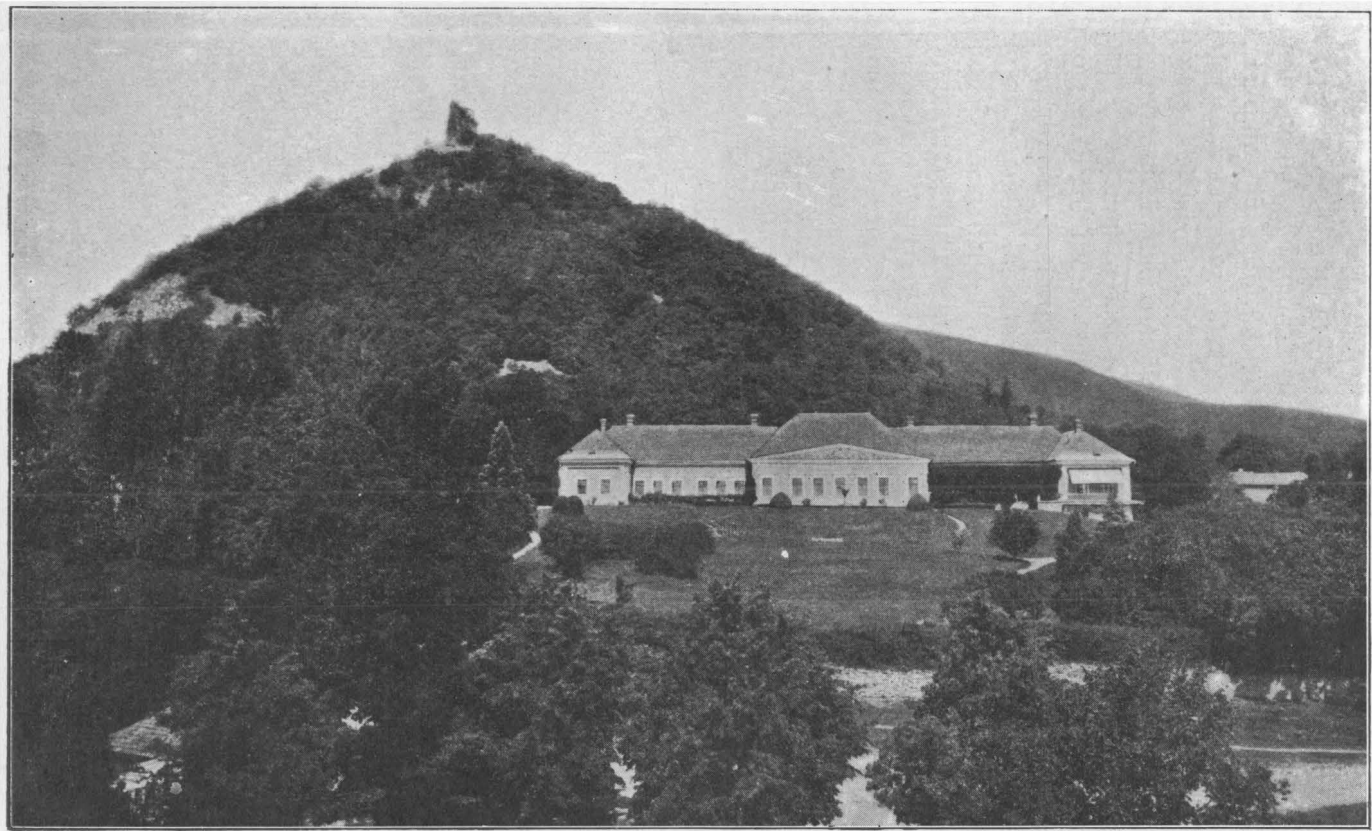
A honvédsereg felszerelése, begyakorlása még távolról se volt befejezve, a mikor Schlik altábornagy megindult Lengyelországból az ország felső része ellen. Mészáros Lázár fővezér emlékiratai szerint a kassai sereg legharcziasabb csapata a háromszáz főre menő önkéntes lengyel század volt, kik a szomszédos megyékből toborzott vagy 18 ágyúval rendelkező nemzetőrrel Pulszky ezredes vezénylete alatt állottak.

Schlick a Dukla felől jövő úton jött be az országba, Bártfát küzdelem nélkül elfoglalta, onnan Eperjesre tette át szállását. A honvédc csapatok Kassa elé vonultak vissza, hol az ellenség december 11-én megtámadta őket. „A szegény nemzetőrsereg először levén itt megint kitéve a tűznek, néhány jól célzott ágyúlövessel és oldalban és hátban való megtámadással fenyegettetve futni kezdte és a tért oda engedé. Az úgy nevezett ütközet alatt kevesebbet vesztett, mint elszéledése után, noha úgy sem ment a holtaknak és sebesülteknek száma sokra.“⁴⁹⁸ A központi bizottmányt aggodalommal töltötte el a csatavesztés híre, mindenki Pulszkyt okolta érte, pedig a honvédek készületlensége, Török Miklós gróf őrnagy árulása volt a szemtanúk előadása szerint a vereség előidézője.

Az ágyúzás Szalánczig elhallatszott, hol Forgách Kálmán gróf családja leste a családfőért aggódva az ütközet kimeneteletét. Az övéiért való aggodalom visszatartotta ugyan a gróftól attól, hogy a honvédsereg későbbi hadviselésében résztvegyen, de szívvel-lélekkel együttértett a nemzet szabadságáért küzdőkkel. A birtokok rendbentartása a mozgalmas világban szintén sok gondot okozott, az uradalmakból beérkezett jelentésekből látjuk, hogy az aggodalomra elegendő oka volt a családnak.

Janik Ferencz jószágigazgató 1849 márczius 24-én tudatja a földesurral, hogy Windisgrätz herceg legutóbbi hirdetménye a magyar papírpénz értékét nagyon leszállította, s a zavaros körülmények miatt az eperjesi vásárt nem tartották meg. A zsellérek az elmúlt napokban szelid szavakkal intette, tartózkodjanak minden zavargástól. Ugy vette észre, beszéde nem maradt hatás nélkül, csak a zsiriak közül jelentette ki néhány, hogy a helységgel tart, s a szolgálatot immel-ámmal teljesítik. Junius 28-án megint a pénzválsággal összefüggő bajokról értesíti a grófi családot. A gazdálkodás addig csak ment valahogy, de később, úgy véli, alighanem akadályokkal kell megküzdeniök. A birtok megvédésére minden óvintézkedést megtesz, de a marhákat el nem hajtathatja, mert a zsellérek maguk elárulnák az oroszoknak. Megelőző nap öt kozák jött Kemenczére, kárt nem okoztak, előfogatokat kértek a falubirótól Kassára, az uradalom két ökrös szekeret adott nekik. Néhány nappal később (július 8-án) írja, hogy a szénahordás folyik szorgalmasan, majd mindenhol benn van már. A gyanu elkerülése czéljából jobbnak látja, ha a gyapjút a kassai raktárban hagyják. Semmi egyéb újsággal nem szolgálhat, mint hogy az oroszok hátrálnak, a magyar sereget másnapra várják Kassára. Augusztus 12-én kelt levele szerint a mándoki gazdaság nem a katonaság, mint inkább a jobbágyok magatartása miatt károsodik. Kommunizmusról álmodoznak, a mozgalom veszedelmessé is lehet, azért szólott már Klestinszky Imre szolgabírónak, gondoskodjék az uradalom megvédéséről. A regete-ruszkaiak megtámadták az erdőört, majd agyon verték.

Az ellenséges csapatok s a jobbágyok fenyegető magatartása miatt a grófi család kénytelen volt már előbb Kassára

A nagyszalánzi kastély.

bemenni. Hammersberg június 26-án tudatja, hogy az átköltözést meglehetősen kezdeni. „Mink itt a nagy aggodalmak után vigasztalva vagyunk. Valamint Méltóságokat, úgy minket is a legkegyetlenebb sorssal fenyegettek, azonban a tiszték valamennyien nyájasak, udvariasak, a fegyelem nagy, és kihágások csak egyesek történtek az elővárosokban és távolabb kertekben, és ezek is csak az élelmi szerek, meg egyes csekélységek erőszakos elvitelére szorítkoztak. Mint hallik, szigorú rendeletek történtek ilyesmit meggátlására is. Ilyen kihágások elkerülhetetlenek, minden nagyobb csapatnál találkozhatnak oly emberek is, kik a fegyelem dacára is rendetlenek. A seregnek azonban elve humanitas, mindent fizetni, büntetni azt, aki *legközelebb* pártoskodott, a régebbiekre a feledékenység fátyolát vetni, a rendet helyre állítani.“ Pécsy Imre főkörmányzó készségesen megígérte, hogy lakást készített számukra.

A Szaláncz körül fekvő falvakat ennél is kevesebb kár érte, mert Forgách Sándor gróf, az orosz hadsereg elébe küldött császári biztos hosszabb ideig ott tartózkodott. A család ezen tagja, mint említettem, Bécsben élt, ott ismerték fel, mint a felsőbb helyről jövő minden parancs teljesítésére kész egyént.

A világozi fegyverletétel után ő intézkedett a fogoly honvédtisztek felett. A Bach korszak idejében mint Pest megyei törvényszéki ülnök ő olvasta fel Perényi Zsigmond báró halálos ítéletét.

Forgách Antal 1849 augusztusának második felében a kassai kerület főbiztosa, sorra látogatja az igazgatása alá rendelt helyeket, 1853-ban a cseh helytartóságban alelnöki, 1859-ben belügyminiszteriumi osztályfőnöki tisztet visel. A következő év folyamán kineveztetett Morvaország és Szilézia, majd Csehország helytartójává, 1861-ben Magyarország fő-kancellárjává. Kecskeméthy Aurél naplói érdekes képet nyújtanak hivataloskodásáról. „Forgáchnál néhányszor hosszabb értekezleten (voltam), írja 1861 november 22-én. Ő ugyan ha nem is schwindler, de felületes, s semmit mélyen nem hívó ember benyomását teszi reám. De jót akar; l'enfer est pové stb. Azaz szerezni megyéket, városokat, aztán országgyűlést hozni létre, azalatt ő Felségét megnyerni a 47-ki szempontnak; közvetítő tervet, mely a birodalmi tanácssal

Az alsó-kemencei új kastély.

érintkezendő, de annak kiegészítését nem teendő magyar ország-bizottmány, némi negyvennyolczadiki módosítások s ministerek s effélék nem rosszúl combinált amalgomából áll. Sikerülni fog-e? más kérdés. Tény, hogy Forgách a Staats-ministeriumban már gyűlölt ember, Forgách svádája s eddigi csekély vívmányai, nagy tevékenysége, főleg ügyessége által személyes befolyást szerzett a jóakaró Felségnél, kinőtt Schmerling szárnyai alól, nem enged neki befolyást Magyarország administratiójára, hinc illae lacrimae.

Azonban erről a hazai publikum mit se tud, s gyűlöli Forgáchot. ⁴⁹⁹ Schmerling addig áskálódott ellene, hogy 1864 április 22-én állásától felmentették. Az alkotmányos korszak idejében, 1869 és 1872-ben a losonczy kerületet képviselte.

Forgách Ágoston esztergomi kanonok, 1861-ben Esztergom megye és város főispáni helytartója. 1871—1881-ig alkotmányos főispánja, állásáról önként lemondott.

Forgách Emil gróf, Sándor fivére, továbbá a gombai ágból származó Móricz, császári zsandárezredek voltak. Az utóbbi 1868-ban a Dunántúl garázdálkodó szegénylegények ellen mint kormánybiztos is kiküldetett. A család élő tagjai között volt több képviselő, Forgách János gróf jelenleg a belgrádi követség élén áll.

A ghymesi várból szétágazott Forgách nemzetségfának négy hatalmas ága nyúlik a jelenben magasra. Az egyiknek utolsó sarja id. Forgách Károly gróf titkos tanácsos, a ghymesi hitbizomány jelenlegi tulajdonosa.

A család második ágazata a Somogy megyei Gombán él. Forgách Ferencz gróf nőül vevén Deseő Juditot, felesége birtokán telepedett le. Gomba a középkorban a Berjeghy családé volt, az építtette a mai földszintes kastélyt, a család utolsó leánytagját Krisztinát Deseő János vette el, így jutott a vagyon a Deseőkre.

A földszintes kastély mellé 1892-ben Forgách Károly gróf építtetett emeletes udvarházat. A régi épületben helyezték el a Forgách Ágoston hagyatékából származó családi képtárt, és a gombai uradalomra vonatkozó levéltárt.

A Gácsen maradt Forgáchok leszármazottai jelenleg a Gácsalján újabb időben épült kastélyban élnek, a vár maga Vilke birtokkal együtt Forgách Ilona grófnő végrendelkezése szerint Wenckheim Ferencz grófot illette, ki nagy műismerettel és áldozatkészséggel igyekezett a várat restaurálni. A tulajdonjog felől 1898 óta per folyt az öröklő és az elhunyt grófnő oldalági rokonsága között, a melyben 1909 tavaszán a legfelsőbb bíróság a rokonoknak ítélte a várat és birtokrészeit. Arra nézve, hogy mikor ment végbe a gácsi és szécséni jószágok szétosztása, iratok a levéltár törzsrészeiben nem találhatók.

1835 augusztus 26-án szentelték fel a gácsi templomot, melyet 1763-ban kezdett építtetni Forgách János, de ő csak a szentélyt tudta befejezni, úgy állott 1832-ig. Akkor Forgách Antal személyesen vezette tovább az építkezést, a két tornyot s a főbejárat oszlopcsarnokát emeltette fel három év alatt. Főoltára a szent kereszt megtalálása emlékére szenteltetett fel.

Forgách Pál gyermekeiben a Szécsényben maradt ág fiágon kihalt, a birtok idegen kézre került.

Forgách Zsigmond az ötvenes években Szécsényből Hertnekre ment lakni. E birtokot fia 1857 november 7-én 388000 forintért Anhalt-Dessau-Kőtheni Lipót hercegnek eladván, az előbb megvásárolt Alsó-Kemenczére ment a grófi család. Az országszerte ismert ménes állomány 1856-ban Szalánczra, 1868-ban Csegére került. Miután az utóbbi birtokot Forgách László gróf 1884-ben eladta, a telivér lovak Szalánczra mentek vissza, a félvérek pedig Mándokra. A szalánczi ménes Forgách István és Sándor grófok közt megoszolván, az utóbbi elhalálozásával a kemenczeieket az állam a kisbéri állomány részére megvette.

Forgách Kálmán három fia közül László kapta a mándoki, István a szalánczi, Sándor a kemenczei uradalmakat, Margit grófnő Tuzsért. A szalánczi és mándoki kastélyok körülbelől egyidőből valók, Forgách Miklós építtette őket a XVIII. század második felében, az alsókemenczei a nemrég leégett helyébe emelt egészen új épület.

19. *Forgách Károly gróf*, József fia 1781 szeptember 7-én született. A ghymesi hitbizomány ura volt; 1846-ban nővéreinek átengedte a Podolán és Csejtén birt részeket Baracs és Pázmánd Fehér megyei puszták és bizonyos pénzösszegért cserébe.

Neje Wolfsztáli Walterskirchen Filippina bárónő csillagkeresztes hölgy volt; gyermekeit Baracsfai Király József nevelte 1836—1842-ig, ki később 200 forint évi nyugdíjat kapott a családtól. A telet a grófokkal együtt rendszeren Bécsben töltötte, ott kötött ismeretséget az előkelő osztrák írókkal és költőkkel (Grillparzer, Lenau, Pyrker stb.), később selmeczbányai tanár lett.⁵⁰⁰

Forgách Károly az aggkorral járó gyengeség következtében elhunyt 1859 november 9-én, eltemették a ghymesi templom szentélyének hátánál; neje 1862 január 31-én Bécsben.

19. *Forgách Jozefa grófnő*, József leánya 1785 körül születik, Almássy Ferencz felesége lett.

19. *Forgách Mária grófnő*, József leánya 1793-ban született, 1844-ben eladta Agyagost, mátészalkai stb. részeit. 1850-ben Forgách Zsigmond nejévé lett. Elhunyt 1863 január 25-én vízkórságban Kassán; eltemették a regete-ruszkai templomban.

19. *Forgách Antónia grófnő*, József leánya 1788-ban született; férjétől Fáizs János kamarástól két gyermeke született: Fáizs István és Mária (Meskó báróné). Meghalt 1823 december 15-én Fáizson, eltemették Miskolczon a minoriták templomában.

19. *Forgách Tádé gróf*, István fia a XVIII. század közepén élt, neje Taaf grófnő volt.

19. *Forgách András gróf*, István fia katonáskodott, életéről szintén nem tudunk részleteket.

19. *Forgách Pál gróf*, István fia 1766-ban a nagyszombati papnevelő intézet növendéke. Azt írja azon évi április 28-án kelt levelében, hogy Forgách Miklós bőkezűségéből elvégezte a filozófiát, akkor a theológiához fogott. Szeretne a római Apollonia kollegiumba bejutni, kéri jótevőjét, eszközöljön ki részére valami czimzetes apátságot, hogy Rómába mehessen. Váradi kanonok lett később.

19. *Forgách Antal gróf*, Antal fia 1780-ban született;

Forgách Kálmánné grófnő.

gazdálkodott, 1817-ben végleg eladta a kőrösi földeket. Első neje, Skerlecz Antónia bárónő (özv. Jankovicsnétől) Lipót és Ottilia, a második, Balás Jankától Gyula fia született. Első neje 1822-ben, a második 1843 augusztus 18-án halt meg Gácson, Forgách pedig 1851 december 1-én Pozsonyban.

19. *Forgách Francziska grófnő*, Antal leánya 1785-ben született. 1827-ben férjhez ment Temerini Széchen Miklós grófhhoz, ki belső titkos tanácsos, Zsófia főhercegnő főudvarmestere volt, neje palotahölgy, a nemes hölgyek egyesületének főnöknője lett. Elhunyt 1867 május 27-én Bécsben, a Singer-Strasse 7. sz. házban, eltemették Temerinben. Fia Széchen Antal gróf titkos tanácsos, kinek neje Lamberg Ernestine grófnő volt.

19. *Forgách János gróf*, Antal fia 1785 szeptember 11-én született. Teljesen német műveltségű ember, állandóan Bécsben lakott, Döblingben halt meg 1841 július 22-én hosszas betegeskedés után. 1811 január 30-án vette nőül Szent-Iványi Szent-Ivány Erzsébet csillagkeresztes hölgyet, ki 1838 április 3-án hunyt el Gácson.

19. *Forgách Alojzia grófnő*, Alajos leánya 1810 október 20-án született, férje volt Jeszenák János báró (1800—1849), a szabadságharcz idején kormánybiztos; elhunyt 1891 febr. 2-án.

19. *Forgách Miklós gróf*, József fia 1784-ben született; neje Andrássy Jozefin grófnő, István bihari főispán és Festetics Mária leánya (1796—1868), később elváltak, gyermekeikkel Forgách Zsigmond nevelte fel. Kamarási oklevele kelt 1810 márczius 23-án. Elhunyt 1857 január 17-én Mándokon.

19. *Forgách István gróf*, József fia 1793-ban született. A harminczas években többnyire Gyöngyösön élt, később Hertneken. Agglegénynek maradt. Elhunyt 1866 szeptember 24-én Pesten.

19. *Forgách Zsigmond gróf*, József fia 1787-ben született. Rokonaival úgy egyezett meg, hogy Gács és Szécsény átengedésével a hertneki, szalánczi és mándoki uradalmakat kapta. Neje az előbb említett Forgách Mária grófnő, a ghymesi ágbeli József leánya volt. Elhunyt 1872 december 6-án szélhűtésben Mándokon.

19. *Forgách Ferencz gróf*, József fia 1785-ben született. 1810 július 28-án kapta a kamarási méltóságot, 1815-ben az

udvari kancelláriában hivataloskodott. Elhunyt 1866 május 12-én Alsó-Kemenczén, a regete-ruszkai templomba temették.

19. *Forgách Pál gróf*, József fia 1794-ben született, elhunyt 1854-ben. Neje Kisfaludi Lipthay Mária csillagkeresztes hölgy volt, ki 1858 január 31-én halt meg Bécsben, eltemették a währingi közös temetőben.

19. *Forgách Imre és László*, József fiai gyermekkorukban meghaltak, az előbbi 10 évet élt.

20. *Forgách Julia grófnő*, Károly leánya 1811-ben született, 1838-ban férjhez ment Adamovich Károlyhoz († 1848).

20. *Forgách Károly gróf*, Károly fia 1825 szeptember 4-én született Mödlingben. Titkos tanácsos, a ghymesi hitbizomány tulajdonosa. Ghymesi vadaskertjébe ő telepítette be először a muflonokat. 1857-ben Afrikában járt a már azóta elhunyt Bacskádyval együtt, a Djebel-Aures hegyeken, majd a Bu-Zekri feletti sziklákon vadászott antilopokra. A Szaharában többször megfordult. Utazásai egy részét leírta: Vázlatok saharai vadászéletemből czimen a Hazai és külföldi vadászrajzokban, Pest 1863.

20. *Forgách Ferencz gróf*, Tádé fia 1783-ban született. Sorsa a Dunántulra hozta, ott megismerkedett Deseő Imre és Rosty Jusztina fejlett szép leányával, kit 1810-ben Pesten oltárhoz vezetett. Ő alapította meg a család gombai ágát. Nagy kedvvel fogott a gazdálkodáshoz, maga járt utánna mindennek. Neje ügyesen zongorázott, házukat a környékbeli főurak gyakran felkeresték.

Meghalt 1862 június 26-án Pozsonyban, eltemették a szent András temetőben; neje 1873 január 25-én ugyanott a Halászkapu-utca 217. sz. házában.

20. *Forgách Miklós és József*, Tádé fiairól részletes adataink nincsenek. Az utóbbi 1832 december 27-én halt meg.

20. *Forgách Lipót*, Antal fia gyermekkorában elhunyt.

20. *Forgách Ottilia grófnő*, Antal leánya 1810-ben született; 1827-ben férjhez ment Ungerschnitzi Berchtold József grófhhoz († 1840), majd Hyeburgi Hye Edmund lovaghoz. Az első házasságból születtek László, Eugénia (Csegei Vass Miklósné grófné) és Henriette (Mattengloidt Gottfrid báróné), a másodikból Arthur és Adrienne gyermekei. Meghalt hosszas betegeskedés után Hegyen 1860 augusztus 21-én.

20. *Forgách Gyula gróf*, Antal fia 1823 április 11-én született. Szegény sorsa miatt eleinte mesterembernek nevelték, 1845-ben nőül vette a szécsényi ágbeli Pál leánya Forgách Erzsébetet. Elhunyt 1885 május 1-én Kokován, Gömörben.

20. *Forgách Sándor gróf*, János fia 1814 augusztus 20-án született. A szabadságharcz alatt az oroszok elé küldött teljhatalmu császári biztos, majd Pest megye törvényszékének ülnöke volt. Az alkotmányos uralom helyreálltával többnyire vadászattal töltötte idejét, járt többször Afrikában, a Szentföldön (Kirándulás Afrikába, Pest 1871; Keleti vázlatok, Esztergom 1872. Öreg vadász néven dolgozott több lapba). Élete utolsó éveit a gácsi várban élte. 1839-ben vette nőül Losonczi Gyürky Eleonorát (1823—1867). Elhunyt 1894 február 18-án.

20. *Forgách Antal gróf*, János fia 1819 április 16-án született Pozsonyban. Elemi és középiskoláit ugyanott, a jogot a pesti egyetemen végezte; különböző hivatalokban működött, 1861-ben az ország főkancellárjává lett. Az alkotmányos időkben a losoncziak küldték az országgyűlésre képviselőnek. Nagyon kiváló tehetségű, képzett embernek mondják kortársai. Diszes kiállítású nagy arczképe a gácsi vár folyosóján látható.

1868 február 6-án vette nőül Ederer Florentinát Rómában. Meghalt 1885 április 2-án Gácson.

20. *Forgách Jenő gróf*, János fia 1823 június 29-én született. Kamarás volt, meghalt 1866 május 23-án Gácson.

20. *Forgách Emil gróf*, János fia 1828 július 7-én született; huszár százados, majd a Bach korszak idejében csendőrezredes lett. Meghalt 1860 november 26-án.

20. *Forgách József gróf*, János fia született 1829 augusztus 30-án, az egyetlen, ki testvérei közül magyar érzelmű volt. Nógrád megye főispáni tisztjét is viselte, a megyében népszerűsége tett szert.

A királyt körutja alkalmával 1856 augusztus 26-án Szent-Jakabtól Losonczig Forgách József vitette négy telivér lovas hintóján. A város díszes serlegeket adott a felségnek ajándékkul. Onnan Osgyánig Forgách Jenő szép fogatán ment az uralkodó, ki magas meglegedését örömmel fejezte ki a lovak gyorsjárása felett. A gácsvári vendégeknyvbe Forgách honfiúi buzgalommal jegyezte fel, hogy a felség jó kiejtéssel beszélt

Forgách Kálmán gróf.

magyarul, s a királyné azért maradt el mellőle, mert elsőszülött gyermeke Budán megszületett.

Súlyos betegeskedés után 1876 december 9-én halt meg Bécsben, eltemették Gácson. Arczképe a gácsvári billiárd teremben van.

Neje Szklabinai és Blatniczai Révay Sarolta bárónő, csillagkeresztes hölgy 1843 július 6-án született.

20. *Forgách Francziska* (Fanny) *grófnő*, János leánya 1830 szeptember 25-én született. 1850-ben férjhez ment Mertens Vilmos cs. és kir. ezredes, később altábornagyhoz, az esküvőt Gácson tartották meg. A hagyomány szerint a gácsi vár nagytermében elhelyezett czimeres székeket ő himezte Vilken.

Meghalt 1890 február 8-án.

20. *Forgách Lajos gróf*, Miklós fia 1809-ben született, elhunyt 1852 január 21-én Mándokon.

20. *Forgách Ágoston gróf*, Miklós ifjabb fia 1811-ben született, elhunyt 1842 márczius 13-án.

20. *Forgách Kálmán gróf*, Zsigmond fia 1824-ben született. Atyja házában nevelkedett fel Haynald Lajossal, a későbbi bibornokkal együtt Szécsényben, kinek atyja volt a gyermekek házi tanítója. 1844-ben nőül vette Pongrátz Eleonora bárónőt. A szabadságharcban, mint láttuk, nemzetőrként maga is részt vett az első kassai ütközetben, a miért az osztrák kormány egy évig megfigyeltette. Családjával Hertnekre, majd Alsó-Kemenczére költözött. Elhunyt 1878 augusztus 3-án tüdőszélhűdésben Tuzséron, eltemették Mándokon.

20. *Forgách Mária grófnő*, Zsigmond leánya született 1822 február 22-én, 1842-ben férjhez ment Péchy Szilárd grófhhoz, a 3. számú dsidás ezred főhadnagyához. Három gyermekök volt, Leontina (Klobusiczky Béláné), Szilárd és László. Péchy Szilárd fiával Kálmánnal 1909 december 9-én kihalt a Péchy grófok fiága.

Meghalt 1872 márczius 17-én.

20. *Forgách Mária grófnő*, Pál leánya született 1821 november 12-én, 1846-ban férjhez ment Zahn János Radetzky huszárezredbeli őrnagyhoz. Gyermekei voltak Mária és Iván.

20. *Forgách Erzsébet grófnő*, Pál leánya 1824 április 19-én született, 1844 február 23-án férjhez ment Forgách Gyula grófhhoz.

20. *Forgách Matild grófnő*, Pál leánya 1825 február 13-án született, 1870-ben Rivé Heribert lovag neje.

20. *Forgách Anna Jozefa grófnő*, Pál leánya 1828 november 25-én született, 1858-tól Montecuccoli-Laderchi Hugó († 1866) felesége.

20. *Forgách Paulina grófnő*, Pál leánya 1831 október 27-én született, 1856-ban férjhez ment Magyar-Csesztvei Miske Imre báróhoz († 1884), Moson megye főispánjához.

20. *Forgách Natália grófnő*, Pál leánya 1835 november 2-án született, 1870-ben meghalt.

21. *Forgách Móríc z gróf*, Ferencz fia 1813-ban született. Ifjú korában a katonai pályára lépett, az alsóbb rangfokozatokon áthaladva, 1850-ben őrnagygyá nevezték ki. Bejárta Olaszországot, ott ismerkedett meg Biela Vilmos báró leányával Emiliával (1820—1843), 1852-ben alezredes, az önkényuralom idejében a 6-ik számú csendőrezred parancsnoka. Wenckheim Béla belügyminiszter 1868 szeptember 28-án megbízta a dunántúli megyékben garázdálkodó rablóbandák megfékezésével, a mely feladatát sikerrel oldotta meg.

Élete hátra maradt éveit gazdaságának szentelte, jószágtenyésztésre és fák ültetésére fordított nagy igyekezetet, a cséplőgépet ő használta először uradalmában, s a marczalii takarékpénztárt is ő alapította meg.

1880 április 21-én halt meg Bécsben, holttestét később Gombára vitette a család.

21. *Forgách Ágoston gróf*, Ferencz második fia, 1813 április 22-én született Budán. Középiskolai tanulmányait elvégezve 1831-ben bekerült az érseki papnevelőbe Nagyszombatba, onnan Esztergomba, majd Bécsbe; 1836 május 28-án Kopácsy primás áldozárrá szentelte fel. Első miséjét a szenttamási kápolnában mutatta be, néhány napra reá kiment a Nógrád megyei Vadkertre káplánnak; a következő tavasszal a Hont megyei Viskre helyezték át, a melynek plébániájára 1839 szeptember 13-án iktatták be.

Élénk részt vesz ezen évek alatt úgy Hont megyében, mint az országgyűlés felső házában a közügyek tárgyalásain. 1845 december 2-án a király kinevezte pozsonyi kanonoknak, stallumát azon év utolsó napján foglalta el. Mint a káptalan követe jelen volt az 1847—48-ik évi nagyfontosságú ország-

gyűlés tanácskozásain. A szabadságharcz mozgalmaitól távol maradt.

1849 június 24-én kolosi czimzetes apát, 1850 július 8-án esztergomi kanonok. 1852 szeptember 12-étől Scitovszky hercegprimás oldalkanonoka, amely állást 1861 november 5-én Esztergom megye és város főispáni helytartóságával cserélte fel, a király pedig egyidejűleg sebenikói püspökké is kinevezte.

A koronázó menetben ő vitte az apostoli keresztet. 1871—1881-ig a megye főispáni méltóságát tölti be, közben 1875-ben a főkáptalan nagyprépostjává lépett elő. 1887-ben ő üdvözölte József királyi herceget, amikor a várost meglátogatta.

Ez volt utolsó nyilvános ténykedése, elhunyt 1888 április 26-án, hamvait a székesegyház kriptájában helyezték nyugalomra.⁵⁰²

Művelt lelkű főpap volt, tanulmányait mély alapokra fektette. Irodalmi művei közül a legfontosabb 1868-ban jelent meg Észrevételek a megyék alakítása körül czimmel. Célja az volt vele, hogy anyagot hordjon össze, néhány eszmét szolgáltatson a fontos kérdés megoldásához.

1848-ik évi törvények III. §-a ugyanis kimondja, hogy a megyék csonkítatlan fentartásának szükségessége a felelős miniszterium felállításával megszűnt, a mivel kimondta a módosítás törvényességét is. Mivel a rendezésre az országgyűlésnek ideje nem volt, sem az előkészületek nem tétettek meg, a megyei hatóság gyakorlására állandó bizottmányt küldtek ki, mely a jogot, bár a törvény a megelőző állapotot nem nyilvánította törvénytelennek, a törvény szellemének megfelelőleg csakis a közigazgatás és igazságszolgáltatás terén gyakorolta, a politikában nem.

Az ideiglenes állapot a gondolt időnél tovább tartott, s 1867-ben már megfogyatkozott azok száma, akik előbb a megyék teljes eltörlését szorgalmazták, annál többen a rendszerben tapasztalható hibák kiküszöbölését. A megváltozott közviszonyokra tekintettel a megyékre Forgách szerint hármas hivatás vár: 1. örködniök kell a törvények hozása és végrehajtása felett, 2. részt vesznek a törvényhozásban, 3. gyakorolják az önkormányzás jogát. Az elsőre van megelőző,

esetleg megtorló módszer, a második nem megyei alapjog; Zsigmond idejében a városok is meghivattak az országgyűlésre, a harmadikra nézve megjegyzi Forgách, hogy teljesen átreformálandó, mert a régi rendszer szerint a nemes jogait közvetlenül gyakorolta, a határozatot mégis a megye egyeteme (közönsége) mondta ki, tehát a felelősség teljesen hiányzott belőle. Az értekezés végén szól a megyei szervezetről, mint a jogot gyakorló testületről.⁵⁰³

21. *Forgách Antal gróf*, Ferencz fia 1818 november 16-án született. Jó kedélyű, szellemes ember volt, a főúri vadászatoknak szívesen látott vendége. Közéleti szereplése nem volt. 1850 nyarán nőül vette Kesselőkeői Majthényi Anna bárónőt. Elhunyt 1899 július 20-án Gombán.

21. *Forgách Alajos gróf*, Gyula fia, született 1852, meghalt 1868 november 1-én Pisában tuberkulosisban, eltemették Kokován.

21. *Forgách Irma grófnő*, Gyula leánya, született 1862 szeptember 2-án, 1880-ban férjhez ment Villa-Secca Navarro D' Aandrade Lothár báróhoz, fiuk Lajos.

21. *Forgách Antal gróf*, Sándor fia, 1840 július 18-án született, meghalt 1879-ben Gácson, neje volt Vitkay Antónia.

21. *Forgách Erzsébet grófnő*, Sándor leánya, született 1842 márczius 21-én, 1865-ben Badenben agyonlőtte magát.

21. *Forgách Amália grófnő*, Sándor leánya, született 1844 július 11-én, meghalt hagymázban 1861 márczius 8-án Pesten a Váczi-utca 8. sz. házban, eltemették a kerepesi úti sírkertbe.

21. *Forgách Alexandrine grófnő*, Sándor leánya, született 1846 május 20-án, színésznő volt; 1894 szeptember 26-án férjhez ment Hoitsy Lászlóhoz a Pest megyei Vadkertre.

21. *Forgách Eleonora grófnő*, Sándor leánya, 1857 szeptember 1-én született, 1881 november 2-án elvette Duffek Antal Brünmben.

21. *Forgách Gizella grófnő* született 1858 szeptember 25-én Pozsonyban; 1900 november 24-én Bécsben férjhez ment Mertens Eduardhoz.

21. *Forgách Ilona*, Antal leánya 1864 márczius 18-án született Bécsben, 1885-ben férjhez ment Barkóczi Rosty Fló-

rián cs. kir. kamarás és követségi tanácsoshoz, ki elhunyt 1894 január 23-án Gácson.

21. *Forgách Klotild*, Antal leánya 1867 április 12-én született Bécsben, 1895 június 17-én férjhez ment Rosenecki Roszner Ervin báróhoz.

21. *Forgách Antal gróf*, Antal fia született 1869 január 20-án Bécsben. Jogot végzett, több ízben volt képviselő, 1909 január 20-án nőül vette özv. Kuschinkáné Gajári Keresztfalvy Kornéliát (szül. 1860 június 13-án).

21. *Forgách János gróf*, Antal fia 1870 október 24-én született Gácson, jogot végzett, jelenleg a monarchia belgrádi követe. 1908 október 3-án tartotta esküvőjét Budapesten Lovassy Ellával (szül. Nagy-Szalontán 1889 február 9-én).

21. *Forgách Eugénia grófnő*, József leánya született 1869 szeptember 17-én, meghalt 1882 május 11-én Rómában, eltemették Gácson.

21. *Forgách Ilona grófnő*, József leánya született 1871 január 12-én. Férjhez ment Wenckheim Ferencz grófhöz, elhunyt 1898 szeptember 29-én Gácsvárbán.

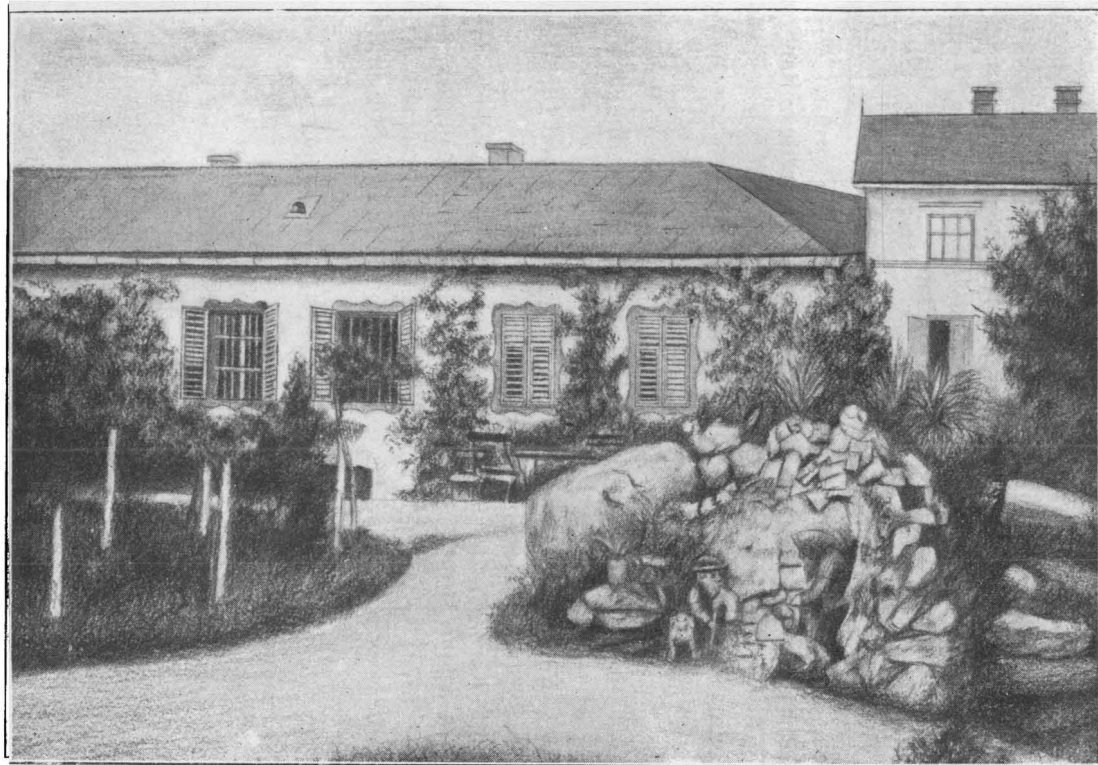
21. *Forgách József gróf*, József fia született 1872 július 25-én, meghalt 1888 január 2-án Tajnán.

21. *Forgách László gróf*, Kálmán fia 1845-ben született, a főrendiház tagja, a mándoki uradalom tulajdonosa. 1875 augusztus 10-én nőül vette Sennyey Lajos báró és Vécsey Erzsébet bárónő leányát Elzát (született 1856 július 16-án).

21. *Forgách Sándor gróf*, Kálmán fia született 1849-ben, a főrendiház tagja, birta az alsó-kemenczei uradalmat. 1889 szeptember 8-án nőül vette ugyancsak Sennyey Lajos báró leányát Máriát (született 1863 április 10-én). Elhunyt 1893 december 22-én. Egy leánygyermek maradt.

21. *Forgách Margit grófnő*, Kálmán leánya született 1851 márczius 30-án, 1873-ban férjhez ment Lónyay Menyhért grófhöz, ki 1884 márczius 8-án Abbaziában halt meg. Gyermekeik István, Anna, Márta és Pálma. 1890 május 24-én másodszor Alapi Salamon Tivadar neje lett, ki 1899 április 14-én szintén elhunyt.

21. *Forgách István gróf*, Kálmán fia 1854 augusztus 11-én született Nagyszalánczon, a főrendiház tagja, a nagyszalánczi uradalom tulajdonosa, Abauj megyének vezető nagybirtokosa.

A gombai kastély.

22. *Forgách Francziska grófnő*, Mórícz leánya született 1839 augusztus 19-én, Gombán él.

22. *Forgách Károly gróf*, Mórícz fia Rovignoban (Olaszország) 1840 szeptember 9-én született, kamarás, a vadászoknál főhadnagy volt, 1879 január 14-én nőül vette Migazzi Eugénia grófnőt (született 1857-ben). Gombán emeletes kastélyt építtetett, melynek freskóit maga festette. Meghalt 1900-ban Bécsben, eltemették a gombai sírboltban.

22. *Forgách Béla gróf*, Antal fia született 1851 január 24-én Nagy-Gombán, 1873-ban nőül vette Nemesdédi Stephaies Hedviget (született 1855 február 18-án). 1885 június 27-én másodízben Miske-Monostori Thasy Ilonát vezette oltárhoz, ki 1864 október 6-án Felső-Bűn született. Az első házasságból Iphigenia és Ilona, a másodikból Eszter és Balázs gyermekei születtek. Jeles zeneszerző.

22. *Forgách Eugénia grófnő*, Antal leánya született 1852 június 17-én, férjhez ment Fitzgerald-Minarelli Sándor altábornagyhoz.

22. *Forgách Zelin grófnő*, Antal leánya született 1853-ban, elhunyt 1908 szeptember 22-én Gombán.

22. *Forgách Matild grófnő*, Antal leánya 1853 december 30-án született, 1871-ben férjhez ment Babarczy Kálmán báróhoz († 1879). Gyermekei Antal, Ella, Géza, Ilona és Jenő. Meghalt hosszas szenvedés után 1882 június 17-én Sopronban, eltemették a szent Mihály temetőben.

22. *Forgách Erzsébet grófnő*, Sándor leánya született Alsó-Kemenczén 1891 október 2-án.

23. *Forgách Károly gróf*, Károly fia született 1880 márczius 11-én Aranyos-Maróton, kamarás, tartalékos huszárhadnagy, 1910 január 24-én nőül vette Révai Révay Gyula báró és Pullitzi és Trattingi Berchtold Róza grófnő leányát Margitot.

23. *Forgách Francziska grófnő*, Károly leánya született 1886 december 23-án Bécsben, Gombán él.

23. *Forgách Iphigenia grófnő*, Béla leánya született 1875 február 15-én Nagygyombán, 1900-ban férjhez ment Somogyi Marczelhez, ki 1909 szeptember 11-én elhunyt.

23. *Forgách Ilona grófnő*, Béla leánya született 1879-ben Nagygyombán, 1905-ben Balogh Mihály honvéd-

kapitány nejévé lett; az utóbbi 1908 június 6-án Budapesten meghalt.

23. *Forgách Eszter grófnő*, Béla leánya született 1886 október 10-én Felső-Bűn.

23. *Forgách Balázs gróf*, Béla fia 1890 április 9-én született Felső-Bűn; középiskoláit Esztergomban végezte, ezidő-szerint a kassai jogakadémia hallgatója.

FÜGGELÉK.

A CSALÁD TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ
FONTOSABB OKLEVELEK

BBAN az időben, a mikor a birtoklás támasztékául csak az oklevelek szolgáltak, a midőn a vagyon birásának kérdése azon fordult meg, hiteles írással, királyi adománylevéllel tudja-e a tulajdonos igazolni, hogy a kérdéses föld az övé, a dolog természete szerint feltékeny gonddal őrizték az okleveleket, fenmaradásukat minden módon elősegítették. A levéltár volt tehát a család legbecsesebb kincseinek tárháza, melyet váraik legbiztosabb helyén őrzöttek, ha lakóhelyükről menekülni kellett, magukkal vittek.

A Forgáchok okleveleit, a mint az 1504-ik évi osztozkodó levélben olvassuk, a legrégibb időtől kezdve a ghymesi vár őrtornyának egyik helyiségében (Boltha) őrizte a család. Tűzmentes, biztos hely volt az.

A mikor Trencsényi Csák Máté emberei a várat ostromolják, a várat védő két Forgách testvér fiatalabbja titkon kiszökött, az értékesebb okleveleket elvitte a zabori konventbe, letéteményezte. A konvent is sok bajos állapoton ment át, 1411-ben, a mikor az oklevelek visszaszerzésére a lépéseket megteszik, nem tudja a Ghymes határát megjelölő oklevelet előadni, a mely később valahogy mégis előkerül. A levéltár többi részét András fia Miklós (tehát az idősebbik fiu fia) vitte magával Lekenyére a Bebekekhez. A levéltár a XIV. század második felének végéig ott, majd Kozmálon volt.

A ghymesi javak visszanyerése után Miklós fiai közül a nagyobb tekintélyű Andrásnál vannak az oklevelek, ki a Telekesyek iratait is őrizte (1381). Az ő fiai közül az ifjabbakra, Péterre maradtak, ki vissza vitette a levéltárt Ghymesre az őrtornyba. Hogy mennyire alkalmas hely volt ez, abból is kitűnik, hogy más családok is Forgách Péterre bízták okleveleiket. A zabori konvent pld. 1407 márczius 31-én Kazai Kakas Gyula feleségének, Turóczy Benedek leányának kérésére kiküldi

György barátot, a ki előtt Forgách András visszaadja azon okleveleket, a melyeket a nő atyja a háborus időre való tekintettel megőrzés céljából neki átadott. Köztök volt a Turóczy leányai részére adott fiúsító oklevél, 5 függő pecsétetes hártya privilegialis, 4 kétoldalas függő pecsétetes, 1 kétfős kétoldalas függő pecsétetes királyi, 22 függő pecsétetes káptalani, konventi és birói, 9 rányomott pecsétetes hasonló természetű, végül más 9 oklevél, melyek össze voltak kötözve egy csomagba.

A Kozmálon és Lekenyén maradt ág birtokleveleit 1400 körül szintén Ghymesre vitette. A török hadjáratban elesett Miklós fia János 1411-ben Garai nádor előtt panaszt emel Forgách Péter ellen, hogy a vár középső tornyát elfoglalta, az ő ott őrzött okleveleit és kincseit magához vette. Nem sokkal később mehetett végbe a levéltár egyesítése is, a Kozmáliaknál, a zobori konventnél levő és a főlevéltárban őrzött oklevelek összpontosítottak. Az 1440 február 13-án kelt osztálylevél Forgách Péter özvegye és gyermekei között már csak egy levéltárról beszél, a melynek darabjait az özvegy mindaddig nem köteles kezéből kiadni, míg férje örökösei hitbérét meg nem adják. A levéltár valamelyik külön rekeszében találtak helyet a Harasziak, Turiak és Szilvák levelesládái is.

1504 november 11-én Forgách Péter és Gergely két részre osztják fel a reájuk maradt családi vagyont, Ghymest is. A vár keleti fele Péternek jutott, ki egyuttal átvette a kötelezettséget is a levéltár helyiségének fentartására és az iratok megőrzésére. Ettől az időtől kezdve úgy tapasztaljuk, hogy a levéltár felügyelete és gondozása a család legidősebb férfi tagját illeti meg, a ki azonban rokonai hozzájárulása nélkül nem rendelkezhetik az iratokkal.

Ghymesen maradtak az oklevelek abban az időben is, a mikor a család már Komjátiban lakott. Mivel a vár fentartásáról tovább is közösen gondoskodtak, a tűzvész és ellenséges támadás ellen nagyobb oltalmat nyújtott a családi udvarháznál.

1637-ben szerzi meg Forgách Ádám Galgóczt. Az első teendői közé tartozik a levelek átszállítása oda, minthogy az utóbbi várat a család állandó lakóhelyül választván, kívánatosnak látszott, hogy a messzebb fekvő s a török támadásaitól veszélyeztetett Ghymesről az okiratokat elhozzák. Az 1639-ik

évi iratok között szó van már a vasas ládából kivett, Galgócra vonatkozó iratokról is. 1644 január 30-án a várban található ruhaneműek jegyzékének végén felsorolják a levéltár ládáit is:

1. Különféle birtokokra vonatkozó levelek egy öreg fehér ládában,
2. vasas homoru ládában különféle missilisek, köztök Bocskay levelei,
3. kis fekete ládácskában levelek, a Praznóczi-per iratai,
4. vörösre festett ládában egyéb iratok,
5. kis lapos ládácskában hasonlók, köztök a vörösvári uradalom ügyei,
6. fekete homoru ládában holmi portéka.

A birtokokat illető legfontosabb oklevelek külön táskákban voltak. Dömsödi Ambrus főporkoláb és Csemery János tapolcsányi tiszttartó 1644 november 24-én rendben találták az általános tartalmu táska 12 darabját, a ghymesi, komjátii és galgóczi táskák iratait.

Forgách Simon idejében, tehát 1700 körül a levéltár darabjai a következő módon rendezettek:

1. Sub litera E. Határjáró levelek, főleg Ghymest illetik.
2. " " M. Főleg Rékásra vonatkoznak.
3. " " A. Bars megye kiadványai.
4. " " B. Rossz fedelű skátulyában missilisek, stb.
5. " " C. Temes megyei jószágok iratai.
6. " " D. Határjáró levelek második csoportja.
7. " " F. Család, Falkos-Davoran stb. levelei.
- 8—10. " " G. Régi ítéletlevelek, nyugták stb.
11. " " K. A család leszármazási táblája.
12. " " L. Forgách Simon iratainak egy része.

Az első csomagot hosszú ládában, a többi dobozokban, táskákban tartották.

A mikor Galgócz más kézre került, a család a levéltárt elvitette Gácsra. Néhány köteg azonban Galgóczon maradt, mint a család történeténél láttuk.

Azon leveleket, melyeket Forgách Simon magával vitt

Lengyelországba, a család tagjai Ziska Ferencz jegyzéke alapján visszaváltották, beosztották a levéltárba.⁵⁰⁴ Ez iratok visszaszerzése idejében, a midőn a levéltár anyaga újra teljesnek lett volna tekinthető, az akkor felállított ghymesí hitbizományt illető okleveleket átadták Forgách Pálnak, a mi által a családi levéltár egysége végleg megszűnt. A Forgách Ádám utódainak kezén maradt leveleket egyideig még együtt őrizték Gácson, az 1737-ben végbement egyezés szerint a levéltárhoz úgy Forgách János fiainak, mint rokonainak van egy-egy különböző kulcsuk. Az iratokról Forgách János és Ferencz is összeállítottak rövid leltárt, a mely szerint

1. Privilegialis levél volt	19 darab.
2. A Hamvay-vagyonra vonatkozó	33 „
3. Forgách Ádám és Simon osztozkodását kiegészítette	47 „
4. Gácsra vonatkozott	22 „
5. „ pereslevelek, tiltakozások stb.	17 „
6. „ kötelezők, nyugták, számadások	31 „
7. Sómoskőre vonatkozó iratok	12 „

Ezen okleveleket Ádám idősebb leszármazottai, a levéltár törzsét az ifjabb ág gondozta. Az 1753-ban végbement osztály szerint Forgách Zsigmond végleg Szécsényben telepedett meg, a levéltárat is oda vitette. Az átköltöztetés után az anyag új átrendezése vált szükségessé, a mit Forgách László gróf 1761-ben végeztetett el. Ekkor kötegekbe rakták az iratokat uradalmak szerint rendezve, A, B, C, majd AA, BB, stb. jelzéssel ellátva. Ezen elenchust később a XVIII. század végéig kiegészítették.

A mikor Forgách József fiai a vagyont ismét felosztották maguk között, a levéltárt Zsigmond (a középső fiú) vitte el Hertnekre, illetőleg Alsó-Kemenczére. A Történelmi Társulat 1878-ik évi kassai kirándulása alkalmával Forgách Kálmán gróf készségesen megengedte, hogy a társulat tagjai a levéltárat áttanulmányozzák, amit azonban az idő rövidsége nem engedett meg. Két évvel később, főleg a néhai Thaly közbenjárására a grófi család felajánlotta örök letétül a Nemzeti Múzeumnak. 1880-ban Mailáth Béla kimutatása szerint

Szádeczky Lajos az 1701-ik évig terjedő anyagból beszállított: 63 XIII., 275 XIV., 816 XV., és 188 XVI. századi, az újkoriakkal együtt körülbelől 5000 darabot.⁵⁰⁵ Mivel kívánatos volt, hogy a többi irat is a tudományos használatnak átadassék, a család felszólítására e sorok írója a Kemenczén és Csákányban maradt, s a kastély elégeésekor el nem pusztult darabokból még öt ládára menő iratot választott ki. Ezzel és egyéb kiegészítéssel együtt a Múzeumban levő Forgách családi levéltár iratai körülbelől 20—25000-re rúgnak.

A levéltárban nemcsak a férfiág birtokaira vonatkozó adatok vannak, hanem házasság folytán is több száz oklevél került bele, úgy, hogy az ország határszéli megyéit kivéve, majd mindegyiknek történetére, jóformán hazánk minden régi családjára találunk benne egy-két iratot. Az anyag zöme a XVI. század végéig főleg Nyitra és Barsra, azután a Losonczy-javakra, Nógrád megyére és az ott élő családokra vonatkozik, a XVIII. századiak között feltűnően kevés a levelezés.

A Múzeumban levő Forgách levéltáron kívül tehát még három helyen találunk családi levéltárt: a ghymesi hitbizományi levéltárban (itt vannak a Ghymest illető régi levelek az 1725 előtti időből is), a gácsi ág levelesládáiban (főleg a gácsi uradalomra vonatkozók), és a gombai levéltárban (a XIX. század elejétől fogva Forgách Ferencz gróf és leszármazottainak iratai).

A tudományos munkálkodás megkönnyítése, tűzbiztonság stb. szempontjából minden esetre kívánatos volna, ha az említett részlevéltárak iratai is bekerülnének a Múzeumba.

*

*

1165 körül.*

III. István megerősíti Paznan fia Farkas végrendeletét, a melyvel Szelepesényben levő birtokrészeit a szent-benedeki apátságra hagyja.
Wenzel: Árpádkori új okmánytár VI, 104—105. l.

* A hol hely megemlítve nincs, az illető oklevél a Múzeumban levő családi iratok közt található.

1226.

Az esztergomi káptalan II. Endre parancsára bizonyságlevelet ad ki arról, hogy a király a Hunt-Paznan nemzetségből eredő Iwanch ispán fia Ivancának adta szolgálatai jutalmazására Gumes földet.

Hártyára írt eredetije a ghymesi hitbizományi levéltárban.

Fejér III/2, 93. l. V. ö. a 9. sz. jegyzettel.

1227.

Az esztergomi káptalan előtt Gune fia Videkus és Rovoy fia János rokonaik beleegyezésével átengedik Fisben (Fys) levő birtokaik negyed-részt a Pelis falubeli Kukcs fia Jakab és Kurt falubeli Sebestyén fia Mártonnak.

Hártyára írt eredetije a családi levéltárban a Nemzeti Múzeumban.

Fejér III/2, 485. l., Knauz I, 265.

1229.

A nyitrai káptalan kiküldött tagja, Márk kanonok jelenlétében Ivánca ispán Cosma fiaival Themerche és Brenchel két részre osztja fel Szelepcsényt (Scelepchen).

Hártya, ép függő pecséttel, melynek szalagja egy oklevél részlete.

Fejér III/2, 487—488. l. (a helynevek hibásak). Az oklevél lényegét Pál országbíró a Forgách András által bemutatott eredetiből átírta 1355 október 1-én.

1232.

II. Endre elrendeli, hogy azon várjobbágyok, kiket udvarnokokká tett, s a kiket a zólyomi várnép közé sorozott, adják meg az esztergomi káptalannak járó tizedet. Királyi udvarnokok laknak... Chaladon, Welchezen, Guymesen, Nemchezen, Hyradkesjn, Kaluzon stb.

Knauz I, 286—287. l.

1233.

Az esztergomi káptalan előtt a Kőbölkut falubeli Péter ispán és Ösztövr falubeli Bog pereiket Bacca András királyi pristaldus közbenjárására beszüntetik, Bog a Császár (Chasar) faluból való Vitának (Witcha) ösztövéri 3 ekés földjét átengedi.

Hártya, szélén töredezett függő pecséttel.

Fejér III/2, 491. l.

1237.

A nyitrai káptalan előtt a Jovka falubeli Ivánca ispán fia Tamás 2 márkáért visszaváltja azon Mana falubeli birtokrészt, melyet rokona János a Renduvej-ben lakóknak elzálogosított.

Vízfoltos hártya, hártya szalagról függő pecséttel.
Fejér IV/1, 99—101. l.

1244 november 10.

István esztergomi érsek bizonyítja, hogy Ivanca ispán fia András 15 márkát sógornőjének, akkor Berenchi Lőrincz nejeének hitbér gyanánt kifizetett.

Hártya, rongált függő pecséttel.
Fejér IV/1, 358—359, Knauz I, 357. l.

1247 június 10.

IV. Béla hozzájárul István esztergomi érsek előterjesztéséhez, ki az Ivanca és Und ispánok közti viszályt úgy intézte el, hogy Vajkát (Woyku) Undnak adta, Ivancát pedig Gyorok (Gorok) földdel kárpótolta.

Hártya rongált függő pecséttel, és XV. századi papírra írt egyszerű másolat.

Fejér IV/1, 478—479. l.

1249.

IV. Béla Ivanca fia András érdemeinek jutalmazására, ki gyermekkorától kezdve a királyi udvarban élt, s főleg Turócz (Turuch) vár ostrománál kitüntette magát, a 4 ekényi Manya földet Galgócz (Golguch) megyében neki adja.

Hártya eredeti széttört függő pecséttel. Az oklevél kezdő B betűjét két pávatoll disziti, a napi keltezés helye üresen maradt, a másoló az oklevél felhajtott szélére írta: XIV. Kalendas May.

Fejér IV/2, 54—55 l.

1253 márczius 13.

IV. Béla Ghymes (Gymus) birtok egy részét, Ivánka fia András érdemeinek jutalmazására, ki gyors lovának átengedésével elősegítette menekülését a tatárok elől, s Turócz várát megerősítette, neki adja.

(B)ela dei gratia Ungarie Dalmatie Croatie Rame Servie Gallitie Lodomerie Cumanieque rex omnibus, ad quos presens scriptum pervenerit salutem in eo, qui regibus dat salutem. Regalis providentia se liberalem exhibens universis excellentie sue dona distribuit in subiectos, tanto munificentiores in devotis, quanto per experimenta virtutum ad fidelitatis opera suos agnoverit promptiores. Ad universorum igitur notitiam

harum serie volumus pervenire, quod accedens ad nostram presentiam magister Andreas filius Joanka fidelis noster, nobis humiliter supplicavit, ut terram quandam Gymus nomine prope terram ipsius emptitiam, que Dyun dicitur, ubi castrum fieri procuravit, existentem sibi conferre ex plenitudine nostre gratie solita clementia dignaremur. Nos itaque, qui gestis digna rependimus, qui fidelium nostrorum merita iustis premiis compensamus, eiusdem magistri Andree servitia, ut aliis in exemplum fierent, ad animum duximus revocanda. Interque, quod erat inter omnia ipsius servitia precellentius et quod preferenter referamus, cum enim in Seyo nobis et nostris ex divina, ut credimus, ultione gravis instaret persecutio tartharonum, et equus noster, cui insedebamus, ylia traheret quasi fessus, idem Andreas ex speciali fidelitatis ardore, quantum in ipso erat nostram sue preponendo salutem, equum quem habebat agilem et velocem, nobis tradidit libera voluntate, ipso et fratre suo peditibus derelictis, in quo casu frater eius per tartharos extitit interemptus. Ad hec idem magister Andreas iugi laborum instantia et sollicitudine diuturna castrum Turuch munitissimum fecit construi in nostro semper dominio permansurum, ubi se quamplurimi nostrorum ad tuitionem propriam poterunt collocare, quod sibi similiter ad maxima fidelitatis indicia reputamus. Hec igitur et alia fidelitatum ipsius merita, que disserere per singula longum esset, tota benignitate pensantes ut ipsius exempli similitudine ceteros ad fidelitatis opera promptiores accendamus, petitionibus ipsius in hac parte favore debito duximus occurrendum, dictam terram Gymus adiacentem terre sue Dyun, ubi ut premisimus, castrum habet, sibi et per eum suis heredibus heredumve successoribus conferentes. Cuius siquidem mete, sicut venerabilis in Christo pater N(icolaus) episcopus Nitriensis nobis scripsit, taliter distinguuntur: prima meta incipit a terra ville Kolun ecclesie Zobóriensis in loco, ubi stant tres mete de terra erecte, hinc autem progrediens tendit sursum per geminas metas ad montem Pliska vocatum et ibi per cacumen eiusdem montis metis legitime interpositis procedens descendit ad quandam metam terream, inferius, vero contiguantur terre ipsius magistri A(ndree) que similiter Gymus nuncupatur, quam ex dona-

tione regia possidet, inde descendit in quandam viam in
 formam crucis factam, que vulgo Kerezetuth dicitur, et
 per unam partem eiusdem vie reflectitur versus castrum
 eiusdem A(ndree) ad quandam rivulum, ubi est meta de
 terra posita, hinc autem per cursum eiusdem rivuli de-
 scendit ad quandam rivum Wrios nuncupatum, et sic con-
 tiguata utraque terra Gymus, scilicet tam ista, quam illa
 tendit superius per metas legitimas usque ad summitates
 montium, qui Berch vocantur, et per idem Berch contermi-
 natur terre nobilium, de villa Elephant, et sic cum eisdem
 tenens terminos procedit per Berch usque ad terram Koztulan,
 empticiam videlicet magistri supradicti, ubi sunt due mete
 angulares de terra formate. Ibi autem eiusdem terre Koztulan
 reclinator versus montem Dyun, in quo est castrum supra
 dictum, et sic procedens per duplices metas ascendit ad
 eundem montem transiens prope ad castrum, quantum iactus
 lapidis parvi potest fieri per manum, et ibi paulatim proce-
 dendo stant due mete terre constitute, hinc vero tenens
 terminos cum eadem terra Koztulan procedit in longum per
 Berch, et descendit in vallem usque ad terram Lenduch
 ville videlicet archiepiscopi Strigoniensis, ubi sunt due mete
 de terra fundate. Ibi autem adiacens eiusdem terre Lenduch
 extenditur ulterius, sicut visu percipi potuit, per spacium
 quantum ex circuitu arcus sagittator potes capere duplicata,
 et ibi stant due mete terre angulares; hinc vero procedens
 per quandam semitam intra silvulas incipit tenere terminos
 cum villa Nymchich, et ibi diuciles, tendendo ex parte
 sinistra versus meridiem habetur quedam meta terrea, que
 tenet terminos inter villam Nymchich et villam Iwanch, post-
 modum autem tendit ad quandam metam terream distingu-
 entem videlicet terram Gymus a terra Iwanch. Dehinc etiam
 progreditur usque ad aliam metam terream iuxta rivum Bunos
 locatam, abhinc ipsum rivum transiens procedit usque ad
 magnam viam, que ducit Nitriam, ubi est meta de terra
 facta, hinc procedens regreditur ad priorem metam, unde
 prius inceperat, ubi, ut supra dictum est, sunt tres mete de
 terra erecte, hec itaque circuitu totaliter terminatur. Ut
 igitur presentis rei donatio robur optineat perpetue firmitatis,
 nec in posterum valeat modo quolibet impugnari, presentes

literas concessimus duplicis sigilli nostri munimine roboratas.
Datum anno domini M. CC. ^oquinquagesimo tertio, tertio Idus
Martii regni autem nostri anno decimo octavo.

Hártya eredetije és IV. Béla 1255-ik évi átíratja a levéltárban.
Fejér IV/2, 206–209. l., az átíró oklevél u. ott, 366–367. l.

1256 június 12.

IV. Béla az esztergomi káptalan oklevele alapján megerősíti András tárnokmestert Komjáti (Kamnati) birtokban, melyet 85 ezüst márkáért Aba fia Aba mestertől visszaváltott.

Hártya töredezett függő pecséttel.
Fejér IV/2, 365. l.

1258 február 24, Nyulak szigete.

István ifjabb király Szencsét (Scenche) Inom fia János és Doba tolvaj szolgagyőri (de Zulga Gewr) várjobbágyoktól elvévén András banai ispánnak adja.

Hártya hátára nyomott pecsét töredékével, melyen az ifjabb király lovas alakja részben kivehető.
Hazai Okmánytár VIII, 73. l.

1265 december 23.

IV. Béla András banai ispán kérésére neki adja azon három ekényi lakatlan földet, mely Fehérvárhoz tartozik, de a melyre neki Ghymes megerősítése és védelme miatt szüksége van.

Hártya töredezett függő pecséttel.
Fejér IV/3, 257–258. l.

1268 október 19.

A nyitrai káptalan előtt Ludugar ispán fia Bees Belad nevű örökölt birtokát, mely András ispán hasonló nevű, a királytól adományként nyert birtoka mellett terül el, 20 ezüst márkáért az utóbbinak átengedi.

Hártya részben rongált függő pecséttel.
Fejér IV/3, 476–477. l.

1268.

IV. Béla András banai ispán kérésére a Hind (Hymd) és Harsányban (Harsan) lakó udvarnokok földjéből neki átenged két ekényit.

Hártya rongált függő pecséttel.

1272 november 4.

Az esztergomi káptalan jelenti IV. László királynak, hogy Bars (Borch) birtokba Gergely esztergomi prépostot nem iktatta be, mert ugyanaznap arra vett meghagyást, hogy ugyanazon birtokba András banai ispánt vezesse be.

Hártya hátára nyomott pecsét töredékeivel.

Turul 1909, 180. l.

1273 október 9.

IV. László Özdöge (Jzdegey) földet Újlak (Wylok) faluval a felségsértő Pethenétől elveszi és János mester gömöri főesperesnek adja.

Hártya hátára nyomott pecsét maradványaival.

Mocsáry Nógrád vármegye IV, 48—49., Fejér V/2, 122 l.

1274 július 2.

IV. László János doktor gömöri főesperes érdemeinek jutalmazására neki adja a királyi hálózók Harsányban (Harsan) levő hat jobbagytelekből álló birtokát. Saját embereit Hindre (Hymud) telepíti át, hol hasonló foglalkozást űzők laknak.

Hártya függő pecsétje összetörve.

Mocsáry IV, 51—53, Fejér V/2, 185—187, Hazai Okmt. VIII, 162—165. l.

1274 július 2, Székesfehérvár.

Erzsébet királyné András banai ispán azon 100 márka kölcsönének visszafizetésére, melyet tőle Turul várbeli fogsága idején kapott, neki adja Vásárfalut (Wasarfolu).

Hártya rányomott részben ép pecséttel.

Fejér V/2, 217. l.

1275 december 10.

IV. László András banai ispán és fiainak adja Belad két ekényi földet, mely Bars várhoz tartozott. András érdemeit az oklevél bőven elsorolja.

Hártya széttört függő pecséttel.

Mocsáry IV, 86—90, Fejér V/2, 232—235. l.

1276 augusztus 9.

IV. László János mester nyitrai főesperes és testvérei érdemeiért nekik adja a Ghymesvára alatt elterülő Nemcsiczet (Nymcech), melynek egy része a nyitrai váré, másika a királyi hálókészítőké, de az adományozás idejében lakatlan területek.

Hártya függő pecsét töredékeivel.

Mocsáry IV, 48—50, Fejér V/2, 343—345. l.

1277 márczius 20.

Az esztergomi káptalan előtt Modori Illés fia Péter Szencese (Zenche) birtokát, melyet neki IV. László adott, 15 ezüst márkáért eladja András ispánnak.

Hártya ép függő pecséttel.

1291 január 31.

IV. Miklós pápa János kalocsai érsektől az ország sorsa felől érdeklődik.

Mocsáry IV, 61—62, Katona Hist. Critica, IV, 1043. l.

1293 január 22.

A nyitrai káptalan jelenti III. Endrének, hogy Tarány (Tranteleký) és Kucsá (Cucha) birtokokat, mivel lakatlanoknak találta, András fia Ivánkának adta.⁵⁰⁶

Hártya hátára nyomott pecsét töredékeivel.

Fejér VI/1, 280—281. l. Ezen adományt a birtokok határainak megjárásával III. Endre 1294 február 9-én megerősítette. Mocsáry IV, 70—72, Fejér VI/1, 299—300. V. ö. Századok 1884, 111. l.

1295 január 18.

A nyitrai káptalan előtt Tamás nyitrai és barsi ispán és András fiai felosztják egymás között Ghymes várát.

Hártya függő pecséttel, és 1408 július 2-án János esztergomi prépost oklevelében.

Fejér VI/1, 354—357. l.

1297 december 8, Buda.

III. Endre elismeri, hogy András fiai a Csák Máté ellen elkövetett hatalmaskodásokat a királyi hatalom érdekében tették.

Hártya, a hátára nyomott pecsét leestett.

Mocsáry IV, 83—84, Fejér VI/2, 82—83. l.

1299 július 8, Buda.

András ispán fiai Péter, István és András egyetértőleg Ivánkával lemondanak a Szencese (Zenche) föld miatt indított per folytatásáról, a fogott bírák a szomszédoktól kérdezzék meg, kié a birtok negyed része.

Hártya. A rányomott pecsét töredékeiből tudjuk meg, hogy az

oklevél III. Endre kiadványa. Kezdet: Datum Bude in quindenis sancti
Johannis anno domini M. CC. ^ononagesimo nono.

Fejér VI/2, 234—235. l.

1307 július 11.

Az egri káptalan előtt Detrik ispán fiai kijelentik, hogy a Gömör
megyei Panyitot (Ponith) nővéröknek, András fia Miklósnak és feleségé-
nek adják testvéri szeretetből.

Hártya függő pecséttel.

Fejér VIII/1, 235—236. l. 1335-ik évi átírata u. o. VIII/3, 745—746. l.

1337 november 29, Visegrád.

Pál országbíró előtt Bebek Domokos fiai Detrik fia Benedek leánya
Annát, Ghymesí Forgách Miklós özvegyét, Leáni Csépán fia János nejét
(Alsó) Panyit helyett Lekenye birtokkal elégitik ki.

Egy példány az országos levéltárban, egy a Muzeumban.

Anjuokori Okmt. III, 432—436. l.

1339 október 20, Visegrád.

Izsép alnádor meghagyja Gömör megyének, hogy a Csoltói Pál
(de Cholthou) által elfoglalt lekenyei birtokrészt, mely a Sajó régi med-
rén vonul végig, Forgách Miklós fiainak adja vissza.

Hártya, hátára nyomott arczképes pecséttel a Nemzeti Muzeum
levéltárában. A pecsét képét l. a 64. l.

1349 december 16, Buda.

I. Lajos biztosítja a Ghymesvárhoz (ad castrum nostrum Gymus)
kapcsolt esitáriakat, hogy szabadságaikban nem háborgatja őket.

Hártya hátán gyűrűs pecsét nyomaival, melynek helyén olvasható:
relatio domine regine. — Mocsáry IV, 93—94. l.

1350 márczius 8, Buda.

I. Lajos a Nagy-Ghymesen (Nog Gymus) lakóknak hetenként csü-
törtökön vásártartási jogot engedélyez.

Hártya, a rányomott pecsét helyén: relatio domine regine per
Matheum (?) notarium szavak állnak.

1355 márczius 5.

A nyitrai káptalan I. Lajos február 27-én Budán kelt parancsára
jelenti, hogy Forgách Andrást az Anda által elfoglalt Szelepcsénybe
ellentmondás miatt nem vezethette be.

Papir rányomott pecsét töredékeivel.
V. ö. Anjoukori Okmt. VI, 375, 393—395. l.

1356 május 1.

A szepesi káptalan előtt Forgách Miklós mester (magister Nicolaus dictus Forkach) a maga és rokonsága nevében tiltakozik az ellen, hogy Lajos király az ő Ghymes várukat Erzsébet királynénak adja vére omlásáért.

Papir rányomott pecsét töredékeivel.
Mocsáry IV, 94—95, Fejér IX/2, 511. l.

1357 május 14.

A budai káptalan előtt Forgách Miklós (dictus Forgach de Lekene) fia tiltakozik az ellen, hogy a király Ghymes várát valakinek odaajándékozza. Nemrég azon megjegyzéssel kérte Lajos magához a várra vonatkozó okleveleket, hogy Ghymest nekik kegyelemből visszaadja, de nem tette meg.

Hártya töredezett pecséttel.
Mocsáry IV, 95, Fejér IX/2, 613. l.

1362 január 14, Visegrád.

I. Lajos meghagyja Bars megye hatóságának, tanukihallgatás által tudja meg, igaz-e, hogy Lekenyei Miklós fia Forgách András meghalt fivérének házát, a míg András Szécsy Miklós mellett a tengernél teljesített szolgálatot, éjjel rablók feltörték, egyéb károsítás mellett a Kozmálra vonatkozó okleveleket elvitték.

Papir pecsét töredékeivel.
Mocsáry IV, 101. l. (kivonatosan).

1365 november 19, Buda.

I. Lajos Forgách Miklós fia András kérésére az előbb neki adott Korosán birtok népeit felmenti a barsi várnak tartozó szolgálatok kötelezettsége alól.

Hártya rányomott pecsét töredékeivel.

1366 julius 7, Bars mellett.

Kont Miklós nádor Forgách Andrást a király adománylevele alapján bevezetteti Korosán birtokba, határait megjárátja.

Hártya függő pecséttel.

1372 július 5, Bars mellett.

Apuliai László nádor előtt Kozmáli Forgách András eltiltja Keszői (de Kezew) Lőköt Mezőkeszi (Kezew) eladásától.

Papir pecsét töredékeivel.

1372 július 5, Bars mellett.

Bars megye közgyűlésén Kozmáli János bejelenti, hogy a csütörtökhelyiek a bíró vezetése alatt megtámadták a Kozmálon lakó Miklós fivérét, megölték, holttestét magukkal vitték, ingóságait elrabolták.

Papir rányomott pecséttel.

1372 augusztus 19.

A nyitrai káptalan előtt Forgách András és Kozmáli András megisméttlik a család tiltakozását, hogy Lajos király (dei gratia apostolicus Hungarie et Polonie rex) Ghymes várakat valakinek ajándékozza.

Papir, pecsétje lehullott.

1372 október 1.

A garamszentbenedeki konvent előtt a Forgách család tagja Kis- és Nagy-Kozmál birtokokat egymás között felosztják.

Két példányban, egyik papir, másik hártya.

1377 április 15, Buda.

Erzsébet királyné meghagyja az ország biráinak, hogy Ösztövérfalu népeit, kik az ő Ghymesvárának teljesitenek szolgálatot, jogtalanul el ne fogják, felettök ne ítélkezzenek.

Papir, hátán a királyné kereszt formájú viaszba nyomott gyűrűs pecsétje látható.

1380 április 8, Visegrád.

I. Lajos meghagyja a nyitrai káptalannak, hogy Harsány birtokot Kozmáli Forgách Andrásnak adja át, mivel minden joron őt illeti.

Papir, pecsét töredékeivel.

1383 január 21, Buda.

Mária királyné Kozmáli Forgách Miklós fia Balázs főpinczemester érdemeinek jutalmazására visszaadja Brogyán (Baranyanteleke) földet, melyet I. Lajos király Forgách András és fia Pétertől annak idejében törvényes módon elvett.

Hártya, hátára nyomott pecsétje letöredezett.

1384 április 18, Buda.

Erzsébet királyné meghagyja az esztergomi, komáromi, nyitrai és barsi ispánoknak, hogy a szomszédos birtokokról a jobbágyokat, ha kötelezettségeiknek eleget tettek, engedjék az ő Ghymesvárához tartozó Ösztövréfaluba letelepedni, be akarja népesíteni.

Hártya, elől a királyné keresztalakú viaszba nyomott gyűrűs pecsétjének töredékei. Alatta: Relatio domini V. episcopi.

1386 február 11, Buda.

Mária királyné Bars megye hatóságát megbizza, vizsgálja meg, igaz-e, hogy László apuliai herceg abban az időben, a mikor Ghymes várát tiszteletből (pro honore) birta, Hecse birtokot erőszakosan foglalta-e a várföldek közé.

Papir, a szöveg alá nyomott pecsét letöredezett.

Fejér X/1, 278. l.

1386 február 28, Buda.

Mária királynő Forgách Balázs szolgálatainak jutalmazására, ki a trónkövetelő Károly királyt halálosan megsebezte, neki, János testvérének és Forgách Péternek visszaadja az I. Lajos által Csák Mátétól elszedett, de a Forgáchoknak tulajdonába nem adott családi birtokokat.

Propria commissio domini regis.

Nos Maria dei gratia regina Hungarie Dalmatie Croatie etc. significando tenore presentium quibus expedit universis, memorie commendamus, quod dum olim serenissimo principe domino Lodovico dei gratia rege Hungarie etc. genitore nostro carissimo felicis recordationis debitum nature exsolvente et absque solatio heredum masculinorum ab hac luce decedente, et ex hoc iidempnitatis conformitas prelatorum baronum et cetus universorum nobilium et procerum regni nostri Hungarie, nos uti filium masculinum ipsius olim genitoris nostri in regem regni nostri Hungarie sacra corona, qua reges Ungarie divi avi prothavi et predecessores nostri fuere coronati et solent coronari, sollempnitatibus consuetis celebratis pari voluntate nemineque discrepante coronassent et inunxissent ac sceptro regiminis ipsius regni nostri insignivissent, premissis, sicut est predictum stantibus vigentibus et rempublicam agentibus, nobisque

habenam regiminis dicti regni nostri Ungarie, cui dante domino feliciter nunc et votive presidemus, sub pacis tranquillitate tenentibus et ipsum gubernantibus, ecce quidam Karolus de Duracio rex Jehrusalem et Sycilie non iusta usus ratione, sed affectu cupiditatis ductus, nolens de suis contentari, sed nostra bona satagens pro se vindicare quorundam nostrorum rebellium infidelium verbis allectus et sermone mollitus, tamquam proditoris alumpnis astutiose regnum nostrum subiit et subintravit et in tantum per suas cavillosas machinationes tacite et pulliata malitia laboravit, ut se in regem ipsius regni nostri Hungarie per inductionem et monitionem ipsorum rebellium nostrorum infidelium fecit coronari. Nosque, quem promittebat prius in corona nostra et eius ditione tueri et preservare tamquam sororem carissimam svavibus verbis et blanditiosis affatibus ipsa corona proditor privavit et regimine regni nostri spoliavit, iimo quod deterius est et inauditum, serenissimam principem dominam Elisabeth reginam Hungarie Polonie Dalmatie etc. genitricem nostram carissimam cum certis suis prelatiis et baronibus facere iugulari et exterminari ac nos in exilium redigi clandestine decrevit. Ubi fidelis noster miles magister Blasius dictus Forgach filius Nicolai de Kozmal magister pincernarum nostrorum leonina fretus audacia uti vir strenuus audito et percepto premissis nequas et scelerose conceptu iniuriam premissam nobis, ut est predictum, illatam, malens potius ulcisci et vindicari, quam tollerare, se et personam suam ac fratrum et omnium proximorum suorum casu mortis et fortune apponendo propriis viribus assumptis et ingeniositate ipsum Karolum regem tricesimo nono die premissis perniciose coronationis ad exaltationem et ampliationem nostri honoris viriliter et audaciter est aggressus et ipsum tam inmaniter invasit et adeo crebris sibi datis biccelorum ictibus plagas sibi imposuit, qui paulo post paucos dies spiritum emisit et exalavit, et sic idem magister Blasius licet non sine magnorum et letalium vulnerum receptione, de cuius etiam vita adhuc dubium agitur, per suam et ceterorum fidelium nostrorum baronum fidelitatem aptatem ipsius Karoli regis et iurium nostrorum oppressione nos liberavit sique nostram coronam et nostrum caput et regni regimen, quibus idem

Karolus nos spoliavit, per sua servitia restituit et reintegravit. Pro tot itaque et tantis servitiis premissis et etiam consideratis fidelitatibus et fidelium servitiorum multimodis meritis eiusdem magistri Blasii, quibus idem primitus ipsi olim serenissimo principi domino Lodovico genitori nostro carissimo felicis memorie, eo in humanis agente et tandem eodem nutu divino mediante ipso e medio sublato nostre maiestati in omnibus nostris et regni nostri negotiis sibi commissis et confisis studuit et adhuc anhelac intrepide complacere, licet respectu premissorum suorum servitiorum multo plura antidotum premia a nobis meretur in aliqualem tamen suorum servitiorum recompensationem quoddam castrum nostrum Gymes vocatum in comitatu Nitriensi apud manus nostras pacifice habitum, quod olim dominus Karolus rex avus noster carissimus beate recordationis a quodam Matheo dicto de Trinchinio infideli suo ratione sue infidelitatis reoptinuerat, cum omnibus villis ad idem pertinentibus, videlicet primo maiori Gymes et minori Gymes, Kysfolw, Koztolan, Chythar, Pragan, Meznye, maior Belech et minor Belech, Belechen, Zabachna, Stranya, Gezteus, Zenthmarton, Velchech, Marothy cum tributo in eadem exigi consueto, Hyzer, altera Kelechen, Hecchen, Goloh, Charad, Honay, Verusvar, Joka, Wyfolu similiter cum tributo in eadem recipi consueto, Demenche, Lylie, Senche, Fyus, Manya premissis modo cum tributo in ipsa exigi consueto, Gyarak, Woyk, similiter cum tributo fori in ipsa exigi consueto, Istemerfolu, Zabal, Komyathy similiter cum tributo in eadem recipi consueto, Salgo, Hynd, Kaluz, Belad, Herestren similiter cum tributo in ipsa exigi consueto, Charnok et alia Charnok, Zeek et Harsan vocatis aliisque ad ipsum castrum ab antiquo spectantibus in Nitriensi Borsiensi et Strigoniensi comitatibus habitis et existentibus cum omnibusque tributis iuribus et iurisdictionibus proprietatibus usibus utilitatibus et utilitatum quovis integritatibus utputa iuris patronatus ecclesiarum in eisdem villis constructarum, silvis pratis fenetis vineis territoriis vinearum et proventibus earum aquis aquarum decursibus molendinis piscinis montibus vallibus nemoribus et aliis quibusvis utilitatibus sub suis veris metis et antiquis, quibus eodem hactenus nomine nostro possesse sunt et

habentur, eidem magistro Blasio Forgach dicto filio Nicolai de Kozmal et per eos eorum heredibus heredumque suorum successoribus et posteritatibus universis ex nostra et ipsius domine regine genitoris nostre carissime prelatorumque et baronum nostrorum scientia voluntate inductione et annuentia ac beneplacita voluntate de manibus nostris regiis dedimus donavimus et contulimus iimo damus donamus et conferimus jure perpetuo et irrevocabiliter possidendas tenendas pariter et habendas absque tamen preiudicio iuris alieni assumptmentes ipsum magistrum Blasium et prefatos fratres suos ac eorum heredes in pacifico dominio dicti castri Gyimes et suarum pertinentiarum semper et contra quosvis impetitores intra et extra iudicium conservare, vel si id facere nequiremus, quod non credimus, extunc resignato nobis per eosdem ipso castro cum suis pertinentiis de alio castro in pertinentiis qualitate quantitate valore fructuositate pari et consimili teneamur tam nos, quam nostri successores pro eodem providere donare et conferre. Presentes autem in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis fuerint reportate. Datum Bude feria quarta proxima ante dominicam Esto michi anno domini m. ccc. lxxxmo sexto.

Hártya, rányomott piros pecséttel. Alatta e szavak olvashatók: propria commissio domini regis et relatio Nicolai de Gara palatini.

Fejér XI, 270—281. l.

1386 augusztus 1.

A nyitrai káptalan jelenti, hogy Mária királyné 1386 július 1-én Budán kelt parancsára Forgách Balázst, Jánost és Pétert bevezette Ghymesvárba és tartozékaiba.

Egykorú egyszerű másolat.

1388 június 5, Nyitra mellett.

István nádor előtt Nyitra és Trecsén megyék közgyűlésén Kozmáli András bejelenti, hogy bár Forgách János és Péterrel a családi vagyonra nézve megegyezett, a melynél fogva Ghymesből is egy harmad rész illetné meg, rokonai még sem akarnak eleget tenni az osztzkodás feltételeinek.

1389 május 7, Debreczen.

Mária királyné az ország biráit felhívja, hogy a Forgáchok ellen Ghymesvár miatt indított vagy indítandó pereket személyes bírósága elé terjeszszék fel.

Hártya rányomott pecséttel.

1397 április 1, Buda.

Zsigmond Ghymes várát és tartozékait Forgách Péternek és János fia Miklósnak adja új adomány czimén, főleg Forgách János érdemeiért, ki Bolgárországban hőiesen halt meg.

Hártya hátára nyomott pecsét töredékeivel.

Fejér X/2, 475. l.

1400 december 2. az Oztrow alatti táborban.

Zsigmond felhívja János esztergomi érsek kancellárt, hogy a Tordamezei László fia Jakab halálával a koronára visszaszállt Tordamező (Terdemyz) és Mankócz (Maykoucz) birtokokat Forgách Péter, László, György és Miklósnak akarván adni, adjon ki róla az illetőknek nagy pecséttel ellátott oklevelet.

A kancellária ezzel összefüggő kiadványa 1400 december 6-án Szakolczán kelt, a hátára nyomott, később letöredezett pecsét helyén olvasható: Ad literatorium mandatum domini regis.

Mocsáry IV, 103—104 (kivonatos) v. ö. Fejér X/2, 760. l.

1403 december 4, Esztergom.

Zsigmond Hrussó várát földjeivel együtt Forgách Péter nyitrai főispánnak adja oly feltétellel, hogy Esztergom ostromára 300 lovast kell vezetnie.

Hártya papírral fedett pecséttel.

Mocsáry IV, 112—113. l.

1406 január 2, Buda.

Zsigmond a Forgáchok kérésére átírja s új pecséttel megerősíti 1397-ik évi oklevelét Ghymesváráról.

Hártya szét tört függő pecséttel 2 példányban.

1411 december 18, Tata.

Zsigmond értesíti Forgách Miklóst, hogy a Péterrel való viszálykodása elintézésére Berzeviczi Pétert és Tompa lovászmestert küldi ki, elvárja, hogy a megbízottak meghagyásainak eleget tegyenek.

Relatio Stephani de Kompolth.

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie etc. rex.

Fidelis nobis dilecte. Quia nos castrum vestrum Gymes ac possessiones portionesque possessionarias et alias utilitates ad dictum castrum spectantes inter vos ac magistrum Petrum fratrem vestrum in duas rectas et equales partes dividere, universasque controversias et discordias de medio vestri penitus eradicare et extupare per alias literas nostras exinde confectas Petro filio Henrici de Berzewiche comiti nostro Scepesiensi ac Thompe agazonum nostrorum vicemagistro coram testimonio capituli ecclesie Nitriensis nostre maiestatis in persona commisimus, igitur fidelitati vestre firmissime edicimus, et aliter habere nolentes mandamus, quatenus habitis presentibus et intellectis omnibus et singulis dispensationibus prefati Petri et Thompe per eosdem inter vos et dictum magistrum Petrum in premissis factis penitus et omnino obedire et obtemperare debeatis, ne decetera super hiis videamur infestari. Secus prout nostram regiam indignationem incurrere formiditis, non facturi, in premissis. Datum in Thatha feria sexta proxima post festum beate Lucie virginis et martyris anno domini M. CCCC undecimo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XXIII. Romanorum vero secundo.

Egregio viro magistro Nicolao dicto Forgach de Gymes fideli et sincere nobis dilecto.

Papir hátára vörös viaszba nyomott peesét maradványaival.

1412 január 3.

A nyitrai káptalan jelenti Zsigmondnak, hogy 1411 december 18-án kelt meghagyása alapján Forgách Miklós és Péter Ghymesvárád a királyi kiküldöttek és a káptalan emberének jelenlétében két részre osztották.

Hártya két példányban.

1421 augusztus 10, Bród.

Zsigmond Forgách Pétert feljogosítja, hogy a neki átengedett Ösztövérfalu (Esztergom m.) és Szék (Komárom m.) birtokokért a Po-

zsony, Nyitra és Bars megyékben a királyra szállandó javak közül hasonló értékűeket kiválaszthasson.

1422 január 16, Hradischa.

Zsigmond meghagyja Forgách Péter nyitrai főispánnak, hogy az Elefántiak, Zerdahelyiek, Zsámbokrétiek és Somszegiek közül azok vagyonát, kik a csehek ellen gyávaságból nem mentek a sereggel együtt, foglalja el.

Commissio propria domini regis

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie Bohemie Dalmatie Croatie etc. rex fideli nostro magnifico Petro Forgacz alias magistro ianitorum reginalis maiestatis, nunc vero comiti comitatus Nytriensis salutem et gratiam. Nostra displicenter intellexit maiestas, quod licet Nicolaus de Elephant, Paulus et Thomas de Zeredahel, Johannes et Georgius de Sabokrethy et Ladislaus de Somzeg familiares vestri ea ratione, ut iidem vobiscum exercitum nostrum per nos auspice domino versus predictum regnum nostrum Bohemie contra Wiklefistas dei et nobis notorios infideles instauratum proficisci et nostre maiestati servitia usque ipsius exercitus nostri residentiam, ad instar aliorum exercituantium continuare deberent, certam a vobis receperint dispositionem, tamen ipsi Nicolaus Paulus Thomas Johannes Georgius et Ladislaus habita et recepta huiusmodi dispositione ipsum exercitum nostrum ingressi, postmodum autem tempus debitum de eodem nostro exercitu furtive et clandestine recessissent, per hoc periclitationem ipsi nostro exercitu inferendo. Cumque nos eorundem Nicolai Pauli Thome Johannis Georgii et Ladislai propter huiusmodi eorum clandestinum recessum possessiones sub vestro honore existentes per vos velimus facere occupare, igitur fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus agnitis presentibus premissisque veritate fulcitis possessiones et iura possessionaria prefatorum Nicolai Pauli Thome Johannis Georgii et Ladislai in dicto comitatu Nytriensi existentes occupare et tamdiu occupatas conservare debeatis, quousque superinde a nobis aliud habueritis in mandatis. Secus facere non ausuri in premissis. Datum in Hradischa feria sexta proxima ante festum beati Anthonii confessoris anno domini millesimo

quadringentesimo vigesimo secundo regnorum nostrorum anno Hungarie etc. tricesimo quinto Romanorum duodecimo et Bohemie secundo.

Kissé rongált papir, rányomott fedett pecséttel.

1422 január 16, Hradischa.

Zsigmond meghagyja Jakab királyi személyes bírósági birónak és az ország többi bírójának, hogy Forgách Pétert és Miklóst a Ghymes birtoklása miatt folyó perekben védelmezzék.

1422 deczember 4, Pozsony.

Zsigmond Bolondóczi Stibor vajda fia Stibor nyitrai főispánnak megparancsolja, hogy Felsőbodok és Davar birtokokat, melyeket Forgách Péternek és fiainak Ösztövérfalu és Székért cserébe szánt, adja át.

1422 körül.

A husziták ellen kirendelt banderiumok számadáskönyve.

Nota, quod infrascripti exercituati sunt deputati versus Poloniam ad exercituationem, et sunt soluti modo infrascripto ad duos menses cum draperiis et pannis ad 1 lanceum per mensem 10 florenos novos solvendo.

- Item dominus Johannes de Pelsewcz C ad lanceos ad 2 menses dicit habere florenos 7 mille per centum 8 per centum denarios 32. De hiis prepositus solvit sibi pro 1 mense cum draperiis florenos mille, et de collecta festi sancti Georgii civitatis Cassoviensis anni proxime affuturi sunt deputati floreni mille per centum, denarii —.
- Item Andreas filius wayvode et Petrus filius Detrici palatini 2 menses dixerunt habere florenos 1 mille CC per centum, ad lanceos 60. Et prepositiis solvit eis cum draperiis florenos 1 mille CC per centum, denarios —.
- Item domini de Homonna ad 2 menses dixerunt habere florenos 1 mille CC. De hiis prepositus solvit eisdem cum draperiis — — per centum denarios. Restat eos habere pro secundo mense florenos 600 per centum denarios.
- Item domini de Zudar ad lanceos — per 2 menses debent habere

florenos mille. De hiis prepositus solvit eis pro 1 mense cum draperiis florenos 626 per centum denarios. Restat eos habere pro secundo mense cum pannis florenos 483 denarios 38.

- Item dominus Symon de Rozgon ad lanceos 40 per 2 menses dicit (habere) florenos 800 per centum (denarios). De hiis prepositus solvit sibi pro 1 mense cum draperiis florenos 482 per centum, denarios 49. Restat ipsum habere pro secundo mense cum pannis florenos 327 denarios 51.
- Item Johannes de Rozgon ad lanceos 40 ad 2 menses dicit habere florenos 800 per centum, et de hiis prepositus solvit sibi cum draperiis pro 1 mense florenos 400 per centum, denarios —. Restat ipsum habere pro secundo mense cum pannis florenos 400 per centum, denarios —.
- Item Stephanus de Rozgon ad lanceos 20 ad 2 menses dicit habere florenos 400 per centum. De hiis prepositus solvit sibi pro 1 mense cum draperiis florenos 200 per centum, denarios —. Restat eum habere pro secundo mense cum pannis florenos 200 per centum denarios —.
- Item Matheus de Palowcz ad lanceos 25 ad 2 menses dicit habere florenos 500 per centum. De hiis prepositus solvit sibi cum draperiis pro 1 mense florenos 250 per centum, denarios —. Restat eum habere pro secundo mense cum pannis florenos 250 per centum, denarios —.
- Item Ladislaus filius Frank wayvoda ad lanceos 25 ad 2 menses dicit habere florenos 500 per centum. De hiis prepositus solvit sibi cum draperiis pro 1 mense florenos 250 per centum, denarios 30. Restat ipsum habere cum pannis pro secundo mense florenos 238 per centum, denarios 70.
- Item Johannes de Nagmehal ad lanceos 20 ad 2 menses dicit habere florenos 400 per centum. De hiis prepositus solvit sibi pro 1 mense (florenos) 225 per centum, denarios 60. Restat eum habere pro secundo mense cum pannis florenos 174 per centum, denarios 40.
- Item Georgius de Zech et Stephanus filius Pauli de Somus ad lanceos 20.... florenos 400; de hiis cum draperiis florenos 20, denarios —. Restat cum pannis habere eos florenos 200.

Duo filii Ricalfi ad lanceos 20; ad 2 menses dicunt habere florenos 400; de hiis prepositus solvit cum draperiis florenos 211, denarios 66. Restat eos habere florenos 188, denarios 34.

Item Nicolaus Forgach ad lanceos 10 ad 2 menses dicit habere florenos 200, de hiis prepositus solvit sibi pro 1 mense florenos 100, restat eum habere florenos 100 per centum, denarios —.

Item Petrus Forgach ad lanceos 30 ad 2 menses debuit habere florenos 600 per centum, et est solutus ad ipsos 3 menses de pecuniis, qui remanserant sibi de expensis ad eundem in Turquiam (?) datis ad sumpmam floreni 557 per centum et adhuc restaret eum habere florenos 43 per centum, de quibus rex nihil dare commisit ad 5 lanceos predictos; 20 lanceos dicit tenere in castro Scepusiensi et reliquos 10 lanceos dicit tenere in campo.

Item Petrus filius Henrici ad lanceos 25 ad 2 menses florenos 500 per centum. De hiis floreni 250; restat florenos habere 250.

Item Emericus filius Johannis ad lanceos 20 florenos 500, de hiis floreni 219, denarii 56, restat — — —

Item Nicolaus de Korumpa et Nicolaus de Ryhna ad lanceos 20 florenos 400; de hiis floreni 200, restat florenos 200. Praefato Nicolao de Ryhna barbato propriavit (?) rex de draperiis florenos 20 per centum, denarios —.

Subscriptis dicit impendi satisfactio cum draperiis et pannis ad 2 menses, quia prepositus nichil solvit.

Item Nicolaus de Patak ad lanceos 8 persolutus est cum salibus ad 3 menses ad florenos 240 per centum. Idem dicit habere ad superfluos lanceos 12 ad 2 menses florenos 240 per centum.

Item dominus Emericus de Peren ad lanceos 40 ad 2 menses dicit habere florenos 800 denarios —.

Item dominus dux Theodorus ad lanceos 200... florenos 5000. Dominus Petrus de Peren ad lanceos 100 florenos 1000.

Sigismundus de Chetnek ad lanceos 20 florenos 400.

Nicolaus et Johannes de Chetnek ad lanceos 20 florenos 400.

Item Thomas de Berzewicza et Joannes de Lompnica ad lanceos 20 florenos 400.

Hic nota, qui ex prescriptis exercituantibus ubi et in quibus locis pro custodia regni debeant moram trahere.

Item dominus dux Theodorus cum lanceis 250 debet stare in Maramarussu.

Item dominus Symon de Rozgon et fratres sui	}	debent stare in Bartfa,
cum lanceis 100		
" domini de Homonna cum lanceis 60		
" " de Zudar " " 60		
" Johannes filius Jacobi de Nagmihal cum lanceis 20		
" Georgius de Czech cum lanceis —		
" Stephanus filius Pauli de Somus cum lanceis —		

Item dominus Petrus de Peren cum lanceis —

" Nicolaus de Patak " " —

" " " Kurumpna " " —

" " " Rihna cum lanceis — in Podolin et Liblyo.

Item dominus Emericus de Peren cum lanceis debet stare in Wyvar.

Dominus Joannes magister tavarnicorum cum lanceis 100 —

Andreas filius Wayvode et Petrus filius Detrici palatini cum lanceis 60 —

Sigismundus de Chetnek cum lanceis 20	}	debent stare in Kesmark.
Nicolaus " " " " 20		
Joannes " " " " 20		

Item Ladislaus filius Frank wayvode cum lanceis — —

" Matheus de Palocz cum lanceis — debent stare in Lewche.

" Petrus Forgach cum fratre suo cum lanceis 30 debet stare in castro Scepusiensi.

" Petrus filius Henrici cum lanceis 25 } debent stare

" Emericus filius Joannis " " 25 } in Dunavicz.

Item duo filii Ricalfi cum lanceis 20 debent stare in castro Tarkew.

Item Thomas de Berzevicze cum lanceis 10 debet stare in eadem Berzevicze.

Item Johannes de Lompnicza cum lanceis 10 debet stare in eadem Lompnicza.

Summa lanceorum facit . . .

Item pro tertio mense dictorum lanceorum debent solvi fl. 11000.

Szétmálló félben levő papir eredetije a ghymesi hitbizományi levéltárban.

1424 junius 25.

A nyitrai káptalan tanusítja, hogy kiküldötte előtt Forgách Péter és Miklós fiai oly módon osztották fel Ghymesvárárt, mint egykor Forgách András és János tették.

Hártya függő pecséttel.

1424 október 18, Bars mellett.

Garai Miklós nádor, Bars megye közgyűlésén megállapítja a Bars megyei vámokat.

Forgách Miklós fiának példánya.

Papir, rányomott pecsét töredékeivel.

1424 október 18, Bars mellett.

Garai Miklós nádor előtt Forgách Miklós özvegye és Forgách Péter és János fiai felosztják és megjárattják a Kozmálban levő családi birtokrész határait.

Nos Nicolaus de Gara regni Hungarie palatinus et iudex Comanorum memorie commendamus, quod cum nos ad instantes et legitimas petitiones viri egregii magnifici Petri Forgach de Gymes ac Johannis filii et nobilis domine Martha vocate relictæ Nicolai similiter Forgach de eadem, una cum Blasio de Bany regio et Ladislao de Lewrinczfalwa capitali ecclesie Albensis hominibus nostrum hominem Georgium de Nema ad infrascriptam possessionariam divisionem faciendam de congregatione nostra generali universitati nobilium comitatus Borsiensis feria secunda videlicet in festo beati Dionisii martyris prope villam Bors celebrata destinassemus, demum iidem exinde ad eandem nostram congregationem reversi nobis uniformiter retulerunt, quod ipsi feria secunda, octavo scilicet die congregationis nostre predictæ ad faciem possessionis Kozmal vocatæ convocatis commetaneis et vicinis,

ipsisque magistro Petro et domina presentibus accessissent, ibique locum curie Johannis filii Andree funiculo distributionis in duas divisissent partes tali modo, quod una medietas a parte orientali simul cum orto memoratis Johanni et domine, alia vero pars eiusdem a parte occidentali existens similiter cum orto annotato Petro Forgacz, item locum fenilis subtus ipsam curiam prefati Johannis filii Andree ex parte occidentali adiacens, ubi alias condam Johannes similiter Forgacz, pater dicti Nicolai, curiam et domos habuisset, sub huiusmodi signorum distinctione divisissent, quod primo ex parte meridiei in loco paludoso unum truncum salicis pro signo, deinde valde parvum eundo unam arborem pomi consimiliter pro signo, abhinc versus plagam aquilonalem proficiscendo aliam arborem salicis, cuius supersities desecata haberetur modo simili pro signo, abhinc ad eandem plagam eundo in parvo spacio et inter duas arbores nucum de terra signum faciendo ulterius ad eandem plagam in modico spacio eundo penes sepes ipsius terre arborem parvam nucis terra circumfosari similiter pro signo reliquissent. Cuius terre medietas ex parte occidentali ipsorum signorum prelibatis Johanni et domine, alia vero medietas eiusdem a parte scilicet orientali antelato Petro Forgacz cessissent; preterea medietas vince ipsius Johannis filii Andree similiter funiculo distributionis divide ex parte orientali predictis Johanni et domine, alia autem a parte occidentali adiacens prefato Petro Forgacz pro portionibus devenissent tenende et habende, quas nullo contradictore existente, ipsis reliquissent possidere et habere. Hac itaque relatione prefatorum regii capitularis et nostri hominum facta et percepta nobis seriem ipsius possessionarie divisionis coram dicta universitate nobilium, ut moris est, promulgare facientibus, quia sicut in facie dicte possessionis Kozmal sic et nunc in dicta nostra congregatione ipsi divisioni possessionarie nullius omnino hominum contradictio instetit, ideo nos dictas portiones particulares eisdem partibus deventas relinquimus et committimus eisdem partibus cum hiis, quibus congruit, in heredum heredes in sempiternum tenere et habere. In cuius rei testimonium presentes literas nostras patentes eisdem Johanni et domine duximus concedendas. Datum decimo die congregationis nostre predictae in loco

memorato anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo quarto.

Hasonló szöveggel másik példány Forgách Péter számára.
Papír, a hátára nyomott pecsét töredezett.

1424 november 21, Nyitra mellett.

Garaí Miklós nádor Nyitra megye közgyűlésén rendezi a megyei várnokok ügyét.

Forgách Péter példánya.

Papír, hátára nyomott pecsét töredékeivel.

1427 augusztus 22.

A nyitrai káptalan előtt Forgách György a maga, felesége Anna és Kőszegi Pázmán fiainak nevében tiltakozik az ellen, hogy Bolondóczi Slibor Surány várát, mely örökösödési jogon őket illeti, a néhai Ujlaki László bán özvegye és fiainak elzalogosítsa.

1435 június 12, Nagyszombat.

Zsigmond Zelchen birtokot mely Csetneki Miklós halálával a koronára visszaszállt, a neki kölcsönadott 1361 forint fejében Forgách Miklós és Péter fiainak adja.

Hártya függő pecséttel az országos levéltárban, DL 12715. Átírva a nyitrai káptalan 1469. és a turóczyi konvent 1496. évi okleveleiben.

1435 szeptember 8 körül, Nagyszombat.

Zsigmond megint a szelesényieket, a szokott illetékeket Forgách Péternek is adják meg.

Comissio propria domini imperatoris.

Sigismundus dei gratia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie Bohemie Dalmatie Croatie etc. rex fidelibus nostris villico iuratis ceterisque populis et iobagionibus nostris in opido nostro Zelchen vocato residentibus et comorantibus salutem et gratiam. Exponit nobis egregius Petrus Forgach de Gyemes gravi cum querela, quomodo vos . . . eidem Petro Forgach, erga quem nunc a nostra maiestate pro certa pecunie summa existit pro pignore, contra nostra literatoria (mand) ata vobis exinde directa consuetos census vestros et collectas vestri parte de iure provenire debentia

extradare et (propo) nere usque modo recusassetis, allegando nostram serenitatem vos ab huiusmodi censuum et collectarum solutione per certos annos liberasse, et supportatos commisisse. Cum tamen recordamur per expressum, quod quemadmodum alia opida, villas et possessiones harum partium nostrarum superiorum, sic et predictum opidum nostrum Zelchen in eo libertavimus, ut non vos, qui in eodem opido nostro commorando domus et edificia habetis, sed illi, qui ad idem opidum nostrum Zelchen commorandi causa venerint, et in locis desertis domibus et edificiis omnino destituti descenderint domosque et edificia de novo construxerint per . . . sese sequentium ac die adven . . . ab omni in singulorum censuum e . . . exempti esse debeant et suppo . . . Ideo fidelitati vestre firmissime precipimus et mandamus . . . dato exinde non expectato a modo in antea vos et quilibet vestrum, qui in predicto opido . . . morandi domos et edificia hactenus habuissetis et habetis, eidem Petro Forgach aut suis h . . . id deputatis de singulis censibus et collectis vestri parte debentibus sine contradictione et renitentia . . . ondere et eosdem suo loco et tempore extradare et persolvere modis omnibus debeatis. Et aliud gracie . . . tu facere non ausuri in premissis, presentesque post earum lecturam reddi iubemus presentanti. Datum Tirnavie . . . proxima post festum nativitatis beate Marie virginis gloriose, anno domini M. CCCC. XXXV. regnorum nostrorum . . . garie etc. XIX. Romanorum XXV Bohemiae XVI imperii vero tertio.

Rányomott fedett pecsét töredékeivel.

1439 június 6, Buda.

Albert megerősíti az 1430-ik évi országgyűlés határozatait.

Hátán: Comitatus Nitriensis.

Hártya kék selyemfodratról függő pecséttel.

1440 február 13.

A nyitrai káptalan kiküldötte előtt Fodor Miklós nyitrai bíró házánál Forgách Péter végrendelkezik.

1440 augusztus 2, Buda.

I. Ulászló Forgách Miklós fiainak adja Keselőkő várát.

Relatio Laurentii palatini et Michaelis Orzag de Gut.

Nos Wladislaus dei gratia Hungarie Polonie Dalmatie Croatie etc. rex Lithvanieque et heres Russcie memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod nos consideratis — — — de meditatione pensatis laudande fidelitatis sincerisque complacentiis fidelium nostrorum egregii Johannis Emerici Ladislai Petri et Georgii filiorum condam Nicolai Forgach de Ghymes, quibus iidem se nobis post felicem nostram electionem et tempore coronationis nostre in regem nostri regni Hungarie factas, sed ex post ad promotionem nostri honoris et exaltationem nominis gratos reddiderunt et acceptos — — item nostre liberalitatis donativo consolari quoddam castrum nostrum Keselewk w appellatum in comitatu Nitriensi habitum — — omnibus districtibus opidis villis et possessionibus aliisque cunctis utilitatibus et pertinentiis terris scilicet arabilibus cultis et incultis — — silvis nemoribus virgultis montibus vallibus vineis vinearumque promontoriis aquis fluviis et aquarum decursibus — — et locis molendinorum et generaliter quarumlibet utilitatum et pertinentiarum integritatibus ad predictum castrum de iure — — pertinere debentibus prefatis Johanni Emerico Ladislao Petro et Georgio filiis Nicolai et per eos egregio Johanni filio Petri similiter de Ghymes pro honore usque vite ipsorum dumtaxat tempora dedimus donavimus et contulimus iimo damus donamus et — — possidendam tenendam pariter et habendam salvo iure alieno harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Bude feria tertia proxima post festum ad vincula beati Petri apostoli anno domini M. cccc. x^{lmo}.

A papírral fedett pecsét alatt a hártya felső részére írt szavak olvashatók. A szöveg egy része zsírfolt miatt nem vehető ki.

1441 szeptember 11, Komjáti.

Forgách János megfogadja, hogy a Sárói László fiával kötött békét megtartja.

Nos Johannes Nicolai Forgach de Gyimes memorie commendamus per presentes, quia nos certam veram Chri-

stianam treugam inter nos et Ladislaum filium Wayvode de Saro comitem Barsiensem ac inter universos familiares et iobagiones ipsius universos ubicunque habitos et existentes a data presentium usque quindecimum diem fecimus et posuimus iimo et spondimus dictam treugam tenere et observare inviolabiter sicut bonus homo absque alicuius fraudulentia. In cuius rei testimonium literas nostras pro meliori certitudine sigillo nostro fecimus consignari. Datum in Comyati feria secunda post festum nativitatis Marie anno domini millesimo CCCC^{mo} XXXI°.

Sötétzöld viaszba nyomott pecsét maradványaival.

1441 november 26, Nagyszombat.

Rozgonyi István pozsonyi ispán Forgách Jánost hadi eseményekről tudósítja.

Egregie vir frater noster carissime.

En vestre innotescimus fraternitati, quod nos in brevi vestris pro debitis plenam et omnimodam impendere volumus satisfactionem, de protardatione solutionis predicti vestram requirimus fraternitatem, non velitis nobis egri ferre. Inter cetera autem vestram avisare possumus fraternitatem, quomodo hiis diebus videlicet feria quarta nunc proxima preterita Weyhenperger cum suis complocibus videlicet Storrenberger Orberger necnon Lichtensteyno (cum) Posoniensibus in in districtu Challekez in navibus clandestine potentia mediante adintrarunt existerentque inibi et de presenti et fortalium nostrum Chelle vocatum circumvallarunt et obsiderunt. Datum Ternavie secundo die festi sancte Katherine anno domini M.^{mo} cccc^o xl primo.

Stephanus de Rozgon comes Posoniensis.

Hátán: Egregio viro Johanni Petri Forgacz fratri nostro carissimo. Zöld viaszba nyomott pecsét nyomaival.

1442 junius 11, Buda.

I. Ulászló Forgách János érdemeinek jutalmazására, ki neki az országba lépése óta nagy szolgálatokat tett, neki adja a körmöczy kamara egy évi jövedelmét.

Az oklevél alján olvasható: *Debet solvere conservatori tertiam partem unius floreni.*

Hártya, pecsétje megrongálva.

Mocsáry, IV, 114—115. l.

1443 május 31, Komjáti.

Forgách Miklós fiai a Zelesén faluból származó Gáspár ghymesi várnagy csitári szőlőjét felmentik a kilenczedek beszolgáltatásának kötelezettsége alól.

Nos Johannes Emericus Ladislaus Petrus et Georgius filii Nicolai Forgach de Ghymes memorie commendamus tenore presentium quibus expedit universis, quod nos consideratis obsequiis servitutis fidelis nostri familiaris Gaspar nobilis viri de villa Zelezen castellani nostri de castro Gymes quendam (sic) vineam suam propriis suis pecuniis emtam inter metas possessionis nostre Chytar habite et situate proventus nostros de eadem vinea nos concernentes, ut dicitur nonas vini singulis annis nobis solvere tenendas eidem Gaspar pro suis fideliorum servitiorum meritis usque vitam suam de predicta vinea proventus nonas vini sibi ipsi indulsimus et remisimus imo in nulla exactione nonarum vini de prefata vinea faciemus molestare harum nostrarum vigore literarum mediante. Datum in Comnyathy feria sexta proxima in festo beate Petronelle virginis anno domini millesimo CCCC. quadragesimo tertio.

Zöld viaszba nyomott két pecsét töredékeivel.

1443 augusztus 12.

A budai káptalan jelenti, hogy Ulászló király parancsára Forgách Pétert felszólította Ghymesvár őrizetére, de azt felelte, míg rokonai a várból őt illető részt át nem adják, nem járul hozzá a várőrség fenntartásához.

1444 augusztus 3, Szeged.

I. Ulászló előtt Forgách János bevádolja Ország Mihály főkincstárnokot, hogy Szanai Miklós és Kőrösközi Miklós surányi várnagyai és jobbágyaival megtámadta a komjáti várkastélyt, a melynek ostromlása közben az ő László öccse nyíltól találva elesett.

Egykoru másolat.

Mocsáry IV, 120—121. l. (kivonatosan).

1446 január 22.

A pozsonyi káptalan előtt Temeskényi Bálint pozsonyi várnagy bejelenti, hogy ő Rozgonyi János famulusát Ghymesi Forgách Pétert várnagy társává fogadta, de ő napról-napra a csehekkel szövetkezett, a vár őrei közé többet felfogadott nyilván azon szándékkal, hogy őt kiűzze, s Pozsonyt azoknak az ország kárára átadja.

Papir, eredetije a ghymesi hitbizományi levéltárban.

1448 december 29, Szeged.

Hunyady János, az ország kormányzója Forgách János érdemeinek jutalmazására neki adja a Barczy Péter András és Mihály elhalálozásával a koronára visszaszállt Barczy birtokot.

Rányomott piros viasz pecsétje megrongálva.

1449 július 2.

A budai káptalan előtt Forgách Péter rokonai nevében tiltakozik az ellen, hogy Forgách János az őt illető harmad résznél nagyobbat foglaljon el Ghymesvárból.

1450 november 1, Pozsony.

Hunyady János kormányzó előtt Forgách György bejelenti, hogy Szentmiklósi Pongrácz jogtalanul kéri magának az őt illető Czifer (Pozsony-) és Fedemes (Nyitra megyei) birtokokat.

Rányomott pecsétje letöredezett.

1453 augusztus 11, Nyitra.

Szénás László trencsényi és nyitrai főispán arra kéri Forgách Jánost, Korosi Miklóstól ne kívánja az egy forintnyi adó megfizetését, mert fia részt vett a hadjáratban.

Servitium meum domine noster honorande.

Bene scitis, quando pecuniam videlicet unum florenum extorqueri incepistis, tunc asumpsistis, quod quicumque irent ad bellum, quod nullus eos impediret propter unum florenum. Bene enim scitis, quod filius Nicolai de Koros fuit in bello, nunc autem iste Nicolaus Koros dicit, quod velletis ipsum impedire propter illum florenum, vero si impedietis, ipsum vobismet dampnum facietis, nisi cogitetis finem huius operis, ergo dimittetis bona eiusdem pacifice. Literalem karissimam

expectamus super ista. Ex Nitra secundo die festi beati Laurentii anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio.

Ladislaus Zenas comes et Capitaneus comitatus
Trinchiniensis et Nitriensis.

Egregio viro domino Johanni Forgacz de Gyemes domino meo honorando. Záró pecséttel.

1459 augusztus 10.

A nyitrai káptalan előtt Forgách Péter és Slybowi Bronislaus vagyonaikra egymást kölcsönösen örökösöknek jelentik ki.

1462 julius 26; Gacsta.

Ország János arra kéri Forgách Jánost, Ocskay István adóját engedje el, mert bátyja a király seregében van.

Servitiis premissis amice et frater noster honorande. Scire velitis, quod retulit nobis familiaris noster Stefanus Ocskagi, quod wltis aliquam taxam recipere super giobagiones ipsius seu dicam, ydeo sciatis, quod frater ipsius senior cum familiaribus equitavit suis cum domino nostro ad exercitum, ydeo petimus, ut ipsius giobagiones mitatis in pace, nullam dicam recipiatis, quia michi pater commisit, ut defenderem, quid quid wltis facere in hoc, michi scire detis responsum. Rogamus et etiam petimus, si habetis aliquam avem in wlgari encaheileus(?) vel magnam avem Giastrak, nobis dirigatis. Ez Gachta feria secunda in die sancte Anne.

Johannes Orsag de Guth filius domini palatini.

Generoso domino Johanni Forgach domino et fratri nostro multum honorando paginula presententur.

1463 julius 28, Holics.

Lazani Miklós Forgách Jánosnak a Mátyás királytól nyert felmentés alapján az egy forintnyi adó lefizetését megtagadja.

Magnifice domine frater noster dilecte.

Sicuti iterum servitorem vestrum cum homine serenissimi principis et domini Mathie domini nostri generosissimi

pro exigenda contributione unius floreni auri misistis, et quum nos serenitas ipsius non semel sed secundario ab huiusmodi ingressu presentis exercitus et a contributione unius floreni auri eximit et supportavit, pro quo non aliud, nisi serenissime maiestatis sue grates immensas referimus, vobisque tamquam domino et exactori copias literarum serenissime maiestatis inclusas nostris in literis transmittamus, quarum seriem legendo sane percipietis, uti etiam capitanei de Zakolcza servitor fraternitatis vestre homo regalis sedis, ceterique discreti homines coram ipsis lectas audiendo perceperunt, sed servitor vester hoc minime advertens quoquoque spiritu ductus nos possessiones quoque nostras nequaquam penes huiusmodi regalem exemptionem et supportationem mittere vult, sed omnibus modis nos possessionesque nostras annihilari conatur. Quare fraternitatem vestram peto, ut visis tales serenissimi principis et domini nostri exemptiones et generosas supportationes, quas nobis graciose duxit concedere, familiari vestro insinuare velitis, ut ipse nos possessiones molestare dampnificari non velit. Signanter per familiarem vestrum etiam per confortationem et inductionem aliorum contra formas premissas serenissime maiestatis nobis iobagionibusque nostris dampna illata fuerint, de quibus non confido, ut fraternitas vestra admittat, scientes quamcum valnero resistere toto conamine non negligam, et vobis ut sit, immediocria pro huiusmodi dampna nobis per familiarem vestrum illata, cum tempus congruum fuerit respondere iure mediante oporteat. Responsum a fraternitate vestra literatum desidero. Datum Holycz feria quinta proxima post Jacobi anno etc. IxIIIº.

Nicolaus de Lazan alius de Wywar.

Magnifico domino Johanni Forgach de Gimes amico et fratri nostro dilecto.

Rányomott piros pecsét töredékeivel.

1466 márczius 23.

A garamszentbenedeki konvent előtt Forgách Jánosné Dobó Margit elismeri, hogy fiai hitbérét illetőleg kielégítették.

1466 április 24.

A nyitrai káptalan által Ország Mihály nádor parancsára megtartott vizsgálat igazolta, hogy Csuzi István a Forgách család komjátii várkastélyát megtámadta, a községet felgyújtotta.

1467 december 27, Ecseg.

Forgách Félix rokonait tudósítja a közállapotokról.

Propria manu recordabuntur.

Egregii viri domini et fratres nostri honorandi.

Noveritis nos ex divina voluntate in bona sanitate, quam quidem sanitatem a vobis incessanter audire desideramus, inter cetera de novitatibus autem enodare possumus vobis, quomodo dominus noster rex subiecit sibi omnino Transilvaniam et post hoc dominus noster rex cum domino palatino et cum episcopo Varadiensi ad Moldaviam transierunt, et nullus alter baron (es et) prelati sunt cum ipso nisi isti, quos nominavimus et nescimus quomodo et qualiter sint; audimus in istis temporibus, quia capitaneus noster fuit in Varadino apud prelatos et barones, videlicet apud dominum archiepiscopum Strigoniensem et apud archiepiscopum Colocensem et episcopum Quinqueecclesiensem et apud dominum Johannem de Rozgon et Ladislaum de Canisa, quia isti omnes sunt in Varadino, et expectarunt dominum regem. Sciatis, quod nullus nuncius ipsius potuit ad regem transire ad Moldaviam nec de Moldavia ad Hungariam. Plures sunt in Brasso quam ducenti nuncii, sed nullus eorum potuit intrare nec de Moldavia extra, quia viam post ipsis (sic) secaveraverunt (sic). Iam nos etiam quater nuncios direximus post dominum nostrum priorem Petrum Tholway, nisi ipse sit apud dominum, etiam propterea, quia fuerit in Brasso. Ceterum audimus, quomodo iam tertiaro pugnavit cum ipsis, dicunt, quod in campo sibi stetit omnes tertiaro sed in populo multa dampna habet, et sunt mortui (sic.). Pro eo rogamus vestras dominationes et fraternitates, quatenus provideatis ad facta vestra et nostra, vide-

¹ Alter után kitörölve iobagio.

licet ad castrum et vos ad nullos contraire, quia nunquam fuit Hungaria et rex Mathias in tali fortuna, et nec dominus noster sicut nunc sunt propter pessimos barones, quia bene potestis considerare, de quibus hoc sit factum. Insuper sciatis, quod nos transibimus, quod nisi deus scit, sed nullus scit nostrum, quo nos portabunt. Propterea propter deum et propter salutem dominationum vestrarum provideatis ad castrum Gymes, quia tunc nominabimur Forgacz, quamdiu castrum sit nostrum. Idcirco supplico causa deo omnipotenti ut Gregorium Zania et Valentinum fratres et Thoka et alios quos mihi servierunt propter et propter (sic) me cum ipsis faciatis quia quidcunque fecerunt, non pro voluntatibus suis fecerunt, sed ex mandato meo fecerunt, sed iam erunt mandata vestra facere sicut et meum, quia iam nisi sit deus mecum. Valete cum deo. Ex Eczegh die dominico in festo beati Johannis apostoli et ewangeliste anno domini M^{mo} quadringentesimo sexagesimo septimo.

Felicius Forgacz de Gymes.

Kivül: Egregiis viris Johanni et Petro Forgacz de Gymes dominis et fratribus nostris honorandis etc. dentur.

Hasonmása a mű 155. lapjához mellékelve.

1468 április 5.

Forgách Félix rokonai és saját nevében tiltakozik az ellen, hogy Forgách János és fiai (Péter ága) a néhai Forgách Balázsról nekik jutó birtokrészt Ghymesen elfoglalják.

1470 december 4, Buda.

Mátyás Forgách János és György fiainak adja új adomány czimén Mocsola és Vásárosmernye azon részeit, melyek egykor Forgách Benedek tulajdonában voltak.

A somogyi konvent 1470 december 30-án tesz jelentést a beiktatásról.

Hártya, melyen a Commissio propria domini regis, és a szöveg alatti Fiat rex szavakat u. azon kéz írta. V. ö. Turul 1909. 182. l.

1471 február 4, Esztergom.

Tamás doktor vasvári prépost és esztergomi kanonok Forgách János fiainak kérésére írásba foglalja Forgách Benedek és György özve-

gyeinek azon szóbeli végrendelkezését, hogy hitbérökről az említett Forgáchok javára lemondanak.

Hártya függő pecséttel.

1474 április 11, Buda.

Mátyás meghagyja Nyitra megye hatóságának, hogy a Forgáchok igazságtalanul elvett birtokait és jobbágyait adják nekik vissza.

1478 december 21.

A garamszentbenedeki konvent jelenti, hogy Mátyás parancsára Forgách Péter udvari embert és fivérét beakarta iktatni a Kisszeleséni János halálával a koronára szállt, s nekik adott Kisszelesénbe, de Kisszeleséni István leánya ellentmondott.

1481 január 18.

A garamszentbenedeki konvent előtt Forgách Félix tiltakozik az ellen, hogy Forgách Albert és felesége ghymesi részeit Bajnóczi Onofri fiainak, Albert, Imre és Onofrinak eladják.

1483 október 2, Bars.

Bars megye hatósága jelenti, hogy Mátyás meghagyására vizsgálatot tartott Forgách Gergely panasza ügyében, kinek Maróton és Hizéren lakó 1—1 jobbágját Forgách Albert embereivel megverette, Beládról sok buzáját elvitette.

1490 február 23.

A nyitrai káptalan előtt Forgách János fiai Kisszelesén és Vásáros-mernye Somogy megyei birtokaikat elcserélik Családi Ferencz fia Péter Kernye, Falkos-Davoran, Nagy-Szulyán, Geszte, Falkos-Ludány, Tiszolcz, (Nyitra-) és Ény (Bars megyében) levő részeiért.

Hártya függő pecséttel, melynek Mátyás által 1490 márczius 7-én kelt Forgách Péter kérésére megerősítő oklevele is meg van a levéltárban.

1490 május 1, Buda.

II. Ulászló előtt Hecsei Imre leányai Ilona és Katalin Hecsen levő földjeiket 100 forintért eladják Forgách Péter és Gergelynek.

A király 1500 február 6-án az adás-vételt megerősíti.

Hártya függő pecséttel. Az utóbbi oklevél hátára vezetve: Registrata folio CCXI. Anno 1500.

1490 november 28. Pozsony.

II. Ulászló a hozzá hűtlenné lett Berekszői ifj. Hagymás Miklós Szent-Girolton levő javait a hűtelen atyjának és vejének Forgách Péternek adja.

Papír rányomott pecséttel. Hátán olvasható: Registrata folio 14 anno 1490.

1491 január 16, Eger.

II. Ulászló felhívja Nyitra megyét, hogy a küszöbön álló háborúra, mely az országot nagy veszedelemtől fogja megszabadítani, telkenként 80 dénárt adjon. A pénz beszedésével Szilva Albertet és Forgách Gergelyt bizza meg, részletes utasítással látván el őket.

1491 július 5, Székesfehérvár.

II. Ulászló meghagyja Ország László főlovászmester nyitrai főispánnak, hogy azt az erősséget, melyet Forgách Félix az országnagyok engedélye nélkül Komjátiban emelt, Forgách Péter kérésére, kinek ott szintén van megerősített udvarháza, rontassa le.

1491 augusztus 25, Komjáti.

Forgách Albertné Nyfor Brigitta végrendelete.

Papír, melyen Lőrincz komjáti plébános és az özvegy pecsétje van, az országos levéltárban, Dl. 19749. sz.

1493 január 2, Buda.

II. Ulászló Forgách Albert birtokait, melyek az ország törvényei szerint reá szállottak, mivel tulajdonosuk a legutóbbi napokban rablás, lopás, emberölés miatt elítéltetett, Forgách Péter, Félix és Gergelynek adja.

Papír, rányomott pecsét töredékeivel. Hátán: Registrata folio 2 anno 1492.

Mocsáry IV, 125—126. l.

1493 június 26, Buda.

II. Ulászló Forgách Péter és Gergely sok rendbeli érdemeinek jutalmazására nekik adja a Bardóczy (Bordwzi) Ferencz magtalan halálával a koronára visszaszállt kishecsei birtokrészt.

Hártya rányomott pecséttel. Hátán: Registrata folio 42 anno domini 1493.

1493 deczember 31.

A nyitrai káptalan előtt Forgách Félix, Péter és Gergely, bár köztök per van folyamatban, abban állapodnak meg, hogy Forgách Albert vagyonát maguk között két egyenlő részre osztják fel.

1495 deczember 6, Bács.

II. Ulászló sok hívének kérésére, másrészt kegyességétől indítatva visszafogadja hűségébe Forgách Albertet, de a bocsánat elnyerésére az okozott károk megtérítésére kötelezi.

Két példányban.

1498 augusztus 26.

A budai káptalan előtt Forgách Péter tiltakozik az ellen, hogy Forgách Félix Ghymesen vagy Komjátiban levő vagyonát bárkinek eladja.

1504 november 11.

Forgách Péter és Gergely Ghymes várát két részre osztják.

Registrum factum super divisione castri Gymes castellorum et possessionum inter egregios Petrum et Gregorium Forgach de Gymes et suorum filiorum in festo sancti Martini episcopi et confessoris anno Domini millesimo quingentesimo quarto.

Incipiendo per castrum Gymes pars orientalis eiusdem castri, quam possidebant ipsi egregii Petrus et Gregorius Forgach filii Johannis similiter Forgach, illa pars per diviso- res successit egregio Petro Forgach et suis filiis videlicet Francisco et Georgio heredibusque suis. Isto adiuto, quia ab antiquis temporibus eorum predecessores instrumenta eorum literalia in ipsa parte castri conservaverunt in Boltha ordina- verunt, ut et nunc ipse egregius Petrus Forgach quoadusque vixerit, teneatur et debeat conservare omnia instrumenta literalia in eodem loco, videlicet in Boltha.

Item quod omnia eorum instrumenta literalia reponant in castro Gymes ad Boltham, et quilibet suo sigillo consi- gnare debeat, ita quod unus sive alter non audeat aperire, sed pari voluntate.

Item alia pars castri eiusdem a parte occidentali, quam egregius condam Felicius hereditarie possidebat, successit

egregio Gregorio Forgach et suis filiis heredibusque, videlicet Nicolao et Sigismondo, tali obligationis vinculo mediante, quod si aliquis ipsorum filii aut heredes eorum temporum successu alia parti exclusionem eiectionem expulsionem ex ipso castro faceret vel in literis ipsorum dilapidationem committeret absque alterius partis voluntate, extunc talis pars convincatur in duobus milibus florenorum absque portione iudicis et potentia duelli mediante ac ipsius castri estimatione, ita quod in prima octava definiatur iudiceturque et nullam prorogationem facere possit talis.

Item duo castella sew loca residentia ipsorum in Kom-yathy sic divisa sunt, quod castellum condam Felicis Forgach patris ipsorum successit ipsi Petro Forgach et filiis suis heredibusque videlicet Francisco et Georgio tali adiuncto, quod predictus Gregorius Forgach presenti anno ipsi Petro Forgach pro subsidio et reformatione eiusdem castelli debeat et teneatur dare florenos ducentos, alio vero anno circiter florenos centum.

Item ordinaverunt, quod si successu temporum accederit, ut ipse Petrus Forgach filii ipsius aut heredes voluerint erigere castellum aut fortalicium in residenti loco ipsorum Komyathy, ex tunc ipse Gregorius Forgach filii eius et heredes contradicere non possint nec audeant, sed liberam habeant erigendi construendi facultatem.

Item aliud castellum ad ipsos devolutum ab patre eorum videlicet Johanne Forgach successit ipsi Gregorio Forgach et suis filiis videlicet Nicolao Sigismundo et eius heredibus cum allodiis et aliis ad id attinentiis.

Item super divisione possessionum ordinatum est, quod ambe partes elegerunt sex providos homines probos et honestos videlicet Dionisium Thass, Laurentium Cheke, Benedictum Parkos, Andream Kere, Benedictum Bako et Albertum Jakusda, similiter duos nobiles videlicet Nicolaum Hyndi, Ladislaum castellanum castri Gymes ita, quod isti dividant ad duas partes secundum compositionem intermediente.

Item quod iobagio unius ad portionem alterius partis non valeat intrare usque annum unum et sex dies.

Item quod ipse Petrus Forgach habebit erigere in loco suo residenti quatuor domos et sub illis unum cellarium

similiter unam coquinam, unam domum ad piscandum, unam domum victualium, unam portam cum sua parte superiori et vallum in circuitu, unum stabulum equorum, et apud allodium unum horreum, ita quod ad labores et edificacionem istarum teneantur iobagiones ambarum partium.

Két azonos szövegű példányban.

1505 márczius 12, Buda.

II. Ulászló Forgách Péter érdemeiért megengedi, hogy Komjátiban kő-, vagy favárat építhessen.

Hártya függő pecséttel.

1506 október 19, Esztergom.

Bakócz Tamás János szentbenedeki apátot kéri, intézze el békésen a Forgáchokkal való dolgát.

Venerabilis frater noster charissime.

Venit ad nos Petrus Forgach, cum quo prout ipse nobis rettulit, et cum fratre eius Gregorio paternitatem vestram quandam controversiam habere pretendit. Et quia ipse Petrus Forgach promittit se omnino per istas octavas cum vestra paternitate concordare velle, rogamus eandem, velit hoc negotium amicitie nostre intuitu differre. Scimus pro certo, quod nobis non promitteret neque promittere auderet quidquam de ista concordia, nisi promissa sua opere esset adimplecturus. Nos quoque ipsi operam dabimus, ut cum paternitate vestra omnino concordent. Ex arce nostra Strigoniensi feria 2 proxima post festum sancti Luce evangeliste anno domini 1506.

Kivül: Venerabili Joanni abbati s. Benedicti iuxta Gron fratri nostro charissimo.

Thomas sancti Martini in montibus S. R. E. presbiter Cardinalis Strigoniensis.

Egy lap papir, pecsétje leesett.

Az országos levéltárban N. R. A. 872—33 = DL. 21712.

1511 december 22.

A nyitrai káptalan előtt Zerdahelyi Györgyné Anna és Nagylucsei Bereczk diák felesége Angléta Enyben levő javaikat elcserélik Forgách

Péter és Gergely, továbbá Kubinyi László diák budai várgondnok családi földjeivel.

1512 március 15, Esztergom.

Forgách Péter és Désházy István Pottornay Ferenczczel az érseki banderium állapotát közlik.

Egregie amice nobis honorande.

Memini poterit, eandemque latere non dubitamus, quomodo hiis elapsis proxime temporibus sacra regia maiestas nobis personaliter mandaverat in eo, quatenus gentes reverendissimi domini nostri graciousissimi cum bonis apparatus belicosis paratas haberemus in plenoque nostro servaremus, ut dum et quando opus aut opportunum esset levare gentes easdem, sine omni mora et difficultate mittere possemus et deberemus. Pro quo et vobis scripseramus certificaveramusque, quare et hiis ellapsis diebus rursum et denuo sua sacra maiestas nobis firmissime commisit et mandat, quatenus gentes domini nostri serenissimi paratas haberemus post festaque Pascarum proxime ventura easdem levaremus et sine omni ulteriori difficultate miteremus. Propterea et presentibus requirimus vos, nihilominusque in persona dicti domini nostri graciousissimi committimus vobis, quatenus ad servitia domini graciousissimi more militari cum omni bono apparatu belicoso videlicet armis et equis prompti et parati sitis, ut dum et quando cum aliis literis nostris requisiti fueritis, ad servitia domini graciousissimi sine aliqua mora et difficultate ire et vos movere possitis. Ex arce Strigoniensi feria secunda proxima post festum Gregorii pape anno Domini 1512.

Petrus Forgach castellanus Strigoniensis etc.

Stephanus Deeshazy administrator Strigoniensis.

Egregio domino Francisco Pothurnay de eadem etc. amico honorando.

A rányomott pecsét leesett.

1512 augusztus 3, Buda.

II. Ulászló meghagyja Bars és Hont megyéknek, hogy Maróti Tompa Miklós javait, melyek annak halálával a koronára szálltak, mivel

Forgách Ferencz, Zsigmond, Miklós, László és Sebestyén a királyi adománylevéllal se tudták Nagybeládi György és mások ellentmondása miatt birtokukba venni, a per befejezéséig tartásuk megszálva.

Egykoru másolat a múzeumi levéltár törzsanyagában.

1512 deczember 30, Visegrád.

II. Ulászló Maróthi Tompa Miklós Perlepen és Maróton levő földjeit az említett Forgáchoknak adja.

Az oklevélen olvasható érdekes kancelláriai feljegyzéseket I. a Turul 1909. 183. l.

1518 november 16.

A nyitrai káptalan előtt Palásthy János a maga és rokonai nevében Mezőkesziben és Sókban levő részeit átengedi Forgách Péter és Miklósnak, mivel lemondtak azon fej és jószágvesztéssel járó per végrehajtásáról, melyet ellene a legutóbbi budai nyolczados bíróság előtt megnyertek.

Å Múzeum levéltárának törzsgyűjteményében.

1519 deczember 27.

A garamszentbenedeki konvent jelenti, hogy II. Lajos parancsára a Forgáchokat a Kishecsceiek (Gyepes Oszvár, Gergely, Lukács és Ilona) kishecscei (másként bardóczföldi) birtokrészeibe beiktatta.

Hártya függő pecséttel.

1525 május 27.

II. Lajos ezimerujító és pallosjog adományozó levele a Forgách család részére.

Ludovicus dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc. vobis fidelibus nostris Francisco Ladislao et Sebastiano quondam Petri ac Nicolao et Sigismundo quondam Gregorii Forgach de Ghymes egregiorum filiis salutem et gratiam ac favorem nostrum regium. Nemo inficias ire potest domum et familiam vestram Forgach nuncupatam a tempore, quod vix hominum memoria tenet, viris claris floruisse, et egregiis gestis rebus inter alios sui ordinis non fuisse inferiorem et insignibus militaribus virtute partis in fronte presentium literarum depictis instar aliorum regni nobilium armis utentium semper fuisse usam et gavisam, a qua antiquitatis vestre origine vos non degenerasse, vel illud abunde satis magnum est argu-

mentum, quod Tu Sigismunde nobis a cubiculo, Tu vero Francisce serenissime domine Marie consorti nostre charissime a poculis ministri estis, utrique nostrum ob fidelia servitia vestra merito grati et accepti, prefatos etiam fratres vestros sacre primum huius regni nostri Hungarie corone et deinde maiestati nostre ex animo et fideliter servire videmus. Proinde nos instar boni principis, qui subditorum meritis aequa lance librat, illorum quemque condignis premiis et honorum titulis honestare et decorare consuevit, maiorum vestrorum merita, que non segniter emulamini, dignum censuimus posteritati consecrare, idque haud ulla re magis, quam insignibus nobilitaribus ornando visum est. Ex insigniis enim agnoscuntur familie, agnoscuntur virtutes et nobilitatis opera. Itaque prescripta arma seu nobilitaria insignia vestra gentilicia, videlicet scutum triangulare lazarei coloris excipiens galeam, qua mediotenus extat virgo formosa, cuius caput coronatum hinc atque hinc luna hemicycli figura cornibus adversis cingit, a temporis iniuria aut alio casu, quo consumpte et amisse litere illorum esse perhibentur, vindicanda et restauranda animo deliberato et ex certa conscientia nostra vobis vestrisque heredibus et posteritatibus universis, quemadmodum a nobis optastis, denuo danda et perpetuo ascribenda duximus: immo damus et adscribimus, decernentes expresse, ut vos vestraque tota familia et posteritas universa prescripta arma seu insignia vestra gentilicia ubique locorum gentium et temporum, in preliis duellis torneamentis annulis velis vexillis cortinis auleis papilionibus tentoriis aliisque rerum et expeditionum generibus ac exercitiis nobilitaribus et militaribus ferre gestare et insuper omnibus illis iuribus gratiis indultis immunitatibus libertatibus et prerogativis, quibus ceteri procures et nobiles ac militares cuiuscunque status et conditionis homines armis utentes de iure et consuetudine utuntur et gaudent, in perpetuum uti frui et gaudere possitis et valeatis. Ut autem ultra instaurata et donata prescripta insignia nobilitaria etiam alio gratie nostre munere vos honestatos sentiat, quod deinceps ad prestanda nobis et sacre corone nostre fidelitatis obsequia alacriores reddat, pro vestra privata et aliorum subditorum nostrorum publica securitate et pace ad delendam malefacto-

rum et nocivorum hominum perversitatem et puniendam iniquitatem, quo iusti et inocentes victuum suorum necessariorum iusta aquisitione sub nostra protectione frui possint, id de potestatis nostre regie plenitudine vobis vestrisque heredibus et posteritatibus universis duximus annuendum et concedendum plenamque in eo potestatis facultatem dandam et atribuendam, ut in teritorio universorum bonorum et iurium vestrorum possessionariorum in quibuscunque comitatibus existentium et habitorum, in locis ubi necessum visum fuerit, patibulum rotas palos aliaque tormentorum genera exigere universos fures latrones vespiliones incendiarios homicidas intoxicatores magos venificos incantatrices et alios quoscunque malefactores ubicunque intra territoria bonorum et iurium vestrorum possessionariorum predictorum publice et manifeste in locis sceleratis deprehensos in personis detinere detentosque prout iuri videbitur expediri, laqueis suspendi rotari decollari et incinerari aliisque condignis penis iuxta eorum excessus et demerita puniri feriri necari et extinguere aliaque omnia et singula, que in premissis iuxta regni nostri legem et consuetudinem fieri consueverunt, facere et expedire liberi semper possitis et valeatis ex presenti nostra gratiosa concessione, immo annuimus et concedimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, quas secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungarię utimur, inpendenti communiri fecimus. Datum Bude sabbato proximo post festum ascensionis domini anno eiusdem millesimo quingentesimo vigesimo quinto regnorum vero nostrorum predictorum etc. anno decimo.

Hártya függő pecséttel, díszes festésű címerképpel.

Mocsáry IV, 128—132 (hibás), hasonmása e mű 168. lapján.

1527 november 5.

A nyitrai káptalan előtt Forgách Ferencz és rokonai tiltakoznak az ellen, hogy Ferdinand Szapolyai János szepesi főispán Jató, Pöstyén, Mezőkeszi és Sókban levő részeit Maczedóniai László szerémi püspöknek, Bethlenfalvi Thurzó Eleknek vagy másoknak ajándékozza.

1533 február 28, Linz.

Ferdinand Forgách Ferencz lévai kapitányt felhívja, tegyen meg minden lehető, hogy Ugród várát Thúróczi Miklós baj nélkül elfoglalhassa.
Mocsáry IV, 127. l.

1538 november 12.

A nyitrai káptalan jelenti, hogy Bethlenfalvi Thurzó Elek ország-bíró november 2-án Galgóczon kelt parancsára Forgách Zsigmondot a hűtelen Szokolóczky Péter Kristrenesén birtokába be akarta vezetni, de Szokolóczky özvegye és rokonai ellentmondottak.

Nyitrai káptalan levéltára, statutoria 1530—1540, 251.

1544 október 20, Ghymes.

Birtokfelosztás Forgách Zsigmond és Péter közt.

Ego Sigismundus Forgacz de Gyimes ex praecio arcis Wgrocz dedi ad manus Petri Forgacz una cum domino Anna sorore nostra, uxore autem Wolphangi Derenczeny in parva moneta florenos 900 minus florenis 21.

Item in divisione pecuniarum repositarum, quae ex patrimonio repositae sunt, cesserunt mihi floreni 625 in moneta parva, centum autem in auro et eidem Petro Forgacz totidem.

Item in divisione mihi cesserunt una cathena aurea valoris ducentorum et quinquaginta florenorum aureorum et torques aureus gemmis et lapidibus praeciosis ornatus, qui constitit florenos 50.

Item Petro Forgacz cessit cathena continens in se duas marchas auri.

Item autem mihi Sigismundo plus valoris cathena aurea cum torqui cesserit, hoc ideo est, quia ipse Petrus Forgacz ad solutionem eorum florenorum, qui ex proventibus de Dioseg provenissent et per eum ad partem suam expositi et dominae Catarinae consorti nostrae solvendi fuissent, ipsam cathenam et torquem maioris praetii et valoris in recompensam supportavit.

Item mihi Sigismundo rursum cesserunt quinque cuppae argenteae deauratae desuper floribus ornatae cum duobus pectarum(?) et quinque discis argenteis.

Item domino Petro Forgacz rursum cesserunt cernus argenteus deauratus cum saltenis(?) et cornibus claris, similiter duae cuppae argenteae deauratae cum fusorio argenteo.

Item mihi Sigismundo Forgacz cessit damascus pro una veste cum duabus particulis et anulo aureo valoris

floreni 12 cum ornamento Nyakruha, valoris floreni 14 in moneta parva.

Item Petro Forgacz in locum horum praedictorum cessi damascus Zewld pro una veste sufficientem vel ultra.

Item mihi Sigismundo cesserunt tapeta 3.

Item Petro Forgacz similiter cesserunt tapeta 3.

Item vina in Gimes habita in duas partes divisa. Mihi Sigismundo Forgacz cesserunt vasa vinorum 17, Petro Forgacz cesserunt totidem. Ad repleturam vinorum pro utraque parte remanserunt vasa 2.

Item sales.

Item debita autem apud dominam relictam condam Francisci Forgacz in monetis albis floreni 101.

Item apud Thomam de Kyslonik vicecomitem comitatus Nitriensis consimiliter sunt fl. 101.

Item apud Nicolaum Doczy fl. 311 d. 80.

Item apud Lesthachium Feledy fl. 142 minus d. 8.

In vineis autem talis divisio est facta.

Primo vinea Kysbenkew communiter utantur.

Vinea Sempcezi cessit domino Sigismundo Forgacz.

Vinea Felsew Czornoki cessit domino eidem Sigismundo.

Vinea Alsó Czornoki cessit domino Petro Forgacz.

Vinea Kozmali cessit eidem domino Petro Forgacz.

Vinea Czytari cessit domino Sigismundo Forgacz.

Item de funetis seu pratis in Komyati concordandum erit. Misetala apud magnum byd retesp(?) et apud wayka kerek reth. Ex parte Komyati media pars, media pars magni prati feneti in Torosmely fenetum parvum Francisci et Joannis Lwley media pars, quae pignoraturn est ad rationem domini Sigismundi Forgacz.

Item de fenetis seu pratis in Komyaty concordandum.

Balaser byrosag ferdes kert, media pars Torosmel ex parte adiacens prato Welycz Erdegseggy magni feneti vel praetix(?), media pars in Torosmely feneti media pars, quae fuit inignorata a Francisco et Joanne Lyley, cesserunt ad rationem domini Petri Forgacz.

Item piscina Gaczyv, piscina desertae Gymesi cesserunt ad rationem domini Sigismundi Forgacz.

Item piscina Nagyhydy et piscina Kis Szelesen cesserunt ad rationem domini Petri Forgacz.

Item piscina magna Herestyeni et piscina Sempczei, istae cesserunt communiter et piscina Kesy itidem comuniter.

Item (in) Komyati domino Sigismundo Forgacz cesserunt vasa vinorum 17.

Item in Komyaty domino Petro Forgacz cesserunt vasa vinorum 17.

Datum ex arce Gymes feria secunda proxima post festum beatae Lucae evangelistae 1544.

1545 deczember 29.

A garamszentbenedeki konvent jelenti Révay Ferencz nádorhelyettesnek, hogy Forgách Zsigmondot és Lászlót Ény birtokba a király adománylevele alapján be akarta iktatni, de Balassa Menyhért, Palásthy István felesége Dorottya és mások megakadályozták.

A beiktatás foganatosítására a következő év elején a király újabb parancsot ad ki, a mire az valóban végbemegy.

1548 november 28, Pozsony.

Ferdinand a Forgách család tagjait Koppány György királyi kapitány megöletése miatt hűtleneknek nyilvánítja, s felhívja Ráveni Mihály országbíró, hogy birtokait foglalja el.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae Bohemiae etc. rex semper augustus infans Hispaniarum archidux Austriae etc. fideli nostro magistro Michaeli de Raven iudici curiae nostrae ac regni nostri Slavoniae prothonotario salutem et gratiam. Cum nos in praesenti generali diaeta et congregatione universorum dominorum praelatorum et baronum procerum statuumque ac nobilium et regnicolarum totius huius regni nostri Hungariae ex publico edicto nostro pro festo beati Lucae ewangelistae proxime praeterito hic Posonii celebrata ad praesentem usque diem perdurata egregios Sigismundum Ladislaum Petrum et Joannem Forgach de Komyathy alias de Gymes, ob eorum delicta per eos enormiter patrata et commissa, iidem superioribus hiis diebus contra publicum nostrum et sacrae coronae nostrae dictique regni nostri Hungariae statum se publice et manifeste erigendo collecta manu populari contra et adversus

exercitum nostrum, quem pro custodia finitimarum arcendisque excursionibus Thurcarum tam pro administrando subsidio nostro ad defensionem regni oblato ac contra facinorosas et rebelles iuxta eiusdem regni nostri constitutionem expediveramus, noctis in silentio ex insidiis invadere, ibique inter alia diversa mala per eos commissa egregium Georgium Koppány capitaneum nostrum nunc eidem nostro exercitui nostro tunc praefectam in suo hospitio quieti deditum adoriri, captivari, captumque et vinctum ac verberivus et vlnerebibus apletum animo deliberato nece miserabili interficere, necnon in rebus suis ac caeterorum militum nostrorum praedam publicam facere, deinde vexillum nostrum, quod in eodem exercitu nostro ferebatur accipere ac pro maiori victoria eorum generali cum triumpho in castellum ipsorum Konnahi nominatum importare ac in altum extensum affigere in contemptum nostrae regiae dignitatis non erubuerunt tamquam rei publicae regni turbatores et nostrae regiae dignitatis contemptores notorios servato iuris consuetudinis eiusdem regni nostri Hungariae more mera auctoritate nostra et potestatis nostrae regiae plenitudine dictorum etiam dominorum praelutorum baronum procerum ac nobilium et regnicolarum praedicti regni nostri Hungariae nobiscum in eadem dieta et congregatione generali deliberatione et consensu indelebili perpetuae infidelitatis condemnavinus ac obfuscatos fore decrevimus et insolidum perenniter innodaverimus universis etiam bonis castris castellis opidis villis possessionibus, portionibusque et quibuslibet iuribus possessionariis cunctis etiam in rebus et bonis mobilibus ipsos solos praecipue et praecise tangentibus et concernentibus ubilibet in quibuscunque comitatibus intra ambitum regni nostri Hungariae et partium sibi subiectarum existentibus et adiacentibus quibuscunque nominibus apellatis destitutos ac privatos esse pronuntiaverimus et declaraverimus eisdem universis bonis castris castellis opidis villis possessionibus portionibusque et quibuslibet iuribus ipsorum possessionariis rebusque mobilibus ubivis intra ambitum huius regni nostri, ut praemissum est, existentibus, manibus nostris regiis applicando ac rite et legitime reddendo et in eundem effective vendicando ipsis nostris infidelibus perpetuum silentium de eisdem imponendo prout hoc

eisdem series aliarum literarumstrarum proscriptionalium superinde confectarum clarius opprimit, ad eorundem igitur bonorum et iurium possessionariorum occupationem ac dictis manibus nostris applicationem homo noster transmittenda fore et transmitti debere videbatur. Fidelitati igitur tuae harum serie firmiter praecipiendo committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus ad facies dictorum universorum bonorum castrorum castellorum oppidorum villarum possessionum porcionumque in quorumlibet iurium possessionariorum praefatorum infidelium nostrorum vicinis et commetancis eorundem universis inibi legitime convocatis et praesentibus accedendo, habita prius eorundem legitima reambulatione exclusis etiam de eisdem possessionibus filiorum eorundem infidelium occupes et auferos eadem pariter cum cunctis rebus et bonis ipsorum infidelium mobilibus segne reperire poterunt occupata, quae et ablata manibus nostris regiis applies et vindices sunt, cum cunctis eorundem bonorum et iurium, possessionariorum utilitatibus et pertinentiis quibuslibet iure perpetuo possidenda contradictione inhibitione aut repulsione dictorum infidelium nostrorum vel aliorum quorumpiam praevia ratione non obstante occultatarum rerum et bonorum nobilium evoces (?) contra maiestatem nostram ad quintum decimum diem a die ipsius evocationis exiguum etiam fienda computanda in curiam nostram regiam locum tenentialis scilicet palatinalis in praesentiam rationem occultatarum rerum reddituros, uxoribus insuper sew filiabus et fratribus dictorum infidelium si qui se aliqua iura in eisdem bonis habere praetenderint eadem decimum quintum diem legitime perdurandum pro termino coram nobis comparere ac iura eorum producendum des et assignes et posthaec huiusmodi possessionariae occupationis rerumque mobilium ablationis ac manibus nostris regiis applicationis seriem cum possessionariae occupationis et applicationis vicinorumque et cometaneorum, qui eidem occupationi et applicationi intererunt nominibus terminoque assignato, ut fuerit expediens nobis suo modo fideliter referre et recitare debeas et tenearis. Datum Posonii feria quarta proxima post festum beatae Catharinae virginis et martyris anno Domini 1548.

1550 február 13, Pozsony.

Azon feltételek, a melyek teljesítésével Ferdinand a Forgáchokat hűségébe visszafogadni hajlandó.

Conditiones, quibus maiestas regia fratribus Forgach gratiam fecit. Praesentata ad cameram Hungaricam die 13. Februarii 1550.

Etsi sacra Romanorum Hungariae Bohemiae etc. regia maiestas dominus noster clementissimus propter gravissimum laesae maiestatis crimen per fratres de Forckaz (sic.) perpetratum per omnia hiis, quae anno superiore contra eos iudicata sunt, optimo iure stare posset, nihilominus tamen ad serenissimi principis domini Caroli archiducis Austriae etc. filii sui charissimi ac statuum et ordinum huius regni sui Hungariae, necnon spectabilis et magnifici domini Nicolai comitis a Salmis et in Neuburg ad Oenum consilarii supremi camerarii et generalis capitanei maiestatis suae sedula intercessione ac eorundem fratrum uxorum liberorum et propinquorum humillimam supplicationem maiestas eius regia clementer annuit illorum capitibus et bonis parcere eisque omni culpa condonata in pristinum statum illos restituere sub infrascriptis conditionibus:

Primo quod dicti fratres cum uxoribus liberis totaque ipsorum familia ab omnibus pravis et perversis dogmatibus et erroneis sectis cavere ac veram catholicam et orthodoxam fidem et religionem Christianam agnoscere amplecti tenere et observare, illamque etiam ipsorum subditis per catholicos sacerdotes praedicari et doceri, sacramentaque omnia ac ceremonias et ritus iuxta consuetudinem sanctae catholicae Romanae et universalis ecclesiae administrari, non solum permittere, sed etiam curare velint et debeant.

Item quod deinceps omni tempore maiestati eius regiae ac omnibus haeredibus et successoribus illius Hungariae regibus fideles et obedientes esse eaque omnia, quae fideles et obedientes ac probos et integros subditos decent, facere, exequi et praestare debeant et teneantur.

Item regia eius maiestas reservat sibi omne eius omnemque superioritatem minerarum cuiuscunque metalli, si quae

in eorundem fratrum territorio vel iam repertae essent, vel quandocunque in futurum reperientur, ita ut regia illius maiestas et eiusdem successores sine omni praedictorum fratrum contradictione et impedimento de illis pro libito suo disponere possint et valeant.

Item ex quo regia eius maiestas ducentos dictorum fratrum colonos titulo donationes aliis iam concessit, quod ob id dicti fratres huiusmodi donationes et concessionem observent, et iis quibus factae sunt, usum et possessionem dictorum colonorum libere omnique impedimento cessante permittant. Deputabit autem regia eius maiestas aliquos commissarios, qui ex praescripto maiestatis suae reliqua bona et colonos inter eosdem fratres ita partiantur, ne qui minus excesserint, plus quam alii magis noxii, vel tantundem oneris perferre cogantur.

Item quod etiam dicti fratres imprimis et ante omnia doceant et comprobent, quod quibus damna et gravamina aliqua iniuste intulerunt, satisfactionem impenderint, et quod cum illis ea de re plene concordaverint, eosdemque plane contentos reddiderint.

Item postremo quod sufficientem cautionem et assecurationem dare et praestare debeant, quod propter hanc causam contra quoscunque regiae maiestatis fideles subditos seu servitores, quorum consilio, opera seu servitio maiestas sua hac in re usa est, nullo unquam tempore per se vel alium seu alios quovis quaesito colore vel factis vindictam querent vel procurabunt.

Kancelláriai fogalmazvány az országos levéltárban, N. R. A. Fasc. 600. Nr. 28.

1550 február 14, Pozsony.

I. Ferdinand Nagyváty Antal királyi jelenléti birónak meghagyja, a Forgách család birtokait, a másoknak adott 200 jobbágytelek kivételével adja vissza.

1550 február 21, Pozsony.

I. Ferdinand a Forgách család tagjait azon kötelezettség elvállalása után, hogy vagyonukból 200 jobbágytelket a királynak rendelkezésére

bocsátanak, s reversalist adnak magukról, hogy hasonló hatalmaskodást nem követnek el, végleg hűségébe fogadja.

Papir, rányomott pecséttel. Hátán: Registrata folio 157—1550.

1554 április 8, Pozsony.

I. Ferdinand előtt Forgách Ferencz fiai János és István a reájok jutott családi vagyont két egyenlő részre osztják fel.

1557 január 21, Regensburg.

I. Ferdinand Forgách Simon váradi főkapitányt szolgálatai jutalmául az ország bárói közé emeli.

Hártya függő pecséttel.

1557 szeptember 15, Bécs.

I. Ferdinand meghagyja Puchain Farkas felsőmagyarországi főkapitánynak, és Dersfi István kassai kapitánynak, hogy Forgách Simon bárót a hűtelenségben elhunyt Bajonyi Benedek javaiban: Nagy- és Kis-Ráska, Hegy, Vágás Zemplén-, Kálnig, Balázsvágása, Bizra, Rajdos, Medvefalva, Benedek, Kapóczka és Szukovecz Ung megyei birtokokban védjék meg.

1559 április 14.

Az egri káptalan bizonyítja, hogy Forgách Imrét és Gál Andrást az elhunyt Nagylaki Jaxith János Dombegyház és Batonya birtokaiba bevezette.

Hártya függő pecséttel.

1559 október 30.

A jászói konvent jelenti, hogy a király parancsára Mágócsy Gáspár gyulai kapitányt Tornavárban megidézte, mivel Forgách Simon báró Bodzás birtokát Csanád megyében, melyet ő a királytól Jaxith Márk és Péter magtalan elhalálózása után adományban nyert és két évig békében birt, hatalmaskodva elfoglalta.

1560 márczius 30, Bécs.

I. Ferdinand Forgách Zsigmond, Ferencz, Simon, Pál és Imrének a bárói méltóságot adományozza.

Nos Ferdinandus divina favente clementia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniae Hungariae Bohemiae etc. rex infans Hispaniarum archidux Austriae

dux Burgundiae etc. fidelibus nostris egregiis Sigismundo Forgach de Gymes ac Simoni Paulo et Emerico similiter Forgach de eadem filiis salutem et gratiae nostrae imperialis continuum incrementum. Maiores nostros clarissimos reges et imperatores inter caetera eorum facta, quibus se suumque nomen perpetuae immortalitati commendarunt, illud imprimis in consuetudine habuisse, memoriae proditum accepimus, ut fidelium suorum praeclara facinora dignis nomine et variorum insigniorum argumentis splendide ornarent. Quippe cum persuasum plane haberent fortem virum magnoque et excellenti animo praeditura nulla re magis ad virtutem capessendam et ardua quaeque intrepide subeunda excitati, quam laudis et gloriae stimulis, quarum rerum cupiditate maximos saepe viros maximis rerum discriminibus sese oblicere veritos non esse experti essent, neque vel tempestuosis maribus vel alpiibus pene insuperabilibus vel incitatissimis amnibus aut armatis hostium copiis ex adverso instructis absterreri potuisse, quominus perpetui nominis ardore inflammati de principibus viris deque republica benemereri assidue studerent. Enimvero cum mortalis haec vita, caduca per se et imbellicis ac fragilis si nullis fortibus ac laude dignis factis celebretur decoreturque a brutorum animantium vita parum differat: omnibus qui praestare caeteris animantibus volunt, summa est ope enitendum, ut non solum silentio vitam transiisse, verum etiam optimis et eximiis factis procul ab omni otio omnibus inertiae illecebris caeteris quoque hominibus antecelluisse videantur. Hinc nos maiores nostros assidue imitantes nullis non praemiis virtutem ornare, ac quosdam veluti stimulos ad maiora in dies pro nobis et republica Christiana audenda bene meritis viris addere solemus. Quare cum vos sacrae coronae nostrae ac nobis quoque pro locorum et temporum varietate tam contra Thureas crucis Christi hostes, immanissimos quoque rebelles nostros factionem quondam Joannis regis et filii eius sequentes cum bonorum fortunarumque vestrarum amissione, tum vero periculo vitae et capitis sanguinisque effusione, summa fide et integritate nullatenus declinando servivisse, multis magnisque testimoniis compertissimum habeamus: cum ob hoc, tum vero ob fidelia et grata servitia singularem eruditionem

liberalium scientiarum peritiam aliasque praeclaras animi virtutes et dotes fidelis nobis dilecti reverendi Francisci Forgach de Gymes episcopi Varadiensis ac consilarii et secretarii nostri filii tui Sigismunde ac fratris vestri Simon Paule et Emerice, nostrae aliquo munificentiae argumento digni merito a nobis estis iudicati, ut nos laudabilibus vestris conatibus etiam deinceps ad benemerendum certatim contendatis, posteri autem vestri hoc veluti immortalis monumento domesticarumque virtutum exemplis ad praeclara facinora ceu stimulo incitentur: a coetu et numero nobilium eximendo de speciali nostra gratia et munificentia imperiali in numerum coetumque baronum praedicti regni nostri Hungariae recepimus aggregavimus et creavimus praefecimusque, volentes et praesentibus decernentes, ut vos a modo deinceps cera rubea quo ad sigillum ac omnibus illis gratiis, privilegiis honoribus immunitatibus libertatibus et exceptionibus, quibus dicti regni nostri Hungariae barones tam consuetudine quam iure utuntur et fruuntur, tam intra quam extra iudicia aut alias ubivis uti frui et gaudere perpetuis semper temporibus possitis et valeatis haeredesque et posteritates vestrae utriusque sexus universae possint et valeant harumstrarum duplici et authentico sigillo nostro communitarum vigore et testimonio literarum. Datum Viennae tricesimo die mensis Martii anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo regnorum nostrorum Romani tricesimo quarto electionis vero nostrae imperatoriae tertio. Ferdinandus. Nicolaus Olahus archiepiscopus Strigoniensis, Joannes Listhius.

Hártya ép függő pecséttel.
Mocsáry, IV, 143—146. l.

1562 április 1, Óvár.

Forgách Simon báró első végrendelete.
A galgóczi Erdődy levéltárban, lad. 97, fasc. 2, nr. 6.

1562 június 2, Prága.

I. Ferdinand Forgács Simon, Wyzkelety Jakab és Nagymihályi György érdemeinek elismerésére nekik adja a néhai Szobránczy János birtokrészeit Nagymihály, Atar, Krivosán, Oroszka Zemplén-, Szobráncz,

Tiba, Luczka, Józsa, Ruszkócz, Hlynik Nagyszalaczka, Jeztreb, Felsőfalu, Hankócz és Baskócz Ung megyei birtokokban.

A leleszi konvent levéltárában, statut. F. 44.

1562 junius 6, Ghymes.

Forgách Zsigmond és Miklós fia Péter Báthori András országbíró jelenlétében két részre osztják fel Ghymes várát.

1562 november 27, Frankfurt.

I. Ferdinand a kihalt Czibak család birtokait Bihar és Zaránd megyében Forgách Simon, Berzeviczy Márton, Cseppniczky György és Wyzkelety Jakabnak adja.

Történelmi Tár, 1899, 48. I.

1563 május 18, Bécs.

Miksa felszólítja Kányaföldi Kerecsényi László felsővidéki főkapitányt és lévai várnagyot, hogy Forgách Jánosnak adja vissza az ősei által is birt jazpéli (Arad m.) földeket.

1563 október 1.

I. Ferdinand a Forgách család tagjait megerősíti Komjáti és tartozékainak birtokában.

1563 október 2, Pozsony.

I. Ferdinand a magtalanul elhalt Zbugyay György vagyonát Hosszúmezőzbugyán, Bélán, Hrabóczon, Bresztón, Radványban, Felsőharbokon, Ujváron, Szerterkoson és Kisszeretvén Gersei Petheő János soproni főispán és Forgách Simon bárónak adja.

Leleszi levéltár, statut. P. 194.

1564 február 25, Bécs.

I. Ferdinand a Forgách család tagjait összes birtokaikban új adomány címén megerősíti.

1568 márczius 28.

Az egri káptalan előtt a Forgáchok meggondolván az időben bekövetkezendő változásokat, úgy osztják fel a családi vagyont, hogy Pálé legyen Diószeg, Imrée Ghymes és Komjáti, Simoné Hertnek, az ingóságokat legifjabb fiú, Imre örökölje.

Eredeti és átírva Batthyány Lajos 1758 márczius 8-án kelt oklevelében.

1582 február 27, Bécs.

Rudolf a Leleszi konventet utasítja, hogy Forgách Simont a kincstárnak kölcsönadott 4000 forintért zálogjog czimén Ond Zemplén megyei birtokba iktassa be.

Leleszi levéltár, statutoria F. 46.

1582 május 6, Bécs.

Rudolf Surány várát és tartozékait liz évre Forgách Simonnak elzálogosítja.

Nos Rudolphus Secundus Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniae Hungariae Bohemiae Dalmatiae Croatiae Sclavoniae etc. rex archidux Austriae dux Burgundiae marchio Moraviae comes Tirolis etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod nos debitum ac benignum habentes respectum ad singularem fidem fideliumque servitiorum merita fidelis nostri magnifici Simonis Forgacz de Ghymes supremi partium regni nostri Hungariae Ultradanubianarum capitanei nostri, quae ipse sacrae primum regni nostri Hungariae coronae, ac deinde cum sacratissimis quondam imperatoribus et regibus Ferdinando et Maximiliano dominis avo et genitori nostris observandissimis foelicissimae et sanctae memoriae, tum vero maiestati quoque nostrae ab initio statim foelicis nostri regiminis in diversis et gravibus officiis ac functionibus bellicis fidei suae concreditus summo semper studio constantia fide et dexteritate utiliter exhibuit et impendit, exhibetque et impendit etiam de praesenti. Volentes itaque eam animi sui promptitudinem fideleque studium caesarea ac regia nostra munificentia favoreque prosequi: totale castellum nostrum Suran vocatum in comitatu Nitriensi existens habitum necnon totales et integras possessiones Suran Nagyzezh Kereszthur Bankezy Warad et Salgo vocatas necnon portionem possessionariam in possessione Egyhazzegh vocata, item praedium Tolmach dictum in Nitriensi, item totales portiones possessionarias in possessionibus Wisk Zemerred Perezlien in Hontensi, necnon Stras Draha alias Drach Nagy-Csithar Kis-Csitar et Warbo vocatis in Neugradiensi comitatibus existentibus habitas et ad praefatum castellum Suran pertinentes simul

cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuscumque terris scilicet arabilibus cultis et incultis agris pratis pascuis campis foenetis silvis nemoribus montibus vallibus vineis vinearumque promontoriis aquis fluviis piscinis piscaturis aquarumque decursibus molendinis et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus ad idem castellum bonaque praefata ad illud spectantia de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus eidem Simoni Forgacz ipsiusque haeredibus et posteritatibus universis in et pro summa quindecim milium florenorum Hungaricalium ex speciali nostra gratia titulo pignoris dandum et inscribendum duximus prout inscribimus et per manus nostras regias dedimus talibus sub conditionibus, nimirum quod dictus Simon Forgacz praefatum castellum Suran per integrum decennium a die datarum praesentium computando possidere proventibusque eiusdem uti frui et gaudere possit et valeat. Decennio vero completo, si nos vel haeredes et successores nostri legitimi scilicet Hungariae reges dictum castellum ab ipso Simone Forgach aut ipsis haeredibus redimere vellemus, illi non prius, nisi receptis dictis quindecim milibus florenis Hungaricalibus nobis cedere teneantur. Praesidium autem militum, quod hactenus in dicto castello intertentum est, de caetero quoque idem Simon Forgacz ad nostrum beneplacitum ibidem intertenere debeat. Necessitate vero exigente si capitaneos vel wayvodas tam modernos quam futuros ab officiis suis remove et alios in locum illorum dictus Simon Forgach substituere vellet, id cum praescitu nostro aut serenissimi principis Ernesti archiducis Austriae etc. fratris nostri charissimi et consilii nostri bellici facere debeat et teneatur, quos quidem milites praesidiarios ibidem constitutos in universum a supremo nostro capitaneo dependere volumus. Labores porro gratuitos prout in generalibus diaetis per fideles nostros regnicolas decernuntur, opera colonorum dicti castelli Suran idem Simon Forgacz vel haeredes eiusdem quovis tempore praestare debeant et teneantur. Assumentes nihilominus in nos haeredesque et successores nostros reges Hungariae ipsum Simonem Forgacz haeredesque eiusdem

in quieto et pacifico dicti castelli Suran pertinentiarumque illius praefatarum domino infra tempus redemptionis contra quosvis iuridicos et legitimos impetitores causidicos et actores medio directoris fisci nostri regii propriis nostris expensis tueri protegere et conservare harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungariae utimur, impendenti communitarum vigore et testimonio literarum. Datum in civitate nostra Vienna Austriae sexta die mensis Maii anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo secundo, regnorum nostrorum Romani septimo, Hungariae et aliorum decimo, Bohemiae vero anno similiter septimo.

Egykorú egyszerű másolat két példányban az országos levéltárban, N. R. A. Fasc. 537. Nr. 23. Eredetiye a Zichy család zselői levéltárában; V. ö. Századok, 1869, 595. l.

1582 május 15-én az uralkodó megengedi, hogy a 15000 forintba menő zálogösszegből Forgách 3000-et a romladozó állapotú vár helyreállítására fordítson.

1582 julius 12, Augsburg.

Rudolf Trenesén várát és járulékait 60000 forintért Forgách Imrénnek és feleségének nyolcz évre elzálogosítja.

Nos Rudolphus secundus Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniae Hungariae Bohemiae Dalmatiae Croatiae Slavoniaeque etc. rex archidux Austriae, dux Burgundiae, marchio Moraviae comes Tyrolis etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos arduis causis inducti potissimum vero propter urgentissimas dicti regni nostri Hungariae necessitates, quibus in praesentiarum praemimur, fideli nostro magistro Emerico Forgach de Ghymes ac generosae ac magnificae dominae Catharinae comitissae de Zrinio consorti eiusdem totale castrum nostrum Trinchin vocatum cum diruto castello Zwcha eorundemque pertinentiis omnibus atque totale oppidum nostrum Baan cum possessionibus Brozeliop et Pruz ad idem oppidum pertinentibus omnino in comitatu Trinchiniensi existentibus cunctis item aliis eiusdem castrum nostri oppidis, possessionibus villis praediis portionibus et pertinentiis quibuscunque ubilibet et in quibuscunque comitatibus dicti regni nostri Hungariae habitis terris scilicet ara-

bilibus cultis et incultis agris pratis pascuis campis foenetis
 silvis nemoribus montibus collibus vallibus vineis vinearum-
 que promontoriis aquis fluviis piscinis piscaturis aquarumque
 decursibus molendinis et eorum locis teloniis vadis et qui-
 buscunque vectigalium exactionibus generaliter vero quarum-
 libet utilitatum et pertinentiarum eiusdem et earum integri-
 tatibus ad idem castrum nostrum Trinchin dirutumque castel-
 lum Zwcha et praefatum oppidum Baan reliquaque oppida
 et possessiones de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere
 debentibus quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris
 metis et antiquis limitibus existentibus tenore certi urbarii
 praefatis Emerico Forgach et dominae Catherinae comitissae
 de Zrinio consorti eiusdem sub sigillo camerae nostrae
 assignati, praeterea ingeniis bombardis falconetis barbatis
 pixidibus pulveribus globis victualibus et aliis eiusdem castri
 nostri munitionibus et attinentiis in registro per modum
 inventarii per commissarios nostros ad id specialiter dele-
 gandos sub sigillis suis utrinque confecto contentis et speci-
 ficatis praefatis Emerico Forgach ac dominae Catherinae co-
 mitissae de Zrinio eorundemque haeredibus et posteritatibus
 utriusque sexus universis in et pro summa sexaginta millium
 tallerorum in duobus terminis, quadraginta quidem millium
 tempore occupationis eiusdem castri nostri Trinchin, reli-
 quorum autem viginti millium tallerorum tribus postea men-
 sibus deponendorum ad octo annos proxime subsequentes
 a die occupationis computando capitaneatus et pignoris titulo
 cum honore etiam comitatus perpetuis semper temporibus
 ad idem castrum nostrum pertinente dedimus et inscripsimus,
 imo damus et inscribimus per ipsum Emericum Forgach de
 Ghymes et dominam Catharinam comitissam de Zrinio con-
 sortem eiusdem haeredesque et posteritates eorundem uni-
 versos pro praedicta sexaginta millium tallerorum seu floren-
 norum Hungaricalium summa infra praemissum tempus
 redemptionis eo militum numero, quo magnificus quondam
 Joannes Pruszkowszky olim capitaneus eiusdem arcis tenuit,
 uti quidem idem Emericus Forgach et domina Catharina
 comitissa de Zrinio consors eiusdem pro se et dictis suis
 haeredibus peculiaribus suis literis reversalibus hoc ipsum
 observaturos receperunt et obligaverunt tenendum possiden-

dum pariter et habendum. Porro quia arcis ipsi de proventibus pro intertentione eiusdem necessariis non sit satis prospectum promittimus damusque vigore praesentium praefato Emerico Forgach dictaeque dominae consorti eiusdem et haeredibus ac successoribus eorundem toto hoc inscriptionis tempore medietatem decimarum districtus Vyhely et Cseyte, et si quae aliae decimae iure istius medietatis a fidele nostro magnifico Ladislao Poppel a Lobkovicz sunt perceptae, ad dictum castrum nostrum Trinchin, prout hactenus quoque factum est, ut ea medietas sine ullo impedimento per ipsos ad ipsum castrum percipiatur, promittentes etiam eam decimam non abluturos ab eis, sed toto inscriptionis tempore per ius salvam et integram eisdem conservatam iri, ita tamen, ut arendae nunc usurpatum praetium summam scilicet quingentorum florenorum Hungaricorum ipse Forgach vel nobis, vel qui pro tempore fuerit archiepiscopus singulis annis numerare et solvere teneatur et sit obligatus, hac etiam conditione interiecta, quod si praefati Emericus Forgach et domina Catharina comitissa de Zrinio consors eiusdem infra tempus redemptionis annotati castri nostri Trinchin dirutique castelli Zwcha et oppidi Baan de praedicta sexaginta millium tallerorum summa aliquam transactionem seu testamentalem legationem cuiquam fidelium nostrorum regnicolarum, accepto tamen nobis et grato facere voluerint, id eis liceat ac liberum sit nihilominus tamen elapso octo annorum redemptionis termino et non prius nos et haeredes ac successores nostri legitimi scilicet Hungariae reges castrum praedictum ac dictum castellum et oppidum ab ipsis Emerico Forgach et domina comitissa de Zrinio consorte eiusdem ipsorumque haeredibus vel ab ipsis, ad quos praedicto modo ius ipsorum pertinebit sine aliqua difficultate recipere valeamus prius tamen praefatam summam eis reddere et numerare in bonis talleris debemus et erimus obligati, haeredesque et successores nostri Hungariae reges erunt adstricti. Fatis autem sic nolentibus, si dictus Emericus Forgach et domina Catharina eius consors nullum testamentum aut transactionem super praedicta sexaginta millium tallerorum summa facientes, ex hoc saeculo decederent, extunc eadem summa non in alium quempiam, sed directe in Simonem iuniorem filium et Mariam

Helenam ac Elisabetham filias eorundem Emerici Forgach et dominae Catharinae comitissae de Zrinio eorumque haeredes posteritates et successores condescendat; item quod nos praefatum castrum Trinchin necnon dirutum castellum Zwcha et oppidum Baan elapso octo annorum spatio redimere volentes, id sex mensium spatio praefatis Emerico Forgach ac dictae dominae suae coniugi seu eorundem haeredibus significare debeamus. Dicti etiam Emericus Forgach et domina Catharina comitissa de Zrinio consors eiusdem idem castrum nostrum Trinchin necnon dirutum castellum Zwcha et oppidum Baan cum universis earundem pertinentiis ac similiter inventario absque omni litis motione, accepta tamen prius a nobis dicta summa sexaginta millium tallerorum nobis et haeredibus ac successoribus nostris legitimis scilicet Hungariae regibus et non alicui nostro vel regni nostri adversario remittere ac citra omnem tergiversationem resignare debeant et teneantur, haeredesque et successores ipsorum sint adstricti. Praedictus quoque Emericus Forgach et sui haeredes eorundemque castellani provisores et milites tam moderni, quam futuri consuetum iuramentum praestare teneantur, quod praedicta arx et bona universa modo praedicto ei et dictae dominae coniugi suae per nos data et inscripta maiestati nostrae successoribusque nostris legitimis regibus Hungariae nostrisque ac eorundem capitaneis et aliis servitoribus quovis tempore semper patebunt, prouti aliae quoque huiusmodi arces nostrae caeteris quibuscunque fidelibus nostris inscriptae, bonaque earundem patere dinoscuntur et pateri debent. Item quod dictam arcem necnon dirutum castellum et oppidum eorundemque pertinentias hostibus Turcis aut aliis inimicis et adversariis nostris nullo unquam pacto tradent aut a nostra fidelitate et obedientia abalienabunt verum soli maiestati nostrae nostrisque successoribus legitimis regibus Hungariae quod ius nostrum fideliter et constanter custodient et conservabunt, et qui manus nostras successorumque nostrorum regum Hungariae seu hominum a nobis deputandorum suo tempore salva et integra omnibus difficultate causatione mora et tergiversatione semotis una cum plenaria restitutione supellectilium arcis bombardarum pixidum armorum omnis generis pulveris bombardii munitionum frumentique et aliarum

rerum, quae ipsis Emerico Forgach et dictae dominae suae coniugi sub inventario tempore assignationis tradentur, reddere et resignare tenebuntur. Hoc etiam non praetermisso, ut subditos et colonos pertinentiarum dictarum artium annotatus Forgach pro aequitate et iustitia regut et contra servatam antea per nos iustam consuetudinem et per cameram nostram assignati tenorem urbarii ullo modo quaesioque colore quippiam tentet, neque tentari patiatur. Quod si etiam idem Emericus Forgach ac domina Catharina comitissa de Zrinio consors eiusdem ipsorumque haeredes et posteritates successoresque temporum successu in restauratione et aedificatione aut alia quavis melioratione dicti castri nostri praecedente tamen consensu nostro suis laboribus et expensis quaequam quoad maiores sumptus requireret, laboraverint vel aedificaverint, id nos et haeredes aut successores nostri legitimi videlicet Hungariae reges tempore redemptionis dicti castri nostri Trinchin necnon diruti castelli Zwcha et oppidi Baan exhibitis per eundem Emericum Forgach aut ipsius haeredes et posteritates ac successores superinde sufficientibus literis quietantionalibus parata pecunia persolvere deponere et numerare debeamus et simus obligati haeredesque et successores nostri legitimi scilicet Hungariae reges debeant et teneantur, restaurationibus tamen levioribus, quae opera colonorum fieri possunt, exceptis. Assumimus praeterea dictos Emericum Forgach et dominam consortem eiusdem ipsorumque haeredes et posteritates ac successores universos in quieto et pacifico dominio praedicti castri nostri Trinchin, necnon diruti castelli Zwcha ac oppidi Baan item oppidorum villarum possessionum praediorum portionum ac quorumlibet iurium possessionariorum, pertinentiis videlicet eorundem castri Trinchin necnon diruti castelli Zwcha et oppidi Baan contra quoslibet, tam legitimos, quam etiam illegitimos impeditores causidicos et actores violentosque turbatores oppugnatores et occupatores propriis nostris et haeredum ac successorum nostrorum legitimorum videlicet regni Hungariae regum curis laboribus et expensis tueri protegere defendere et conservare. Casu autem, quo praedictum castrum nostrum Trinchin et oppidum Baan ac oppida pertinentiae seu proventus eorundem ab eisdem Emerico Forgach et dicta domina ipsius

consorte eorundemque haeredibus et posteritatibus ac successoribus universis quocunque temporum successu per iuridicum processum avellerentur vel autem (quod Deus avertat) idem castrum nostrum per violentiam aliquam vel per publici istius regni nostri hostis devastationem absque eorundem Emerici Forgach ac dictae dominae suae coniugis ipsorumque haeredum et successorum culpa seu negligentia periret, tunc nihilominus de praescripta sexaginta millium tallerorum summa in alia regni nostri Hungariae parte vel ipse Emericus Forgach ac ipsius domina consors eorundemque haeredes et successores damnum ferant assecurare et eorundem solutionem certam facere atque pro pertinentiis illis vi hostili vel quomodocunque a praefato castro et oppido Baan ablatis statim et de facto aliunde tantundem legitime refundere debemus et erimus obligati haeredesque et successores nostri legitimi, ut dictum est, Hungariae reges debebunt et erunt obligati. Ad quae omnia praemissa et quaevis praemissorum singula firmiter et inviolabiliter observanda verbo nostro caesareo et regio nos et haeredes ac successores nostros legitimos scilicet Hungariae reges obligamus harum nostrarum chyrographo sigillique nostri secreti, quo ut rex Hungariae utimur, appensione communitarum vigore et testimonio literarum. Datum in nostra et sacri Romani imperii civitate Augusta Vindelicorum duodecima die mensis Julii anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo secundo regnorum nostrorum Romani septimo Hungariae ac aliorum decimo, Bohemiae vero anno similiter septimo.

XVIII. sz. másolata az országos levéltárban, N. R. A. fasc. 131. nr. 5. Ugyanezen oklevelet alig eltérő szöveggel kiadta a király Forgách Imre részére 1598 január 18-án Prágában. Hasonló másolata ugyanott.

1586 január 7.

Az esztergomi káptalan írásba foglalja Forgách Imre végrendeletét.

1590 január 9.

A leleszi konvent előtt Lossonczy Anna Ónod várát, Debrőt, Sajószentpéttert, Kisfaludot és Dédest 32000 forint zálogösszegért átengedi második férjének Forgách Zsigmondnak.

Országos levéltár, N. R. A. fasc. 870 nr. 42.

1595 julius 3, Prága.

Rudolf a néhai Lossonczy Antal és István javainak nagy részét 52389 forint 76 dénárért zálogba átengedi Forgách Zsigmondnak és feleségének Lossonczy Annának.

Nos Rudolphus secundus Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniae Hungariae Bohemiae Dalmatiae Croatiae Sclavoniae etc. rex archidux Austriae dux Burgundiae marchio Moraviae comes Tyrolis etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos benignum habentes respectum fidelitatis et servitiorum fidelium meritis fidelis nostri magnifici Sigismundi Forgach de Gyemes comitis comitatus Neugradiensis, quae ipse sacrae imprimis regni nostri Hungariae coronae et deinde maiestati nostrae pro locorum et temporum necessitate summa semper constantia et diligentia exhibuit atque impendit ac deinceps quoque pari fidelitatis studio se exhibiturum pollicetur; volentes igitur eam animi promptitudinem fidem ac fidelia servitia, quae ipse Sigismundus Forgach erga nos declaravit nobisque praestitit caesareo ac regio favore elementer recompensare, ob hoc universa bona magnificorum quondam Antonii et Stephani Lossonczy in quibuscunque comitatibus et intra ambitum dicti regni nostri Hungariae existentia habita cum omnibus illis castris castellis civitatibus oppidis praediis et villis in praefectionalibus literis earumque statutoriis nominatim expressis, quae per mortem et defectum seminis eorundem quondam Antonii et Stephani Lossonczy iam tum ad fiscum nostrum regium devoluta esse dinoscebantur, sed per praefectionem filiae eiusdem quondam Stephani Lossonczy nimirum generosae ac magnificae dominae Annae Lossonczy nunc ipsius Sigismundi Forgach consortis ob merita paterna in haeredem masculum a divo quondam imperatore Ferdinando domino avo et praedecessore nostro charissimo foelicissimae reminiscantiae facta, apud manus eiusdem dominae Annae Lossonczy existunt atque iterum ad fiscum nostrum regium devolvenda sperantur: eidem Sigismundo Forgach ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis tali sub conditione benigne inscripsimus, ut videlicet

restantia banalis debiti, de qua magnifico quondam Cristophoro Ungnad priori marito ipsius dominae Annae Lossonezy vigore binarum obligatoriarum nostrarum vigesima tertia die Octobris anno millesimo quingentesimo octogesimo quinto et prima die Augusti anno octogesimo sexto emanatarum et nobis modo extradatarum tenebamur et quae posito calculo in officina nostra rationaria aulica tam quoad capitalem summam, quam vero censum seu interesse usque ad ultimum diem nuper elapsi mensis Mai decursum ad viginti duo mille trecentos et octoginta novem talleros ac septuaginta sex denarios Hungaricales evadereprehenditur, simul cum summa triginta millium tallerorum, quam nostrae maiestati suam erga nos volens declarare fidelitatem, ad praesentes necessitates bellicas in parata pecunia in talleris et aureis aliisque usualibus et currentibus monetis tallerum, unum iusti ponderis pro centum denariis Hungaricis, aureum vero iusti etiam ponderis pro centum sexaginta octo denariis Hungaricis computando mutuo dedit, ad dicta bona Lossonecziana transferantur, atque sic bona ista his duabus summis in unam contractis in et pro summa quinquaginta duorum milium trecentorum et octoginta novem tallerorum seu florenorum et septuaginta sex denariorum Hungaricorum, de qua tamen in posterum nullus erit unquam solvendus census, post mortem et decessum consortis eiusdem praelibatae dominae Annae Lossonezy ad octo annos inscripta habeat, et titulo pignoris possideat simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus cultis et incultis agris pratis pascuis campis foenetis silvis nemoribus montibus vallibus vineis vinearumque promontoriis aquis fluviis piscinis piscaturis aquarumque decursibus molendinis teloniis et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus ad omnia illa castra, quae in dictis literis praefectionalibus denominantur, spectantibus et pertinere debentibus, eiusque haeredes utriusque sexus universi possideant tali conditione mediante, ut idem Sigismundus Forgach eiusque haeredes, in quos videlicet alioquin summa inscriptionis iure successorio devolveretur ac etiam, si quibus

forsan ipse Sigismundus Forgach ratione praefatae summae testamentariam aliquam legationem faceret, ut tamen illi grati nobis sint et accepti, praescripta universa bona Lossoncziana cum omnibus possessionibus iuribusque possessionariis a maiestate nostra intra tempus redemptionis nomine et titulo pignoris habeant teneant et possideant fructusque et utilitates eiusdem et eorundem universas percipiant, nec eos in eiusmodi universis bonis Lossonczianis pertinentiarumque eiusdem possessione ac usufructu quavis via directe vel indirecte nos vel successores nostri legitimi reges Hungariae tempus intra praescriptum turbare vel quovis modo molestare possimus, quodsi autem expletis octo annis post obitum saepedictae dominae consortis eiusdem eadem universa bona Lossoncziana rursus ad manus nostras regias recipere voluerimus aut succesores nostri reges Hungariae voluerint, extunc idipsum trium integrorum mensium spatio prius eisdem clementer denunciare teneamur et ipsi quoque elapso huiusmodi dictae denuntiacionis spacio recepta prius et non aliter ac rehabilita a nobis vel successoribus nostris regibus Hungariae dicta summa inscriptionis in simili moneta, quali eam solutori nostro bellico numerasse demonstrabitur absque ullo tamen censu et moneta eo valore, quo illam numeravit aestimata et computata, eadem universa bona cum suis pertinentiis supra specificatis citra omnem difficultatem statim et de facto nobis vel successoribus nostris legitimis Hungariae regibus aut nostris eorumve ad id specialiter delegatis commissariis vigore reversalium hoc nomine per dictum Sigismundum Forgach datarum remittere et resignare debeant et teneantur. Si vero eadem bona Lossoncziana perennali forsano titulo deinceps vendere voluerimus, aut in maiori summa inscribere, extunc et in eo casu eundem Sigismundum Forgach requirere et siquidem de summa praetii concordari poterit, eidem ante alios omnes vendere et perennaliter aut pignoris titulo inscribere teneamur. Sin vero ipse Forgach aut ipsius haeredes hac in parte difficultatem aliquam moverent et facerent aut id praestare non possent aut vellent, quod ab aliis nobis pro bonis istis vel offertur, vel habere possemus, extunc liberum nobis sit cum quovis alio de bonis illis tractare eaque aut perennaliter aut inscriptionis

titulo pro arbitrio nostro alienare vendere et inscribere, hoc quoque adiecto, quodsi dictum Sigismundum Forgach ante praefatam dominam consortem suam Annam nimirum Lossonczy ab intestato mori contingeret, ipsam inscriptionis summam post decessum et mortem dictae dominae Annae Lossonczy nihilominus praefati Sigismundi Forgach haeredibus reddere teneamur et simus obligati, et insuper eundem Sigismundum Forgach ac in casu mortis suae successores ipsius post mortem dictae dominae Annae Lossonczy tam contra cognatos et agnatos ac alios quosvis fratres sorores propinquos iamfatae dominae Annae Lossonczy, quam alios quosvis iuridicos impetitores causidicos et actores tuebimur conservabimus et manu tenebimus ac defendemus propriis nostris laboribus et impensis. Annuimus praeterea benigne, ut pro reliquis bonis adhuc per dictos quondam Stephanum et Antonium Lossonczy vel quosvis alios quocunque tandem tempore alienatis, quae ad castra bonaque Lossoncziana de iure et ab antiquo pertinuisse dinoscentur iure agere et decertare possit medio directoris causarum nostrarum regalium, cui id in mandatis dabimus, tunc ubi bona ista ad nos et fiscum nostrum regium devoluta fuerint, nullam tamen expensarum refusionem exposcat prius, quam bona recuperaverit, iisque tempore redemptionis sufficienter demonstratis iustisque expensarum in recuperatione talium bonorum erogatorum rationibus redditis refundere eas illis eotum tenebimur, imo obligamus inscribimus et oppignoramus damusque et assignamus harum nostrarum, quas secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungariae utimur impendenti communiri fecimus vigore et testimonio literarum. Datum in arce nostra regia Pragensi tertia die mensis Julii anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo quinto regnorum nostrorum Romani vigesimo Hungariae et aliorum vigesimo tertio Bohemiae vero anno similiter vigesimo. Rudolphus mp. Joannes Kutassi episcopus Jauriensis mp. Tiburtius Himelreich mp.

Függő pecsétes hártya eredetijének hátán olvasható: Registrata folio 141 anno 1595.

1598 február 28, Pozsony.

Andreasicz Mátyás írásba foglalja Forgách Simonnak előtte elmondott (II.) végrendeletét.

1601 június 7, Prága.

II. Ferdinand a Lossonczy javakat Jenő, Deznyő és Pankotát kivéve 107000 forintért végleg átengedi Forgách Zsigmondnak.
Hártya eredeti függő pecséttel.

1603 márczius 19, Pozsony.

Forgách Mihály Kerecsényi László és Békés Gáspár előtt végrendelezik.

1610 április 17, Kassa.

Thurzó György nádor meghagyja a leleszi konventnek, hogy Forgách Zsigmondot a törökök ellen szerzett érdemei jutalmául Bolyi (Zemplén m.) birtokba iktassa be.

Leleszi levéltár, statút. F. 43.

1620 szeptember 1, Gács.

Forgách Zsigmond nádor végrendelete.

Egykoru másolat; átírta Pálffy Tamás csanádi püspök 1655 szeptember 5-én. Országos Levéltár N. R. A. fasc. 250. nr. 45.

1627 márczius 20, Pozsony.

II. Ferdinand Forgách Ferencz báró barsi főispánt és szécsényi kapitányt gróli rangra emeli.

Királyi könyvek, X, 7. l.

1639 február 26, Bécs.

II. Ferdinand Forgách Ádám nógrádi főispán, kamarás és Szécsény kapitánya érdemeinek jutalmazására 150000 forintért zálogba veti neki a galgóczi uradalmat Udvarnok faluval együtt.

Hártya függő pecséttel.

1640 január 20, Kassa.

Drugeth János országbíró felhívja a leleszi konventet, hogy az örökösök nélkül elhunyt Székely Ferencz Abauj, Zemplén, Szabolcs,

Ugocsa, Bereg és Szatmár megyei birtokaiba Forgács János Zsigmondot iktassa be.

Leleszi levéltár, statutoria F., 40.

1640 május 12, Bécs.

II. Ferdinand Forgách Ádámot és János Zsigmondot grófi méltóságra emeli.

Ferdinandus tertius Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniae Hungariae Bohemiae Dalmatiae Croatiae Slavoniae Ramae Serviae Gallitiae Lodomeriae Cumaniae Bulgariaeque etc. rex archidux Austriae dux Burgundiae Brabantiae Styriae Carinthiae Carniolae marchio Moraviae dux Lucemburgae superioris et inferioris Silesiae, Wierthembergae et Thecae princeps Sveviae comes Habsburgi Tyrolis Ferreti Kiburgi et Goritiae landtgravius Alsaciae marchio sacri Romani imperii supra Anasum Burgoviae ac superioris et inferioris Lusatiae dominus marchiae Slavonicae portus Naonis et Salinarum etc. vobis fidelibus nostris spectabilibus et magnificis comitibus Adamo Forgach de Ghimes Neogradiensis praesidii nostri Zecheniensis supremo capitaneo et consiliario ac Joanni Sigismundo Forgach de dicta Ghimes Borsodiensis comitatum supremis comitibus et cubiculariis nostris, filiis autem quondam comitis Sigismundi filii Gregorii filii Joannis filii Petri Forgach de praenotata Ghimes filii Andreae Forgach de Lekenye alias de Kozmáll filii Nicolai de dicta Lekenye filii alterius Andreae comitis de Banya filii olim comitis Ivancae fratribus germanis salutem ac caesareae et regiae erga vos nostrae gratiae et clementiae continuum incrementum.

Si laude digni habentur ii, qui ex re tenui et angusta ad virtutem et gloriam enituntur, non minus laudandi celebrandique sunt illi quoque, qui partum virtute maiorum nobilitatis decus et vitae splendorem insignesque titulos et honores in sese non modo non patiuntur consenescerè, quin potius infracto et heroico semper animo nil humile nil abiecti cogitantes sed virtutem sibi sequendam proponentes nonnisi alta spirare capessendisque et aggrediundis magnis et splendidis quibusvis rebus et actis sese adaptare consueverunt. Non enim minori cum difficultate cura atque labore trans-

missi ad posteros tituli et honores retinentur, quam a maioribus acquiruntur. Ita sane plurimum celebrandi sunt ii, qui domestica gloria non contenti suo quoque Marte et solerti industria fortibusque et animosis actis genus et familiam suam alioquin celebrem vetustamque et nobilem maioribus honoris et gloriae titulis illustrare condecorareque contendant. Et licet hos quidem ipsa virtus remuneretur, quia tamen principum quoque ac eo magis nostrum, quem Deus optimus maximus potentatuum Christianorum summum constituit monarcham, inter alia quoque non postremum noluit esse officium virtutis utpote et honestatis cultores propenso semper animo fovere ad altiora evehere et in exemplum aliorum remunerari, officio tali nostro peculiari quodam naturae nostrae instinctu inde a primis imperii felicisque regiminis nostri exordiis hucusque semper haud gravatim respondere conati sumus nihil antiquius habentes, quam eos, quorum singularis erga nos et sacrum diadema nostrum fides est conspicua praeclaris honorum titulis in perennem rerum a se gestarum memoriam cohonestemus. Cum autem intelligamus ex ea vos familia ac prosapia originem ducere, quae viros complures a singulari prudentia et auctoritate in primariis regni functionibus cum dignitate sustinendis exercitatos et proinde domi forisque celebres et belli pacisque artibus claros produxerit, unde per varios honorum gradus, quod historiae aliaque passim monimenta testificantur, divorum quondam Hungariae regum praedecessorum nostrorum benignitate in regno sint provecti, et adhuc anno millesimo ducentesimo in comites creati et comites de Ivanca nominati, cuius quidem filius minor natu Thomas dum ad Savum fluvium acerrimum cum tartaris proelium iniretur, fortiter decertando occubuit, praefatus vero olim Andreas maior natu comes de Banya appellatus postquam fidelitatem suam erga Belam ducem filium regis Belae quarti amorem in patriam multis argumentis et occasionibus abunde comprobasset in anno Domini millesimo ducentesimo quadragésimo septimo magistro Tavernicorum regalium praerogativa et officio, qui honos in iure liberis civitatibus dicundo summus est, insigniri adque ad eum gradum et titulum promoveri meruit, quibus fidelitatis obsequiis ac regi suo gratissimis meritis possessio-

nem Ghimes acquisivisse ibidemque castrum eiusdem nominis extruxisse perhibetur, cuius duo filii Ivanca et Andreas regi Carolo fidelitatem anno ducentesimo nonagesimo primo supra millesimum ipsa etiam morte contestari non dubitarunt. Superstes autem tertius Nicolaus de Lekenye virtutis et fidelitatis paternae non immemor a rege castro Lekenye donatus, unde comes de Lekenye appellari meruit. Praenominatus porro Petrus alias ianitorum regalium in Hungaria ac curiae reginalis magister anno millesimo quadringentesimo decimo octavo ad coercendam Polonorum temeritatem, qui eorum regni Hungariae fines armis infestassent a divo quondam Sigismundo imperatore et rege Hungariae praedecessore nostro cum exercitu missus et hic quidem bona Ghimesiana auxisse sibi que titulum rursus de Ghimes vendicasse perhibetur, ac dictus⁷ Joannes ad persequendam prophanam Hussitarum gentem, que perniciosissimo suo dogmate totam Bohemiam et magnam partem Germaniae infecerat anno quadringentesimo decimo quinto supra millesimum ab eodem imperatore ac rege similiter cum exercitu evocatus praeclara generis ac virtutis eorundem militaris meruisse dicuntur testimonia. Praelibatus autem Gregorius anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo septimo supremi comitis comitatus Barsiensis et Sigismundus thesaurarii regni officiis condecorati iidem per totam vitam suam cum laude functi fuisse perhibentur. Antelatus quoque Simon Forgach avus vester praeclaris maiorum suorum virtutibus incitatus inde a primis iuvenilibus annis operam suam sacrae cum primis regni nostri Hungariae coronae et deinde inclytæ augustaeque domui nostrae Austriacae devovens in diversis apertis bellis sub felici regimine sacratissimorum olim principum Maximiliani et Rudolphi secundi Romanorum imperatorum ac regum Hungariae praedecessorum et patruorum nostrorum felicissimarum recordationum cum haereditariis Christiani nominis hostibus Turcis varia martis alea et miro rerum eventu gestis, diversis conflictibus arcium et fortalitorum oppugnationibus prudentissimi ducis simul et militis fortissimi munia obeundo ac in regni confiniis et primo quidem in expugnatione arcis Lippha iam tum in ipso flore iuventutis militiae clarus acerrime pugnans undecim vulneribus acceptis et utroque crure lancea

traiecto inter cadavera semianimis repertus aegreque servatus egregiae planeque heroicae virtutis ac fortitudinis suae laudem retulisse, deinde vero dum anno quingentesimo quinquagesimo quinto supra millesimum arx Temesvar a Turcis oppugnaretur adducta eo proprio stipendio turma equitum tam in defensione loci illius, quam etiam aperto campo cum perfidis hostibus manus conserendo et praeclara fortitudinis suae militaris facinora edendo tandem arce rerum omnium difficultatibus laborare coepta expugnata contra datam fidem multis confossum vulneribus nasoque inter pugnandum mutilato in manus hostium incidisse et ex eadem captivitate nonnisi gravi prius lytro deposito et persoluto libertatem consecutus fuisse ac postmodum in celebri illo conflictu et pugna Keresztesiana fortitudinis suae specimina edidisse. Temporis autem successu meritis et virtutibus suis ita exigentibus in anno videlicet Domini millesimo quingentesimo sexagesimo capitaneatum Varadiensem et officium generalis capitaneatus partium regni Ultra Tybiscanarum ac anno quingentesimo septuagesimo secundo supra millesimum capitaneatum Agriensem assecutus fuisse dicitur, donec anno millesimo quingentesimo nonagesimo secundo officio generalis capitaneatus partium regni Cisdanubianarum ac insuper pincernarum regaliū magistri munere insignitus tamquam optimus patriae civis in prosperis pariter et adversis fidelissimum sese semper atque charum regibus suis praestitisse ac omne suum studium laborem et diligentiam in promotione publici boni et tuendae conservandaeque communis patriae emolumentum collocasse dignoscitur. Cuius duo filii Sigismundus nempe et Franciscus in utroque statu ecclesiastico scilicet et politico ad generis et familiae suae claritatem locupletandam recentibus suis virtutibus magnam lucem et ornamentum addiderunt. Et hic quidem vir cum primis in omnibus scientiarum facultatibus disertissimus et exercitatus varia in regno beneficia, et quidem anno millesimo quingentesimo nonagesimo sexto episcopatum Wesprimiensem, anno vero quingentesimo nonagesimo nono supra millesimum Nitriensem, exposit etiam anno millesimo sexcentesimo decimo archiepiscopatum ecclesiae metropolitanae Strigoniensis adeptus ac cum laude sustinens, tandem ob excellentes animi sui

dotes in sacrum quoque cardinalium collegium recipi meruit, sicque virtutum gloria stipatus et optimis erga patriam et reges suos meritis clarus ad illustrandam suam familiam multum nominis ac splendoris adiecit. Ille vero genitor utpote vester pace et bello praestans consilio gravis et caeteris laudabilibus animi dotibus rarus diversis quoque officiorum muniis in regno functus insigne ubique virtutis et gloriae expetitae de se edidisse specimen et quidem posteaquam in primis iuventutis annis in aula Stephani Bathory regis Polonorum versatus eidem obsequiis gratissimus extitisset, aetate deinde maturiore succedente omnibus ingenii ac animi viribus in id incubuisse, ut cumprimis sacrae regni coronae et inclytae domui nostrae Austriacae summa semper fide ac sinceritatis constancia et alacritate famulari et inservire posset, variis occasionibus tempore aperti belli per augustum imperatorem Romanorum et regem Hungariae Rudolphum secundum felicitis memoriae contra naturalem hostem christianitatis Turcam gesti tam in obsidionibus, quam etiam particularibus expeditionibus legationibusque et diversis tractatibus provirili strenuam operam navasse perhibetur. Talibus itaque virtutis speciminibus editis meritisque suis ita exigentibus per praefatum imperatorem ac regem Rudolphum ac divum quondam Mathiam in sacro Romano imperio et regno Hungariae eidem succedentem ad altiores quoque honoris et dignitatis gradus evectus, et quidem in anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo nono in numerum et ordinem consiliariorum, anno vero sexcentesimo quarto supra millesimum pincernarum regaliū magister declaratus, anno millesimo sexcentesimo sexto iudicis curiae regiae officio condecoratus postmodum autem a praelibato imperatore et rege Mathia secundo tam comitatuū Saarosienſis Neogradiensis et de Zabolch comitum titulis, quam officio generalis capitaneatus partium regni superiorum insignitus in iisdem functionibus strenue, nec laboribus fracto animo desudans praeclaram virtutis et ingenii erga patriam et Christianam rempublicam affectus sui symbolum exhibuit, donec in anno Domini millesimo sexcentesimo decimo sexto publicis regnicolarum suffragiis in regni palatinum ab eodem eveheretur, in qua quidem primariae dignitatis functione et officio toto vitae suae tempore ea fide-

tatis studia ipsum praestitisse et exhibuisse constat, qua uspiam a solerti fidelique et constanti servitore in utroque fortunae eventu cum perpetua et insigni nominis sui laude expectari oportebat, patriaque et natio Hungarica curam et sollicitudinem in conservationem eius asserendamque tranquillitatem et permansionem ac ipsa functio ab eo exposcebat. Cum autem virtus perardua tendat in rebusque adversis magis illa elucescat, posteaquam superioribus annis Transylvaniae quondam princeps Gabriel Bethlen nocivam et clandestinam conspirationem cum perduellibus tunc iam in regno Bohemiae et circumiacentibus haereditariis provinciis nostris grassantibus et desaevientibus foveret, et terna quidem vice valido cum exercitu Turcarum quoque infensissimorum Christiani nominis hostium auxilio et suppetiis stipatus, ex Transylvania egressus ditiones praefatae suae caesareae et regiae maiestatis et consequenter nostras ferro et igni perfide invasisset, multique regnicolarum partim meta percussi, partim rei novitate pellecti leviter et temere a constantia fideque et fidelitate sacrae regni nostri Hungariae coronae debita deficientes seditionis et nefariis Bethlenii fuctionibus adhaesissent, et contra regem et publicum regni bonum arma sumpsissent, dictus comes Sigismundus Forgach avitae maiorum suorum virtutis constantiae et fortitudinis memor infracto et excelso animo pro dignitate et authoritate legitimi regis et domini sui observanda nullos labores, sed nec vitae ac suorum impendentia pericula pertimescendo vel facultatibus expensisque suis parcendo bonorum suorum et amplissimarum facultatum etiam iactura et detrimento prompto et exerto desideratae fidelitatis et constantiae exemplo praeluxit. Qui demum ubi partes officii sui summa cum laude et nominis sui exaltatione obiret in servitiis regni inclytaeque domus nostrae Austriacae obsequio posteris suis cum maximo sui desiderio ad virtutem sectandam vividum relinquens exemplum anno millesimo sexcentesimo vigesimo primo ultimum suum clausit diem. Quorum laudabilibus vestigiis vos quoque Adame et Joannes Sigismunde Forgach inhaerere semper contententes et inde ab adolescentia vestra virtutem sequendam proponentes spretis viliorum et desidia illecebris, laboribus et corporis exercitiis vosmet dedentes, ut sacrae regni nostri Hungariae coronae

inclytaeque et augustae domui nostrae Austriacae et per consequens maiestati quoque nostrae summa semper fide ac fidelitatis constantiaque zelo et alacritate complacendique studio inservire possetis. Hinc in ipsa adolescentia vestra parentum studio et diligentia in alias Christianitatis ditiones et provincias missi non solum politioribus disciplinis animos exercuistis, verum etiam eos, qui armis et rerum domi bellicae gestarum gloria alios praestarent iam tum aemulandi cupiditate incensi imitandos constanter proponendo inibi versati estis, eo prorsus animo ac proposito honestissima consilia secuti ut olim reipublicae Christianae et patriae universae vitae ratio atque omnia studia vestra accomodata redderentur. Hinc exterarum regionum statuum et conditionum atque hominum linguas, moresque et consuetudines, quibus diversae nationes utuntur, cognoscendi desiderio tacti (praesertim vero tu Adame) varias peregrinas regiones et loca dissita perlustrastis. Unde demum post emensas annis iuventutis peregrinationes (ea quidem spe, quasi ingenio industria et virtute vestra quoque tanquam optimorum patriae civium patriae pristinorum dignitatum incrementa et vetera sua oramenta restituenda reputarentur,) reversi, iactoque in aula praefatae suae caesareae et regiae maiestatis Ferdinandi secundae virtutum vestrarum fundamento officio cubiculariatus insigniti pluribus annis et postmodum etiam eadem maiestate caesarea et regia fato cedente tu Joannes Sigismunde in aula nostra, prout etiam in praesentiarum eodem officio fungens vos laudabiliter et fideliter gessistis. Porro tu Adame aula egressus amore patriae et ab infestationibus perennium Christiani nominis hostium Turcarum tutandae studio militari disciplinae te applicando in praesidio nostro Zecheniensi, cuius capitaneatu etiamnum cum laude fungeris, ad omnem occasionem strenuum et cordatum ducem pariter et militem te exhibuisse, multisque et variis Turcarum excursionibus reprimendis ac dimicationibus personaliter interfuisse teque ibidem strenue et militariter gessisse compertum habemus. Ad quam quidem animi fortitudinem et declaratam hactenus in rebus agendis dexteritatem aliis quoque laudabilibus ingenii qualitatibus ac virtutibus accedentibus omnino te dignum iudicavimus, qui in numerum quoque fidelium nostrorum consili-

ariorum adseisceris. Quorum omnium tam praemissorum quam aliorum plurimorum per vos maioresque et progenitores vestros domi et militiae laudabiliter et utiliter praestitorum praeclareque factorum et antecessorum quoque vestrorum gratia et nostram erga vos singularem propensionem et clementiam praestitaeque fidei et fidelitatis vestrae constantiaeque et alacritatis memoriam nunquam inter morituro testimonio cohonestemus, quo vestro exemplo non solum gratiae et serae posteritati vestrae sed aliis etiam fidelibus regni incolis ac subditis nostris virtutes vestras et similia benemerendi studia amplectendi et imitandi maius incitamentum et calcar a nobis addatur, vos Adamum et Joannem Sigismundum Forgach uti optime meriti estis, alioquin etiam honore titulo et praerogativa comitum a Germanica natione Graff nuncupatorum gaudentes, qui in statu hactenus quoque laudabiliter versati estis, haeredesque et posteros vestros utriusque sexus universos ex legitima serie descendentes superdicto castro et districtu sive dominio Ghimes in liberos maiores et perpetuos comites solemniter pronuntiavimus creavimus et praefecimus, vosque et vestros haeredes liberos et perpetuos comites de Ghimes ab omnibus dici nominari scribi haberi et praedicari volumus. Decernentes et ex certa nostra scientia animoque deliberato concedentes ac statuentes, ut vos Adame et Joannes Sigismunde Forgach haeredesque vestri universi sicut hactenus caera rubra quoad sigillum insignium praefatae arcis et dominii Ghimes ac caeteris omnibus gratiis praerogativis honoribus indultis libertatibus et privilegiis quibus caeteri dicti regni nostri Hungariae aliorumque regnorum et partium illi subiectarum liberi ac perpetui comites de iure et ab antiquo consuetudine vel alias qualitercunque usi sunt et gavisii utuntur et gaudent uti frui et gaudere perpetuis semper temporibus possitis et valeatis, imo pronunciamus statuimusque et concedimus harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungariae utimur impendenti communitarum vigore et testimonio literarum. Datum per manus fidelis nostri nobis dilecti reverendi Georgii Lippay de Zombor episcopi ecclesiae Agriensis perpetui comitis de Heves consiliarii nostri et aulae nostrae per dictum regnum nostrum Hungariae cancellarii in civitate

nostra Vienna Austriae die duodecima mensis Mai anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo regnorum nostrorum Romani quarto Hungariae et reliquorum decimo quinto Bohemiae vero anno decimo tertio. Ferdinandus mp. Georgius Lippay episcopus Agriensis mp. Georgius Orosy mp.

Hártyára irt, piros bársonyba kötött függő pecsétes két példány. Szövege a királyi könyvek IX. k. 515 és LII. k. 323. l.

1642 julius 30, Bécs.

III. Ferdinand a galgóczi uradalmat Forgách Ádámnak és feleségének végleg birtokába bocsátja.

Nos Ferdinandus tertius Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniae Hungariae Bohemiae Dalmatiae Croatiae Sclavoniaeque rex, archidux Austriae, dux Burgundiae Brabantiae Styriae Carinthiae Carniolae, marchio Moraviae, dux Lucemburgae ac superioris et inferioris Silesiae Wierthembergae superiorisque et inferioris Lusatae, comes Habsburgi Tyrolis et Goritiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos debitum habentes respectum praeclarae fidelitatis ac fidelium et constantium gratissimorumque servitiorum et complacentiarum fidelis nostri spectabilis et magnifici comitis Adami Forgach comitis perpetui de Gyemes, comitatus Nogradiensis supremi comitis, pincernarum nostrorum regali in Hungaria magistri, praesidii nostri Szecheniensis supremi capitanei et consiliarii nostri, quae idem sacrae imprimis regni nostri Hungariae coronae ac deinde suae caesareae regiaeque maiestati Ferdinando secundo genitori nostro desideratissimo felicissimae reminiscentiae, sed et augustissimae domui nostrae Austriacae ac consequenter maiestati quoque nostrae inde ab initio felicitatis regiminis et inaugurationis nostrae, tum in officio capitaneatus praesidii nostri Szecheniensis, quo etiam num cum laude fungitur, tum vero pro occasionum exigentia diversis aliis rebus et negotiis statum boni publici concernentibus fidei et dexteritati ipsius commissis, quibus sese maiestati nostrae gratum et acceptum reddidit summo semper studio animique sui promptitudine fideliter exhibuit et impendit, nuncque dictim

in servitio nostro constitutus cum benigna satisfactione nostra exhibet et impendit ac in posterum quoque tanto maiori alacritate constantiaeque studio et fervore exhibere et impendere non cessabit. Consideratis etiam fidelibus et multiplicibus constantissimisque atque adeo laude amplissima dignis meritis spectabilis et magnifici condam comitis Sigismundi Forgach de praenotata Ghymes alias regni Hungariae palatini, genitoris vero praefati comitis Adami Forgach, quae ipse divis condam Romanorum imperatoribus ac Germaniae Hungariae Bohemiae etc. itidem regibus, Rudolpho nempe secundo, Mathiae et praefato Ferdinando secundo dominis patris ac genitori praedecessoribus nostris colendissimis felicium recordationum et consequenter inclytæ domui nostrae Austriacae tum alias diversis temporibus et occasionibus, tum vero potissimum in superiorum annorum tumultibus ac intestinis seditionibus sub felici regimine praelibatae suae caesareae et regiae maiestatis paternae per Gabrielem quondam Bethlen Transylvaniae principem aliosque inquietos suscitatis et undiquaque vicina regna et provincias pervagantibus non curatis amplissimorum bonorum suorum iacturis, non sumptibus liberaliter profusis non denique vitae discrimine indefesso studio ac infracto animi robore fideliter et utiliterque contestari non dubitavit. Ad quod praeclare factorum ac virtutis decus eximium ut gratiae et regalis clementiae nostrae accedat munificentia, taliumque meritorum perenne evadat monumentum, tum ipse quoque comes Adamus Forgach haeredibus et posteris suis simile bene merendi exemplum relinquere post se valeat, totalem et integram arcem nostram seu dominium Galgocz nuncupatum in comitatu Nytttriensi existens habitum cum universis et quibuslibet bonis et pertinentiis oppidis utpote O et Uy Galgocz una cum plateis Bekavar et Zabranje, item terris Maiornok vocatis cum praedio Varách et altero praedio Dicz sic dictis, Vylak, Bayna et Szent Peter ac possessionibus Baynochka, Teokeold, Radnocz, Zerdahely, Madunicz, Jalso et portione possessionaria Veresvar, item opidis Peosthyen una cum thermis, Vdvarnok una cum praedio Chalad necnon possessionibus Kelechen, Paszto Banka et Drahocz omnino in praenotato comitatu Nytttriensi existentibus habitis, totum item et omne ius nostrum regium,

quod in eadem arce seu dominio Galgocz caeterisque supra specificatis universis bonis et pertinentiis opidis utpote possessionibus portione possessionaria ac praediis in iamfatto comitatu Nyttriensi existentibus habemus aut qualitercunque haberemus vel eadem et eadem nostram ex quibuscunque causis viis modis et rationibus concernerent maiestatem simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibilibet terris scilicet arabilibus cultis et incultis agris pratis pascuis campis foenetis dumetis silvis nemoribus montibus vallibus vineis vinearumque promontoriis aquis fluviis piscinis piscaturis pisciumve clausuris aquarumque decursibus molendinis et eorundem locis generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus ad eandemque arcem seu dominium Galgocz cunctaque praerecensita bona de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus iam antea praefato comiti Adamo Forgach et generosae ac magnificae dominae comitissae Judith Révay consorti eiusdem, suisque haeredibus et posteritatibus ex ea procreandis ac legatariis utriusque sexus universis in et pro centum et quinquaginta millibus florenis per dictum comitem plenarie et integre hic Viennae depositis ac numeratis vigore benignarum aliarum literarum nostrarum inscriptionalium de dato duodecima mensis Augusti anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo nono praeterito emanatarum certis sub conditionibus in iisdem literis inscriptionalibus clarius denotatis et expressis iure redemptibili ad certos annos oppignoratas et inscripta eidem comiti Adamo Forgach ac praelibatae dominae comitissae Judith Révay dictique comitis Adami Forgach haeredibus et posteritatibus universis in et pro praescriptis centum et quinquaginta millibus florenorum per eundem comitem modo praemisso depositis ac numeratis, necnon pro aliis quindecim millibus florenis iuxta noviter initum contractum per ipsum comitem Adamum Forgach praescriptae summae priori in parata pecunia superadditis, his addita ea quoque summa, quae in certis bonis et iuribus possessionariis ab arce per impignorationem alienatis existeret, quorumve redemptionem ipsi comiti Adamo Forgach per praesentes nostras imperti-

mur, una cum trium mensium stipendio praesidiariis nostris Szecheniensibus exoluto et ad florenos quinquies mille trecentos et quadraginta duos sese extendente, necnon trecentis mutonibus frumenti Posoniensibus ad certa loca confiniorum nostrorum antemontanorum devchendi, singulam metretam per denarios sexaginta computando et florenos quinquies mille et quadringentos constituyente et sic in toto secundum genuinum computum ducentorum octuaginta duorum milium octingentorum et triginta septem florenorum summa singulum per sexaginta cruciferos computando iure perennali et irrevocabiliter dedimus et contulimus, sequenti nihilominus adiecta conditione, quod deficiente sexu masculino praefati comitis Adami Forgach et comitissae Judith Revay, dicta arx seu dominium Galgocz cum universis bonis et pertinentiis in haeredes successores legatariosque foeminei sexus de pleno et simplici devolvantur iure inscriptionis possidenda, neque aliter a sexu foemineo legatariisque, quam deposita et persoluta eisdem foeminei sexui haeredibus et successoribus totaliter praescripta ducentorum octuaginta duorum milium octingentorum et triginta septem florenorum summa ac praehabito tempore redemptionis sex mensium praemonitione adimi ac eliberari possint et valeant. Assumimus insuper nos successoresque nostros legitimos scilicet Hungariae reges et assecuramus saepenominatum comitem Adamum Forgach et comitissam Juditham Revay ac legatarios utriusque sexus universos modo praescripto in antelatam arcem et bona Galgocziana succedentes in quieto et pacifico dominio eiusdem arcis et bonorum contra quosvis legitimos impetitores causidicos et actores propriis ac fisci nostri curis laboribus fatigiis et expensis tueri protegere ac defendendo conservare velle, quod si forte facere nollemus, non possemus aut non curaremus vel successores nostri legitimi nempe Hungariae reges, nollent, non possent aut non curarent adeoque casu quo iustitiaque mediante bona praenotata ab ipsis tam in toto, quam in parte in alium devolvi contingeret, extunc tenebimur saepedictos comitem Adamum Forgach et Juditham Revay consortem eiusdem haeredesque et posteritates ac legatarios ipsorum vel in parata pecunia, vel aequivalentibus bonis contentare. Imo damus et conferimus ad sexum quidem masculinum iure perpetuo et irre-

vocabiliter ad foemineum vero redemptibiliter tenenda possidenda pariter et habenda, assecuramusque et affidamus sub verbo nostro regio successorumque nostrorum legitimorum scilicet Hungariae regum salvo iure alieno potissimum vero ecclesiarum Dei harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungariae utimur, impendenti communitarum vigore et testimonio literarum, quas in formam privilegii nostri redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum per manus fidelis nostri nobis dilecti reverendi Georgii Lippay de Zombor episcopi ecclesiae Agriensis perpetui comitis de Heves consilarii nostri et aulae nostrae per dictum regnum nostrum Hungariae cancellarii in civitate nostra Vienna Austriae die trigesima mensis Julii anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo secundo regnorum nostrorum Romani sexto, Hungariae et reliquorum decimo septimo, Bohemiae vero anno decimo quinto. Ferdinandus mp. Georgius Lippay episcopus Agriensis mp. — Georgius Orosy mp.

Könyvalakban kiállított hártya eredetije függő peeséttel a családi levéltárban. Ugyanott az esztergomi káptalan november 7-én kelt oklevele a beiktatás megtörténtéről.

1643 augusztus 13, Tavarnok.

Révay Judit férje iránt való szeretetből, ki betegsége idején ápolta, Galgócra vonatkozó jogait egészen átengedi neki.

1644 október 8, Galgóc.

Forgách Adám levele I. Rákóczi Györgyhöz.

Illustrissime Princeps Domine Domine mihi colendissime. Servitiorum meorum commendationem paratissimam. Galgóczi házamnál létemben 6. Junii költ Nagyságod levelét küldé kezemhez gácsi praefectusom. Hogy Ngd méltóztatott embereimet meghallgatni és engemet is írásával tisztelni, Ngdnak alazatosan megigyekezem szolgálni: adta volna Isten, hogy ne adatott volna okom ez írásra is s ne kelletnék ennyi számlálhatatlan, nem csak magam, hanem édes hazámnak s nemzetemnek sok kára után Ngdnak ezen materiaról írnom; az mely írásom, úgy hiszem, annyival sem fog csudásbnak tetszeni, a mennyivel tudom, eddig is Ngd magában tért s eszében vehette, hogy quoad publicum nem hozta helére

Ngd Magyarországnak szabadságát, hanem inkább kijövetelével minékünk minden romlást hozza. Az ki legnagyobb, interceptiált maga leveleit láttam Ngdnak, az kiben az töröknek insége alá akar vetni bennünket, nem elégedvén az mostani törököknek is, az ki Ngddal voltak, egy néhány ezer lelkeknek elvitelével. Jussion Ngdnak eszében, mikor Kassa Ngddal végezett s utóljára én velem is, azon vala Ngd az kassai követeket (hogy annyival inkább az városhoz juthasson,) nemhogy Ngd az törökkel czimborálna, és ezt az nemes országot az török contributiója alá akarná vetni, sőt azokat az követeket is, az kik Ngd mellett akkor voltak, elbocsátotta Ngd, az mely nem kevés motivumja volt az város megadásának. Ugyanazon követeknek fejedelmi hitire mondotta Ngd, hogy azért akarja azt az darab földet maga oltalma alá venni, hogy az török császár ez kikeletre reánk jön, az melyhez képest szeget ütven Ngd az ott való gaz népnek fejében, Kassát magáévá tévé az felfölddel együtt. Quoad particularia penig tudom, az is jut Ngdnak eszében, hogy Patakon azt kívánta Ngd az kassaiaktól, engemet Ngdnak mint Dóczit kezében adgyanak, de (az minthogy nem is érdemlettem volna tőlök) abban Ngd repulsat szenvedde, sőt végtére Ngdnak reá kellett menni, hogy engemet békével haza bocsát, ha az várost kezében akarná venni Ngd, az mely úgy is lön. Azonban az eránt is ily móddal éle Ngd, hogy midőn megvolna az alku, megizené Ngd az kassai követeiktől, hogy elbocsát ugyan Ngd, de másképen nem, hanemha Ngdnak reversalist adok olyat, az minéműt adtam, még akkor híre sem volt az reversalisnak, az mikor azt fogadta Ngd az kassaiaknak, hogy békével bocsát. Az is juthat Ngdnak eszében, minemű hatalmas nagy difficultással és ratiókkal állottam s kértem Ngdat, hogy engem arra ne erőltessen, a kire Ngdnak ilyen szava volt: lássa kgd édes Forgách uram, ennek csak meg kell lenni, avagy ha kgd anélkül el akar menni, lássa, de ha mi az úton kgden esik, reánk ne vessen; az melyhez képest Ngdnak reversalisomat megadtam s eddig jámborul meg is tartottam.

Először azért, hogy példája legyen azoknak, főképen az pápistáknak, hogy egyszer kiadott legkisebb szavát, nem hogy hitit senki, hanem ha nagy okért fel ne bontsa, másodszor

azért, hogy Ngdnak feltett célja lévén Magyarország szabadságának helyben állatása, akadályt az aránt se Ngdnak se hadainak ne tegyek, várván ilyen jó végét, az minthogy azért confirmálja az én Ngdnak adott reversalisomnak egyik része, ez cikelye! tudni illik hogy én az Ngd mostani jó szándékának semmiképen ellensége nem leszek, hogy ez a Ngd feltett célja és hadakozása egy szép békességnek színe alatt szép kedve kereséssel az mi kegyelmes urunknál oly állapotot és egyezséget hoz, ki tetszvéen most minden galibája országunknak, hogy még Istennek is kedvét fogjuk találni véle; harmadszor azért is, hogy Ngd assecurála, hogy kevés jószágomnak Ngd oltalmazója leszen, az mint kemény fogadása is tartja Ngdnak maga levelében, azonban Ngd és az Ngd hadai miatt im én csaknem koldussá lettem, az kiért ha Ngd kívánja reversalisomnak megtartását, Ngdtúl én is kívánhatom az én kárainnak refusióját és arról való sub verbo principali kötés levelet. Továbbá én reversalisom az mint íráom, nem gonosz, hanem jó igyekezetire néz Ngdnak s néz rész szerint arra az manifestumra, az melyet Ngd az országnak kiküldött, hogy semmi maga privatumát nem tekéntvén, néz csupán csak az országnak közönséges javára. De az Ngd intercipiált és szemeim előtt s kezemben volt levelei engem országostól az török rabságában és contributiója alá akarnak ejteni. Im az idegen nemzet Ngdtúl éjjel-nappal sollicitáltatik, im Ngd miatt romol az ország: nem jó igyekezetek ezek Ngos uram, azért ne adja Isten, hogy az én reversalisom arra czélozzon, ha csak így vadnak. Mert magát bírálom meg Ngdat benne, magyar lévén, hallván s szemeivel látván nemzetének utolsó mináját, ha consentiálhatok-e ezeknek? Azért semmi gonosz indulatomnak Ngd ne tulajdonítsa, ha ezek így lévén és is másképen gondolkodom az állapot felől, s meg ne botránkozzék Ngd, ha ilyen hatalmas okokra nézve tehetségem szerint Ngd intentuminak opponálni kellettnek magamat; ha Ngd ezekre méltóztatik választ adni, elvárom. Éltesse Isten Ngdat nemzetünknek javára sokáig jó egészségben. Datum in Galgócz die 8. mensis Octobris anno 1644. Illustrissimae Celsitudinis Vestrae servitor obsequiosissimus

Comes Adamus Forgach.

Fogalmazvány a családi levéltárban.

1647 márczius 20, Bécs.

III. Ferdinand Forgách Ferencz bárót grófi méltóságra emeli.
 Királyi könyvek X. k. 7. l.

1647 november 26.

Trencsén megye hatósága Forgách Miklós özvegye Bossányi Eszter kérésére Orbovai Jakusith Jánost szolgáljaival együtt levelesíti, kik Forgách Ferencz szécsényi kapitányt a Wlasa Rheda folyó mellett a június 24-e körüli napok egyikén megölték.

Országos Levéltár, N. R. A. 768—21.

1649 május 4, Pozsony.

III. Ferdinand Forgách István érdemeinek jutalmazására neki adja Valkája, Zavoda és Csertes birtokokat Ung megyében.

Leleszi levéltár, statutoria F. 41.

1650 augusztus 29, Bécs.

III. Ferdinand meghagyja Alvinczy Péter ítélőbirónak, hogy a néhai Forgách János Zsigmond javaiból özvegyét elégítse ki, a többit pedig, tiltakozását figyelembe nem véve, adja át az elhunyt fivérének Ádámnak.

1653 július 17, Ebersdorf.

III. Ferdinand a néhai Forgách Miklós báró felsőmagyarországi főkapitány nővérei Éva, Judit, Mária, Zsófia és Eszter részére grófi rangot adományoz.

Királyi könyvek XI, 450. l.

1661 márczius 16, Bécs.

Lipót Forgách Ádámot megerősíti az Óvárhoz tartozó rajkai birtokrészek zálogjogában.

Nos Leopoldus Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniae Hungariae Bohemiae Dalmatiae Croatiae Sclavoniaeque rex, archidux Austriae dux Burgundiae Brabantiae Styriae Carinthiae Carnithi marchio Moraviae comes Habsburgi Tyrolis et Goritiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod fidelis noster spectabilis ac magnificus comes Adamus Forgach perpetus de Ghymes, comitatum

Neogradiensis et Borsodiensis supremus comes pincernarum nostrorum regaliū in Hungaria magister campi marschaleus necnon partium regni nostri Hungariae Antemontanarum praesidiique nostri Vyvariensis supremus generalis capitaneus camerarius et consiliarius noster nobis demisse exponendum curavit in hunc modum: qualiter ipse copia sive paribus certarum literarum inscriptionalium autionalium super possessionibus Zundorff Rakendorff Pailerstorff Nickhlstorff et Kaltenstain factis alias in conservatorio sive archivo cancellariae nostrae Hungariae aulicae diligenter repositarum et collocatarum pro iurium suorum cautela plurimum indigeret essetque necessarius. Supplicatum propterea nomine et in persona praefati comitis nobis extitit humillime, ut huiusmodi literas in praenotatae cancellariae nostrae conservatorio seu archivo requiri et reinveniri facere, illarumque copiam sive paria in transumpto literarum nostrarum eidem dare et concedere datumque et concessa acceptare approbare roborare ratificareque et confirmare dignaremur. Quarum quidem literarum inscriptionalium requisitarum et inventarum tenor talis est:

Nos Ferdinandus tertius etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum generosa ac magnifica quondam domina Catharina Pálffy ab Erdeőd etc. spectabilis ac magnifici olim Sigismundi Forgach de Ghymes alias regni nostri Hungariae palatini relictā vidua totales et integras possessiones Zundorff Rakendorff Pailerstorff Niklstorff Kaltenstain et Somerain an der Strasz vocatas et ad castrum nostrum Ovariense pertinentes inque comitatu Mosoniensi existentes habitas simul cum cunctis earundem utilitatibus et pertinentiis quibuscumque in et pro summa sexaginta milium florenorum Hungaricorum omni eo iure, quo easdem totales et integras possessiones generosa ac magnifica, quondam domina similiter Catharina Pálffy alias spectabilis ac magnifici quondam comitis Stephani Illiészáy itidem regni nostri Hungariae palatini relictā vidua in attacta summa partim per dictum quondam Illieshazy, partim vero per ipsam dominam ad inevitabiles publicas regni necessitates mutui nomine data pro se et legatariis obtinisset, prout id ex prioribus literis inscriptionalibus,

nempe in anno domini millesimo sexcentesimo duodecimo die vigesima sexta mensis Aprilis in arce regia per divum quondam imperatorem et regem Mathiam felicitis reminiscen-
 tia clementer concessis clare et manifeste constaret, conten-
 tatis prius omnimode legatariis Illieshazyanis possedisset, ad
 eamque summam sexaginta milium florenorum Hungaricalium
 constituentem sua caesarea et regia maiestas Ferdinandus
 secundus genitor noster desideratissimus felicitis reminiscen-
 tia alia adhuc septemdecim milia sexcentos et viginti septem
 florenos ac denarios quadraginta et duos tertiarior, utpote
 restantias ex emerito salario palatinali iamdicti domini quon-
 dam et mariti sui iuxta computum officinae rationariae penes
 cameram nostram Hungaricam existentis compertas et resul-
 tantes superaddidisset et adnumerasset simul cum alia quatuor
 milium florenorum Hungaricalium summa, quam praedicta
 domina quondam relicta Forgachiana ex pecunia dicali sibi
 ad redemptionem arcis Szalancz per eandem maiestatem
 paternam deputata pro usibus annonariis in paratis dedit et
 exolvit, quae simul in unum contractae summae constituerent
 octuaginta unum mille sexcentos septem florenos Hungarica-
 les et denarios quadraginta et duos tertiarior, in qua summa
 supraspecificatas totales et integras possessiones cum suis
 universis et singulis attinentiis, uti supra memoratum est,
 praefata sua caesaria et regia maiestas paterna memoratae
 quondam dominae Catharinae Pálffy a dicta Erdeőd, praedicti
 olim comitis Sigismundi Forgach de Ghymes relictae viduae
 eiusdemque haeredibus et posteritatibus necnon legatariis
 eiusdem universis usque ad tempus redemptionis earundem
 inscripsisset obligasset et impignorasset ea conditione, ut
 eadem olim Catharina Pálffy ipsiusque haeredes et posteri-
 tates necnon legatarii universi, hi videlicet, quibus praedictam
 octuaginta unius millium sexcentorum viginti septem flore-
 norum et denariorum quadraginta ac duarum tertiariorum
 summam ordinaverit, tradiderit, donaverit aut cesserit, prae-
 nominatas possessiones una cum universis earundem perti-
 nentiis et utilitatibus tamdiu libere tenere habere possidere-
 que valeat et possit vel valeant ac possint, donec per nos
 aut successores nostros legitimos videlicet Hungariae reges
 de praedicta totali summa octuaginta unius millium sexcen-

torum viginti septem florenorum et denariorum quadraginta ac duorum tertiariorum eidem dominae Catharinae Pálffy ipsiusque haeredibus et posteritatibus necnon legatariis in parata pecunia bona et iusta moneta simul et semel satisfactum fuerit quoad plenum, prout haec omnia in literis specificatae suae maiestatis paternae inscriptionalibus in civitate hac nostra Vienna Austriae die octava mensis Februarii anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo nono superinde emanatis uberius declararentur. Quia tamen superioribus non ita diu praeteritis temporibus in anno videlicet domini millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto fidelis noster spectabilis ac magnificus comes Adamus Forgach perpetuus de Ghymes et comitatus Neogradiensis supremus comes pincernarum nostrorum regalium in Hungaria magister et eorum partium regni nostri Hungariae superiorum, nunc vero ultra Danubianarum generalis praesidiique nostri Vyvariensis supremus capitaneus camerarius et consiliarius noster una cum spectabili itidem ac magnifico comite Sigismundo Forgach perpetuo similiter de Ghymes et comitatus Borsodiensis supremo comite itidem consiliario et camerario nostro fratre suo germano ad benignam requisitionem nostram pro sublevandis urgentibus necessitatibus nostris in parata quidem pecunia triginta quinque millia, in annona vero sive frumento pro confiniis regni quinque millia florenorum prompte et expedite dederit et numeraverit administraveritque, de cuius quoque summa rehabilitatione dictum comitem Adamum Forgach, prout etiam annotati quondam comitis Sigismundi Forgach fratris sui haeredes et posteritates utriusque sexus universos securos et quietos reddere volentes praenotatam quadraginta millium florenorum summam ad praescriptas totales et integras possessiones Zundorff Rakendorff Palerstorff Niklsdorff Kaltenstein Somerani an der Strasz vocatas et ad castrum nostrum Owariense pertinentes inque comitatu praedicto Mosoniensi existentes habitas, quas uti praemissum est, idem comes Adamus Forgach in summa octuaginta unius millium sexcentorum viginti septem florenorum et denariorum quadraginta ac duorum tertiariorum possiderent, adiacendam et prioribus inscriptionariis summis nomine auctionis annuerandam et superaddendam duximus, assecurantes eosdem

comitem Adamum Forgach et haeredes ac posteritates eiusdem antelati comitis Sigismundi Forgach utriusque sexus universos, quod supra specificatas possessiones Zundorff Rakendorff Palerstoff Niklstorff Kaltenstain et Somerani an der Strasz vocatas sicut antea, ita deinceps quoque simul cum cunctis earum utilitatibus et pertinentiis quibusbilibet, terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris pratis pascuis campis nemoribus montibus foenetis silvis vallibus vineis vinearumque promonthoriis aquis fluviis piscinis piscaturis aquarumque decursibus molendinis et eorundem locis generaliter vero quarumbilibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus et de iure ac ab antiquo ad easdem possessiones spectantibus et pertinere debentibus in et pro centum viginti unius millium sexcentorum viginti septem florenorum et denariorum quadraginta ac duorum tertiariorum summa habere tenere et possidere valeant atque possint cum hac per expressum adiecta conditione, quod nos successoresque nostri legitimi Hungariae reges praenotatas possessiones una cum omnibus et quibusvis earundem pertinentiarum ab eisdem comite Adamo Forgach utriusque sexus universis nonnisi ad usus nostros proprios redimemus, per alios vero redimi aut quovis modo auferri neutiquam permittemus et coeteris quoque conditionibus tam in perioribus divi quondam Matthiae quam etiam suae maiestatis paternae Ferdinandi secundi imperatorum et regum praedecessorum nostrorum felicium recordationum literis inscriptionalibus positis conditionibus et evictione in fiscum nostrum regium praeassumpta in suo vigore relictis et permanentibus. Nihilominus adamplius adhuc volentes nostram clementem propensionem erga eundem comitem Adamum Forgach extendere, eiusdemque meritorum gratissimorum servitiorumque fidelium indefesso studio et heroici animi promptitudine contestatorum rationem condignam habere. Praesertim autem quod pro necessitate exercitus nostri per bona eiusdem supradicta ultro-citroque commeatus et quasdam specificas expensas ac damna ad summam septuaginta unius millium et ducentorum ac unius florenorum Hungaricalium cruciferorum autem quinquaginta quatuor iuxta computum seu calculationem sese

extendentium authenticis literalibus documentis et attestationibus coram maiestate nostra productis comprobasset et liquidasset, eius quoque summae equalem dimidietatem triginta utpote mille et sexcentos florenos cruciferos autem quinquaginta septem cum dimidio constituentem ad priorem inscriptionalem qualitatem eidem comiti Adamo Forgach benigne adiicendam inscribendam et adnumerandam duximus, ita ut a modo deinceps dum et quandocunque voluerimus, seu etiam successores nostri legitimi Hungariae reges voluerint, saepefatas possessiones ad proprios nempe nostros vel eorundem usus redimere id nonnisi depositis prius et exolutis dicta siquidem centum viginti septem florenorum et denariorum quadraginta et duorum tertiariorum praefato comiti Adamo eiusdemque simul ac praememorati quondam comitis Sigismundi Forgach haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, alia autem moderna videlicet triginta quinque millium et sexcentorum florenorum cruciferorum autem quinquaginta septem summis simul et semel eidem solummodo comiti Adamo Forgach vel haeredibus et posteritatibus eiusdem necnon legatiriis utriusque sexus universis fieri debeat atque possit, imo adiicimus adscribimus superaddimus et annumeramus assecuramusque harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungariae utimur, impendenti communitarum vigore et testimonio literarum. Datum in civitate nostra Vienna Austriae die duodecima mensis Julii anno domini millesimo sexcentesimo quadragesimo nono regnorum nostrorum etc.

Nos itaque demissa antelati comitis Adami Forgach de dicta Ghymes instantia exaudita clementer et admissa praescriptas literas inscriptionales de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali transumi et transcribi praesentibusque literis nostris inseri et inscribi faciendo memorato comiti Adamo Forgach de saepefata Ghymes iurium eiusdem futuram ad cautelam dandas duximus et concedendas imo damus et concedimus easdemque vigore praesentium acceptamus approbamus roboramusque et confirmamus communi suadente iustitia harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum in civitate nostra Vienna Austriae die decima sexta mensis Martii anno domini millesimo sexcen-

tesimo sexagesimo primo, regnorum nostrorum Romani tertio Hungariae et reliquorum sexto Bohemiae vero anno quinto. Leopoldus, Georgius Szelephény archiepiscopus Colocensis.

Hat ivrét oldalra írt eredetije a családí levéltárban.

1670 október 4, Ebersdorf.

Lipót a néhai Hamvay Ferencz birtokrészzeit Forgách Ádámnak adja.

Nos Leopoldus Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniae Hungariae Bohemiae Dalmatiae Croatiae Sclavoniaeque etc. rex archidux Austriae dux Burgundiae Styriae Carinthiae Carniolae marchio Moraviae comes Habsburgi Tyrolis et Goritiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos attentis et consideratis fidelitate ac fidelium et constantium gratissimorumque servitiorum meritis et complacentiis fidelis nostri nobis dilecti spectabilis et magnifici comitis Adami Forgach perpetui de Ghymmes tavernicorum nostrorum regalum in Hungaria magistri, campi mareschalli, comitatum Neogradiensis et Borsodiensis supremi comitis camerarii et consiliarii nostri, quae ipse sacrae primum regni nostri Hungariae coronae et deinde maiestati nostrae tam pacis quam belli temporibus non minus fideliter quam utiliter exhibuit et impendit ac etiamnum benigna et omnimoda cum satisfactione nostra exhibet, quemadmodum in futurum quoque pari fidelitatis ac integritatis fervore exhibere et impendere non cessabit, totum et omne ius nostrum regium, si quod in universis et quibuslibet bonis ac iuribus possessionariis egregii quondam Francisci Hamvay, totalibus videlicet ac integris portionibus in Széchén et Losoncz in Neogradiensi, Kechkeméth, Kőreöss et Czegléd in Pesthiensi, Gyöngyeös, Patha in Hevesiensi, et Ratko oppidis sic nuncupatis in Geömeöriensi necnon totalibus ac integris possessionibus Fölső-Szkalnok in Honthensi et Gödeleő in dicto Pesthiensi directis, item et aequalibus medietatibus in Hachova, Kraszko et Alsó-Szkalnok, ac portionibus possessionariis in Jobádgi, Echeck, Locz, Rimocz, Bathka, Samsonháza in Honthensi, Gyöngiös-Tarian, Thar, Szent-Jakab in Hevesiensi, Nagy-Bena, Iris, Esztrenie, Lukovistye, Derenchen,

Padár, Balogh et Zeherie possessionibus ita nominatis in Gömöriensi, totali similiter ac integro praedio Babochy vocato in Pesthiensi, ac portionibus praedialibus in Kürth, Zebor, Rathka, Zun, Farkas-Almás in Neogradiensi et Kis-Bena praediis vocatis in Gömöriensi, totali praeterea et integra domo in praesidio nostro Fülekiensi in Neogradiensi comitatibus iamfatis existentibus et habitis, duobusque hortis extra idem praesidium nostrum, uno quidem ante Kiraly-Kapu portas ita dictas et uno cellario ante eandem minorem portam situatis, ac aliis etiam quibusvis bonis et iuribus possessionariis praerepetiti olim Francisci Hamvay ubicunque intra ambitum praememorati regni nostri Hungariae adiacentibus et nunc potiori ex parte prae manibus nobilis dominae Judithae Mocháry relictæ nimirum eiusdem viduae existentibus, etiam aliter qualitercunque haberemus, aut eadem et eadem nostram ex quibuscunque causis viis modis et rationibus concernerent maiestatem, simul cum suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris pratis pascuis campis foenetis silvis nemoribus montibus vallibus vineis vinearumque promonthoriis aquis fluviis piscinis piscaturis pisciumve clausuris et aquarum decursibus molendinis et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis limitatibus existentibus ad eademque bona et iura possessionaria spectantibus et portinere debentibus, praemissis sic, ut praefertur stantibus seque habentibus, ac si et in quantum ad aliquam ecclesiam vel arcem nostram regiam non pertinent, memorato comiti Adamo Forgach de praeallegata Ghymes haeredibusque et posteritatibus eiusdem universis dedimus donavimus et contulimus imo damus donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter tenendas possidendas pariter et habendas salvo iure alieno harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum in castro Ebersdorff, die quarta mensis octobris anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo, regnorum nostrorum Romani decimo tertio, Hungariae et reliquorum decimo sexto Bohemiae vero anno decimo quinto Leopoldus; Thomas Pálffi electus episcopus Nitriensis, Stephanus Orbán.

Papir eredetije rányomott papírral fedett pecséttel a családi levéltárban.

Az esztergomi káptalan 1671 (die 16 dici 27 IX.) kelt jelentésében írja, hogy a beiktatásnál sokan ellentmondtak. Országos Levéltár, Neo. Registr. Acta, fasc. 1714. nr. 64.

1671.

A Wesselényi összeesküvésben részesek között szerepelt Forgách Miklós is, kit a törvényszék szintén fej és jószágvesztésre ítelt.

Országos Levéltár, Tört. emlékek, B. 1671.

1675 május 4, Bécs.

I. Lipót Forgách András bárót, Miklós fiát grófi rangra emeli. Királyi könyvek, XV, 789. l.

1686 augusztus 7, Nagyszombat.

Forgách Ádám és Simon gróf elismerik, hogy Beresényi Miklósnak 31475 forinttal tartoznak, a mely összeget neki készek bizonyos feltételek mellett megfizetni.

1688 január 17, Gács.

Forgách Ádám és Simon a reájuk maradt apai vagyont a gácsi és galgóczi várak kivételével, melyet külön-külön elfoglaltak, maguk közt két egyenlő részre megosztják.

1698 január 14, Bécs.

Lipót a Fáncsy család kezén levő, eredetileg Forgách birtokokat visszaadja Forgách Simonnak.

Nos Leopoldus Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus, ac Germaniae Hungariae Bohemiae Dalmatiae Croatiae Slavoniaeque etc. rex archidux Austriae dux Burgundiae Brabantiae Styriae Carinthiae Carniolae marchio Moraviae dux Lucemburgae ac superioris et inferioris Silesiae Wierthembergae et Thecae princeps Sveviae comes Habsburgi Tyrolis Ferreti Kyburgi et Goritiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos cum ad nonnullorum fidelium nostrorum humillimam supplicationem nostrae propterea factam maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate

et fidelium servitiorum meritis fidelis nostri nobis dilecti spectabilis ac magnifici comitis Simonis Forgách de Ghymes comitatus Borsodiensis supremi comitis generalis vigiliarum praefecti, partium regni nostri Hungariae Cis-Danubiarum et confiniorum Canisae annexorum vicegeneralis et consiliarii nostri, quae ipse pro locorum et temporum varietate occasionumpve exigentia, in militaribus potissimum muniis atque officiis cum frequentissimis vitae discriminibus contra hostes nostros strenue ac indefesse pro virili dimicando constissima fide atque devotione nobis augustissimaeque domui nostrae Austriacae et sacrae etiam dicti regni nostri Hungariae coronae exhibuit et impendit, seque in posterum etiam pari constantiae ac devotionis studio ac fervore exhibiturum et impensurum pollicetur, totum et omne ius nostrum regium, quod in certis portionibus familiae Fancianae in bonis Ghymesiensibus comitatibusque Nitriensi et Barsiensi situatis, signanter vero et quidem in modo fato Nitriensi in possessionibus Csitar una sessione octavalista populosa, in Ghymesfalva quatuor sessionibus quartalisticis, in Nagy-Hind una deserta sessione octavalistica, in Vajk duabus octavalisticis desertis, Babindal quinque populosis, duabus vero desertis inhypothecatis et aliis quinque desertis prout et una populosa octavalistica adeoque in unum computatis sedecim octavalisticis sessionibus, in Kaloz una populosa quartalistica et altera simili deserta Csornek octavalisticis, quinque et media in altera Csornek possessionibus tribus desertis, in Ghymes-Kosztolán partim in Nitriensi, partim Barsiensi comitatibus sessionibus octavilisticis duabus populosis, tertia deserta, quarta inquilinaria; in possessionibus demum in iam-fato Barsiensi comitatu situatis in Volcsics octavalisticis populosis quinque, una deserta quartalistica, et inquilinariis desertis duabus, Szent-Márton una populosa octavalistica et duabus desertis similibus, Nagy-Herestin duabus octavalisticis populosis, aliis duabus pariformiter octavalisticis desertis, Kis-Szelesin duabus populosis itidem octavalisticis, duabus item desertis inquilinariis, Hizer quatuor populosis octavalisticis, Hocze tribus populosis conformibus et quarta deserta, prout et una inquilinaria deserta, Gesztőcz una populosa altera deserta octavalisticis et duabus inquilinariis,

Maróth septem populosis et quinque desertis, Vörösvár duabus populosis, Nagy-Kozmál duabus populosis, Kis-Kozmál duabus similiter populosis omnino octavalisticis sessionibus, et praeterea isthic loci duabus inquilinariis, Csarad tribus populosis, quarta deserta, Fekete-Kelecsin una populosa, Zitin- Vyvala (sic) duabus populosis, Nagy-Manya quatuor pariter populosis, Szenese tribus populosis, quarta deserta, Gyarak duabus populosis, Eny totidem populosis, denique in Lehota-Gyarmath possessionibus tribus desertis omnibus omnino octavalisticis, quae nimirum per homines sexus praecise virilis seu masculini attactae familiae Fancsianae excensione praedecessorum suprafati comitis Simonis Forgách de attacta Ghymes penes consensum regium perennali iure possidebantur, demum vero temporis in decursu titulo hypothecario iterum ad familiam Forgachianam devenerant, ac ad praesens etiam prae manibus iamfati comitis Simonis Forgách existerent, per defectum autem et caducitatem praerepetitae familiae Fancsianae ad sacram memorati regni nostri Hungariae coronam et consequenter collationem nostram regiam iuxta approbatam eiusdem regni nostri consuetudinem atque legem rite ac legitime condescendissent et devolutae haberentur, sive nimirum praenotatae caducitatis titulo sive aliter etiam qualitercunque haberemus, aut eadem portiones sive sessiones populosae ac desertae in praerecensitis possessionibus et comitatibus Nitriensi ac Barsiensi situatae nostram ex quibuscunque causis viis modis et rationibus concernerent maiestatem, simul cum universis earundem utilitatibus et pertinentiis quibilibet terris videlicet arabilibus, cultis et incultis agris pratis pascuis campis foenetis foenilibus sylvis nemoribus montibus collibus vallibus vineis vinearumque promontoriis aquis fluviis piscinis piscaturis pisciumque clausuris et aquarum decursibus molendinis et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis ad easdem portiones ac sessiones colonicales et inquilinarias in iamfatis possessionibus et comitatibus existentibus de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, praemissisque sicuti praefertur stantibus, praememorato comiti Simoni Forgách de praerepetita Ghymes haeredibusque et posteri-

tatibus ipsius utriusque sexus universis dedimus donavimus et contulimus, imo damus donamus ut conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter possidendas pariter et habendas salvo iure alieno praesertim vero ecclesiarum Dei harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungariae utimur, impressione communitarum vigore et testimonio literarum, quas nos in formam privilegii nostri redigi faciemus, dum nobis eadem in specie fuerint reportatae. Datum in civitate nostra Vienna Austriae die decima quarta mensis Januarii anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo octavo, regnorum nostrorum Romani quadragesimo, Hungariae et reliquorum quadragesimo tertio, Bohemiae vero anno quadragesimo secundo. Leopoldus, Ladislaus Matyasovsky episcopus Nitriensis, Joannes Domaniszky.

Papirra irt, papirral fedett pecsétes eredetije a családi levéltárban.

1704 április 28, Nagy-Födémés.

Bercsenyi Miklós megírja Rákóczi Ferencz fejedelemnek a Kéri János gróftól hallott hirt, hogy Forgách Simon labancz tábornok József ifjabb király tudtával jött át a kuruczokhoz azon szándékkal, hogy a magyarokat a királylyal kibékítse.

Archivum Rakoczianum, IV, 27. l.

1706 szeptember 17, Párkány.

Rákóczi Ferencz fejedelem levele Forgách Simonhoz.

Méltóságos gróf úr, kedves bátyám.

Ezen órában vett leveléből értem kegyelmednek az lovas regimentekkel Fürthöz való érkezését; minthogy azért az több lovas hadak is Radvánnál lévén az ellenségre ottan vigyáznak Bottyánnal együtt, jónak itélném, ha kegyelmed az hadakkal oda conferálván magát ezen egész corpusnak commandóját magára vállalná. Már magam itten subsistálok, ezen napon Isten eő szent felsége segítségével az vár mienk lévén, hogy a körül kívántató necessariumokrul dispositiót tegyek. In reliquo kívánom, levelem szerencsés órában találja kegyelmedet maradván kegyelmednek szeretettel szolgáló atyafia s cöcse

Párkány 17. Septembris 1706.

F. Rákóczi.

Comiti Simoni Forgács.

Hasonmása a mű 527. lapján.

1718 május 6, Bécs.

III. Károly Ghymes várát és a hozzá tartozó birtokrészeket Nyitra és Bars megyében a kincstárnak visszatartott néhány birtokrész kivételével Forgách Pál rosoni választott püspöknek és Révay Emerenciától származó gyermekeinek, másodsorban Forgách Ferencz és Ádám gyermekeinek adja.

1719 márczius 12, Bécs.

III. Károly Forgách Ferencz báró ezredest és gyermekeit grófi rangra emeli.

Királyi könyvek, XXXII, 281. l.

1721 január 31, Gácsvár.

Forgách Ádám ivadékai, Ferencz, János, Ignác és József a rájuk maradt családi vagyont négy részre osztják fel, egyszersmind meghatározzák mindegyik ágazat lakóhelyét is.

1725 augusztus 4, Bécs.

III. Károly megengedi, hogy Forgách Pál és fiai a ghymesí uradalmat hitbizománynak minősíthessék.

Hártya a ghymesí hitbizományi levéltárban.

1726 augusztus 5, Bécs.

III. Károly a Forgách Simon hűtlenségi perében elfoglalt családi vagyon 23707 forintot érő részét Forgách János, Ferencz, József és Ignácznak, szolgálataik jutalmazására, visszaadja.

Nos Carolus sextus dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus, ac Germaniae Hispaniarum Hungariae Bohemiae Dalmatiae Croatiae Sclavoniaeque etc. rex, archidux Austriae, dux Burgundiae Brabantiae Styriae Carinthiae Carnioliae Luxemburgi Wierthembergae et Thecae Superioris et Inferioris Silesiae, princeps Sveviae, marchio Moraviae, comes Habsburgi, Tyrolis Ferretis Kyburgi et Goritiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos tum ad nonnullorum fidelium nostrorum demissam supplicationem maiestati nostrae propterea factam, quam vero benigne attentis et consideratis fidelitate fideliumque ac utilium nobisque gratorum servitiorum meritis fidelium nostrorum spectabilium ac magnificorum comitum

Joannis, comitatus Neogradiensis supremi comitis, Francisci item Braunianae, Josephi autem Jörgerianae legionum nostrarum capitaneorum, et Ignatii filiorum spectabilis ac magnifici condam comitis Adami Forgach de Ghymes dicti comitatus Neogradiensis supremi comitis, quae iidem Joannes, Franciscus et Josephus sacrae cumprimis praefati regni nostri Hungariae coronae maiestatique nostrae ac domui nostrae Austriacae pro locorum et temporum varietate atque occasionum exigentia laudabiliter hactenus exhibuerunt ac impenderunt, ac in posterum quoque pari fidelitatis et constantiae fervore (uti nobis benigne persuasum habemus) tam ipsi quam vero antelatus Ignatius comes Forgach de dicta Ghymes exhibitori et impensuri essent, tum igitur ex eo, tum vero, quod memorati comites suimet iniuriationem ex divisione inter praefatum eorum genitorem Adamum condam Forgach et germanum eiusdem fratrem notorium Simonem Forgach intervenita evenisse praetendissent ac in resarcitionem eiusmodi iniuriationis perennalitem inhypothecatae medietatis dominiorum Gács et Szécsény necnon portionum possessionariarum et praedialium Derencheniensium, item in Kürth, Zobor Galabocs et Kiss-Ternye existentium ex perduellione attackti Simonis Forgach in fiscum nostrum regium rite ac legitime devolutam sibi clementer conferri supplicassent, ac simul portiones suas possessionarias in Tiszolcz et Pila seu Fűrész existentes, qua ad cameram nostram Montanum Neozoliensem commodas et opportunas pleno iure cedere velle declarassent, et tamen si in oppositum rationum legum et motivorum in favorem memoratorum comitum adductorum validae et fundamentales ex parte fisci nostri regii intercessissent reflexiones, quatenus tamen modofati comites Forgach praescitam iniuriationem ex divisione inter attacktum suum genitorem ac eiusdem fratrem germanum intervenita emergentem non tam ex legum exigentia, quam ex clementia nostra caesareoregia quadantenus compensandam humillime institissent ac praeterea eo etiam ex intuitu, quod praelibati comites sub proximioribus antelati regni nostri Hungariae intestinis motibus notabilia in bonis suis aviticis et eorum proventibus damna perpeSSI fuissent: perennalitem mentionatae medietatis dominiorum Gács et Szécsény, ad quam

videlicet medietatem pertinerent subinserta loca, et quidem ad dominium Gács possessiones Gácsfalva Lehotka Maskova Jelsőcz Vilyke Miksi Apadfalva Videfalva Rosa-Lehota Kis-Tugár Abelova Prága Lupocs in suis medietatibus, portiones item in oppido Lossonez necnon possessionibus Bolyk Szinyo-Banya Madacska Nedelistye Lüle Priboly Borosznok, praedia demum Raczka et Dalyo in Neogradiensi; ad medietatem vero domini Szécsény spectarent utpote: arx Szécsény cum oppido curiali eiusdem nominis, possessionum item Varbo Csitar Sipek Tras Varsany Locz Rimocz Szakal Ecseg, necnon praediorum Draha Patvarcz Keresztur Barka Sun Kis-Almás Farkas-Almás ratae medietates in attacto Neogradiensi, oppidi Gyöngyös quartalitas, oppidi autem Gyöngyös-Patha et Gyöngyös-Tarján ratae medietates in Hevesiensi, possessionum item Visk Szemeréd et Pereszlény ratae medietates in Hontensi, portiones item possessionariae et praediales Derencherienses in his mille florenis Rhenensibus oppignoratae in Gömoriensi, praeterea Kurth Zobor Galabocs et Kis-Ternye in praefato Neogradiensi comitatibus existentes ex reatu criminis laesae maiestatis per Simonem Forgach commissi in fiscum nostrum regium rite ac legitime devolutum, totum item et omne ius nostrum regium, quod in praenotata medietate attactorum dominiorum Gács et Szécsény portionibusque eo admissis etiam aliter qualitercunque haberemus aut idem nostram ex quibuscunque causis viis modis et rationibus concerneret maiestatem una cum omnibus earundem appertinentiis et utilitatibus iuribus item et iurisdictionibus immunitatibusque, fructibus iuribus montanis terris etiam arabilibus cultis et incultis agris pratis pascuis campis foenetis foenilibus silvis nemoribus montibus collibus vallibus vineis vinearumque promontoriis, aquis fluviis piscinis piscaturis pisciumve clausuris et aquarum decursibus moleninis et eorundem locis generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus deducto inhaerente attactis bonis iure et de re alieno ad florenos Rhenenses viginti ter mille septuaginta duos sexaginta quatuor denarios cameraliter aestimatum praerepetitis comitibus Joanni, Francisco, Josepho et Ignatio

praefati Adami condam comitis Forgach filiis et eorundem masculini sexus haeredibus et posteritatibus perennali, pro foeminei vero sexus descendentibus in casum defectus seminis masculorum haeredum inscriptio dumtaxat iure in summa hypothecariis possessoribus persolvenda, quae respectu Szécsény florenos viginti octo mille undecim, respectu vero Gács viginti quatuor mille quingentos nonaginta septem florenos Rhenenses constitueret, absque tamen ulla fisci nostri regii evictione ex mera gratia et benignitate nostra caesareoregia in praefatos comites propensa, ita tamen, ut modofati comites respectu portionum in Tiszolcz et Pila seu Fűrész possessionariarum pro praefata camera nostra Montana Neosoliensi ad fodinas opportunarum ius suum totale tam videlicet proprium quam quod ex ratione praetensae attactae iniuriationis suae habere quoquo modo possent pro perpetuo in fiscum nostrum regium transferant, desuper authenticam fassionem celebrent, ac praeterea omnes ex praemissa divisionali praetensa iniuria emergentes et emergere queunt praetensiones cassent, fiscumque nostrum regium quietatum reddant. Ac praeterea supranominatis comitibus portionem quoque in oppido Kőrös et praedio Nyárs-Apáthi in comitatu Pestiensis existentem, ex eadem Simonis Forgach perduellione in fiscum nostrum regium devolutam, iam in anno millesimo septingentesimo vigesimo secundo ad sexum quidem virilem perennali, pro descendentibus autem foemineis in mille florenis Rhenensibus ad aerarium nostrum caesareo-regium persolutis stipulata emptione traditam vigore benignae resolutionis nostrae per cameram nostram aulicam regiae cancellariae nostrae Hungaricae pariter aulicae sub dato Viennae die vigesima septima mensis Aprilis anni nunc labentis infrascripti insinuatae dedimus donavimus et contulimus, imo damus donamus et conferimus masculino quidem sexui iure perpetuo et irrevocabili, foeminei vero sexus descendentibus iure inscriptio et redemptibiliter sub modis formis et conditionibus praeinsertis tenenda possidenda pariter et habenda salvo iure alieno praesertim vero ecclesiarum Dei, harum nostrarum vigore et testimonio literarum, quas in formam privilegii nostri redigi faciemus, dum eaedem nobis in specie fuerint reportatae. Datum in archiducali civitate nostra Vienna

Austriac die quinta mensis Augusti anno domini millesimo septingentesimo vigesimo sexto regnorum nostrorum Romani decimo quinto Hispaniarum vigesimo tertio Hungariae vero, Bohemiae et reliquorum anno decimo sexto. — Carolus mp. Comes Ludovicus de Batthyan mp. Petrus Végh mp.

Fatokba zárt függő pecsétet hártya oklevél, melynek első három sora díszesen ki van festve.

1750 január 31, Szécsény.

Forgách Jánosné, Cziráky Margit grófnő végrendelete.
Eredeti.

1750 május 8, Komjáti.

Forgách Ferencz gróf végrendelete.
Egykoru hitelesítés nélküli másolat.

1753 január 26, Bécs.

Forgách József és Ignác 51600 forintért visszaváltják a Forgách Simon hűtlenségével elvesztett garanyi (garami) birtokrészeket.

Nos Maria Theresia Dei gratia Romanorum imperatrix Germaniae Hungariae Bohemiae Dalmatiae Croatiae Sclavoniaeque regina archidux Austriae dux Burgundiae, superioris et inferioris Silesiae, Styriae Carinthiae Carnioliae marchio S. R. J. Moraviae Burgoviae, superioris et inferioris Lusatiae, comes Habsburgi, Flandriae Tyrolis et Goritiae Lotharingiae et Barri dux, magna dux Hetruriae etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos benigne attentis et consideratis fidelitate fideliumque ac utilium servitiorum meritis fidelium nostrorum nobis dilectorum spectabilium ac magnificorum comitum Josephi quippe militiae nostrae equestris vicecolonelli et Ignatii unius legionis pedestris militiae nostrae Hungaricae colonelli et generalis campi vigiliarum praefecti nostri, filiorum comitis quondam Adami Forgach de Ghymes, necnon Sigismundi ac Joannis filiorum olim Joannis filii memorati comitis Adami Forgach de dicta Ghymes, quae ipsi comites conspicuis antenatorum suorum, qua sago, qua toga de rege et patria benemeritorum laudabiliter insistentes vestigiis, pro

quarumvis circumstantiarum ratione, atque occasionum exigentia sacrae cumprimis antelati regni nostri Hnngariae coronae augustaeque domui ac iam maiestati quoque nostrae fideliter iuxta ac constanter exhibuerunt et impenderunt, et in futurum quoque (uti nobis de ipsis benigne ac firmiter pollicemur) pari fidelitatis et constantiae studio exhibituri sunt et impensuri. Tum igitur ob id, cum vero erga quinquaginta unius mille et sexaginta florenorum Rhenensium summarum per ipsos comites partim pignoratitiis possessoribus infra recensitorum bonorum, partim vero ad acrarium nostrum regium effective depositam, bona Garanyensia, castellum scilicet Garany et ad illud pertinentes possessiones Garany et Kásó, necnon oppidum Bodzás-Ujlak ac portiones possessionarias in possessionibus Baranes et Kazsu comitatui Zempliniensia adiacentia, pec comitem olim Simonem Forgach de repetita Ghymes adhuc eorum in statu fidelitatis existentem impignorata, succesive autem per notam infidelitatis eiusdem quoad haereditatem et proprietatem ad iurisdictionem sacrae praelibati regni nostri Hungariae coronae, collationemque nostram regiam devoluta et per praescriptos comites e manibus pignoratitiorum possessorum exempla et redempta; totum item et omne ius nostrum regium, si quod in praenotatis castello, possessionibus, oppido et portionibus possessionariis in praefato comitatu Zempliniensi situatis qualitereunque haberemus, aut eadem et idem nostram ex quibuscunque causis viis modis et rationibus concernerent maiestatem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet: terris scilicet arabilibus, cultis et incultis agris pratis pascuis campis foenetis foenilibus sylvis nemoribus montibus collibus vallibus vineis vinearumque promontoriis iuribusque montanis, aquis item fluviis piscinis piscaturis pisciumve clausuris et aquarum decursibus molendinis, et eorum locis necnon educillis et macellis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus et ad supraspecificata bona Garanyensia, castellum otpote possessiones oppidum et portiones possessionarias de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus supramemoratis Josepho Ignatio

Sigismundo et Joanni comitibus Forgach de praefata Ghymes haeredibusque et posteritatibus ipsorum universis iure perpetuo et irrevocabiliter, sexus foeminei descendantibus autem titulo inscriptionis in praescripta quinquaginta unius mille et sexaginta florenorum Rhenensium summa, quae in quantum oneribus successive inducendis absumpta non fuerit, iisdem sexus foeminei descendantibus una cum sumptibus ad procurandas meliorationes tempore redemptionis remonstrandas parato aere erogandis post defectum sexus masculini restitui debebit ad mentem benignae resolutionis nostrae caesareo-regiae per cameram nostram aulicam cancellariae nostrae regiae Hungaricae ibidem aulicae insinuatae clementer dederimus donaverimus et conferimus, iure quo supra utenda tenenda possidenda pariter et habenda (salvo iure alieno, praesertim vero ecclesiarum Dei) harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut regina Hungariae utimur, impendenti communitarum vigore et testimonio literarum mediante, quas nos in formam privilegii nostri redigi faciemus, dum eadem nobis in specie fuerint reportatae. Datum in archiducali civitate nostra Vienna Austriae, die vigesima sexta mensis Januarii anno Domini millesimo septingentesimo quinquagesimo tertio, regnorum nostrorum Hungariae Bohemiae et reliquorum anno decimo tertio. Maria Theresia mp. — Comes Leopoldus de Nadasd mp. Ladislaus Battha mp.

Hátyára irt eredetije fatokba zárt függő pecséttel a családi levéltárban.

1753 szeptember 23, Szécsény.

Forgách János fia János és Zsigmond Prónay Pál tervezete alapján felosztják a gácsi, szécsényi és sómoskői uradalmakat, a mely alkalommal sorshuzás útján János Gácsvárt, Zsigmond a szécsényi kastélyt foglalta el lakóhelyül.

Aláírt, megpecsételt eredeti.

1763 október 16, Gácsvár.

Forgách János és Zsigmond megosztzkodnak a visszaváltott abádi földeken.

Eredeti osztálylevél.

1795 szeptember 13, Pozsony.

Forgách Miklós nyitrai főispán végrendelete, a mely szerint az általa visszaváltott szalánczi, hertneki, szécsényi és gyöngyösi részeket neje, annak halála után oldalági rokonai öröklik.

Említve az alább következő osztálylevélben.

1796 december 7, Pozsony.

Forgách Miklós gróf özvegye Pinelli Jozefa bárónő és Forgách Antal nádor huszárezredbeli főhadnagy (testvérei nevében is) Széchenyi Ferencz gróf, Szent-Ivány Ferencz, Balog Péter, Révay Pál báró és Fogarassy Gábor közbenjárására megállapodnak a néhai Forgách Miklós gróf után maradt vagyon birására nézve.

Aláírt, megpecsételt eredeti.

1812 november 15, Buda.

Forgách Zsigmondné Nádasdy Erzsébet grófnő végrendelete.
Egykoru nem hiteles másolat.

1846 junius 23, Pest.

Szigeti Szerencsy István királyi jelenléti bíró előtt a néhai Forgách József és felesége Szlavniczai Sándor Julia csejteje és podolai birtokrészeit Forgách Károly, Jozefa és Mária egymás között felosztják.

Egykoru hitelesített másolat.

JEGYZETEK.

¹ A külföldi lovagok bejövetelére nézve az irodalom a Csánki Dezső szerkesztette Árpád és az Árpádok cz. díszműben össze van állítva. A krónikák közül közelebbről a Kézai- és Bécsi képes krónika szövegét Mátyás Florián *Fontes domestici* cz. művének II. k. 93—97 l. és X. 130. lapjáról vettem, a Pozsonyi krónika idevágó részét pedig a Toldy Ferencz által Budán 1852-ben közzétett kiadás 25—26. lapjain olvastam.

² Az események egymásutánját a néhai Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt, II. kiadás, Budapest 1899. czimű művéhez kapcsolom, figyelemmel voltam továbbá Karácsonyi János: Szent István király élete, Budapest 1904. cz. művére is.

A lovagok bejövetelének idejét a szövegben közöltnél szorosabban meghatározni nem lehet, mert a krónikások csak nagy általánosságban beszélnek a bevándorlás körülményeiről; aligha fogadható el helyesnek Wertner Mór meghatározása, a ki érvelés nélkül, úgy vélem, Majláth Béla nyomán (Turul I. 75. l.) 983/84-re teszi Hunt és Paznan lovagok megjelenését (Die Grafen von St. Georgen und Bösing, Wien 1891, 4. l. 3. jegyzet). Majláth az idézett helyen a tengeren túl alatt Itáliát és Sziczi-liát érti a krónikásokkal szemben, a kik közül néhány egyenesen megmondja, hogy a Szentföld felé igyekezett a két lovag.

Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig czimű alapvető munkája II. kötetében a Hunt-Paznánok eredetéről szólva, főleg a két név írásának módja után (az oklevelekben sohasem fordul elő Hunt-Pazman) azt következteti, hogy a két testvér nem német, hanem olasz eredetű volt; indokolásul azt hozza még fel, hogy Svábor-szágot tőlünk Bajorország választotta el. — Véleményem az, hogy Kézai feljegyzését bátran elfogadhatjuk hitelesnek. Az általa közölt névsor ellen máshol se lehet alapos kifogást tenni, értesültsége kétségbe nem vonható itt se. Az írásmódot magában véve döntő bizonyítéknak nem fogadhatjuk el, s a bajor hercezség fekvéséből folyó nehézség is alig jöhet számításba 973 után, még kevésbbé az István herceg házasa-ságának éve körüli időben. A pozsonyi krónika egyébként határozottan mondja, hogy Géza fejedelem nem várta meg, hogy szándékának híre eljusson a keresztény fejedelmekhez, ő maga kérte fel őket a segítségnyújtásra a magyarok megtérésére és valószínűleg a még kalandozni vágyók megfékezésére.

³ A Kézai által közölt névsorra nézve érdekes megfigyelése van Paulernek, Századok, 1879, 27–30. l., és Domanovszkynak, Árpád és az Árpádok 6. l.

⁴ Békefi Remig: Szent István király intelmei, Budapest 1901, 9. l.; Závodszy Levente: A szent István, szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai, Budapest 1904., 137, 148. stb. l.

⁵ Nagy Iván: Hont vármegye Árpádkori birtokosairól, Századok, 1869, 520. stb. l.; Wertner Mór: Lambert ispán I. Béla király veje, Századok, 1891, 824–828. l.

⁶ Knauz: Monumenta ecclesiae Strigoniensis I. 108. l.

⁷ Wenzel: Árpádkori új okmánytár, VI. 104. l.

⁸ Marczali Henrik: Magyarország története az Árpádok korában, 347. stb. l.

⁹ Az oklevél a család történetének legfontosabb írott emléke. Egyrészt a legrégibb adatot nyújtja a Forgáchok multjára, másfelől az egyetlen okleveles bizonyíték arra, hogy a család valóban a Hunt-Paznan nemzetségből származik.

De diplomatikai szempontból is megérdemli figyelmünket. Jellemző vonás ugyanis, hogy 1226-ban még az ország egyik legtekintélyesebb hiteleshelyénél, az esztergominál se találunk megállapodott oklevélkiadási működést. A káptalanhoz érkezett a királynak néhány soros parancsa a bizonyosság kiadására, a mely hivatkozik arra, hogy bővebben a káptalannal közlendő privilegialis levélből győződhetik meg a birtokadományozásról. A káptalan már most a helyett, hogy az örökjogú oklevelet írná át, szószerint beiktatja levelébe az említett hely és idő meghatározás nélkül szükölködő parancsot; az oklevélből nem állapítható meg, hogy az adománylevelet Ivanca mester, vagy a kancellária juttatta-e el a káptalanhoz.

¹⁰ Wenzel, Árpádkori új okm. VI. 104–105. l.

¹¹ Wenzel id. m. XI. 266. l.

¹² A szövegben közölt fontosabb oklevelek kivonatai a mű függelékében megtekinthetők; a forrást közelebbről csak akkor jelölöm meg, ha nem a Forgách-levéltárból való az idézett oklevél.

¹³ Knauz: Monumenta ecclesiae Strigoniensis, I. 286–287. l.

¹⁴ A határneveket az eredeti oklevél szövege után Fejér közleményét (IV/2. 206–209. l.) helyesbitve adom.

¹⁵ A Fisiek leszármazására a levéltárban levő oklevelek érdekes adalékokat tartalmaznak. Megemlítendőnek tartom, hogy a várjobbágyok tekintélyét az is bizonyítja, hogy a Fisiekkel (a XIII. sz. elején még szolgagyőri várjobbágyok) a Hunt-Paznan utódok rokoni kötelékben vannak.

¹⁶ Az oklevél páratlan diplomatikánk történetében, mivel az egyetlen, amelyben a beiktatást a hiteleshely — érthető okból — megtagadja. A két oklevél ellentétes tartalmát abból vélem magyarázható-

nak, hogy egyikét a nagy, másikat a kiskanczellária adta ki valami félreértés következtében. Szövegét közöltem a Turul 1909. 180. lapján.

¹⁷ Fejér VI/2. 234. l. A banai várispánság nevét magyarázza Pauler a Századok, 1883. 101. l.; a reá vonatkozó irodalom összefoglalva olvasható a Magyarország Vármegyei és Városai vállalatban megjelent Nyitra megyéről szóló kötetben. V. ö. a Turul, 1908. évf. 143. l. Néhány érdekes adatot tartalmaznak még a Forgách levéltárban található darabok: III. Endre 1293 febr. 15-én (átírva benne 1246 és 1274. évi oklevelek) és a nyitrai káptalan 1332 október 21-én kelt oklevelei. Mindkettő a Zólyom megyében Tornaszeg közelében fekvő Bana birtokról szól.

¹⁸ Hazai okmánytár, VIII. 193—194. l.

¹⁹ Hazai okmánytár, VI. 353, Fejér VI/1. 232, 344, VI/2. 199, 264, 326. l.

²⁰ Fejér, VI/1. 277. l.

²¹ A Pécz nemzetség Apponyi ágának oklevelei. Budapest, 1906. I. 146—158. l.

²² Fejérpataky László: A királyi kanczellária az Árpádok korában, 143. l.

²³ Anjoukori okmánytár, I. 52—53. l.

²⁴ Magyar Nemzet Története, III. 10. l.

²⁵ Anjoukori okmánytár, I. 26. l.

²⁶ Anjoukori okmánytár, II. 554. l., Mocsáry: Nógrád vm. ismertetése, IV. 85. l.

²⁷ Magyar Nemzet Története, III. 72. l.

²⁸ Fejér, VIII/1. 529. l. A család később, bár jogilag nem érintette, Magyar Pálra vonatkozó néhány oklevelet is megőrzött levéltárában.

²⁹ A Magyar Pálnak adott birtokadományozó oklevelek az Anjoukori okmánytár II—IV. kötetében olvashatók.

³⁰ Anjoukori okmánytár II. 471, III. 296. l.

³¹ Hártya eredetije a Forgách-levéltárban.

³² Hátára nyomott pecsétetes papir eredetije ezidőszerint a ghymes hitbizományi levéltárban.

³³ Papir eredetije a Forgách-levéltárban.

³⁴ Egyszerű másolata a Hédervári-levéltárban. Viczay rész, fasc. 59. nr. 1.

³⁵ Hártya eredetije a Forgách-levéltárban, kiadta F. IX/1. 213. l.

³⁶ Eredetije a Nemzeti Múzeum törzsgyűjteményében.

³⁷ Anjoukori okmánytár, VI. 263, 564. l.

³⁸ Garai Miklós nádor 1411 december 3-án kelt oklevele szerint.

³⁹ Kitzüött czélom megkívánja, hogy e helyt a *Forgách* név eredetéről is elmondjam véleményemet.

A Forgách szó eredetéről hangzása után meglehetősen bizarr magyarázatokat olvashatunk. Zsilinszky Mihály szerint Forgách Ádám

őse nagy rakás forgácsot gyűjtött meg, a mikor a király a tatárok elől menekült, Századok, 1892, 223–226. l. Horvát István, Szirmay Antal magyarázatait elmondja Mocsáry, Nógrád vármegye ismertetése IV. k. 45–47. l. Hasonló Remellay Gusztáv értelmezése is, Életképek, 1845. A név legkezdetlegesebb magyarázatát adja Szentgyörgyi György: A Hunt-Pázmán-, illetve Wettin-nemzettség története, kapcsolatban Pál mester, vagis Anonymus napfényre hozatalával, Eperjes 1908. cz. munkája 85. lapján. A tudományos előkészület nélkül megírt munka utolsó függeléke 1909-ben — alap nélkül szükölködő hagyományt és magyarázatnak el nem fogadható álmódosztást téve geneológiai indokolásnak — Pál apostolt teszi meg a fenti, általa egyesített dinasztiák őseinek, a kit, a szerzőt jellemző állítása szerint, veszekedő természetű felesége kényszerít a bolyongásra és apostolkodásra.

A történeti valóság minden magyarázattal szemben az, hogy a XIII. század végéig a család tagjai semmiféle családi nevet sem használnak, a fiút atyja nevével kapcsolva említik (Ivánka fia András mester stb.) Miután Ghymesvár felépül, s a család ott 1295-ben állandó otthont terem magának, a Ghymesí nevet alkalmazzák ismertető jelül (első ízben 1298-ban). Nyilván az a cél vezeti őket eljárásukban, hogy a már elszaporodott nemzettség hasonló keresztnévű tagjaitól megkülönböztessék magokat. Megmarad a Ghymesí elnevezés rövid ideig akkor is, a mikor családi fészükéből Csák Máté kiűzi őket (1307, 1335.)

A Furgach dictus-elnevezést első ízben 1337-ben olvasom Pál országbíró oklevelében, Bebek Anna első férjét, a ma Forgáchnak nevezett család őst nevezik annak. Szórványosan ezután már gyakrabban előfordul, de Ghymesvár visszaszerzése idejéig (1386) mégis gyakoribb a birtok után való megkülönböztetés, Lekenyei, Kis- vagy Nagykozmalı, Hegyes András stb. Az előbbi és az utóbbit egyébként rendszer nélkül használják a családtagok, azok is, a kik később Kozmálon maradtak. A kétféle elnevezést következetesen 1386 után használják: a Ghymesbe beiktatottak Ghymesí Forgáchoknak (főleg a század vége óta), a Gömör megyében maradtak Kozmáli vagy Hegyes-eknek nevezik magokat.

A Forgách név tehát, az adatok egybevetése alapján, a XIV. század közepe felé fordul elő először, a mikor a család tagjai meglehetősen szűk viszonyok közt élnek. Az említett András fia Miklós nem birtok-név után veszi fel, — ilyenféle helynévvel a középkorban sehol se találkozunk; — használata azt mutatja, hogy megkülönböztető mellék-név (Kádár, Szabó-dictus), de nem gúnynév (Sánta, Pupos stb.)

A származtatás felől dr. Melich Jánosnak az a véleménye, hogy határozottan a farag-gyökkel függ össze, a melynek további alakulása a faragó, faragás, szlávós kiejtésben fargacs-Forgách. Calepinus 1584-ben megjelent szótárában a farag-ot még forog-nak olvassuk. Ha a következtetések ösvényéről a feltevések mezejére át szabad lépnem, valószínű-nek tartom, hogy a teljesen vagyon nélkül maradt, gyermekeivel együtt felesége birtokán élő Miklós ős, az előtte azelőtt még ismeretlen megélhetési gondoktól indítatva a faragás (kő vagy képfaragás, szobrászat)

mesterségére vállalkozott. Később, a mikor fiai házasságuk, érdemeik útján jómódhoz jutottak, megtartották a szegényekre nem való megkülönböztető elnevezést.

⁴⁰ Az országos levéltárban: 1338 október 5, Gömör vármegye hatósága, N. R. A. 1536–26 = DL 3187; 1338 december 7, u. az, Anjoukori okmt. III. 519; 1339 január 11, u. az, N. R. A. 1536–26 = DL 3208; 1339 körül, u. az, N. R. A. 1536–35 és 62 = DL 3281 és 3455, végül 1339 körül, november 17. u. az, N. R. A. 1536–41 = 3282. V. ö. Anjoukori okmt. IV. 63. l.

⁴¹ Anjoukori okmt. IV. 499, 638. l.

⁴² Hártya oklevél ép függő pecséttel; országos levéltár N. R. A. 1539–57 = DL 5266.

⁴³ Apponyi oklevéltár, I. 117–119, 146–158. l.

⁴⁴ Bármennyire óvatosan nyulunk is a multból maradt hagyományokhoz, az igazság érdekében ki kell jelentenünk, hogy a család két tagjának, Miklósnak és Andrásnak részvételéről a nápolyi hadjáratokban, hitelt érdemlő feljegyzésre nem találtam. Kedvezőtlen anyagi helyzetők, a család kegyvesztettsége az uralkodó előtt ugyan még teljesen nem zárja ki annak lehetőségét, hogy fegyveres csapatokkal mentek le a királylyal, de nagyon valószínűtlenné teszi. Nemcsak azt, hogy már IV. Béla óta használják a női törzset czimerül, ahogy azt Arany János a Toldi Szerelme VII. éneke 42–51. szakaszában oly kedves epizód formájában elmondja, hanem azt is, hogy a hadjáratban résztvettek-e, kétséggel kell tehát fogadnunk. V. ö. Turul, 1908, 69 stb. l.

⁴⁵ Apponyi oklevéltár I. 197. l., a nyitrai káptalan 1379 április 21-én, és a Ghyczi-család levéltárában levő augusztus 1-éről keltezett saját kiadványa.

⁴⁶ 1382 október 10, Mánya, Forgách levéltár.

⁴⁷ 1378 július 16, Bars vármegye hatósága. Országos levéltár, N. R. A. 1035–15 = DL 6554.

⁴⁸ 1378 szeptember 23, Forgách levéltár.

⁴⁹ 1380 február 20 Visegrád, Garai Miklós nádor, országos levéltár, N. R. A. 1699–8 = DL 6672; 1380 október 13 Visegrád u. az, DL 6738; 1382 május 10 Visegrád, u. az, 1384 június 27, Buda, u. az. Forgách levéltár.

⁵⁰ 1383 június 11, 26 és 29, garamszentbenedeki konvent, Forgách levéltár.

⁵¹ Wenzel, XI. 266. l., Hazai okmt. VIII. 354., a határjáró újabb oklevél az Anjouk. okmt. VI. 375–377 és 393–395. l.

⁵² Apponyi oklevéltár, I. 197. l. Ghyczi család levéltára (XIV. sz. évn. közt).

⁵³ Anjoukori okmt. VI. 347. l.

⁵⁴ Zichy-okmánytár, III. 506. l. A család tagjai házasság által kerültek le az ország déli részére. Nem mellékes körülmény az, hogy

Forgách András fiai a csanádi káptalan előtt mondják el tiltakozásukat az 1372-iki családi birtokfelosztás ellen. A nemzedékrendi egymásutánt figyelembe véve, valószínűnek tartom, hogy a Kajándon élők Forgách István leszármazottai. Ha Forgách Miklós vagy András gyermekeihez ennél közelebbi rokoni kötelék fűzné őket, a családot illető birtokkérdésekben előfordulnának.

⁵⁵ Leleszi konvent, fasc. 1378. nr. 22., említve a Századok 1871. 613. l.

⁵⁶ V. ö. Történelmi Tár, 1907, 40. l.

⁵⁷ Botka: A visegrádi merény, Századok 1874.

⁵⁸ Forgách leszármazási tábla a Múzeumban, Fol. Lat. 3727.

⁵⁹ A népballada töredéket, a mely kétféle változatban is fenmaradt, az elmondottak alapján inkább Erzsébet királyné, mint Mária személyéhez kell fűznünk. Nem tartom egykorunak, valószínűleg később keletkezett, a mikor valamelyik énekmondó egyetlen mondatba szorította össze az esemény lényegét. A változatok közül az a régibb, a melyben csak Ghymes vár visszaadásáról van szó; szerzője nem tudta, hogy Gács csak a Lossonezyak útján jutott a család birtokába; V. ö. Tóth Béla: Szájru-l-szájra, Budapest 1901, II. kiadás, 15–27. l.

Károly király szerencsétlen sorsát megénekelték még: Győri Vilmos: Forgách Balázs, ballada 1385. czimmel, megjelent a Vasárnapi Ujság, 1861 évf. 37-ik számában; alapgondolata a vagyonszerzés vágya; továbbá Csengey Gusztáv: Forgách Balázs czimmel, Babik József: Magyarok hazája költők dalaiban cz. művében. Indító motívuma Forgách szerelme Mária királyné iránt.

⁶⁰ Az elvesztett hitbér pótlásáról még azon évben gondoskodott a Zsigmonddal Győrben megkötött egyezség-levéiben.

⁶¹ Történelmi Tár, 1878, 172–176. l.

⁶² Milleniumi Történet III. k.; Márki: Mária Magyarország királynéja, Budapest 1885; Pór: Kis Károly és Erzsébet utolsó évei, Századok 1896., Gr. Wilczek Ede: A Horváthy család lázadása, u. ott.

⁶³ Történelmi Tár, 1907, 47. l.; Forgách levéltár: a pozsonyi káptalan 1400 junius 30-án kelt jelentése.

⁶⁴ Történelmi Tár, 1907, 32. l. Nyitra megye monografiája, 566. l.

⁶⁵ Zichy-okmánytár, VI. 448–449. l.

⁶⁶ Nyitra megye monografiája, 568. l.

⁶⁷ Papir eredetije hátára nyomott három pecsét töredékével az országos levéltárban, N. R. A. fasc. 1672 nr. 75 = DL. 9083.

⁶⁸ Hasonló eredetije ugyanott, N. R. A. 1672–84 = DL. 9148.

⁶⁹ Apponyi oklevéltár, I. 267. l. Borbála királyné oklevele a Forgách levéltárban; czimzése hibás, a mennyiben Forgách János fia Miklós főispánhoz van intézve.

⁷⁰ A papir oklevél eredetije a Forgách levéltárban; a hátára nyomott pecsétek közül csak a vizsgálatlalt megbízott Torozméli Demeter szolgabíró pecsétje látható, mely tölgylevelet mutat.

⁷¹ Apponyi oklevéltár I. 275. l. Néhai Radvánszky Béla családi levéltárából a Századok 1880. évf. 485. l. 1412-ből említi Forgách Péter főispáni kiadványát, magyar köríratú pecsétjét is közli. Az utóbbit a Forgách levéltárban talált eredeti után e mű némileg javítva adja.

⁷² Rányomott fedett pecséttel ellátott eredetije az országos levéltárban, N. R. A. 1548—90 = DL. 11208.

⁷³ A Múzeum könyvtárának törzsgyűjteményében.

⁷⁴ A jelentés rongált állapotu eredetije jelenleg a ghymeszi hitbizományi levéltárban.

⁷⁵ Országos levéltár, N. R. A. 1544—12 = DL. 7873.

⁷⁶ Ugyanott, 1545—17 = DL. 9285.

⁷⁷ Az oklevelek eredetije az országos levéltárban, N. R. A. 1546—99 = DL. 10188 és 1549—45 = DL. 11678.

Az oklevelekben említett Csetnekiek:

János	Miklós	László	György
			↓
			Zsigmond.

⁷⁸ Az oklevélben, melynek két azonos szövegű hártya példánya megvan a családi levéltárban, a káptalani kiadványok akkori írója is meg van nevezve: „Petrus de Thomeskwez stili nostri notarius.“

⁷⁹ A Kistapolcsányi—Forgách rokonság az oklevelek szerint így állítható össze:

Bede		Fülöp			
Neste	Péter	Tamás		Leány	
	↓	Bede leánya		x	
	László			↓	
	Péter	Neste	Leány		
	↓	(Forgách János)	(Kistapolcsányi Péter)		
	László	↓	Márton	Gyula	Gergely János
	↓	Miklós	† 1402.		
	Lévai Cseh Péter		Kelemen János Imre		

⁸⁰ Országos levéltár, N. R. A. 1548—113 = DL. 11377, 1548—120 = DL. 11387, 1549—16 = DL. 11535 és 1549—29 = DL. 11578.

⁸¹ A megye későbbi vámügyeiről szól: Wenzel Gusztáv, Nyitra vármegye XV. századi vámhelyei cz. az Akadémiai értekezések a történettudomány köréből sorozat 1872. évf. II. számában megjelent tanulmánya. V. ö. Nyitra vm. és város monografiája 578. l., végül az orsz. levéltár N. R. A. 1654—16 = DL. 13108. sz. oklevelét (1437.)

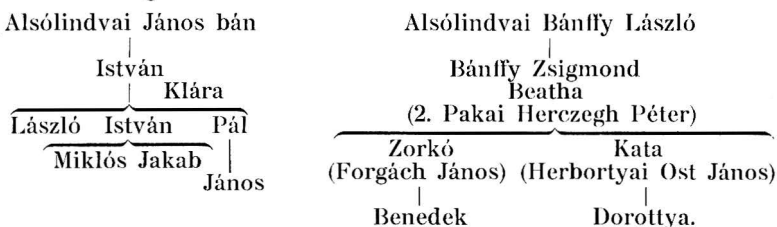
⁸² Az oklevélben említett Túróczyak:

Túróczy	
Klára	Benedek
(Forgách Péter)	
Orsika	Czecilia
(Szaniszló fia István)	(Kazai Kakas Gyula).

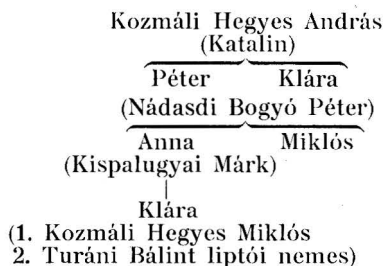
⁸³ Apponyi oklevéltár, I. 297. Apponyi Anna leszármazása a mű előszava végére tett családfán látható.

⁸⁴ A Bánffy rokonságról a családi levéltár oklevelein kívül az országos levéltár DL. 12256, 11909. és 14986. sz. okleveleit használtam.

A szövegben elmondottak könnyebb megérthetése érdekében összeállítom a családfa idevágó részét:

⁸⁵ A Nádasdi-Forgách rokonság az oklevelek szerint így alakult ki:

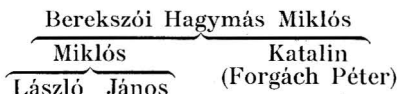
⁸⁶ Eredetije a Múzeum törzsgyűjteményében.

⁸⁷ A levél eredetije ugyanott.

⁸⁸ V. ö. Századok, 1883, 536. l. A Mátyás elleni összeesküvésre v. ö. Századok, 1870, 321. stb. l.

⁸⁹ Az oklevél hátára négy zárópecsétet nyomtak. Köztük balról az első Forgách Gergely zöld viaszba nyomott czimeres pecsétje, mely a sisakra helyezett ismeretes női felső törzset mutatja, fején korona, két oldalt félholdak; balról G jobbról F betűk láthatók. A többi három pecsét sárga színű viaszba van nyomva, czimerképök tisztán nem vehető ki.

⁹⁰

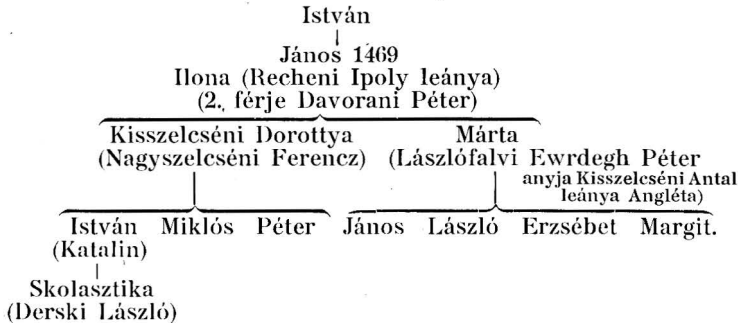

⁹¹ Kerek Antal fia védíja gyanánt Bélicz és Mehnyéből kapott bizonyos számú jobbágytelket; ezeket később elzálogosította Mácsai Bertalan nyitrai várnagynak. 1495 december 22-én Péter és Gergely 270 forintért veszik tőle zálogba.

- ⁹² Bél M.: Notitia novae Hungariae, Tom. IV. pag. 383.
⁹³ Csoma: A Hunt-Páznán nemzetség czimere, Turul 1890.
⁹⁴ Orsz. levéltár, Dl. 9148.
⁹⁵ Orsz. levéltár, Dl. 11208.
⁹⁶ Forgách levéltár.
⁹⁷ Nemzeti Múzeum törzsgyűjteménye.
⁹⁸ Forgách levéltár.
⁹⁹ Forgách Simon levele Kassához, Kassa város levéltára.
¹⁰⁰ Bártfai Szabó László: Forgách Ferencz élete, 207. l.
¹⁰¹ Forgách levéltár.
¹⁰² Magyar nemzetségi zsebkönyv, főrangú családok, I. 113. l.
¹⁰³ Ennek leánya Anna 1496-ban átiratja a király említett oklevelét, országos levéltár, Dl. 12715.

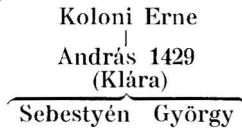
- ¹⁰⁴ A Kisszeleséniek leszármazási táblája:

- V. ö. az Apponyi oklevéltár I. kötetében található adatokkal.

- ¹⁰⁵ Apponyi oklevéltár I, 300. l.

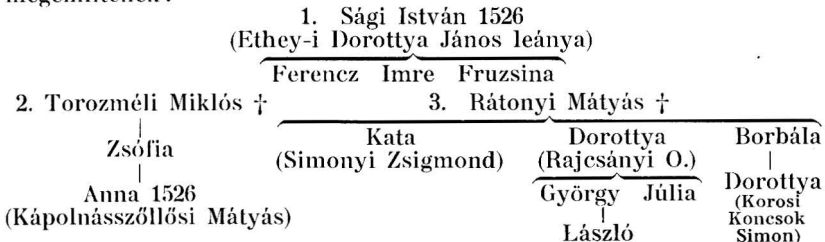
- ¹⁰⁶ A perben szereplő Koloniak:

- ¹⁰⁷ Országos levéltár, N. R. A. 1745–58 = Dl. 12164.

- ¹⁰⁸ Nyitrai kápt. hiteleshelyi levéltár, Prot. parvum, 13. lap.

- ¹⁰⁹ Az oklevelek a felsorolt családokról néhány nemzedéket is megemlíteneek:

¹¹⁰ Az említett három fiun kívül az oklevél említi:

Szenhmartonfisi Vinczét
 {
 Jakab Péter Zsigmond Bertalan.

¹¹¹ Nyitrai káptalani hiteleshelyi levéltár, Protocollum parvum, 39. lap.

¹¹² Országos levéltár, N. R. A. 1563—70 = Dl. 23288; Thallóczy Lajos: A kamara haszna, Budapest 1879, 189. l.

¹¹³ Az 1490—1519 közti időben említett Hecseiek:

Hecsei Imre † { Ilona Katalin (Essew-i Tholway György)	Lukács István † Vincze	Kishecsei Gyepes Ózsvár és Gergely.
--	--------------------------------	--

¹¹⁴ Országos levéltár, N. R. A. 1673—43 = Dl. 24414.

¹¹⁵ Vértesi János
 Ilona
 {
 András Margit
 (Kálnói László.)

¹¹⁶ Az oklevélben megemlítettnek:

Túróczy Benedek	
Kata { (Forrószegi Nagy János) Zsigmond Sándor	Apollonia { (1. Forrószegi Kis Imre 2. Kismányai Péter)

¹¹⁷ Az oklevélre nyomott pecsétbe sarkantyú képe van belenyomva.

¹¹⁸ Az egyezséglevélben szereplő Csama családbeliek:

Reeghi Csama Gergely 1498.		Balázs
Benedek	Ilona (Kisprónai Pográny Balázs)	Erzsébet (Solnai János)
		István (Hindi Fruzsina Péter leánya)
		Boldizsár

¹¹⁹ A cserét végrehajtják:

Aszúpataki Hencz Benedek † 1511.

Dorottya
 (2. férje Kereskényi Mihály)

|
 Ilona (1512-ben Zerdahelyi Tóbiás felesége)
 (Csaladi Péter)

Anna { (Zerdahelyi György)	Angléta { (Nagylucsei Bereczk diák)
Gergely Máté.	

¹²⁰ Pálóczi országbíró 1429 július 7-én Barson kelt oklevele az alábbi Brogyániakat sorolja el:

Baragyáni Vincze 1429 Salamon Benedek	Miklós { Pál Tamás István Péter	Bereczk Mihály
---	--	------------------------

¹²¹ Nyitrai káptalani hiteleshelyi levéltár, Protocollum I, 86. l.

¹²² Nyitrai káptalan 1524 ápr. 5-iki kiadványa a múzeumi könyvtár törzsgyűjteményében.

¹²³ Az oklevélen Scarosi zöld színű viaszba nyomott pecsége látható, a mely szakállas kecskefejet ábrázol.

¹²⁴ Országos levéltár, DL. 2163. sz.

¹²⁵ Az oklevélre nyomott négy zárópecsét képe: strucz-féle, fa alatt lépő medve (Divék nemz.), keresztbe tett kettős kapocs-féle, sarkantyú.

¹²⁶ A per folyamán megemlített Szilva családbeliek:

Zilvakezi Szilva Miklós 1470		Szilva Tamás	Baróczi Szilva Albert
(Pohor Ilona)		(Apolló)	(Borbála)
Margit Angléta Borbála		Bálint	Pál
(Apagi Pál)			

Ország Mihály 1478-iki okleveléből kivehető, hogy Lábatlani Farkas László felesége Forgách Péter nővéreinek egyike (Klára vagy Orsolya) volt.

¹²⁷ A szövegben említett oklevelek az alábbi Simonyiak nevét őrizték meg:

Simonyi Imre †		Zsigmond	János 1436
Imre 1435	Miklós †	(Katkó)	Miklós János Simon
	László		
		György 1436	
		István György	

¹²⁸ A Rozgonyi Sebestyén elleni ügyben Nyitra megye is ad ki 1448 július 25-én Bucháni Bódog László alispán (társa ugyanezen időben Kechczeti Antal alispán) elnöklete alatt oklevelet, a melyre nyomott három pecsét közül egyik körirata olvasható: S(igillum) NICOLAI DE GENC.

¹²⁹ Országos levéltár, DL. 14386. szám.

¹³⁰ Apponyi oklevéltár, I, 297. és 316. l.

¹³¹ Múzeumi törzsgyűjteményben.

¹³² A Perényi levéltárban a Múzeumban.

¹³³ Az oklevelek eredetijei a Múzeum törzsgyűjteményében.

A per folyamán említett Palásthiak:

Mezőkeszii Palásthi Miklós †		András	Gergely	Ferencz	Balázs
(Zsófia)		János			
	István 1516	(Zsófia)			
	(Orsolya)	György	Márk	Albert	Kata
					Erzsébet
					Dorottya
	Péter †			(Kiskereskényi	
				András)	
	Miklós 1524				

¹³⁴ Hiteleshelyi levéltár Jászón, Statutoria, fasc. 4 nr. 90.

¹³⁵ Borovszky Samu: Csanád m. története, II. 539. l.

¹³⁶ A Szobonya család egykorú élő tagjai (1450):

Fedemesi Zobonya János †		Imre †		
Dorottya	Klára	László †	Sára	Kata
(Forgách György)		(Kálnói Miklós) (Sepes Miklós)		

¹³⁷ A sírkő feliratát megemlíti a fol. Lat. 3727. számú kézirat a Múzeumban. A család leszármazására érdekes részleteket tartalmazó e munka az 1730 körüli évekből való, később 1750-ig kiegészítették. Az adatok összegyűjtője a munka előszavában megemlíti, hogy Németh Jakab jezsuita nyomán járt a táblák összeállításában.

A Florenzi János szobrász által készített emlékmű képe megjelent az Arch. Értes. 1892. évf. 257. l. A sírkő a közlő szerint nem mutat művészi alkotást, alkotóját inkább tehetséges kőfaragónak látjuk.

¹³⁸ Az oklevél eredetije a Múzeum törzsgyűjteményében.

¹³⁹ Jászói konvent levéltára, Statutoria S., fasc. 4 nr. 90.

Megemlítendőnek tartom, hogy a Heraldisches Handbuch, Gotha 1855, 220. l. szerint a Morvaországban élő Forgatsch bárók Albert testvére Györgytől származtatják le magukat.

¹⁴⁰ Az oklevél eredetije az országos levéltárban, Dl. 19749. A rajta látható pecsétek egyike Lőrincz papé: kettős keresztet mutat; az özvegy pecsétjének csak alsó fele látható, a melyből az tűnik ki, hogy heraldikai liliumot használt pecsétnyomóul.

Nyfor Brigitta leszármazása az oklevél adatai nyomán így állítható össze:

Derencsényi Miklós			
Margit (Nyfor N.)	Imre	Péter	László
Albert	Imre	Brigitta (Forgách Albert).	

¹⁴¹ V. ö. Balázsy Ferencz: Heves vármegye története, I, 230, 248. lap, és az egri káptalan 1483 január 3-án kelt oklevelét a Múzeum törzsgyűjteményében.

¹⁴² Történelmi Tár, 1907, 98. l.

¹⁴³ Nagy Iván másolatai között a Múzeum kézirattárában; az oklevélmásolaton olvasható megjegyzés szerint függő pecsétes eredetije Pap Ferencznél volt Tót-Vázsonyban.

¹⁴⁴ Pray: Epistolae procerum, I, 210. l.

¹⁴⁵ Mindkét levél eredetije Kassa város levéltárában, Miscellanea.

¹⁴⁶ A levél eredetije az országos levéltárban, N. R. A. 1662—21 = Dl. 24316.

¹⁴⁷ Forgách Ferencz és Zsigmond levele Dóczy Ferenczhez 1526 október 5-éről Ghymesről kelteve az országos levéltárban, N. R. A. 1662—22. A levélre nyomott papírfelzetű pecsét képe nem vehető ki.

¹⁴⁸ Országos levéltár, N. R. A. 1662—23. és 24. szám.

¹⁴⁹ Nyitrai káptalan hiteleshelyi levéltára, Statutoria 1530–40, 488., 1540–1550, 781. szám.

¹⁵⁰ Ugyanott, 1530–1540, 251. szám.

¹⁵¹ Acsády Ignác: Magyarország pénzügyei I. Ferdinand uralkodása alatt. Budapest 1888, 28–55. l.; Szalay Ágoston: Négyszáz magyar levél a XVI. századból, Pest 1861, 49. és 55. l. Fraknói Vilmos: A magyar országgyűlések története I. Ferdinand király alatt, Budapest.

¹⁵² A család hűtlenségi perében eljáró hivatalos kiküldöttek költségei a Múzeum könyvtárának kamarai iratai között, a Fol. Lat. 1004. számú kötetében találhatók. A benne olvasható feljegyzés szerint Mosóczy a Nyitrára és vissza Pozsonyba megtett utért (pro impensis et solutione kochy) kapott 6 forint 60 dénárt; Bornemisza Gergely királyi megbízott Komjátiba való utazásra 20, Farkas János, Zay Ferencz szolgálja az ügyben az egrí káptalanhoz vitt levélért 14, Surányi János és Thethey Lőrincz az ügy revideálásáért összesen 10, Raveni Mihály Komjátiba tett útjára 32, a vele kiment Ostrosyth János aulicus és Szomor János 20–20, Kisserjeni Ferencz pedig 13 forintot kaptak.

¹⁵³ Deák Farkas: Magyar hölgyek levelei, Budapest 1879, 7. l. Napi keltezése hibásan van megoldva, nem szent János születése, (jun. 24.), hanem szent János apostol napján (decz. 27.) kelt.

¹⁵⁴ Az ügyre vonatkozó leveleket a helytartótanács leveleskönyvéből másoltam le 1903-ban Hédervárt. Azóta nyomtatásban is megjelentek 1908-ban Kiss István szerkesztésében. (A magyar helytartótanács I. Ferdinand korában és 1549–1551. évi leveles könyve.)

¹⁵⁵ Az irat aljára valamelyik Forgách rájegyezte: „kyral kegyelmezzek feijenknek. Beijt elewt valo vasarnap elewth valo penteken (= márczius 1.)

¹⁵⁶ Deák Farkas: Magyar hölgyek levelei, 8–9. lap.

¹⁵⁷ Az ivrényi 12 oldalra terjedő számadáskönyv Jankovich Miklós gyűjteményéből került a Múzeumba, a hol a könyvtár kamarai iratai között Fol. Lat. 1219. szám alatt található.

¹⁵⁸ Nyitrai káptalani hiteleshelyi levéltár, Statutoria, 1530–1540, 251. szám.

¹⁵⁹

1528 Sági Mihály †
<div style="display: flex; justify-content: space-between; width: 100%;"> István Zsófia </div>
(Septhenczi László †)

¹⁶⁰ Országos levéltár, N. R. A. 12–16.

¹⁶¹ Nyitrai hiteleshelyi levéltár, Protoc. 5, fol. 8. 25.

¹⁶² Magyar hölgyek levelei, 9. l.

¹⁶³ Nagy Iván: Nógrád várm. története, Balassagyarmat 1907, 145. l.

¹⁶⁴ Nyitrai káptalan levéltára, Statut. 1530–1540, 197. sz.

¹⁶⁵ Vagner J.: Adalékok a nyitrai székeskáptalan történetéhez, Nyitra 1896, 124. l.

¹⁶⁶ Kassa város levéltára, Miscellanea.

¹⁶⁷ Országos levéltár, N. R. A. 1662—31.

¹⁶⁸ Ugyanott, 1663—34.

¹⁶⁹ A XVI. század második felében élt Forgáchokról több összefoglaló dolgozat jelent meg. *Simonról* írt Sörös Pongrácz a Századok 1899. évf. és az 1907. évf. 223. lapján; *Ferencz váradai püspökről* ugyancsak Sörös a Századok 1896. és 1897. évfolyamában, továbbá Madzsar Imre: Adatok Forgách Ferencz kortörténelmének kritikájához, Nagybánya 1901; Bártfai Szabó László: Ghymesí Forgách Ferencz 1535—1577 (Magyar Történeti Életrajzok 1904. évfolyamában), és Ghymesí Forgách Ferencz váradai püspök évkönyvei, Budapest 1904, végül Biró Venczel: Forgách Ferencz mint történetíró, Kolozsvár 1908.

¹⁷⁰ Forgách Ferencz évkönyvei (Monumenta Hungariae Historica, II. oszt. 16. kötet, 73. l.) V. ö. Történelmi Tár 1892, 151. l.

¹⁷¹ Történelmi Tár, 1883, 776. l.

¹⁷² Nemzeti Múzeum könyvtára, személyek szerinti iratok: Wernher György. Ugyanott találhatók Forgách Simon főkapitányi számadásai. (Forgách iratok, 24 db.)

¹⁷³ Századok, 1894, 801. stb. lap.

¹⁷⁴ Századok, 1877, 44. l.

¹⁷⁵ Forgách Simon levele Dóczy Miklóshoz, 1565 decz. 12. Országos levéltár, N. R. A. fasc. 4665 nr. 15.

¹⁷⁶ Történelmi Tár, 1884, 751. l.

¹⁷⁷ Történelmi Tár, 1878, 491. stb. l.

¹⁷⁸ Mindkét levél eredetije Kassa város levéltárában, 2918. és 2974. sz. Rajtok látható a Forgách czimer, melyet két oldalról oroszlánok tartanak.

¹⁷⁹ V. ezzel szemben össze Szilády Áron: Szegedi Gergely énekes könyve 1569 cz. munkáját. Ismertette a Könyvszemle, 1894, 85. l.

¹⁸⁰ Országos levéltár, Neo Registr. Acta fasc. 1016 nr. 12.

¹⁸¹ Forgách évkönyvei, 417—422. l. Károlyi Árpád: Dobó István és Balassa János összeesküvése, Századok, 1879.

¹⁸² Szádeczky Lajos: Báthory István és egy magyarországi összeesküvés. Századok, 1886, 851—866. l.

¹⁸³ Egri kápt. magánlevéltára, Nr. 16, div. 5, fasc. 1, nr. 14.

¹⁸⁴ Országos levéltár, N. R. A. fasc. 269, nr. 20.

¹⁸⁵ Jedlicska Pál: Adatok Pálffy Miklós életrajza és korához. Eger, 1897, 110. l.

¹⁸⁶ Történelmi Tár, 1891, 376—377. l.

¹⁸⁷ Takáts Sándor: A magyar gyalogság megalakulása. Budapest, 1908, 211. l.

¹⁸⁸ Knauz Nándor: A veteristák. Századok, 1869, 17—37. l.; Vagner

József: Adalékok a nyitrai kápt. történetéhez, 143. l. Báthori István a régi naptár szerint számítva hívja meg Forgách Simont Báthori Miklós 1585 jan. 7. temetésére.

¹⁸⁹ Toldy Ferencz: Sárospataki magyar krónika, Magyar Tört. Tár IV, 53. l.

¹⁹⁰ Jedlicska i. m. 266—268, 296—299. l.

¹⁹¹ Fraknói Vilmos: Magyar országgyűlési emlékek, VII. kötet. Forgách Imre véleménye az ország állapotáról olvasható a Tört. Tár 1892, 692. l.

¹⁹² Irodalomtörténeti Közlemények, 1901, 339. l. — Ez volt az Istvánffy nevére is homályt borító Illésházy-pör kezdete.

¹⁹³ Történelmi Tár, 1893, 350—351. l.

¹⁹⁴ Takáts Sándor i. m. 279. l.

¹⁹⁵ Jedlicska i. m. 496—497. Megemlítem itt, hogy Pálffy irt ugyan Forgách javaslata ügyében Zamoysky János lengyel kancellárhoz, de oly későn (1594 okt. 17.), hogy akkor már a tatárok hazánkából visszatérőben voltak.

¹⁹⁶ Fraknói: Magyar országgyűlési emlékek, VIII, 114. l.

¹⁹⁷ Történelmi Tár, 1893, 354. l.

¹⁹⁸ Borovszky Samu: Csanád megye története, III. 142. l. Meg kell itt jegyeznem, hogy a család birtokállapotáról kimerítő képet itt se nyújthatok, mivel még az új birtokokról szóló adománylevelek sincsenek meg teljes számban a levéltár iratai között.

¹⁹⁹ Ugyanott, 438. l.

²⁰⁰ Barkóczy Levéltár; Szepesi kápt. Protoc. 1565 f. 257, 1576 fol. 88.

²⁰¹ Jászói hiteleshelyi levéltár, Protoc. M. fol. 229.

²⁰² Károlyi cs. oklevéltára, III. 292, 302. l.

²⁰³ Leleszi konvent levéltára, Statutoria P. 194; Barkóczy levéltár, 1577, szepesi káptalan jelentése.

²⁰⁴ Nyitrai káptalan hiteleshelyi levéltára, Prot. 15, fol. 25; XVIII. századi másolata az orsz. levéltárban, N. R. A. 369—31.

²⁰⁵ A végrendelet egyszerű, egykorúnak látszó másolata az országos levéltárban, N. R. A. 935—38. A Szomor rokonság ilyen volt:

Szomor János			Jakab			
Szászy Appollonia			Bangha Ilona			
			Pál			
Pál † 1578	Zsófia	Katalin	Anna	Borbála	Krisztina	Margit
Elefánti	Lengyel	Szelestey	Bucsányi	Soóky	Izdenczky	Sytkey
Katalin	András	Ferencz	Miklós	András	István †	György
János Farkas						

²⁰⁶ Országos levéltár, N. R. A. 1689—44; fogalmazványa a káptallannál, Prot. 16, fol. 11—13.

²⁰⁷ Deák Farkas: Magyar hölgyek levelei, 41. l.

- ²⁰⁸ Leleszi levéltár, Stat. F. 44. l.
²⁰⁹ Tört. Tár, 1899, 48. l.
²¹⁰ Nyitrai hiteleshelyi levéltár, Stat. 1570—80, 201. sz.
²¹¹ Országos levéltár, N. R. A. 1744—7.
²¹² Leleszi levéltár, Stat. F. 46. l.
²¹³ Országos levéltár, N. R. A. 1039—50.
²¹⁴ Ugyanott, 1744, 9—12 és Barkóczy levéltár, 1592.
²¹⁵ Országos levéltár, N. R. A. 537—23, 26.

Pásztói János †

Bajoni Zsófia

István Zsigmond

- ²¹⁶ Ugyanott, 660—42; Jedlicska: Pálffy Miklós, 46, 410. és 470. l.
²¹⁷ Ugyanott, 537—23, 28, 980—21, 1448—28, 29. sz. A szerződő levélben Forgách Mihálynak az ismert női törzset mutató magyar köriratú (FORGACZ MICHAL) pecsétje látható.
²¹⁸ Ugyanott, 674—11.

²¹⁹ Ugyanott, 398, 20, 21, 33. stb. sz. V. ö. Rupp: Magyarország helyrajzi tört. I. 629. l.

Trencsén átadása évében írja Erdődy Tamás bán valószínűleg Forgách Mihálynak, hogy bár ő is szeretne volna megszerezni a várat, de ha már megalkudtak, nem bánja „mert Ileshazy uram, én azt tartom, hogy zynye olyan telhetetlen ez világi yoban, mynt az pokol az lelkekben.“ Hiába fordulna a királyhoz, ha megvenné, Illésházy egy év múlva elkérné Rudolftól. Szívesen eltitkolja a dolgot Istvánffy előtt is, „Higie meg kegyelmed, hogy enél kisebb dolgot sem cörcömet yelentek meg neki, ez dolgot penig sem neky, sem másnak.“ (XVI. sz. évn. közt.)

- ²²⁰ Jászói hiteleshelyi levéltár, Stat. P. fasc. 3, nr. 55.
²²¹ Nyitrai hiteleshelyi levéltár, Prot. 5. 49, 121, 123, — 10. 37, l. V. ö. Századok, 1899, 606. l.
²²² Ugyanott, Prot. 4. 19. l.
²²³ 1572, szepesi káptalan előtt, Barkóczy levéltár.
²²⁴ Nyitrai hiteleshelyi levéltár, Prot. 12. 101—102; 13. 4, 100; 15, 25. l.
²²⁵ Ugyanott, Prot. 18. 757. l.
²²⁶ Az 1561. oklevélben említett családok:

Koloni Súlyom András †

Katalin
(Ujfalusi
Gergely)

Veronika
(Borowsky
Tamás)

Magdolna

Kálnói János

János Imre

²²⁷ A család nemzetségfája így kapcsolódik a Csehek és Harasztiakéhoz:

Lévai Cseh Zsigmond					
1506—1530 barsi főispán					
(1. Haraszti Kata			[Haraszti Ferencz és Dóczy László leánya Zsófia leánya]		
2. Petrovics Anna)					
1. Margit	Gábor † 1542	Zsófia	2. Fruzsina	Katalin	Dorottya
(Pásztói	barsi főispán	(Forgách	(Hrusói	(Petróczy	(Hagymási
Zsigmond		Ferencz)	János)	János)	Kristóf)
János	Borbála Margit	János György István			
	(Hédervári				
	György)				

²²⁸ A Forgách-Dobó perre vonatkozó iratok a családi levéltáron kívül az országos levéltár N. R. A. 798, 10—43. csomóiban találhatók meg.

²²⁹ Országos levéltár, N. R. A. 1665—50.

²³⁰ Jedlicska: Pálffy Miklós élete, 365, 388, 392. l.

²³¹ Országos levéltár, N. R. A. 728—10.

²³² Nyitrai hiteleshelyi levéltár, Prot. 14. 23, 16. 63, 106 és 17. 61—62. l.

²³³ Jászói levéltár, Prot. H. 61—62, 95—96. l. M. 163, 206. l. Forgách Gergely 1574 körül használt pecsétjén csak a női alakot látjuk, korona nélkül, feje mellett két oldalt egy-egy félholddal és F. G. betűkkel.

A Forgách-Czeczey rokonság:

Czeczey Mihály 1578 † (Csapy Anna)		Péter † (Baan Anna)		
		(második férje Zaberdin Horváth János †)		
János	Ilona (Draskovith Horváth János)	Katalin	Eufrosina	Sára (Forgách Gergely 2. felesége Perényi Margit).

V. ö. Károlyi oklevéltár, III. 427. l.

²³⁴ A pozsonyi káptalan 1586-iki oklevele 1716-ik évi hitelesített kiadványában.

²³⁵ Nyitrai kápt. levéltár, Prot. 13, fol. 134.

²³⁶ Jedlicska: Pálffy Miklós élete, 409. l.

²³⁷ Deák Farkas: Magyar hölgyek levelei, 41. l.

²³⁸ Turul II. 149. l. Felemlítésre érdemes, hogy pecsétjén, melyet 1574-ben Forgách Gergelylyel együtt nyomott egy oklevélre, (N. R. A. fasc. 459, nr. 31.) nyomára akadunk annak, hogy a Hunt nemzetség ősi czimerét beszélőnek tartották (Hund), talán éppen a bécsi krónika hibás képe következtében. Forgách ugyanis jobbra fordult kutyafejet vésetett pecsétjére, mely felemelt jobb lábában három rózsát tart, továbbá F A betűket.

²³⁹ Történelmi Tár 1897, 33. l. és nyitrai káptalani levéltár, Prot. 4, fol. 37.

²⁴⁰ Múzeumi levéltár, kamarai iratok, Fol. Lat. 1004, 73. l. és Tört. Tár, 1883, 776. l.

²⁴¹ Századok 1890, 468., Turul 1889, 77. l.

²⁴² Országos levéltár, N. R. A. fasc. 14, nr. 21, 927—24. A Derencsényi-Forgách rokonság táblája:

Derencsényi György † 1493
kir. tanácsos

Farkas † 1554 körül (Forgách Anna)	István	Margit (Horváth Ferencz)	Borbála (Lórántffy János)
--	--------	-----------------------------	------------------------------

2. férje Geszthy Péter)

Derencsényi István
† 1574
(Fancsy Anna)

V. ö. Nagy Iván: Nógrád vármegye tört. 1544-ig, Balassagyarmat 1907, 147. l.

²⁴³ Báthori Miklós országbíró 1574-ik évi oklevelén (N. R. A. 14—9) látható az egykorú Trencsényi-Forgách leszármazási tábla:

Zablathy másként Trinchyny Lőrincz
(felesége másodszor Hrusói N.-hez ment férjhez)

Trencsényi Julia (Forgách Miklós)	Hrusói Jeromos	Margit (Thuróczi N.)
Péter	Borbála	Mártha
Julia (Mérei Mihály)	(Lubomirszky Szaniszló)	(Nyáry György)
Anna 1514 (Balassa András)	Sebestyén	Margit (Zázy András 1575).

²⁴⁴ Országos levéltár, N. R. A. 1662—21 = DL. 24316.

²⁴⁵ Rupp: Magyarország helyrajza, I. 50, Nyitrai kápt. prot. 16 és 18.

²⁴⁶ Irodalomtörténeti Közlemények, III. 102, Századok 1907, 225. l.

²⁴⁷ Az 1560-iki per irataiból a leszármazási tábla így állítható össze:

Pempflinger Sebestyén † 1534
(Puchain Erzsébet † 1533)

István (Fáncsy Borbála)	Borbála (Ayzingi Ozsvár)	Orsolya (Forgách Simon)
----------------------------	-----------------------------	----------------------------

2. férje Balassa Zsigmond)

A Pempflingerek eredetére érdekes az a feljegyzés, mely a családi levéltár XVI. sz. évnélküli iratai között található. In vordern Lannden gegen Schweintz ist ein gschlosz, haiszt Kirnperg, solt von den Pempflingern versetzt sein auf ewiger Lossung. Unnder demselbigen Gschlosz ligt ain Markht, haiszt Bempfling, darunnten ain öde Vest, ich waisz nit annderst. Die Bempflinger schreiben sich von derselben Vesst und Markht. — A család tagjai között szereplő Kristóf Schinkirchen György apródja volt, a kiról a helyszínen többet tudnak mondani, ez testvére volt Sebestyénnek.

Az érdekes, kissé nehezen kivehető német feljegyzés alatt olvasható Forgách Simon kezeírásával: Az udveözult Osvalt Aichinger uram irasa, kinek az felesége egi volt az en feleségemvel. A Nagy Ivánnál közölt leszármazási tábla (IX. 206) tehát hibás.

²⁴⁸ Eredetije az Erdődy család levéltárában Galgócson, lad. 97, fasc. 2, nr. 6. A rányomott pecsét az ismert czimerképet mutatja S F betűkkel: A karok nélkül ábrázolt női törzs nyílt koronára helyeztetett, fején keresztes korona, jobbról-balról félholddal. Később, 1568 körül újabb pecsétet vészt Forgách Simon, a melyen a család czimerét két oroszlán tartja, végre körülbelől tíz év múlva találkozom az első lenyomataival harmadik pecsétjének, a mely a czimert SIM FOR betűkkel kísérve tünteti fel.

²⁴⁹ Myskovszky Viktor az Archaeologiai Értesítő 1894. évf. 410. lapján így írja le a síremléket: „A templom belsejében a hajó déli oldalfalán egy fülkében elhelyezett veres márvány sírkőlap, melyen gróf Forgách Zsigmondnak, e templom alapítójának és Hertnek akkori urának, természetes nagyságu alakja fél domborműben van ábrázolva. Arca kifejezésteljes, lelógó tömör bajuszt és hosszú hegyes végű szakált visel, fedetlen feje egy párnán nyugszik, teste vaspánczéllal és mellvérttel fedett, s míg balkeze a kard sasfejjel végződő keresztmarkolatján nyugszik, addig jobbjaiban zászló rudját tartotta, mely azonban úgy mint az alak lábszárai és kardjának az alsó vége letörött. Ezen sírtábla részlet szélessége 92 cm. és magassága 135 m. Az alak kidolgozása mesteri s a művész nemcsak a legnagyobb lelkiismerettel és pontossággal másolta az elhalálozott alakját és arczkifejezését, de a páncéljának legkisebb gombját, díszítményét és csattját is hiven visszaadni és alakítani iparkodott. A sírkő körirata már hiányzik ugyan, de a hagyomány (és a páncélzat stíljé szerint is) ezen alakban említett gróf Forgách Zsigmond, a templom alapítója, van megörökítve.“

De hogy nem Forgách Zsigmond báró, a nádor síremlékével van dolgunk, kétségtelenül bizonyítja az, hogy a nádort a nagyszombati székesegyházban temették el, kinek holtteste még 1729-ben is ott nyugodott, már pedig a holttest átviteléről Hertnekre nincs tudomásunk. A sírkő rongált állapota, s a templom kapuja felett még álló feliratos kővel való anyagazonossága azt mutatja, hogy Forgách Zsigmond a régi fatemplom átépítésekor (1610 körül) atyjának művészi sírkövet faragtatott, melyet a templom alján helyezett el. Innen került alaposan megkopva, széttöredezve mostani helyére. Az elhalálozás és a sírkő felállítása közti 10–12 év oly kevés, hogy viseletteni szempontból nem emelhetünk kifogást keletkezésének fent vázolt megfejtése ellen.

Nagy Iván, utánna Sörös Pongrácz is 1598 szeptember 24-ét veszi Forgách Simon elhalálási napjának, mely alapon, nem tudom. A Draskovich család levéltárából a Tört. Tár 1890-ik évfolyamában közölt egykoru feljegyzés szerint Forgách augusztus 28-án halt meg, a feljebb említett datum tehát eltemetésének napját jelentheti.

²⁵⁰ Hogy a Forgách Imrének tulajdonított napló 1578-iki részét

nem ő írhatta, a Pál haláláról szóló bejegyzés bizonyítja, a mely szerint legényemberként halt meg, holott anyja 1571-ben nála lévén látogatóban, írja, hogy felesége akkoriban Diószegről lement Erdélybe. V. ö. Turul 1889, 77. l. és Bártfai Szabó László: Forgách Ferencz életrajza, 218. l.

²⁵¹ Atyját csak 1545-től kezdve látjuk a királyi kincstár élén, tehát nincs okunk feltenni, hogy már 1535-ben Zsigmond családja Budán lakott volna. A kamara székhelye egyébként Forgách kincstárnoksága idejében Pozsony volt.

²⁵² 1904 óta, mikor Forgách Ferenczről szóló fentebb jelzett két tanulmányomat közzétettem, ugyanőróla egyebek közt néhány eddig ismeretlennek látszó adat került kezeim közé, melyeket teljesség kedvéért adok.

1559 február 8-án Pozsonyból ír Kassa város tanácsának a gyulai egyház eltulajdonított szerelvényei ügyében, kérve, hogy Warga Mihály kassai polgártól vegye át s helyezze a király intézkedéséig letétbe. Kassa város levéltárában, 2125. sz.

1559. Ferdinand Hrussó várát Forgách Ferencz váradi püspöknek adja, ki a római királylyá történt koronázása óta nagy szolgálatokat végzett oldala mellett. Fogalmazvány az orsz. levéltárban, N. R. A. fasc. 344 nr. 18. A király ezen adománya azonban akkor ismeretlen okból nem hajtatott végre, mert csak 1563-ban kapta meg Imre és Simon testvéreivel együtt 6000 forintnyi zálogösszeg fejében Hrussót. Egykoru másolat ugyanott, fasc. 659 nr. 41.

1560 május 31, Bécs. Forgách Kassa városát tudósítja a lengyel királylyal való tárgyalás elért eredményeiről. A város levéltárában, 2226. sz.

1562 július 16, Prága. Forgách megnyugtatta Kanizsai Orsolyát, Nádasdi Tamás özvegyét, hogy ügyét a királynál előmozdítani igyekezik. Eredetije a Forgách levéltárban.

1563 deczember 28. Forgách kéri a pápát, mivel a követségi ügyekkel és más egyébbel való nagy elfoglaltsága miatt magát a pápai megerősítés után se szenteltethette fel püspökké, annak véghezvitelére két évi halasztást adjon neki. — Egy évet kapott. Történelmi Tár 1905, 365 l.

1564 június 5, Bécs. Forgách igéri Perényi Gábornak, hogy ügyében eljár a királynál. A Pozsonyban neki átengedett jobbágytelket kiesinek tartja. Ferdinand az elmúlt napokban betegeskedett, de reméli, hogy teljesen felépül. A spanyol király 100 háromevezősből álló hajórajt küldött a török ellen. Eredetije a Zichy család zsélyi levéltárában K. p. 1375, fasc. 217, P. B. N. 120.

1573 november 26. Forgách magyar nyelvű levele Dudics András-hoz, mely a bécsi áll. levéltár tulajdona, látható volt az 1896. évi kiállításán a XXXI. teremben 5343. sz. alatt.

Forgách évkönyveinek történetét illetőleg megjegyzendő, hogy a kézirat egy példánya megvolt Listy János könyvei között (Hédervári levéltár, Drask. variae, fasc. 3, no. 156).

Forgách Simon jegyzeteinek állítólagos eredetije, melyeket öcsese

munkájához írt, a Daun grófok vöttei könyvtárából Zrinyi Miklós (a költő) könyveivel együtt a zágrábi múzeum könyvtárába került. Irodalomtört. Közl. 1894, 119. l.

²⁵³ Jászói hiteleshelyi levéltár, fasc. K. nr. 4.

²⁵⁴ Történelmi Tár, 1893, 203., Jelentés a Tört. Társ. 1887-ik évi nagybányai kirándulásáról, 62. l. Gyulaffy László első felesége Pásztói Borbála volt, kinek érdekében Forgách Jánossal, sógorával Alaghy Jánossal 1558-ban a pozsonyi káptalan előtt tiltakozott az ellen, hogy a király Léva várát Dobó Istvánnak adja. Ebből a házasságból született István fia, a Forgách Margittal valóból pedig László, későbbi erdélyi hadvezér, Szécsy Kata ura.

²⁵⁵ Századok, 1877, 44. l.

²⁵⁶ Apponyi Sándor: Magyar vonatkozású külf. nyomtatványok, Bp. 1900, I. 519. l.; Chlumeczký: Carl von Zierotin, Brünn 1879, II. k.

²⁵⁷ Egykoru másolat az országos levéltárban, N. R. A. 469—15.

²⁵⁸ U. o. 613—41.

²⁵⁹ U. o. 612—13, 14, 15; 11—87, 21—52, 660—17. A Thurzó-Zrinyi per összefoglalását Kubinyi Miklósnak a Bethlenfalvi Gróf Thurzó György levelei neijéhez Czobor-Szent-Mihályi Czobor Erzsébethez, Budapest 1876 cz. műhöz írt bevezetésében is olvashatjuk. Forgách Imre érdekében azonban több részlet feldolgozása vált szükségessé, mint az említett helyen található. A Thurzó javak miatt 1584-től kezdve Thurzó Annával és férjével Perényi György abauji főispánnal is pereskednek. Jászói levéltár, Prot. K. 136. sz., stb.

²⁶⁰ Deák Farkas a Magyar hölgyek levelei-ben Zrinyi Kata négy levelét közli; ezek közül azonban kettő: 1564, 1565-ből első férje oldala mellől kelt, az 1572-ikének pedig évszáma hibás, mert csak 1576-tól írhatott Forgách Imrének, mint férjének.

²⁶¹ A Forgách Imre harmadik házasságára vonatkozó levelek nyomtatásban is megjelentek: *Exempla litterarum magnorum virorum nuptias Emerici Forgach tractantium* czímen. Az abban közölt négy levélen kívül a levéltárban olvasható Frigyes sziléziai herceg 1586 febr. 9-én kelt levele, a melyben üdvözli Forgáchot s igéri, hogy a leendő neje hozományának elszállítása elé gördülő akadályokat tőle telhetőleg elhárítja.

E házasság körülményeivel foglalkozik Komáromy András is a Forgách Imre naplója czímű közleményében, Turul 1889. évf.

²⁶² Országgyűlési Emlékek, IX, 200, 209 és 480. l.

Forgách *Zsigmond* báró nádorról életrajz még nem jelent meg; *Ferencz* bibornok-érsekről írt Komáromy András Magyar Hírlap 1897-ik évi albumába; római tanuló éveiről szól a Századok 1899-ik évfolyamában megjelent közlemény; összefüggő életrajzát megírta Sörös Pongrácz ugyanazon folyóirat 1901-iki folyamában, mely a millenáris történetben megjelent néhány képpel bővítve különnyomatban is napvilágot látott.

²⁶³ Thurzó György levele feleségéhez, II, 39. l.

²⁶⁴ Történelmi Tár, 1878, 826. l., 1882 eleje és Mocsáry: Nógrád vm. esmertetése, III, 164—166.

²⁶⁵ U. o. 13. l.; Századok 1867, 317—335. l.

²⁶⁶ A bécsi békét megelőző tárgyalás kimerítő leírását adja Károlyi Árpád a korponai országgyűlés irományai elé irt bevezetésében, Magyar Országgyűlési emlékek XI. kötete.

²⁶⁷ Hogy a pápai leiratban csak tévedésből állhat az (ha az eredetiben valóban benne volt), hogy Forgách Ferencz 1589-ben 23 éves volt, kitűnik a 372. jegyzetből.

²⁶⁸ Veress Endre: Carillo Alfonz levelezése, 345, 363. stb. l.

²⁶⁹ A nyitrai káptalani szabályzat hártára irt példánya az ottani káptalani magánlevéltárban van, áll 20 lap és czímlapból; a 20. b) lapon láthatók az aláírások. Ismertetik: Vágner József az Adalékok a nyitrai székeskáptalan történetéhez cz. műve elején, Nyitra megye monografiája 236. stb. l. és Sörös Pongrácz említett értekezésében.

²⁷⁰ A vár ostromát Forgách püspök leírta, megvan a bécsi udv. könyvtár kéziratai között: Cod. Hist. Prof. Nr. 222., Magyar Tört. Tár IX. 96. l.

²⁷¹ Levelei nejéhez, II. 148. l.

²⁷² Szilády—Szilágyi: Török magyarkori okmánytár, I. 103. l.

Forgách Zsigmond szereplésére Homonnai és Báthori fejedelem-jelöltsége idején számos fontos irat található a családi levéltárban, köztök Mátyás főherceg utasításai is. A megjelent közleményekre hivatkozik a Millenáris Történet V. kötete. Olvasható továbbá több érdekes levél a Történelmi Tár 1879, 1882, 1899. évfolyamaiban, Thurzó György levelei között, a Századok 1896-iki kötetében (Angyal D.: Bethlen G. uralkodása), Óváry regestáiban (III. k.), végül Frankl Vilmos: Pázmány Péter levelezése, Budapest 1873. című művében.

²⁷³ Kassa város levéltárában, 5317. sz.

²⁷⁴ Ugyanott a lajstromozatlan iratok közt.

²⁷⁵ Országos levéltár, N. R. A. 927—26.

²⁷⁶ Ugyanott, 927—28. sz.

²⁷⁷ Nemzeti Múzeum levéltára, személyek szerinti iratok.

²⁷⁸ Történelmi Tár, 1898, 490. l.

²⁷⁹ Dézsi Lajos: Szenczi Molnár Albert naplója, Bpest 1898, 266. l.

²⁸⁰ Levelei nejéhez, II. 248. l.

²⁸¹ Századok, 1897, 109. l.

²⁸² Ugyanott és Tört. Tár 1899, 713. l.

²⁸³ Mikó Imre: Erdélyi történelmi adatok, III. 127. l.

²⁸⁴ Történelmi Tár 1891, 676. l. Forgách jelentésének eredetije hozzátartozó iratokkal a cseh helytartósági levéltárban.

²⁸⁵ Történeti Lapok, II. 853. l.

²⁸⁶ Történelmi Tár, 1879, 366. l.

²⁸⁷ Kassa város levéltára, 5530, 5534, 5535. és 5537. sz. Arch. Ért. 1901, 79. 1903, 74. l.

²⁸⁸ Leleszi konvent levéltára, Prot. 56, fol. 68.

²⁸⁹ Tört. Lapok, II. 1042. l. (Pap Mikl.)

²⁹⁰ A Homonnai mozgalomra vonatkozó levelezés fontosabb darabjai a Tört. Tár 1880, 1881. évf. jelentek meg. Forgáchnak Lónyayhoz írt leveleit Nagy Iván másolataiból vettem (Múzeum kéziratrában).

²⁹¹ Az 1618-ik évi országgyűléssel foglalkozó korábban megjelent munkák (Frankl Vilmos: Pázmány Péter és kora, Pest 1868, I. köt.; Szalay: Magyarország tört., IV. 504.) egy része azt állítja, hogy Khlesl a találkozaskor 1500 tallérral meg is vesztegette, a mely összeget Forgách keveselt. Úgy vélem, hogy nem vesztegetésről, hanem hátrálékos országbirói fizetésének megtérítéséről lehetett szó köztök.

²⁹² Gindely Antal: Okmánytár Bethlen Gábor fejed. uralkodása történetéhez, Budapest 1890, 3—4. l. Az ünnepség leírója összetéveszti a választást és koronázást.

²⁹³ Történelmi Tár, 1898, 167—172. l.

²⁹⁴ Ugyanott, 1880, 431. l.

²⁹⁵ Ugyanott, 1904, 133. l.

²⁹⁶ Mocsáry: Nógrád vármegye, IV. 191—194. l.

²⁹⁷ Történelmi Tár, 1892, 321—326. l. Kassához szeptember 6-án intéz figyelmeztető sorokat. Múzeum kéziratára, Quart. Hung. 1324. Ugyanezen kéziratban olvasható Bethlen 1620 január 20-án és 28-án Nagyszombathoz intézett két levele; arról értesíti a tanácsot, hogy a város nyomdáját Perger Illésnek adta, kinek meghagyta, hogy ne csak katolikus, hanem más keresztény könyveket is nyomtasson.

²⁹⁸ Bethlen Forgách Péter székely kapitány közvetítésével tárgyalt a nádorral: egyike lesz ez a családból kivált és Erdélyben megtelepedett Forgáchoknak. Az összeköttetést a család élő tagjai állítólag ki tudják mutatni (Genealogiai Füzetek 1909.) A Forgáchok ezen ágából származhatott az a Forgách Pál is, kiről a Rákóczy Györgyre 1635-ben írott pasquillus szól, Irodalomtört. Közl. 1897, 48. l.

²⁹⁹ Gindely: Okmánytár Bethlen G. uralkodásának történetéhez, Budapest, 1890, 35. l.

Meg kell jegyeznem, hogy Forgách nádori levelezőkönyve nem tartalmazza az egykorú legfontosabb okiratokat, se a bizalmas természetű leveleket; hivatalos ügyiratok ezek a lengyel királyhoz, a hozzá forduló magyarok ügyében, Ferdinandhoz küldött jelentések az országgyűlésről, törökről, a nagyobb állások betöltésére irányuló előterjesztések. A Múzeum két másolata (Fol. Lat. 2370. és 3852.) 1618 junius 1-től 1619 augusztus 30-áig terjed. Az utóbbi alighanem Hajnóczy másolata).

A fejedelem első támadásának éveiből (1619—21) a koronaörség

történetére igen becses anyag található a család levéltárában. Igen sok levele van még e mellett Forgáchnak az országos levéltárban, a rimaszombati és (Századok 1876, Kirándulás Gömörbe, 42. l.) a lőcsei városi levéltárban (Századok 1879, 451. l.) és egybeült is.

³⁰⁰ Mocsáry: Nógrád vármegye, III. 170—185. l.

³⁰¹ Egykorú másolat az országos levéltárban, N. R. A. 600—10.

³⁰² Tört. Tár, 1888, 622. stb. l.

³⁰³ Ugyanott, 1886, 27. stb. l.

³⁰⁴ Múzeum kéziratára, Quart. Hung. 1324.

³⁰⁵ Tört. Tár, 1882, 126. l. Forgách Miklós Buquoy-hoz július 2-án keltezett jelentésében azt mondja, hogy embereiből 200-an haltak meg, mivel az elfogottakat is legyilkolták. A megmenekültek Illésházy ezredéhez sorakoztak. Eredetije a Múzeum levéltárának törzsgyűjteményében.

³⁰⁶ Történelmi Tár, 1879, 549, 1884, 108—111, 1888, 134—136, Századok 1873, 261, Történeti Lapok (Papp Miklós féle) I. 54—56. l.

³⁰⁷ Századok 1881, 92. l.

³⁰⁸ Történelmi Tár, 1899, 608—624. l.

³⁰⁹ Az utasítás eredetije a Múzeum könyvtárának törzsgyűjteményében.

³¹⁰ Ausgewählte Schriften des Raimund Fürsten Montecuccoli. Bearbeitet v. Alois Veltze, Wien u. Leipzig 1899, III. 464 l., Történelmi Tár 1891, 585. l.

³¹¹ Tört. Tár, 1883, 534, 539 stb. l.

³¹² U. ott, 1891, 585, Századok, 1885, 230. l.

³¹³ Tört. Tár, 1904, 1908. évf.

³¹⁴ A kassai főkapitányok palotája, a királyi ház a premontreiek mai háza helyén állott. 1643-ban Homonnai Drugeth János átengedi a palota kiegészítésére a tőszomszédos saját háza egy részét. V. ö. Archeologiai Értesítő 1900, 74. l.

³¹⁵ Szilágyi Sándor: A linzi béke okirattára, Budapest, 1885, 369, Szilágyi-Szilágyi: Török-magyarokori okmánytár, III. 362. l.

³¹⁶ Az ajánló lap eredetije a hédervári levéltár Draskovich részében, fasc. 1 nr. 3.

³¹⁷ Történelmi Tár, 1891, 219. l.

³¹⁸ Eszterházy család oklevéltára, 187—188. l., Tört. Társulat sópironi kirándulása, 1883, 78. l. Csáky István gúnyosan írja, hogy Forgách csataközben „szokása szerint“ elszaladt. Tört. Tár, 1892, 576. l.

³¹⁹ Montecuccoli emlékiratai, III. k., 255, 257, 260, Tört. Tár, 1880, 369; 1891, 172, 174; Magyar Tört. Tár, I. 226. l.

³²⁰ Századok, 1869, 334. l.

³²¹ Tört. Tár, 1881, 116. l.

³²² Hadtörténeti Közlemények, IX. 81.

- ³²³ Montecuccoli id. munkája, II. 393. l
- ³²⁴ Történelmi Tár, 1881, 127. stb. l.
- ³²⁵ A vár feladására vonatkozó, említett iratok legtöbbje megvan a családi levéltárban, azonkívül több másolatban is. Az egykorú nyomtatásban megjelent ujságlapokról ír Bleyer Jakab a Magyar Könyvszemle 1900. évf. 170—173. lapjain. V. ö. a múzeumi kéziratár Fol. Germ. 328. és Fol. Lat. 415. sz. kéziratokkal.
- ³²⁶ Országos levéltár, N. R. A. 1737—3. Történeti Emlékek B. A leleszi konvent Forgách Istvánné és Miklós ellen járt el, fasc. 1671, 4, 14.
- ³²⁷ Századok, 1869, 3.; Szilády—Szilágyi: Török-magyarhoni állam okmánytár, VII. 527. l.; Történelmi Tár 1879, 816. l.
- ³²⁸ Deák Farkas: A bujdosók levéltára, Budapest 1883, 83, 86, 182. stb. l.
- ³²⁹ Leleszi konvent levéltára, prot. 36, folio 63.
- ³³⁰ Tört. Tár, 1879, 267. l.
- ³³¹ Országos levéltár, N. R. A. 870—42, 1039—50.
- ³³² Ugyanott, 619—4, leleszi levéltár, 1591, II. 55.
- ³³³ A családi levéltár iratai között Balassa Menyhértre 1592-ben több irat található. V. ö. Századok, 1898, 38 l.; Magyar Könyvszemle, 1900, 8. l.
- ³³⁴ Országos levéltár, N. R. A. fasc. 16, nr. 7.
- ³³⁵ Szaláncz vár részletes leírását adja rajzok kíséretében Myskovszky Viktor az Archeologiai Értesítő 1905. évf. 70—75. l.
- ³³⁶ V. ö. Századok, 1885. 27. l.
- ³³⁷ Múzeum kéziratára, Quart. Hung. 1324.
- ³³⁸ A tábla szövegét közli Szirmay, Nógrád vármegye esmértetése III. 97. l.
- ³³⁹ Történelmi Tár, 1891.
- ³⁴⁰ A várból 1668-ban Dévénybe elvitt ágyúkról szól Makfalvy János levele, Szirmay említett művében, III. 100—106. l.
- ³⁴¹ A műemlékek orsz. bizottságának kiadványai, II. k. 536. l.
- ³⁴² Országos levéltár, N. R. A. 479—30.
- ³⁴³ Leleszi konvent levéltára, Statutoria F., 43.
- ³⁴⁴ Országos levéltár, N. R. A. 660—29. A periratokból a Bossányiak ezen leszármazási töredéke állapítható meg:

Bossányi Borbála
 (Hathalmy Pál)
 —————
 Erzsébet
 (Szopek Imre)
 —————
 Dániel.

- ³⁴⁵ Országos levéltár, N. R. A. fasc. 44, nr. 83.

³⁴⁶ Ugyanott, 503—06. A zálogperről, mely később a Forgách és Bercsényiek között megindult, Thaly is szól az utóbbiak történetében.

³⁴⁸ Magyar Tört. Tár, X. 189. l.

³⁴⁹ Leleszi hiteleshelyi levéltár, Statutoria F, 1640.

Komjáti község két pecsétet használ a XVII. században; 1608-ban a sárkány ölő szent Györgyöt, Sigillum Opidi Comjath in Com. Nitriensi körirattal, másikat 1634-ben, mely faágot mutat három gránát almával, S. Opp. Comiati Comit. (Nitrien)sis körülírással.

³⁵⁰ Ugyanott, Statutoria F, 41.

³⁵¹ Tört. Tár, 1892, 320. stb. l.

³⁵² A hertneki templom kapuja felett látható vörös márvány tábla felirata így szól:

Deo. Opt. Max.

Hanc Ecclesiam *Herknechtensem* Anno *Chti* 1607 ex lignea lapideam fecit Illmus Dn. Comes *Sigismundus Forgats de Ghimes* Iudex Curiae S. C. R. Mtis Consiliarius Hungariae Superioris Generalis Comitatum Nograd. et Szabolts comes etc. consecravit autem in honor. Dei Omnipot. Stae Catharinae Virg. et Mart. ac Sti Francisci Conetis Illmus et Rmus Dom. *Franciscus Forgats de Ghimes* S. R. E. Presb. Cardinalis Archiep. Strigon. lociq. eiusdem Com. perpetuus Legatus natus Primas Hungariae ac S. C. R. Mtis Summus Consil. Cancellarius et Secretarius etc. Die 29 mensis Januarii quae fuit Dom. quarta post Epiphaniam Anno 1612.

³⁵³ Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás, III. 242. l.

³⁵⁴ Czobor: Egyházművészeti lap, 1882, III. füzet;

³⁵⁵ Nyitrai kápt. hiteleshelyi levéltár, Prot. 18, fol. 93.

³⁵⁶ Országos levéltár, N. R. A. fasc. 369, nr. 31.

³⁵⁷ 1610-ben használt pecsétjén a koronából kiemelkedő női alak deréktól fel van öltöztetve, karja csupasz. Körirata: Forgacz Nicolaus.

³⁵⁸ Dézsi Lajos: Szenczi Molnár Albert naplója, Budapest 1898, 348. lap.

³⁵⁹ Forgách Miklós eltemetésének leírása több helyen is megjelent nyomtatásban: Századok 1875, 276, Radvánszky említett munkája III. k. 379. l. és a Történelmi Tár 1894, 741—742. l.

Sírkövének, mely ezidő szerint a székesegyházban nem található meg, feliratát a Múzeum kéziratárának Fol. Lat. 3727. számú kötete őrizte meg.

Auspiciis ut bella tuis Rudolphe geruntur

Et Te Mathia Caesare Rege Duce.

Ferdinande et vobis, totum qui subditis orbem

Virgo stetit constans, nec temerata fides.

Fortitudo et laus mea Dominus. Cat. 18.

Armiger Archiducis Mathiae castra sequebar

A puero auspiciis castra Rudolphe tuis.
 Ut nostro Latiae domino cessere curules
 Et mihi et emerito Marte Szécséna Domus.
 In regem ac dominum capit utgens arma Poema
 Pro rege ac domino signo capesso Ducis
 In sacra Ferdinandi diademata totus ut orbis
 Nec quidquam excitur, Dux nova signa tuli.
 Excipit hinc fessum me Leva subinde Tibiscum
 Praesidia usque amnem, te quoque Cassa rego.
 Hinc ego ut in Daca sargo vigilantior inquam
 Gentem Ottomane suam munia fida tuli.
 Ultima fata tuli Posonii sed alma quietem
 Tyrna dedit coelo spiritus ardet humo.

³⁶⁰ Magyar Történelmi Tár, VI. 94. l.

³⁶¹ Történelmi tár, 1900, 284. és 1901, 361. l.

³⁶² Forgách Péter 1615 körül hatszögletű pecsétnyomót használt magyar körirattal (Forgach Péter), később kisebb ovál formájút is véselt Petrus Forgach De Ghymes körülírással ellátva.

³⁶³ Országos levéltár, N. R. A. 43—15, és 1689—37, Károlyi oklevéltár III, 1. l.

³⁶⁴ Századok 1875, 119. l.

³⁶⁵ Országos levéltár, N. R. A. 1674—28, Irodalomtört. Közl. 1901, 340.

³⁶⁶ Turul 1889, 77. l.

³⁶⁷ Történelmi Tár 1879, 447., Fabó: Monumenta Augustanae Confessionis, I. 89, gyászjelentés a Múzeum levéltárában; a levél eredetije a törzsgyűjteményben.

³⁶⁸ Századok 1890, 468—476, Turul VII. 70. l.

³⁶⁹ Századok 1894, 75., Pálffy Miklós élete, 69, 652. l.

³⁷⁰ Forgách halála után három évre, 1624 február 18-án Dubniczay Sándor az udvari kamara irataiból az elhunyt hátralékos nádori fizetéséről kétféle listát állít össze. Az egyik szerint

1618 július 1, 1619 október 16-ig, 22000 forint fizetésből járt neki 31166 forint 66 $\frac{2}{3}$ dénár; 1621 április 10, junius végéig 4583 forint 32 $\frac{1}{2}$ dénár, összesen 35749 forint 38 $\frac{1}{2}$ $\frac{2}{3}$ dénár.

Ebből a szepesi kamara kifizetett két ízben összesen 22175 forintot, Armpruster János 500, egyéb kamara 1917 forint 50 $\frac{1}{2}$ $\frac{2}{3}$ dénárt, tehát 10168 forint 20 $\frac{1}{2}$ dénárral többet adtak, s ez betudható országbírói fizetésébe.

Dubniczay másik számítása a nádor fizetését 1618 junius végétől 1621 juniusának végéig veszi figyelembe (tehát 1620-ra is, a mikor Forgách Bethlen pártján volt), azonkívül Forgách egyéb kiadásait is kifizetendőknek véleményezi, a mely esetben a már kifizetett összeg 47236 forint 13 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{3}$ dénárt tenne ki, a hátralék viszont 18763 forint 85 $\frac{1}{2}$ $\frac{2}{3}$ dénárra rugna.

Forgách Zsigmond pecséteinek érdekes sajátja, hogy a címernőalakját hosszú szétálló hajjal és részben felöltöztetve ábrázolják. Családi címeres pecsétje volt hatszögletű nagyobb és kisebb, kerek, Nógrád megyei főispáni és tárnokmesteri szintén két ovalis formájú Sig. For. De Gim. Com. Nog. Tav. Re. Maj. et Con. Reg. körirattal; az országbírói kerek: Comes Sigismundus Forgach de Gimes Iudex Curie Sac. Reg. Matis. Consil., a nádori ehhez hasonló: Comes Sigis. Forgach De Ghymes Regni Hun. Palatinus Et Cumanor. Iudex, a címet körülvevő felírással.

³⁷¹ Tört. Tár 1886, 44. l. és Forgách Miklós 1621 július 2-án Nagyszombatban kelt levele báró Longueval Károlyhoz a Múzeum levéltárának törzsgyűjteményében.

A nádor tehát sem nem az érsekújvári táborban halt meg június 20-án (Tört. Tár 1892, 514. l.), se Hertneken (v. ö. a 249. jegyzettel), Komjátiban sem temették el, a hogy Nyitra megye monografiájában olvasható.

Mindamellet tehát, hogy kétséget nem szenvedhet az a tény, hogy Forgách nádort Nagyszombatban temették el, sírkövét a XVII—XIX. századig sokan látták, Forgách Pál, ki a Miklós egyházban nyugvó rokonaiért később nagy misعالapítványt tett, le is írta, nem tagadható, hogy egy zavaró körülmény mégis fennáll. A kérdés megfejtését eszközök híjával egyelőre nem kísérelhetem meg.

Levél község határából a mezőkről 1900-ban beszállítottak a Moson megyei múzeumba egy oszlopszerű csucsban végződő, másfél méter magas, szögletes, minden dízt nélkülöző követ, melyen e sorok olvashatók: COMITIS SIGISMUNDI FORGACHY DE GHYMES RELICTA FIERI CURAVIT ANNO 1637. Az évszám szerint csak a nádor özvegyéről lehet szó, fia Zsigmond Ádám 1645-ben halt meg. A múzeum egykoru feljegyzése szerint a kő lábánál egy szabályszerűleg eltemetett férfi holttestet találtak, melynek csontvázát szintén beszállították a múzeumba. Az ásatástvezető múzeumi őr azóta elhunyt, senki se tudja megmondani, volt-e rajta ruha, koporsóban volt-e stb. A csontváz a múzeum egyik üveges szekrényében helyeztetett el Gróf Forgách Zsigmond felírással. (Nagy Iván folyóirat, I, 184. l.)

³⁷² Sörös Pougrác Fraknói Kegyuri jog-a nyomán (283. l.) 1566-ot tartja a bibornok Forgách születési évének (Századok 1899, 721. l. jegyz.). Láttuk azonban, hogy Forgách Simon első végrendelete idejében két fia és két leánya élt, a születés sorrendje pedig a legnagyobb valószínűség szerint ez lehetett: 1555 Erzsébet, 1557—58 Zsigmond, 1559—1560 Ferencz, 1561—62 Kata (v. ö. a 267. jegyzettel).

³⁷³ Forgách Zsigmondnak a temetésre meghívó levelét közli a Századok, 1905, 779. l. Mint a megelőző jegyzetből kitűnik, az említett levél hibásan jelzi az érseket halálakor 49 évesnek, továbbá a Múzeum Inc. s. a. 1051. számu ősnymtatványában is hibásan jeleztetik az elhalálozás napja október 23-ára (Könyvszemle, 1894, 171. l.). A márvány síremléken látható földombormű alakot, sírfeliratának szövegét több

helyen kiadták. (V. ö. Sörös eml. életrajzát; Pázmány Péter levelezése, I, 19. l.

Haláláról kétféle hír keringett az országban, némelyek méregnek, mások pestisnek tulajdonították. Munkáit felemlíti Kollányi Ferencz: Az esztergomi kanonokok 190. l. Több levele van a Révay levéltárban. (Századok, 1875. évfolyamához adott jelentés a styavniczkai levéltárról, 39. l.) Az érsekről azt tartja a hagyomány, hogy ő hozta be a rózsát az országba, pozsonyi palotájában tenyésztette őket. Forgách Zsuzsához írt egyik levelében ő maga is megemlíti rózsafáit.

Használt kisebb és nagyobb hatszögletű czimeres pecsétet, bibornoki pecsétét a szövegben közöltem. Érdekes, hogy a pecsétek egy részén, mint a nyitrai egyháznak adott értékes kehely alapzatán Forgách a család czimerében látható női alakot ruhába öltöztetve alkalmaztatta.

³⁷⁴ Országos levéltár, N. R. A. 602—20.

³⁷⁵ Leleszi konvent levéltára, acta 1603, 25, országos levéltár, N. R. A. 124—15, 771—20, 813—28, Történelmi Tár 1895, 510.

³⁷⁶ Apponyi Sándor: Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok, I. 353. lap.

³⁷⁷ Irodalomtört. Közl., I. 246. l., Fabó: Monumenta, II. 109. l.

³⁷⁸ Óváry Lipót: A m. tud. akadémia tört. bizottságának oklevél-másolatai, II. 218. l.

³⁷⁹ Múzeumi levéltár, személyek szerinti iratok (Forgách).

³⁸⁰ Országos levéltár, N. R. A. 834—23; Rudolf 1600 január 26-án kelt megerősítése u. o., 24. sz. A Kerecsényi-Forgách rokonság így állott:

Kanyaföldi Kerecsényi Mihály	László
Kata	Judit
(Forgách Mihály)	(Ruszkai Dobó Ferencz)

³⁸¹ Jászói hiteleshelyi levéltár, prot. Qu. 279—282. l.

³⁸² Századok 1875, 63., Tört. Tár 1891, 513., Radvánszky eml. munk. III. 977. l. — Ugy vélem, hogy Bossányi Eszter levelében tévesen közölték, hogy Forgách Ferencz halálakor 22 éves volt, mert ez esetben 1625-ben született volna, s mint 12—13 éves fiú ténykedik az 1637-ik évi országgyűlésen, a mikor egyéb fontos tisztséget is visel.

³⁸³ A múzeumi kéziratár Fol. Lat. 3727. sz. kézirat adatai szerint. Ha egyéb forrásra nem hivatkozom, a XVII. századi születési és elhalálozási adatokat ezen közel egykoru forrásból meritem.

³⁸⁴ Országos levéltár, N. R. A. 601—25, 980—51.

³⁸⁵ Századok 1874, 95. l.

³⁸⁶ Országos levéltár, 124—40, 42, 880—5, 223—4, Eszterházy-oklevéltár, 216. l., Történelmi Tár 1897, 262—286. l. Leánya hozományának jegyzékét közölte a Tört. Tár 1880. évf. 195—201. l.

³⁸⁷ A múzeumi könyvtár személyek szerinti iratai közt (Forgách).

³⁸⁸ Országos levéltár, 732—38.

³⁸⁹ Századok 1879, 414., orsz. levéltár N. R. A. 488, 35. A jegyzék alján látható Forgách Péter pecsége Pe. Fo. betűkkel. 488—20, 35., Vágner: Adalékok a nyitrai káptalan történetéhez, 224. l.

³⁹⁰ Leleszi levéltár, acta 1660, 5.

³⁹¹ Jászói levéltár, DDDD fasc. 1, 5. l.

³⁹² Országos levéltár, 124—2. Forgách László kétféle pecsétet használt: nagyobb oválisban a női alak kissé jobbra fordul, keze csipőjén, hosszú haja és nyílt koronája van Ladislaus Forgach de Ghimes körirattal; a kisebb hasonló L. F. D. G. betűkkel.

³⁹³ Századok 1883, 223., Történelmi Tár, 1895, 134., Deák Farkas: Egy magyar főúr a XVII. században, Budapest 1883, 131. l.

³⁹⁴ Forgách Ádám hitlevelét első felesége részére közölte a Tört. Tár 1890, 797. l. 1635 körül vésetett pecsétje a czímerkép rendes formáját mutatja Com. Ad. For. D. G. Com. Neo. S. Com. körirattal; az 1640-ben látható pecsét a női alakot redős ruhában tünteti fel, karja mellett jobbról félhold, balról csillag, a melynek használata Forgách Ádám hibás czímerkészítésére vezetendő tehát vissza.

³⁹⁵ Országos levéltár, 687—1.

³⁹⁶ Múzeum könyvtára, személyek szerinti iratok (Forgách).

³⁹⁷ Tört. Tár 1898, 139 és 1634 október 13-án kelt bevalló levele Wenckheim Ferencz grófnál Gácson.

³⁹⁸ Századok 1880, 232., Radvánszky eml. munkája II. 358., Leleszi levéltár, 1697—6.

³⁹⁹ Országos levéltár, N. R. A. 990—63.

⁴⁰⁰ Tört. Tár 1893, 89. l.

⁴⁰¹ Századok 1870, 611., 1872, 511—512., 713., Márki Sándor: II. Rákóczi Ferencz, Budapest 1907, I. 299. l., Thaly: Gr. Eszterházy Antal tábori könyve, Budapest 1901; Archivum Rakoczianum I. 145, 180, 192. l.

⁴⁰² Magyar Tört. Tár, V. 176., Archivum Rak. I. 58, 68. l.

⁴⁰³ Rákóczy Tár, II. 17.

⁴⁰⁴ U. ott, II. IX. l. Márczius idusán tehát Rákóczi nem bízhatta Eger ostromát Forgáchra, a hogy Márki írja említett műve 323. lapján. Később (332. l.) a szerző maga is korrigálja a tévedést.

⁴⁰⁵ Bercsényi levelének eredetijét Thaly bemutatta a Tört. Társulat 1875 február 4-iki ülésén, Századok 1875, 125. l. Szövege megjelent az Archivum IV. k. 27. l. Rákóczi emlékiratainak fordítását (Ráth Károly, Győr 1861 62. l.) összehasonlítottam az eredeti franczia szöveggel (Histoire des revolutions de Hongrie, V. A la Haye, 1739, 142. l.), s megfelelőnek találtam.

⁴⁰⁶ Archivum I. 344. l.

⁴⁰⁷ U. ott, I. 69, 103, 125. Károlyi levele a Múzeum kéziratárában, Quart. Hung. 1324.

⁴⁰⁸ Márki id. munkája, I. 339—340.; Rákóczi Tár II. 71.; Rupp: Magyarország helyrajzi története, I. 452. l. A koronczói csata leírását adja az egykoru német ujságlap, Apponyi: Hungarica, II. 1577. sz.

⁴⁰⁹ Archivum, IV. 137, 163, 200, 277., Századok 1873, 103., Thaly: A nagyszombati harc, Pest 1869, 16, 77. l.

⁴¹⁰ Barkóczy levéltár a Múzeumban.

⁴¹¹ Történeti emlékek a magyar nép községi és magánéletéből. Kiadják Lugossy József, Szabó Károly, Szilágyi István és Szilágyi Sándor, Pest 1860, II. k.

⁴¹² Archivum IV. 394, 430, 489., Márki id. m. 400. l.

⁴¹³ U. ott, I. 391, 398, 410; IV. 587, 734, Történeti Lapok, I. 369. l.

⁴¹⁴ U. ott, IV. 702, 712. l. Forgách erdélyi tartózkodásáról írnak még Szaniszló Zsigmond; Történelmi Tár 1890, 318—319 és Czegei Vass György, a Magyar Tört. Emlékek II. oszt. 35. kötetében.

⁴¹⁵ Eble Gábor: Károlyi Ferencz és kora, 52—53. l., Archivum, II. 119. l., Századok 1875, 485, 487. l.

⁴¹⁶ Széll Farkas: A Nagybesenyői Bessenyey cs. története, Budapest 1890, 241. l.

⁴¹⁷ Archivum, I. 480, V. 6, 14, 15, 33, 35, 38, 41, 47. l., Károlyi oklevéltár, V. 393. l.

⁴¹⁸ U. ott, I. 483, 492, 506., V. 55, 56. l., Századok 1881, 772. l.

⁴¹⁹ Rákóczi Tár, II. 127.

⁴²⁰ Archivum, I. 508, 520, 546., V. 82, 128. l.

⁴²¹ Thaly: Ocskay László, Budapest 1880, 79, 85. l., Rákóczi Tár, I. 557, 576, 596., II. 135.

⁴²² Archivum, I. 627.

⁴²³ Miller: Epistolae archiepiscoporum Georgii Strigoniensis et Pauli Colocensis e Comitibus Szécsényi, II. 270—273. l.

⁴²⁴ Archivum, I. 643. l.

⁴²⁵ U. ott, V. 314, 315, 324, 328, 341, 343, 344., I. 657. l.

⁴²⁶ U. ott, V. 361, 364.

⁴²⁷ Történelmi Tár, 1902, 415. l.

⁴²⁸ Archivum, V. 458. l.

⁴²⁹ U. ott, V. 516. l.

⁴³⁰ U. ott, V. 569. l.

⁴³¹ U. ott, VI. 79. l.

⁴³² Kéry Ádám, a fejedelem tábori papja 1708 deczember 10-én nyugtázza, hogy ura részére Forgáchnétól átvett 1 öreg aranyos medenczét, ahhoz való szarvas forma aranyos korsót, 1 ezüst virágos téntás ládácskát, 1 nagy szemű kaláris övet, 1 aranyos bécsi nochtzeit-ládácskát abban levő aranyos eszközökkel 1 kis pohárka és kanál híjával.

⁴³³ Archivum, VI. 208. l.

- ⁴³⁴ Thaly: Ocskay László, II. kötet 243. l. (második kiadás).
- ⁴³⁵ Archivum, III. 41, 213. l. Forgách 1709 április 11-iki álmára vonatkozó feljegyzést magyarázza Thaly a Századok 1881, 119. stb. l.
- ⁴³⁶ Rákóczi Tár, II. 344., Archivum VI. 526. l.
- ⁴³⁷ Történelmi Tár, 1882, 160. l. A porosz király levele egy Forgách báróról is megemlékezik Simonon kívül, ki a legnagyobb valószínűség szerint Forgách László báró, Bottyán tábornok sógora.
- ⁴³⁸ Archivum III. 665., VI. 707. l.
- ⁴³⁹ Ugyanott, VII. 25, 45, 66. l.
- ⁴⁴⁰ „ VII. 71, 76. l.
- ⁴⁴¹ „ III. 737. l.
- ⁴⁴² „ VII. 107, 110, 137, 165, 169. l.
- ⁴⁴³ „ VII. 195. l.
- ⁴⁴⁴ „ VII. 176, 198, 205, 206. l.
- ⁴⁴⁵ Századok, 1873, 112. l. Thaly K. felolvasása, ugyanannak a Századok 1909. évf. v. ö. a Közlemények Szepes Vármegye Multjából cz. folyóirat 1909. évf. 178—179. l.
- ⁴⁴⁶ Századok 1867, 57. l.
- ⁴⁴⁷ Századok 1888, 311. l.
- ⁴⁴⁸ Történelmi Tár 1901, 533. l.
- ⁴⁴⁹ Éble Gábor: Károlyi Ferencz gróf és kora, Budapest 1893, 220, 247, 442. l.
- ⁴⁵⁰ Szuhányi Márton levelei Károlyi Ferenczhez a Károlyi levéltárban, 1742 január 28, február 1, március 15, ápr. 22.
- ⁴⁵¹ A szövegben említett levelek szintén a Károlyi levéltárban találhatók.
- ⁴⁵² Finácsy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában, II. 308. l., Magyar Könyvszemle 1902, 124. l.
- ⁴⁵³ Forgách beszédét közli Nagy József: Nyitra megye helyirása, I. k. 3. füz. (Komárom 1864) 49—51. l., Zerdahelyi é. múzeumi kéziratár Fol. Hung. 360. sz., Noszlopyé ugyanott Quart. Lat. 2271. szám alatt olvasható.
- ⁴⁵⁴ Nyitra megye monografiája, 649—650. l.
- ⁴⁵⁵ Századok 1882, 420. l.
- ⁴⁵⁶ Ballagi Géza: A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig. Budapest 1888, 256, 455. l.
- ⁴⁵⁷ Kazinczy Ferencz levelezése, II. 84. l., Századok 1878, 10, 18. l., Marczali Henrik: Az 1790—91-iki országgyűlés, I. 20, 127, 291, 336, 385, II. 344. l.
- Forgách Miklósnak az országgyűlésre vonatkozó iratai az alsó-kemencei Forgách kastély égésekor, hol a levéltár azon része, melyet

a Múzeumba addig be nem szállítottak, elhelyeztetett, elpusztult, mind-össze néhány köteg maradt meg belőle. Ezek:

Feliratok az uralkodóhoz: De indigenis, In negotio iuridico, De activitate regii locumtenentialis cons. Hungarici, De graeci ritus non unitus, In negotio praeferentialium regni gravaminum, De impopulatione; Nyitra megye felirata a közigazgatás visszahelyezésére az 1780 előtti állapotba, a nyitrai követek utasítása (junius 6), a megye politikai sérelmei, a városok sérelmei, a királyi ház által megsértett törvények lajstroma.

Diplomatica repraesentatio per prothonotarium I. Kornis elaborata (13 folio lap, nyomtatvány).

Leges per commercialem commissionem propositae (a bizottság két kötetnyi iratai a Múzeum könyvtárának kéziratárában: Acta deputationis regnicolaris in commercialibus).

Az ülések naplója (rongált állapotban).

Az iratok legtöbbször Forgách sajátkezűleg javított, néhányra észrevételeit, a tárgyalás napját is feljegyezte.

⁴⁵⁸ A Magyar országi fő és ország utaknak meg jobbitásáruul való gondolatok, melyek fel tétettek és magyarra fordítottak Landgraf Adam fels. csász. és királyi alsó-austriai ugy n. Veszprim Székes-Fejér és Komárom magyar nemes vármegyei gazdaságbéli társaságoknak egyik tagja által. Ivrét 129 lap.

⁴⁵⁹ Országos levéltár, N. R. A. fasc. 1718. nr. 6. V. ö. Századok 1873, 264. l.

⁴⁶⁰ U. ott, 835—31, 1024—20.

⁴⁶¹ Forgách Simon adósságára vonatkozó iratok ugyanott, fasc. 231, nr. 1—43,

„ 232, „ 1—10,

„ 233, „ 1—48. szám alatt találhatók.

⁴⁶² Thaly: Ocskay László, (1880) 436. l.

⁴⁶³ Országos levéltár, N. R. A. 219—26.

⁴⁶⁴ Ghymes várának 1720—50 közt végbement helyreállítását hirdették a falakon olvasható feliratok, a melyeket egykorulag összeírt valaki. Mivel némileg tájékoztatnak bennünket a vár berendezéséről is, továbbá nert néhány igen érdekes történeti részletet is megőriztek számunkra, jónak látom közölni azokat.

A belső kapu felett veres márványba faragva látható volt a család czimere, alatta bevésve:

Deo Optimo Maximo Propitio

Anno

M. DC. XIII.

Castrum GYMES

Vetustate ruinorum

FORGACHANAE Ornamentum

Comes SIGISMUNDUS FORGÁCH

De Ghymes

Sacrae Caes. Reg. Maiestatis
 Matthiae II.
 Dei Gratia
 Romanorum Imperatoris
 Et Regis Hungariae
 Iudex Curiae
 Consiliarius
 Superioris Regni Hungariae Generalis
 Ac
 Comitatum Nógrád, Sáros et de Zabolch
 Comes
 Consorte sua charissima
 Catharina Pálffy de Erdőd
 Liberis
 Adamo Eva Et Maria Francisca
 Propitio Numine
 Piventibus
 Renovavit
 Auxit
 Ornavit.

A kápolna vörös márvány oltárán Forgách Pál czimere látható az alábbi felirattal:

Sancto Ignatio De Loyola Confessori
 Ghymes Arcis Istius Patrono
 Paulus IV. Comes Forgách
 Gymes Totius Arcis Reaquisitor
 Et Haereditarius Possessor
 Totius Familiae Comitum Forgách Primogenitus
 Electus Episcopus Rosonensis
 Praepositus Sancti Irenaei
 Sac. Caes. Et Catholicae Maiestatis
 Consiliarius
 Posuit
 M. DCC. XXII.

A vártemplom és szent Pál apostol kápolnája közt levő vezeklő szobában kő táblán olvasható:

Paulus V.
 Natus Est Mensis Junii Die V.
 M. DC. LXXXVI.
 Romae Convictor in Collegio Germano
 Doctor Theologiae In Archi-Gymnasio Publico
 Regionis S. Eustachy Creatus M. DCC. XVIII.
 Abbas B. M. V. de Bakony Anno Eodem
 In Ista Arce Gymes Installatus
 In Hac Ecclesia Primitias Celebranti
 Adstitit Genitor Suus

Paulus IV. Comes Forgách
 Gymes Totius Arcis Reaquisitor
 Et Haereditarius Possessor El. Episcopus Rosonensis
 Ipso Festo Sanctissimi Corporis Christi
 M. DCC. XX.

A szent Pál apostol tiszteletére épült kápolna oltárán a Cselekedetek IX. 4. bekezd. olvasható, alatta a kezdőbetűk jelölésével az, hogy Forgách Pál (az atya) 1721-ben állította. Ugyane kápolna szentélyében:

M. CC. L.
 Andreas Comes Forgách
 Ghymes Istius Terrae Primus Aquisitor
 Et Arcis Fundator
 Progenitor Totius Familiae Comitum
 Forgách
 Tavernicorum Regalium per Hungariam Magister
 Primam Hanc Portam Fieri Fecit
 Per Quam Ipse Intrabat Et Sui
 In Sacrarium Instituta est
 M. DCC. XIX.

A vártemplom leczke oldalán a falba erősített vörös márvány-táblán:

D. O. M. A.
 Super Hanc Petram M. CC. L.
 Aedificavit Castrum Andreas
 Qui Primus Nominatus Est Forgách
 Et Ab Eo Tota Ista Excelsa Propago
 Accipit Sanguinem
 Is periculoso In Praelio
 Per Tartaros Fratrem Proprio Interempto
 Belam IV. Regem Hungariae
 Extremo In Discrimine Constitutum Vivum Servavit
 Maiorum Suorum Haec Monumenta
 In Ecclesiam Reduxit
 Et Pro Honore S. Ignatii
 Loyolae Confessoris
 Patroni Arcis Istius Benedixit
 Illustrissimus Ac Reverendissimus Dominus Dominus
 Paulus Comes Forgách
 Totius Istius Arcis Possessor
 Electus Episcopus Rosonensis
 Praepositus S. Iraenaei
 Sacrae Caes. Regiaeque Maiestatis Consiliarius
 Tertio Calendas Octobris
 M. DCC. XVI.

Szent János kápolnájában, mely a vártemplom kapuja mellett van, az oltár felett olvasható:

Gymes

Andreas Primus Nominatus Forgách
 Progenitor Totius Familiae Comitum Forgách
 Tavernicorum Regalium Magister
 Castrum hoc Aedificavit M. CC. L.
 M. DC. XIII. Sigismundus Forgách Hung. Palatinus
 Vetustum Restauravit.
 Rebellis Bethlen Tormentis Destruxit
 M. DC. XIX.
 Turcae Totaliter Combusserunt M. DC. LXIII.
 Paulus Comes Forgách El. Episcopus Rosonensis
 Prid. Calend. Augusti
 Reacquisivit M. DCC. XII.
 M. DCC. XIII. Restauravit.

Azon épületek felett, melyeket Forgách Pál helyreállíttatott, a vár alatti bányából fejtett fehér márvány táblára vésette e feliratot:

Paulus V. E Comitibus Forgách
 Episcopus Varadiensis
 Avitae Arcis Ghymes
 Ex Integro Dominus
 Scalas Hoc In Tractu
 Et Medias Concamerationes
 A Turcica Incineratione Desolatas
 Melius Restituit
 Anno Post Christum Iubilae M. DCC. L.
 Arcis Gimes Conditae
 Saeculo V.

A vár előtt álló Mária kápolna szobrának talapzatára pedig:

Magnae Dominae
 Hungarorum
 Quia Comitibus Forgách
 Auxiliata Fuit
 Paulus V.
 Statuam Posuit
 M. DCC. XXVII.

E feliratokat a vár romjai között ma már hiába keressük, elpusztultak.

⁴⁰⁵ Századok 1873, 445. l., érdekes a grófi udvar 1689. évi kiadásainak jegyzéke. 1702 őszén naponként átlag 70 font hust szállított be a konyhára Haurdorfer Mátyás szentpéteri mészáros.

⁴⁰⁶ 1698-ból Forgách ménésének következő jegyzékét birjuk, melyet a gróf maga írt össze:

Spanyolo, Siartenj, Táncoz, Sarló, Spanyol; *Resta in gaza*, Karika, Sötít szürke falcta, Stella ifju, Pej Vkodama leánya, Vircze Moldvai leánya; *Principe*, Sarga Tolvaj féle, Pej Örög Asszony leánya, Sötít

szürke Erő leánya, Affricana Pálffy féle; *Speranza*, Hódos sárga, Anglus, Ilfju Pál féle, Stella, Barna pej Kukaricza leánya, Vircze kos feű Bujdosó leánya, Sötét szürke kos feű Frauczimer leánya.

⁴⁶⁷ Archivum Rakoczianum, IV. 712. l.

⁴⁶⁸ Történelmi Tár, 1884, 410. l.

⁴⁶⁹ Archivum, VI. 533., Millenáris tört. VIII. 97. l., Országos levéltár, N. R. A. 967—51.

⁴⁷⁰ U. ott, VI. 329, Rákóczy Tár II. 283. l.

⁴⁷¹ Kőrösön Forgách Ádámnak 47 telekből álló birtoka volt, melyet fiai 1696 április 24-én néhány kőrösi polgárnak 7000 forintért elzálogosítottak, Forgách János saját jogáról 900 forintért lemondott testvérei javára.

⁴⁷² Feljegyzések a szalánczi reform. egyház anyakönyveiben.

⁴⁷³ Thaly Kálmán: Beresényi család tört. I. 268. l.

⁴⁷⁴ Forgách Farkas 1699-ik évi iratán látható pecsétében F. F. betűket látunk, a czimeralakot félholdak nem kísérik.

⁴⁷⁵ Országos levéltár, N. R. A. fasc. 43. nr. 72. Nagymihályi Bánffy Kata első férje Nagymihályi Pongrácz László volt, attól Ádám és László fiai, a másodiktól Barkóczy István, Ferencz, Sándor, Zsigmond, György és Borbála gyermekei születtek.

⁴⁷⁶ U. ott, 1057—26; a leleszi konvent és a szepesi káptalan levéltára, Prot. 1685, f. 76.

⁴⁷⁷ Thaly Kálmán Szmolenszket (Századok 1871, 221. l.), majd Zulkvát (Századok 1882, 529. l.), végül Wisniowieczet tartja Forgách elhalálozási helyének (Századok 1888, 391. l.), én az utóbbi adatot fogadom el, mert az említett helyen található adathoz kétség nem férhet, a Wisniowieczki hercegi család elhunyt idősebb tagjai, Bellemont alezredes nem Forgách fiával, hanem vele lehetett csak baráti viszonyban.

⁴⁷⁸ Századok 1882. évf.

⁴⁷⁹ Forgách Simon életét regényes formában megírta Werner György, 1908-ban megjelent a Budapesti Hirlapban, majd az Egyetemes Regénytárban (ismertették a Pesti Napló 1908. 287, Pester Lloyd 267, Neues Pester Journal 279. sz.).

Életéről részletek találhatók a Pesti Napló 1885, 25, 32, 38, 52. és 59. számaiban (Majláth Béla: Forgách Simon kalandjaiból), a Századok 1873. évf. (asztali rendtartása), rövid életrajzát s mint Csongrád megye főispánját közli Zsilinszky a Századok 1892, 226—228. l. Levelei vannak a kismartoni (Soproni bizotts. jelent. Századok, 1883.), a Radvánszky (Századok 1875. végén) levéltárban; Pekry Lőrincz jelentéseit közli a Tört. Tár 1889. évf.

Mint írótt jellemzi Thaly említett értekezése, továbbá az Egyetértés 1882, 194. sz.

Pecsétjein a czimerkép a kíséző félholdak nélkül látható, a czimerpajzs alatt két palmaág, a hogy Beresényi Miklós is a magáét viselte.

1710-ben nagyobb pecsétet is használ félholddal és csillaggal, alatta meglehetősen kezdetleges vésetű koszoru forma díszítéssel.

⁴⁸⁰ Kapossy: Pápa város tört., 77. l.

⁴⁸¹ Századok 1867, 171. l.

⁴⁸² Kollányi Ferencz: Esztergomi kanonokok, Esztergom 1900, 339. Forgáchot 1706 márczius 30-án I. József ajánlja a szent János rend lovagjai közé. Múzeum kéziratára, Diplomatarium Hungaricum, 74. sz.

⁴⁸³ Eredetije a Múzeum kéziratárában Oct. Lat. 463. szám alatt, 28 lapból áll; benne van Forgách ex librise, Nagyszombat egykorú érdekes metszete, szűz Mária könnyező nagyszombati képe 1708-ból.

⁴⁸⁴ 109 folio levél, ugyanott, Fol. Lat. 3395. Levelezett Károlyi Ferenczcel, rokonaival, Zichy Ferencz, Pálffy János, Eszterházy Ferencz, Apponyi Lázárral, a pozsonyi és esztergomi káptalanokkal stb.

⁴⁸⁵ Századok 1882, 624. l.

⁴⁸⁶ Fináczy eml. műve, I. 174. l.

⁴⁸⁷ Tört. Tár, 1878, 379. l., Rupp: Magyarország helyrajzi tört. III., 108, 128. l.

⁴⁸⁸ Vágner József: Adalékok a nyitrai kápt. tört., 57. l.

⁴⁸⁹ Magyar Könyvszemle, 1901, 368. l.; Múzeum kéziratára Fol. Lat. 2265 (3 kötet), 2374. 1749-ben Becskerek Mihály váradi nyomdász ünnepelő verset adott ki tiszteletére, a váradi egyház alapító tételére is megjelent egy díszes két lapos kiadvány.

⁴⁹⁰ Országos levéltár, N. R. A. fasc. 954, nr. 53–56. Pecsétjére a női alakot karok nélkül, félholdaktól kísérve vésette.

⁴⁹¹ Tört. Tár, 1898, 562. l.

⁴⁹² Horváth Imre halotti beszéde, melyet Forgách Zsigmond temetésekor tartott, 1709-ben Sopronban nyomtatásban is megjelent. Czimerében a női törzset jobbról csillag, balról félhold kíséri.

⁴⁹³ Nagy József: Nyitra megye, I/3, 54. l.

Forgách Miklós könyvtárának katalogusa újabban szintén bekerült a családi levéltárba. 10 szakra volt beosztva: 1. theologia, 2. filozofia, 3. szépirodalom, 4. ujságok, 5. földrajz, történelem, utazások, 6. regény-félék, 7. költői művek, 8. szónoklatiak, 9. jogiak, 10. matematikaiak.

A jegyzék francia nyelvű, felsorolja a művek rövid címét, kiadása évét, helyét, a felállítás szekrényét, tábláját, sorát, a kötetek számát. A könyvek legtöbbje francia nyelvű, magyar a legkevesebb (csupa XVIII. századi nyomtatvány). Érdekes az is, hogy a könyvek nagyság szerint helyeztetek el.

⁴⁹⁴ Vágó Ferencz: A gyöngyösi kath. községi nagygymnázium története, Gyöngyös 1896, 145. l.

⁴⁹⁵ Kazinczy Ferencz levelezése, XVII. 189. l.

⁴⁹⁶ Szeremlei Samu: Magyarország krónikája az 1848. és 49. évi forradalom idejéből, Pest 1867.

- ⁴⁹⁷ Magyarország Története, X. 471. l.
- ⁴⁹⁸ Mészáros Lázár emlékiratai, I. 321. l.
- ⁴⁹⁹ Kecskeméthy Aurél naplója, Budapest 1909, 111—112. l.
- ⁵⁰⁰ Szinnyei: Magyar írók, VI. 226. l.
- ⁵⁰¹ Budapesti Hirlap, 1894 február 22. szám.
- ⁵⁰² Egyetértés 1888, 117. sz. és Forgách Balázs gróf közlése.
- ⁵⁰³ Forgách Ágoston többi munkáját felsorolja Kollányi az Esztergomi kanonokok cz. művében.
- ⁵⁰⁴ Századok 1888, 301. stb. l.
- ⁵⁰⁵ Századok 1887, 274, 560. l., Magyar Könyvszemle 1880, 368—371. l.
- ⁵⁰⁶ III. Endre Bude feria secunda ante octavas Epiphaniarum kelt parancslevelében, melynek eredetije szintén a levéltárban van, Kuga olvasható.
- ⁵⁰⁷ A hűtlenségi perre vonatkozó egyéb oklevelekre nézve l. a 154. sz. jegyzetet.

A MŰBEN KÖZÖLT KÉPEK JEGYZÉKE.

A képmelléletek közlésében az a szempont volt irányadó, hogy szorosan a családot illető emlékek kerüljenek bemutatásra.

A Forgách családnak mai lakóhelyei mindegyikén van kisebb-nagyobb családi képtára, ezek törzsét a ghymesi képezi, melynek legtöbbje Kaufmann mester kezéből került ki. Ghymesen találjuk tehát a nemzetség tagjairól utólag vagy egyidejűleg festett eredeti képeket a XVIII. század végéig. A mikor a család tagjai újabb lakóhelyet választottak maguknak, a régi képeket lemásoltatták, s azok kiegészítése gyanánt a saját águk tagjait festették le: Ghymesen tehát a régi eredetiek mellé a ghymesi ág képei sorakoznak, Gácsoson, Szalánczon és Gombán a lemásoltak mellett az 1800-as évektől kezdve az illető ág eredeti képeit találjuk. Az utóbbi helyen Forgách Ágoston püspök Pelikán festővel állíttatta össze az 52 festményből álló képtárt. Metszeteket, rajzokat majd mindegyik gyűjteményben találunk.

A közölt képekről a felvételeket tulnyomó nagy részben Forgách István gróf úr, az országszerte ismert kiváló amatőr fényképész készítette.

A címrlapokon látható pecsétképet Richter Aurél rajzolta az országos levéltár Dl. 2216. számu, 1299 julius 17-én kelt okleveléről, melyen a többi között Tamás nyitrai és barsi főispán pecsétje is látható. Körirata: S. THOME COMITIS NITRIENSIS BORSN †

Megj. az Arch. Értes. 1877. 353. l.

18. l. Hunt lovag képét Soós Elemér festette a bécsi képes krónikából.
25. l. Sebus nyitrai ispán (a nemzetség Szentgyörgyi ágából) pecsétje a ghymesi hitbizományi levéltár 1231 február 25-én kelt okleveléről vétetett, melyről Illés (bors-

mononostori?) apát pecsétje hiányzik, Sebusé pedig a képen látható állapotban hártvaszalagon függ. A körirat töredéke: COMES . . . Az oklevél szövegét kiadta Fejér, III/2, 263. l.

26. l. IV. Béla 1253 márczius 13-án kelt oklevele az eredetinek $\frac{1}{3}$ -ad nagyságu szöveg másolata.
30. l. Ghymesvár romjairól a helyszinén készült felvétel.
33. l. Ghymesvár alaprajzát Könyöki János készítette el, a műemlékek orsz. bizottságának tulajdona.
43. l. András ispán képzeleti képe a szalánczi eredetiről vétetett.
64. l. Izsép alnádor pecsétjét 1339 október 20-án kelt, a Múzeum levéltárában található kiadványáról rajzolta Richter Aurél. A körirat töredéke: S. (I)SEIP . . . CE . . . P(A)LAT(I)NI †
69. l. Berkesnényi Miklós pecsétjét Richter Aurél rajzolta a Forgách levéltárban levő 1367 junius 3-án kelt okleveléről. (S)(C)OMT . NICOLAVI . VICECOM . BORIES †
96. l. Kis Károly megsebzése német krónikatöredékről vétetett fel, mely Forgách István gróf tulajdona.
103. l. Forgách Péter nyitrai főispán pecsétje Nyitra megye hatóságának 1406 január 8-án Paruczán kelt kiadványán látható az országos levéltárban Dl. 9148. V. ö. a 68. jegyzettel. Körirata: † G. FORGATSSH o PETER
105. l. Forgách Péter másik pecsétjét szintén Richter Aurél rajzolta 1422 április 26-án kelt okleveléről (Dl. 11208.). A pecsét pajzsában P(etrus) F(orgach) betűk láthatók.
155. l. Forgách Félix 1467 december 27-én rokonaihoz írt levele az eredeti szövegutánzata.
157. l. Nyitra megye hatóságának pecsétjeit a megye 1489 november 3-án kelt okleveléről Richter rajzolta. A baloldali első Forgách Péter főispáné.
160. l. A Forgách czimereslevél színes képét eredeti nagyságban Richter Aurél rajzolta s Weinwurm czég készítette el.
160. l. II. Lajos 1525 május 25-én kelt czimereslevelének fénynyomata a Divald műintézetben készült.
193. l. Forgách János pecsétjét a Forgách levéltárban levő 1446-ik évi eredeti után rajzolta Richter Aurél. A pecséten J(oannes) N(icolai filius) betűk láthatók.

199. 1. Forgách Gergely síremléke eredetileg Elefánton volt, onnan került Gombára; Forgách Károly gróf felvétele. Megjelent az Arch. Értesítő 1893, 257. l. is.
200. 1. Forgách János, Péter és társaik pecséteit Richter rajzolta az 1454 augusztus 17-én kelt oklevélről. A baloldali első pecséten P(etrus) F(orgach), a másodikon PETR. SIGIL(LUM NICO)LAI FILII szavak olvashatók.
213. 1. Forgách Zsigmond aláírását 1545 május 21-én Diószegen kelt nyugtájáról vettük.
240. 1. Forgách Simon báró síremlékének töredékét az eredetiről a néhai Myskovszky Viktor rajzolta. V. ö. a 249. jegyzettel.
241. 1. Forgách Ferencz történetíró a szalánczi festményről készült felvétel.
265. 1. Forgách Imre báró arcképe ugyanott található.
301. 1. Forgách Péter aláírása 1565 május 31-én kelt záloglevelén látható.
308. 1. Forgách Simoné ugyanazon iratról vétetett.
313. 1. Forgách Imre De Sigetho című művének címlapja a Múzeum könyvtárában található példányról készült felvétel.
317. 1. Forgách Imre kezeirása 1589 április 13-án Trencsénben kelt okiratának kezdő sora.
329. 1. Forgách Ferencz kinevezett veszprémi püspök aláírása 1588 július 25-én Bicsén kelt leveléről való.
331. 1. A nyitrai káptalan 1602-ik évi szabályzatának címlapját Jeszenszky Alajos kanonok az eredetiről vette fel.
335. 1. Szaláncz vára XVII. századi képe egykoru vázlatról vétetett.
337. 1. Forgách Ferencz nyitrai püspök kelyhe az eredetiről készült felvétel. Megjelent a Magyarország Történeti Emlékei az ezredéves kiállításon cz. mű II. k. 309. l. is.
339. 1. Forgách Ferencz bibornoki pecsétjét 1610 február 18-án kelt okleveléről rajzolta Richter; eredetije a kassai városi levéltárban, 5368. sz.
347. 1. Forgách Ferencz bibornok-érsek arcképe Rugendas metszetéről készült felvétel. Több helyen megjelent.
363. 1. Forgách Zsigmond aláírása 1615 márczius 4-én kelt nyugtáján látható.

379. 1. Ugyanannak arczképe a szalánczi festett másolatról fényképeztetett.
382. 1. Forgách Miklós aláírása 1634 junius 17-én Kovarczon kelt iratáról való.
387. 1. A gácsi vár homlokzatképét felvétel után rajzolta Richter Aurél.
391. 1. A nagyszombati Drugeth oltárt a helyszínén fényképeztük le.
392. 1. Pálffy Kata aláírása 1635 julius 2-án Tavarnokon kelt nyugtáján látható.
399. 1. Forgách Ádám országbíró Widemann 1646-ik évi metszetről készült felvétel.
403. 1. Szalánczvár alaprajzát 1878-ban Myskovszky Viktor készítette el, a műemlékek orsz. bizotts. tulajdona.
421. 1. Érsekujvár ostromakor megjelent egykoru ujságlap eredetije a Múzeum könyvtárában van.
425. 1. Érsekujvár feladásának képe Schedel krónikájából való.
439. 1. A szécsényi Forgách-kastélyt Mocsáry Nógrád vármegye esmertetése cz. művének III. kötetében megjelent metszet után adjuk.
443. 1. Szalánczvár romjai eredeti felvétel. Több helyen megjelent.
445. 1. A tavarnoki Forgách (most Stummer) kastélyt Richter Aurél a helyszínén rajzolta le.
451. 1. Gácsvár oldalképe eredeti felvétel.
459. 1. Galgócz képe Forgách Károly gróf felvétele.
467. 1. Ghymesvár XVIII. századi képe a Képes Ujság 1860 febr. 9-én kelt számában található fametszet másolata.
492. 1. Forgách Mihály Oratio de peregrinatione cz. művének címlapja a Múzeum példánya után készült.
494. 1. Ugyanannak aláírása 1591 november 26-án Páduából atyjához írt levele végén látható.
495. 1. Szklabinya vár képe eredeti felvétel.
501. 1. Forgách Éva aláírása 1629 május 20-án Pálffy Katához írt leveléről való.
503. 1. Rechberg Kata aláírása 1685 augusztus 15-én Galgóczon kelt iratának végéről vétetett.
504. 1. Forgách Ádám Fasciculus sententiarum cz. művének címlapja a Múzeum példányának másolata.

511. 1. Forgách Simon gróf gyűrűs pecsétjét az 1686 aug. 7-én Nagyszombatban kelt iratra nyomottról rajzolta Rich-ter Aurél. A pecsétben (Comes) . S(imon) . F(orgach) . betűk láthatók.
517. 1. Ugyanannak aláírása az 1686 január 25-én Galgócson kelt egyezséglevélről való.
527. 1. II. Rákóczi Ferencz fejedelem 1706 szeptember 17-én Forgáchhoz írt levelének eredetije a családi levéltárban van; szövege megjelent az oklevéltári függelékben.
531. 1. Eszterházy Ágnes grófnő arczképe a szalánczi várban levő festmény után készült.
536. 1. Ugyanannak aláírása 1702 november 20-án Forgách Pálhoz írt leveléről való.
540. 1. Forgách Simon 1707 május 1-én Szepesvárról fiához írt levelének eredetije a családi levéltárban van.
552. 1. II. Rákóczi Ferencz díszkardját az eredetiről készült fényképben adjuk. 1720-ban adta a fejedelem Bercsényinek, a kinek egyik leszármazottja Forgách Kálmán-nak engedte át. A kard pengéjén olvasható felírás: Utolsó Rákóczi Bercsényinek, utolsó Bercsényi For-gáchnak 1835-ben. A kassai Rákóczi kiállításon látható volt. V. ö. Századok, 1904, 642. 1.
559. 1. Forgách János Ádám gróf aláírását 1718 február 5-én Bécsben kelt zálogleveléről vettük, mely a Múzeum törzsgyűjteményében található.
561. 1. Forgách Ferencz gróf aláírása ugyanazon iraton ol-vasható.
563. 1. Forgách Miklós gróf nyitrai főispán arczképét a sza-lánczi kastélyban levő olajfestésű eredetiről fényké-peztük.
567. 1. Ugyanannak Ab optimo principe című műve a mú-zeumi példány után.
571. 1. Ugyanannak aláírása 1744 december 5-én Szécsényben kelt egyezséglevelén olvasható.
573. 1. Forgách Mária Dorottya (Gvadányiné)-é 1686 január 25-én Galgócson kelt iratáról.
581. 1. Forgách Ádám gróf aláírása ugyanazon okiratról.
585. 1. A galgóczi Forgách-kápolna belseje a helyszínen készült fényképfelvétel.

591. 1. Gácsvár és Váralja falu képét a Vasárnapi Ujság 1861, 49. számában megjelent metszet után közöltük. Ugyanabban megjelent a gácsi posztógyár képe is.
592. 1. Forgách Ignác gróf aláírása az 1737 május 8-án Szécsényben kelt egyezséglevélen látható.
595. 1. Forgách János gróf arczképe a szalánczi kastély eredetijéről készült felvétel.
604. 1. Homonnai Drugeth Krisztina, Forgách Andrásné grófnő aláírása 1690-ből való egyik leveléről vétetett.
607. 1. A Forgách Simon költségén megjelent *De vanitate consiliorum* mű címlapja a Múzeum példányáról másoltatott.
610. 1. Cziráky Margit grófnő aláírásának eredetije 1737 május 8-án Szécsényben kelt iratán látható.
612. 1. Forgách Ferencz gróf aláírása 1732 április 4-én Komjátiban keltezett egyezséglevelén olvasható.
613. 1. Klobusiczky Teréziáé ugyanott.
614. 1. Forgách József gróf aláírása az 1737 május 8-án kelt, említett iraton látható.
618. 1. Nádasdy Erzsébet grófnőé 1744 december 5-én Szécsényben kelt iratán.
619. 1. Forgách Józsefné arczképének eredetije Szalánczon van.
621. 1. Forgách Józsefé ugyanott.
629. 1. A mándoki kastély hátsó része a helyszínen készült felvétel.
633. 1. A nagyszalánczié,
635. 1. Az alsó-kemenczei új kastélyé szintén.
639. 1. Forgách Kálmánné grófnő és
643. 1. Forgách Kálmán gróf arczképei a mándoki eredetiek után készítették.
649. 1. A gombai kastélyt Forgách Károly gróf felvételében adjuk.
652. 1. A család leszármazási tábláját a budapesti Jókai-nyomda és műintézet készítette el.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

(b. = birtok, br. = báró, cs. = család, f. = falu, fej. = fejedelem, gr. = gróf, hg. = herczeg, m. = megye, p. = puszta, pk. = püspök, v. = vár, vs. = város.)

- Aba* fia *Aba* mester *Komjátiban* 38.
Abád b. 590—591, 611, 617.
 „ -falva 194, 442.
Abaffy János 316.
Abauj megyei honvédsereg szervezése 631.
Abelova b. 442, 594.
Acsádi Ignác 773.
Aczél (Erdőkereki) István 230.
Ádám nyitrai pk. (1249) 37.
Adamovish Károly 641.
Adóbeszedés módja 212.
Adószedő 195.
Agasegyház b. 296.
Agócz b. 136.
Agyagos b. 573, -eladása 638.
Aha b. 117.
Aiczingi Ozsvár 778.
Akos b. 312.
Akli b. 462.
Albert király 151.
 — lengyel herczeg 157.
 — osztrák „ 28.
Alkudozás Érsekújvár feladásáról (1663) 423.
Des Alleurs tábornok 522.
Almás b. 442.
Almássy Ferencz 590, 638.
 — Pál váczai pk. 457, 487.
Alsáni Bálint pécsi pk. 95.
Alsó-Csarnok b. 182, 588. lásd *Csarnok* alatt is.
 — Elefánti cs. 103. l. *Elefánti* alatt is.
 — Fegyvernek b. 296.
 — Hricsó b. 498. l. *Hricsó* alatt is.
 — *Lindva* b. 144.
 — *Merasicz* b. 444.
 — *Szkálnok* b. 440.
Álszemélyek szerepeltetése 120.
Altenburgi Konrád 16.
Alvincz elfoglalása 255.
Aly budai pasa 369.
 — esztergomi aga 263.
Amade a nemzetség Szegi ágából 20.
 — fiai 56.
 — *Magdolna* 578.
 — *Mária* 500.
Ampringen János 429.
Andreasicz Máttyás 437, 725.
Andrássy István 523, 524, 525.

- Andrássy Jozefin 640.
 — család 530.
 Anglyus János csütörtökhelyi
 bíró (1382) 71.
 Angyal Dávid 782.
 Antal nyitrai pk. 181.
 Apáczai Tamás 428.
 Apagi Pál 176, 771.
 Apaffy erdélyi fej. 431.
 Apáti b. 442, 462.
 Apponyi Anna 143, 272, 768.
 — cs. 119, 186.
 — Csuklasz Pál 178.
 — György 628.
 — Lázár 798.
 — Miklós 104.
 — Pál 390.
 — Sándor 781.
 — Tamás 104. I. Kisapponyi és
 Nagyapponyi alatt is.
 Apuliai László nádor 59, 67,
 70, 669.
 Aranyad b. 144.
 Arany és ezüst ékszerek 196,
 550—551, 791.
 Aranyas b. 282, 436, 444, 462.
 Arany János 765.
 Ardó b. 64.
 Árkibánya b. 66.
 Armpruster János 787.
 Árpád nemzetség birtokai 14.
 Árva v. 315, 498.
 Aspremont hg. 511.
 Ásvány b. 497, 596.
 Aszaló b. 306, 479, 489.
 Atara b. 283, 711.
 Auersperg hg. 412.
 Augsburgi birod. gyűlés 244.
 Baab b. 79.
 Baán Anna 299, 777.
 — falu 285, 286.
 Babarczy Kálmán br. 650.
 — cs. tagjai 650.
 Babindal b. 582, 583. I. Felső-
 Babindal alatt is.
 — -i (Kudányi) András 283,
 482, 484.
 Bacsányi 571.
 Bácsi káptalan 81.
 Bácska b. 588.
 Bacskády Károly 641.
 Baden hgség 647.
 Bágy b. 594.
 Bajna b. 459, 735. I. Nyitra-Bajna
 alatt is.
 Bajnóczi cs. 693.
 Bajnóczka b. 459, 588, 735.
 Bajom v. 360.
 Bajoni cs. 238.
 — István 279.
 — Zsófia 776.
 Bajtay István gácsi tisztartó 589.
 Bakabánya vs. 267.
 Bakics Pál 205.
 — Péter 496.
 Bakócz Tamás eszterg. érsek
 181, 697.
 Bakos Gábor 402, 407.
 — István 395.
 Bakteleke b. 294.
 Baky Máté 579.
 Ballada töredék Forgách Ba-
 lázsról 766.
 Balázs Janka 640.
 Balassa András 301.
 — Anna 283, 484.
 — Bálint 413, 433.

- Balassa Benedek korponai kapitány 297.
 — Farkas 252.
 — Ferencz 266, 481.
 — Imre 413, 444.
 — János 243, elfogatása 252.
 — Magdolna 230, 289.
 — Menyhért 211, 245, 346, 785.
 — Zsigmond 360, 778.
 — cs. 271, 484.
 Balázsvágása b. 279, 709.
 Balázs Ferencz munkája 772.
 Ballagi Géza 792.
 Balog b. 440, v. 343.
 — István 479.
 — Mihály 650.
 — Péter 620.
 Bálvány p. (1331) 58.
 Banai várispánság 38, 664—665, 763.
 Banderiumok a husziták ellen (1422) 677.
 Bánffy (Alsólintvai) Dorottya 144.
 — János 306, 484, 491.
 — Zsigmond 144.
 — cs. rokoni köteléke a Forgáchokkal 768.
 — (Nagymihályi) Kata 603, 797.
 Bangha Ilona 775.
 Bánhalma b. 442, 590—591, 611.
 Banka b. 459, 611, 735.
 Bánkeszi b. 284, 713.
 Banki Benedek semptei várnagy 285.
 Bansai Csatnekporoszló (1244) 4.
 Bánvásár b. 435.
 Bányák Bars megyében 231.
 Banyai Balázs 682.
 Barcz (Baracz, Baralecz) 40, 41, 169, 359, 602, 638.
 — -i cs. 152, 688.
 Baranya m. 103.
 — -i Bálint 287.
 — István 306.
 Baraton b. 594.
 Bardóczföldre b. 176, 229, l. Kisehece alatt is.
 Barkóczy Ferencz 519.
 — László 396, 480, 573, 603.
 — cs. tagjai 797.
 Bárói oklevele a Forg. családnak 241.
 Baromlakai jobbágyság 124.
 Baromtenyésztés a török hódoltság idejében 278.
 Barót b. Szencsén 183.
 Bars falu 136, 681.
 — v. 35, 68, 664, 665; jobbágyságai (1366) 68, népei (1237) 37, kikiáltója (1365) 68, területe (1275) 32, udvarnokai 71.
 — m. 68, 106, 112, 117, 126; alispánja (1367) 69, főispánjai 32, 156, 186, 207, 229; közgyűlései: (1366) 67, (1372) 67, (1369, 1372, 1378) 70, (1411) 113, (1424) 136; 666, 667, 669, 698.
 Bártfa vs. 305, 505, 680.
 Bary (Revistyei) Balázs 156.
 Baskócz b. 283, 443.
 Básta György 325.
 Bástyák felszerelése Ghymesen (1647) 465.
 Báthori András orszb. 273, 237, 290.

- Báthori Barla 179.
 — Gábor erdélyi fej. 340, 351—354, 355—358, 361—365.
 — István fejed. 254, 266, 272, 485; orszb. 151, 434.
 — Miklós orszb. 250, 278; temetése 775.
 — Zsófia 498.
 Bátka b. 440.
 Batonya b. 278.
 Bátorkeszi falu (1263) 39.
 Batthyány Borbála 480, 504—505.
 — Ferencz 378, 389.
 — István 156.
 — Izabella 622.
 — Kristóf 505.
 — cs. 414.
 Battik Erzsébet 444.
 — Gergely 444.
 Battyán b. 462.
 Bay László 547.
 — Mihály 276.
 Bazin vs. 390, 526, 529.
 Bebek Benedek leányai 61, 79.
 — Detrik nr. 110, 667.
 — György 245.
 — Imre 95.
 — István orszb. 68, 74.
 — cs. 62, leszärm. 655.
 Bécs 408, 411, 415, 418, 441, 509, 514, 525, 581, 604, 640, 641, 644, 645.
 — -i béke 328, 782.
 — -i egyetem 612, 615.
 — -i képes krónika 761.
 — -i tanácskozás 401.
 Beczkó v. 551, 615.
 Béd b. 120, 183.
 Beiktatás fegyveres megakadályozása 72.
 Békavár b. 459.
 Bekfölde b. 70.
 Békefi Remig 762.
 Békés Gáspár 251, 494.
 Beksics-Gusztáv 630.
 Bél Mátyás 7.
 Béla b. 280.
 — (II. III.) király 19; (IV.) 24, 27, 661—664.
 Belad b. 27, 31, 32, 115, 170, 179, 664, 665.
 — -i Pál 169.
 Beleknegina, Géza fej. neje 14.
 Beleznay-ezred 561.
 Belgiojoso Barbiano 325, 333, 334.
 Bélicz b. 168, 288, 444, 768.
 Beliczai András 611.
 Bellarmin 489.
 Bellemont alezredes 559, 797.
 Bende János gácsi tisztartó 448.
 Benedek esztergomi kanonok (1226) 25.
 Benedeki b. 279, 709.
 Béni Miklós 172.
 Bény f. 19.
 Benyovszky Miklós 498.
 Berchtold (Ungerschnitzi) József gr. 641.
 — Eugénia, Henriette, László 641.
 — (Pullitzi és Trattingi) Róza gr. 650.
 Bercsényi cs. 584, 586, 609.
 — Imre 459.
 — Miklós (id.) 424, 499, 574, 602, 603.

- Bercsényi Miklós (ifj.) 511, 512
 — 525, 532, 533, 535, 537,
 542, 544—546, 548, 550, 551,
 553—555, 557, 749, 752,
 pecsétje 797.
 Berekszeg b. 462.
 Berek erdő 183, hegy 31.
 Berencs v. és b. 58, 497.
 — -i cs. 41, 119—120; István
 120, Lőrincz 43.
 Berény b. 498.
 — -i gr. cs. 582.
 — Erzsébet 613.
 — Ferencz 442.
 — György 463.
 — Judit 611.
 — Pál 587.
 Beéger Péter 317.
 Berjeghy Krisztina 636.
 Béri István 229.
 Berkenye b. (1274) 40.
 Berkesnényei Miklós barsi al-
 ispán (1369) 69.
 Berki cs. 46, 296.
 Bertalanfy cs. 622.
 Bertóti 537, 543.
 Berzencze v. 232.
 Berzeviczy Kelemen 316.
 — Márton 256, 283.
 — Péter 120, 129, 130.
 — Tamás 680.
 Besse falu 41.
 Bessenyei Pál 120.
 — Zsigmond 522.
 Bettendorf br. 558, 613.
 Bethlen Gábor fej. 352, 357, 359,
 364, 365, 366; I. támadása
 375; II—III. 382—386, 393;
 446, 731.
 — István 409.
 Bezdéd b. 596.
 Bezzeg György 444.
 Bicsé v. 315, 317—318.
 Biela Emilia 645.
 Bihari és szabolcsi ágai a nem-
 zetségnek 20.
 Bikesei Gergely eszterg. ér. 52.
 Biróság helye birtokrész Kom-
 játiban 190.
 Birtokjog biztosítása 23.
 — -adományozás 66, -telepítés
 176.
 Biró Venczel 774.
 Bizottság kiküldése Forgách
 András birtokainak eladá-
 sára, 572.
 Bizottság kiküldése Forgách
 Simon adósságainak meg-
 állapítására 577.
 Bizra b. 279, 709.
 Blagay Miklós eszterg. kanonok
 226.
 Bocskay Gábor 319.
 — Gergely 252.
 — György 252.
 — István 325—336, 428, 486—
 487.
 Bocskó b. 442.
 Bodok (Bossányi) László nyit-
 alisp. 771.
 Bodonyi Mihály 456.
 Bodrogi Gergely 301.
 Bodzás b. 278, 709.
 — Ujlak b. 602, 617. I. Ujlak
 alatt is.
 Bogádi Miklós trencsényi kapit.
 318.
 Bogárfölde b. 174, 183.

- Bogdány b. 299.
 — -i Olivér 81.
 Bogdanovits István vajda 155.
 Boglárka b. 278.
 Boglyasalja 442, 594.
 Bogyó (Nádasdi) Péter 125, 147, 768.
 Boltha torony Ghymesvárbán 695.
 Bokri (Kelecsényi) Demeter 173.
 Boksa nemzets. czimere 162.
 Bolondóczi Stibor 196, 677. 1. Stibor alatt is.
 Bolcsinkovics János 589.
 Bolyk b. 442.
 Bolly b. 457.
 Bonifác (VIII.) pápa 54.
 Bonnar Péter mándoki tisztartó 456.
 Bor 134, 228, 441, 449—450, 474—475.
 Borbála (Czillei) királyné 104, 766.
 Bornemisza Gergely 215, 773.
 — János 456, 577.
 — Pál 402.
 Borolcz b. 38.
 Boros Mihály galgóczi porkoláb 461.
 Borosznok b. 442.
 Borovszky Samu 772, 775.
 — Tamás 776.
 Bors beszerzése 224.
 Bossányi Borbála 457.
 — Eszter 483, 741, 789.
 — Ferencz 569.
 — Judit 444.
 — László 279.
 — cs. 500, 785.
 Bosnyák Ambrus 217.
 — András 287.
 — Tamás 360, 381, 392, 480, 499.
 Boszniai hadjárat 152.
 Bottlik Imre 424.
 Bottyán János 512, 527, 528, 533, 608, 752, 792.
 Bozóki ága a nemzetségnek 19.
 Börpánczél 142.
 Bósi (Beősi) Lotárd 123.
 Brandeis fővezér 237.
 Brandenburgi Katalin 394.
 Brankovics György 153.
 Brassó vs. 155, 358.
 Bresztó b. 280.
 Brogyán b. 71—72, 230, 289, 293, 294.
 — -i cs. 178, 294, leszármazása 770.
 — Benedek 171.
 — Gergelyné 168.
 — György 226.
 — Miklós 231.
 Browne-ezred, 612.
 — tábornok 561.
 Brozsolyop b. 285.
 Bruncsik Mihály 578, 589.
 Brunócz 494, 574.
 Brünn ostroma 406, 408.
 Brutus Mihály 256, 311.
 Bucsány b. 526.
 — -i Mihály 230.
 — Miklós 775.
 — Ózsvár 181.
 Buda v. 153, 205, 207, 406, 418, 604, 618.
 — -i káptalan 176, 178, 189, 191, 668, 687, 688, 695.
 — -i Ferencz 306.

- Buda István 517.
 — László 609.
 Bugar fia Maronus (1323) 58.
 Bujdosók vállalkozása 429.
 Bunos patak Ghymesen (1253)
 31.
 Buquoy 382.
 Bura b. 592.
 Burányi János 215.
 Burgio br. pápai követ 205.
 Butorok Gácsvárbán (1678)
 450—452; 499.
 Buza ára (1444) 182.
 Bu-Zekri Afrikában 641.
 Bybi Anna 279, 457.
 Byri Tamás 80.
 Bzincz b. 444.

Calepinus szótára 764.
 Carillo Alfonz 330.
 Castiglione Ödön 564.
 Corvin János 158, 197.
 Csaba b. 195.
 — -i László 123, 125.
 Csász b. 497.
 Csáj b. 136, 299, 434.
 Csák nemzetség birtokai 25.
 — Máté 28, 46, 51, 55, 56, 57,
 58, 61, 655, 664, 764.
 Csákány b. 659.
 Csáky Imre gr. váradi pk. 513.
 — István 325, 415, 479, 500, 789.
 — Istvánné 457.
 — Krisztina 510.
 — Mihály 254, 550, 551, 553, 558.
 — Pál 505.
 Csalad b. 30, 137, 177, 459, 657,
 735.
 — -i Falkos fiai 59.

 Csalad Ferencz 693.
 — István 79.
 — Péter 169, 177, 693, 770.
 Családi oklevelek bece 655.
 — osztály 127, 134, 660, 666,
 674, 675, 681, 695, 702—704,
 712, 749, 753, 759, 760.
 Csalgon föld 133.
 Csallóköz b. 154, 526.
 — -i Péter 174.
 Csallya v. 295.
 Csama (Reeghi) cs. 770.
 — Gergely 174.
 Csanádi János 491.
 — káptalan 76.
 Csánki Dezső 761.
 Csap b. 596.
 Csaplári Isten Lukács 185.
 Csapy Anna 777.
 Csarad b. 133, 582, 584.
 Csarnok b. 170—171, 483, 583,
 750. I. Alsó- és Felsőcsar-
 nok alatt is.
 Császár b. 121, 180.
 — Márton 446.
 Csege b. 637.
 Csegöld b. 462.
 Cseh háború 482.
 — -ekkel való szövetség 153,
 381.
 — ország 66.
 Cseh, Harasztí és Forgách ro-
 konság 777.
 Csehi György 680.
 Cseh (Szöllősi) János 170.
 Cseh (Lévai) László 187.
 — Péter 126, 142, 767.
 — Zsigmond 229, 295.
 Csejte v. és b. 609, 614, 615, 638.

- Cseléni Sándor 62.
 Csellevár ostr. 154.
 Csemery János tapolcsányi
 tisztartó 657.
 Csenke b. 19.
 Csepes Gergely 201.
 Csepreg b. 525.
 Csered b. 594.
 Cseresztenyei másként Bősi Ör-
 dög István 123.
 Csermeny László 103.
 Cserneki Miklós 168.
 Cserniczki György 283.
 Csernusházai Márton 144.
 Csertes b. 463, 741.
 Csetneki András 175.
 — János 679.
 — László 120.
 — Miklós 194, 679, 683.
 — Zsigmond 679.
 — cs. 104, 120, 767.
 Csitár b. 59, 115, 134, 176, 180, 183,
 189, 443, 498, 584, 703, 713.
 Csobánka Bertalan 230.
 Csobánkaháza b. 230.
 Csókakői várnagy 58.
 Csoltó b. 63.
 — -i Pál 63, 79.
 Csoma József 161, 167, 769.
 Csomonya b. 572.
 Csongrád megye 410.
 Csopos Bálint 283.
 Csuklasz b. 482, 485.
 Csúthi Pál 306.
 Csúz b. 152. l. Szék alatt is.
 — István 691.
 — -i Péter 173.
 — -i Sára 297.
 — -i cs. 124, 144, 152.
 Csütörtökhelyi jobbágyok 70.
 Cunigam br. cs. 604.
 — Anna Jozefa 605.
 Curvi Endre földjei (1293) 38.
 Czauner István 579.
 Czecezy Sára 298.
 — cs. 299; és Forgách rokon-
 ság 777.
 Czegléd vs. 440.
 — -i János 312.
 Czéke b. 573.
 Czétény b. 176.
 — patak (1274) 41.
 Czibak cs. 283.
 Czifer b. 195.
 Czillei Herman 101.
 Czimeres ágyuk 231.
 Czimermegerősítés 161.
 Cziráky Margit 559, 593, 610, 611.
 Czobor (Czoborszentmihályi)
 Ádám 510.
 — Imre 324.
 — Mihály 491, 510.
Dályó puszta 588, 594.
 Dán vajda 153.
 Dancs János 194.
 Danczka 7, 553.
 Darabantok szállása Ghymesen
 465.
 Darvai Ferencz 517.
 Darvas Pál 558.
 Dávid György 579.
 Davorán b. 186. l. Falkos-Dob-
 rán alatt is.
 — -i Péter 769.
 Dawar b. 168, 677.
 — -i Farkas 104, 167.
 — -i cs. 168.

- Deák Farkas 494, 497, 773.
 — (Mihályi) Pál 511.
 Deáky László 330.
 Debreczen vs. 375, 400, 512.
 — -patak (1331) 58.
 — -i István 579.
 Debrő v. 434, 720.
 Décs b. 459, 588.
 Dédes v. 434, 720.
 Delphino Zakariás 249, 316.
 Demeter fehérvári várnagy (1265) 37.
 — zólyomi ispán (1301) 53.
 Dénes esztergomi érsek 180.
 Derczela pater 539.
 Derencsén 6, 440, 590, 747.
 — -i cs. és a Forgáchok rokonsága 702, 772, 778.
 — -i László 294.
 Dergenyi Ipoly 185.
 Dersfi István kassai kapitány 279.
 Derski László 769.
 Dervenceze b. 184, 583.
 — patak (1229) 36, (1275) 32, 40.
 Dés v. 400.
 Desfours Ferencz gr. 617.
 Deseő Imre 641.
 — János 636.
 — Judit 636.
 Detrekő v. 437, 446.
 Detrik ghymesí várnagy (1312) 56.
 — (Jókúti) Balázs 143.
 Déva v. 359.
 Dévén v. 206, 258, 390, 580, 589.
 — Tugár (Kistugár) 444.
 Dezsnyő b. 440, 725.
 Dézsi Lajos 782.
 Diószeg b. 211, 292, 318.
 Djebel Aures-i hegyek 641.
 Divék nemz. czimere 771.
 Dobó Ferencz 261, 272, 484, 493, 789.
 — (Ungi) István 145, 251, 295, 296, 781.
 — Zsófia 198.
 — cs. 481, 491, 690; és a Forgáchok rokonsága 777.
 Doboji ütközet 102.
 Doborgáry Lőrincz 442.
 Dobraviczky Miklós 306.
 Dobzay István 312.
 Doctor Péter 209.
 Dóczy (Nagylucsei) András 353, 362, 363, 364, 368, 369, 373, 374, 405.
 — Dorottya 456.
 — Ferencz 207, 230, 772.
 — László 777.
 — Miklós 228, 295, 703, 774.
 — cs. 208.
 Dolghorucki hg. 548.
 Dolhai csata 512.
 Domanovszky Sándor 762.
 Dombegyház b. 277, 709.
 Dózsa Ádám 499.
 — (Uza-Paniti) Tamás 457, 500, 602.
 — cs. vagyona 458.
 Döbling 640.
 Dömsödi Ambrus galgóczi porkoláb 460, 657.
 Drahi cs. 284.
 Drahóc b. 459, 462, 581, 713, 735.
 Draskovich Gáspár 314.
 — János 396, 409.

Draskovich Miklós nyitrai vár-
nagy 481.

— Miklós 296.

Drechselius munkája 537.

Drégely visszafogl. 272.

Dresser Máté 491.

Drugeth (Homonnai) Bálint 326,
339, 340, 342, 487.

— György 364, 366, 369—375.

— János orszb. 462, 725, 784.

— Krisztina 603—604.

— Mária 458.

— Miklós orszb. 59.

— Vilmos nádor 63, 66.

Dubniczay Sándor 787.

Dudics Antal 256, 780.

Duffek Antal 647.

Duhony Miklós 576.

Dukla falu 553, 631.

Duna folyó 407, 420.

Dunaveczi b. 680.

Dusnok b. 40, 180.

Dyun (Dyvenkuy) birtokrész 30.

Ebeczky Tamás 589.

Eberhard b. 289.

Ebergényi László 545.

Ebersdorfi Raimprecht 300.

Eble Gábor 791.

Eckhard Kristóf 264, 317.

Ecséd v. 243, 365, 435.

Ecseg b. 440, 443, 594, 617.

Edelény falu 603.

Ederer Florentina 642.

Eger v. 206, 249, 283, 434, 435,
439, 514, 523, 524, 589.

— -i káptalan 62, 63, 64, 293,
667, 709.

Egerszegi Pál 217.

Éger (Cseh orsz.) 561.

Egyed b. 292.

Egyházi birtokjogok biztosítása
23.

Egyházszeg 284.

Ékszerek, arany és ezüst ne-
mük 228, 232, 297, 299,
498, 499, 505, 616, 618.

Elefánt falu (1253) 31.

— -i Imre 484.

— Kata 775.

— Lukács 112.

— Mátyás 103.

— Mihály 141.

— Miklós 676.

— -i cs. 35, 120, 183, 676.

— -i pálosok 139, 183, 201, 578.

Élelmiszerek Gácsvárbán (1678)
448—450; Ghymesen (1647)
473—476.

Elővölgyi János 202.

Elszámolás Ghymes jövedel-
meiről (1549—1550) 222—
224.

Emőkei Mihály 174.

Encs b. (Abauj m.) 443.

Endre (II. király) 24, 660;
(III.) 52, 666.

Endréd b. 176.

— -i Nagy Benedek 176.

Engelshofen Anna 612.

Ény b. 177, 211, 226, 230, 583.

Enying v. 255.

Eötvös Miklós 560.

Eperjes vs. 390, 393, 505, 523.

— -i béketárgyalások 395, 482.

— -i törvényszék 436.

Eperjeske b. 433, 456, 486.

Éradony b. 616.

- Erdélyi András 392.
 — hadjárat (1612) 487; (1704) 519—520.
 — -iek lázadása (1467) 155.
 Erdély különválása 207.
 — -ben élő Forgáchok leszarmazása 783.
 Erdődy György gr. 511, 579, 587.
 — Imre 497.
 — István 378.
 — Kristóf 564.
 — Sándor 505.
 — Tamás 344, 434, 438, 485, 776.
 — Tamásné (Ungnad Anna) 433.
 Ernő főhg. 270, 281, 315, 435.
 Érsek (Berini) István 174.
 Érsekújvár 254, 262, 270, 326, 383, 392, 396, 406, 409, 414, 502, 526, 589, 788.
 — feladása (1663) 420—426.
 — felszerelése (1660) 416—417.
 Erzsébet királyné (IV. László neje) 40.
 — (Nagy Lajos neje) 87, 99, 151, 669—673.
 Eszék v. 418.
 Eszény b. 596.
 Esztergom m. 19.
 — v. 16, 17, 52, 101, 102, 136, 160, 207, 275, 375, 419, 526, 528, 529, 645, 650.
 — -i érsekség bandériumai 169; földjei 32, 41, 35, 37; pereit a Forgáchokkal 115, 171, 179, 226, 297, 401.
 — i káptalan 30, 38, 40, 41, 67, 178, 229, 232, 281, 316, 318, 435, 460, 478, 576, 578, 613, 660, 664, 665, 666, 720.
 Esztergomi keresztes konvent 39, 58.
 — szentszék 115, 124.
 Eszterházy Ágnes grófnő 510, 530, 532, 534, 535, 586.
 — Antal gr. 512, 518, 519, 528, 533, 548, 551, 553, 554, 608.
 — Dániel 535, 555, 564.
 — Ferenczpozsonyalispán 264.
 — Ferencz 384, 498, 798.
 — János 579.
 — József 578, 580.
 — Kata 578.
 — Miklós nádor 371, 388, 394, 395, 402, 404, 406, 409, 483.
 — Pál nádor 381, 410, 430, 484.
 — Zsófia 463.
 Esztrény b. 440.
 Ethei Dorottya 769.
 Étkезési rendje Forgách Simonnak a szepesvári tömlöczben 538.
 Eugen (Savojai) hg. 514, 558.
 Evőeszközök Gácsvárbán (1678) 450.
 Ezüstneműek 304, 505.
Falkos Dobrán (Davoran) b. 169, 299, 444, 483, 491, 657, 693.
 Fanbergi Tibold lovag 16.
 Fánсy Anna 301, 778.
 — Borbála 778.
 — György 282, 300, 481, 485.
 — cs. birtokai 572, 749.
 Farkas, Paznan fia (1165) 20, 42, 659.

- Farkas (Dédi) László 197.
 — cs. 185.
 — János, 773.
 — (Lábatlani) László 771.
 — Perpetua 184.
 — Almás b. 440, 755.
 — Ludány b. 169, 177, 693.
 Favágó emberek 181.
 Fazekas Márton 583.
 Fáy István, János és Mária 638.
 Fedémes b. 195.
 — -i Miklós 171.
 — -i (Szobonya) Imre 172.
 Fegyvernek b. 126.
 Fegyverzet 305.
 Fehérvár 272.
 Fejérkövy István 437.
 Fejérpataky László 763.
 Feketefis b. 140. I. Fis alatt is.
 — -i Vid 171.
 Feketehalmi vár 27.
 Fekete-Kelecsény 582, 584. I.
 Kelecsény alatt is.
 Fekete Péter hajdu vezér 371.
 Feketevár (Bars) 231.
 Felhasznált levéltári iratok 8.
 Felmentés az adó alól 153, 687,
 688, 689.
 Feledi Leusták 228.
 Félegyházi János 156.
 Felnémet falu 250.
 Felső-Babindal b. 123. I. Ba-
 bindal alatt is.
 — Bodok b. 168, 677.
 — Bű falu 650, 651.
 — Csarnok 136. I. Csarnok
 alatt is.
 — Elefánti cs. 103. I. Elefánt
 alatt is.
 Felsőfalu b. 283.
 — Hrabócz b. 280. I. Hrabócz
 alatt is.
 Felső-Szkalnok b. 440.
 — szolnok megyei dikátor 153.
 Felvonóhid Szent-Mártonban
 598.
 Ferenczffy Lőrincz 392.
 Férfiruha 228, 305.
 Ferdinand (I.) megválasztása
 206—215, 220—228, halála
 243; 704, 707—709.
 Festetich-ezred 561.
 — Mária gr. 640.
 Fináczy Ernő 792.
 Fischer Ignác br. 577.
 Fis (Fys) b. 37—38, 174.
 — -i Guepse (1237) 36.
 — György 175.
 — Imre 175.
 — János 170.
 — Klára 28s.
 — Korlát 36.
 — László 176.
 — Máté 38.
 — Mikó 36.
 — Neuha 36.
 — Orbán 36.
 — (Szilva) Pál 177.
 — Simon 36.
 — Tamásné 143.
 — cs. 660, 762, 777. I. Szent-
 Mártonfisi alatt is.
 Florentinus János 772.
 Fodor István 114.
 — Márton tavarnoki gabona-
 táros 446.
 — Mihály nyitrai bíró 141, 684.
 — Miklós ügyvéd (1342) 65.

- Fogaras v. 255.
 Fogarassy Gábor 620.
 Fogott birák 171, 180, 181, 294.
 Fontanella grófnő 621.
 Forgách Ádám (1601—1681) 501—503.
 — Ádám (1663—1746) 604.
 — Ádám 614.
 — Ágoston (1813—1888) 628,
 — Ágoston (1811—1842) 644.
 — Alajos (1761—1829) 622.
 — Alajos (1852—1868) 647.
 — Albert (1352—1489) 158, 201,
 693—695.
 — Alexandrine (1846—) 647.
 — Alojzia (1730—1808) 618.
 — Alojzia (1810—1891) 640.
 — Amália (1844—1861) 647.
 — András (1291) 26.
 — András (1210—1291) 44, 660,
 661, 666.
 — András (1293—1310) 46.
 — András (1355—1383) 80.
 — András (1561—1612) 299, 300.
 — András (1600) 482.
 — András (1652) 499.
 — András (1645—1683) 603, 604.
 — András (1750) 638.
 — Anna (1537—1575) 301.
 — Anna (1600) 482.
 — Anna (1635—1673) 498.
 — Anna (1700) 604.
 — Anna (1697—1688) 610.
 — Anna (1692) 613.
 — Anna (1721—1751) 616.
 — Anna (1750) 621.
 — Anna-Jozefa (1828) 645.
 — Antal (1761—1801) 622.
 — Antal (1780—1851) 638—640.
 Forgách Antal (1818—1899) 647.
 — Antal kanczellár (1819—
 1885) 628, 634, 642.
 — Antal (1840—) 647.
 — Antal (1861—) 648.
 — Antónia (1750) 618.
 — Antónia 618.
 — Antónia (1788—1823) 638.
 — Apollónia (1700) 616.
 — Balázs (1350—1386) 60, 86,
 94, 107, 138, 669—673, 766.
 — Balázs (1566—1590) 481.
 — Balázs (1563—1590) 481.
 — Balázs (1564) 490.
 — Balázs (1678—1682) 610.
 — Balázs (1890—) 651.
 — Béla (1851—) 650.
 — Benedek (1470) 196.
 — Borbála (1519) 230.
 — Borbála (1698—1707) 615.
 — Borbála (1721) 612.
 — Borbála (1700) 603.
 — Borbála (1750) 621.
 — Dorottya (1665—1726) 604,
 605.
 — Emil (1828—1860) 636, 642.
 — Eleonora (1700) 614.
 — Eleonora (1857) 647.
 — Erzsébet (1436) 145.
 — Erzsébet (1600) 482.
 — Erzsébet (1558—1583) 485.
 — Erzsébet (1624—1674) 497.
 — Erzsébet (1600) 505.
 — Erzsébet (1700) 617.
 — Erzsébet (1750) 622.
 — Erzsébet (1800) 618.
 — Erzsébet (1758—1812) 623.
 — Erzsébet (1824) 644.
 — Erzsébet (1842—1865) 647.

- Forgách Erzsébet (1891—) 650.
 — Eszter (1174—1697) 498.
 — Eszter (1700) 614.
 — Eszter (1886—) 651.
 — Éva (1601) 482.
 — Éva (1654—1674) 497—498.
 — Éva († 1629) 500—501.
 — Éva (1693) 505.
 — Éva (1700) 604.
 — Eugénia (1852) 650.
 — Eugénia (1869—1882) 648.
 — Farkas (1562—1578) 484.
 — Farkas (1661—1699) 602—603.
 — Félix (1441—1498) 198, 691, 692, 695.
 — Ferencz (1409) 145, 160.
 — Ferencz (1490—1548) 229—230.
 — Ferencz váradi pk. történetíró (1535—1577) 259, 309—312, 780.
 — Ferencz bibornok, eszt. érs. (1560—1615) 323, 328—333, 334—339, 341, 345—352, 362, 365, 368, 483, 489—490, 505, 786; pecsétei 789; rózsái 789.
 — Ferencz (1620—1647) 197.
 — Ferencz (1700) 603.
 — Ferencz (1700) 608.
 — Ferencz (1697—1750) 111—112.
 — Ferencz (1719) 608—609.
 — Ferencz (1700) 614.
 — Ferencz (1783—1862) 611.
 — Ferencz (1785—1866) 640—641.
 — Francziska (1600) 505.
 Forgách Francziska (1785—1867) 640.
 — Francziska (1830—1890) 644.
 — Francziska (1839) 650.
 — Francziska (1886) 650.
 — Gergely (1462—1470) 200.
 — Gergely (1482—1514) 197.
 — Gergely (1540—1593) 298—299.
 — Gizella (1858) 647.
 — György (1417—1438) 143.
 — György (1450—1459) 195.
 — György (1470) 201.
 — György (1558—1600) 481.
 — György (1655—1706) 499.
 — György (1700) 614.
 — Gyula (1800) 640.
 — Gyula (1823—1885) 642.
 — Ifigénia (1875—) 650.
 — Ignác (1702—1764) 613.
 — Ilona (1578—1604) 484.
 — Ilona (1606) 494, 496.
 — Ilona (1700) 602.
 — Ilona (1864) 647.
 — Ilona (1871—1898) 618.
 — Ilona (1879—) 650.
 — Imre (1423—1448) 194.
 — Imre (1449) 200.
 — Imre (1563—1599) 312—319; naplója 7, 779—780.
 — Imre (1703) 602.
 — Imre (1800) 641.
 — Irma (1862—) 647.
 — István (1357) 78.
 — István (1388) 143.
 — István (1407—1423) 145.
 — István (1412—1435) 194.
 — István (1030—1589) 297.
 — István (1575—1623) 482.

- Forgách István (1600) 482.
 — István (1618—1651) 499—500.
 — István (1726—1761) 622.
 — István (1793—1866) 640.
 — István (1854—) 7, 648, 800.
 — Ivánka ispán, a család őse 20, 42, 659, 660.
 — Iwanch mester 42.
 — Janka (1700) 613.
 — János kalocsai érsek (1273—1301) 44, 51, 665—666.
 — János (1350—1396) 137—138, 673—674.
 — János (1383—1385) 141.
 — János (1403—1465) 144.
 — János (140—1475) 193.
 — János (1448—1463) 198—200.
 — János (1525—1578) 294—297.
 — János (1573—1606) 491.
 — János (1601) 484.
 — János (1610—1647) 499.
 — János (1691—1736) 610—611.
 — János (1700) 603.
 — János (1700) 614.
 — János (1724—1774) 617.
 — János (1725—1744) 620.
 — János (1726) 618.
 — János (1780) 622.
 — János (1785—1838) 640.
 — János belgr. követ (1870—) 648.
 — Jenő (1823—1866) 642.
 — Johanna (1700) 604.
 — Jordán, Tamás fia (1256) 44.
 — Jozefa (1785) 638.
 — József (1699—1751) 612.
 — József Ferdinand (1701—1729) 616.
 — József (1750) 618.
 Forgách József (1735) 622.
 — József (1756—1829) 622.
 — József († 1832) 641.
 — József (1829—1876) 642, 644.
 — József (1872—1888) 648.
 — Judit (1634) 505.
 — Judit (1674) 498.
 — Julia (1537—1574) 301.
 — Julia (1707) 608.
 — Julia (1750) 622.
 — Julia (1811—1848) 641.
 — Kálmán (1824—1878) 630, 631, 644, 658.
 — Károly (1700) 617.
 — Károly (1781—1859) 638.
 — Károly (1825—) 641.
 — Károly (1840—1900) 650.
 — Károly (1880—) 650.
 — Kata (1380) 138.
 — Kata (1554—1578) 298.
 — Kata (1562) 490.
 — Kata (1571—1582) 312.
 — Kata (1696—1709) 614.
 — Kata (1705—1724) 613.
 — Kata (1726—1753) 617.
 — Klára (1600) 505.
 — Klára (1700) 609.
 — Klotild (1867—) 648.
 — Kozma fiai (1299) 29, 42.
 — Krisztina (1574) 481.
 — Krisztina (1700) 605.
 — Lajos (1809—1852) 644.
 — László (1397—1412) 743.
 — László (1412—1444) 194.
 — László (1427) 196.
 — László (1449) 201.
 — László (1545—1550) 230.
 — László (1551—1559) 300.
 — László (1575) 482.

- Forgách László (1600—1605) 483.
 — László (1605—1696) 500.
 — László (1699—1778) 615—616.
 — László (1700) 609.
 — László (1700) 614.
 — László (1700) 617.
 — László (1726) 620.
 — László (1730—1805) 631.
 — László (1800) 641.
 — László (1845—) 7, 648.
 — Lipót (1800) 640.
 — Lipót (1800) 641.
 — Lucia (1702) 616.
 — Magdolna (1564) 308.
 — Manó (1750) 621.
 — Margit (1527—1550) 232.
 — Margit (1568—1580) 312.
 — Margit (1572—1593) 491.
 — Margit (1600) 483.
 — Margit (1851) 648.
 — Mária (1571—1621) 494.
 — Mária (1600) 482.
 — Mária (1690—1685) 505.
 — Mária (1640—1674) 498.
 — Mária (1697—1740) 615.
 — Mária († 1703) 602.
 — Mária (1750) 618.
 — Mária (1793—1863) 638.
 — Mária (1821) 644.
 — Matild (1825—1870) 645.
 — Matild (1853—1882) 650.
 — Mátyás (1600) 505.
 — Mihály (1256) 44.
 — Mihály (1372—1387) 139.
 — Mihály (1445) 198.
 — Mihály (1586—1603) 491—494, 776.
- Forgách Mihály (1600) 483.
 — Miklós (1295) 47.
 — Miklós (1300—1336) 78, 667.
 — Miklós (1310—1360) 79.
 — Miklós (1371) 70.
 — Miklós 1397—1415) 141.
 — Miklós (1422) 679, 681.
 — Miklós (1512—1526) 230—231.
 — Miklós (1550—1586) 484.
 — Miklós (1586—1635) 482—483.
 — Miklós (1661—1674) 603.
 — Miklós (1700) 613.
 — Miklós nyitrai főisp. (1731—1795) 566—567, 618—620, 622, 638.
 — Miklós (1784—1857) 640.
 — Miklós (1800) 641.
 — Milvan fiai (1256) 38, 43.
 — Móricz (1814—1880) 636, 645.
 — Natália (1835—1875) 645.
 — Orsolya (1578) 484.
 — Otilia (1800) 640.
 — Otilia (1810—1860) 641.
 — Paulina (1831) 645.
 — Pál (1372) 139.
 — Pál (1569—1578) 308—309.
 — Pál (1600) 483.
 — Pál Ghymes visszaszerzője (1677—1746) 582, 583, 609—610.
 — Pál váci pk. (1696—1759) 614—615, 794—796.
 — Pál (1750) 618.
 — Pál (1766) 638.
 — Pál (1794—1854) 641.
 — Péter (1350—1440) 139—141, 673—674.

- Forgách Péter (1422) 679, 681.
 — Péter (1443—1470) 194—195.
 — Péter (1446—1519) 156, 196.
 — Péter (1520—1582) 300—301.
 — Péter (1580—1637) 483.
 — Péter (1700) 603.
 — Róza († 1710) 614.
 — Róza (1723) 617.
 — Sándor (1814—1894) 630, 634, 642.
 — Sándor (1849—1893) 648.
 — Sebestyén (1512—1526) 230.
 — Sebestyén (1569—1596) 482.
 — Simon (1526—1598) 235—237, 238—246, 249—254, 258—263, 268—276, 301, 308, 779—781.
 — Simon (1669—1730) kurucz tábornok 507, 509—511, 512, 513, 514 (átpártolása a kuruczokhoz), 515, 516—528, 529—532 (elfogatása), 533, 534—535, 542, 543—544, 545, 546, 548 (szabadulása), 549—555, 556, 605—608 (ménese), 796, 797.
 — Tádé (1750) 638.
 — Tamás (1200—1241) 43.
 — Tamás (1256—1303) 43, 45, 666.
 — Tamás (1647—1652) 602.
 — Teréz (1700) 614.
 — Vilma (1700) 613.
 — Zelin (1853—1908) 650.
 — Zsigmond († 1563) 231—232.
 — Zsigmond nádor (1560—1621), 323—328, 333—344, 339—344, 352—362, 363—392, 485—489, 786, 788.
- Forgách Zsigmond-Ádám (1605—1645) 409, 504—505.
 — Zsigmond (1694—1735) 613—614.
 — Zsigmond (1700) 603.
 — Zsigmond (1728—1769) 617—618.
 — Zsigmond (1787—1872) 640.
 — Zsófia (1568—1585) 490—491.
 — Zsófia (1586) 299.
 — Zsófia (1661) 498.
 — Zsuzsanna (1578—1601) 489.
 — Zsuzsanna (1597—1641) 496—497.
 — Zsuzsanna (1600) 505.
 — Zsuzsanna (1640—1675) 500.
 — Zsuzsanna (1680) 604.
 — ág kialakulása 20.
 — bástya Érsekújvárbán 424.
 — czimer megszerzése 765.
 — czimer oroszlánokkal díszítve 774.
 — név magyarázata 763—765.
- Fraknoi Vilmos 773, 775, 782, 783.
- Francesco János 576.
- Franczia háborúk 510.
- Frangepán György 498.
- Tersoczky Gáspár 498.
- Frigyes bástya Érsekújvárbán 421.
- Fugger Mária 457, 487.
- Fülel v. 245, 272, 390.
- Fülöp b. 462.
- Fűrész b. 444, 590.
- Fürt b. 527.
- Füzesfalva b. 194.
- Fycza Demeter nyitr. főisp. 157.
- Fygedi János 245, 414.

- Fygedi Péter ghymesi várnagy 127, 132, 133, 136, 142, 145, 175. 146, 168, 170, 171, 173, 180, 184, 187, 226, 589, 659, 690, 693, 699.
- Gaal* András 277, 709.
- Gabonaneműek Gácsvárban (1678) 448—449.
- Gábor kir. jegyző (1423) 120.
- Gácsalja falu 588, 594.
- Gács v. és uradalom 324, 334, 381, 388, 437, 440, 444, 447—456, 447, 458, 486, 488, 501, 509, 538, 559, 562, 566, 575, 581, 582—588, 589, 590, 592, 593, 594, 604, 611, 617, 622, 637, 640, 642, 644, 647, 648, 751, 759, 766.
- Gacsó b. 583. I. Belád alatt is.
- Gagy v. 245.
- Gálszécsi gyűlés (1604) 334.
- Galambóc 590, 754.
- Galambos (Geregnyői) Ferencz 603.
- László 444.
- Mihály 603.
- Galgóc v. és megye (1276) 38, 661.
- v. és birtok 405, 409, 458—462, 480, 501, 503, 503, 509, 511, 514, 526, 552, 553; elvesztése 577, 583, 586, 588, 608, 611, 613 656—657, 735—738, 740.
- i Miklós bán 172.
- Ganser ágyu 250.
- Garam folyó 16, 19, 68, 402.
- Garamszentbenedeki konvent 20, 58, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 77, 78, 106, 108, 110, 113, 114, 115, 116, 119, 124, 127, 132, 133, 136, 142, 145, 146, 168, 170, 171, 173, 180, 184, 187, 226, 589, 659, 690, 693, 699.
- Garany (Garam) b. 433, 434, 435, 480, 493, 593, 602, 617, 757—759.
- Gazdasági épületek Szent-Mártonban (1702) 597.
- eszközök Ghymesen (1647) 464.
- Gecsfalu 156.
- Gecze (Nyüvedi) András 200.
- Gelcs b. 133.
- Gemzse b. 462.
- Gentile pápai követ 56.
- Genua 493.
- Gerencsér b. 58, 114.
- Gerendi Miklós kincstárnok 210.
- Gergely esztergomi prépost 40, 665.
- ügye 264.
- Gersenczei László 173.
- Gertrud királyné 24.
- Gesztí Péter 301, 498, 778.
- Gesztőcz (Gesztőd) b. 112, 119, 169, 174, 457, 583, 672, 750.
- Géza fej. 14, 15, 16.
- Ghyecz cs. 765.
- Ghymes v. és b. 8, 25, 26, 27, 28—36, 56, 57, 58, 59, 61, 64—65, 97, 106, 114, 116, 118, 121, 124, 127, 132—138, 155, 159, 171, 174, 183, 188, 192, 193, 208, 216, 219, 220, 222, 227—229, 277, 280, 288, 290, 312, 318, 463; felszerelése (1647) 464—477, 480, 483, 484, 488, 493, 498,

- 577; visszaszerzése 581—583, 584; 602, 609—610, 614—615, 116, 620, 621, 622, 636, 638, 655, 660, 661, 662, 663, 665, 666, 667, 668, 669, 672, 673, 674, 675, 677, 683, 687, 695—697, 702, 704—707, 712, 718, 764, 766, 772, 793—796.
- Gindely Antal 783.
- Gizella királyné 15.
- Glanhiva Eberhard 579.
- Golop b. 443.
- Gomba b. 8, 636, 641, 645, 646, 647, 650.
- Gombaszeg v. 245.
- Gombos Ferencz 373, 579.
- Gosztonyi János nyitrai pk. 564.
- Miklós 289.
- Gödöllő 440, 612.
- Gödör b. 583.
- Gömör m. 63, 123, 665, 667.
- Göncz v. 238.
- -i Miklós pecsétje 771.
- Gönyő b. 299.
- Grassalkovich Antal 596.
- Antal 612.
- Otilia 622.
- Teréz 617.
- Gregoriancz Pál 249.
- Gubasóczy János 428.
- Gutkeled nemzetségczimere 164.
- Guttmann Márton 579.
- Gvadányi Sándorné gr. 573, 574, 602, 605.
- Gyarak b. 37, 114, 175, 661.
- Gyarmat b. 137, 583.
- Gyeszed b. 121.
- Gyne fia Fis faluból (1237) 36.
- Gyóka falu 59.
- Gyöngyös vs. 435, 440, 514, 529, 594, 617, 620, 622, 640, 755, 760.
- -Pata b. és falu 440, 594, 617, 747, 755.
- -Tarján b. 440, 594, 747, 755.
- Győr nemzetség czimere 162.
- Győr v. 27. 98, 248, 335, 419, 513.
- György barsi ispán (1165) 42.
- nyitrai örkanonok 118.
- pálos rendfőnök 139.
- Györgyecske b. 573.
- Győrödi (Geurdi) Kike 42.
- Győry Péter 501.
- Gyula v. 246.
- Gyulafehérvár elfogl. (1611) 359.
- -i káptalan 123.
- Gyulaffy (Rátóti) László 250, 295, 308, 312, 781.
- Gyulay Borbála 196.
- János tapolcsányi tisztartó 446.
- Pál 485.
- Gyurkucsi Dezső 103.
- Gyügye, a szegi ágból 20.
- Gyümölcsöskert Gácson 594.
- Szent-Mártonban (1702) 597.
- Gyüre b. 462.
- Gyüredi Benedek 156.
- Gyúrky István 448.
- Pál gácsi várnagy 509.
- Hadbíróági vizsgálat Érsekújvár feladása miatt* 424.
- Hadi adó beszédese 158, 212.
- sarcz 254.
- szerek Gácsvárbán (1687) 514.

- Hadiszerek Tapolcsányban
 (1687) 574.
 — tanácsosi állásra meghívás
 261.
 Hagymás Kata 197, 229.
 — Kristóf 772.
 — Miklós 197, 694.
 — Péter 158.
 — cs. (Berekszői) és Forgách
 rokonság 764.
 Hainburgi béketanácskozás 388,
 488.
 Haj b. 440.
 Hajduk támadása 360.
 Hajnóczy elfogatása 571.
 Halacsy János 316.
 Halastavak 728, 290, 433, 704.
 Haller Gábor 561.
 — István gr. 560, 616.
 — László 617.
 Hamis oklevelekkel bizonyítás
 435.
 Hammersberg László 630.
 Hamvay Ferencz birtokai 440,
 658, 747—749.
 Hangyafölde b. 70.
 Hankócz b. 283.
 Haraszt b. 296.
 — -i Kata 230, 295.
 — Zsófia 230.
 — cs. birtokai 295, 656, 777.
 Harsány f. 36, 39, 67, 73, 74,
 115, 664, 665, 672.
 Harsch György 579.
 Hartl Teréz 609.
 Hartyán b. 59.
 Haynald Lajos érs. 644.
 Hatalmask. esetek 67, 76, 122,
 126, 134, 135, 181—183, 214.
 Határmegjárás 32, 73,
 Hathalmy Pál 785.
 Hatvan ostroma 272.
 Hecse b. 32, 59, 176, 184, 582,
 584, 562, 750.
 — -i László 100.
 — cs. 109—110, 693, 770.
 Hedericz b. 443.
 Hedviczovicz Márton 159.
 Héder nemzets. 16.
 Hédervári György 777.
 — Lőrincz 172, 179.
 Hegy b. 209, 709.
 Hegyes név 704.
 Hejcze b. 498.
 Heister Sigbert 419, 513, 514,
 517, 525, 526, 547, 589.
 Hemling Paul 584.
 Hemming tábornok 559.
 Hencz (Aszúpataki) Benedek
 770.
 Heraclides Jakab 242.
 Herbeville tábornok 522, 586.
 Herberstein gr. 613.
 Herczegh (Pakai) Péter 768.
 — Péterné 144.
 Hereg b. 185.
 Herestény b. 41, 121, 136, 142,
 171, 183, 672, 704.
 — -i Gergely barsi szolgabíró
 170.
 Hertnek b. és f. 237, 267, 276,
 278, 289, 293, 294, 302, 305,
 306, 308, 342, 365, 477, 486,
 488, 491, 493, 510, 573, 576,
 580, 602, 605, 620; eladása
 637; 640, 644, 658, 712, 779,
 786.
 Heves b. 529.

- Hidegkút b. 443, 594.
 Hind b. 39, 115, 171, 175, 664, 665, 672, 751.
 — -i Miklós 696.
 — -i Péter 770.
 Hinkó nyitrai pk. 118.
 Hitbér 113, 115, 124, 141, 144, 146, 147, 169, 193, 484, 493.
 Hivatalos utak költségei (1558) 773.
 Hizér b. 179, 195, 584, 672.
 Hlinik b. 283, 712.
 Hocsa b. 443.
 Hoitsy László 647.
 Holbaka patak Lekenyén (1339) 63.
 Holics b. 390, 496, 690.
 — -i hadjárat 25.
 Hollókő vára 57.
 Hollósi Márton 346.
 Homonnai Gáspár 252.
 — cs. 677.
 — György mozgolódása 782, 783. I. Drugeth alatt is.
 Honaj b. 672.
 Hont m. megalakulása 19, 20.
 Horn b. 457.
 Hornyán p. 280.
 Horváti Pál zágrábi pk. 87, 89.
 Horváth Albert 230.
 — Bertalan 214, 280.
 — György bakabányai kapitány 297.
 — György egervári prépost 428.
 — György korponai kapitány 485.
 — István 704.
 — János eperjesi harminczados 573.
 Horváth Pál 497.
 — (Draskovith) János 777.
 — (Karancsics) Magdolna 485.
 — (Wéglai) Ilona 459.
 — (Zaberdini) János 777.
 Hosszúfalu 444.
 Hosszúmezői György 280.
 Hosszúmezőzbugya 280, 712.
 Hozomány 201, 611.
 Hölgyi Gáspár 324.
 Hrabócz b. 280, 712.
 Hricsó b. 315.
 Hrus Mátyás 482.
 Hrussó v. 101, 130, 674, 780.
 — -i János 301, 777.
 — László ispán 66.
 — Pál 168. I. Trencsényi alatt is.
 Hugyag b. 443.
 Hunt és Paznan lovagok bejövetele 13, 16.
 Hunt-Paznan nemzetség címere 161—167.
 Hunyadi János 153, 193.
 Huszár Gál 315, 240.
 — György 579.
 Husziták elleni táborozás (1422) 104, 677.
 Huszt v. 237, 246, 364, 365.
 Hűtlenségi pör a Forgáchok ellen 214.
 Hye Adrienne, Arthur és Edmund 641.
 Illésházy Gábor 498.
 — Gáspár 396.
 — György 420, 498.
 — István 269, 271, 285, 288, 325, 776.
 — Károly trencsényi főispán 569.

- Illésházy Miklós 554.
 Illosvay Mátyás 583.
 Ilsvai Leusták nádor 80, 119.
 Imre (szent) hg. 17.
 Imrefi János 266, 307, 356.
 Ipolyi Arnold műve 332.
 Irisz b. 440.
 Irmély b. 120, 194, 230.
 — -i András nyitrai alispán 177.
 Irtványföldek 59, 134.
 Isaszeg f. 411.
 Isold Pál 579.
 Istállók berendezése Ghymesen (1647) 465.
 — Szent-Mártonban (1702) 597.
 István eszterg. érsek (1247) 37.
 István (szent) király 15—18.
 Istvánffy Miklós 268, 271, 333, 776.
 — Pál 218.
 Ivancs b. 552.
 Ivanics v. 99.
 Ivánka fia Ivánka 25.
 Izabella királyné 237.
 Izbégghi Mihály 584. I. Üzbég a. is.
 Izdenczky István 775.
 Izdenczy kamarai tanácsos 556.
 Izsép alnádor (1339) 64.

Jakab egri kápt. pap 63.
 — szepesi pk. (1301) 45.
 Ják nemzetség 16.
 Jakusda Albert 696.
 Jakusith (Orbovai) Imre 491, 503.
 — János 497.
 — Skolasztika 300.
 Jalsó b. 459, 735.
 Janch (Ivances) f. (1253) 31.

 Jancsovics István 464.
 Janik Ferencz 632.
 Jankovics Imre 622.
 Jansenics Lukács 433.
 János esztergomvári prépost 125.
 — ghymesi várnagy 59.
 — nyitrai kanonok 118.
 — váradi „ 122—123.
 Jászai János 601.
 Jászói konvent 120.
 Jató b. 701.
 Jaxit (Nagylaki) János 277, 278.
 — Márk és Péter 709.
 Jedlicska Pál 774.
 Jégverem Szent-Mártonban 702.
 Jelsőcz b. 443, 588, 594, 755.
 Jenikői f. 558.
 Jenő b. 434, 437.
 Jeszenák János br. 690.
 — Pál 584.
 Jeszenszky Alajos 802.
 — Simon 287.
 Jesztreb b. 283.
 Jezsuiták telepítése Nagyszombatba 362.
 Jobbágyi b. és f. 440, 747.
 Jók f. 36, 74, 184, 672.
 — -i cs. 115.
 Jókő v. 434.
 Jolánta Mikó fia Agácz felesége 47.
 Joó János 274.
 Jordáni Ferencz 104.
 Jóságállomány Gácsvárban (1678) 454—455.
 Józsa b. 283, 712.
 József (I.) király 513, 515—516, 528.
 — (II.) 564—566.

- Kajánd* b. 81.
 — -i Forgách család 766.
Kakas (Kazai) Gyula 283, 484, 655, 767.
 — (Töhöti) Pál 142.
Kalász f. 40, 137, 171, 498, 660, 672, 750.
 — -i István 280.
Káldy Márton 362.
Kállai Pál 156.
Kálló v. 361, 491.
Kálnai Albert barsi alispán (1592) 482.
Kálnig b. 279, 709.
Kálnó f. 69.
 — -i Gergely 69.
 — János 294.
 — László 770.
 — Miklós 772.
 — cs. 176.
Kalocsai érsek (1767) 699.
Kamara (királyi) szervezése 210.
 — haszon 212.
Kamarások (1525) 160.
Kamena b. 457.
Kanczellária (kir.) első berendezése 17.
Kanizsa v. 270, 511.
 — -i István 118.
 — János 118, 144.
 — László 155, 691.
 — Orsolya 780.
Kaplai János orszb. 112, 120.
Kaplati Ferencz nyitrai alisp. 113.
Kapócsy Erzsébet 297, 482.
Kapoczka b. 279.
Kápolna felszerelése Ghymesen (1647) 471.
Kápolna felszerelése Szent-Mártonban (1702) 598.
Kápolnásszöllősi cs. 173, 761.
 l. Szöllősi alatt is.
Káposztásmegyer b. 296.
Kapy Cziril trencsényi kapitány 318.
 — Jánosné 184, 197.
 — Kata 428, 499.
 — Klára 596.
 — Zsigmond 493.
Karácsonyi János 7, 671.
Karaffi-ezred 609.
Karancsics Magdolna 182.
Károly (Kis) bevonulása Budára 92.
 — megsebesítése 95.
 — halála 97.
Károlyi Antal gr. 570.
 — Árpád 774, 782.
 — Gáspár 308.
 — Mihály 382, 483.
 — Sándor gr. 512, 513, 514, 517, 518, 522, 524, 529, 547, 560, 592, 612.
 — Zsuzsa 483.
Kartócz b. 296.
Karva b. 186, 526.
Kásó b. 433, 435, 602, 617, 758.
Kassa v. 8, 206, 239, 333, 339, 343, 355, 357, 360, 372, 383, 390, 401, 402, 405, 487, 502, 518, 519, 528, 632, 638, 677, 780.
 — -i kapitányság 279, 344, 784.
 — -i konviktus 611.
Kastély építése Komjátiban 193.
Kásson pasa 462.
Kata Szidónia szász hgnő 318.

- Kaunitz hg. 621.
 Kazán temesi pasa 236.
 Kazinczy Ferencz 569, 792, 798.
 — Péter 428.
 Kazsu b. 602, 758.
 Kechezeti Antal nyitrai alispán (1448) 771.
 Kecskemét vs. 440, 535, 747.
 Kecskeméthy Aurél naplói 634, 798.
 Keczer Sándor 537, 538.
 Kehely elrablása 200.
 Kékedy Anna 299.
 Kékkő v. 258.
 Kelecsény b. 134, 183, 457, 499, 586, 672, 751.
 Kemecei Imre nyitrai várnagy 172.
 Kemény János fej. 402.
 Kemencze b. 630, 632, 637, 641, 644, 648. 650.
 Kempis Tamás 539.
 Kén b. 169.
 Kende Mihály 572.
 Kenderesy István 252.
 Kendy Ferencz 312.
 — István 352.
 Kenéz b. 136.
 Kércsy Sándor 596.
 Kerecsényi (Kányaföldi) Kata 493.
 — László 246.
 — Mihály 789.
 Kér b. 41, 120, 177, 226.
 Kere András 696.
 Kerecsey Miklós 79.
 Kerek (Baskafalvai) cs. 768.
 Kereki v. 358.
 Kereskényi Mihály 770.
 Kereskényi Zsigmond 185.
 Kereszténység terjesztése a magyarok között 14—15.
 Keresztfalvy (Gajári) Kornélia 648.
 Keresztúr b. 136, 229, 284, 443.
 Kernye b. 137, 169, 178, 583, 693.
 Kéry Ádám 791.
 — János gr. 401, 515.
 — (Kiskéri) János hertneki várnagy 477.
 Keselőkő v. 152, 684—685.
 Keserői László 104.
 Késmárk vs. 680.
 Keszi b. 140, 609, 669, 704.
 l. Mezőkeszi alatt is.
 Keszői Lők 69, 669.
 Kettős királyválasztás (1526) 206.
 Kettősfalu b. 433.
 Kézai Simon krónikája 16, 761.
 Khlesl Menyhért 345, 348, 352, 363, 365, 366—375, 376, 378, 783.
 Kigyós b. 462.
 Kielman András főkapitány 439.
 Kincstartói hivatal visszaállítása 210.
 Kincstárnokok fizetése (1547) 212.
 Kinorányi András 316.
 Király (Baracsfa) József 638.
 Kis Gergely kurucz hadnagy 525.
 — (Forrószegi) Imre 770.
 — (Rugonfalvi) István 773.
 — Károly király, I. Károly.
 — Mihály eszt. érseki ügyvéd 117.

- Kis Mihály galgóczi szücs 579.
 — Miklós (Ebedeczi) 142.
 — Pál ghymesi várnagy 117, 131.
 Kis-Almás b. 462.
 — Apponyi Balázs 119.
 — (Csuklász) István 143, 186.
 l. Apponyi alatt is.
 — Beládi b. 170, 178, 249; cs. 23.
 — Benkő b. 703.
 — Csitár b. 284.
 — Falud b. 35, 140, 434, 672, 720.
 — Gutar b. 296.
 — Hecse b. 176, 229; -i cs. 119, 229, 270, 699. l. Hecsei a. is.
 — Herestyéni (Gyepes) András 116.
 — — János 171.
 — Hindi Csuka 226.
 — — Erzsébet 196.
 — — Gergely 175.
 — — (Török) János és Máté 175.
 — Húl b. 174.
 — Kalász b. 123. l. Lukatelek alatt is.
 — Kálnói Gergely 117.
 — Kercsenyén b. 283.
 — Kereskényi András 771.
 — Loniki Tamás 228, 703.
 — Lüle 583, 703. l. Lüle alatt is.
 — Mánya b. 171.
 — — -i Lukács 111.
 — — -i Péter 770.
 — — -i cs. 229.
 — Klára 125, 147.
 Kis-Palugyai Márk 768.
 — Ráska b. 279, 709.
 — Rippény b. 434, 444.
 Kis-Saluczka b. 296.
 — Sempte (Ötföld) b. 142.
 — Serényi András 431.
 — — Ferencz 215, 773.
 — Szeben vs. 236.
 — Szelesény b. 582, 583, 750.
 — — -i János 169.
 — — cs. 156, 769. l. Szelesény alatt is.
 — Szeretva b. 180, 712.
 — Szulyán b. 444.
 — Tapolcsányi Benedek 142.
 — — Ferencz 187.
 — — György 226.
 — — János 101.
 — — Péter 117, 119.
 — — cs. 126. l. Tapolcsányi alatt is.
 — — Forgách rokonság 767.
 — Terenye b. 590, 754.
 — Tolmács b. 146.
 — Trencsén b. 209, 225, 702.
 — Valkaz b. 183.
 — Várda b. 436.
 — Varsány b. 462.
 — Veñdég b. 436, 444.
 Klestinszky Imre 632.
 Klobusiczky Antal 602.
 — Béláné 644.
 — Ferencz 510, 573, 601, 602, 605.
 — Teréz 612.
 Knauz Nándor 762, 774.
 Knesicz b. 180.
 Koháry István 441.
 — Mária 623.
 — Péter 392.
 — cs. 512.
 Kokova (Koczкова) b. 413, 443, 588, 594, 642, 647.

- Kolecányi Mihály 395.
 Kollonics Lipót 426, 428, 430.
 — Sigfrid 328, 371, 491.
 Kolon b. 30, 114, 121, 136, 137, 227, 662, 663.
 — -i András 104, 171, 193, 231.
 — Andrásné 139.
 — Klára 139.
 — Pető 58.
 — cs. 114—115, 294, 769.
 Kolovráti Ulrik 463.
 Kolozsmonostori apátság 254.
 Kolozsvár vs. 359, 519.
 — -i Mátyás 287.
 Komárom v. 154, 263, 267, 273, 297, 418, 419.
 — -y András 781.
 Komjáti b. és uradalom 28, 38, 41, 129, 158, 169, 181, 182, 184, 185, 188, 189, 190, 192, 194, 196, 201, 214, 215, 219, 220, 221, 226, 227—229, 244, 266, 280, 288, 290, 293, 298, 299, 306, 312, 315, 318, 381, 382, 402, 463, 482, 483, 484, 493, 496, 498, 577, 583, 587—588, 593, 509, 612, 656, 657, 664, 672, 695, 703, 704, 712.
 — -i Balázs 250.
 Koncsok (Kurosi) Simon 769.
 Kompolti István 675.
 Kont Miklós nádor 68.
 Konyha felszerelése Szent-Mártonban (1702) 600.
 Kopácsy József eszterg. ér. 645.
 Koppány György 213, 705.
 — Mihály 214.
 Korlátkö v. 395.
 Kornis Boldizsár 352.
 Koronaörség (1619—1621) 784.
 Koronczói csata 517.
 Korosány b. 68, 143, 146, 668.
 — -i Madaras, 69.
 — Szőke fia János 68.
 Korpona v. és vs. 267, 485.
 — -i Jánosné 555.
 — -i orszgy. 327—329.
 Korosi (Ivánkafalvai) György 200.
 — Miklós 688.
 Korumpai Miklós 679.
 Kosik hegy 70.
 Kossuth Lajos 631.
 Kosztolány b. 31, 35, 41, 179, 291, 463, 483, 583, 663, 672.
 — -i majorság lábasjóságai (1647) 677.
 — -i Pál barsi szolgabíró 156.
 Kovácsi b. 58, 114, 120, 171, 180.
 Kovács Antal kéri bíró 177.
 — Benedek visegrádi lakos 176.
 — Pál galgóczi lakos 461.
 — -i Forgách Imre 202.
 Kóvári Pál 120.
 Kozma, Hunt leszármazottja (1123) 19.
 Kozmál b. 61, 68—71, 74, felosztása 76, 124, 125, 145, 146, 170, 172, 291, 482, 582, elvesztése 584; 655, 656, 669, 681—683. 1. Nagy-Kozmál alatt is.
 — -i András (1343) 65.
 — -i András (1342—1366) 77.
 — -i Forgách András (1380) 67.
 — -i Hegyes András (1373—1379) 146.

- Kozmáli Hegyes János (1372) 146.
 — János (1330—1422) 78, 79.
 — Hegyes Klára (1408) 147.
 — Miklós (1365—1372) 78, 670—672.
 — Hegyes Miklós (1408—1424) 147.
 — Hegyes Péter (1382) 146.
 Kőből b. 194.
 Kőbőlkút f. 39, 58, 122, 660.
 Königsberg v. 561.
 Könyöki János 32.
 Köpcsény v. 514.
 — -i tanácskozás (1704) 514.
 Köpecz b. 312.
 Köprili Ahmed 418.
 Kőrmöczi kamara 1442. évi jövedelme 152, 686.
 Kőrös patak 40, 230.
 Kőrösi (Nagy-) birtokrészek 590, 747.
 Körösközi Miklós surányi várnagy 182, 687.
 — Sándor 424.
 Körtvélyes b. 283, 407, 484.
 Kőszeg v. 312.
 Kövesdi Márton 173.
 Krakó vs. 485.
 — -i Demeter diák 301, 491, 493.
 — -i tanácskozás 326.
 Kraszkó b. 440, 443, 747.
 Krasznahorka v. 246, 530, 534, 535, 606, 614.
 Krivosztyán b. 283, 711.
 Kruzsló b. 278.
 Kulcsár Komjátiban 224.
 Kuga b. 41, 660.
 Kubinyi László budai várnagy 177, 288, 698.
 — Miklós 781.
 Kún (Topliczai) Miklós 64.
 Kúnágota b. 278.
 Kunyerad b. 457.
 Kutassy János eszt. érs. 276, 306, 438.
 Kutyafej a Forgách czimerben 777.
 Kuzpotokfő határhely 35.
 Küküllő b. 146.
 Kürt b. 136, 590, 748, 755.
 Küzdelem a trónért Mária és Károly között 93.
 Kvassó b. 462.
 Kvassay István 578, 579.
 Kyryslag v. 66.
Lábas jószág a ghymesi majorban (1647) 476—477.
 Lacionat b. Szelepcsényben (1229) 36.
 Laczkó (Sepsi) Máté 357.
 Ladányi Ferencz 295.
 Ladomér eszt. érs. (1298) 51.
 Lajos orleansi hg. és Mária közti házasságterv 89.
 Lakószobák Szent-Mártonban (1702) 598—600.
 Lamberg Ernestine gr. 640.
 Landgraf Ádám munkája 570.
 Lándzsás katonák 104, 678—681.
 Lask b. 462.
 Lasky Albert 242.
 László bán (1301) 53.
 — garamszentbenedeki apát 74.
 — nápolyi király, trónkövetelő 101.

- László (I.) megválasztása 152.
 Latorkert Szent-Mártonban 598.
 Lazani Miklós 689—690.
 Lázár Istvánné 497, 617.
 Lázárfölde b. 183.
 Leáni Csépán fia János 62.
 Lébényi Pót lovag 16.
 Lednicze v. 498.
 Lehoczky Márton 576, 579.
 Lehota b. 113, 188, 443, 583, 594, 751.
 Lekenye b. 63—64, 67, 74, 120, 135, 140, 175, 188, 229, 655, 656, 668, 764.
 Leleszi konvent 8, 81, 283, 462, 499.
 — Mihály budai kanonok 176.
 Lendőcz föld 31, 179.
 Lendvay László 602.
 Lenes b. 312.
 Lengyel János 428, 775.
 Lengyel királyjelöltek (1573) 256.
 — ország 608, 614.
 Leslie tábornok Szalánczot lerombolja 442.
 Letenyei Imre 459.
 Léva v. 208—255, 863, 295, 299, 402, 409, 505, 781.
 — -i Zsófia 294.
 — -i cs. 195.
 Levél f. 788.
 Levéltár berendezése Galgócson (1644) 657.
 Liberese Mihály gácsi várnagy 448.
 Lichtenstein (1441) 686.
 Licsér b. 312.
 Lietava v. 315.
 Linzi béke 409.
 Lipócz b. 296.
 Lipót fhg 402; király 509, 511, 513, 516.
 Lipótvár építése 462; 519, 526, 529, 543, 586.
 Lippa v. 235.
 Lippay György eszt. érs. 407, 498, 411, 412, 413, 416, 733.
 — János 228.
 Liptó m. 152.
 — -i Miklós eszterg. kanonok 124.
 — ay (Kisfaludi) Mária 641.
 Listy János 780.
 Liszó b. 126.
 Lit b. 120, 588. I. Tarány alatt is.
 Litva b. 296.
 Lobkovitz hg. 420, 548, 613.
 Locatelli ezredes 419.
 Lócz b. 136, 440, 441.
 — -i Mihály 114.
 Lókviteli tilalom (1411) 102.
 Lomniczi János 680, 681.
 Lónyay András 356, 359.
 — István, Anna, Márta 648.
 — Menyhért 648.
 Lórántffy (Serkei) György 499.
 — János 778.
 — cs. 360, 500.
 Losoncz v. 443, 642, 747, 755.
 — -y Anna 432, 485, 720.
 — István 236, 432, 721.
 — Kata 324.
 — cs. 725, 766.
 Lósy Imre 330.
 Lószerszám Gácsvárbán (1678) 450, 550.
 Lova v. ostroma (1273) 27.

- Lovad b. 136.
 Lovassy Ella 648.
 Lőcse v. 512, 536—538, 541, 614.
 — -i gyűlés 364.
 Löffelholz 551.
 Lőrincz ghymesí várnagy (1350) 59.
 — kir. udvarbíró (1265) 42.
 — maróti vámszedő (1400) 126.
 Lubló v. (1312) 57, 680.
 Lubomirsky hg. 272, 543.
 — Szaniszló 778.
 Ludány nemzetség 277.
 Ludugar ispán (1268) 32, 664.
 Lugas b. 295.
 Lugaskert Komjátin 293.
 Luczka b. 283, 712.
 Lukácsi b. 381.
 Lukatelek b. 123.
 Lukó b. 278, 573.
 Lukovistye b. 440, 746.
 Lulier Teréz 609.
 Lupócz b. 443, 588, 755.
 Lüle b. 39, 175, 583, 672.
 — -i Ferencz 226, 703.
 — János 703.
 Lyaski b. 551.
Machalben Mátyás 579.
 Mács b. 462.
 — -i Benedek nyitrai várnagy (1495) 768.
 Maczedóniai Anna 194.
 — János 193.
 — László szerémi pk. 208, 701.
 — Margit 232.
 — Péter 193.
 Maczkova b. 594.
 Maczonkay Ferencz 610.
 Mád b. 81, 603.
 — -i Forgách András 81.
 Mádaeska b. 590, 755.
 Madocsányi Ilona 602.
 Madunicz b. 459, 462.
 Madzsar Imre 774.
 Magócsy Ferencz 341, 342—344, 491.
 — Gáspár 278, 295.
 Magyar Balázs 168, 195.
 — István 67.
 — Mihály 284.
 — Pál ghymesí várnagy 57, 74, 763.
 — -i István 330.
 Magyarok megtérése 13.
 — rabló hadjáratai 13,
 Magyaróvár v. 525.
 Maholányi Julia 615.
 Majdl Mátyás 578.
 Majláth Béla 658, 761, 797.
 — Boldizsár 578.
 — Gábor 242.
 Majthényi (Kesselőkői) Anna br. 647.
 — János 430.
 Majorház felszerelése Szent-Mártonban 597.
 Majornak b. 459.
 Majtényi fegyverletétel 548.
 Makfálvay János gácsi gazdaszt 448, 461.
 Malonya b. 119.
 Malmok (vízi) 64, 77.
 Malomszeg 494.
 Malonta b. 583.
 Mály b. 495.
 — Frank 195.
 Mándok b. 433, 440, 456, 480,

- 489, 576, 580, 596—601, 632,
637, 640, 644, 648. I. Szent-
Márton alatt is.
- Manheim vs. 560.
- Manka torony Ghymesen 290.
- Mankócz b. 112, 674.
- Mansfeld emlékiratai 308, 393.
- Mantua vs. 493.
- Mánya b. 36, 37, 38, 114, 134, 136,
173, 174, 193, 660, 661, 672.
— -i Demeter 184.
— Mihály 171. I. Kis- és Nagy-
Mánya alatt is.
- Marburg v. 66.
- Marchese Pio 418, 420, 422, 423.
- Marczali Henrik 761.
- Mária királynő (Zsigmond neje)
86—99, 670, 671, 674.
- Mária Terézia 560.
- Máriássy Zsigmond 492.
- Marienthal 609.
- Marino Cavalli 341.
- Márk nyitrai kanonok (1229)
36, 660.
- Márki Sándor 766, 790.
- Marosfalvi Maros 77.
- Marossi András 304.
- Marót b. 19, 119, 122, 126, 136,
183, 584, 562, 699.
— -i Bán János 144.
— Tompa Mihály 170, 198.
- Martinovics összeesküvés 571.
- Martinuzzi György 237.
- Matuzsnyai Sebestyén 218.
- Mátészalka b. 638.
- Mátyás Flórián 761.
- Mátyás fhg. 272, 325.
— király (I.) Moldvában 155;
halála 157.
- Matyasovszky Borbála 622.
- Mayerhoffer Ferdinand 579.
- Medgyesi orszgy. 560.
- Medgyes ostroma (1704—1705)
519.
- Mednyánszky Pál 577.
- Medvefalva b. 279.
- Megkegyelmezés feltételei (1550)
221.
- Mehnye b. 120, 133, 134, 144,
172, 306, 491, 583, 768.
- Mekcsei Balázs 196.
— György 196.
- Melczer Mózes 603.
- Melich János 764.
- Melith György 463.
— Kata 499.
- Menczer Márk orvos 580.
- Ménes Galgócson 586.
- Merasicz b. 436.
- Mérey Mihály 289, 301, 778.
— Zsófia 499.
- Mernye b. 145.
- Mertens Eduard 647.
— Vilmos 644.
- Mészáros Lázár 631, 632.
- Meszesi kurucz tábor 522.
- Mezberg Ignác 576.
- Mezőkeresztesi csata 276, 482.
- Mezőkeszi b. 42, 65—67, 186,
226, 282, 283, 588, 701. I.
Keszi alatt is.
- Migazzi Eugénia gr. 650.
- Mihály eszterg. bíró (1397) 122.
- Miletinczi Miklós 208.
- Minarelli-Fitzgerald Sándor
650.
- Minoriták budavári temploma
(1301) 45.

Miklós esztergomi prépost
(1226) 25.

— nyitrai pk. (1253) 30.

— (IV.) pápa 51, 660.

Mikó Imre 782.

Miksa római császár 157.

Miksi b. 443, 588, 594, 755.

Miske (Magyar-Csesztvei) Imre
br. 645.

Miskolcz vs. 304, 523, 638.

Mocsár Ghymesen 188.

Mocsáry Antal 7, 783, 784.

Mocsola b. 169, 194, 195, 692.

Modor b. 457, 487, 529.

— -i Illés (1276) 38, 660.

Mogliczi táborozás 111.

Mohácsi csata 205.

Mohi csata 26.

Moldvai betörés (1717) 557.

— -ak lázadása (1467) 155, 691.

Monaky Miklós 457.

Montecuccoli-Laderchi Hugó
645.

— Raimund 407, 419, 784.

Móricz Márton 393.

— Miklós szendrői kapitány
557.

Morvaországban élő Forgáchok
leszármazása 772.

Mossóczy László 215.

— Zakariás 293, 481.

Motusz György tapolcsányi gaz-
datiszt 446.

Mödling 642.

Munkács v. 246, 250, 394, 512,
524, 544—546.

Müller Boldizsár pater 430, 555.

Myskovszky Viktor 779.

Nadányi Miklós nógrádi kapi-
tány 444.

— Zsigmond 169.

Nádasd b. 178, 299.

— -y Anna 260.

— Erzsébet gr. 618, 760, 805.

— Ferencz 272, 307, 324, 427.

— György 230.

— Lipót 615.

— Miklós 146, 279.

— Pál 182, 412, 414.

— Tamás 174, 235, 780.

— cs. 124; és a Forgáchok ro-
koni viszonya 768.

Nádaska b. 434.

Nádorválasztás (1645) 409,
(1663) 410, 412.

Nagy-Almás b. 462.

— András hajduvezér 354, 360.

— Apponyi Miklós 119. l. Ap-
ponyi alatt is.

— Bánya vs. 365, 431.

— Belád 170, l. Belád alatt is.

— — -i György 170, 699.

— Bélicz b. 178, 299.

— Benedek 217.

— Bény b. 440.

— Csitár b. 284, 723. l. Csitár
alatt is.

— Devecser b. 202.

— Gehócz b. 573.

— Ghymes 171. l. Ghymes a, is.

— Gutor b. 296.

— Herestény b. 171, 499, 583.

— Hind b. 175, 583, 704. l.
Hind alatt is.

— Húl b. 179.

— Ida b. 314.

— Iratos b. 278.

- Nagy Iván munkái 7, 722.
- Jácz b. 444.
 - János hadbíró 424.
 - János 464.
 - János kurucz ezredes 525.
 - (Forrószegi) János 770.
 - Kalász b. 123, 583, l. Kalászi alatt is.
 - Kálló b. 81.
 - Keresenyén b. 283.
 - Kozmál 751. l. Kozmál a. is.
 - Kőrös 440, 576, 593, 747, 756, 797. l. Kőrös alatt is.
 - Lajos király 65, 668.
 - Lucsei Balázs, Bars m. főispánja (1483) 156.
 - — Bereczk 697, 770.
 - — János 208.
 - — Orbán egri pk. 170.
 - — cs. 208. l. Dóczy alatt is.
 - Mihály b. 283, 711.
 - — -i György 282, 711.
 - — János 678.
 - Pata 281.
 - Ráska b. 279, 709. l. Ráska alatt is.
 - Rátót b. 278.
 - Rédek b. 444.
 - Rippen b. 444.
 - Sarló b. 182.
 - Sáros f. 404.
 - Szalaczka b. 283, 712.
 - Szalonta f. 648.
 - Szeg b. 284, 713.
 - Szelesény b. 156. l. Szelesény alatt is.
 - Szent Péter b. 278.
 - Szombat vs. 117, 212, 242, 260, 345, 346, 350, 351, 368, 375, 461, 489, 503, 514, 517, 551, 574, 578, 579, 609, 615, 683, 686.
 - Szöllősi csata 238.
 - Szulány b. 169, 177, 299, 491. l. Szulány alatt is.
 - Túr b. 301.
 - Ugrócz v. 231.
 - Várad v. 615. l. Várad alatt is.
 - — -i székesegyház 615.
 - — konviktus alapítása 615.
 - Váthy Antal 221, 708.
 - — Menyhért 436.
 - Vendég b. 436, 444.
 - Vezekény b. 181, 411. l. Vezekény alatt is.
 - Naistädter Tóbiás 578.
 - Nakócza b. 296.
 - Nápoly vs. 493, 765.
 - Náprágy kalocsai érsek 325, 375.
 - Naszadosok 262.
 - Naszvady Mihály 602.
 - Nedeczky kurucz tábornok 521, 549.
 - Nedelistye b. 755.
 - Nemcsicz b. 30, 31, 32, 439, 444. 660, 663, 665.
 - Nemcsányi Bálint 573.
 - Német hivatalos nyelv elrendelése 565.
 - Németh Balázs hajdu vezér 325.
 - Jakab jezsuita 772.
 - János 464.
 - Német-Járendorf 407.
 - Ujhely 525.
 - Ujvári cs. 28, 50.
 - Nemptii Ozsvár 145.
 - Nérei György 115.
 - Néver b. 32, 35, 131.

- Néveri Dénes ghymesi várn. 192.
 — Miklós 464.
 Niczk b. 126.
 Nikápolyi cs. 100, 152.
 Niklosdorf 571.
 Nógrád vm. 417, 589, 725, 732,
 734, 747, 757, 759.
 Noszlopy Zsigmond 565.
 Novák Pál 185.
 Novigrád v. 99.
 Novocha Mihály 578.
 Női ruhafélék 196, 499.
 Nürnbergi Ottó 102.
 Nyárád b. 282.
 Nyársapáti b. 590, 756.
 Nyáry György 778.
 — Krisztina 483.
 — Lajos 409, 461, 497.
 — Pál 325, 440.
 Nyfor Brigitta 201, 694.
 — cs. 772.
 Nyir b. 182, 297.
 Nyitra v. 26, 41, 56, 117, 172,
 296, 334, 335, 480, 663, 665,
 684, 688, 768, 782; m. 20,
 32, 55, 65, 66, 68, 79, 101,
 103, 115, 117, 129, 136, 157,
 177, 181, 228, 294, 483, 566,
 672, 673, 683, 693, 694, 735,
 750, 753, 792, 801.
 — -i káptalan 8, 32, 36, 41, 57,
 58, 65, 66, 67, 79, 108, 112,
 113, 123, 131, 134, 141, 168,
 170, 171, 173, 177, 180, 181,
 183, 186, 188, 190, 195, 198,
 209, 214, 217, 227, 283, 290,
 298, 436, 482, 615, 665, 669,
 673, 675, 681, 683, 684, 695,
 697, 702.
- Nyitrai káptalan szabályzata
 (1602) 332.
 — -i Miklós kir. ügyigazgató 110.
 — -i nagy út 31.
 — Bajna 172, 735.
 — folyó 41.
 — Ujlak 593, 735. l. Ujlak alatt is.
 Nyulak szigete 40.
 Nyüvegy b. 36.
- Ó-Bást b. 594.
 Oberpach Jakab 579.
 Ocskay István 154, 689.
 — László 526, 545.
 Ok és okozat aránya a történe-
 lemben 86.
 Olaszországi hadjáratok 561.
 Oláh Miklós eszt. érs. 249, 297,
 490.
 Olcs v. 238, 462.
 Oldalág örökösödése 191.
 Olicso p. 582, 584.
 Ompud bán (1165) 42.
 Ond b. 283, 489.
 Ondrócz b. 41.
 Onelly grófnő 580.
 Ónod v. 434, 720.
 — -i orszgy. 535, 541, 542.
 Onor János 113.
 Oppenheimer Manó 579.
 Orbán István 748.
 — Samu 578.
 Orczy Lőrincz 592.
 Ordódy Magdolna 500.
 Ország János 154, 689.
 — Kristóf 616.
 — László 158, 191, 694.
 — Mihály nádor 154, 175, 181,
 685, 691, 771.

- Ország-Egyházszeg b. 181.
 Országgyűlések (1387) 97, (1563) 243, (1567) 248, (1569) 250, (1582) 261, (1587) 268, (1597) 275, (1605) 525, (1608) 340, (1609) 333, 348, (1618) 375—381, (1619) 381, 382, (1619) Bethlené 384—386, (1637) 396, (1662) 414.
 Orosz Mihály 156.
 — Pál 573.
 Oroszi b. 462.
 — Simon 80.
 Oroszka b. 283.
 Oroszvár b. 604.
 Orsóczy Tivadar 278.
 Osgyán b. 642.
 — -i Bakos cs. 162.
 Osth (Herbortyai) János 145, 768.
 Ostrosith István 395.
 — János 215, 773.
 Oszlány b. 136.
 — -i cs. 183. I. Simonyi alatt is.
 Otto bajor hg. 54.
 Ottokár cseh király 26.
 Ováry Lipót 782.
 Ozikó b. 278.
 Ozorai Pipo 103.
 Ozsvár b. 145.
 Oztrowi tábor 100.
 Ökörmező 520.
 Örkény b. 296.
 Örmező b. 456.
 Ördög János 124.
 — (Lászlófalvi) Péter 169, 769.
 — cs. 123.
 Őrség lázadása Érsekújvárbán (1663) 422.
 Összeesküvés (1569) 252.
 Ösztövérfalu b. 39, 58, 60, 122, 133, 151, 167, 660, 669, 675, 677.
 Özdöge b. 40, 67, 80, 176, 665.
 — -i cs. 176.
Paczoth (Bóki) András 312, 484.
 Pádár b. 440.
 Paduai egyetem 244.
 Pakencz b. 194.
 Pakii Dezső 58.
 Pál béli apát 71.
 — országbíró 62.
 Palánk v. 272.
 Palásthy István 704.
 — Miklós 231.
 — Péter 178.
 — cs. 186, 211, 282, 771.
 Palatnya b. 19.
 Pálcza b. 433, 456.
 Páld b. 119.
 Pálffy András 408.
 — Ferencz 603.
 — István 392, 479.
 — János 360, 380, 396, 798.
 — János gr. 430, 514, 525, 526, 549, 551, 552, 554, 586.
 — Károly gr. 569, 621.
 — Kata 392, 478, 479, 500, 501, 803.
 — Miklós nádor 267—269, 304, 307, 419, 430, 486, 487.
 — Pál 396, 409.
 — Tamás nyitrai pk. 497, 724.
 — cs. 457.
 Pálinka főzőház Szent-Mártonban 597.
 Palkovics Ferencz 608.

- Pallosjog adományozása 161.
 Palocsay György 537, 608.
 Pálóczy Máté 120, 187, 678.
 Palota b. 272.
 Palugyai Gáspár 178.
 Paluska György 578, 609.
 Pály (Kereskényi) János 179, 300.
 — Lőrincz 282.
 Pán b. 462.
 Pánczél 131.
 Pankota v. 434, 435, 725.
 Panyit b. 61—63, 667. I. Alsó-
 Panyit alatt is.
 Pap Gergely 424.
 Pápa v. 273, 514, 525, 608.
 Papi felszentelés alól felmentés
 256.
 Papuvy Anda 73.
 Párkány v. 420, 527, 528.
 — bástya Ghymesen 34.
 Parkos Benedek 696.
 Parlag határjel 121.
 Parucza f. 103.
 Páski Simon 145.
 Pásztó (Ipoly-) b. 459, 735.
 Pásztói Borbála 781.
 — János 284, 295, 776.
 Pata b. 443. I. Gyöngyös-Pata
 alatt is.
 Patacsics Ádám 615.
 Pataki Miklós 679.
 Patkócz b. 295. I. Vásárhely
 alatt is.
 Patócsy Zsófia 245.
 Patvarecz b. 443.
 Pattantyus Hertneken 477.
 Pauler Gyula 761, 762, 763.
 Papy János 297.
 Pázmánd b. 638.
 Pázmány Miklós gr. 503.
 — Péter eszt. érs. 330, 332, 345,
 349, 369, 372—375, 376, 378,
 479, 482, 483, 490.
 Paznan lovag leszármazottai 19.
 Paznan (1100) 20, 42.
 Paznan (1165) 20, 659.
 Pfeiler Miksa 584.
 Pécsy Gáspár 258.
 — Imre 634.
 — Kálmán, László, Leontina
 644.
 — Simon 396.
 — Szilárd gr. 644.
 — Zsigmond 491.
 Peck szikla Szencsén (1298) 39.
 Pekry Antal 158.
 — Gáspár 252.
 — Krisztina 296.
 — Lajos horvát bán 232.
 — Lőrincz 520, 521.
 Pelargus György nógrádi szol-
 gabíró 448.
 Pelsőcz v. 245.
 — -i János 677.
 Pempflinger István 211.
 — Orsolya 236, 304.
 — cs. 304, 778, 799.
 Pénzbírságok 69, 178, 192, 226.
 Pénzhamisítás 124.
 Perbes György 288.
 Perény b. 530.
 — -i Ágnes 616.
 — Erzsébet 314, 483.
 — Gábor 236, 251, 780.
 — Imre 679.
 — Margit 299, 777.
 — Miklós 142.
 — Orsolya 206.

- Perényi Péter 679.
 — Zsigmond br. 634.
 — Zsófia 491.
 — cs. 314, 315.
 Peresföld birtokrész 178.
 Pereszlény b. 183, 284, 301, 411, 443, 484.
 Perez Alonzo 236.
 Perger Illés nagyszombati nyomdász 783.
 Perlep b. 170.
 Perneszy István 248.
 — Pál 255.
 Perusics Gáspár 232.
 Pesthy János 298.
 — Kálmán 176.
 — (Beládi) Péter 290.
 Pestis 409, 545, 589.
 Péter ghymesí várnagy (1385) 60.
 Péterffy Judit 578.
 Pethes Julia 505.
 — Márton pk. 332.
 — Zsigmond 505.
 Pető b. 58.
 Petheő Gáspár gr. 573.
 — (Gersei) János 280, 712.
 — — Orsolya 301.
 — — Zsigmond 603.
 — (Koloni) László 738.
 — — Mária 482.
 Petrőczy Ferencz 283.
 — Ilona 499.
 — István 444, 484.
 — János 777.
 — Péter 499.
 Petrovics Anna 777.
 — Péter 295.
 Petschi Péter 349.
 Pilis f. 660.
 Piliske hegy 30, 35, 662.
 Pinelli Jozefa grófnő 620.
 Plati Ferencz 459.
 Pleyern v. Ottó 549.
 Pobor Ilona 770.
 Podhrágy v. 444.
 Podola b. 584, 638.
 Podolin vs. 680.
 Pográny b. 119, 137, 172, 444, 583, 627.
 — -i (Kisprónai) Balázs 770.
 — — Benedek 306, 326.
 Polyena b. 573. •
 Pomi Anna 578.
 Pomanóczky János 168, 178.
 Pongrácz András 613.
 — (Szentmiklósi) Borbála 296, 481.
 — Eleonora bárónő 5, 649.
 — Gáspár 296.
 — Jeromos 505.
 Pornói apátság 248.
 Portások Komjátiban 224.
 Poruba b. 457.
 Possevin Antal 267.
 Posztó eladása 179.
 Pottornyai Ferencz 160, 698.
 Pon b. 137.
 Pozsony m. 37, 58, 100, 232, 264, 686, 688, 706, 708, 709, 742, 725; vs. 153, 200, 395, 493, 513, 529, 604, 640, 641, 688, 704—708.
 — -i kamara 439.
 — káptalan 153, 232, 458, 579.
 — krónika 761.
 — színház alapítása 564.
 Pöstyén b. és fürdő 114, 459, 576, 586, 588, 701, 735.

- Prága b. (Nógrád m.) 443, 588, 725, 755.
 Prágai szerződés (1595) 274, 711.
 Prasicz b. 444.
 Pratinger I. 578.
 Praznóczi cs. 104, 279, 457, 657.
 Priboj b. 443, 590, 755.
 Privigye vs. 114, 136.
 Prokop elleni hadjárat 100, 141.
 Proscribálás 112.
 Prsdolina b. 444.
 Prucs b. 285, 715.
 Prunner Kata 580, 604, 610.
 Puchain Erzsébet 778.
 — Farkas 213, 279, 407, 411, 709.
 Pulszky ezredes 631.
 Puskaporfélék Ghymesen 472.
 Puszta-Almás b. 440, 441.
 — Falu 434.
 — Kovács b. 294.
 — Kürt b. 459.
 — Sebes f. 404.
 Pyber János váradi pk. 392, 393.
 — László 533.
- Rábaköz* 525.
Rábcza 525.
Rabutin ezrede 520.
Ráczfalva b. 292.
Ráczka b. 594, 755.
Rád b. 499, 573.
Ráday Pál 555.
Radéczi István 258, 283, 316.
Radetzky-ezred 644.
Radnócz b. 459, 735.
Radován Pál 424.
Radvány b. 280, 527, 752.
 — -i Ferencz ghymesi porkoláb 464.
- Radvánszky* cs. 544.
Rajcsányi István 143, 769.
Rajdos b. 279, 709.
Rajecz b. 317, 318.
Rajka b. 299, 501, 503, 571, 587, 604, 741—746. I. Reichen-dorf alatt is.
Rajnai táborozás 560.
Rákos b. (Abauj m.) 434.
Rákosi tanácskozás (1705) 521.
Rákóczi Erzsébet 511.
Rákóczi Ferencz (I.) fej. 300, 429, 498.
Rákóczi Ferencz (II.) fej. 511, 512, 513—515, 518—530, 532—542, 543—549, 553, 554, 556, 557, 586.
 — György (I.) fej. 401, 402—409.
 — György (II.) 383, 394, 400—409, 498.
 — János 376.
 — Zsigmond 272, 283, 340, 435.
Rakolupszky István 438.
Rapacs János 579.
Ráska b. 462, 709. I. Nagy-Ráska alatt is.
 — -i Gáspár 206.
Ratkócz b. 440, 748.
Rátonyi Mátyás 769.
Ráveni Mihály 215, 229, 290, 704—706, 773.
Rechberg Erzsébet 499.
 — Katalin 503, 510.
 — Mária 461.
Recheni Ipoly 769.
Reichendorf 462. I. Rajka alatt.
Réde b. 202.
Rhédey Ferencz 326, 384—336, 357, 383.

Reformok az alkotmány terén

II. József idejében 565.

Regécz v. 428.

Regensburgi birod.gyűlés(1557)
238, 709.

Regete b. 434, 632. I. Ruzska
alatt is.

Reghi Csama Gergely 173.

Rékás b. 295, 657.

Remellay Gusztáv 764.

Renesperg f. 117.

Renduvey b. (1237) 36, 39, 660.

Réti b. (1343) 58.

Révay Emerenzia br. 583, 609,
753.

— Ferencz 226, 269, 486, 496.

— Gyula 650.

— Judit 460, 501, 734—738.

— Margit 650.

— Mihály 216, 222.

— Pál br. 620.

— Péter 380, 494, 502.

— Sarolta 644.

— Zsófia 216, 230, 289, 360.

— cs. 615.

Reviczky Ferencz 601.

Revistye b. 232.

Rezler András 578.

Ribka b. 497.

Ricsán tábornok 512, 517.

Rimabánya 443.

Rimaszécsy János 175, 229, 230.

Rimaszombat vs. 245, 392, 443.

Rimócz b. 747.

Rive Heribert 645.

Róbert Károly trónfoglalása 52.

Rodostó 550.

Rohmani István nyitrai alispán
124.

— Miklós 122.

Rolland Menyhért 424.

Róma vs. 489, 493, 614, 642, 648.

Rosnicza b. 41.

Rosty (Barkóczy) Flórián 647.

— Juszina 641.

Roszner (Rosenecki) Ervin br.
648.

Rottal János 429.

Rovigno 650.

Rozgonyi cs. 185.

— csata 57.

— István 154, 678, 686.

— János 153, 678, 691.

— László 191.

— Sebestyén 153, 771.

— Simon 678.

Rózsa-Lehota b. 443, 755.

Rozsnyó vs. 300, 529, 530.

Rozsusna b. 62.

Reőthy Orbán 395.

Rudolf római császár 52.

Rueber János főkapitány 252,
255, 258, 301.

Ruzska b. 434. I. Regete alatt is.

Ruszkócz b. 283.

Rutkay András 410.

Ryhna Miklós 679.

Sáfár (Berencsi) Szilveszter 172.

Sáfrány beszerzése 224.

Ság (Telkes-) b. 126, 296.

— -i István 173, 231, 769.

— -i konvent 126, 133, 147, 180.

— -i Mihály 226, 773.

— -i cs. 769, 773.

Sajó-Szent-Péter b. 434, 720.

I. Szent-Péter alatt is.

Sajó patak 63.

- Sajtneműek Gácsvárbán (1678) 450.
 Salamon (Alapi) Tivadar 648.
 Salgó b. 284, 672, 713.
 Salgó-Tarján b. 481.
 Salm Gyula 263.
 — Miklós 220.
 Sámson b. 292, 440, 747.
 Sándor (Szlavniczai) István 612.
 — Julia 622, 760.
 Sándor Leopold fhg. nádor 570.
 Sándor moldvai vajda 242.
 Sárkö b. 296.
 Sarkad v. 358.
 Sárkány b. 186.
 Sárkány (Ákosházai) Miklós 299.
 Sarló b. 136, 179.
 Sarmasághi Zsigmond 339.
 Sárói László 143, 685.
 Sárospatak v. 238, 395, 405, 500, 739.
 Sarthwany Boldizsár 217.
 Sarud b. 126.
 Sárý Ferencz ghymesí várnagy 464.
 Saskő v. 232.
 Schinkirchen György 778.
 Schlick Lipót 513, 538, 559, 586, 631.
 Schmerling miniszter 636.
 Schmidegg gr. 623.
 Schmidlin Ferencz 613.
 Scárosi István 174, 771.
 Scitovszky János eszt. érs. 646.
 Sebák János 579.
 Sebes b. 456, 489, 510, 576.
 Segnyey Miklós 358.
 — Pongrácz 381.
 — Sándor 394.
 Segnyey Zsigmond 308, 312.
 Selmezbánya vs. 266, 297, 519.
 Sellyei iskola 330.
 Semberg Boldizsár 297, 298.
 Semsey Albert 631.
 Sempte b. 137, 185, 408.
 Sennyey Elza br. 648.
 — Lajos br. 648.
 — Mária br. 648.
 Sepes Miklós 772.
 Septenczi László 773.
 Serbán Radul vajda 356, 371.
 Serfőzés 223.
 Serfőző házak 441, 454, 597, 598.
 Serédy Gáspár 505, 573, 603.
 — György 236, 284.
 Sertésólak 598.
 Setétkuti András 117.
 Sibrik György 485.
 Sikó László 185.
 Simonyi b. 499.
 — Lökös ghymesí vnagy 59, 60.
 — György 373.
 — Zsigmond 769.
 — cs. 184, 771.
 Sipek b. 440, 441, 443, 755.
 Sire f. 35. l. Zsére alatt is.
 Sirok v. 57.
 Skarbala (Szokolóczi) András 586.
 — — Antónia 640.
 Slybowi Bronislaus 689.
 Sók b. 178, 186, 231, 583, 699, 701.
 — -i András 775.
 — cs. 104.
 Soklyós b. 158.
 Sokorudi István 179.
 Solymos b. 58.

- Solymosi István 678.
 Sólyom (Koloni) András 173.
 — — cs. leszármazása 776.
 Somogy m. 16.
 — -i konvent 692.
 — Marczel 650.
 Sómoskő b. 434, 437, 440, 442—
 444, 489, 594, 611.
 Sómos-Magyarfalu 457.
 — Ujfalu 443, 594,
 Somszegi László 676.
 Soós István 278.
 Sopron vs. 505, 514, 525. 650.
 Sorog b. 296.
 Sörös Pongrácz 774, 779, 781.
 Somkút b. 62.
 Somszegi cs. 104.
 Spáczai János 416.
 Speyeri békepontok 254.
 Spissich Sándor 560.
 Stibor vajda 101, 123, 159,
 168, 677, 683. I. Bolondóczy
 alatt is.
 Stephaics (Nemesdédi) Hedvig
 650.
 Stomfa b. 381.
 Strassburgi egyet. 491.
 Sulyok Ferencz 297.
 — Krisztina 308.
 Surány v. 143, 181, 182, 196,
 224, 254, 261, 267, 276, 284,
 305, 687, 713—715.
 — -i János 773.
 Sütőház Szent-Mártonban 598.
 Süveg b. 126.
 Süveggyártó Ádám 461.
 Sváb doktor, Forgách Simon
 orvosa 539.
 Svéd szövetség 404.
 Svendi Lázár 244.
 Svévia (Svábország) 16.
 Sytkey Fyörgy 775.
 Syx Hunt lovag leszármazottja
 19.
 Szabács v. ostroma 205.
 Szabadka vs. 272.
 Szabal b. 672.
 Szabatna b. 672.
 Szabó (Bártfai) László 769, 774,
 780.
 — Sámuel szalánczi lelkész 601.
 Szabolcs m. 80.
 — -i és bihari ága a nemzet-
 ségnek 20.
 Szádeczky Lajos 659, 774.
 Szádvár ostroma 245, 250, 505.
 Szaka b. 114.
 Szakács István 579.
 Szakácsok szolgálata 134.
 Szakadás határhely 40.
 Szakál b. 440, 489, 755.
 Szakolcza vs. 560, 674.
 Szalakusz b. 120.
 Szaláncz v. és b. 334, 402, 404,
 433, 437, 440, 441, 442, 480,
 489, 504, 510, 576—580, 601,
 620, 623, 630, 632, 634, 637,
 648.
 — -vára 434.
 Szalay Ágoston 773.
 — (Irmélyi) András 157.
 — — László 783.
 Szalkai László 157.
 Szalók b. 592.
 Számadáskönyve a husziták el-
 len kirendelt banderiumok-
 nak 677.

- Szaman f. 117.
 Szamosfalva 497.
 Szamosközy István 339.
 Szamosujvár ostroma 521.
 Szanai Miklós 687.
 Szántóhalma v. 359.
 Szántó István 330.
 Szapolyay György 178.
 — István 157.
 — János fej. 201, 206, 232.
 Szanai Miklós surányi várnagy 182.
 Szánya Gergely 692.
 Szapolyay János 206—208, 227, 701.
 Szárazfalu b. 193.
 Szárazmalom Szent-Mártonban 601.
 Szárd v. 230.
 Szárhelyi Péter munkácsi plébános 614.
 Szarvasháló 185.
 Szászi András 301, 708.
 — Apollónia 775.
 Szászfenes b. 255.
 Szatmár v. 243, 324, 375, 512, 519, 525, 557.
 Százhalom b. 296.
 Szeben (Nagy) vs. 153, 357, 359, 360, 520.
 Szebor b. 748.
 Széchen Antal gr. 640.
 — Miklós 640.
 Szécsény v. és b. 243, 272, 324, 390, 396, 402, 409, 411, 433, 437, 440, 441, 461, 482, 486, 488, 497, 521; a vár lerombolása 589; 593, 611, 617, 620, 622, 623, 637, 644, 658, 725, 726, 734, 741, 747, 754, 755, 757, 759, 760.
 Széchényi Borbála gr. 617.
 — Ferencz 620, 760.
 — György gr. 420, 424.
 — István 627.
 — Pál kalocsai érs. 513, 528.
 — Frank (Kaacsics nemzets.) 678.
 Szécsy Borbála 458, 501.
 — György 343, 393, 458, 479, 678.
 — Kata 781.
 — Miklós nádor 67, 68, 72, 73, 92, 668.
 — Tamás 344, 361, 491.
 Szeged vs. 687.
 Szegedy Lénárt egri pk. 603.
 Szegi ága a Hunt-Paznan nemzetségnek 20.
 Szék b. 65, 114, 151, 167, 672, 675, 677.
 Székely Antal 252, 279.
 — Ferencz 427, 462, 725.
 — (Ormosdi) György 491.
 — Kövendi Kata 314.
 — Miklós 230, 297.
 — páter, Forgách Simon házi papja 536, 539.
 Szekerje b. 301, 748.
 Szekér 179.
 Székesfehérvári káptalan 69.
 Széki Péter és Mihály 124.
 Szelcsény f. 32, 140, 168, 183, 462, 683, 687, 750. I. Nagy-Szelcsény alatt is.
 — -i Gáspár ghymeszi várnagy 174.
 — János gácsi gazdatiszt 448.
 — Pál 144, 184.

- Szelesényi cs. 168, 769. l. Hrus-
 sói alatt is.
 Szelepesény b. 20, 28, 29, 36,
 73, 74, 121, 659, 660, 667.
 — -i György eszt. érs. 411, 427,
 430, 480, 497, 498.
 Szelestey Ferencz 775.
 Szelőcze b. 169.
 Szelői János 120.
 Szemer István 579.
 Szemeréd b. 443, 713, 755.
 Szempsei János 201.
 Szénási László 181, 688.
 Szencse b. 38, 39, 136, 173, 582,
 583, 664, 666, 703.
 — -i Od fia Lőrincz (1298) 39.
 Szendrő v. 153, 245, 270, 393,
 400, 457, 500, 505, 605.
 Szenesház berendezése Szent-
 Mártonban 468.
 Szent-Demeter b. 194.
 — Dénes b. 296.
 — Erzsébet b. (Somogy m.) 232.
 — Girolt v. 158, 170, 694.
 — György v. 390, 529.
 — — templom Budán 187.
 — Györgyi ág birtokai 25, 37.
 — — György 283.
 — — János 155.
 — — Sebus nyitrai ispán 25.
 — — Tamás 20, 45.
 — — György 764.
 — Ivány Erzsébet 612, 640.
 — — Ferencz 620, 760.
 — — József 596, 601.
 — — Krisztina 615.
 — — László 538, 576, 580, 590.
 — Jakab (Heves m.) b. 440,
 642, 747.
 Szent-János b. 496.
 — Király b. 462.
 — Léleki (Kasztellánfi) Kristóf
 277.
 — Márton b. (Nyitra m.) 183,
 577, 583, 584, 672.
 — Márton (Szaboles m.) b. 750.
 l. Mándok alatt.
 — Mártonfisi Gergely 156, 189,
 770. l. Fisi alatt is.
 — Mária b. 500.
 — Mihályúri Porkoláb László
 176.
 — Miklós b. 548.
 — Miklóssy Alajos 623.
 — — Pongrácz 195, 688.
 — Péter b. 144, 459, 588, 611,
 720, 735. l. Sajó-Szent-Péter
 alatt is.
 — Péteri Imre 535.
 Szényi Ilona 140.
 Szepes m. 586, 675.
 — v. 104, 535—538, 540, 606,
 679, 680.
 — -i Jakab orszb. 81.
 — -i kamara 401, 574.
 — -i káptalan 64, 486, 668.
 — -i László 153.
 Széplak b. 134, 339.
 — -i László 185.
 Szerdahely b. (Erdélyben) 359.
 Szeredai orszgy. (1605) 326.
 Szerednye v. 326, 360, 402.
 Szerencs v. 326, 360, 402.
 — -y (Szigeti) István 760.
 Szeretva b. 712.
 Szigetvár eleste (1566) 248.
 Szikszó b. 301.
 Szilády Áron 774.

- Szilády László 482.
 Szilágyi Mihály 446.
 — Sándor 784.
 Szilassi András 448.
 Szilva (Baróczi) Albert 258, 694, 771.
 — Mihály 142.
 — Miklós 173, 771.
 — cs. 183, 656, 771.
 — (Szilvaközi) cs. 771.
 Szilváskert Komjátiban 293.
 Szinan esztergomi bég 263.
 — fővezér 271—273.
 Szinnyi-Merse Erzsébet 601.
 Szirák András 154.
 Szire b. 118, 121, 137, 175.
 Szirmay Antal 764.
 Szkacsán b. 118.
 Szklabinya v. 495, 496.
 Szkálnok b. 443, 747. I. Alsó- és Felső-Szkálnok alatt is.
 Szkáros b. 299.
 Szklavina b. 229.
 Szobi János budai várnagy 153.
 Szobieszki János 441.
 Szobonya Dorottya 195.
 — Gergely 157.
 — János ghymesi várnagy 140, 463.
 — Miklós 141, 211.
 — (Fedémesi) cs. 772.
 Szobráncz b. 283, 711.
 — -i János 283.
 Szobronya b. 735.
 Szokol b. 41.
 Szokolóczky Péter 209, 702.
 Szokoly György 434.
 — Miklós 435.
 Szokronya b. 279.
 Szolcsánka b. 444.
 Szolgagyőr v. 35, 37, 38, 664.
 Szombathely vs. 525.
 — -i püspökség felállításának terve 562.
 Szomolány v. 434, 485, 517.
 Szomor János 215, 220, 221, 259, 280, 773.
 — cs. leszármazása 775.
 Szontagh István szécsényi tisztartó 623.
 Szopek Imre 785.
 Szovaj b. 111, 133, 171, 180.
 Szőcse b. 443.
 Szőlők 72, 35, 290.
 Szöllős f. 37, 35, 290.
 — -i Mátyás 769.
 — Pál 172.
 Szöllöske b. 462.
 Szőnyeg 228.
 Szőrös b. 443.
 Sztránya b. 583, 672.
 Strázs b. 284, 443, 713.
 Szerki b. 280, 712.
 Szucsé b. 285, 715, 716.
 Szuha b. 603.
 — -y István váci pk. 279, 338.
 — Márton 332.
 Szuhányi Márton 560.
 Szukovecz b. 709.
 Szulóczi erdő 181.
 Szulány b. 693. I. Nagy-Szulány alatt is.
 Szúny b. 748, 755.
 Szúnyog Erzsébet 461.
 — János 577.
 — (Budetini) Kata 497.
 — — cs. 410.
 Szvinyebánya 410.

- Taa*f grófnő 638.
 Tajna b. 648.
 Takáts S. 774.
 Taksony b. 611.
 Taligás András 461.
 Tály a b. 505.
 Tamás mester (1291) 26.
 — esztergomi vikárius (1425) 146.
 — ápponyi plébános (1463) 143.
 — veszprémi pk. 59.
 — vasvári prépost 196.
 Tánczosfa határhely 121.
 Tapolesány b. 154, 275, 434, 436, 437, 440, 444—446, 478, 480, 487, 498, 511, 552, 574, 576, 587, 657.
 — -i Miklós 576. I. Kis-Tapolcsányi alatt is.
 Tar b. 440, 747.
 — Bálint 196.
 Tarány b. 41, 119, 172, 177, 189, 583, 588, 609, 666.
 Tarcsai ütközet 373.
 Tarczay György 237, 278.
 Tardoskedd f. 41, 226.
 Tarján b. 747. I. Gyöngyös-Tarján alatt is.
 Tarkó v. 237.
 — -i Rikolf 679.
 Tarnaörsi tábor 608.
 Tárnoklászló földje b. 70.
 Taksony b. 592.
 Tasnád b. 366.
 Tass Dénes 696.
 Taszár b. 121.
 Tata v. 185. I. Ujtata alatt is.
 Tavarnok b. 381, 444—446, 460, 503, 507, 574—576.
 Telegd v. 358.
 — -i Jánosné 312.
 — -i Pál 435.
 Telekessy István 238, 484, 533, 535.
 — Mihály 283.
 Teleky József 569.
 Telepítés 60.
 Temeskéni Bálint pozsonyi várnagy 153, 688.
 Temesközy Péter 767.
 Temesvár 153, 236, 418.
 Temetvény v. 580, 602.
 Teplicz b. és fürdő 588.
 Terebes b. 364.
 Teschen vs. 318.
 Testőrség 17, 143.
 Teszér b. 126, 296, 436, 444.
 Tettei Lőrincz 215, 773.
 Teuffenbach Kristóf 272, 435.
 Thallóczy Lajos 770.
 Thaly Kálmán 606, 658.
 Thasy (Miske-Monostori) Ilona 650.
 Tholvay Dániel 577.
 — (Essői) György 770.
 — — Péter 155.
 Thománi János 79.
 Thököly Imre 430, 431, 455, 547, 559, 588, 603.
 — Sebestyén 324.
 Thuróczy Benedek 119, 655.
 — Klára 139.
 — Miklós 208.
 — Péter 185.
 — cs. 767, 770.
 Thurzó Ádám 479.
 — Elek orszb. 208, 209, 259, 284, 486, 702.

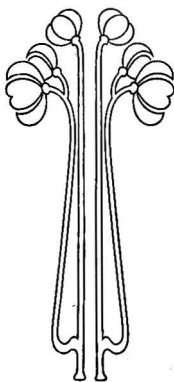
- Thurzó Ferencz nyitrai pk. 212, 264.
 — György nádor 278, 324, 339, 344, 348, 353, 354, 369—375, 438, 485.
 — György 491.
 — Imre 389.
 — Katalin 487.
 — Mihály 459.
 — Szaniszló 315, 390, 485.
 — cs. 781.
 Tiba b. 283, 712.
 Tisza folyó 401.
 Tiszaszalók b. 611.
 Tisza-Szent-Márton l. Mándok alatt.
 Tiszolcz b. 169, 443, 590, 693, 754, 756.
 Tisztító eskü 180, 182.
 Tivadar b. 462.
 Toboly v. 57.
 Tokaj elfogl. 238, 273, 361, 494, 512.
 Toldy Ferencz 761, 775.
 Tolmács p. 284.
 Tomaj b. 442, 590, 591, 611.
 Tompa főlovászmester 131, 674, 675.
 Tordamezei László 100, 111, 674.
 Tordamező b. 674.
 Tormásd b. 444.
 Torna v. 709.
 Tornaljai Pál 498.
 Tornaszeg b. 763.
 Torozmél b. 41, 173, 226, 231, 703, 766, 769.
 Torstenson tábornok 408.
 Tóth Béla 766.
 Tótpróna b. 197.
 Tótujfalu b. 576.
 Töhöl b. 39.
 Tököld b. 459.
 Tömlöcz 466, 598.
 Tönköly 225.
 Török István 378.
 — követség 406.
 — (Hamvai) Miklós 140, 195.
 — (Telekessi) István 555.
 — Ferencz 424.
 — Miklós gr. 631.
 — Zsigmond ghymeszi gazdaszt 464.
 Töttös László 103, 130.
 Trencsén m. 65, 66, 673, 688.
 — v. 55, 264, 285, 287, 315, 318, 390, 494, 498, 500, 715 —720, 776.
 — -i (Zablathi) Júlia 231.
 — cs. 778. l. Hrussói alatt is.
 Trevisani Francesco 584.
 Trocsányi cs. 278.
 Tugár b. 443, 594, 589, 755.
 Tuniczi Beke 139.
 Tura f. 273.
 Turáni Bálint 147, 768.
 — Tamás 125.
 Túry György 156, 258.
 — Tamás nyitrai alispán (1393) 129.
 — cs. 656.
 Túrócz (Turul) v. 27, 37, 407, 661.
 — -i krónika 45.
 — prépostság 362.
 Turzó János 63.
 Tuzsér b. 637, 644.
 Tvardtkó bosnyák király 88.

- Udvard* b. 136.
Udvarhely b. 312.
Udvarnok f. 358, 459, 588, 735.
Ugrócz v. 208, 228. I. Nagy-
 Ugrócz alatt is.
Uhaji Kozma (1293) 38.
Uhlópatak (1331) Bars m. 58.
Ujfalu b. 58, 59, 156, 456, 751.
 — -ssy András 491.
 — Gergely 776.
 — Károly 613.
 — Pál br. 613.
Ujkert Komjátiban 293.
Ujlak b. (Nyitra m.) 39, 40, 665,
 735. I. Nyitra-Ujlak alatt is.
 — (Abauj m.) 433, 459, 587. I.
 Sómos-Ujlak alatt is.
 — -i Borbála 484.
 — Imre 104.
 — László 143.
 — Lőrincz orszb. 178, 202.
 — Miklós 184.
Ujrava b. 280.
Ujszállás b. 431.
Ujtata 185. I. Tata alatt is.
Ujvári (Lazani) Miklós 154.
Ujváros b. 433.
Ulászló cseh kir. 157.
 — II. 649—699.
Und ispán (1247) 37, 661.
Ugnad Ádám 485.
 — Anna 433.
 — Miklós 432.
Ungvár 279, 335, 603, 609.
Urbántelege b. 120.
Urios patak (1253) 31, 32, 663.
Uriszéki tárgyalások 224.
Urodnyik János 170.
Urréte p. 293.
Uszor b. 499.
Ürményi József 569.
Üzbég b. 444. I. Izbégi alatt is,
 Vác v. 385, 615.
 — -i püspökség 562.
Vadkert b. 645.
Vág folyó 408.
Vágás b. 279.
Vágbesztercze b. 484.
Vágner József 773, 774, 782.
Vágsellyei iskola 490. I. Selyei
 alatt is.
Vajk b. 37, 137, 137, 174, 661,
 672.
 — -i András 231.
Valkaja b. 463.
Valkaz b. 38.
Valkóczy Pál 111.
Vallásügyek tárgyalásai (1558)
 238.
Vallis gr. 549.
Váltságdíj 66.
Vámmentesség 118.
Vámok rendezése Nyitra és
 Bars megyékben 135—137.
Vámosmánya b. 182. I. Mánya
 alatt is.
Vámossy István 444.
Vámosujfalu 444, 583.
Várad b. 459, 713.
Várad v. 237, 284, 358, 364, 365,
 691. I. Nagyvárad alatt is.
 — -i püspökség 155, 562.
 — tüzesvaspróba lajstrom 24.
Varbó b. 140, 284, 440, 441, 443,
 584, 713.
Várday Kata 435.
 — Pál 216.

- Vári b. 194.
 Varjassy (Tárnoki) Anna 296.
 Várkapitány szállása Ghymesen 468.
 Várörök szolgálata 134.
 Varkócz Tamás 237.
 Várnagy szállása Ghymesen (1647) 469.
 Városfölde b. 183.
 Varsány b. 443.
 Vártaszoba felszerelése Ghymesen 470.
 Vári Mihály 73.
 Vass (Csegei) Miklós gr. 641.
 Vásárd f. 31.
 — -i Gál 38.
 Vásárfalu b. 40, 41, 665.
 Vásárhely b. 295.
 — -i István gazdatiszt 463.
 Vásárosmernye b. 169, 692. 1.
 Mernye alatt is.
 Vaszor b. 462.
 Vatai másként Turcsányi András 226.
 Vay Ádám 523, 524, 544, 545, 546, 547, 554.
 Vécsey Bertalan özvegye (1292) 46, 66.
 Védőszerek Ghymesen (1647) 470—472.
 Végh Benedek 330.
 — István 618.
 Végles v. 267.
 Végvárok állapota 270.
 Veke b. 499.
 Velcsicz b. 30, 112, 179, 291, 444, 583, 672, 703, 750.
 Venczel cseh kir. 45, 53, 54, 98.
 Vendégi b. 594.
 Verancsics Antal egri pk. 239—242, 244, 250, 537.
 Verebély f. 40, 136, 137, 180, 411.
 Veress Endre 782.
 — (Eőri) Péter 79.
 — (Irmélyi) Sebestyén 157.
 Veresmarti Mihály megtérítése 332.
 Verona vs. 493.
 Vértesi János 770.
 Vesszős Tamás 119.
 Veszprém vs. 272, 514.
 Veteményes kert 442.
 Vezekényi cs. (1652) 411. 1.
 Nagy-Vezekény alatt is.
 Viard ezredes 517.
 Vicencia 493.
 Viczmándy Lajos 280.
 Vidafalva b. 755.
 Vigouroux br. 558.
 Villanova franczia követ 389.
 Villa-Secca Navarro D'Andrade Lothár br. 647.
 Vilke b. 443, 588, 594, 637, 644, 755.
 Vilmos osztrák hg. 114.
 Viltónia 16.
 Vincze nyitrai pk. 32.
 Virágház Gácsos 594.
 Visegrád v. 63, 275, 668, 669.
 Visk b. 284, 443, 645, 713.
 Viszlay András 576.
 Viszocska f. 553.
 Vitka b. 462.
 — -y Antónia 647.
 Vizgyűjtő Ghymesen (1295) 34.
 Vizkelety Jakab 282, 711, 712.
 — Tamás 434.

- Vöröskő v. 586.
 Vörösvár b. 117, 459, 462, 582, 583, 637, 672.
 Vörös Tamás 65, 66.
 Vranovich cs. 622.
 Walterskirchen Eleonora br. 604.
 — Filippina 538.
 Walther ezredes Érsekújvárbán 423.
 Wasserburgi Vezlin 16, 17.
 Wenckheim Béla gr. 645.
 — Ferencz 637, 648.
 Wernher György 774.
 Wertner Mór 761, 762.
 Wesselényi Ferencz 245.
 — Ferencz nádor 412, 413, 424, 426, 603.
 — Pál 431, 573.
 Wilczek Ede gr. 549, 554, 766.
 Wissniovecz f. 606, 608.
 — -ky Konstantin hg. 550, 554, 559.
 Wittenbergi egyetem 401.
 Wolfer és Hedrik lovag 16.
 Wratislaw János gr. 549, 552, 577.
 — (Mitroviczi) Ferencz 387.
 — Wenczeslaw 578.
Zabláti csata (1619) 382.
 Zahn János 644.
 Zalahegy b. 144.
 Zalai János 232.
 Zamojszky János 775.
 Zarándoklás Rómába 142.
 Závada b. 436, 444, 463.
 Závodszyky Levente 762.
 Zay Ferencz 240, 242, 305, 773.
 — Péter 316.
 Zazun ispán (1262) 39.
 Zbugyai cs. 280, 712.
 Zeherje b. 440.
 Zelemér b. 462.
 — -i Anna 306.
 — István 483.
 — László 296, 491.
 Zemplén m. 709, 713, 725, 758.
 Zerdahely b. 459, 735.
 — -i András 294.
 — Gábor 565.
 — Gergely, György, Tóbiás 697, 770.
 — Kovács István 114.
 — Mihály 485.
 — cs. 104, 114, 676, 770.
 Zermegh János 304.
 Zétény b. 314, 751. l. Czétány a. is.
 Zichy Ádám gr. 604.
 — István 414, 428.
 — József 604.
 — Károly orszb. 569.
 — Péter 578.
 Zierotin Károly 314.
 Zilah v. 359.
 Zinzendorf ezredes 503, 514.
 Ziska Ferencz 658.
 Zlatnó b. 583.
 Zobor b. 590, 754, 755.
 — -i kamalduliak 578.
 — konvent 35, 61, 112, 114, 119, 121, 152, 173, 181, 655, 662.
 Zólyom v. 30, 407, 512, 514, 576, 660.
 — -i (Albisi) Kata 232, 292.
 Zrinyi-Frangepán összeesküvés 427, 428, 603.
 Zrinyi Kata 264, 285, 315, 715—720.

- Zrinyi Magdolna 484.
 — Miklós (a költő) 272, 410.
 — Miklós (a hős) 237, 314, 412, 414, 415, 606.
 Zsámbokréti cs. 104, 676.
 Zsére f. 35. l. Sire alatt is.
 Zsibói csata 522.
 Zsidóvár 295.
 Zsigmond király 89, 92, 98, 100, 154, 674, 675—681, 766.
 Zsilinszky Mihály 763.
 Zsitva folyó 36, 37, 38, 40, 184.
 Zsitva-Ujfalu b. 117, 129, 136, 583.
 Zsoldos katonák 152.
 Zsolnai János 770.
 — zsinat (1610) 348.
 Zsurk b. 433, 456, 596, 597.
 Ztristnyaki Mihály 287.
 Zudar cs. 677.
 Zudiinefő határhely (1295) 35.
 Zulkva f. 555.
 Zunkenbergi Lipót 511.
 Zvonarits Mihály 494.

TARTALOM.

Előszó	7—9 l.
--------------	--------

I. FEJEZET 980—1200.

Hunt és Paznan lovag bejövételének ideje és körülményei; a királyi hatalom megalapozásában segédkeznek.

A két sváb lovag leszármazottai Esztergom, Bars, Nyitra, Hont, Bihar és Szabolcs megyében telepednek le.

A Forgáchok nagyon valószínűleg Paznan utódai ... 11—20 l.

II. FEJEZET 1200—1300.

A család első ismert ősei IV. Béla idejében tűnnek fel, a közpályán nagy tevékenységet fejtenek ki. Ivánka ispán fiai elkísérik a királyt a Sajóhoz is, az ifjabbikat az uralkodót üldöző tatárok megölik, a másik lován Béla megmenekül. A század végén János kalocsai érsek tűnik ki közülök.

A család öröklött birtokai: Szelepcsény, Mánya és Komjáti; a többi: Ghymest, Szelepcsény egy részét, Gyarakot, Fist, Komjáti egy részét, Szenesét, Lülét, Ösztövérfalut, Hindet, Harsányt, Barcsot, Özdögét, Vásárfalut, Baralczót, Kosztolányt, Herestényt, Szokolt ebben az időben szerzik. A családi élet központja Ghymesvára.

Kiterjed a lárgyalás az első öt ivadékra ... 21—47 l.

III. FEJEZET 1301—1385.

János kalocsai érsek Venczel király mellett foglal állást; halála után Róbert Károly pártja nyomul előre, a mi alatt Csák Máté a család kegyvesztettségét felhasználva, a Forgáchok várát és javait is elfoglalja. A kényúr legyőzése után a király nem adja vissza a birtokokat, hanem megtartja, majd feleségének adja a Zách Feliczán merénylete alkalmával történt megsebesítéséért.

A család eleinte tiltakozik vagyona visszatartása ellen,

peres uton iparkodik hozzájuk jutni, de nem megy semmire, míg Forgách András be nem áll Lajos király udvarába. Rokonai Kozmálon, Alsó-Panyiton és Lekenyén élnek.

Ez a fejezet a hatodik és hetedik nemzedék küzdelmeivel foglalkozik --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---

49—81 l.

IV. FEJEZET 1386—1425.

A Forgáchok András sikerein felbuzdulva, többen is Lajos király szolgálatába állanak, János és Balázs kedvelt alakjai az udvarnak. Az utóbbi a király halála után elveszi Garaí nádor leányát, de a mellett az özvegy királyné kegyeit is élvezi. Apósával együtt segíti Erzsébetet a trónkövetelő Károly nápolyi király leverésében, kit 1386 február 7-én Forgách Balázs, mivel a trónról lemondani nem akart, halálosan megsebesített. A Horvátországban diadallal kezdetű út a három összeesküvő halálával végződött.

Forgách önfeláldozása rokonaira nézve a családi vagyon visszanyerését jelentette: a félszázadnál hosszabb ideig nélkülözött 44 falu vissza kerül birtokukba. Zsigmond uralkodása végéig eltart a vagyon határainak megjárása.

Az eseményekben a nyolczadik és kilenczedik ivadék vesz részt. A családi központ megint Ghymes, a Kozmálon maradtak lassan eltűnnek --- --- --- --- --- --- --- --- ---

82—147 l.

V. FEJEZET 1426—1526.

A vagyon visszaszerzésével a Forgáchok közéleti tevékenysége újra megkezdődik, ismert alakjai Hunyadi János táborának, Mátyás udvarának (Forgách Péter), mások Nyitra és Bars megyék élén buzgólkodnak. Befolyásukat felhasználják nemességök megerősítésére és czimerök megújítására is.

A vagyoni perek tovább folynak, a mellett egymás közt se élnek a család tagjai egyetértésben: Forgách Péter befolyását rokonai irigylik, de idő folytán mégis Kozmáli András utódaié lesz az egész vagyon. Ghymesvár mellett ekkor már Komjátiban is élnek a család tagjai.

Az új családalapítás a tizedik nemzedék életében megy végbe, Forgách Péter és Gergely a ma élők őszelei --- --- --- --- --- --- --- --- ---

148—202 l.

VI. FEJEZET 1526—1550.

A mohácsi veszedelem után beállott eseményekben a Forgáchok eleinte nem vesznek részt, majd Ferdinand pártjának megerősödését látva Forgách Zsigmond hozzá csatlakozik. Vagyoni függetlenségük elbizakodottakká teszi

őket, a Nyitra megyei adót erőszakkal behajtó Koppány György kapitányt szolgálkival felkonczoltatják. Befolyásos rokonságuk közbenjárására a király újra kegyébe fogadja ugyan őket, de vagyonuk egy harmadát (200 jobbágytelket) a hűtlenségi per folyamán elvesztenek.

A török hódoltság nehéz viszonyai közt megindult gazdaságra a per súlyos hatással volt, a kincstári megbízottak nem viselték gondját a birtokoknak.

A hűtlenséget Forgách Zsigmond kincstárnok és nemzedék társai (11-ik ivadék) követik el... 203—232 l.

VII. FEJEZET 1151—1600.

A család belsejében végbement megújulás erkölcsi és anyagi téren megtermi gyümölcseit: Forgách Simon a XVI. század vitéz magyarjainak egyik legnevezetesebbike, Ferenczet kiváló tehetsége és tanultsága kora jeles történetírójává avatja, míg Imre a jó gazda mintaképe.

Forgách Simon érdemeit az uralkodó több csanádmegyei birtokkal, továbbá Hertnekkal, Bajoni István javaival jutalmazza, a család többi tagja pedig vétel útján szerez birtokokat.

A család fénykorának előkészítői a tizenkettedik ivadékat alkotják ... 233—319 l.

VIII. FEJEZET 1600—1680.

A Forgáchok történetének lapjai kétségtelenül a XVII. században a legfényesebbek. Forgách Ferencz esztergomi érsek a hitújítás megindítója, Pázmány mestere, mintaképe a fáradhatatlan főpapnak; Zsigmond a béketárgyalások ügyes vezetésével vív nevet magának, a bécsi kormányval szembehelyezkedve népszerűséget is szerez, úgy hogy nagy lelkesedéssel választják meg 1618-ban nádornak. Az ország ezen első méltóságát a legváltozóbb viszonyok közt tölti be, nagy jellemerőt nem tanusít; végül fia Ádám az uralkodóház iránt mindenre kész főurak egyike, bár mint katona mozgékony, itthon népszerűtlen, de az idegen kormány ország-bíróvá nevezeteli ki.

A családi vagyon nagy gyarapodása Forgách Zsigmond nevéhez fűződik: házasságai útján, részben pénzért megszerzi a Lossonczy-vagyon nagy részét: Szécsényt, Sósosköt, Szalánczot, Gácsot, Tapolcsányt, Abádot és Szent-Mártont a hozzájuk tartozó uradalmakkal együtt. A család tagjai részint Komjatin, részint Tavarnokon és Tapolcsányban élnek ebben az időben,

A fejezet a tizenharmadik és tizennegyedik ág életét tárgyalja ... 321—505 l.

IX. FEJEZET 1680—1800.

Az újkori események idején a Forgáchokat nem találjuk egységes táborban. Forgách Ádám leszármazottainak egy része megmarad az udvar iránti hűségben, néhányan: Simon, Miklós és András a szabadságért felkelők táborához csatlakoznak. Közülök Forgách Simon élete a legragikusabb. A XVIII. század második felében Forgách Miklós nyitrai főispán válik ki főleg a család tagjai közül.

A nagy terhekkal megrakott vagyon a kurucz Forgáchok ellen megindult hűtlenségi perek által a legnagyobb válságot állotta ki, nagy része idegen kézre került. A család megkísérli a birtokokat visszaszerezni, előbb Ghymest, majd az elzálogosított többi részt, a galgóczi és tapolcsányi uradalmak eladását azonban nem tudják megakadályozni. A családi élet központjai: Gács, Galgóc és Szécsény, később Ghymes.

A tárgyalt időben a tizenötödik—tizennyolcadik nemzedék él

507—623 l.

X. FEJEZET 1800—1900.

A levéltár iratai a legujabb időre nem terjednek ki, csupán a Szalánczon, Mándokon és Gácsen élőkről tudunk egyetmást a szabadságharc éveiből.

A jelenben élő családtagok négy ágra oszolva élnek: Ghymesen, Gombán, Gácsen és Szaláncz—Mándok—Alsó-Kemenczén.

Az elmúlt században a tizenkilencz—huszonharmadik ivadék élt, s él még részben jelenleg is

625—651 l.

FÜGGELEK.

A család történetére vonatkozó fontosabb oklevelek szövege vagy tartalma 1165—1846-ig. Bevezetésül olvasható a családi levéltár története

653—760 l.

Jegyzetek a szöveg kiegészítésére és magyarázására 761—799 l.

A műben közölt képek jegyzéke 800—805 l.

Név- és tárgymutató 806—854 l.

JAVITANDÓK.

25. l. alulról számított 1. és 3. sor: főispán helyett ispán.
 32. l. „ „ 6. sorban: borsodi helyett barsi.
 35. l. „ „ 5. „ zoori helyett zobori.
 37. l. felülről „ 3. „ borsodi helyett barsi.
 39. l. „ „ 3. „ Köbölkát helyett Köbölkút.
 65. l. alulról „ 1. „ mutatott „ mutatott,
 94. l. felülről „ 19. „ éri elé teendő: nem.
 113. l. „ „ 19. „ nem helyett sem.
 123. l. „ „ 21. „ 77 helyett 78.
 133. l. alulról „ 6. „ 1520 helyett 1420.
 141. l. „ „ 14. „ 1386 „ 1396.
 142. l. felülről „ 18. „ Erhfewlde helyett Ethfewlde.
 162. l. alulról „ 1. „ Jancsikayak helyett Fancsikayak.
 164. l. felülről „ 17. „ 1515 helyett 1525.
 197. l. alulról „ 15. „ Hagymási helyett Hagymás.
 208. l. „ „ 1. „ országbírónak törlendő.
 215. l. „ „ 1. „ Pozsonyból után 152. sz. teendő.
 224. l. felülről „ 2. „ biztosokról helyett birtokokról.
 297. l. alulról „ 7. „ Semberg „ Sembery.
 299. l. felülről „ 8. „ leánya „ nővére.
 299. l. „ „ 18—19. sor helyébe: Gyermekai mind a második házasságból származtak — irandó.
 300. l. alulról „ 6. sorban: Ugród helyett Ugrócz.
 442. l. „ „ 2. „ Abátfalva helyett Abádfalva.
 484. l. felülről „ 5—7. „ Thurzó idézete törlendő.
 652. l. A leszármazási táblán a 4—5. ivadék tagjai elé írt szül. szó törlendő, továbbá a 15. ivadékbeli Ádám elhalálozási éve (1716) 1746-ra javítandó.
 672. l. alulról számított 20. sorban Belechen helyett Kelechen.
 691. l. felülről „ 8. „ nostri helyett mey.
 701. l. alulról „ 16—17. „ secreti sigilli nostri helyett secreto sigillo nostro — teendő.
 702. l. felülről „ 4. sorban: Kristrencsén helyébe Kistrencsén.
 712. l. alulról „ 13. „ Kisszeretvén „ Kisszeretván irandó.

